SERGEI SARTAKOV

BARBINI LOOD

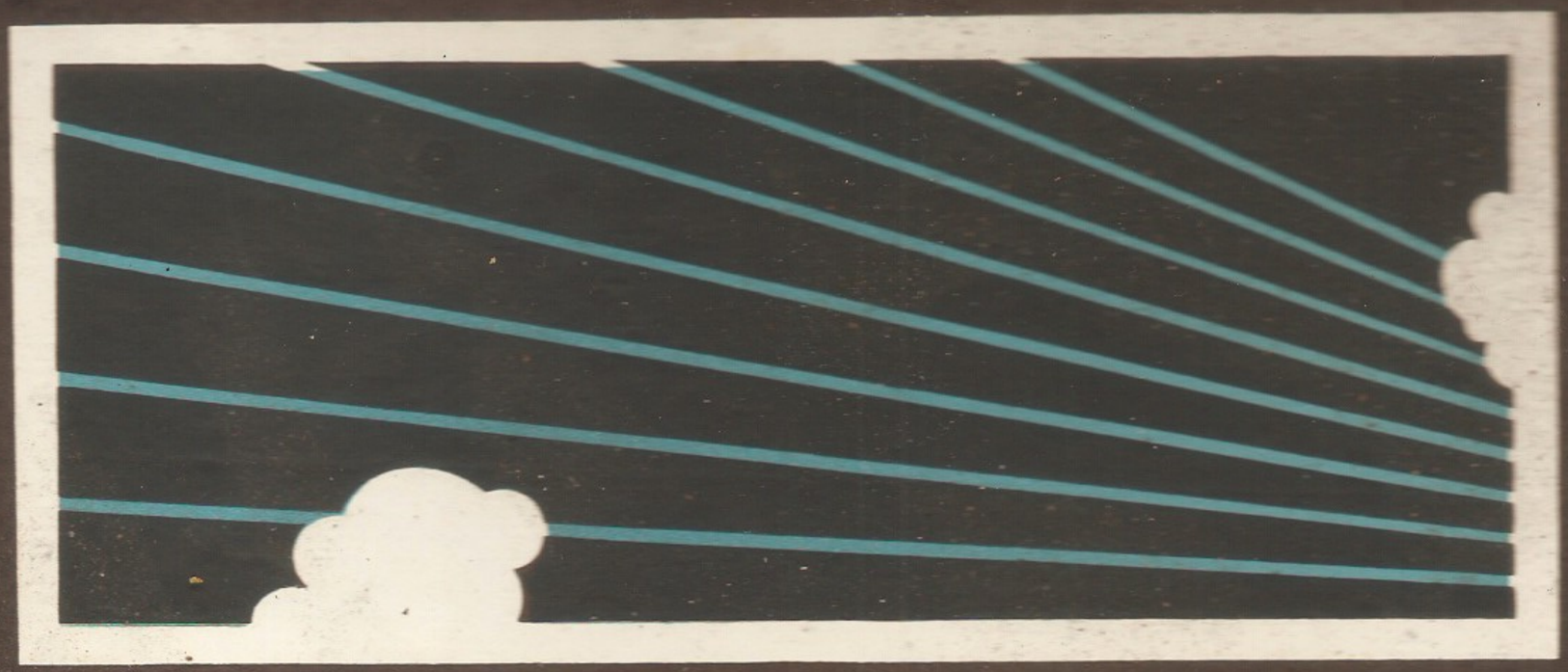

Teos on auhinnatud 1970. aastal
NSV Liidu riikliku preemiaga

SERGEI
SARTAKOV

BARBINI LOOD

KIRJASTUS
«EESTI RAAMAT»
TALLINN 1972

V 2
S 15

Originaali tiitel:

Сергей Сартаков
БАРБИНСКИЕ ПОВЕСТИ
Горный ветер
Не отдавай королеву
Медленный гавот
(«Козья морда»)
Издательство ЦК ВЛКСМ
«Молодая гвардия»
1968

Tõlkinud *H. Joasoon* ja *E. Puskar*
Kunstiliselt kujundanud *V. Pääsuke*

7—3—2
121—72

MÄGITUUL

Selle raamatu kirjutamisele ei asunud ma mitte sellepärast, et olen kirjanik. Ma töötan jõelaeval madrusena. Aga kukkus välja nii, et ma teisiti ei saanud. Algul katsetasin isegi värssidega. Kuid seda on vist igaühega ette tulnud. Asi oli nimelt nii... Või ei! Kui ma kohe ära räägin, mismoodi asi oli, siis ei saagi mingit raamatut.

Ei tea, kuidas teistel, aga minul oli väga raske alustada. Heades raamatutes tuleb peategelane tingimata kuskilt mujalt kohale ja hakkab otsekohe puhtalt pühkima nagu uus luud. Selle raamatu peategelaseks olen mina ise, mina aga ei tulnud kuskilt mujalt. Kõik oma üheksateistkümmend aastat olen elanud ühes ja samas kohas, kui välja arvata, et kõik need üheksateist aastat olen ma igal navigatsioonihooajal alati jõge mööda sõitnud. Ja pühkida pole mul esialgu muud midagi kui oma laeva tekki. Aga raamatu tahan siiski kirjutada. Ning tulebki välja, et pean selle kirjutama nii, nagu sõidaksin tundmatul jõel, kus pole ühtki toodrit. Mis seal ikka — kui vaja, küll siis sõidad...

Esimene peatükk

VEIDIKE MINUST ENDAST

Mul on suured ning väga tugevad käed, ja kui ma teretan, siis Maša alati kiljatab. Tema on ka tugev, aga ma arvan, et tal on valus, kuigi mitte nii valus, et karjuma peaks.

Kuid sellega tahab ta kindlasti rõhutada, missugune karu ma olen. Tean seda ega pane pahaks. Meil sadamavalitsuse kontoris töötab Tonja, masinakirjutaja.

Ta kirjutab häbemata kiiresti, näpud aina välguvad. Kui vaatad, siis on tunne, et ta ei puudutagi klahve, vaid ainult näitab, missugune täht peab paberile hüppama. Hommikul on Tonja imelõbus ja lahke, vastu õhtut aga ära mine üldse ligi, nii tige on teine. Ma saan aru: väsib ära. Tema töö on ka raske. Kuid seda kõike räägin sellepärast, et kui näiteks mind ennast kirjutusmasina taha panna, siis purustaksin paugupealt kõik klahvid. Ja seda mitte minu oskamatuse pärast. Ma lihtsalt ei suudaks oma käterammu vaos hoida. Katsuge ise ankruvintsiga niiti kerida!

Räägitakse, et oma iseloomu tõttu kõlbavat ma ainult jõelaevnikuks. Ei vaidle vastu. Ma ise ka ei mõista ega armasta niisugust elu, kus üks päev sarnaneb teise päevaga ja üks öö teise ööga. Aasta läheb mööda — ja vahe on ainult selles, et ostad uue kalendri. Jõel aga ei kordu kunagi midagi. Ja jõgi ise on ka iga tund isemoodi. Igaüks seda ei taipa; märkab ainult see, kes ise näeb teda kogu aeg, nii nagu mina.

Koolis käisin ma kuueteistkümnenda eluaastani. Lõpetasin seitse klassi. Talvel õppisin, suvel sõitsin laeval koos oma noorema venna Ljonka ja emaga.

Ljonkast ma ei kavatse pikka juttu teha. Raamatus ei ole ta tegelane. Temast ütlen ainult kõige olulisema. Ta on mu vend. Kui ma seitsmeklassilise kooli lõpetasin, astus Ljonka alles esimesse klassi. Nii et ta polnud laps ega nooruk, vaid põnn, nagu öeldakse. Muide, suppi tõstis ema tema taldrikule niisama palju kui minulegi, pükse aga kulutasin mina aastas kaks, tema — neli paari. Niisugune marakratt oli. Ilmast ilma väljas. Või siis voodis, haige. Mis haigused ta kõik läbi põdes: leetrid, sarlakid, läkaköha, punetised, mumpsi. Isegi tuulerõuged oskas kuskilt külge saada!

Ema töötas laeval kokana. Ta armastas oma tööd, aga see töö oli talle raske — seisa kogu aeg püstijalu tulise pliidi ees, endal tervis viletsavõitu. Seepärast ta hoolitseski, et vähemalt mina põduraks ei jääks. Vahel tahtsid hommikuti kauem magada, ema aga ajas üles ja sundis kehalisi harjutusi tegema. Võimlema, pomme tõstma, külma veega keha hõõruma. Ei andnud aasta ringi hingerahu. Pärastpoole harjusin ära, ja mitte ainult veega, vaid ka lumega hakkasin end hõõruma. Nõnda ma endale lihaseid kasvatasingi. Selle eest

emale aitäh! Ja aitäh ka selle eest, et ta mind jõel üles kasvatas. Nüüd oleme jõega lahutamatud — nii mina temaga kui tema minuga. Liiatigi veel niisuguse jõega nagu meie oma. Häälda silphaaval: «Je-nis-sei». Lausa heliseb! Evengid nimetavad teda oma keeles veel ilusamini: Joanessi. See tähendab — suur vesi. Ma ise seda ei teadnud, Maša ütles. Temal on niisuguste asjade vastu suur huvi. Ja üldse teab ta lihtsalt kõike. Ükspuha millest sa temaga juttu teed. Temalt õppisin ka palju tarku sõnu, nagu «refleksid», «initsiatiiv», «psühholoogia» ja igasugused muud värgid. Maša tarvitab neid alati õiges kohas. Ka mulle on nende sõnade tähendus päris selge. Aga kui hakkad neid kõnes või kirjas tarvitama, siis suskad mõne neist ikkagi valesse kohta. Kas siis teiega sedasama ei juhtu!

Mu isa langes rindel. Teisel sõja-aastal. Mina olin emaga sel ajal jõel, sõidus. Jõudsime koju, laual oli kiri sõjakomissariaadist... Läksin kohe sinna, et vabatahtlikuna sõjaväkke astuda. Ei võetud. Öeldi, et kümneaastaselt olevat liiga vara. Siis pugesin jänesena rongile ja sõitsin omal käel rindele. Omskis tõstis miilits mu rongilt maha. Mitte midagi ei aidanud, mu seletusi ei võetud kuuldagi. Arvasin, et ema saab selle jalgalaskmise pärast vihaseks, aga ei — andeks andis. Ütles: «Õieti tegid, et tahtsid vaenlasele isa eest kätte maksta. Aga miks sa siis ema juurest kodunt salaja ära läksid? Või olen ma sulle halb nõuandja?» Ema etteheite pärast oli mul kaua aega häbi.

Selle loo pärast oli mul häbi veel hiljemgi — siis, kui mind seitsmendas klassis komnooreks võeti. Südametunnistus ei lubanud vaikida. Aga kui rääkisin kõik, nagu oli, kuidas ma enese pingi alla peitsin ja miilitsamees mu sealt jalgupidi välja tiris, tõusis naerulagin. Võib küll olla, et see ei tähendanudki mu teo hukkamõistmist, vaid tuli sellest, et lugu oli tõepoolest naljakas. Kuid igasugune naer, kui see minu kohta käib, on mulle nagu sähmakas kuuma vett. Ja kui veel tüdrukud mind naeravad, siis on see nagu tuline ora südamesse...

Ujuda oskan ma hästi. Vist sellepärast, et mu kätes on palju rammu. Võin kas või kolm tundi järjest «sülda» vehkida, aga ära ei väsi. Mida kauem ujun, seda kauem tahan vees olla. Kuid üks asi on pahasti:

Jenissei vesi on külm. Jääd sügise poole tunnikese kauemaks vette ligunema, siis vaata, et kramp jalga ei löö. Juhtub sihuke asi kaldast eemal, siis ei teagi, kuidas olukorrast pääseda.

Malet ma ei oska mängida. Räägitakse, et seal võivat ka kõige halvemast olukorrast väljapääsu leida.

Sporti teha ma üldiselt armastan. Suusatan vahvasti, uisutamises olen peaaegu linna tšempion. Aga küllap ma saan ka tšempioniks. Teatasingi sellest tribüünilt noorte kehakultuurlaste kokkutulekul. Maša aga ütles mulle selle päeva õhtupoolikul: «Kostja, sa esinesid väga inetult.» Küsisin talt: «Kas sa siis ei usu, et ma saavutan, mida tahan?» Maša aga kordas: «Sa rääkisid väga rumalalt. Mõtle järele.» Ma mõtlesingi, kuid õigust öelda mitte selle üle, kuidas ma rääkisin, vaid kuidas siiski tšempioniks saada.

Püüdsin selgusele jõuda, kumb mulle rohkem meeldib, kas kino või teater. Tuli välja, et kino. Maša aga ütleb: «Teater on ka ilus.» Võib-olla mitte just nende sõnadega — sõnadele lisaks või sõnade asemel räägivad tal ka silmad ja naeratus, käsigi teeb tingimata mõne viipe, kuid kindel on see, et ta teatrit armastab. Aga minu arvates võib kino teatrit täielikult asendada, ja isegi veel rohkem. Eriti, kui on värvifilm. Teatris ei saa nii näidata nagu filmis, pole seda avarust. Lavale ei saa ilmaski nõnda palju rahvast lasta. Ja dekoratsioonid. Maali neid mismoodi tahes, ikka on tunne, et kaltsud ripuvad. Filmis aga, võtame näiteks jõe, — vuliseb teine nagu jõgi ikka! Näidatakse metsa — seal kasvab rohi ja õitsevad lilled ja lendavad linnud. Kui on majad, — samuti päris tõelised. Mitte nagu teatris, kus näitleja lööb ukse kinni, ja kogu sein lainetab. Ma saan tinglikkusest muidugi aru, aga tee mis tahad, kui teatris hakkab sein sedasi mullitama, kipub naer vägisi peale, ükskõik kui kurbi sõnu laval sel ajal ka ei räägitaks. Mitte kohe ei saa naeru pidada. Ja ongi tuju rikutud. Aga kinos seda minuga ei juhtu.

Kontsertidel armastan ka käia. Seal pole mingisuguseid dekoratsioonikaltse. Kõik on tõeline. Ja kui lavale tuleb habemega näitleja, siis tead, et tal on oma habe. Ma armastan väga laulu, kuigi mul endal lauluhäält pole ollagi. Kooris ma võiksin muidugi laulda, aga eks

seda või igaüks — kaks- või kolmkümmend inimest summutavad alati ühe laulja, kui see viisi ei pea.

Mašal on väga hea hääl, ilus ja õrn. Tema võiks ükskõik missugusel kontserdil laulda, aga miks ta ei taha, sellest ma aru ei saa. Ta ütleb, et tal olevat tubane hääl. Kuulasin Pjatnitski koori, käis siin ringreisil. Ei ütle, et halb oleks. Kui alustavad vene rahvalaulu, võimsat, koloratuuridega, siis tõused nagu tiibadel lendu. Tunned ennast vägimehena! Kuid pange tähele, ikka on kogu aeg tunne, et oled paigal. Hakkab aga Maša laulma, siis oled ise ka nagu kuhugi kadunud, ainult süda on alles jäänud.

Laulud mõjuvad minule nagu ilmastik: mõni laul on vihm, mõni — päike, mõni — torm . . .

Kui juba ilmast räägin, siis pean ütlema, et minu meelest on kõige parem ilm see, mida ikka kohe tunned. Kui juba vihm, siis tulgu nagu oavarrest, nii et tänav on mullitsevat veevahtu täis; kui on külm, siis juba niisugune, et aknaruudud praksuvad; kui tuul, siis tõstku Jenisseil kaldast kaldasse kahe meetri kõrgune lainevall, sügisel aga puhugu veel lumetangu, teravaid jäänõelu otse näkku.

Nii, esialgu aitab enese kohta. Nüüd pean teile jutustama . . . Aga selle juurde jõuab niikuinii kõik tasapisi välja.

Teine peatükk

KÕIGE PIKEM

Ta on mul kõige pikem sellepärast, et pean temasse mahutama kogu oma eluloo kuni üheksateistkümnenda aastani. Üks peatükk — ja valmis. Kõik ülejäänu käib juba üheksateistkümneaastase kohta. Ma poleks seda peatükki üldse kirjutanud, oleks tahtnud rutem härjal sarvist kinni võtta, kuid sealt, nendest aastatest, on saanud alguse mõned niidid, mis kulgevad läbi kogu raamatu. Selles on asi.

Kuueteistkümneaastaselt lõpetasin seitsmenda klassi (kuuendas istusin kaks aastat). Laiskuse pärast muidugi. Eksamid ei läinud just hiilgavalt, aga siiski pol-

nud viga. Oleksin võinud ka kaheksandasse minna ja jõetehnikumi astuda. Maša näiteks läks pärast seitsmendat klassi jõetehnikumi. Võeti igaks juhuks vastu. Tõsi küll, Mašal polnud ju ühtki nelja. Puha viied.

Pean teile muuseas ütlema, et plikasid ei sallinud ma juba esimesest klassist peale. Eks poisid vihka neid alati. See naistevägi on ju niisugune... Aga kui Maša tehnikumi vastu võeti, siis ma miskipärast polnudki kade ega vihastanudki ta peale; mõtlesin kogunisti, et ta võiks kohe kas või instituuti astuda.

Ainult üks asi torkas südamesse: Maša oli minust aasta noorem, aga seitsmenda klassi lõpetas ta aasta varem. Saate aru? Mehelik enesearmastus...

Niimoodi. Sel kevadel, kui ma seitsmeklassilise kooli lõpetasin, jäi ema raskesti haigeks. Halvatus võttis tal jalad alt. Ja kõik minu kavatsused varisesid paugupealt kokku. Kas te kujutate seda olukorda ette? Ljonka sai seitsmeaastaseks, ema jäi jalutuks, ja vanaisale — ema isale — tuli Jenisseiskisse kas või natukenegi saata. Samuti invaliid teine.

Lühidalt, ma läksin tööle. Koha sokutas mulle Stepan Petrovitš Terskov. Maša isa. Dispetšer. Ega see tookord ilma vägeva sõnalahinguta läinud. Ma unustasin teile öelda, et mu isa töötas omal ajal pargasel. Teine vanaisa — isaisa — aga oli esimestel aurulaevadel katlakütjaks. Veel kaupmees Gadalovi juures. Vanavanaisa vedas laevu köiega piki Angarad, vanavanavanaisa oli palgiparvetaja. Selge, et ka minu tee võis viia ainult laevameheks. Stepan Petrovitš aga ütles: «Ei, sul tuleb kaldal töötada. Kuidas sa haige ema ja väikese venna juurest ära sõidad? Ma juba leppisin kokku, sind võetakse jõesadamasse praakeriks.» Nagu oleks süstlaga abaluude vahele torgatud. Eks teidki ole difteeria vastu süstitud, küllap teate ise. Mina, Kostja Barbin, — ja kontorisse! Noh, vaidlesime mis me vaidlesime, aga leppisime kokku nii, et lähen madruseks aurulaevale «Lermontov», mis veab inimesi linnast Zatoni, Jenissei parempoolsele kaldale. Nii-öelda lähissõidulaevale. Nii jäängi koju, ja ometi pole ma maarott, vaid kuulun laevameeste perre.

Meie korter oli Terskovide korteriga ühes majas. Teisel korrusel. Uksed olid ühel trepimademel. Ainult et Terskovide uks oli väljastpoolt kunstnahaga üle

löödud nagu laevanduse ülema kabinetis, kuna meil oli harilik uks. Mispärast? Esiteks, kunstnahk sooja ei anna, teiseks, seestpoolt pole tema ilu näha. Meil on üldse kõik lihtne. Aga kui Terskovide poole minna, siis seal on põrandariided ja vaibad, igasugused linikud, kardinad — puha käsitöö. Selge: perekonnas on kaks naist ja üks mees. Aga meil on just vastupidi.

Maja asub Jenissei kaldaveerel. Veevärk ja puha. Ainult keskküte puudub. Aga nii ongi parem — õhk on kergem. Ja kliimat võid teha, missugust ise tahad. Ema ja Ljonka jaoks Aafrika, oma toas Antarktis. Jääkarud ei põe kunagi nohu. Terskovidel aga kontrollib Olga Nikolajevna — Maša ema — talvel tubade soojust kraadiklaasi järgi, et alla kahekümne ei langeks. Suvel, siis muidugi kuidas juhtub. Kuigi ka siis on oma vahend. Ventilaator! Stepan Petrovitš ise on suur elektriarmastaja. Ta paneb elektri igasugust tööd tegema. Pliidid, triikrauad, teekannud — need on iseenesestki mõista. Peale selle ajab väike mootor vajaduse korral ringi õmblusmasinat ja lihamasinat. Teadagi, et uksekell on ka. Palun väga, vajuta nupule — ja korteris on kohe teada, et ukse taga on külaline. Ning mitte ainult nende korteris. Nii mõnelgi ööl olen ka mina selle peale ärganud. Kas kujutate siis ette, missugune kellaoherdi see on, kui ta läbi kahe ukse kõrvu puurib? Aga see kõik on muu seas. Peaasi, mida ma praegu öelda tahan, on see, et Maša oli mulle haige ema põetamisel abiks.

Vaatad seda elu — mis ta endast kujutab? Inimesel pole ainult töö või, ütleme, õppimine, lõbutsemine. Tal on ilmtingimata ka igasuguseid koduseid talitusi. Kõige lihtsamaid, nagu turult kartulite ostmine või supikeetmine või põrandaküürimine. Kõiki koduseid töid ei oskagi ära arvata, nii palju on neid. Ilma nendeta ei saa ühtki päeva läbi. Kinno või staadionile võid sa minna ja minemata jätta, aga lõunat peab iga päev keetma. Võtame kätte ja arutame selle asja läbi. Kui ma tööl olen, ema aga on voodi külge aheldatud, kes siis kartuleid koorib ja Ljonka särke lapib, haldjas või? Maša tegi selle kõik ära.

Lihased on mul väga tugevad. Rind nagu malmist, põruta rusikaga — kõmiseb. Aga küsi mu käest, palju ma ema aitasin, kui ta veel terve oli? Puuraiumine?

See polnud mulle ju mingi töö, see andis ainult rammu juurde. Hoopis teine lugu on näiteks põrandapesemine. Lihaste trenni pole mingisugust, märga kaltsu käes hoida on vastik, ka selg väsib ära. Aga ema, näe, ei väsinud, ja põrandapesemine oli talle lausa lõbu... Või siis ostab turult korraga paar ämbritäit kartuleid, et jalavaeva vähendada. Seni kui nendega koju jõuab, puhkab paarkümmend korda. Aga mulle tõsta või terve kott turjale, ka siis lippaksin koju kekseldes. Kuid turul ma ometi ei käinud. Miks? Noh, saate ise aru. Noor silmapaistev poiss, ja äkki — teeb naiste töid. Igaüks tehku ikka seda, mis talle paslik. Naisel on ükskõik, kas näpuotsas on ilus nahast käekott või näiteks kandevõrk rõika ja piimapudeliga. Mehel aga...

Jõudsin parasjagu selle kohani, kastsin sule tindipotti ja jäin mõtlema. Kui teised noormehed loevad — solvuvad. Ütlevad, ega kõik säärased ole. Hea küll. Ei ole. Olen nõus. Ainult mina üksi, Kostja Barbin, olen säärane.

Põrandaid ei pesnud ma kunagi. Suppi ei keetnud. Ja nii oli ka kõige muuga. Aga kui ema voodisse jäi, ei tea mismoodi ma oleksin siis olukorrast välja rabelnud, kui poleks Terskove olnud. Lühemalt, kui poleks Mašat olnud. Ja kujutage ette, mis nüüd juhtus, missugune nüanss tekkis. Kui ema varemalt palus, et ma ühe või teise töö ära teeksin, siis kadusin nagu vesi põrandaprao vahele. Ega häbenenudki seda. Aga kui Maša peaaegu kogu meie majapidamise enda peale võttis, siis hakkas mul häbi. Ja isegi kahekordselt häbi.

Tundsin häbi, et lasen omas kodus luuslanki, kuna Maša, peaaegu võõras inimene, rahmeldab meil. Teisest küljest aga oli häbi naiste töid teha. Eriti Maša juuresolekul. Vaat kus pirukas!

Esihakatuses oli kõige raskem Ljonkal. Tuli välja, et ta oli hirmus looder. Te ütlete, et ta oli seitsmeaastane? Õige! Alles siis sain aru, et inimeseks ei saada mitte seitsmeaastaselt, vaid juba palju varem. Ljonka tuli kõvasti pihku võtta. Polnud temal mingit muret. Varemalt oli nõnda: «Ema, anna süüa,» nüüd aga: «Kostja, anna süüa.» See oligi ainus vahe. Tal arenes välja tingrefleks. Niipea kui koju sain, kohe virin lahti. Teadsin, et lõuna ajal söötis Maša tal kõhu täis.

Õhtul saab ta muidugi jälle süüa. Aga ei, ajab muudkui oma pilli. Anna talle vorsti, konserve või juustu. See läheb ju kalliks, kui aina juustu ja konserve anda. Näen, et sedasi ei kõlba. Hea küll. Ljonka pistab vinguma, mina kohe vastu: «Koori kartulid ära, lõika kapsas peeneks, kaabi porgandid puhtaks.» Tema aga keerutab: «Ja-ah, aga ise sa ei koori kunagi.» Ütlen seepeale: «See pole sinu asi, tee, mis vanem vend käsib. Ma ei anna sulle leivaraasugi, seni kui sa pole suppi valmis keetnud.» Ja niimoodi õpetasin ta välja. Ljonka hakkas mul koguni päris iseseisvalt keetma. Alguses tuli küll kole rokk. Aga pärastpoole polnud vigagi, õppis ameti ära. Tõsi küll, ema andis siiski nõu.

Nõude pesemine — on sellest veel midagi lihtsamat! Pole siin mingisugust tehnoloogiat. Tegusõna «pesema» seletab ise kõik ära. Aga Ljonka andis isegi sellele kindla mõistega sõnale sootuks teise tähenduse. Laskis taldrikule kraanist tilga vett peale, ja kohe kuivatama. Vesi on külm, rasv hangub taldrikul ära, ja kogu see kurbloolus jääb siis köögiräti külge. Selge loogika: köögirätid pesi Maša puhtaks. Seda loogikat tuli muuta. Panin poisi ise köögirätte pesema. Aitas!

Särke ja pükse lõhkuda oskas Ljonka hiiglama vahvalt. Kui seda oleks tükitööna arvestatud, oleks ta kindlasti hästi teeninud. Aga kui meeldib kelgutada, siis tuleb ka kelku vedada. Andsin poisile nõela ja niidi kätte.

Nii või teisiti, kuid ajapikku sai kõik tasakaalu. Looduse seadus. Tõuseb näiteks põhjast marutuul ja paneb Jenisseil vägevad lained veerema. Kohin, vaht ja pritsmete lend. Kõik hakkab äkki ringiratast käima. Nii õhk kui pilved, mis õhus ripuvad, ja vesi ning see, mis vees ujub. Aga keerutagu ja tiirutagu torm nii palju kui tahab, pärast on jälle kõik omal kohal. Tuul vaibub ja taevas selgib, ja see, mis vees oli, ujub jälle omajärge edasi või vajub põhja. Nõnda oli ka meil. Algul läks elu ühtemoodi, nüüd hakkas teistmoodi minema, kuid ikka ilusasti tasakaalus. Igaüks leidis lõpuks oma koha ja töö, kas oma jõu ja iseloomu järgi või ka vastu tahtmist.

Huvitav oli esimest korda tööle minna. Päike näis täpselt samasugusena nagu eilegi, ja jõgi sillerdas

vikerkaarevärvides, ning inimesedki, kes vastu tulid, olid ikka needsamad. Aga sina ise tundusid juba hoopis teisena. Ainult üks asi pani imestama: miks siis keegi ei märka, missugune sündmus on minu elus toimunud? Kui ma esimest korda kooli läksin, siis tuli mulle samuti inimesi vastu. Nad nagu taipasid kohe: «Noh, poju, lähed esimesse klassi või?» Pidasid mu kinni, esitasid mõne küsimuse ja kiitsidki. Nüüd aga ei tee must keegi väljagi. Pea või ise mõni kinni ja ütle, et lähen tööle. Võõrastest ütles sel hommikul ainult Maša: «Kostja, soovin õnne!» See oli kõik. Kuid need sõnad jäid mulle miskipärast väga elavalt meelde.

«Lermontovil» olid mul järgmised kohustused: laeva haalamisel otsad kinnitada, ja kui laev väljuma hakkas, otsad anda. «Haalama» — see kõlab päris vahvasti. Sel sõnal on otsekui ookeani hõngu. Tegelikult aga sõidab laev kai äärde, sina võtad trossi, viskad üle pollari, ja ongi kõik. Auruvints kerib trossi tagasi, tõmbab pingule. Oma jõudu ei saa üldse kuskil näidata. Laeva lahkumisel on asi veel lihtsam — ainult tõstad trossi pollarilt maha. Te ehk arvate, et pollar on mingi väga peenike värk? Mitte sinnapoolegi. Meie keeles jäi vist lihtsalt üks sõna vajaka või ei osatud midagi sobivamat leida, sest pollar pole muud midagi kui malmtulp.

Ametikoha järgi oli mul veel üks kohustus: sõitjatelt maaleminekul piletid ära korjata. Ega seegi ole tea mis kunst. Inimesed astuvad sinust mööda ning sina nopid neilt näppude vahelt pileteid, justkui kitkuksid peenralt umbrohtu. Ja kui uued sõitjad on kohad sisse võtnud, siis puhka. Kui laev sõidab — jälle puhka. Tuleb nii välja, et töö on puhkamine puhkusest.

«Lermontovi» meeskond ei olnud suur. Kõik puha noored nagu minagi. Isegi kapten kaapis habemenoaga alles päris siledaid põski. Meeskonnas juhtusid olema huvitavad poisid. Kuid raamatus nad tegelased ei ole. Sellepärast räägin ma siin ja edaspidi üksikasjalisemalt ainult kahest mehest — nendest, kellega mul tuli elus kõige rohkem kokku puutuda.

Vasja Tetereviga tutvusin ma laeval. Ilja Šahvorostovi tundsin juba varem. Mis tähendab tundsin? Elasime temaga ühes majas, ainult et teine käis teisest

uksest. Vahel suusatasime koos. Polnud suurem asi suusataja, kuigi oli minust tervelt kolm aastat vanem. Aga «Lermontovil» sõitis juba viiendat navigatsioonihooaega. Kooli jättis ta pooleli pärast neljandat klassi. Ning koguni kehkleski sellega, et näe, kohustuslik üldharidus on mul käes. Nii märkis isegi ankeetides. Keel oli tal väga terav. Tõsi küll, Maša lisas selle juurde alati: «Aga mõistus on nüri.» Kuid poistele meeldisid tema igasugused naljalood. Eriti kui need olid soolased.

Ilja isa töötas autojuhina, aga kus — ei tea. Mitte sellepärast, et ma poleks tahtnud teada, vaid et seda oli võimatu teada, sest üle kuu aja ei töötanud ta kusagil. Kas läks ise minema või anti hundipass. Kui Ilja kasutas mõnda vängemat sõna ainult jutu jumeks, siis ta isa soolas nii kõvasti, et vahel oli võimatu aru saada, kas ta sõimas või ajas niisama juttu. Ta oli alati sünge ja vihane. Sellepärast ma ei tahtnudki nende pool käia. Ilja isa oli naisi vist sama palju kordi vahetanud kui oma töökohtigi. Kaasadeks võttis ta tingimata üsna noorukesi, kuigi oma tütar — Ilja vanem õde — oli juba kümme aastat mehel. Elas teine kusagil Kaug-Idas. Oma venda armastas see õde väga, saatis talle iga kuu raha. Seda ma ütlesin sellepärast, et kuigi Ilja ise töötas samuti madrusena, tõmbas ta ainult «Kazbekki» ning kuuma ilmaga jõi gaseeritud vee asemel gruusia kuiva veini.

Mis värvi Ilja juuksed olid, ei tea öelda. Niipalju kui mäletan, oli ta pea alati nudiks aetud. Ja täitsa ilmaasjata. Sest tal oli inetu pea, justkui oleks seda keegi siin-seal näppudega mudinud nagu savi. Vajutas auke täis ja jättiski niiviisi. Iljal aga oli veel komme neid auke näperdada. Silmad olid nagu sünge taevas. Ükskõik mille üle Ilja ka ei rõõmustanud, kogu nägu võis tal naerukortse täis olla, silmad jäid ikkagi jäiseks. Pilk rabas sind nagu hall haljendavat rohtu. Ja kui veel juhtus vihastama, siis oli midagi hirmsat! Parem silm pilgatas, ja kohe sähvatas selles nõelterav siksak, nagu neid transformaatoriputka seintele joonistatakse.

Vasja Teterev oli teisest laastust. Isegi mitte teisest, vaid kolmandast, sest ta polnud üldse ei Ilja ega minu moodi. Ta oli kuidagi pehmekene. Nii tervikuna kui ka osadena võttes. Vaatame nägu: põsed justkui pad-

jakesed, suu alati veidi paokil, nagu kardaks ta oma huuli ära kortsutada. Ma ei hakka asjata rääkima, missugused silmad tal olid, pole näinud. Kandis ilmast ilma suitsuklaasist prille. Kaitseks päikese eest. Kui teistega juttu ajas, siis käsi justkui silitas õhku. Tema hääl oli vaikne ja veidike nagu mõtisklev. Enne kui rääkima hakkas, tingimata köhatas ettevaatlikult pihku. Vihasena pole ma Vasjat kunagi näinud. Samuti jumekana mitte. Suvel ei hakka talle päike peale, talvel ei lisa külm ta põskedele värvi. Vasja tantsis väga kenasti ja sujuvalt. Kõige rohkem armastas valssi. Ise ta mängis mandoliini.

Vasja pere oli väga suur. Isa ja ema, vanaisa, kaks vanaema ja üks vanavanaema, viis venda ja kolm õde, ja siis elas nendega veel üks tädi oma kahe tütrega. Ühtekokku kaheksateist hinge. Vendadest ja õdedest oli tema kõige vanem ja allapoole läks ühtlane riburada, iga järgmine kaks aastat noorem.

Ka tööinimesi oli Vasja perekonnas palju. Isa ja üks vanaemadest olid arstid, ema ja tädi — meditsiiniõed. Teine vanaema oli õpetaja. Vanaisa töötas laevanduses arhivaarina. Täditütar oli ehituskontoris joonestajaks. Vasja ise kui tehnikumi lõpetaja oli «Lermontovil» tüürimehepraktikal. Ta oli meil ka komsomoliorganisatsiooni sekretäriks. Palgapäeval tuletas kõigile tingimata meelde: «Esimene käsk, sõbrad, on komsomoli ja ametiühingu liikmemaks.»

Olgu öeldud, et mu esimese palgaga kukkus välja nõnda. Enne palga kättesaamist lihvisin tervelt kaks päeva oma allkirja. See pidi tulema nagu laevanduse ülemal endal: ilus ja mitteloetav. Tuiskad näiteks ühe suletõmbega üle paberi nagu tormilaine, kuni Barbin on valmis, loksatad siis üles, ning väike spiraal pistab jooksu nagu suvine tuuleiil, muutudes üha hoogsamaks ja hoogsamaks, keerad prauhti ühe praamsoodi sõlme ning tõmbad sealt uuesti järsult vasakule üles, vead üle kõigi tähtede, et nime ette panna «K»: K. Barbin. Vihikus kukkus see hiigla vahvasti välja. Aga kassa juures mitte. Lett juhtus kitsas, küünarnukki polnud kuskile panna, sulg oli terav ega libisenud, vaid tikkus paberisse, ja mis kõige hullem, palgalehel olid niivõrd kitsad read, et nimi ei mahtunud kohe miskitmoodi ära. Aga ma suskasin siiski omamoodi

alla, kuigi nimi läks üle kolme rea, ja pritsisin kogu palgalehe tindivihmaga üle.

Vaevalt sain kassa eest ära, kui Ilja oli vastas. «Ehhee,» muheles ta, «ega mul täna asjata nina sügelnud. Kostja, esimene palk läheb tervelt liikude peale. Ära riku kommet!» Ja tirib mind käisest. Punnin vastu küll, aga ei aita. Pidin juba järele andma. Kuid siis tuli Vasja Teterev. «Kas raha on käes?» küsis ta. «Mis sa emale ostad? Vanaisale?» Ja rääkis samuti, et komme on niisugune: esimesest palgast vanematele kingitusi osta. Kutsus kauplusse kaasa. Mina muidugi kohe nõus. Läksime. Kuid ka Šahvorostov ei jäänud meist maha. Nii me siis käisimegi kauplustes kolmekesi. Emale ostsin vatiteki, et ta talvel ei külmetaks. Vanaisale saatsin postiga raha, tehku sellega, mis ise tahab. Siis läks Vasja ära. Ilja aga hakkas jälle painama ja sundiski lõpuks paviljoni sisse astuma ning temaga koos tsinandaali jooma. Meie lauda istusid veel mõned poisid, kes — ei mäleta. Ning jõid meie seltsis, minu arvel. Ausalt öelda, eriti ei maitsnud. Hapu lake! Eriti lõbus ka ei olnud. Joodi just nagu käsu peale. Ja et jalad hiljem sõna ei kuulanud ja silmi kuumad pisarad tikkusid — ka see ei meeldinud mulle. Eriti valusasti torkas südamesse sellepärast, et ema sai kõigest aru, kui ma oma kingituse talle voodisse panin, ise aga ei tea miks totakalt naerma pahvatasin. Kuid siin pean ma õigust ütlema: mina maksin küll liigud välja, Šahvorostov aga, ilma et oleks kohalt tõusnud, andis kohe raha minu kulutuse katteks. Ta ütles: «Kostja, võta see laenuks, et ei pruugiks tühjade kätega koju minna. Võid minu peale kindel olla — raskel tunnil ei jäta ma sõpra kunagi hätta.»

Suvega läksin ma jõel päris pruuniks. Ma olin ka ennemalt suvi otsa laeval sõitnud, kuid nii pruun nagu küpsetatud seedripähkel pole ma miskipärast veel kunagi olnud. Hääleski oli juba kuulda bassitoone. Ka kael läks paksemaks, kuid mitte rasvast.

Jaa! Seda jõeelu ilu peab mõistma igast kandist! Näiteks vaikne roosatav päikesetõus pärast umbset ööd, kui tänavail heljub õhuke hall tolmuvine, piki kallast aga liigub tuulevinu, nii tasane, et isegi vimplid masti otsas ei liigu, sa märkad seda vinu alles siis, kui märja sõrme üles tõstad. Niisugusel hommikul on Jenisseis

ujumine mõnusam kui puhtas narsaanis, ehkki, olgu muu seas öeldud, narsaanis pole ma kunagi supelnud. Majad linnas otsekui naeratavad, nad on nii valged ja värsked, ning aknaruudud pilguvad päikesele vastu: tõuse aga rutem. Rong sõidab üle silla, kuuled, kuidas vedur puhib. Tõsta peoga vett ja viska hooga kaugemale — piisad löövad kristaljalt sädelema. Küll võib kirgas vaikus kaunis olla!

Ja ega jõe peal ainult hommikuti tore ole. Võtame näiteks äikesevihma. Välgud rebestavad taevast ja sähvivad maasse. Kõu kõmistab pilvedes naerda. Jenisseis vesi keeb ja mullitseb, pritsib valgete nelkidena üles. Kui siis särk maha võtta ja laeva ninasse minna — ohoo! Ülemise teki inimesed liduvad varju alla; sina aga seisad ja lased endamisi vilet ning märgadelt juustelt jooksevad veenired üle su näo.

Tore on ka siis, kui kaldaveele tekib esimene jääkirme. See laulab, heliseb ja praksub. Trosside küljes ripuvad peened jääpurikad kui narmad. Tõmbad käega — prigin-pragin taga. Peopesa on pärast tükk aega kibe. Kaitsepleki tagant tõuseb sooja auru. Suvel ma masinaauru ei salli, paneb kurgu kipitama. Sügisel on hoopis teine asi. Siis on ta soe ja lõhnab nii värskelt. Jooksed hetkeks niisugusesse aurupilve, ja kohe levib soontes mõnus soojus. Siis kargad jälle külma kätte. Ja pole häda midagi, sellest õhuvahetusest tahad ainult kiiremini liikuda.

Krasnojarskist paremat linna pole terves maailmas. Ma tean, nii ütleb teist igaüks oma kodulinna kohta. Ei vaidle vastu, sest see on loomulik. Aga siiski, teist Krasnojarski-sarnast vist küll ei leidu. Juba sellepärast on meie Krasnojarsk teistest parem, et üheski teises linnas pole jõge, mis oleks Jenisseist ilusam. Pealegi veel nii võimast jõge. Kui te mind ei usu, lugege Tšehhovit. Kui ei taha Tšehhovit lugeda, tulge ise vaatama. Kuskohal te veel leiate nii puhast ja selget vett? Ainult Angaras. Aga Angara on ju meie Jenissei harujõgi. Muistendi järgi tema kallim. Angara laskis Baikali juurest — ka üks vahva järv! — jalga, et Jenisseiga kokku saada. Halva jõe juurde ei oleks see kaunitar vist jooksnud. Kus Jenisseil on alles kiire vool! Jõud! Vaadake korraks kaarti. Kas on veel terves ilmas teist niisugust jõge, mis läbib kogu maa ristipidi ühest äärest teise? Pole teist niisugust jõge. Ja peaasi — mismoodi ta läbib? Käänakuid Jenissei ei tunne, raiub otse läbi kaljude ja mägede, lõikab tundras keltsamaad. Suur Kärestik, Kazatšinski, siis Ossinovo. Lase käia joonelt üle kivide! Julged ei tagane ega pööra ilmaski kõrvale. Alamjooksu lähedal on ta nagu mõni meri, kaldaid ei näegi. Missugusel teisel jõel pääsevad ookeaniaurikud suudmest üle tuhande kilomeetri ülespoole?

Ja kus on ikka kaljud! Ma ei tunne kivimite nimetusi, kuid ütlen, et Jenisseil pole kahte teineteisega sarnanevat kaljut. Igaüks on isesugune. Kivi erineb kivist kas värvi või toime või koguni selle poolest, kuidas ja mis moel on loodus selle kahekümnekordse maja kõrguse müraka paika pannud. Te küsite, kas see on siis ürgjõgi? Kaljud, jah, need jäävad teadagi veel miljoniteks aastateks metsikuks. Ka nende ilu ei muutu. Aga jõel pakub elu juba praegu rõõmu. Ja ta on seda rõõmsam, et pulbitseb just selle ürgse ilu keskel. Ma ütlen, et midagi sellist ei leia te ühelgi teisel jõel. Seepärast ongi Jenissei eriline, seepärast ma temaga kiitlengi.

Hea küll! Arme vaatame ainult jõge, kuigi Krasnojarsk on tema kaldal tervelt kakskümmend kilomeetrit enda alla võtnud. Astume kaldast kaugemale. Ronime mägedele, meie kuulsatele Stolbõ kaljudele. Need pole muidugi Pamiiri ega Himaalaja mäed. Neil pole jääliustikke ega firnivälju. Päris soojad kaljud. Aga isegi alpinistid, ka need, kes on väga kuulsad, ei häbene nendele ronida. Häbenevad ainult need, kes ei suuda Stolbõle tõusta. Jenisseil on päikesetõusu ilus vaadata. Stolbõl aga, võite ise ette kujutada! Ronite juba õhtuaegu kahekesi kõige kõrgema rahnu tippu, kui all kuristikkudes hõljuvad valged udupalakad, ämblikuvõrkudes sädeleb kaste ja kaskede lehed võbisevad külmast. Sind aga soojendab sõbra õlg. Juttu siin suurt ei aeta. Öö möödub lennates. Ja kui puulatvadesse lõikub esimene kiir — peenike ja kuldne —, siis vilksad ainult korraks teisele sõnatult silma vaadata. Eh-hee! ... No kus teises linnas sa niisugust õnne leiad?

Võtke või Krasnojarski ajalugu. Kuulasin korra huvitavat loengut. Ühte ja teist märkisin isegi oma

vihikusse meelespidamiseks. Kas te teate näiteks, et meie linn on juba üle kolmesaja kahekümne viie aasta vana? Kuid see pole veel kõige tähtsam. Siberis on linnu, mis olid Krasnojarskist vanemadki. Näiteks Mangazei. Aga sealt ei leia nüüd enam pehkinud palkigi. Või siis Tobolsk ja Turuhhansk. Need olid ka kuulsad linnad. Aga mis nad praegu Krasnojarski kõrval on? Kokku kuivanud nagu lumevee ojad. Ent Krasnojarsk on nagu Jenissei, ta ei kuiva iial. Miks? Sest kasakas Andrei Dubenski — olgu ta tänatud! — rajas linna soodsasse kohta. Sellepärast ta ongi meie ajani püsinud. Ja nüüd on talle igavene elu antud. Elagu ja saagu veel kuulsamaks! Kus sündis Venemaa suur kunstnik Vassili Ivanovitš Surikov? Meie mail, Krasnojarskis. Vähe sellest, et sündis, ka oma parimad maalid mõtles ta siin läbi. Nõnda siis, kas meie linn võib suure kunstniku hingele midagi pakkuda? Tema pintslit innustada? Võib. Järelikult me saame kindlasti ka tulevikus veel kuulda niisugustest kunstnikest!

Ja kuidas meie kandis vabaduse eest võideldi! Siberi esimene ülestõus tsaari vojevoodide vastu oli just siin. Ja tuhande üheksasaja viiendal aastal võitlesid töölised kõige vapramalt isevalitsuse vastu jällegi Krasnojarskis! Kuuliaugud telliskiviseintes on tänapäevani näha. Minge veduriremonditehasesse, vaadake ise. Tsaarivõim kägistas ümberringi rahvast, meil aga oli juba noil aastal «Krasnojarski Vabariik». Kuidas sa saad niisugust linna armastamata jätta? Kas ta ei ole siis kõige parem? Ühesõnaga, kui ma kirjutaksin meie linna kohta raamatu, siis tõestaksin teile selle kõik iga kandi pealt ära. Aga minu raamat ei räägi linnast. Pealegi näen, et olen isegi liiga palju kõrvale kaldunud.

«Lermontovil» sõita polnud sugugi halb. Ma ei tea, kuidas inimesed raske tööga harjuvad, kergega harjuvad kõik väga kiiresti. Harjusin minagi. Aga mina igatsesin siiski kaugesõitudele. Ainult et kelle hoolde kodu jätta? Kuid siis leppisin mõttega, et küllap teised aitavad. Kõik suhtusid minusse väga lahkesti: Barbinil on ema halvatud, vend pole veel kukepükstest välja saanud, nii et poissi tuleb toetada.

Sellest rääkides tuli mul veel üks asi meelde. Mind

valiti seinalehe toimetusse. Ausalt öelda, see pole kuigi suur koormus. Teate vist ise ka, kuidas seinalehed ilmuvad. Ent pärast koosolekut sattusin uksel Šahvorostoviga kokku. Ta ütles: «Vasikaski möögib, kui talle saba peale astuda. Aga sind, Kostja, torgati toimetuse kolleegiumi, ja sa ei teinud häältki. Sinu koduste tingimuste juures veel toimetuse kolleegiumis olla...» Sellega meie jutt katkes, sest rahvasumm lahutas meid. Järgmisel päeval kutsus Vasja Teterev mu enda juurde ja ütles: «Seltsimeestelt on sinu kohta üks avaldus tulnud. Ilmaaegu vaikisid koosolekul. Ma ise ka ei tulnud selle peale. Sinu olukorrast oleks pidanud tõesti aru saama, kuid praegu kohe ümber valida pole sobilik, mõistad ise. Teeme nii, et kolleegiumi liikmeks jääd edasi, kuid töö jaotame teiste vahel ära.» Esialgu olin nagu rõõmus, siis aga jäin mõtlema. Hommikul ütlesin Vasja Teterevile. Ütlesin kuidagi segaselt, sest hinges võitlesid kaks tunnet: oleks nagu päris hea, kui oma pead ülearuste muredega ei vaeva, kuid seltsimeeste usaldusest ise lahti öelda ka ei tahtnud. Vasja köhatas pihku: «Olgu peale, Barbin, sind koormama me siiski ei hakka. Pühenda rohkem aega emale ja vennale. Poisi kasvatamine pole naljaasi.» Nii ma saingi seinalehetööst lahti. Kuid pean ausalt ütlema, et Ljonka kasvatamises ei kajastunud see mitte üks raas. Šahvorostov soovitas veel lisaks: «Sina, Kostja, õpi tööotsi valima.»

Tema ise oskas valida. Seda taipasin ma juba talvel, kui hakkasime temaga laevu jääst vabastama. Tal oli nagu teistelgi käes kang või labidas, ise aga töötas ainult suuga. Siis ma selle üle ei mõelnud. Peaasi, et ta tegi kõigile nalja. Lustakas jutt pani minugi käed nobedamini liikuma.

Talve jooksul saime Šahvorostoviga headeks semudeks. Võib-olla ka sellepärast, et ta kogu aeg minu jõudu kiitis. Kes saab siis kiituse puhul külmaks jääda! Puhkepäevil suusatasime kahekesi linnast välja, mina ees, tema minu jälgedes. Ise karjus tagant: «No oled sina, Kostja, aga väle! Ütlen juba ette, et sinust saab veel maailmameister.» Tööl katsus mõnda jäälahmakat: «Oh ei, see on jõukohane ainult sulle, Kostja. Tule näita, mis sa võid!» Mina siis näitasin ja higistasin; tema istus ja vangutas pead: «Küll on ikka jõu-

mees!» Ma ei solvunud, tundsin ennast koguni meelitatuna.

Sel talvel õppisin käreda külmaga viina võtma. Sada grammi, ja mitte rohkem. Ilja õpetas: «Kolmsada võtab jalad alt, kakssada tõstab tuju, sada ainult peletab külmatunde.» Õige ta on. Sooja teeb. Ehkki viinal on vastik maitse. Aga kui silmad kinni pigistad, võid sada grammi ühe sõõmuga alla kallata. Kodus ma ei võtnud mitte tilkagi. Ema oleks pahandanud. Joodikuid ei sallinud ta silmaotsas. Maša küsis küll kord: «Kostja, miks sa seda teed?» Aga mu emale ta ei rääkinud.

Sel talvel olin üldse kuidagi nagu oimetu. Sellepärast vist kirjutangi nii segaselt — sõna siit, teine sealt. Minuga oli nii, nagu vahel on, kui mängitakse sõrmuse peitmist. Sinu ümber istub kümmekond inimest, aga võta kinni, kelle käes see sõrmus on. Tunned, kuidas kord ühe, kord teise poole kisub, või siis tahad kõigil ühekorraga käest kinni haarata.

Kelle sarnaseks küll ma ei tahtnud saada! Iseloomult muidugi. Raamatukangelastest peaaegu kõigi — Tšapajevi, Pavka Kortšagini, Aleksei Meresjevi, Oleg Koševoi, või siis äkki «min herzi», Aleksaška Menšikovi, ja isegi Trufaldino sarnaseks. Elavatest inimestest, oma tuttavatest, oleksin tahtnud ka peaaegu igaühe moodi olla. Juhtus Ilja midagi ütlema või tegema, kohe võtsin eeskuju. Sain Vasja Tetereviga kokku, ja otsemaid tekkis tahtmine ka tema sarnane olla. Isegi samasuguseid prille kanda ja pihku köhatada. Vahel pidas Stepan Petrovitš mu kinni ja hakkas nõuandeid jagama — kohe oli soov ise ka nii veenvalt arutada. Olga Nikolajevnalt tahtsin üle võtta tema kokkuhoidlikkuse ja korraarmastuse koduses elus. Emalt — kannatlikkuse. Ljonkalt ... Noh, sellelt polnud tuhkagi üle võtta. Lühidalt, kas korja igasugustelt inimestelt kõik need omadused, mis sulle meeldivad, ühte hunnikusse, või vaheta neid järgemööda. Siis hakkasingi mõistma, et niisugune tohuvabohu ei saa minus kauaks püsima jääda ja et võidule pääseb mõni üksik joon. Järgmises peatükis sellest just tulebki juttu. Praegu aga lõpetan oma ülejäänud eluloo kuni üheksateistkümnenda aastani, teen lühidalt nagu ankeetides.

Hiljem sõitsin kaks navigatsioonihooaega vedurlaevadel. Käisime Jenisseiski vahet. Mõnikord jäime muidugi madalikele kinni. Ka tormi käes tuli loksuda. Vahel suplesin kaelani jäises vees. Talvel, kui laevad seisid, olin remonditöödel, nagu see kõigile madrustele ette nähtud. Ainult et nüüd huvitas mind rohkem puusepatöö. Seal sai oma jõudu näidata. Teritasid kirve ära, võtsid hoogu, ja käepaksused laastud aina lendasid. Ilja vangutas pead: «Barbin, sa jõuaksid vist palgi ühe hoobiga pooleks lüüa?»

Nüüd võisin ma kodust kaugemalegi sõita, sest Ljonkast oli aja jooksul hea perenaine saanud. Tal tekkis koduste tööde vastu koguni eriline huvi ja algatusvõime. Ka koolis ei õppinud poiss kuigi halvasti, ehkki viisi sai harva nagu minagi. Ema tervis läks nagu paremaks. Õigemini, mitte paremaks, vaid lihtsalt ta harjus oma haigusega ära ja õppis voodis õmblustööd tegema — piin oli ilma tegevuseta lamada.

Maša hakkas harvemini meie pool käima. Küsis vahel: «Kostja, on sul abi vaja?» Vastasin: «Ei, ei ole.» Teisiti vastata oli häbi: Maša ju ikkagi õppis, tegi arvestusi, eksameid, lisaks oli enda peale võtnud veel igasuguseid ühiskondlikke kohustusi. Minul aga ei olnud, muide, tookordsest Šahvorostovi vahelesegamisest peale üldse mingisuguseid kohustusi. Kõik hoidsid mind.

Suuremat sõprust mul Iljaga nagu ei olnud, aga kui sa kolm aastat seltsis töötad, siis harjud inimesega ära. Seda enam, kui ta alatasa sinu eest välja astub. Kitsipung polnud ta ka. Oli sul raha vaja, laenas sõna lausumata. Raha oli tal alati: oma palk, ja õde saatis veel lisaks. Tõsi küll, vahel panin nagu tähele, et Ilja müüs kalleid asju. Aga see oli tema isiklik asi. Kui õde Kaug-Idast talle neid saadab ja Iljal neid vaja pole, mis selles siis halba on.

Vasja Teterev sõitis ikka veel «Lermontovil». Saime nüüd temaga kokku ainult talvel, laevade seisuajal. Komsomoliorganisatsiooni sekretäriks oli ta ühtejärge. Noored valisid teda meelsasti. Ta oli tasane ja jutuajamisel alati kannatlik, kui ainult tollel kannatlikkust jätkus, kellega ta vestles. Vasja oli veel ka selle poolest hea poiss, et armastas kõik ise ära teha, teisi kommunistlikke noori tülitas ülesannetega harva.

Sedasi. Kevade hakul teatati minule, Šahvorostovile ja Vasja Teterevile, et meid on määratud suure reisi-

laeva «Rodina» meeskonda. Kuulsin, et ka Maša tuleb samale mootorlaevale — radistiks. Ja sellest kevadest peale algaski minu elus pööre. Uuest peatükist alates ma tahangi sellest pajatada.

Kolmas peatükk

MIKS MA HÄBEMATU OLIN

Ma hindan meditsiini kui teadust. Ka sünoptikud ei ennusta ilma omast peast. Nii ühel kui teisel teadusel on omad seadused. Kuid kõiki seadusi pole veel teada. Sellepärast ei usugi inimesed sünoptikuid. Eriti siis, kui nad ennustavad pühapäevaks halba ilma. Kus läheb alles parastamiseks, kui tõotatud vihma asemel juhtub olema päikesepaiste: «Eks see ilmaennustajate asi ole ikka nõnda — kõik vastupidi!»

See käib ka arstiteaduse kohta. Murrab haigus inimese maha, siis on kohe: «Doktor, andke ükskõik mis rohtu, tehke ükskõik mis süste. On vaja opereerida? Lõigake!» Aga kui inimene on terve, siis käib ja turtsub: «Mis? Arstid? Ivanovi nad ravisid hauda. Petrovil lõikasid kõhu lõhki ja õmblesid jälle kokku, ei leidnud midagi. Kingsepad!» Ma ise ka rääkisin niimoodi sünoptikutest ja arstidest, küllap olete teiegi neist samaviisi rääkinud. Ja mitte sellepärast, et te teadusesse ei usuks, vaid lihtsalt niisama, oma loomu tõttu — tõrkuda kõige vastu, mis on ebameeldiv, olgu see siis halb ilm või halb tervis. Seda enam, et nad tulevad nimme just siis, kui vaja pole.

Ma ei ole kunagi haige olnud. Ljonka — tema on alalõpmata. Mina olin just nagu haigusekindel või, õigemini, hästi karastatud. Ja siiski murdis kuri gripp mu maha. Ja nii kõvasti, et Ljonka kutsus arsti koju. Muidugi mitte kohe. Esiotsa praalisin nagu teisedki: «Mis asja! Või nende kingseppade juurde ennast tohterdama! Ma aevastan igasuguste nohude peale.» Ja aevastasin tõepoolest, aevastasin peaaegu vahetpidamata. Nohule kiuste püüdsin sellest jääkülma veega lahti saada. Seni püüdsin, kuni palavik üle neljakümne tõusis. Siis vandusin alla. Täpipealt kuusteist päeva

olin voodis. Selle aja sees läks «Rodina» oma esimesele reisile ja läks teiselegi.

Seda ma jutustasin seepärast, et selle rumala haiguse tõttu ei saanud me Mašaga enne navigatsiooni algust kordagi Stolbõl ära käia. Ei vaadanud seal päikesetõusu. Rikkusime oma tava. Pidin veel kaks nädalat ootama, enne kui «Rodina» oma teiselt reisilt tagasi jõuab ja kolmandat alustab. Te ütlete: «No asi pole ju nii hull. Kuu varem või hiljem ... Stolbõl on kesksuvel isegi parem, soojem.» Tõsi küll! Kuid mine tea, kas mu elu oleks mais niisuguse pöörde võtnud, nagu ta juunis võttis.

«Rodina» jõudis Jenissei alamjooksult tagasi laupäeval. Uut reisi pidi ta alustama ülejärgmisel päeval. Pühapäev oli nagu meie jaoks loodud. Sel päeval kõik puhkavad. Teisest küljest aga on pühapäeviti Stolbõl suur rahvatung. Igakord ei leia kaljudel parajat kohtagi, kus võiks kahekesi päikesetõusu oodata.

Reede õhtul kuulasin ilmaennustust laupäevaks. Raadios öeldi: «Päeval puhub loodetuul, vahelduv pilvitus» ja nõnda edasi. Öösel oli oodata sademeid. See oli alles lops! Kui sünoptikuid uskuda, siis pühapäeval mingit päikesetõusu ei näegi. Süda ajas kibeduseokkad püsti nagu siil — leidsid need sünoptikud oma sademete jaoks ka päeva!

Laupäeva hommikul küsis Maša:

«Kostja, on see tõsi, et homseks lubatakse halba ilma? Ma ise pole ilmateadet kuulanud.»

«Ilmateade võib ju halb olla,» vastasin mina, «aga ilm tuleb ilus. Tead ise, et sünoptikud aina luiskavad.»

«No vaata sa,» vastas Maša ja ajas isegi näpu püsti. «Meiega tuleb kaasa üks meremees. Piinlik, kui ta asja ees, teist taga märjaks saab.»

See jutuajamine oli meil trepikojas. Maša koputas meie uksele, aga sisse ei tulnud. Ma juba ütlesin, et olime temaga peaaegu ühevanused, see tähendab, et me olime vähemalt kaheksateist aastat sellessamas trepikojas kohtunud.

Kui võtta näiteks, et Ilja ja Vasja Teterev on poisid, meie Ljonka ja Vasja Teterevi vend Miška — jõmpsikad ning Stepan Petrovitš ja Olga Nikolajevna — täiskasvanud, siis Maša puhul oli tunne, nagu polekski tal

kunagi vanust olnud, aga miks, seda ei teadnud ma isegi. Ja tema kõrval ei pannud ma ka oma vanust tähele.

Aga nüüd, kus Maša nimetas seda meremeest, tundsin äkki miskipärast, et olen üheksateistkümneaastane. Võib-olla koguni kahekümnene. Või kahekümneviiene. Seisin seal, ajasin rinna nii ette, et särk peaaegu kärises. Ja-jaa... Olin hea hulk aastaid Mašale näkku vaadanud, kuid, ausõna, ei teadnud, mis värvi ta silmad olid. Nüüd järsku märkasin, et need olid täitsa sinised, isegi vist pisut rohekad nagu Angara vesi. Ja veel — silmatera ümber oli vikerkest täis musti täpikesi. Ka seda ma ei teadnud, miks Maša nii sädelev oli. Nüüd alles sain aru — sädelus tuli tema silmadest. Kuid see polnud alati ühesugune. Kui ta naeratas, lõid ka silmad sädelema. Lõppes naeratus, oli ka sädelus külmem, aga päriselt ei kustunud ilmaski. Ei kustunud sellepärast, et Maša näolt ei kadunud naeratus päriselt mitte kunagi. Teised tüdrukud oskavad tehtult naeratada. See on tühipaljas naer, ja sa näed, et neil polegi naljakas, ja sinugi meel läheb nukraks. Kuid Mašal on alati ehtne, mitte tehtud naeratus, ning ta vasak kulm on ikka nagu sutike kõrgemale tõstetud, ja iga kord tekib kohe tahtmine talle vastu naeratada. Kuid nüüd seisin ma kui nui, nägin Maša silmi, nägin ta naeratust, aga vastata ei saanud, sest selle sädelus jooksis kuhugi minust mööda.

Maša ise nagu ei märganudki midagi.

«Kostja, lepime siis nii kokku, et tuled meile järele. Ma lähen praegu laevandusvalitsusse.»

Ja jooksiski trepist alla, nii et kontsaklõbin taga. Oleks võinud vähemalt küsida, kas ma ei tule praegu temaga kaasa. Ma pidin ju nagunii kaadriosakonda minema käskkirja järele, millega olin «Rodinale» määratud.

Õhtul läksime Stolbõle. Mis sel õhtul kellelgi meist peas keerles, ei tea. Minul igatahes oli kogu aeg mõttes see meremees nimega Leonid, kuigi meelde jäid temast ainult mustad vurruhakatised ja kuldhammas.

Te ehk ootate nüüd, et hakkan pajatama, kui kohmetu ja tossike Leonid tol retkel oli. Või vastupidi — osav ja julge. Ei. Ma ei saa öelda ei üht ega teist. Ta pidas ennast üleval nagu kord ja kohus. Ei kartnud

teine raskeid üleminekukohti ega roninud uisapäisa kuhu juhtus. Nii ronisin mina. Ja see kukkus rumalasti välja, sest Maša tundis kõiki kaljudele viivaid teeradasid sama hästi kui mina ning nägi, et ma püüan oma vimkasid teha. Korra ta ei saanudki ennast pidada:

«Kostja, mis sa täna ometi kargled neil kividel nagu kits?»

«Sellepärast, et ma pole eesel, kes kividel karelda ei oska,» vastasin talle.

Ei tea, kas Leonid sai mu sõnade mürgisusest aru või mitte, kuid Maša jõudis temast ette: «Tänan!» Ja tuligi nõnda välja, nagu oleksin ma Mašat eesliks nimetanud.

Sel päeval läks Stolbõle peaaegu pool linna. Kõik teed olid eemalt vaadatuna nagu üleni õisi täis — Stolbõ! argipäevariietes ei käidud.

Me läksime mööda peateed ja olime vististi samuti õite sarnased. Eriti Maša. Tal oli peas punane rätik, mis eretas nagu õiepung, seljas helesinine pluus, jalas pikad sinised püksid. Ka vöö oli punane, kuigi pearätist väheke tumedam. Kas oskate kujutleda, kuidas see kõik päikesekiirtes mängles?

Stolbõ teed vaikides käia on võimatu. Isegi see inimene, kes tujust ära on, raputatakse oma mõtteist lahti ning pannakse laulma ja naerma. Oma muresid mõlgutamas ei käi meie inimesed Stolbõl, vaid saarel. Ka meie läksime laulu ja naeru saatel ning nokkisime teisi, kes näisid kurvad olevat. Ma ei kannata seda, kui tüdrukud kilkavad. Mulle paistab, et nad teevad seda vihuti. Ja kui ei tee vihuti, siis tagasihoidlikumad võiksid nad ikkagi olla. Aga Stolbõle minejatele annan ma andeks ja olen isegi kade ning rõõmus, kui nad kilkavad. Kade sellepärast, et ma ise ei oska miskitmoodi oma väimustust ja rõõmu nõnda jõuliselt väljendada, et sellest ka teised inimesed aru saaksid, rõõmus sellepärast, et tunnen — seal, nende lõbusas kilkamises, on ka minu hääl. Ühesõnaga, lase käia kuidas jaksad! Las taiga kajab! Ning kuigi Laletinost tuleb oma seitse kilomeetrit mägiteed ronida, on alati tunne, nagu jookseksid allamäge. Aga sel korral ei meeldinud mulle millegipärast isegi Maša riietus, see näis olevat igav ja hall; ma naersin ja rääkisin, nagu oleks mul kurgus klimp; tõus ei tahtnud ega tahtnud lõp-

peda ning kõik tüdrukud kilkasid nii hirmsa häälega, otsekui oleksid kaljudelt kuristikku kukkumas.

Laupäeviti läheb Stolbõle tuhandeid inimesi. On tunne, et kes sinna viimasena jõuab, see ei leiagi enam metsas kohta, kuhu maha istuda. Seisa või järjekorras ja oota, kuni mõni paigake vabaneb. Tegelikult aga hajuvad kõik need tuhanded nii laiali, et mõnikord ei kuule inimese häältki. Lähemail kaljudel on muidugi justkui sipelgapesas. Kas ronitakse kive mööda mitmekesi ringi või juuakse põõsaste varjus viina. Stolbõ imesid ei käida kunagi nautimas suures kambas. Kisa ja kära hulgas ei tunne su süda selle ilu üle rõõmu. Et temast õieti aru saada, peab üksi olema. Või siis kahekesi. Ning istuma tasa-tasa, et võiks kuulda rohu kasvamist ja taeva taustal näha isegi ämblikuniiti, mida tuul tasa huljutab, ning looduse igasse avaldusse süveneda ja sisse elada. Kui siis kord koju jõuad, näed öö läbi unes Stolbõd, ning kauaks jäävad meelde soe kivi käe all, soolane higipiisk huulel, võimsate mändide ladvad, mis paistavad otsekui võsastik, kui sa kõrgelt järsakult taigasse vaatad, kaljukurud ja mäeharjad, mis eespool on rohelised, eemal sinised, päris kaugel aga helesinised justkui taevas, mille taustal sädeleb vikerkaarevärvides ämblikuniit, pisike ämblik otsas. Päikesetõusust ma parem ei räägigi. Sest ainult kahekesi olles võib näha seda kallist hetke, mil kuldse koiduviiru alt üle metsa langevad kaljudele esimesed kastepiiskadest pihustunud kiired, pannes su südame juubeldama. Kusagilt eemalt lendab su kõrvale karge tuulevahk, nagu oleks temagi kannatlikult oodates selle öö mööda saatnud, ning puudutab õrnalt su pead või palet või puhub sõbra juuksekihara su põsele. Ühesõnaga, ma ei tea, kas Leonid ja Maša taipasid, et tõelist päikesetõusu nagunii ei näe, kuid mina teadsin küll, et kolmekesi on meie käik asjata.

Maša vist siiski taipas, sest kui me lähematele kaljudele tõusime ja nägime, kui palju seal lõkkeid oli, siis ta sõnas:

«Kostja, kui veel jõuame, lähme parem Stolbõ neljandale kaljule.»

Lisasin sõnatult sammu. Kuid tee neljandale kaljule polnud sugugi nii lõbus kui Laletinost esimeste

kaljudeni. Heitsin pilgu tagasi — ega midagi, tulid järele. Maša nägu õhetas. See punetas nagu tema rätikki, aeg-ajalt pühkis ta laubalt käega higi. Leonid aga näis koguni kahvatu ja seetõttu paistsid tema vurrudhakatised veel mustemad...

Kõht oli hirmus tühi. Aga me olime juba kodus kõikku leppinud, et sööme Stolbõ tipus. Kui mõni teine peaks sinna varem jõudma, siis on kõige parem koht juba läinud. Kaljudele on parem minna valges kui videvikus. Mina oleksin isegi öösel roninud — tuju oli niisugune. Eks seda tea vist teiegi, et kui inimesel on vastav tuju, läheb ta kas või köit mööda üle Jenissei.

Ega siinseid kaljusid asjata Stolbõks[1] nimetata. Need pole mäekühmud, vaid täiesti üksikult seisvad kaljud. Kõrged ja võimsad. Graniit või süeniit, igal juhul kõva kivi. Ja kuju on neil niisugune, et paneb kahtlema, kas loodus ongi need ise, ilma inimese abita teinud. Näiteks «Taat». Täpselt väljatahutud habemes pea. Või «Suled». Lehvikuna harali. On tunne, nagu hakkaksid nad iga hetk tuule käes hõljuma. Iga üksik «suleke» aga kaalub oma miljardeid puudasid. Kui sääraste kaljude jalamilt üles vaadata, kukub müts peast, kaljud seisavad kui müür müüri küljes kinni. Aga kes asja tunneb, võtab käega väikesest nukist kinni, pistab jala prakku ja muudkui rühib kõrgemale. Kahekesi on veel hõlpsam, siis saab teineteist vööga tõmmata. On kohti, kus ainult kahekesi edasi saabki. Ja seegi oleneb sellest, kes need kaks on. Meie Mašaga oleme kogu Stolbõ läbi roninud.

Mõõdaminnes olgu öeldud, et ma käisin ka selle kalju otsas, kuhu põrandaalused revolutsionäärid olid tuhande üheksasaja viiendal aastal kirjutanud sõna «vabadus». Sandarmid ei saanud seda hiljem kuidagimoodi maha kratsida. Kartsid kitsal kuristikuserval käia. Aga mina käisin, ei kartnud üldse, ja mõtlesin, mida võiksin omalt poolt sõnale «vabadus» juurde kirjutada. Kuid Maša hüüdis mulle ülevalt, et ärgu ma sinna midagi kritseldagu, sest see on ajalooline mälestusmärk, ja pealegi sõnast «vabadus» kaunimat sõna ei leiduvat niikuinii.

Jõudsime kohale. Neljandale kaljule oli ka lihtsamaid ülesminemise teid, kuid mina valisin meelega

[1] Stolbõ — sambad. *Tõlk.*

kõige raskemad. Maša küsis kogu aeg: «Kostja, kuhu sa nüüd ronid?» Ning ma läksin sinna, kuhu ta näitas. Aga narriks jäin ikkagi, sest oli selge, et ma tegin jälle oma vimkasid. See ärritas mind veel rohkem, kuid ma ei saanud endast enam jagu.

Lõpuks olime tipus. Seisime otse kuristiku äärel. Leonid keerutas oma musti vurrukesi: «Võrratu! Haruldane! Hämmastav vaatepilt!»

Maša lausus samuti: «Väga ilus!»

Mina aga seisin kõrval ja imestasin, mis asi neid ometi vaimustab, sest sel päeval polnud üldse midagi ilusat näha. Ma ei oskaks isegi kirjeldada, mis ma siis nägin. No kas või kalju, millel seisime. See oli vististi hall. Taevas oli päris kindlasti hall: seni kui me teel olime, tõmbus ta peaaegu täiesti pilve, sünoptikud ei vedanud alt. Taiga näis kalju jalamil samuti hallina — algas videvik. Ka taamal oli kõik hallis udus. Kust seda halli nii palju kokku kuhjus? Mitte midagi rõõmustavat! Kõik oli üksluine. Kuid ma seisin ja rääkisin samuti, et on väga ilus.

Pärast istusime õhtust sööma. Maša oli toiduse eest hoolitsenud. Tema teadis, mida kaasa võtta. Leonid kahetses, et ei olnud šampanjat. Ta nähtavasti armastas seda kraami. Siis avaldasin ka mina oma kahetsust, et viina kaasa ei võtnud. Nagu poleks me Mašaga Stolbõl muud joonud kui ainult viina. Maša vaatas mulle jälle etteheitvalt otsa ja ütles: «Kostja, mis sa lobised!» Mul oli häbi. Siis aga hakkasin jälle mõttetusi suust välja ajama ega saanud kuidagi pidama.

Leonid tõmbas peoga siledaks ajalehe, millesse olid pirukad keeratud, ja hakkas följetoni ette lugema. Kas oli juba videvik ja ta ei näinud trükiridu kuigi hästi, või ei osanud ta üldse ilmekalt lugeda, kuid teda kuulata polnud sugugi naljakas, kuigi meie följetonist Gorelov kirjutas alati nii, nagu kirjeldaks ta tsirkuse kloune, kes teineteisele põlvega pehmesse kohta löövad või teineteist bambuskeppidega vastu pead peksavad — ei tahakski naerda, aga kukud ometi lagistama. Följetonis räägiti kellestki Leptsovist, mingisuguse varustuse ja turustuse valitsuse ülemast. Följetoni sisu seisis selles, et seesamune Leptsov oli endale riigi rahaga ehitanud individuaalelamu. Peale selle muretsenud veel peeglid, vaibad, pildid ja isegi äraraiutud sabaga koera. Seadis endale sisse, nagu öeldakse, uhke elamise.

Kuigi följeton ei olnud üldse naljakas, hakkas meie jutt millegipärast just selle ümber keerlema. Ning ma mõtlesin: kui me Mašaga kahekesi Stolbõl käisime, siis me följetonidest küll ei rääkinud. Rohkem vaikisime. Ja siiski oli märksa huvitavam.

Jutuajamist alustas Leonid.

«Aga need on ju meie aja inimesed,» ütles ta. «Ja ka nende isad olid väärikad mehed, nii et tsaariaja igandeid nad endaga kaasa ei toonud. Jaa, see pole päritud igand, see on nende puhtasse hinge uuelt tulnud. Aga kust siis?»

Maša mõtles viivu.

«Kust — see on selge. Tuleb välja, et meil on veel võimalik teiste arvel elada, ning üldse elada laiemalt, kui oma töö lubab. Ja kui juba võimalus on, siis võivadki säärased mõtted tekkida. Te öelge parem, kuidas teised lasksid oma seltsimehel nõnda kaugele minna? Ta ei teinud ju seda kõike paugupealt. Oli inimeste keskel. Kollektiivis.»

«Mis siin pead murda, kui kõik on niigi selge,» sõnasin mina. «Ta oli ülemus. Alluvad kartsid teda nagu ikka. Ülevalt aga kõike korraga ei näe. Ja kui nähti, siis olge lahked — mees oli omadega sees.»

«Kostja, kuid kõik ülemused ju sedaviisi et talita.»

Leonid lisas:

«Tuleb koguni vastupidist ette — ka paljud lihtsad inimesed teevad nõnda.»

«Tähendab, miilits töötab halvasti. Ja kohtu alla satuvad liiga vähesed.»

Leonid kissitas silmi:

«Miilits . . . kohus . . . Need kõik on juba karistuse eri liigid, Konstantin. Mismoodi saaks inimeste vääratusi ära hoida?»

«Aga mis see minusse puutub! Mina pole endale riigi rahaga maja ehitanud ega äraraiutud sabaga koera ostnud. Kapitalismi igandid on Leptsovil, mitte minul. Mul pole temaga midagi pistmist!»

Maša lõi lausa keema:

«Kostja! Kas selles ei peitugi see konks, et sul pole temaga pistmist? Kas sul tõesti pole kahju, et inimene kohtu alla antakse?»

«Mitte üks raas,» vastasin mina. «See on tema palk. Kes kord juba varas on, sellele tuleb ka anda, nii et mäletab!»

Maša lõi miskipärast veel enam kihkvele. Ta hakkas rääkima, et me kõik vastutame üksteise eest, et me peame kõige vastu huvi tundma. Mitte kohus ja miilits ei ehita meie ühiskonda, vaid meie ise. Ja kui meie seltsimehed kohtu alla satuvad, siis oleme ise süüdi — ei osanud inimest igasuguste kahjulike mõjude eest hoida. Ning ikka jälle meie ja meie, nii et mul kippus naer peale. Tuli välja, et kui mõni suli on riisunud ja laia elu elanud, siis meie peame muret tundma ja mitte teda, vaid ennast süüdistama. Leonid toetas Mašat, mina aga ajasin jälle suust välja, mis pähe tuli, et aga vastu rääkida. Ning kogu see tühine ja kohatu jutt tüütas mind niivõrd ära, et kui Leonid kohmas: «Konstantin ei tea ise ka, mis ta räägib», siis käratasin vastu:

«Pean ma siis suu kinni hoidma? Või kaljult, pea ees, alla hüppama?»

Mašal hakkas isegi hääl värisema.

«Kostja,» ütles ta, «inimestesse peab alati lugupidamisega suhtuma. Seda enam, et Leonid on külaline ja pealegi veel meie kapteni poeg.»

Ma ei tea, miks Maša need viimased sõnad ütles. Õigemini, nüüd tean, aga siis ei teadnud, ja ennast talitseda suutmata nähvasin:

«Poleks kunagi arvanud!»

Seda võis võtta nii, kuidas keegi tahtis. Kas lihtsalt kui imestust, või et kapteni poeg ei peaks olema niisugune, vaid parem, või koguni, et Maša tema ees poeb... Ise ei tea ma praegugi, mis mõte mu sõnadel siis oli. Neis vist ei olnud üldse mingit mõtet, oli ainult toorus ja viha. Asi oleks ehk veel kaugemale läinud, kuid Maša näitas järsku käega:

«Vaadake, vaadake, kui ilusat kollast kuma lõkketuled kaljudele heidavad!»

Sellega meie vaidlus lõppeski. Jäime vait. Läksin kalju servale. Seisin hea tükk aega üksi. Siis oli äkki Maša mu kõrval. Ma ei kuulnudki, millal ta tuli.

Kuigi mulle päev läbi näis, et Stolbõ on oma ilu kaotanud, hakkasin ma vähehaaval ringi vaatama. Kauged kaljud, mille jalamil lõkked põlesid, vahetasid

kogu aeg värvi: nad olid kord erekollased, siis jälle tumepunased. Täpselt nii, nagu muutus lõkke enese leek. Aga kuuskede ladvad jäid endiselt mustaks nagu malmist valatud ja teravaks kui odad. Et oksad olid allapoole längus, siis paistis, nagu oleksid kuused suure hooga taeva poole sööstnud ja siis äkki millegipärast liikumatusse tardunud. Isegi oksad polnud veel jõudnud uuesti üles kerkida.

Kogu ülejäänud taiga Stolbõ ümbruses sulas ühte. Orud ja mäed ja silmapiir olid kadunud. Kõik muutus lamedaks, ühetooniliseks. Puhatas kerge tuulehoog. Otse meie kalju kohal sõudsid madalad pilved. Ajuti oli tunne, nagu seisaksid nemad paigal, mina aga kihutan koos kaljuga neile vastu. See tunne ei olnud vist ainult minul, sest Maša haaras äkki mu õlast kinni, nagu oleks ta kartnud alla kukkuda.

Teel siia ei andnud kihulased meile asu. Ka siin, kaljudel, tikkusid nad vägisi silma. Kuid nüüd oli tuul nad kõik minema puhunud. Üldse oli kõik kuidagi kergeks ja mõnusaks muutunud. Männid õitsesid, seepärast oli tunda mee, vaigu ja okaste hõngu; okkaid oli päike päeval hautanud.

«Mägituul,» sõnas Maša tasa, otsekui endamisi. «Ma armastan teda! Ta on nii õrn, puhas ja selge nagu allikavesi. Kusagil pole niisugust, ei stepis, metsas ega isegi jõe ääres. Mulle tundub alati, et mägituul on nagu eluvesi muinasjuttudes. Ta uuendab inimest.» Vaikis pisut ja küsis: «Kostja, on sul praegu kerge hingata?»

Mul ununes täiesti, et olin päev läbi tõre olnud.

«Väga kerge!»

Siis läks Maša minust eemale.

Veidikese aja pärast hõikas ta mind ja ütles, et päikesetõusuni võiks natuke puhata. Igaüks heitis samas paljale kaljule pikali. Mul käis peast läbi: «Kui me Mašaga siin kahekesi käisime, siis me ei maganud kunagi. Nüüd aga tahame tukastada...»

Ei tea, kuidas nendel, minul aga ei tulnud und. Millegipärast mõtlesin kogu aeg Leptsovile, meie jutuajamisele ja sellele, miks ma nii häbematu olin. Kuid seda kõike seosesse viia ei osanud kuidagi. Küll aga teadsin, et kui Leonidi poleks olnud, ei oleks Maša minuga täna nõiviisi rääkinud. Isegi pea hakkas sellest valutama. Ja et nende mõtetega ennast kauem mitte

piinata, juhtisin nad mujale: kui hästi oli Maša mägituule kohta öelnud, et see on õrn, puhas ja selge ja sarnaneb eluveega. Väga õieti ütles. Ma lamasin ja püüdsin seda tuult avasui, jõin täite sõõmudega, nagu oleksin eluvett joonud...

Hommikul selgus, et sünoptikud ei olnud valetanud. Õigemini, valetasid küll, aga mitte kõiges. Taevas oli öö jooksul kattunud paksude pilvedega, kuid vihma ei sadanud. Aga ka päikesetõus jäi ära. Päeva algus oli ämune ja hall. Ja niisama halliks jäi kuni õhtuni. Sombusel päeval on kihulased eriti vihased. Mina olin vait, Leonid keerutas oma musti vurrukesi, Maša püüdis tema ees millegipärast vabandada ja seletas, et niisugust kihulaste pilve tuleb Stolbõl haruharva ette, otsekui oleks Maša ise süüdi, et ilm on halb ja et neid neetud kihulasi nii palju on.

Mina aga kirusin endamisi sünoptikuid: «Mis pagana pärast siis vihma ei tule? Tuleks ometi kui oavarrest. Koos müristamisega, nii et lehtmännid pilbasteks lendaksid, kui välk peaks latva lööma!» Küllap Maša tuju oleks siis veel halvem, minul aga oleks kergem.

Kuidas me koju jõudsime, pole tähtis. Tähtis on see, et meie maja ees jätsime väga imelikult hüvasti: Leonid ütles mulle neli korda aitäh, Maša aga unustas isegi kätt anda.

Neljas peatükk

MIS EDASI SAI

Edasi oli nii.

«Rodina» pidi oma kolmandale reisile väljuma teisipäeval kell viis hommikul. Sõitjaid hakati laevale laskma kell neli. Seepärast kogunes inimesi kaldale juba õhtust peale. Kes siis tahab pakkidega läbi öiste tänavate vantsida? Üldiselt oli varasel väljasõidul oma sügav mõte. Esiteks, inimesed saavad Jenisseil päikesetõusu nautida, teiseks, nad ei trügi päeval laevandusvalitsuse akende all ja ei sega tööd. Seda räägin sellepärast, et ma pidin oma esimesele vahikorrale asuma kell neli hommikul, tähendab pidin seks ajaks tingimata laevale jõudma. Lisaks oli vaja veel endal pikaks teekonnaks ettevalmistusi teha, Ljonkale näpunäiteid anda ja emaga hüvasti jätta.

Nii et kui ma kaile lähenesin, oli seal juba ees musttuhat sõitjat ja saatjat. Huvitav vaatepilt. Paarikesed jalutavad, laulavad. Krõbistavad pähkleid. Mõnes kohas istutakse kahekesi kohvril, vihmamantel üle pea. Kuu heidab neile kahvatut valgust...

Otse kaldaäärel tuli vastu Ilja Šahvorostov ja ütles: «Tervist! Ma juba ootan sind. Me hakkame elama ühes kajutis. Tore ruum. Kõigest nelja mehe peale. Kõik on vahvad poisid.»

«Aga kuidas laev on? Kas on ka tore?»

«Ikka parem kui «Lermontov». Ühesõnaga, töötada võib.» Võttis mu käevangu ja osutas rahvasumma poole: «Näed, kui palju täna sõitjaid on! Mingi ekspeditsioon on kajutid ja kogu kolmanda klassi kinni pannud. Kassasse anti ainult tekipiletid müügile. Rahvast aga on murdu. Nii et tekipiletite pärast oli ka löömist.»

Ja ütles siis, et sõitjate hulgas on kaks murelikku naist — tema sugulased. Nad peavad sõitma Dudinkasse, sinna on üle kahe tuhande kilomeetri. Aga kui rahvast on nii hirmus palju, kuidas siis kaks nõrka naist võivad endile mugava platsi saada? Sokutaks nad kuidagi peale ja annaks neile mõne parema koha, enne kui üldine trügimine algab, kuid trapil seisab praegu vahis Pikk-Muhhin — see pole madrus, vaid lausa madu. Õhtul oli temaga tüli, nüüd siis maksab kätte.

«Kogu lootus, Kostja, on sinu peal. Aita hädast välja.»

«Kuidas saan mina siin aidata?»

«Väga lihtsalt. Ütled, et ema ja õde tulid sind saatma.»

«Ema on mul ju voodis haige. Kes seda ei tea?» vastasin talle. «Õde aga pole mul üldse olemas.»

«Naljavend! Ega see madu sinult dokumente nõudma hakka. Äärmisel juhul ütled, et ema sai terveks ja õde tuli Irkutskist külla.»

Nurus ja mangus, kuni nõusse jäin.

Ja mis siis ikka, kui sõber oma sugulaste eest hoolitseb. Kellel sest kahju on? Ega nad piletita ole.

Saate ise aru, kui raske on kahel naisel, ja veel pakkidega, läbi rahvamurru laevale pääseda.

Pakke oli neil tõesti kenake hulk. Aga mis sest, ega mul jõust puudu ole. Tõmbasin kaks kohvrit rihmaga kokku ja tõstsin õlale, võtsin kummassegi kätte veel ühe kohvri ja läksin. Ilja sammus oma sugulastega minu kannul. Sõitjad tõstsid kära. Šahvorostov rahustas neid käega vehkides: «Pidage korda! Tasa, tasa! Need on omad, laeva pealt.»

Trapil äkki tõepoolest — stopp! — vahimees ei lase läbi. Kuid Ilja on kohe krapsilt kohal:

«Mis sa õige mõtled? See ju Barbin, meie uus madrus, tuleb oma koduse kraamiga. Pesu, raamatud, paberossid. Ema ja õde saadavad. Leenake, mine aga, mine, kallis, ära karda.»

Seepeale ütlesin minagi:

«Ema, ära viida aega.»

Nii läksimegi läbi.

Ilja valis oma sugulastele kõige paremad platsid, mis ei olnud karvavõrdki halvemad kui kolmandas klassis, sealjuures aga märksa odavamad. Naised surusid muidugi mul kätt, ütlesid sooje sõnu, nii et lahkusin nendest päris heldinult. Teate, kui meeldiv see on, kui saad seltsimeest aidata ja üldse inimestele midagi head teha! Eriti siin, pika reisi eel. See tunne jääb kauaks püsima. Mõnikord unustad küll ära, millest see algas, hinges aga helab ja heliseb ikka veel...

Meie eluruum meeldis mulle. Neli koid. Kaks all, kaks üleval. Minu oma oli ülemine. Madrats, puhtad linad, tekk ja padi. Mis sa hing veel tahad? Teised madrused elavad kümne-kaheteistkümnekesi ühes kajutis.

Võtsime Iljaga istet, avasime illuminaatori, et jõe karget õhku hingata. Öö, vaikus. Jenissei loksutab oma laineid vastu laeva, nagu puistaks keegi klaasikilde. Kuu on üle jõe heitnud kuldse teeraja. Sellest on juba kirjutanud Tšehhov või Turgenev. Aga võibolla ka mõlemad. Siis olen mina kolmas. Kuid temast vaikides mööda minna on lihtsalt võimatu, niivõrd ilus on ta, ja otsekui kutsub: «Tule, madrus, astu kaldale, palun!»

Rääkisime Iljaga ühest kui teisest. «Noh, olemegi jälle ühel laeval.» — «Tuleb nii välja.» Ja nõnda edasi

samas vaimus, heietasime niisama tühja-tähja, igapäevaseid sõnu. Ainult ühe huvitava uudise ütles ta: Vasja Teterev on pootsmaniks määratud ja alles hiljaaegu komsomoliorganisatsiooni sekretäriks valitud. Viimane ehk ei olnudki mingi uudis.

Kui olime natuke juttu ajanud, läks Ilja tagasi oma sugulaste juurde, mina aga seadsin sammud ülemisele tekile, et enne vahikorrale minekut aega parajaks teha.

Astusin tekile. Seisatasin üksinduses. Jõeõhk oli puhas ja karge. Jällegi helendas risti üle Jenissei seesama kuurada. Viis otse mägedesse, Stolbõni välja. Seda vaadates meenusid millegipärast Maša ja mägituul — sellest puhtamat tuult pole isegi jõel.

Me ei olnud Mašaga tollest päevast saadik teineteist näinud. Ta läks siis kohe laevale. Mõtlesin, et ei tea, kas magab praegu või ei. Seisingi just tema tööruumi ees. Uksel oli silt «Raadiokajut». Kõrval oli teine kajut sildiga «Radist». Meie kajuti uksel aga oli mitmuses «Madrused». Raadiokajuti uks oli tammevineeriga kaetud, meil aga lihtsalt valge värviga üle tõmmatud. Ja-jaa... Säh sulle Maša!

Seda kõike ei mõelnud ma sugugi kadedusest. Kõik oli kombes. Ta oli selle ära teeninud. Kõik on nagu kord ja kohus. Laeval on radist ja madrus ühevõrra vajalikud. See meie sõprust ei sega. Siin jäi mõttekäik toppama. See ei sega... Aga mis siis segab? Ei tea. Ja ometi oli ta minust kuidagi nagu kaugemale läinud, ning praegu justkui ei sünni enam tema kajuti uksele koputada.

Astusin tema aknale ligemale. Varbkardin oli alla lastud, selle taga paistis veel ripskardin; ütle nüüd, mida see varjab! Siitsamast akna eest jooksis üle Jenissei toosama elav, virvendav teerada. Ning miskipärast tundus mulle, et ta ei lähe Stolbõle, vaid vastupidi — tuleb mägedest siia, ja et tema kohta ei saa öelda, et ta jookseb mõlemale poole, nagu seda ei saa öelda ka jõe kohta.

Talvel oli Terskovide pool ükskord noorteõhtu. Maša laulis: «Rohtu on kasvanud teed ja rajad...» Ilus laul. Kuid nukker. Ei tea, miks Maša seda laulis. Ta ju ise ei nukrutse kunagi.

Peagi antakse esimene vile. Kord ma arvasin kokku,

et olen oma eluajal Jenisseid mööda üle kuuesaja tuhande kilomeetri sõitnud. Tuleb välja, et olen teinud viisteist tiiru ümber maakera. Oma laeva vilet olen selle aja sees vist ka oma kümme tuhat korda kuulnud. Ja sellegipärast, niipea kui vile käib, hakkab rinnus nagu midagi helisema. Eriti, kui laev Krasnojarski kai äärest lahkub. Mida kõike siis selles viles ei ole! Kostab justkui hüvastijätt linnaga: «Sõ-õi-dan ä-ra-aa!» Esimeses viles on otsekui lohutus neile, kes on tulnud saatma, kes jäävad maha ja nutavad: «Po-o-le vi-ga-a! Ära-aa nu-ta-aa!...» Teises viles kostab kui lubadus sõitjatele: «Viin teid kaa-sa-aa!» Kolmandas on juba käsk laeva meeskonnale: «Edasi! Edasi! Edasi!...» Sõnaga, täitsamees oli see leiutaja, kes meieaegse, bassihäälega vile välja mõtles ja laeva just nagu elusaks muutis.

Enda arvates ei seisnud ma Maša akna all kuigi kaua. Aga kuldne teerada oli pisihilju muutunud hõbedaseks ja siis lihtsalt valgeks. Koitis.

Piuksatas hele vile — vahikorra vahetuse signaal. Jooksin alla oma kohale. Kohe pidi algama reisijate laskmine laevale. Diiselmootorid juba töötasid, kolvid matsutasid, nagu oleksid väävlit mämminud.

Ei tea, millest see tuleb, aga kusagil ei trügita nii hullupööra kui just laevale tulles. Kohe pärast esimest vilet algaski tõepoolest «liikumine», kui nii võiks öelda. Eesmised kiilusid kitsasse läbikäiku ja ummistasid selle, tagumised aga ei näinud midagi. Selge, et kohe tõusis kisa ja lärm. Kohvrid lendasid üle peade ja kukkusid otse lagipähe. Niisugusel hetkel peaksid trapil kontrolli pidama malmkujud, mitte aga madrused. Ja lisaks olgu nad veel poltidega põranda külge kruvitud.

Aga vaata imet: läbi paksu rahvasumma rühkis nagu jäälõhkuja minu Ilja Šahvorostov. Tuli teine kui koormakandja eesel, kael vedruna pingul, pea maas, ja lõhverdas oma igavesi naljasid:

«Oi tädikesed ja onukesed! Oi neiukesed nobedad! Ma kukun! Laske lapsega läbi...»

Ajab suust igasugust loba välja. Ise aga surub inimeste vahelt ettepoole üht rohelises mantlis meest.

«Kostja, kallis, tädil oli ju mees kaasas. Pane nad kõrvuti istuma.»

Ning kadus jälle rahva sekka. Kohvrid viskas minu kätte. Mis teha? Trapil on minu vahikord, kuid pileteid kontrollivad teised madrused. Sõpra aga tuleb aidata. Võtsin siis ise ka küünarnukid appi. Pealetulemisel ei pane seda keegi tähele. Selge, igaühel on üks ja sama eesmärk: saaks vaid kiiremini koha sisse võtta. Ja kuidas ka ei kurjustata ega ärrituta, aga niipea kui laev on kaist eemaldunud, on kõik jälle kohe sõbrad.

Selle rohelise mantli kohvrid võtsid naha päris märjaks. Diiselmootoritest uhkas kuumust. Trügimine lisas veel omajagu juurde. Kohvrid aga andsid päris teili, nad olid erakordselt rasked. Isegi minule. Lippasin hetkeks pesemisruumi, viskasin peoga vett pähe ja läksin jälle oma kohale.

Püüan trapi poole teed teha, kuid masinaruumi ukse ees seisab kõige kitsamas kohas keegi naine, poisike süles. Asjad on ta seina äärde tõstnud, inimesed, kes mööda lähevad, muudkui müksivad teda. Ta on isegi käe vastu seina toetanud, et mitte ümber kukkuda. Naise näoilme on nii lootusetu, nagu oleks ta kogemata laevale sattunud ega usu nüüd, et sihtkohta jõuab. Siin meenusid mulle millegipärast Maša sõnad: «Me peame kõige vastu huvi tundma.»

«Kodanik,» ütlesin ma, «te jäite siia ilmaaegu seisma. See on kõige halvem koht. Siin käiakse edasitagasi. Ka mootorid ajavad vingu ja leitsakut. Pealegi on teil veel laps kaasas.»

«Kust ma võisin teada, kus see parem on? Nüüd on muidugi kõik etemad kohad juba kinni.»

«See on õige küll. Kannatage veidi, pärast otsin teile etema koha.»

«Suur aitäh, noormees!» ütles ta. «Ega ma sulle võlgu jää.»

Läksin edasi ja alles siis taipasin, et ta ju lubas raha anda. Tuju oli kohe rikutud. Või siis nii on meil harjutud heategusid mõistma!

Kaks meest küsisid minu käest, kuidas kolmandasse klassi pääseb. Kohe näha, et olid esimest korda Jenisseil. Paistis, et olid pärit lõuna poolt. Tõmmud teised, paksude kulmudega ja tumedanahalised. Niisuguses rüsinas sõitmine oli neile vist võõras.

«Praegu te ei pääse sinna miskitmoodi. Tulite kol-

manda klassi sissekäigust mööda. Oodake, kuni suur trügimine läbi on. Siis lähete oma kohtadele.»

Mehed said vihaseks:

«Küll on teil korralagedus! Oleksite võinud kas või raadios öelda, kuhu sõitjad peavad minema.»

«Raadio kohta ei oska ma midagi öelda,» vastasin ma. «Praegu peaks ta muusikat andma. Kuid trügimine pole muidugi lusti pärast. Laevu on vähe. Tuleb välja, et meie kant on väga ilus, kuna nii palju inimesi siia sõidab. Astuge kõrvale. Ma pean minema — näha, et seal on jälle midagi lahti.»

Sõitjate pakid olid sattunud üksteise otsa, nii et kogu läbipääsul oli prunt ees. Juhtub ju vahel. Ajasin käed laiali, surusin korra, miski raksatas ja jälle läks kõik oma rada. Vasja Teterev andis eemalt üle inimeste peade mulle kätega märku. Mida ta tahtis, ei saanud aru. Trügisin tema poole.

«Miks sa, Barbin, oma kohal ei olnud, kui inimesed hakkasid laevale tulema?»

«Ma olin kogu aeg oma kohal,» vastasin talle.

Vasja tõstis näpu: oota sa! Ja jälle viis inimvool meid teineteisest lahku.

Peagi muutus siiski lahedamaks. Kõige läbematumad läksid mühinal mööda ja võtsid kohad sisse. Nüüd liikus veel hõre ahelik. Siis lõppes seegi. Tulid ainult üksikud. Vahel võib suvel niisugust pilti näha: tõuseb suur torm ja ajab jõel vahuharjad püsti. Siis äkki torm raugeb, lained jäävad harvemaks, madalamaks ja lõpuks rahunevad. Ainult siin-seal Jenissei avarustel veereb veel mõni üksik valge lainehari. Täpselt nagu meil mõni hilinenud sõitja.

Lõpuks anti ka kolmas vile, laev eemaldus kaist...

Mulle meeldib väga, kui laev Krasnojarskist kaares allajõge sõidab. Jõgi on määratu lai, aga kui laev hakkab kaares minema, siis jääb tal ruumi väheks nagu mängulaeval alustassil. Ees on nahksild, juhtud veidi kõrgemalt riivama, ongi puru taga. Sõidad kaldale veidi lähemale ja nina on juba saares kinni või ajad otsa palgikoormaga praamile, saare ees seisab neid alati ankrus. Mõnikord vaatad, et altpoolt liigub mõni küna vastu, ja kui siis küllalt kärmas ei ole, trehvadki külitsi kokku. See kõik võtab vahel südame alt külmaks, kuigi tead, et midagi ei juhtu. Roolimeestel on

kogemusi. Ja pealegi on need hädaohud ainult silmapete. Nagu seegi, et kaldad nagu tiirutaksid ümber sinu. Jõevaksali hele torniteravik, sinakas kai, siis muuseum just nagu egiptuse püramiid, mille tipp on maha lõigatud, seejärel tuleb must nahksild punaste valgusfooridega kõrgete raudpostide otsas; sillal voorib lõputu veokite, autode, jalgrataste ja inimeste rodu; kaugemal on näha sõrestikuline raudteesild ja kuristik, millest otse linna külje all tormab välja Jenissei; mäed ja Takmaki kalju, mida sissesõitnud juba Stolbõks peavad, mägede jalamilt aga paistavad tehaste korstnad — neid on nii palju, et ei jõua lugedagi; nelja- ja kuuekordsed majad, raudteeliin, mille kohal hõljub alati vedurisuitsu, siis tulevad hüdroaerodroomi angaaride ilusad katused ja hõbejad vesilennukid, masti otsas vilab triibuline tuulekott; kaubasadamas küürutavad punased kraanad, mis on valmistatud Krasnojarski tehastes, needsamad kraanad, mis tõstavad vedüri üles nagu kassipoja; elektrijaam, mis sarnaneb rohkem klaaskalju kui hoonega; ja juba päris lõpus naftabaasi suhkurvalged ümmargused paagid, nagu oleksid jäätisemüüjad nad plekkvormist välja pigistanud. Kõik see on meie silme ees. Laev aga näib ikka veel samal kohal alles pööret tegevat, ei saa ega saa kaugemale, diiselmootorid töötavad tühikäiguga. Aga niipea kui ta oma nina allajõge on rihtinud, antakse kohe masinaruumi käsk: «Täiskäik edasi!» ja laeva ahtri taha jääb pikk roheline vahutav laine. Nüüd ole mees ja muudkui loe käänakuid.

Jah. Niiviisi oli ka seekord: reisijad lehvitasid hüvastijätuks rätte, nutsid veidi ja rahunesid. Igaüks leidis endale koha. Keegi ei tülitsenud enam. Sobitati tutvusi ja aeti tasakesi juttu.

Mulle meenus poisikesega naine, viisin ta Ilja sugulaste juurde ja panin nende kõrvale istuma. Palusin neid: «Nihkuge natuke koomale, kodanikud!» Porisesid vastu küll, aga mis sest, nihkusid siiski. Naine aga soris oma käekotis, leidis kümnerublalise ja ulatas minu poole. Aimasin ette, et see nii läheb. Ja siiski käis minust otsekui kuum juga läbi: vastu võtta tähendas sama, mis vägisi kiskuda. Ta pole ju mingi kapitalist, selle kümnelise on ta oma vaevaga teeninud. Ja, teadagi, mitte viie minutiga. Läksin ära, tema minu kan-

nul ja muudkui vägisi rahapaberit pihku toppima. Suskas näppude vahele ja jooksis minema. Lugu oli mulle seda piinlikum, et sündis inimeste silma all. Jõudsin keeduveenõu juures talle järele, andsin raha tagasi ja ütlesin kindlalt: «Pole vaja.»

Hakkasin tekki pühkima, sest pärast inimeste laevaletulekut on see alati õudselt prahti täis. Heitsin sõitjatega nalja. Äkki tuli Ilja. Ja nagu alati krapsas käest kinni: «Tule üheks hetkeks.» Läksime kajutisse. Seal ütles mulle: «Teeme sada grammi, sugulased andsid.» Keeldusin, sest ei pea viinast suurt lugu, nagu ma juba rääkisin, seda enam praegu, sest olen vahikorras. Tema käis aina peale: «Sada grammi, see on ju kukepea! Kes seda märkab? Alustad ju oma esimest reisi sel laeval. Ära ole siga, Kostja.» Rääkis augu pähe. Ja mitte saja, vaid kahesaja grammi peale. Läksin välja, võtsin uuesti luua kätte, kuid endist tööhoogu ei olnud enam, käed olid lõdvad. Küllap vist sellest, mõtlesin ma, et öösel ei saanud magada, ja nüüd olen roidunud. Pealegi on laeval kohutavalt palav.

Jätsin pühkimise sinnapaika ja läksin reelingu äärde.

Rohelised saared liuglevad mööda, veepinnal sähvivad päikeselaigud, ning äkki langevad nende kõrvale eredad sädemed otsekui vihm ja vajuvad siis aegamisi vee alla. Veenired aina virvendavad. Laeva kõrval libiseb tema vari, selle servale langeb veel üks — minu pea oma, Jenissei on sile ja vaikne, pole vähimatki tuulevinu, kuid vesi pole siiski peegel ning mu pea vari muudab kogu aeg oma kuju. Kord venib pikaks kui kurk, kord tõmbub kokku kui naeris, ja siis on mõlemal pool suured kõrvalahmakad näha, nagu oleks keegi nad seestpoolt välja surunud. Seda multiplikatsiooni silmitsedes läks hoopis meelest, et mu vahikord pole veel lõppenud. Seisan. Järsku tekib minu pea varju kõrvale teine samasugune. Tõstan silmad ja näen: üks tüdruk. Sinine tõmblukuga suusadress seljas, pearätt õlgadele libisenud, blondid juuksed on hoolega kammitud ja otsad rulli keeratud. Nägu sobiks rohkem poisile — tahtejõuline ja teravate joontega. Tüdruku põski katab isegi peenike karvaude. Kulmud on tihedad ja nagu minulgi päikesest pleekinud. Kõi-

gest on näha, et ujumine, pakane ja tuul talle meeldivad. Ent kõige selle juures on ta näos veel mingi tütarlapselikult peen õrnus. Ei tea millest, aga mul lõi veri kohe näkku. Ja oli piinlik, sest tõenäoliselt oli mul viinalehk küljes.

Tütarlaps küsis:

«Seltsimees madrus, kas te sõidate juba ammu Jenisseil?»

«Üheksateist aastat,» vastasin talle.

«Tohoh!»

Mõni teine oleks kohe arvanud, et püüan lamedat nalja teha. See aga uskus ja hakkas tõsiselt pärima, kuidas saab minuvanusena juba üheksateist aastat jõe peal sõita.

Sellest meie vestlus algaski. Olgu tähendatud, et tema nimigi oli üsna meheliik — Aleksandra, lühendatult Šura, mis talle väga sobis. Ta polnudki laeval reisija, vaid teenistuja. Postkontori töötaja. Tore amet, meeskonda ei kuulu, on ise enda peremees.

«Aitab ema kaelas istumisest! Tema hoolt vajab niikuinii minu vanem õde — üliõpilane. Mina aga toon juba riigile kasu.»

Mulle meeldisid need sõnad väga. Tõepoolest, asi ei seisa ju ametis, vaid selles, et inimene hakkas töötama, ei lõngu ringi ega oota ei tea isegi mida. Ja millegipärast võrdlesin teda endaga: minagi töötan juba ammust aega, pole üliõpilane ega võta riigilt, vaid annan. Võiks öelda, et oleme Šuraga ühest laastust. Ta vaikis veidi, siis küsis:

«Te olete vist kange ujuja?»

«Ega või just laita. Üle Jenissei virutada on tühiasi.»

«Aga mina pole veel proovinud. Pole kaaslast olnud. Üksinda on kõhedavõitu. Paadi järel aga pole huvitav.»

«Ujume seltsis!»

«Oi kui kraps! Teile on see ju määrustiku järgi vist keelatud?»

«Määrustik nüüd! Asi on selles, et laev peatub liiga lühikest aega, ja mida rohkem põhja poole, seda külmem on vesi.»

«Või sedasi! Kas kutsute mind Musta merre ujuma?»

«Miks Musta merre? Kui Krasnojarskisse tagasi jõuame . . .»

See oli tore ja lõbus jutuajaminė. Šura naeris, ent täiesti siiralt. Toetus küünarnukkidega reelingule, kallutas enese küljega vee poole ja puuris mind sealt altpoolt silmadega.

«Kas te saate varsti tüürimeheks?»

Küsimus oli päris ootamatu, hoopis teisest asjast. Kuhu ta rihib? Olin kimbatuses, mida talle vastata?

Kuid siis tuli Vasja Teterev. Seisatas teisel pool Šurat, nii et tüdruk jäi meie vahele. Silmitses Šurat ja küsis minu käest:

«Barbin, kuhu sa jälle kadusid? Väga rumal!»

«Pole ma kusagile kadunud. Tulin üheks minutiks siia.»

«Kena minut. Tervelt pool tundi otsin taga. Ja juba teist korda ühe vahikorra jooksul. Kuhu see kõlbab?»

Vasja räägib nii, nagu keeraks punnivinna mu südamesse.

Šura kõõritab mulle kelmikalt otsa vaadata.

«Teterev, ma tulen kohe... Otsekohe...» Mul endal aga kõrvad tulitavad, vaata et soni läheb põlema.

Ja kuigi Vasja räägib rahulikult, ei karju ega noomi, võite ise ette kujutada, mis lõbu see teeb, kui ta mind tüdruku juuresolekul distsipliinirikkujaks nimetab, ehkki kõige viisakamas toonis. Selge, et Šurale jääb nüüd tükiks ajaks minust kehv pilt. Katsu seda pärast teise värviga üle tõmmata. Esimene mulje on ju kõige tugevam. Ja juba näengi, et Šura võtab küünarnukid reelingult ära ja läheb tahapoole, seina äärde. Mul käis kohe südamest läbi. Astusin Teterevile lähemale ja... hingasin kuidagi veidi tugevamalt tema poole. Ta sai muidugi kohe aru ja köhatas pihku:

«Või nii on lood! Noh, Barbin, lähme selgitame.»

Ja viiski mu kaasa nagu poisikese. Nii olin mõnikord Ljonkat väljast koju viinud, kui ta oli mõne ulakusega hakkama saanud. Šura saatis meid silmadega. Suu tal muidugi ammuli ei vajunud. Isegi vastupidi: ta surus huuled veel kõvemini kokku. Küll see tutvus kukkus narristi välja!

Jutuajamine pootsmaniga oli väga lühike. Mitte ei saanud aru, milleks oli tal vaja mind oma kajutisse viia? Ainult et öelda:

«Et seda enam ei juhtuks, Barbin. Ma loodan, et sa seda enam ei tee. Niisuguseid asju ei tohi lubada. Sel-

lest peaks kaptenile teatama. See oleks mu kohus. Ja ma võiksin seda teha. Võiksin saata komsomoliorganisatsioonile arutamiseks. Näed nüüd ise, ei maksa asju niikaugele viia.»

Ta laskis mu minema. See jutuajamine oli kuidagi igavavõitu. Ja siiski oli tunne, nagu oleks mu südant äädikas leotatud. Tulin ära, hinges aga näris kibe solvumine Vasja Teterevi vastu. Miks ta alustas seda asja tüdruku ees? Ning äkki käis peast läbi: «See oli sulle paras! Miks sa tahtsid Šura ees kangelast mängida? Et Mašale Stolbõ eest kätte maksta? Sa võta kätte ja mine Maša juurde nagu varemaltki, ja räägi lihtsalt nagu sõber, mismoodi sa «Rodinal» oma navigatsioonihooaega alustasid.»

Kahmasin harja ja läksin ülemisele tekile. Maša oli vist juba ammu üleval, ei istunud enam oma kajutis, vaid raadiokajutis. Näe, tal on juba mitu ruumi. Meel läks kohe rõõmsaks, mõeldes sellele, missuguse lõbusa loo sellest saab, kui talle Vasja Teterevi noomitusest räägin.

Nägin juba eemalt, et Maša kajuti aknas oli kollane varbkardin alla lastud, kuna selle kõrval, raadiokajuti aknas, lipendas tuule käes sinine ripskardin. Järelikult oli ta tööl. No pole midagi, ma ei sega. Ega siis Maša vahetpidamata võtmega toksi. Ma ei tea ise ka, miks ma oma juuksed sassi ajasin ning vaablivarre vastu puusa surusin.

Kui ma lähemale jõudsin, nägin järsku aknas Leonidi ja alles tema taga Mašat, kes seisis tagapool. Leonid lõkerdas valjusti naerda, tema kuldhammas kiiskas päikese käes ja õhkas tuld nagu draakonil.

Ma rullisin tuletõrjevooliku lahti, keerasin kraani lõpuni valla ja saatsin üle teki vägeva veejoa, nii et pritsmed piki laeva lendasid ning märjad sõitjad nagu lambad teise parda äärde jooksid. Mina aga haarasin vaabli, kukkusin sellega raadiokajuti ees tuuseldama, ja naersin nii, et ka kümme Leonidi poleks kõvemini jaksanud.

Viies peatükk

KUIDAS MA NAERU ÄRA UNUSTASIN

Kas teiega on ette tulnud säärast asja: keegi kukub libedal kõnniteel pikali, teie aga pahvatate naerma? Minuga on seda ette tulnud. Saan aru küll, et teisel on valus, ja siiski naeran. Miks? Sellepärast, et niisugustel juhtudel pole inimese kukkumises midagi ilusat ega kangelaslikku, vastupidi, alati näeb see väga rumal välja.

Kui ma läbi akna Leonidi nägin, siis pahvatasin naerma mitte tema, vaid enda üle. Oli see vast pilt! Tema istub diivanil, lõug raseeritud, odekolonnitatud, seljas peenike siidsärk, mina aga — triibulises madrusesärgis, juuksed sassis, vaabel puusale surutud — lähen Mašaga juttu ajama. Astun raadiokajuti akna alla, sest ei tohi ju märja vaabliga sisse vajuda sinna, kus läigivad linkrust, poleer ja nikkel. Kõige olulisem on aga see, et isegi akna alla juttu ajama jäin hiljaks. Nagu oleksin talvel kiilasjääd mööda bussile rutanud ja siis ühtäkki peatuse ees libedal maha prantsatanud, jalad taeva poole, nii et müts rataste alla lendab, buss aga kihutab minema, visates mulle tagasi lund ja pori täis läkiläki. Kas pole naljakas? Minu arvates küll.

See vist oligi põhjus, miks ma esimest korda naerma rõkatasin. Pärast aga, kui ma sõitjad veega kogemata üle uhtsin, poleks muidugi keegi suutnud naeru pidada.

Mismoodi Maša ja Leonid minu naerulaginale vastasid ja mis ma vahikorra lõpuni üldse tegin, — ei mäleta. Teate, vahel juhtub, et sa ei näe ega kuule või lihtsalt ei mäleta midagi. Ja asi sellega.

No ja edasi — mind vahetati välja. Ilja magas. Oli enese asemele siruli visanud, püksid jalas, kuub seljas, isegi saapad oli ta jalga jätnud. Ronisin minagi oma koisse ja heitsin pikali. Paljad jalad värskete linade vahel — lausa nauding. Siis tuli sisse üks madrus. Pikk ja veidi kühmus, kael sedasi kookus, et paistis, nagu uuriks teine oma jalakandu. Alles hiljem taipasin, et ta ei vaata üldse alla ega taha, vaid sinna,

kuhu vaja, kuid tema kaela kõverus tekitas mulje, nagu vaataks ta altkulmu. Seisis tükk aega vaikides, siis küsis:

«Sina oledki see Kostja Barbin? Uus madrus?»

«Jah, olen Barbin,» vastasin talle. «Aga madrusena pole ma uus. Sõidan juba mitmendat hooaega. Üldse olen eluaeg laeva peal sõitnud.»

«Noh tead, ega ma pole kaadriosakond. Mind sinu elulugu ei huvita. Kuid «Rodinal» oled sa uus madrus. Armastan täpsust. Selguse mõttes. Minu nimi on Figurnov. Võid ka Petjaks ehk Pjotriks hüüda. Aga Petka peale ma ei vasta. Seda ütlen kah selguse mõttes.»

«Palun väga! Seda ma ise ka ei salli. Ega me enam poisikesed ole.»

«Asi pole aastates, vaid iseloomus.»

Figurnov istus koi äärele, keeras kaela nagu vinti ja vaatas minu poole alt üles.

«Meil on siin üks madrus Muhhin. Võib-olla nägid juba, kõhn ja vilajas? Temale anti nimeks Pikk-Muhhin. Ta ei tee väljagi, ainult muheleb. Või minu naaber ülemiselt koilt, Mark Tumarkin. Sellele isegi meeldib, kui ta nime tagurpidi hüütakse — Tumark Markin. Seda pea kah selguse mõttes meeles. Kuid nüüd räägi, mis pahandust sa jõudsid siin juba ära teha?»

Saate aru, jällegi seesama küsimus.

«Tead, Figurnov, Petja, Pjotr,» sõnasin ma, «võta arvesse, kah selguse mõttes, et pootsmaniga mul üks klaarimine juba oli, ja kaks korda ühte ja sama veiata on tüütu.»

«Õige, madrus Barbin. Kuid sinu kangelastegudest oli juba ka roolikambris juttu.»

Ajasin enese küünarnukile.

«Mis juttu? Kes kellele rääkis?»

«Tüütu on sellest veiata, madrus Barbin.»

«Ah osatad,» vastasin ma. «Norija oled! Petja, Pjotr, madrus Figurnov.»

«Jah, osatan. Iseloom on niisugune. Selguse mõttes.»

Võttis saapad jalast ja riided seljast, heitis näoga seina poole, ja punkt, rohkem mitte üks piiks — solvus rängasti.

Mul aga oli uni nagu käega pühitud. Või nii, asi on siis suurte ülemuste ette jõudnud! Madrus Barbin oskas juba esimesel päeval silma paista. Ja-jah! Vasja Teterev on ka tore. Lubas kaptenile ette kandmata jätta, ise aga kandis ette. Salamahti. Mulle näkku öelda ei julgenud. Ning mida rohkem ma mõtlesin, seda mustem ja alatum paistis olevat Teterevi tegu. Mu oma süü aga tundus üsna pisikesena, ja mõne aja pärast see polnudki enam mingi süü. Kui mulle lõpuks päris selgeks sai, et Vasja Teterev oli head madrust kapteni ees täiesti teenimatult mustanud, siis ei suutnud ma enam rahulikult lamada, magamisest rääkimata. Pidin jalamaid kellelegi kõnelema oma keevast vihast, mis väljapääsu otsis.

Aga kelle juurde minna? Kellega mõtteid jagada, et oleks avameelne jutt? Kus on ikka lops! Inimesi on palju, aga rääkida pole kellelegi. Võõrad...

Kui ajaks Ilja üles? Veel üht napsi teha temaga võib. Seda võib alati, kuid mitte südamlikku juttu ajada. Ei, Iljal on südame asemel pudel.

Kui ärataks Petja, Pjotr Figurnovi? Ei saa. Enne kui temaga avameelselt rääkima hakata, peab tema iseloomu tundma õppima. Nagu ta ise ütleb — «selguse mõttes».

Vasja Teterev üles otsida? See oleks ju sama hea kui kaebuse esitamine sellele, kelle peale kaebad.

Maša? Jah, Maša küll... Ah, kui seda Leonidi poleks! Niipea kui meenus, kuidas tema kuldhammas päikese käes sätendas, kuidas ta raadiokajutis täiest kõrist naeris, käis kohe võdin kehast läbi. Selle hambasäraga oli ta Mašagi nagu ära põletanud.

Pole kedagi. Ei ole...

Meel läks äkki väga kurvaks: olen ma siis tõesti ihuüksi? Ei või olla, et üksi olen! Aga kes siis veel on? Kes? Ning siinkohal tuli nagu päästerõngas meelde Šura, meie hommikune lühike kõnelus. Lühike küll, aga väga ilus, lihtne ja lõbus. Kui teda poleks, siis pole tõepoolest enam kellegi poole minna.

Šura võttis mind vastu nii, nagu oleks ta juba ammu oodanud. Temal oli ka oma, ümmarguse illuminaatoriga kajut nagu Mašalgi, ainult lihtsam, ilma linkrusti ja niklita, ning asus alumisel, mitte ülemisel tekil. Kogu posti hoidis ta oma kajutis, mis oli laeni pakke

täis. Vaba ruumi jäi ainult koile, ühele toolile ja väikesele lauale, millele isegi küünarnukid poleks mahtunud, nii kitsuke oli see. Kuid olgu muu seas öeldud, nii palju sellel siiski ruumi leidus, et külalisele lauda katta. Ja ütlen otsekoheselt, et Šura kostitas suurepäraselt.

Kohe hakkas ka jutt jooksma, jällegi kergelt ja vabalt; ma muudkui otsisin sõnu, et südamele kogunenud sappi hästi naljakalt edasi anda. Saate ise aru, kes siis tahaks tüdruku ees haliseja olla! Aga kui sa naerad ja omaenda õnnetuse üle nalja heidad, tuntakse sulle alati rohkem kaasa. Igaüks näeb, et oled täitsamees. Ning ma naersin, mis võisin.

Äkki küsis Šura:

«Kostja, kas te vahil olles sellepärast nii metsikult naersite, et reisijad voolikust külma veega üle valasite?»

Katsuge vastata, öelda sulatõtt, kui ma ehk alles nüüd temast päris õigesti aru sain.

«No muidugi sellepärast,» vastasin ma. «Oleksite pidanud nägema, kuidas nad tekki mööda laiali tuiskasid.»

Ise aina lõkerdan naerda. Ka Šura naerab.

«Teate, Kostja, mulle tuli ka üks lugu meelde. Lihtsalt nagu Charlie Chaplini komöödia. Olin möödunud aastal puhkekodus. Noh, istusime söögitoas. Nagu vahel on, kõik peoriietes. Meiega ühes lauas istus üks vanamees. Roosa näoga, paljaspäine, seljas valge toorsiidist ülikond, armastas teine tüdrukutega panti mängida. Sellepärast olid tal taskud alati punnis, igasugust pudi-padi täis. Ise oli kangesti viisakas: juhtus mõni daam juurde astuma, tõusis tingimata püsti. Parajasti tuli ettekandja, õlal hiiglasuur vineerkandik, millel oma paarkümmend taldrikut kotlettidega. See tüdruk möödus meie lauast nii, et kandiku nurk sattus just vanamehe pea kohale. Samal ajal lähenes teiselt poolt keegi vanamehe tuttav naine. Vana krapsas püsti, toksas palja pealaega vastu kandikut, ja teate, kus kõik lendas sealt kaares meie peokleitidele ning muidugi ka vanamehe enda toorsiidist ülikonnale. Vaeseke koukis kuue taskutest märgi kotlette ja garneeringut, tõstis neid huupi laudlinale ning küsis: «Kelle pärs see on, seltsimehed?» Mu juuksed olid puha

rohelisi herneid täis, kaste nõrgus mööda kaela kuskile sinna . . . Eks olnud naljakas?»

Ma ei osanud talle mitte midagi vastata. Kohe mitte midagi ei tulnud pähe. Pidin lihtsalt naeru kätte ära surema, kujutledes seda vanameest, kotletid taskus, ning rohelisi herneid Šura peas ja kastet, mis mööda kaela kleidi alla nõrgus.

«Kole naljakas,» rääkis Šura edasi. «Ning ma saan teist, Kostja, väga hästi aru, miks te hommikul vahikorral olles nii hullupööra naersite. Vana lõi ju kotletid ümber kogemata, teie aga uhtsite reisijad veega üle meelega. Alati on palju naljakam, kui meelega teed.»

Šura muigas ja ulatas mulle kompveki. Kuid ta muie muutus äkki hirmus külmaks nagu jaapani diplomaadil parun Tanakal, keda ma ühes vanas ajalehes kord nägin. Mina aga tundsin, et ma ei suudaks praegu, seekord ühegi kompveki eest lõpuni rääkida seda, mille pärast siia olin tulnud. Oli tunne, et hoidsin peopesal kuldset liblikat, kes äkki oli vöödiliseks vapsikuks muutunud. Ning seni kui vapsik pole veel nõelata jõudnud, tahtsin temast rutemini lahti saada. «Haa! Ha-haa!» naersin korraks ja jäin vait.

«Aeg on minna,» ütlesin ma. «Olengi liiga kauaks teie poole istuma jäänud. Nägemiseni!»

Šura ulatas mulle käe, ma surusin seda ja lasksin lõdvaks, tema aga hoidis ikka veel minu kätt oma peos.

«Kostja, tulge sagedamini minu poole. Kole igav on üksi. Kas pärast lõunat tulete jälle?»

«Ei, ei tule. Pärast lõunat jõuame Kazatšinski kärestikule.»

«Noo! Vaatame koos! Te seletate mulle. Eks?»

Parun Tanaka ilme oli tema näolt nagu pühitud, mulle vaatas otsa endine armas tüdruk, kes ei tahtnud mind enda juurest ära lasta.

Läksin ja mõtlesin sellele ega märganudki, kui olin jälle samal kohal, kus esimest korda Šuraga kohtusin. Jäin reelingu äärde seisma, panin küünarnuki tugipuule, kallutasin ülakeha ette ning silmitsesin oma pea varju, lapergust nagu naeris, suurte kõrvadega ja üleni tulesädemeis. Äkki tekkis selle kõrvale täpselt

nagu tolgi korral teise pea vari. Šura! Tõstsin silmad . . . Ei — Vasja Teterev.

Oi, kus minus tõusis viha! Ahah, või tuli ise . . . Noh, kuigi oled pootsman ja ülemus, ütlen sulle praegu suu sisse ja valan oma viha välja. Kuid Vasja jõudis minust ette:

«Kus sa, Barbin, kogu aeg kolad? Vaevalt leidsin su üles. Pean sinuga, Barbin, tõsiselt rääkima. Sa oled jälle inetu tembuga hakkama saanud, valasid sõitjad veega üle. See on väga halb, Barbin. See on täiesti lubamatu. Ma oleksin pidanud juba sinu esimesest eksimusest kaptenile ette kandma. Kuid ma ei teinud seda. Arvasin, et saad ise aru. Ma loodan ikka veel, et sa saad aru. Aga mis ma nüüd pean tegema? See on ju sul juba teine väärtegu! Ma ei taha Ivan Demjanõtšile rääkida. Mul on raske sellest Ivan Demjanõtšiga kõnelda. Ma arvan, Barbin, et sa siiski mõistad . . .»

Ning ma näen isegi läbi Vasja suitsuklaasist prillide, kui murelikud tema silmad jälle on. Päris selge, et Vasja pole kaptenile midagi ette kandnud, on selle asja pärast palju rohkem südant valutanud kui mina. See, et ma oma tigedais mõtteis olin Teterevi suhtes rängasti eksinud, ja et Vasja nägi vaeva, kuidas leida sõnu, mis mind ei solvaks, kuid oleksid küllalt veenvad, ja kuidas ta kogu aeg kord ühte, kord teise pihku kõhatas — kõik see ajas mind uuesti naerma.

«Sain aru, Teterev,» ütlesin ma, «kuid kõige tähtsam on see, et ma sain aru, kui hea poiss sa oled.»

«Jäta nüüd, ära meelita mind. Tee parem enda kohta järeldused. Saa sellest kõigest õigesti aru. Ma tahaksin väga, et sa aru saaksid ja õiged järeldused teeksid.»

«Teen, Teterev. Tingimata teen. Annan sõna, et nüüd ei alusta ma ühtki asja algusest, vaid järeldustest.»

Läksin tema juurest ära ja aina naersin. Järsku aga sain nagu nõgestega tulise sähvaka, ja naer katkes paugupealt. Et ma sõitjad veega üle valasin, pole nähtavasti veel kaptenini jõudnud. Aga mis saab siis, kui ka see jõuab? Ja mis kõige tähtsam: kui kaptenile ei rääkinud Vasja, et ma vahikorras täis olin, kes seda siis tegi? Madrustest mind keegi ei näinud, enne seda

veejanti ma sõitjatele midagi halba ei teinud. Et ma vahikorras vintis olin, teadsid ju ainult neli inimest: mina ise, Ilja Šahvorostov, Vasja Teterev ja Šura...

Kuues peatükk

KAZATŠINSKI KÄRESTIK

Meie kajutis magasid kõik. Ilja, saapad jalas nagu ennistki, oli veerenud aseme äärele, nii et käed rippusid alla, ulatudes põrandani. Figurnov oli osanud peadpidi kuidagi nurka pugeda, nii et padjal paistis ainult tema pikk kael. Algul ei saanud arugi ega tahtnud nagu uskudagi, et see on kael, sest see sarnanes pigem parknahast poolkasuka varrukaga. Ülemises kois, Figurnovi kohal, see tähendab minu koi vastas, magas nüüd veel üks madrus. Te muidugi juba taipate, et see oli Tumark Markin.

Meie olustikku ta ilmsesti ei sobinud. Õigem oleks vist olnud tõsta ta koos asemega üles ja viia pioneerilaagrisse, ja mitte harilikku, vaid musterlaagrisse. Tumarki väike nägu oli päris lapselik, tal oli lühike terav nina ja mustad lokid. Ta magas selili, täpselt koi keskel, käed kõrval nagu valveseisangus. Teki peal jalutsis olid tal korralikult kokkupandud püksid, läikima hõõrutud nööpidega kuub ja vormimüts. Tundus, et seda kõike oleks kerge jalgadega pea peale pöörata, ja mina oleksingi seda teinud, kuid, esiteks, Tumark vist ei vähernud unes ja, teiseks, tema jaladki olid liiga lühikesed.

Magada ma enam ei tahtnud. Kuid teate, vahel on niisugune meeleolu, et lihtsalt ei leia kuskil rahu, käid peale nurgast nurka. Niiviisi ootad vaksalis rongi, kui see hilineb, teadetebüroo tüdrukud aga nähvivad sulle vastu ega ütle, kas pileteid müügile tuleb. Niiviisi on koolis, kui ootad eksamile väljakutsumist ja arutad, kas kahtede norm on juba täis või on neid sinu jaoks ka veel jäänud. Niiviisi luusid talvel kodus pärast tööd ringi, kui Ljonka on leiba toomas ja sa mõtled, kas süüa kapsasuppi ilma leivata või oodata, kuni Ljonka on sõpradega lumesõjast isu täis saanud. Ent kõigil neil juhtudel tead sa täpselt põhjust, miks sa rahutu

oled. Aga siin? Suurt põhjust nagu polekski. Igal juhul on teda võimatu leida. Tundub, nagu näriksid südant igasugused pisiasjad: see, et ma tõepoolest kahe pahandusega hakkama sain, et kapten juba ühest loost teab, ja et ma ei oska ära arvata, kes käis kapteni juures minu peale keelt kandmas. Ja isegi see, kuidas ma Petja, Pjotr Figurnoviga rääkisin ning kuidas mulle Tanaka naeratas.

Laev aga aina liigub edasi, ning läbi illuminaatori näen ikka ühte ja sama pikka sagrist lainet. Ta jookseb põiki üle kogu Jenissei ja murdub vahutava kohinaga vastu kallast.

Siin on jõgi veidi kitsam. Mäed on mõlemalt poolt ligemale tulnud. Kusagil seal eespool tahtsid nad jõele väljapääsu hoopis sulgeda, kuid ei suutnud: Jenissei murdis kaljudest läbi ja hüppas alla. Nii tekkiski Kazatšinski kärestik.

Vaatasin lainet ja mõtlesin: paremale, vasakule üks käänak, ja ongi Zalivi küla, viimane enne kärestikku. Päris vähe maad on jäänud. Kas kutsuda Šura või mitte? Lubasin ju...

Uksele koputati. Äkki tundsin, nagu tuksuks mul rinnus jääkild, ja süda vajus saapasäärde: neiu tuli ise, ei jõudnud ära oodata. Avan ukse — Maša. Mu süda alustas otsemaid tagasiteed. Ta ei jäänud oma endisele kohale, vaid tõusis isegi kõrgemale, nii et raske oli hingata. Mõistate, missugune murrang minu mõtetes sündis? Maša aga ütles, nagu poleks midagi olnud:

«Kostja, miks sa siis mind külla ei kutsu?»

Mul lipsas keelelt nagu iseenesest:

«Sellepärast ei kutsugi, et Kostja juurde.»

«Ei saa aru,» lausus Maša.

«Pole midagi aru saada. Lihtsalt sõnademäng.»

«Sa, Kostja, räägid minuga päris imelikku keelt.» Ta kehitas õlgu ja pilgutas ripsmeid, nagu oleks taht-nud neilt midagi maha raputada.

Mul hakkas Mašast kahju, sest nägin ta silmist, et ta oli sügavasti solvunud, vist nii nagu minagi, kui esimest korda Leonidist kuulsin. Hakkasin rääkima teisiti, nii nagu olin temaga varemalt rääkinud. Kutsusin teda ülemisele tekile, et üheskoos Kazatšinski kärestikku vaadata.

Astusime samm-sammult sisetrepist üles. Äkki jäi Maša seisma.

«Kostja, teie kajutis valitseb mingi korralagedus. Mulle ei meeldinud seal põrmugi.»

Muidugi! Risti üle padja Figurnovi sooneline kael — ei pead ega õlgu. Ilja põõnab teki peal, puhastamata saapad jalas, käed pühivad põrandat. Kogu kajut on joodud viina lehka täis. Isegi avatud illuminaator ei tõmba seda välja. Mis seal saabki meeldida?

«Ei tea,» ütlesin siiski, «ehk ongi midagi viltu. Ei jõudnud veel tähele panna.»

«Šahvorostov joob. Sina, Kostja, võiksid temaga rääkida. Kui seltsimees.»

Mühatasin umbusklikult.

«Kas pean teda ümber kasvatama, või kuidas?»

Maša aga sõnas tõsiselt:

«Üldiselt see sõna «ümber kasvatama» ei meeldi minulegi. Liiga ära leierdatud, seda kasutatakse praegu isegi nagu pilkamisi. Vist on aeg see mõne teise sõnaga asendada. Missugusega — ei tea öelda. Otsi ise. Kuid ei saa ju Šahvorostovi suhtes külmaks jääda! Inimene võib pikapeale hoopis alla käia. Kas see sind ei puuduta?»

Jälle meenus mulle meie vaidlus Stolbõl.

«Ah soo! Nagu Leptsovigi?»

«Mis asi? Missugust Leptsovi? Ah jah! Just nagu Leptsovi. Ja isegi veel rohkem, sest Šahvorostov on sinu ammune sõber.»

«Ei vaidle vastu, sõber on ta muidugi. Kuid sellegipoolest peab igaüks ise enda eest vastutama. Sina, Maša, ära topi teda mulle kaela. Ta on minu jaoks liiga raske.»

Puhkesin naerma, naeris ka Maša, sest kui mu sõnu otseses tähenduses võtta, siis võiks sääraseid tükki kolm mulle kaela riputada — viin ära, kokku ei vaju. Kui seda aga, nagu öeldakse, ülekantud mõttes võtta, siis tähendaks see, et ma pean ennast iseloomu poolest Iljast nõrgemaks. Ühesõnaga, mõlematpidi kukkus naljakalt välja, sest nii ühel kui teisel juhul polnud tõega kuigi palju ühist. Kuid Maša ei vaielnud vastu, liigutas kuidagi põiklevalt õlgu, vaatas mulle korraks otsa ja jäi vait. Mul aga tekkis äkki mõte: kas see jutt käis ainult Šahvorostovi kohta?

Tekk oli juba rahvast täis. Reelingu äärde trügida oli täiesti võimatu. Maša küsis:

«Kostja, kas ei oleks parem komandosillale minna?»

Te vist teate ise, et reisijatele on sinna minek keelatud. Meeskonnast aga, olge lahke, mingu igaüks, kellel vaja. Seda enam, kui tahetakse Kazatšinski käres-tikku vaadata. Kuid mina ütlesin ära. Sõnasin Mašale:

«Huvitavam on siin kuulata, mis inimesed kärestikust räägivad. Paljud sõidavad Jenisseil esimest korda.»

Tegelikult aga kartsin, ei tahtnud kapteni silma alla ronida enne, kui ta ise kutsub. Pealegi teadsin ma päris kindlalt, et sillale tuleb ka Leonid.

«Rodina» möödus sel ajal parajasti Zalivist. Laev andis kolm pikka vilet ja reisijad hakkasid üksteiselt pärima, mida see peaks tähendama, ning silmitsesid vöödilist tulpa, millel rippusid must puusilinder ja erepunane kolmnurk, naabertulba küljes aga terve sats kerasid ja nelinurki ning veel viltune must rist. Mõned naised sattusid ärevusse, sest punane ja must värv tekitavad sõitjais alati mingit hirmu, eriti raudteel. Ristist aga saab igaüks aru nii, et tuleb silmapilk peatuda, muidu oled kadunud hing.

Kuidas sa saad vait olla ja selgitamata jätta?

«Kodanikud, ärge närveerige! Vöödiline tulp on semafor. Must silinder üleval ja punane koonus all tähendavad, et kärestikust pääsevad läbi ainult ülemjooksult tulevad laevad, see tähendab meie. Kui mõni laev peaks praegu ka alamjooksul kärestikule lähenema, siis sellele on stopp! — kitsas kohas kaks laeva teineteisest mööda ei pääse. Nelinurkade ja kerade sats näitab kõige madalama koha sügavust, rist tähendab, et lase rahumeeles edasi — ükskõik kui sügaval su laev ka ei istuks, vesi kärestikus on kõrge. Ja kolm vilet, see on kõige lihtsam asi: kaldale teatati, et näeme ja saime aru, liigume peatumatult edasi.»

Ma tahtsin naistele veel rääkida toodritest ja tulepaakidest ja kuidas neid jõemärke lugeda, kui kuulsin järsku selja taga üht häält. Veidi nagu väsinud ja ükskõikne, ent siiski luust ja lihast läbilõikav:

«Konstantin peab vist avalikku loengut?»

Kui ma ei ütleks, kelle hääl see oli, te vist isegi taipaksite. Mind huvitab ainult see, mis teie oleksite nende sõnade peale vastanud? Mina vastasin Leoni-

dile salamisi kõrva sisse, aga niisuguste sõnadega, et tema mustad vurruotsad hakkasid tõmblema nagu prussakal. Kuid valjusti ütles ta:

«Ei ole originaalne,» ja võttis Mašal käe alt kinni. «Lähme sillale, sealt on paremini näha. Konstantin, palun tulge kaasa.»

Ka Maša lisas:

«Lähme, Kostja.»

Jällegi ei tea, kuidas teie oleksite talitanud, aga mina nendega kaasa ei läinud, jäin uhkena tekile. Isegi Leonidile ei öelnud ühtki teravust. Vastupidi, tõmbasin silmad rõõmsalt kissi:

«Ei, mul jäi siin loeng pooleli.»

Keegi naine paluski tõepoolest: «Madrus, pai, räägi meile veel sellest, noh . . .» Rääkisingi siis neile sellest ja teisest. Rääkisin üsna ladusalt. Igal juhul mind kuulati tähelepanelikult, päris hea hulk inimesi kogunes minu ümber. See aga õhutab kõnelejat alati, eriti siis, kui ta tahab mõnda meelepaha unustada või maha suruda.

Kõigepealt rääkisin toodritest: kui seisab valge tooder, ära vasakpoolsele kaldale sellest lähemale sõida, seisab punane, ära parempoolsele kaldale sellest lähemale mine. Rääkisin veel liitsihtidest.

«Kas näete, kodanikud, kaldal valgeid kilpe, must triip keskel? Nad seisavad kahekaupa, üks on teisest natuke tagapool ja kõrgemal. Kui laev peab näiteks piki faarvaatrit parema kalda poolt vasakule või vasaku kalda poolt paremale sõitma, siis sihib roolimees niiviisi, et mustad triibud kilpidel oleksid ühel joonel. Sul pole muud, kui pane laevaga otse, kuni uued märgid uue suuna annavad. On selge?»

Sattusin hoogu. Vool oli kiire, kaljud aina vilkusid silme ees. Jõgi oli veel kitsamaks muutunud. Mäed läksid üha järsemaks ja kõrgemaks, neid kattis taiga tihe rohelus. Viltused lained, mis laevast kahele poole jooksid, ulatusid nüüd mõlema kaldani, vedades järel vahuseid harju. Need hüplesid kohisedes üle rannakivide, raputasid mädalaid pajuvõserikke, uhtsid jõkke tagasi suurveest kaldale heidetud palke. Laev vilistas, ja kõmisev kaja veeres hulk aega mööda mägesid, pihustus kurudes, kadus hoopis, et siis äkki jälle kuskilt endast elumärki anda.

Kes Jenisseil on esimest korda, need imestavad sel kohal tingimata:

«Küll on võimas loodus!»

Siin aga muigad endamisi nende üle: oodake, küll te näete, mis veel eespool tuleb, kui kord Angara suudmeni, Korablikini jõuame.

«Üldiselt aga ütlen teile, et ka siinne ümbrus on tõepoolest erakordselt ilus. Niisuguse ilu kohta räägitakse rahva hulgas täiesti õigesti: «Ei oska sõnadega välja öelda ega sulega kirja panna.» Ka mina arvan, et seda peab oma silmaga nägema. Ainult pidage meeles, et kui mõni sissesõitnu meie Jenisseid korra näeb, siis on ta kadunud hing — sureb igatsuse kätte. See on juba läbi proovitud. Need inimesed käivad vahepeal Moskvas, Kiievis, Seligeri järvel ja Musta mere ääres küpresside all, käivad viinamarjaaedades ja palmisaludes, hiljem aga tulevad ikkagi tagasi. Sest peale ilu on Jenisseil veel tohutu jõud. Ei tea küll, mismoodi, aga see jõud valgub inimesse ja teeb temagi niisama tugevaks. Seepärast tärkabki inimesel soov rind ette ajada ja Jenisseile sõita.»

Kõik olid vaikseks jäänud ja kuulasid. Äkki avanes meie ees kärestik.

«Seal ta on, seltsimehed!»

Mõni kahtles veel:

«Kus? Ma ei näe. Jõgi nagu ikka.»

Selge, et jõgi, mitte stepp. Kuid enne oli ta peegelsile, praegu aga valendavad meie ees otsekui lumemütsakud. Tõusevad ja vajuvad, tõusevad ja vajuvad. Need lumemütsakud on vahused laineharjad, niisugused harjad, et kui mõni vilets kaater või väike pargas väheke küliti jääb, on tal kohe põhi püsti. Kuid iga teinegi, ka kõige tugevam laev muide kägiseb, kui ta läbi Kazatšinski kärestiku sõidab.

Jenissei on siin nagu veidi laiem, aga see ainult näib nii. Parempoolne kallas on üsna kivine. Seal vahutab kõige rohkem. Juhtub mõni laev sinnapoole sattuma, on ta kohe karil, enne kui selle kohutava vahumereni jõuabki. Keset jõge on saar. Selle ees vahivad veest vastu mustad kaljumürakad. Siin võib asi veel täbaramaks minna. Vool on väga kiire, kannab otse kaljumürakate peale. Nende eest käänab vesi järsult vasakule. Seal aga just laevatee ehk faarvaater ongi. Ja

sellepärast, et selles vooluses põrkavad kokku kaks niisugust jõudu, võite kujutleda, kui kõrge ja võimas laine siis üles paiskub! Vähe sellest. Kogu see kupatus ei jõua veel allagi langeda, kui tema ette tõuseb vägev kalju, kivimüür. Jõgi viskub paremale, tähendab — uuesti paiskub laine laine otsa. Saa siis väikese laeva peal aru, missugune neist kõige vihasemalt sulle poorti põrutab, kui nad on siin tegelikult kõik külglained.

«Kord juhtus niisugune lugu,» räägin ma sõitjatele. «Just enne kärestikku läks ühel laeval tüür järsku rikki. Mitte sutsugi varem ega hiljem. Eks laev tormanud täie vaardiga õkva keskmiste kivide otsa. Kogu kere oli purustatud, nagu oleks torpeedoga pihta saanud. Vesi jooksis pahinal laevaruumidesse. Hea veel, et laev jäi kividele kinni, et lained teda lahti ei kiskunud ja edasi ei kandnud. Muidu oleks ta keerise põhjas olnud. Näete, missugused on meie Jenissei ja meie Kazatšinski kärestik!»

Siis kostis mitmelt poolt korraga:

«Ja-jah, tuleb välja, et see pole tõesti nali.»

«Ka Dnepri kärestikud olid ägeda vooluga!»

«Dnepri omad ei saa ligigi. Jenissei ise on juba Dneprist kümme korda võimsam.»

«Mitte kümme, vaid kakskümmend korda.»

Ma sattusin lausa hasarti ja jätkasin:

«Ainult mõni üksik laev võib siin vastuvoolu omal jõul üles pääseda. Jõuab koseni, kus veelangus kõige järsem, ja kukub ühel kohal laevavinte keerutama, keerutab või navigatsiooni lõpuni, ilma et paigast nihkuks, kuni tuöör ta ükskord välja tõmbab. Tuöör on laev, mis liigub jämeda terastrossi otsas. Trossi üks ots on kärestikust ülalpool täpselt Jenissei keskkohas põhja külge kinnitatud, teine ots on tuööril vintsi küljes. Vints pöörleb ja kerib trossi trumlile, ning tuöör liigub; tahad või ei taha, aga tross tõmbab. Selge, et nõrgema laeva viib slepis ära. Niimoodi on meie pool lood! Kuid «Rodina», seltsimehed, läheb läbi kärestiku omal jõul. Toll-tollilt, aga rühib. Oi, küll ma armastan seda paika!»

Paremal ja vasakul juba keeb kivide vahel lainemurd. Eespool on näha, kuidas jõekäänul tormavad ja põrkavad kokku rasked rohelised vood. Ilus ja jube! Mis oleks, kui keegi satuks siia väikese paadiga või

lihtsalt ujudes... Peast käis läbi mõte: näiteks mina, kas mina ujuksin välja?

Lained kohisesid parda taga. Laevakruvid töötasid nüüd kuidagi ebaühtlaselt, kord jäid just nagu hoopis seisma, siis jälle hakkasid värisedes võppuma.

Kuulsin, kuidas parajasti räägiti:

«Juhtub siin mõni üle parda lendama, siis on ta läinud kah.»

«Ei maksa rääkidagi! Laine matab kohe enese alla.»

«Või lööb vastu kivi.»

«Läheb põhja. Ei näe mullegi.»

Ise ka ei tea, mis mul järsku mõttesse tuli.

«Ei lähe ühti põhja,» torkasin vahele. «Kuidas keegi, aga mina ujun välja.»

Ja selle asemel, et kärestiku ilu nautida, algas minu ja sõitjate vahel rumal vaidlus. Rumal sellepärast, et ma oma sõnu tõestada poleks niikuinii saanud. Ei saa ju ometi vette hüpata! Nii või teisiti oleks sellega madruse-elul lõpp. Upud ära. Ja kui ei upugi, siis kirjutatakse sind laevalt otsemaid maha.

Kuid oma sõnadest taganeda ma ka ei tahtnud. Saate ju aru — enesearmastus. Sattusin hoogu. Ja seejuures tiirutas mu peas peenike varjatud mõte ning ähutas mind takka: las Maša ja Leonid näevad komandosillalt, kuidas ma lainetes «sülda» vehin.

Ei tea, kas ma oleksin vette hüpanud või mitte. Vist siiski poleks hüpanud. Kuid särgikaeluse nööpisin millegipärast lahti.

Siis äkki nägin Šurat. Ta silmad põlesid, otse lõõmasid suurest vaimustusest. Südames tundsin nagu torget: petsin teda, ei kutsunud endaga kaasa. Tuli välja, nagu oleksin ennast uhkeks pidanud. Kuid ta polnud sugugi solvunud.

Tõmbasin rihmapandla lahti. Haarasin käega tekikatuse metalltoendist kinni. Miks? Pagan seda teab! Ent parajasti hüüti ülevalt läbi kõnetoru:

«Barbin, kapteni juurde!»

Seitsmes peatükk

MEIE KAPTEN

Temast ei saa rääkimata jätta. Esiteks sellepärast, et kapten on igal laeval esimene mees, teiseks, et teil kohe alguses teada oleks, miks ma oma kaptenit nii väga kartsin.

Tal oli muidugi ka oma perekonnanimi. Kuid seda kasutati vahest ainult palgalehel ja valitsuse seadlustes, kui teda ordenitega autasustati. Jenissei laevnike hulgas aga oli ta ikka Ivan Demjanõtš. Ning meil polnud inimest, kes ei oleks Ivan Demjanõtšist midagi kuulnud.

Tema elulugu ma ei kirjuta. Ja ega seda vist keegi peale kaadriosakonna nii täpselt ei tunnegi. Rahva hulgas aga hakkas meie kapteni kohta legende tekkima. Mitte küll niisuguseid nagu Tšapajevist — Ivan Demjanõtšil sõjalisi kangelastegusid ei olnud. Tekkivais legendides räägiti tema kui kapteni nupukusest, haruldasest jõe tundmisest ning tema erakordsest õiglusest ja rangusest. Räägiti nii palju, et vahel ei saanud enam aru, kus oli puhas tõde ja kuhu oli paksult värvi pandud.

Et Ivan Demjanõtš pole veel kuuekümnenegi, kuid Jenisseil on juba ligemale kaks miljonit kilomeetrit maha sõitnud ja vähemalt viissada korda suudmes ära käinud, see on minu meelest küll puhas tõde. Aga et Ivan Demjanõtš võib öösel ilma paake nägemata kõige madalama veeseisu ajal sõita, ja et ta udus kõiki jõe sügavikke, leetseljakuid ja kaldaääri otsekui ninaga haistab, see on vist juba liialdus. Kuigi on päris õige, et Ivan Demjanõtšil pole vahikorra ajal ühtegi avariid olnud.

Et ta ühel kaupmehe laevalogul, mida veel puudega köeti, oli esimesena Jenissei suudmes ära käinud ja isegi Kara merre, Dicksoni saare taha jõudnud, seda ma usun, see on sulatõsi. Aga et ta juba siis oli näidanud, kuhu kohta Igarka ja Dudinka linn tulevad, see on muidugi juurde pandud. Tol ajal ei saanud keegi nii tark prohvet olla. Milleks kõike ühele inimesele külge pookida?

Et Ivan Demjanõtš madruste peale ei karjunud ja

vänget meremehesõimu üldse ei tundnud, see on fakt. Aga et ta kedagi ilmaasjata pole karistanud, seda on raske uskuda. Iga inimene eksib vahel. Olgu see Ivan Demjanõtš kui tahes läbinägelik, röntgeniaparaat pole ta hoopiski mitte, — mis inimese hinge läbi näeks. Minu arvates on ka meie kapteni käest nii mõnigi asjatult vastu muhku saanud. Aga niisugune kuulsus tal oli, et kaebama ära mine. Tema otsuseid ei muuda isegi laevanduse ülem. Ainult muigab teine: «Ahah! Või said Ivan Demjanõtši käest pähe? Küllap oled ära teeninud. Kui tahad, võin veel juurde anda? Aga vähemaks võtta — ei.»

Kas kujutlete nüüd, mis mõtteid madrus mõlgutas, kui ta väljakutse peale meie kapteni juurde läks, teades, et kõnekäänd «kass teab, kelle koore ta ära sõi» käib just tema enda kohta.

Pealtnäha polnud meie Ivan Demjanõtš kuigi hirmus.

Teistel kaptenitel on paksud kulmud vihaselt kipras või on suu ümber sügavad ja teravad kurrud või on hääl kähe ja lõikav, mis ajab judinad seljale nagu siis, kui naelaga mööda klaasi krigistada. Ivan Demjanõtši nägu oli päris tavaline. Jõelaevnike seas käis üks niisugune jutt ringi. Muuseumi jaoks telliti temast portree. Kunstnikud vaatasid korra kaptenile otsa ja ütlesid ära. Kõik hädaldasid: «Ei tule välja! Mõistate, pole midagi iseloomulikku. Oleks tal pikk nina või paksud huuled. Kas või midagigi isikupärast.» Tõsi küll, üks kunstnik leidis siiski ühe sünnimärgi ta paremal põsel. Aga kui ta portree valmis sai ja muuseumile üle andis, oli Ivan Demjanõtšil sünnimärk kadunud. Tuli välja, et see oli vistrik, mida ta pärast habemeajamist oli musta tušiga katnud. Vistrik kuivas ära ja Ivan Demjanõtš pesi ka tuši maha. Ainult portreel jäi sünnimärk alles.

Tema aastates oleks võinud paksuks minna. Igal juhul poleks patt kanda näiteks särgikraed number nelikümmend kolm. Aga Ivan Demjanõtši kaela ümbermõõt on eluaeg olnud täpselt kolmkümmend kaheksa, kuigi mees oli sada seitsekümmend neli sentimeetrit pikk. Kust ma seda tean? Seda teab ju kogu meie jõelaevastik!

Arusaamatuks jäi see, mida Ivan Demjanõtš oma

pükstega tegi. Need pleekisid ja vananesid, kuid ei kortsunud. Viigid olid nii teravad, nagu oleks rätsep äsja pressinud. Võib-olla triikis ta neid ise iga päev või pani ööseks madratsi alla, seda ma ei tea, kuid laeva pesukotta kapten oma pükse triikimiseks küll kordagi ei andnud. See oli samuti kõigil teada.

Ilm oli tema meelest alati ühesugune — ei külm ega palav. Ivan Demjanõtš kandis alati kajutis kitlit ja vahikorras vihmamantlit. Oli see juulikuu neljakümnekraadine kuumus või oktoobrikuu lõpupäevade vihane põhjatuul ja lumelõrts — temal oli ikka seljas kas kittel või vihmamantel.

Võiks lisada veel ainult seda, et viina ei võtnud Ivan Demjanõtš suu sisse, kuid õlut timmis, kui see ei olnud vaadiõlu.

Niisuguse mehe juurde ma siis sammusingi trepist üles. Laev võppus ja nagises, minul aga oli tunne, nagu nagiseks midagi minus endas.

Astusin roolikambrisse. Ivan Demjanõtš vaatas üksisilmi jõele ja näitas kogu aeg roolimehele sõrmega: «Veidike sinna, natuke siia...» Siinsamas olid ka mõlemad tüürimehed ja Vasja Teterev. Maša ja Leonid aga olid väljas. Just roolikambri akna all. Leonidil oli käes kapteni binokkel. Tema näost võis lugeda: «Olen «Rodinal» samasugune peremees nagu mu isagi.» Peale selle oli nagu veel üks mõttevarjund: «Vaat kus asi — kärestik, lained... Oleme ookeanis vägevamatelgi lainetel sõitnud!»

Ning kuigi Jenissei oli päikesekiirtes otsekui voolav sulametall ja roolikambri avatud aknast hoovas koos männiõite suiraga sisse sooja aromaatset õhku, tundsin ma külmajudinaid jutuajamise pärast, mis mul kapteniga ees seisis, sest teadsin, et olen süüdi. Kõik kuulevad pealt. Maša lööb vist silmad maha, Leonid aga hakkab oma musti vurre keerutama. Äh, kui saaks kas või korragi tema ristlejal olla sel ajal, kui ristleja komandör talle parajasti noomitust avaldab! Küll siis minagi oma juuksetukka keerutaksin!

Jõelaevadel ei seista kapteni ees valvel. Astusid roolikambrisse, ja kõik. Mina aga esinesin meelega eeskirjade kohaselt, nii et mõni meremeeski ei oskaks järele teha. Ega meiegi ole prahilt korjatud!

«Lubage teie poole pöörduda, seltsimees kapten,»

ütlesin ma. «Madrus Barbin on ilmunud teie kutsel.»

Ivan Demjanõtš vaatas korra vilksti minu poole:

«Pane särginööbid kinni.»

Olin tõepoolest sootuks unustanud, et särgikaelus on lahti. Säh sulle kapteni ees esinemist!

Panin nööbid kinni. Seisin seal. Ise aga tundsin, kuidas otse seljavagu mööda venib allapoole kirvenday higinire. Siis tuli miskipärast meelde Šura jutt kotlettidest ja soustist. Ei tea, kas teiega juhtub seda, et võite kõige raskemal hetkel naerma turtsatada? Minuga juhtub küll. Mäletan, kui veel poisike olin ja ema mind rihmaga nahutas. Kisendasin valu käes, nii et hing kinni. Siis aga ema käsi kuidagi vääratas ja ta virutas iseendale ühe siraka ära, nii et tal tasane «ai» üle huulte libises. Ja kujutage ette, küll ta nahutas mind pärast seda kõige hellema koha pihta, mina aga lõkerdasin naerda, nagu oleks mind õrnalt kõditatud. Samasugune naer tikkus praegugi peale. Püüan küll maha suruda, ise aga aina turtsun.

Ivan Demjanõtš laskis silmadel kambris ringi käia. Sügas näpuga lõuaotsa ja küsis:

«Nii et ajab naerma, mis?»

«Isegi väga,» vastasin mina.

«Mis sind siis naerma ajab?»

«Ei tea ise ka, Ivan Demjanõtš.»

«Mjah...»

Vaikus. On ainult kuulda, kuidas lained kahel pool pahinal vastu laevakülgi murduvad. Läbime parajasti kärestiku suuet. Kalda ääres seisab tuöör «Angara», korstnast tõusevad heledad suitsukeerud, inimesed hüüavad midagi, üleni jahune naiskokk on pea köögist välja pistnud. Meie roolimehel on nägu nagu kivistunud, sooned kätel üles tõusnud. Mitte sellepärast, et tal oleks rooliratast raske keerata, vaid ta on oma näpud lihtsalt liiga kõvasti rooli ümber klammerdanud. Ka kõik teised nagu hoiaksid hinge kinni otsekui jahimehed, kes püüavad suurt looma kirbule võtta.

Ühtäkki tundus, nagu oleks «Rodina» õlijõkke jõudnud. Laevakere enam ei värisenud, polnud enam kuulda lainete kohinat, roolikambriski läks nagu valgemaks. Sooh! Ohtlik koht on läbi.

Ivan Demjanõtš pöördus minu poole. Silmitses mind tükk aega ja lõpuks küsis:

«Barbin, olid sa vahikorral purjus?»

Vaat, millal trall lahti läks.

«Ei,» ütlesin mina. «See tähendab jah, kuid mitte väga. Kõik oma kohustused täitsin nagu vaja.»

«Kas reisijate kastmine veega käib ka vahimadruse kohustuste hulka?»

Tuli välja, et ka see oli tal teada.

«Käsi vääratas...»

«Miks sa siis nende üle naersid? See on ju inimestele solvav.»

«Siis... See tuli... Noh, nagu praegugi, kogemata... Ma naersin iseenda üle, Ivan Demjanõtš.»

«Naerad iseenda üle, aga kastad voolikust inimesi. Huvitav küll, Barbin.»

Asja ees, teist taga tuli üle huulte mingi ohe.

«Üldiselt võttes on see muidugi huvitav.»

Sellega mõtlesin ma hoopis muud: huvitav oli minu meelest see, kui rumalasti siis kõik välja kukkus, kuigi täiesti kogemata. Just nimelt nii nagu mõnes komöödiafilmis. Ise ma tol hetkel ei osanud oma sõnadele sisu anda, nägin ainult, kuidas Ivan Demjanõtši silmavaade äkki väga kalgiks muutus. Ja siis veel, kuidas Leonidi kuldhammas päikeses siratas.

Kapten vaikis jälle ja mõtles millelegi.

«Nõndaks, Barbin, aga miks sul praegu särgikaelus lahti oli?»

Unustasin hommikul kinni nööpida. Või vastupidi, tegin palavuse pärast lahti. Ükskõik kumma põhjuse nimetad, katki pole midagi, lahtine kaelus pole kuigi ränk määrustiku rikkumine. Äärmisel juhul võib lohakust ette heita. Vasja Teterevile oleksingi niiviisi nähvanud. Arvatavasti ka igale tüürimehele. Kuid Ivan Demjanõtšile seda ei ütle. Ta teab ise kõik. Tuleb puhtsüdamlikult ära rääkida.

«Tahtsin kärestikku hüpata,» vastasin ma.

«Miks sa siis ei hüpanud?» Ja Ivan Demjanõtši pilk muutus hoopis jäiseks.

Kas teie oleksite selle peale vastanud? Mina ei vastanud. Vastas Ivan Demjanõtš ise.

«Tahtsid ainult kelkida. Oma vaprust näidata.»

Ma ei hakanud kaptenile vastu vaidlema. Nii see ju

tõesti oli. Ükskõik mis vabandust ka ei otsi, kuid selge on see, et kelkimine tikub ikkagi esiritta. Arutasin endamisi: kolm eksimust üksteise otsa, tea mis karistuse ta mulle nüüd väänab...

Kuid selgus, et Ivan Demjanõtš ei olnud veel lõpetanud.

«Aga see raha, Barbin, mis sa reisijatelt altkäemaksuks said, tuleb sul tervenisti kassasse üle anda.»

Suhu tekkis järsku kibe maik, nagu oleksin koirohtu närinud. Mina olevat reisijatelt altkäemaksu võtnud? Või siis see ka veel minu kraesse? Ma ei kannatanud välja ja karjusin:

«Kes teile seda ütles, Ivan Demjanõtš?»

«Kes ütles... Näe, mida sa kõigepealt küsid. Tuleb välja, et ise kinnitad oma süüd. Leidus inimesi. Kes — seda pole sul vaja teada. Mine ja anna raha ära. Ütle kassapidajale, et kapten käskis mitmesuguste tulude arvele vastu võtta ja kviitungi välja kirjutada.»

«Aga ma ei võtnud ju, pole ma mingisugust altkäemaksu võtnud, Ivan Demjanõtš! Komnoore ausõna! Üks naine torkas mulle küll kümnelise pihku, aga ma ei võtnud, andsin tagasi.»

Tundsin, nagu taoksin peaga vastu seina. Olin sageli kuulnud meie kapteni õiglastest otsustest. Kus see tõde ja tema õiglus siis praegu on? Ta teab kõik, haistab läbi udu, kui sügav on jõgi, siin aga ajab minu kohta teab mis jama kokku.

Seisin kui tobe ja panin justkui tähele, et Ivan Demjanõtš vaatab silmanurgast Leonidi poole. Too aga on oma tulitava hamba ära kustutanud, ei muhele enam. Maša on täitsa kaame. Ülepea on pilt niisugune, nagu oleks meie mootorlaev kivide otsa jooksnud, ja madrus Kostja Barbin parajasti roolis seisnud.

Ei tea, kui palju aega mööda läks. Raamatutes kirjutatakse, olen lugenud: «Möödus terve igavik.» Umbes sedaviisi oli ka minul. Siis äkki ütles kapten:

«Hea küll, Barbin. Kui andsid komnoore sõna, siis ma veel selgitan. Aga pea meeles: komnoored oma ausõna tuulde ei loobi. Mine.»

Komberdasin trepist alla nagu puujalgadel. Mu kannul astus Vasja Teterev ja korrutas:

«Näed nüüd, Barbin, kui sandisti see välja kukkus. Ma ju rääkisin sulle. Ei tea, Barbin, mis nüüd ette

võtta. Mitte ei tahaks seda küsimust komsomolikoosolekule viia. Katsun veel kapteniga rääkida. Räägin tingimata.»

Ma ei tahtnud teda üldse kuulata. Tahtsin ainult teada, kellel ma pean alatu laimu pärast näo üles lööma.

Kaheksas peatükk

KAS LÄKS KERGEMAKS?

Öösel möödusime Angara suudmest. «Rodina» möödus sadamast ilma peatumata. Nägin Strelka reidi kullendavate tulede ketti ainult eemalt. Angara puit kui maailma parim, mis kaugelt ülemjooksult sinna kokku tuleb, seotakse hiigelparvedesse ja veetakse siis suurtes karavanides vedurlaevadega poolteist tuhat kilomeetrit allajõge, kuni Igarkani või isegi Dudinkani. Päeval oleks võinud siin valgeid kaljusid ja Angara õrnrohelist vett imetleda. Öö, mis polnud küll kuigi pime, oli siiski öö. Sedakorda Angara ei rõõmustanud mind.

Peagi jõudsime Jenisseiskisse. Vanaaegne linn, isegi Krasnojarskist eakam. Minevikus kees siin elu, see oli kullaotsijate pealinn. Räägitakse, et sellest ajast saadik olevat siia nii palju kulda maa alla maetud, et kui kõik majad ja muud ehitused maha põletada ning pärast tuhaasemel maa sügavasti läbi kaevata, siis saaks leitud kullaga kaks korda ilusama linna üles ehitada.

Ma isegi ei vaadanud Jenisseiski poole. Olin enne linna jõudmist oma teise vahikorra lõpetanud ja kajutisse läinud. Oleksin ju võinud magada, kuid tegelikult ei saanud ma juba teist ööd sõba silmale. Ilja oli jälle saapad jalga jätnud ja norskas alumisel koil, mina aga pikutasin ning kuulasin seda muusikat. Pea oli mõtteid täis, võite juba arvata, missuguseid. Neid oli nii palju, et pea hakkas valutama. Püüdsin tabada üht, kõige tähtsamat mõtet, et sellel peatuma jääda. Kuid sellega kasvas mõtete hulk veel ühe uue mõtte võrra — kuidas leida kõige tähtsamat?

Nõnda ma siis vähkresin öö läbi ühelt küljelt teisele. Alles kui päike oli juba tõusnud, jäin magama. Mind äratas Teterev.

«Kas magad, Barbin?»

Asjalik küsimus!

«Magan,» vastasin talle. «Ja unes näen sind.»

«See pole unenägu. Sa oled juba üleval.» Meie Vasja ei osanud nalja heita ega õela nalja üle vihastada. «Barbin, tulin sulle rõõmu tegema. Kapteniga leppisin kokku. Kuid jäägu see meie vahele. Karistama ta sind ei hakka. Aga komsomolikoosolekul võtame su läbi. Näed nüüd, kui hästi kõik läheb!»

Ajasin enese koil istukile, lasksin jalad üle ääre rippu ja mõtlesin: missuguste sõnadega saaksin teda hästi valusalt solvata? Et tal luust ja lihast läbi käiks... Tema aga jahvatas edasi:

«Ma arvan, Barbin, et arvestuskaardile me sulle noomitust ei kanna. Ka koosoleku protokollis katsume kuidagi pehmemalt formuleerida. Mulle ei meeldi karmid sõnastused. Kapteni käskkirja aga ei tule üldse. Eks ole tore?»

Silmitsesin tema täidlasi huuli ja punnis põski ning mu viha vaibus. Sest vihastamiseks polnud vähimatki põhjust. Kui ma ütleksin praegu Vasja Teterevile kõige solvavamaid sõnu, siis oleks see niisama hea kui kirvega vastu vatipalli lüüa. Kirves põrkab tagasi, vatile aga ei jää jälgegi.

«Jah, see on tore,» sõnasin ma. «No aga mis eest mind siis koosolekul läbi võtta tahetakse?»

«Kuidas mis eest? Ma mõtlen, kõige eest kokku.»

«Altkäemaksu eest kah?»

«Seda ma ei tea, Barbin. Oleneb, kuidas Ivan Demjanõtš enne koosolekut otsustab. Sa kuulsid ju, et ta tahab esialgu seda asja ise selgitada.»

«Kui juba kõige eest, siis võtke mind ka altkäemaksu eest. Muidu ma ei tulegi koosolekule.»

Teterev tõmbas isegi prillid eest, kaotas täiesti pea, pihku köhatamise asemel hakkas ta prilliklaasidele köhatama.

«Ma saan sinust aru, Barbin. Kui oled tõepoolest süütu, siis tahad, et ka kahtlustused avalikkuse ees maha pestaks. Kuid sa eksid. Kuni Ivan Demjanõtš pole seda kõike selgitanud, ei saa küsimust nõnda esitada.»

«Siis on praegu ka koosolekust vara rääkida.»

«Barbin, see on ju põhimõtteline küsimus. Aga missugused sinu teod arutamisele tulevad, selle täpsustame hiljem, enne koosolekut. Sa ei saa ju eitada, et põhimõtteliselt oleme kohustatud sind läbi võtma.»

Vaidlesime mis me vaidlesime, kuid Teterev jäi oma seisukoha juurde kindlaks. Ta oli tõsiselt rõõmus, kui ma lõpuks vait jäin.

«Näed siis, Barbin!» Ta hakkas ukse poole minema, kuid äkki tuli tagasi.

«Tjah, unustasin hoopis. Sa oled ju meil «Rodinal» uus mees, ühiskondlikku töösse pole veel rakendatud. Sind, Barbin, tuleks kuhugi kirja panna. Kuhu?»

Naera või nuta! Ütlesin talle:

«Enne võtke mind koosolekul läbi, küllap siis paned kirja. Vastavalt tulemusele.»

Vasja köhatas pihku.

«Ei, Barbin. Ma arvan, et ega üks asi teist ei sega. On isegi parem, kui sa juba enne koosolekut ühiskondlikku töösse lülitud. Mõistad? Iseloomustus tuleb parem.»

Ma lõin käega.

«Hea küll, kirjuta. Aga kuhu, mul ükskõik.»

Vasja lehitses märkmikku.

«Valik pole meil kuigi suur. Ma kirjutan su esialgu isetegevusse. Me tahame sõidu ajal kuskil ühe isetegevusõhtu korraldada.»

«Kui isetegevusse, siis isetegevusse. Ainult et mul pole mingit annet.» Vaatasin all norskavat Iljad. «Aga kas tema pani enese kirja?»

«Kuidas muidu. Keelpillikvartetis mängib balalaikat. Tahad ka või?»

«Ei,» vastasin talle, «see käib mul üle jõu. Minu käes läheksid balalaika keeled korrapealt katki.»

«Noh, siis kannad luuletuse ette.»

«Olgu peale, kirjuta.»

Vasja läks ära. Süda muutus vähehaaval kergemaks, tavaline lõbus tuju tuli tagasi. Hüppasin põrandale, tõmbasin Iljal saapad jalast — tuli meelde, kuidas Maša mind tema pärast noomis. Ilja ei ärganudki. Astusin siis duširuumi külma vee alla. Pesin viimase hapu meeleolu raasu endalt maha. Seejärel läksin

jakile, tuule kätte. Pärast dušši on mõnus tunne, kui end kiaub kananahka.

Ilm oli päikesepaisteline, kõik aina kullendas. Imelihul Taevas ja jõevesi olid ühesuguselt sinised. Raske oli isegi vahet teha, kas taevas peegeldub vees või sinine Jenissei taevas.

Siin, nendes jõekäärudes, on südasuviti väga palju ühepäevikuid — väikesi liblikaid. Kogu nende elu kestab ainult üks päev, sellest nimigi — ühepäevik. Nende tiivad on nii läbipaistvad, nagu oleksid nad õhukesest klaasist. Kuid millegipärast on nad väga kleepuvad. Istub ühepäevik põsele ja kohe kleepub sinna külge. Pühid maha ja katsud põske — kuiv, aga tunne on, nagu oleks ta märg. Tükk aega tagantjärele tunned veel seda kohta, kus ühepäevik on istunud. Kui sõita õhtu eel paadiga kalda lähedal, siis tiirleb neid liblikaid seal nii palju nagu kõige ägedamas tuisus lumehelbeid, nagu oleks talv kätte jõudnud. Sinu enda ja su paadi kleebivad üleni täis. Musttuhat liblikat, ja peale selle need, kes on veele vajunud, jõe halli liinikuna katnud, nii et paadi taga jälg järele jääb.

Kui kaugel kaldast meie laev ka ei sõidaks, ikka lendavad ühepäevikud järele. Kõik reisijad peksavad endid vastu põski. Peksavad sellepärast, et ei taheta neid ühepäevikuid ainult eemale tõrjuda, vaid just maha lüüa. Niivõrd vastikud on nad.

Ka mina seisan reelingu ääres ja lahmin endale vastu põski. Silmitsen saari — Jenisseil on neid palju — ning rohelisi kaldaäärseid niitusid. Niitude taga kerkivad metsad. Eespool valendavad kasesalud, nende järel mustjasrohelised nulud ja kuused — tähendab sealt algavad rabad, ja rabade taga laiub sinine taiga. Mida kaugemale, seda sinisem, kuni sulab taevaga kokku nagu Jenisseigi. Ja kuigi juba ette tead, et seal, taigas, voolavad ka jõed ja ojad, on asulad ja külad, ühesõnaga, pole seal midagi, mida inimene ei tunneks, ja et kogu ümbrus on juba kaartidele kantud, ometi näib sulle, et kui sa lendaksid üles taevasinasse või läheksid mööda sinist taigat edasi, lõppu ei tule. Niisugune on ta, see meie Siber!

Räägitakse, et ööbikulaul olevat väga ilus. Ei tea öelda, pole kuulnud, meie kandis ööbikuid pole. Ja veel räägitakse, et tema mahedaid laksutusi kuulates

võib öö läbi istuda ega märkagi, kui juba hommik käes on. Seda ma usun, sest minule on Jenissei sama mis ööbikulaul. Olen alati imestanud, kuidas saavad vahikorrast vabad poisid punanurgas konutada, doominot mängida, ettureid tõsta, Vasja Teterevi loenguid kuulata, isegi raamatuid lugeda, mida minagi üldiselt armastan teha, kuid ainult talviti. Suvel aga võin ma ööd kui päevad tekil seista ja aina vaadata, kuidas kauguse taga avaneb uus kaugus, mis tulikuumal päeval on jõejoome sirgeil nagu peente nooltega kallastest eraldatud. Diiselmootorid mürisevad, panevad kogu laeva kergelt võbisema, ning sulle tundub, nagu töötaks süda ja kihutaks rahutut verd sooni mööda ringi. Ja sa nagu tahaksid laevaga otsekui elusolendiga juttu ajada. Talle seletada, kui ilus on siiski elu. Teda paluda, et ta kihutaks mööda Jenisseid veel kiiremini.

Kui ma vahel tükk aega niimoodi seisan ja jõge vaatan, siis kogunеb mu südamesse tilkhaaval imelist rõõmu ning õnne. Ja pikapeale hakkab kõik ümberringi paistma kõige paremana maailmas. Niihästi laev kui ka inimesed, kes sellel sõidavad, ja ma ise ka. Jenisseist ma ei räägigi — tema on alati niisugune. Siis kisub sind vägisi astuma ükskõik kelle juurde, et temaga oma rõõmu jagada. Isegi kui sul enne seda olid mõned pahandused, siis need ununevad! Samuti meeldib mulle niisugusel hetkel kuulata võõrast jutuvada. Kuid mitte halisemist ega mõnd rumalust, vaid tarku ja õilsaid sõnu. Siis jäävad need mulle kuidagi eriti hästi meelde. Ma võin neid hiljem kõiki, viimast kui sõna täpipealt korrata, nii nagu neid öeldi. Mõne neist kirjutan isegi oma vihikusse.

Ja just siis kuulsingi äkki, et minu kõrval jutlevad kaks meest, selle ekspeditsiooni liikmed, kes oli kõik paremad kohad laeval kinni pannud. Muidugi insenerid. Istusid korvtoolides, mõlema juustes oli tihedasti halli, näod tuulest pargitud. Ühel oli isegi arm üle kogu põse. Selle armi oli jätnud miski, mis on tuulest tugevam. Mõlemat meest olin ma vilksamisi näinud laevale tulemisel ja hiljem tekil jalutamas. Kõik, kes sellesse ekspeditsiooni kuulusid, käisid nende juures ja teretasid suure lugupidamisega. Eriti seda armiga meest. Kuid olgu öeldud, et ekspeditsiooni ülem ta ei olnud. Ülem pole oma kajutist veel kordagi väljas

käinud, isegi söögi viivad ettekandjad talle sinna, aga mida ta lõunaks soovib, seda käib restorani direktor isiklikult tema juures küsimas.

«Mjah! Nikolai Petrovitš, kui Jenissei kaskaad valmis saab,» ütles armiga insener, «see oleks midagi sinulaadset kogu maailmas. Mitte ainult meie ajastu, vaid ka tuleviku mõttes. Ma ei räägi tehnikast — tehnika võib tulevikus veel tont teab mida teha —, ma räägin jõgede kasutamise võimalustest. Maailmas pole ju jõge, mis energiavarude poolest oleks rikkam kui Jenisseil. Sellepärast ma armastangi Jenisseid ja tema vägilasjõudu.»

Mul oli kange tahtmine hüüda: «Mina ka!»

Teine mees oli temaga üldjoontes päri. Ainult et ta rääkis kuidagi kuivemalt, arvudega. Nimetas meie tulevast Krasnojarski hüdroelektrijaama, Abalakovo hüdroelektrijaama, mida hakatakse ehitama allpool Angara Jenisseisse suubumise kohta, ning siis kuulsin ma esmakordselt veel ühest hüdroelektrijaamast — Korablikist, mille võimsus on lausa kujuteldamatu. Kuid siinkohal läks mu meel veidi nukraks. Kes pole Korablikit näinud, see ei tea, missugune looduseime see on. Kas tõesti see ilu nüüd puhtanisti kaob?

Nikolai Petrovitš aga rääkis, nagu oleks ajalehest lugenud:

«Minu arvestuste järgi tuleb aja jooksul kogu Jenissei üleujutuse tsoonides maha võtta umbes sada miljonit tihumeetrit metsa. Võib-olla koguni rohkem. Siis ongi Siberi mahajäetusel lõpp!»

Seejärel lisas veel midagi selletaolist:

«Rajatakse kümned suured linnad, hakkavad suitsema vabrikute korstnad. Siberit ootab tore tulevik.»

Ma pidin peaaegu karjatama: «Hoopiski mitte tore!»

Kuid armiga mees jõudis minust ette ja ütles ära täpselt minu mõtte, ehkki omamoodi:

«Jah, Nikolai Petrovitš, mets tuleb maha võtta, see on tõsi. Kuid mina näen tuleviku Siberit endistviisi taigana. Aitab juba sellest, et me metsa just nagu viikatiga niidame. Metsad ei tohi meil väheneda, vaid peavad suurenema. Rajatagu meil kümneid uusi linnu — ma tervitan seda, nende pärast ma olengi kogu oma eluaja maapõue uurinud. Kuid, Nikolai Petrovitš, ehitatagu need uued linnad otse põlisesse taigasse, kus-

juures võetagu taigalt ainult kõige hädavajalikumat ruumi, ja ei ühtki verssokit rohkem. Jäägu isegi tänavatele, haljasaladele ja parkidesse, samuti aerodroomidele viivate teede äärde kasvama saja-aastased pedajad, lehtmännid ja kuused, looduslik mets, ning olgu see Siberi linnade iseloomustavaks jooneks. Linnade kõige lähemas ümbruses aga jäetagu alles tetrede ja metsiste mängupaigad, metspartide ja -hanede pesitsusalad, ning, tead, — ka karukoopad! Tõesõna, ridamisi istutatud ja tasaseks pöetud akaatsiad pole karvavõrdki ilusamad metsikult kasvavaist toomingatihnikuist, ning kipspõdrad pargis elavast põdrast taigas!

Tead, ma tahan kirjutada vihase artikli Siberi seedrite kaitseks. Ai-ai-ai, kui barbaarselt neid praegu hävitatakse! Kuid iga puu on sama mis üks lüpsilehm, pealegi veel heast tõukarjast. Oled sa seedrivõid maitsnud? Rõõska seedrikoort? Kõige parem asi! Toitev ja maitsev, keele viib alla. Kuulsate «Miška» kompvekkide täidis pole midagi muud kui seedripähkli liha... Siberi seeder võib inimesele väga palju anda, kui selle puu eest peremehelikult hoolt kanda! Arvestasin paberi peal välja: Siberi seedrisalud võiksid katta kogu meie maa õlivajaduse. Kas kujutad ette — täielikult! See tähendab, et polegi vaja lehmi pidada. Terve töö on selles, et looduse helded annid kokku koguda. Kuid praegu tuleb mõnede sinutaoliste taigavihkajate kirvest ohjeldada...»

Nikolai Petrovitš pidi juba toolilt püsti kargama, kuid armiga mees hakkas tema nina all kätega vehkima:

«Hea küll, hea küll, istu ja ole vait, ära ennast õigusta. Ma heidan sulle veel ka suitsevaid tehasekorstnaid ette. Kas on meil vaja Jenisseile hüdroelektrijaamu ehitada, kui me teda vana viisi suitsuga reostame? Ei, vabanda väga! Mis? Kui sa kavatsed siia, metsast paljaks laastatud mägedesse, rajada linnu ja pealegi veel suitsevate korstnatega linnu, siis lähen otsemaid kajutisse ja rebin kõik oma projektid ning arvestused puruks!»

Mu rind kohe paisus rõõmust. Tol mehel olid arukad mõtted. Suutmata ennast taltsutada, lõin rusikaga vastu reelingut ja kisendasin kogu kõrist:

«Õigus!»

Mõlemad mehed puhkesid naerma. See armiga mees hakkas isegi käsi plaksutama: näed, Nikolai Petrovitš, ega mina üksi sinu vastu ole. Kiitis mind toetuse eest ja ütles, et olen tubli poiss.

«Kas oled madrus?»

«Madrus jah.»

«Kuulasid meie juttu pealt? Su unistus on muidugi minna hüdrojaama ehitama? Jenisseid tammiga ohjeldama?»

«Ei,» vastasin talle, «sellest ma ei unista. Minu jaoks pole paremat elukutset kui jõelaevnik.»

«Ah soo! Tähendab, sa tahad vurrudega kapteniks saada, niisugust latakaga mütsi kanda ja valjul häälel käsutada: «Ankur alla! Lase köit järele!»»

«Ma ei mõtlegi kapteniks saada.»

«Hm... Kah arusaadav. Tehnikasajand. Peamehaanik: «Võiksin veel kakskümmend kaks tiiru juurde anda.»»

«Ka mehaanikuks ei taha ma saada.»

«Nii? Kelleks siis?»

«Selleks jääda, kes olen, lihtmadruseks! Ka ajalehed kutsuvad üles: noored — tootvale tööle. Füüsilist tööd tegema.»

«Või nii? Tahad elulõpuni madruseks jääda?»

«Päris lõpuni,» ütlesin ma. «Ja kui teises ilmas ka laevad sõidaksid, siis läheksin sealgi ainult madruseks.»

Armiga mees tegi hapu näo ja ühmas:

«Meie noor sõber on partei ja valitsuse üleskutsest õige isemoodi aru saanud.»

Oleks võinud ju vaielda. Ma olin kõigest väga õigesti aru saanud. Iga laev vajab ainult ühte kaptenit, aga madruseid on tarvis väga palju. Mis siis välja tuleks, kui kõik hakkaksid kapteniteks kippuma? Kapteniteks mingu need, kes tahavad kamandada ja oma käsi hoida.

Kuid siis tuli Šahvorostov meie juurde. Seljas kurgivärvi siidist tennisesärk. Tätoveering — ankur, kajakad ja lained — on inimestele teatamiseks, et tegemist on vana jõekaruga. Tegelikult aga muidugi hundiga.

«Oi, Kostja, küll ma täna alles põõnasin! Millal ma

saapad jalast võtsin, ei mäletagi. Kõik magasin maha. Kas Teterev pani sind isetegevusse kirja?»

«Pani küll.»

«Lähme siis pille piinama. Tumark Markin ajab kõiki harjutusele.»

«Tead ju, et ma mängida ei oska.»

«Tühja kah! Hakkad mind kontrabassil saatma. Tõmbad ühte keelt. Ma õpetan sulle selle paugupealt selgeks. Me saame siis kvarteti asemele kvinteti.»

«Jäta mind oma kontrabassiga rahule,» nähvasin talle. «Ma juba otsustasin, et deklameerin Majakovskit.»

«Deklameeri pealegi. Aga kontrabassil mängid ka. Tead, vennas, see on väga tore, kui sulle plaksutatakse.»

«Ega siis iga esinemise peale plaksutata.»

«Isetegevuse puhul küll. Ja kuidas tüdrukud veel esinejaid vahivad! Personaalselt võta arvesse, et postkontori Šurka on enese ka kirja pannud. Kuigi tema ainus anne on armumine. Sellest moraal?»

Kõige vähem meeldis mulle Iljas see, kuidas ta tüdrukutest rääkis — alati nilbustega. Ja kui veel võõraste ees säärast juttu alustab, siis ei tea kohe, kuhu silmad panna. Tingimata keerab sõnad nii, nagu oleksid sina selle jutuga peale hakanud. Ma katsusin vahel Iljad katkestada. Järsult ja vihaselt. Kuid see oli ainult õli tulle valamine: ta põikas siis veel peenemalt kõrvale ja pani su hoopis plindrisse.

Nii ajasid Šahvorostovi sõnad ka nüüd mu harja punaseks.

«Miks sa, Ilja, igasuguseid inetusi räägid?» küsisin ma.

«Kostja! Nimetad sa tütarlapse armastust inetuseks? Vabanda väga! Pean sulle ütlema, et Šurake pole sugugi niisugune, nagu sina temast mõtled.»

Ning kõike seda rääkis ta valju häälega, ekspeditsiooni kuuluvate võõraste inseneride kuuldes. Oi, kuidas mu käed kihelema hakkasid, et Iljale äiata. Tean, et ta juba esimesest löögist pikali kukuks. Tean sedagi, et ta jõuaks kättemaksuks nähvata vastu midagi, mis oleks öeldust veelgi inetum ja teravam. Tean ka seda, et selle kõrvakiilu eest saaksin komsomolikoosolekul kindlasti nahutada.

Jääb ainult üks tee: Ilja siit rutem ära viia.

«Hea küll, lähme Tumarkinit otsima,» ütlesin talle.

Läksime. Mina olin vait. Ilja vilistas «Santa Luciat». Möödusime postikajutist. Äkki tõmbas Ilja ukse lahti ja tõukas mu kajutisse.

«Seal ta on!»

Šura lesis koil ja luges raamatut. Hüppas siis püsti ja kohendas kleiti, pillates ehmatusega raamatu käest...

Ja mis edasi sai? Mul oli hirmus piinlik, justkui oleksin ise jultunult siia sisse tunginud. Kuid selle asemel et öelda, mismoodi see juhtus, tõstsin ma millegipärast raamatu põrandalt üles, Šura aga, samuti punane kui tomat, püüdis raamatut minu käest ära kiskuda ja korrutas aina:

«Andke siia, andke tagasi!»

Vaevalt sain sõrmed veidi lõdvemale lasta, kui ta krahmas raamatu, torkas padja alla ning ütles kogeldes:

«Lugesin Puškinit...»

Kui ma raamatut põrandalt tõstsin, torkasid mulle silma sõnad «saatan», «munk», siis mingi nimi, vist Rustico, ja ilmatu pikk peatüki pealkiri. Seda polnud ma Puškini teostes varem näinud. Pean kiitlemata ütlema, et talvel lugesin tema üheköitelise puudase raamatu kaanest kaaneni läbi. Kuigi ma Šura üle ei pahandanud, sest segaduses võib iga inimene eksida, siiski tekkis mõte, et ta mulle valetas. See mõte ainult välgatas korra ja kadus. Siis hakkasin vabandama ja seletama, kuidas Šahvorostov mu siia sisse lükkas.

Šura vangutas ainult nukralt pead:

«Te siis ise poleks tulnud?»

Ning jälle pidin seletama, segaselt selgitama ja põhjendama, miks ma teda Kazatšinski kärestikku vaatama ei kutsunud.

Kuid pikapeale saime siiski heale jutujärjele, ning Šura kostitas mind kompvekkide ja küpsistega nagu esimeselgi korral. Ta rääkis, kui tore perekond neil on, iseäranis ema, ja kui hästi nad kõik omavahel läbi saavad. Kirjeldas oma kodu — selgus, et neil on oma väike maja —, rääkis toast, milles ta elab. Suur tuba, ja ainult tema enda päralt! Ning sisustatud on see nii, et Terskovid ei saa ligigi!

Kuigi ma ei kadestanud, tundsin kuulates siiski min-

git ebamugavust. Minul polnud ju midagi, millega hiilata ja mida tema kirjeldustele vastu seada. Teadagi, minu ema on ka tore. Ent kui Šura ema oli «lõbus askeldaja», nagu Šura ise tema kohta ütles, siis minu ema lamas halvatuna voodis. Saate ise aru, et rõõmsaid sõnu kuulsin ma oma emalt väga harva. Enamasti ta torises ja oli tõre. Ka Ljonkat ei saanud Šura üliõpilasest õega ühele pulgale seada. Isegi väljanägemiselt mitte. Tollel olid «püsikindlad» lokid, Ljonkal aga oli oma «püsikindlus» — nina oli «püsikindlalt» veriseks kriimustatud ja tedretähed kestendasid nagu kliid. Oma korterit aga ei saanud ma Šura omaga kõrvutadagi.

Šura vististi aimas seda kõike. Ta ei pärinudki minult nii väga, esitas nagu juhtumisi paar-kolm küsimust, ja rääkis jälle oma perekonnast. Kuidas see tal korda läks, ma ei tea. Ta just nagu eriti ei kiidelnudki minu ees millegagi, ei alandanud mind ega minu perekonda kuidagimoodi, aga südamesse jäi mul tunne: «Kanäe, kus ikka nendel on kõik hästi!»

Selle hea ja rõõmsa tundega tulingi ma Šura juurest ära. Vaevalt olin jõudnud nurga taha, kus seisis keeduveenõu, kui järsku tuli vastu seesama naine, kes tahtis mulle reisijate laevaletuleku ajal kümnelist pihku toppida. Ta ütles naeratades:

«Tere, noormees!»

Sedamaid torkasid teravasti südamesse eilne jutuajamine kapteniga, ärev ootus, et mind pihtide vahele võetakse, ning juba vaibuv soov teada, kes mind altkäemaksuvõtjaks tembeldas.

«Oh teid, kodanik! Miks te kaptenile kaebasite, nagu oleksin teilt raha võtnud? Ma ei võtnud ju.»

Tal läksid silmad suureks.

«Jumal hoidku, mis sa räägid! Mina kaebasin? Ehk ütlesid need, kelle eest su sõber hoolitses? Mul endal tuli nende tooruste pärast kannatada.»

Vaatasin teda ja mõtlesin: kuidas see mulle varem pähe ei turgatanud. Selge kõik: Ilja vari langes ka minu peale. Ainult et mismoodi... Ta aitas oma sugulasi... Sellele mõeldes käis mu peast läbi hoopis inetu mõte. Läksin jooksujalu Šahvorostovi otsima. Leidsin üles. Tirisin ta ankruvintside juurde, vaiksemasse kohta.

«Need polnud su sugulased, keda sa Krasnojarskis peale aitasid, vaid võõrad,» käratasin ma. «Sa võtsid nendelt selle eest raha.»

Ta kehitas õlgu, katsus muhke ja lohke oma peas.

«Ja mina mõtlesin, mis sa minust tirid. Noh, võtsin küll. Selle raha eest jõime sinuga koos viina. Ja joome veelgi. Ära sa arva, et ma siin kapitali kokku ajasin. See ka mõni raha! Sada rubla...»

«Kuidas sa võisid siis vaikida, kui sinu sõpra süüdistati?»

«Oh sind küll!» vastas ta. «Oled loll, aga õppust ei võta. Kogu see sinu vastu ülespuhutud lugu lõhkeb nagu seebimull. Ükski sõitja ei võta omaks, et ta on altkäemaksu andnud. Kes annab, see ju vastutab ka. Aga kui oleksin ise kapteni juurde läinud ja ära rääkinud, mis siis? Ta oleks vaikides ära kuulanud ja siis üle parda, kuldselt sädelevasse vette sülitanud. Siis veel, kui ma oleksin inimese tapnud või riigi raha riisunud, aga ma võtsin ju spekulantidelt, võtsin kärnaselt lambalt peotäie villu. Noh, jookse Ivan Demjanõtši juurde ja räägi ära. Arvad, et see on sõbramehe tegu?»

Ta võttis mul õlgadest kinni. Mul tekkis ränkraske tunne, nagu oleks ta praegu Jenissei põhjast maailmatu suure kivi üles tõstnud ja minu õlgadele pannud.

Üheksas peatükk

VALGE ÖÖ

Mäletan, et Ljonka küsis kord: «Kostja, missugused on valged ööd?» Seletasin talle. Ta küsis uuesti: «Kui ööd on valged, kas siis päevad on mustad?» Midagi niisugust võis ainult Ljonka kui kuueaastane välja nuputada. Nüüd aga sattusid tema sõnad just naelapea pihta, nagu öeldakse. Valged ööd algasid Jenisseiskist, mustad päevad aga, nagu ise teate, koguni veidi varem...

Ühe ööpäevaga oli «Rodina» veel oma nelisada kilomeetrit maha põrutanud. Vahepeal oli ta Jartsevos ja

Vorogovos peatunud. Rääkida pole nendest midagi — peatusime, andsime vilet, hiivasime ankru ja sõitsime jälle edasi.

Nüüd aga lähenesime juba kuulsale Korablikile.

Kell näitab kesköötundi, taevas pole päikest, kuud ega tähti. Kust siis see imeline hele valgus tuleb?

Kooliõpikutes on see ära seletatud, isegi pildid, skeemid ja joonised antud. Aga kui sa niisugusel valgel ööl üksinda tekil seisad, pea kuklas, särk ja juuksed kasteniisked, ja peale diiselmootorite mürina ning ahtri taga laevakruvidest tõusva vahu kohina midagi ei kuule, siis ei mahu su pähe ükski skeem ega joonis. Näed ainult, et kogu taevas särab iseenesest, nagu oleks ta üleni kaetud õhukese helendava pilvega, mis on lõuna pool sinakam, põhja pool aga täiesti ilma värvita. Räägitakse: «Valge öö on siis, kui saab vabalt ajalehte lugeda.» Ei vaidle vastu. Kuid lisan sellele omalt poolt juurde: «Valge öö on siis, kui ei taha tekilt kuidagi ära minna.»

Nii on see Jenisseiskist Kureikani, kuni polaarjooneni välja. Seal aga on valgetel öödel lõpp. Edasi on juba päikesepaistelised ööd.

Enne Korablikit tuleb Štšokist läbi sõita.

Jõgedel on suuremalt jaolt sedasi: üks kallas on kõrge ja isegi järsk, täis kaldapääsukeste pesi, teine aga on tingimata madal luht, hanipaju- ja toomingavõserikuga. Tuleb ette, et jõgi ronib läbi mägede, siis on mõlemal kaldal tihedad põlismetsad. Mõnel käänakul tõukab jõgi oma võimsa õlaga vastu mäge, lõikab mulla maha või uhab ära, ja siis jäävad sinna paljad kaljud, kivisambad. Iga liiki kaljusid ja graniitsambaid on Jenisseil lugematu hulk. Kuid Štšoki-taolist on ka Jenisseil ainult ühes kohas. Võiks öelda, et jõgi on seal mäeseljandiku läbi saaginud ja endale kitsa sirge käigu teinud. Nüüd seisavad kahel pool kaks punasest ja kollasest graniidist hiiglakõrget püstloodset müüri nagu kaks kivist põske, ning Jenissei voolab nende vahel, ja näib, nagu vaataks ta kartlikult tagasi, kas need graniitmüürid äkki ei sulgu, ei võta teda tangide vahele.

Kohe allpool Štšokit ongi Korabliki. Mäed on siin Jenissei kitsasse kanalisse surunud, ent kaks kaljusaart on jõe keskele siiski ära mahtunud. Vesi on nende

pikad kiviküljed siledaks poleerinud. Ükskõik kummalt kaldalt ka ei vaataks, ikka jääb mulje, nagu veaks ilus suur laev enda järel slepis teist, madalamat laeva, pargast. Esimese kalju nina on otsekui terav ja kõrge vöör, millel seisavad ankruvintsid. Tagapool on, nagu olema peab, igasugused tekiehitused, veidi kõrgemal asuvad roolikamber ja komandosild, korsten ja isegi mastid — ärakuivanud sirged lehtmännid. Korabliki kaljusid võiks võrrelda veel kahe kivist jäämäega. See tuleb ehk sellest, et jõgi on siin põhjatult sügav, täitsa nagu ookeanis, ning veel sellest, et silmad tihtipeale petavad: näib, et Jenissei üldse ei voolagi, vaid Korabliki kaljud ise sõidavad, liiguvad talle vastu.

Keegi paha inimene või käpard oli hiljaaegu mõlemal saarel ja Jenissei paremal kaldal kogu taiga maha põletanud. Praegu kasvavad küll juba noored võsud, kuid see pole enam see. Mäletan, missugune metsik ilu siin varem oli! Kallastel lausa pilkane pimedus, jube metsatihnik. Kõrgemal kasvasid lehtmännid ja pedajad, veidi madalamal seedrid ja kuused, üsna jõe ääres — kaharad kased, haavad, mille lehed rippusid kui viiekopikalised, siis lopsakas toomingavõserik ja tihedasti üksteise kõrvale surutud pajupõõsad. Ning kõikjal — humalast läbipõimitud vaarikapuhmad ja pihlakad. Kõik oli läbisegi kasvanud. Kui ülevalt oleks midagi taigasse kukkunud, poleks see kuidagi maani jõudnud, tingimata oleks okstesse rippuma jäänud. Kas seda kõike me samasugusel kujul kunagi veel näeme?

Štšoki ja Korabliki juures kogunevad talvel Jenissei ilmatu sügavatesse hauakohtadesse kahepuudased tuurad ning üldse kõige suuremad kalad. Räägitakse, et kord olevat siin niisugune juhus olnud. Kalurid olevat jäässe hulga auke raiunud, kõige sügavama hauakoha võrkudega sisse piiranud ja hakanud siis pikkade ritvadega jõe põhja pidi müttama, et kalu hirmutada ja võrkudesse ajada. Terve päeva töötanud nad hinge tõmbamata käredas külmas — ahnus kihutas tagant. Aga kui hakati võrke välja tõmbama, siis purunesid selised, niivõrd palju oli sinna kalu kogunenud.

Kui laev sõidab allajõge, kihutab ta Korablikist paari-kolme minutiga mööda, inimesed aga on valmis kogu öö üleval olema, et seda ilu näha. Muidugi mitte

kõik — ainult need, kes loodust armastavad. Teistele on ükspuha, sõidavad nad Jenisseil'või porilombis, kui aga restoranis õlut oleks.

Ma pole ilmaski Korablikist möödumisel maganud, isegi kui me pimedal ööl, vihmas või sügistormis juhtusime mööda sõitma. Need kaljud olid ilusad igasuguse ilmaga, ja minu mälestustesse kogunes nendest terve pildialbum. Kõige rohkem armastan ma neid vaadata sügise tulekul, kui juba üksteise järel vaheldavad pilkane pimedus, hahkjas koit ja päikesesärane hommik. Esimestes päikesekiirtes on Korabliki kaljud eriti ilusad. Vesi otsekui leegitseb. Vahutordid tema pinnal helgivad kord punaselt, kord roosakalt, kord valgelt just nagu luikede udusuled. Ja neid vahutorte on nagu vesiroose või vesikuppe vaiksel metsajärvel. Tiirutavad teised kaljude ees veekeeristes. Kaljulõhedes hüplevad helisedes ojad, mõnes kohas need ainult igritsevad, jättes kividele pikki punakaskollaseid triipe. Üldse mängleb jõel, kaljudel ja puulatvades nii palju kirkaid värve, et sind haarab lausa õnnevärin.

Korabliki kaljud on ilusad ka valgetel öödel, kuid siis näivad nad karmimad, süngemad.

Täna olen vahikorras koos Petja, Pjotr Figurnoviga. Kõik, mis vaja, pesime puhtaks, nühkisime läikima, ja rohkem polnud meil midagi teha. Figurnov läks vaableid loputama, mina jalutasin ülemisel tekil, imetlesin kaldaid ja, pea kuklas, silmitsesin valget öötaevast. Miskipärast oli kange kihk Maša kajutist mööda minna. Meenus kullakarva rada, mis Krasnojarskis viis tema akna eest joonelt Stolbõ poole. Nüüd ei vii tema akna juurest jõge mööda ühtki rada.

Figurnoviga ei klapi meie jutt kuidagi. Täna nähvas ta mulle jälle:

«Mis sa tikud oma sõprusega. Sa solvasid mind. Ja see on kõik. Selguse mõttes.»

Vastasin talle, et tema solvas mind samuti, kuid ma võin vabandust paluda, kui see talle meeldib. Figurnov sõnas, et ei meeldi.

«Mis sa's veel tahad?» küsisin ma.

«Mitte midagi. Anna aega, kuni lahtub. Kuni kõik on ära klaarinud. Niisugune on mu iseloom.»

«Aga kui ära ei klaari?»

«Noh, siis jääb niisama.»

Hiljem tegin veel mitmel korral temaga juttu, kuid Figurnov lõikas selle alati ühtemoodi katki: «Ei saa. Aeg pole veel küps. Vara.»

Selles vahikorras töötasime temaga koos. Aitasime ausalt teineteist. Kuid sõnagi lausumata. Ehk on ka teiega sedasi olnud? Süda läheb kaledaks, ja tee mis tahad, aga järele ei anna. Toon kohe näite. Meie majas elab üks noorpaar. Toredad inimesed, lõbusad ja heasüdamlikud. Õhtuti laulavad, naeravad, tantsivad grammofoni saatel. Siis äkki on midagi juhtunud. Korteris jääb korrapealt vaikseks. Ja see kestab oma viis või kümme päeva. Kumbki ei paota suud, ehkki käivad endiselt seltsis tööl ja isegi — käe alt kinni — kinos. Sellest rääkisin ma teile praegu ainult sellepärast, et vahikorras, ja eriti veel valgel ööl, on ikkagi igav oma seltsimehega kõndida nagu kaks tumma.

Kuid ka eilne päev ei olnud mul kuigi kerge, ega ma muidu oleks peatüki alguses meenutanud Ljonkat ning tema elutarka küsimust mustade päevade ja valgete ööde kohta. Lühike jutuajamine Šahvorostoviga ise oli juba midagi!

Ja siis veel proov. Ausalt öeldes, kogu meie isetegevus on Vasja Teterevi vaimusünnitus ja rohkem arusaande kui talentide arendamise jaoks. Katsu sa proovi kogu programmi ulatuses läbi viia, kui kord üks, kord teine madrus vahikorras on. Muidugi, kui igaüks korralikult ette valmistaks, ja mitte ainult praegu, vaid ka talvel, laevasõidu vaheajal, klubis, siis võiksime korralikult esineda. Te küsite, miks mulle see kõik ei meeldinud?

Sellepärast, et isetegevuse juhiks määrati Mark Tumarkin, teda aga ei kuulanud keegi, isegi sellele vaatamata, et Marki ema on endine näitleja. Seda esiteks.

Teiseks aga sellepärast, et ma deklameerisin Majakovski luuletust «Nõukogude pass» väga halvasti, ma karjusin, aga ei deklameerinud. Kõik naersid, ka Maša naeris, Šura aga pakkus ilulugemise äraõppimiseks oma abi. Ta luges selle luuletuse ise ette. Tema hääl on minu häälega võrreldes nagu kitarri alumine keel kõige ülemise vastu. Sõnad aga justkui puurivad su ihust läbi. Kukkus huvitavalt välja. Bürokratismist näiteks deklameeris ta nii, nagu oleks ise tõepoolest hunt — võtab kätte ja pureb surnuks. Mulle tundus,

nagu oleksid Šural isegi hambad plaksunud. Mandaatide kohta ütles kuidagi erilise põlastusega. Ei liigutanud näppugi, aga mulle näis, nagu oleks ta mandaadid laualt maha pühkinud. Kuradi ja põrgu summutas hoopis ära (mina aga rõhutasin kõige rohkem just neid), kuna sõnad «Las loevad...» põrutas välja nii, et te võib-olla ei usu, aga ma lausa tundsin oma käte vahel selle punase passiraamatu mahukust. Ühesõnaga, ta ei lugenud luuletust, vaid joonistas täieliku pildi sellest, kui uhke oli Majakovski oma Nõukogude Liidu kodaniku nime üle. Ja ma vihastasin Šahvorostovi peale, miks ta oli Šura talenti mõnitanud. Ning peaasi — ma sain aru, kui andetu loikam ma ise olen.

Kolmandaks ei meeldinud proov mulle sellepärast, et Figurnov luges peast kellegi Jevgeni Strjapušetškini jutustuse «Nad abiellusid», milles naeruvääristatakse poissi, kes armus juhuslikku tuttavasse ja kaotas toreda tüdruku, oma parima sõbra. Lugu oli igav ega vastanud tõele, sest elus on kõik just vastupidi. Näiteks minu enda vahekord Mašaga. Kuid Maša kaitses millegipärast seda lugu ja ütles:

«Jevgeni Strjapušetškin tuleb tingimata kavasse jätta.»

Neljandaks sellepärast, et Maša ise võttis enda peale mingisuguse sketši ettekandmise. Ja muidugi Leonidiga! Tõsi küll, esimesena tegi ettepaneku Leonid, kuid Maša oleks ju võinud ära öelda. Ta oleks võinud laulda «On rohtu kasvanud kõik teed ja rajad...» soolopalana. See laul toob mulle alati otse pisarad silma.

Kokkuvõttes oleks see reis võinud kujuneda suurepäraseks nagu kõik mu endised reisid Jenisseil, kui poleks... Selles see vigur seisiski, et «kui poleks».

Seisan Maša kajuti akna all. Sees on vaikne. Vist magab. Kuigi see on imelik, sest ta armastab nii väga loodust. Eks ta pärast kahetse, et Korabliki maha magas. Ei tea isegi, kuidas mu käsi tõusis ja aknale koputas. Kuulatasin. Kostis nagu kobinat. Maša küsis midagi. Siis jäi kõik jälle vaikseks. Koputasin veel kord. Ning äkki näen, et kaptenisillalt tuleb Leonid alla. Trepi juurest tuleb ta ainult siia, mujale pole tal kuhugi minna, kapteni kajut on teisel pool. Ei tea, mis teie oleksite teinud, aga mina kadusin, nii et päkad

välkusid, enne kui Leonid taipas, miks ma siin olin. Eks kujutage ise seda pilti ette: minu koputuse peale tõstab Maša varbkardina üles, akna taga aga seisame mina ja Leonid nagu kaks hispaania kavaljeerot...

Kibekähku kadusin nurga taha, ahtritekile.

«Oo, minu liitlane!»

Korvtoolis istus jälle toosama põsearmiga insener ekspeditsioonist. Jalg üle teise, käed ümber põlve, sõrmed vaheliti.

«Kas imetled ka loodust, noormees?»

«Ma olen vahikorras,» ütlesin talle. Mul polnud mingit lusti temaga praegu tegemist teha.

«Ah soo! Kuid ennist näis mulle, et sa pole Jenissei vastu sugugi ükskõikne.»

«Jenisseid armastan ma üle kõige maailmas.»

«No nüüd sa küll liialdad.» Silmad muutusid tal kuidagi kelmikaks. Tõmbas mind käest ega lasknud mööda, pani enese kõrvale tühjale toolile istuma. «Ära rutta. Istu. Küll on ilus öö! See on ainult armastajate jaoks. Ja-jaa! Jenissei... Kuid mina arvan, noormees, et sulle pole praegu kõige armsam maailmas mitte Jenissei, vaid keegi tütarlaps.»

«Te eksite,» sõnasin ma, «pole mul mingit tütarlast.»

«Na-na-naa! Ei usu! Nägin eile oma silmaga, kuidas sa põlema lõid, kui su sõber tema kohta lugupidamatust avaldas. Sina aga ütled — Jenissei... Minule on Jenissei nüüd tõesti ainuke rõõm elus. Sa küsid — miks?...»

Ta vajus mõttesse, muutus nukraks, ning see kandus kohe ka minule üle. Saate aru — ühesugune meeleolu. Istusime kõrvuti ja vaikisime, kuid see oli nagu kõige siiram vestlus. Ma ei tahtnudki enam ära minna. Ei tea ise ka miks, kuid oli aimus, et ma millegipärast sellele insenerile meeldisin. Ta ohkas tasakesi ja tõmbas mind lähemale.

«Jah, nii see on, noormees: elasime, elasime õnnelikult, kuid siis... külastas surm minu perekonda. Üks kord. Teine. Kolmas. Ja siis veel neljas kord. Ning mina, kuuekümne kahe aastane mees, jäin üksi. Surmavikat ei niida kõiki korraga. Muidu poleks ma seda kõike välja kannatanud. Sain üle. Elan.» Insener hõõrus peoga otsaesist. Siis läksid ta silmad jälle rõõm-

saks. «Elu on siiski pagana tore! Ka noorus! Ka armastus! Nooruses oli mulle kõige kallim minu tütarlaps ja hiljem minu naine. Tema jaoks voolasid kõik jõed ja paistis päike. Kas sinul ei ole nii?»

Mulle näis, nagu paneks ta mind proovile, kontrolliks mind.

«Aga töö?» küsisin ma. «Tootmine?»

«Mis tähendab töö? Kulla mees, kui kerge oli mul siis töötada! Tol ajal võisin ma tõesti mägesid paigast nihutada. Kõik naise heaks, tema jaoks! Oi kui suur jõud on armastus!»

«Teie arvates on siis armastus see kõige tugevam jõud,» sõnasin ma jälle. «Kõik puha tema jaoks, naise heaks! Kuid minu meelest peab inimene töötama ja elama kõigepealt kodumaa, riigi heaks.»

Ahtri taga kohises vesi, kaljud nihkusid mõlemal pool aina koomale. Inseneri näole ilmus väsimus. Käed lõtvusid, kuivetud pikad käed vajusid põlvedele.

«Või nii! Tuleb välja, Ivan Andreitš, et noor seltsimees võttis sind su enda sõnadest kinni. Parandas sind, vana bolševikku. Tuleb välja, et sa oled unustanud oma kodumaa. Vahetasid ta tütarlapse, armastuse vastu.» Ta silitas oma halle, lühikeseks pöetud vurre. «Kord sõitsin Krasnojarski tänaval autobussis. Konduktor, üks naine, müüs meile, sõitjatele, kel peent raha ei olnud, pileteid rubla tükk, kuigi pilet maksis ainult nelikümmend viis kopikat. Ei, ei, ülejääki ta oma taskusse ei panevat. Ulatab ausa näoga pileteid rubla vastu ja seletab: «Kodanikud, makske paraja rahaga. Ei saa? Noh, pole minu süü. Mul ka pole peenraha. Aga ilma rahata ma teid sõidutada ei tohi. Ärge käratsege. Kui te praegu maksate üle tariifi, siis teadke, et ülejääki ei võta ma endale, vaid annan riigile.» Ja kas tead, reisijad jäidki vait! On siis kahju viitkümmend kopikat oma riigile anda? Kuigi sa tead, et riik ei võta oma kodanikelt mitte ühtegi ülearust kopikat. Selles ongi asja tuum, meie riigikorra kõige tähtsam põhimõte. Aga just säärased kasuistlikud konduktorid riisuvadki meilt riigi nimel väga palju, vahel isegi seda, mis on riigi olemasolu eesmärk, see tähendab — riisuvad meie õnne ja neid alustõdesid, mis moodustavad meie ausa ning puhta ühiskondliku ja isikliku elu. Sa vastandasid praegu armastuse, perekonna ja inimliku

õnne kodumaale ning riigile ... Kas sa, noormees, tead ka, mis on armastus? Oled sa näiteks lugenud, mida kirjutab Engels? Või oled sa kuulanud üksnes sihukest bussikonduktorit? Möödunud korral sa ütlesid mulle, et jääd elulõpuni ainult lihtsaks madruseks. Ja ka ainult riigi heaks. Sa, noormees, oled oma vahekorrast riigiga valesti aru saanud ...»

Kuidas sa oskad siin paugupealt öelda, on tal õigus või ei?

Ta on vana bolševik, insener, elus mõndagi näinud ja ülepea nutikas mees. Sealjuures pole ma Engelsit tõepoolest lugenud. Vahest ainult mõned üksikud tsitaadid. Kuid need ei käinud üldse meie jututeema kohta. Aga mis selle kohta käib? Engels ja Marx on ju hiiglama palju kirjutanud! Katsu sa kõike läbi lugeda. Nii et minu ja riigi vahekorra suhtes oli Ivan Andreitšil vist õigus, ma ei tea tõesti midagi. Lihtsalt ei kujuta ette. Elan, töötan, teen, mis süda kutsub. Mis siis veel? Justkui oleks kõik selge, aga kõigist neist mõtetest ja sõnadest ei saa ju mingit valemit välja treida.

Üldiselt oli mul vist kaunikesti totter ilme. Ja Ivan Andreitš sai nähtavasti aru, et olen omadega päris plindris.

«Sina, noormees,» sõnas ta, «ära oota minult üksikuid punkte ega paragrahve. Käigu nad kus kurat! Mind on need instruktsioonide paragrahvid ära tüüdanud. Ütlen sulle muuseas, et nüüdsel ajal armastavad noored millegipärast rohkem sellist valemitega rääkimist kui meie, vanad. Ma näen, et sinagi katsud vanameest püüda ning ootad minult valemit kodumaa, riigi ja armastuse kohta. Tahad näha, missuguste paragrahvide ja numbrite all ma nad ritta sean. Kulla sõber, mingisuguseid järjekorranumbreid ei tule. See kõik on üks ühine tervik. Kas sina saaksid tõesti oma armsale tütarlapsele öelda: «Sa oled kõige parem maailmas, kuid esikohal on meie riik.» Või siis: «Ma armastan sind, kuid oma kodumaad armastan siiski rohkem!» Näed nüüd, kui kaugele võib jõuda niisuguste valemitega, nagu olid sellel bussikonduktoril. Ma vaatan sind praegu ja tean ette — sinust ei saa iialgi kodumaa reetjat. Sinu armastus tema vastu on tugev ja kindel. Usun ka seda, et sa ei murra oma armsale tütarlapsele iialgi truudust. Aga kuule ... Ega sa ometi

sellepärast kõike ära nummerda, et arvad: tütarlaps pole kodumaa, pole riik — temale võib truudust murda?»

Ivan Andreitš ajas mu oma mõtetega päris ummikusse. Katsu sa temaga vaielda! Tema aga müksas mind tasakesi küünarnukiga ja näitas:

«Vaata neid kahte reelingu ääres. Mis sa arvad, millest nad räägivad? Ja mismoodi — kas paragrahvide ja valemite järgi?»

Ja kas teate, kes seal seisid?

Kuid siis käis peenike lühike vile. Ma ei vastanud Ivan Andreitšile ja jooksin minema. See oli kutse, et vahikorramadrus tuleks komandosillale roolikambrisse. Öösiti aga, kella kümnest õhtul kuni kella neljani hommikul, on alati kapteni vahikord.

Pärast viimast jutuajamist pole ma Ivan Demjanõtšiga enam sõnagi vahetanud. Kui kokku juhtusime, läksime teineteisest vaikides mööda. Ta ei peatanud mind. Mulle näis juba, et kogu asi on lõppenud.

Astusin roolikambrisse ning jäin ootama. Ees paistsid juba Korablikid, kalju peal on otse vee joonel valgete tähtedega kiri. Kuidas see kirjutaja ometi vette ei sulpsatanud? Igale poole need kirjutajad ka ronivad! Mina ise olen küll ka hullematelegi kaljudele roninud.

Roolis oli Mark Tumarkin. Ivan Demjanõtš seisis kõrval. Ma pole veel näinud, et Ivan Demjanõtš istuks. Räägitakse, et vahikorras ei istuvat ta ülepea mitte kunagi.

Ootasin. Alustagu kapten esimesena. Ise mõtlesin: «Milleks ta mind küll kutsus, kui laev sõidab läbi kõige huvitavama koha?»

Ta pöördus äkki minu poole ja küsis:

«Barbin, mitu korda oled sa Korablikit näinud?»

«Ei tea, Ivan Demjanõtš,» vastasin, «ei ole üles kirjutanud. Kui arvata sest ajast, kui veel mähkmeis olin, siis ehk tuleb oma sada kakskümmend korda.»

«Aga mina sõidan siit läbi viiesaja seitsmeteistkümnendat korda. Ma pole ka üles kirjutanud, aga mäletan. On kuidagi iseendast meelde jäänud. Jõelaevnikule on hea mälu suureks kasuks. Kas näed Korabliki esimese kalju väljaulatuvat otsa? Ja sellel, valget märki?»

«Näen küll.»

«Noh, ütle siis, kui kõrge on praegu sinu arvates veepind Korabliki laevukese ja pargase vahelises veeuurises?»

Olin kimbatuses. Kelleks mind peetakse, kohalikuks loodrite valvuriks või? Seda veeuurist mäletan väga hästi. Ta on iseendast väga huvitav, paistab, nagu oleks pargas enese laevukese küljest lahti raiunud. Vesi voolab sealt täpse täisnurga all suurjõkke. Ja kus on sügavus... Aga milleks on Ivan Demjanõtšile seda vaja? Läbi selle uurde ei sõida ju niikuinii ükski laev, isegi mootorpaat mitte. Kuid tundsin, et vaikida ei tohi ma praegu mingil juhul.

«Ma arvan, et kaks ja pool meetrit.»

Sain aru, et põrutasin huupi, aga tabasin märki. Kuigi mitte päris täppi. Ivan Demjanõtš sügas sõrmega lõuga.

«Nii-ii, kas sa roolis oled kunagi seisnud?»

«Möödunud aastal, kui ma vedurlaeval olin,» vastasin ma, «juhtus sedagi. Kui me vaikses vees sõitsime, pani kapten korda neli mu rooli taha.»

«Hea küll, astu rooli.»

Käskis Mark Tumarkinil eest ära minna. Polnud midagi parata. Astusin asemele, ehkki olin ise poolsurnud: hing kinni, silmad kui klaasist, sest võtsin rooli parajasti siis, kui «Rodina» liikus joonelt Korabliki poole. Kui rooli järsult pöörata ja laev vasakule keerata — viirastus mulle —, siis kihutaks ta küljega vastu kaljut. Kui ainult veidikese rihtida, kas see aitaks? Kas laev jõuab siis kaljust eemale nihkuda? Oleme ju päris lähedal. Miks pandi mind rooli nii jubedal hetkel? Ei tea, kas teiega on nii olnud, et kui kõige suurem hirm on seljataga, muutub kõik kuidagi väga lihtsaks ja selgeks? Minuga on küll nii. Käed olid äkki jälle soojad, hingamine vaba ja silmast veeres suur pisar. Nägin veel, et esimese kalju ees on vesi püsti ning tugev hoovus liigub vasakule, kannab laeva külitsi kõrvale. Ja siis veel: me ei lähenenud kaljule sugugi nina ees, vaid kalju pöördus otsekui juhitav laev ise kõrvale, paremale. Lõpuks tundsin veel oma käe kõrval Ivan Demjanõtši kätt, nii et kui oleksin kas või juuksekarva võrra eksinud, siis oleks ta minu vea silmapilkselt parandanud.

Seejärel hakkasin «Rodinat» rahulikult ja sujuvalt vasakule keerama, võttes arvesse ka külghoovust, mis tuli kalju poolt. Kui te pole ilmaski roolis seisnud, siis te ei tea, kuivõrd sel ajal laevaga ühte kasvad. Sul on tunne, nagu oleks su kätes äkki tohutu jõud, nagu polekski nad enam käed, vaid trossid, mis tõmbavad rasket rooli, niisamuti kui inimene tõmbab vees edasi oma keha. Ma surun üha tugevamalt rooliratta pulki ja kuulen, kuidas topperpolt naksub, ning taipan, et ma talitan õigesti, sest «Rodina» liigub just sinna, kuhu minagi ujuksin, kui vees oleksin. Kaljud mööduvad parema parda vahetus läheduses. Kuid see ei tähenda midagi, ma tean, et laevad siin saarest alati väga lähedalt mööda sõidavad.

Kaldalt tõusis õhku tundmatu sinine linnuke, söösti nagu kivi allapoole, lendas siis uuesti üles ja istus mastile. «No eks sõida pealegi, aga vaata, et sa kauaks istuma ei jää, muidu sõidame kaugele ja sul tuleb siis tükk aega oma lühikeste tiibadega vehkida, enne kui oma pessa tagasi jõuad!» Ei tee väljagi, istub ja puhastab nokaga sulgi.

«Tuleb välja, et sa armastad ka vareseid lugeda.»

Lõin pilgu jõele, siis kallastele, vaatasin ettepoole. Tundus, nagu oleksin tõesti kursilt sutike kõrvale kaldunud, liitsihid olid laiali nihkunud. Kuid minus istub alati mingi paharet, nii et pean tingimata sõrad vastu ajama, vastu vaidlema, seda enam et Ivan Demjanõtš ei rääkinud minuga rangelt. Ning ma vastasingi umbes sedaviisi: «Seal oli kõigest üks lind, ega selle ülelugemiseks palju aega kulu. Ja pealegi polnud see üldse vares. Kuid Korablikist sõitsin ma päris hästi mööda.» Ütlesin ja siis alles mõtlesin: «No nüüd Ivan Demjanõtš alles käratab mu peale!»

Kuid kapten ei vihastanudki, viipas ainult, et astugu ma rooli juurest ära ja Mark Tumarkin mingu asemele. Kutsus mind kaasa. Väljusime koos roolikambrist. Taevas lausa helendas õrnast valgusest. Paremal mägede kohal kullendas hele vööt, kuna männilatvade vahelt helkis siin-seal tumepunane koidukuma. Laevalt langes veele tume vari, see libises edasi koos temaga.

«No nii, Barbin, vähehaaval hakkan sinust aru saama,» ütles Ivan Demjanõtš. «Sind tuleb teisiti kohelda,

kui alguses mõtlesin. Mis ma pean sulle ütlema? Nüüd on kõik täpselt kontrollitud. Sõitjad tõite ebaseaduslikult laevale teie kahekesi. Möödunud korral sa eitasid, ka Šahvorostov eitab. Kuid nagu öeldakse, faktide vastu ei saa, inimesed maksid teile raha. Kumma kätte nad just andsid, see pole tähtis. Elu loogikat arvestades jagasite selle pooleks. Tähendab, tulekski teile mõlemale pähe anda. Kuid sul on siin kaitsjaid. Ütlevad, et Šahvorostov on su sellesse loosse mässinud. Praegu nägin ise, et sul on jõelaevniku hea süda, kuid peas istub kurat teab mis. Nii ma siis otsustasingi ainult Šahvorostovi karistada. Sinule annan andeks. See olgu esimene, ainus ja viimane kord.»

Jäin päris tummaks. Siis aga hakkasid mõtted peas tiirlema nagu laevakruvid. Šahvorostov eitas, minu kraesse ei ajanud, kuigi oleks võinud seda teha. Tal oleks seda väga kerge teha olnud, sest ma olin Ivan Demjanõtši silmis niikuinii kahtlane. Aga kas pean siis mina Šahvorostovi vastu siga olema? Ja siis välgatas veel üks mõte: kes see niisugune kaitsja mul on? Just nagu oleks Kostja Barbin abitu tossike. Ega ometi Maša ei palunud? Ei tea, mis ma oleksin kaptenile vastanud, aga Ivan Demjanõtš lisas sel ajal ise juurde:

«Minu poeg ütles kah, et sa oled lihtsalt tuulepea, kuna Šahvorostov on vana kala.»

Nojah! Seda ma arvasin, ilma Leonidita ei saanud see olla. Kus kaitsja väljas!

«Ma pean teadma, Barbin, kuidas see kõik täpselt oli. Missugune oli Šahvorostovi osa selles häbiväärses loos? Noh?»

Äkki nagu tõukas mind miski tagant. Mingisugune vastikus igasuguste «kaitsjate» vastu. Ja sinna juurde veel uhkustunne, et võin sõbrale määratud löögi enda peale võtta.

«Tal polnud mingit osa,» vastasin ma, endal aga jooksid külmajudinad üle selja, samasugused nagu siis, kui Korabliki ees rooli taha astusin. «Sõitjatelt võtsin sajarublalise vastu mina, Šahvorostovil pole sellega vähimatki pistmist.»

Kapten vaikis viivu.

«Mjah... Tahad seltsimeest puhtaks pesta? Võtad Šahvorostovi süü enda peale? Kas maksab seda teha?»

Nüüd vaikisin mina. Kapten rääkis tõtt, püüan jah puhtaks pesta. Aga kas siis seltsimeest alt vedada, teda reeta on parem? Oleks ta veel varastanud või riigile kahju tekitanud . . .

«Ja kuidas siis sinu komnoore-sõnaga jääb, Barbin? Sa ju andsid ausõna, et ei võtnud sõitjatelt raha. Kas oled unustanud?»

Ei, ma pole unustanud. Mu süda protesteerib selle vastu, et kaptenile öelda: tol korral ma valetasin. Aga kui ütlen, et ma tol korral õigust rääkisin, tähendaks, et nüüd valetan. Siis aga peaksin Šahvorostovi kohta kõik ära rääkima. Enese ma päästaksin, seltsimehele aga kaevaksin haua. Oli täpselt niisugune tunne, nagu kannaks võimas hoovus mind kari poole, ning kuidas ka ei rabele või kuhu ka rooli ei pööra, kivide otsa lendad ikkagi. Nii ma siis vaikisin ja mõtlesin pingeliselt, aeg aga lendas. Ivan Demjanõtš seisis pisut aega ja ootas, siis läks tagasi roolikambrisse.

«Mis seal ikka, Barbin, kui sina, siis sina. Ega sa väike ole. Nii panemegi kirja.»

Läksin aeglasel sammul alla tekile. Selle kaugemas otsas seisid endiselt teineteise kõrval Maša ja Leonid. Taevas lõi kumama koit. Valge öö oli lõppenud. Jälle algas must päev.

Kümnes peatükk

SAIN PEAPESU

Ilja sõimas mind jälle lolliks. Seekord — püstilolliks. Ütles, et ma oleksin pidanud kindlaks jääma, kõike eitama, ja asi nudi! Andku kapten või kohtusse, altkäemaksuvõtmist ei saa millegagi tõestada. Sai abistatud ja pakke kantud. Siis tuleks kõik pakikandjad altkäemaksuvõtjatena kohtusse anda. Ainult Ivan Demjanõtš üksi püüab teiste kaptenite hulgas pühakut mängida, ise aga ostab vist samuti röövpüüdjailt talveks odavama hinnaga kala.

Ühesõnaga, Šahvorostov torises ning sõimas nii kaua, et ma lõpuks vihastasin ja andsin talle kõvasti vastu:

«Oled üks . . . ja niisuguse pärast veel ohverdasin ennast!»

No ja siis igasugused teised sõnad sinna otsa. Ning kujutage ette — Ilja nägu lõi korrapealt särama. Ta lausus, et «loll» oli niisama, suusoojaks öeldud, üldiselt aga olen ma tõeline seltsimees. Niiviisi just kujunebki hea ja truu sõprus. Oma naha päästmiseks kaevavad teistele auku ainult lurjused. Terve see jant on ju ainult veidi üle paari liitri väärt. Just sama hind, mille eest Juudas Kristuse maha müüs ja pärast häbi pärast enese oksa tõmbas.

«Noh, Kostja, pole viga. Sajarublalisega lendasid küll orki, aga selle-eest sa ennast Juudana üles ei poo.»

Ning laenas mulle isegi raha, et ma kassasse ära maksaksin, nagu Ivan Demjanõtš oli käskinud. Andis raha, mõtles viivu ja sõnas:

«Olgu peale, tagasi annad viiskümmend. Kuid pea meeles, Kostja, et ainult armastusest sinu vastu võtan poole su rumalusest enda kanda.»

Läksime lahku kuidagi ebamääraselt. Igatahes minu süda tõelist rõõmu ei tundnud. Et ma seltsimeest alt ei vedanud, see meeldis mulle, aga et kogu see rahajama täitsa puhas oleks olnud, see mulle päris hästi pähe ei mahtunud, kuigi tõepoolest näis, et varastatud see ei olnud ja et riik mingit kahju ei saanud.

Pea niisuguseid mõtteid täis, ei märganudki ma, kui olin jälle Maša kajuti ees. Temaga peaksin rääkima! Šahvorostov on mulle muidugi seltsimees, ka Maša on seltsimees. Kuid suhtumine on neil kõigesse erinev. Maša sõnad ei ole pealetikkuvad, nad on pehmemad, ei ole nii teravad, see-eest aga istuvad südames kuidagi kindlamini, mitte nagu Ilja omad. Ilja püüdis oma sõnu kas seebi või liivaga sisse taguda, tegelikult käis see tal alati jõuga. «Mis Maša mulle ütleb?»

Koputasin uksele. Keegi ei vastanud. Koputasin uuesti. Ja jälle vaikus. Tähendab, on välja läinud. Raadiokajut oli samuti lukus. Ei tahtnud Leonidile mõelda ega teda meenutada, aga tahtmatult tuli meelde, et nad on kogu aeg koos. Miks ma siis koputan ja Mašat otsin? Sest kui ta leian, siis ainult Leonidi kõrvalt. Külmajudinad jooksid üle selja. Lakkugu panni! Aitab mul tema uste ja akende all tiirutamisest, nagu olek-

sin tõesti mõni hispaania kavaljeèro! Sõpru otsib endale igaüks ise, niisamuti ka kaotab neid ise.

Natukese aja pärast olin postikajutis ja deklameerisin karjudes «Nõukogude passi». Šura peatas mind iga paari sõna järel ja õpetas, kuidas paremini lugeda. Kuid see ei solvanud mind põrmugi, sest tema nõuanded olid head ja õiged. Ma ei märganudki, kui hakkasime teineteist sinatama. Usaldusega tuleb see vist iseendast.

Ja siis kostitas Šura mind jälle nagu alati. Tõstis laua igasugust nassvärki täis, haaras teekannu ja jooksis keeva vett tooma. Mina aga võtsin tema voodilt mapi ja hakkasin sirvima. Tuli meelde, et Šura oli ennast kord möödaminnes kunstnikuks nimetanud. Ma ise võin ka kuue suletõmbega midagi joonistada. Näiteks: rõhtjoon, selle peale poolring, poolringi peale teine väiksem, ja selle külge kaks teravatipulist kõrva. Alla aga tõmban lennuka konksu — tuleb välja saba. Ja ongi seljaga vaataja poole ilus hiirepoeg valmis. Niisama lihtsate tõmmetega võib joonistada kitse, kalkuni või uisutava kuradi. Ma saan muidugi aru, et see on vallatus ja vigurdamine, mitte aga kunst. Ma mõtlesin, et ka Šura mängib ainult igavuse pärast. Nüüd sirvisin lehekülg lehekülje järel ja nägin, et mu ees on päris loomulikud, täitsa ehtsad karahvinid, klaasid, inimese pealuu, poolest saadik tupest väljatõmmatud puss, mänguvürflid. Edasi tulid maastikud, tõsi, need polnud küll meie, Siberi omad. Siis oli igasuguseid pilte inimeste ja loomadega. Õige palju, vist sada või paarsada mitmesugust joonistust. Väga paks mapp. Nii sirvisin ma kuni lehekülgedeni, mis olid millegipärast klambritega kokku pandud. Kuid ma võtsin klambrid ära ja nägin midagi niisugust, millest raamatutes ei lubata kirjutada.

Uksel seisis Šura, teekann käes ja nägu naerul. Kuid see naeratus oli sunnitud, kunstlik.

«Miks sa kohmetusid, Kostja?» küsis ta. «See on joonistatud paratamatust vajadusest. Kunstnik nagu arstki peab tundma inimkeha kõiki pisiasju.»

Ma vastasin:

«Õige,» kuigi mulle polnud päris selge, miks peab oma mappi joonistama seda, mida niikuinii ei saa publiku jaoks maalida.

Ning kui me pärast istusime teed jooma, ei julgenud ma tükk aega Šurale otsa vaadata, piinlik oli. Keel oli just nagu suulae külge kasvanud, ei liikunud kuidagi.

Aga inimene pole tünn, mille võid kas või sajaks aastaks kinni kaanetada, seda enam et Šura ise käitus vabalt ja oli lahke ning sõbralik nagu alati. Ning pikapeale hakkas minugi keel jälle vabalt liikuma, saime uuesti jutujärjele, nii et mul tekkis soov rääkida Šurale kõik, isegi seda, kuidas ma kord juba selsamal põhjusel olin tema ukse taga käinud. Te saate ju aru, nii palju päevi hingepiinu tunda, aga polnud kedagi, kellele südame pealt ära rääkida. Mul läks nagu pais seest. Ma rääkisin ja rääkisin, esihakatuses segaselt ja kogeldes, võimalikult moodsamaid sõnu otsides, pärast lasksin nii, kuidas pähe tuli, see-eest aga südametulega, nii et suits ja leek taga. Nii suur oli mu kihk rääkida. Šura vajus kogu kehaga minu poole, vaatas ainiti silma, ning ma tundsin isegi eemalt, kui õrn ude kattis tema põski.

«Sa vaene Kostja!» vangutas ta kaastundlikult pead. «Asjata piinad ennast. Kui Ivan Demjanõtši järgi teha, siis ei saaks üldse elada. Ära maksa abi eest — see on altkäemaks. Ära ilusat jakki käsikaubitsejalt osta — see on spekulatsioon. Mis on teistel sellega pistmist, kui inimene ise vabatahtlikult maksab?»

See läks väga Šahvorostovi sõnadega ühte, et kui sa riigile kahju ei tee, siis pole sinu teos ka midagi halba. Aga kui Ivan Demjanõtši moodi arutada, siis pole meil ausaid inimesi peaaegu üldse olemas. Autojuht sõidab tühja autoga, viib teekäijat paarikümne rubla eest edasi; klaasitäis gaseeritud vett maksab kolmkümmend kuus kopikat, aga missugune müüja sulle täpselt tagasi annab — neli kopikat jätab tingimata endale; inimene sõidab komandeeringusse, tagasi tulles toob kohvritäie asju kaasa — tööajast jooksis mööda kauplusi; prokurörile helistab naine koduste asjade pärast, viisteist minutit räägib telefoniga, aga prokuröri viisteist minutit lähevad riigile palga näol maksma vähemalt kolm rubla. Ühesõnaga, niisugust inimest pole, keda ei saaks mõnes pisiasjas kahtluse alla seada.

Ning ma rahunesingi vähehaaval jälle. Tuleb välja, et Kostja Barbin polegi nii väga paha poiss! Kui

Šahvorostov toetab mind sõprusest, Leonid — et oma õilsameelsusega hiilata, siis Šura, palun väga, tema toetab lihtsalt kui inimene.

Seekord jäin postikajutisse päris kauaks istuma. Tahtsin tõusta ja ära minna, kuid Šura alustas ikka jälle mõnd uut juttu ja tingimata äratas selle vastu huvi. Kui ta rääkis, siis vaatas kogu aeg silma. Alguses tundus see mulle kõhedana ja rinnas isegi nagu kirvendas, siis muutusin julgemaks ja hakkasin ise ta pilku püüdma, sest see erutas ning otsekui kõditas kuidagi eriti mõnusalt, nagu oleks palaval päeval külm laine mulle vastu rinda loksunud ja kogu aeg kõrgemale tõusnud.

Mašaga veiasime varemalt sageli sellesarnaseid jutte. Kuid Maša mõtted jooksid alati kaugele ette: «Kui me ükskord...», «Kui me jõuaksime...» Ning nende «ükskord» ja «jõuaksime» järel algas siis niisugune unistamine, mis elus vaevalt kunagi täitub. Igal juhul meie eluajal küll mitte. Maša aga uskus: «Kui sa väga tahad, siis läheb täide.»

Ka Šura mõtles välja igasuguseid plaane, kuid ta ei alustanud kunagi nii, et «kui ükskord» või «kui jõuaksime». Maša näiteks alustas: «Kostja, kui Krasnojarskisse tuleks Kozlovski...» Šura rääkis lihtsalt: «Järgmise reisi ajal on aedmaasikad vist juba valmis. Ma keedan terve ämbritäie sisse! Kas sa armastad keedisevahtu?»

Ühesõnaga, Šura arutlused meeldisid mulle sellepoolest, et nad kõik keerlesid mõne kindla asja, mitte aga idee ümber. Ideesse tuleb sisse elada, süveneda, kuid kas sa iga kord suudadki korrapealt temast õigesti aru saada, asja aga näed oma silmaga ja võid isegi «käega katsuda», nagu vene kõnekäänd ütleb.

Lühidalt öeldes, meie vestlus ei väsitanud mind mitte põrmugi. Ja kui ma kella järgi taipasin, et on juba aeg ära minna, siis ei tahtnudki veel lahkuda, püüdsin viimaseidki jutusõlmi lahti harutada. Olin juba viiel korral isegi hüvasti jätnud, aga ukselinki ei saanud ikkagi alla vajutada. Vahel juhtub, et miski nagu tõmbab su õnge, ja oledki läbi! Hoiab sind kinni. Siis kas istu veel paariks tunniks maha või võta ennast hetkeks kokku ja pane õlg mängu, löö uks pärani ning hüppa rutem kui muidu välja. Nii ma

tegingi. Kas ma vajutasin lingile või ei vajutanud, ei mäleta enam, kuid uks kargas lahti ja ma lendasin koridori otsekui kuul, nagu öeldakse. Lendasin välja ja oleksin Maša peaaegu pikali tõuganud.

Ta küll ei karjatanud, kuid ma nägin, et ta oli väga ehmunud, isegi näost muutunud. Aga ta ütles siiski:

«Ja mina otsisin sind, Kostja. Otsisin igalt poolt...»

Maša sõnad polnud põrmugi solvavad, kuid mina ei leidnud millegipärast midagi paremat, kui totakalt kihvatada:

«Kes otsib, see leiab alati.»

Midagi halba ma nende sõnadega muidugi ei tahtnud öelda, kuid neis oli ilmsesti niisugune varjund: teen küll, et sa mind passid.

Kas teiega juhtub ka vahel nii nagu minuga, et partsad mõne sõna ja arvad, et küll kukkus vahvasti välja! Aga hetk hiljem saad aru, et see oli labane. Kuid sõna pole varblane — kui välja lendab, kinni enam ei püüa.

Kui olin veel väike, siis tuuseldasin plikasid ja kiskusin neid patsidest nagu iga teinegi poiss. Kuid Mašat ei puudutanud ma kunagi sõrmeotsagagi. Miks, ise ka ei tea. Ja ma ei tea, missuguste silmadega ta oleks minu peale vaadanud, kui oleksin talle liiga teinud, kuid ma ise poleks küll miski hinna eest julgenud talle otsa vaadata. Aga nüüd sain aru, et olin Mašale hoobi andnud. Väga tugeva ja väga valusa hoobi. Taipasin, et need olid totrad sõnad. Ise aga pöördusin kähku ümber. Koguni vintsiga poleks pärast seda suudetud mu pead Maša poole pöörata. Maša nägu ja silmi ma ei näinud, kuulsin ainult, kuidas ta raskelt hinge tõmbas. Siis aga kuulsin tema kontsade klõpsumist raudpõrandal. Ja ta samm oli vankuv.

Te muidugi ütlete nüüd, et ma oleksin pidanud Mašale järele jooksma ja vabandust paluma. Jah, praegu saan sellest ka ise aru. Siis aga oli postikajuti uks ikka veel lahti ja ma nägin silmanurgast kogu aeg Šurat, kes seisis nagu soolasammas, käes küpsisepakk, mida ta oli mulle kaasa pakkunud, et võiksin vahikorras krõbistada, mina aga eputasin ega võtnud. Ning ma ei rutanud Mašale järele, vaid läksin sõnatult kajutisse, võtsin Šura käest küpsised ja lahkusin niisama sõnatult.

Õhtul oli komsomolikoosolek. Päevakorras ainult üks küsimus: «Kommunistliku noore K. Barbini ebaeetilised teod». Koosoleku juhatajaks valiti Maša. Kuid ta keeldus, vabandas, et pea hirmsasti valutab. Siis istus juhataja kohale Vasja Teterev. Ma ei mäleta sedagi, kas ta valiti või istus lihtsalt ise. Vist siiski valiti.

Selle raamatu jaoks kirjutasin ma koosolekust ilmatu hulga lehti täis ja viskasin kõik minema. Õiget kirjeldust ei tulnud välja. Pärast kõiki sõnavõtte oli mu peas tõeline segadus ja udu. Ma kadestan neid kirjanikke, kes komsomoli- ja parteikoosolekutest kirjutavad nii, nagu oleksid nad ise protokollinud. Ütlen teile avameelselt, et esialgu isegi katsusin protokolli ärakirja siia lihtsalt vahele kleepida. Kuid ikkagi ei tulnud midagi välja. Selgus, et protokollis oli hoopis midagi muud ja teisiti kui see, mida inimesed olid koosolekul rääkinud.

Sellest õhtust jäid mulle meelde ainult omaenese mingid katkendlikud mõtted ja teiste sõnad. Mäletan, et mul oli niisugune tunne, nagu oleks mind ilma õlita, kuival pannil praetud. Ma tahtsin kogu aeg püsti hüpata, kisendada ja kõrbenud kohti hõõruda, kuid pann oli pealt taldrikuga kinni kaetud ja ma ei saanud ennast kuidagi liigutada. See tunne on vist tuttav igaühele, keda on üldkoosolekul samamoodi läbi võetud.

Mäletan, kuidas Vasja Teterev minust rääkis kogu aeg pihku köhatades, ning mulle näis, et ta on sinna juba väga palju kokku köhinud, et nüüd võtab ja viskab selle kuskile laua alla. Kuid mida ta mulle rääkis, ei tea, sest tema sõnad ei käinud üldse minu kohta, õigemini, ei puudutanud mu hinge ega seda, missugune ma olen ja missugusena ma ise ennast tunnen. Mu silmad otsisid kogu aeg seda K. Barbinit, kes oli päevakorrapunktis kirja pandud ja kellest Teterev nii kohmetult rääkis. See Barbin oli minule täiesti võõras inimene, ning ma mõtlesin, kas Vasja heatahtlik kriitika teda vaesekest abistab või ei abista?

Meelde jäi, et tükk aega ei tahtnud keegi esimesena sõna võtta. Ma oleksin peaaegu juba ise käe tõstnud. Mul oli himu rääkida sellest K. Barbinist, keda süüdistas Vasja. Kuid kõik vaatasid mind mingi haletseva pilguga, ning minu hinge puges siis nagu kusagilt kaugelt salakesi ärevus: Vasja Teterev räägib ju praegu minust endast! Ja mina ise olengi see, keda nüüd hakatakse noomima.

Esimesena võttis sõna Petja, Pjotr Figurnov. Ma taipasin ainult üht: Figurnovi pahameel minu vastu ei olnud veel lahtunud.

Kes pärast teda rääkis, ei tea, ja mida räägiti, ei mäleta. Kõige tõenäolisemalt sellepärast, et mu vasakus küljes algasid hirmsad pisted ning ma ei kuulanud nii-võrd kõnelejaid, kui muljusin rusikaga oma ribisid.

Võib-olla oli see juhuslik kokkulangemine, aga võib ka olla, et pisted varem lõppesid, kuid mul oli kohe kergem hingata, kui Šura sõna võttis. Tema jutt kirjutati protokolli nii: «Barbini süütegu, mida me täna siin arutame, ei ole meie aja kulu väärt. Barbini tegudes pole midagi ohtlikku ei tema enda, ei komsomoli ega ühiskonna vastu. Kui ei oleks nii, siis peaks igaüht meist järgemööda läbi võtma, igale kommunistlikule noorele võib midagi külge pookida. Ma protesteerin, kui tahetakse ainuüksi Barbini läbi võtta «teistele hoiatuseks», nagu Teterev ütles. On ta mõni paadunud joodik? Mis paha selles nii on, kui noor poiss ühe napsi hinge alla viskab? Ta pole midagi paha teinud. Et sõitjaid veega kastis? Igaühel võib käsi vääratada. Et ta naeris? Naljakas küll, kui kommunistlikele noortele naermine ära keelataks! Peamisest süüdistusest — altkäemaksu võtmisest — ma ei taha rääkidagi. Nähtavasti ei tea meie sekretär Vasja Teterev, mida altkäemaksuks nimetatakse. Milleks rääkida sellest, mida pole olemas?»

Šura sõnavõtt tuli mulle kuidagi ootamatult. Kuid Maša sõnavõttu ma ootasin. Ootasin tükk aega. Miks, ei oska öelda. Kuid ... Koosolekut juhatama ta ei hakanud. «Pea valutab!» Oli teistega, kuidas oli, aga kas mina sain seda uskuda?

Kui Maša oma kõnet alustas, jäid mu kõrvad korrapealt lukku. Aga muidugi, praegu ei võinudki ma temalt midagi muud oodata. Maša rääkis ägeduse ja raevuga nagu mingisugusest arapivennast Leptsovist. Kõige hullem oli see, et ma ise tundsin: see Barbin, kellest rääkis Maša, see olengi mina. Ning kuigi ta lõpetas umbes nii, et Barbin on siiski hea kommunist-

lik noor ning hea seltsimees, ja et tuleviku suhtes võib ta minu eest oma auga vastutada, oli mulle juba täitsa ükskõik. Ma nägin end Leptsovi kõrval uhkes eramajas, mis oli riigi raha eest ostetud, vaipade ja peeglite keskel, ning isegi Leptsovi koer liputas oma raiutud saba nutti otse minu nina all!

Koosolekul vastuvõetud otsusest kuulsin alles hiljem — juhtida kommunistliku noore K. Barbini tähelepanu ja nii edasi. Koosolekul aga huugasid resolutsiooni kõik sõnad mu kõrvust mööda. Ei mäleta sedagi, mis ma ise rääkisin. Vist andsin lubaduse ennast parandada. Niisuguse lubaduse annab koosolekutel igaüks. Mina tegin seda sellepärast, ei midagi peab ju ütlema, kuid mu süda oli sel ajal nagu kinnises pudelis.

Viimane, mis mulle koosolekust meelde jäi, oli Vasja rõõmus nägu. Tema punnis põsed ja lihavad huuled. Ta tuli minu juurde, kui punanurgas enam kedagi polnud, ainult mina üksi istusin veel nagu nõela otsa aetud ja kollektsiooni jaoks kartongile torgatud putukas. Vasja köhatas pihku ja ütles peaaegu õrnalt:

«No näed, Barbin, nii ma arvestasingi. Täna said sa päris korraliku peapesu. Eks olnud see üks hea koosolek? Kuulsid, kui teravalt Maša Terskova esines? Põhimõtteliselt ja üldistavalt. Ega Figurnovilgi viga olnud. Sa ise rääkisid ka hästi, põhimõtteliselt. Ei hakanud ennast õigustama. Tubli poiss! Ma arvan, et nüüd peaksid sa aktiivsemaks muutuma ja ühiskondlikku töösse lülituma. See tõstaks sind teiste silmis väga.»

Üheteistkümnes peatükk

KÕNELUS MAŠAGA

Ärkasin täiesti värskena. Meeleolu oli niisugune, et kui mu pea kohal poleks lage olnud, siis oleksin nagu rakett joonelt taevasse lennanud. Kõik, mis neil päevil mu sisimasse oli kogunenud, hajus kohe pärast eilset koosolekut. Nii juhtus minuga mõnikord ka lapsepõlves. Oled mõne pahandusega hakkama saanud. Ema karjub ja sõimab, su enda süda ei valuta sugugi

vähem kui temal. Siis haarab ta rihma. Annab sulle vägeva koosa, sa karjud nagu ratta peal, ja siis on vaikus ja rahu. Nii toas kui ka sinu südames. Kerge, hea tunne. Isegi laulda tahaks.

Tegin silmad lahti ja nägin — mind vahtis Tumark Markin. Juuksetutt oli tal kulmudele vajunud. Ringutas ja sõnas:

«Täna alustame «Rodinal» uut elu. Eks ole nii, Kostja?»

Mõni teine kord oleksin vist ägestunud: sihuke kolanokk, aga räägib, nagu oleks ta komsomoli rajoonikomitee sekretär. Või vähemalt mõni instruktor. Kuid sedakorda ei vihastanud ma põrmugi. Tõusin nagu vedrust visatuna istuli, nii et vaene koi isegi naksatas, ning kargasin põrandale ja hüplesin natuke aega varvastel, et jalgadest viimane unetuimus kaoks.

«Küllap alustan, ära muretse.»

Siis lippasin duširuumi. Küll on Jenissei vesi mõnus! Kuigi kaugel põhjas, tundub ta ometi isegi soojana. Kui saaks veel lumega, jääsõmeraga ennast üle hõõruda, nii et keha kuumaks ja seestpoolt õhetama lööks.

Köögi lähedal tuli mulle esimene tüürimees vastu.

«Kuidas läheb, Barbin?»

«Nagu lepase reega, Vladimir Petrovitš.»

«Siis on hästi.»

Koka abi Liida, kes mind eilsel koosolekul samuti kritiseeris, tõstis köögis taldriku putru kuhjaga täis ja valas sellele nii palju õli, et hakkasin ise paluma:

«Aitab juba, Liidake! Äkki jään pimedaks.»

Selle peale tõstis ta veel kaks lusikatäit õli juurde:

«Pole viga, ei jää sa pimedaks ühti. Söö ja kosu.»

Üks madrus torkas mulle mööda minnes paki paberosse pihku: «Suitseta, Barbin.» Kuigi ma üldse ei suitseta, nagu teate.

Ühesõnaga, kõik on minu vastu erakordselt tähelepanelikud. Tuleb välja, et niisugust peapesu võiks saada sagedaminigi.

Enne vahikorda minekut põikasin oma kajutist läbi. Sahvorostov istus üksi koi serval ja mudis oma pea lohke. Kui mind nägi, sirutas käe padja taha ja sõnas:

«Kas loputame kõri? Mis?»

«Ilmtingimata!» vastasin. Ise aga võtsin tema käest

pudeli ja — mauhti! — viskasin läbi illuminaatori jõkke. Pudelis oli ainult natikene põhja peal, muidu oleks Ilja vist küll hulluks läinud.

Mul oli üldse kange isu koerust teha. Nüüd saan väga hästi aru vasikatest, kui nad aasal ringi keksavad, saba püsti nagu vabrikukorsten.

Ahtris polnud veel kedagi ja ma julgesin isegi ühe salto visata. Ning kujutage ette, tuli puhtalt välja! Kuigi ma varemalt akrobaatikaga pole tegemist teinud ja kartsin, et murran kaela.

Sel hommikul nühkisin ma tekki ja vaskseid ukselinke erilise mõnuga. Ma tahtsin, et lingid säraksid kui puhas kuld. Kapten läks mööda.

«Teed tööd, Barbin?»

«Teen jah, Ivan Demjanõtš.»

«Kurat sind võtku!»

Ma sain ta häälest aru, et tal oli minusse kindel usk, sest «kuradit», nagu räägitakse, tarvitas ta ainult äärmistel juhtudel. Nüüd ma alles nühkisin kõik lingid läikima!

Läksin vaabliga ülemisele tekile. Äkki hakkas vihma sadama. Kust see nii järsku tuli? Kas tõusid pilved nii kiiresti meie kohale või jõudsime meie ise pilvele järele? Mootorlaeva kiirus on ikkagi oma kakskümmend kaheksa kilomeetrit tunnis!

Ega väga kõvasti ei sadanud, udutas ainult. Aga tekk oli siiski varsti märg ja läikis. Sõitjad kadusid kõik kajutitesse. See-eest oli minul nüüd täielik vabadus, mitte kedagi polnud segamas. Teisel pardal vaabeldas Petja, Pjotr Figurnov. Sel hommikul tuli ta ise esimesena minu juurde ja ütles:

«No nii, Barbin, nüüd on lõpp. Eile sai kõik klaariks. Võin sinuga rääkida, millest aga tahad. See olgu selguse mõttes.»

Isegi ta kael muutus nagu lühemaks.

Ma ütlesin ennist «hommikul». Kuid siin, kus ööd on valged, on see mõiste ainult aja märkimiseks. Sombuse ilmaga on siin öö ja hommik tegelikult ühesugused, sealjuures mitte valged, vaid kahvatud, niisugused nagu Vasja Teterevi taolised inimesed, kelle näol pole puna ega päikesepruuni. Sellise sombuse ilmaga on isegi loodus kuidagi kalk. Ta ärkab järk-järgult ja pikkamööda. Kord sulpsatab kala, laksatades sabaga

vastu vett; kord siutsub mõni sirguke; kord hakkab pea kohale eksinud sääsemaim pinisema; kord lendab tuulevahk üle laevalae, raputades peenikesi veepiisku taglastelt alla. Lõunas, ja veel selge ilmaga, algab hommik hoopis teisiti — rõõmsamalt ja äkilisemalt.

Seda võiks võrrelda inimestega. Üks ärkab vara ja pikutab siis voodis, ringutab, keerab end küljelt küljele ning haigutab. Tõuseb istuli, hakkab oma riideid otsima, torkab pea särgisse, käed aga ei leia ega leia käiseauke. See on nagu sombune põhjamaa öö. Teine inimene aga hüppab otsekui vedrust visatuna voodist välja, niipea kui silmad lahti teeb, nagu mina täna, üks-kaks kohe hommikuvõimlemist tegema, ja siis viuhti! külma duši alla, ning juba sibabki tööle. See on lõunamaa selge öö. Kumb neist parem on, ei tea. Nii üks kui teine on omamoodi hea. Kuid tänane hommik oli kõigist kõige parem. Juba tema hahetuses ja aegluses oli midagi lahket ning habrast. Kuigi mul oleks kasulikum olnud Majakovskit korrata, hakkasin ma «Uraali pihlapuud» laulma.

Nižne-Imbatskoje ei olnud enam kaugel. Peaaegu tuhat kolmsada kilomeetrit olime Krasnojarskist juba edasi visanud. Mõnel teisel jõel on see kogu tema pikkus suudmest kuni kitsa ojanireni, kust ta alguse saab, Jenissei kohta aga võib öelda, et see on päris pisike jupp temast. Sellel teekonnal sõitsime mööda ainult ühest linnast — Jenisseiskist. Siis oli veel saeveski Maklakovos, paar-kolmkümmend küla, metsatööstust ja parvetuspaika. See oligi kõik. Niisugune ta on, see taiga! Aga kui mitu miljonit inimest võiks ta ära toita! Kuid vähe on neid, kes siia sõidavad. Ühed kardavad, teised lihtsalt ei tea, mis võimalused siin on. Mnjah, nagu ütleb Ivan Demjanõtš.

Uduvihma aga aina tibutab ja tibutab. Niisugune vihm varjab kõik kaugused ära. Laev näib libisevat ümmargusel järvel. Jõevesi muutub ka kuidagi imelikuks, laevanina lõikab seda nagu ennegi, kuid pole enam endist rõõmsat helinat nagu palaval päeval. Vesi sahiseb nagu liiv. Kruvidelt paiskuv vaht on ka hoopis teistsugune — hall. Vaiksel päikesepaistelisel päeval aga on vaht lumivalge ja selle all nagu jookseks roheline rada.

Figurnov astus minu juurde. Nüüd ta ei keeranud

enam oma kaelale vinti peale, vaid hoidis seda inimese kombel ja rääkis ka kui inimene. Tuli välja, et Surgutis, kus me öösel lühikest aega seisime, elab tal abielus õde. Mu Petja jõudis küla kaugemas otsas ära käia. Ta äratas küll õe üles, kuid temaga rääkida ei saanud, sest «Rodina» andis esimese vile ja Figurnov kihutas tagasi. Aga rõõmus oli ta siiski, ja enesega rahul. Ta oli oma õde näinud. Ja isegi õe häält kahel korral kuulnud. Kui Petja oli aknale koputanud, küsinud õde: «Kes seal on?», ja pärast, kui ta juba akna juurest tuhatnelja tagasi lidus: «Petjake, kuhu nüüd?»

«Noh, pole midagi,» ütles Petja, «nägin siiski ära, et on teine elus ja terve.»

Tjah... Aga mina ei käinud Jenisseiskis vanaisa vaatamas, kuigi «Rodina» seisis seal terve tunni, vanaisa majani aga on vaevalt viieteistkümne minuti tee. Siirus siiruse vastu, ja ma rääkisin sellest Figurnovile:

«Ma ei tea ise ka, mismoodi see juhtus... Oli niisugune tunne, nagu läheksin kuskile, kuid mitte sinna, kuhu vaja, et teen midagi, aga mitte seda, mida vaja, et kuulen kedagi, ja jällegi mitte seda, keda vaja. Ühesõnaga, kuni ma otsisin iseennast, unustasin vanaisa.»

Järsku oli Vasja Teterev platsis.

«Need heitlused, Barbin, on sinus sellepärast, et sa ühiskondlikust tööst liiga vähe osa võtad. Ma ütlesin sulle seda kohe pärast koosolekut. Ühiskondlikust elust peab aktiivsemalt osa võtma. See tõstab sind väga. Mina olen ju ka selle läbi teinud. Ka minu varasemas lapsepõlves oli samuti: kord tahtsin olla kaval, kärme ja osav, teinekord vastupidi — terav, otsekohene ja põhimõtteline. Praegu ma mõtlen, kas ma oleksin ka oma asjadega niiviisi sassi läinud nagu sina.» Vasja köhatas, tõmbas peoga läbi õhu, nagu oleks koera silitanud. «Kas sa, Barbin, saad ka aru, missugusest õnnetusest ma su välja tirisin?»

«Aitäh,» ütlesin ma. «Miks ei saa, muidugi saan.»

«Põhimõtteliselt on see väga hea, Barbin, et sa isetegevusest juba osa võtad. Kuid nüüd on sulle sellest vähe. Ma annan sulle veel ühe komsomoliülesande. See on väga tähtis. Küll sa ise näed, kuidas see sind ka su enda silmis tõstab.»

Ma olin siis nii rõõmsas meeleolus, et kui mind

oleks kästud meie laeva vastuvoolu tirida, ma oleksin tirinudki. Ja isegi lauldes. Kuid Vasja sõnad rikkusid tuju ära.

«Kuule, Teterev, esialgu aitab mulle isetegevusest,» vastasin ma. «Ära lao mu õlgadele korraga tervet mäge.»

Nägin Vasja näost, et ta kannatas.

«Ei, Barbin, seda on vaja. Ma otsin sulle midagi jõukohast.»

Ja tegi kähku minekut. Ma saan aru, tal on raske teisi käsutada. Palju meeldivam ja kergem on ise ära teha. Kuid selge on ka see, et kui ta nüüd mulle mõne kohustuse peale panebki, siis hiilin ma selle täitmisest ikkagi kõrvale. Ta ise oma pehme iseloomuga on seda meile õpetanud.

Vasja läks ära, kuid äkki tuli tagasi.

«Tead, Figurnov, Nižne-Imbatskojes tuleb sada kakskümmend neli saadetist maha laadida, peale selle saame avalduse kolmekümne kahe saadetise pealelaadimiseks. Kõik dokumendid on valmis. Palun võta selle töö organiseerimine enda peale. Ma lähen tukastan veidi, ei jõua enam, silmad vajuvad kinni. Tunnen, et mul on külmavärinad.»

Figurnov on vanemmadrus ja täidab vajaduse korral alati pootsmani kohuseid. Jäime kahekesi.

Pjotr ütles:

«Tuleb järgmise vahikorra mehed ka üles ajada. Muidu me ei saa hakkama, peame laeva liiga kaua kinni. Lepime kokku, et mina lähen trümmi, sina aga jälgid laadimist kaldal. Trapid jäävad ka sinu hoolde.»

Läksin järgmise vahikorra madruseid äratama. Ajasid end üles, kuigi torisesid. Ainult Šahvorostov krapsas kohe jalule.

«Oi, aitäh,» hüüdis ta. «Väga hea, et sa üles ajasid. Nižne-Imbatskojes pean surmkindlalt maal ära käima.»

«See on tore,» vastasin ma, «kaldale me hakkamegi pakke välja laadima.»

«Mina ei hakka. Ma pean külas ära käima.»

«Paljugi mis sa pead!»

«Saa ometi aru... tütarlapse juurde!»

Ilja erutatud nägu ajas mind naerma. Et ta armunud oleks, seda ma pole varem tema juures märga-

nud. Kujutasin kohe ette, kuidas ta silmamunade välkudes hakkab oma tütarlapsega rääkima.

«Eks käi ära, kui jõuad. Võta talle kakskümmend tangu- ja suhkrukotti kaasa. Kindlasti rõõmustab.»

Tema aga lausus tõsise näoga:

«Laadima ma ei hakka. Lähen külasse. Kas sa inimese tunnetest aru ei saa?»

Meie vahel tekkis sõnavahetus ja me oleksime peaaegu tülli läinud. Ainult tema üksinda keeldub tööst. Kas kujutate ette, missugune pahameeletorm meestes tõuseks? Ja siis lipsaski mul kogemata suust, et mina olen kaldal vanema eest. Ilja haaras sellest silmapilk kinni.

«Siis on ju kõik kombes. Ma lasen kohe jalga, ja kui vaja, ütled meestele, et pootsman saatis üht asja õiendama. Kes seda uurima hakkab? Kui varem tagasi jõuan, asun ka tööle. Aga kui ei — noh, Kostja, mis see siis ära ei ole, kui sa sõbra eest paarkümmend kotti ise maale viid. Oleksin mina niisugune jõumees nagu sina . . .»

«Rodina» lähenes juba sadamale ja andis vilet. Ei olnud enam aega vaielda. Jooksin vahekäiku trappi alla laskma. Kahekesi Tumark Markiniga lasksime selle taavetilt alla. Ankur põratas vette, nii et laev võppus. Ootasime, kuni laev kai äärde haalatakse. Vladimir Petrovitš kamandas ülevalt, käsutas läbi kõnetoru, masinate telegraaf aina helises. Veest tõusis sooja kalahõngu. See on väga imelik lõhn. Jõel on teda tunda, aga võta seda vett ämbrisse — pole tuhkagi. Siis märkasin veel, et mida soojem on vesi, seda tugevam ka kalalõhn. Kui kogu Jenissei vesi keema ajada, saaks vist päris hea kalasupi.

Mulle meeldib vaadata, kui laeva aegamisi vastu kaid haalatakse. Seisad parda ääres ja märkad põhjas mõnd heledat kivikest. See tuleb ikka ligemale, muudab oma kuju ja kaob siis täielikult laevakere alla. Sa valid uue kivi. Jälle uue. Veel . . . Ning sul tekib mulje, nagu ei haalaks vints laeva vaierite abil kalda poole, vaid sa ise tõmbad teda oma pilguga ühe kivi juurest teise juurde.

Vihma sabistab ikka veel. Kaldal seisavad kuus reisijat. Naised. Pampusid aga on neil terve mägi. Naised ei oska pampudeta sõita.

«Trapp alla!»

Seda hüüdis Vladimir Petrovitš. Nüüd on tema töö lõppenud, ta võib puhkama minna või kutsuda sadamaülema enda juurde kajutisse teed jooma. Algab meie, madruste töö.

Kuni trapp rullidel veereb, läheb allalaskmine kiiresti. Aga kui trapi üks ots vette vajub, siis on õiendamist. Tuleb kaldale, mõnikord isegi vette hüpata ja nöörist tõmmata. Sooja ilmaga on see päris mõnus. Koerailmaga on samuti tore. Võitlus loodusega! Aga niisuguse vihmasabina ajal — ei kala ega liha. Pole siin võitlust ega mõnu. Märg särk kleepub õlgade külge, käed on seetõttu nagu seotud. Kuid seekord ei seganud mind isegi märg särk mitte, ning ma imestasin, miks need Tumark Markin ja Pikk-Muhhin ometi võbisevad.

Me ei jõudnud veel trappi paika panna, kui Šahvorostov meist mööda tuiskas. Hüppas nagu kits kaldale ja jooksis kruusasest mäest üles, nii et kannad välkusid. Pikk-Muhhin küsis:

«Kuhu ta nüüd tormas?»

Tumark kehitas õlgu.

Mis sa siin teha saad? Ütlesin siis:

«Ei tea, Vladimir Petrovitš vist saatis kuskile!»

Naised hakkasid oma pampude ja kohvritega laevale rühima.

«Stopp,» peatasin ma neid, «oodake, kodanikud. Kuhu te trügite? Kas te korda ei tunne? Kõigepealt tuleb maha- ja pealelaadimine, siis alles sõitjate järjekord. Ärge muretsege, kaldale me teid ei jäta.»

«Vihma sajab ju!»

«Tädikesed, egas meiegi hakka katuse all töötama!»

Kas te kujutate ette, kuidas nad oma pampudega meid segaksid, kui me nad peale laseksime? Meie aga peame mahalaadimise kiiresti lõpetama. Ühesõnaga, tõrjusin nad viisakalt trapi juurest kaugemale. Andsin meestele märku, et nad alustaksid, aga ka ise ei pidanud vastu ja jooksin laevale kottide järele, et sooja saada. Trapi juurde panin enda asemele Pikk-Muhhini. Kartsin, et tõstavad talle liiga raske koti selga, — ja poiss võib keskelt pooleks murduda, sest ta on ju nii kiitsakas ja vibalik.

Mulle meeldib tööd teha! Mõnus on astuda, kott sel-

jal! Hingata on väheke raske, süda taob: tuk, tuk, tuk! Musklid on pingul ja kõvad. Sisimas aga, südames, heliseb kogu aeg mõni lõbus lauluke. Lähed esimese kotiga, keha on alles nagu kange, õlgadel on ebamugav, ristluud on justkui tina täis, kael kirvendab. Aga kui kangusest lahti saad ja keha soojaks läheb, siis nagu ei tunnekski teda. Otsekui oleksid sust järele jäänud ainult silmad, süda ja hingamine. Ja kõrvus heliseb rõõmus laul. Kui sa brigaadis töötad ja see üksmeelne on, siis oled eriti särtsu täis. Mitte maha jääda! Teistest ette jõuda, kandam ilusasti selga võtta, see veel ilusamini kohale viia ja täpsemalt maha heita. Siin võib näha suuri erinevusi, võiks öelda, omamoodi kunsti. Mõni võtab koti selga, ajab käed taha ja hoiab kotinurkadest kinni, ise kõver nagu kapsaraud, ning läheb jooksujalu. Tal ehk polegi teab kui raske, aga teda vaadata ei paku rõõmu. Sest tema töös ja liigutustes puudub ilu. Pole rühti. Niisugune viib kogu brigaadil ainult tuju alla. Teine lennutab kandami osavasti paremale õlale, nihutab kaelale lähemale, toetab vasaku käe puusa, ajab selja sirgu ja läheb kindlal sammul, lai rind õieli, ega vaatagi oma jalge ette. See on alles pilt! Heidad talle pilgu, ja kogu väsimus on nagu käega pühitud. Endalgi tuleb isu seda järele teha.

Seekord sain kõvasti sooja, põsed lõid õhetama. Harva olen töötanud niisuguse mõnu ja rõõmuga.

Muuseas, ma märkasin, et ülemisel tekil seisab Šura, kuigi suurtes sadamates post talle otse kajutisse toodi ja praegu oli veel varane tund, nii et ta oleks võinud vabalt magada. Ning sellepärast, et Šura vaatas, kuidas me töötame, oli mul eriti hea tuju ja oli soe. Ma ei tea isegi, miks ma tahtsin, et Šura tingimata pööraks tähelepanu sellele, kui sujuvalt ja uhkelt ma käin, kott seljas.

Siis aga oli Šura kadunud ja mul hakkas kohe nagu külmem. Kandam vajutas õlgadele ja käed sirutusid iseendast välja, et seda kiiremini maha visata. Naljakas lugu!

Anti esimene vile. Naised trügisid oma pampudega jälle trapile. Pikk-Muhhin ei jaksanud neid kinni pidada. Tormasin appi ja tõrjusin nad endistele positsioonidele. Laadimine oli juba lõpule jõudmas. Veidi hiljem kostis teine vile.

Nägin, et Šura seisis jälle tekil. Ning südamel hakkas jälle soe. Võtsin siis ilusa rühika seisangu ja palusin nüüd juba ise sõitjad laevale. Ühest lastemuinasjutust tuli meelde:

«Haned-luiged, tulge koju!»

Vehkisin käega, nagu oleks selles vitsaraag olnud. Ühel naisel aitasin isegi kohvrit kanda.

«Olge lahke, kodanik!»

Kolmas vile. Ülevalt kostis käsklus: «Trapp üles!»

Figurnov küsis:

«Barbin, kas kõik on korras?»

Vastasin talle:

«Nagu kellavärk!»

Siis äkki käis peast läbi: Šahvorostov puudub. Kas öelda või mitte? Kui öelda, siis tuleb välja, et mina lasksin tal omavoliliselt minna. Kui ei ütleks? Äkki jääb Ilja maha. Siis hakkab süda valutama, miks ma ei öelnud. Läksin oma mõtetega päris sassi.

Vabastan trapi põikkinniteid, ise aga kohmitsen ja kohmitsen, et aega võita. Figurnov on vihane:

«Mis sa seal ometi pusid?»

«Sõlm on umbe läinud,» vastan. Näen, et pole enam midagi teha, pean kinniti vabastama. Jooksin siis kaldale märja liiva peale, haarasin trapi otsast kinni, nagu tahaksin aidata, tegelikult aga püüdsin takistada madrust, kes seda teist otsa pidi laevale tiris.

«Barbin, kas sa hoiad ka kinni või ei hoia?»

Lasksin lahti. Endal aga hüplesid mõtted peas nagu jänesed. Kõige halvem oli see, et ma Pikk-Muhhinile ütlesin, nagu oleks Ilja Vladimir Petrovitši käsul läinud. Kes pagan käskis mul rääkida!

Sadamajõnglased tõstsid juba trossid pollaritelt maha. Vints mürises tühjalt.

«Ankur üles!»

Kett jooksis kriginal mööda laeva metallkülge, otsekui oleks teda läbi mu südame tõmmatud.

«Rodina» keeras ninaga aeglaselt jõe poole. Kruvid hakkasid tööle, laine lõi vastu kallast ja pani kaluripaadid oma turjal tantsima. Tüürimees Vladimir Petrovitš ja madrused — kõik vaatasid ettepoole ja ootasid, millal ankur veest välja tuleb. Olin vist ainuke,

kes sel hetkel nägi, kuidas kaldalt lendas ülepeakaela alla Šahvorostov. Hüppas kellegi paati, lükkas paar korda ridvaga ja oligi laeva külje all. Jõudis peale!

Ma otsisin ta üles.

«No oled sina küll üks siga,» käratasin ma, «annaksin sulle praegu selle eest vastu kõrvu!»

Ta tõstis käe enesekaitseks.

«Tipp-topp, Kostja, see-eest aga on kõik tipp-topp,» ja pilgutas silma.

Läksin tema juurest ära, olin püha viha täis. Kolmkümmend kolm kotti kandsin laevalt kaldale, kuid ei väsinud, siin aga võttis äkki põlved nõrgaks.

Läksin tekile, jäin reelingu äärde seisma ja tõmbasin jõeõhku kopsudesse. See oli nii mahe ja karge, täis peent vihmatolmu. Endine rõõmus meeleolu hakkas jälle tagasi tulema. Hea, et kõik veel nii lõppes.

Äkki nägin — Maša. Jäi samuti reelingu äärde seisma. Kuid minust eemal. Silmitsesime teineteist vaheldumisi, aga pilgud kokku ei puutunud. Ka minul polnud erilist soovi tema juurde minna ja tere öelda.

Ta tuli ise.

«Tere, Kostja! Sind pole enam üldse näha.»

Kehitasin õlgu — kuidas keegi arvab. Et räägi edasi. Ma ootan. Kui tahad, ütle, et sind solvasin. Ainult et mina olen sinu peale sada korda rohkem pahane. Aga mina ei hakka seda arutama.

Pöörasin pea siiski tema poole. Äh! See igavene naerusäde sügaval silmades.

Ei tea miks, aga mu käed ja jalad muutusid paugupealt raskeks nagu märg savi. Te ju mõistate mind: mismoodi ma endaga ka ei võitle, aga Mašasse on mul kahesugune suhtumine: ühelt poolt on ta mu vana sõber, teiselt poolt aga ei katkestanud meie sõprust mitte mina, vaid tema.

Olin valmis Mašale kõike näkku paiskama, niipea kui ta oleks alustanud. Tema aga küsis äkki:

«Kostja, kuskohas Šahvorostov käis ja miks ta pidi peaaegu maha jääma?»

Säh sulle valmisolekut! Oskasin küll õigesti aimata, miks ta minu juurde tuli! Ei, endist Mašat pole enam olemas, pole enam jälgegi temast. Ma ei leidnud midagi paremat vastata:

«Kus Šahvorostov käis? Ta käis oma armast tütar-

last vaatamas,» sõnasin ma. «Nähtavasti polnud kerge temast lahkuda.»

«Kostja, miks sa varjad? Ja mõtle järele, miks sa tütarlapsest niisuguse pilkevarjundiga räägid? Kas oled ka selle Šahvorostovilt üle võtnud?»

«Mul pole vaja midagi üle võtta. Mul endal pea otsas. Aga kui sa mõnda varjundit märkasid, siis vabanda — see ei olnud meelega, ma ise ka ei salli niisuguseid varjundeid. Kus Šahvorostov käis, seda küsi temalt endalt, kui see sind huvitab ja sul selleks õigust on.»

Maša vaatas tükk aega mulle otsa ja vaikis. Siis pomises just nagu endamisi:

«Kostja, ma tahaksin, et sa Šahvorostoviga räägiksid. Nagu sõbraga. Aga sa ei taha. On siis parem, kui kapten ka temaga räägib, nagu ta sinuga rääkis?»

Mul käis kuum juga kehast läbi. Kuid huuled tõmbasin ikkagi kuidagi naerukile.

«Ehk räägid sina ise Iljast kaptenile?»

«Väga võimalik.»

Ma pole kunagi Mašat nii rahulikuna näinud. See tema vastus näis mulle selgesti ütlevat: «Ka sinust endast rääkisin kaptenile mina.» Või nii! Siis venitasin ka mina:

«Miks sa arvad, et ma Šahvorostovi kohta tõtt ei rääkinud?»

«Miks? Kostja, ta pole sugugi seda sorti poiss, kes tütarlastega kohtamas käiks.»

Jälle jäime mõlemad vait. Miks Maša vaikis, ei tea, mina vaikisin sellepärast, et mulle äkki koitis: see on tõesti nii.

Maša alustas jälle esimesena. Ning nüüdki ütles seda, mida ma ei oodanud.

«Inimestest ei peeta meil lugu. Nižne-Imbatskojes nimetas keegi naissõitjaid hanedeks, ajas neid vitsaga hirmutades laevale, enne aga laskis neil terve tunni vihma käes liguneda.»

Ah soo. Ka seda märkasid. Räägid kolmandas isikus. Tahad, et ma ise esimeses isikus hakkaksin rääkima? Palun väga!

«Kõike seda tegin mina. Küll oli hirmus solvamine — «haned-luiged»! Aga vitsa mul käes polnudki, viibutasin kätt niisama naljapärast. Mis puutub vih-

masse, siis kes käskis neil nii vara kodunt kaldale tulla. Nad oleksid võinud vabalt teise vileni kodus, katuse all istuda. Pikk see tee laevani ära ei ole!»

«Kostja, kas sa inimese rahutut südant ka arvestad? Mismoodi nad saaksid kodus istuda, kui laev on juba sadamas! Kogu aeg muudkui mõtle sellele, et äkki sõidab ära! Ja ega me ise ka alati sõiduplaanidest täpselt kinni ei pea.»

«Ma ei tea, mida sa õieti tahad?» küsisin ma. «Nende tädide riided on nüüd juba sada korda ära kuivanud, neil on vihmgi meelest läinud. Arvad, et nad pole oma elus kunagi varem vihma käes olnud, ainult täna seal sadamas! Maša, tegin kõik eeskirjade järgi. Küsi või Ivan Demjanõtši enda käest. Kõigepealt laadimistöö, siis sõitjad.»

«Või eeskirjade järgi... Kostja! Kui te Šahvorostoviga Krasnojarskis sõitjaid raha eest laevale tõite, kas see oli kah eeskirjade järgi?»

«Ei, ei olnud eeskirjade järgi,» vastasin ma ja tundsin, kuidas südames läks järjest suuremaks mingi okkaline tomp, tõusis hirmus pahameel Maša vastu. «Ei, ei olnud eeskirjade järgi. Aga milleks meil pärast eilset uut komsomolikoosolekut teha? Ja misjaoks pead sa mulle Šahvorostovi külge pookima, kui ma seda üksinda tegin?»

Ütlesin küll välja, aga ise tundsin, et praegu oli mul eriti vastik valetada, Šahvorostovi kaitsta. Ning veel vastikum oli see, et ma ei saanud oma jõhkrust millegagi põhjendada.

Tulukesed Maša silmis kustusid, tema nägu muutus nukraks. Ta ei küsinud enam mitte midagi. Kuid nüüd rääkisin juba ise, sest nende sõnadega lõpetada oleks toores olnud.

«Tead ise, Maša, et madruse palk pole kuigi suur. Seal aga oli kõik sõbralikul kokkuleppel. Mina sain selle raha ausal teel, reisijad jäid rahule ja riik pole ka mingit kahju saanud. Aga kuidas ma tööd murdsin! Kuigi olen tugev, valutavad õlad praegugi tagantjärele.»

Maša noogutas vaikselt pead.

«Kostja, iga inimene on meil uhke nii oma kui ka sõprade töö üle. Miks sa siis komsomolikoosolekul avameelselt ja uhkelt ei rääkinud, kui hästi sina — olgu

ainult sina, aga mitte koos Šahvorostoviga —, kui hästi sa Krasnojarskis reisijate laevaletuleku pealt teenisid?» Ta ei oodanud mu vastust ära, vaid rääkis edasi. «Kostja, sa ütled, et vastastikusel kokkuleppel? Inimestel olid piletid, mis olid ostetud riigi poolt määratud hinna eest. See on kõik. Milleks on neil siis veel madrusega vastastikust kokkulepet vaja? Sa ütled, et kandsid pakke. Kuid pakkide kandmise eest ei võeta sadat rubla. Ka selle kohta on olemas riiklikud hinnad. Sa lihtsalt võtsid head odavad kohad ära mõnelt teiselt, kellel oli samasugune õigus neid endale saada. Nii tulebki välja, et sa võtsid oma sõitjatelt raha ära. Eks ole nii, Kostja? See on küll «vastastikune kokkulepe». Kuid milles?»

Mitte midagi, no kõige vähematki polnud mul Maša selle peale vastata. Maša aga muutus järjest nukramaks.

«Sa, Kostja, ütlesid veel, et riik sellest kahju ei saanud. Ka see on vale. Riik sai kahju sellega, et kaotas ühe ausa kodaniku. Täna viisid sa piletiga reisija paremale kohale, homme aga viid teise, kel üldse piletit pole. Vahe on siin juba üsna väike. Eile ei saanud ma seda öelda, kuid täna ütlen avameelselt, otse näkku, ja nagu seltsimees...»

Poleks Maša seda väikest vahet nimetanud, ma oleksin kõik välja kannatanud, nagu tegin seda koosolekul. Ainult selle vahega, et ma teadsin — seal võeti mind läbi Vasja soovil, siin tuli jutt kuidagi iseenesest ja puhtast südamest. Maša sõnad väikesest vahest pühkisid kõik tõkked eest! Kui ta nüüd minust nii aru saab... Kui ta arvab, et Kostja Barbin on varas... Siis aitab! Mul on õpetajaid tematagi küllalt. See sai alguse Stolbõl, kuid lõpeb nüüd.

Tegin uhke kummarduse ja pigistasin Maša kätt nii valusasti, et ta otse karjatas, ise tõmbasin näo laiale naerule ja krooksusin nagu konn:

«Tänan väga! Kas on veel midagi?»

Ta tõmbus tagasi, siis aga viskus minu poole.

«Kostja... Kostja, kuidas sa ometi võid?...»

Kuid mina naersin. Õigemini sundisin ennast naerma.

Siis hakkas Maša minust tasakesi eemalduma, käsi vihmamärjal reelingul edasi tõstes.

Ta kadus silmist.

Ma läksin oma kajutisse ja heitsin koisse. Tahtsin mõtelda, kuid pea oli tühi. Hommikune rõõmus tuju oli nagu peoga pühitud.

Illuminaatorist hoovas sisse heledat valgust, rõõmsalt loksus vesi, ning kuigi päikest ei olnud, hüplesid seinal ähmjad laigud. Seetõttu ei mahtunud hinge ka viha, solvumine, pahameel ega muu säärane rämps. Ma olin justkui tühjaks raputatud.

Nii lesisin õige kaua. Ja kui jälle toibusin, heitsin pilgu jalgadele. Ma polnud saapaid ära võtnud . . .

Kaheteistkümnes peatükk

LOODUS EI SALLI TÜHJA KOHTA

Ilja Šahvorostov ütles: «Sülita kõige peale, hoia oma tervist.»

Kerge öelda, aga kuidas seda teha? Seda ei saagi teha, ainult oma mõtteid võib selles suunas tööle panna.

Ilja ütles veel: «Ma ei taipa, mis sul vaja on? Koosolekul oli sulle kõik nagu hane selga vesi. Nii see pidigi olema. Kaotasid viiskümmend rubla? Ise oled süüdi. Oma rumalus. Noh, kui tahad, võin ka selle viiskümmend rubla enda kanda võtta. Sõbramehe poolest. Sest sina omakorda aitad ju mind alati hädast välja.»

Leidis, millega tuju tõsta! Just nagu oleksin mingi Leptsov, kellele raha on kõigest kallim.

Figurnov sai teisiti aru. «Tead, ära sa iseenda kallal vägivalda tarvita. Oota, kuni pahameel ise lahtub. Süda ei salli sundimist — ta leiab endale ise koha, kui ta seda vajab.»

Ah et siis mina, Kostja Barbin, pean ringi käima ja kuulatama, mida mu süda teeb, ootama, millal miski temas on lahtunud!

Tumark Markin tõi malelaua, asetas malendid paigale ja võttis ühe oma ratsu ära: «Kostja, mängime.»

Ma vist juba rääkisin teile, et malet mängida ma ei oska ega armasta. Kuid seda siiski tean, mida üks või teine nupp endast kujutab. Küsisin Tumarkinilt:

«Kas sa tead ka, et ma võiksin sind võita, ilma et lauale vaataksingi? Miks sa ratsu ära võtsid?»

Tumark otsis tükk aega sõnu.

«See tuli kogemata . . .»

Minule oli asi klaar: tahtis teine justkui sandile viiekopikalist ulatada.

Vasja Teterev käis mitmel korral minu juures: «Barbin, mis oleks, kui paneksime su seinalehe toimetusse? Ma arvan, et see tõstaks sind väga.» Ta oli nähtavasti unustanud, et juba «Lermontovil» valiti mind kord toimetuse kolleegiumi, kus ma lillegi ei liigutanud.

Ühesõnaga, igaüks tundis väikestviisi ja omamoodi huvi minu käekäigu vastu. Ning igaüks andis nõu. Kuid kõigist neist kokku polnud mingit tulu. Ainult köögis valas Liida mu pudrule kogu aeg kolmekordse portsjoni õli, ja võib arvata, et sellest küll oli tulu.

Lühidalt öeldes, kõik püüdsid mind kuidagi täita, mina aga jäin sisemiselt ikkagi tühjaks, ma ei tea ise ka, miks. Kui olin vahikorras, siis tegin kõik, mida vahikorras olijad tegema pidid, kuid endal oli tunne, nagu lööksin aega surnuks. On see siis minusugusele tugevale poisile mõni töö — päevas korra vaabliga üle teki keerutada või trapp alla lasta! Laadimist ju igas sadamas ei ole. Mulle meeldib väga jõge ja kaldaid vaadelda. Kuid siin algasid sirged ja üksteisega sarnased madalad kaldad, nii et võib-olla ainult Ivan Demjanõtš võis neid eristada, ilma et ta lootsiraamatusse oleks vaadanud. Sellepärast paistis mulle, et isegi Jenissei on igav, mitte niisugune nagu alati.

Vaevlesin kuni Turuhhanskini välja. Turuhhansk on väike vana puust linn ja rääkida pole temast midagi. Vahest ainult seda, et siin olid asumisel Jakov Mihhailovitš Sverdlov ja Suren Spandarjan, ja et majades, kus nad elasid, on praegu muuseumid, mida kõik läbisõitjad tingimata külastavad. Mina käin seal iga kord. Vaatad seinu, fotosid, esemeid, ja kohe kerkib silme ette vana tsaariaeg ja see, kui mehiselt inimesed isevalitsuse vastu võitlesid. Ka seekord läksin üles kaldale. Muuseumides seisatasin rahvasummas, kuulasin, mida ekskursioonijuht rääkis. Kuigi seda juba õige mitmendat korda kuulsin, oli siiski huvitav. Pärast luusisin tänavatel ringi ja astusin muuseas apteeki sisse, et hambaharja osta.

Sellest see algaski.

Apteegis oli viimane hari just enne mind kellelegi ära müüdud ja mulle öeldi, et neid võib saada tööstuskaupade kauplusest. Kuid kauplus suleti lõunavaheajaks just minu nina all. Siis ostsin turult seedripähkleid. Proovisin — maitsesid hästi. Toppisin püksitaskud täis ja hakkasin neid käigu peal plõksutama, aga kujutage ette — viimane kui üks oli pehkinud. Suu läks nii kibedaks, et vaheta või keel uue vastu. Läksin turule tagasi, ostsin väikese klaasi värsket vedelat mett ja et kibedast maitsest lahti saada, tõstsin klaasi suu juurde, kuid valasin mee ei tea mismoodi endale särgi peale. Klaas libises käest vastu kivi ja lendas kildudeks.

Turueit kukkus karjuma: «Maksa klaas kinni, madrus!» Täitsa õige nõudmine. Palun! Ning kuigi mu kõht oli märg ja kleepis, pistsin siiski käe tasku, et mee ja ühtlasi ka klaasi eest ära tasuda, kuid tasku oli pähkleid pungil täis ja raha kuskil selle põhjas, pähklite all. Just samal ajal andis «Rodina» teise vile. Koukisin pähklid letile, need aga kleepusid mu sõrmede ümber, mitte kuidagi kohe ei saanud neid maha raputada. Turueit oli vihane, ümberringi naerdi.

Pikk-Muhhin krabas jooksu pealt mul särgist kinni: «Tule kähku . . .!», kuid karjatas äkki, ehmus, et särk kleepis: «Barbin, mis sul on?»

Mis edasi sai, seda te lihtsalt ei usu, arvate, et ma komöödiafilmile süžeed välja mõtlen. Kui palju kordi olen ma Turuhhanskis maal käinud, kuid mitte kunagi pole seal miilitsameest näinud. Seekord aga kuulsin äkki tema vilet oma kõrva juures, täpselt nagu filmis. Hakka nüüd seletama, ega ta sind niikuinii lahti ei lase, laev aga võib iga hetk kolmanda vile anda, kuid turult laevani on päris tükk maad . . . Tegime siis Pikk-Muhhiniga säärеd . . .

Noh, saate ise aru, mis trall nüüd lahti läks! Turueided röögivad, miilitsamees vilistab, poisilopatsid samuti, koerad hauguvad — Turuhhanskis on neid iga õue kohta oma viis tükki —, kõrgete kõnniteede lauad kõmisevad jalge all nagu trummid. Pikk-Muhhin on kergejalgne, jõudis kaugele ette, kuid keegi onu, köiepundar õlal, arvas vist, et pikajalgne poiss varastas mu paljaks ja mina ei jõua talle järele, ning virutas

oma köiepuntra Pikk-Muhhinile järele. Too takerduski jalgupidi nöörisse. Noh, selge — prantsatas teine kõhuli kõnniteele, lohises hooga edasi ja mauhti! tänavarentslisse. Seal aga oli vedel pori . . .

Sellega komöödia lõppeski. Naljakas osa oli läbi. Algas draama.

Laevale jõudsime mõlemad poristes riietes, Pikk-Muhhinil oli nägu ka veel veriseks kriimustatud. Selle eest, et me alles viimasel silmapilgul jooksime üle trapi, mille ots juba õhus rippus, ristis Vladimir Petrovitš meid ülevalt läbi kõnetoru küllaltki ilmeka nimega. Šahvorostov aga ütles rõõmsa häälega:

«Näed nüüd, ega minul üksi nii juhtu.»

Sellest kõigest rääkisin teile sellepärast, et pärast seda lugu oli mu hingevaev korrapealt kadunud, lendas õhku kui šampanjapudeli kork. Raputas läbi. Mul oli jälle hea ning lõbus tuju, hoopis teine kui see, mida ma kõik need päevad püüdsin endale vägisi sisendada. Tühjus oli andnud maad toredale meeleolule. Kuid sinna oleks võinud pugeda ka närusus. Füüsikaseaduse järgi ei salli loodus tühja kohta, aga tal on ükspuha, millega inimene selle täidab.

Kiskusin meega ülevalatud särgi seljast ja läksin pesemisruumi. Keegi oli oma seebitoosi riiulile unustanud. Hommikul poleks ma teda tähelegi pannud, oleksin ta sinnapaika jätnud. Nüüd aga võtsin kätte, sidusin niidiga kraani külge ja kinnitasin veel sedeli juurde: «Ahoi! Kus mu peremees on?» Tahtsin väga, et mõni teine ka naerda saaks.

Kindlasti oskate te paberist kuradeid teha. Kui tagant sisse puhuda, siis ajavad nad oma sarved püsti. Lapsed on kole rõõmsad, kui sa neile paberilehest niisuguse imeasja teed. Või siis veel üks väga lihtne vigur. Hõõrud kõigi nähes küünarnuki juures kopika naha sisse ja pigistad selle hiljem näiteks ninast välja. Selle üle ei naera mitte ainult lapsed, vaid ka täiskasvanud, eriti tüdrukud.

Läksin ahtrisse, kus on alati kõige rohkem lapsi ja üldse igavust tundvaid inimesi, ning näitasin neile neid ja ka teisi lõbusaid trikke. Nagu see, kuidas taskurätist kümme erisugust asja teha.

Selles tegevuses tabaski mind mu tuttav, ekspeditsiooni kuuluv hallipäine insener Ivan Andreitš.

«Näe, kes siin mustkunsti teeb,» venitas ta. «Seda oskan minagi.» Pani sõrmed vaheliti ja sirutas ühe plikakese poole:

«Noh, ritsikas, loe üle, mitu sõrme mul on?»

See luges üle: üheksa. Luges uuesti, siis veel kord, aga ikkagi üheksa.

«Vanaisa, oled sa vigane?»

Ivan Andreitš lahutas sõrmed ja näitas — viimane kui üks sõrm oli alles.

«Näed nüüd! Ah? Ka mina olen mustkunstnik.»

Tükk aega lõbustas ta mudilasi. Siis aga hakkas väsima:

«Aitab, aitab!»

Meist läks mööda Šura. Jäi korraks seisma ja naeratas. Ma ei saanudki aru, kummale ta naeratas — kas minule või Ivan Andreitšile. Sel hetkel seisime temaga kõrvuti ja lapsi lõbustas tema üksi. Šura ei lausunud sõnagi ega andnud mulle kuidagi märku, vaid läks rahulikult edasi. Kui Ivan Andreitšit poleks olnud, oleksin talle järele läinud. Miks? Ei tea. Lihtsalt, et veidi lõõpida. See on nii mõnus ja lõbus. Pean ma siis kogu aeg lastega mängima? Aga Ivan Andreitšit üksi jätta tundus mulle piinlik, sest ta ajas kogu aeg minuga juttu, noh, saatsin siis Šurat ainult silmadega. Kuid Ivan Andreitš tabas mu pilgu.

Pärast seda mängisime lastega veel veidi aega. Siis kutsus Ivan Andreitš mu kaasa:

«Noormees, tule minu kajutisse. Ma olen väsinud. Aita mind.»

Ei tea, miks Ivan Andreitš ütles: «Aita mind.» Ta sammus kindlalt ees, ilma minu abita.

Astusime sisse. Muidugi oli see esimene klass. Üheinimesekajut. Koikul ja laual paberitevirnad. Lahtises sirklikarbis helkis sirklite ja joonestamissulgede teras. Seina äärde laotud presentkottide peale olid visatud sinised kantud tunked. Ühesõnaga, ma tundsin, et selle kajuti iga verssok oli täis ideid, suuri mõtteid, iga ese samasugune väsimatu töötaja nagu peremees ise.

Siis alles sain aru, et ta ei kutsunud mind asjata. Ütlen teile praegu juba ette ära, et kogu meie jutuajamise kirjutasin ma hiljem üles peaaegu sõna-sõnalt, sest kui sa võõras jutus sõnad ära vahetad, siis muutub see inimene ise ka nagu teiseks. Kuid Ivan Andreitšit ei oleks ma saanud kellegi teise vastu vahetada.

Ta pani mu istuma akna alla, nihutas asemel oma paberid tahapoole ja heitis poollamaskil padjale, mille ta endale kaenla alla toppis.

Turuhhansk jäi juba kaugele seljataha — hallid puumajad rohelisel kaldal ja triibuline tuulekott lennujaama kohal lehverdamas. Alam-Tunguska jõe taga tõusis paksu suitsu — jälle põles ning leegitses taiga. Lennuväljalt sööstis õhku ja lendas taeva poole PO-2, väike nagu sääsk. Ta läks vist patrull-lendu, et selgitada tulekahju ulatust. Ilma vihmata seda vaevalt küll kustutatakse. Ei ole millegagi kustutada. Ja pole kedagi, kes kustutaks. Sõiduteid selles pärakolkas ka ei ole. Lennukitelt võiks seal ainult langevarjureid alla visata. Aga palju sa neid viskad? Mis nad teeksid soode ja mägede vahel, kui tulekahju levib kahekümne, kolmekümne või koguni saja kilomeetri ulatuses?

Ivan Andreitš silmitses seda suitsu. Oli näha, et ta taigat väga armastas, ning tal oli valus, et see vaesekene nii suure leegiga põles.

«Noh, jälle näeme kahekümnenda sajandi barbaarsust. Millal ometi inimesed Siberis seda taipavad? Millal nad õpivad metsa, rahva vara, tule eest hoidma? Egas taiga iseendast põlema sütti! Enne peavad kellegi käed tiku põlema tõmbama. Loodri ükskõiksed käed. Et mis see taiga ka ära ei ole — pole teisel otsa ega äärt, põlegu palju tahab, ära ei põle iialgi. Jaaa ...» Ivan Andreitš ajas selja sirgu ja puudutas põetud vurre. «Kas sa tead ka, noormees, et Nikolai Petrovitš läks Turuhhanskis maha, olin teda saatmas. Just sinna kuskile ta vist pidigi lendama. Eks vaadaku ülevalt oma silmaga, siis ehk tärkab temaski kahjutunne. Oh, Nikolai Petrovitš: «Alistada! Võita! Sundida taigat taganema!» Nagu oleks ta kõige kurjem vaenlane... Miks peab teda võitma, kui ta pole inimest rünnanud? Miks peab teda tagasi tõrjuma, kui ta peaks kõige lähema sõbrana inimeste kõrval olema? Noh, see on minu isiklik huviala, noormees, võid selle kuulamata jätta. Või siiski, kuula. Sina ju armastad samuti metsa, armastad loodust. Kaitse siis neid kõigi vahenditega. Kui vaja, siis isegi rusikatega. Mis su nimi on? Tahaksin sinuga lähemalt tuttavaks saada.»

«Barbin, Kostja.»

«Ilus nimi.» Nihutas enese aknale lähemale ja lehvitas käega. «Head tuult sulle tiibadesse, Nikolai Petrovitš! Millal me ükskord jälle kohtume?»

«Ja mina arvasin, Ivan Andreitš, et te olete temaga ühest ekspeditsioonist.»

«Õige. Ekspeditsioon on üks. Aga kumbki on ise salgast. Ja ülesanded on kummalgi erinevad. Mina pean tingimata Igarkas peatuma, igikeltsa uurimise jaamas ära käima, siis edasi, peaaegu ookeani äärde sõitma, ühesõnaga — selle kohani, kus jõevool tegelikult lõpeb.»

«Seal igikeltsa-alal on väga huvitav,» ütlesin ma. «Ma käisin korra šahti põhjas ära, kogu maapind on seal sees triibuline nagu vöötorav — savikiht vaheldub jääkihiga. Räägitakse, et raiu või sada meetrit maa sisse, ikka on ühesugune. Igikeltsa-ala ülem hoiab šahtis seasinke. Võivat tuhat aastat seal seista. Eks kaevatud ju välja mammuteid, kelle liha oli nii värske, et tehti kotlette.»

«Vaata aga vaata,» venitas Ivan Andreitš, «mõneti oled päris täiskasvanud mees, mõneti aga laps. Oled oma asjalikud tähelepanekud igasuguse jamaga segi ajanud. «Mammutilihast kotletid». Keegi on, Kostja, sulle loba ajanud, sina aga usud. Noh, kui Aleksandr Mihhailovitš toda seasinki pole veel ära söönud, siis tuhandeks aastaks teda sinna küll ei jäta, palume ära küpsetada. Kuid minul on Aleksandr Mihhailovitšilt midagi tähtsamat vaja. Tal on huvitavaid andmeid suurte veekogude lähedase igikeltsa muutumise kohta. Sest kord tuleb meil ehitada pais kaugel Obi alamjooksul, aga võib-olla ka Jenisseil. Kuidas igikelts ennast seal tunda annab?»

«Aga milleks seda igikeltsalt küsida,» ütlesin ma. «Inimene teeb paisu ja küllap see seisma jääb. Olgu ainult laiem ja kive rohkem, ning siis veel betooniga tugevasti kokku joodetud. Nüüdsel ajal on see tühine asi.»

«Või tühine asi? Ei osanud arvatagi.»

Mulle näis, et Ivan Andreitš lihtsalt narrib mind: näeb, et mul on hea tuju, ja tahab siis lõbusasti lobiseda, kelkiva poisi üle nalja heita. Kuid ma ei kelgi tema ees mitte üks raas, ma tunnen, et praegu on iga

mu sooneke täis suurt jõudu, ja ma panen selle jõu kogu meie rahva arvele. No mõtelge ise, kui on vaja ja kui tahetakse, miks siis ei ehita?

«Ma ei ütle, Ivan Andreitš, et õige varsti selle ehitamisele asutakse. Räägin üldiselt.»

«Aga kas sinna üldse saabki paisu rajada?»

«Saab küll!»

«Kas jõudu jätkub?»

«Jätkub küll!»

Ivan Andreitš võttis tasahilju karbist läikiva sirkli ja hakkas sellega paberilehele ringe joonestama. Mitte et ta oleks joonestanud, vaid lihtsalt vedas ringe; teate, mõnel on niisugune harjumus, et jutuajamisel peavad käed midagi tegema.

«Jah, ütleme, et niisuguse tammi ehitamiseks meil tõesti jõudu jätkuks... Oletame, Kostja, et selline pais rajatakse igikeltsale. Sa ju ütlesid, et raiu või saja meetri sügavusse, ikka jääb ühesuguseks. Siis tekib suur veekogu, mille vesi on küll külm, kuid siiski soojem kui igikelts, ja see vesi hakkab vähehaaval, aastaaastalt uue mere põhja soojendama... Mis sa arvad, kas siis igikelts paisu all ära ei sula? Kas soe vesi ei uurista kuskil sügaval igikeltsa läbi? Kas siis ei varise kokku inseneride poolt mõtlematult projekteeritud pais, mille ehitamiseks rahval jõudu jätkus?»

Saate ju aru, et sattusin piinlikku olukorda. Muidugi võiks vastu vaielda ja öelda, et kui rahvas paisu ehitab, siis ehitab nii sügava alusega, et ükski vesi ei jõua selle alla tungida. Kuid nõnda vaielda kõlbaks mul Ljonkaga, mitte Ivan Andreitšiga.

Tema aga ei pannud nagu tähele, et ma takerdusin.

«Õige küll, ma unustasin hoopis ära, et sina ju teadust ei tunnusta. Teadus ja tarkus on siidkäelistele. Meile aga andke mõni raske kott õlale. Ma nägin, kui uljalt sa neid Nižne-Imbatskojes loopisid. Jõudu on sul tõesti nagu mõnel vägimehel. Kuid üht asja ma ei taipa — raskeid kotte ei tule ju madrusel kuigi sageli laadida. Ja mulle näib, Kostja, et laadimisest vabal ajal ei kasuta sa oma jõudu ega ka mõistust, sa lihtsalt päevitad.»

Ma sain nende sõnade peale hirmus pahaseks:

«Teie arvates, Ivan Andreitš, tuleb nii välja, et ma olen üks suur looder ja päevavaras. Et kui ei taha

haritlaseks saada, siis ära võta ka päikest. Ära hetkegi puhka. Kuid ma teen ju ära täpselt kõik, mida ma madrusena tegema pean. Ja võtan päikest siis, kui aega on. Madruseamet lubab seda mulle. Kõik on seaduslik.»

Ivan Andreitš lõpetas ringide joonestamise ja jäi mulle ainiti otsa vahtima.

«Hm! See on hea, et sa solvud. Tähendab, et tegelikult sa ei ole looder. Kuula, mu sõber, mis ma sulle ütlen. Madrusena teed sa tõesti kõik, mis on su kohus, ja sa ei tee seda sugugi kroonulikult. Kuid on veel üks niisugune tore amet, nagu Aleksei Maksimovitš Gorki ütles: «Olla Inimene maa peal».

See pole nali! Vastutada mitte ainult oma laeva teki korra ja puhtuse eest, vaid ka kogu inimkonna arengu ja edasiliikumise eest, kogu tema saatuse, elu ja õnne eest. Inimesena on see sinu peamine kohustus. Kas madrusel ei või kohakaasluse alusel ka seda kohustust olla? On see paha kohustus? Ei huvita sind? Ma ei heida sulle midagi ette. Tahan lihtsalt sinus sütitada ja lõkkele puhuda hea, puhta kire suure ürituse vastu.

Inimesele on antud pea, et mõelda, käed, et töötada, nahk, et päikest võtta. Sinu nahk, Kostja, on ilus päikesepruun. Noh, aga kuidas muude asjadega on?» Ta naeratas kavalalt. «Tead, noormees, küll ma tahaksin «olla Inimene maa peal»! Aga jõudu pole enam, ja teadmisi on ikka veel vähevõitu.»

«No teil nüüd!» sõnasin ma. «Instituut on lõpetatud. Või koguni kaks.»

Ivan Andreitš pahvatas laginal naerma.

«Tervelt kolm instituuti. Ja peale selle veel «Gorki ülikoolid». Kuid seda kõike on vähe, noormees, oi kui vähe! Ma peaksin veel väga palju õppima. Ja õpingi.» Ta tõmbas kulmud vihaselt kokku. Tema vurrud läksid karmilt turri. «Ei, noormees, igas töös peame tingimata ka inimesed olema. Anna kogu oma jõud inimkonnale, anna kogu oma mõistus, terve süda inimkonnale. Anna nii, nagu andis Mendelejev, nagu andis Matrossov. Kõik, jäägitult! Ütlen sulle veel enam, noormees, — anna rohkem, kui sul endal on. Tingimata rohkem! Aga et anda rohkem, kui sul endal on, selleks peab seda r o h k e m a t omandama. Omandama

et kohe jälle anda. Ning ikka jälle omandama ja uuesti andma. Ja nõnda lõpmatuseni. Alati peab tundma oma kohustust — a n d a. Ning alatasa otsima ja omandama, et sul oleks, mida anda. Nõndaks, mu sõber. Iga üksiku inimese tee selle poole on isesugune, kuid eesmärk on üks.

Vabal hetkel mõtle ise ka selle üle. Mõtelda endast, oma kohast kogu rahva suurel töötandril, sellest, mida sa oled teinud ja mida tegemata jätnud, oma jõu puutumata varudest, laiskusest, mida tuleb endas aeg-ajalt ikka jälle võita, — kõigest sellest mõtelda, noormees, on vägagi tulus. Ära karda, ma ei kutsu sind jõelaevnikkude hulgast ära, ei püüa sind meelitada, et sa füüsilisest tööst loobuksid. Ma soovitan ainult, et sina kui inimene oma kohustused uuesti läbi vaataksid. Kas neid pole sul vähevõitu? Oi jah, kui suur elu sul ees seisab, ja kurat võtku, ta on huvitav! Ära raiska teda pisiasjadele.»

Ta tõusis püsti ja raputas mind õlast. Ning oligi vaja raputada, sest tema sõnadest olin nagu juhmiks jäänud; nägin ennast kuidagi hoopis teisena, mitte niisugusena, nagu olin harjunud end nägema ja mõistma. Isegi koosolekul, kus mind läbi võeti, polnud ma niisugune. Ivan Andreitš äratas minus midagi sootuks uut. Nagu ei oleks ma enne seda üldse millelegi mõelnud ja alles tema pani mind mõtlema. Või kui mõtlesingi, siis kuidagi hipp-hopp ühelt asjalt teisele; jäi miski pooleli ega tulnud välja, oli kah hästi, polnud midagi katki. Nüüd aga tundsin, et ei kõlba niiviisi, ja arutasin: mõtle tõsiselt, vastutustundega. Sa pole ainult Kostja Barbin, vaid oled ka inimene. Tuleb välja, et päris keeruline värk . . .

«Näe nüüd, kuhu meie jutt keeras.» Seda ütles Ivan Andreitš. Ta käis oma kitsas kajutis edasi-tagasi, samm oli ebakindel, kannad lohisesid põrandal. Pole parata — vanadus, kuigi silmad särasid nagu mõnel noorel. «Kuid ma ei kutsunud sind, Kostja, sugugi sellepärast. Ma tahtsin sulle jutustada ühest juhtumist oma elus. Sellel on ka sinu jaoks tähtsus. Õigemini mitte juhtumist. Juhtum on liiga tühine ja labane. See aga on oma sisult midagi väga suurt ja tõsist. Istu, istu. Las mina käin. Nii on mul kergem rääkida. Kui vana sa oled?»

«Üheksateist.»

«Mina olin siis kahekümnene. Heledate nööpidega pintsakus üliõpilane. Peterburis. Tuntud teadlaste sisukad loengud. Teaduse tippsaavutused. Muidugi mitte kõigil loenguil. Oli külluses ka vaimusõgedust. Meil hingede hooldajaid ei olnud, ka komsomoliorganisatsioonide sekretäre ning agitatsiooni ja propaganda osakondi polnud. Pidid ise aru saama, kus on «parempoolsed», kus «pahempoolsed». Raja ise oma seisukohad, kui vanemad pole neid sulle rajanud. Kuid helge tõmbab alati kaasa. Lemmikkirjanikud, -filosoofid. Vabaduse- ja õiglusejanu. Karm elutõde. Truud sõbrad. Ühesõnaga, õpetajaid oli mul palju. Oma tegude üle kohtumõistjaks aga olin alati ainult ise. Üksinda. Võiks öelda, piiramatu vaimumonarhia, ja just sel aastal ma ühinesin marksistidega, astusin bolševike parteisse. Olgu tähendatud, et need olid Stolõpini reaktsiooni aastad. Oled sa sellest midagi lugenud?»

«Lühikursuse õpiringis võtsime läbi. Tean küll.»

«Jaa... Meie päevil sellest lugeda — see on üks asi, aga noil aastail elada ja keelatud parteisse kuuluda — see on hoopis midagi muud. Ma kunagi räägin sulle veel sellest ka, praegu viiks see meid liiga palju kõrvale. Praegu tahan ainult seda, et sa teaksid — meie iseloomud, sinu praegune ja minu tookordne, on kuidagi sarnased. Kas või oma «mina» rõhutamises iseenda silmis.»

«Aga, Ivan Andreitš,» ütlesin ma, «kas siis oma mina peab kuhugi tagahoovi ajama?»

Ta hakkas tasakesi naerma.

«Tuleb välja, et meie iseloomude sarnasuse olen ma päris täpselt tabanud. Ja sinagi oled minust õieti aru saanud. Kallis sõber, ma ei mõista sinu iseloomu sugugi hukka ega käsi sul selle kallal vägivalda tarvitada. Headel inimestel on mõnikord veel halvemadki iseloomud. Ma juhtisin su tähelepanu sellele seepärast, et sa mind kuulates mu tegusid oma mõõdupuuga mõõdaksid. Kas pole neis midagi, mis ka sind puudutab.»

Pärast seda pidas ta pikema pausi ja käis aina edasi-tagasi. Ma isegi arvasin, et ta jääb seisma ja ütleb: «Ei, praegu ei saa. Ma ei räägi,» sest ta nägu näitas

just seda. Siis mõtlesin veel, et tollest juhtumist, mis ta elus oli olnud, peaks oma nelikümmend aastat mööda olema, kuid nähtavasti on see jätnud südamesse niivõrd sügava jälje, et isegi rääkida on raske.

Kuid Ivan Andreitš alustas siiski:

«Peterburis elasin ma ühes lihtsas perekonnas. Mul oli ühelt väikeametnikult üüritud pisike tuba, õigemini sahver. Aknaid polnud minu «saalil» üldse, uksi aga oli tervelt kaks. Üks kööki, teine kotta. See oli pehkinud puumaja, kuid toauberik oli soe ja kostiga, nagu siis räägiti. Küünlaid aga võisin oma arvel põletada nii palju kui süda kutsus. Ametniku perekond oli väike — tema ise, naine ja tütar Poljake, väga noor ja väga ilus neiu. Vaikne ja tagasihoidlik. Sinisilmaline ja hõbedase naeruga. Perekonnapea ainus mure oli, kuidas raha koguda ja Pargolovos suvila osta, olgu või laudkuur, ainult et akende all õitseksid jorjenid ja astrid; naiste mure oli luua mugav kodu ja anda kogu perele — ning muidugi ka minule, kostiga üürilisele — võimalikult odavamalt, aga ühtlasi ka maitsvamalt süüa. Ühesõnaga, üliõpilase jaoks maapealne paradiis.

Kõige rohkem hoolitses minu eest Poljake. Seni kui ma loenguil või koosolekuil olin, nühkis ta mu ubriku lausa särama, parandas ja kohendas mu riideid ning pesu. Lõunastasime kõik koos ühise laua taga. Hommikusöögi tõi Poljake mulle tuppa. Kui juhtusin liiga hiljaks jääma, pani ta ka õhtusöögi minu ubrikusse. Kattis salvrätiga ja kirjutas pika kirja juurde: «Enne sööge see, pärast too. Kui söök tundub mage, siis sool on soolatoosis, aga kui tahate sinepit, siis avage valge portselanpurgike — sinep on täiesti värske, täna tegin. Kuid parem ärge võtke sinepit, enne magamaminemist pole hea.» Nõnda kirjutas ta paar-kolm lehekülge, nii et andis lugeda, oli naljakas ja liigutav. Poljake ei kirjutanud neid kirju mulle koeruse pärast ega pannud kogu oma neiuhinge minu eest hoolitsemisse lihtsalt niisama, vaid ta armastas mind.»

Ivan Andreitš hakkas jälle kajutis edasi-tagasi käima.

«Kuid väikekodanlust ei olnud selles kõiges mitte kübetki. Need olid puhtad inimlikud tunded. Tõsi küll, Poljakese maailm oli väga väike, aga seda oleks võinud avardada. Ta ise ka püüdis selle poole, kuulates

ahnelt igat mu sõna, ta oleks minu järel kas või tulest ja veest läbi läinud. Siis poleks ta ka hukkunud. Ja nüüd mõtle järele, Kostja, astu mõtteis tagasi sellesse aega. Mu peremees oli küll väikeametnik, aga siiski ametnik, see tähendab, positsiooniga inimene, mina aga olin üliõpilane, see tähendab, et kurat teab, mis minust veel saab. Tudengid üldiselt polnud politseiülemuse silmis kuigi suures hinnas, kuid väikeametnikule oli isegi pristav juba issand Seebaot ise. Pea tema armu kalliks! Poljakese vanematele oleks olnud suur õnnetus, kui nad oleksid aimanud tütre tundeid minu vastu, seda, et nende tütar on armunud tudengisse, sest Poljake oli väga armas olend ja poleks kuigi raske olnud talle ametnikkude ringkonnast «head partiid» leida, nagu tol ajal räägiti. Stepan Stepanõtši poissmeestest ametivennad osutasid Poljakesele ohtrasti tähelepanu! Kuid Poljake armastas mind.»

Ma tahtsin küsida, kas Ivan Andreitš ise ka Poljakest armastas. Kuid ta jätkas, enne kui ma sain oma küsimuse esitada.

«See oli armastus esimesest pilgust, nagu öeldakse. Kui ma ajalehekuulutuse järgi läksin nende korterit vaatama, siis avas mulle ukse Poljake. Vanemaid polnud kodus. Ta näitas mulle ubrikut ja teatas tingimused, ise seejuures punastades. Ta vabandas ja ütles, et see tuba on vist väga halb ning väga kallis. Ma ise ka ei tea miks, kuid tundsin: Poljake tahab väga, et ma selle toa üüriksin. Enda meelest ma olin siis kena poiss, igal juhul noor, ning hindasin ennast alati väga kõrgelt. Ma nõustusin nende tingimustega, mis Poljake mulle nimetas, minu taskule oli see tõeline leid. Mulle meeldis ka see, et Poljake mulle nii üksisilmi otsa vaatas, õhetades ja kartes, et ma ära ütlen. Kahekümneaastaselt on see väga erutav, sind täidab mingi erakordne tunne, mille mõju all sa võid korda saata kas suure kangelasteo või kuulmatu rumaluse. Ei, see ei ole veel armastus, Kostja, see on alles selle armastuse ootus, aimus, mis sinus võib lõkkele lüüa, aga võib olla ka, et ei löö, kuid sa tead, taipad, et teiselt poolt, teises inimeses on armastus juba tärganud, igal juhul on seal midagi rohkemat kui sinul. Ning see on meeldiv ka sellepärast, et sa tead: praegu oled sa tugevam ja valitsed ennast paremini kui see teine inimene.

Kõigest sellest saan ma nii selgesti aru alles nüüd, kui olen kuuekümne kahe aastane, siis aga oli see ainult lihtne, ebateadlik erutus. See oli küll ebateadlik, kuid siiski mõjutas mind, sundis talitama nii, aga mitte teisiti. Ning ma kolisingi sinna. Mulle hakkas meeldima korter, meeldisid Poljakese vanemad, eriti aga meeldis Poljakese väsimatu hoolitsus, ja isegi see, et võisin teda hüüda Poljakeseks, kuigi tema mind kutsus isanime järgi Ivan Andreitšiks, ning ka see, et ta mind armastas nii tasaselt ja tagasihoidlikult. Seda taipasin ma juba mõne nädala pärast. Ja kuust kuusse tundsin seda üha selgemini.»

Kõigist neist Ivan Andreitši sõnadest võis järeldada, et ta ise Poljakest ei armastanud, mina aga millegipärast tahtsin, et ta oleks armastanud. Kuid otseselt küsida ma ei julgenud, niivõrd karm ja pidulik ilme oli Ivan Andreitšil. Umbes selline, nagu oleks ta vidusilmi iseenda sisse vaadanud. Mulle meenus, mis ta kord varem oli öelnud: tema noorpõlves oli talle kõige kallim olnud üks tütarlaps ja hiljem tema naine, kelle kiituseks voolasid kõik jõed ja paistis päike. Ma rahunesin, arvates: «Poljakesest saigi muidugi Ivan Andreitši naine, kuid enne oli vist mingisuguseid takistusi.» Siis mõtlesin veel, et mina näiteks oleksin igasugustest takistustest kohe läbi murdnud.

«Näed sa, Kostja, mis tähendab armastus üldse, seda on võimatu väljendada sõnades. Kui inimesel jätkuks annet ja võimeid, siis ta oskaks rääkida ainult ühest armastusest, oma armastusest. Teise inimese armastusest rääkida oleks seesama, mis tema asemel lonks viina ära juua ja pärast temalt küsida: «Ütle, mis maitse sel oli?» Üldised määrangud on muidugi olemas. Psühholoogiaõpikute või sõnastikkude jaoks... Kuid ma mõtlen seda elusat, hubisevat tunnet, mis igal inimesel esineb ainult temale omasel kujul. Kuidas ma seletaksin sulle, miks Poljake mind armastama hakkas. Ma ei oskaks seda isegi endale seletada. Kuidas saab sõnastada seda, mida ta mõtles, kui ta mu tuba koristas või kirju kirjutas või oma asemel istukile tõusis — kuulsin seda —, kui ma vahel väga hilja koju tulin, ja et teisi mitte üles äratada, välisust enda järel sulgedes võtit ettevaatlikult lukus ringi keerasin. Kuidas saab edasi anda, missuguste mõte-

tega ta pimedas toas oma voodil vaikselt istus — ma aimasin seda —, istus, kuni minu ubriku ukse prao vahelt küünlavalgus köögis näha oli? Seda kõike on võimatu sõnadega väljendada. Ma teadsin ja mõistsin ainult üht, et Poljake mind väga armastab.»

Ivan Andreitš jäi seisma ja istus kuidagi raskelt akna alla. Sealt paistis veel metsatulekahju suitsu.

«Kuid mina ei armastanud teda.»

Ma pidin püsti kargama ja ära minema, sest mul hakkas Poljakesest väga kahju. Ivan Andreitš luges seda vist mu silmist. Ta vangutas vaikselt pead.

«Aga tema armastus ei olnud mulle ka ajaviiteks. Maailmas pole midagi alatumat kui Petšorini põhimõte: ärata tüdrukus enda vastu armastus ja siis lükka ta endast eemale. Ja teha seda külma arvestusega. Ent kuidas nimetada neid suhteid siis, kui need kujunevad ilma igasuguse arvestuseta, iseenesest? Alguses sa isegi ei märka neid. Ja kui ka märkad, siis ei süvene neisse. Sulle näib, et sina ja see neiu tunnete mõni aeg meeldivat südametuksumist ja siis on jälle kõik mööda. Kuid kõige tõenäolisem on see, et sa siis üldse midagi ei mõtle, vaid elad lihtsalt ülevas meeleolus, oled erutatud.»

Selle peale ma otse karjusin:

«Miks te siis teda ei armastanud?»

Ta ei vastanud kohe. Otsekui oleks ta enne kaalunud, kas sellele võib üldse vastata.

«Sellepärast, Kostja, et ma armastasin üht teist tütarlast. Armastasin väga. Vist niisama, nagu Poljake armastas mind. Sain temaga tuttavaks vabrikus. Pesuõmbleja orjatöö. Üheksateistkümneaastaselt juba mustad rõngad silme all. Kuid täis elutulva ja igatsust suurte tegude ning õnne järele. Ma käisin vabrikus rahvast ässitamas, nagu siis öeldi. Täitsin parteikomitee ülesandeid ja oma südame käske. Sageli tulime vabrikust Tamaraga koos. Mäletan, et jäime kord vihma kätte ja seisime tükk aega ühe vürsti elamu kivivärava varjus, irevil lõugadega pronkslõvide silma all. Muide, pole tähtis, kuidas see algas. See algab alati kuidagi äkki. Ja väga raske on öelda: «Saage minu naiseks.»

Tamara sai minu naiseks alles viis aastat hiljem, kui ma haavatuna hospidalis lamasin. Sakslaste kuulipil-

duja oli mu jalust maha niitnud. Esimeses maailmasõjas. Tamara oli siis halastajaõde. Hospidalist lahkusime teineteise kõrval. Ja hiljem olime kolmkümmend kolm aastat kõrvuti. Punakaart, siis Punaarmee. Denikin. Basmatšid. Tüüfuseepideemia, jäime mõlemad haigeks. Nälgisime. Töötasime. Õppisime. Punase professuuri instituut. Seejärel üks ekspeditsioon teise peale... Kas ma oleksin kuuekümne kahe aastani elanud, kui poleks Tamarat olnud? Ja kas ma oleksin suutnud pooliki sellest ära teha, mis olen teinud, kui poleks teda olnud? Ah, noormees...»

Ivan Andreitš pööras pea ära ja vaatas aknast välja. Kuid ma nägin siiski, kuidas üle ta põskede pisarad veeresid. Ta ei kuivatanud neid. Arvas vist, et ei sobi oma nõrkust näidata.

Ma ei saanud temalt midagi küsida, sest siis oleksin sundinud teda rääkima. Arvaku parem, et ma midagi ei märganud.

Nii me siis istusime ja vaikisime. Laeval aga müriesid mootorid ja me sõitsime ikka edasi põhja poole. Laev lähenes vasakule kaldale (meie aknad olid laeva parempoolsel küljel), seepärast näisid puud kõrgel kaldajärsakul muutuvat aina väiksemaks, jõe sinine pael aga järjest laiemaks, kuna liitsihtide valged kilbid paistsid hoopis pisikeste laikudena. Ainult metsatulekahju suits ei vähenenud põrmugi.

Ma tõusin tasa püsti ja läksin ukse poole. Siis pöördus Ivan Andreitš ümber.

«Oota, noormees... Pea kinni... Mul jäi ju sulle veel midagi rääkimata.» Ta tõmbas otsaesise kortsu, nagu midagi meelde tuletades.

«Poljakesest?»

«Jah, muidugi. Tegelikult ma ju ainult temast tahtsingi rääkida.» Ta vedas nagu juhuslikult peopesadega üle põskede. «Tead sa, pikapeale sain siiski aru, et pean sellest korterist ära kolima, pean sellest kenast ubrikust, nende heade inimeste juurest ära minema, enne... kui Poljake kirjutab mulle samasuguse kirja nagu Tatjana Oneginile. See oleks olnud veel traagilisem, sest Poljake ei teadnud ju, et ma teist armastan. Valisin lahkumiseks rumala ettekääande. Ütlesin, et korter on mulle liiga kallis, kuigi ma odavamat poleks kogu Peterburis leidnud. Vanad teadsid seda. Kuid nad

vahetasid omavahel pilgu ja Stepan Stepanõtš sõnas peenetundeliselt, et üüri võiks ju veidi vähendada. Sest mine tea, missugune üürnik asemele tuleb. «Jääge, Vanja, meie aga katsume...» Kuid ma läksin siiski ära. Ma olin väga rahul, et Poljake meie jutuajamist ei kuulnud. Ta oli turul. Ma jõudsin ära minna enne, kui ta tagasi tuli. Tamara otsis mulle teise toa...»

Ta rääkis nüüd kogu aeg kuidagi takerdudes ja mitte ainult pika lause keskel, vaid isegi mõnel raskemal sõnal. Mina aga kiirustasin Ivan Andreitšit tagant, ilma et oleksin seda ise märganud. Tamaraga polnud mul midagi tegemist. Mind huvitas ainult Poljake. Tema seisis kogu aeg mu silme ees. Ma nägin teda laua taga Ivan Andreitšile kirjutamas, millest õhtusööki alustada. Küünla kollane leek hubises Poljakese hingeõhust. Nägin teda öösel oma asemel küünarnukile toetudes kuulatamas, kuidas Ivan Andreitš ettevaatlikult ukse võtit keerab. Tundsin isegi nagu oma nahal, kuidas võtme metalne krigin pani Poljakese põsed kirvendama.

«Aga hiljem, Ivan Andreitš, kas te temaga kunagi veel kohtusite?»

«Jah, noormees, kohtusin küll. Selles see asi ongi. Kuid see juhtus alles kaksteist aastat hiljem. Algul ma ei läinud meelega nende juurde, siis aga viis saatus mu Peterburist pikaks ajaks eemale. Tagasi tulin ma juba Leningradi. Tamara jäi Karakumi, mina sõitsin varem välja, et elamist sisse seada. Mulle lubati korteriorder anda. Rong jõudis linna öösel ja mul polnud kuhugi minna. Võõrastemajad olid puupüsti täis. Siis tuligi mulle meelde mu ubrikuke Krestovski tänaval. Kui see peakski välja üüritud olema, eks vanad mulle peavarju ikka anna. Et ma võiksin seal Poljakest kohata, seda ei tulnud mul ettegi. Ta on muidugi juba mehel... Kuid ukse avas just Poljake ise. Kohkus veidi, isegi silmad kattis käega, siis ütles: «Aa, see olete teie!» ja laskis mind kööki. Seal me siis vestlesimegi seitsmeliinise lambi valgel. Tuppa ta mind ei kutsunud. Ubriku uksepraost paistis valgust, seal elas keegi.

Küsisin ettevaatlikult: «Kuidas siis...» ja peatusin, otsides kohaseid sõnu. Kuid Poljake taipas ise: «Mõlemad on surnud. Ammu juba.» Ta ütles seda päris ükskõikselt. Ja niisama ükskõikselt silmitses ta nüüd mind.

Ta ei olnud paksuks läinud, ainult et nüüd oli ta tugevama kondiga, nagu öeldakse. Ka näos polnud enam endist õrnust, huuli ümbritsesid teravad kurrud, järsk joon rõhutas topeltlõuga. Ta oli saanud alles kolmekümneaastaseks, aga teda oleks võinud palju vanemaks pidada.

Poljake tundis siiski huvi, kust ma tulin. Ütlesin, et Kesk-Aasiast. «Ah soo! Räägitakse, et seal on kõik väga odav. On see tõsi? Tõite midagi kaasa kah?» Neid sõnu tuli mõista nii: kas tõite müügiks? Me istusime veel natuke aega ega teadnud kumbki, millest rääkida.»

Siin katkestasin ma jälle Ivan Andreitši nukra loo.

«Ta siis ei läinudki mehele?»

«Ei tea, Kostja... Vist mitte. Korteris polnud isegi mehe lõhna tunda, nagu öeldakse. Ja ubrikus elas ilmselt keegi naine. Puhuti alustas ta mingit kurba viisi. Kuid ei laulnud lõpuni, katkestas poole pealt. Ent Poljake kuulatas rohkem tema laulu kui minu sõnu. Ja see ongi põhiliselt kõik. Ööbisin jaamas. Kui me hüvasti jätsime, ütles Poljake: «Astuge vahel sisse.» Kuid see oli öeldud veel ükskõiksemalt kui tema sõnad oma vanemate kohta: «Mõlemad on surnud.»»

«Ja rohkem pole te tema pool käinud, Ivan Andreitš?»

«Ei ole. Kuigi elasin ja elan nüüdki kogu aeg Leningradis.»

Ta lehitses oma pabereid, tõstis neid virna, sulges sirklikasti. Sain aru, et nüüd, noormees, on sul aeg minema hakata. Aga ma siiski küsisin talt, kas ma võin nüüd minna. Otsekoheselt, aga tagasihoidlikult, et teda mitte solvata.

Ivan Andreitš katkestas oma paberite lehitsemise.

«Ma tahtsin sulle, noormees, täna hoopis midagi muud rääkida, aga näed, kui kaugele mälestused mind viisid. Meie vestlust praegu jätkata ma ei saa. Olen väsinud. Ja võib olla, et polegi vaja. Peaasi on see, et ma juba ütlesingi kõik, ehk küll kaudselt. Sa võta sellest mõnes asjas õpetust. Mäletad, ma hoiatasin sind ennist? Et kui sa praegu sellest endale midagi ei lea, siis võib-olla läheb sul seda hiljem vaja. Sinu elu alles algab. Ja tüdrukud alles hakkavad sulle silma heitma. Ning sind ennast erutab ka mingi eba-

määrane tunne. See tunne ehk ongi suur armastus, kuid sa ei tea veel tema nime. Vahest armastab sind juba praegu keegi, kuid sa ei aima veel. Või kui aimadki, siis ei julge sa seda endale isegi tunnistada. See on kord juba niisugune iga. Pea tütarlapse armastust kalliks, Kostja. Kui sa puhta, püha armastuse hävitad, siis hävitad sa selle igaveseks, ja koos sellega hävitad ka hinge, inimese elu. Ükskõik mis ma praegu ka ei räägi või kuidas ennast ka ei õigusta, kuid Poljakese elu valguse kustutasin mina. Sellepärast ma ütlengi, et kirjuta see endale kõrva taha. Pea armastust kalliks. Hoia tütarlapse armastust kui oma silmatera. Aga nüüd hakka minema, olen millegipärast väga väsinud . . .»

Ma lahkusin Ivan Andreitši juurest väga erutatuna. Ja mitte millegi muu kui Poljakese saatuse pärast. Inimene ei leidnud vastuarmastust — ja hukkus! Mis tast sai: «Kas tõite midagi müügiks?» Ei, Ivan Andreitš pole selles süüdi. Asjata teeb ta endale etteheiteid! Ning asjata hirmutas ja hoiatas mind. Rääkis, et ma tema lugu oma mõõdupuuga mõõdaksin . . . Aga tuli välja vastupidi, tema ise tahtis meie praegusele elule oma mõõdupuuga läheneda!

Kaalusin veel ühte- ja teistpidi, kas Ivan Andreitši jutustusest on mul midagi õppida? Ei, minu jaoks ei olnud seal mitte midagi. Ega saa ka kunagi olema. Ja on mul üldse vaja juba praegu armastusele mõelda, seda hoida, kui niihästi tütarlapse armastus kui ka mu enda oma on minust veel väga, väga kaugel!

Kolmeteistkümnes peatükk

TÜTARLAPSE ARMASTUS

Vestlused Ivan Andreitšiga ei läinud mul siiski kõrvust mööda, igast jutuajamisest jäi mulle ikka mõni asi meelde. Erutas tükk aega tagantjärele ja pani mõtlema. Miks oli see nii? Kas mõjus Ivan Andreitši välimus minusse nõnda või olid tema sõnad erilise tähendusega?

Juba esimesel korral riivas mind, kui ta ütles: «Meie

noor sõber on partei ja valitsuse üleskutsest õige isemoodi aru saanud,» — mäletate? — selle kohta, et ma tahtsin elulõpuni madruseks jääda. Esihakatuses oli mul kange tahtmine temaga vaidlema hakata, pärast aga tuli niisugune mõte: «See mees on oma elus nii mõndagi näinud. Hallid juuksed peas ja haavaarm põsel ei ole ometi iseendast tulnud. Näe, kui kindlalt ja julgelt ta arutab! Kui hästi ja õieti ta Nikolai Petrovitši peale käratas. Kuidas saan ma ennast temast targemaks pidada?»

Teisel korral vapustas Ivan Andreitš mind veel rohkem, kuigi tema näide bussikonduktorist ei olnud kuigi veenev. Näiteid võib ju iga asja kohta leida! Aga katsu sa näidete najal oma elu rajada! Kuid meie jutuajamised panid mind juba mõtlema. Nüüd suurenes mul usaldus Ivan Andreitši vastu veelgi, iseeneses aga hakkasin kuidagi kahtlema. Õigemini, mitte iseeneses, vaid nendes mõtetes, mida ma Ivan Andreitši ees kaitsesin. «Mitte iseeneses» ütlen ma sellepärast, et mõtted, mida ma siis avaldasin, ei olnudki minu enda omad, vaid kellegi teise, võib-olla Vasja Teterevi ja üldse kõigi nende omad, kelle sarnane ma tahtsin olla. Kõhklused aga algasid sellest: kas ma ei taha ehk sellepärast elulõpuni madruseks jääda, et mul on lihtsalt kahju oma pead mõne muu asjaga koormata? Sellepärast ehk püüangi ennast õigustada, nagu kutsuks riik noori üles lihtsat tööd mitte põlgama. Tõsi küll, kõik see käis minus kuidagi hooti, kord lõkkele lüües, kord kustudes, kord paisudes, kord vaibudes. Südamesse ma seda veel ei võtnud.

Kuid pärast meie viimast jutuajamist hakkasin ma ikka sagedamini endale kordama: «Kuule, Kostja Barbin, kas sa siiski ei ole päris tõesti üks vooster? Kas sa ei tee vähem, kui võiksid teha?» Nii ma arutasin kõike seda, mida Ivan Andreitš mulle rääkis. Mind hakkas see isegi kaasa kiskuma.

Tumark Markin käis ringi ja ajas kõiki kontserdiproovile. Kuid see kontsert jääb kindlasti ära, — liiga raske on teda klappima panna. Tumark ei rabele linnukese pärast aruandes. Talle see rahmeldamine meeldib. Mulle näib, et sest ajast, kui ta ringi juhiks valiti, on ta isegi une kaotanud. Häda on ainult selles, et keegi ei taha teda kuulata.

Ja praegugi seisis Tumark minu ees, sasis oma juukseid ja päris:

«Kostja, kas sa ikka kordasid eile? Aga täna?»

Mulle kippus naer peale just tema ranguse pärast, tema aga arvas, et ma muigan sellepärast, et ta on mind valelt tabanud, ning ta väike nina muutus veel teravamaks.

«Kostja, kunstisse ei tohi niiviisi suhtuda! Õhtu kava on koostatud, selles ei saa midagi muuta. Deklameeri!»

Me rääkisime tekil. Kogu aeg käis inimesi mööda. Kas kujutate ette? Hakka deklameerima, ja kohe on rahvasumm ümber.

«Hea küll, Tumark,» sõnasin ma, «ütlen ausalt, et eile ma ei korranud, täna hommikul samuti mitte. Kuid ära sunni, et ma siin ette kannaksin. Piinlik on — inimesed ümberringi. Usu mind, ma kordan ise.»

«Nii ütlevad kõik. Igaüks ise, milleks siis mind, ringi juhti, vaja on?»

«Tõepoolest,» laususin ma, «mine ja ütle ära. Mis sa rikud oma närve, kui keegi sind ei kuula!»

Tema aga korrutas oma:

«Oh ei! Miks peaksin ma ära ütlema? Kas teil endil südametunnistust ei ole? Kui ei taha minu korraldusi täita, siis näita, milles ma eksinud olen. Aga niimoodi, igasuguste nõksudega, pole ma nõus. Deklameeri!»

Mingit pääsu polnud. Läksime temaga ülemisele tekile, viisin ta toru taha, kus heitgaasid pauguvad, ning karjusin oma värsid ette, karjusin meelega kogu kõrist, et kuulda, mis märkusi oskab Šuraga võrreldes teha tema, Tumark Markin, meie kunstiline juht, tuntud näitlejatari poeg. Tahtsin talle näidata, et ta ringi juhiks tõesti ei kõlba. Aga kujutage ette, ta ütles peaaegu sõna-sõnalt sedasama mis Šuragi! Ainult et ise ta Šura moodi deklameerida ei osanud. Kanäe, missugune peen värk see kunst on!

Üldiselt jäi Tumark rahule: vähemalt ühele inimesele sai ta oma juhikäe külge panna. Mina aga läksin toru juurest otseteed Šura poole. Esiteks pidin talle rääkima Tumarkist ja teiseks — kui vaba aega on, miks siis mitte tema poole sisse astuda.

Komandosilla trepi juures kohtasin Leonidi, õige-

mini, komistasin tema otsa, sest mina läksin, tema aga seisis paigal. Leonidi naerukil näost sain aru, et ta oli kogu aeg siin seisnud ja kuulnud, kuidas ma toru taga Majakovski värsse deklameerida karjusin. Kuid nüüd olin ka mina ülemeelikus tujus. Astusin endamisi vilet lüües temast mööda ja lehvitasin kätt — tervist meremeestele! Läksin siis trepist alla ning tegin meelega ringi sisse, et ühtlasi ka raadiokajuti eest läbi minna.

Aken oli alla lastud, ripskardinad laiali tõmmatud ning ma nägin, kuidas Maša, mustad kõrvaklapid peas, võtmega oma kriipse ja punkte toksis. Tema käsi liikus millegipärast mitte niivõrd randmest kui õlast.

Pistsin pea aknast sisse ja ütlesin tasa:

«Tere, Maša!» Ütlesin selleks, et ta aru saaks: me oleme temaga siiski tuttavad ning ma pole tema peale vihane.

Maša aga võpatas ja saatis vist eetrisse niisuguse märgi, mida pole üheski koodis. Siis aga võttis kohe käe võtmelt ja vastas:

«Tere, Kostja!» Viivu aja pärast lisas: «Noh, astu sisse, tule!»

Mina aga prahvatasin:

«Pole aega. Lähen Šura juurde.»

«Ah soo!» sõnas Maša ja hakkas jälle võtmega toksima.

Tõsi, ma pidin ennast kuidagi parandama. Aga kukkus nii rumalasti ja toorelt välja. Kuid siis avanes uks ja raadiokajutisse astus Leonid. Ei leidnud midagi muud öelda, kui kordasin: «Tervitus meremeestele!» ning läksin kohe ära.

«Rodina» möödus sel ajal pikast karavanist, üheteistkümnest helekollaste laudadega laaditud pargaasist, ning ma seisatasin, jäin vaatama, kuidas väike vedurlaev, nagu vankri ette rakendatud kass, enda järel kaarjaid laineid tõstab. Peksab ja plartsutab oma laiade labadega vett, ahtri taga keeb vaht, nina ees aga on jõgi peegelsile, vaikne. Kihutasime temast mööda nii, nagu polekski ta allajõge sõitnud, vaid paigal seisnud.

Ma ise sõitsin möödunud aastal samasugusel vedusal tahmasel vedurlaeval ja vaatasin alati veidi kadestavalt, kui lumivalged reisilaevad meist möödusid.

Võiks arvata, et miks pidin ma kadestama, kui olin poisikesena oma emaga nendel suved läbi edasi-tagasi sõitnud. Kuid selles see asi ongi, et pole sugugi üks ja sama, kas sa sõidad reisijana, laeva teenistuses oleva ema pojana või kaadrimadrusena. Nagu ma siis vaatasin kadedusega reisilaevu, nii vaatasin ma nüüd peaaegu põlastusega vedurlaeva. Alguses ma ise ka imestasin, et miks nõnda? Ta ju teeb vajalikku tööd, veab metsamaterjali ehitustele. Siis aga sain kohe aru: kiirus, liikumise sujuvus, külm tuulevahk vastu rinda — see on mulle kõige kallim!

Minu juurde astus Vasja Teterev.

«Mis sa, Barbin, nii mõttes oled?»

Rääkisin talle ära.

«Ei, Barbin,» ütles Teterev, «seda sa mõtled valesti. Igasuguste nähtuste analüüsi tuleb alati alustada nii: kus, miks ja missugust tulu toob antud asi ühiskonnale. Kas asi ise või tema tegevus. Materiaalsuse printsiip. Emotsioonid on subjektiivsed, ühiskondliku tuluga on nad harva seostatud. Loodan, et sa said aru? Tahaksin väga, et sa aru saaksid.»

«Ei, Teterev,» vastasin talle, «ma ei saanud midagi aru. Sa ütle mulle, missuguses raamatus on sellest kirjutatud, ma loen ise läbi. Ehk siis saan aru.»

Vasja solvus.

«Kas tahad mind osatada, Barbin? Üheski raamatus pole seda otseselt kirja pandud. Seda peab igaüks niisama mõistma. Kuna sa ise sellega alustasid, siis siin ongi sulle komsomoliülesanne: valmista ette loeng teemal «Isiklike huvide ühendamine ühiskondlike huvidega». Sellest tuleb asjalik loeng. Ära vahi mulle niimoodi otsa!»

Alguses ma tõesti kohkusin. Kukkus välja, nagu oleksin iseenda pihta tuld kamandanud. Pärast taipasin, et pole viga midagi. Niikuinii kirjutab selle loengu minu asemel Vasja ise valmis, küllap ma siis ta kuidagi ette loen.

Mul oli kange tahtmine kiiremini alumisele tekile postikajutisse minna. Kuid Teterev pidas mind veel tükk aega kinni. Luges näppude peal mu tulevase loengu teese ja iga teesi järel lisas: «Sa, Barbin, pea seda meeles. Ma tahan, et see sulle meelde jääks.» Siis hakkas ta mulle maalima pilti sellest, kuidas talvel,

laevasõidu vaheajal, meil massiline töö edenema hakkab. Igaüks tõmmatakse tingimata ringidesse, ja kui noortel enam vaba aega ei jää, siis kaob ka häbiväärne joomine, huligaanitsemine ja nii edasi — kõik see, mis praegu ikka veel esineb. Ta muudkui venitas oma lõputut sõnadeahelat, nagu oleks selle ankur saja meetri sügavusse heidetud. Kuid mida kauem kett venis, seda lõbusamaks läks mu meel, sest pikkamööda valmis mu peas veel üks tore jutt Šura jaoks, jutt sellestsamast kõnelusest. Nii et kui kell lõi oma dinn-dinn, oli ankur väljas ja Vasja jutt otsas. Ma sain isegi veidi pahaseks ja küsisin:

«Kas on kõik?»

Iga kord, kui ma Šura juurde sisse astusin, nägin teda raamatut lugemas. Ta torkas selle kohe padja alla ja hakkas talitama, et midagi lauale tuua. Mida Šura luges, seda ma õieti teada ei saanudki. Ütlen «õieti» sellepärast, et pärast seda kui ta Puškinile riputas külge mingisuguse Rustico, saatana ja munga, oli mul juba nagu piinlik uuesti küsida, seda enam et minu arvates luges Šura alati ühte ja sedasama raamatut, justkui tahtis seda pähe tuupida.

Sedapuhku Šura töötas. Ma lausa kohkusin: ta maalis! Tahtsin juba ammu paluda, et ta mulle näitaks, kuidas ta maalib. Kuid olin kuulnud, et kunstnikud ja kirjanikud saavad töötada ainult siis, kui ühtegi võõrast pole pealt nägemas. Minagi tegin selle raamatu kirjutamist alustades kõigepealt seda, et ajasin Ljonka õue ja keelasin ilma koputamata tuppa tulla.

Kuigi Šura vastas mulle, et «võib küll», tõmbusin siiski tagasi. Paljugi mis inimene viisakusest ütleb! Kuid Šura jättis isegi oma pintslid sinnapaika ja sirutas mulle käed vastu.

«Kostja, miks sa kohkusid? Tule ütle oma hinnang. Kas meeldib?»

Ta maalis õlivärvidega klaasile. Meri, päikeseloojak, küpressid ja üksik kajakas mere kohal. Kõrval oli samasugune klaas, valmispilt: tuli välja, et Šura kopeeris sellelt. Niisugust loojuva päikese ja küpressidega merd olin näinud juba miljon korda. Meil Krasnojarskis müüakse neid igal pool — turul, komisjonipoodides, neid müütavad käsikaubitsejad. Kõigi minu tuttavate kodudes ripub niisuguseid pilte. Ka meil oli

samasugune, kuid Ljonka lõi selle kord kärbseid taga ajades puruks.

Kas nad meeldivad? Kuidas seda öelda... Vaadata ju võib, silm puhkab. Kõik värvid on eredad, puhtad; tõmbad klaasi lapiga üle, ja pilt helendab veel rohkem. Kuigi ma pole merd ja ehtsaid küpresse kunagi näinud, äratavad niisugused pildid siiski ilusaid mõtteid. Kui õhtuti üksi olles pikemat aega neid kajakatega loojanguid silmitseda, siis võid koguni midagi värsside või jutustuse taolist välja mõelda. Tõelised kunstnikud naeravad niisuguste klaaside üle, nimetavad haltuuraks; kunstiks peavad nad ainult suuri maale. Ei vaidle vastu, võib-olla ongi nii. Sest kui ma ekskursiooniga rändnäitusel käisin ja Surikovi, Repini, Polenovi, Gerassimovi ja Neprintsevi maale vaatasin, siis ei valminud mu peas mitte ainult värsid ja jutustused, vaid isegi terved kolmeköitelised romaanid. Aga kunstnikud unustavad ainult ühe asja — seesugused maalid maksavad kakskümmend ja kolmkümmend tuhat, pildid klaasil aga ainult kümme rubla. Ning nad sobivad korteris igasuguse mööbliga, kuldraamis kunstiteose puhul aga osta veel oma kolmekümne tuhande rubla eest igasugust sisustust juurde.

Kõik need mõtted ladusingi ma Šurale välja. Naersin veel ja küsisin:

«Ega viimati meie komisjonipoes sinu pilte müüda? On teised nii sarnased.»

Ja Šura kinnitas, samuti naerdes:

«Minu jah.»

Ütles nii, et ma ei saanud ta sõnadest aru, kas ta naljatas või rääkis tõsiselt. Küll aga näis mulle, nagu küsiks ta silmadega, kas ma mõistan seda hukka või mitte. Mina aga ei oska midagi öelda, sest ma ei tea ise kah. Kuid südames võtab maad mingisugune segane tunne, et minu ees istuv Šura ei maaligi pilte, vaid on nagu «külmkingsepp» tänavanurgal, kes vasknaelte abil inimeste jalavarjude irvakile löönud taldu kinni klopsib; pistab saapa kõvera raudkäpa otsa, toksab haamriga viis-kuus korda, ja lao, kodanik, kolmerublaline peo peale.

Šura hakkas oma pintsleid kokku panema, vaadates mulle üksisilmi otsa.

«Tead sa, Kostja, et mina teenin oma perekonnas

kõige rohkem. Laeval on mul kõvasti vaba aega, üheainsa sõiduga võin niisuguseid loojakuid ilmatu hulga valmis võõbata! Kui käsi on harjunud, kulub ju sellele siin ainult kümme minutit. Kahju ainult, et komisjonipoes suuri protsente võetakse. Kasulikum on neid turul müüa.»

Mina aga ei tea ikka veel, mis talle vastata. Minus on toimunud mingi ootamatu pööre. Ma saan aru, et niisuguseid pilte maalida on hoopis midagi muud, kui Šahvorostovi moodi reisijaid laevale tuua, aga siiski tundub, et Šura nagu alandaks end. Ma olin vist üsna kohmetunud, sest Šura lausa sööstis minu juurde.

«Kostja, sa oled naljavend! Ma ju maalin seda enda jaoks. Ütle ometi, kas meeldib?»

Siis tuli mul juba päris siiralt:

«Meeldib väga!»

«Tahad, ma joonistan sind ka?»

Kord lugesin ma kuulsatest kunstnikkudest, kuidas nad suurte inimeste portreesid maalisid, kulutades selleks aasta ja rohkemgi. Teadsin, et ka meie kaptenit joonistas üks Krasnojarski kunstnik ligi kaks kuud. Aga madrus Kostja Barbini portree klaasitükil võõpab Šura muidugi ühekorraga valmis. Ning ma nõustusin.

Kuid Šura võttis värviga määrdunud kastist, mis seisis tema koi all, raamile tõmmatud lõuendi ja hakkas sellel jämeda söepliiatsiga joonistama. Ma ruttan pisut ette ja ütlen juba siin ära, et kui ma Šura juurest minema läksin, siis oli lõuendil näha ainult mingisugune kuivade hagude hunnik, millest piilus välja üks salapärane silm. Kas see minu silmaga sarnanes, seda ma küll ei tea.

See kaks tundi, mis oli jäänud minu vahikorrani, pidin ma istuma nii, et ei tohtinud suudki avada, kuigi mul oli kange tahtmine miimiliselt näidata tänast jutuajamist Vasja Tetereviga. Šura palus kogu aeg: «Kostja, vaata minu poole, vaata üksisilmi. Ma tahan näha, mis värvi su silmad on.» Mina aga ei saanud mitte kuidagi kohe sellega hakkama — kogu aeg püüdsin pead kõrvale pöörata, sest Šura ise vahtis mulle nii teravalt otsa, et mul jooksid üle keha kuumad hood ja hingamine tahtis seisma jääda. Ma ei mõelnud isegi sellele, milleks on tal minu silmade värvi tarvis teada

praegu, kui ta veel värvidega ei maali, vaid teeb musta söepliiatsiga alles visandit.

Olin vait. Šura aga võis aina rääkida. Ja rääkis vahetpidamata. Isegi rohkem kui harilikult. Ilmselt minu arvel. Seletas perspektiivi seadusi, rääkis põhi- ja abivärvidest, nagu oleksin minagi tahtnud kunstnikuks hakata. Kajut oli väga lühike, koist veidikese pikem, ja kuigi me istusime teine teises nurgas, hädaldas Šura kogu aeg, et puudub perspektiiv, et ta näeb mu nägu lamedana ning selle plastika mõistmiseks peab nagu kujur sõrmedega kompama. Šura sõrmed olid pehmed ning jahedad, kuid minul hakkas nendest millegipärast veel palavam. Ta silitas mu juukseid, taganes veidi, tõmbas silmad vidukile, kallutas pead kord paremale, kord vasakule, ja siis jälle — kriuh-krauh! — tõmbas mõne joone lõuendile.

«Oi, Kostja! Tore portree tuleb sinust. Ainult ei tohi rutata.»

Ja siis hakkas heietama ning arutama, kuidas ta minust pilti maalib, terve aasta või koguni kaks. Mõtles veidi ja lisas — viis, kümme, viisteist aastat... Istus ja lükkis sõna sõna järel ritta umbes nii:

«... ja siis näen, et see töö on valmis. Vahest ainult mõni kriipsuke veel, et loomulikkust juurde anda. Möödub öö ja — oo jubedust! — ma ei tunne lõuendil mitte midagi ära. Ei, see pole Kostja! See on täiesti võõras inimene. Astud tuppa sina. Ja oled samuti meeleheitel: «Šurake! Mis on portreega juhtunud?» — «Ei tea...»

Sa istud kuulekalt toolile, täpselt nii nagu praegu. Ma võtan oma pintslid kätte. Ning mu Kostja hakkab lõuendil jälle elama.

Sel hetkel aga tuleb tuppa meie ema: «Lapsed! Mu kallid! (Nii ütleb ta alati.) Istuge nüüd lauda. Lõuend sellepärast ongi elutu, et te ise näljast nõrkemas olete.»

Oi, Kostja, kui häid lõunaid ema meile teeb! Sa ei oska arvatagi, missugune meister ta selle peale on. Kuid vahel on ta vihane, toriseb mu peale: «Šurake, selle portreega oled sa klaasile maalitud loojakud hoopis unustanud. Komisjonikaupluses on juba kõik läbi müüdud, paluti veel tuua. Ka turul on suur nõudmine.»»

Ise naerab. Ja aina tõmbab kriipse lõuendile. Oleks mõni teine tüdruk katsunud mind niiviisi jutusse tõmmata, ma oleksin väga vihaseks saanud. Aga siin — mitte midagi, istun ja kuulan. Iseendast tühine jutuvada, ja siiski meeldib. Ning see, et Šura rääkis nii, nagu oleksime temaga päris omad inimesed, et tema ema on juba minugi ema, see hellitas ja erutas mind kuidagi veel rohkem.

Ühesõnaga, kaks tundi lendasid päris märkamatult. See, et pean juba varsti vahikorda minema, tuli mulle meelde alles siis, kui aknast nägin, et möödume Angutihhast.

Arge arvake, et see linn on suur või et ta on millegi poolest kuulus. Seal on ehk üldse ainult paarkümmend maja. Aga nagu öeldakse — kui paremat pole, käib seegi. Pärast Turuhhanskit oli asulaid hoopis vähe. Kuid see-eest oli nüüd igaühel neist oma tähtsus. Võtke NSV Liidu taskuatlas. Sealt leiate Krasnojarski krais Vivi, kuid Jemeljanovo küla te ei leia. Kuigi Vivis on ainult viis maja, Jemeljanovo aga on tervelt seitse kilomeetrit pikk. Asi on selles, et Krasnojarskist on Jemeljanovo käeulatuses — tõmba kaardile ringike, ja see jääb otse linna külge, aga kui Vivit ära ei märgi, jääb põhja pool maailmatu suur larakas hoopis tühjaks. Aga taigas on ju meil igal pool elu! Tõsi küll, siin tungib juba tundra peale, üleni heledaid järvelaike nagu alustasse täis. Kuid see ei tähenda midagi. Ka tundras elavad inimesed.

Ütlesin Šurale, et mul on aeg minna. Ta otse ehmatas:

«Kostja, kullake, me pole ju veel teedki joonud!»

Viskas lõuendi käest — siis ma nägingi oma silma kuivade hagude hunnikus —, haaras teekannu, kuid täiesti asjata, sest vahikorra alguseni oli jäänud kõige rohkem kümme minutit. Võtsin teekannu Šura käest ja panin tagasi laua alla.

«Lähme parem välja, vaatame koos Jenisseid.»

«Ah, mis see sinu Jenissei ka ära ei ole! Vesi on vesi, igal pool ühesugune. Siin aga on isegi kaldad kuidagi paljad.»

See riivas mu südant väga. Pimedadki tunnevad jõe karges hinguses Jenissei ilu. Siin aga ütleb niisuguseid sõnu mulle kunstnik! Kui õige maaliks armastusega

need Angutihha paigad klaasile, ei tuleks nad põrmugi halvemad küpressidega loojanguist merel! Mul oli vist väga viril nägu, sest Šura muutus äkki rahutuks ja hakkas sõrmedega mu laupa siluma.

«Noh, aja oma pahameel minema. Tõmba otsaesine siledaks. Rumaluke!» ja tiris mind endaga kaasa.

Läksime laevaninasse, kus olid vintsid ja ankruketid. Vaskse kella all väikesel pingil istus Petja, Pjotr Figurnov ja parandas kanepist köit.

«Kui tahad hästi tulist ja rasvast kapsasuppi, siis hakka astuma, mine pese käed juba puhtaks,» ütlesin talle. «Ja teeme nii, et olen vahikorra sinult juba vastu võtnud.»

Figurnov väärutas oma pikka kaela, ulatas mulle köie otsa ja terava pulga, millega köie keermeid lahti lükatakse.

«Võta vastu. Palun. Kuid kööki ma enne vahikorra lõppu ei lähe. Ei taha pärast Ivan Demjanõtšiga õiendada. Nii, ja kui vaja, et ma siit lihtsalt kaoksin, võin sedagi. See on selguse mõttes.»

Ning tõepoolest, juba oligi ta kadunud. Kuid asemele tuli Šahvorostov.

«Ahhaa!» ütles ta. «Noh, Šurake, see on õige tegu. Võta ta kõvemini õnge.»

Ja lisas veel midagi ehtšahvorostovlikku. Minus tõusis viha. Äh, kui annaksin õige Iljale lühikese haagi, lööksin ta pikali! Ja pärast ütleksin talle, et ma niisuguseid jutte temalt enam ei kuuleks. Kuid Ilja seisab vintsi taga, käega temani ei ulatu, kui aga ümber vintsi minna, siis ei tule ootamatusest midagi välja, tekib harilik kähmlus.

«Ilja, võta arvesse, et sa said praegu minu käest hirmsa litaka vastu kõrvu. Ja kuule . . .»

Šahvorostov ajas hambad irevile ja lahutas käsi.

«Šurake, ütle talle minu eest, et sel juhul olen ma paugupealt surnud ja sellepärast ei kuule midagi. Lähen viskan oma laiba üle parda.»

Miks ta tuli? Kas juhuslikult või meelega? Šurat nõnda solvata! Vaesekene seisab kui soolasammas . . .

Kuid Šura pöördub äkki näoga minu poole. Ja ma näen teda muhelemas, nagu poleks Iljad ning tema solvavaid sõnu üldse olnudki.

«Küll see Šahvorostov on üks lobamokk,» ütleb ta. «Ta peaks tsirkuses tola mängima.»

Ma ei saa enam aru, mis teha: kas joosta Iljale järele ja ta läbi kolkida või koos Šuraga tema üle naerda?

Šura aga — küll on ikka enesevalitsemine! — hakkab pärima, kas polaarjoon on varsti, kas sealseil kaldail on mingeid märke välja pandud ja kas tõesti on kolmepuudaseid tuurasid olemas. Esitab musttuhat küsimust. Saan aru: ta teeb seda selleks, et ma enam Šahvorostovi peale ei mõtleks.

Hakkasin vastama. Esihakatuses oli raske sõnu leida. Aga polaarjoonest on üldse raske midagi rääkida. Pärast sattusin hoogu, tuli meelde, kuidas ma eelmisel aastal siin vedurlaevaga sõitsin. Ja kui tuuradeni välja jõudsin, siis ei pannudki enam tähele, kuidas ma valetasin nii et suu suitses. Ütlesin, et möödunud aastal panime just siiasamasse põhjaõnged ööseks sisse. Ja hommikul — oskad sa arvata? — võtsime välja oma kolmkümmend viis sterletit ja ühe tuurakolaski, kes kaalus seitsekümmend seitse kilo. See oli alles kala!

Õnged me panime tõesti vette ja sterleteid ning tuurasid saime kah. Kuid sterleteid ei olnud kolmkümmend viis, vaid ainult neli, tuur aga tõmbas enese õnge otsast lahti, ja kui palju ta kaalus, jumal seda teab, kuid ausalt öeldes — ega ta vist üle kümne kilo ei olnud. Kõige häbistavam aga oli see, et need õnged võttis kalakaitseinspektor meilt ära ja tahtis meid koguni röövpüügi eest vastutusele võtta.

Kui ma niimoodi liialdama ja luiskama hakkan, siis unustan kõik, isegi selle, kellele ma oma valesid jutustan. Ning peaasi, kui ma niisuguseid lugusid jahvatan, siis ma ise ka usun nendesse, mulle näib, et kõik oli tõesti nii. Ja kui ongi midagi juurde lisatud, siis ainult mõni pisiasi, et eredamalt välja tuleks. Aga kui paned lõpp-punkti, hakkad pikkamisi rahunema ja meenutama kõike seda, mis sa rääkisid, siis hüppa või vette.

Istusime Šuraga kõrvuti. Tema istus väikesel pingil, mina — veidike eespool, köiepuntral, ja olgu märgitud, et ma töötasin, parandasin köit, mille kallal Figurnov oli juba vaeva näinud. Seetõttu ei pööranud ma rääkimise ajal pead üldse Šura poole, — olin sil-

madega töö juures. Sellegipärast tundsin kogu aeg, et ta mind vaatab. Seda võid ju isegi seljaga tunda. Aga kui ma oma jutustamise olin lõpetanud ja mu südant ängistas küsimus, mida ma nüüd olen kokku laterdanud, — tekkis jube vaikus. Noh, et mina vait jäin, see on selge. Aga miks siis Šura vaikib? Kui vaataks õige tema poole? Ei julge...

Möödub minut. Nokitsen köie kallal. Kujutan endale ette, missugune muie on Šura huultel. Möödub teine minut. Kael tõmbub higiseks. Šura aga vaikib, ning mulle näib, et nüüd pole enam muietki, ainult selge põlgus ja hall igavus. Kolmas minut. Kõrvad tulitavad, suu kuivab. Aga Šura vaikib ikka veel. Ma ei kuule isegi ta hingamist.

Siis vaatan ise nagu kogemata talle otsa. Ei, Šura ei naera. Ka igavust pole tema näol märgata. See on niisugune... ei, ma ei saa aru! Aga ta pilk — kergitan veidi oma laugusid, kuid need vajuvad kohe jälle alla. Endal on tunne, et muutun üleni soojaks kisselliks, kuigi lihased on mul nagu rauast — pigistasin köieotsa pihus kokku nagu hundi kõri.

Tõusen püsti. Miks? Ei tea isegi. Jalgu nagu ei tunnegi all. Ja Šura — kui teda näengi, siis läbi allalastud laugude. Kuid ma tean, et ka Šura tõuseb püsti ja vaatab mind üksisilmi nagu ennegi, huuled aga liiguvad tal tasakesi. Kuulen parda taga vee loksumist ja vahumullide kihinat, kuulen, kuidas ahtris tüdrukud laulavad heledalt «Üksikut lõõtspilli», kuid mida Šura räägib, seda ei kuule ma üldse. Aga ta räägib. Taganeb, samm-sammult kaugeneb minust, kuid vaatab nagu ennegi ja liigutab sõnatult huuli.

Ta jõudis juba tekile. Käsi puudutas reelingut. Siis oli ta läinud. Minu silme ees aga seisis ikka veel heleda varjuna Šura nägu, põskedel peened udemed.

Tahtsin köie parandamise uuesti käsile võtta. Töö ei edenenud. Oleksin tahtnud kuhugi minna, aga kuhu? Kas või kohapeal tiirutada, kui aga saaks käia! Ja siis millegipärast meenuski mulle äkki Ivan Andreitš ja tema jutustus Poljakesest. Olin korraga rõõmus ja elevil. Kas see ongi armastus? Mõtlesin, et see on mägede taga, aga see oli ju siinsamas, minu kõrval.

Neljateistkümnes peatükk

AGA MIDA MINA PEAN TEGEMA?

Polaarjoone taga, Igarkas ja sealt edasi, pole suvel enam üldse mingisuguseid öid, ei pimedaid ega valgeid — kogu aeg paistab päike. Kes pole harjunud, see läheb omadega sassi, ei saa normaalselt magada. Aga mis siin suvel taimede ja lilledega sünnib! Küll alles vohavad kasvada! Istuge vaikse ilmaga kuhugi aasale, sihtige silm ühte punkti ja jälgige seda siis pool tundi või tund. Te näete päris selgesti, kuidas rohi kogu aeg liigub, kuidas taimed oma lehtedega üksteist tõukavad, ja seal, kus äsja polnud veel mitte midagi, puhkeb äkki õitsele erekollane õis.

Või võtame selle: mõnes kaldakurus on veel talvine lumi ja jää, mis sinna jäämineku ajal on kogunenud, aga sealsamas kõrval lokkab lopsakas rohi. Tal pole aega oodata, seni kui suvi kogu jää ära sulatab.

Igarka on loojumatu päikese all väga rõõmus linn. Ta on puust linn — isegi teed, tänavate sõiduteed, on laudadest nagu korterites põrandad, ainult et värvimata. See linn ei vanane ega lähe nii mustaks nagu teised linnad. Siin ei ole haisvat suitsu ega tolmu.

Igarka paistab kaugele, kuigi ta ei asu päris Jenissei, vaid tema kõrvalharu ääres, saare taga. See saar on, võiks öelda, täiesti paljas. Muidugi on ka siin inimesed süüdi, ei hoidnud puid, mis saarel kasvasid, aga mis peaasi — põhjamaa. Polaarjoone taga on loodus hoopis teine. Jõe kallastel ei näe mägesid, ei ole ilusaid kaljusid ega järsakuid, ei ole ka mustavat põlistaigat. Igarka ümbruses kasvab veel lehtmändi ja paiguti on isegi seedrisalusid, ning kõik on normaalsuuruses, kuid edasi põhja poole hakkavad puud juba maa ligi hoidma. Jääb mulje, nagu oleksid nad inimesed, kes, pea ettepoole kummargil, läbi lumetormi ja käreda pakase edasi rühivad, püüdes jõuda Põhja-Jäämere äärde. Kõik puud on siin jändrikud, haralised. Ainult polaarkask, ise kõigest põlvepikkune, on niisama rõõmus ja õrn nagu mujalgi. Ma ei tea, kuidas kellelgi, aga minul on alati tahtmine kummardada selle puukese ees tema mehisuse pärast. Räägitakse, et palmid olevat väga ilusad. Eks soojas lõunas oleks

ju päris patt inetuks kasvada. Aga katsu sa igikeltsa maal, kus lumetormid viimase mullakübeme minema puhuvad ning pakane neljakümne kraadini langeb, üles kasvada ja veel õrnaks jääda!

Igarkasse tulevad metsamaterjali järele merelaevad. Ookeanilaevu praegu veel ei ole. Vara. Jenissei suue ja Kara meri on alles jääd täis. Kuid augustis tulevad laevad karjas, peatuvad laadimise järjekorra ootamiseks reidil. Lippude järgi võid kogu maailma riike tundma õppida.

Olgu öeldud, et kui sa enne merelaevade tulekut Igarkasse jõuad, siis tundub ta eriti suurena ja kogu kesklinn on nagu värskelt ehitatud. Kuid ärge arvake, et need on majad, — need on talve jooksul saetud laudade virnad. Virnade vahel on tänavad ja põikuulitsad. Virnadel on isegi katused peal, laudade otsad on lubjaga valgeks võõbatud. Igarka saematerjalid on maailma parimad, sellepärast hoitaksegi neid nii suure hoolega.

Igarkas talvitada pole mul juhust olnud. Kohalikud elanikud räägivad, et siin tuiskab nii suuri hangesid kokku, et inimesed käivad vabalt pealpool ükskõik kui kõrget tara. Veel räägitakse, et talvised ööd on siin väga ilusad, eriti kui virmalised vehklevad. Kahju, et ka seda pole ma ise näinud. Kuid see-eest olen sajal korral näinud Igarkat suveajal ja peaaegu ikka kõrvetava päikesega, mis teeb alati uniseks nagu pärast rasvaste pliinide söömist. Käisin mööda tänavasillutist ka seal, kus lauad puudusid ja saepuru paksu kihina maad kattis. Saepuru vedrutas jalgade all. Majadest levis sooja vaigu lõhna, jõe poolt aga tuli teravat männikoore hõngu. Seal seisid parved. Suvel on Igarka kohal alati töö kära. Jõel kõmiseb raud, kõlisevad ankrud ja ketid; tehases puhib jõujaam; kiiresti hingeldavad saeraamid — tundub, nagu lämbuksid nad iga hetk saepurus; naised paugutavad värskete, niiskete laudadega, neid virna ladudes. Äh, kui ma Krasnojarskit nii väga ei armastaks, koliksin Igarkasse!

Siin pidi Ivan Andreitš maha minema, et igikeltsa tembutusi uurida.

Päris imestama paneb — insener ja madrus, hallipäine vanamees ja noor piimahabe, kuid nende päevadega saime kuidagi eriti suurteks sõpradeks, nagu ei

oleks me koos sõitnud viis päeva, vaid terve aasta, ning mul oli tõesti kahju, kui Ivan Andreitšit ära saatsin. Isegi sellest hoolimata, et ta nii ilusasse linna läks.

Koos Ivan Andreitšiga läksid maha veel viis-kuus inimest samast ekspeditsioonist, kuid ma ütlesin Ivan Andreitšile, et las ta jätab oma asjade kaldaleviimise tingimata minu hooleks. Mille muuga oleksin ma veel saanud meie lahkumist tähistada? Ta jäi hetkeks mõttesse:

«Hästi. Olgu nii. Kuigi mul on, kes mu kompsud välja tassiks. Aga millega saan mina sind tänada?»

Ma vastasin:

«Jätke ometi!»

Tema aga:

«Ma annan sulle, Kostja, oma raamatu mälestuseks. See ei ole salapolitseinikkudest ega ka spioonidest. See on teaduslik raamat. Tema pealkiri on «Siberi ja Kaug-Ida hüdroressursid». Eks ole igav pealkiri? Lugeda teda on samuti igav. Tõsi küll, eriteadlasele on minu raamat terve varandus. Sinu ees ei häbene ma seda öelda. Kuid ka sina loe mu raamat tingimata läbi. Suru hambad risti ja loe. Kaanest kaaneni. Komistad mõne tundmatu sõna otsa, otsi entsüklopeediast või vaata tehnilisse sõnastikku. Ja üldse, kui satub raskem koht ette, loe kaks, kolm korda läbi, küsi mõnelt targemalt inimeselt. Katsu tingimata asja sisusse tungida, et sa teaksid, millele su tuttav vanamees oma elu on pühendanud. Ja mine sa tea, ehk läheb sul seda kõike veel vaja? Mis?» Ta vaatas mulle kelmikalt otsa. See kukkus tal vahvasti välja. «Kuid sina oled ju hariduse vastu. Seitsmeaastase kooli oled lõpetanud ja sealtki saadud teadmisi pole sul kuhugi panna. Eluaegne madrus. Miks peaks madrus mingisuguse veidriku teaduslikku tööd lugema?»

Ja siis oli mul temaga niisugune jutuajamine:

«Te olete juba mitmel korral jutu selle peale viinud, Ivan Andreitš. Misjaoks?»

«Tead, Kostja, veetilk purustab kivi. Ja ma märkan, et ta on sinulegi juba väikese augu teinud. Enne olid sa kangesti vastu. Pimedast peast. Nüüd aga otsid juba põhjendusi. Nõuad minult motiveeringuid. Ole hea, lisan siis üht-teist juurde, seda enam, et see ei lange

lamedale kivile, vaid augukesse. Sa püüad mulle ja peamiselt muidugi iseendale tõendada, et sinu füüsilise jõu juures sobib sul üksnes madruseks olla. Aga mina ütlen, et sa ei kuluta selleks oma jõust isegi ühte kümnendikku. Täie jõuga töötavad teised madrused, näiteks see, keda te nagu koolipoisid Pikk-Muhhiniks narrite, või teine — Tumark Markin. Nendele on madrusetöö just kontimööda, rohkemat nad ehk ei suudakski teha, kui ainult musklite jõust rääkida.»

«Tohoh, Ivan Andreitš! Nii kah ei tohi arutada. On see minu süü, et Muhhin on pikk ja peenike ning ilma muskliteta ilmale tulnud, või pole osanud neid arendada nagu mina? Tumarkin aga on üldse mingi tibukene. Et mul nendega võrreldes on kergem töötada, selle vastu ma ei vaidle. Kuid see on ju lihtsalt minu õnn elus!»

«Ah niisugune oled sa! Nagu Hermann «Padaemandast»: «Las kaotaja nutab ja oma saatust neab!» Barbin tõmbas endale õnnekaardi.»

Ma solvusin. Kelleks Ivan Andreitš mind õieti peab? Nagu püüaksin ma meelega oma jõudu säästa! Kuid esialgu ma vaikisin.

«Ütle, laevalael rind vastu tuult seista on ju siiski meeldivam, kui näiteks trümmist tünne välja veeretada. Eks ole nii, Kostja? Aga ütle ausalt. Noh? Päris ausalt.»

Mulle meenus, et kord, kui laev talvekorteris seisis, lausus Šahvorostov: «Parem istuda, kui seista, ja lamada on veel parem, kui istuda.» Seda oli väga naljakas kuulda, sest parajasti olin ma ametis suure jäälahmakaga ning kogu mu hing laulis võiduhümni, Ilja aga, nina külmast sinine, istus ja kõpsutas jalgu. See oligi tema «parem istuda, kui seista». Kui Ivan Andreitš oleks tol korral mulle öelnud: «Noh? Ausalt», siis oleks mul kerge olnud vastata. Aga üldiselt, kui peab ausalt ütlema, siis on rind vastu tuult seista tõesti palju meeldivam, kui tünne trümmist välja veeretada.

Nii ma Ivan Andreitšile ka vastasin.

Tema aga sõnas:

«Kui sina, noormees, oleksid teisiti öelnud, siis oleks see juba silmakirjatsemine olnud. Minu poolt aga oleks suur vale, kui püüaksin sind veenda, et madru-

sele meeldib rohkem tünne veeretada, kui tekil jalutada. Minu mõte, Kostja, on teine. Autojuhid kasutavad sõna «tühisõit». See on siis, kui auto sõidab tühjalt või väikese koormaga, see tähendab, et auto veab vähem, kui ta kandevõime lubab. Ka inimesel võivad elus olla tühisõidud. Mis sa arvad, kas see sinu kohta ka käib?»

Siitpeale algas meil äge vaidlus.

«Ah soo! Teie arvates olen mina siis kolmetonniline, kuna Muhhin ja Tumarkin on poolteisesed? Kuid igaühele meist on ette nähtud poolteisetonnine koormus. Aga milles siis mina süüdi olen? Niipalju kui peale laotakse, niipalju ka vean. Tuleb välja, et meie koormused on nagu ühesuurused kivilahmakad — igaühele oma. Teisiti ei saa jaotada. Seda enam, et ka töötasu on meil kõigil ühesugune.»

«Õige, Kostja, mu sõber. Poliitilise ökonoomia keeles tähendab see sotsialistliku jaotuse põhimõtet: «võrdse töö eest võrdne tasu».»

«Ei tea, Ivan Andreitš. Poliitilist ökonoomiat pole lugenud. Ei tea . . .»

«Väga paha, et pole lugenud. Oleksid rohkem teadnud. Näiteks . . .»

«Ma tean selletagi, et Kostja Barbin pole luuslangilööja!»

«Kuid tühisõite sa ometi teed? Kihutad oma kolmetonnilisega tühjalt ringi? Me räägime ikka, et sotsialism on meil juba üles ehitatud ning me läheneme järk-järgult kommunismile. Parajal kohal räägid vist ise kah nii. Eks ole õige?»

«Noh, ei tea nüüd, kas räägin või mitte . . . Kõnesid ma ei pea. Aga et me kommunismile läheneme, seda ma tean. Kuid mida te tahate selle kõigega öelda?»

«Seda, Kostja, et liikumine kommunismi pole mitte mõni sõnakõlks, vaid meie ühiskonna reaalne areng. Alaline pidurdamatu liikumine, ning igaüks peab endas otsima seda, mis sellele liikumisele kaasa aitaks. Sest kommunistlik jaotuseprintsiip on juba teine: «igaühelt tema võimete kohaselt, igaühele tema vajaduste järgi».»

«Tean, Ivan Andreitš. Kuid «vajaduste» järgi saab alles siis, kui meil kõike külluses on.»

«Kah õige! Aga millal me siis «võimete» kohaselt alustame? Millest see sõltub?»

Näete, milleni välja jõudsime. Paugupealt oli mu tormakus vähenenud. Tuli välja, et sõltub ainult sinust endast. Ja kui sinust meest ei ole, kuidas siis kommunismi minna — kas üks külg ees? Mulle anna vajaduste järgi, aga mina võimete kohaselt vastu ei anna? Ivan Andreitš märkas minu segadust kohe.

«Hea küll, ütleme, et vajaduste järgi on veel kauge tulevikumuusika. See on siis, kui tõesti saabub täielik kommunism. Aga miks siis Kostja Barbin ei taha juba nüüd võimete kohaselt töötada? Ega ainult kommunismis — ka sotsialismis, kus võrdse töö eest makstakse võrdset tasu, ei oleks see sugugi paha. Oma võimeid peab alati terviklikult rakendama. Sa ei ole luuslangilööja, sa oled komnoor. Sul on kahju ennast tervenisti rahva teenistusse anda. Kuid samal ajal oled sa ka suur pillaja. Mitte ainult oma füüsilist jõudu, vaid ka teadmisi, andeid ja võimeid kulutad sa praegu tühjalt.»

Pomisesin selle peale midagi päris segast, et kas ma siis pean veel õppima kah. Minu töö jaoks on mul teadmisi üleliiagi palju. Kas see poleks tühisõit, kui õpid asjata, ilma igasuguse vajaduseta?

Ivan Andreitš kehitas nii järsult oma kõhnu õlgu, et mulle kuuldus, nagu oleksid ta kondid raksatanud.

«Kuidas nii, ilma vajaduseta? Sa, noormees, lausa pilkad. Ah et inimkonnale, et rahvale pole uusi teadmisi vaja? Või Kostja Barbinile, Nõukogude mootorlaeva «Rodina» madrusele, pole neid vaja? Aga kas see Kostja Barbin on üks osake meie ühiskonnast? Ja madrusena pole tal siis mingeid teadmisi vaja juurde õppida? Praegu on väga moes kõnekäänd vankri rakendamisest hobuse ette. Mulle näib, et sina, noormees, oma hobust just niimoodi rakendadki. Aga tarvis on, sõbrake, et igas elukutses teadmised ees käiksid ja elukutset enda järel tõmbaksid. Kui oled oma teadmiste taseme kõrgemale tõstnud, siis tõsta ka elukutse taset kõrgemale, uuele astmele. Ise aga püüa oma teadmistes veel kõrgemale tõusta.»

«Tõusta!» Kuid mul on niisugune tunne, et just vastupidi, — praegu langen ma kuhugi allapoole. Ning püüan juba, nagu öeldakse, õlekõrrest kinni haarata.

«Kukub ikkagi niimoodi välja, Ivan Andreitš, — te tahate, et ma madruseameti maha jätaksin.»

«Ei, noormees, veidi teisiti kukub välja. Ma tahan, et sa loobuksid mõttest, nagu poleks sul enam vaja kuhugi püüda.»

Umbes niisugune jutuajamine oli meil. Vähemalt niisugusena panin ma selle esimese hooga kirja.

Ühesõnaga, selle viie päeva kestel töötasin ma Ivan Andreitšiga igasugust poliitikat rohkem läbi kui enne seda kogu elu jooksul kõigis ringides kokku. Ja kuigi see jutuajamine ei lõppenud sugugi minu kasuks, nagu te ise nägite, hakkas see viimaks mulle lihtsalt meeldima. Pea läks mul sellest nagu mahukamaks.

Nüüd ehk küsite minu käest, miks ma Šurast pole ühtki sõna lausunud? Kuigi peatüki pealkirjaks panin: «Aga mida mina pean tegema?»

Selles see asi oligi, et ma ei teadnud üldse, mida ma pidin pärast seda tegema, kui Šura tasakesi ära läks. Et ma enne vahikorra lõppu teda enam ei näinud, on päris loomulik. Aga kui mu vahikord lõppes, siis teistes tingimustes oleksin ma kindlasti kohe tema juurde läinud. Nüüd aga oli tunne, et mitte ei saa minna. Isegi postikajutist kartsin mööduda: äkki läheb uks lahti. Küll on imelik lugu! Pole ju midagi sellist juhtunud, et kohtumine peaks raske olema...

Kui teiega on ka kunagi midagi niisugust ette tulnud, siis te võib-olla muigate minu üle, et Kostja teeb kärbsest elevandi. Ma vaidlen sellele vastu, ka teie olete niisugustel juhtudel elevante teinud! Olete täpselt niisama hingevalus olnud ja mõelnud, mis see tähendab ja kuidas te peaksite talitama: kas joosta tema juurde või, vastupidi, putkata tema juurest kuhugi hästi kaugele. Olnuks mul ükskõik missugune teine amet, ma oleksin võinud veel valida. Aga ütelge, kuhu saab madrus laevalt putkata?

Mida rohkem ma Šurale mõtlesin, seda selgemaks mulle sai, et ta mind armastab. Seda kinnitasid ka igasugused teised märgid: kuidas ta mulle ühe või teise asja kohta ütles või mu kätt puudutas, kuidas portreed maalis... Noh, ja mina? Endast sain ma veel vähem aru kui Šurast. Kas tõesti see ongi armastus? Varemalt ma mõtlesin, et kui see saabub, siis on ta kuidagi suurem. Igal juhul — kuidagi eriakordne. Aga

kui ma nüüd mõtlesin, siis segas mind kõigele lisaks ka veel Maša. Ta nagu seisis mu selja taga ja küsis nukra etteheitega: «Kostja, mis sul ometi on?», täpselt nagu tolgi korral Stolbõl, kui ma oma krutskeid tegin. Mind vihastasid need tema sõnad, sest neid oleksin pidanud mina temale ütlema, aga mitte tema mulle. Kui õiglaselt võtta.

Vahikorrast vabanedes otsisin kõigepealt Šahvorostovi üles. Ükskord oli vaja talle ometi pähe taguda, et Šura kohta igasugust loba rääkida ma tal enam ei luba.

Ilja oli ahtris krinoliini peal — see on niisugune poolringikujuline rest otse tüüri kohal. Ta nülgis lammast. Nojah, lammast. Kasutas väitse nagu osav juuksur habemenuga. Miks ta selle töö ette võttis, ei taipa. Kas see lihtsalt meeldis temale või polnud restoranitöötajate hulgas kedagi, kes oleks lammast tapnud. Mõistagi polnud mul praegu kuigi meeldiv rääkida seda, mis mul peas oli, inimesele, kes välgutab nuga ja kelle käed on küünarnukini verega koos. Ja siiski leidsin ma selleks mingisugused sõnad. Ilja pilgutas vasakut silma, viskas noa õhku ja püüdis jälle kinni.

«Veidrik! Noh, olgu, ma ei räägi enam. Aga kui sa ise küsid? Sa ju küsid.»

Näitasin talle sõnatult rusikat ja tulin tulema.

Nüüd pidin ma kellelegi rahulikult oma südamelt kõik välja puistama. Mida? Ei tea isegi, kas rõõmu või muret? Püüdsin Tumark Markiniga juttu alustada. Tema pole kunagi kellegi vastu toores ja võib nii peeni asju paremini mõista kui mõni teine inimene. Tumark istus üksi ja lausa neelas raamatut. Vaatasin kaanele: «Minu elu kunstis», K. Stanislavski. Selge. Hakkasin Tumarkile sellest ääri-veeri rääkima ja nii, nagu poleks see üldse minuga juhtunud. Kuid tema punastas äkki, lõi käega ja sõnas: «Ei maksa sellest rääkida, Kostja.» Ja nii pikuke meie jutuajamine oligi.

Siis katsusin reisijatega sel teemal rääkida. Kuid nendega oli niisuguse jutuajamise alustamine veelgi raskem. Neid ei huvitanud armastus, vaid rohkem see, missuguse kiirusega laev praegu liigub, millal me jõuame Dudinkasse ja kui lai on Jenissei sel kohal. Õigemini, neid huvitaks ka armastus, kui see oleks enda oma. Või kui ongi teise inimese oma, siis olgu

selgesti jutustatud. Aga kuidas sa selgesti jutustad, kui kõik on endalegi alles udune.

Siis läksingi uuesti Ivan Andreitši juurde, sest minule oli ta nagu omainimeseks muutunud. Ma ei kartnud isegi seda, et võiksin teda segada, kui ta enne maaleminekut viimaseid ettevalmistusi teeb. Aga kui ma kajuti ukse avasin, siis nägin, et see oli inimesi täis ja laual seisid avatud šampanjapudelid. Ivan Andreitši sõbrad olid kokku tulnud, et teda Igarkas ära saata. Ma ei söandanud sisse minna.

Mõne korra nägin eemalt ka Šurat. Mulle näis isegi, et ta käis ja otsis mind, kuid ma põikasin väga osavasti inimeste sekka või kadusin koridori. Mitte et ma oleksin kohtumist kartnud, ma tahtsin seda lihtsalt edasi lükata. Miks? Ei tea isegi. Kuid varem ma nagu teadsin kõike.

Nii venis aeg kuni Igarkani. Kodisin laeval mööda nurgataguseid. Ja kui «Rodina» nina vastuvoolu keeras ning naftabaasi valged tsisternid ei paistnud paremalt, vaid vasakult pardalt, siis tormasin lihtsalt Ivan Andreitši kajutisse.

Kui ei saagi rääkida, — mis sest, vähemalt viin asjad välja. Muidu mõtleb veel, et Kostja Barbin lõksutas niisama.

Ivan Andreitšil oli väga hea meel:

«Kallis poiss, kuhu sa ometi kadusid? Kas me ei peaks pakkidega liikuma hakkama?»

Laev andiski juba tõepoolest randumisvilet, mis paneb alati värisema nende südamed, kes peavad sadamas maale minema. Kuigi Ivan Andreitšit oli palju sõpru saatma tulnud ja igaüks neist mõne kompsu või kohvri kätte haaras, ei jäänud minagi päris ilma. Vanamees ainult muheles kohmetult:

«Aga mis mulle endale jääb? Mina ju pean ka midagi käe otsa võtma.»

Mulle tundus sobimatuna talle meelde tuletada raamatut, mille ta oli lubanud mulle mälestuseks kinkida.

Vahekäiku jõudsime pisut varavõitu. Seal oli parajasti kõige suurem tunglemine: igaüks tahtis võimalikult rutemini kaldale hüpata. Ülemiselt tekilt kostis hõikeid. Siin nägi ülemus kaldal oma alluvat: «Iva-

nov! Kuidas käsi käib? Mis sa kökutad?» Seal nägi alluv oma ülemust: «Pjotr Akimovitš! Pjotr Akimovitš! Kuidas tervis on? Mis perekond teeb?» Tüdrukud hõiklesid: «Oi, oi, Svetka, tee ometi rutem!» — «Püüa, kohe hüppan alla!» Naine märkas oma meest, lõi käsi kokku ja vingus nagu põrsas: «Tuli vastu! Tuli vastu, paganas!» Käed olid tal rasked ja paksud, see-eest aga kulmud nagu vibukaared, huuled südamekujulised, peas kübar, nagu oleks neli kübarat kokku õmmeldud. Mööda põski veeresid rõõmupisarad. Ühed poisid pistsid sõna lausumata näpud suhu ja lasksid vilet. Üldiselt oli päris lõbus pilt.

Selle kära ja vile saatel kandiski tihe inimestevool meid laevalt kaldale. Jälgisin kogu aeg, et minu Ivan Andreitšile liiga ei tehtaks. Tõsisemal hetkel lõin küünarnuki ette, ja olge lahke, inimvool pöördus minust kõrvale nagu jõgi kaljust.

Siis nägin ma eespool Mašat ja Leonidi. Mehel oli pidulik meremehevorm seljas, isegi kortik küljel, ta tõstis nagu minagi kord ühe, kord teise küünarnuki üles, et Mašat kaitsta. Kuid kõige kitsamas kohas suruti nad siiski teiste vahele ning ma nägin, kuidas Leonidi käed vajusid nagu murtult alla, Maša aga vaatas ehmunud näoga tagasi. Oleksin tahtnud sellele meremehele hüüda: «Polundra! Kuhu sa vahid?» Kuid siin sattusin ka ise sellesse kitsasse kohta ja ainult suure vaevaga sain Ivan Andreitši sellest läbi juhtida.

Siis aga nägin ma Mašat ja Leonidi juba trepil, mis viis kailt üles, jõesadama hoone juurde. Ilus lai trepp, mis oli hele nagu kõik siin Igarkas. Nad läksid kergel, rutakal sammul. Leonid rääkis Mašale midagi, ja oli päris kena vaadata, kui Maša kallutas veidi pead — vist selleks, et paremini kuulda.

Meie Ivan Andreitšiga ja kõigi tema sõpradega läksime trepist üles aeglasemalt. Kõik asjad olid rasked, pealegi kannatas Ivan Andreitš hingeldamise all. Mõtlesin: puhkus kuluks talle marjaks ära. Samal hetkel kuulsin Šura häält. Alt, kailt.

«Kostja, Kostja, kallis! Osta mulle, palun, mingisugust lõhnaõli.»

Ta hüüdis nii valjusti, et tema hääle peale vaatasid tagasi kõik, viimane kui üks reisija, kes trepil oli.

Vaatas tagasi ka Maša. Ivan Andreitš jäi seisma ja pomises midagi: «Ah jah, tütarlapse kohta ma...»

Miks Šura seda hüüdis, ma ei tea. Esiteks, «mingisugust» lõhnaõli võib alati osta ka laeva müügiletist. Teiseks, ma ei olnud veel kunagi tähele pannud, et Šura oleks lõhnaõli vastu huvi tundnud. Tema kajutis polnud kunagi lõhnaõli lõhna, huuli ta ei värvinud, nägu ei puuderdanud, ja tema näole, nendele peente udemetega põskedele, polekski vist puuder peale jäänud. Olgu muuseas öeldud, et kõik need päevad käis ta sinises suusadressis. Kuid nüüd seisis Šura seal eredas siidkleidis ja palus minult kõigi inimeste kuuldes seda, mida tal üldse vaja polnud või mida ta oleks võinud ka ise teha. Ma ei salli, kui täiskasvanud inimesed nii rumalasti käituvad. Erandit ei tee ma tüdrukutelegi, kelle iga rumal vemp siiski armsana näib. Teises olukorras oleksin Šura peale väga vihastanud. Kuid kõik vaatasid mind arusaavalt ja julgustavalt. Ma ei näinud ainult, kuidas Maša vaatas. Andsin Šurale käega märku, et kindlasti ostan.

Kui me trepist üles jõudsime, viis Ivan Andreitš mu veidi kõrvale:

«Ta on vist väga hea inimene, see sinu tütarlaps. Just temast ma tahtsingi sinuga möödunud korral rääkida, kui alustasin... Aga sa vist taipasid pärast ka ise. Mul on pikk elu seljataga, kuid ma ei ole võlur, ei ole kaardipanija, käejoonte järgi saatust ennustada ei oska. Seda enam, et ma sinu tütarlapsel pole näinud isegi sõrmeotsa, peopesast rääkimata. Aga siiski, kallis poiss, on igasuguseid väikesi märke. Väga pisikesi, kuid tähtsaid... Kas sa ise armastad või ei armasta, aga tütarlapse armastusega ära mängi, tütarlast pead sa hoidma. Poljakesest ei rääkinud ma sulle juhuslikult, vaid nimme. Aga mida ja kuidas teha, pead ise otsustama. Muide, kas lugesid, mis ma sulle raamatusse kirjutasin?»

«Ivan Andreitš,» ütlesin ma, «oma raamatut te mulle ei andnudki!»

«Kuidas ei andnud? Mis jutt see on? Oh, mu pea! See jäi siis kajutisse. Halvem on muidugi, kui ma ta hajameelsusest kohvri tagasi panin. Kuid siin ma oma pampusid lahti võtma ei hakka. Annan siis, kui sa Dudinkast tagasi sõidad.»

«Mis te räägite, Ivan Andreitš? Ega te ei hakka ju mulle vastu tulema?»

«Noh tead, noormees, see on juba minu asi, kuidas ma teen. Aga enne vaata kajutis hoolega ringi, raamat on ehk seal.»

Sellega me teineteisest lahkusimegi. Meie laev sõitis edasi. Postikajuti uks oli lahti. Kuid mina ei teadnud ikkagi, mida ma pean tegema, sest ei teadnud, kas ma Šurat armastan.

Viieteistkümnes peatükk

MAA ÄÄR

Ütlen ette ära, et see väljendus pole täpne juba sellepärast, et maakera on ümmargune. Lugu on nii, et Dudinkast, meie lõppsadamast, jääb Põhja-Jäämere rannikuni veel üle seitsmesaja kilomeetri, aga kui juurde arvata Rudolfi ja Üksilduse saar, siis on Krasnojarskimaa põhjapiirini vist isegi üle kahe tuhande kilomeetri. Ja siiski näib igaühele, kes on Dudinkani jõudnud, et edasi nagu polekski enam maad. Lõpp. Teispool Dudinkat on meri. Eks ta ole õigus ka: Dudinkast allpool käivad ainult merelaevad, kui mitte arvestada kalurite seinereid, mis tiirutavad oma püügikohtades, tormi ajal aga põgenevad kuhu juhtub.

Et Dudinka on samavõrd mere- kui jõesadam, sellepärast ongi ta kuidagi kaheilmeline. Siin on reisilaevade peatuspaik. Astud trappe mööda üle pargase, tambid pehmes savis, ja katsu, kuidas järsust mäest üles saad! Siin sõeluvad igas suuruses mootorpaadid, sagivad ookeanilaevade ümber nagu väikesed anšoovised meriforelli kõrval. Siin on ka konveierite raudestakaadid kivisöe laadimiseks praamidele. Süsi kukub vagunist otse konveierilindile ja sealt tuhiseb musta joana alla. Nii kõrged on siin kaldad! Te küsite, kust need söevagunid siia tulevad? Süsi tuleb Norilskist, sealt on siia läbi pehme tundra suurepärane raudtee ehitatud. Samasugune raudtee jookseb ka all mööda tammi. Taamal on musttuhat ladu ja sadamakraanat, üldse on seal ainult kivi ja teras. Aga siinsamas kõr-

val, Dudinka jõe suudmes, on kõik kohad täis palke, mis on mööda Jenisseid siia parvetatud. Need palgiparved on siia vedanud niisugused töökad vedurlaevad nagu seegi, millest me Turuhhanskist allpool mööda sõitsime. Sellel jõel nagu polegi üldse mere hõngu. Aga kui kaldale vaatad, siis näed seal rauast meremärke. Niipea kui alamjooksul on jää läinud, seatakse need Jenisseil ankrusse.

Niisama kaheilmeline on Dudinka ka kaldast kaugemal. Väikesed majad, kohalikus keeles «balkiid», on nii pisikesed, et tundub, nagu võiks neid näpuga ümber lükata, kõrval aga kerkib kolmekorruseline telliskivihitus. Või on terve tänav täis kahekorruselisi puumaju. Laudkõnniteed, nende all veeloigud, kus kasvavad lemled, jäneselilled ja tarn; metskurvitsad hulguvad ringi, otsides toidupoolist. Tänava sõiduteel on paks räbukiht, mida mööda veoautod kolmanda käiguga kihutavad. Kuiva ilmaga isegi tolmab siin nagu tõelises linnas. Aga kuiva ilma on Dudinkas siiski harva ja sellepärast ei tõsta ka veoautod kuigi sageli tolmupilvi, vaid ukerdavad rohkem poriröövpais. Kuid seda ei tohi võtta etteheitena linnale. Peab aru saama, millisesse tundrarabasse ta on rajatud. Ega kõiki neid soolaukaid ja rabamülkaid paugupealt asfalti täis ei vala. Elektrivalgusega on nad küll juba ammu üle valatud. Kui hilissügise pimedal ööl Dudinkale lähened, siis särab ta üleni tuledes, paistab juba neljakümne kilomeetri taha.

Kui Dudinkat võrrelda Igarkaga, siis ütleksin, et Dudinkal on mehelik jõud, Igarkal aga naiselik võlu.

Siia, sellele maa äärele, jõudsime hilisööl, kui linnas kõik magasid, välja arvatud päike, sadama ülem ja veel need, kes pidid «Rodinale» tingimata vastu tulema. See oligi hea, sest meiesugustel, madrustel, on lõpp-peatuses kõige rohkem tööd, ja kui kedagi pole segamas, ongi parem. Päeval aga tulevad dudinkalased kaldalt kas kapteni juurde või restorani õlle järele või lihtsalt, et laeval korra ära käia ja laevalaelt mõne korra vette sülitada.

Dudinkas läheb vahikord segamini. Kõik madrused on lossimas, igaüks tahab kiiremini lõpetada, et laev uute sõitjate vastuvõtmiseks ilusasti korda seada ja et

endalegi jääks aega korra linnas ära käia. Üks ostab endale kauplusest mõne säärase asja, mida Krasnojarskis saada pole, teine jookseb tuttavaid külastama — neid on siin igaühel —, kolmas kihutab kalurite juurde, et sealt kastrulitäis musta kalamarja tuua. Kohalike elanike, neenetsite kaudu võib isegi kudrustega tikitud põdranahkseid karussaapaid või luust nikerdatud tubakatoose osta. Seda kõike saab ainult sel juhul teha, kui laev seatakse sõiduvalmis viis plussi peale. Muidu ei lase Ivan Demjanõtš mitte kedagi kaldale.

Ühesõnaga, rügasime kuidas jaksasime. Veeretasime tünne, tassisime kotte ja kaste, pesime ning nühkisime tekki ja saimegi igaüks oma neli tundi vaba aega.

Tumark Markin kutsus:

«Käime kinos ära. Ees ju terve nädal sõitu ülesjõge.»

Petja, Pjotr Figurnov tegi teise ettepaneku:

«Talveks võiks osta head labakud. Karusnahksed. Väga odavalt. Ma tean, kust saab. See on selguse mõttes.»

Ilja Šahvorostov meelitas muidugi restorani minema:

«Kokk on oma mees. Pakub meile niisugust nelmat, et keele viib alla. Puhvetis on margiveini — portveini, mida isegi Moskvas saada pole. See toodi siia kakskümmend aastat tagasi, spetsiaalselt Kaug-Põhja jaoks. Niisama haruldane nagu mammut arheoloogias.»

Ilma et oleksime kokkuleppele jõudnud, hakkasime kõik neljakesi linna poole minema, rühkides mäest üles. Ma juba rääkisin, et Dudinkas pole see sugugi lihtne, iseäranis pärast vihma. Savi on hirmus libe. Enne kui trepini jõuad, käid mõnikord neljakäpakilegi. Kuid ärge arvake, nagu oleksid ülemused selles süüdi, et trepp pole jõeni välja ehitatud. Ei. Kui pikendaks seda praegusest allapoole, pühiks jääminek alumised astmed niikuinii ära ja viiks merre. Te ei kujuta ette, kui jubedad on Dudinkas jääminekud. Kahekümne viie, kolmekümne meetri kõrgused jäämäed ajab püsti! Külmunud kaldad lõhub ära, künnab üles, tuhandepuudased kivid keerab maa seest välja. Pealegi, ega Jenisseil siin niisugust jääd pole nagu lõunas, kus see ise nõeljaiks kildudeks pudeneb. Dudinkas on tugev talvine jää, murrukohad on klaassiledad. Katsu niisugust kahe meetri paksust jääd murda ja siis mägedena kallastele kuhjata. Seda suudab ainult Jenissei. Ainult temal üksi on niisugune hiiglase jõud.

Isegi praegu, juunikuul, kattis kallast kogu pikkuses paks valge kord jäätükke; selle alt nirises vett, mis leotas savi.

Nägin meie ees Šurat mäest üles ronimas, ühes käes väike kohver, teise käega kahmas ta kord kivist, kord jäälahmakast kinni.

Pean teile ütlema, et Igarkas ma ostsingi talle lõhnaõli, just nimelt «mingisugust», see oli vist «Anemoon». Viis rubla maksis, sest kaldaputkas kallimat ei olnud. Ulatasin Šurale pudeli ja ütlesin: «Palun, siin see on,» ise lippasin kohe minema. Ta ei jõudnud mind tänadagi. Hiljem hoidsin ennast kuni Dudinkani kõrvale, et mitte tema silma alla sattuda. Miks ma seda tegin, ei tea isegi.

Praegu ma ei oleks tahtnud Šurale järele minna. Meie, poisid, oleksime võinud Dudinkas parem üksi veidi ringi vaadata. Kuid Ilja hüüdis täiest kõrist:

«Šurka, oota!»

Tüdruk jäi jalapealt seisma. Ja kui me talle järele jõudsime, pidin mina Šura kohvri käe otsa võtma; saate ise aru — kes siis veel? Kuid see kohver oli muide väga raske. Mul oli hirm, et Šahvorostov hakkab jälle laterdama, ja siis tuleb mul temaga uuesti tülli minna. Aga kuigi Ilja ajas suust jama välja, nagu ta seda ikka tegi, Šurat ta siiski ei puudutanud.

Et meiega on tüdruk kaasas, siis tuleb järelikult üheskoos kinno minna. Tumarkin rõõmustas väga — ta sai ju oma tahtmise! Aga Šura ütles järsku ära:

«Ma pean enne selle kohvri oma tuttavatele üle andma.»

Selle peale oli muidugi ütlemist ja õiendamist. Lõpuks otsustati siiski piletid võtta kõigile; mina aitan Šural kohvri kärmesti ära viia, poisid aga ootavad meid kino sissekäigu ees.

Niisiis läksimegi kahekesi. Ma küsisin: «On see kaugel?» Šura vastas: «Vaksali juures.» See tähendas — linna teises otsas. Päris pikk maa. Ilma minuta oleks ta vatti saanud, kui poleks bussiga sõitnud. Ärge imestage midagi, Dudinkas käivad ka bussid.

Rääkisime kõige tühisemaist asjust, sõna siit, teine sealt. Võib-olla sellepärast, et me ei käinud kõrvuti, vaid teineteise kannul. Kõnniteed on siin kitsad, vastutulijad sunnivad kogu aeg kõrvale astuma, et neile teed anda.

Jutu sees küsisin, mida Šura nii rasket on oma kohvrisse ladunud, kas rauda või klaasi. Šura käis minu ees ega vastanud kohe; ma isegi mõtlesin, et ta ehk ei kuulnud mu küsimust. Siis aga seisatas.

«Kostja, oled sa väsinud? Anna, ma kannan ise.»

Vastasin talle:

«Pole ma väsinud midagi. Küsisin niisama.»

Ja nüüd ei vaadanud mind enam Šura, vaid jaapani diplomaat parun Tanaka. Ta välgatas silmadega ja puhkes tütarlapselikult naerma:

«Pildid, Kostja! Klaasmaalid. Saadan Norilskisse, seal ostetakse õhinal ära, paremini veel kui Krasnojarskis.»

Ise pöördus ümber ja pani jooksu, ning aina lõkerdas naerda:

«Oled aga rumal! No küll oled sa rumal, Kostja! Kohe uskusid . . .»

Šura tuttavate korterisse ma sisse ei läinud, jäin tänavale ootama. Käisin tükk aega maja ees edasitagasi nagu tunnimees. Siis tüdinesin ära ja läksin ülesõidukohale, kus manöövrivedur rööbastel liikus, täpselt samasugune nagu meil Krasnojarski raudteejaamas: tiris enda järel pikka vagunite rodu, õhus oli tunda kivisöe ja masuudi lõhna, puhvrid kolisesid. Ma unustasin hoopis, et seisan kaugel polaarjoone taga, maa äärel.

Dudinkas olen ma mitmel korral olnud. Kui aega jätkus, käisin tingimata ka tundras ära. Teate, see on siiski huvitav. Sealjuures mitte kaugel. Tegelikult on ju linn ise ka tundras — mine linna servale ja imetle nii palju kui süda kutsub. Kuid olgu öeldud neile, kes tundras pole käinud ja teda ainult ette kujutavad, et tundra pole sugugi sile ja tasane nagu stepp. Ta on täis künkaid ja lohke. Künkaid katab võsa, lohkudes aga on laukad ja veeloigud. Suvel otseteed läbi ei pääse, tingimata vajud mülkasse. Nende küngaste pärast ei näe ka kuigi kaugele. Mina aga oleksin tahtnud tundrat vaadata lennukilt või siis vähemalt kõrgelt mäelt.

Lennukile Kostja Barbin ei pääse. Kuhu ja milleks tal sõita? Aga mäele tõusta, kuigi mitte väga kõrgele, — seda võib. Üks niisugune mägi ongi otse Dudinka külje all, raudteejaama lähedal. Õieti mitte mägi, vaid kink, kui maateadusõpikute keelest kinni pidada. Aga kus tõelisi mägesid pole, seal nimetatakse ka kinku mäeks.

«Kostja, mis sind seal nõnda huvitab?»

See oli Šura. Ma ei märganudki, millal ta tuli.

«Ma mõtlesin, et tollelt mäelt oleks tore tundrat vaadata.»

«Eks lähme! Mina vaataksin ka.»

«Kuidas siis kinoga jääb? Teised ootavad meid.»

«Mõtle ometi! Kus selle kahju ots, piletid lähevad kaotsi. Kinosse me võime alati minna, Kostja, sellele mäele aga . . .»

Ning läksimegi.

Minul olid tankid jalas. Šural mikropoorsete taldadega kingad. Mööda teed sammuda polnud viga. Mäe juurde aga ei viinud ühtegi teed. Läksime silma järgi, ja siin see algas. Pealtnäha kuiv, aga astu peale — kohe vajub läbi ja all lirtsub vesi. Kui jalga kärmesti välja ei tõmba, on saabas vett täis. Jala tõmbad välja küll . . . aga kuhu sa teda toetad? Igal pool on ühesugune pehme. Lühidalt, kümne minuti pärast olid jalad läbimärjad, aga me ei olnud peaaegu üldse edasi jõudnud, aina tiirutasime küngaste ja laugaste vahel. Ja mida kaugemale, seda hullem. Puhkaks veidi, kuid pole kuhugi istuda.

Algul lagistasime naerda, kui eriti sügavale sisse vajusime. Siis aga ütles Šura juba tõsise näoga: «Kostja, kuhu me ometi oleme roninud? Kuidas me siit tagasi saame?» Nagu oleksime juba kohal. Natukese aja pärast torises ta: «Mis sul ometi pähe tuli?» Nagu oleks teda keegi jõuga siia tirinud; vastupidi, tema ise tõi minu siia. Viimaks jäi ta seisma: «Ei, rohkem ma ei suuda!» Käed vajusid tal jõuetult alla, silmad olid nii tuhmid nagu minestusse langejal. Seisis paigal ja korrutas ühte ja sama:

«Ei jõua, Kostja, ma ei suuda enam.»

Äkki kukub tõesti pikali. Kuigi püksid jalas, on ta siiski tüdruk. Niisugust jõudu nagu minul tal muidugi ei ole. Üksinda oleksin ma igasugustest laugastest läbi

sumanud ja tundrat mäe tipust vaadanud. Kuid nüüd, Kostja, mõtle, kuidas sa laevale pääsed.

Astusin Šura juurde ja aitasin ta ühele mättale, mis oli väheke kuivem.

«No seda ma ei arvanud, et sa niisugune oled...» ütlesin Šurale.

Ta pani käe õrnalt mu õlale.

«Missugune siis?... Noh?...»

«Nõrgake!»

«Sul on õigus... See-eest oled sina tugev. Küll on hea!»

Ning ta vajus täie kehaga minu vastu. Kui ma poleks teda käega toetanud, oleks ta vette kukkunud.

Nii me siis seisime seal nagu raidkujud linnapargis. Kihulased surusid näo ees, loikude kohal lendlesid tundmatud valged liblikad, päike peegeldus vees ja pimestas silmi. Kõigist loikudest sirutusid ülespoole noored jäneselilled nagu harjased. Praegu olid nad rohelised, aga sügise poole, siis jääb mulje, nagu oleks lund sadanud. Mäeharjale me ei jõudnudki, aga Dudinkast seisime siiski kõrgemal, kogu linn oli meie ees nagu maakaardil — iga tänav ja põikuulits oli näha. Linna taga on Jenissei. Ja Jenissei taga jällegi tundra — keset rohelust virvendas järvede hõbe. Selle kõige kohal sõudsid väikesed pilvesagarad justkui jäneselille valged tupsud. Silmapiiri ja maa äärt nagu ei olnudki olemas, oli lihtsalt mingi paoke maa ja taeva vahel. Kujutlesin siis, kuidas see kõik mäe tipust vaadatuna välja näeks.

Põhjast, ookeani poolt, puhub külm tuul, õhk on puhas. Tundras pole ju midagi, millest tolmu tõuseks. Ka jõe kohal on õhk puhas, kuid seal on ta kuidagi teine, tuttav ja hea. Seal ta tundub kodusena, see siin aga on võõras. Ka mägituulega ei saa tundratuult kuidagi võrrelda. Mägituul on pehme, ta nagu voogab, paitab ja elustab oma kargusega, see aga on vihe, otsekui lõõtsub luust ja lihast läbi.

«Kostja, mu jalad on külmast päris kanged...»

Tundsin, kuidas Šura värises. Surusin ta enda vastu ja hakkasin teda talutama. Nüüd juba läksime otse, üle ettejuhtuvate laugaste, et aga rutem kuivale teele jõuda.

Enne kui minema hakkasime, pöördusin veel kord

ümber ja vaatasin mäele. Mis see oli? Viirastus või tõelisus: mäe tipul nägin kahte kogu. Väga kaugel. Kogud olid tillukesed, kuid ma tundsin nad siiski ära. Ma ei kadestanud Mašat ja Leonidi ega tundnud pahameelt Šura vastu, vaid minus võttis maad mingi hoopis teine tunne. Umbes niisugune, et nemad oskasid sinna jõuda, aga meie ei osanud. Ja siis veel: Mašaga oleksin minagi osanud sinna minna. Ning kusagil kukla sügavaimas sopis hakkas kripeldama hirmus solvav mõtteraasuke: «Leonid ja Maša tulevad meie kannul ning naeravad, kuidas me mööda raba koperdame.» Miskipärast meenus: «Kaks grenaderi Prantsusmaa poole on teel, nad surmani väsind ning kurblik on meel...» Maša deklameeris kord neid värsse.

Kuigi kõik oli väga ebameeldiv, aitasin Šurat siiski siiralt, kogu hingest. On siis inimene selles süüdi, et tal jõudu ei jätku?

Koperdasime üle soo, põhjamaa kased peksid oma vintskete okstega meie jalgu. Vaikisime peaaegu kogu tee. Ainult Šura halises aeg-ajalt: «Oi, Kostja!», nagu oleksin mina teda nende vitstega nüpeldanud. Ma ainult lohutasin teda: «Kannata veel natuke» või «Varsti oleme tee peal.» Ja kui ta valu pärast lausa karjatas: «Mul on ju valus, kallis Kostja,» siis see «kallis Kostja» pani mu suu päris lukku.

Ühesõnaga, ma ei tea miks, kuid Mašaga kahekesi olles polnud ma end kunagi nii kohmetuna tundnud.

Vaevalt olime kõvale teele jõudnud, kui Šura oli kohe nagu ümber sündinud. Võttis käe minu õlalt ja hakkas vilkalt edasi sammuma, ilma vähimagi väsimuseta. Mul sähvas peast läbi, et näe, kui kiiresti võib inimene väsimusest jagu saada. Šura suu ei seisnud enam üldse kinni. Aina vaterdas, umbes nii: «Noh, nüüd tean mina ka, mis see tundra on! Kui emale räägin, kohkub ta kindlasti ära: tütreke, küll oled sa julge! Kostjake, me oleksime pidanud neid vihaseid põhjamaa kaski kaasa võtma. Kui Krasnojarskisse jõuame, on need meie rahvale tõendiks, et oleme tundras käinud. Oh sa mu meie! Kuidas need inimesed siin küll elavad!» See hellitav «Kostjake» meeldis mulle väga, aga see «meie rahvale tõendiks» pani mind mõtlema.

Kes see «meie rahvas» on? Püüdsin siiski talle vastu lõõpida.

Kui seda kõike meelde tuletada, siis ei olnud mul tookord Šuraga sugugi igav, ei siis, kui ma tema kohvrit tirisin, ega ka hiljem, kui me kahekesi mööda sood komberdasime, ning veel vähem nüüd. Aga ka rõõmu ja tõelist rahuldust sellest jalutuskäigust ei olnud. Asi polnud sugugi selles, et jalad olid läbimärjad ja porised. Kas me Mašaga ei olnud vahel läbimärjad? Asja tuum oli selles, et minu endaga toimus midagi... Noh, nagu Ljonkal, kui ta esimest korda putru keetis ja ei teadnud, mis sellest välja tuleb!

Lõpuks jõudsime laevale. Jalad olid juba nagu kuivad. Muidugi ainult väljastpoolt, seest olid jalavarjud pori täis. Sellele vaatamata hakkas Šura mind oma kajuti poole tirima: «Kostjake, meil on aega veel terve tund.» Tiris nii, nagu oleks kartnud, et ma jälle pikaks ajaks ta silmist kaon. Kuid ma ütlesin, et enne peame siiski ennast pesema ja jalanõud ära vahetama.

Poisid olid kinost juba ammu tagasi. Nad istusid kolmekesi ja vahetasid mõtteid filmi üle. Mulle hakkasid nad kohe etteheiteid tegema, et olid meid viimase hetkeni oodanud ja sellepärast oli isegi ringvaade nägemata jäänud. See aga olnud väga huvitav — «Tehnika uudised». Etteheiteid tegid küll õieti ainult Tumark ja Petja, Pjotr Figurnov. Ilja vaatas, kuidas ma poriseid saapaid jalast maha tirisin, ja muigas õelalt.

Äkki tuli sisse tüürimees Vladimir Petrovitš:

«Kõik masinaruumi!»

«Mis lahti on?»

Mehaanik oli ühes muhvis mõra avastanud. Mootor tuleb üles tõsta ja muhv ära vahetada. Hea veel, et sõidu ajal õnnetust ei juhtunud.

«Juhtub,» ütles Vladimir Petrovitš.

«Kingseppadel võib juhtuda,» sõnasin mina.

Vladimir Petrovitš vaatas korra minu poole.

«Kas ei tuleks sind, Barbin, peamehaanikuks määrata?»

«Ma ei taha kingsepp olla, Vladimir Petrovitš. Mehaanikud on kõik kingsepad. Alati juhtub neil midagi.»

«See on õige. Masin on keeruline värk. Aga mis võib madrusel juhtuda? Vahest ainult käsi vääratada ja

sõitjad voolikust üle pritsida või trapi mõnele jala peale lasta. Noh, lähme alla!»

Viimasena läksin mina. Vaatasin juhuslikult illuminaatori poole ja nägin, et mööda trappi tuli laevale Maša. Mulle tundus, et sest ajast, kui me Stolbõl käisime, pole ma teda veel üksinda näinud. Alati tolknes Leonid nagu paha vaim tema kõrval. Jäin tahtmatult seisma ja otsisin silmadega kogu kalda läbi; kõik teed ja rajad vaatasin üle, ehk on ta kuhugi lihtsalt maha jäänud. Kuid ei, Leonid oli sootumaks kadunud! Peast käis läbi rõõmus mõte: «Äkki uppus laukasse?»

Masinaruum asus paremal. Kuid mina jooksin vasakule, et vahekäigus Mašat kohata ja talle tere hommikust öelda, kuigi oli õhtu ja kell oli vist juba üksteist. Maša oleks võinud seisatada, mind peatada ja mõne sõna juttu vesta. Aga ta läks mööda, öeldes vaid:

«Tere, Kostja! Head ööd!»

Jändasime päris tükk aega mootori kallal, aitasime «kingseppi», pärast olime õliga koos nagu kuradid.

Mis me tegime? Kiskusime tolle muhvi välja. «Peakingsepp» — mehaanik — koos Pikk-Muhhini ja Petjaga, Pjotr Figurnoviga viisid muhvi meresadama töökotta, kus selle järgi pidi teine samasugune treitama. Oma abil ja meil käskis peamehaanik selleks ajaks midagi veel ette valmistada. Ma räägin kogu aeg ikka «mingisugune» ja «midagi veel», kuid mitte sellepärast, et kardan teid tehniliste mõistetega segadusse viia. Lihtsalt ma ise ei taipa nendest mõhkugi. Kui me masinate juures jändasime, ei jäänud mul meelde ei osade nimetused ega seegi, kuidas nad töötavad või vastastikku seotud on, kuigi mehaanik püüdis töö käigus meile seletada. Ausalt öeldes, mul ei jäänud nad meelde ka sellepärast, et mingisugune rähn tagus mul peas: «Milleks on madrusel vaja seda teada?»

Nojah, tähendab, peamehaanik läks ära, ja oligi lõpp. Tema abi aga on säärane mees, kellega meil klappi ei ole. Kisab ja sõimab teine nagu Šahvorostovi-papi, aga sellest pole vähimatki tulu. Ning mulle sai selgeks, et ta ise ei taipa masinatest mõhkugi ja oma kisaga püüab juba ette kõik süü meie kaela veeretada. Et näe, olete viimased puupead, teete kõik teisiti, kui mina näitan, ja muudkui rikute kõik ära.

Eks tal oli õigus ka. Ma pidin ühe mutri lahti keerama. Kuigi mul rammu on rohkem kui küllalt, ei nihkunud mutter paigast. No mõtelge ise! Siis see mehaaniku abi ütles:

«Eks sa, Barbin, koputa haamriga võtme pihta.»

Palun väga! Lõin korra, teise, kolmanda, ja õige tugevasti. Mutter oli nagu külge joodetud, mitte karvavõrdki ei liikunud. No siis põrutasin kõigest jõust, nii et võti pooleks. Eks tal oli vist kah mõra sees nagu muhvilgi.

Mehaaniku abi läks selle peale lausa endast välja, karjus kui pöörane. Mulle oli see kui hane selga vesi, mind huvitas ainult, et mis mutter see on, mis imevärki ta endast kujutab. Siis aga astus see tibukene Mark Tumarkin juurde, mõtles, sügas kõrvatagust, võttis pooleksmurdunud võtme kätte ja keeras mutri rahulikult lahti. Kuidas? Mutril oli lihtsalt vasakpoolne keere...

Mehaaniku abi mõnitas:

«Peaga tuleb mõelda, Barbin.»

Peaga muidugi... Huvitav, millega ta ise mõtles, kui käskis mind vasaraga võtme pihta koputada, teades, et mutril on vasakpoolne keere? Olin vait, ei salvanud vastu. Kuid ma otse keesin vihast. Olin vihane mitte «kingsepa», vaid sellesama tehnika peale. Tuleb välja, et mina, Kostja Barbin, jäin mingisuguse mutri ees suisa narriks! Kui oleksin tahtnud... Olen valmis kihla vedama: võtke ükskõik missugune masin viimase kruvijupini lahti ja pange mind lukustatud ruumi, kus on ainult selle masina osad, ja ärge mulle süüa ka andke. Panen kokku! Suren ära, aga panen kokku! See kõik oleneb ju sellest, kuidas sa häälestatud oled. Kui Maša läks radistiks õppima, siis imestasin: see on ju raske. Maša ütles: «Küllap tulen toime!» Üldiselt on see ju õige. Ka Kostja Barbin võib toime tulla.

Peamehaanik tuli tagasi ja vangutas pead, sest meil oli kõik alles tegemata. Lõi käega:

«Olgu peale, poisid, minge minema. Nüüd teen juba ise. Muhv treitakse meile varsti valmis.»

«Kuidas siis nii? Sõiduplaani järgi peaksime juba Dudinkast välja sõitma.»

«Kuidas, kuidas! Ilma mootorita ei liigu laev ju niikuinii paigast.»

Tähendab, väljume hilinemisega. Ivan Demjanõtš aga vihkab hilinemisi hirmsasti.

Ronisime masinaruumist välja, pesime end puhtaks ja läksime laiali. Šahvorostov ja Figurnov läksid magama, Tumark uuesti linna, mina aga ahtritekile, et puhata selles tugitoolis, millel Ivan Andreitš oli armastanud istuda. Istusin, et veidi mõtteid mõlgutada ja tema raamatut lugeda. Ma unustasin teile öelda, et see raamat oli tõesti tema kajutis. Stjuardess andis raamatu mulle kätte, kui me olime juba Dudinka lähedal.

Te küsite muidugi, missugune pühendus oli raamatusse kirjutatud.

See oli niisugune:

«K. Barbinile.

Mu noor sõber, kui sa ei taha seda raamatut lugeda, siis viska ta otsekohe Jenisseisse.

Ak. I. Roštšin.

Mootorlaev «Rodina», 1954.»

Tükk aega murdsin pead, miks kirjutas ta «Ak. I. Roštšin». Mis «Ak.» see ometi on? Ja äkki taipasin — akadeemik. Mis sa kostad! Mina pidasin teda lihtsalt inseneriks...

Ivan Andreitši raamat algas nii:

«Ma seisan maa äärel ja minu jalge ees aina kohiseb meri. Ta on liikuv, ta on alati liikvel. Vesi — see on liikumine, kuigi esimesel pilgul ehk märkamatu või arusaamatu. Liikumine on energia. Jõud. Vee jõud on põline jõud, mis on olnud inimkonna kõigi põlvkondade teenistuses. Aga kogu selle pika aja jooksul, mil inimene on maakeral elanud, ei ole ta võtnud veelt tema jõudu nii suurel hulgal, kui ta oleks võinud võtta ja kui palju ta hakkab kord võtma võib-olla ühe aasta jooksul. Inimmõistus jõuab kord selleni, saavutab selle...»

Kui ühe akadeemiku raamat nii algab, kas sa siis viskad selle Jenisseisse?

Kuueteistkümnes peatükk

MILLE ÜLE MA MÕTLEMA JÄIN

Selliselt oli kirjutatud ainult Ivan Andreitši raamatu eessõna — neli ja pool lehekülge, mitte aga kogu raamat. Tõsi, ka edasi olid laused kergesti loetavad, kuid igal leheküljel leidus üks, kaks või koguni kolm mulle täiesti tundmatut sõna. Mõnikord ma aimasin, mida need tähendavad, kuid enamikul juhtudel ütles mu mõistus üles.

Ivan Andreitš rääkis mulle: «Seda on igav lugeda. Aga sa suru hambad risti ja loe läbi. Loe ühte kohta kolm, neli korda, kuni oled mõttest lõpuni aru saanud. Satud tundmatu sõna peale, küsi, otsi sõnastikust. Ära rutta edasi, kuni läbiloetu pole selge. Ja nii loe lõpuni.»

Siis näis see mulle mingi lühijutuna hiina tarkadest. «Ogonjokist» olen vahel lugenud. Nendes jutukestes on alati peidus veel mõni teine mõte, mida kohe ei märkagi. Tol korral ma Ivan Andreitši sõnades teist tähendust ei taibanud, kuigi tundsin, et see on olemas. Nüüd alles taipasin, milles siin vigur oli. Kui sina, Kostja Barbin, selle raamatu läbi loed ja kõigest, viimasest kui ühest sõnast, aru saad, siis oled sa niisama tark nagu iga insener, kelle jaoks see raamat on kirjutatud. Siia oligi koer maetud! Nüüd saab hoopis teise mõtte ka pühendus: «Kui sa ei taha seda raamatut lugeda, siis viska ta Jenisseisse.»

Jah, siin jääd tõesti mõtlema ... Need sõnad on viimane kui üks arusaadavad, entsüklopeedias tuhnida pole vaja. Aga mis nende taga seisab? Kui palju on selles lauses veel sõnu, mis on välja kirjutamata? Kas siin pole öeldud: «Kui sa, Barbin, arvad, et ma olen oma elu asjata elanud, siis ära loe seda raamatut! Kui arvad, et sa ei oska oma elu kasulikumalt elada kui mina enda oma, siis ära loe seda raamatut! Kui sul pole minult üldse midagi õppida, siis viska see raamat Jenisseisse!»? Ning veel sedagi: «Mu noor sõber, minul, vanal inseneril ja akadeemikul, on sinusse usku, ma usun, et sinu elu ei kujune tühjaks, väiklaseks ja inimestele kasutuks. Minu elu, minu teosed kuuluvad kõigile, lugegu, kes tahab. Sinule annan oma teose eri-

eesmärgiga. Ühed loevad selle lihtsalt läbi, teised aga võivad seda jätkata. Ma tahan, et ka sina seda jätkaksid. Praegu on sul seda imelik kuulda. Kuid sina oled ju Barbin! Sa ise ütlesid, et Kostja Barbin on väga tugev. Kas tõesti on su jõud ainult selleks, et oma madruseülesandeid täita? Ei tohi töötada vähem, kui jõud kannab, kui võimed lubavad.»

Hea küll! Selge, et Ivan Andreitši pühenduses ei ole kõiki neid sõnu välja öeldud. Võtsin raamatu kätte. Lugesin läbi selle huvitava eessõna. Sain kõigest aru. Ülejäänust saan kah, kui tahan. Kuid edasi oli raamat palju igavam. Ütlen ausalt, et sellepärast ei tahagi teda lugeda. Mis teha?

Mitte lugeda? Panna kohvrisse, mälestuseks, või sirvida niisama ajaviiteks? Kuid see ongi ju siis sama hea, kui Jenisseisse visata! Asi pole selles, et Ivan Andreitš tuleb kord kontrollima, kus ta mul on. Tema ei tule. Siin on tegemist ainult minu enda südametunnistusega. Sellepärast ta nii kirjutaski. Küll tegi kingituse!

Kas lugeda läbi nii, nagu Ivan Andreitš tahab? Läbi lugeda ja viimasest kui ühest sõnast aru saada ... Oi-oi-oi! Teame, mida see tähendab! Kuid asja tuum on hoopis selles: milleks? Kas ainult selleks, et ma, esiteks, oma südametunnistust ei suigutaks, ja teiseks, et ma Ivan Andreitšisse lugupidamisega suhtuksin? Selleks ei oleks ta hakanud oma raamatut kinkima. Ühesõnaga, kuhupoole sa ka ei kääna, ikka on risti vastu selle'e, kuidas olin harjunud enne seda mõtlema.

Varem ma ei vaevanud ennast arutlustega. Tabasin ühe mõtteraasu raadiost, teise leidsin ajalehest, kolmanda ütles Vasja Teterev ette, neljanda — Ilja Šahvorostov. Ning olge lahke, elu tänase päeva programm oligi valmis, nagu tavatsetakse öelda. Justkui vilttuhvel: mugav, soe ja kuskilt ei pigista!

Ma ei märganudki, et olin püsti tõusnud ja askeldasin tekil; jooksin kogu laeva läbi ja lõpuks peatusin reelingu ääres just raadiokajuti vastas. Siit oli väga hästi näha Jenissei kullendav avarus — otsekui meri, ilma kallasteta. Oli tuulevaikne, vesi sätendas kesköö päikese valguses; jõgi oli peegelsile, ja siiski oli näha, et ta liikus.

Mulle meenus Ivan Andreitši raamatu algus: «Ma seisan maa äärel ja minu jalge ees aina kohiseb meri.» Ka mina seisan maa äärel ning minu jalge ees voolab, liigub Jenissei, loksudes tasa vastu laeva külgi. Ivan Andreitš ei seisnud maa äärel asjata, ta kirjutas tähtsa ja vajaliku raamatu. Aga mina? Mina seisan veel pisut ja lähen siis magama. Ivan Andreitš on täna igikeltsajaama šahtis kindlasti juba ära käinud. Küllap tal oli raske oma kangete jalgadega mööda järske redeltreppe ronida. Mina käisin täna ka mööda igikeltsa, kuid hüplesin mättalt mättale kergelt nagu kits. Ivan Andreitš istub vist nüüd ja mõtleb, mis saladusi igikelts šahtis talle avaldas. Aga mis saladusi avaldas ta mulle, kui ma mööda sood paterdasin?

Kuigi see sarnanes mänguga ja oli selge, et ennast Ivan Andreitšiga võrrelda on lihtsalt rumal ning naeruväärt, oli see siiski huvitav. Ja teate, miks? Ükskõik mis küljest ma Ivan Andreitšit ei vaadanud, ikka tuli nii välja, et ta elab ja töötab kõigi inimeste heaks. Aga kui ma Kostja Barbinit vaatan, siis temal on kõik ainult enda huvides. See tähendab, mitte just nii, et nüüd kõik ainult enda jaoks — iga tema töö toob muidugi ka teistele kasu, kuid Barbinile pole see eesmärgiks. Tema eesmärgiks on see, et lihased saaksid mängida, värske jõetuul puhuks näkku ja silmade ees seisaks Jenissei ilu. Sest tema meelest pole midagi paremat kui madruse vahikord. Talle meeldib muidugi märksa rohkem seista reelingu ääres kui, ütleme, Ivan Andreitši raamatut lugeda või näiteks masinaruumis rahmeldada. Näe, mehaanikud, «kingsepad», aina kopsivad haamriga vastu rauda ...

Ning äkki käis peast läbi mõte: «Need «kingsepad» kopsivad haamritega lõpuks ikkagi oma tahtmise välja ja meie laev, kaunitar, ujub pärast seda jälle vabalt ning uhkelt mööda Jenisseid. Mina aga ei osanud isegi mutrit lahti keerata, ainult võtme lõin pooleks. Näitasin oma oskust ja nupukust. Kiitlen oma jõuga. Aga milleks ta mul on? Et seista tekil nagu praegu, rind ees?»

Siis lõin jälle lahti Ivan Andreitši raamatu ja lugesin kogu eessõna uuesti läbi. Ning imelik lugu: nüüd lugesin ma sellest välja veel midagi päris uut, nagu oleks Ivan Andreitš sel ajal, kui ma seisin ja raamatut käes hoidsin, sinna teisi sõnu ning mõtteid mingil kavalal viisil juurde lisanud. Nüüd oli seal veel, et see teos ei sisalda ainult tema isiklikke tähelepanekuid; selle raamatu jaoks on sajandite jooksul ilmatu hulga väärtuslikku materjali ette valmistanud tuhanded mitmesugused uurijad, kes ise seda ei teadnudki ja kellest enamiku nimed on tundmatud. Selles on kasutatud teaduslikke kirjutisi ja ajalehtedes ilmunud artikleid, ekspeditsioonide päevikuid ja kohalike põliselanike üleskirjutusi ning isegi muistendeid ja legende. Ja nüüd siis pidi kõik see, mis oli rahva hulgas eri paikades suurte tulevikuunistustega inimeste poolt loodud, rahvale jälle tagasi antama. «Ma tegin ainult seda, mida teevad meie naised külas, kui nad hakkavad leiba küpsetama: ma lasksin jahu läbi sõela, puhastasin selle kliidest ja prahist,» kirjutas Ivan Andreitš. «Küpsetagu nüüd teised sellest jahust leiba. Jahu on hea, selle eest ma vastutan. Tulgu siis leivad ka niisama head, nagu on jahu. Küpsetatagu need leivad nende jaoks, kes kasvatasid vilja, kogusid selle salvedesse ja jahvatasid jahuks. Ühesõnaga — «kogu perele».»

Ilja Šahvorostovi isa, kes oli autojuht, rääkis, et ta sõitnud kord mööda Tuva maanteed üle Sajaanide lumise harja. Seal olevat nõlvadel nii järsud kurvid, et ei oska ette kujutada, — vahel võib autojuht ennast isegi profiilis näha. Praegu tundus minulegi, et ka mina nägin ennast profiilis. Ning esmakordselt märkasin, et ma polegi nii väga tore poiss.

Varsti on minu vahikord, aga ma polnud veel silmatäitki maganud. Oleks ju võinud alla minna ja kas või pool tundi tukkuda. Aga kesköopäike säras nii kaunilt, sädeles nii rõõmsalt jõe pinnal, et ma mõtlesin: «Ükskõik kui ilusat und ma ka ei näeks, niikuinii pole ta ilusam sellest, mida ma praegu enese ees nägin. Seisan veel pisut aega tekil.»

Siis panin äkki tähele, et seisan just Maša kajuti ees. Miks peatusin ma siin? Hakkasin aegamisi piki reelingut edasi minema, kuid ei pidanud vastu ja lasksin silmad üle Maša akna libiseda. See oli lahti, varbkardin all. Astusin ettevaatlikult veidi lähemale ja nägin Mašat. Ta magas. Kuid mitte asemel, vaid akna all laua taga, pea kätel, nagu vahel uinus Ljonka, kui

ta õppetükist jagu ei saanud. Maša oli vist kedagi oodanud, kuid ei jõudnud ära oodata. Ma sain enda peale pahaseks, et kuidas ma siis avatud akent kohe ei märganud. Olin seisnud terve tunni, Maša oli mind selja tagant silmitsenud ja oodanud, millal ma ära lähen, kuid magama jäänud. Huvitav ainult, kumb meist tuli varem — kas mina reelingu äärde või Maša akna alla?

Läksin kikivarvul aknast üsna lähedalt mööda. Maša voodi ei olnud magamiseks üles tehtud. Aknast hoovas magusat lõhnaõli hõngu. Kuulsin Maša rahulikku hingamist, millega taktis tema õlad veidi tõusid ja vajusid. Ta hoidis käes kollast närtsinud tundraõit, tema kõrval olid mõned karedate hambuliste lehtedega polaarkaseoksad. Need ei olnud murtud, vaid noaga lõigatud, järsu luibu tõmbega, nagu mehed seda teevad.

Laeva teiselt pardalt oli näha kallas, mida kogu pikkuses kattis jäälahmakate vall. All, märjal kruusal, laudkõnniteede juures, mida mööda kaile tullakse, ja üleval, kõrgkalda serval — kõikjal istus inimesi, kompsude kuhjad kõrval, oodates, millal neid laevale lastakse. Kui mootor poleks katki läinud, oleksid nad juba ammu teel olnud.

Möödus unine Petja, Pjotr Figurnov. Küsisin, kas ta ei tea, millal me välja sõidame. Figurnov keeras kaelale vindi peale.

«Kurat seda teab. Mehaanikud ütlevad, et läheb veel oma neli tundi. Töökojas olevat muhv valesti välja treitud.»

Ta läks ära. Mina aga mõtlesin pahaselt: «Nižne-Imbatskojes pidasin ma kinni mingisugused viis eite, ei lasknud neid laevale. Maša pani seda tähele: Kostja Barbin on inetult talitanud! Aga praegu istuvad ja ootavad kaldal kah niiskuse ning külma käes vee ja jää ääres viissada inimest, ja neid ei lasta laevale, sest on olemas eeskiri, et sõitjad lastakse laevale tund aega enne väljumist, — seda Maša ei näe. «Kostja, me peame kõige vastu huvi tundma!» Kui näitaks talle neid ootajaid, huvitav, mis ta ütleks. Paljud sõitjad on väikeste lastega, need tahavad magada. Päike on küll kesktaevas, aga kella järgi on öö, varsti saab neli.»

Miski nagu kihutas mind tagant, ajas üles roolikambrisse minema. Selge, et seal pole kedagi. Mis sest roolist keerata, kui laev ankrus on! Kapteni vahikord pole veel lõppenud, aga mis on Ivan Demjanõtšil tekil teha, kui «kingsepad» oma muhviga veel valmis pole? Istub muidugi oma kajutis ja soojendab ennast teega. Kuid ma eksisin. Kui hakkasin alla tulema, kohtasin Ivan Demjanõtšit trepil. Tal oli nafta lõhn juures — nähtavasti oli ta masinaruumis vaatamas käinud. Ta jäi seisma.

«Kuidas sa, Barbin, siis võtme katki murdsid?»

«Ma oleksin ka väntvõlli katki murdnud, Ivan Demjanõtš, kui mind oleks kästud talle vasaraga lüüa.»

«No-noh, või kästi... Aga sa ise? Kas sa siis ei tundnud, et raual on valus? Ka raud tunneb valu, Barbin, kui teda valest kohast taotakse.»

«Ivan Demjanõtš, mutter oli ju vasakpoolse keermega. Võtmel aga oli mõra sees.»

«Ära seleta midagi, tean kõik. Kui ma su rooli panen ja käsin, et pea kurssi liitsihtidele, kas ajad siis otse kaldale nende liitsihtide juurde?»

«See on hoopis teine asi, Ivan Demjanõtš.»

«Igal pool peab mõtlema, Barbin.»

Mehaaniku abi, kes ise kõiges süüdi oli, ütles mulle õelalt nöökides: «Peaga tuleb mõelda, Barbin.» Ivan Demjanõtš ütles lihtsalt, isegi heasoovlikult. Ta ei lisanud solvavat sõna «peaga». Ning seesama, mis mind ennist kihutas roolikambrisse jooksma, sundis mind nüüd Ivan Demjanõtšit veel kord proovile panema, teda ärritama nagu Korabliki juures linnukesega, kui ehk mäletate.

«Kas tuleb peaga mõtelda, Ivan Demjanõtš?»

Ja täpselt nagu siis, ütlesin välja ning alles pärast taipasin, et liiale läksin. Ning seekord läksin tõesti liiale. Aga Ivan Demjanõtš ei vihastanud nüüdki. Vaikis veidi, mõõtis mind pilguga ja kordas tasahääli:

«Jah, Barbin, peaga.»

Ah soo! Kui niimoodi...

«Hea küll, Ivan Demjanõtš,» ütlesin ma, «te andke käsk, et mul katkise võtme eest palgast maha arvestataks. Aga ütelge nüüd, kas see on peaga mõeldud, et kaldal istub viissada inimest pool päeva, ning mine tea, kaua nad seal veel peavad istuma?»

Ivan Demjanõtši nägu läks naerule.

«Ma ei tahtnud võtme eest su palgast kinni pidada. Aga kui ise pakud? Hea küll, maksa kinni. Kuid viissada inimest jäägu siiski veel kaldale, seni kui mootor korda saab. See on peaga läbi mõeldud.»

«Miks te, Ivan Demjanõtš, inimese rahutu südamega ei arvesta? Inimesed on ju ootamisega ära vaevatud. Mõni tahaks magada, mõni süüa. Lapsed.» Räägin, aga ise tunnen, et need pole minu sõnad. Neid sõnu olen ma ise kelleltki teiselt kuulnud. Kellelt siis?

«Süda... See on õige, Barbin. Kuid meil on ju veel eeskirjad.»

«Huvitav,» vastasin ma, «kas tõesti, Ivan Demjanõtš, võetakse teid eeskirjade järgi vastutusele, kui te praegu vilet annaksite? See-eest oleksid aga inimesed rõõmsad!»

Kogu see jutuajamine käis meil koridoris. Ühel pool oli klaasvahesein masinaruumi kohal, teisel pool olid pesemisruumid. Kallast polnud näha. Ivan Demjanõtš pöördus ümber ja läks sõna lausumata minema. Ma ei teadnud, mis teha, kas paigale jääda või talle järele minna. Saatsin teda silmadega. Ta jäi vahekäigus seisma, vaatas kella, pööras siis pea kalda poole, siis minu poole ja kutsus mind käega.

«Kui praegu hakata inimesi laevale laskma, Barbin, siis peab kõik stjuardessid äratama. Ka abivahikorra inimesed. Madrused tuleb panna kontrollima. Inimesed magavad ju.»

«Neil on õnne,» sõnasin ma.

«Olgu siis õnne.»

«Mina arvan nii, Ivan Demjanõtš, et olgu õnne parem nendel, kes on kaldal.»

«Küll nad ennast välja magavad.»

«Need inimesed jõuavad ka ennast välja magada.»

«Nii et soovitad vilet anda?»

«Minu arvates küll, Ivan Demjanõtš.»

«Mnjah... Aga kuula nüüd: seal, kus valitseb distsipliin, range kord ja eeskirjad, seal ei rikuta neid mitte kunagi. Kuidas me peame eeskirjade järgi talitama, madrus Barbin?»

«Ootama, seni kui mootor on parandatud, seltsimees kapten.»

«Nii et ootame siis. Millal su vahikord algab?»

«Ma olengi juba vahikorras, Ivan Demjanõtš.»

«Mis sa siis siin seisad? Või pole sul midagi teha? Küsi pootsmanilt tööd.»

Ning ta hääl muutus kohe nii järsuks ja kalgiks, et vaielda või vastu rääkida polnud enam mingit võimalust.

Muidugi ei läinud ma Teterevi otsima, vaid luusisin niisama laeval ringi. Möödusin raadiokajutist. Maša magas ikka veel, ainult pea oli teisele käele vajunud. «Kostja, me peame kõige vastu huvi tundma...» Olge lahke, tundke nüüd kõige vastu huvi. Eeskirjad jäävad eeskirjadeks. Nendest üle ei astu. Kui seda asja lähemalt arutada, siis oleks Ivan Demjanõtš muidugi võinud ka üle astuda, aga kapteni enesearmastus ei lubanud. See on kindel. Madrus annab nõu ja küsib veel: «On see peaga mõeldud...» Eeskirjade järgi poleks patt madrusele selle eest noomitus anda.

Kuid siin jäin ma mõttesse. Kui see nii oleks, mis see Ivan Demjanõtš siis veel mõtleb? Tema aga läks ära ja oli küll range, ent mitte vihane. Näib, et ma panin ta mõtlema, suutsin teda isegi vist veenda, kuid mitte lõplikult — võib-olla jäi ainult juuksekarvake puudu, ja ta olekski teise otsuse teinud. Äh! No miks siis mul endal sedasamust juuksekarvakest ei jätkunud? Mis? Ütle, Barbin, ausalt. Ning ma ütlesingi. Sellepärast, et ma ise kustusin kohe. Ivan Demjanõtš andis eitava vastuse ja mul läks nagu kergemaks, sest tuli välja, et Maša oli ju mind ebaõiglaselt süüdistanud Nižne-Imbatskoje loo pärast. Muidugi peame kõige vastu huvi tundma, kuid ka distsipliin peab olema, kindel kord, eeskirjad... Ja siiski pole ilus, et nii palju inimesi kaldal vaevleb.

Vajusin jälle mõttesse.

Järsku pani üürgama laeva vile.

Seitsmeteistkümnes peatükk

«ŠAGANE, MINU HEA ŠAGANE!...»

Dudinkast väljusime kolmeteistkümnetunnilise hilinemisega! Oleks see olnud sügisel, kui on tihe udu, või oleks meil mõni teine kapten olnud...

Aga suvisel ajal jõuda Krasnojarskisse hilinemisega — see on ju hirmus häbi! Kuid kolmteist tundi kiirusega tasa teha pole naljaasi. Seda enam, et praegu ei tea veel, mismoodi uus muhv töötama hakkab.

Meeskond käis nagu peata ringi. Isegi sõitjatele silma vaadata oli nagu piinlik. Laeva au, see ju tähendab väga palju.

Vasja Teterev kutsus komnoored kokku.

«Ma arvan, poisid, et võtame endale kohustuse laeva hilinemine likvideerida, et juba Jenisseiskisse jõuda õigeks ajaks. Me võime seda saavutada. Ma mõtlen, et me saame seda teha. Meie kõik peame oma jõupingutused kahekordistama.»

Ja kuigi vist ühelgi meist ei olnud päris selge, kuidas me oma jõupingutusi kahekordistame, võtsime selle kohustuse siiski vastu. Kohe riputati seinale välkteade, Vasja saatis Krasnojarskisse radiogrammi. Ainult Šahvorostov kehitas pärast koosolekut õlgu:

«Täitsa ükskõik, nii või naa, egas me kiiremini ikka sõida, kui mootor võtab. Oleks pidanud ainult mehaanikutelt kohustuse võtma.» Müksas mind ribide vahele: «Sina, Kostja, vist hakkadki oma jõudu kahekordselt pingutama?»

Vastasin talle vihaselt:

«Muidugi hakkan.»

Kuigi ma ei teadnud, kuidas see tegelikkuses välja kukub, tahtsin kogu hingest kaasa aidata. Ilja aga mõnitas ja sellepärast oli teda vastik kuulata.

Oleksin nii väga tahtnud teada, miks laskis Ivan Demjanõtš inimesed Dudinkas palju varem laevale kui eeskirjades ette nähtud. Kas tõesti võttis mind kuulda? Või hakkas südametunnistus piinama? Kuid ma ei saanudki teada. Iga madrus seletas omamoodi.

Te ehk ütlete, et oleks võinud minna ja kapteni enda käest küsida. Selles see asi seisiski, et temalt küsida oli võimatu. Nägu teisel säärane ees, et keel

jääb suulae külge kinni, kus sa veel küsida julged. Toosama kapten, keda kõik madrused kardavad. Kutsub su välja, annab käsu kätte, ütleb nii, et tema viimase sõna peale ei saagi muud öelda kui: «Just nii!»

Jenissei alamjooksul käisin ma heameelega suplemas, eriti päikesepaistelistel päevadel. Lausa hingepõhja jäävad pildid siinseist ääretuist avarustest, mida kuskil mujal ei leidu. Kuid Krasnojarskisse pöördun ma tagasi mitte üksnes heameelega, vaid isegi suure rõõmuga. Sest see on minu kõige armsam linn, minu kodulinn. Nii et kui Põhja sõidad, on sul üks tunne, aga kui tee Krasnojarski poole viib, on hoopis teine. Laev sõidab vastuvoolu juba iseenesest aeglasemalt, ja kui sellele veel oma kannatamatus juurde arvata, siis saate ise aru, kuidas sa kõiki käänakuid loed. Kuid seekord ei märganud ma oma tunnetes mingit muudatust, kui «Rodina» Dudinka jäisest kaldast eemaldus ja Jenissei vooge ninaga lõikama hakkas, nüüd juba vastuvoolu. Just nagu polekski jõel kahte otsa — Krasnojarsk ja Dudinka —, mille vahel liigume, vaid on ainult mootorlaev «Rodina». See on vist täpselt nii, nagu nendel, kes raketis Marsi poole lendavad. Seni kui nad on Maa külgetõmbejõu piirkonnas, on neil põranda ja lae taju, aga kui nad kaugemale jõuavad, siis see taju kaob, ja muudkui paterda raketi seinu mööda ringi nagu tarakan. Magada võid raketi keskel õhus nagu too naine, keda mustkunstnik Kio oma võlukepiga diivanilt õhku tõstab. Olen seda tsirkuses näinud. Miks minuga praegu seesama juhtus — ei tea.

Kohe pärast seda, kui laev kaldast eemaldus ja Vasja Teterev komsomolikoosoleku maha pidas, tiris Šura mu oma kajutisse.

«Kostja, kuidas siis nii tohib?»

Ma oleksin muidugi võinud lollikest mängida, et mis asja, ma ei saa aru. Ühesõnaga, segast juttu ajada, et otsesest kõnelusest mööda hiilida. Kuid mulle ei meeldi see. Ja kui saab, ütlen tõtt näkku.

«Šura, tead mis, kui...»

Edasi tahtsin öelda umbes nii: «... kui me kahekesi oleme, siis ei taha ma sinu juurest kuidagi ära minna, aga kui lähen, siis on hirm, et äkki saame jälle kokku. Miks sa kutsud mind enda juurde?» Kuid ma ei jõud-

nud veel öelda. Šura luges seda vist mu silmist, sest ta nägu muutus hoopis võõraks, see oli Tanaka nägu, aga ilma naeratuseta. Šura jõudis minu sõnadest ette:

«Mõtle ise, Kostjake, ilulugemist ei harjuta me üldse, portree on meil pooleli!»

Kas usute, et ta just seda tahtis öelda? Mina ei uskunud. Kuid meeleolu lõi ta mul nende sõnadega siiski kohe segamini, meie jutuajamisest langes kõige lähem redelipulk välja, järgmiseni aga nii lihtsalt ei küüni.

«Kostjake, palun, istu veidi. Kui kunstnik on portree maalimisse kiindunud, siis on ta mõtted kogu aeg selle juures, keda ta maalib.»

Veel üks redelipulk lendas välja! Nüüd ära roni enam redelil ülespoole, vaid sea sammud allapoole. Et oma minast natukenegi säilitada, ütlesin:

«Ma loen parem Majakovskit ette.»

«Majakovskit... Noh, hästi... Kuid... üks hetk, istu ainult üheks hetkeks! Istu ruttu. Ma tabasin praegu su silmis midagi, pean selle tingimata lõuendile kandma.»

Ning ma istungi, Šura aga võtab raamile tõmmatud lõuendi ja oma jämeda pliiatsi ning hakkab jälle sirgeldama. Ütleb, et tabas midagi mu silmis, pliiats hüpleb mööda lõuendit nurgast nurka, ta ise aga ei jälgigi pliiatsit, vaid uurib mu nägu. Ma ei pea vastu ja vaatan kõrvale, kuid Šura mangub:

«Kostja, kallis, kannata veel üks minut, ainult üks minut, vaata siis ometi mulle otsa. Kohe, kohe on valmis...»

Ühesõnaga, kui kunstnikud tahavad teist portreed maalida, ärge parem nõustuge. Te ei oska ette kujutada, kui raske see on: isegi kõhe hakkab, kui teid püütakse pilguga läbi puurida. Ja kui sellele veel lisada, kes puurib, siis saate ise aru, missugune mu enesetunne oli. Eriti veel pärast seda, kui meie kõnelus kaldus Šura alalisele teemale: «Kui Krasnojarskisse jõuame ja ema...» Nagu mul omal ema ei oleks, nagu ma laevalt tulles kõigepealt oma koju ei jookseks!

Kuid sedasamust sõna «meie» on siiski ka meeldiv kuulda. Aga kuidas temast aru saada? Ja kuidas temasse suhtuda? Meie vestlustes jääb peremeheks

alati Šura: kuhu tahab, sinna jutu pöörab. Mina jooksen nagu kikas talle järele. Mis teha, et ma kikkana ei jookseks?

Ivan Andreitš rääkis mulle Poljakesest: «Sa, noormees, mõõda seda kõike oma mõõdupuuga...»

Ma mõõtsin küll. Aga edasi?

Tõusen püsti ja katkestan Šura jutu:

«Ma hundina pureks sind, bürokratism...»

Kuid Šura paneb oma lõuendi ja pliiatsi käest ning tõuseb ka püsti.

«Kostja! Oota, oota siis üks hetk. Kuula enne see ära:

Šagane, minu hea Šagane!
Las ma kõnelen põhjamaast, kuule.
Kas sa tead, mis on rukkipõld tuules,
kuidas kuuvalgel lainetab see?
Šagane, minu hea Šagane!

Kas meeldib? Eks ole jõuliselt kirjutatud? Kuula:

Las ma kõnelen põhjamaast, kuule.
Siinne kuu sealsest sajandik raas...»

Nii ta loeb ja loeb. Alustab siis nagu midagi muud:

«Sina ütled, et Sa'adi
suudles rindu, mitte suud.
Kannata! Ka selle laadi
õpin ära, mis siis muud...

Ja siin:

Maha lõigata neilt ihkab
õied. Kaduma peab see,
sinust ilusam kes tihkab
olla, kallis Šagane...

Ja jällegi:

«Šagane on murdnud sulle truudust,»
sosistasid roosiõied sala,
«Šagane ei tunne lembepuudust...»
Õitevahus hääbus nukker hala.»

Ma juba rääkisin, kui hästi Šura oskab luuletusi ette lugeda. Sa näed kõike! Ja minagi näen sedasama pärsia Šaganed, nagu ei seisaks mu ees Šura, vaid

Šagane ise, kelle õlgadelt libiseb gaassall, raske must juuksepats kukub rinnale ja kuum öötuul toob tema väljasirutatud pihku kuivanud mõrumandlilehe... Jesseninit ma tean, olen lugenud! Muidugi mitte kõike — tema raamatut ei saa kuskilt osta: lugesin, mis oli vihikutesse välja kirjutatud: «Oled ikka elus veel, mu ema? Olen minagi. No tere, eit!...» Siis veel: «Mu elu, või nägin ainult und? Et kevadisel hommikul ma ratsutasin roosal sälul.» Või siis: «On tunda koheva pannkoogi lõhna.» Ühesõnaga, ta on niisugune luuletaja, kes pigistab kivil pisara välja, paneb igal inimesel südame värisema ja võbisema kord meeletust nukrusest, kord vaiksest õnnest, mis on kuskil siinsamas kõrval, kuid sa ei näe, ei märka teda.

Šura ei lugenud Jesseninit paatosega, nagu ma olen kuulnud teisi lugevat. Tal oleks nagu viiulikeel kurgus tasase soigumisega helisenud. Ja see otse torkas südamesse. Parem oli Šurat mitte vaadata, sest siis tundus, et Jessenini luules ongi Šurale kõige tähtsam — torgata inimest nii, et tal valus oleks, et ta tingimata oigama hakkaks.

«Kostjake, oota, kuula see ka veel ära... Ah, olen unustanud...»

Ta pistis käe padja alla ja tõmbas sealt raamatu välja. Polnud õige. Pistis jälle tagasi. Ma tundsin selle raamatu ära — see oli Puškini köide, milles miskipärast esinesid itaalia kurat, munk ja Rustico. Nüüd jõudsin ma ka raamatu pealkirja — «Dekameron» — ära lugeda. Kuid Šura võttis juba Jessenini välja — tal oli padja all vist terve raamatukogu — ja hakkas lugema: «Sa mind ei armasta, ei haletse...» Ning edasi: «Räägi mulle, keda oled hellitand? Kelle embust tunned, kelle huuli...»

Kui sa ise neid ridu loed, siis pole veel väga viga, aga kui neid loeb ette tütarlaps, ja mitte et loeb üldiselt, vaid ainult sinule, sest et kedagi teist sinu kõrval ei ole, siis on see juba hullem, kui rahva silma all püksata ujuda.

«Eks ole, Kostjake, need on alles värsid? Ühele! Kahele! Aga mitte suurele kuulajaskonnale.»

«Miks mitte suurele kuulajaskonnale?» küsisin ma. «Mis on hea, see on hea kõigile.».

Seda ütlesin sellepärast, et midagi oli ju vaja öelda.

Pea aga huugas otsas. Ja tuli nii välja, nagu meeldiksid mulle kõige rohkem just need Jessenini read. Igal juhul sai Šura minust vist nii aru, sest ta sõnas kohe õhinal:

«Ei, Kostjake, mitte laiale kuulajaskonnale, ei ole kõigile «Sukeldub su käte luigepaar...» Kõigi jaoks on: «Ma hundina pureks sind, bürokratism...».»

Need tema sõnad võtsid kohe õhetuse mu põskedelt. Neist levis külma. Tundsin äkki mingit viha, solvumist. Mitte et ma nii väga armastaksin Majakovskit ja mitte ainult Majakovskit. Paljudel luuletajatel on rohkesti häid värsse. Ka Jessenin meeldib mulle väga. Kuid miks tuleb siis Majakovski Jessenini kontsa alla torgata? Minu bassihääl läks kohe tugevamaks.

«Ma ei tea, kuidas sa võid Majakovskist nii rääkida! Need on ju tema värsid: «Las loevad ja tunnevad kadedust. Ma olen Nõukogude Liidu kodanik.»»

Šura kattis peopesaga mu suu kinni.

«Kostjake! Naljatilk, rumal. Kas ma seda siis inimeste ees ütlen. Sa oled tõesti naljakas! Ma pole nii loll.»

Te arvate muidugi, et ma oleksin pidanud plahvatama, Šurale toorusi näkku heitma, tema peale karjuma. Aga kui inimene istub ja lihtsameelselt muheleb, ning silmadest ja huultest kuidagi aru ei saa, räägib ta tõsiselt või narrib sind, — siis peab küll naljakas ning totter olema, et plahvatada ja karjuda. Vahest ehk temaga veidi vaielda? Tõestada, et sul on õigus. Vaidluses jään ma niikuinii alla. Ma ei oska oma vastase igast vildakast sõnast kiiresti ja osavalt kinni haarata. Vaidlus on ainult siis huvitav ja ilus, kui selles kogu aeg sähvivad teravad mõtted nagu mõõgad filmis «Kolm musketäri». Nii ma siis seisan sõnatult, Šura aga lõkerdab naerda.

«Oi, Kostjake, Kostjake, oled sina aga rumal! Ära tee nii vihast nägu. Kuidas ma sedasi sind maalida saan? Sul on ehk kõht tühi? Tahad teed? Kuula, need on kah värsid: «Pesemata kätega ei tohi toitu võtta sa.» Või see: «Jalad pühi ukselävel puhtaks, et sa baktereid ei kannaks tuppa.» Siis veel: «Kodanikud! Kärbsed on haiguse kurjajuured, doomino asemel hävitagem kärbseid, on kasu suurem.» Jäta nüüd, Kostjake, ära mossita, see pole ju üldse Majakovski. Need värsid kir-

jutas üks juuksur ja riputas nad plakatite asemel kassa kohale. Võeti maha. Nii plakatid kui ka juuksur.» Naeris, naeris ja äkki muutus väga tõsiseks. «Kui hästi, jõuliselt ja õigesti ütles Majakovski: «Seni kui riimiga mängeldes püütakse keeta armastusest ja ööbikuist mingit mikstuuri, tänav, see keeletu, viskleb krampides, tal pole, millega kisendaks, räägiks.» Oi, küll see on võimas luuletaja! Tead, Kostja, sellepärast sirutavadki noored oma käsi Jessenini järele, et meil värssides pole ikka veel «millegagi armastada ega vestelda». Eks ole tõsi?»

Nii ta mähkis mu pikkamisi lõplikult oma sõrme ümber, ajas pea segi. Ning kui ütles: «Istu, Kostja, ma hakkan joonistama,» siis ma istusingi. Kui ütles: «Lükka juuksed laubalt ära,» ma lükkasingi. Nõudis: «Nüüd vaata mulle otsa,» siis tõstsingi silmad tema poole. Ma ei suutnud enam mõtteid ritta seada. Tuli välja nagu mingi riidelappidest tekk. Üks mõttekild tõstab oma nurgakese, kohe tekib selle kõrvale teine, siis kolmas. Ja kõik nad on erinevad, üksteisest kauged. Väga sageli kordus kõige eredama lapikesena Ivan Andreitš: «Rääkisin sulle, noormees, sina aga mõõda seda oma mõõdupuuga.» Siis: «Tütarlapse armastusega ära mängi! Hoia tütarlapse armastust.» Siinkohal püüdsin endalt küsida: «Kas ma siis mängin tütarlapse armastusega?» Oleks see Poljake, tõuseksin kohe püsti ja jätaksin hüvasti: «Vabandage, ma kolin teise korterisse.» Mina oleksin tema juurest varem ära sõitnud kui Ivan Andreitš. Aga kas ma Šurast pean lahkuma, seda ma ei teadnud.

Lühidalt, jäin kajutisse kuni järgmise vahikorra alguseni. Jõin teed küpsistega ja jätsin sööklasse minemata, kuigi kasulikum oleks olnud süüa kotlette makaronidega tomatikastmes, mida meil «Rodinal» nii hästi valmistatakse. Kuid Šura joonistas kogu aeg. Nüüd olid lõuendil juba mõlemad silmad ja nina, aga mitte niisugune nagu minul. Ma lugesin Majakovskit, Šura aga kiitis: «Küll on vahva luuletaja!» Aga kui ma tema juurest lahkusin, oli mul Jessenini luulekogumik peos. Šura palus: «Kostjake, tingimata õpi pähe «Šagane, minu hea Šagane!»»

Vahikorras oli tööd üle pea. Dudinkas tuli laevale nii palju reisijaid, et polnud kohta, kuhu astuda. Mitte

ainult alumine, vaid ka ülemine tekk oli puupüsti täis. Inimesed olid peamiselt Norilskist. Kas oskate ette kujutada, kui raske talv neil seal oli: lumetormid ja pakane ja polaaröö. Kuumtsehhide töölised, metallurgid ja kaevurid. Neil olid tuusikud Krimmi ja Kaukaasiasse, mõni aga sõitis lihtsalt puhkusele, sugulaste juurde. Neil polnud sest midagi, et tuli tekil sõita — nad oleksid nõus ka parvele minema, kui see ainult ü'esjõge viiks.

Niisuguses olukorras on loomulik, et inimesed teevad palju rohkem prahti, ja meil, madrustel, on seda raskem koristada. On ka niisuguseid inimesi, kes kaarte mängivad, mängivad ja äkki virutavad pliu-plau üksteisele vastu kõrvu. Hasardist on veri keema löönud, madrused aga — lahutagu. Kui altpoolt sõidad, võid igasuguseid pilte näha. Ühesõnaga, meil Petjaga, Pjotr Figurnoviga oli rabelemist, nii et hing kinni. Ootasin juba kannatamatusega, millal saaks ometi sööklasse lipata. Ükskõik mida ma praegu ka ei mõelnud, kõik jäi kotlettide ja makaronide varju.

Äkki tuli Šahvorostov minu juurde. Nägu vihane, silmad punased. Suust käis viinahais välja.

«Tead, mis ma kuulsin?» ütles ta mulle. «Nižne-Imbatskojes me ei peatu. Kapten tahab hilinemise tasa teha. Selleparast püüabki iga minutit kokku hoida.»

Ma kehitasin õlgu.

«Ja mis siis? Sa ju ise räägid alati, et sul ükskõik, kas sõita või paigal seista. Mina aga oleksin väga rõõmus, kui me Krasnojarskisse õigeks ajaks jõuaksime.»

Šahvorostov tõmbas näpuga üle kõri.

«Mul aga on surmkindlasti vaja, et me Nižne-Imbatskojes peatuksime!»

«Eks me siis peatu,» ütlesin ma. «Pea meeles, et seal on tariifipeatus, kapten ei tohi sealt mööda sõita.»

«See'p see ongi, et kapten saatis Krasnojarskisse järelepärimise ja sealt vastati: «Kui reisijaid pole, lubame mööda sõita.»»

«Kas tõesti?»

«Laeval pole ühtki sõitjat, kes Nižne-Imbatskojes maha läheks. Seda sain teada kassast, ja ka Vladimir Petrovitši käest. Ka posti pole, küsisin praegu sinu Šurkalt. Nad saadavad veel kaldale radiogrammi, küsivad järele, on seal sõitjaid ja posti. Aga äkki pole ka

seal? Meie ees sõitis «Spartak». See võis kõik puhtaks teha.»

«Mis sul selle Nižne-Imbatskojega ometi on?»

Ning järsku tuli meelde. Kui sõitsime allajõge, siis oli meil seal suurem peale- ja mahalaadimine. Ilja käis kuskil ära, pidi veel laevale hiljaks jääma. Ta rääkis, et käis tuttava tütarlapse pool. Maša ütles, et see oli vale. Kuid mees oli ärevuses.

«Kas sind tõesti ootab seal tütarlaps?» küsisin.

Ilja mühatas:

«Tüdruk!» Siis aga tõmbas silmad kissi ja müksas mulle rusikaga sõbralikult vastu rinda. «Mu pruut. Saad aru? Kui «Rodina» mõneks minutikski peatuks, et saaksin jala korra kaldale tõsta, tüdrukule paar sõna öelda.»

Mul hakkas paha tunne. Näen silmist, et Ilja valetab, mõtleb seda kõike lennult välja. Kuid olgu, see on tema asi. Aga just sellepärast ei saagi ma talle õieti kaasa tunda, tema murest osa võtta. Viisakusest siiski vangutan pead, et ja-jaa... Kuid Ilja ei jäta mind rahule. Käib mu kannul. Seisatame vööris vintsi juures, kus möödunud korral Šuraga istusin. Vesi vuliseb, kallastele on laotunud õhuke uduvine. Ilja hingab viinahaisu mulle näkku, sakutab mind varrukast.

«Kostja, ma ei tohi riskeerida.»

«Millega sa riskeerid?»

«Kas «Rodina» peatub või mitte? Ta peab tingimata peatuma.»

«Aga mis sa siis minust tahad? Mina pole ju kapten, laeva ei käsuta.»

«Sina saad.»

«Huvitav küll,» vastan ma. «Kuidas mina? Palun seleta, eks ma korraldan siis.»

«Vaata nii. Sa räägi oma Šurkale auk pähe, et ta siiski teataks kaptenile posti väljalaadimise vajadusest. Ütleme kirjad, postipakid.»

«Tohoh!» sõnasin ma. «Või seda tahad sa! Kuid esiteks, Šura pole minu oma, ja teiseks, ma ei sega ennast niisugustesse asjadesse.»

Kui ma oleksin Iljale teravamalt peale käratanud, oleks meie kõnelus sellega ehk lõppenudki. Aga nüüd sai ta minust vist nii aru, nagu oleksin ma kõhklema löönud, sellepärast otsingi neid «esiteks» ja «teiseks».

«Kostja, sa oled ju mu sõber,» ütles ta, «no aita ometi veel kord! Ma ju räägiksin ise Šurkaga, kuid ta on Tumarki pärast minu peale vihane.»

Nägin, et ta alles pärast ütlemist taipas, et oli rumalasti teinud. Mind riivas see väga, ma ei tea isegi, miks. Meenus kohe, kuidas Tumark minust tagasi tõmbus, kui tahtsin temaga Šura üle mõtteid vahetada. Ta punastas ja ütles: «Pole vaja sellest rääkida, Kostja.» Siis sain ma sellest nii aru, et poiss on tagasihoidlik, ei taha tütarlapse kohta tühja juttu ajada. Mulle ei tulnud pähegi, et see võis kuidagi Šuraga ühenduses olla. Pärast Ilja sõnu aga jäi mul isegi hing kinni.

«Mis on siin Tumarkil asja?» küsisin ma.

Ning jälle näen, et üle Ilja näo jooksevad varjud. Ka mina tunnen, et kui ta nüüd midagi ütleb, siis on see kindlasti midagi niisugust, et ma pärast seda ei räägi tema asjast Šurale ja võin isegi igasuguse vahekorra tüdrukuga lõpetada. Kui ma aga ei usu seda, mis Ilja ütleb, siis viingi lõpuks oma ammuse lubaduse täide ja virutan talle niisuguse obaduse, et tal oleks raske püsti tõusta. Saate ise aru, et nii esimene kui ka teine pole Šahvorostovile meeltmööda. Seisab ja pobiseb aina üht ja sama:

«Kostja, mine räägi.»

«Ei lähe,» käratan vastu. «Kui alustasid, siis räägi lõpuni!»

«Luba, anna sõna, et lähed ja räägid Šurkaga.»

«Ei lähe ma kuskile, aga sina räägid nüüd kõik ära!»

Surusin ta vastu reelingut. Tõukaks korra rusikaga, ja Ilja ongi üle parda. Seda ma poleks muidugi teinud. Äärmisel juhul oleksin tal ehk kraest kinni võtnud ja üle reelingu kummargile surunud. Kuid purjus Ilja nägi vist juba oma hukkumist. Ta läks lubivalgeks ja huuled hakkasid värisema...

«Noh, ta oli Tumarkiga niisama kui sinuga... Ma avasin Tumarkil silmad...»

Mõõtsin Šahvorostovi pilguga ülevalt alla. Miks, ei tea isegi. Mul polnud enam mõtteski teda lüüa. Tahtsin lihtsalt lähemalt uurida, mis tegelane ta õieti on: Tumarkil «avas» silmad, minul aga «sulges»... Ning arvas vist koguni, et aitab sõpra kergemeelses seikluses. Siga niisugune! Ja Šura... Ah, Šura!

Läksin minema ja jäin mõtlema. Ise ma praegu just

arutasin Ivan Andreitšist, et liiga hilja otsustas ta korterit vahetada ja sellepärast ajas Poljakese elu mokka. Šura elu, nagu näha, mokka ajada ei saa. Kuid mina hilinesin vist veel rohkem kui Ivan Andreitš. Kui läheks ja heidaks selle kõik Šurale näkku!

Aga äkki lobises Ilja seda purjuspäi? Ning ma pöördusin nii-öelda poolelt teelt tagasi.

Šahvorostov oli juba kuhugi kadunud. Ma ei läinud teda taga otsima. Käigu kuradile! Enne pean selle ise läbi seedima. Ent kust küljest ka ei vaata, ikka tuleb välja üks ja sama: Šurale pole see muidugi armastus, vaid ajaviide. Veidi minuga mängida, kuni laevasõiduhooaja lõpuni, aga järgmisel aastal — kes teab, kas üldse kohtume. Võib-olla määratakse Barbin mõnele teisele laevale madruseks, või pole Šura ise enam postiametnik, vaid maalib ainult oma pildikesi klaasile ja käib neid vanakraamiturul müütamas. Nüüd paistis juba iga pisiasi tema sõnades ja tegudes sootuks teisena.

Nende mõtetega istusingi ma raudvintsi kõrval kuni vahikorra lõpuni. Silmitsesin Jenissei laia sirget kangast, mis päikesehelgis kullendas. Oli päris selgesti näha, et meie laev sõitis nüüd ülesjõge nagu sinendavale mäele. Ja kui silmapiir poleks hahkja udulooriga kaetud olnud, siis oleks tolle mäe tipust võinud kindlasti näha Krasnojarskit ja Takmaki kivihammast, mis seisab teel Stolbõle, ja isegi Stolbõd ennast, kus mul alati nii hea oli olnud.

Ülemisel tekil alustasid tüdrukud laulu ühest poisist, keda neiud lauluga külast teele saadavad. Vaikse jõe kohal kõlas laul eriti heledalt ning vaibus õrna helinana kaldavõserikus. Ei ole suuremat rõõmu, kui sellist laulu kuulata. Koos lauluga tahaksid ka ise jõe kohal hõljuda. Tüdrukud laulsid kaua ja väga palju. Laulsid mitmesuguseid laule. Ja kui nad lõpetasid, siis tundus, nagu oleks äkki õhtu saabunud ning jõe poolt jahe tuul tõusnud, kuigi päike tiirles maa kohal endises kõrguses.

Torkasin käe miskipärast tasku. Võtsin sealt Jessenini raamatukese.

«Šagane, minu hea Šagane! . . .»

Kuid raamat avanes teisest kohast:

«. . . end kätte võtma pead.
On aeg, Sergei!
Nüüd asu Marxi taha,
et sulle selgeks saaks
ta targad, kuivad read.»

Neid Jessenini värsse ei olnud ma kunagi kuulnud. Ja noored neid vihikust vihikusse ümber ei kirjutanud. Selle luuletuse pealkiri on «Stantsid». Ei tea, miks. Aga kui algusest lõpuni läbi lugesin, siis sain aru... Head värsid! Või niisugune on Jessenin! Hakkasin neid pähe õppima. Kuid nende kutsuvate ridade vahelt tungisid miskipärast kogu aeg nukralt esile ka teised: «Šagane, minu hea Šagane! . . .»

Kaheksateistkümnes peatükk

«MOHIKAANLASTEST»

Igarkasse jõudsime keskpäeval. Peatus oli lühike. Kahe tunni asemel minutit nelikümmend. Ainult nii kaua, kui oli vaja sõitjate mahaminemiseks ja uute pealetulemiseks ning kauba laadimiseks. Tuli kõvasti töötada. Rügasime nii, et higi nõretas. Vasja Teterev käis rõõmsalt ringi ja aina köhatas pihku:

«Väga hästi täidame oma kohustust. Ma arvan, et me täidame ta. Poisid, me peame oma pingutusi veelgi kahekordistama.»

Teadsin päris kindlasti, et Ivan Andreitš ei tule «Rodinale» vastu — milleks ta peaks tulema? Aga kui me Igarkas kaste maha laadisime, jooksin ikka ja jälle trepile vaatama. Mulle näis siiski, et iga hetk tuleb Ivan Andreitš ülemistel astmetel nähtavale. Astub juurde ja ütleb: «Ah-haa! No tere, noormees! Kas sa minu raamatut ka loed?» Ja võib-olla ta tuleb koguni laevale ja sõidab koos meiega Krasnojarskisse ning istub jälle harjunud kombel oma korvtoolis.

Kuid Ivan Andreitš ei tulnud.

Kui anti juba kolmas vile ja me hakkasime trappi laevale tõstma, kuulsin äkki kaldalolijate hulgast: «Kas sa lähed akadeemikut ära saatma?» Mulle lõi nagu puuga pähe. Missugune teine akadeemik võib veel

Igarkas olla? Aga kui see on Ivan Andreitš, miks peab siis teda ära saatma? Ma ei näinud, kes neid sõnu ütles, ja sellepärast hüüdsin otse rahvasumma poole:

«Mis siis Ivan Andreitšiga juhtus?»

Seda jällegi ei tea, kes mulle vastas:

«Suri ära. Südamerabandusse. Tuli igikeltsa šahtist välja, sai paar sammu astuda ja kukkus maha.»

Mul hakkas kõhe. Tõukasin trapi kiiresti vahekäiku ja hüppasin ise järele. Laev hakkas kohe sadamasillast eemalduma ning laeva ja kai vahel loksus juba mustjas vesi. Nii on see elu... Meie jätkame oma teekonda, Ivan Andreitšile aga on kõik lõppenud. Ta ei jõudnud igikeltsalt kõiki tema saladusi välja uurida, ei jõudnud inimestele ära rääkida, kuidas peab ehitama tammi kuskil siin, Kaug-Põhjas. Käisin erutatult tekil ringi ja mõtlesin kogu aeg Ivan Andreitšile. Tundsin ennast tema ees kuidagi süüdlasena.

Kui mu vahikord viimaks lõppes, jooksin oma kajutisse ja võtsin kohvrist Ivan Andreitši kingitud raamatu. Teile võib see rumalusena näida, aga mul oli tunne, et kui ma kohvri avan, siis pole seal enam raamatut, nagu ei ole enam ka Ivan Andreitšit ennast. Ja kui raamat ongi kohal, siis pühendus, mis oli kirjutatud juba veidi väriseva käega põiki üle terve lehekülje, on sealt ikkagi kadunud. Kuid kõik oli omal kohal, ja tint oli isegi nagu eredamaks muutunud ning raamat läinud kaalult raskemaks. Lugesin pühenduse läbi ja kergitasin raamatut väljasirutatud käel. Ei, ma ei viska teda Jenisseisse!

Petja, Pjotr Figurnov tuli sisse, haaras mul käest ja kutsus endaga kaasa:

«Madrus Barbin, lähme punanurka dominot mängima.»

Ma puhkesin naerma:

«... doomino asemel hävitagem kärbseid, on kasu suurem.»

Figurnov keeras kaelale vindi peale.

«Kelle oma? Selguse mõttes.»

«Üks juuksur tegi.»

Ta ei taibanud midagi, vangutas pead ja läks ära. Minul aga oli tunne, nagu teaksin nüüd mõnd tähtsat sõjasaladust. Veel rohkemgi: nagu oleksin saanud salajase käsu ära võtta vaenlase suurtükk, õhku lasta

mingi sild, vallutada terve linn... Üldse — kurat seda teab, kuid see ülesanne oli väga raske ja suur: tuleb kõvasti tööd teha nii käte kui peaga...

Hiljem, kui südame palang oli vaibunud ja ma ennast just nagu kõrvalt vaatasin, siis meenus, et selliseid salajasi käske olen ma varemgi saanud. Ole Tšapajev, Pavka Kortšagin, Aleksei Meresjev, Oleg Koševoi! Korda nende kangelastegusid! Kuid ma ei korranud midagi. Käisin nädalapäevad või isegi kuu aega erutatuna ringi ja siis rahunesin, seni kui mõne uue raamatu kangelane mind suurte mõtetega üles raputas — mõtetega kangelastegudest. Ning tuli välja, et mul on ainult seda jõudu, mida loodus on lihastele andnud, aga teist jõudu, tahtejõudu, mul polegi. Oma kavatsustest ei viinud ma ühtegi täide. Niisama nagu Manilov Gogoli «Surnud hingedes». Kuid too oli mõisnik, pursui, inimene neetud minevikust, mina aga olen tööline, madrus, ja kõik mu vanaisad ja esiisad olid samuti töölised. Mõni neist ehk oli sellesama Manilovi juures pärisorjakski, ja Siberisse tõi teda õel saatus. Huvitav küll! Ja niisuguse esiisa järglane elab nüüd ise manilovlikult. Miks? Sellepärast, et ta kõht on täis, riided seljas ja saapad jalas, ning näib, nagu polekski enam millegi poole püüda. Pea ja süda vahel erutuvad, selja taga sirutuvad tiivad — lenda! Aga üks teine hääl sinus — võib-olla laiskus — soovitab: «Kuhu sa lendad? Milleks? Hea on niigi!»

Vahel kritiseeritakse. See on siis, kui kõrvalised isikud jutustavad inimeste ees kõigist sinu puudustest, ja kõige solvavamate sõnadega. See aitab. Vahel tehakse enesekriitikat. Ka see sünnib inimeste ees, kuid siis räägid oma puudustest sina ise. Sõnad on sel korral muidugi pehmemad. Tulemus aga on üldiselt samuti tulus, kui sa oma puudustest ei räägi selleks, et pärast kiitust saada, et vaadake, kui hästi ta koosolekul esines.

Vahel aga on midagi sellist, millele ma nime ei oska anda. Sa istud üksi ja mõtled nagu Pavka Kortšagin, kui ta vaatas püstolitorusse: «See on tühine kangelaslikkus, vennas...» Noh, kui Pavka Kortšaginilt seda, ütleme, Kostja Barbinile üle kanda, siis tähendaks see umbes nii: «Teised on sinu heaks, vennas, kõik teinud. Aga sina ei olegi väga agar teiste heaks tegema. Sa

tahad elada, nagu elas Kiin, nagu elasid Pavka Kortšagin ja Aleksei Meresjev, kuid ajad on teised, sul pole kuskil oma jõudu rakendada. Kas ikka ei ole? On siis meie maal juba igas suhtes küllus? Või ei ela meil enam keegi kitsas ja niiskes ubrikus? Või on meil kõik haigused juba täielikult võidetud? Või polegi enam tumedaid jõudusid, kes plaanitsevad su kodumaale kallale tungida? Või pole mujal maailmas meie vendi, kellele sinu eeskuju kallis ja vajalik on? See kõik puutub ka sinusse, madrus Barbin. Anna selleks kogu oma jõud, pühenda sellele kogu oma elu. Sa ei korda Pavka Kortšagini kangelastegu — sina, Kostja Barbin, saadad korda oma kangelasteo.»

Ma ei tea, kuidas seda nimetada ja millest niisugused mõtted sel reisil mul üldse tekkisid, selle üle tuleb veel järele mõelda, aga selge oli see, et endist rahu Kostja Barbin enam ei leia. Ning ma märkasin nii mõnigi kord, et ükski neist mõtetest ei olnud minu oma. Siin oli Maša ja Ivan Andreitši mõtteid ja mine tea, kelle omi veel. Kuid kõik need mõtted olid niisugused, millele ma varem miskipärast vastu töötasin, aga nüüd äkki võtsin nad omaks.

Siis turgatas mulle pähe veel seegi, et miks ma seniajani ei ela oma tahtmist mööda, vaid käin selle järel, kes näpuga viipab. Kelle järel ma praegu käin?

Mu vanaisa jutustas, et ta oli jooksnud kukepükstes, kanderihm õlal, ja kõik kutsusid teda poisikeseks. Siis äkki ütles talle keegi: «Noormees», ja vanaisa pani imeks. Tuli välja, et tal olid juba pikad püksid jalas ja nina all tõelised vurrud, kuigi alles hõredad. Siitpeale hüütigi teda ainult noormeheks. Vanaisa harjus juba sellega ära, kui äkki kuulis — onuke. Mis see tähendab? Selgus, et vurrud olid juba tihenenud, lõua otsas oli korralik habemepuhmas, ning ta ei jalutanud tänaval enam üksi, vaid käe alt kinni oma seadusliku abikaasaga. Harjus ka sellega. Ja siis juba kuulis — vanaisa. Vaatas ennast peeglist. Õige jah! Näol olid kõik vanaisadele omased tunnused, ja kätkis häälitses pojapoeg Kostja.

Seda kirjutasin ma sellepärast, et ka minuga hakkas olema nüüd midagi selletaolist. Nagu oleks mind juba onuks hüütud, ning nüüd uurin peeglis, kontrol-

lin. Jah, vurrud on! Aga kes on minu peegel? Kes vastab mulle ausalt, inimlikult?

Pärast komsomolikoosolekut ei puutunud ma enam Mašaga kokku, nägin teda ainult läbi akna, kui ta raadiokajutis võtmega toksis. Koosolekul istus ta kaugemas nurgas, oli vaikne ja nukker. Teadagi: Leonid jäi Dudinkasse. Aga miks? Inimene tuli puhkusele, sõitis vanematele külla. Isa on tal «Rodinal», ema Krasnojarskis. Mis on tal tundras üksinda tegemist? Ehk jäi haigeks, pandi haiglasse? Ivan Demjanõtš näis mulle ka veidi nukrana. Kuid ega ma ei hakka ju kaptenilt või Mašalt Leonidi kohta andmeid pärima! Põeb veidi ja saab jälle terveks. Järgmisel reisil särab ta kuldhammas uuesti päikese käes.

Ei hakka arvutama, mitu kilomeetrit ma tekil ja treppidel maha jooksin. Arvan, et see oli päris hulk maad. Kuid asi pole selles. Ma otsisin endale tööd. Seesugust, mis haaraks mind niivõrd, et mõtleksin ainult sellele, et ma asuksin töö kallale nagu kapten — täiskäik edasi! — kuni reisi lõpuni. Kuid niisugust tööd ma siiski ei leidnud, õigemini, ei osanud valida, sest maailmas on väga palju igasuguseid tähtsaid töid. Ja mina vist sarnanesin selle eesliga, kes kõnges nälga, kuna ei teadnud, kummast kuhjast peab heinu sööma. Siis tekkiski mul kange soov lugeda veel kord läbi Ivan Andreitši raamatu eessõna. Sest iga kord leidsin ma selles midagi uut.

Läksin oma kajutisse ja kobasin käsikaudu kohvris. Kuid Ivan Andreitši raamatu asemel sattus pihku Jessenini luuletuskogu ja jälle läbisid pead need vastandlikud värsid: «On aeg, Sergei! Nüüd asu Marxi taha . . .» ja «Šagane, minu hea Šagane! . . .» Keerutasin raamatukest käte vahel.

Šagane, minu hea Šagane!

Olgu peale! See raamat tuleb Šurale tagasi anda . . . Kuid ma ei jõudnud seda teha. Ta tuli ise järele.

«Kostja, kas õppisid pähe?»

«Õppisin küll,» vastasin ma. «Võid tagasi võtta.»

Püüdsin öelda nii, et ma nendes sõnades midagi ei rõhutaks. Üldse ei tahtnud ma Šurat kuidagi solvata. Kui ma olingi talle mängukanniks, siis aitasin ise sellele kaasa. Ja siis otsustasin. Tulid raamatu järele? Võta vastu. See on sinu oma. Kutsud teed jooma?

Aitäh, just praegu jõin. Ütled, et tuleks Majakovskit veel korrata? Pole vaja. Ise ütlesid, et ma loen juba väga hästi. Kutsud portree jaoks poseerima? Mul pole niisugust aega, et võiksin kümme aastat istuda ja poseerida. Kahe päevaga aga ei tee sa isegi pliiatsivisandit valmis, nagu ma juba veendusin. Lühidalt, temaga tuleb rääkida ilma igasuguse diplomaatiata. Nii nagu räägiksin ma Tumark Markiniga või, ütleme, Pikk-Muhhiniga.

Kuid Šura sai kohe kõigest aru. Ma ei hakka meie pikka ja segast kõnelust edasi andma. Selles ei olnud peaaegu ühtki lauset, mis oleks lõpule viidud. Kui see kõnelus oleks üles kirjutatud, siis oleks see peamiselt mõttepunktidest koosnenud. Miks? Küllap saate ise aru. Jutuaine oli selline. Toon ära ainult viimased sõnad, millega Šura lahkus. Seal ei olnud enam mõttepunkte ja päris lõpus seisis suur hüüumärk:

«Kostja, ja mina armastasin sind nii väga!»

Ma ei kostnud selle peale midagi. Aga kui üksi jäin, istusin laua taha, toetasin pea kätele ning mu kõrvus helises haleda kaebena: «Šagane, minu hea Šagane!...»

Kajutisse tuli Vasja Teterev. Ütles, et otsib Tumarki. Isetegevuskontsert on nurjumas, keegi ei taha proovidel käia. Kõiges on Tumark süüdi.

«Kahetsen väga, Barbin, et ma kogu ettevalmistustööd enda peale ei võtnud. Arvan, et siis oleks meie kontserdist asja saanud. Sinul oli ju kõik valmis, eks?»

«Palun väga,» vastasin ma, «võin üksipäini igal ajal kontserdi anda!»

«Näed nüüd, Barbin, kuidas see läbivõtmine on sind aidanud. Sa oled üldse paremaks muutunud. Mul on väga hea meel sinu üle. Ma arvan, et sinust saab meil varsti kõige parem madrus.»

«Ma ise arvan sedasama, Teterev.»

«Tubli poiss! Kuid sa ära kõrgiks mine. See on väga ohtlik. Ütlen sulle ühe saladuse: Ivan Demjanõtš tahab sinust roolimehe teha. Noh, siis õpid veel ise juurde ja...»

Ta läks ära. «Roolimeheks...» Ja ongi Kostja Barbini kui reamadrusega lõpp, ehkki roolimees on samasugune madrus. Aga asi pole selles. Lugu oli nii, et

mingi tundmatu jõud, mida ma otsisin, leidis mu ise üles ja hakkas edasi tirima. Võib-olla ei ole meie elus see kunagi teisiti?

Ma ei jäänud kuigi kauaks üksi, ei jõudnud Vasja sõnade üle isegi järele mõelda, kui tuli Šahvorostov. Ta oli nagu ennegi vihane, kuid täiesti kaine. Viskas enese koile pikali, saapad jalas, pani käed pea alla.

«Kostja, ütle avameelselt: oled sa siga või sõber?»

«Kuidas võtta,» vastasin ma. «Kuid siga pole ma vist veel kellegi vastu olnud.»

«Aga kas mina olen sinu vastu siga olnud?»

«Noh, ütleme, et pole olnud.»

«Räägime siis nagu kaks sõpra. Mul on hirmsasti vaja Nižne-Imbatskojes maale minna,» ja tõmbas käega nagu eelmiselgi korral kõri eest läbi. «Kuid kõik näib kujunevat nii, et me seal ei peatu. Kaldale saadeti juba järelepärimine. Kui vastus tuleb eitav, mis mu pruut siis peale hakkab.»

«Ilja,» ütlesin talle, «kui sa tahad praegu oma endist juttu korrata, siis ka mina kordan oma. Kuid nüüd lisan veel juurde, et ma ei usu, et sul seal mingi tüdruk üldse on.»

«No hea küll,» vastas Šahvorostov, «jätame tüdruku sinnapaika. Tema on tõesti lollide püüdmiseks. Kostja, ainult sina üksi saaksid mind aidata, mitte keegi teine. Saad sa aru? Kas Šurka või Terskova kaudu.»

«See on juba päris huvitav,» ühmasin ma. «Mis puutub see Mašasse?»

«Ainult räägime rahulikult ja objektiivselt.»

«Hästi. Rahulikult ja objektiivselt.»

«Ja nagu seltsimehed.»

«Nagu seltsimehed.»

Šahvorostov tõusis istuli. Kobas oma savipea lohke ja muhke. Siis alustas. Kui tema jutust kõik räpased ja risused sõnad välja visata, siis ütles ta seda:

«Aeg-ajalt tuleb taigast Nižne-Imbatskojesse «viimane mohikaanlane». Teiste sõnadega — organiseerimatu jahimees, kolmandate sõnadega — salakütt. Saad ise aru, et naljakas on nimetada jahimeest salakütiks siinses taigas, kus ulukeid on musttuhat. Küti või sada aastat, ikka loomad otsa ei saa. Ma vilistan selle peale, kas ta kütib või ei küti, ütleme, põtru, ja mis ta pärast nende lihaga teeb. Mul on temaga hoopis teine

kaup. Ta on mulle poolteise tuhande eest seedripähkleid valmis pannud. Mis «oo»? Noh, sinna juurde veel tuurabalõkki ja naiste kraede jaoks sooblinahku. Kogu selle muusika peab ta seks ajaks randa sokutama, kui me sinna jõuame. Minu asi on see kõik laevale toimetada, et kellelegi silma ei hakkaks. Saa nüüd ise aru: kui «Rodina» Nižne-Imbatskojes ei peatu, siis ei jää see mohikaanlane mind järgmise reisini ootama, vaid sahkerdab kauba mõnele teisele. Laevu tuleb ju meie järel hanereas. Ja neid, kes tahaksid rubla pealt kaks puhast teha, on rohkem kui vaja. Ära punnita silmi, kaks kulli puhast! Temale maksan poolteist tuhat, ise aga saan Krasnojarskis neli ja pool, aga kui hästi läheb, siis isegi tervelt viis tuhat. Võõrasema ajab selle jutti. Ma olen seda mohikaanlast juba ammu püüdnud, ja näe nüüd! Mille kuradi jaoks ma seda raha taskus edasi-tagasi vean! Said aru? Need on minu positsioonid. Nüüd annan sulle veel ka ideoloogia selle juurde, et sa ei vahiks mind nagu hunt. See mohikaanlane on kõik oma kohustused riigi vastu täitnud. Need on tema ülejäägid, mida ta võib müüa, kellele tahab. Mismoodi me temaga kaubale saame, on meie asi. See on asja üks külg. Nüüd teine külg. Võõrasema müüb pähklid turulaualt klaasikaupa ja tasub turumaksu — kolm rubla — nagu seaduses ette nähtud. Ka siin pole mitte midagi ebaseaduslikku, sest seda ma ise ka ei salli. Balõkid viib koju kätte. No aga sooblikraesid ükski koristaja või naisfreesija endale tellima ei hakka, seda sa tead ise. Selle kauba ostjaks on kõige vastutavamate töötajate naised. Kes peaks paremini teadma, kas meie sinuga või nemad, on see seaduslik või mitte? Ja peab arvama, et oma naiste sooblikraesid imetlevad kõigepealt abikaasad ise. Tähendab, kõik on kombes? Aga et ühel pool on poolteist tuhat, teisel pool neli ja pool, see on juba nagu elektripotentsiaal. Sa otsi ainult elemendid, et nad annaksid nii kõrge pinge.»

Nagu oli kokku lepitud, kuulasin Šahvorostovi rahulikult, kuigi kogu tema loogika kohta aina kippusid keelele küsimused, nagu: «Miks see mohikaanlane ise siis Krasnojarskisse ei sõida, saab ausal teel oma neli ja pool tuhat poolteise asemel?» Või: «Kelle silmi sa kardad, kui oma kaupa laevale sokutad?» Ja teised, veel teravamad küsimused. Kuid küsimustega võis

oodata, rääkigu lõpuni. Aga kui ta potentsiaalidega alustas, siis ei pidanud ma enam vastu.

«Soo,» torkasin vahele, «elektrist on mul endal ka pisut aimu. Tähendab, et siis mina, Šura ja Maša Terskova oleme juhtmed, mida mööda see sinu tugev vool jooksma peab?»

Šahvorostov tõmbus kössi.

«Ei pruugi sugugi juhtmed olla. Kostja, see sõltub ju sinust endast. Mina näiteks olen sind alati oma parimaks sõbraks pidanud, sa tead ise, kui sageli olen sind hädast välja aidanud. Palun, paneme raha kahe peale kokku ja ostame siis need pähklid koos. Ljonka ja minu võõrasema võivad neid pähkleid turul kahekesi müüa.»

«Küll sul tuleb kõik siledasti välja,» sõnasin ma. «Ainult üks asi jääb veel arusaamatuks: mis on Maša Terskoval sellega pistmist?»

Ilja lõi käega:

«Ilmaaegu nimetasin teda.»

Kuid ma käisin peale:

«Aga siiski?»

«Noh, ta võiks näiteks saata kaldale mu eraviisilise radiogrammi tollelesamale mohikaanlasele, et ta kauba minu järgmise tulekuni alles hoiaks. Või palugu sadamaülemat, et see «Rodina» randumist nõuaks. Kuid seda peab radiogrammis väga peenelt ütlema, et mohikaanlane aru saaks, kõik teised aga mitte. Sealjuures peab veel arvestama seda, et tema on väikese haridusega, mina aga niisugust telegrammi kokku seada ei oska.»

«Kui Maša sellesse kaasa tõmmata,» ütlesin ma, «siis võib seda ju veel lihtsamalt teha. Maša võiks ise radiogrammi koostada, nagu oleks kaldalt teatatud, et seal on sõitjaid. Sel juhul peab «Rodina» tingimata randuma.»

Iljal lõid silmad suisa põlema.

«Kostja,» ütles ta, «sa oled lihtsalt geenius! Selle mõtlesid sa hästi välja! Paremat ei saaksk midagi leida! Räägi tüdrukuga. Sa oled ju temaga maastmadalast sõbrustanud. Kahju on, kui kolm tuhat puhast läheksid vett vedama. Terskova saab siidpesu.» Äkki jäi ta hetkeks mõttesse. «Aga mis siis pärast saab, kui kaldal sõitjaid pole? Kapten vihastab hirmsasti, kui sadamakapten ütleb: «Mina ei tea midagi.»»

«Jah,» vastasin ma, «tõepoolest keerab iga riugas tingimata oma halvema külje ette. Ma mõtlen, et ega Mašat ei vallandataks, kuid vali noomitus antakse küll. Aga küllap tüdruk Ivan Demjanõtšile ära seletab, et eetris olid segamas elektrilaengud, mille tõttu tekkis eksitus. Siidpesu saab ta ikkagi.»

«Kah õige! Ei, Kostja, sa oled rohkem kui geenius.»

«Aitäh kiituse eest.» Siis küsisin: «Nüüd vasta sina mulle, kas me räägisime nagu seltsimehed?»

«Jah, nagu seltsimehed.»

«Rahulikult ja objektiivselt?»

«Täielikult.»

«Sel juhul, Ilja, saame kokkuvõttes niisuguse tulemuse: «Rodina» ei randu Nižne-Imbatskojes mitte mingil juhul. Kolm tuhat puhast lähevad sul vett vedama. Oma poolteist tuhat võid sa hoiukassasse panna. Olen kuulnud, et tähtajalistelt hoiustelt makstavat kolm protsenti. See on ka sissetulek. Alati kindel. Sinu seltsimehena ei hinga ma sellest kellelegi ühtki sõna. Paljugi mis mõnele võib vahel pähe lüüa! Sinule viirastus see mohikaanlane, minule meie praegune jutuajamine. Seda enam, et ega teine kord enam ei viirastu.»

«Soo-soo! Loed moraali?»

«Ei, sa ei saanud aru. Ma soovisin sulle head ööd.»

Ronisin oma ülemisele koile ja heitsin magama. Tükk aega kuulsin veel, kuidas Ilja all läbi hammaste kõige rõvedamate sõnadega vandus. Siis läks ära. Mul polnud und, olin väga rahul, et see nii vahvasti, Ilja ootustele täiesti vastupidiselt lõppes. Las ta nüüd käib ja mõtleb, nagu mina need päevad mõtlesin. Maša rääkis Stolbõl: «Kostja, me peame kõige vastu huvi tundma.» Tal oli kahju mingisugusest Leptsovist, keda seltsimehed õigel ajal ei peatanud. Ta oli mures ka Šahvorostovi pärast. Noh, palun väga, ma peatasin Ilja. Olin kole uhke selle jutuajamise üle. Ning üldse selle üle, kuidas ma kogu päeva olin käitunud.

Tuli Tumark. Hakkas ennast riidest lahti võtma, pükse ilusasti viigi järgi kokku panema. Siis valas peo peale odekolonni ja tõmbas üle juuste. Levis nelgilõhna. Tumark armastab niisuguseid odekolonne, mis igasugusest nohust läbi löövad. Ka mulle meeldivad niisugused.

«Tumark,» laususin ma, «mis sul on, sa oled nagu kurvavõitu? Täna näen miskipärast ainult nukraid nägusid.»

Väike Tumark seisis spordipüksteväel, juuksed silmile vajunud.

«Tead, Kostja, ei meeldi mulle see kõik,» sõnas ta. «Mõtlesid välja selle isetegevuse. Valisid minu juhiks. Seda kõike poleks vaja olnud, kui asja ei võeta südamega. Kontserti peab ette valmistama nagu kord ja kohus, ilma haltuurata, ning proovidest peavad kõik osa võtma. On see minu süü, et tüdrukud käega lõid ja sketš ära jääb, Šahvorostov aga praegu teatas, et ta orkestris ei mängi.»

«Ma ei saa sinust aru, Tumark. Missugused tüdrukud keeldusid? Miks sketš ära jääb? Iljast võid rääkimata jätta, teen ise.»

«Tüdrukud? Mõlemad, nii Šura kui Maša. Sketšist ei tule midagi välja, Leonid jäi Dudinkasse. Maša oleks ju võinud ka soologa esineda. Ei taha. Šural pole üldse mingit põhjust. Lihtsalt jonnib: «Ei tee.» Aga kui see on mulle usaldatud, siis ma ei tagane miski hinna eest. Kuid ma tahan seda hästi teha, või siis pole üldse vaja, sest see on kunst. Ja kunstina peab see olema kõrgel tasemel. Vasja Teterev ütles mulle: «Kontserdi me peame homme tingimata andma. Ma arvan, et saame sellega siiski hakkama.» Ma vastasin: «Ei, me ei saa hakkama. Kõik on viltu läinud.» Siis ütles ta: «Hea küll, Tumarkin, ma hoolitsen ise selle eest. Ma teatasin juba ka meie ajalehele raadio teel. Arvan, et meie kontserdist saab siiski asja.»»

«Miks siis Leonid Dudinkasse jäi?»

«Kes seda teab. Kirjutab vist tundrataimedest väitekirja. Meremees ja ühtlasi botaanik. Kogu oma puhkuse tahab selle peale ära kasutada, loodust uurida. Ta teadis, et jääb siia, aga andis enese üles. Ka Terskoval võttis tuju ära . . .»

Veel tükk aega nurises Tumark Leonidi ja Vasja Teterevi ja tüdrukute üle. Heitis neile ette, et nad ei armasta kunsti. Rääkis, et kunst pole selleks, et aruandes linnukestega ära märkida või meie jõelaevanduse ajalehes kirjutist avaldada, vaid selleks, et inimestes kõrgeid ning õilsaid tundeid kasvatada. Kunstisse ei tohi nii kergelt suhtuda, nagu seda Vasja Teterev teeb.

Ähvardas, et ta nõuab meie komsomoliorganisatsiooni sekretäri ümbervalimist, sest Vasja olevat üldse üks arusaamatus. Ning seejärel hakkas pikalt ja laialt seletama Stanislavski süsteemi, jutustas midagi Nemirovitš-Dantšenkost, Katšalovist ja Toporkovist, sattus nii hoogu, et pane või kõnetooli loengut pidama. Kuid mina ei kuulanud Tumarki. Mõtlesin kogu aeg, et Leonid jäi Dudinkasse, aga Maša käib nukrana ringi...

Uni võttis must siiski võimust, ning kui ma ärkasin, et jälle oma vahikorda minna, siis olime juba Turuhanskist möödas. Ka seal peatusime lühikest aega, ainult niipalju, et reisijad peale võtta ja JÕVA inspektor koos tema paadiga Podkamennaja Tunguskasse viia. JÕVA tähendab jõelaevanduse valitsus. Nemad hoolitsevadki paakide, liitsihtide, toodrite ja muude jõemärkide eest. Sellel inspektoril oli ilmatu vahva paat. Kerge ja vist väga kiire. See oli punaseks värvitud, et eemalt vaadates inspektorit kaluritega ära ei vahetataks — hoidku jumal selle eest! See paat tõsteti laeva ahtrisse, ja ülemise teki reisijad imetlesid teda kogu aeg. Üldiselt muidugi on palju huvitavam vaadata ettepoole, lõunasse: sinine jõetee tõusis nüüd aina järsemalt mäkke, vesi kohises ja vahutas üha tugevamini, tormates vastu laevanina. JÕVA paadist rääkisin ma praegu ainult sellepärast, et eespool mängib see paat veel tähtsat osa.

Selle vahikorra ajal pidin mitmel korral raadiokajutist mööduma. Maša töötas kogu aeg, toksis võtmega või istus, kõrvaklapid peas, ja kirjutas üles kaldalt tulevaid radiogramme. Tuul huljutas sinist ripskardinat. Päike paistis aknast sisse ja aparaadi nikkelosad otse lõõmasid kullaka tulena. Ma ütleksin: nagu Leonidi kuldhammas, kuid Leonidist polnud seal, tänu jumalale, jälgegi. Aga akna juurde astuda ma siiski ei söandanud, kuigi mingi jõud lausa kiskus sinnapoole, umbes niisugune tunne: «Näed nüüd, Maša, Leonid näppis oma vurruotsakesi, lõkutas naerda, ja läks! Kelle vastu sa oma vana sõbra vahetasid?» Siis võtsin kätte ja seisatasin reelingu ääres, selg akna poole, nii nagu Dudinkas, kui Maša magas, pea kätele toetatud. Miks ma seda tegin — ei tea. Võib-olla et mul oli isegi niisugune ähmane, salajane eesmärk: tumma etteheitena Maša silma all tolgendada.

Kuid ma ei saanud kuigi kaua seal seista. Keegi müksas mind. Pöörasin pead — Petja Figurnov.

«Kuule, Konstantin! Mis asja see Šahvorostov sulle Šura kohta kokku jahvatas? Mis? Oh sind ka! Leidsid, keda uskuda! Selguse mõttes.»

«Kui räägid selguse mõttes, siis mis sul sellega asja on?»

«Seda asja, et tüdruk ulub. Solvamisest, õnnetusest ja... ma ei tea, millest veel. Sa oled... Petšorin! Ning minuga ära sa nii kõnele. Mulle ei meeldi. Ütlesin sulle juba. Selguse mõttes.»

Kust ta selle Petšorini välja kaevas? Nagu oleks ta pealt kuulanud, kui ma Ivan Andreitšiga rääkisin. Kui seda poleks olnud, ma poleks ehk nõnda plahvatanud. Nüüd aga käratasin:

«Madrus Figurnov, nii et me oleme siis jälle sinuga tülis?»

«Sa tahad seda? Palun väga.»

Ta turtsatas pahaselt ja jooksis ära. Mina aga taipasin äkki, et reelingust raadiokajuti aknani on kõigest kaks sammu ja et Maša on muidugi meie ägedat sõnelust pealt kuulnud. See viis mu tuju alla. Veel rohkem kui see, et ma Figurnoviga jälle tülli läksin, või et Šura on solvunud ja nutab.

Ka minul oli vaja ära minna. Kuid ma ei jõudnud seda teha. Trepilt, mis viis komandosillale, hüüdis mulle Vladimir Petrovitš:

«Barbin, küsi Terskovalt, kas kaldalt pole mõnda telegrammi tulnud?»

Siin ei saanud ma kuidagi ära öelda. Läksin raadiokajuti akna juurde ja küsisin, ning mitte ei saanud aru, kas Maša oli kuulnud minu sõnelust Figurnoviga või ei. Liiga rahulikult sirvis ta oma laual kolme-nelja paberilehte. Ühe neist ulatas minu kätte.

«Vist ootavad Nižne-Imbatskojest vastust? Siin see on. Jõesadamas sõitjaid pole.»

Silmad olid Mašal endiselt soojad ja sõbralikud.

Läksin radiogrammi Vladimir Petrovitšile viima, ise tundsin kuklal Maša pilku.

Vladimir Petrovitš luges läbi ja lõi näppudega nipsu: «Suurepärane!» Siis viipas mulle, et järgneksin talle roolikambrisse, kirjutas radiogrammi Krasno-

jarski ekspluatatsiooniametile ja saatis minuga jälle tagasi:

«Ütle, et Terskova selle ära saadaks.»

Seda räägin ma ainult sellepärast, et te teaksite: Maša juurde läksin ma tagasi käsu peale. Noh, mis me rääkisime: «Kuhu, mis radiogramm?»... Selle jätan vahele. Kuid pärast ametlikku juttu küsis Maša:

«Kostja, kas sul peale vahikorda aega on?» Ta hääl oli rahulik, hõbehelinaga, täpselt niisugune nagu varemalt.

«Üldiselt võttes muidugi on...»

Kas teie oleksite saanud teisiti vastata? Maša pühkis laualt paberikorvi kuivanud polaarkaseoksakesed, mis ikka veel seal vedelesid ja kogu raadiokabiini ilmet rikkusid, ning ütles:

«Tule siis siia! Ajame juttu!»

See tuli tal päris lihtsalt välja. Mina aga pidin suure vaevaga kulme kibrutama, et küsida:

«Millest?»

«Säh sulle! Millest? Ükskõik millest, nagu alati.»

«Tead, Maša, minul on a l a t i jäänud ikka endiseks. Aga sinul...»

Arvasin, et ta hakkab vastu vaidlema, ennast õigustama, kuid Maša ainult naeratas suunurgast, nagu naeratatakse siis, kui saadakse kõigest aru ja ei taheta oma naeratusega ärritada, vaid rahustada.

«Siis on kõik väga hästi, Kostja.»

Ja mul ei jätkunud julgust, et nähvata: «Muidugi, kui Leonidi pole, siis on ka Kostja küllalt hea.»

Saate aru, et oli juhtunud midagi niisugust, millest Maša muutus mulle hoopis teiseks. Aga missuguseks — ei oska öelda. Igatahes ebatavaliseks.

Mu hing oli nagu kammitsais, kui ma pärast vahikorda Maša kõrval jalutasin. Kõndisime tekil ja ajasime juttu, kuid sõnad tulid suust väga raskelt, vähemalt minul, sest kogu aeg tikkusid pähe kuivanud polaarkaseoksakesed, mis Maša nii rahulikult oli paberikorvi pühkinud. Miks ta seda tegi? Kas minu pärast, või ei olnud need kased talle endale üldse kallid? Ja ei tea ise ka, kuidas mul üle huulte lipsas see nimi — Leonid.

Maša jäi seisma ja vaatas mulle otsa. Mul oli kerge talle silma vaadata. Täpselt niisama, nagu vaataksin

Angara vett: ükskõik kui sügav ka ei ole, ikka on iga kivike näha. Ma juba rääkisin teile, et Mašal ei kao kunagi naeratus näolt, ainult et raske on paugupealt aru saada, kus see peitub: kas suunurkades, ripsmeis või peentes kurrukiirtes, mis tekivad äkki silmade alla. Ja nüüd ma siis nägingi Maša silmis heledaid sädemeid, silmad lõid rõõmsalt särama ja muutusid nii sügavaks, et isegi veidi jube hakkas, nagu võiksid sa nendes näha Maša tuksuvat südant, ja ma tundsin põletavat häbi: miks põgenesin ma kõik need päevad Maša eest, miks ei vaadanud ma varem talle niimoodi silma.

Maša nagu ei märganudki seda. Ta ütles:

«Leonid? Tead sa, Kostja, mulle tundub, et temast saab suur teadlane. Ta elab ainult oma botaanikale ja polaarmaale. Ta uuris minult välja viimase kui pisiasja, mis ma meie Kaug-Põhja kohta tean. Aga kui palju igasuguseid huvitavaid asju ta ise mulle jutustas! Ma ei taipa, miks sa temaga sõbraks ei saanud. Ta rääkis sinust alati nii hästi, sa meeldisid talle väga.»

Mul oli veel rohkem häbi. Ja et ennast mitte reeta, tegin hääle karmiks ja ütlesin pilklikult:

«Tean. Ta kaitses mind ka kapteni ees. Aga kellele seda vaja oli? Nagu ei saaks Kostja Barbin ilma kaitsjateta elada!»

Maša vangutas pead.

«Ta kaitses sind puhtast südamest, Kostja, sest kõigist sinu vääratustest jutustasin kaptenile mina. Leonid kartis, et Ivan Demjanõtš võiks sind ehk liiga julmalt kohelda.»

«Ah soo,» ütlesin ma, «või siis sina rääkisid Ivan Demjanõtšile?»

«Kostja, kas siis tõesti vale meeldib sulle rohkem? No hästi, eks löö mind selle eest veel kord. Korra sa juba tegid seda...»

Mõtlesin, et saan oma häbi tema eest varjata. Aga kus sellega! Kuid avameelselt küsida: «Maša, kas sa võiksid seda unustada?» ma ei söandanud.

Maša läks aeglaselt edasi. Vaatas tagasi:

«Kostja! Jalutame korra ümber laeva.»

See oligi nagu vastus: «Olen unustanud.»

Käisime tükk aega teineteise kõrval, tegime vist oma paarkümmend ringi.

Oli juba öö. Valge öö. Ilm oli pilvitu ja sellepärast näis põhjataevas eriti selgena, kaldakuuskede teravajoonelised ladvad näisid olevat peene sulega joonistatud. Jenisseis lõid suured kalad ühtelugu sulpsu, ringid seisid pärast seda kaua aega jõe heledal peegelpinnal. Mulle meeldis, et Maša ei küsinud, mis kala see oli, sest ka mina ei teadnud nende kalade nimesid, nagu ei teadnud Mašagi.

Pärast tirisime laeva ahtrist kaks korvtooli ninasse. Puhus jahe vastutuul, sellepärast polnudki tekil ühtki hingelist. Üks tool oli seesama, millel Ivan Andreitš armastas istuda. Toolid panime teineteise kõrvale. Nii oli soojem olla. Istusime ja vaikisime, nagu vaikisime alati, kui olime Stolbõl, oodates esimest päikesekiirt. See oli parem igasugusest jutuajamisest.

See ehk pole päris täpne, et me vaikisime. Üksikuid, harvu sõnu me ju rääkisime. Need olid seoseta, kuid igal üksikul neist oli kole suur tähtsus, kuigi paberile kantult on nad kõige tavalisemad, kõige sagedamini kasutatavad sõnad.

Maša ütles näiteks:

«Kostja, küll on avarus!»

Ma sain sellest aru niiviisi, et Maša armastab väga meie Jenisseid, meie Siberit, ning ta tahaks, et kõik neid nõnda armastaksid. Ta tahaks, et inimesed, kes elavad neil ääretuil avarustel, oleksid puhtad nagu õhk jõe kohal, et lumistelt Sajaanidelt sööstev mägituul kogu roisu ja saasta siit minema puhuks ja et Jenissei puhtad vood selle ookeani uhaksid.

«Kostja, kas tunned, kui raskelt laevakruvid vees tiirlevad?»

Ma juba rääkisin, et istusime laevaninas, kuid ka mina tundsin, et laevakruvid töötasid väga raskelt, tõugates laeva Jenissei käreda vooluse kiuste aina edasi. Sain aru, et Mašale meeldis see hiiglajõe ja mootorlaeva kahevõitlus. Ka minule meeldis. Oleksin väga tahtnud öelda: «Ah, kui mina ka saaksin niimoodi, kogu oma jõudu rakendada!» Kuid ma ei öelnud seda, sest siis oleks kõlavatesse sõnadesse kadunud nende mõtete kogu ilu, mis mind praegu valdasid. Ning veel sellepärast ei öelnud, et Maša sai kõigest ka

ise aru, muidu ei oleks ta oma pringi kuuma õlaga vastu mind toetunud.

Sõnasin tasa:

«Jah . . .»

Sisuliselt aga tähendas see, et mina, nagu Ivan Andreitški, ei taha oma elu asjatult elada. Kuid mul on vaja, väga-väga vaja, et keegi saaks minust õieti aru ja aitaks mind, sest üksinda ei suuda ma midagi.

Nii me siis istusime, kuni päikese teravad kiired tungisid läbi kaldal kasvavate nulutihnikute. Öine jahedus hakkas asenduma maheda hommikusoojusega.

Maša tõusis esimesena püsti ja võbistas õlgu — nähtavasti oli külm tal ikka veel kehas. Ta haigutas, siis hakkas naerma:

«Magama ma ei heida, unest räägin ma niisama. Lähen loen veel.»

Ma küsisin:

«Mida sa loed?»

Ta hakkas jälle naerma.

«Väga igavat raamatut, Kostja. Õpikut. Pean ma siis eluksajaks radistiks jääma? Tahan raadiotehnikuks õppida, kui hästi läheb, siis ka inseneriks. Vaba aega on mul siin küllalt.»

Ütlesin siis:

«Ka mina loen üht igavat raamatut.»

Maša silmis välgatas kahtlus.

«Kelleks sina tahad saada?»

Mis sa oskad vastata. Ütlesin siis otse välja.

«See pole üldse õpik. Raamatu nimi on «Siberi ja Kaug-Ida hüdroressursid».»

Maša kehitas sõnatult õlgu.

Seda võis nii mõista: «Imelik, mis raamatuid sina loed . . .»

Ning ma lisasin kohe juurde:

«Selle on kirjutanud akadeemik Roštšin.»

Kuid Maša silmitses mind ikkagi imestunult.

«Noh, Roštšin . . . Ivan Andreitš. Ta kinkis mulle oma raamatu. Kirjutas sisse ka. Tahad, ma näitan, mis ta kirjutas. Ta ütles mulle veel . . .»

Enam polnud pidamist. Mul oli vaja ennast välja puistata, kõik südamel pakitsev välja valada. Liiga kaua olin seda endas kandnud. Ma teadsin, et praegu saab Maša minust aru. Maša on jälle endine. Jutusta-

sin talle kõik, millest me Ivan Andreitšiga meie esimesest kohtumisest alates olime rääkinud. Kõik, kõik, ning isegi selle: «Sa hoia tütarlast, tütarlapse armastusega ära mängi.» Ainult kus Šura oli otseselt puudutatud, jätsin rääkimata. Ei saanud, ei olnud julgust. Maša aga arvas vist, et tütarlapse armastuse suhtes öeldu käib tema kohta, sest ta põsed lõid äkki õhetama nagu külma tuule käes. Kuid seda juhtub ju igaühega, kellele armastusest räägitakse.

Ma lõpetasin sellega, et kõnelesin veel Ivan Andreitši poolt kirjutatud pühendusest: «Kui sa ei taha seda raamatut lugeda, siis viska ta Jenisseisse.»

Maša sõnas pigem endale kui mulle:

«Ja sina hakkasid seda raamatut lugema? Lihtsalt niisama, et aga läbi lugeda?»

Ta oleks võinud seda ka ainult sosistada, või isegi ainult mõtelda, ma oleksin ikkagi taibanud. Sellepärast ma vist ei vastanudki otse Maša sõnadele, kui ütlesin:

«Kuidas see käib: «On aeg, Sergei! Nüüd asu Marxi taha, et sulle selgeks saaks ta targad, kuivad read...»?»

«Kas sina teeksid ka nõnda, Kostja?» küsis Maša.

«Mina tahan,» vastasin talle.

Üheksateistkümnes peatükk

MÄGITUUL

Kogu päev oli ilm haruldaselt vaikne ja päikeseline. Mehaanikud loitsisid kogu aeg mootori kallal, kuulsin sageli öeldavat: «Veel kuus tiiru... Veel kaheksa...» ning meie laev lõikas üha võimsamalt Jenissei voogusid. Vasja Teterev jooksis mööda treppe ja kõhatas pihku: «Me võime masina kiirust veel mõne tiiru võrra suurendada. Arvan, et me võime veel kiiremini sõita.»

Ma peatasin ta ja küsisin, kuidas, kus ja millal võin ma ennast kirja panna jõetehnikumi laevajuhtimise kaugõppeosakonda. Vasja mõõtis mind silmadega nagu siledat seina, ilmselt ei saanud ta mu küsimusest aru, siis kordasin ma seda uuesti.

«Ah nii! Sa, Barbin, anna avaldus minu kätte. Külap ajan jutti. See on väga hea, see tõstab sind veel rohkem.»

Ma pahvatasin naerma. Vasja vaatas mulle solvunult otsa.

«Hakkad jälle endiste rumalustega peale? Ma arvan, Barbin, sa ei peaks seda tegema. Tahaksin, et sa seda enam ei kordaks.»

Manasin siis näole kõige vagurama ilme.

«See on viimane kord, Teterev.»

Vasja jooksis rahuldatuna trepist üles. Ma otsustasin tehnikumi asjus parem Mašaga rääkida. Kuid mitte kohe, vaid kunagi hiljem. Kui olen ise selle asja korralikult läbi mõelnud. Ning samas turgatas mulle pähe niisugune mõte: «Kui ma Teterevi üle alati naeran, miks ma siis ikka ja jälle tema poolt hääletan? Kas sellepärast, et ta oma ausa ja nõrga iseloomu tõttu kogu komsomolitöö enda õlgadele võtab? Sel juhul tuleks ju rohkem meid endid süüdistada kui Vasjat. Just nõndasamuti, nagu Maša oli öelnud kord Leptsovi kohta: «Me kõik vastutame üksteise eest. Me peame kõige vastu huvi tundma.» Tumark Markin ütles, et ta ei hääleta enam Vasja Teterevi poolt. Mina aga hääletan nagu ennegi. Kuid see-eest hakkan talle ka säru tegema. Rohkem, kui mulle on tehtud!»

Lõuna ajal sõin kõhu hästi täis. Pärast andis keegi naisreisija Norilskist mulle ananassi. Lõikas sellest üle poole. Ananassikonserve olin ma varemgi ostnud, aga päris ananassi sõin nüüd esmakordselt. Ausalt öeldes, meie Siberi okaspaju viljad on maitsvamad ja lõhnavamad, kuid mulle tegi headmeelt see, et sain siiski suurt haruldust maitsta, ja veel rohkem headmeelt tundsin sellest, et see naine kostitas mind mingi erilise rõõmuga. Oli näha, et ta on suurest rõõmust otse lõhkemas. Ta oleks kostitanud kas või tervet maailma, aga esmajärjekorras neid, kes praegu olid niisama rõõmsad kui tema ise. Alles hiljem sain teada, et ta sõitis Moskvasse poja järele. Fašistid olid ta poja väikese lapsena Saksamaale viinud, nüüd lõpuks õnnestus ta üles otsida ja emale tagasi tuua.

Ivan Demjanõtš laskis mul ligi tund aega rooli taga seista. Kuigi siin on hästi nähtav, avar sõiduvesi ja isegi toodrid puuduvad, muudkui kihuta ühtedelt liit-

sihtidelt otse teistele, sellegipärast on väga meeldiv tunda, et kogu laev on nagu sinu kätes.

See päev oli üldse täis õnne ja rõõmu. Kujutage ainult ette... isegi väike taskunuga, mille ma juba Krasnojarskis olin ära kaotanud, tuli nüüd välja! Ma olin ta millegipärast oma reisikohvrisse torganud.

Niisuguses heas tujus heitsin magamagi. Teadsin, et järgmine vahikord on mul alles pärast Nižne-Imbatskojet.

Ma uinusin kohe raskesti ja nägin unes, et ronin üht uut teed mööda Stolbõ kõige kaugematele ja metsikumatele rahnudele. Ümberringi on lausa lillemeri! Nõlvadel tulipunased liiliad ja päikesekollased anteerikumid. Orgudes kullerkupud, vulisevate allikate ääres aga veretavad taldrikusuurused pujengid, mida meil nimetatakse «maarjajuurteks». Kuigi Siber on lillede poolest väga rikas, looduses sa kunagi nii palju lilli korraga ei näe, aga unenäos võib isegi veel rohkem näha. Igal juhul on see siiski parem, kui näha unes ämblikke või kuradeid.

Nii nägin siis unes, et ma jõuan viimaks kaljujärsakute juurde. Käin nende ümber ja mõtlen, kas suudan üksi nende otsa ronida või ei. Vist saaksin küll, kuigi risk on väga suur. Kui nüüd keegi kõrval oleks ja järsematel kohtadel vööga aitaks! Ning äkki on mul tunne, nagu polekski ma enam üksi, vaid keegi on mu kõrval. Aga kes ja kus, seda ma ei näe. Hüüan tasakesi: «Maša...» Väike põõsas hakkabki liikuma. Kuid sellest ei astu välja Maša, vaid Šura. Vaatab nii nukralt, silmad vees. Tahan teda nime järgi hüüda, aga tuleb välja hoopis «Šagane, minu hea Šagane!...» Šura astub lähemale ja sosistab: «Kostja, kuidas ma sind küll armastan...» Ja suudleb mind nii, et ma kõik unustan. Ainult süda taob valjusti. Kuid ma ei taha seda. «Siis oled sa Petšorin,» ütleb Šura. Hetk hiljem aga: «Vasikas! Sült!» Ja need tema sõnad on nagu vihane kõrvakiil. Šura karjub nüüd täie häälega. Kisendab üha valjemini... Siis äkki taipan läbi une, et see on ju «Rodina» randumisvile...

Kui madrused magavad, ei kuule nad kunagi laevavilet, nagu ükski inimene ei kuule oma kella tiksumist. Kuid seekordne vile otse lõikas mulle kõrvu — nähtavasti sellepärast, et «Rodinal» polnud vile andmiseks

põhjust. Ma teadsin seda ja heitsin magama, olles kindel, et Nižne-Imbatskojes me ei peatu.

Illuminaator oli avatud, hüppasin nagu välk koilt põrandale ja pistsin pea välja. Ikka veel öö. Taevas on valge. Piki jõge tõuseb uduvine. Jah, tõepoolest, läheneme jõesadamale. Juba mürisebki ankrukett. Kuulen Ivan Demjanõtši häält: «JÕVA paat vette!» Tähendab, randuma ei hakka ja trappe alla ei lase. Ruttame. Kallas on tühi, isegi majad on nagu unerammestuses, ainult vee ääres kruusal seisavad kaks meest. Ühte ma tunnen, see on sadamaülem. Teine on turjakas habemik ja tema jalge ees on pambud: kaks kotti ja vineerkohver.

Ma sain nagu nuiaga pähe: see on ju «viimane mohikaanlane»! Šahvorostovi kois ei olnud. Kuidas siis nii? Miks «Rodina» sadamasse sõidab? Kuulen, et sadamaülem kaldal küsib: «Miks te randute? Tahtsite ju mööda sõita.» Kuid Ivan Demjanõtši vastusest ma ei saanud aru. Ta rääkis kõnetorusse, mis suunas hääle kitsa kiirena kalda poole. Ma kuulsin ainult ühe sõna — post.

Ei mul olnud enam aega korralikult riidessegi panna. Tõmbasin püksid kiiruga jalga, saabastel ei jõudnud paelugi kinni siduda, ning tormasin ahtrikäiku. Vaatan — paat on juba vette lastud. Roolis istub Pikk-Muhhin, aerudel Ilja Šahvorostov, Šura aga ulatab talle ülevalt postipakki, mille ümber on kõigi reeglite järgi valge riie õmmeldud, nurkadel punased lakipitserid. Tumark seisab ahtri pollari ees ja hoiab nööri, millega paat on kinni seotud.

Kõigepealt sööstsin trepist üles sillale, et Ilja alatust tembust Ivan Demjanõtšile rääkida. Siis aga mõtlesin, et ei, Iljaga pean isiklikult asja klaariks tegema. Siin oli minu au riivatud. Kuidas ja mida nimelt teha tahtsin, seda ma ei saa teile öelda, niisama kui teiegi, ütleme, kraavist ülehüppamiseks hoogu võttes ei teaks öelda, kumma jalaga te ennast ära tõukate või kumb käsi teil hoovõtmisel üles lendab. Mul oli peas ainult üks mõte: ei tohi lubada, et Ilja mohikaanlaselt saadud kauba laevale toob! Eks siis näeb, mis edasi saab.

Tahtsin paati hüpata. Kuid jäin hiljaks. Tumark viskas juba otsa paati, Šahvorostov tõmbas aerudega ja paat hakkas kiiresti eemalduma. Šura hakkas lausa

värisema, kui ma käratasin: «Mis pakk see oli?» Sain ta silmist aru, et see oli pettus. Võib-olla olid selles kivid, mis adresseeritud sellelesamale mohikaanlasele, et aga «Rodinal» oleks põhjus randumiseks! Või niimoodi... Ilja ostis minu Šagane siiski ära! Šura taganes.

«Kostja, Kostjake, kallis... mis sul on?»

Silmis aga oli tal vastik hirm ja alumine huul oli ripakil.

Kõlas esimene vile, pikalt, undavalt, lõpus lühike huilatus nagu punkt. Sellele järgnes minuti pärast teine. Ivan Demjanõtš kiirustas. Paat oli juba poolel teel laeva ja kalda vahel. Minu juurest oli paadini oma kuuskümmend meetrit. Mohikaanlane tiris oma pampe selle koha poole, kuhu paat pidi välja jõudma. Vool kandis paati veidi allapoole.

Tõmbasin püksid ja saapad jalast ning hüppasin Jenisseisse. Jääkülm vesi otse kõrvetas. Hingamine jäi kinni. Siis ujusin kergesti edasi, vehkides «sülda». Šura pani kisendama, ta karjus kiledalt, õudselt, nagu oleks teda tapetud. Kuulsin, kui Ivan Demjanõtš ülevalt läbi kõnetoru küsis: «Hei, mis seal on?» Šahvorostov aga vastas paadist valju häälega: «Ei midagi, Barbin supleb.» Ning mulle näis, et ta hakkas aerudega veel tugevamini tõmbama.

Vool kandis mind palju rohkem kõrvale kui paati. Ujuda oli raske, käed ja jalad ei tahtnud sõna kuulata. Jääkülmas vees kiskusid nad krampi, tahtsid otsekui sõlme tõmbuda. Nii on meil põhjamaal!

Sumasin kaldale vähemalt seitsekümmend sammu paadist allpool ja panin kohe üle kivide jooksma. Olgu tähendatud, et nii ainult kirjutatakse — panin jooksma. Külmakangete jalgadega suutsin ma teravatel kividel vaevalt komberdada. Laevalt kostis laia juttu — rääkisid madrused ja reisijad, kel oli viitsimist südaööl üles tõusta. Ma teadsin, et nad räägivad minust, kuigi ma sõnadest aru ei saanud. Nägin, kuidas Šahvorostov ja mohikaanlane oma laadungi paati tõstsid. Esimene, teine, kolmas... Kolm pampu. Millegipärast jäi see mulle kõige teravamalt meelde. Siis torkas Ilja mohikaanlasele pihku väikese ajalehepaberisse keeratud nutsaku — sain aru, et see oli raha. Paat hakkas eemalduma. Šahvorostov otse tõmbas ta aerude abil

jõele. Minul aga oli veel viisteist, kakskümmend sammu teha, et temani jõuda...

Pikk-Muhhin keerutas pead ja hakkas päraaeruga tagasi tõmbama, et mind peale võtta. Kuid Ilja oli oma kahe aeruga temast üle:

«Loll, ära sega, las poiss näitab, mis oskab. Ta on ju meil ujumises tšempion.»

Ei tea, miks Ilja seda tegi. Võib-olla taipas, miks ma tema järel vette hüppasin, ja tahtis nüüd oma pambud kiiresti laevale toimetada, aga võib ka olla, et oli lihtsalt minu peale vihane, kuid seda ma teadsin, et nalja ta ei teinud. Lõdisesin külmast ja ihu oli kananahas. Tahtsin Šahvorostovile hüüda: «Pööra parem ümber,» kuid häält ei tulnud, sain ainult rusikat näidata. Pikk-Muhhin istus seljaga minu poole ega näinud seda, Ilja tõmbas aerudega ja naeris, nagu oleksin ma tõesti koeruse pärast ujunud. Ka sadamaülem, kes laskis ennast Ilja sõnadest petta, silmitses mind tunnustavalt: «Noh, poiss, sa ujud tõesti nagu nelmakala.»

Paat aina kaugenes. Kaldale mind poleks muidugi jäetud, paat oleks mulle uuesti järele saadetud, ka Šahvorostov poleks laeval saanud minu eest peitu pugeda ega ka oma «kaupa» ära peita. Kuid see lihtne loogika on mulle alles nüüd selge, siis aga ei võtnud minus loogika, vaid raev võimust. Ning ma hüppasin uuesti Jenisseisse, mõtlemata isegi sellele, et vool võib mind laevast mööda viia. Ma tahtsin, kuradi moodi tahtsin võimalikult rutem Ilja kätte saada.

Seekord töötasin käte ja jalgadega tõesti nii, et ujusin nagu nelmakala. Ja siiski poleks ma paadile järele jõudnud, kui Ivan Demjanõtš poleks laevalt läbi kõnetoru käskinud: «Ahoi, Muhhin! Võtke Barbin paati!» Pikk-Muhhin keeras päraaeru järsult ette, peatas paadi küljega minu poole, nii et sain äärest kinni haarata, Šahvorostov aga arvas vist, et tahan ühest tema pambust kinni hakata ja seda Jenisseisse tõmmata. Ta hüppas äkki püsti ja tõmbas seda pampu enda poole. Kuid komistas, astus paadi äärele, just minupoolsele, ja paat läks ümber.

Ei hakka kirjeldama, kuidas me pärast laevale saime. Ärge arvake, ega madrus ei upu, ja üldse, ega inimestel uppuda ei lasta. Jõudsime õnnelikult laevale, JÕVA paat samuti, aga Šahvorostovi kotid jäid Jenis-

seisse. Nad vajusid kohe vee alla justkui kivid, nagu öeldakse. Ainult kohver tõusis esialgu tagasi vee peale, ning ma nägin, kuidas vool teda edasi kandis. Ta tiirles ja õõtsus lainetel värvimata vineeri vilkudes, siis hakkas ka tema aeglaselt vee alla vajuma. Mohikaanlane lükkas kaluripaadi kaldalt vette, hüppas sisse, pootshaak käes, ja kihutas taga ajama. Ma ruttan veidi ette ja ütlen kohe, et kui «Rodina» ankru hiivas ja oma teed sõitis, oli seda mohikaanlast jõel läbi pikksilma veel kaugele näha, vist kolme või nelja kilomeetri taha. Ta seisis paadis ja sonkis pootshaagiga Jenisseid nagu Ljonka lusikaga putru. Nähtavasti ei vajunud see kohver päris põhja, aga ei tõusnud ka vee peale, ja mohikaanlane ei saanud teda pootshaagiga kuidagi välja. Kuid võib-olla ta ei püüdnudki nii väga — raha oli ta ju Šahvorostovilt kätte saanud. Aga võib-olla tahtis ta selle välja tõmmata kuskil laevast kaugemal, nii et ka pikksilmaga seda keegi ei näeks, sel juhul kuuluks kogu kohvri sisu jällegi temale. Selles kohvris vist olidki sooblinahad . . .

Mina ja Šahvorostov vahetasime märjad riided kuivade vastu. Kajutis olime ainult kahekesi. Ilja pööritas vihaselt silmi, nii et need aina välkusid. Igale tavalisele sõnale lisas ta kümmekond sõimusõna sappa.

«Seda ma sulle, Barbin, ei jäta!» korrutas ta. Ta ei nimetanud mind enam Kostjaks.

Olin vait. Teadsin, et sain endale surmavaenlase.

«Pea meeles, Barbin, paadi ajasid sina ümber ja mis selles oli, ajasid sina põhja. See on fakt, seda nägid kõik. Kui tahad minu peale kaevata, salgan kõik maha, sa ei saa millegagi tõestada. Sa oled nüüd mulle kolm tuhat võlgu, see on ausalt öeldult. Aga kui lähed minu peale keelt kandma, siis ma . . .»

Ta ei öelnud, mis ta siis teeb, kuid oli selge, et siis võin oodata pussi ribide vahele. Ent tema sõnadest ja sellest, kuidas ta huuled tõmblesid, sain aru, et ta minu «keelekandmist» siiski kardab.

«Nii et parem ole vait, Barbin. Seni kui olen sõber, olen tõeline sõber ja minu taga oled nagu kivimüüri varjus. Aga kui ma enam sõber pole, siis on sul lips läbi! Said aru? Noh? Mis sa vaikid?»

«Olen vait, nagu käskisid.»

Ütlesin ja läksin välja. Jõudsin enne teda enese riidesse panna.

Komandosillal olid peale Ivan Demjanõtši veel kõik tüürimehed, Vasja Teterev ja Maša. Arutati muidugi Nižne-Imbatskoje vahejuhtumit. Sisse minnes kuulsin Teterevi viimaseid sõnu:

«. . . ta on alati vigureid täis. Ma mõtlesin siiski, et teda saab parandada.»

Kuid mina käratasin juba lävelt:

«Möödunud korral võtsin süü enda peale, sõbramehe poolest. Nüüd ma seda enam ei tee. Šahvorostov on lurjus . . .»

Ilja tormas minu kannul sisse — nähtavasti taipas kohe, kuhu ma oma sammud seadsin. Särk oli tal tagurpidi seljas, käsi otsis rinnalt nööpe.

«Barbin valetab . . .»

Kuid Ivan Demjanõtš tõstis käe.

«Stopp! Barbin, räägi.»

Ning ma ladusingi puhtanisti välja kõik, kuidas ma Krasnojarskis koos Šahvorostoviga sõitjad laevale tõin, kuidas ta mind pettis, öeldes, et need on tema sugulased. Siis rääkisin ka sellest balõkkide, sooblinahkade ja seedripähklitega spekuleerimisest, kuidas Šahvorostov tahtis poolteise tuhande rubla pealt oma kolm tuhat vahelt teenida . . .

Ilja ei lasknud mul lõpetada:

«Õige! . . . See kõik on täpselt nii, Ivan Demjanõtš. Kuid balõkid ja sooblinahad pani Barbin omast peast pähklitele juurde. Mingisuguseid sooblinahku pole olnud, pähklitega aga pole veel keegi iga rubla pealt kahte rublat puhast saanud. Pooled pähklitest tahtsin endale, oma perekonnale jätta. Kellel sellega asja, mida keegi endale sadamas ostab!»

«Aga miks «Rodina» sadamasse sõitis, kas sa ei ütleks ka seda?»

Kisendasin need sõnad lausa südamepõhjast. Ja kohe oli tunne, nagu oleksin peaga vastu kaljut põrganud, niivõrd kohutavalt julmaks muutusid Šahvorostovi silmad. Suu tõmbus kõverasse nagu iga kord, kui Ilja valmistus mõnda jõledust ütlema.

«Ei, Barbin, seda ma ei tea öelda. Võib-olla ütled seda ise.»

Nüüd sain aru, miks Ilja suu kõverasse tõmbus. Kui

oleksin poole sõnagagi Šurat maininud, oleks ta kohe kõik ümber pööranud ja meid mõlemaid solgiga üle valanud. Mis tüdrukutesse puutub, siis seda ta oskas. Siin meenus mulle äkki kõik — see, millest me Šuraga rääkisime, meie kohtumised ja tema kaeblik «Šagane, minu hea Šagane!...», ning kust võisin ma teada, kas oligi üldse võlts see: «Kostja, Kostjake, kuidas ma sind küll armastan...»

Ei tea, kas teie oleksite sel juhul saanud Šurat nimetada või mitte. Aga mina ei saanud, tapke või ära. Ja nüüd palun otsige Barbini sõimamiseks ükskõik missuguseid nimi- või omadussõnu, kuid mina vaikisin nagu maavaim ega suutnud isegi silmi tõsta, et Mašale ja Ivan Demjanõtšile otsa vaadata.

Saabus täielik vaikus, kui jätta arvestamata laeva mootorite mürin. Ning mida pikemaks see vaikus venis, seda tugevamini kõrvus undas. Ma teadsin, et see vaikus on rohkem kasuks Šahvorostovile kui minule.

Lõpuks Ivan Demjanõtš küsis:

«On see kõik, Barbin?»

«See on puhas tõde, Ivan Demjanõtš.»

Kuid Šahvorostov sähvas selle peale kohe:

«Keerutab, ei taha kahju ära tasuda, mis ma tema huligaansuse pärast sain. Šurat aga...»

Siis virutasin ma Ilja pikali tollesama lühikese sirgega näkku, mis mul juba ammu peas mõlkus.

Vladimir Petrovitš jooksis tema juurde. Maša tõstis käed näo ette. Šahvorostov oli pikali, tema nina tõmbles. Kapten pööras mu järsult ümber.

«Mine siit ära, Barbin!»

Tulin trepist alla ja jooksin vööri, ankruvintside juurde. Kas poleks parem üle parda Jenisseisse hüpata? Vihas ja meeleheites rabasin kinni millestki kõvast ja vetruvast, käel hakkas valus — taipasin, et olin haaranud kinni terastrossist, millel katkenud traatide otsad nõeltena püsti olid. See nagu polnudki tross, vaid Šahvorostov või kogu see räpane alatus, mis kõik need päevad oli mind kuhugi kõrvale tirinud. Tõmbasin vintsi trumli alt pidurduskangi ja hakkasin sellega vastu terastrossi lahmima, kuni selle ots oli laiaks rapsitud nagu maalripintsel.

Siis virutasin kangi jõkke, unustades hoopis, et see oli riigi vara. Istusin maha. Viha oli lahtunud ja jõud

otsas. Hakkasin mõtteid koguma. Ja mõtlesin nii. Kaklemise pärast kirjutatakse mind nüüd laevalt tingimata maha. Seda enam, et see polnud mul ju esmakordne temp. Millega ma ennast õigustaksin? Šura üles anda, kogu see postipakilugu paljastada? Igasuguste kriminaalkoodeksite ja minu kui kodaniku kohuse järgi peaksin seda tegema. Kuid ma ei saanud. No mitte kuidagi ei saanud. Siis oleks nii välja tulnud, et enne suudle tüdrukut ja siis lajata talle vastu põske. Nii et otsustage minu üle, kuidas ise tahate... Kui Šural on kas või teragi südametunnistust ja julgust, siis peab ta ise kaptenile kõik ära rääkima. Või tulgu siis minu juurde ja küsigu, mis ta peab nüüd tegema. Sest ta ju teab seda, et kui ta ei räägi, siis pean mina kogu selle loo pärast täiesti süütult vastutama. «Šagane, minu hea Šagane!...» Ära tee seda, no näita, et oled aus tüdruk. Ära tee veel ühte, viimast alatust. Tule minu juurde, küsi!

«Kostja, on sul väga raske?...»

Maša! Tema tuli ka nüüd, kui olin huligaaniks tehtud. Istus minu kõrvale. Tuul puhus meile näkku. Tema juuksed puudutasid mu põske.

«See kõik on puhas tõde, Maša.»

«Kostja, ma usun. Mäletad, ma rääkisin sulle Šahvorostovist?»

«Raske on ju sõbrast lahti öelda!»

Kuulsin, et Mašal pidi nagu hing kinni jääma.

«Jah, Kostja, väga raske. Isegi ei tohi.»

Kuid seda ütles ta juba nagu iseenda kohta. Õigemini minu kohta, kuidas mina ennast temast lahti ütlesin. Mu meel läks väga kibedaks. Ljonka oleks minu asemel töinama hakanud.

«Maša, mind kirjutatakse nüüd maha.»

«Kostja, kuid sa jätsid Ivan Demjanõtšile midagi ütlemata. Ma sain aru.»

«Maša, ma ei saa. No ei saa...»

«Miks?»

Ta vaatas mulle otse silma. Ei tea, mis tema minu silmis nägi, kuid mina nägin tema silmis suurt valu.

«Jah, Kostja, saan aru.»

Mu meel läks veel kurvemaks. Maša sai kõigest aru. Ta oleks võinud nüüd öelda mulle kõige julmemaid sõnu, lüüa mind vastu põske ja ära minna, üldse ära

minna, nagu iga teine oleks vist teinud, tal oli täielik õigus nii toimida.

«Maša, mind kirjutatakse laevalt maha,» kordasin ma. «Aga kuhu ma ilma jõeta lähen?»

Parempoolsel kaldal säratas teravatipuliste lehtmändide vahelt ere päike, ja sedamaid vajusid seal kõik kaljud ning järsakud varju, see-eest lõi vasakul kaldal roheline aas rõõmsalt sirendama. Tuul muutus teravamaks ning jahedaks, punakollane vimpel masti tipus hakkas tugevamini lepsima. Jenissei pind kattus rahutu virvendusega. Maša surus enese tugevamini mu õla vastu, nii nagu siis, kui seisime temaga õlg õla kõrval Stolbõl, otse kalju veerel, meie ees all pimedas taigas aga loitsid punakollased lõkketuled.

«Tead, Maša, jõelt ei lahku ma niikuinii. Lähen kas või paisu ehitama. Või sõidan mõne ekspeditsiooniga kaasa.»

«Sind ei kirjutata maha, Kostja!»

«Ma ei saa millegagi oma süütust tõestada. Barbin on altkäemaksuvõtja ja huligaan. Seda teavad kõik.»

«Kostja, sind ei kirjutata maha!»

Maša häälest sain aru, et ta ei luba, ei lase mind maha kirjutada. Ma ei tea, kuidas ta seda teeb, ta ise ka vist ei tea, kuidas seda teha, kuid Barbin jääb jõelaevnikuks.

«Rodina» liikus nüüd parempoolse kalda vahetus läheduses. Kaljudest langesid jõele pikad varjud, mis katsid ka meie laeva. Kullaka valguse ribad vaheldusid tihedate varjudega, vehklesid tekil, jooksid alumise salongi aknaruutudele ja pihustusid seal tuhandeks sädemeks. Heleda tähena vilkus aeg-ajalt vaskkella äär. Kell rippus meist veidike külje poole. Jenissei rasked ja võimsad vood tormasid meile vastu, vajudes kohinaga laevakere alla.

No ja mis siis, kui maha kirjutatakse... Niikuinii ma ei lahku sinust, Jenissei! Jah, muidugi hakkan paisu ehitama. Praegu ma ainult mängin sinuga, siis aga alustan sinuga võitlust. Oo, sa ei tea veel, kui palju on Kostja Barbinil jõudu! Ta pole sulle oma jõudu veel üldse näidanud. Sina rajasid, lõikasid endale tee läbi nende kõvade kaljude, Barbin aga paneb sinu teele veel kõvema kalju kaldast kaldani ette. Ja sa peatud, valgud laiali, sa ei voola sinna, kuhu ise tahad, vaid

kuhu Kostja Barbin sind pöörab. Ei tea, miks, kuid nüüd tekkis mul tahtmine — suurem kui kunagi varem — saada mõni raske töö. Mitte istuda, vaid töötada, tegutseda! Käte, südame ja mõistusega! Rakendada kogu oma inimlikku jõudu!

«Kostja, sa ju rääkisid õigust, sind ei saa kuidagi maha kirjutada!»

«Jah, Maša, jah! Ma rääkisin õigust, nüüdsest peale räägin ma alati ainult õigust. Ma lähen ja räägin ära... Aitäh, et sa minu eest nõnda hoolitsed. Kuid Kostja Barbin on ka ise väga tugev. Tema hätta ei jää.»

Viimaseid sõnu ma ei öelnud, nad vist ei jõudnudki mul veel mingisuguseks selgeks mõtteks reastuda, kuid nii see oli. Seda teadsin ma kindlalt. Seda teadis vist Mašagi, sest ta tõusis kohe püsti, nagu oleks tahtnud mind üksi jätta. Ta isegi läks minust eemale; ainult oma õlaga tundsin ma endiselt, nagu istuks ta minu kõrval, minu vastu toetudes, tugevana ja palavana.

Ülevalt hüüdis mulle Figurnov:

«Kostja, Ivan Demjanõtš kutsub sind!»

Nägin, et Maša kahvatas. Ka mina vist kukkusin näost ära. Igal juhul hambad lõid suus lõgisema. Kuid Figurnov lisas samas juurde:

«Tule seisa natuke aega roolimehe eest. Selguse mõttes.»

Ütles lihtsalt, sõbralikult, nagu polekski me enne seda temaga tülitsenud.

«Tulen...»

«Tead, Šura käis praegu komandosillal, rääkis Ivan Demjanõtšile kõik ära. Nuttis, nuttis väga, ütles: «Kostja Barbinil pole selle asjaga midagi pistmist.» Ei tea, mis temaga tehakse. Küllap päritakse järele Krasnojarski juhtkonnalt — Šura kuulub ju selle alla. Selguse mõttes.»

«Rodina» hakkas vasakpoolsele kaldale lähenema, sõites vilkuvate varjude poolelt päikese kätte, Jenissei eredale, virvendavale avarusele. Järsk tuuleiil tõmbas Mašal rätiku peast ja kandis seda minu poole. Püüdsin selle lennult kinni ja pigistasin pihku. Maša jooksis mu juurde, et rätti tagasi saada. Ma ei tahtnud seda ära anda.

«Kostja...»

Maša hääl katkes. Nii ma ei teagi, mis ta öelda tahtis.

Tuul puhus meile näkku, puhas ja õrn, ning kuigi see oli harilik jõetuul, näis mulle, et puhus toosama mägituul, mis värskendab ja uuendab inimest nagu eluvesi.

Mul oli veel sada kuuskümmend neli lehekülge kirjutatud. Andsin oma käsikirja Mašale lugeda. Ta ei parandanud selles mitte üht sõna. Ütles ainult: «Kostja, lõpeta siinkohal.» Just selsamal kohal, kuhu ma raamatus punkti panin. Viisin käsikirja toimetusse, ilma et oleksin Mašaga nõu pidanud. Oi sa poiss, nüüd saan vist küll tema käest peapesu!

1957. a.

ÄRA LOOVUTA KUNINGANNAT

Esimene peatükk

MIKS MA MANNAPUTRU KEEDAN

Toomingas õitseb, nagu oleks ta üleni valges lumes...

Ta õitseb meie korteri akna all, päikese soojendatud metsaväludel, samuti kõigil Jenissei saartel ja Laletina jõe kallastel, kuhu inimesed on tallanud jalgraja, mis viib Stolbõle; ta õitseb kogu maakeral, õitseb lopsakalt ning maruliselt, ja tema oksad, kuigi nad on kefiiripudelisse torgatud, kasvavad otsekui su enda südamest. Sellest oled sa ise ka justkui õitsele puhkenud, õilmitsed nagu toomingas.

Aken on lahti. Kardinad kõrvale lükatud. Päike kõrvetab, ta on valmis majade kivimüüre põlema süütama. Jõelt lõõtsub palav tuul. Ta toob kaasa rammestavat soojust, millest silmad vajuvad kinni, pea muutub raskeks, jalad aga kipuvad siiski mägedele, tahavad joosta metsa, kus täies ehtes valendavad lumikellukesed, tõstavad oma punakollaseid päid kullerkupud. Tuul kannab ka laevade suitsuhõngu, mis esimestel navigatsioonipäevadel tundub eriti magusana, kannab alles läbipuhumata vilede kähinat, märja kruusa, rüha ning liiva kalalõhna ja Jenisseid risti ning põigiti kündvate reisilaevade rattalabade heledaid plakse. See tuul otse kisub jõelaevnikust tema hinge, viib kõrgele üles ja paneb lehverdama nagu vimpli masti tipus.

Sõita jõge mööda! Ankur jõepõhjast elektrivintsiga viie minuti asemel kahe minutiga välja tõmmata. Laevakruvide tiirude arvu järjest suurendada, nii et vahujälg ahtri taga laotuks otsekui puhas hõbe. Kihutada laevaga kõige sügavamas vees, kõige tugevamas voolus, pilk kogu aeg masinatelegraafi näitajal, mis seisab kriipsul «täiskäik — edasi!» Sõita laevaga! Sõita äikeses ja vihmas läbi tormilainete, Igarka, Dudinka ja

Dicksoni loojumatu päikese all, alamjooksu tulvavee ääretuses, keset maa roheluse pidu.

Niisugune on pilt akna taga. Toas aga — või interjööris, nagu Maša armastab öelda — on hoopis teine pilt: pliidi ees seisab kahupäine mees, triibuline meremehesärk seljas, ning käega, mis võiks kahepuudase pommi vabalt üles tõsta ja seda pea kohal keerutada, liigutab pisikeses kastrulis mannaputru ega saa kuidagi aru, mispärast see ikka ja jälle põhja kõrbeb. See mees olen mina ise.

Miks siis tema või mina või meie mõlemad koos mannaputru keedame? Miks huljutab kevadine jõetuul ainult kardinaid minu toas, aga ei puhu särki seljal kummi kuskil Jenissei avaratel laevateedel ega sasi mu juukseid? Miks töötab Jenissei, see võimas ja hea vägilane, nüüd ilma minuta? Ja lõpuks veel — miks ei taha ma tervet seda pilti üksnes näha, vaid tahan teda ka paberil kujutada?

... Ütleme, et maailmas oli üks madrus Kostja Barbin, ja et sel Kostjal oli oma armastus. Ta võttis kätte ja kirjutas sellest jutustuse «Mägituul». Teadku kõik, mis tema elus juhtus. Noh, üheksateistkümneaastane võib palju hullemagagi hakkama saada. Oleks mul tollal pähe tulnud raiuda Stolbõ kõige järsematele kaljunõlvadele kõik see, mis ma paberile panin, siis oleksingi seda teinud, viimase kui täheni kivvi raiunud. Jumala eest, ausõna! Ja kuigi see vaim on minus tänini alles jäänud, on mul nina all juba vurrud, ja aja neid kuidas ajad, nad kasvavad ikka uuesti; ühesõnaga, olen nüüd kahekümne kolme aastane ja, peaasi, Maša ei laseks enam rumalusi teha.

Ent sellegipärast kirjutan jälle. Ma ei kirjuta sellepärast, et tahaksin elukutselt kirjanikuks saada, — minu elukutseks jääb igavesti olla seal, kus vajatakse inimkäte jõudu ja osavust, kus sa töötamise ajal hoiad materjali otse peo peal. Olgu muuga kuidas on, aga esile tõsta, et o l e n k i r j a n i k, on mul nüüd piinlik. Ma lihtsalt ei suuda. Minust võib kunagi kirjanik saada. See on mu unistus, teine unistus. Praegu aga kirjutan ainult sellepärast, et mu elus oli niisuguseid kurve, õigemini, mitte niivõrd mu elus, kui minu kõrval ühel teisel inimesel — mistõttu ma mitte kuidagi ei saa jätta nendest avalikult ja siiralt jutustamata.

Alustame siis mannapudrust.

Ma keedan putru, muidugi mitte endale. Ja silmitsen teda kui elavat austrit. Tõsi, austritest tean ma ainult seda, et varemalt sõid neid vist peamiselt Rooma keisrid, nüüd aga püüavad neid restoranides tellida ka mõned meie lõngused. Tean veel sedagi, et Rooma keisrid said austrite söömisest sageli kõhuvalu; arvan, et ka meie lõnguste kõhud pole seestpoolt tinutatud. Kuid ega ma sellepärast mannaputru austritega võrrelnud; neil kahel on veel teine ühine tunnus: neid on raske neelata. Mannaputru keedan ma oma pojale Aljoškale. Tema neelab seda suurepäraselt. Ja mitte ainult putru, vaid ka helmeid ja nööpe. Anna talle auster kätte, neelab vist samuti alla. Sellepärast kardangi, et äkki kasvab tema ka lõnguseks, sest Rooma keisrit temast ei saa, see on päris selge.

Oleks minu teha, söödaksin Aljoškale baklažaanipüreed. Esiteks, ma ise armastan seda väga. Teiseks, see on ilmselt meeste toit, aga ühtlasi ka lastele täitsa suupärane — pehme, pole vaja närida. Kolmandaks, seda müüakse valmina klaaspurkides; ainus vaev: tee purk lahti. Neljandaks, kui Mašat ja Ljonkat kodus pole, on purki kergem pesta kui kastrulit, milles puder on põhja kõrbenud. Viiendaks, pudru jaoks on peale manna veel tingimata ka piima vaja. Aga kahel korral kolmest müüakse mulle millegipärast tingimata tilgastanud piima. Kuuendaks ... Ma mõtlen, et aitab sellestki. Minule on asi selge, aga katsu sa naisi veenda!

Olga Nikolajevna ütleb kohe: «Mis sul pähe ei tule! Sina ja Ljonka ja üldse kõik inimesed kogu maailmas on mannapudru peal üles kasvanud, on sellest jõudu ammutanud. Sa rääkisid Rooma keisrist. Egiptuse vaaraod on Rooma keisritest palju vanemad, kuid on päris kindlaid andmeid, et ka vaaraosid toideti lapsepõlves pudruga.»

Maša viitas ajaloole harvemini, tema peamiseks toeks oli kaasaegne kirjandus. Igasugused arstiteaduse teatmikud, brošüürid, ajalehelõiked. Ma sain Petjalt, Pjotr Figurnovilt vahetuse korras «Musta tulbi» vastu raamatu «Naine valges». Maša võttis selle mul käest ja ütles: «Kostja, seda loed sa kunagi hiljem, kui pensionile lähed, praegu aga on sul kasulikum lugeda seda.» Ja ulatas mulle poolepuudase raamatu «Ema ja

laps». Nägu oli naeru täis, kui sõnas: «Et «Isa ja last» pole veel kirjutatud, siis võta vaevaks ja õpi selle raamatu järgi, mida lapsest peab teadma.»

Ega ma ainult mannapudrus kahtle. Mina kasvataksin oma Aljoškat üldse uut moodi, nii nagu tänapäeval, vabandage väljenduse eest, vasikaid kasvatatakse: külmaga karastades. Mina ei mähiks teda baikamähkmeisse ega kataks tekkidega, ei jälgiks kraadiklaasi, et äkki on elavhõbe alla kaheksateistkümne langenud. Miks pole mina kunagi haige? Olen lume ja jääkülma veega karastatud. Kui vanalt ma hakkasin ennast lumega hõõruma? Kaheteistkümnendast eluaastast alates. Nii palju aega läks asjatult kaduma! Aljoškat oleks pidanud juba esimesest nädalast peale lumega hõõruma, seda enam et inimene sündis märtsis, kui kõikjal oli veel toredat pehmet puhast lund. Ja kraadiklaasis oleks elavhõbe pidanud olema kümne või isegi kuue peal. Rääkisin küll: «Teeme Aljoškast lumeinimese, et ta võiks talvel põhjanabal spordipüksteväel ringi joosta. Sest mine tea, ehk tuleb tal veel aatomijäälõhkujal töötada. Kaptenina.» Aga Maša oli vastu: «Aitab meile ka neist lumeinimestest, keda Himaalajas otsitakse ja seniajani pole leitud.»

Aga ühe korra tegin Aljoškaga siiski proovi, hõõrusin ta päkad lumega üle. Ei tal olnud viga midagi. Päkad lõid veidi punetama ja pärast oli teisel kerge nohu. Ainult kaks päeva. Pole kõne väärt. Nii võiks Aljoška pikkamööda külmaga ära harjuda. Kuid Maša heitus väga: «Mis see tähendab? Millest see tuli? Poiss oli vist liiga kaua märgades mähkmetes.» Olin vait. Mõtlesin ainult endamisi, et olge lahked, nõnda pannaksegi vahel diagnoose. Isegi arstid teevad nii.

Sedaviisi jah. Putru võiks ju keeta ka mõni teine inimene, mitte mina. Aga seda ainult üldiselt, nii-öelda teoreetiliselt. Sest antud konkreetsel juhul ei ole mitte kedagi, kes mind asendaks. Peale mu oma venna. Aga Ljonkal on seitsmenda klassi eksamid käsil ja ta ei tule koju siis, kui on vaja lõunat valmistada, vaid ilmub kohale just selleks ajaks, kui mul on juba kõik valmis. Justkui seisaks, sindrinahk, ukse taga ja ootaks.

Katsusin teda noomida, et aita ometi venda, nagu peab aitama. Aita Aljoškat, oma vennapoega. Tema aga tõmbas oma vistrikulise näo mossi: «Kostja, lase

mul enne eksamid ära teha. Tunnistusele vähemalt neli viit saada. See on ju meie perekonna au!» Mis sa selle peale kostad? Tuli leppida. «Hea küll. Ma vabastan su kõigist töödest, aga neli viit olgu tunnistusel ükskõik mis hinnaga.» Lõime käed. Alles pärast taipasin, et Ljonka veab mind kindlasti alt. Praegu ma vabastan ta kõigist kodustest töödest, aga mis sa temalt pärast võtad, kui ta kõigis ainetes kas või kolmedega läbi veab? Näiteks matemaatikaga on ta alati püstihädas. Maša küsis kontrolli mõttes: «Ljonka, missuguseid nurki sa tunned?» Poiss mõtles ja vastas: «Sirgeid ja kõveraid.» Maša: «Tohoh!» Ljonka parandas kohe: «Noh, ümmargusi . . .» Niisuguseid näiteid võiksin tuua musttuhat, aga ei taha omaenda vennale piinlikkust valmistada, seda enam et ta ise pole süüdi — kasvas hädise lapsena, põdes üht haigust teise järel. Aga ärge te arvake, nagu oleks minu Ljonka üldse pooltotakas. Ta on poiss missugune, kuigi lühikest kasvu. Juba lapsest saadik suhtun ma temasse nii, omamoodi — armastan teda nokkida, nagu kassipojaga mängida. Ta on minu silmis ikka veel poisiklutt. Kui juba jutuks läks, siis ütlen, et ega ma enda üle vähem naera. Ja-jah. Aga ma pean jälle mannapudru juurde tagasi pöörduma. Ära seletama, miks Maša seda ise ei keeda.

Lugu on selles, et Maša õpib kaugõppes ja kaitseb praegu Moskvas raadiotehnika inseneri diplomit. Kaugõppijal on väga raske, ta peab kõigis ainetes kirjalikult vastama. Minul aga oleks palju kergem, kui saaksin esitada Aljoškale sellesamase pudru asemel kirjaliku töö pudru kohta, selle asemel et seista niimoodi, väike kastrul ja lusikas käes. Kirjutasin sellest Mašale Moskvasse. Maša vastas: «Õigus jah, Kostja. Kuidas ma ise selle peale ei tulnud! Viime kogu oma elamise üle kaugosakondadesse. Moskva meeldib mulle väga ja ma vist jään siia alatiseks. Kuid ära kurvasta, sind armastan ma ikkagi. Kaugarmastuse teel.» Niimoodi . . .

Minu raskes olukorras oleks mind muidugi võinud aidata Olga Nikolajevna, Maša ema, ühtlasi minu ämm ja Aljoška vanaema. Pealegi pensionär. Aga mis te ütlete, kui sotsiaalkindlustus annab inimesele just selleks ajaks maksuta tuusiku Železnovodskisse, kuhu ma ise näiteks poleks sõitnud ka siis, kui mulle oleks peale makstud! Sest maailma kõige parem kuurort, kus kõik

haigused paranevad, on meie Jenissei. Aga Olga Nikolajevna ainult muigab endamisi, kui talle seda ütled. Ta jälgib oma maomahla happelisust samasuguse täpsusega nagu toa temperatuuri, et alati oleks just niipalju, kui palju teatmike järgi peab olema. Väga võimalik, et just sellepärast ongi tal niisugune välimus, et kellelgi ei või pähegi tulla, nagu võiks ta juba vanaema olla. Ma ise olen kahekümne kolme aastane, niisama palju aastaid tunnen ka Olga Nikolajevnat, ja oleks ta selle aja jooksul kas või natukene vanemaks läinud. Ümmargusemaks küll, see on tõsi. Arstid ütlesid talle, ärgu söögu liha, võid, leiba ja suhkrut. Parem ärgu joogu ka teed. Nüüd loputab Olga Nikolajevna hommikuti veega suud ja päev läbi elab peamiselt kapsast.

Kõik majaelanikud armastavad Olga Nikolajevnat väga. Aga mina, mõistate isegi, armastan teda rohkem kui ükski naaber, ja ilma igasuguse sunduseta, täiesti vabalt nimetan teda emaks, nagu seda rahvakommete järgi loomulikuks peetakse, kuid Olga Nikolajevna sõitu Železnovodskisse ei saanud ma kuidagi õigustada. Tuusiku oleks võinud mõne teise aja peale ümber vahetada või Železnovodski vett lihtsalt apteegist osta või siis, lõpuks, harilikku keedetud vett võtta ja lasta sel mädamunade peal tõmmata, ühesõnaga, veidi ajusid liigutada — ja tema armas väimees Kostja Barbin poleks tarvitsenud oma pojale ning tema lapselapsele mannaputru keeta. Aga Olga Nikolajevna arutas teistpidi: «Ei tee viga, mu poeg, ei tee viga, küllap tuled toime. Elus peab kõike oskama. Pealegi on sul praegu puhkus.»

See ongi õieti peamine seletus: mul on puhkus.

Aga et ma navigatsioonihooajal jõel ei ole, selle põhjuseks pole ainult puhkus. Nagu te teate, navigatsioonihooajal jõetransporditöötajaile puhkust ei anta. Asi on selles, et ma polegi enam laevnik. Paberite järgi olen ma nüüd sillaehitaja, kuigi oma hingelt olen jäänud jõelaevnikuks, nagu olin. Ja kui sisuliselt võtta, siis ma polegi Jenisseilt ära tulnud — sildu ei ehitata ju üle mägede, vaid üle jõgede. Ehitame silla valmis, ja ma lähen laevale tagasi. Tingimata! Omavahel rääkida: mine tea, ehk ei lähegi enam madruseks või roolimeheks, vaid hoopis tüürimeheks. Lõputunnistus on juba käes, kuigi sellel on ainult kolmed. Õppisin õhtukoolis.

Edasi kavatsen trügida kaugõppes nagu Mašagi. Üldse on nii, et mida enam sa pead pingutad, seda paremini ta töötab.

Te ehk küsite: kuidas siis minust, sündinud jõelaevnikust, sillaehitaja sai?

Väga lihtsalt. Võib-olla ainult see, kes pole kunagi Krasnojarskis käinud, ei tea, kui suur on iga inimese soov, et sild võimalikult rutem valmis saaks. Te kujutage ainult ette: maailmatu suur linn, mille Jenissei on täpselt keskelt pooleks lõiganud. Suvel on veel kuidas on — tõmmatakse nahksild üle — ja talvel ehitab külmataat toreda silla. Aga mis teha kevadel ja sügisel, jäämineku ja -tuleku ajal? Ja siis veel tulvavee ajal, kui Jenissei möllab kallaste vahel ja on valmis raudteesilda purustama ning seda allavoolu viima, nahksillast rääkimata! Sel ajal on väga raske neil inimestel, kes peavad ühelt kaldalt teisele pääsema. Ja veosed? Väga tähtsad koormad, mis ootamist ei kannata? Kuidas neid üle jõe toimetada? Igavene häda!

Ühesõnaga, kui sai teatavaks, et valitsus on andnud raha Krasnojarski silla ehitamiseks ja et spetsialistid on varsti kohal, töölised aga peab linn ise andma, siis juhtus midagi lausa kirjeldamatut — igaüks tahtis sellele ehitusele minna.

Ei tea täpselt, mitu avaldust oli komsomoli linnakomiteesse esitatud, aga meie, mootorlaeva «Rodina» kommunistlikud noored, esitasime küll viimane kui üks. Ausalt öeldes ma algul kõhklesin. Koduseks saanud laevalt on raske lahkuda. Ent siis mõtlesin: «Pole viga, see on lühikeseks ajaks.» Pealegi oli see talve algul, kui Jenissei veel nii väga enda poole ei meelita. Ja kõige tähtsam — Maša ütles: «Kostja, mina soovitan küll. Teil on väga hea kollektiiv, miks te peaksite lahku minema. Töötama hakkad ju niikuinii oma armsal jõel. Aga juba hoopis uuel tööl. See pole paha. Näed Jenisseid mitte ainult madruse silmadega.» Võib-olla ei öelnud ta just nende sõnadega, aga selle mõttega küll. Ja kui oma naine midagi soovitab, siis teate ju omast käest, et kõigel muul pole enam mingit tähtsust. Nii andsin minagi avalduse.

Kaks päeva hiljem teatas meie brigadir Vasja Teterev: «Mehed, esmaspäevast alates oleme sillatööl. Linnakomitees öeldi meie kohta, et ega need alt ei vea.

Noh, arvan, et sellele pole mul midagi juurde lisada, meie oleme teadlikud inimesed. Ma tahaksin väga, et uuel tööl ükski meist endale häbi ei teeks. Igaüks meist peab nõudlikult ja rangelt ennast jälgima. Ning sellepärast ma ei lisagi juurde, et peab ka oma seltsimeeste tegusid ja käitumist jälgima. Seda ütles vist Hegel, et kui iga inimene ise alati hästi käitub, siis käituvad hästi ka kõik teised inimesed. Võib-olla ei öelnudki seda Hegel. Siis on veel parem. Tähtis on loogika ise. On mul õigus, poisid?»

Me ütlesime Vasja Teterevile, et tal on kõiges õigus, et me hakkame igaüks enda ja oma seltsimeeste tegusid ning käitumist jälgima ja et ka uuel töökohal me ei tee oma tööliseaule häbi.

Nii saidki meist, «vanast kaardiväest», mootorlaeva «Rodina» poistest, sillaehitajad. Need olid siis Vasja Teterev ise, mina, Tumark Markin, Volodja Pikk-Muhhin ja Petja, Pjotr Figurnov. Ma ei nimetanud neid siin passi järgi, vaid nii, nagu me ise üksteist kutsusime. Volodja Muhhinit hakati tema pika kasvu pärast Pikk-Muhhiniks hüüdma. Figurnovit kutsuti ikka Pjotriks, aga sellele lisati tingimata juurde Petja, sest seltsimees Figurnov ei sallinud Petka nime üldse mitte. Et aga Mark Tumarkinist sai Tumark Markin, selles polnud õigupoolest süüdi mitte meie, vaid ta ise nimetas ennast nii.

Kogu talve töötasime koos, paigaldasime vasakult kaldalt lugedes teise sillasamba kessooni, ja kui selle kohale saime, siis kaevasime ning raiusime Jenissei põhja. Niipea kui jääminek algas, läksime koos puhkusele. Õieti läksid küll teised, mina aga mitte. Sest mannapudru keetmine, isegi omaenda pojale, pole mingi puhkus, vaid töö ja väga raske töö, isegi raskem kui kessoonis töötamine.

Tõsi küll, vahetevahel käib mind aitamas üks tuttav naisterahvas, endine postiagent mootorlaevalt «Rodina». Šura Koroljova. Kuid... Selles terve see vigur õieti seisiski...

Teine peatükk

KOLMKÜMMEND VIIS KOPIKAT ÕNNERAHAKS

Jäätisesse või, ütleme, karastusjookidesse suhtuvad inimesed mitut moodi. Ühed hindavad nende jahedust, teistele meeldib lemmikjäätise või karastusjoogi eriline maitse, kolmandad nõuavad nii maitset kui ka jahedust, kuna neljandad ei taipa maitsest midagi ega aja ka jahedust taga, aga siiski, kui vaid juhtub raha taskus olema, raiskavad selle kohe jäätise või karastusjoogi ostmiseks.

Neljandasse kategooriasse kuulub ka Ljonka. Jäätist võib ta süüa neljakümnekraadises leitsakus ja neljakümnekraadises pakases, kui ainult keel suulae külge ei külmu. Olgu piima-, koore-, šokolaadi- või puuviljajäätis — temale on see täitsa ükskõik. Samasugune lugu on ka karastavate jookidega. Talle on täiesti ükskõik, kas ta joob jõhvika- või mandariinijooki või siis päris harilikku gaseeritud vett, ilma siirupita, viis kopikat klaas. Peaasi, et keelel märg oleks. Ja kui ta üldse mingit vahet teeb, siis ainult hinnas. Kord küsisin temalt, kui ta veel esimeses klassis oli: «Ljonka, kumba sa valiksid, kas sada grammi koorejäätist või kakssada puuviljajäätist?» Ljonka arvutas näppude peal ja suu vajus kõrvuni muigele. «Kaval oled sa,» sõnas ta mulle, «muidugi kakssada puuviljajäätist.» Ma siis ütlesin: «Aga kui mõlemaid oleks ühepalju, kumbagi kakssada?» Nüüd mõtles ta juba veidi kauem: «Aga kelle raha eest?» Vastasin talle: «Oma raha eest.» Tema ütles: «Siis ikkagi puuviljajäätist.» Mina jällegi: «No aga mõne teise inimese raha eest — kumba sa valiksid?» Ljonka hakkas naerma, susistades hambutu suuga. Poiss oli naerust lõhkemas, kui sõnas: «Olen ma loll või? Teise raha eest võin ma süüa ükskõik missugust ja ükskõik kui palju!»

Maša on ses suhtes kolmas kategooria. Talvel sööb ta jäätist ainult teatris, ja sedagi õige vähe ja alati palub: «Kostja, võta pähklitega plombiiri, kui on.» Isegi kõige palavamal ajal on tal puuviljajoogi jaoks oma norm — üks klaas, ja seegi mitte ääreni. Kõige paremaks peab ta «Juubelijooki». Maša joob väikeste

lonksudega. Tõstab klaasi silmade kohale, vaatab vastu valgust ja rüüpab jälle väikese lonksu. Ta armastab jäätist, mis on vahvli sees, ja otse vihkab paberisse keeratud jäätist, kui see palava ilmaga sulab ning mööda näppe alla tilgub.

Minul aga käib kõik ühe sõõmuga! Jäätisest saan neli korda neelata ja see sulab alles kõhus. Seni kui Maša oma klaasitäit joob, on mul juba poolteist pudelit kõrist alla lastud — oma pudel ja veel pool Maša pudelist. Kui janu ainult mind piinab, siis tellin korraga kaks pudelit. Ühesõnaga, peale palavuse ja janu pole ühtki teist jõudu, mis mind tõmbaks jäätisekäru või putka juurde, millel on silt «Karastusjoogid». Ning alati ütlen müüjale: «Paluks jahedamat!»

Teist kategooriat meie perekonnas pole. Sellesse sobib ehk kõige paremini Šura Koroljova. Maiustusi, olgu need kompvekid, küpsised või jäätis, ei lase ta miski hinna eest hammaste ligi. Ühte kompvekki imeb ta tund aega, jäätist aga limpsib senikaua, kui see ära sulab. Seda märkasin juba siis, kui me temaga koos «Rodinal» sõitsime, see komme on tal nüüdki veel. Ning kuigi ma ei olnud Šurat, võiks öelda, oma neli aastat näinud pärast toda reisi, kui ta võltsitud postipakiga seotud ebaausa teo pärast vallandati, tuli mulle kohe meelde tema harjumus kompvekke imeda, kui ta . . .

Aga sellest kõigest tuleb järjekorras rääkida.

Maša oli just Moskvasse sõitnud. Olga Nikolajevna Železnovodskisse. Ljonka oli koolis konsultatsioonil, tahtis algebras nelja saada. Noh, ja mina, nagu nägite, olin üksi kodus. Aljoškat hoidmas.

Hakkas juba lähenema õhtu. Oli vaja ilmtingimata poodi minna, kuid Ljonkat ei tulnud ega tulnud, mina aga ei saanud Aljoška juurest kuskile — röökis teine, nõudis, et talle näppude abil kitse näidataks, kuljust helistataks või «tee, tee pätsi» mängitaks.

Niisiis istusin ja näitasin sedasamast kitse, kui lõpuks Ljonka koju tuli. Ja otse jooksujalu sinna . . . noh, saate ise aru, loomulik asi . . . Tuleb tagasi, nägu nukker. Õieti mitte niivõrd nukker, kuivõrd kuidagi eriliselt tõsine, nagu oleks ta taevas Neptuuni avastanud. Silmitsen terasemalt — poisil kõht punnis nagu tünn. Rihm ei ulatu ümber, see on lihtsalt niisama

peal, poiss hoiab kätega pükse üleval. Näib sedamoodi, nagu oleks tünnil vits katkenud.

Küsin:

«Ljonka, mis sul on?»

«Ei midagi,» vastab ta. «Niisama . . .»

Ja jälle vilksti tagasi sellesse pisikambrisse!

Näen, et rihmaots ulatub nüüd juba pandlani.

«Kas kuuled,» käratan ma, «mis sinuga on? Oled sa haige või?»

«Ei ole . . .»

«Siis jookse kähku poodi, too Aljoškale mannat. Puistasin kogemata kõik korraga kastrulisse. Seal see on, kämpus, raiu või peitliga. Ega poiss kuljusehelistamisega kauaks lepi, talle anna putru. Eks siis võta meie jaoks kah midagi, ma ei tea, võib-olla soolaomulit. Keedame kartuleid juurde, omuliga passiks hästi. Hakka minema.»

«Hea küll,» vastab Ljonka, «lähen kohe.»

Ja läks tõesti kohe. Aga mitte «Gastronoomi», vaid endist marsruuti mööda.

Ootasin, kuni ta tagasi tuli. Heitsin pilgu rihmale. Normist oli veel paarkümmend sentimeetrit puudu.

«Noh, tead sa, Ljonka,» sõnasin ma, «kõik on selge. Meil pole enam aega oodata. Käin parem ise «Gastronoomis» ära. Näen, et sina ei saa nagunii majast välja. Aga räägi mulle paari sõnaga, millest su kere nii muutunud on?»

«Gaseeritud veest,» vastas ta, «jõin natuke liiga palju. Siirupiga. Kahekordsega. Pohlasiirupiga.»

«Või nii! Huvitav. Palju sulle siis sisse mahtus?»

Ljonka kogeles kõhklevalt:

«Ei, ei tea . . . Vist neliteist.»

«Tore küll,» mõtlesin. «Neliteist klaasitäit topeltsiirupiga. Peaaegu kümme rubla laskis õnnetu karsklane kõrist alla. Ja peaasi, kuidas ta ometi kohapeal lõhki ei läinud?»

«Kust sa raha said?» küsisin ma.

Ljonka kukkus hirmust kekslema nagu prokuröri ees. Küsimus oli väga raske.

«Jah, tead sa,» kogeles ta, «saad aru . . . Ma ei maksnud midagi . . .»

«Saan aru. Võta aga rihm maha.»

«Kostja . . . Kostja . . . ei . . . sa kuula mind ära . . .

Ma tulin just koolist, saad aru, koos Slavka Burtseviga. Juua tahtsin nii, et sure või maha. Raha oli ainult viisteist kopikat, Slavkal aga polnud kopikatki. Nurga peal, noh, tead, apteegi kõrval, oli gaseeritud vee müüja. Uus käru, sinine, ja müüja ise ka uus. Ma ei ole teda kunagi varem näinud. Tean neid kõiki. Ta on ilus, noor. Ütlesin Slavkale, võtame kahe peale kolm klaasitäit ilma siirupita. Tema vastu: ilma siirupita ei taha, paljast vett võin ka kodus juua, ja ilma rahata. Nii me seisime ja vaidlesime. Inimesed tulid ja läksid, kõlistasid taskus peenraha, sellest läks mul janu veel suuremaks. Slavka aga tiris mind varrukast, et tule ja tule, Barbin. Ja tead, nii kui ta Barbin ütles, pöördus see müüja kohe minu poole: «Ah Barbin? Ütle, poisu, kas sul vanemat venda on?» Vastasin: «Muidugi on.» Tema: «Ah kui tore! Kui sa, poisu, Kostja Barbini vend oled, siis annan sulle topeltsiirupiga, ma kostitan sind.» Ja valabki. Ma ütlesin küll, et raha on mul ainult viisteist kopikat, parem joon kolm ilma siirupita. Tema vastu: «Kostituse eest raha ei võeta. Joo nii palju kui tahad.»

Näen, kuidas Ljonkal lõid silmad särama — eks talle meenus jälle kogu see meeldiv pilt.

«Edasi,» ühman ma. «Nii et tähendab — nii palju kui tahad?»

«Ütles jah: «Kui sa Barbin oled, siis joo oma isu täis.» Mul tuli isegi naer peale. Ka Slavkale näis see naljakana: «Et isu täis juua, võib Ljonka oma paarkümmend klaasitäit sisse kallata.» Müüja aga ütleb: «Palun väga. Joo ja ära häbene.» Noh ja... muudkui valab ja valab... Palav... nii et... Slavka ütles mulle pärast, et kokku sai neliteist.»

«Väga tore,» ütlen ma, «tema jõi siis teised neliteist klaasitäit? Ühesõnaga, jõite vanema venna arvel kahekümne rubla eest võlgu?»

«Slavka ei joonud üldse,» vastab ta. «Ja tead, Kostja, maksta pole tarvis midagi. Ta ise ütles seda. Ühtelugu kordas: «Kas või kakskümmend, kas või sada.» Slavka kuulis pealt...»

«Või Slavka kuulis!» käratan ma. «Aga nüüd kuula sina mind. Kui sa oleksid traguniohvitser ja elaksid üheksateistkümnendal sajandil, siis peaksid praegu

endale kuuli pähe laskma. Samuraide moodi harakirit sa teha ei tohi, ujutad korteri üle.»

«Miks ma peaksin kuuli pähe laskma?» küsib Ljonka. Saan aru, et tal pole praegu elust kahju, vaid ärajoodud gaseeritud vesi läheks asjata kaduma.

«Sa peaksid endale kuuli pähe kihutama sellepärast, et oled praegu maksujõuetu võlgnik. Raha ma sulle ei anna.»

«Kostja, aga ta ju...»

«Suu kinni! Ilma rahata võib juua ühe klaasitäie, aga mitte neliteist. Sa pead sellest ometi aru saama!»

«Kui ta poleks öelnud, et ta on sinu tuttav, ma poleks...»

«Ah nii! Või minu tuttavate vastu võib siis siga olla! Tead, vend Ljonka, seda ma poleks sinult oodanud. Sa oled meie perekonnale häbiplekiks. Lase kuul pähe! Aga kõigepealt vaata Aljoška järele, sest kui ma «Gastronoomis» ära käin ja müüjale sinu, põrsapoja eest siiski ära maksan. Kus sa ütlesid ta seisvat? Missuguse apteegi ees?»

«Kostja...»

«Vait! Püstoli pean ka veel kuskilt muretsema. Ma lähen. Näita Aljoškale kitse, aga ära sa silmi liiga metsikult pöörita, vaid naerata, tee vahet kuradi ja kitse vahel. Ja pea meeles, kartulikoorimine ja omuli rappimine jääb sinu hooleks. Omuli pea ja saba saad endale. Enne surma on need kah sinu jaoks veel liigagi head.»

Teel apteegi juurde mõtlen, mis tuttav joogimüüja see võiks küll olla. Pealegi niisugune, kes on valmis Ljonkat ilma rahata ja topeltsiirupiga lõhki jootma. Neliteist klaasitäit!

Lähen. Endal tikub naer peale, kuid ka viha teeb. Naer, kui meenub, missuguse tünnina Ljonka sisse veeres ja kui pidulik nägu tal ees oli, viha, kui meelde tuleb, et poiss on seitsmendat klassi lõpetamas, tuleval aastal võetakse kommunistlikuks nooreks, aga äkki tõuseb Slavka koosolekul püsti ja räägib kõigile nendest neljateistkümnest tasuta klaasitäiest! Kus selle häbi ots! Ja veel — olgu see joogimüüja ükskõik kui suur tuttav, aga ikkagi mõtleb ta, et küll on Barbinite perekonnas ikka kasvatus!

Ühesõnaga, kui apteegi ette jõudsin, oli mul juba

päris selge, et Ljonka tuleb omulist üldse ilma jätta, söögu ainult kartuleid.

Keeran ümber nurga. Täpselt! Seal seisabki uhiuus sinine käru ja selle peal sillerdavad rubiinidena klaassilindrid pohlasiirupiga. Käru taga seisab seljaga minu poole tõesti hirmus tuttav tüdruk. Pikk ja sale. Pearäti alt ulatuvad välja heledate juuste salgud, otsad tihedalt krussis. Lühidalt öeldes, tunnen ära: Šura! Tunnen ära, ise aga ei teagi, kas pean selle kohtumise üle rõõmustama või mitte. Üldiselt on meeldiv tuttavat inimest kohata, liiatigi kui pole teda juba neli aastat näinud. Aga mis erilist rõõmu võin ma siin tunda? Vahest ainult seda, et oleme lühikest aega ühel ja samal laeval sõitnud. Ja koos teed joonud. Dudinkas kahekesi tundras käinud. Ning ta on mind maalinud... Ja mis head on sellest meelde jäänud? Kas see, kui me esimesel päeval kõrvuti seisime ja ruttavaid voogusid silmitsesime? Või ilusad värsid, mida ta mulle ette luges, nagu «Šagane, minu hea Šagane!»? Kas selles ongi kogu rõõm? Tähendab, tuleb tõsise näoga tolle inimese ette astuda, taskust kümnerublaline võtta ja venna häbitegu ametlikult kinni maksta? Aga Šura pole ju minu vastu nii halb olnud, et peaksin näo tegema, nagu ei mäletaks ma teda üldse.

Kõigest sellest kirjutan ma praegu kiirustamata, siis aga polnud mul aega arutamiseks. Šura pöördus ümber, täiesti juhuslikult, ja minu nägu kiskus naerule. See on juba loomusest. Niipea kui tuttavat inimest näen — õmble suu või niidiga kinni, ikka tõmbub naerule, mingi tundmatu jõud kisub kohe. Seesama jõud tõmbas vist Šuragi näo naerule. Päikese käes hakkasid ta valged hambad särama. Jättis oma ostjad käru ees sinnapaika ja ruttas mulle vastu. Ise naerab, otse hingeldab rõõmu pärast.

«Kostja, nii ma arvasingi, et sa mind kohe vaatama tuled!»

Kuigi need sõnad ja see, kuidas nad öeldi, mulle eriti ei meeldinud, ei katkestanud ma siiski Šurat ega viinud juttu Ljonkale, vaid sõnasin:

«Tere, Šura! Nii kaua pole teineteist näinud.»

Sõnasin ja alles siis taipasin, et võib-olla oli asjatu teda nagu varemalt sinatada. Mis loeb see, mis oli neli

aastat tagasi! Nüüd on mul juba Aljoška. Olen isa ja perekonnapea.

Šura aga haaras mu käed pihku — pihud olid tal pehmed ja niiskevõitu, vist gaseeritud veest —, hoidis neid, ei lasknud mind lahti, ise vangutas pead, lokikeerud höljusid põskedel justkui spiraalvedrud. Põski katsid nagu varemaltki õrnad heledad udemed. Päikesest pleekinud tihedad kulmud liikusid otsekui kaks päevakoera.

«Küll oled sa, Kostja, ilusaks ja huvitavaks muutunud! Oi sa aeg, käed on nagu terasest! Ja kui laiaks on su õlad läinud! Sinust ei saa nüüd vist ükski jõumees enam jagu. Sa ei tea, kui hea meel mul on! Ei leia lihtsalt sõnu! Kui tore, et sa tulid!»

Ning samas toonis aina räägib ja räägib, võimatu on teda katkestada. Kuid ausalt öeldes ma ei tahakski katkestada, sest kui sinu jõu kohta õigust räägitakse, siis saaksid sa seda jõudu nagu veelgi juurde. Käru ette aga on juba hiiglapikk järjekord tekkinud ja keegi karjub närviliselt: «Hei, naiskodanik, lõpetage juba oma jutud, te olete tööl!» Šura heidab ainult üle õla: «Üks hetk!» ja jälle aina naerab heameelest.

«Ah, Kostjake, kallis, küll see on ikka tore! Seisa küljega minu poole. Mäletad, kuidas ma sind maalisin? Kahjuks läks kaduma...» Üle ta näo jookseb nukker vari. «Noh, pole viga... Tahad... Kas need lasevad ka midagi südamlikku rääkida... (Käru juures karjub nüüd juba kümmekond inimest: «Hei, teie seal!... Häbematus!... Kurat teab mis!...») Oota, Kostjake! Oota ainult üks hetk, ma lasen inimesed ära minna.»

Jooksis käru taha. Kergelt ja kiiresti. Viipas käega, et ärgu ma ära mingu. Minule aga tuli äkki meelde, et ma pole Aljoškale veel mannat ostnud. Mõtlesin, kui kibedasti võib poiss praegu nutta. Ljonka aga ei saa ega saa teda rahustada oma kitsega, mis sarnaneb rohkem kuradiga. See mõte võttiski peast selle, mispärast ma siia olin tulnud.

«Tead, Šura, ma ei saa kuidagi jääda,» ütlesin ma valjusti. «Nägemiseni!»

Inimesed käru ümber käratsesid ja sõnelesid, mõned neist trügisid vist väljaspool järjekorda, sellepärast ma pole kindel, et Šura mind kuulis. Ümber nurga pöördudes nägin vilksamisi, et Šura tahtis mulle järele

joosta, aga ei saanud, sest et teda hoiti kinni. Mu enesetunne langes, nagu oleksin teinud midagi valesti või midagi säärast, mis oleks võinud tegemata jääda. Niisuguses meeleolus ja nende mõtetega sammusin ma «Gastronoomini», südames aga pakitses kaastunne inimese vastu, keda olin praegu raskesti solvanud. Võimatu oli unustada Šura siirast rõõmu, millega ta mulle vastu tõttas, kui mind nägi ja ära tundis.

Ostsin mannat, omulit ja päevalilleõli, ise aga mõtlesin kogu aeg Šurale. Ma tahtsin osta ainult kolme asja, aga kui poest välja tulin, nägin äkki käes veel pakki teeküpsiseid, neidsamu, millega Šura mind «Rodinal» oli alati kostitanud. Ja siis alles tuli meelde, et Ljonka eest jäi mul Šurale tasumata.

Ma oleksin pidanud muidugi koju ruttama, raha oleksin võinud Šurale ka homme ära viia, aga ma pöörasin oma sammud jälle apteegi poole.

Šura jooksis uuesti mulle vastu ja jälle karjuti talle käru ees seisvast järjekorrast: «Kuulge, naiskodanik, kuhu nüüd?» Mul hakkas piinlik, et meie kokkusaamised on kogu aeg teiste silma all ja siiski nagu teiste eest varjatud, salajased. Minul aga pole ju midagi varjata, mul on avalik ja selge sott — Ljonka võlg kinni maksta.

Tõmbasin taskust varem valmispandud kümme rubla, ja kui Šura minu juurde jõudis, torkasin raha talle pihku.

Ütlesime vist peaaegu korraga — mina: «See on Ljonka võlg,» tema: «Kostjake, küll ma olen rõõmus.» Ning kukkus välja nii, nagu oleks Šura rõõmustanud just selle üle, et ma talle raha ära maksin.

Kuid see oli ainult esimesel hetkel, siis avas Šura oma pihu, nägi kägardatud rahapabereid, taipas kõik ja muutus korrapealt surnukahvatuks.

«Kostja, mis eest?» küsis ta. Aga need sõnad kõlasid nii: miks sa mind lõid?

Tegin näo, nagu poleks ma küsimuse toonist aru saanud, ja vastasin tema sõnadele nende otseses tähenduses:

«Ljonka unustas joogi eest maksmata.»

Pihk poolavali ja pilk rahal, seisis Šura nii, nagu oleks tal peos ilus surnud linnupoeg.

Tahtsin öelda: «Nägemiseni, Šura. Vabanda mind.

Ma ruttan. Poja juurde. See raha on sinu oma.» Aga kui Šura oma nukrad pisarais silmad minu poole tõstis, ei saanud ma sõnagi suust.

«Kostja, kuidas sa ometi võisid?... Ma ju tegin seda puhtast südamest... Kostja, kui oleksin sinu juurde tulnud ja klaasi teed ära joonud, kas sa oleksid minu käest raha võtnud?»

«Külas klaas teed ära juua on hoopis teine asi,» vastasin ma. «Palun väga, tule, olen alati rõõmus sind vastu võtma.» Tegin käega kutsuva liigutuse ja nägin jälle, et hoidsin selles küpsisepakki. «Näed, palun!»

«Kas tõesti? Küpsised ka? Minu lemmikküpsised?» Nagu päike tungib läbi pilve, nii naeratas Šura äkki läbi pisarate. «Kas tõesti kutsud?»

«Kalda tänav viis, korter seitse,» ütlesin ma, ilma et oleksin mõelnud. Siis aga lisasin kohatu lause: «Mul on puhkus, olen kogu aeg kodus.»

Käru ees ootavad inimesed ärritusid järjest rohkem. Üks katsus koguni ise endale gaseeritud vett lasta.

«Kostjake, kas sa elad hästi?» küsis Šura.

«Miks ma siis halvasti peaksin elama?»

Šura lõi silmad maha.

«Jah, aga minu elu on hirmus õnnetu. Ah, Kostjake...»

Üks mees läks mööda. Käigu pealt viskas ta Šurale põlle irvakil taskusse kaks valget metallraha.

«Unistate? Kumb teist kassapidaja on? Võtke vastu. Kolmkümmend viis kopikat. Üks siirupiga.»

Mul oli kahekordselt häbi. Esiteks sellepärast, et meid hakatakse juba narrima, ja teiseks oleksin ma pidanud juba ammu kodus olema, mina aga seisin siin ega teadnud, kuidas meie jutuajamist lõpetada. Šura võttis vaba käega — teises hoidis ta ikka veel minu antud raha — metallraha põlletaskust välja ja viskas peo peal õhku.

«Siin pole kolmkümmend viis, vaid nelikümmend kopikat,» sõnas ta. Siis torkas nad mulle pihku täpselt niisama, nagu mina olin talle oma kümme rubla torganud. «Võta õnnerahaks. Need andis hea inimene. Ja olgu sul alati ja kõiges nelikümmend kolmekümne viie asemel.» Pööras kannapealt ringi ning läks. Seisatas ja ütles üle õla: «Peatse nägemiseni! Aga selle

raha eest,» ta tõstis rusikasse pigistatud käe üles, «toon sulle kingituse. Seda raha endale võtta ei saa ma kuidagimoodi.»

Ta tõi oma kingituse juba samal õhtul, kui oli päris videvik ja jõe poolt voogas aknast sisse meeldivat jahedust, tulvil noorte paplite aroomi. Ljonka, kes oli kokku vajunud nagu täispuhutav kummikonn pärast läbitorkamist, magas. Teki oli ta enda alla väherdanud. Aljoška siputas oma voodis käsi ja jalgu, tegi vabatahtlikult võimlemisharjutusi ning naeris seejuures nii, nagu oleks ta Ilfi ja Petrovi «Kuldvasikat» lugenud. Mina aga lugesingi samal ajal. Ainult et mitte «Kuldvasikat», vaid «Ema ja last», sest kui laps nutab, on juba hilja nutu põhjust raamatust otsida. Aljoška naeris, minul aga jooksid külmajudinad üle selja: olin just jõudnud nakkushaiguste peatükini ja mulle näis, et kõik need mitmesuguste näljaste ning vihaste mikroobide ja viiruste karjad lõgistavad mu selja taga hambaid nagu hundid, valmistudes Aljoškat nahka panema.

«Kostjake . . .»

Ma ei märganudki, millal Šura sisse tuli. Tundsin isegi rõõmu, sest nüüd pidin oma jubeda lugemise tahes-tahtmata katkestama. Ma hüppasin püsti, hüüdsin: «Oo!» ja tahtsin talle tooli pakkuda, aga Šura jooksis juba Aljoška juurde. Vaatas teda, astus sammu tagasi, siis läks voodi juurde ja kummardus lapse kohale. Ma päris hämmastusin, Aljoška ei kartnud teda mitte raasugi, ei ehmatanud, ainult käed-jalad hakkasid veel käbedamini käima. Küll aga ehmatas Šura ise. Igatahes tema hääl värises, kui ta küsis:

«Sinu oma?»

«Kelle siis?» küsisin ma uhkusega. «Ega ometi Pärsia šahhi oma.»

«Soovin õnne,» sõnas Šura tasa. Vaikis hetke. «Ma lihtsalt ei teadnud.» Kehitas kuidagi imelikult õlgu. Käes oli tal väike pakk. Ta pani selle Aljoška voodisse. «Näed sa, Kostjake, tahtsin nalja teha ja tõin kingituse, sellise, mida sa ei vaja, aga siiski on see täpsel aadressil.» Vaatas toas ringi, märkas voodi kohal suurt fotot: mina ja Maša kõrvuti. «Tema?»

See sõna solvas mind hirmsal kombel, nagu oleks keegi mu südame oherdiga läbi puurinud.

«Ei,» ütlesin ma, «see pole «tema». See on Maria Stepanovna Barbina.»

Nende sõnade peale, igal juhul selle peale, kuidas nad olid öeldud, oleks võinud solvuda, aga Šura ei solvunud. Või ei lasknud ta solvumist välja paista.

«Kas armastad teda väga?» küsis ta nukralt ja hellalt. Ise aga silmitses kogu aeg fotot, mille vasakusse alumisse nurka Maša oli suurelt kirjutanud: «Pärast meie jäämineku». «Muidugi ainult tema sobiski . . . Soovin õnne! Palju õnne! Maša on väga hea, tore inimene. Mu kallis sõbratar.»

Nüüd ei osanud ma midagi öelda. Kõik Šura sõnad olid väga ilusad, südamlikud ja soojad, ainult «mu kallist sõbratarist» õhkus nagu midagi võltsi. Maša ja Šura ei olnud kunagi sõbratarid, kuigi nad mõlemad ühel ja samal laeval töötasid. Ei tea, kuidas meie jutuajamine oleks edasi läinud, aga just sel hetkel hakkas Aljoška kibedasti nutma, nii nagu ta töinab iga kord, kui tema jõereis algab. Tormasin lapse juurde, ent Šura oli kiirem, tõmbas poisi voodist sülle, suudles teda mõlemale põsele, täpselt nii, nagu seda tegi Maša, andis kerge laksu pehme koha pihta ja surus lapse enese vastu.

«Oh sa mu tibuke, oh sa mu musike,» pomises ta. «Oi, oi, oi, kui märjad me oleme . . . ja kui soojad . . . Noh? Kus siis meie kuivad särgikesed on? Mis? Sa armas kassipojake . . . Mu pisikene maimuke . . .»

Ja ikka edasi samas vaimus. Minul, meesterahval, ei paindu keelgi kõiki neid sõnu ütlema.

Kui Aljoška minu juuresolekul oma jõereisi ette võtab, siis ütlen talle ikka: «Stopp, kapten! Pumbad tööle. Augud kinni. Täiskäik edasi!» Aljoška kuulab heameelega mu käsklusi. Ega Mašagi teda väga hellita. Aga nüüd, mõtelge ometi: «tibukesed» ning «musikesed» meeldisid poisile rohkem kui minu ja Maša lihtsad sõnad, kogu see aeg, mil Šura ta märga pesu kuiva vastu vahetas, oli ta Šura külge otse klammerdunud. Olgu muuseas öeldud, et selleks pesuks oli ilus siniste paeltega särgike, mille Šura ise oli kaasa toonud. See oligi tema kingitus minule.

Noh, kuidas me pärast tibukest ning musikest magama panime, see pole väga oluline. Tähtis on see, et Šura viibis sel korral minu pool üle tunni aja ja kui

ta ka midagi rääkis, siis peamiselt Aljoškast ja Mašast, et kui armsad nad ikka on. Mina keetsin teed. Aga kui tee valmis oli, siis meenus äkki, et me olime Ljonkaga nahka pannud kõik, mis ma «Gastronoomist» tõin: nii omuli kui ka küpsised. Oli ainult suhkrut ja musta leiba. Šura sai sellest vist aru. Ta hakkas kohe äraminekuga kiirustama ja ütles:

«Aitäh, Kostjake. Hilja on juba. Ma tulen parem mõni teine kord. Kas võib?» ja oligi läinud.

Siin jääb öelda ainult seda, et ta tuli uuesti juba järgmisel päeval. Ning samuti hilja õhtul, kui oli oma töö lõpetanud. Ta pesi ja triikis mähkmeid, kuigi seda oskame väga hästi teha ka meie ise Ljonkaga, valmistas meie tagavaradest munaroa vorstiga, kuigi ka sellega oleksime mõlemad isegi kinnisilmi hakkama saanud, kõige rohkem aga lullutas ta Aljoškaga, laulis talle «Sinu isa oli vapper sõdur». Ning kogu aeg aina kiitis Mašat, Aljoškat ja isegi Ljonkat. Enesest aga ei rääkinud poolt sõnagi. Ainult paaril korral ohkas, et ta on hädavares, et on vara ilmale tulnud, et tema oleks pidanud kommunismi ajal elama, ja kuidagi nagu päris juhuslikult poetas, et kõik need neli aastat oli ta elanud Kaug-Põhjas. Kogu õhtu imes ta ühte ja sama karamellkompvekki «Barbariss». Ljonka jõudis selle ajaga ülejäänutele lõpu peale teha. Kompvekid tõi Šura ise külakostiks.

Pärast seda ei tulnud ta enam nii sageli, aga kui päris täpselt öelda, siis käis veel neljal korral. Üheksa päeva jooksul. Ning ma ütleksin, et andis kontserte vana kava järgi, kui jätta arvestamata teade: «Šahvorostovilt sain kirja. Palub sind tervitada.» Ma ei vastanud nende sõnade peale musta ega valget. Esiteks sellepärast, et Šahvorostov pole juba ammu mu sõber, ma koguni vihkan teda; teiseks sellepärast, et mees pandi huligaansuse pärast aastaks istuma, ja keda siis rõõmustaks niisuguselt tervitust saada. Tegin näo, nagu poleks ma tema juttu kuulnudki. Šura luges vist mu näost kõik välja ja lisas kohe:

«Miks ta mulle kirjutas? Mitte ei taipa. Kuidas ta mu aadressi teada sai? Ka ei tea. Õieti ma ei mäletagi seda Šahvorostovi. See oli vist see, kelle pea oli habemenoaga paljaks aetud ja lohke täis?»

Pobisesin mokaotsast:

«Nojah, toosamane.»

Ise aga mõtlesin: «Kuigi neli aastat on möödunud, on siiski võimatu, et Šura ei mäleta Iljad, kellelt ta kingitusi vastu võttis, kelle palvel tegi võltspaki, et laev peatuks seal, kus Iljale vaja oli, ja kui Šura sellepärast vallandati, siis sokutas Šahvorostov talle uue töö kuskil Põhjas.»

Meie kõnelus Šahvorostovist sellega lõppeski. Šura päris, kas Maša armastab kalleid ehteid kanda. Ma vastasin: «Ega vist.» Šura ütles, et see on väga hea; varemalt oli temagi, Šura, armastanud ennast ehtida, nüüd aga eelistab tagasihoidlikku, lihtsat riietust, ilma igasuguste metslaste kurinateta.

Viimati külastas ta mind eile. Stepan Petrovitš, minu ääl, küsis:

«Konstantin, mis tüdruk see sinu juures nii sageli käima on hakanud?»

Stepan Petrovitš on ilmast ilma jõel — on ju navigatsiooni algus —, aga meie korterid on üle koridori ning Šurat on ta kunagi juhtunud nägema. Kas kujutate ette, sain kui puuga pähe.

Tõepoolest! Hakkasin seletama, et ta on mu ammune tuttav ning Maša sõbratar ja käib meil vist oma hea südame poolest, et aidata mul Aljoškaga toime tulla, seni kui üksi olen. Stepan Petrovitš vangutas pead: «Parem, kui ta ei käiks.» Mõtlesin ise ka, et see oleks vist tõesti parem. Ent kuidas sa seda teisele ütled?

Aga õigust öelda, mis halba selles siis on, et Šura oma heast südamest meil käib?

Kolmas peatükk

«MEIE JÄÄMINEK»

Ilja Šahvorostovi mõlemad käed, rind ja selg olid tätoveeringutega kaetud. Kord kiitles ta minu ees:

«Tead, mees, need pole ainult ilu pärast, kuigi ka ilu on nendes olemas. Tätoveering tehakse igaveseks, teda ei saa enam maha pesta. Mis korra on nahale kirjutatud, seda kanna hinges kogu eluaeg.»

Ta andis seletust. Rinnal ankur, kajakas ja lained.

See on kõigile arusaadav: meremehe hinge sümbol. Kõhul on lehvikuna kolm kaarti: ristiemand, ärtuüheksa ja ruutuäss — tema õnnekaardid. Kui kaardimängus juhtub kätte üks neist kolmest, siis pane selle peale nii palju kui on; kui kõik kolm korraga kätte juhtuvad, siis võid kas või peaga riskida. Vasakul käel on pussiga läbilöödud süda ja allkiri: «Sõbra eest olen valmis kõigeks.» Ma küsisin siis Šahvorostovilt:

«Aga oma süda?»

Ta vastas:

«Kui vaja, siis ka oma süda.»

Tuli nii välja, et enne siiski teise süda. Paremal käel, õlast kuni küünarnukini, on terve joonistuste trepp: taevatäht, suudlevad tuvid, üks tüdruk profiilis, nimega Galjake, ja kaks ristamisi sääreluud. Kõik kokku tähendas armastust tähtede all ja truudust hauani. Küsisin Iljalt, kas see Galja on ammu surnud, miks mina pole teda kunagi näinud, kuigi meie mõlemad, nii Ilja kui mina, elame ühes majas ja töötame koos. Selle peale ta kehitas vaid õlgu.

«Loll! Kuidas sa võisidki teda näha? Galjaga kohtusime puhkekodus. Seal me armastasimegi teineteist taevatähtede all. Nüüd on Galja mehel. Aga armastust pole unustatud. Said aru?»

Kui ma Mašaga abiellusin, soovitas Šahvorostov mul samasuguse tätoveeringu teha. Nahasse torkida oskaks tema ise ka. Ütlesin talle, et ma ei taha oma nahka rikkuda. Tema sai sellest omamoodi aru, pilgutas silma:

«Ah soo? Tähendab, ajutine? Katse peale?»

Jõudsin ennast vaevu taltsutada, et mitte rusikaga ta selili põrutada nagu kord Šura solvamise eest «Rodinal». Ilja lubas seda igavesti meeles pidada isegi ilma tätoveeringuta.

Ta ei unustanud tõepoolest. Aeg-ajalt meenutas ta ikka ja jälle, mine võta kinni, kas tõemeeli või naljatades: «Kostja, on aga sinu rusikal raviv toime. Paugupealt lööb peast igasuguse lolluse välja. Kas sa ei tahaks arstiks hakata?» See oli naljaviluks öeldud. Tõsisemalt aga kõlas see: «Barbin, ega sa pole unustanud, et oled mulle kolm tuhat võlgu? Mul on raha praegu hädasti tarvis.» (Need kolm tuhat, mida Šahvorostov minu võlaks pidas, oli vahekasu, mis tal jäi

saamata sooblite ja seedripähklite müügist, sest mina takistasin tal seda tehingut lõpule viia. See oli too tehing, mida ta tahtis võltsitud postipaki abil sooritada ja mille pärast Šura kannatada sai.) Nii ühel kui teisel juhul ei teinud ma üldse välja. Ainult korra mu kannatus siiski katkes.

«Tead, Ilja,» ütlesin ma, «ehk proovime tõesti veel kord.» Ma tõstsin rusika löögiks. Ta tõmbus kohe tagasi.

Varsti pärast seda pandi Ilja huligaanitsemise pärast istuma. Kino «Oktjabr» puhvetis läks ta kellegagi kaklema ja lõi üldises rüseluses ühel seal täiesti juhuslikult juuresviibinud tundmatul naisel õllepudeliga pea lõhki. Selle eest läks ta terveks aastaks trellide taha. Mina oleksin teda seal aastat viis hoidnud. No mõtelge ise: tööl on ta esimene looder; raha on nagu puru — «õde saadab»! Selge, et liigne raha taskus ei anna rahu: ostetakse viina, sellele aga järgneb siis lõugutamine, silmade pööritamine ja pudelite peksmine teiste lagipähe. Maša ütles tol korral:

«Kuidas see inimene meil ometi silmapaari vahele jäi? Kostja, selles oled sina kõige rohkem süüdi. Nii palju aastaid oled temaga külg külje kõrval elanud ja koos töötanud!»

Võtsingi enda kraesse, et muidugi olen mina kõige suurem süüdlane.

Maša pahvatas naerma:

«Olgu peale, Kostja, ei maksa tülitseda. Aga kui Šahvorostov välja tuleb, siis võta ta tõsiselt oma hoole alla.»

Ma vastasin:

«Küllap võtan,» endal aga hakkasid käed kangesti sügelema:

Jah. Ja nüüd saadab seesama Ilja tervitusi ei kellelegi muule kui just minule, ning millegipärast veel Šura kaudu.

Vahel närid seedripähkleid, kogu aeg on maitsvad magusad tuumad, aga äkki lööb kogu suu kõrvetavat kibedust täis: sattus sekka üks kõdunenud. Pärast ei saa tükil ajal sellest vastikust maitsest lahti, kuigi hamba alla sattus üksainuke riknenud tuumakübe.

Nii oli ka Šahvorostovi tervitusega. Võiks näida, et

on päris tühine asi, minul aga rikkus tuju mitmeks päevaks.

Otsustasin Mašale kirjutada. Mitte just Ilja saadetud tervituse pärast, aga siiski ka seda nimetada. Huvitav, kuidas Maša sellesse suhtub?

Üldiselt pean ütlema, et kirjade kirjutamine on mulle niisama raske, kui vurrusid karvakaupa välja kiskuda: tõmbad ühe karva välja ja peatud — kolmneli sõna torkad paberile ja mõtled: «Millest nüüd veel?» Kirja kirjutades pole mul kunagi rohkem mõtteid kui vaevalt kümne rea jaoks. Aga Mašal on. Tema võib nagu Friedrich Engels oma nelikümmend lehekülge täis kirjutada. Ja väga huvitavalt.

Ma istusin laua taha, panin paberilehe enda ette ja alustasin suure hooga:

«Krasnojarsk, 26. mail 1956. aastal.

Tere, Maša! Kuidas käsi käib? Meil on üldiselt kõik nii nagu ennegi. Elame hästi . . .»

Edasi aga oli peas tühjus. Ühtki uudist ei tulnud meelde. Ei saa ju kohe Šahvorostovist alustada! Silmad hakkasid paberilt kuhugi kõrvale kiskuma, siis vaatasin lakke, siis tuli meelde, et kellapommid tuleb üles tõmmata, siis läksin vaatama, kas Aljoška magab ikka rahulikult, - siis panin kingadele uued nöörid peale, siis . . .

Ühesõnaga, kui ma laua juurde tagasi tulin, et kirja lõpetada, oli peas jälle mõni mõttekribul liikumas, aga enne seda tahtsin ma Mašale pilku heita. Võtsin seinalt maha ja kiskusin raami alt välja foto, sellesama, kus me kahekesi kõrvuti ja imelikult ilusad oleme, ning uurisin Maša näojooni. Senikaua uurisin, kui nägu hakkas elama. Ripsmed võpatasid lahkesti, vasak kulm tõusis naerukalt kõrgemale, silmad lõid järsku soojalt sädelema, huuled aga liikusid nii, nagu oleks ta tahtnud mingit libedat terakest hammastega kinni püüda. See oli tavaline hall foto, kuid mina nägin sellel selgesti Maša siniseid silmi, vahel isegi veidi rohekaid nagu sügisene Angara vesi, kui soojad päikesekiired talle peale paistavad, nii et põhi on näha. Ja selle asemel et kirja kirjutada, hakkasin ma Mašaga jutulõnga kerima. Muidugi mitte valjusti, isegi mitte sosinal, vaid päris ilma sõnadeta, aga siiski mõistsime teineteist täielikult.

Foto alumisele äärele oli kirjutatud: «Pärast meie jäämineku». Sel päeval käisime Mašaga perekonnaseisuaktide büroos end registreerimas. Kui sealt välja tulime, lasksime end pildistada. Olgu tähendatud, et samal päeval soovitaski Ilja Šahvorostov mulle, et ma oma naha tätoveeringuga ära teotaksin, nagu võiks mingi sinine madu või pussiga läbilöödud süda olla meie õnnelikust päevast kindlamaks mälestuseks kui see foto, mida silmitsedes võib Mašaga isegi rääkida ja temaga koos minna uuesti «meie jääminekut» jälgima.

Miks on ta meie?

Aga sellepärast.

Ei tea, kui väga teie loodust armastate. Ja kui te teda armastate, mis on siis teile temas kõige kallim? Mis haarab looduses teie südant kõige rohkem? Näiteks minule meeldivad looduses igasugused nähtused, isegi tolm ja pori. Lühidalt öeldes, pole midagi niisugust, mis sunniks huuli mossitama. Aga kõige kallimad on mulle päikesetõus Stolbõl ja jääminek Jenisseil.

Jenisseil on oma iseärasus, jääminek algab enamasti alati öösel. Igal juhul ma ei mäleta, et Jenisseil oleks jääliikumine kunagi päise päeva ajal alanud.

Jääminekut jälgida on väga huvitav. Kui Jenissei hakkab täiskäiguga liikuma, on Krasnojarskis kõik kaldad inimesi täis; paljud lippavad töölt ära, otsides selleks igasuguseid ettekäändeid, et aga haruldast vaatepilti näha, seda enam et üksvahe teatati linnale jäämineku algusest elektrijaama ja raudteetehase vilega. Nüüd seda enam ei tehta, kuid inimesed saavad jäämineku algusest ometi kuidagi teada ja ruttavad jõe äärde isegi linna kõige kaugemast äärest.

Ma ütlesin: «Jääminekut on huvitav jälgida.» Isegi kaldalt. Õige jutt. Vastu vaielda ei saa. Aga kui asjasse sügavamale tungida, siis on see nagu heledal maipäeval imetleda päikese kuldketast, kui see ripub juba kõrgel majakatuste kohal. Päike on aga kõige ilusam just tõusu ajal. Esialgu näed valget kitsast koiduviiru, siis jälgid, kuidas see lööb roosakaks, seejärel purpurpunaseks, haarab peaaegu kogu taeva, katab ta mahlaka, otsekui voogava punaga, ja lõpuks tõuseb mäe kohale pisike hele silmaraas. Esialgu ta ei vaatagi veel sind, vaid on pöördunud kuhugi ülespoole,

valkjasroosakale pilvele; ta vaatab, vaatab sinna ja äkki pilgutab sulle silma ning otsekohe ilmub mäe tagant päris madalalt õhuke pikk kullakas kiir. Usute või mitte, aga selle võiks käega kinni püüda, enne kui ta teist mööda kihutab.

Nii on ka Jenissei jääminekuga. Et kogu selle ilu mõista ja tunda, peab jälgimist alustama tingimata juba südaöö pimedas vaikuses, sellest kõige esimesest ja kallimast hetkest, kui tõusev vesi volksub alles jõuetult, kuid vihase ohkega kuskil kaldaliivas, — vesi, mis ei suuda, ei taha enam oma turjal kanda rasket talvejääd.

Linnas istu või öö läbi kaldapervel, aga jäämineku tõeline ilu jääb sul ikkagi nägemata. Esiteks on linn liiga kärarikas. Jenissei aga alustab kõige tasasema muusikaga. Teiseks on autod siin kaldajää juba purustanud ja ära muserdanud, jõe keskel aga on jääkate sõiduteid täis ja on hakanud sulama sealt, kus ta tegelikult poleks tohtinud sulama hakata. Kolmandaks — et jääminek kulgeks rahulikumalt, uuristatakse jää lõhkeainega auke täis, alates raudteesillast kuni käänakuni. Imetle siis pärast seda, kuidas see jääsupp liikuma hakkab.

Linnast peab välja minema. Ja võimalikult kaugemale. Aga kuidas sa oskad täpselt ette öelda, mis päeval, õigemini, mis ööl see jääminek algab? Te ütlete, et on olemas sünoptikud... Noh, sünoptikute suhtes on mul juba ammust aega oma arvamine. Sõduritel on kõnekäänd: mineerija eksib elus ainult ühe korra. Mina ütleksin selle kõnekäänu teistmoodi: sünoptik ei eksi oma elus ainult siis, kui ta teisele tööle läheb. Lühidalt, sel aastal ennustati, et jääminek algab reede öösel vastu laupäeva, kuupäev pole tähtis. Kus sa niisugusel ajal linnast välja pääsed? Pärast jää veel tööle hiljaks. Istusime siis Mašaga kogu öö laevandusevalitsuse trepil nagu kaks kipskuju, nagu neid on nüüd täis kogu kaldaäärne puiestee. Kuid jääminek muidugi ei alanud.

Meil vedas. Ta algas laupäeva öösel. See oli tervenisti meie öö. Ning kuigi see oli tegelikult juba kolmas öö, kus me silma kinni ei saanud, panime Mašaga vatirõivad selga, tõmbasime presentmantlid peale, võtsime tikud ja kirve ning jõudsime juba videvikus

jenisseid mööda kaugele ülespoole, Sobakina oja ja lubjakivikarjääri taha, kus mõlemal pool jõge on järsud kaljupangad, kus jalakäija enam mööda kallast üldse edasi ei pääse.

Taevas säras täiskuu. Süütasime väikese lõkke, et tunda kirbet suitsulõhna ja näha võbisevaid kollaseid tulekeeli — sooja me temalt ei nõudnud. Seda oli meil enestelgi. Pealegi oli öö kummaliselt soe, jäämineku ajal ei mäleta teist niisugust.

Ei tea, kuidas teiega on, aga mina võin lõkke ääres istuda kas või igaviku. Ning ma ei tunne igavust, sest lõkkel on alati sulle midagi jutustada. Ta on elav ja väga lõbus. Kuid meie Mašaga palju istuda ei saanud. Ühtelugu hüppasime püsti ja jooksime jõe äärde. Kuulatasime, kuidas veenired kruusal vulisesid, kuidas veesurvest kerkinud jääserv klaasise helinaga murenes ja õhk kuskil pragude vahel pahises.

Panga ülemiselt veerjalt nõlvalt kukkus väikesi kive alla, potsatades raskelt millessegi pehmesse, võimalik, et sulamata lume hangedesse või pehmeks sulanud savisse. Vahel pudenes neid kive laias kaares nagu herneid või kihutas üksteise järel justkui võidujooksus. Pajuvõserikus hüples ja lehvitas tiibu mingi sirguke, kes oli veel ärkvel, — vist ei leidnud ta sobivat oksa, kuhu istuda. Mullustes kuivanud lehtedes sahistasid kas putukad või põldhiired. Ühesõnaga, mitmesuguseid hääli oli musttuhat, kui igaüht üksikult kuulatada, tervikuna aga valitses liikumatu öövaikus.

Maša küsis minult:

«Kostja, kas tõesti tänagi veel ei hakka Jenissei liikuma?»

Südaöö paiku tõusis kerge tuul. Me olime panga taga tuulevarjus, aga meie lõke ei põlenud enam ühtlaselt — tulekeeled tõusid kord kõrgele, puistates meile peale kerget halli tuhka, kord vajusid maadligi, limpsisid niisket liiva, ja väikesi hõõguvaid söetükke veeres meie jalge ette. Suits nööris kõri ja me vehkisime kätega nagu sääski peletades, lõkerdasime naerda ning kuivatasime pisaraid. Maša ütles:

«Kahju, Kostja, et heeringat kaasa ei võtnud. Sibula asemel oleksime võinud suitsurõngaid juurde lõigata...»

Tuul lohistas pilvi. Need roomasid kiiresti üksteise

kannul, peagi oli kuu nende halluses kustunud, Jenissei tõmbus mustaks, oli nagu puhevil; raske oli aru saada, kus on vastaskallas, kus lõpevad mäed ja algab taevas. Kõik vajus pikkamisi ühtlasesse pilkaspimedusse. Kui meie lõket poleks olnud, siis oleks võinud arvata, et meid suleti mingisse tünni, niivõrd järsku lakkas tuul; hingata oli äkki nii ängistav, nagu oleksid pilved kogu oma raskusega meie õlgadele vajunud.

Pärast elevust, mida tekitas tuul, saabus jälle vaikus, nüüd aga olid tema üksikud helid hoopis teised. Lind pajuvõserikus ei lehvitanud enam tiibu, putukad ei sahistanud kuivades lehtedes, see-eest potsusid valjemini ja sagedamini kivid, mis kukkusid ülevalt kaljudelt, ja jääpragudes ei pahisenud enam kuiv tuul, seal kees ning kohises väljapääsu otsiv vesi.

Maša sirutas käe pimedusse.

«Kostja, vihma sajab,» ütles ta. «Päris soe teine!»

Läheduses pole mingit peavarju. Kõrged lagedad kaljud, madal pajuvõsa ja kaldal liivariba täis jändrikke uhtpalke, mis olid ajapikku valgeks muutunud. Isegi väikest varjualust pole millestki teha. Kui roniks mööda kitsast kuru kaljude vahel ülespoole, seal ehk leiaks niisuguse pelgupaiga, kus kiviserv katusena ettepoole ulatub. Poe kõhuli selle serva alla, siis tulgu ülevalt või terve meri.

«Mis sa arvad, Maša,» küsisin, «ehk läheme sinna? Kõigi märkide järgi on oodata suurt sadu.»

«Kostja, mis sul pähe tuleb! Urgu pugeda? Mõtle ise. See on ehk meie viimane jääminek.»

Ma ei taibanud kohe, miks viimane. Vastasin, et mina ei kavatse veel surra. Maša hakkas naerma.

«Mõne aasta pärast ehitatakse ju Jenisseile tamm ette. Mis jäämineku siis enam saab olla? Kas saame enne seda veel kunagi siia niimoodi tulla. Just laupäeva öösel vastu pühapäeva.»

Olin temaga päri, et võib-olla on see tõesti meie viimane jääminek, ning et see kogu eluks meelde jääks, siis ei tohi jõe äärest tõesti kuhugi minna. Maša hakkas laulma: «Kõu, kõmista ja leegid tõusku, leegid tõusku . . .»

Mulle meeldis see marsilaul väga. Miks teda nüüd nii harva lauldakse? Ma hakkasin kaasa laulma ja imestasin ise ka, kui hästi see meil klappis. Siis alustasime teist laulu: «Ka kõige kaugemgi planeet ei olegi nii väga kaugel». Laulsime kolmanda: «. . . ei rahvas asjata vene neidu ülista . . .» Siis neljanda . . . Ja viienda . . . Ja veel palju, palju . . .

Meie hääled kajasid kaljudelt mahedasti vastu, nagu oleks seal veel keegi meiega kaasa laulnud, siis aga sõudsid meie hääled pimedasse öösse Jenissei kohal ja vaibusid vastaskaldal.

Vihm nagu ootas midagi kannatlikult. Ülevalt sadas kogu aeg ainult üksikuid harvu, väga raskeid tilku. Nad kopsatasid meie presentmantlitele nagu raheterad. Õhk muutus aina soojemaks, ööpimedus aga vajus järjest tihedamalt meie peale. Kui poleks olnud põlevat lõket, selle kullendavat kuma, mis ümbritses meid nagu särav päikesekera, oleks öö meid endasse neelanud ja meist oleks jäänud ainult kaks laulvat häält.

Vahepeal, kui me ei laulnud, kuulasime Jenisseid. Pragudes pulbitses ning kohises endiselt vesi, kogudes üha uut jõudu, kuid jääkate jäi ikka veel liikumatuks. Meel läks veidi kurvaks, et varsti ei saagi Jenissei oma jõudu ja väge siin enam näidata: vaikselt ning rahulikult hakkab ta Krasnojarskist mööda voolama nii suvel kui talvel, ilma et kunagi kinni külmuks, — vahest ainult kõige käredama pakase ajal kattub ta õhukese aurava jääkirmega. Ütlesin seda ka Mašale. Ta kehitas vaid õlgu nagu alati, kui minuga päris nõus ei olnud.

«No kuidas nii, Kostja, mis sa ometi räägid? Miks siis Jenissei ei saa oma jõudu näidata? Aga turbiinid, mida ta hakkab ringi ajama! Pool Siberit ujutab elektrivalgusega üle. Sa vist tahtsid öelda, et tema endine ilu kaob. See on tõsi. Ka minul on sellest kahju. Sellepärast tahakski nüüd oma isu täis vaadata. Aga tead, Kostja, meie Jenissei . . . Tema tõeline ilu aga jääb tahes-tahtmata alles! See ainult asendub teisega, ja selle uue iluga tuleb harjuda. Purjelaevad olid väga head, vanadele merekarudele näisid aurulaevad algul ka lausa värdjatena. Meremehed ohkasid samuti, et mere ilul on lõpp. Aga kas sina, Kostja, tahaksid nüüd mootorlaeva asemel purjekal töötada? Kas sa nõustuksid, kui mõni ütleb, et purjekas on mootorlaevast ilusam?»

Ma jäin mõttesse. Meenus, et nägin kinos «Admiral Ušakovi». Kurat! Purjelaevad olid siiski päris ilusad! Aga siis mõtlesin sellele, et kui praegu pandaks üks niisugune purjekas mootorlaeva kõrvale ja mulle öeldaks: «Barbin, vali, kumb neist peab voogusid kündma?», ei kõhkleks ma hetkegi, valiksin mootorlaeva. Isegi ei hakkaks Ljonka moodi arutama, et mis on parem, kas üks mootorlaev või kaks purjekat.

Ütlesingi Mašale, et minu sõnu ei maksa tõsiselt võtta, et saan kõigest aru, ja kui jääminekuid enam ei ole, siis meie kahekesi tuleme ikkagi igal kevadel siia imetlema seda jõe uut ilu, mis pärast hüdroelektrijaama ehitamist praeguse asendab. Maša sõnas:

«See on õige jutt.»

Mina aga lisasin, et oleksin pidanud ikka minema hüdroelektrijaama, krai kõige tähtsama objekti ehitusele, et asjata hakkasin sillaehitajaks. Kuigi sildki on tähtis ja vajalik, pole selle ehitamine siiski nii austav töö kui hüdrojaama ehitamine. Siinkohal kehitas Maša jälle õlgu.

«Mis tähendab hüdrojaama ehitamine... Ka seal töötavad inimesed mitut moodi: ühed hästi, teised halvasti. Töötama aga peab igal pool ühesuguselt, kommunistlikult.»

Mulle meenus ammune jutuajamine akadeemik Roštšiniga mootorlaeval «Rodina». Ka Ivan Andrejevitš sihtis oma juttu tol korral tegelikult sama eesmärgi poole. Maša nagu jätkas seda praegu, läks Ivan Andrejevitšist veel kaugemale.

Ma küsisin:

«Maša, kuidas sa sellest aru saad — «töötada kommunistlikult»? Kas see pole sama, mis «töötada võimete järgi»?»

Maša pöördus minu poole. Ma ei olnud veel kunagi tal nii pingul nägu näinud.

«Ei tea, Kostja,» sõnas ta tasa, «raske on sellele vastata. Kuid «töötada võimete järgi», see ütleb mulle midagi muud... See on, kui siduda mõistega «saada vajaduste järgi». See tuleb alles hiljem. Aga kommunistlikult töötada võime juba nüüdki. Peamegi töötama. Mõistad? Juba nüüd. Kui me alles kommunismi poole sammume.»

Ja siis arutasime, kuidas neid sõnu mõista ja missuguse näitega neid kinnitada.

Ütleme, et inimesed lendavad esmakordselt Kuule. Mineviku kogemustest pole neil midagi õppida, nad ei tea veel, kuidas Kuule laskuda, kuidas seal käia, kuidas hingata, kuidas sealt Maad vaadata. Aga kuidas Kuule lennata, seda teavad nad päris kindlasti ja lendavad kõige täpsemat kurssi mööda. Teisiti ei saagi olla. Me ei tea, milliseks just elu kommunismis kujuneb. Ent me teame väga hästi, et see on kindel eesmärk, et inimkond on selleks juba ette valmistatud ja et ta on juba teel selle poole. Ja kuidas selle eesmärgi poole liikuda, ka seda teame. Peasuunda teame täpselt. Üksikasju aga näeme siis, kui lähemale jõuame. Kommunistlikult töötamine ei tähenda ainult hästi töötamist, see tähendab veel, et sa tead, mille nimel, millise kõrge eesmärgi nimel sa töötad.

Maša lisas:

«Töötada nii, et inimene ise ka muutuks järjest paremaks. Muutuks targemaks, südamlikumaks ja ilusamaks!...»

Maša sõnad meeldisid mulle ning ma mõtlesin kohe enesest ja nendest inimestest, kellega ma koos töötan, ja isegi Ljonkast, et kas meie võiksime milleski paremaks muutuda? Inimestena? Tuli välja, et võiksime küll. Seda kõike tundsin ma sisemiselt, südamega, aga oma mõtteid selgesti sõnastada ma ei osanud. Jäin vait. Maša küsis rahutult:

«Kostja, kas sa pole minuga nõus?»

Ma ütlesin siis, et muidugi olen nõus, et tahan juba ammu saada «inimeseks maa peal», nagu ütleb Gorki ja nagu mulle õpetas Ivan Andrejevitš Roštšin. Aga kuidas selleni jõuda, ei tea ma seniajani. Maša hakkas naerma ja võttis mu käe. Ma imestasin, kui kuumad ja pehmed sõrmed tal olid.

«Kostja, inimesel ei kõlba nii toimida, et saavutab midagi ja jääb sellele peatuma. Kui ta on peatunud, siis ta pole enam inimene, vaid ma ei teagi kes, kas masin, kivi või puu. Inimene peab alati liikuma kõrgema eesmärgi poole. On üks samm tehtud, liigu edasi, astu järgmine samm. Jääd sa seisma, siis on lõpp.»

Kostis äikeseraksatus. Lühike ja kuiv, ilma müranata. Nagu siis, kui välk lööb kusagil sinu läheduses

puusse. Kuid välku ei olnud. Öö, pilkane pimedus meie kohal ja meie ümber ei muutunud karvavõrdki, taevast langesid alla nagu ennegi suured, harvad vihmatilgad. Meil mõlemal jäi hing kinni.

«Jenissei...» laususin ma, aga ei olnud päris kindel.

«Muidugi,» kostis Maša. «Just minu sõnade peale. Tähendab, mul on õigus.»

Pimedas hakkasime ettevaatlikult allapoole ronima, otse jõe äärde.

«Kostja, surume end kaljule hästi ligi,» ütles Maša. «Ma ei näe midagi, lõke segab.»

Kaljus oli tilluke uure. Surusime end sellesse. Ta varjas küll hästi lõkke helgi, kuid ei kaitsnud meid üldse vihma eest. See aga hakkas järjest tihenema, kuigi oli endiselt mõnus ja soe.

Mul on tõelised madruse silmad. Kui vaja, võin pilguga igasuguse pimeduse läbi puurida.

«Kostja, kas sa näed?» küsis Maša.

«Näen küll...»

Et ise ka näha, mis Jenisseil sünnib, kergitas Maša end kõrgemale. Kartsin, et äkki kaotab ta tasakaalu ja kukub alla teravate kivide otsa. Haarasin vasaku käega ta saleda, sitke keha kaenlasse ja surusin tugevasti enda vastu.

«Kostja, ma ei näe mitte midagi!»

Ausalt öeldes, ka mina ei näinud sel hetkel midagi. Ma ainult kuulsin, kuidas jalge ees päris lähedal kohises vesi, uhtes liiva ja purustades sulanud jää servi. Siis tundsin veel, kuidas mu käe all tuksus Maša süda ning kuidas minu süda jäi nagu seisma ja kadus kuhugi. Ma isegi tahtsin, et ta täiesti kaoks, et ei jääks midagi muud järele kui soojus, mis raudse jõuna valgus mu vasakusse kätte...

Ma ei näinud midagi, aga kuulsin, kuidas meie kalju jalamit hõõrudes lohises aeglaselt üle liiva raske jäälahmakas, nagu oleks ta tahtnud kaljusse tungida, sellest läbi minna. Ma kuulsin, kuidas äkki hakkas kuskilt voolama tugev juga, vesi kukkus heleda pladinaga alla sügavasse moldi. Kalju jalamil lohisenud jäälahmakas tõusis vist püsti ja heitis enda turjalt veejärve, mis oli tekkinud vihmast ja sulalumest. Ma kuulsin, kuidas liiv hakkas krigisema sellel kaldaribal, kust me Mašaga

ohjme pimedas äsja läbi jooksnud, ka sinna paiskus jäälahmakaid. Jenissei hakkas liikuma! Aeglaselt, tasa ja kuivalt kogu jõe laiuses ragisedes, nagu oleks tuul mahalangenud sügislehtede lasusid edasi kandnud.

Kuid see ei kestnud kaua. Juba hakkasid kuskil jäälahmakad raskelt pöörlema, rõntsatades üle kõva kaljupanga; juba kostis, nagu oleks maailmatu suur kala sabaga peksnud: tekkis lehter, mis hakkas endasse tõmbama, imema laaste ja muud prahti; siis kuuldus äkki teineteise järel kaks lajatust, justkui kaks kahuripauku: jõe keskel tekkisid mõrad, jääväljad pragunesid. Jenissei hoog kasvas! Mitte midagi sellest ma ei näinud, õigemini, ei näinud üksikasjades, aga helide järgi sain aru, mis toimus, ning kõigest sellest rääkisin Mašale nii, nagu oleks mulle hele päike paistnud, Maša aga minu kõrval seotud silmadega seisnud. Uskmatult küsis Maša ikka ja jälle: «Kostja, kas sa tõesti näed seda?» Vastasin: «Suurepäraselt!» Ning ma ei tea isegi, kas oleksin pidanud teisiti vastama.

Jõe poolt hoovas külma, vihm aga oli endiselt soe. Ta muutus tihedamaks, ma ütleksin hoogsamaks, kiiremaks, ta ei peksnud enam üksikute tilkadena meie peakotte, vaid lausa piitsutas peenikeste kõvade vitstena. Vesi voolas mantlitelt ojadena alla, valgudes saabastesse. Torkasin parema käe taskusse, ka see oli vett täis ning tasku põhjas roomasid nagu akvaariumis mingisugused ogaliste jalgadega elukad. Need olid vist putukad, kes taskusse ronisid, kui me lõkke ääres endid soojendasime. Heitsin pilgu lõkkele. See oli juba peaaegu kustunud, vihm oli oma töö teinud. Hõõguvate süte kohal tõusis ainult hahkjaid suitsukeerde.

«Maša,» küsisin ma, «on sul külm?»

«Ei, Kostja! See on ju niisugune öö...»

Ning äkki rebestas välgu sinine sähvatus pimeduse ja paiskas selle kuhugi eemale. Hetkeks tuli nähtavale hägune Jenissei täis turritavaid jäälahmakaid. Kogu pilti viirutasid vihma hõbedased jooned. Parempoolse kalda mäed just nagu kõikusid. Teravatipulised lehtmännid nende harjal võpatasid ja torkasid oma ladvad taevast katvasse pilvesagarasse. Ligemal, otse meie ees, läigatasid malmmustad lahveveeribad, mis kaljujalamilt kiirtena laiali jooksid. Noaterana läikis ühes neist püstitõusnud jäälahmakas, mis oma tohutu

pikkuse tõttu näis väga õhuke. Ning silmapilkselt kustus kõik jälle.

Raksatas äike, pikalt ja kõmisevalt. Ta heitis alla vist korraga terve pilve, pihustamata seda enam üksikuteks tilkadeks. Mulle tundus, nagu oleks Jenissei ise meile kaela kukkunud.

Ei tea, kas tohib nii öelda, et valgus ja mürin läksid segi, põimusid teineteisest läbi. Aga just nii on see mulle meelde jäänud. Katkematu mürin, mida alatasa raiusid heledad välgusähvatused nagu mõõgad. Nurgelised, tummad ning vaiksed jäälahmakad ja nende kohal piksest kõrvetatud, mürisevad ja kõmisevad pilveräbalad. Hallile vihmaseinale sirutusid vastu hanipajude ogalised käed. Kaljuharjalt kukkusid üle meie peade jõkke kivid, mida vihm oli lahti uhtnud. Kohisevad veekeerised. Teravad liivaluited. Kaugusse loimav elav jõgi, üleni mustendavais pragudes. Ning välgusähvatused, heledad piksenooled. Sinised, hõbedased, veretavpunased või hoopis värvitud, kuid mis kirbelt haisesid väävli, raua ja värskelt purustatud graniidi järele.

«Kostja, küll on tore,» sosistas Maša, «küll on ilus! Niisugusena pole ma Jenisseid oma elus veel kunagi näinud.»

Ka mina ei olnud näinud. Ja üldse, ma ei olnud oma elus veel kunagi niisugust rõõmu tundnud sellest, et seisan kevadjõust juubeldava ning kohiseva Jenissei ääres ja olen ka ise tulvil kevadet, minu käe all aga tuksub Maša süda.

Nüüd oli juba täiesti ükskõik, kas supelda Jenissei lahvevees, seista vastu kaljut paigal või vantsida tasahilju mööda kitsast rühariba kodu poole. Olime mõlemad läbimärjad, kuid peaasi — me olime jääminekualgust näinud.

Viskasin putukad taskust välja — las elavad! — ja me hakkasime Mašaga kodu poole vantsima, mõlemad erutatud ning rõõmsad, ronides üle helinal purunevate jäänõelte räga, läbi okkaliste põõsaste. Läksime kiirustamata, rutata polnud ju kuhugi. Me läksime, ja meie kõrval liikus vägilane Jenissei.

Vihm oli vist viimase piisani alla sadanud. Kivide vahel vulisesid ja vallatlesid väikesed ojad. Otse meie jalge juures roomasid jääväljad, kraapides kaldarühka. Oli tunda kalalõhna. Maša peatus.

«Kostja,» ütles ta naerdes, «ma olen väsinud. Istume jääpangale ja laseme end kanda.»

«Istume!» vastasin ma muretult.

Ronisime lähima jääpanga peale ja sõitsimegi... Oli päris pime. Ei kulunudki palju aega, kui taipasin, et olime kergemeelse teoga hakkama saanud. Kallas jäi meist aina kaugemale. Mul hakkas kõhe, aga ma ei teadnud, kuidas seda öelda. Maša küsis rahutult:

«Kostja, kas poleks aeg?»

Haarasin Mašal sõnatult käest kinni ja hakkasime jooksma. Kustkohast ometi olid nüüd meie jääpanga ja kalda vahele teised pangad tulnud? Hüppasime umbropsu üle pragude ja lahveveeribade — imelikul kombel sattusime kogu aeg tugevatele jääpankadele —, vahel kukkusime, tõusime püsti ja jooksime jälle. Viimaks jõudsime järsu müüri ette — veealused kivid olid vist jäälahmaka püsti ajanud. Ronisime suure vaevaga selle otsa ja nägime, et teisel pool tõuseb järsk kallas...

«Maša!» karjatasin ma hirmunult. Samal hetkel varises jäälahmakas kokku ning me lendasime alla.

Ütlen kohe, ärge teie ehmuge nagu meie. See jäälahmakas oli juba kaldas kinni ning me kukkusime lihtsalt märja liiva peale. Tõusime püsti ja raputasime end puhtaks. Tükk aega naersime. Siis läksime käsikäes jälle mööda kallast. Maša ütles tasa:

«Me oleme siiski väga rumalad.»

Ma küsisin:

«Ja mis siis?»

Maša ütles:

«Ma ei unusta seda meie jääminekut kunagi.»

Mina aga laususin:

«Maša... ma armastan sind väga.»

Ning ma pole seniajani aru saanud, kui lihtsalt ja kergelt see mul siis välja tuli. Miks ei saanud ma neid sõnu Mašale öelda juba varem, aastat kaks, kolm tagasi?

Niimoodi... See oligi «meie jääminek».

Neljas peatükk

KAZBITŠ

Minu poole astuvad alatihti sisse sõbrad, need, kes veedavad oma puhkust linnas nagu minagi. Kõige sagedamini käivad Vasja Teterev ja Petja, Pjotr Figurnov.

Vasja käib alati koos oma naisega, kes on niisama pikk kui ta nimi Damdinalia. Ta on väga käbedate liigutustega ja terava keelega. See-eest aga on tal väga ilusad kõrvad, väikesed nagu pelmeenid. Tal on kummalised silmad, õigemini mitte silmad, vaid ülemised laud. Neil on väikesed voldid, mis jooksevad välisnurgas kokku. Kui Dina on rahulik, vajuvad need voldikesed alla ja silmad on siis nagu pisikesed kolmnurgad, aga niipea kui ta naerma hakkab või kuidagi rahutuks muutub, on voldikesed kadunud ja silmad lähevad siis ümmarguseks ning väga suureks.

Dina töötab meie jõelaevastiku haiglas laborandina, teeb haigetele vereproove, võtab maomahla ja muud niisugust. Sõrmi torgib ta täiesti valutult. Kummivoolikut neelata ei paku kellelegi lõbu, seda teate omast käest, aga Dina ütleb ainult: «Tee suu lahti», ja protseduur ongi läbi, nagu öeldakse.

Keegi nimetas teda korra kogemata Damdinalia asemel Duodenalia Pavlovnaks, nüüd ta kirjutabki sõpradele viguripärast selle nime all.

Abielu registreerimisel võttis ta endale Vasja perekonnanime. Aga mitte naissoo lõpuga — Tetereva, vaid meessoo lõpuga — Damdinalia Teterev. Vasja püüdis küll igati tõestada, et nimi Teterev ei tulene linnu nimetusest, vaid vanast kostroma sõnast teteerja, mis tähendab kaljasuppi.

Vasja ja Damdinalia pulmad peeti poolteist aastat varem kui meie omad, kuid oma Aljoškat neil veel ei ole.

Sellest kõigest kirjutan sellepärast, et Damdinaliaga kohtume veel nii mõnegi korra, mis aga puutub iidsete, esiisade perekonnanimede muutmisse, siis sellest räägin juba praeguses peatükis.

Kavatsesin veidi lugeda kessoonitööde kohta. Ma võisin niisuguse raamatu muidugi ka lugemata jätta,

pole ma ju insener ega töödejuhataja: minu ülesanne on pärast puhkuse lõppemist koos teiste meestega kessooni ronida ja Jenissei põhjast kive ning märga kruusa välja võtta, seni kui kessoon kaljuse pinnani jõuab. Aga ma loen niisuguseid raamatuid alati heameelega, sest on kangesti vahva teada oma tööst kõike, mõista ja tunda teda mitte ainult käsikaudu, sõrmedega, peoga, vaid tungida ka tema sisusse, otse tuumasse, ja seega näha teda korraga nii seest kui väljast, üksikasjades ja tervikuna.

Varemalt ma niisugust vajadust vist ei tundnud, see tekkis mul viimasel ajal. Võib-olla sellepärast, et vurrud hakkasid kasvama, aga võib ka olla, et mõjutas akadeemik Ivan Andrejevitš Roštšini kingitud raamat, mille ma sõnastiku abil kolm korda läbi lugesin. Kuigi paljud matemaatikavalemid selles jäidki lahendamata, sain ma peamisest siiski aru. Nüüd teadsin ma täpselt, otse käegakatsutavalt, kui tähtis, vajalik ja ilus elukutse on vesiehitusteadlasel. Olin uhke, et ka sillad jõgedel kuuluvad vesiehituste hulka.

Aljoška, kes oli hiljaaegu kõhu täis söönud, magas. Tundsin juba tema hingamisest, et poiss magab kaua ja raskelt. Täpselt kella neljani pidi kokkuleppe järgi järjekordses vahikorras olema Ljonka, nii et ma võisin päris vabalt välja õhu kätte minna ja seal kuskil paplite vilus istuda, raamat käes.

Kuid lugeda mul ei õnnestunud. Vaevalt olin papli all pingil mugavalt istet võtnud, kui äkki mu ees seisid Vasja Teterev oma Dinaga ja nendega koos veel keegi kolmas. Umbes üheksateistkümneaastane noormees. Kollanokk. Tal oli veidi närviline, kitsas nägu. Särk oli pükstes. Igati tipp-topp poiss. Ühesõnaga, nagu täiesti tavaline noormees. Kohe näha, et sissesõitnu. Mitte kohalik. Mitte Krasnojarskist. Ning oligi tõesti nii.

«Saa tuttavaks, Barbin,» lausus Vasja Teterev, «noor seltsimees on Moskvast. Hakkab töötama meie brigaadis. Tema nimi oi Nikolai. Perekonnanimi — Košitš. Tema onu on söökla juhataja Zatonis. Isa töötas koos Šahvorostovi isaga kuskil meie krais. Nii et kaudselt on ta meiega juba ammu seotud. Teen ettepaneku võtta Košitš meie kampa.»

«Väga meeldiv tuttavaks saada,» ütlesin. Surusin

noormehe kätt ja tundsin, käsi oli nii pehme, et kui suruda veidi kõvemini, venib teine näppude vahelt välja nagu tainas. «Väga rõõmustav, aga söökla juhataja Zatonis on minu teada Koškin, mitte Košitš.»

«Ja Nikolai ei tulnud sugugi Moskvast,» lisas Dina, «vaid Leningradi alt.»

«Koškin polegi mulle onu, vaid vennapoeg,» ütles poiss.

«Siis ei saa ma mitte midagi aru,» lausus Teterev ja lahutas käsi. «Dina, kas sina saad aru? Ma tahan, et sa mulle ära seletaksid. Passist ma ju lugesin oma silmaga, et ta on Košitš. Söökla juhataja aga on tõesti Koškin. Ning aastatelt sobib ta muidugi onuks, aga mitte vennapojaks. Moskva pärast palun vabandust, kogemata, lihtsalt eksisin. Kuid Koškinist ja Košitšist, onust või vennapojast,» Vasja vaatas sissesõitnu peale nii, nagu oleks tema, Teterev, piirivalvur, sissesõitnud poiss aga on temalt küsinud, kuidas jõuda krahv Bobrinski mõisa, «arvan, et sellest kõigest räägib ta ise paremini.»

«No jäta nüüd, Vasjake. Ei maksa noort seltsimeest piinlikku olukorda panna,» ütles Dina. «Poeg ei saa isast vanem olla, vennapoeg onust aga küll. Elus tuleb nii mõndagi ette.» Ta pöördus sissesõitnud nooruki poole. «Te ärge pange teda tähele.»

Poiss läks punaseks nagu tomat, ja kindlasti just nende sõnade pärast. Niisuguseid knihve tunneb igaüks. Igal juhul olen ka ise mitmel korral jälginud, kuidas näiteks kõige rahulikuma iseloomuga inimene viidi niikaugele, et ta hakkas karjuma, kui talle kogu aeg korrutati: «Ärge erutuge, külma verd. Ärge närveerige. Rahulikult.»

Ei tea, kas Dina tahtis meelega või kogemata poissi vaost täiesti välja viia, aga ta lisas kohe:

«Mis asja te kõik temast tahate, nagu oleks ta valenime kandja! Issand, kuidas neid nimesid dokumentides küll moonutatakse! Hea veel, et naissoolõpuliseks ei tehtud. Muide, Košitšis ongi nagu naiselikku rohkem kui mehelikku.»

Palavusest ja, kui tahate, solvumisest tulid poisil isegi pisarad silma. Hääl lõi värisema. Kuid ta ütles siiski oma väärikust säilitades:

«Jah, söökla juhataja Koškin on minu vennapoeg,

minu lihase venna poeg. Ta on kakskümmend aastat minust vanem. Ja mis sest? Tema on Koškin, ka tema isa ja minu isa samuti, aga mina olen Košitš. Passi kirjutati mul see nimi tõesti eksikombel. Ma ei kõssanudki sellest. Noh, ja mis katki on? Mulle meeldib nii rohkem. On kõlavam.»

«Nojah,» ohkas Dina, «muidugi. Väga kõlav. Ning siin pole tõesti midagi naiselikku. Siin on ennem... Košitš... Kazbitš... Miks ei kirjutatud küll minu passi Damdinalia asemel kogemata Bela?»

Kui Košitšil oleks sel hetkel kinžall vöö vahel olnud, oleks ta Dinaga teinud kindlasti sedasama, mis Kazbitš Belaga, just niisuguse liigutuse tegi ta parem käsi. Aga ma teadsin, et Košitšil kinžalli pole, teadsin sedagi, et Dina ei jäta nüüd niikuinii poissi enne rahule, kuni tema hauda ajab, ja sellepärast katsusin teist juttu teha.

«Käime parem silla juures ära. Jenissei ääres.»

Kõik olid nõus.

Kuid siis tuli äkki telegrammikandja. Soris väheke oma kirsakotis, võttis sealt telegrammi ja küsis:

«Kas olete sellest majast?»

«Sellestsamast jah,» vastasin ma ja muhelesin: «Kui te Barbinit otsite, siis mina see olengi.»

«Ei,» ütles ta, «mul pole Barbinit vaja, vaid Terskovi. Korter number kaheksa. Kas te ei ütleks, kus see on?»

Säh sulle pirukat! Tegin nalja, aga telegramm on tõesti niisama hästi kui mulle. Ja peabki olema. On juba aeg.

«Kuidas korter number kaheksandasse minna, võin teile ju öelda, aga Stepan Petrovitšit pole praegu kodus. Ta on tööl. Korter on lukus.»

«Tjah,» sõnas telegrammikandja pahaselt, «mitte kunagi ei saa telegrammi päeva ajal esimese korraga aadressi järgi üle anda. Seda aga arvestatakse meile miinuseks.»

«Aga kui see plussiks muutuks?» ütlesin ma. «Terskov on minu äi, me elame naaberkortereis. Ehk usaldate minu kätte? Võin isegi sisu ära öelda. Telegramm on Železnovodskist ja alla on kirjutanud Oljake. Telegrammi sisu kõlab nii: sõidan välja viiendal, olen terve, suudlen. Eks ole?»

Telegrammikandja piilus telegrammisse ja muutus rõõmsaks.

«Täpipealt. On jah Železnovodskist. Ja allkiri on Oljake. Suudleb ka. Kuid väljasõidust pole siin sõnagi. Vastupidi. «Jäin pisut haigeks koma tuusikut pikentati kahe nädala võrra koma ärge muretsege koma ohtu ei ole punkt koos kostjaga hoidke aljošakest koma igatsen suudlen oljake.» Nii rõõmustav, südamlik telegramm! Võtke vastu ja kirjutage alla.»

Võtsin vastu ja kirjutasin alla.

«Jah,» sõnasin seejuures, «üldiselt on telegramm tõesti südamlik ja rõõmustav. Kuid minu jaoks on ta teie sõnadele just vastupidine.»

«Või «vastupidine»? Mida siis teie tahate? Äh, noormees!»

«Ma ei taha midagi. Aga mis siis, kui mina olengi seesama Kostja, Aljošake on minu poeg, kes kogu aeg lutti ja mannaputru vajab, minu naine Maša on Moskvas, minu puhkus lõpeb viie päeva pärast, ma pean siis tööle minema, kuid Oljake, Aljoška vanaema, teatab: igatsen, suudlen, jään Železnovodskisse veel kaheks nädalaks. Kuidas siis on?»

«Siis on see teile päris paras,» vastas telegrammikandja. Ja mitte ei saanud aru, tegi ta nalja või rääkis tõega. «Paras teile, meestele, et te abielludes vanaemadele ei loodaks. Mina olen ilma igasuguste vanaemadeta neli last üles kasvatanud. Ja kogu aeg tööl käinud. Neljas oli kolmekuune, kui ilma isata jäi. Kuidas sel juhul on? Mõtelge ka sellele.»

Ma nägin, kuidas Vasja Teterev pilgutas oma Damdinaliale kohmetult silma: kui aitaksime õige Barbiniţ?

Kas nad arvavad juba, et Kostja Barbin on nannipunn?

Kuigi telegramm oli mind väga hämmastanud ja tasakaalust välja viinud, ei kaotanud ma siiski oma uhkust.

«Kas ma neli last üles kasvatan, kodanik,» sõnasin vastu, «seda ma ei tea, aga ühe Aljoška kasvatan kindlasti, ei ta hätta jää. Ka mina ise ei jää hätta. Aitäh rõõmustava, südamliku telegrammi eest!»

See, mis ma ägestudes Olga Nikolajevna kohta ebaviisakalt ütlesin, oli muidugi ilmaasjata — seda ei olnud ta ära teeninud, seda enam et inimene oli haigeks jäänud. Pealegi hoolitses ta Aljoška eest igati rohkem kui mina. Aga kui mu sõnadelt võtta see solvav toon, siis kõik muu oli tegelikult õige. Mulle taheti nagu šahhi anda. Et mõtle nüüd ise, Kostja Barbin, kuhu sa oma kuninga tõstad. Ma vist unustasin teile öelda, et malemängu õpetas Maša mulle siiski selgeks.

Läksime silla juurde paariti. Dina Vasjaga, mina Košitšiga. Ei tea, miks Dina täiest kõrist naeris. Ta oli pikk nagu kaelkirjak ja rebis paplitelt noori lehti. Muidugi mitte suuga, vaid käega! Mina aga mõtlesin kibedusega: kui hea oli Mašaga käevangus jalutada, ja kui kehv nüüd sellist telegrammi saada! Kesknädalal pean ma tööle minema ja kesknädalal on Ljonkal algebraeksam . . .

«Ära mõtle,» rääkis samal ajal mulle Košitš, «sa ära mõtle, et kool on mu nahka pannud, nagu meist, kümnenda klassi õpilastest, raamatutes kirjutatakse. Iseseisvat tööinimese elu pole ma küll veel näinud, aga ma kujutlen seda täielikult. Tean, et esialgu tulevad kätele rakud, tean ka seda, et lihased hakkavad valutama. See on paratamatu. Teinekord teed paadiga väikese ringi, ja ka hõõrud käed villi ning selg jääb kangeks. Sest pole midagi. Eks töö ole ju vaevanägemine. Ja ära arva, et kui olen leningradlane, siis kardan Siberi pakast ja loodan Krasnojarski tänavail karusid näha. Mingit rumalat lora ma ei usu. Tulin siia tööle, tähendab, hakkangi töötama. Mitte päikest võtma. Päikesevõtmiseks aitab ka pühapäevadest.»

Vaatasin talle otsa. Lõug püsti, käsi raiub õhku. Iseloomult on tõepoolest Kazbitš, aga mitte Košitš.

«Tead,» ütlesin talle, «sa meeldid mulle. Ma ei salli tossikesi, olgu nad neljandast või kümnendast klassist. Kogu meie brigaad on niisugune. Jõelaevnikud. Karastatud. Praegu oleme kessoonitöölised. Saad aru?»

«Ega päriselt ei saa,» vastas ta, «aga küllap saan kah. Tuleb töötada suurendatud õhurõhus. No ja mis sest? Kui õhurõhk on suurem, olgu. Elu pole meelakkumine. Kus vaja, paneme käed külge. Mulle meeldib see. Inimesena olen ma väga visa. Oma vennapojale tegin juba säru. Vanamees on rasva läinud.»

Need olid täiesti teised sõnad kui need, mis Košitš enne seda rääkis. Nagu oleks hoopis teine poiss minu

kõrvale sattunud. Õlad teisel kitsad, nurgelised, juuksed kohevil, nii et isegi märja käega ei vajuta neid pea ligi.

Košitš sattus hoogu. Ma ei märganud alguses, missugused ta silmad olid, aga nüüd põles neis päris kindlasti punane tuli. Öösel oleks vist õige kõhe hakanud. Praegu aga oli see naljakas. Ja vastik. Peamiselt sellepärast, et ta ütles «tegin säru» — koledad sõnad, mida ei salli ei Maša ega mina. Andis «säru» oma vennapojale ja lisas veel: vanamehele, nagu oleks ta ise, Košitš, juba saja-aastane. Pealegi ma tundsin Fjodor Petrovitš Koškinit kui söökla juhatajat. Kõik suhtusid temasse lugupidamisega. Zatoni sööklas toideti hästi. Ja juhataja polnud sugugi paks. Ta oli kuivetunud, veidi vimmas.

«Sul on ehk veel mõni teine vennapoeg?» küsisin ma Košitšilt. «Kui see on Fjodor Petrovitš, mis eest siis temale peab säru tegema? Ta on hea inimene. Ja millal ta jõudis rasva minna, kuivetu teine kui suhkar.»

«Igale ülemusele on vaja säru teha, see tuleb kasuks. Isegi profülaktika mõttes,» seletas Košitš. «Fjodor on rasva läinud mitte kehalt, vaid vaimult. See on seaduspärasus: pudrusöömisest läheb inimesel kõht rasva, ülemusetoolil istumisest aga hing. Sellepärast ei jää ma Fjodori juurde ka elama. Sain ulualuse ühe sõbra juures.»

Selle ajaga jõudsime juba silla juurde. Õigemini küll ehitusplatsile. Vesi Jenisseis hakkas pärast esimest kõrgseisu vähehaaval alanema, aga oli endiselt sogane, kollane, keerles lehtritena sillasammaste ümber, mis tõusid umbes neli meetrit üle veepinna. Ma mõtlesin, et küll oleks jääminek siin pahandust teinud, kui poleks jõutud kessoone õigel ajal sügavamale kaevata ja kessoonipealset müüritist üle veepinna tõsta. Insenerid olid täpselt välja arvestanud, meistrid tööd õieti organiseerinud, kessooni- ja betoonitöölised hästi töötanud. Ühesõnaga, kõik sillaehitajad olid tublid.

Jenissei sarnanes ajakirja «Pioneer» piltmõistatusega, kus on joonistatud ainult raagus puud, lugeja aga otsigu sealt üles kaheksa jänest ja kaks jahimeest. Hakkad terasemalt silmitsema ja leiad tõepoolest, et üks jänes ripub kõrge puu otsas, pea alaspidi, teine istub

jahimehe õlgadel. Jahimees ise istub kolmanda jänese peal keset jubedat läbipääsmatut tihnikut. Ja nii edasi. Aegamisi leiad kõik üles. Mõnikord leiad peale jäneste ja jahimehe veel, nii-öelda üle plaani, ka karu või singi.

«Küll on suur, kuid tühi jõgi!» ütles Košitš. «Ei näe ühtegi laeva. Ah siiski, sealt venib üks . . .»

«Ainult üks?» küsisin ma. «Veame kihla, et neid on vähemalt kakskümmend.»

Košitš kehitas õlgu. See pidi tähendama, et üks on muidugi napilt öeldud. Reisijatesadamas paistsid veel kaks laeva seismas. Kuid kahtkümmend . . .

Mina aga näitasin talle sõrmega:

«Sadamas pole sugugi kaks, vaid neli. «Aleksandr Matrossov», kolmetekiline hiiglane. Tema taga on teine, ma ei tea missugune, vist «Balhaš». Näed, mastiotsad paistavad veidi. Tagapool on veel üks rataslaev, korsten suitseb. Nüüd vaata Molokovi saare poole. Otse kalda läheduses sõidavad ülesjõge kaks vedurlaeva teineteise kannul. Võsa varjab neid. Laevad lähenevad palkidega laaditud pargastele. Edasi, Puhkesaare juures. Seal seisab terve parv pargaseid. Vaata terasemalt, nende seas on üks reisi- ja üks vedurlaev. Lähme veel kaugemale. Otse raudteesilla juures on ka üks laev, künnab Jenisseid ristipidi. Teine, must täpp suitsusambaga, on teispool silda. Kolmas, ainult suits on näha, töötab ümberlaadimise baasi reidil, seal päris kaugel. Palju on juba? Kaksteist? Hästi. Vaatame nüüd allajõge, Zatoni poole. Vaata, kus tõstekraanad seisavad, kaelad lookas nagu luikedel. Nende all on neli laeva lossimas. Mitte pargased, vaid mootorlaevad, iseliikuvaid pargaseid ma ei arvesta. Vasemal toob «Lermontov» sõitjaid Zatonist. Sel laeval töötasin ma ise mitu head aastat. Näed . . .»

Mulle tulid appi Teterevid ning me saime Košitšile mitte kakskümmend, vaid tervelt kakskümmend seitse laeva, mis olid üheaegselt nähtavad.

Poiss lõi nüüd teistmoodi põlema:

«Ja-ah! See on jõud!»

Ühesõnaga, ta hakkas mulle meeldima. Sellest polnud midagi, et ta mõnes asjas liialdusse sattus, mõnes asjas aga päris naiivne oli. Esiteks, uus koht, uued ini-

mesed, uus ümbrus. Teiseks, räägi mis tahad, aga tõelist suurt elu pole poiss veel üldse näinud, ei tunne.

«Vaata neid sillasambaid,» ütlesin ma Košitšile. «Kaldast teine on meie sammas. Meie töötame seal. Millal sa tööle tuled?»

«Kontoris öeldi, et kesknädalal.»

«Mina lähen ka just kesknädalal jälle tööle. Tore! Nii et läheme koos.»

Košitš vaatas halle betoonsambaid. Esimese samba juures oli väike raudpargas, teise juures polnud midagi näha. Sammastel ei paistnud ühtki inimest, polnud üldse mingit liikumist.

«Aga kas tööd alustatakse ikka kesknädalal?» küsis ta.

«Kuidas «kas alustatakse»? Seal käib ju kogu aeg töö, ka praegu. Ööd kui päevad.»

«Miks siis näha pole?»

Ta vist tahtis küsida, miks pole kedagi üleval betoonsamba peal. Aga Dina oli juba jaol:

«Kuidas te siis inimesi vee või maa all näha tahate? Ja veel läbi paksude betoonseinte! Peab kuulama!» Ta pani kõrva vastu tara tulpa. See tara piiras kogu ehitusplatsi. «Puu on väga hea helijuht. Kas kuulete? Kuulete? Tuk-tuk-tuk... Kessoonis tehakse tööd.»

Vedas Košitšit alt! Too pani ka kõrva vastu tulpa.

«Ei kuule...»

Ning taipas kohe, et teda ninapidi veeti. Ta sai hirmus vihaseks. Kuid nüüd oli ta rahulik. Ei punastanud ka. Ainult muutus teist karva — roheliseks. Dina aga seisis ja ohkas.

«Lõppes. Enam ei kuule. Kas tõesti lämbusid kõik ära? Kole elukutse!» Ise kõõritas minu poole: «Kostja, mitu õnnetusjuhtumit sel aastal oli? Vist kuusteist?»

«Kuule, Dina,» vastasin ma, «õnnetusjuhtumeid oli ainult üks. Õigemini, see on alles ees. Sinuga. Kui Teterev sind praegu Jenisseisse ei viska, siis teen seda mina.»

«Tõsijutt, Dinake...»

Vasja tiris ta minema.

Košitš oli sünge. Vahtis jõge. Sain aru, et poiss oli küps mitte niivõrd Dina nokkimise pärast, kui et tal endal hakkas hirm. Räägi mis tahad, aga kuskil jõepõhjas kohmitseda, kui su pea kohal on terve Jenissei

ja sajad tuhanded puudad betoonmassi, noh... ütleme, et see kõik sõltub iseloomust, õigemini kujutlusest. Košitš aga, kuigi ta oli kogu aeg julgust teeselnud, oli muidugi ka varem kuulnud kessoontõvest ja igasugustest viperustest suruõhu pumpamisel.

«Ära seda vaata,» ütlesin Košitšile, «et sammaste peal mingit liikumist pole. Kessoonipealne müüritis nõuab ka oma tasakaalu. Betoneerijad ei saa oma tööga kessoonitöödest ette jõuda. Nad on esialgu oma töö teinud. Nüüd ootavad kessooni edasist vajumist. Ekskavaatorit sinna ju ei pane. Ning üldse on pinnas meil niisugune, et jära või hammastega, mitte miski ei võta. Iga kopatäis pinnast tuleb lüüsi kaudu välja toimetada. Sellepärast areneb ka töö aeglaselt. Esimesel pilgul jääb mulje, nagu ei liiguks asi üldse edasi. Aga kui betoonmüüritist maamõõtmise riistapuu abil vaatad, siis näed, et see vajub, kuigi vähehaaval, see-eest aga pidevalt ikka sügavamale. Kessoonitöölised ju siiski kaevavad all. Mis siin igasugustest õnnetustest räägiti, siis see...»

Košitš muigas:

«Jäta! Ma olen pioneerieast väljas. Ja üldse, sa ära seleta mulle kui lapsele. Tuleb päev, ronin kuhu vaja ja katsun ise kõigest aru saada.» Vaikis hetke, siis torkas oma pehme käe mulle pihku: «Noh, ela hästi, Barbin! Olen rõõmus, et sinuga tuttavaks sain. Kesknädalani. Teel astun ühiselamusse sisse. Komandandile säru tegema. Annab poistele pesemata tekilinu. Poistel enestel on hambad nürid.»

«Meie meistrile Vitali Antonõtšile tuleks sellest kõnelda. Tema lööb paugupealt korra majja. Autoriteet.»

Košitš tõmbas huuled mossi. Ma märkasin, et need olid tal õhukesed ja kahvatud.

«Pole viga. Saame ka autoriteetideta hakkama. Seame oma autoriteedi sisse. Selle meistri kohta aga olen juba üht-teist kuulnud. Teame, mis lind ta on. Küllap teen temalegi säru, kui aeg tuleb.»

«Vitali Antonõtšile? See on ju niisugune...»

Košitš lõi halvustavalt käega ja läks.

Vaatasin tema kitsast selga. Näe, kus veider narr. Igaühele tahab aina säru teha. Selge: lihtsalt eputab, teeb ennast tähtsaks. Olgu peale! Noh, mine aga mine,

uus kessoonitööline, keda elu ja suruõhk pole veel pigistanud!

Ma oleksin tahtnud Vasja Tetereviga nõu pidada. Aga tuli välja nii, et ma olin kogu aeg Košitšiga paaris, kuna Vasja oli oma Damdinaliaga. Nii ei tulnudki meil ühisest jutuajamisest midagi välja. Nali naljaks, aga Železnovodskist saadud telegramm otse tagus mul peas: «Kuule, Barbin, kuidas sa kesknädalal tööle lähed?»

Kahe nädala võrra puhkuse pikendust paluda? Võivad mitte anda. Plaan, graafik. Teised tahavad ka puhkusele minna. Mul endal on selle kuuga ilma tööta päris igav hakanud. Sellele ei taha mõteldagi, kui seisad Jenissei kaldal ja kuuled, kuidas lained loksuvad lõbusalt vastu neidsamu sillasambaid, mida sina, kessoonitööline, pead nagu oma turjal kandma ja koos nendega aina sügavamale jõe põhja kaevuma. Sina aga arutad, kuidas saaks oma puhkust pikendada, et mannaputru keeta...

Tjah, oleks mind koos Aljoškaga kessooni lubatud.

«Vasja,» ütlesin ma, «saad sa aru, missugune olukord mul...»

Aga Dina kisendas:

«Kazbitš!» ja tõmbas Teterevi endaga kaasa. «Kazbitš, kuhu te lähete? Te pole minuga isegi hüvasti jätnud. Ei, ei, me saadame teid.»

Ma istusin kõrgkalda veerele, kust varises savitükke alla, ja lasksin jalad rippu. Jenissei kohal lendasid pääsukesed. Taevas sõudsid aeglaselt hallid pilved. Mootorlaev «Aleksandr Matrossov» lahkus kai äärest. Tema tee viib Kaug-Põhja, alamjooksu kaugemasse tippu. Kui saaksin kaasa sõita! Ka kessoonis pole halb. Halb on Aljoškaga jännata.

Katsusin lugeda. Trükitud oli: «Kessoonis töötamisel peab arvestama...» Keerasin teise lehekülje, kuid ka seal oli seesama: «Kuhu panna Aljoška?» Pääsukesed liiritasid: «Aljoška!» Pilved sarnanesid patjadega ja nende vahel siples Aljoška, roosakad jalad aina välkusid.

Vaatasin kella. Kümme minutit viie peal. Ljonka vahikord on lõppenud. Üle kokkulepitud aja see poiss ei istu, ta võib kohe välja lipata. Aljoška on ärganud.

Ujub. Karjub. Tahab süüa. Ja-jaa... «Kessoonis töötamisel peab arvestama...»

Kallid sõbrad! Kõike peab arvestama.

Lõin raamatu kinni ja lidusin kodu poole.

Viies peatükk

KUS HÄDA KÕIGE SUUREM, SEAL ABI KÕIGE LÄHEM

Aljoška ei maganud, ei karjunud ega tahtnud süüa. Ta oli päris kuiv, lamas selili oma voodikeses, siputas jalgu, nagu oleks jalgrattaga sõitnud. Aljoška ei karjunud, aga ma ise oleksin peaaegu karjatanud rõõmust, et mul nii hea poeg on, teadlik. Pealegi saab tast kindlasti tulevane kergejõustiku tšempion — kogu oma vaba aja kulutab ta treenimiseks.

Köögist tuli mingit head praelõhna. Meil oli järel üks poolsuitsuvorst, kõva ja sirge nagu kepp. Kui ma hommikul teed keetsin, veeres see laualt maha ja Ljonka torkas ta koos puudega kogemata pliidi alla. Tükk aega ei saanud me aru, kuhu ta võis kaduda — kogu köök on ju nagu peopesal. Vorst aga on peaaegu pool meetrit pikk. Ka pole ta kompvekkide või jäätisega täidetud, et võiks arvata, nagu oleks Ljonka ta ära söönud. Küsisin: «Noh, egas ta ometi ära põlenud?» Vennase nägu selgines otsekohe, ta hüppas pliidi juurde. Tõmbas välja. Vorst põles ühest otsast nagu tõrvik. Ljonka silmad särasid: «Ei, ei põlenud ära! Kuidas ma ometi ta...»

Nii et sellestsamast vorstist oli pärast hommikusööki veel hea pikk jupp järele jäänud. Ka margariini, kartuleid ja sibulaid oli kodus. Kuid lõhnas suurepärase seaprae järele nagu, teate, siis, kui hakkab pealt juba pruunikaks tõmbuma. Mõtlesin rõõmuga, et saatus on mulle peale hea poja ka hea venna andnud, et seekord on Ljonka ennast täies hiilguses näidanud: ei jooksnud kohe tänavale, kui tema vahikord Aljoška juures lõppes, ja oskas isegi poolpõlenud kuivast vorstist teha maitsva, isuäratava roa.

Tõsi küll, õpikud on laual lahti löömata. Praeb vorsti, kahjustades otseselt algebrat. Mis parata, tuleb andeks anda. Pean ise poissi aitama. Kuigi ausalt öeldes saadaksin ma sellesamase algebra... Hoolimata sellest, et see teadus üldiselt on vägagi kasulik.

Heitsin pilgu Ljonka tuppa. Varemalt kuulus see emale. Palju aastaid lamas ema siin voodi külge aheldatuna. Kuid sellegipärast töötas ta alati, tingimata oli tal mõni õmblustöö näpu vahel. Kui Ljonka nooremates klassides õppis, aitas ema tal isegi ülesandeid lahendada, niipalju kui haridus lubas. Tahtis ikka lapselapsi näha. Aga suri varem ära.

Oh, ema, ema! Kõige raskema ja kibedama aja pidasid vastu, pojad jõudsid jalule aidata, minia Maša aga, sinu lootus, tuli majja siis, kui sind enam ei olnud. Samuti pojapoeg Aljoška. Küll oleksid sa, kuigi jalust halvatu, nüüd tema üle rõõmustanud, sa poleks teda üldse enda juurest ära lasknud. Oh, sinu käed, kuldsed hoolitsevad käed!...

Tulin tagasi Aljoška juurde. Kui ta oleks tõesti jalgrattaga sõitnud ja veel niisuguse hooga, siis oleks ta vist varsti juba Moskvas. Nüüd alles taipasin. Aljoška vajutas pedaale kindla eesmärgiga: ta tahtis ligemale jõuda säravale kerale, mille Ljonka oli nii kavalalt üles riputanud, et laps ei saaks seda kuidagimoodi suhu tõmmata. Hästi välja mõeldud! Aga kustkohast see kera meile tuli? Aljoška mänguasju teadsin ma väga hästi, kõik nad olid minu kätest läbi käinud. See oli uus. Kas onu ostis oma vennapojale? Kui nii, siis on ta tubli poiss. Kuigi minu raha eest muidugi.

Seekord oli Ljonka üldse väga usin olnud. Nojah, põrandate pesemine oli küll tema esmaseks, kuigi tema silmis väga vastumeelseks kohustuseks, nii nagu hommikune hammaste peseminegi, aga aknaruute puhastas ta ainult siis, kui otseselt käskisid. Niisugust käsku ma talle ära minnes ei andnud, ruudud aga särasid nagu kristall. Ja mitte ainult ruudud, vaid kogu korter oli justkui valgem, säravam, mida ei osanud algul nagu märgatagi. Nii nagu Maša ajal. Välja arvatud lohakalt lauale visatud algebraõpik, olid kõik teised raamatud, nii Ljonka kui ka minu ja Maša omad, hämmastava täpsusega virnadesse pandud. Tekid olid vooditele nii sile-

dalt laotatud nagu trumminahk, padjad ei olnud ainult lihtsalt kohevile löödud, vaid ka kuidagi uljalt ühele nurgale asetatud. See oli juba puhtanisti Ljonka leiutis. Inimeses ilmnes äkki mitmekülgne anne!

Ausalt öeldes, ma astusin tuppa valutava südamega. Küsimus, mis Aljoškaga teha, rõhus mind nagu kivi. Lastesõime? Lootusetu, ei võeta. Kõik lastesõimed on äärmiselt üle koormatud, aga neid, kes tahtsid oma põngerjaid sinna anda, on viis korda rohkem. Pealegi käis paar kuud tagasi erikomisjon meid vaatamas ja tegi kindlaks, et Aljoškal on pensionärist vanaema, koos teiste perekonnaliikmetega võib ta poisi eest väga hästi hoolitseda. Senikaua kui sa jõuad tõestada, et seesama vanaema on Železnovodskis, kus tema tuusikut pikendati, et Aljoška ema kaitseb Moskvas diplomit, Aljoška onu Ljonka teeb lõpueksameid, Aljoška isa aga peab maksku mis maksab tööle minema, ongi juba möödas need kaks rasket nädalat, mille võrra Olga Nikolajevna tuusikut Železnovodskis pikendati.

Niisugused rängad mõtted olid minus võimust võtnud. Nüüd aga tundsin korrapealt kergendust. Nii osava ja algatusvõimelise vennaga keerutad enese igast raskusest välja!

Kõht oli väga tühi. Esiteks oli lõunaaeg juba kätte jõudnud. Teiseks tundsin pärast jalutuskäiku Jenissei äärde eriti suurt isu. Ja kolmandaks pani köögist tulev tugev praetud sealiha ja sibula lõhn pea lausa ringi käima. Tõmbasin särgi ja maika seljast, patsutasin kätega vastu paljast rinda, kuulatades, kuidas see kõmiseb nagu malmplaat, ja jooksin kraani alla ennast pesema. Tormasin kööki ja jäin seisma nagu kivikuju. Pliidi ees ei toimetanud üldse Ljonka...

«Kostjake! Tere,» ütles Šura. «Ma ei kuulnudki, kui sa sisse tulid. Andesta, et ma siin veidi omavoli tarvitasin, aga mul on täna puhkepäev. Käisin turul... Mõtlesin... Ega sa ei pahanda?»

Ootamatusest olid mu jalad põranda külge kasvanud ja keel suulakke kinni jäänud.

Aga Šura naeris. Tasakesi, vulisevalt. Seljas oli tal lihtne, aga kuidagi eriti pidulik ere kleit. Pliidi juures askeldamisest ta nägu õhetas, mille tõttu valged udemed põskedel otsekui helendasid, väikesed huuled olid

nagu tursunud, ümmargused ja pringid, eriti alumine, mis veidi liigagi esile tungis. Vist oleks pidanud kõigepealt siiski teretama, mina aga küsisin millegipärast:

«Kus Ljonka on?» Ja alles siis tõmbusin tagasi. «Oota, ma panen maika selga.»

Šura naeris jälle.

«Jumal hoidku! Mis siin siis nii on? Palun pese. Oled ju omas kodus. Kui tahad, võin selja pöörata. Noh, kes siis tohib oma sõpru nõnda häbeneda? Mine, mine pesema. Mul ongi kõik valmis. Ljonka läks oma koolivenna, vist Slava Burtsevi juurde. Kostjake! No mis sa nüüd seisad?»

Tõepoolest! Olen ju omas korteris. Pesemiseks on mu välimus küllalt viisakas. Ja Šura pole ju meil esimest korda. Ma ei tea, kas oleme temaga sõbrad või ei, kuid ammused tuttavad oleme küll. Miks ma seekord siis nagu juhmiks jäin?

«Kostjake, ära siis seisa nii. Siin on sulle seep.» Hämmastava käbedusega võttis Šura selle kraani kohal asuvalt riiulilt ja suskas hooga mu vasakusse pihku, nii et ma ei saanud teisiti, kui pigistasin näpud kokku. «Mine pese ennast puhtaks. Lõunat sööme siin. Ma lõikan leiva valmis.»

Ning hakkasingi pesema, sest midagi muud teha oleks lihtsalt rumal olnud. Aga ma ei tea ise ka, miks ma ennast päris koduselt ei tundnud. Näis, nagu oleksin jälle Šura juures külas. Ainult mitte «Rodinal», vaid Šura enda korteris. See tuli vist sellest, et Šura kogu aeg mind utsitas, mida võtta, kuidas teha, kuhu istuda.

Täisvärk lõuna oli. Millal ta ometi jõudis seda teha! Šura pani taldrikud lauale ja tahtis juba suppi tõsta, kui peatus.

«Kas me Ljonjakest ei oota?»

Ljonjakest!

«Sa oled naljakas,» vastasin ma. «Kui ta sai kodunt jalga lasta, siis ära teda nüüd ka õhtusöögiks oota.»

Šura võttis uuesti taldriku kätte. Ja jälle peatus. Äkki oli tal peos pudel viinamarjaveini.

«Ehk joome natuke?»

Ütlesin, et joome pealegi. Teadsin ju, et kui Šura on hakanud sind kostitama, siis on keeldumine asjata. Ta

ei küsinud, kus on veiniklaasid või kas neid üldse on. Valas veini lihtsalt kahte teeklaasi, kummassegi veidi alla poole. Lõime kõlinal kokku ja ütlesime nagu ühest suust: «Sinu terviseks!» Mina jõin oma klaasi ühe sõõmuga tilgatumaks. Vein oli magus ja väga hea lõhnaga. Šura aga ainult maitses veidi, pani klaasi järsku tagasi, pöördus kõrvale ja lõi hambad alumisse huulde.

«Kostjake! Küll olen ma valupäevi . . .»

Ta vaatas ikka veel kõrvale ning ma ei teadnud, kas pean suppi sööma või mitte. Võib-olla peaksin küsima, mis teda nõnda erutas? Hakkasingi sõnu otsima, aga Šura võttis äkki klaasi niisama järsult kätte, ütles: «Sinu õnneks!», jõi põhjani ja hakkas köhima, nagu see mõnega kangema joogi puhul juhtub. Kuid vein, mida me jõime, oli väga nõrk dessertvein, lugesin sildilt: «Ai-Danil Pinogri».

«Hinga sügavalt.»

Šura kuulas sõna, see ei aidanud. Köhides muutus ta veripunaseks. Istus toolil ja õõtsutas ennast küljelt küljele, viibutades käsi nagu kassipoeg käppi. Nüüd ta juba naeris, nuuksus ja naeris.

«Oi, Kostjake, mis see ometi minuga on?»

Aljoška hakkas nutma. Šura hüppas enne mind püsti. Ta tõi poisi kööki, käigu peal mähet vahetades. Istus endisele kohale ja pani poisi oma sülle. Tõstis alustassile suppi, pudistas sellesse leiba ja hakkas poissi toitma.

«Söö, söö, mu rumalake, pisike Barbinike.»

Ja hakkasimegi kolmekesi sööma. Aljoška sõi suppi suure isuga, mida tuli väga harva ette, kui mina või Ljonka teda toitsime. Et Aljoška oli meiega, tundsin ennast palju vabamana, oli kuidagi kergem. Ta istus kogu aeg Šura süles ja isegi siis, kui ma kutsusin ja meelitasin, ei tulnud minu sülle, raputas pead. Mulle hakkas see isegi viha tegema, Šurale aga tegi nalja.

«Vaata, et võtan ja viin ta päriselt ära,» ütles ta. «Näed ise, ta ei saa ilma minuta elada.»

Kuid siis äkki ta kuulatas ehmunult, ulatas Aljoška minu kätte ja jooksis köögist ära. Veidi aja pärast tuli tagasi ja võttis poisi jälle oma sülle.

«Ma nagu kuulsin . . . mehe häält . . . Arvasin, et tuli jälle . . .»

Ta osutas käega siseseina poole.
Sain aru, et see käis mu äia kohta.
«Kas Stepan Petrovitš käis siin? Küsis ta mind?»
«Ei. Mind . . .»

Ja jälle tundsin ma ebamugavust. Mis tähendab «mind»? Mis oli Stepan Petrovitšil Šuraga asja?

«Sa imestad, Kostjake? Jah, mind. Ta ütles: «Teil, neiuke, pole siin vist midagi teha. Miks te siin käite?» Ma ütlesin talle: «Noh, aga kui me Kostjaga vanad sõbrad oleme? Ja Maša on minu sõbratar?» Ta vastas: «Vallaline ei saa abielunaisele enam sõbratar olla. Ka Konstantiniga ei ole te nüüd enam sõbrad. Olete lihtsalt tuttavad. Tuttavate abielumeeste juures tüdrukud ei käi . . .» Niisugune jutuajamine oli meil, Kostjake! Saad sa aru, kui julm see on? Aga nii on vist õige.» Šura naeratas kurvalt: «Inimene pole teisele midagi halba teinud. On ainult abiellunud. Ja ongi lõpp: nad pole enam sõbrad, vaid lihtsalt tuttavad. Miks siis tuttavad? Olgu siis parem vaenlased. See oleks arusaadavam. Solvamine täie mõõduga. Löök tagantkätt. Kostjake, miks me peaksime sinuga vaenlasteks saama?»

Kehitasin õlgu. Ma ei teadnud tõesti, miks me pidime temaga nüüd vaenujalal olema. Ei teadnud, miks Stepan Petrovitš ennast siia segas. Ei teadnud täpselt sedagi, kas me Šuraga varem tõelised sõbrad olime.

Šura aga rääkis kibedusega:

«Pole midagi rängemat sellest, kui sind milleski kahtlustatakse, sina aga oled süütu ega suuda seda kuidagi tõestada. Anna andeks, Kostjake, kuid ma näitasin su äiale oma passi.»

«Passi?» küsisin ma.

See oli nii metsik: oma tuttava poole tulla ja seal tema sugulastele dokumente esitada.

«Passi?» küsisin ma uuesti. Tundsin, et rääkimine läks raskeks. «Mida sa siis passiga tõestasid?»

«Seda, et ma pole vallaline, vaid abielus,» sõnas Šura tasa. «Passidesse tehakse selle kohta märkus. Ma pole ohtlik. Sa vist ei mõista seda. Aga su äi mõistab. Saab õieti aru. Jutustasin talle kõik. Näed, ta ei kihutanud mind välja. Ehk on tõesti parem, kui lähen ise ära? Jäädavalt.»

Mu mõtted hakkasid äkki hoopis teises suunas jooksma. Ei saa öelda, et ma poleks mõistnud, mis see «ohtlik» tähendab. Mõistsin väga hästi. Kuid kõik niisugused lood sünnivad ainult filmides. Ja sedagi peamiselt välismaistes. Mis siis õieti lahti on? Kas ma lasen end Mašast lahutada? Hakkan Aljoška jaoks talle iga kuu posti teel alimente saatma? Mõtelge ise! Ei, te mõtelge hästi järele: tulevat mingisugune «ohtlik naine» ja ajavat mind Mašaga tülli! . . .

«Šura,» ütlesin ma, «see kõik on jama! Rumalus! Ära võta seda südamesse. Mis sul seal veel on? Kompotti? Anna siia.»

Ma olin ikka veel endiselt nagu külaline, aga tundsin ennast juba otsekui omas kodus. Tõelise peremehena. Stepan Petrovitšile ei meeldi minu talitusviis, ka Šura ei meeldi talle, aga Olga Nikolajevna telegrammi peale ütles ta nii: «Mis mina saan teha? Mul on laevad. Sa, Konstantin, katsu ise koos Ljonkaga see aeg vastu pidada.» See peab mulle meeldima?

Aljoška keerles Šura süles, ajas oma lalinat, kiskus teda kõrvust.

«Šura, oma sõpru ei vali ma endale passi järgi. Mul on ükskõik, oled sa abielus või ei. Aga kui sa abielus oled, siis soovin õnne! Miks sa siis oma meest pole kunagi kaasa toonud, ka täna mitte? Oleksid võinud näidata, tutvustada. Kus ta töötab?»

Šura nagu kohmetus. Aga võib-olla tõmbas Aljoška teda liiga valusalt kõrvast.

«Kas ma siis ei rääkinud sulle? Oi, Barbinike, mu tibupojake! . . . Ei või olla! Ma ju tulin just äsja Kaug-Põhjast. Norilskist. Tulin üksi . . .»

«Ah soo! Näita siis vähemalt tema fototki.»

«Milleks? Ja mul polegi seda . . . Ma olen nii õnnetu, Kostjake.»

Ta kordas igas jutuajamises «olen õnnetu». Kuid ta ei seletanud, miks. Mina aga ei küsinud. Küllap räägib ise, kui tahab. Kuid sel korral oli Šura sõnades ja silmis nii palju kibedust, niisugune palve kaastunde järele, et ma ei suutnud ennast talitseda:

«Tuli välja, et ta oli lurjus?»

Šura tõstis Aljoškat kõrgemale, varjas temaga näo. Ja kui ta poisi jälle sülle pani, siis oli nägu juba rahulik nagu alati.

«Oi, küll ta on ikka tore, see sinu põngerjas!» hüüdis ta, nagu poleks enne seda teist juttu olnudki. «Ta on vist ka kõige süngemal päeval kodus päikesevalguse eest.»

Laps süles, jooksis ta köögis mõne korra edasi-tagasi. Aljoška kiljus heameelest. Šura seisatas ja hakkas teda peaaegu laeni hüpitama. Aljoška vingus juba päris metsikult nagu väike põrsas.

«Aeg on ära minna. Aga mitte ei saa tema juurest lahkuda,» ütles Šura. Istus väsinult aknalauale, üks käsi surus Aljoškat vastu rinda, teine sirutus võtma toomingaoksa, millel olid juba väikesed rohelised marjad küljes. Käsi ei ulatunud oksani. Šura ohkas ja küsis asja ees, teist taga: «Kostjake, mis nädalapäev sulle kõige rohkem meeldib?»

«Ma ei saa aru...»

«Noh, kas teisipäev, neljapäev või missugune?»

«Ikkagi ei saa aru. Kas nimetuse järgi?»

«Ei. Oma sisu järgi.»

«Siis ütlen parem, missugune päev mulle ei meeldi. See on kesknädal.»

«Miks nii?»

«Sest sel päeval pean ma jälle tööle minema.»

«Ah soo, saan aru!» venitas Šura kaastundlikult. «Aga mulle meeldib kõige rohkem... Sa arvad muidugi, et pühapäev. Ei! Varem küll, kuid nüüd, Kostjake, meeldib mulle kõige rohkem laupäev. Sa imestad?... Ma olen väga muutunud. Varemalt ei osanud ma tööd hinnata. Sõitsin mootorlaeval. Mugavas kajutis. Maalisin klaasile pildikesi. Kus algab ja kus lõpeb töö, millal ja kuidas on aeg asjatult raisatud, ei pane tähelegi. Kuid Norilskis... Ühesõnaga, seal sain ma aru, õppisin elu tundma. Sain paljust aru. Eriti lõpupoole.» Šura tõmbas silmad kissi, need muutusid kurjaks ja külmaks. «Nädal... See venib alati kole pikalt! Igavalt ja üksluiselt. Otsekui pikk-pikk polaaröö seal Kaug-Põhjas. Siis aga saabub laupäev. See on nagu puhteaeg. Vaikne, aeglane päikesetõus pärast ööd.» Ta raputas pead. «Kostjake, küll on meeldiv hommikul koitu vastu võtta! Pühapäev ise, see on juba päev. Päev, mil siiski väga harva täitub see, millest oled koidulaupäeval unistanud. Kurb küll! Pühapäeviti olen

ma nukker. Laupäeviti aga unistan. Ootan. Mõtlen, et täna lõpeb üksluine nädal ja homme võib-olla tuleb huvitav päev.» Šura libistas enese aknalaualt alla, käis korra köögis edasi-tagasi, siis seisatas. «Ja siiski on niisugune lähema tuleviku ootus parem kui... Ühesõnaga, parem kurg taeva all kui värvuke peos! Sellepärast armastangi laupäeva. Ning ma saan aru, Kostjake, miks kesknädal on sinule kõige vastikum päev.»

«No tead sa, Šura,» ütlesin ma, «mina sain sinust natuke aru, kuid sina ei saanud minust üldsegi. Kesknädal ei ole mulle vastik sellepärast, et ma pean tööle minema, — nagu ma tööd ei armastaks; vastik on see päev sellepärast, et ma armastan tööd, et ma tahan tööle minna, aga kuidas minna, mitte ei tea: Aljoškat pole kellegi hoolde jätta.»

Ja ma ladusin Šura ees välja kõik oma plaanid, arvestused, oletused, mis ilmselt kuskile ei kõlvanud. Millest lõppude lõpuks kõige paremaks osutusid ainult kaks: kas palgata lisapuhkust paluda või Ljonka eksamil läbi kukutada.

«Sellepärast ongi kesknädal mulle vastik! Aga kui laias laastus rääkida, siis kõige parem päev on mulle esmaspäev. Ka sina imestad? Lähen mööda neidsamu poste mis sinagi, kuid tõmban neile teise juhtme. Töö on sinule polaaröö ja igavus, mulle aga rõõmulätteks. Mulle on töö ja tegevuse puudus polaaröökс.»

«Kostjake, ma olen eluaeg töötanud. Nii või teisiti, see on omaette küsimus. Kuid ära pea mind laisklejaks ja logelejaks. Sul on raudsed lihased, minu kätes pole sinu jõudu. Sa ei võrdle õieti.»

«Võrdle jõu järgi. Aga ühtlasi ka südame järgi.»

«Ei, Kostjake, seda on vähe, siin puudub veel miski kolmas. Mis puudub, ei tea. Ega oskagi leida. Olen liiga vara sündinud. Mina peaksin elama kommunismi ajal. Siis, kui kõigil on kõike külluses. Siis töötaksin nii palju kui tahan. Mul poleks vaja mõelda, et töötan enda jaoks. Kui sa enda jaoks töötad, siis tahad alati rohkem saada ja koguda. Anna andeks, et ma su jutu katkestasin. Sa ütlesid, et kõik nädalapäevad on head, esmaspäev aga on millegipärast kõige parem. Kas sa siis puhkust üldse ei vaja? Puhkus ei meeldigi sulle?»

«Miks ei meeldi? Sa said minust valesti aru, Šura. Pühapäev meeldib mulle väga. Puhkad enese välja,

oled värske. Aga see-eest, kui pühapäev on lõpule jõudmas ning sa hakkad tervet tulevast nädalat enda ees nägema ja oma jõudu otsekui kogu nädala peale kokku võtma ning jaotama, siis tunned, tead nii . . . nagu käegakatsutavalt, mida sa selle nädala jooksul ise ära teed . . . ja mida teevad teised, kes sinu kõrval seisavad . . . Vo-ooh! . . . Saad aru, sõnadest tuleb puudus. Niisuguse kannatamatusega ootan ma alati esmaspäeva. Astun temasse terve oma olemusega, kogu oma jõuga, valmisolekuga, teovalmilt . . .»

Ma pidin Šura tema nukrate, mustade mõtete ringist tingimata välja kiskuma.

Šura naeratas sunnitult:

«Ma kadestan sind.»

«Tead sa,» sõnasin ma. «Sulle on pühapäev nagu kurg taeva all, minule aga on esmaspäev nagu kurg käte vahel. Sina oma kurge ei püüagi, mina aga ei lase teda terve nädala jooksul käest. Sellepärast ma armastangi esmaspäeva. Sa ütled, et parem on kurg taeva all kui värvuke peos. Mina aga arvan, et kui ta kuskil on, siis olgu juba käes, ja veel parem, kui mõlemad on käes, nii kurg kui ka värvuke. Kui on taeva all, siis on neist tulu vähe.»

Aljoška laskis peakese Šura õlale vajuda ja põimis käed meremehe topeltsõlmega ümber tema kaela. Oli näha, et minu ilukõne ajas talle une peale. Šura andis mulle silmadega märku, et räägiksin tasemini.

Mõtlesin endamisi: «Ah, Šura, Šura, saaks su kord kessooni tirida! Noh, kessooni ütlesin muidugi niisama, kessoonitöö pole tüdrukutele. Aga, ütleme, kuhugi, kus sa oleksid tõelise rahvaelu keskel. Kui saaks sind lahti kiskuda sellest gaseeritud vee kärust ja niisketest viiekopikalistest. Küllap sa aru saaksid! Ja pärast seda vali siis ise endale töö, mis oleks meele järgi, vastaks jõule ja tervisele. Astu või uuesti sellesama käru taha, kuid juba teistsuguse arusaamisega.»

Seda ma muidugi ei öelnud, aga Šura sai mu mõtetest siiski vist aru. Ega ta muidu öelnud:

«Kostjake, kui sina räägid, siis ma usun. Aga kui üksi olen, on kõik teisiti . . .»

Ning seda «kui üksi olen» lausus ta väga nukralt ja haledalt. Neid sõnu kordas ta mitmel korral. Ta ei lisanud neile midagi juurde. Kuid nende taga kõlas

alati väga selgelt: «Ah, Kostjake, küll ma tahaksin, et mul oleks sõpru! Tõelisi, häid sõpru.»

Meie kõnelus sellega lõppeski. Aljoška vajus Šura õlale. Seni kui ma tema väikeses voodis igasuguseid linu ja vahariideid sättisin, käis Šura temaga toas edasi-tagasi ja laulis tasa sedasama hällilaulu, mida ta alati laulis ja mis loodi vist juba kiviajal: «Maga, maga, maimukene, maga, memme marjukene . . .»

Mulle meeldib väga uinunud Aljoškat tema sügavasse voodisse panna, magades on ta nagu raskem ja suurem. Ning pealegi on ta väga-väga soe. Niisugust on kangesti hea kätel hoida. Kui ta vahel Maša kätel magama jäi, võtsin ta ikka oma sülle. Kuid Šura ei andnud ära. Olaga tõukas ta mu eemale ja pani ise Aljoška voodisse, kattis tekiga kinni ja ähvardas sõrmega, et ma tasa oleksin, ise aga alustas uut laulu.

Seekord ümises ta väga tasa üht sõnadeta meloodiat. Alustas nii, nagu ei tuleks tal sõnad meelde või ta ei tea, kas just seda laulda. Katkestas, alustas uuesti ja katkestas jälle. Ta laulis midagi tuttavat, aga ma ei suutnud meenutada, mis see oli, muusikalist mälu pole mul üldse.

Ma läksin kööki nõusid pesema. Ei kõlvanud ju oodata, et Šura ka selle töö ära teeks.

Tema hääl kostis kööki selgesti. Nüüd laulis Šura juba sõnadega:

«Hei, rada armas, kuhu tõttad sa?
Kas endaga mind kaasa viid?
Mu arm, mu ootus oli asjata,
sust jäänud valu, hingepiin.»

Või siis niisugust laulu laulab! Ei ole just hällilaulu moodi, aga kui väike inimeselaps magab, siis temale on muidugi ükskõik. Siis ei laulda enam temale, vaid endale. Oma hing otsib väljapääsu. Nii laulis sageli ka Maša. Ja mina ise samuti. Vaatad Aljoškat, ise aga laulad endale: «Me lendame vabas maailmas, ei tuul ole võistlejaks meil' . . .» Miks laulab Šura seda laulu?

«Kord oli muretu mu neiupõlv,
ma olin õnnest lausa hull.
Kuid südametu sõbratar . . .»

Ta hääles olid peaaegu pisarad.

«Kuid südametu sõbratar
siis armastuse röövis mult...»

Äkki ta katkestas laulu, jäi vait.

Hetke pärast tuli lävele. Naeratas ainult huultega. Silmis aga oli nukrus.

«Kostjake, head aega,» sõnas ta. «Aja mind ometi juba minema. Mitte ei saa siit mindud. See on paha. Ikka leian mõne põhjuse. Vaata et hakkan veel praegu sind aitama.»

Mu käed olid märjad. Käterätt õlal.

«Sind, Šura, minema ajada ma ei saa,» ütlesin talle. «Kuidas tohib inimest minema ajada? Ja miks? Aitäh, et mind vaatama tulid. Kui tahad ära minna, nägemiseni. Oota, ma kuivatan käed.»

«Pole vaja, pole vaja. Ma lähen ise. Ma lähen. Kesknädala pärast ära muretse. Ma mõtlesin selle asja läbi. Lepin ülemustega kokku ja tulen selleks ajaks Aljošakese juurde, kui sa tööl oled. Kas oled nõus? Minu käru pole kessoon. Kuigi minul on ka tegemist süsihappegaasiga, silda ma ikkagi valmis ei ehita. Ma teen nalja, Kostjake, teen nalja. Ehitan küll. Mitte selle. Ühe teise.» Ning juba särabki ta nägu nagu kuuketas, naerab. «Ma alustan ehitamist esmaspäevast nagu sinagi... Aga kesknädalal tulen tingimata, ma ei vea sind alt.»

Ja oligi kadunud. Ma ei jõudnud ühtki sõna vastu öelda ega tänada. Seisin, taldrik ja käterätt käes, ning mõtlesin: kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem.

Kuues peatükk

KESSOONIS

Teisipäeval sain Mašalt kirja. Kuueleheküljelise. Selle võiks tervenisti siia raamatusse ümber kirjutada, nii ilusasti on see sõnastatud. Aga Maša ju ei salli silmaotsaski, kui ma tema kirju teistele näitan. Sellepärast räägin teile ainult kõige tähtsamast. Ta on hea

tervise juures. Igatseb väga Aljoškat näha. Ka mind muidugi. Oma töö on täielikult lõpetanud. Professor kiitis teda. Diplomit kaitseb ta kahe nädala pärast. Seejärel saame varsti jälle kokku. Raadiotehnika on väga huvitav ja kõige kaasaegsem teadus. Veel huvitavam aga oleks õppida raadioastronoomiat...

Siin kaldun ma sutike kõrvale ja ütlen välja: see koht mulle ei meeldinud. Tean, et algul hakkab ta raadioastronoomiks, siis aga lendab varsti veel minema. Tähte, millele inimestel on vaja lennata, Maša mulle juba näitas. Selleni on kõigest mõni miljon valgusaastat. Välimuselt polnud sel tähekesel väga viga. Mina oleksin mõne teise valinud. Kuigi ehk kaugema, aga see-eest suurema ja eredama. Kui juba lennata, siis lennata!

Edasi oli kirjas juttu Moskvast. Kunsti- ja kultuuriaaretest. Seejuures käis mul peast läbi: kas Maša ei kavatse viimati luuletusi kirjutama hakata. Sest milleks muuks oli tal vaja kolm korda järjest luuletajatega kohtumas käia? Ja öelda selle kohta nii: «Ma varemalt ei kujutlenudki, kui huvitav see on.»

Kirja lõpus oli lühike juurdekirjutus: «Kostja, sa kirjutasid, et Šahvorostov saatis sulle terviseid. Näed nüüd! Inimene ei unusta. Sina aga mõtlesid temast alati halvasti.»

Tere hommikut! Ilja tervisesaatmine oli mulle sama hea kui austri allaneelamine, Maša aga rõõmustas: «Inimene ei unusta.» Mis mul siis nüüd üle jääb? Pean ma Šahvorostovile piltpostkaardi saatma? Millel on roosikimp ja pealkiri: «Mul on päikeseta külm ja teieta igav.» Niisuguseid piltpostkaarte müüakse meil turul althõlma, rubla tükk. Kallis Maša, isegi niisugust piltpostkaarti ei saada ma talle.

Kesknädalal tuli Šura täpselt, nagu oli lubanud. Kell ei olnud veel seitsegi. Kõik peale minu magasid. Mina tõusin koos päikesega. Ühelt poolt tahtsin kodus ühtteist ära teha — pole ju ilus kõik tööd Šura kaela jätta; teisest küljest ajas mind mingi tundmatu jõud nii vara üles. See jõud mõjutab mind alati, kui mu elus mõni suur või väike pööre ees seisab. Aga puhkuse lõpp, ükskõik kuidas seda võtta, on siiski suur pööre.

Tõstsin veidi pomme, venitasin korda viiskümmend ekspandrit, justkui spordipükste kummi, kõndisin kätel nagu india joogi üle toa ja seisin veidi aega, pea alaspidi. Triikisin Aljoškale kogu ta varupesu. Vaevalt olin söömise lõpetanud, kui ilmuski Šura. Tal oli vist suur soov minuga rääkida, aga mul oli veel suurem soov kessooni laskuda. Vuristasin kohe:

«Siin on manna ja piim, siin mähkmed, siin...» ja juba lippasingi minema. Ma vist ei teretanudki teda ega öelnud aitähki, et ta tuli.

Kessooni ma siiski kohe ei pääsenud. Vahetuse alguseni oli jäänud ligi tund aega. Kaater õõtsus kalda ääres ilma meeskonnata, ta oli külm ja öösel sadanud väikesest vihmahoost märg. Taevas säras puhtas õrnas sinas, päikese laiad tõmbid kiired mängisid ülemiste majakorruste aknaruutudel. Kogu parempoolne kallas oli nagu suitsu mähkunud, ainult tehaste korstnad tõusid sellest kõrgemale, ulatusid sellest välja. Puhkesaarel mürisesid juba autod ja buldooserid, vedades kokku ning ajades üles tammi muldkeha, mis tuleb sinna silla pikendina. Jenisseil sõitis jälle üle paarikümne laeva. Otsekui Košitšile näitamiseks.

Tuli oodata. Istusin kõrgkalda veerele ja lasksin jalad rippu.

Siin pean ma kas või mõne sõnaga seletama, mis asi see kessoon on. Palun juba ette vabandust, ma pole insener ja räägin nii, nagu oskan, Barbini moodi. Neile aga, kes asja vastu suuremat huvi tunnevad, soovitan endil kessooni laskuda. Ja seal kas või üks vahetus töötada.

Üldiselt aga on nii:

Sinna kohta jõel, kuhu tuleb sillasammas, teiste sõnadega kivipukk, kuhjati algul saareke. Kõige tavalisemast rühast. Vool uhtis seda algul muidugi laiali, kuid inimene viis oma tahte läbi. Sellel saarekesel talita siis juba oma tahtmise järgi, jalge all on kõva pind.

Siinsamas saarekesel valmistati raudbetoonist mürakas, mis oma kujult meenutas sardiinikarpi. Ovaalne. Ümbermõõt oli natuke suurem tulevasest sambast, kõrguse kohta ei oska täpselt öelda, aga nii kõrge ta oli, et sees sai vabalt töötada. Sellel raudbetoonist karbil põhi puudub, laes on terastorud. Nende kaudu laskuvad inimesed alla ja tõstetakse väljakaevatud muld üles. See ongi kessoon.

Seni kui ta on pealpool vett, hinga tavalist Krasnojarski õhku, aga kui hakkad rühka välja kaevama, siis on selge, et kessoonikarp vajub oma raskuse jõul allapoole, libiseb auku. Ikka sügavamale ja sügavamale, kuni alumine äär jõuab Jenissei veepinnani. Siis on kohe stopp! Vesi hakkab ääre alt kessooni tungima. Kuid kaevata tuleb mitte ainult jõepõhjani, vaid ka veel jõepõhja sisse oma kaks-kolmkümmend meetrit, kuni jõuad päris tugeva, kõva kivipinnaseni. Kuidas siis saab?

Siin võetaksegi appi suruõhk. Hüvasti, tavaline õhk! Kessooni laes olevaid terastorusid pikendatakse ülespoole, nad muutuvad otsekui šahtideks, mille ülemistes otstes on õhukindlad kambrid, lüüsid. Neid ümbritsevad muidugi puust tellingud. Šahttoru on kogu pikkuses vaheseinaga pooleks jaotatud. Ühel pool lüüsitakse töölisi, teisel pool liiguvad kopad, mis väljakaevatud pinnast üles tõstavad.

Edasi läheb juba lihtsalt. Suruõhk pumbatakse kessooni, see rõhub vee välja. Nüüd ole hea, kaeva ja uurista jõepõhja nii palju kui vaja. Kuipalju sa kaevad, niipalju vajub ka kessoon. Tahad, kaeva või maakera südameni välja. Kui aga õhurõhumisele vastu pead — see tõuseb iga kümne meetri järel ühe atmosfääri võrra.

Te võite küsida: kui kessoon on põhjas ja tema alt kogu pehme pinnas välja kaevatud, kuidas siis kivi peale betoonalust valatakse? Kas seda teevad tuukrid? Ja kuhu kessoon ise pärast pannakse? Ta hakkab ju segama. See'p see ongi, et kessoon jääb igaveseks sinna, kõige alla, nagu samba vundamendiks. Mingeid tuukreid pole vaja, sest müüritist alustatakse kuival lael, enne kui kessoon pole veel vee alla vajunud. Valatakse ainult sein, nii et sammas on seest õõnes. Nagu torn. Kui kessoon on jõudnud kõva pinnaseni, millele ta seisma jääbki, täidetakse ta seest betooniga, pannakse nagu plomm hambasse, kuna ülemine, kessoonipealne osa tambitakse lihtsalt kive ja kruusa täis. Ja ongi valmis. Tõsta aga sillakaared peale.

Mis mul veel ütlemata on jäänud? Võib juhtuda, et töö käigus kogu see kaadervärk viltu vajub. Näiteks,

kui ühe külje alt on sügavamalt kaevatud või kui pinnas pole ühesuguse tihedusega. Kas sel juhul kessoon muljub inimesed laiaks? Või valgub kessoon vett täis? Juhtuda võib kõike. Kuid selleks need insenerid, töödejuhatajad ja meistrid ongi, et seda ei juhtuks.

Ma istusin, oodates vahetuse algust — saaks aga rutem sellessesamasse kessooni — ja mõtlesin.

Möödub veel aasta või kaks, võib-olla ka kolm, ja sillasambad Jenisseil ja kõrge muldkeha saarel saavad valmis. Seejärel paigaldatakse raudbetoonist kaared, mis sillasambaid ühendavad, siis tehakse sõidutee, kaetakse asfaldiga, pannakse ilusad kaitsevõred, elektrilaternad, tõmmatakse trollibussijuhtmed; kaldanõlvad siin, kus ma istun, kaetakse graniidiga; kaldaäär, nii paremal kui vasakul, muudetakse lilleaiaks. Ning kõike seda ühtekokku, kogu seda ilu hakatakse nimetama sillaks. Ja igaüks, kes siis kihutab jalgrattaga üle silla või astub tasasel sammul malmist kaitsevõreäärsel kõnniteel, kuulatades kohiseva Jenissei rahutut muusikat, või sõidab tähtsalt trollibussi pehmel istmel, — igaüks lausub sillaehitajate kohta mõne hea sõna, et kui väärtusliku ja vajaliku kingi valmistasid nad krasnojarsklastele, kellele tülikad ülekäigukohad praegu palju meelehärmi teevad.

Üldse huvitab mind, missugune näeb Krasnojarsk välja siis, kui Aljoška on laevale kapteniks määratud. Aljoška laev liigub muidugi juba allveetiibadel, ja reis Dicksonini ning sealt tagasi — kuus tuhat kilomeetrit — ei kesta vist üle kolme päeva. Tolmu ja suitsu siis enam ei ole. Meie hüdroelektrijaam hakkab nii palju odavat elektrienergiat andma, et ainult mõnel veidrikul võib veel pähe tulla ahju kivisöega kütta. Tänavaid ei kasteta, vaid pestakse igal hommikul. Kodukitsed on seks ajaks kõik välja surnud, linnas pole enam kedagi, kes noori puid rikuks. Kõiki vanu puuhütte ära koristada muidugi veel ei jõuta, aga tähtsamad tänavad on juba kõik rajatud ja jõekaldad arhitektuuri kõigi nõuete järgi betooniga kaetud. Linnal peab tingimata oma ilme olema. Kuidas saab bensiinihaisust lahti? Kas siis teadlastel tõesti ei õnnestu autosid elektriakude peale ümber ehitada?... Puhkesaarele rajatakse uus staadion. See asub jõe keskel, ei parem ega vasak kallas ei tohi siis nuriseda. Me saame

omad, Krasnojarski maailmameistrid. Minust ei tulnud meistrit. Aga Aljoškast võib-olla tuleb? Muidugi avatakse Krasnojarskis ka ülikool. Kui Maša oma tähele ei lenda, siis hakkab kindlasti mõne instituudi teaduslikuks töötajaks; Ljonkast saab õllevabriku direktor — selles eas on ta gaseeritud veelt õllele üle läinud. Kelleks siis mina oma perekonnas saan? Kurat! Egas ometi laevanduse ülemaks, kuigi Ivan Makarovitš on siis juba pensionile läinud. Kontorisse? Ei! Mitte miski hinna eest. Aga midagi suurt, kus oleks kogu mu jõud rakendatud, pean ma tingimata tegema: kas jõgesid tõkestama, mägesid nihutama, taevasse tõusma või maa sügavusse tungima, kuid nii, et su töö oleks vaieldamatult nähtav...

«Pilk tühjal lainetaval veel, täis võimsaid kavatsusi meel...»

«...ta kaatrit ootas.»

Lõpp unistamisele. Mu selja taga seisid Tumark Markin ja Volodja Pikk-Muhhin. Vasja Teterev ja Košitš olid ka juba päris lähedal. Nurga tagant tuli nähtavale Petja, Pjotr Figurnov. Ta tuli nagu alati, üks külg veidi ees ja kael kõveras, justkui silmitseks oma jalakandu.

Kas kujutate ette, missugune sõnavaling nüüd lahti läks?

Vasja küsis, kuidas Aljoškal läheb, Tumark päris Maša diplomi kohta, Košitšit huvitas, kas siin kaldal on kedagi, kes on vanemaks. Pikk-Muhhin tahtis Pjotr Figurnovilt teada, kas ta ajab oma habet «Neevaga» või «Arktikaga», ja mis on kasulikum, kas osta žiletiteritaja või visata tera pärast habemeajamist lihtsalt minema. Mina tahtsin Pikk-Muhhinilt kuulda, kuidas nende meeskond möödunud pühapäeval mängis. Volodja käed on nii pikad, et kui ta värava keskel seisab, siis püüab kinni iga palli, ükskõik kus nurgas. Volodja ütles kiideldes, et kui jalgpalliväravate mõõdud samaks jäävad, ei lase ta ühtki lööki sisse. Mina aga vastasin Tumarkile niisama kiitlevalt, et Maša diplom tunnistati kõige paremaks instituudi ajaloo jooksul. Ja omalt poolt küsisin Košitšilt, milleks on tal vanemat vaja.

Siis aga hakkas kaatri mootor mürisema, meie juurde tulid teised meie brigaadi mehed ning me tormasime trobikonnas alla jõe äärde. Jätan vahele, kuidas me

Jenisseil oma saarekeseni sõitsime, kuidas mööda tellinguid lüüsikambriteni ronisime. Esimesena hüppas kambrisse Košitš.

«Kas sa ei karda?» küsis temalt Pjotr Figurnov, kui rauduks valju visinaga sulgus, nagu oleksid elevandid suudelnud. Kõik teadsid juba, et Košitš on uus mees.

«Ma hoiatan,» ühmas Košitš, «et mingeid nõuandeid ma ei vaja. Ka mingit abi pole mulle tarvis. Mul on endal pea õlgadel.»

Alateadlikult tõusis ta käsi pead katsuma. Mehed pahvatasid naerma. Mina jäin tõsiseks. Mul oli Košitšist kahju. Kes meist pole kollanokana tahtnud vanemana näida? Targemana ja kogenumana. Kui ma ise üheksateistkümneaastane olin, siis ei olnud minu arvates kogu maailmas keegi targem kui mina.

Ma ütlesin:

«Mehed, ei maksa inimest narrida.»

Vasja toetas:

«Ma arvan, et Barbinil on õigus. Košitš on meist igaühest palju noorem. Me peame tema vastu seltsimehelikku soojust üles näitama. Ma arvan, et nii me teemegi. Ma tahaksin, et Košitš ennast meie keskel uustulnukana ei tunneks.»

Vasja tahtis pika kõne maha pidada.

Veel mõned samasugused sõnad, ja Košitš oleks märatsema hakanud, sest ta otsis meilt võrdsust, aga mitte haletsemist ega kaastunnet. Kuid sel hetkel avas meister Vitali Antonõtš kraani, suruõhk tungis vilinal sisse ja kõik jäid vait.

Selles pole küll midagi erilist, aga ometi jääd iga kord kuulatama, kui suruõhk torust jookseb, ning jälgid ennast, mis muutused su kehas toimuvad. Ei anna pead, et teistel oleks täpselt samuti, aga minul algab see alati nii, nagu oleks keegi mu kõrvadesse vatitopid torganud ja nüüd püüab neid pliiatsiotsaga kahelt poolt usinasti sügavamale suruda. Kui sa nina kiiresti sõrmedega kinni ei pigista ja seestpoolt vastu ei suru, siis torkavad need pliiatsid trumminahad läbi ja põrkavad kuskil pea keskel kokku. Laup ja kogu nägu on nagu sooja marlisse mähitud, mis tõmbub aeglaselt järjest tugevamini kokku, kuni tunned, et palavikuhoog läbib su kuni päkkadeni. See kestab ainult lühikest aega. Kui õhu juurdevool katkeb, rõhumine on

võrdsustatud ning sa laskud juba kessooni, mis on jahe ja niiske, siis ei tunne sa enam mingit vahet, töötad nagu lahtises augus kaldal, kui mitte arvestada hirmu, mis esialgu siin igaüht rõhub. Et äkki katkeb õhu juurdevool. Järsku vajub kessoon mudasse ja litsub su vastu põhja nagu konna. Üldiselt aga seesamane suruõhk isegi meeldib mulle niisama kui konservpiim plekktoosides. Ainult et piim on maitsev ja toitev, suruõhk aga lõhnab alati veidi masinaõli järele.

Kuigi Košitš lüüsimise ajal püüdis igati julgust üles näidata, tõelist kessoonitöölist tema välimus siiski välja ei andnud. Ajas rahutult sõrmi kõrvadesse, liigutas suud, nagu oleks närinud romsteeki, mille oli saanud oma vennapoja sööklast, mudis tasa kõrisõlme või kuivatas laubalt higi. Aga see kõik oli pisiasi. Kõige tähtsam oli see, et ta nägu oli kogu aeg rõõmus.

Meiega koos tuli alla ka meister Vitali Antonõtš. Mees, kellel on väga pikk kessoonitöölise staaž. Ta rääkis vahel naljatades, et ta on nii palju sildu ehitanud, et kui need reastikku panna, siis saaks silla, mis ulatuks Jenissei lättest kuni suudmeni. Arvutama muidugi ei hakka, sest nali jääb naljaks ja Jenissei Jenisseiks. Oma tööd tundis Vitali Antonõtš väga hästi. Ta teadis, mis teha, kui kessoon jääb ühe küljega suurele kivile pidama; teadis, millal ja kui palju tuleb suruõhku juurde anda või rõhumist vähendada, et vesi kessooni ei tungiks ja «nuga», kessooni terav serv, kergemalt pinnasesse lõikuks, sest vetruv õhupadi on siin suureks takistuseks. Katsuge suurt palli maasse suruda. Vaadake, kuidas ta teie kätt tagasi rõhub!

Seni kui lüüsikambris õhurõhku tõsteti, jälgis Vitali Antonõtš kogu aeg tähelepanelikult Košitšit. Kui torusse astusime, hoiatas ta käeliigutusega: «Ettevaatust, noormees.» Kessooni laskus ta Košitši kannul.

Eelmine vahetus oli jätnud siia suured rühahunnikud. Seega oli meie esimeseks tööks need üles saata. Igav töö, aga kui järele mõelda, siis on ükskõik, kus see pinnase kuupmeeter on, kas äärel või keskel, ruumi võtab ta ikkagi, ja kuni sa pole teda ära koristanud, üles saatnud, ei vaju ka sillasammas ühtki sentimeetrit allapoole.

Minu arvates pole ükski töö igav. Igas töös, näiliselt ka kõige igavamas, leian ma ikka midagi huvitavat.

Esiteks otsin ma töös liigutuste ilu — ilma ilusate liigutusteta ei oska ma tööd ette kujutada; ma otsin, kuidas valmistada rõõmu kõigile oma musklitele, südamele, silmadele, kogu kehale, et töö oleks nagu salto hüppetornist alla, nagu slaalomisõit, nagu kangisurumine, odavise. Teiseks on huvitav näha mitte ainult seda, mida käed parajasti teevad, vaid näha ka tulemust, milleni su töö välja viib: kaevata kessoonis sitket savi, aga näha sillasamba graniitkatet; tirida musta rühaga täidetud koppa, aga näha sillal sõitvaid lakisäralisi autosid.

Niipea kui kivid mu jalge all krudisema hakkasid ja siledaks poleeritud varrega labidas käes oli, tundsin, kui suur oli mu igatsus töö järele!

Peopesad kuumasid. Rinnas tundsin lõõma ja ängistust. Ma märkasin, et mu lihased muutusid järjest painduvamaks, liikuvamaks, ning mul polnudki enam vaja neid sundida, nad tegid juba ise kõik.

Rühahunnik on valmis. Lõikad seda alt, nii et rühk vajub ise oma raskusega labidale. Sa ei torka labidat jõuga, vaid lükkad kergelt, õõtsutades ja liigutades. Jajah! Lõikad nagu võid. Vars allapoole. Soe peopesa tunneb jahedust. Parem õlg teeb pöörde. Jalad nõksatavad sirgeks. Labidas tõuseb iseendast õhku. Kallutus tahapoole. Ette — ja läks! Jälle uuesti. Uuesti...

Ei tea, kuidas kõrvalt vaadates paistab, kuid minule paistis see ilusana. Ja sellepärast töötad vabalt ja kergelt.

Miski ajab nagu tagant: veel, veel... Kiiremini! Kiirus aga ei saa kunagi inetu olla.

Ma tõstsin labidaga rühka, mis oli savist kokku kleepunud ja säras elektrivalguses teemantidena, ise aga mõtlesin: kas silla otstele püstitatakse raidkujud? Meistrid on ju omad, krasnojarsklased, marmor ja graniit ka omad, ka leidub meil inimesi, keda võiks kujutada, olgu siis ajaloolisi isikuid või kaasaegseid — linn on kuulus. Mina tahtsin küll väga, et raidkujud oleksid. Kangutasin suuri kive välja ja mõtlesin: kui Maša tuleb, peab tingimata nõu pidama, kuhu ja kellele sellest kirjutada.

«Lase aga käia!» pilgutas silma Tumark. Presentkuub oli ta seljal kummis.

Kogu häda oli lüüsimises. Kui kopp on üleval, siis

peta, kuni seal rõhk alla viiakse, ta välja veeretatakse ja tühjendatakse, uuesti sisse veeretatakse ja ühurõhk jälle vajaliku tasemeni tõstetakse. Meil on ka varukopp, see täis tõsta on kukepea. Kui poleks neid lüüsimisi, siis ma ei teagi, palju me jõuaksime vahetuse jooksul rühka üles saata!

Kui meil juhtusid niisugused seisakud tekkima, siis kamandas Vitali Antonõtš:

«Puhake!»

Vasja Teterev täpsustas:

«Hingake aeglaselt, ühtlaselt, laske keha lõdvaks.»

Kuid keha lõdvestas vist üksnes Vasja Teterev, ja vaevalt et temagi, meie aga kukkusime hullama, togisime üksteist ribide vahele või loopisime kivikesi õhku ja püüdsime neid. Piilusime üles terastorusse, kust kogu aeg prahti alla pudenes, aga kui lüüsikambris oli rõhk meie omaga tasakaalustatud, siis hakkas rohkem pudenema — selle järgi arvestasime, millal kopp tagasi jõuab.

Mulle meeldis seista kessooni krobelise, hapult lõhnava seina ääres ja kujutleda, kuidas vesi selle taga mööda põhja raskeid kive veeretab, krudisevat rühka lohistab. Mul oli kange isu Jenisseile keelt näidata. Et näe, Kostja Barbin on sinust kavalam. Kui see oleks mõni teine jõgi olnud, ma oleksingi nii teinud. Kuid Jenisseile niisama nagu lihasele isale ei saa keelt näidata.

Kivikestega mängisid kõik, isegi Vitali Antonõtš, ainult Košitš ei mänginud. Aga ka tema puistas neid peost pihku ja pistis mõned neist tasku. Vist kogus kollektsiooni jaoks.

Keegi ei küsinud, kuidas ta ennast tunneb. Ta töötas nagu teisedki! Mitte halvemini. Ainult vahel jäi äkki tulbana seisma ja laskis käed rippu.

«Üks hetk,» pomises ta neil puhkudel.

Oli selge, et võõras töö väsitas. Ausalt öeldes, meie väsisime samuti. Vist ei ole raskemat tööd kui kessoonitöölistel.

Kopp jõudis alla ja me tormasime selle juurde, nagu kassipojad palderjani peale.

Kaugemal paukus sulgur torus, mille kaudu suruõhku kessooni pumbati. See paugutaja oli otsekui meie ühine süda, oma rütmiliste paukudega ta nagu ühendas meid.

Košitšil aga hajutas hirmu. Ma nägin, kuidas ta närviliselt ringi vaatas, kui paugutaja kas või hetkeks peatuma jäi ja õhu juurdevool katkes. Kuid see pole etteheiteks öeldud. Kellel uustulnukaist ei kisu süda kokku, kui ta mõtleb, et äkki juhtub avarii.

Nüüd hakkas suuri kive ette tulema, mis olid siledad nagu maadleja Ivan Domennõi selg. Mõne võtad sülle ja tõstad koppa. Teised tuleb enne purustada. Esialgu ilma lõhkeaineta. Suure vasaraga.

Košitš proovis kõik tööd läbi, ilma kireta, uudishimuta, külma näoga, kuid eranditult kõik. Ei saa öelda, et ta oleks otsinud tööd seal, kus kergem. Tumark Markin isegi peatas teda mitmel korral: «Teeme kahekesi.» Košitš lükkas teda vihaselt eemale: «Ära sega.» Muigas. Aga muie muutus tal järjest tigedamaks.

Vitali Antonõtš käis ringi, torkis kangiga «noa» alust, kaalus, kas ei saaks rõhumist järsult vähendada, et kessoon võiks pinnasesse nõksakuga sügavamale vajuda. Hirmu valmistasid kivid. Äkki vajub kessoon viltu!

Vasja Teterev rääkis talle:

«Miks mitte riskida? Kui õige prooviks?» Elektrilampide valgus helkis tema prilliklaasidel heledate sädemetena. Kõhklused ei häirinud Vasjat kunagi.

«Homme,» otsustas Vitali Antonõtš. «Enne peab «legendi» põhjalikult uurima.»

Võttis Volodja Pikk-Muhhini käest vintsilt allaripuva trossi otsa ja tõmbas kopa luku kinni, sõnades: «Nii on käepärasem . . .»

Ma ei märganudki, kui meie esimene vahetus, kõigest neli tundi, juba läbi oli; ma ei saanud veel kontegi pehmeks ja nahka soojaks, kui äkki stopp! Kopp hakkas ülespoole liikuma ja Vitali Antonõtš teatas:

«Vahetus on lõppenud. Ülesminemiseks valmis olla.»

Me töötasime päris kõvasti, kuid ega pealtnäha suurt märgata olnud. Keskel oli seisnud kivihunnik. Samasugune jäi sinna nüüdki. Endise koristasime ära, uue ajasime kokku. Jah, kui saaks siin ekskavaatori tööle panna! Nägin ühes kroonikafilmis, kuidas vaipu tehakse — naised sõlmisid sõlmi käsitsi. Päev läheb mööda, tuhanded sõlmed on sõlmitud, vaip aga on kõigest sentimeetri võrra suurenenud. Nii on ka meie pin-

nasega kessoonis. Sentimeeterhaaval liigume edasi. Töötame ainult käsitsi.

Tõusime lüüsikambrisse, kummikud kriuksusid jalas, presentkuued ja põsed olid jõemudaga koos. Rõhku järsult alla viia ei tohi mingil juhul — suruõhk ei jõua verest läbi kopsude väljuda ja paisub siis soontes. Veri hakkab otsekui keema, täitub lämmastikumullidest nagu šampanja, kui korgi järsku pudeli pealt ära tõmbad. Algab kessoontõbi. Valu missugune, karju või appi. Siis on ainult üks vahend: ruttu jälle lüüsikambrisse rõhu alla. Lesid seal oma neli tundi, mitte vähem, seni kui suruõhk sinust puhtanisti välja aetakse, kuid nüüd juba pikkamisi.

All harjud kõrge rõhuga täiesti ära. Ma juba ütlesin, et mulle suruõhk isegi meeldib. Ja siiski, kui niimoodi lüüsikambrisse tõused ning kraan kas või karvavõrra lahti tehakse, siis tunned seda kohe, ilma igasuguste aparaatideta: hingata on kergem ja üle keha hakkavad nagu sipelgad jooksma. Mõnus on veel see, et väsinud lihased nagu jahtuvad.

Seisame nagu silgud pütis. Kessoonis on palju avaram. Aga kas saab siis võrrelda — oled sa pealmaa või maa all, õigemini, Jenissei all. Kõik on rõõmsate nägudega. Ainult Košitš üksi on miskipärast turris.

«Nii ehitas juba Jermak silda üle Irtõši.»

«Jermak pole üle Irtõši sildu ehitanud. Ära võltsi ajalugu.»

Seda ütles Tumark Markin. Tema juuresolekul ära kunstist ja ajaloost räägi, nendes asjades on ta kodus. Isegi mingit nalja ei salli. Ajaloofaktidega mängida ei luba. Oleks Košitš öelnud: «tsaar Kossari ajal», poleks Tumark norima hakanud. Nüüd aga läks ka Košitšil kops üle maksa.

«Kui mitte Irtõšil, siis mõnel teisel jõel,» ütles ta teravalt, nagu oleks ise koos Jermakiga kessoonis töötanud. «Asi pole selles. Tähtis on see, et meie ajal nii ei tohi ehitada.»

«Täitsa õige. Aga kuidas siis? Lubage küsida, noormees,» ühmas Vitali Antonõtš endamisi muiates. «On teil konkreetseid ettepanekuid? Millist ehitusviisi teie pooldaksite?»

Kõige selle üle oleks pidanud muidugi naerma, seda enam et Vitali Antonõtš, kõrgema klassi meister, segas

end meie vestlusse selleks, et nalja teha. Kuid Vitali Antonõtši naljasõnad keerasid Košitši veel rohkem üles.

«Ettepanekuid esitada pole minu, vaid teie asi,» lõikas ta nii, nagu oleks Vitali Antonõtš samasugune poisike kui tema ise. «Mina olen tööline, teie meister. Teie saate raha rohkem kui mina. Mina käin jala, teie aga sõidate riigi krusal ringi. Meie töö eest saate te preemiaid. Teame, kuidas . . .»

Me käratasime kõik korraga: «Siga!», «Lõuad!», «Kuidas sa julged?», «Palu andeks!» Mina aga oma tulise iseloomuga isegi mudisin veidi Košitši presentkuube. Ta kitsas rind on just mu käe järgi, kui sõrmed harali ajan.

«Kostja, pole vaja,» ütles Tumark. «Ta on alles uus mees.»

Vitali Antonõtši huuled tõmblesid solvunult. Ta ei öelnud Košitšile midagi. Vaikis ja aina näppis, näppis väriseva käega oma vurrusid.

Pahastena väljusime lüüsikambrist, kui rõhk selles oli normaalseni langenud. Uks läks lahti ja meie ees avanes vaade linnale, mis säras päikeses veel rohkem kui hommikul. Vihastena istusime kaatrisse. Külmalt sätendades loksus vesi vastu parrast, põhjast tõusis kollast hägu, tuul kandis ninna diiselmootori haisvat suitsu.

Kurat seda teab! Kogu vahetuse töötas poiss hästi ja meie vastu oli ka nagu päris viisakas. Miks ta siis lugupeetavat meest nii rumalalt ja toorelt solvas?

Kaldal ütles Vasja Teterev Košitšile, puhastades käist selle külge kuivanud porist:

«Sa talitasid väga inetult. Oleksid pidanud tingimata vabandust paluma. Ma ei saa aru, miks sa seda kohe ei teinud. Ma mõtlen, et sa teed seda homme. Eks ole õige, poisid?»

Kõik ütlesid, et õige. Mul aga käis peast läbi: «Miks homme? Oleks pidanud sundima, et juba täna.»

Košitš aga kehitas ainult õlgu:

«Seal see krusa seisab, keda ta ootab? Küll ma neid veel kõrvupidi päikese kätte tirin! Kes tuleb minuga ühte teed?»

Lehvitas käega ja hakkas üksinda mööda pehmet liiva üles ronima. Meie aga läksime enne duši alla

minemist kõik koos õlleputkasse ja jõime seal sõnatult igaüks kannu õlut. Ainult ühe kannu.

Täna oli meil kuidagi viltu läinud.

Seitsmes peatükk

EI VAJA MA TÜRGIMAA RANDA

Poisikesena tahtsin ma sarnaneda väga paljudega, ja tingimata kuulsate inimestega. Loomulikult ainult saatuse poolest, mitte näolt ja terviselt, sest kuulsatel inimestel on harva hea tervis. Lapselikku fantaasiat ärgem arvestagem. Nüüd tahan ma olla Kostja Barbin ja ei keegi muu. Isegi oma saatuselt mitte. Mulle pole ühesuguseid inimesi vaja.

Kui inimesed töötavad ühiselt, siis vaatamata sellele, et igaüks on isemoodi, ei tohi keegi ennast teistest eristada. Tahad olla inimene, siis käitu ka inimesena.

Košitšist ei saanud me kuidagi jagu.

«Ole nagu teised,» rääkisime talle.

«Miks nii?» küsis ta. «Minul on oma individuaalsus.»

Ja see tema «individuaalsus» oli niisugune: iga ülemusega astus ta alati vaidlusse. Mitte ainult vaidlusse, vaid oli ka toores, turtsus nende peale ja tingimata süüdistas milleski. Viie päeva jooksul, mis temaga koos töötasime, jõudis ta viiel korral ülemustega purelda. Peale Vitali Antonõtši veel kahe meistriga, ühe tsehhiülemaga ja isegi ehituse peainseneri endaga. Seejuures on jäetud arvestamata, et ta aeg-ajalt tegi säru ühiselamu komandandile. Vitali Antonõtšilt vabandust paluda ta ei mõelnudki. Meie brigaadist hakati juba rääkima, et sellesse on tulnud mingisugune raudne poiss, kes kedagi ei karda. Rääkisime sellest Košitšile.

«Õige,» vastas ta. «Raudne jah! Ülemusi kohtlen ma alati nii. Tõde nõuab alati raudseid inimesi. Kingitusi ärgu ülemused minult oodaku.»

«Mis «kingitusi»?»

Košitš tõmbas sõrmed kokku ja hõõrus vastu põialt, see tähendas altkäemaksu.

«Näe sihukesi! Kas te ajalehti ei loe? Kas seal vähe esineb igasuguseid Vitali Antonõtšeid?»

Tohoh! Meil siin sillaehitusel pole veel kunagi juhtunud, et meister või töödejuhataja oleks töölistelt midagi vastu võtnud. Ka laeval mitte, töötasin ju seal pikka aega madrusena. Et kapten või tüürimees . . .

«Tead,» käratasin ma, «taltsuta oma keelt. Vitali Antonõtš on pehme mees, ta andis sulle andeks, mõni teine poleks andnud. Pealegi solvad sellega meid kõiki!»

Košitš aga vastas:

«Oled kõik öelnud? Olgu nii. Kuid mul on oma vaatevinkel. Miks peaks see sinu vaatevinkliga sarnanema?»

«Sa tõesta!»

«Tõestangi.»

Me lõime tema peale käega. Las kuraasitab, küllap taltub. Vasja Teterev aga lubas meile:

«Mehed, ma räägin Damdinaliaga. Ma mõtlen, et Dina parandab teda. Tema oskab parandada. Tahaksin nii väga, et Dina talle mõistuse pähe paneks. Põhiliselt pole ta ju halb poiss.»

Ning tõepoolest, kõiges muus oli Košitš hea poiss. Töötas kohusetruult. Väsis küll teistest rutem, kuid ei kaevanud, ei rääkinud, et tal on raske, et käed-jalad valutavad. Töövilumust tal veel ei olnud, aga labidat, kangi, suruõhuhaamrit ja igasuguseid teisi tööriistu käsitses ta päris õieti. Ma ütleksin, et tal oli lihtsalt väga hea töömehe taip. Igasuguse kasuliku võtte haaras lennult, jättis meelde. Kunagi ei küsinud kelleltki midagi. Katsusid talle sõbramehe poolest midagi soovitada, torises ainult vastu: «Mine ära, ma ise!»

Tööle tuli Košitš alati täpselt. Trügis tingimata esimesena lüüsikambrisse. Suruõhu andmisel ei katsunud enam kõrvu. Töölt, kessoonist viis ta iga päev kaasa peotäie väikesi kive. Mis kätte juhtusid, päris inetuid ja ühesuguseid. Nüüd oli juba selge, et mitte kollektsiooni jaoks. Ma küsisin:

«Milleks siiski?»

«Niisama,» vastas ta. «Tuleb aeg, küll näed. Ehk olen pöialpoiss, märgin nende kividega teed, mis viib inimsööja juurde.»

Suurt usku mul ei olnud, et Dina võiks Košitšit

parandada. Oma mõnitustega võib ta poisi pigem veel rohkem vihale õrritada. Ta suhtub poisisse täpselt nii, nagu esimesel päeval alustas: «Kazbitš — Bela.» Sellega ei paranda just väga! Kuid halb on ka see, lihtsalt väga inetu, kui meie üksmeelses brigaadis hakkab midagi niimoodi nukina välja suruma. Aga sisuliselt võttes — miks see Košitš ometi kedagi ei armasta?

Niisuguste mõtetega sammusin ma pärast viiendat tööpäeva kodu poole.

Oli esmaspäev. Hommikul soovis Šura mulle õnne: «Soovin õnne hea päeva puhul, Kostjake!»

See tähendas, et ta mäletas meie jutuajamist.

Esmaspäeva tõttu vist valmistaski Šura eriti hea lõuna. Rääkisin talle iga päev: «Ära ennast sellega tülita, vaata ainult Aljoška järele. Lõunaid valmistama oleme Ljonkaga ise meistrid. Äärmisel juhul võime ka sööklas ära käia.» Tema aga vastas: «Mul pole ju siin niikuinii midagi teha. Ega laps mu käsi ei seo. Valmistan nii, muu seas, tunnen sellest lõbu. Ma ise tahan ju ka süüa.»

Esimestel päevadel oli mul lihtsalt piinlik, pärast harjusin ära. Ljonka aga hakkas isegi nõude pesemisest kõrvale viilima. Sõi kõhu täis — ja juba oligi ta läinud. Loodusseadus: jätad põllu sööti, kohe hakkab see umbrohtu kasvatama. Šura ise peaaegu soodustas veel seda: «Pole midagi, ma pesen ise kiiresti puhtaks.» Ja pesigi. Mina kuivatasin.

Kuigi Šura oli kõik need päevad rõõmsas tujus, ometi pakitses midagi tal hinges. Vahel jooksis äkki nagu must pilv üle päikese, Šura vajus sügavalt mõttesse, siis võttis enese jälle kokku ja hakkas naerma. Aga naer oli nukker ja kustus kohe.

Oli näha, et Šura tahtis väga oma südant puistata. Ja päris tõsises asjas. Seda märkasin juba esimesel hommikul, kui ma tööle lippasin, ilma et oleksin teregi öelnud. Oleksin ma siis veidi viivitanud, ta oleks esimese hooga ära rääkinud. Nüüd aga ei saanud ta seda miskipärast kuidagi teha.

Inimest peaks aitama. Lõunasöögi lõpul, kui Ljonka sõi ära oma ja Šura kompotiportsjoni ning, õpikud kaenlas, jooksis toominga alla järjekordseks eksamiks ette valmistuma, ütlesin ma:

«Šura, räägime avameelselt. Sa jätad kogu aeg midagi ütlemata. Mis asi see on?»

Ta otsekui vajus kokku. Hääl muutus kähisevaks.

«Ei, ma ei tea . . .»

«Vale!»

Selle lühikese jõulise sõnaga ma nagu lõin vitsa vaadilt maha, vesi purskas niredena jooksma.

«Kostjake . . . See on nii rumal . . . Ma ei tea . . . Sa võid arvata . . . Võid valesti mõista . . . Kostjake! Ei, ma ei saa. Ma ei saa seda kuidagi öelda.» Ta liigutas käsi laual, mudis ja kägardas laudlina nurki ega suutnud edasi rääkida. Kogus julgust. Lõpuks ütles: «Ma sain Šahvorostovilt kirja . . .»

Ma otse rõkatasin naerma. Mõtelge ise — ootasin midagi kohutavat, aga olge lahked . . .

«Sa võid ju kas või sada kirja saada! Mis see minusse puutub?»

«Kostjake, selles kirjutab ta sinust . . . sinule . . . Mul on nii piinlik. Miks ta ometi mulle kirjutab!»

Hakkasin veel valjemini naerma.

«Mis piinlikkust siin tunda? Saadab mulle terviseid. Saatku pealegi! Maša ütleb selle peale: «See on ju tore, seda peab hindama.» Võtan vastu. Pole parata — naabrid.»

Kuid Šura oli endiselt rõhutud meeleolus ja nukker.

«Ma ei taha, et sa arvad, nagu sõbrustaksin temaga. Kirja oleks pidanud lihtsalt . . . puruks rebima. Miks ta segab mind sellesse? Kuid ütlemata jätta ma praegu enam ei saa.»

«Mis seal kirjas siis on?»

Šura hüppas püsti, tõmbas aknalaualt oma ridiküli, otsis sealt kirja välja ja kägardas kokku.

«Kostjake, ma ei tohi seda sulle anda . . . Vastik on . . .»

«Anna siiski!»

Kiri oli kirjutatud pliiatsiga, oskamatult ja vigaselt. Täiesti loomulik! Sest pärast neljanda klassi lõpetamist — «üldkohustusliku hariduse» saamist — Ilja kooli enam ei läinud. Ma hakkasin valjusti lugema:

««Teie majesteet, kuninganna . . .» Ohoh, nii kõrge tiitel! Missuguse riigi kuninganna?»

«See on ju minu nimest Koroljovast[1]. Noh, ma tõesti ei tea . . .»

«Selge. Ilja oli heas tujus. «. . . selle kirja saadan sulle käsipostiga . . .» Näha kohe. «. . . Lugu on niisugune: minu õeraasuke Vladivostokis pandi välisvaluutaga hangeldamise pärast istuma . . .» Ka see on arusaadav. Kust mujalt ta seda raha sai, mida ta Iljale alati saatis. See viiski poisi huligaansuseni. «. . . Siin käis juba üks ülekuulamisel. Äkki satun ise ka protokolli . . .» Õige! Miilits tunneb oma tööd. «. . . Tule appi, ega sinagi selles asjas süütu ole . . .»»

Viskasin kirja lauale. See oli vastik nagu konn, nii et ei tahtnud käes hoida. Šura raputas ehmunult pead, tema täidlased pruntis huuled olid kahvatud.

«Ei, Kostjake, ei! . . . Ta kirjutab sellest, mis juba ammu unustatud. Ma ei tea praegu midagi, mitte midagi. Ei taipa sedagi, miks ta mulle kirjutab.» Ta puhkes nutma, nii nagu vahel nutavad väikesed lapsed: mitte pisaratega, vaid peenikese haleda häälega, mis tekitab peaaegu valu. «Kas ma oleksin siis sulle näidanud?»

See on tõsi. Ta oleks tõesti võinud selle kirja näitamata jätta, kui tema südametunnistus poleks puhas olnud. Aga mis Iljasse puutub, teadagi: ta võtab igaühe surmahaardesse, kui aga on, millest kinni hakata.

«Hea küll, Šura. Loe ise. Kui seal tõesti on midagi minu jaoks. Muu jäta vahele. Ma ei taha kuulda.»

Šura võttis kirja, tõmbas kägardunud nurgad siledaks ja hakkas ikka sama kähiseva peenikese häälega lugema:

««. . . mulle võidakse ka spekulatsiooni külge pookida, siis jään ma siia päris kauaks istuma . . .» Ei, mitte see. Siin: «. . . ma pean siit tingimata välja saama, enne kui mind ka sisse mässitakse. Siis summutan ma kõik paugupealt, ma tean, kuidas. Sisse kukkusid tobud. Nüüd tuleb laulusõnade järgi: «Ju rändlinnud asunud teele, kuid mina küll paigale jään.» Tervita Barbinit ja ütle talle, et ta räägiks oma äia Terskoviga, too on laevanduse ülemaga suur sõber, laevanduse ülem aga on Ülemnõukogu saadik: helistab korra,

[1] Sõnademäng: королева — kuninganna; Королёва (Koroljova) — perekonnanimi. *Tõlk.*

kellele vaja, ja Šahvorostovil võetakse huligaansuse eest saadud aeg lühemaks. Välisvaluutajandist rabelen siis juba ise välja. Mul on tähtis, et ma vabaduses oleksin. Seniks käigu kõik nailonid kus kurat. Vabadus on kallim. Lõpp! Hakkan töötama. Saad aru: «Ei vaja ma Türgimaa randa, ei Aafrikat ihalda ma.» Ütle Barbinile, et meie sõprus on mul alati meeles, kõik muu olen unustanud, ja et need minu kolm tuhat — kurat nendega . . .» Kostjake, edasi ma ei suuda!»

Tõmbasin kirja ta käest ja vaatasin selle viimaseid ridu, mida Šura ei julgenud ette lugeda. Seal seisis: «Kirjutan sinule, kuninganna, sest sinu ees sulab Barbin kergemini. Aita välja.» Ja allkiri: «I. Šahvorostov».

Šura jälgis mind ehmunud pilgul ja korrutas:

«Miks ta seda kirjutas? Kostjake, see on ju vale, täiesti vale.»

On aga hani! «Sinu ees sulab Barbin kergemini . . .» Oota aga oota, küll ta sulab. Kuid Šura on tubli tüdruk! Ta ei hakanud antud ülesannet täitma, vaid rääkis kõik ausalt ja otsekoheselt mulle ära. Nüüd on arusaadav, miks ta need viis päeva mures oli: ei julgenud kirja näidata ega saanud seda ka ahju visata: Ilja nõuab ju niikuinii vastust. Ta loodab Šura peale: «Barbin sulab . . .»

Mida rohkem ma sellele mõtlesin, seda suuremaks kasvas viha. Valesti arvestasid, Ilja, valesti arvestasid! Oleks ta mulle endale kirjutanud, ja mitte nii häbematult, nagu see kiri on kirjutatud, vaid puhtast südamest, et tahab tõesti ausalt oma sõprade seltsis töötama hakata, siis ei oleks ma ainult oma äia Stepan Petrovitšiga rääkinud, vaid kogu meie brigaadiga. Miks ei peaks inimest aitama, liiati et ka Maša teda kogu aeg kaitseb. Aga Šura abiga mind «sulatada»...

Mis ta siis Šurast endast arvab? Ning mulle meenus, kuidas ta kord ammu Šurat nimetas, siis, kui me veel kõik koos «Rodinal» töötasime. Mul oli juba siis seda vastik kuulata ja ma ei uskunud, nüüd aga ei usu ma põrmugi. Minu ees istub hea inimene, sõber. Milles võiksin ma Šurat süüdistada? Ainult ühes asjas. Jah, see oli minevikus, kui ta Ilja pealekäimisel valmistas fiktiivse postipaki Nižne-Imbatskojesse saatmiseks. Oli niisugune lugu. Ilus ja tugev naine, aga vaim oli

nõrgavõitu. Kuid seda ei saa talle ju eluaeg süüks panna. Aga võtame teisest küljest. Ta ei käi mind aitamas mingist kohustusest ega omakasupüüdlikkusest. Ta aitab mind kui sõber.

Nutab. Ilja truu käsilane poleks nutma hakanud, poleks kirja minu kätte andnud. Ta oleks kas või hahast välja pugenud, et täita, mida Šahvorostov temalt ootab. Asjatult ootab!

«Kostjake, sa ei usu teda?»

«Ei usu! Ja see kiri!»

Ma avasin pliidiukse ja viskasin kirja pliidi alla. Seal hõõgusid veel söed. Paber tõmbus kollaseks, hakkas kägarduma ja süttis siis kahvatu leegiga.

Kuid Šura nägu ei muutunud rahulikumaks, sealt peegeldus ikka veel ärevust.

«Kostjake, mis ma siis . . .»

Ta mõtles, mida ta peab Šahvorostovile vastama.

«Ära muretse. Iljale vastan mina, kirjutan ise.»

«Oi! . . .»

«Pole midagi. Sa kardad? Ta ei taipagi, et sa oled mulle kirja näidanud. Küll ma tean, kuidas kirjutada.»

Astusin tema juurde ja raputasin teda õlgadest: ole julge.

Šura vangutas umbusklikult pead, ta tahtis midagi öelda, aga ma ei andnud selleks mahti. Mulle tegi tema mõttetu hirm lihtsalt nalja. Kui ma juba kõik täielikult enda peale võtsin, mis ta siis enam kahtleb. Et Ilja vihastab? Noh, vihastagu. Kord juba lõin ta rusikaga pikali. See oli samuti Šura pärast. Võin veelgi lüüa. Nii-öelda vajaduse järgi.

«Lõpp!» Ma otsekui naelutasin rusikaga selle sõna laua külge. Šahvorostov on mind ära tüüdanud. Esmaspäev on mulle kõige parem päev, täna aga rikkus ta mul selle ära. «Šura, sellega on lõpp! Lülita muusika sisse.»

Mugavuse mõttes sõime nagu alati köögis. Siinsamas seinal rippus ka väike valjuhääldi. Kui olin poissmees, mängis meil raadio hommikul kella kuuest kuni öösel kella üheni, see tähendab, kogu raadiomaksu eest. Aga kui perenaiseks tuli majja Maša ja siis veel ilmus Aleksei Konstantinovitš — Aljoška —, tõmbus see vaene valjuhääldi hirmust päris kössi: kui Aljoška magab, ära sa piuksatagi. Aga ta magas õige palju.

Saate ise aru, et Mašaga võidelda ma ei suutnud. Alistusin. Aja jooksul harjusin. Nüüd, kus ma üksi olin, vaikis raadio ka siis, kui Aljoška ei maganud, — ma lihtsalt unustasin raadio sisse lülitada.

Šura keeras nuppu.

Diktor luges: «... kompostihunnikud kaevatakse ümber varakevadel, niipea kui maa on sulanud.»

Maa oli juba ammu sulanud, ümber kaevata polnud mul midagi, aga ebameeldiva jutuajamise Šahvorostovist oleks tahtnud võimalikult kiiremini ära siluda. Tegin siis Šurale ettepaneku partii malet mängida. Maša utsitamisel oli mul male vastu erakordne huvi tärganud. Ljonka mängis minuga ainult siis, kui talle kuninganna[1] ja mõlemad ratsud ette andsin.

Kuid Sura hakkas kiirustama.

«Ei, ei, Kostjake, ma ei saa kohe kuidagi. Mul on tuli taga. Minu tööaeg jõuab kätte, enne aga pean veel baasist siirupit saama. Pealegi mängin ma malet väga halvasti.»

«Palun väga,» sõnasin ma. «Tahad, ma loovutan kuninganna?»

Šura vaatas mulle teraselt silma, näppides õlgadele tõmmatud villase räti otsi. Üle ta huulte jooksis vaevumärgatav hale naeratus.

«Kostjake, ära loovuta kuningannat,» ütles ta, nagu väljendaks kõige suuremat palvet.

Ta ei hakanud mind enam kuulama, vaid jooksis minema. Ukselävel pöördus viimasel hetkel ümber ja küsis:

«Kas kuninganna saab kuningat šahhi eest kaitsta?»

Ütlesin, et muidugi saab. Miks ta ei saaks?

Aga kui ma üksi jäin, siis sähvas mul äkki peast läbi, et neid sõnu kuninganna kohta ei öelnud Šura niisama, vaid kindlasti mingis teises tähenduses. Tema perekonnanimi on Koroljova. Ilja ülendas Šura kuningannaks... «Ära loovuta kuningannat.» Kellele? Šahvorostovile? Šahvo... Šahh... «Kas kuninganna võib kuningat šahhi eest kaitsta?» Naljakas!...

Kas tikuvad mulle rumalad mõtted pähe või on Šura

[1] Sõnademängu tõttu on käesolevas tõlkes kasutatud malendi «lipp» tähistamiseks vähemtarvitatavat nimetust «kuninganna».

nüüd terava keelega lihtsalt mänginud? Seda on ta alati osanud.

Aljoška pistis üürgama nagu randumisvile. Läksin tema juurde.

Ah, tuleks Maša rutem tagasi! Saate ise aru, mees ei üttel: «Oi, küll on igav ja meel on nii nukker...» Mees ei tohi nukker olla. Elada ma võin. Elan väga hästi. Ja igav mul ilma Mašata ei ole. Asi on nimelt selles, et ma tegelikult polegi ilma Mašata kunagi olnud. Maša on kogu aeg siin, minu kõrval. Vaatad seinal fotot — Maša. Tõmbad tema õmmeldud särgi selga — Maša. Istud laua taha ja paned käed lauale — näppude all on Maša tikand. Hakkad ajalehte «Krasnojarski Rabotäi» lugema — selle äärel on lilla tempel: Kalda tänav 5, korter 7, M. S. Barbina. Tõmbad kummuti lahti — see on pilgeni täis Mašat. Aljoška karjub — Maša. Ning lõpuks näen teda igal ööl unes. Ja sellegipärast. Ma ei tea, kuidas seda öelda, aga... ilma Mašata on raske. Raske on Aljoškaga tema tagasijõudmist ära oodata.

Šura käib muidugi meil, kuni ükskord ütlen, et aitab. Kuid kõik see...

Ljonka on kadunud. Kohe pärast lõunat laskis jalga. Šura ütles, et läks Burtsevi Slavka juurde. Hea küll. Olgu peale. Nad valmistuvad eksamiks.

Vaevalt olin seda mõelnud, kui akna all kostsid hääled. Ljonka ja Slavka.

«Nägemiseni!» hüüab Ljonka. «Mina soovitan, torka parem reväärі vahele. Haruta veidi lahti ja suska vahele. Ma tean.»

Küll on naakmannid! Tuleb välja, et nad valmistasid spikreid.

«Saab tehtud,» hüüab Slavka vastu. «Ljonka, eks olnud jõle sünge, kui Gurzo läbi tule kappas?»

Küll on kuradid! Kaks tundi istusid kinos.

Hakkasin ennast magama seadma. Seni kui Aljoška magama jäi, väsitas ta mu käed oma keerlemisega päris ära. Šura õpetas talle selle kombe — süles uinuda. Varem nõudis poiss ainult mõnd laulukest.

Ljonka lipsas otsemaid kööki. Oh sa poiss, kus hakkas kastruleid tühjendama. Ühes olid makaronid ja liha, teises kissell. Kuulen, et kolistab nurgas piima-

mannergu kallal. Jõi selle tühjaks. Istus veidike. Näris pähkleid, mis ta riiulilt leidis.

Kustutasin tule. Ja kohe tundsin, nagu kiiguksin vedrudel.

Ka Ljonka hakkas voodisse kobima. Kuulen veel nagu kaugelt. Räägib nii kavalalt:

«Kostja, sa küsi minu käest midagi, prooviks. Geograafiast.»

Huuled ei taha enam üldse sõna kuulata. Ma nagu vajuksin kuhugi sügavusse. Tegelikult aga peaks poissi siiski küsima, kontrollima.

«Mis aastal avastati Aafrika? Ja kes avastas?» küsin ma.

Vaikib. Seda ma arvasin. Millest ma saaksin ometi käega kinni võtta, sest kukun juba.

«Aga ... see ... see Türgimaa?»

«Kostja, piletites Aafrikat pole. Ka Türgimaad pole. Me ei ole seda õppinud.»

Hääl on erutatud. Mis kasu on spikreist? Oli nüüd vaja Sergei Gurzo kappamist vaadata ...

«Oleksid pidanud läbi võtma,» vastan talle. Ja seejärel ei kuulnud ma enam midagi.

Kaheksas peatükk

KUNINGANNA KAITSEB

Maleteooriat ma ei tunne. Tean ainult mängureegleid. Teooriat mitte tunda ongi parem, sest siis on mäng huvitavam. Muidugi sel juhul, kui sinu vastane ka teooriat ei tunne. Mõtelge ise, mis huvi oleks mängida, kui ma näiteks käiksin e2—e4, vastane aga teab, et tema peab tingimata käima e7—e5, ning mina omakorda pean käima d2—d3, et hiljem pärast kolmekümnendat käiku partiid mitte kaotada. Milleks siis neid malendeid laual üldse liigutada? Ja milleks siis malendeidki osta? Istugu parem kaks teoreetikut teineteise kõrvale, üks ütelgu: «Sitsiilia kaitse», teine vastaku kohe: «Annan alla!» Sest kui kaks mängijat tunnevad teooriat nagu jumalad ja rakendavad seda võrdsel määral, siis peavad nad ju aru saama, et kes

tegi esimese käigu, see kuulutab teisele esimesena ka sahhi ja mati.

Maša tunneb veidike maleteooriat. Ta teab, kuidas mängida hispaania avangut, prantsuse avangut, kuningagambiiavangut, nelja ratsu avangut, lipugambiiti, Nimzovitši kaitset, Caro-Kanni kaitset ja palju muud niisugust. Ta püüdis seda kõike ka mulle pähe taguda. Kõik need avangud oleksin ma võinud muidugi selgeks õppida — pea ei ole mul halb —, kuid ma ütlesin ära: «Lähme parem kurni mängima. Selleks on mul jõudu rohkem ja silm täpsem. Või annad mängimata alla?» Maša naeris vastu: «Ei, ei anna. Kuigi sina võidad, pakub kaikaloopimine ka mulle huvi.» Nüüd tulebki nii, et kui me istume temaga malelaua taha ja Maša alustab e2—e4, mina aga vastan a7—a5, et oma vankrit nurgast võimalikult rutem keskele tuua, siis Maša erutub: «Nii ei kaitsta, Kostja! Kui sa tahad mängida vana-india kaitset, siis pead ratsuga käima.» Mina aga vastan: «Maša, mina mängin Uus-Barbini kaitset. Edasi. Käi!» Ja kihutan alati kõike, mida võimalik, aina edasi, et kiiremini vastase kuningani jõuda või siis rasketele malenditele tee tema juurde vabaks teha. Ning õnnestubki. Mitte alati ja mitte igaühega, ent õnnestub. Aga peaasi, et on huvitav.

See kõik meenus sellepärast, et alates esmaspäevast mängisin ma igal õhtul Ljonkaga malet. Tahtsin teda kodus hoida, et ta Slavka Burtseviga südaööni mööda kinosid ei jookseks, vaid viimaseks eksamiks ette valmistuks.

Tõsi küll, geograafias sai ta nelja. Tuli koju, ei saanud naerust suud kinni, lase või viiekopikaline sisse nagu kipskassasse. Poiss pulbitses rõõmust, kui rääkis:

«Tead, Kostja, tõmbasin pileti — Kaug-Ida. Aga revääri vahel polnud selle kohta mitte midagi, mitte kõige vähematki. Mõtlesin, mõtlesin, ainult Amuur tuli meelde, Zeja, Sahhalini saar ja Jablonovõi mäeahelik. Läbi! Siis aga alustasin ja hakkaski minema nagu iseenesest: kõik suuremad jõed ja linnad lugesin üles, rääkisin kliimast, looma- ja taimeriigist, tulid meelde kõik maapõuevarad. Lõpetasin. «Hästi, Barbin,» öeldi mulle. Mina aga värisesin hirmust. Äkki esitavad lisaküsimuseks selle, mis sina ütlesid: «Mis aastal avastati Aafrika?» ja ongi kolm või koguni kaks kirjas. Tõe-

poolest, ma ei tea seda. Kostja, ütle ise, millal Aafrika avastati?»

«Tobu,» vastan ma, «Aafrikat pole üldse kunagi avastatud. Ta on algusest peale olemas olnud.»

Ljonka raputab umbusklikult pead:

«Räägi aga, ei sa mind enam alt vea. Päris alguses polnud inimesigi maa peal. Ole vahva vunts, Kostja, ütle, millal?»

«Aafrika on kõige vanem maailmajagu,» sõnan ma, «mis tast enam avastada. Avastatakse, mis on uus. Näiteks Ameerika avastati.»

Ljonka aga irvitab sapiselt:

«Keda sa püüad? Ameerikas elasid indiaanlased ka ammustilma. Ja need, kes nad nüüd olid, inkad ja asteegid. Kas nad ise ei teadnud, kus maal nad elasid?» Naerab laginal: «Ei, Kostja, mind sa nii kergesti alt ei vea.»

Mida külvad, seda ka lõikad. Oleks tema praegu eksamineerija ja mina õpilane, oleks mul kaks kirjas, sest nüüd ei tee Ljonkale enam miskitmoodi selgeks, et Aafrikat pole kunagi avastatud.

Malet mängisime temaga nii. Ljonkal olid kogu aeg valged, minul mustad, ilma ratsudeta ja kuningannata. Mina ei tohtinud oma käiku tagasi võtta, Ljonka aga võttis vahel kohe mitu käiku tagasi. Kui ei lubanud, hakkas vinguma ja Slavka Burtsevi poole tikkuma, et mingisugust vihikut ära tuua.

Ma mängisin küll, aga kõik need päevad tuikasid mul millegipärast peas Šura sõnad: «Kas kuninganna saab kuningat šahhi eest kaitsta?»

Šahvorostovile ma kirjutasin kirja. Lühidalt ja resoluutselt. Et Koroljova rääkis mulle su soovidest. Stepan Petrovitš Terskovi poole pöörduda ma ei saa, sest ta ei tunnusta vahendajaid. Kui tahad, kirjuta talle ise. Tunnen rõõmu, et sa tahad enne tähtaega vabaneda. Kessoonis on sinulegi kaevamiseks ruumi. Ka Maša saadab sulle terviseid.

Tollest häbematust avameelsusest, mis «kuninganale» saadetud kirjas oli, ma ei hinganudki.

Ma ei teadnud aadressi, küsisin Šuralt. Ta võttis minu kirja, ja ilma et oleks lugenud, ütles: «Aitäh, Kostjake. Tohin ma ise ära saata?» Muide, see oli teisipäeva hommikul.

Ljonkale meeldis kõige rohkem vangerdamine. Juba mängu alguses tõi ta tagumisest reast kõik malendid peale vankrite välja ja ootas siis suure mõnuga hetke, mil ta saab oma kuninga mustade raske pealetungi eest ilusasti ning kiiresti ära peita. Ljonka ründas peamiselt ratsudega, kellest mina olin alati ilma, ning peab ütlema, et ta oskas väga osavasti kahvlit panna. Oma kuningannat hoidis ta rohkem kui kuningat ning nõudis, et ma gardeest iga kord tingimata teataksin.

Neljapäeva õhtul oli meil väga huvitav partii. Enne seda kaotasin ma kolm korda järjest. Õieti oli juba minu kord talle matti teha. Kuid sellest ei tulnud midagi välja. Peagi koosnes minu sõjavägi ainult kahest vankrist ja ühest odast. Ljonka karjus põlevate silmadega: «Kolme käigu pärast on matt! Kahe käigu pärast on matt! Kuningale šahh!» Siis aga nägin, et Ljonka kuningas seisis tagumise rea viimases nurgas malendite müüri taga. Tema kuninganna oli samasuguse müüri taga teisel pool, e-vertikaal oli vaba, ükski malend ei seganud, mina aga võisin sellele vertikaalile viia oma mõlemad vankrid. Lasksin Ljonkal oma viimase oda ära võtta, ise aga tõstsin ka teise vankri e-vertikaalile. Ljonka haistis hädaohtu. Ta oleks pidanud etturi kuninga eest edasi tõstma, siis oleks ta ainult kuninganna kaotanud. Ka sel juhul oleks tal jäänud kolmekordne ülekaal. Tema aga tõstis kuninganna kuninga kõrvale, arvates, et ega ma sinna käia ei julge, ja teatas tähtsalt: «Kuninganna kaitseb!» Saate ise aru, et sellele järgnes matt kolme käigu järel. Oma põikpäisuses ei nihutanud ta etturit.

Millegipärast nägin seda partiid kogu öö unes ja rääkisin unes Ljonkale: «Narr, kas siis kuninganna saab kuningat kaitsta!» Aga Šura nagu seisis mu kõrval ja mangus: «Ljonjake, ära loovuta kuningannat!» Ljonka nuuksus: «Ta pettis mind. Miks ta ei öelnud mulle gardee?» Siis nagu tuli Maša miilitsamehe valges suvevormis, tõstis vile suu juurde, puhus, nii et käis luust ja lihast läbi, ning käratas: «Kostja, kui sa seda mängu kohe ei lõpeta, ma areteerin su!» Ning ma ei saanud miskitmoodi tõestada, et ma õieti mängisin.

Kui hommikul Šura tuli, rõõmsana ja millegipärast hingeldavana, nagu oleks ta viis kilomeetrit maha

jooksnud, rääkisin sellest unenäost temalegi. Ta kuulas ja ainult naeratas vahetevahel. Aga kui Maša vileni jõudsin, jäi ta kohe nukraks. Küsis kuidagi rõhutatult: «Kas sa mõtlesid ise selle unenäo välja?» Vastasin talle: «Ei tea milleks?» Seepeale ütles Šura, et minu unenäol on mingi filosoofiline tagapõhi, ja kui ma seda tõesti ise välja ei mõelnud, siis tähendab see, et mu pea öösel ei puhanud, vaid töötas. Seejärel saatis ta mu ära, nägu endiselt nukker.

Sel päeval oli imehea töötada. Ma pole mõni orkestrant, aga minust võiks õieti aru saada vist ainult muusikamees. Kui sa töötad üksinda, siis oled tõesti üksinda. Brigaad ei koosne burlakkidest, kes kõik koos pargast ühest köiest tõmbavad. Siin on igaühel oma iseseisev töö, kuigi samal ajal see on ka ühine; igaühel on oma eriline tööilu. Muusikamees mängib orkestris küll ainult oma partiid, aga ta kuuleb, kuidas mängivad ka kõik teised, ja ma arvan nii, et kui ta mängib kogu südamest, jõuliselt ning vabalt, hoogsalt, siis ei tundu see talle raskena. Ta nagu ei mängigi enam ainult oma meloodiat, vaid koos teistega otsekui ehitab, loob ühist suurt muusikat. Mul oleks hirmus raske ja igav töötada brigaadis, kus üks on laisk, teine väsib ruttu, kolmas on käpard, neljas seanahavedaja. Siis muutuksin vist ise ka saamatuks ja tossikeseks.

Meie brigaadis töötavad kõik käsikäes nagu hea kellavärk. Keegi ei tööta üle jõu, vaid seltsimeheliku südametunnistuse järgi, igaüks teeb nii palju, kui ta suudab, ja nõnda, et kellelgi poleks vaja tema asemel midagi liigset ning tarbetut teha.

Pjotr Figurnov purustab suruõhuhaamriga kive nii, et Volodja Pikk-Muhhin ei peaks kilde labidaga kaks korda kokku kraapima.

Tumark asetab kopa nii, et kõik saavad sellesse rühka ühest hunnikust tõsta ja ometi ei sega üksteist.

Košitš haagib tühjad kopad lahti, kui need pole veel maad puudutanud, ja jõuab täidetud kopa vintsi külge haakida, kui see juba tagasi liigub. Hoiab käega kinni, et see pendlina kõikuma ei hakkaks.

Ühesõnaga, töö on musklitele palanguks ja hingele rõõmuks. Liiatigi kui tunned, et kessoon vajub järjest sügavamale, üleval kasvab betoonilasu kiht kihi järel

ning Puhkesaarel valatakse juba raudbetoonist poolkaari, millest hiljem silla kaared monteeritakse.

Seejuures peab tähendama, et Vitali Antonõtšil kui meistril oli erakordne anne paigutada inimesi kohtadele ja anda neile tööd nii, et paremat kombinatsiooni ei oskaks kohe välja mõeldagi, lihtsalt nagu Pütagorase korrutustabel. Kokku kaheksakümmend neli ruutu, aga ometi on vastus igale küsimusele valmis.

Töö edenes jõudsasti seni, kui kessooni ühe külje alla sattus hiiglasuur kivi ja veel nii järsu kallakuga, et Vitali Antonõtš tundis päris muret, kuidas temast jagu saada, et kessoon viltu ei vajuks. Jäi ainult üks võimalus — lõhata.

Kaevasime küljed lahti ja lõime puutoendid alla. Tulgu pärast meie vahetust lõhkajad ja pangu põrakas ära. Ise aga hakkasime jälle peenikest rühka hunnikusse ajama.

Trahh! Vints hakkas tõrkuma ja rühaga kopp jäi šahtitorru rippuma.

Tähendab, läbi. Puhka. Mängi kivikestega. Tumark saab oma lüürilisi luuletusi lugeda, Košitš mehaanikutele säru teha. Ühesõnaga, igaüks võib teha mida lustib.

Kogunesime kessooni keskele ja seisime sõõris. Sulgur paukus vahetpidamata, suruõhku pumbati alla täie jõuga, kuid rõhk langes ikkagi vähehaaval — õhk väljus kivi ja kessooni vaheliste pragude kaudu. Kui praegu Jenisseid ülevalt vaadata, siis võib sillapuki juures näha, kuidas õhk mullidena üles jookseb.

Vitali Antonõtš näpib vurruotsi.

«Neetud olukord tekkis selles vahetuses.»

Košitš oligi juba valmis teda pihtide vahele võtma. Aga Vasja Teterev lõi äkki märja labakuga endale vastu laupa.

«Mehed, pidin täitsa unustama! Ma sain kirja. Ilja Šahvorostovi küsimuses. Üks tema sõpradest muretseb Ilja pärast. Ütleb, et mees on täielikult muutunud, teda on ümber kasvatatud. Ma arvan, et see võib tõesti nii olla. Ma tahaksin väga, et see nii oleks.»

Pidin peaaegu naerma pahvatama. See on alles lugu! Ilja on hakanud tegutsema. «Sõber kirjutab»... Küllap kirjutas ise. Minuga ei läinud number läbi — vahetas aadressi, saatis Teterevile. Teab, et meie Vasja

süda on nagu kaja mägedes, vastab igale huikele ja hõikele.

«Huvitav küll,» sõnasin ma, «mida see sõber siis sinult, Teterev, tahab?»

«Noh, mida ta võib tahta... Et ma aitaksin, et meie aitaksime, kui inimene on hakanud ülesmäge minema. See on väga hea, et Ilja on täielikult muutunud. Väga hea, et on inimesi, kes tema pärast muret tunnevad.»

«Kas ta ei palu, et sa pöörduksid toetuse saamiseks Ülemnõukogu saadiku poole?» küsisin ma. «Et sa sellele kirjeldaksid, kui kange töötegija ja osavõtlik seltsimees Ilja alati on olnud!»

Teterev krimpsutas nägu. Köhatas pihku.

«Tead, Barbin, sina lähed alati liialdustesse. Liialdada pole vaja. Mis puutub siia Ülemnõukogu saadik? Sahvorostovi iseloomustust palub ta oma kirjas tõesti. Komisjoni jaoks. Ma arvan, et niisuguse iseloomustuse võime me anda.»

Sel hetkel jõudis tühi kopp alla ja me asusime jälle töö juurde, jälgides kõhedusega, et kessooni tungib aina rohkem vett. Enne lõhkajate tulekut jalga lasta ja kessooni tühjaks jätta poleks miski hinna eest taht-nud. Vitali Antonõtš näppis vurre, kuid rääkis rahulikult, et vahetuse lõpuni venitame kindlasti välja.

Teterevi alustatud jutt ei haaranud algul meid kõiki. Mina Šahvorostovi heaolu pärast suurt muret ei tundnud. Mõtlesin sellele, et just täna kaitseb Maša Moskvas oma diplomit, ja kuna ma teda unes nägin valges riietuses, küllap siis kõik läheb hästi. Edasi mõtlesin veel sellele, et Ljonka viimane eksam on homme, laupäeval. Tähendab Šural pole esmaspäeval enam vaja tulla. Seda peaksin talle ütlema juba täna, nii oleks vist kõige parem.

Vasjal aga oli nähtavasti kogu aeg meeles kiri, mille Šahvorostovi eestkostja oli saatnud, sest kui me lüüsikambrisse tõusime ja selles kokkusurutult seisime, silmad raudlae poole, kus suruõhk tasase vilinaga läbi naga-ava väljus, ütles ta:

«Mehed, ärge tormake kohe kaatrisse, ajame veidi juttu.»

Istusime üksteise kõrvale värskelt valatud betooni raketisele. Imelikul kombel oskasin ma tardumata betoonile istuda ja sellesse sügava jälje vajutada.

Algul ei pannud tähelegi — oli kangesti mugav, just-kui oleksin pehmesse tugitooli vajunud, aga kui niiskus hakkas läbi pükste tungima, hüppasin püsti nagu vedrust, sest ehmatasin, et tsement kivistub ära ja ma muutungi sellekssamaks monumendiks, mida ma nii väga tahtsin silla algusesse üles seada.

Kõik said naerukrambid. Vasja aga ütles pahaselt:

«Barbin, ei maksa palagani teha. Räägime tõsiselt.»

Huvitav, kui ta ise oleks pehmesse tsementi vajunud, mis palagani tema oleks teinud? Ütlesin talle seda. Aga Vasja lõi ainult käega.

«Mehed! Arutusel on Šahvorostovi küsimus. Kellele me iseloomustuse koostamise ülesandeks teeksime?»

Tumark märkis, et enne tuleks otsustada, kas me niisugust kirja üldse saadame. Figurnov sõnas, et selguse mõttes peaks saadud kirja ette lugema. Volodja Pikk-Muhhin kahtles, kas on üldse võimalik, et meie brigaad võiks lihtsalt niisama dokumente koostada; õigem oleks vist üldkoosolek kokku kutsuda ja protokoll kirjutada. Košitš aga teatas vurinal, et kirja projekti koostab tema ise. Kui inimene on vaja päästa, siis tuleb formaalsuste peale vilistada.

«Mispärast «päästa»?» küsisin ma. «Kas siis Iljad tahetakse maha lasta? Ja pealegi veel ilma süüta. Kas ta lõi ühel naisel pea pudeliga lõhki? Kas arst kiskus sellel peast kilde välja? Kas naine lamas kaks kuud raskes seisukorras? Kas kohus arutas seda asja? Kas võeti siis arvesse, kes Šahvorostov on? Noh, see ongi kõik! Istugu nüüd. Ja mõtelgu, kuidas oma elu edasi ehitada.»

«Ma arvan, et põhimõtteliselt on Barbinil õigus,» ütles Teterev. «Omal ajal sai Šahvorostov karistuse vastavalt süüle. Kuid nüüd on asjaolud muutunud. Šahvorostovi käitumine on hea. Ta tahab tööliskollektiivi tagasi pöörduda. Ning ma mõtlen, et me ei tohi julmad olla.»

«Õige!» hüüdis Košitš. «See on kõige tähtsam, et me ei tohi oma seltsimehe vastu julmad olla.»

«Kuid sina ju ei tundnud teda,» lausus Tumark, «ega tea praegugi, mis ta väärt on.»

«Inimesed pole paberossid, et neid võiks jagada: kõrgem, esimene, teine ja kolmas sort,» lõikas Košitš vahele. «Mina ei tunne Ilja Šahvorostovi, aga mu isa

tunneb kogu nende perekonda. Ma toetan alati seda, et lihtsat inimest usaldataks. Kas te enne seda töötasite temaga koos?»

«Töötasime küll,» vastas Tumark.

«Poleks temaga seda pahandust juhtunud, oleksite praegugi koos töötanud?»

«Oleksime küll,» sõnas Tumark, muutudes näost punaseks ja kiskudes juuksetukka laubal. Seda tegi ta alati, kui oli erutatud.

Košitš vaatas võitjana talle otsa.

«Kui Ilja oma aja ära istub, kas hakkate jälle koos töötama?»

«Ütleme, et jah,» vastas Tumark, näost juba päris punane. «Kui meie brigaadis talle kohta leidub.»

«Aga mis silmadega te siis talle näkku vaatate, kui te praegu teda eemale tõukate ega aita?»

Tumarkil jäi erutusest hääl kinni, tuli ainult nõrk kõõksatus, kuid Figurnov mattis selle oma bassiga:

«Aga mis silmadega ma teistele inimestele praegu näkku vaatan, kui huligaanist ja loodrist mesimagusa vale kirjutaksin? Selguse mõttes.»

Ka mina ütlesin, et olen Tumarki ja Pjotr Figurnoviga täiesti ühel arvamisel.

Vasja Teterev plaksutas käsi. Palus vaikust.

«Mehed, nii ei jõua me iialgi tõeni välja ega suuda õiget otsust teha. Ma ei arva, et see on meil praegu üldkoosolek, ega pea niisugust koosolekut ka vajalikuks. Pealegi veel protokolliga, nagu Muhhin ütles. Protokolli ei nõua meilt keegi. Üks teie hulgast arvas, et mulle saadetud kiri tuleks ette lugeda. See on väga õige.» Vasja kobas oma taskutes. «Aga ma olen kirja vist koju jätnud, pole kaasas. Jätkame seda juttu homme. Või kui tahate, võin ma kirja sisu ka praegu teile ära rääkida. Ma mõtlen, et ma suudan seda päris täpselt teha.»

Košitš hüüdis vahele, et mis me homme enam seda selget asja arutame, öelgu Teterev, mis seal kirjas oli.

Vasja lõi näppudega paar korda nipsu ja köhatas: «Kiri on saadetud isiklikult minule, minu korteri aadressil.» Ta hakkas uuesti taskutes sorima, tõmbas ümbriku välja ja ütles imestades: «Siin ta on! Loen ette: «Lugupeetud seltsimees Teterev! Pöördun teie kui inimese poole, kes on pikka aega töötanud koos Ilja

Jefimovitš Šahvorostoviga. Ma sain temaga tuttavaks alles siin, aga näen, kuidas ta kannatab ja oma julma tegu kahetseb. Ta teeb palju tööd, sõbrustab ainult heade inimestega, kogu aeg meenutab oma kollektiivi. Ise ta ei julge kirjutada, peab ennast teie ees liiga suureks süüdlaseks, sellepärast kirjutan mina ilma tema teadmata.»» Vasja tegi pausi ja tõstis paljutähendavalt oma nimetissõrme püsti. «Edasi: «Teda tahetakse esitada ennetähtaegseks vabastamiseks. Ja kui teie, seltsimees Teterev, ning teised, kes on temaga koos töötanud, kirjutaksite komisjonile südamliku kirja ning iseloomustaksite oma seltsimeest, keda te tunnete, siis aitaksite tal kiiremini tagasi pöörduda ja alustada ausat tööinimeseelu, millest ta kogu aeg unistab. Mina sattusin siia õnnetu juhuse tõttu. Olen autojuht. Ajasin inimese kogemata alla. Sellepärast tunnen ka teise õnnetusele kaasa.»»

«Kes on alla kirjutanud?» küsisin ma.

«Sel pole ju olulist tähtsust. Noh, Ivan Aleksejevitš Timofejev. Me lugesime Dinaga seda kirja mitmel korral ja olime väga liigutatud.» Teterev pani kirja kokku ja torkas tagasi taskusse. «Nii. Ma mõtlen, et mehe abistamise vastu pole vist keegi. Ma ei ütle, et ta on hädas ja õnnetu. Isegi rõhutan, et ta istub oma süü pärast. Aga te teate rahva kõnekäändu: kes kahetseb, sellele antakse andeks. Šahvorostovi rõhub oma süütunne. Miks me ei peaks uskuma? Usaldus tõstab inimest. Me ei saa üldkoosoleku protokolli saata, sest selleks peaksime kõik kessoonitöölised kokku kutsuma, Šahvorostovi aga tunneme ainult meie. Me kirjutame lihtsalt kui grupp töölisi, tema seltsimehi, kes teda tunnevad ja kellel on temasse usku. Meie kiri ei lahenda küll Šahvorostovi saatust, kuid ma arvan, et see aitab selle lahendamisele kaasa. Ma tahaksin väga, et aitaks. Ma mõtlen, et hääletama me ei hakka. Košitš lubas valmis kirjutada, ju ta siis kirjutabki, ja kes tahab, see paneb käe alla. Mina kirjutan alla igal juhul. See on igaühe isiklik asi. Kuidas on, mehed, kas arutame seda küsimust? On mul õigus?»

«Õigus,» kinnitas Košitš kähku. «Pole siin enam midagi arutada. Ega me koosolekut pea. Kordan: mina isiklikult Ilja Šahvorostovi ei tunne, pole teda oma silmaga näinud, kuid ma kirjutan selle kirja valmis ja

alla kirjutan ka. Mul on usku inimesesse. Tema töömehe südametunnistusse. Ta pole mingisugune bürokraat. Niisuguse kaitseks välja astuda ei ole patt.»

«Kui otsustati, et ei aruta, ärme siis arutame,» ütles Pikk-Muhhin. «Košitš räägib väga ilusasti, kuigi mina tema asemel ei ruttaks oma allkirjaga, kui ma inimest ei tunne. See on juba oma sisult vale. «Mul on usku, mul on usku!» Košitš on vaevalt üheksateistkümnene, töölisena aga veel päris verivärske.»

«Kuid inimene olen ma olnud kõik üheksateist aastat!» käratas nüüd juba Kazbitš, aga mitte Košitš. Tema ninasõõrmed liikusid.

«Otsustati ju, et ei vaielda,» jätkas Volodja rahulikult. «Minagi kirjutan alla, kui see aitab. Ka minul on usku. Kuid esialgu mitte Šahvorostovisse, vaid et meie ise kõik üheskoos temast töömehe teeme. Äratame temas töömehe südametunnistuse, mida tal seniajani vähevõitu oli. Ja kui me kirjutame, siis olgu ka protokoll, kutsume koosoleku kokku nagu kord ja kohus. Mis dokument võib üks erakiri olla? Aga kui Teterev arvab, et võib, siis olgu pealegi.»

«Kollektiivselt kirjutavad väga paljud,» torkas Košitš vahele. «Isegi akadeemikud. Üleeile lugesin «Pravdast». Kirjutati vanaaja mälestiste kaitseks. Aga meie kaitseme elavat inimest. Miks siis meie ei tohi?»

«Ütlen ainult selgituseks,» tõstis Pjotr Figurnov käe. Ta istus kõige äärmisena ja sirutas kogu aeg oma pikka kaela, et näha igaüht, kes rääkis. «Oleks see jutuajamine olnud kaks kuud tagasi, kui ma veel ei teadnud, kas too naine, kellel Šahvorostov pea lõhki lõi, jääb eluaegseks invaliidiks või saab terveks, oleksin ma allkirja andnud ainult Šahvorostovi mahalaskmiseks. Aga naine sai terveks. Kuigi rätikut peast ei võta — juuksed pole pärast haigust veel nii pikaks kasvanud, et saaks soengut teha. Kõige suurem viha Ilja vastu on minus lahtunud, kuid et ta selle vägiteo eest ainult ühe aasta istuks, seda pean väheseks. Liiga kergelt karistati teda. Mul pole tema vastu vähimatki kaastunnet. Aga ma kirjutan siiski alla. Teadku, et ka Pjotr Figurnov andis allkirja. Kuid mis sellest välja tuleb . . .» Ta tegi harali sõrmedega järsu liigutuse ja pigistas siis käe äkki rusikasse: «Ma ei ähvarda. See on niisama. Selguse mõttes.»

Tumark Markin tõusis püsti ja ronis lauahunniku otsa. Tahtis vist pikemana näida.

«Ma ütlen seda, et algul mõtlesin teisiti. Ei mäleta, et Šahvorostov oleks hea seltsimees olnud. Vahest ainult Barbinisse suhtus ta paremini. Aga Barbingi ütles vist temast ammu lahti. Jah, ta töötas meiega koos. Kuskil peab ju töötama! Ta pole ju ikkagi mõni bandiit või varas. Kas ta meile meeldis või mitte, see on igaühe oma asi, aga et temale meist ükski ei meeldinud, see on päris kindel. Ütelge, seltsimehed, kas ta kutsus meist kedagi kunagi enda poole?. . .»

«Tal oli niisugune perekond,» sõnas Teterev, Tumarki katkestamata.

«Kas ta tuli kellegi juurde ise, lihtsalt kui sõber? Tema armsaim koht oli õlleputka. Püstijalu. Kes koos putkasse ei tule, see pole ka seltsimees. Kes tööl kuskil nurga taga temaga pudelit ei kummuta, see pole ka sõber. Miks peaksime siis meie endid temale sõpradeks pakkuma? Aga kui peame jälle temaga koos töötama, eks me siis tööta kah. Kuid pärast tööd õlleputkasse me temaga niikuinii ei lähe. Algul oli minu arvamine, et ma alla ei kirjuta. Aga ma annan allkirja siiski, kuigi kõik see, mis ma ütlesin, jõusse jääb. Ei tea, seltsimehed,» ja Tumark tõstis anuvalt käed rinnale, «ei oska öelda, kuid äkki hakkas mul temast hirmus kahju.» Ta laotas kimbatuses käsi. «Nii kui Pjotr Figurnov ütles: «Mul pole tema vastu vähimatki kaastunnet,» nii hakkas mul temast kahju . . . Kirjutan kaastundest alla.»

Ta istus tagasi oma kohale, lahutades kogu aeg kuidagi süüdlaslikult käsi, ega julgenud kellelegi otsa vaadata, nagu oleks ta mõne häbiteo korda saatnud. Võttis jalge eest peotäie kivikilde ja hakkas neid Jenisseisse loopima. Teterev köhatas pihku ja näitas minu peale:

«Vist ainult Barbin pole veel oma arvamust avaldanud. Kas kirjutad alla?»

«Esiteks ei usu ma seda kirja,» sõnasin ma. «See on mingi võltsing. Kes see autojuht Timofejev on ja miks ta nii naiivse kirja kirjutas?»

«Noh, Barbin,» venitas Teterev pettunult, «ei tohi ikka niiviisi kõike kahtlustada. Ütleme, et seda kirja poleks olnud. Miks ei võiks me siis ise, omal algatusel

kirjutada? Kiri on meile ju ainult tõukeks. See pole mingi nõudmine. Ma arvan, et sellest saad sa ise ka aru. Ma tahaksin väga, et sa sellest aru saaksid.»

«Saangi aru,» ütlesin ma. «On iseasi kirjutada siis, kui me teame, et inimene on ennast tõesti parandanud või tahab parandada, ja meie aitame teda. Aga kui on teada, et ta tahab maksku mis maksab kiiremini vanglast pääseda, et uut juurdlusasja kinni mätsida, siis on hoopis teine lugu.»

Ei tea kes, küllap vist kõik hüüatasid nagu ühest suust: «Tohoh! Ja sina tead seda?» Ning tundes juba ette rõõmu, et lükkan kõik korraga ümber, ütlesin resoluutselt ja kindlalt:

«Tean jah!»

«Noo? Mis juurdlusasi see siis on, Barbin?» küsis Teterev.

«Vladivostokis pandi ta õde spekulatsiooni pärast istuma ja sealt jooksevad niidid ka Ilja juurde. Aga mis sest rääkida, te ju ise mäletate, kuidas ta alati postipakke sai!»

«See annab asjale paugupealt teise pöörde,» ütles Figurnov.

«Peaaegu,» lisas Pikk-Muhhin.

«Noo,» venitas jälle Teterev, «postipakid, õde, Vladivostok, spekulatsioon ... Kas sa, Barbin, tead seda ikka päris kindlasti?»

«Päris kindlasti!»

«Eks räägi siis,» nõudis Košitš, «kust sa seda tead? Too faktid lagedale.»

Nüüd sattusin segadusse ja vaikisin, sest fakte ei teadnud ma mingisuguseid.

«Üldiselt on nii,» ütles äkki Figurnov, «et juurdlusasju peetakse niikaua saladuses, kuni nad pole lõpetatud. «Niitidest» võib ainult kohtu-uurija teada. Seda ütlesin ma selguse mõttes.»

«Kostja, kas sind on ka välja kutsutud?» küsis Tumark, sikutades end juuksetukast.

«Ei, ei ole kutsutud,» vastasin ma, «aga ma tean seda kindlasti!»

«Kas kohtu-uurija on su isiklik sõber?» küsis Pikk-Muhhin. Ma tundsin, et minu sõnad jäid ikka nõrgemaks, et meeste küsimustes oli umbusku, nagu oleks Kostja liiale läinud.

«Kohtu-uurijat ma ei tunne,» vastasin ma, «aga tean.»

See kukkus välja juba päris lapsikult. Kuid ma ei saanud ju rääkida kirjast, mille Šahvorostov Šurale saatis, ja veel vähem seda kirja näidata, sest ma ise põletasin selle ära. Juba teist korda mu elus tuli nii välja, et Šura pärast jäi suu lukku!

«Ehk oled sa ise ka koos temaga juurdlusalune,» küsis Košitš mürgise kaastundega, «ning andsid allkirja, et sellest ei räägi?»

Lausa näkku mehed veel ei naernud, aga nende tuju oli tõusnud ja ma lugesin nende ilmest: «Olgu peale, Kostja, kõik on selge: sul on Šahvorostoviga vanad arved klaarida. Tee kuidas tahad, kuid meie oma otsust ei muuda.»

Veel kord küsisin ma sisetelegraafi kaudu oma südametunnistuselt: «Kas ütlen kõik?» Südametunnistus vastas kohe: «Ütle!» Aga samas saabus ka teine telegramm: «Millega sa seda tõestad? Šura keeldub muidugi rääkimast. Muud tõendit sul pole. Täiesti asjata teeksid Šura kogu maailma naerualuseks. Ka ise satud narri ossa, sest missugune loll siis niisuguseid kirju teisele näitab. Mehed tahavad Šahvorostovi toetada, teades väga hästi, mis lind ta on, sina aga tahad hukutada Šurat, kes on sulle ainult head teinud. Eks tee talle lõpp peale! Ta on ju nii palju kordi rääkinud: «Kostjake, küll ma olen õnnetu inimene ...» Anna siis sina viimane hoop! Õnnetuid on kergem vagaseks teha ...»

Ning ma laususin:

«Olgu peale. Kui ei usu, pole vaja. Küllap elu ise näitab. Kokku võttes pean ütlema, et mul on kõht tühi, ja pealegi — kui Koroljova on juba ära läinud, siis ma ei tea, kes kodus Aljoška juures on.»

Kõik tõusid korraga püsti ja ütlesid läbisegi, et nendelgi on kõhud tühjad ja et kõik on juba päris selge.

Just samal ajal tuli ka kaatri vanem ja hoiatas, et kui me kohe ei sõida, siis läheb ta kaatriga teist ülesannet täitma, ja sel juhul jääme me sillapukile kuni järgmise vahetuseni. Kõik jooksid kaatrile. Kukkus nii välja, et mina ja Teterev jäime viimasteks. Ütlesin talle käigu pealt:

«Ma ei saa aru, Teterev, — me liigume kommunismi, kus närustele inimjätistele ruumi pole. Mida siis

sina tahad — et ka Šahvorostov kommunismi tuleks? Ta ei muutu ju. Ilma prokurörita ei saa ta sammugi tehtud.»

«Ja sina tahad, et kommunismi jõuaksid ainult prokurörid?» vastas Teterev kurjalt. «Kuhu siis teised kõik panna? Kas nende jaoks peab erilise kapitalistliku korra looma, oma riigi rajama? Me peame iga inimest hoidma, tema eest võitlema. Kaitsma. Loovutada on lihtsamast lihtsam.»

Ja ta läks roolikambrisse kaatri vanema juurde.

Vesi oli Jenisseis ikka veel väga kõrge, aga juba selgem. Kollast vahtu ja prahti jäi järjest vähemaks. Peenikesed liivakübemed, mis vees hõljusid, sätendasid päikeses hõbejalt. Paneb tõesti imestama, kuidas nii võimas ja kiirevooluline Jenissei pole kõigi oma miljonite aastate jooksul seniajani suutnud maad läbi lõigata või vähemalt mõne kilomeetri sügavust sängi uhta. Ta on ju selle aja jooksul mööda põhja nii tohutul hulgal rühka veeretanud! Aga seda tervenisti ära uhta pole ikkagi suutnud. Kustkohast seda ometi nii suurel määral peale tuleb?

Üldiselt oli Teterevil muidugi õigus. Ja kas ma siis ise sellest aru ei saanud? Aga kogu vigur selles seisiski, et «üldiselt». Tapa või maha, kuid Šahvorostov selle «üldise» alla ei käinud. Ent tema eest võidelda oleks siiski ehk võinud. Loovutada oli tõesti lihtsamast lihtsam.

Kaldal ma ütlesin seda Teterevile. Ta muutus kohe leebemaks.

«Sa reageerid märkustele hästi, Barbin. Mulle meeldib see. Isiklikust sallimatusest inimese vastu peab üle olema. Kaitsma peab põhimõtteliselt.»

Me surusime teineteisel kätt ja läksime kumbki ise külge. Siis tuli Vasjal äkki midagi meelde ja ta jooksis mulle järele.

«Oota, Barbin, sa ütlesid seal,» ta osutas käega jõe poole, «sa rääkisid seal Koroljovast. See on ju sama, kes «Rodinal» postiametnikuna töötas? Damdinalia kõneles mulle jälle temast, aga mul läks meelest ära. Sa võiksid oma Aljoška meie poole tuua. Tead ise, et meie perekonnas on kakskümmend üks inimest. Küllap hakkama saaksime.»

«Mis siin Koroljova asjasse puutub?» küsisin ma. Mind solvas see kuidagi, otsekui kõrvetas. «Mis on siin Koroljoval tegemist?»

«Koroljoval?» imestas Teterev. «Ta ei puutu üldse asjasse. Ma rääkisin sulle sinu pojast. Sa too Aljoška meie juurde!»

Kuid mina ei saanud ikkagi lahti mõttest, et Vasja Teterev oli Šura kohta midagi solvavat öelnud, mina aga ei osanud Šura eest välja astuda, ei osanud teda põhimõtteliselt kaitsta.

Aljoškaga õiendas kodus Ljonka. Šura oli juba ära läinud. Ljonka ütles mulle:

«Ta ootas sind väga. Jutustas Norilskist, et oli ühes mehes väga eksinud. Tal oli seal raske elu. Aga sind ta kiitis. «Kostja on nii südamlik ja arusaaja, ta on ainuke inimene...» ütles ta. Pärast nuttis. Ma ei tea, miks? Ma käisin Slavkaga konsultatsioonis. Mine söö. Suppi keetsin täna ise. Kuid males võitsid sa mind eile ülekohtuselt. Ma näitasin Slavkale. Ta ütles, et ma oleksin võinud sinu vankri hobusega ära võtta.»

«Miks sa siis kaitsesid?»

«Ma kartsin,» vastas Ljonka, «mul oli kuningannast kahju. Äkki võtad ta ikkagi mõnel kavalal kombel ära.»

Ning ma mõtlesin: aga minul oma kuningannast kahju ei olnud, ma loovutasin ta Ljonkale, isegi ilma mängimata. Teine «kuninganna» aga valas millegipärast pisaraid.

Võib-olla on tõesti parem, kui ma homme Aljoška Teterevide juurde viin?

Üheksas peatükk

MISPÄRAST LAUPÄEV?

Halb tuju ei kesta mul kaua, ta veereb ise maha nagu vihmavesi polüvinüülkloriidist mantlilt. Aga kui seda võrdlust edasi arendada, siis lisan: vesi jookseb õlgadelt alla, ent koguneb taskutesse. Sealt tuleb ta välja raputada. Ka halb tuju tuleb vahel jõuga maha raputada. Kui see on «taskutesse» kogunenud.

Mul on mitu võtet, et närivast nukrusest kiiresti lahti saada, kui ta on minu üle võimust võtnud.

Esimene võte — lugeda mõnda humoristlikku raamatut, aga niisugust, milles on tõesti midagi naljakat.

Teine võte — minna sauna ja kasevihaga tublisti vihelda. Võtad lavale kaasa kapatäie külma vett. Niipea kui juuksed kõrbema hakkavad, kallad pähe. Viskad leili juurde ja jälle vihaga siuh-säuh. Nuustikut aga hõõrud maasikaseebiga.

Kolmas võte — söö tükk soolaomulit sibula ja päevalilleõliga. Pärast joo kuus klaasitäit kanget teed külmutatud astelpajumarjadega.

Neljas võte — veerand tundi vaikselt vaadata Aljoškat, kui ta magab.

Ljonka sõnad, et Šura oli jälle nutnud, rikkusid mu tuju. Möödus tund, teine, kolmas, mina aga tundsin ikka veel ängistust.

Aljoška ei tahtnud kuidagi magama jääda ja seepärast ei saanud ma neljandat võtet rakendada. Aga kui ma poisi sülle võtsin, siis ta karjus, vehkis jalgadega ja tagus mulle vastu põski, nii et ma ta kohe Ljonkale üle andsin.

Ma teadsin, et «Gastronoomis» ei olnud head heeringatki saada, omulist rääkimata. Ja kust te juuni alguses võtate külmutatud astelpajumarju?

Ljonka jooksis jõelaevanduse raamatukogusse humoristlikku raamatut tooma. Tõi «Forsyte'ide saaga». Pole seda lugenud. Oma poolteist tuhat lehekülge. Otsast lõpuni ei saa ta muidugi naljakas olla, aga katsu sa leida, kus ja mis seal naljakat on. Küsisin Ljonkalt: «Kuidas sa valisid?» Ta vastas: ««Balhaši» kolmas tüürimees tõi selle parajasti ära. Pani letile ja hakkas oma muljetest rääkima — naersid raamatukoguhoidjaga, nii et hing kinni. Tead, Kostja, küll nad naersid, oi kuidas nad naersid . . .» Küsisin: «Kas sa tead ka, mida nad naersid?» Ljonka solvus: «Kuidas mida? Muidugi raamatut! Ma ju tean.» Ütlesin talle: «Kui sina oled ka kahekümne nelja aastaselt kolmas tüürimees ja lähed niisuguse noore neiu juurde raamatukokku, siis tead! Siis ajab sind naerma isegi Kisseljovi «Geomeetria».»

Läksin sauna. Vihtu oli meil veel möödunud aas-

tast järel, rippusid pööningul. Aur pahises torust ja undas nagu laevavile, nii et ükski peale minu ei julgenud lava ülemisele astmele ronida.

Kui mu vihast olid ainult tühjad raod jäänud ja ma lavalt alla koperdasin, siis öeldi mulle, et olen nagu keedetud vähk ja peaksin tingimata veidi lamama, et südamerabandust ära hoida. Keedetud vähkidest olen ma ainult lugenud, oma silmaga pole veel näinud, aga millegipärast kuulata sellest meeldis ja veel rohkem meeldis see, et südamerabandust ma ei saanud. Süda ei peksnudki teab mis kõvasti, ehkki ma pikali ei heitnud, vaid hakkasin ennast kohe maasikaseebise nuustikuga kärmesti nühkima.

Koju tulin juba päris rõõmsas tujus, kondid olid kerged. Mul vedas: teel ostsin ühest kauplusest suitsunelma kõhuosa, mis peaaegu täielikult asendab soolaomulit, ja purgi ananassikompotti, mis oma maitselt on astelpajumarjade järel teisel kohal. Aljoška magas juba, silmitsesin teda veerand tundi. Et sats täielik oleks, jäi veel ainult «Forsyte'ide saagat» lugeda.

Meie korteris oli midagi nagu muutunud, tundsin seda juba enne saunaminekut, aga mis nimelt, sellest ei saanud ma aru. Nüüd oli see muudatus eriti märgatav. Ei tea, kas teiega on midagi niisugust juhtunud või mitte, aga minuga on seda ette tulnud sageli, et käid ja käid ega suuda kuidagi aru saada, mis teisiti on. Siis äkki märkad, et Maša on lauale uue vahariide laotanud!

Kuid seekord ei leidnud ma mitte midagi. Aga midagi uut ometi oli. Küsisin Ljonkalt. See ainult muigas kavalalt.

Mängisime eilse malepartii uuesti üle. Ljonka pääs tõesti oma kuninganna, ta võttis ratsuga minu vankri, minu kuninga aga võttis ta ära väsitustaktikaga vist kolmesaja neljakümne viiendal käigul. Ta ei kuulutanud lihtsalt matti, vaid sõna otseses mõttes võttis lualt minu kuninga ära ja koputas selle malendi kuningliku peaga vastu seina. Mul oli hea meel, et Ljonkast kujuneb tugev maletaja.

Hilja õhtul toodi telegramm Moskvast. Selles oli kirjutatud: «armas kostja diplomi kaitsmine läks väga hästi olen rõõmust pöörane sõidan rongiga neli vagun kolm tule vastu suudlen sinu maša.» Käisin kätel terve

suure ringi. Ja kui telegrammi teist korda läbi lugesin, siis märkasin, et Maša oli suures rõõmutuhinas unustanud märkida, mis kuupäeval ta Moskvast välja sõidab. Nüüd tuleb mul mine tea mitu korda jaamas vastas käia.

Öösel algas lõbus äike. Täpselt niisugune nagu «meie jääminеku» ajal. Esimene äike sel aastal. Lükkasin akna lahti, ning samal ajal kui taevas teravad välgud sähvisid, kõu majaseinu raputas ja vihm tühja tänavat raskete tihedate jugadega piitsutas, seisin aknalauale toetudes, paljas selg külma saju all. Keegi paharet aga nagu õrritas tagant: «Kostja, kas sa sinna, loigu keskele, ei taha paterdada?» Ja kui oleks natukenegi valgem olnud ning Kostja Barbin Ljonkast noorem ja Aljoškast vanem, oleks ta kindlasti paljajalu välja sibanud — lompides paberlaevukesi ujutama.

Vihm peksis märga maad. Kauni heleda vulinaga vulisesid veeojad, mida võis näha ainult välgusähvatuste ajal. Algul lõhnas maa kuivast kirbest tolmust; siis kandus läbi akna tuppa õlivärvi ja roosteste katuste lõhna; seejärel lõhnas tarade pehkinud puu ning sooja märja kivi järele; siis oli tunda Jenissei põhja poole avaneva kauguse hõngu, mida levitavad kaldal õitsvad pedajad ja jõe pinda kattev kullakas suir; ning lõpuks tundsin kibekat lõhna, mis uhkas toomingaõitest ja puhtast hommikutaevast, mida võis näha ainult meie Krasnojarski Stolbõ kaljude tipust, kui nende all olid puud kastesäras ja sügavate nõgude kohal voogas sinakas udu. Ühesõnaga, kui kõigist neist lõhnadest oleks saanud buketi koostada, siis poleks see ühessegi vaasi mahtunud.

Äike läks Jenissei taha mägedesse, kus pürgis kõrgusse Takmaki tipp. Välgud ei raiunud nüüd enam mõõkadena lähedast musta taevast, vaid pilgutasid kavalalt silma juba kuskilt silmapiiri tagant. Kõu kõmistas õliselt ja ettevaatlikult. Ning vesi ei jooksnud enam pilvedest, vaid läbi plekktorude katustelt.

Selg ja kael olid mul päris kangeks jäänud. Võtsin froteerätiku ja hõõrusin ennast nagu talvel pärast lumega pesemist. Seisin veel hetk aega akna all. Mõtlesin: «Äkki on Maša juba täna välja sõitnud? Seisab vagunis akna all ja vaatab samuti välja?»

Huvitav, mis ilm täna Moskvas on? Võib-olla on

täpselt samasugune nagu siin? Kahju, et ma raadiost ilmateadet ei kuulanud.

Meil on juba südaöö, seal aga alles õhtu. Maša! Ning mulle näis, et selle lustaka öise äikese rõõmsalt pilkuvate välkude, tümiseva kõue ja hästi lõhnava vihmavalinguga, mis pesi puhtaks tolmunud aknaruudud ja majade seinad, uhtis tänavailt minema kõik prahi ning risu, oli saatnud Maša oma telegrammiga.

Tundsin vastupandamatut soovi minna seina juurde, kus rippus foto «Meie jääminek», et Mašaga veidike juttu ajada nagu alati, ühtki sõna lausumata.

Toas oli pime, ent mitte täiesti, sest tänavalt paistis ikkagi mingit valgust sisse, tuli see siis kaugete välkude sähvimisest või jõesadama laternatest.

Astusin seina juurde ja siis alles märkasin seda uut, mida olin juba õhtust saadik otsinud. Just meie foto all rippus nüüd jämeda söepliiatsiga joonistatud portree Aljoškast. Aljoška naeris. Naeris imeliselt lustakalt ja soojalt. Isegi selles hahkjas hämaruses oli selgesti näha, kui rõõmsalt tema silmad särasid. Ja kui vaadata raasike ülespoole, Mašat, siis võis kohe aru saada, et Aljoška on tema poeg.

Tõmbasin portree seinalt ja ruttasin valgusele lähemale.

Ei tea, võib-olla see, kes maalikunsti väga hästi tunneb, oleks ehk selles portrees mõningaid puudusi leidnud. Mina küll ei leidnud. Nägin ainult, et see oli päris elav Aljoška, et joonistus oli vahva, vii või näitusele, ja et niisugusel toredal poisil saab olla muidugi ainult üks nimi — Barbin. Küll ta naeris! Ei tea, kas Aljoška ise olekski osanud nõnda naerda.

Süda täitus kohe päris tõelisest õrnusest Šura vastu selle toreda kingituse eest, mille ta oli mulle salaja valmistanud, kuid samal ajal võtsid minus võimust ka viha ja pahameel: kui ta oskab nii hästi joonistada, miks seisab ta siis käruga tänaval ja müüb mingisugust gaseeritud vett?

Pildi nurgas olid nimetähed «A. K. (Š...)». Esimesed kaks — «A. K.» — on Aleksandra Koroljova. Aga mida tähendab sulgudes ja kolme punktiga Š? Šura? Narrike! Milleks siis kolm punkti?

Istusin päris tükk aega ja imetlesin Aljoška näolapikest. Vahtisin vist terve tunni ja vajusin voodisse,

kui kõrvus juba kumisema hakkas. Seepärast ma vist ei kuulnudki hommikul, kui äratuskell laual tirises.

Mind äratas Šura. Tal oli teine võti.

«Kostjake, kas sa täna tööle ei lähegi?» küsis ta. «Kell on juba kahekümne minuti pärast kaheksa.»

Mind nagu paisati voodist välja, ainult trussikud jalas.

«Miks ei lähe!» karjusin ma. «Ja Ljonkal on kell üheksa eksam. Ka tema magab veel. Aja üles!»

Pistsin taskusse kääru leiba ja eilsest õhtust jäänud tüki nelmat ning tormasin silla poole, pesemata ja söömata. Kaatrile jõudsin hüpata viimasel hetkel.

Kui ma toas riideid otsides ringi tuiskasin, rääkis Šura mulle midagi. Aga ma ei kuulnud, mida. Teate, vahel on kõrvad nagu lukus, kui sa millelegi muule mõtled, hiljem aga hakkavad kõik sõnad, mis sissepääsu ootasid, hanereas pikkamisi su teadvusse trügima. Kaatril välgatasid peas Šura sõnad: «Kostjake, kas sa praegu ei saaks kuidagi ... ainult viis minutit?» Lüüsikambris lisandus veel: «Mul oleks väga vaja ...» Aga kessoonis juba: «Kui sa õigeks ajaks tagasi ei jõua, tule siis tänavanurgale, käru juurde.» Ning Šura oli rahutu.

Kuid mind ei häirinud see kuigivõrd. Minu rind oli ikkagi mingist rõõmsast elevusest tulvil, töötasin erilise naudinguga, märg rühk sarnanes minu silmis briljantidega; ma isegi ootasin kogu aeg, et kas äkki ei sirata tõesti mõni teemant. Võtsin kõik Šura sõnad kokku ja andsin endale lubaduse, et ma kojuminekuga aega ei viida.

Ka teised panid tähele: «Kostja, miks sa täna nii rõõmus oled?» Mina aga kehitasin õlgu: «Ei tea, olen alati niisugune.» Kuid õhk kessoonis oli täna ilmselt meeldivam ja isegi nagu pehmem, kuigi lõhkamise järel oli veel tunda gaasi lõhna: alles öösel läks lõpuks korda purustada kivimürakas, mille pärast eile kessoon oleks peaaegu vett täis valgunud. Vesi oli puhtanisti kadunud ja pori ei kleepunud enam saabaste külge. Kopp käis ilma suuremate peatusteta üles-alla.

Minu vaimusilma ette ei kerkinud mitte ainult meie sild, mida mööda juba varsti liiguvad autod ja trollibussid, vaid ka hüdroelektrijaama saja meetri kõrgune hiigelpais, mis ei seisnud Jenisseis üksikutel pukkidel,

nagu meie neid praegu teeme, vaid ühtse müürina. Ning mul oli kange tahtmine kessoon võimalikult rutemini kaljule toetada ja üldse kogu sild lõpetada, et siis üle minna suure betoontammi ehitamisele ja rühmata Jenissei iidses põhjas tammi Šumihha tiivas. Kui ma jälle kord laeval olen, võin silla alt läbi sõites igaühele öelda: «See on minu töö,» hüdroelektrijaama tammi müüre läbides aga võin näpuga näidata jõe uuele, jubedale sügavusele ja samuti kiidelda: «Seda tammialust kaljut raiusin ka mina oma kätega.»

Üldse nägin ma Jenisseid kuidagi tervikuna. Nii tema ülemjooksu Tuvas, lumiste Sajaanide taga, kus ta saab alguse pulbitsevatest kristallselgetest allikatest ja tormab siis juba julgelt ning kiiresti kaljuste mägede poole, kui ka neljakümne viie kilomeetri laiust avarat, rasket suuet, mis avaneb Kara merre, kus Jenissei kevaditi segab oma jääd ookeani igijääga. Kui vaadata gloobusele piki meridiaani, siis on meie suur Jenissei täpselt üks kümnendik maakera ümbermõõdust, ning kogu tema ulatuses näeme asulaid ja linnu, nii vanu kui uusi. Ainult et kui kõik vanad linnad ja asulad kokku võtta, isegi sellised nagu Turuhhansk, Jenisseisk ja Krasnojarski vana linnaosa, siis üksnes uus Norilsk tuleb juba kaks korda suurem.

Olgu muuseas öeldud, et Igarka üle olen ma alati uhke olnud. Linn on oma saeveskite poolest tuntud kogu maailmas. Aga Jenissei kaldale on juba teinegi saeveskite keskus kerkinud — Maklakovo, ja koguni nii suur, et Jenisseisk võiks talle eeslinnaks olla. Ja raudteegi ehitatakse otsejoones Maklakovosse, aga mitte Jenisseiskisse. Sealt edasi tungib ta Angara ja Podkamennaja Tunguska vahel põlistaigasse, Jenissei taga asuvatesse kivisöe- ja maagileiukohtadesse, mille sarnaseid pole veel kuskil mujal maailmas avastatud. Jah, Barbin, Barbin, kõikjal on sind vaja! Siberis on tänapäeval palju inimesi, aga sinust on ikkagi igal pool puudus.

See päev oli veel sellegi poolest imelik, et Košitš ei teinud kordagi kellelegi säru. Ainult et vahetuse lõpul hüvasti jättes andis Vitali Antonõtšile erandina kätt: «Jääge terveks! Homseni!» Nende Košitši sõnade pärast oleks võinud solvuda, aga homme oli pühapäev.

Ja meil oli juba ammu kokku räägitud, et pühapäeval koguneme Teterevide juurde ja sööme koos lõunat.

Koju jõudsin ma hilinemiseta. Esimene asi, mis ma tegin, oli see, et lajatasin oma laia kareda kämblaga vastu Šura pehmet peopesa, nii et ta valu pärast karjatas. Mina aga sõnasin:

«Aljoška portree eest. Aitäh! Hommikul oli isegi see mul meelest läinud. Kuidas ja millal sa ometi oskasid selle nii vahvasti valmis joonistada? Lihtsalt ime!»

Šura kohmetus hirmsasti, isegi ta kael muutus üleni punaselaiguliseks.

«Kas sulle meeldib, Kostjake?»

Päris tükk aega rääkisime sellest portreest.

Šura näitas, mis oli väga halvasti välja tulnud, mina aga näitasin, mis oli väga hästi välja tulnud. Ma rääkisin talle, et ta püüaks võimalikult rohkem joonistada, sest praegu on tema anne vist oma täies jõus. Šura vangutas umbusklikult pead ja ütles, et ta pole enam kaks aastat pintslit ega pliiatsit kätte võtnud, ning ta ei mõistvat ise ka, kuidas ta selle, kuigi väga kehva, eskiisi üldse valmis sai. Võib-olla ainult sellepärast, et ta on Aljoškasse lausa kiindunud.

Seda kuulata oli mulle vägagi meeltmööda nagu igale isale. Ja siiski, mõtelge ise järele: tuli kuidagi nii välja, et Aljoška ei kuulunudki nüüd enam tervikuna mulle ja Mašale, vaid üks teatav osa temast oli nagu Šura oma.

Pärast sõime lõunat. Ljonka istus koos meiega ja tikkus kogu aeg vahele rääkima. Ta tahtis kangesti jutustada, kuidas ta oma viimase eksami tegi. Ja mõtelge ometi, sai viie!

Ma ei andnud Ljonkale kunagi heade hinnete eest raha, nagu raadios Mironova ja Menaker selle kohta üht instseneeringut ette kannavad. Aga viimane eksam, ja veel viie peale — seda tuli muidugi tähistada. Võtsin taskust raha, ulatasin Ljonkale ja ütlesin:

«Seni kui teevesi keema läheb, mine too üks kilo glasuuriga prääniku, ülejäägi eest osta endale, mida ise soovid. Peale selle ostan sulle uued paksude kautšuktaldadega kingad. Mine nüüd.»

Mul oli endiselt hea tuju. Olin valmis Ljonkale isegi auto kinkima. Ühe kummi ostmiseks oleks mul praegu raha jätkunud.

Ljonka lõi särama nagu Terskovide uksekell ja tormas minu käsku täitma. Aga Šura püüdis ta kinni ja tõmbas oma käekotist samuti raha välja.

«Ljonjake, see on minu poolt. Soovin õnne! Soovin südamest õnne!»

«Šura,» käratasin ma vihaselt, «sa ei tohi nii teha!»

«Kostjake,» vastas Šura süüdlaslikult, «ära pahanda. Ma armastan Ljonjat nii väga!»

Heldinult naeratas ta poisile. Ka Ljonka naeratas talle vastu ja lipsas uksest välja. Šura nägu muutus otsekohe. Šura tõmbus kössi nagu siis, kui inimesele lasest krohvi pähe kukub.

«Kostjake, kallis,» ütles ta vurinal, «anna mulle andeks, andesta! Ma petsin sind.»

Ma ei taibanud kogu seda kiiret muudatust. Tema sõnu ei osanud ma tõsiselt võtta. Ma ei saanud järsku aru, miks Šura nõnda kahvatas, miks ta hääl värises ja sõrmed laua vahariidel närviliselt tõmblesid.

Tõsi, ma olin märganud, et ta kõik need päevad oli kuidagi tujust ära, hommikul ütles midagi rahutut ning eile oli ta jälle nutnud, nagu Ljonka rääkis. Ent see kõik on ju jama, kui päev on nii tore ja rõõmus, Aljoška vaatab portreelt, nägu naeru täis, Maša aga on vist juba Kirovisse jõudmas.

«Petsid?» küsisin ma. Mind ei häirinud see üldse. «Kah mul asi! Kuidas sa siis petsid?»

«Kostjake, ma ei suuda enam, ma pean kogu tõe...» Ta kõneles väga-väga kiiresti, ilmselt kartes, et ei jõua selleks ajaks, kui Ljonka prääniku tagasi tuleb, lõpuni rääkida. «Kostjake, tee minuga, mis tahad... Ma valetasin sulle, kõik oli vale... Ma ei saatnud sinu kirja Šahvorostovile ära, kirjutasin talle ise...»

Olge lahke, uus põnts! Mis ta ometi selle Šahvorostoviga jahib? Nagu poleks maailmas midagi tähtsamat ega kedagi huvitavamat.

«Šura, sa vilista kõige selle peale,» ütlesin ma resoluutselt. «Mina kirjutasin, sina kirjutasid, tema kirjutas, meie kirjutasime. Ma ei taha sellest enam kuuldagi. Mis sa ennast vaevad! Noh, kui kirjutasid, olgu siis pealegi. Lülita muusika sisse!»

«Ei, Kostjake!... Ma olen omadega hoopis sassis. Nii sassis, et ei teagi kohe... Kirjutasin veel ka Teterevile...»

«Ohoo! Teterevile? Seda ma arvasin, et seal oli mingi sohk. Ja nemad, narrid!» Hakkasin suure häälega naerma, meenutades, kui tõsiselt ja missuguse kaastundega Vasja Teterev seda kirja teistele ette luges. «Sellega sa vedasid meie mehi küll ninapidi! Kui neile ütleks, nad kisuksid su tükkideks.»

Šura sirutus üle laua ja haaras mu käed.

«Jäta ometi see naljatamine! See on hirmus tõsine asi! Kostjake, ma kartsin sinu pärast . . .»

See oli uus lops! Kartis minu pärast, et Šahvorostov võiks vihastada. See ongi siis see «kuninganna kaitse». Ja-jah! . . .

Šura jätkas, rääkis midagi kummalist ja metsikut, sõnu endise kiirusega vuristades.

«. . . ma kartsin enese pärast . . . Kui ma teda ei aita, paneb ta ka minu istuma. Mäletad tema kirjas sõnu: «. . . ega sinagi selles asjas süütu ole». Kostjake, ma räägin praegu ausalt, täitsa ausalt, ma ei valeta midagi, mitte ühtki sõna ei valeta . . . Kui mind laevalt lahti lasti, siis Šahvorostov aitas mind . . . Ta tutvustas mind ühe oma sõbraga. Siis ma ei mõelnud üldse, et abiellun. Aga kukkus nii välja . . . Ja minust sai . . . Seal, põhjamaal, müüsin ma seda, mida Šahvorostov meile, minu mehele saatis . . . Paljude tuhandete eest . . . Siis ma tahtsin, et mul oleks hästi palju . . . Noh, kõike: raha ja riideid ja ehteid, et ma võiksin igale poole sõita ja, ühesõnaga, hästi elada . . . Ma käisin tööl, ka tema, minu mees, käis tööl, et keegi midagi ei märkaks. Mõlemad töötasime pakase käes. Ja lumetormis. Kannatasime igasuguseid raskusi . . . Kuidas ma selle kõigega hakkama sain? . . . Ma tahtsin, et mul oleks raha, hästi palju raha . . . Et siis hiljem oleks kõike pikaks ajaks ja et ma ei tarvitseks töötada . . . Me ei varastanud ju riigi tagant. Inimesed teadsid, et nad rohkem maksavad. Aga nad tahtsid nii väga osta seda, mida kuskilt saada polnud . . . Eriti välismaa asju . . . Kellel siis kahju hakkab mõne ilusa asja eest rohkem maksta . . . Ma ei tundnud tol ajal häbi.» Ta puhkes väga kibedasti nutma, kohe suure häälega. «Nüüd pole mul enam midagi vaja, Kostjake. Ma ei taha enam mitte midagi . . . Tahan ainult . . . ainult . . . Ma arvasin, et kõigel on ammu lõpp . . . Poolteist aastat juba,

kui mees mu maha jättis . . . Peale selle neetud märkuse passis pole mulle temast mitte midagi jäänud . . . Šahvorostov aga nõuab minu käest kümmet tuhandet. Kostjake, mis kolm tuhat sina talle võlgned? . . .»

Vaene Šura, küll oli ta enese sisse mässinud! Ta vist arvas, et ka minu kolm tuhat, mis ma Šahvorostovile «võlgnevat», on tekkinud mingist ühisest hangeldamisest. Mis ma nüüd peaksin temaga tegema? Küll on ta ära hirmutatud, vaeseke! Kas peaksin talle ust näitama: «Säärastega ei taha ma isegi rääkida»? Mehed astusid koguni Šahvorostovi-taolise kaitseks suure südidusega välja. On siis Šura temast halvem? Vasja Teterev ütles väga rängalt: «Kas sina, Barbin, tahad, et kommunismi jõuaksid ainuüksi prokurörid?»

«Šura,» ütlesin ma, «viska praegu kohe peast välja kõik see, mis on olnud. Südametunnistus on ju sul puhas?»

Ta vaatas äranutetud silmadega mulle otsa. Tõstis käe kaela juurde.

«Kostjake . . . ma ei tea, kuidas ma peaksin seda veel ütlema. Kas sa tõesti ei usu enam?»

«Hea küll! Olgu peale! Kui kirjutasid, siis kirjutasid. Aga nüüd unusta ära, et maailmas on olemas keegi Šahvorostov. Ära karda teda ega mõtle temale. Tee tööd, ja asi nudi!» Ma tahtsin meie jutuajamist naljatoonil lõpetada. «Täna on ju laupäev, sinu kõige armsam päev. Eks? Aga ehk on esmaspäev siiski parem? Kui tööle lähed. Võrdle neid . . .»

Tuppa tormas Ljonka, käed igasuguseid pakke täis. Ladus lauale ja kisendas:

«Kogu raha eest! Mina teen välja. Aga see . . .»

Ta keeras paberi lahti ja raputas sellest peole kaks täpselt ühesugust rinnanõela, kivist õit. Aina imesta, missugune kavaler tast on tulnud! Ühe ulatas Šurale.

«See on sulle. Teine on Mašale . . .»

Šura võttis õie vastu.

«Aitäh, Ljonjake! . . .»

Ning äkki puhkes jälle nutma, hüppas laua tagant püsti, jooksis köögist ära. Ja juba kuulsingi tema kontsaklõbinat välistrepil.

Õues ma ei jõudnud Šurale järele, tänavale joosta

aga ei saanud. Kujutlege ise, mis pilt see oleks: nuttev tüdruk ees, suur mehemürakas kannul. Nii oleks see võõraste silmis. Naabrid aga tunnevad kõik Kostja Barbinit ja teavad, et tema naine Maša on Moskvas.

Tulin tagasi. Ljonka istus löödult, ostud lauale laotatud. Ta ei jätnud tõesti ühtki kopikat endale, kulutas kõik ära. Nii helde pole Ljonka varem kunagi olnud. Tema näos oli praegu üldse midagi noormehelikku, ta isegi istus rühikamalt. Nagu oleks ta selle viimase eksamiga mitte ainult kaheksandasse klassi, vaid ka poisieast nooruki-ikka jõudnud.

Glasuuriga prääniku olid taldrikule kuhjatud. Mulle meenus, et alles möödunud aastal oli Ljonka samamoodi toonud pool kilo prääniku, aga seni kui ma teed keetsin, lakkus ta nad kõik keelega üle, lootes, et ma ei söö siis neid ja kõik prääniku jäävad ainult temale.

«Noh, vennas,» sõnasin ma, «hakkame siis kahekesi teed jooma!»

«Šura on hea inimene,» ütles Ljonka.

Rohkem ei rääkinud me ühtki sõna. Jõime vaikides.

Ei tea, millele tema mõtles, mina aga mõtlesin nii. Homme lähen ma Vasja Teterevi juurde külla, sinna tulevad kõik meie poisid. Seal saab naerda. Ülehomme lähen tööle. Kessoon tungib aina sügavamale jõe põhja. See on väga hea! Nelja päeva pärast ehk jõuab koju ka insener Maria Stepanovna Barbina, minu Maša! Aljoška hakkab õige varsti juba rääkima ja käima. Ljonka on peaaegu tudeng. Ma ise astun sügisel instituuti, kaugõppe osakonda. Ühesõnaga, kõik on selge ja puhas, pole vaja midagi karta ega häbeneda. «Kuninganna» Šura aga jääb oma käru taha seisma, ning ka tulevikus loeb märgi viiekopikalisi, võtab kirjakastist hirmuvärinaga kirju välja, ja kui ta koju läheb, siis ei tea kunagi, mis jutt teda seal ootab. «Ta on hea inimene,» ütles Ljonka. Miks sai Šurale omal ajal armsaks laupäev, aga mitte esmaspäev?

Kümnes peatükk

DINA LEIAB LAHENDUSE

Kiitsin Ljonkat ilmaaegu. Noormehena ei käitunud ta poolt päevagi, ainult laupäevase õhtupooliku. Pühapäeva hommikul muutus ta jälle poisiklutiks. Ta teadis väga hästi, et olin Teterevide juurde lõunale kutsutud. Tähendab, ta oleks pidanud kodus olema ja Aljoška järele vaatama. Kas või niikaua, kui ma lõunal ära käin. Kuid tema tõusis hommikul tasakesi üles, pistis kinni kõik glasuuriga prääniku, mis järele olid jäänud, võttis kaasa kogu leiva ja suhkru ning avamata karbi «Latikas tomatikastmes» ja jättis köögilauale kirja: «Läksin koos Slavka Burtseviga Stolbõle.» Stolbõle — see tähendas terveks päevaks. Tee nüüd mis tahad: kas mine külla või jäta minemata? Ma siiski läksin.

Tõstsin Aljoška vankrisse, sinnasamasse panin kaks pudelit portveini, pudeli keedetud piima, viis kuiva mähet ja «Forsyte'ide saaga» — Dina sai teada, et mul see raamat on, ja palus, et annaksin talle lugeda, — ning asusin teele.

Mul oli aega küllalt, sõidutasin Aljoškat mööda kaldapealset, näitasin talle sillasammast, kus ma töötasin, ja nahksilda, mida hiljuti hakati ehitama, siis läksime mäele, mis kõrgub muuseumi taga, ja imetlesime kahekesi parempoolset kallast, kus on igasuguseid tehaseid. Pärast sõidutasin poissi lihtsalt mööda linna. Ja ei tea isegi, kuidas sattusin tänavanurgale apteegi kõrval. Šura seisis oma käru taga, valges kitlis sarnanes ta arstiga. Ta laskis kraanist klaasidesse siirupit ja gaseeritud vett, soris taldrikus, millel olid märjad viiekopikalised. Mind ta ei märganud. Millegipärast keerasin vankri Aljoškaga silmapilk ringi ja sõidutasin teisele poole. Ise tundsin kanget hirmu, et äkki kuulen selja tagant: «Kostjake!»

Teterevid elasid suure kivimaja viiendal korrusel. Trepid olid väga järsud. Algul mõtlesin: «Jätan õige vankri alla.» Aga esiteks võivad, pehmelt öeldes, ebateadlikud elemendid selle ära ajada, sest ta on väga ilus, teiseks ei saa ma kõike korraga sülle kahmata: Aljoškat, kolme pudelit, mähkmeid ja «Forsyte'ide

saagat». Siis otsustasin ma koos vankriga viiendale korrusele minna.

Aga kui ma katsusin vankrit ülespoole tõugata, jäi see oma väikeste ratastega trepiastmete taha kinni. Kui ma ta järgmisel trepimademel ringi keerasin ja katsusin enda järel tõmmata, siis tõstis Aljoška kisa, sest ta jäi pea alaspidi ja pudelid veeresid talle peale. Lõpuks leidsin lahenduse: tõstsin vankri õlgadele ja jõudsin õnnelikult kohale.

Kõik olid juba koos, puudus ainult Vitali Antonõtš.

Üks vanaemadest — mul lähevad nad alati segi, kas Jelizaveta Jefimovna või Veera Prokofjevna — võttis kohe lapse minu käest ja viis kuhugi ära.

Üldse on nii: kui Teterevidele külla lähed, siis võta nimekiri kaasa, et mitte segi ajada, kuidas kellegi nimi on — kakskümmend üks inimest, see pole nali! Tõsi küll, hiljuti anti neile veel üks korter, sest vanas korteris oli neil nii nagu linnalähedase rongi vagunis: seista saab, istuda ka, aga pikali heita on võimatu. Kuid nemad, muide, siiski kuidagi magasid. Üldiselt aga elasid nad väga üksmeelselt. Ma ei tea, kuidas nad oma kahte korterit jagasid. Arvan, et mitte kuidagi. Ainult kirjutasid endid miilitsas sisse, viisid osa voodeid uude korterisse, aga magasid seal, kuhu keegi öö peale jäi. Peab tähendama, et teine korter anti neile esimesest väga kaugel, linna teises otsas.

Astud mõnikord õhtul nende poole sisse, siis muud ei kuulegi: «Kus Tonjake on? Kas ta jääb ööseks sinna?» Või: «Tädi Njura, tohin ma magada täna siin, Paška voodis?» Või siis: «Vanaema, las Vovka läheb sinna.»

Nii oli ka lõunasöögiga. Kord koguneb ühe laua ümber oma viisteist inimest, ja «peavanaema» ei tea, kuidas oma peret istuma panna, kust võtta taldrikuid ja nendele taldrikutele suppi. Kord valmistatakse toitu tervele perele, lauda aga istub kõigest viis inimest. Teised kõik läksid «sinna». Vasja taotles juba ammu, et mõlemasse korterisse telefon sisse seataks, siis oleks vanaemadel palju kergem. Saaks dispetšeerida.

Kui olid külla tulnud kogu perekonna ühised külalised, kamandas laua taga «peavanaema», minu arvates vist Jelizaveta Jefimovna, aga kui Vasja ainult oma sõpru kutsus, siis pandi kamandamine muidugi Dam-

dinalia Pavlovna peale. Ta tegi seda rõõmuga, kuigi ma ei tea kui suure oskusega, sest Dinal oli alati midagi lauale panemata jäänud. Kas ta tõi siis sibulaga heeringa lauale alles pärast kompotti, või sõid külalised juba päris alguses kogu leiva ära ja keegi pidi siis jooksma poodi uut tooma. Aga see sündis alati nalja ja naeruga. Dina ise lauas peaaegu üldse ei söönud, vaid ainult lõkerdas.

Kui ma oma lapsevankri esikusse sõidutasin, jooksid kõik sinna kokku. Dina suudles mind põsele, et Aljoška kaasa tõin. Ning samas virutas vastu põske: «See on pudelite eest.» Ta armastas üldse väga suudelda. Seda ma ei tea, kas ainult teiste nähes ja võõraid või muidu ka.

Laua juurde ta meid ei lasknud, ajas teise tuppa, kus oli grammofon.

«Seniks kui Vitali Antonõtš tuleb, mängige grammofoni.»

Volodja Pikk-Muhhini ja Petja Figurnovi noorikud võttis ta endaga kaasa.

«Tulge aidake peete koorida, mul pole vinegrett veel valmis.»

Me ei hakanud grammofoniga jändama, vaid palusime Vasja Teterevi, et ta mandoliini mängiks. Ta mängis väga hästi serenaade ja Naapoli laulukesi. Tumark laulis tasakesi kaasa. Tal on kena hääl, just nagu Naapoli laulukeste jaoks loodud. Kõigile meeldis niisugune kontsert väga. Ainult Košitš ütles süngelt ja nagu muu seas: «Mandoliini mängivad, trinn-trinn-trinn...» Aga seda võis võtta ka kui antud momendil sobivat deklamatsiooni.

Pärast aeti juttu. Kõneldi kõigest läbisegi. Seda ei pane isegi raamatusse kirja, rääkimata lindile võtmisest, nii katkendlik oli jutt — ainult mõtteraasud. Ühesõnaga, nagu meie kõnekäänd: räägiti seentest ja puudest. Vasja Teterev pajatas ühest jutustusest, mida ta oli hiljuti lugenud. Tuli välja, et seda lugu teadsid kõik.

Selle sisu oli niisugune. Moskva poiss, kümnenda klassi õpilane, sõidab Siberisse ühele suurehitusele. Poissi on perekonnas igasuguse füüsilise töö eest eemal hoitud, ja mis füüsilist tööd saabki ühes Moskva korteris olla, kus pole vaja puid lõhkuda, vett kanda ega

isegi prügiämbrit tühjendamas käia. Koolis sisendati poisile miskipärast, et töö on tühine asi, kõik sünnib nagu havi käsul, ei töös ole higi, väsimust ega rakke. Selle kooli õpetajad, valvurid ja koristajad ei töötanud üldse; ka isa ja ema ega ükski sugulane ei töötanud; mehi polnud kunagi kodus, naised aga keerlesid kogu aeg peegli ees ja õmblesid endile uusi kleite. Mis raha eest neid kleite osteti, seda ei teadnud keegi. Nii et poisil polnud tõelisest tööinimese-elust õrna aimugi, tal polnud ühtki elavat eeskuju. Raamatutes, mida ta oli lugenud, räägiti ainult spioonidest ja kurjategijatest, keda püüti nagu liblikaid võrguga, lendudest lõpmatusse ja veel kaugemalegi. Niisuguste lendude puhul seisis kogu töö selles, et stardis korra nupule vajutada. Teisi raamatuid ta ei teadnud. Kas ei valinud ise või ei pakkunud talle neid raamatukogutöötajad, aga võib ka olla, et kirjanikud ei kirjutanud tema jaoks. Ühesõnaga, ka raamatutest luges ta välja ainult seda, et elu on väga lihtne ning kerge, muudkui vajuta nuppudele. Põldudel valmib nisu, kõrgahjudes sulab maak, tehased ning vabrikud annavad tooteid ja ehitusplatsidel tõusevad majad nagu iseendast, ilma et inimene oma kätt külge paneks. Mitte keegi ei rääkinud talle elu kohta tegelikku tõtt. Vanemad ja õpetajad, ajalehed ja raamatud — kõik nad nagu varjasid midagi, ilustasid ning silusid. Oma käsi määris ta igal õhtul toitekreemiga «Snežinka».

Nagu näete, oli poiss tõeline memmepoeg. Kuid ehitusel hakkas töötama ausalt. Kätele tekkisid verised rakud, jalad väänas savis tammudes välja, kõhu venitas ära ja niiskes vundamendisüvendis sai bronhiidi. Öösel köhib, oigab, viskleb, neab unes oma vanemaid ja kooli, raamatuid ning ajalehti, et need on tema eest elutõde varjanud, hommikul aga läheb värisevate jalgadega jälle niiskesse vundamendisüvendisse vihma ja külma kätte. Rakud kätel on juba niisugused, et sõrmi on võimatu kokku pigistada, ja labidaga töötades peab selle vart küünarnukiga vastu puusa suruma. Ta olekski sealsamas süvendis oma hädade kätte surnud, aga kõrval töötasid lõbusad tüdrukud, kelle käes töö lausa lendas, ilma rakkudeta ja bronhiidita, ning poiss pingutas, pidas vastu, kaevas maad, kuigi ta peas polnud enam mõtteraasugi — peale ühe ja väga hirmsa:

«Või niisugune on siis tõeline elu. Olgu mu kool neetud!» Ning ta oleks vist tõesti ära surnud, aga tüdrukud näitasid, kuidas peab labidat hoidma, ja andsid talle soodaga piima. Köha läks üle, ka rakud kadusid. Ilmad muutusid ilusaks. Süvenditööd lõpetati ja alustati telliste ladumisega. Poiss võitis esikoha, tüdrukud teise. Poiss kirjutas oma vanematele kirja: «Nüüd ma tean, mis tähendab töö. Ma armastan tööd teha. Jään Siberisse alatiseks.» Ei mäleta täpselt, kas poiss abiellus nende tüdrukutega või mitte. Küllap ta ikka abiellus. Muidugi ühega neist.

Vasja Teterev ütles:

«See on hea raamat. Ma lugesin ta ühe ropsuga läbi, aga Dina on selle minu arvates juba kolmel korral läbi lugenud. Kui hästi on seal Siberist kirjutatud! Ja ehitustest! Kus on ikka tüdrukud! Ja poisski — memmepojast kasvas kangelaseks. Mulle meeldib väga autori mõte, et töö kujundab inimest.»

«Loed mõnda teist raamatut ja hakkab igav,» toetas Teterevi Pjotr Figurnov, «loed nagu mingeid juhtnööre. Kõik on ära seletatud, mida millest tehakse ja kuidas tehakse, missugust praaki esineb tootmises ja kuidas selle vastu võidelda. Aga kui ma kunagi niisugusesse tehasesse tööle läheksin, ei oskaks ikkagi seal mitte midagi teha. Lugesid küll juhtnöörid läbi, aga kõik jäi siiski kuidagi segaseks. Ja sul polegi nagu selle vastu täit usaldust. Kirjutanud on selle ju kirjanik, mitte aga insener! Kuidas võikski kirjanik kõiki peensusi teada? Haarab tootmises millestki huvitavast kinni, aga tuleb välja, et see polegi kõige tähtsam. Võtame näiteks ajakirjad «Znanije — Sila» [1] ja «Tehnika Molodjoži» [2] — see on teine tubakas! Nendes on täpne teadus. Tõeline. Ning kirjutatud on ka arusaadavalt. Lühidalt. Kõik on kuidagi tihkesti kokku surutud. Pole vaja sihukest paksu raamatut lugeda. Teadust ja tootmist ei sega seal armastus ega loodus.»

Teterev sõnas:

«Sina, Figurnov, ära räägi ajakirjast «Znanije — Sila», sa ütle selle raamatu kohta oma arvamine. Meid huvitab väga sinu arvamine raamatu kohta. Ma arvan, et sul on see olemas.»

[1] «Teadus — Jõud».
[2] «Noorsoo Tehnika».

«Ma ju ütlesin juba. Selguse mõttes. Meeldib küll. On päris vahva. Eriti need kohad, kus poisist ja tüdrukutest juttu on.»

«Keel on väga hea, puhas,» tähendas Tumark, näppides juuksetukka laubal, ajas siis enese sirgu, lõi pea kuklasse ja võttis lektori poosi nagu alati, kui ta meiega kunstist rääkis. «Autori keel on suurepärane. Seda raamatut on väga kerge ette lugeda. Loodust on seal peene pintsliga maalitud. See pole küll Prišvin, aga peaaegu nagu Prišvin. Ka kujud on antud suurelt ja eredalt. Konflikt on väga terav: purunevad inimese illusioonid, varisevad kokku väärad kujutlused tegelikkusest. Nõrk, väike inimene läheb elu avamerele, see võib teda hävitada, ära uputada, kuid inimene tuleb võitjaks. Oma sisult ja kogu laadilt on see raamat nagu vana-kreeka tragöödia: inimene heidab väljakutse... jumalale! Kaks titaani on rinnad kokku pistnud, kõikvõimas jumalus — elu — ja inimene. Mul on plaanis koos emaga selle raamatu järgi teatri jaoks instseneering teha. Selles tuleb üks vägev etteaste, kus süvendi keskel seisab poiss, käed paistetanud, jalad väsimusest värisemas, pea käib ringi, aga ta peab süvendi kaevamise lõpule viima, sest läheneb äike kõva paduvihmaga, mis võib kõik minema uhta!»

«Oota, Tumark,» katkestasin ma, «poiss seisis ju nagu tulp süvendi keskel ja vaevles.»

«See pole tähtis,» vastas Tumark, «kunstiteoses tõstetakse alati esile psühholoogiliselt kõige jõulisem hetk. Sel hetkel saab ta iseenda üle võidu.»

Ja me läksimegi vaidlema.

«Mis selles hetkes siis head on? Poiss on memmepoeg. Kurat teab, kuidas ta niisugusena üles kasvas! Noh, harjus tööga ära. Väga hea. Milles siin siis kangelaslikkus seisab?»

«Kostja! Oma tahtejõuga võidab ta füüsilise nõrkuse.»

«Ta läheb ju süvendisse nagu tapalavale!»

«See ongi just vahva. See näitab inimese mehisust.»

«Ma ei saa aru. Tumark, kas sa oled kunagi laeval või kessoonis niimoodi tööst paistetanud kätega seisnud? Kas sa lähed tööle nagu hukkamisele?»

«Kostja, nii ei tohi võrrelda. Meie sinuga pole ju

mujalt siia tulnud. Ja ka vanemad pole meid kunagi hellitanud.»

«Ja ka kool pole meid ära rikkunud, aga me ju õppisime selle memmepojaga ühe ja sama õppekava järgi. Meie jaoks pole millegipärast ka teisi õpikuid kirjutatud. Minu Ljonkal ei jäänud kuidagi ükskordüks pähe. Küll oli mehike hädas. Alles neljandas klassis jõudis suure vaevaga pähe tuupida. Kas siis nüüd peab temast raamatuid kirjutama? On ta kangelane?...»

«Kostja, see pole ju sugugi üks ja sama. Ja pole põrmugi tüüpiline. Aga niisuguseid poisse, nagu too oli, on väga palju.»

«Tead, esiteks, ma ei usu, et neid nii väga palju on. Teiseks, meid, kes me pole mujalt tulnud ja kes tööst minestusse ei lange, on palju rohkem, aga meist ei kirjutata raamatuid niisuguse heldimusega. Ja kolmandaks, niisuguse raamatuga võid inimeses töö vastu hirmu äratada, sest tööd kirjeldatakse seal raskena ja vaevarikkana. See on ju vale!»

Ma ei tea, kui kaua me oleksime Tumarkiga kahekesi vaielnud, sest teised ainult kuulasid ega seganud meid, aga siinkohal tormas Dina sisse.

«See on hirmus!» vuristas ta. «Ma tegin magustoiduks marjaželeed, aga teie kisa sulatas selle üles. Veerake Figurnova on hirmu täis: «Nad vaidlevad inetute sõnadega. Kostja solvab sissesõitnuid.» Kazbitš, kallike, ma olen alati teie kaitsja olnud, kuigi ka mina pole kuskilt mujalt siia sõitnud. Aga peaasi, Vitali Antonõtš on kohal. Seepärast palun lauda!»

Ta nagu haaras kõik korraga oma pihku, nii et keegi ei piuksatanudki; isegi mitte Košitš, kes «kalli Kazbitši» puhul otse kahvatas. Istusime lauda, kuhu keegi juhtus, aga Dina tegi kohe oma korrektiivid.

«Kord on selline: mees ei tohi oma naise kõrvale istuda. Ka kaks meest ei tohi kõrvuti jääda.»

Nii sattusin ma «peavanaema» lauanaabriks. Košitši pani ta istuma laua teise otsa Veera Figurnova kõrvale: «Kallis Veerake, hoolitse tema eest.» Kuid juba tiris ta Veerakese oma kohalt üles ja saatis ta Vitali Antonõtši kõrvale, ise aga istus Veerakese asemele.

«Kas tohib?» küsis ta Košitšilt. «Mul on siin mugavam.» Siis pöördus ta kõigi poole: «Pidage meeles. Kord on meil nagu alati. Süüakse ja juuakse ilma pak-

kumiseta. Naised hoolitsevad meeste eest. Aga mitte eriti. Ainult siis, kui on karta, et mehed võivad laudlina ära määrida. Kes tahab rohkem juua, kui ta kannab, see pidagu minu elukutset meeles. Armu ma ei heida. Naermiseks normi ei ole. Ennast Nõiaks hüüda ma ei luba, Duodenaliaks küll. Äädikas on teekannus. Hakkame pihta!»

Ei tea, kuidas teistele, aga minule meeldisid Teterevide majakord ja Dina ise väga. Kõik oli lihtne ja otsekohene, ilma peenutsemiseta. Kogu olemine nende majas oli rõõmus ja ergas, ma ütleksin pidulik. Kunagi ei kuulnud ma nende pool, et oleks räägitud kartulite hinnast, et oleks kaevatud majavalitseja või linnanõukogu üle, miks pole pragunenud põrandat korda seatud, või et siin oleks kunagi ohatud: kuidas need arstid seniajani ei suuda ikka veel vähktõbe ravida!

Kui Vasja kodus on, räägib ka tema lihtsalt, ei otsi sõnu nagu seinalehe jaoks. Varemalt, veel «Rodinal», tundsime teda ainult ühest küljest: oma kohustuste täpse täitjana. Isegi rohkem kui vaja. Kuigi me saime ka siis aru, et Vasja on hea ja lihtne mees. Ja tema kuivad, igavad sõnad tulevad igasuguste protokollide kirjutamisest ning ametlike paberite koostamisest. Nüüd pole tal paberitega enam peaaegu üldse tegemist.

Ma ei hakka kirjeldama, kuidas laud kaetud oli ja mida meile pakuti. See pole huvitav. Lõuna oli nagu ikka lõunad. Tõeline töömehe lõuna, nagu tehakse pühapäeviti, kui pole vaja kuhugi rutata ja võib lauale panna midagi suupärasemat, ning kui on soovi, isegi joogipoolist. Olgu öeldud, et Dina ähvardas oma elukutsega ilmaaegu, proovis ainult keele teravust. Meie hulgas polnud niisuguseid, ükski meist ei armastanud laulda: «Mets kohises, puud paindusid.» Pealegi oleks seda raske teha olnud niisuguse perenaise juures kui Dina. Ta kiskus kogu aeg igaüht üksikult kõnelusse. Katsu sa igavust tunda, vaikida või laulda «Kõrkjat», kui pead kogu aeg küsimustele vastama! Sellepärast oli meil lauas katkematu lõbus kära.

Eriti valjusti naerdi siis, kui mõni meestest kogemata midagi laudlinale ajas, sest Dina rangete eeskirjade järgi vastutasid oma lauanaabrite eest naised,

kes pidid asja otsekohe kas nuuskpiirituse, soola või sooja vee ja seebiga heaks tegema.

Aga selles lõbusa naeru meres pidid — jällegi Dina kommete kohaselt — ilmtingimata tekkima vaikusesaarekesed, mil kõik pidid tasa olema, et kuulata ühte. Dinal oli seks puhuks oma signaalpasun, laste mängupill.

Esimene niisugune saareke tekkis siis, kui Vitali Antonõtš püsti tõusis. Dinal polnudki vaja puhuda. Ta ütles ainult:

«Vitali Antonõtš võib rääkida, millest ise tahab.»

Ning too rääkis, vaadates klaasile, mis oli täidetud kollaka viinamarjaveiniga:

«Kallid sõbrad, ma tõstan klaasi meie emade terviseks.» Ta tegi kummarduse «peavanaema» poole. «Aga kõigepealt tõstan ma klaasi meie suure ema — kodumaa — auks, kes on inimese tööle andnud mõtte. Mina, vana mees, tahaksin kangesti minevikku meelde tuletada. Kuid jäägu pealegi. Ütlen ainult seda, et Jenissei sild on minu elus kahekümne neljas. Olen kogu eluaja kessoonitöötaja olnud! Ma ei tea, mitu silda ma veel ehitan. Nagu te kõik olete kindlasti lugenud, on Byroni süda maetud Kreekamaale, mida ta nii väga armastas. Mina tahaksin, et kui tuleb kord aeg, siis minu süda maetaks kessooni, jõepõhja... Perenaisele see jutt ei meeldi. Hea küll, ma ei räägi. Teie olete jõelaevnikud, ehitate oma kodulinnale silla valmis ja lähete siis jälle oma armsale Jenisseile tagasi. Mina aga ei jõua oma sillaehitusega iialgi valmis, sellepärast et kõik tulevased sillad on ka minu sillad, kuigi minu elukutset nimetatakse siis juba kuidagi teisiti. Kuhu mina tagasi lähen, kui Jenissei sild valmis saab? Mul pole vaja kuhugi tagasi minna. Ma jään lihtsalt paigale, oma lõputule sillale, minu all aga veeretab oma voogusid mõni teine jõgi: Leena, Angara või Sõr-Darja... Dinake, see pole kurbade lugude kategooriast!... Ma olen oma saatuse üle õnnelik, väga õnnelik. Teile võib-olla näib vahel, et meie päevad veerevad üksluiselt, et meie ajastu kõrge tehnikataseme juures on alandav töötada kessoonis vana teenelise labidaga. Kuhu jääb novaatorlus? Ma vastan teile. Suuri ideesid ei sünni iga päev. Kui me tagasi vaatame, kas või viimasele neljakümnele aastale, siis

näeme ka oma kessoonitöös suurt vahet. Ja-jah, nelikümmend aastat tagasi oli kessoonis töötamine palju raskem ja halvem! Aga peamine vahe on teises asjas. Ka vanasti otsiti, kuidas tööliste tööd kessoonis kergendada ja ohutuks teha. Kuid peamiselt otsiti, kuidas saaks tööliste lihastejõust rohkem välja pigistada. Nüüd aga otsitakse ja leitaksegi juba uuendus, kuidas ohtudest lahti saada. Ja raskest tööst. Ning madalast tööjõudlusest. Ma armastan kessoonitööd. Olen sellega harjunud. Kuid neist otsinguist on ka minu hall pea osa võtnud, kuigi vahest õige pisikeses osas. Ma olen palju otsinud. Ja vähe leidnud. Iga mõte ei ole veel kuld. Aga iga leitud kullakübe õigustab juba sinu tööd aheraine pesemisel. Ning kui ma sel viisil oma kullakübemed leidsin, siis oli see minu suur õnn. Õnne peale on kombeks juua, see tähendab, õnneleidmise peale. Mina teen teile ettepaneku vastupidi — joome otsimisõnne peale. Meil pole vaja valmisõnne, mis lamab kuskil maas, mida pruugib ainult üles tõsta. Otsida — see ongi meie suur õnn. Ja teil, noortel, on see alles ees . . .»

Vitali Antonõtš tõstis veiniklaasi kõrgemale ning me kõik ruttasime temaga kokku lööma. Dina aga isegi suudles Vitali Antonõtšit.

«Aitäh, tänan väga ilusate sõnade eest!»

Sel korral meenutas Vitali Antonõtš mulle eriti selgelt akadeemik Roštšinit, meenutas oma töökuse ja kutsearmastusega ning sooviga näha meid, noori, sammumas elu suurtel teedel. Ma mõtlesin, kas me suudame täielikult vastu võtta kõike seda väärtuslikku, mida vanemad inimesed oma elu jooksul on meie jaoks kogunud? Kas me ei kipu elama liiga omamoodi? Kas me ei talla uusi rajakesi sinna, kuhu meie isad on juba tallanud suure laia tee?

Jah. Kuid Vitali Antonõtš lõpetas ja jutumeri hakkas jälle õõtsuma. Kuigi nüüd juba umbes selles suunas:

Volodja Pikk-Muhhin ütles, et meil rõhutatakse liiga palju tehnika osatähtsust. Ei tohtivat lubada, et inimene oma vaimses arengus tehnikast maha jääks.

Kuid Tumark Markin vaidles vastu. Kui nõukogude inimene oleks sisemiselt jäänud sellekssamaks, kes ta oli enne revolutsiooni, siis poleks ka tehnikas mingit

progressi olnud. Inimeste vaimne areng käib kogu aeg tehnika eel, ainult inimene ise ei märka seda, nagu ta näiteks ei märka üldse oma silmi ja kõrvu.

Dina ütles kohe vahele, et tema märkab küll kogu aeg oma kõrvu ja silmi, näeb neid peeglis ning on väga rahul — silmad ja kõrvad muutuvad aina ilusamaks.

Veera Figurnova hüüdis:

«Kõike tuleb minevikuga vastandada! Vitali Antonõtš rääkis õigust. Kui ma väike olin, märkis isa igal aastal minu pikkuse uksepiidale. Ma kasvasin järjest suuremaks, ise aga ei tundnud seda. Ainult kui uksepiida ette astusin ja isa tehtud märki nägin, siis uskusin, et olen jälle pikemaks sirgunud.»

Košitš vastas talle veidi üleolevalt, et tee tuleviku säravate kõrguste poole viib mööda mäeharju, ja tuleb vaadata ainult ettepoole: kes tagasi vaatab, kukub tingimata kuristikku.

Pjotr Figurnov sõnas, et kõike peab parajuses tegema.

Dina tõusis püsti:

«Kazbitš, kallike, laske ma suudlen teid!» Ta kummardus ja suudles teda tõesti pealaele. «Ma ei saa üksköikseks jääda, kui armsast Kaukasusest räägitakse!»

Košitš punastas, tahtis püsti karata, kuid taipas: põrutad praegu midagi toorest — seda ei andestata, naerdakse veel välja kah.

«Ma rääkisin üldiselt mäeharjadest, mitte Kaukasusest!» Ta ei osanud naljaga üle saada. «Pealegi pole need minu, vaid Karl Marxi sõnad.»

Vasja Teterev köhatas ettevaatlikult pihku.

«Ma arvan, et Košitš eksib. Ainult kaks sõna — «säravad kõrgused» — kuuluvad siin Karl Marxile, kõik teised on Košitši enda omad.»

Me puhkesime suure häälega naerma, naeru kartis Košitš kõige rohkem. Kuid Vasja Teterev nähtavasti ei mõtelnudki inimest rumalasse olukorda panna. Ta ütles seda lihtsalt niisama, sest et ta oli väga palju lugenud ja harjunud parandama kõike, mis oli ilmselt vale. Košitš sattus segadusse, tema silmad pilkusid kiiresti. Ta tahtis nagu alustada:

«Damdinalia Pavlovna . . .»

«Pole tarvis, Kazbitš, kallike,» palus Dina. «Ma ju

hoiatasin, et Nõiaks ei tohi mind hüüda. Kutsuge mind lihtsalt Belaks.»

Ning Košitš pidi kas naljaga leppima või siis lauast püsti tõusma ja üldse ära minema. Dina aga jätkas:

«Küll on inetu lugu, kogu aeg teeme inimesele liiga. Kostja Barbin ei rääkinud sissesõitnute kohta kuigi lugupidavalt. Mina ajasin geograafia segamini. Vasjal aga lõi pähe jumal teab mis. Kazbitš, kallike, me palume teilt vabandust.»

Jumala eest, ma ei tea, kuidas teised, aga mina ei saanud kunagi Dina peale vihastada, ja seekord veel eriti mitte. Tõsi küll, ta torkas oma nõelu väga sügavale. Kuid need ravisid. Täpselt nagu hiina arstiteaduses.

Dina hüüdis:

«Seltsimehed! Palun rahu, seltsimehed! Kazbitš tahab minu terviseks klaasi tõsta. Ning peale selle ka Kostja Barbinile vastata kõigi nende nimel, kes on Siberisse tulnud.»

Mis jäi Košitšil üle. Ta tõusis püsti ja seisis nii, nagu enne teda oli seisnud Vitali Antonõtš, täpselt niisama tõstis oma veiniklaasi, kuid veini vastu valget silmitseda ta ei söandanud.

«Nagu mind kästi,» alustas ta, kuid naljatooni tema hääles ei olnud, «nagu mind kästi, tõstan ma selle veini (Dina sosistas tasa: «klaasi») Bela terviseks, selle maja perenaise terviseks, mis ei seisa Kaukasuse mägede järsandiku, vaid Sajaanide nõlval. Veel on mul kästud Barbinile vastata noorte nimel, kes on Siberisse tulnud. Ma vastan ainult enda nimel. Tolle raamatuga, millest ta rääkis, pole mina ka päris nõus. Memmepojad ei ole kangelased, verised rakud kätel ja isegi nendest rakkudest ülesaamine pole kangelastegu. Ka minu käed olid alguses rakkus. Ma ei kiitle sellega, mul on häbi, sest ma ei osanud tööriista õigesti käes hoida. Siberisse tulek pole ka teab mis kangelastegu. Kuid Barbin tahaks, et heldimusega kirjutataks ainult nendest, kes pole sissesõitnud. See soov on vägagi tagasihoidlik, Barbin ise pole ju ka mujalt siia tulnud . . .»

Peab ütlema, et andis mulle tõesti hästi nina pihta. Kõik pahvatasid naerma. Mulle endale ka meeldis: ega

ikka poissi paljaste kätega kinni ei võta! Aga Dina hakkas rõõmsalt käsi plaksutama.

«Kazbitš, minult saad kakskümmend kopikat!»

Košitš jätkas enesekindlalt:

«Millega ma nõus ei ole? Töö ei saa inimesele rahuldust ja rõõmu pakkuda. Töö — see on paratamatus. Ühel raske, teisel kerge, aga ikkagi paratamatus. Anna inimesele kõik kätte, ja tal ei teki kunagi isu töö järele . . .»

«Eksid, noormees,» katkestas Vitali Antonõtš teda tasa, kuid selgelt. «Inimest tõmbab töö alati, siga ei taha töötada. Andke andeks, et katkestasin.»

«Kas mina töötan halvasti?» ägestus Košitš ja muutus kohe Kazbitšiks. «Või õhutan ma teisi, et ärge tehke tööd? Töötama peab. Ja peab just nimelt sellepärast, et oleme inimesed.»

«Kazbitš, kallike,» ütles Dina kaeblikult, «ma ei võlgne teile enam kahtekümmend kopikat. Mina ei taha siga olla!»

Košitš tõmbas aeglaselt hinge, ajas enese turri ja lõi vaba käega läbi õhu. Sellest võis aru saada: «Nüüd teen teile säru!»

«Mulle ei meeldi, kui töö kohta räägitakse ilusat valet, et töö on vajadus, et töö on rõõm. Milleks inimesele valetada? Töötama peab ta niikuinii. Kuid talle räägitakse . . .»

«Kes räägib?» küsis Vitali Antonõtš tasahääli.

«Üks räägib teisele. Kuid ainult sellele, kes on ametilt temast madalam. Teie ütlete mulle, peainsener ütleb teile, ehituseülem ütleb peainsenerile, ehituseülemale ütleb minister.» Košitš oli nüüd päris ägedaks muutunud, nägu oli tal üleni punaselaiguline nagu maalri püksid. «Kui tööliseks oleksite teie ja meistriks mina, siis räägiksin mina teile.»

«Kazbitš, te olete üheksateistkümneaastane,» meenutas talle Dina.

«Üheksateistkümneaastaselt on inimesed filosoofilisi traktaate kirjutanud ja vanad mehed nende teoste järgi maailma tundma õppinud,» lõikas Košitš ja tõstis veiniklaasi veel kõrgemale. «Panen ette juua mõtte iseseisvuse auks.»

Me istusime ja vahetasime pilke: on ta loll või Napo-

leon? Aja jama, aga miks sa jälle meie Vitali Antonõtšit solvad?

Kui veidi järele mõelda, siis pole siin ainult Vitali Antonõtš... Košitš solvas meid kõiki! Solvas tööinimesi, nende omavahelisi suhteid, nimetas tõde valeks.

Nüüd oli selge, miks ta alati ähvardas ülemustele säru teha.

Tjah! Kaklema minna? Kahju on ilusat söömaaega rikkuda.

Me vaikime kõik, tema aga seisab nagu Napoleon. Kui alustaks tõsist vaidlust? Ei, praegu see ei kõlba. Ma olen kuskilt lugenud, et kord olevat seesama Napoleon, Prantsusmaa keiser, öelnud: «Suurest naeruväärseni on ainult üks samm.» Kui nüüd see samm tuleks! Vabastaks ühe lõbusa, mürgise sõnaga pingest... Dina, kus sa ometi oled, Dina?

Selle kirjutamine võtab tükk aega, tegelikult kestis see hämmeldus ainult mõne hetke. Ning võib-olla oleks siiski üldine kära alanud. Aga võib-olla ka lööming. Mina igatahes ei näinud enam midagi muud kui ainult Košitši punast kõrva, mis otse tõmbas mu peopesa enda poole. Juba tundsingi mingi värinaga kurgus, kui raskelt Košitš kukub, oma peenikeste sõrmedega laudlina ja laua äärt kribides. See pole veel juhtunud, kuid see juhtub praegu, otsekohe. Ma ei võinud talle andestada, et ta oli meie, tööinimeste au riivanud. Aga just siis hakkas laua taga ennast püsti ajama näost kahvatu Vitali Antonõtš.

«Palun vabandust... Ma ei tea, nähtavasti pean ma...»

Näis, et ta tahtis lihtsalt lahkuda. Lahkuda sellepärast, et temal ei kõlba ju poisikesega raksu minna, kui meie kõik vaikime.

Ma hüppasin püsti ja võtsin käega löögiks hoogu. Kuid Dina tegi kärme liigutuse: «Oota!» Ei tea, kas Dina mängib malet hästi, aga see uus käik oli tal vahvasti läbi mõeldud. Košitš ei taibanud seda, kuid meie kõik saime aru: Dina ise leiab lahenduse. Ning ootasime nüüd, mis malendiga ta seda teeb. Dina lõi äkki klaasi Košitšiga kokku, ta näole tekkis naeratus, ja see naeratus kandus kuidagi kohe ka meile üle. Dina ütles vaimustatult:

«Joome! Joome, sõbrad! Mõtte iseseisvuse auks!

Mina näiteks mõtlen...» Dina alandas kohe häält ja sosistas Košitšile kõrva nii, et me kõik kuulsime: «Kazbitš, kallike, ma mõtlen tõesti iseseisvalt, et te olete liiga palju toomingapirukat söönud. Sellest võib hullemaiki tulla...»

Sellest peatükis ei kirjuta ma enam mitte midagi.

Üheteistkümnes peatükk

ALJOŠKA KÜMBLEB

See on hea, et Maša tuleb rongiga number neli, mis sõidab Vladivostokini, aga mitte neljakümne kahekssandaga — meie, Krasnojarski rongiga. Sõiduplaan on koostatud nii, et Vladivostoki rong jõuab Krasnojarskisse kell seitse õhtul, aga meie oma rong, mis enam edasi ei sõida, jõuab pärale kell 4.59. Pole öö ega hommik. Katsuge niisugusel rongil viis päeva järjest vastas käia.

Nende päevadega muutusin ma vaksalis päris oma inimeseks. Nüüd ma tean nii seda, kuidas graafikuid koostatakse, kui ka seda, kui suur veojõud on seeriate SO ja P-36 veduritel, kuidas on ehitatud automaatblokeering, mis on selektor ja kellega jaamaülema tütar abiellus.

Te mõistate muidugi, et ma tahtsin Mašat vastu võtta, Aljoška süles ja lillekimp kaasas. Ning seda lillekimpu pidi hoidma Aljoška ise. Kas see poleks maru olnud?

Praegu õitsesid Maša lemmiklilled — oranžkollased kullerkupud. Ka võis leida kreemikaid ja tumelillasid seatubakaid. Ja sattus ette isegi esimesi kõvade, nagu vahast pungadega punaseid anteerikume.

Pärast tööd istusin kohe linnalähedasse rongi ja sõitsin peatuseni, kus algas põlismets. Ma arvestasin aega nii, et saaksin noppida ilusa kimbu ja jõuaksin tagasi veidi enne Vladivostoki rongi saabumist. Selleks ajaks sõidutab Ljonka Aljoška lapsevankris vaksalisse, sest bussis temaga sõita oleks viimane rist.

Edasi aga arenesid sündmused järgmiselt.

Kui kroonilises nohus tütarlaps oli läbi valjuhääldi ilma ühegi punkti ja komata teatanud: «Kodanikud

reisijad kiirrong number neli Moskva—Vladivostok väljus eelmisest jaamast vastuvõtjad ja ärasaatjad muretsege endile perroonipiletid pileti puudumisel trahvitakse rong saabub teisele teele pakkide hoiuruum on vaksali idapoolsel küljel», ostsin Ljonkale marjajäätist ja jätsin ta koos vankriga vaksaliesisele väljakule, ise aga läksin lillede ja Aljoškaga perroonile.

Kiirrong saabus teisele teele alati täpselt sel ajal, kui esimesel teel möödus nelja kilomeetri pikkune kaubarong ja puistas kõik üle tolmu ning kivisöetahmaga. Ma jooksin perroonil edasi-tagasi, kiigates kaubarongi rataste vahelt, et näha, kus kiirrongi kolmas vagun peatub.

Nägin ainult kolmandast vagunist väljuvate reisijate jalgu. Olid peamiselt meeste jalad. Ma teadsin, missugused kingad Mašal jalas olid. Aga Maša kingi ma ei näinud. Ta võis Moskvas muidugi ka uued osta. Ning kui ma siiski märkasin naiste jalgu uutes kingades, siis hüüdsin igaks juhuks: «Maša!» Ka Aljoška karjus. Aga tema karjus lihtsalt hirmust, sest kaubarong tegi koledat müra. Ja sellepärast ei olnud meie kisast üldse mingit tolku.

Lõpuks oli kaubarong mööda tuhisenud. Avanes täielik vaade kiirrongile. Ja siis selgus, et Mašat pole. Läksin teadete büroo akna juurde, näitasin tüdrukutele telegrammi ja pärisin: «Millal siis Maša õieti pärale jõuab?» Tüdrukud lugesid, muigasid ja vastasid: «Ei tea. Võib-olla homme.» Ma andsin siis oma lilled neile, sest homseks oleksid need niikuinii ära närtsinud.

Siis vahetasin Aljoškal mähkmeid, tõstsin ta vankrisse, ja sõit läks kodu poole. Ljonka oli oma töö teinud, tema jooksis otsemaid Jenisseisse suplema.

Nii käisin ma viis päeva järjest rongil vastas. Ikka ühe ja sama süsteemi järgi. Viiendal päeval ütles kontrolör: «Kodanik, võtke parem osakonnast alatine perrooniluba. Mis te asjata raha kulutate.» Tüdrukud teadete büroost aga arvestasid välja: «Teil on jäänud oodata äärmisel juhul veel kolm päeva. Sest pileteid müüakse Moskva eelmüügikassas ainult ühe nädala võrra ette.»

Viiendal päeval — see oli pühapäev — ei sõitnud ma

ise lilli tooma, vaid saatsin hommikul nende järele Ljonka koos Slavka Burtseviga. Neil oli kolm tundi aega. Selle ajaga oleksid nad võinud isegi Maganski taha sõita, et sealsete allikate kallastelt kas või punaseid maarjajuuri tuua, ilusaid lilli, mille iga õis oli peopesasuurune. Leppisime kokku, et nüüd tulevad nemad linnalähedase rongiga vaksalisse Vladivostoki rongile vastu, mina aga sõidutan Aljoška lapsevankriga sinna. Poiss tuleks enne tingimata puhtaks pesta. Viimastel päevadel on ta nii palju kivisöetahma käes olnud, et sarnaneb rohkem raudteelase kui jõelaevnikuga.

Ma tahtsin Aljoška varakult ära vannitada, kuid sattusin korteri koristamisega hoogu. Ilm oli soe, veidi tuuline, avatud akendest ajas tolmu tuppa. Kuigi Ljonka pesi põrandaid päris hoolikalt, aga tolmuvastast võitlust ta ei armastanud. Tolmu ei pidanud ta üldse mustuseks. Paned käe raamatule või õmblusmasinale, ja olge lahke — jälg järel nagu röntgeniülesvõte; arst, asu aga opereerima. Puuduta korra kardinaid, pärast ei jõua nina puhtaks aevastada. Eks ma siis pidin kogu selle kurja ise välja kihutama. Šura käis nüüd väga harva ja oli alati sünge. Šahvorostovi ta enam ei meenutanud, sussutas Aljoškat, lappi ei võtnud üldse enam kätte. Ja õieti tegi — Ljonkal oli ju suvepuhkus!

Tolmust sain jagu alles lõunaks.

Vannivesi jahtus ära, sest tuli Pjotr Figurnov. Ajasime juttu.

See oli töömeeste jutt. Igasuguste puurimiste andmetel ja «legendi» järgi peaksid allpool tulema viltused kivikihid, mida peab kogu aeg lõhkama ja suruõhu abil raiuma. Ega vahetuse jooksul palju ära ei tee, kompressor on hakanud millegipärast vigurdama.

Tuli juttu Košitšist. Pärast seda lõunasööki Teterevide pool võtsime tema kallal terve nädala. Ega täiesti targaks küll ei teinud. Töötab ausalt. Meie kallal ei nori, ka Vitali Antonõtšile ütleb vahetuse lõppedes alati: «Head tervist!» Ent kogu aeg raputab oma kivikesi taskus ja muigab: «Ma olen pöialpoiss, oodake veel natuke . . .»

Figurnov läks ära. Panin vee uuesti sooja. Ja see

jahtus jälle ära — Aljoška jäi magama. Ei saa ju unist last vannitada. Aeg aga liikus aina edasi.

Arvestasin siis nii. Mu lapsevanker on ju kiirsõiduk, voolujooneline, Ljonka sammuga jõuaks vaksalisse poolteise tunniga, mina aga lähen viiekümne minutiga. Aljoška vannitamine võtab umbes tund aega. Tähendab, ta peab ärkama kella viie ajal, või sõidab vaksalisse pesemata.

Silma hakkas «Forsyte'ide saaga». Dina oli selle eile hommikul tagasi toonud, Ljonka aga ei jõudnud veel raamatukogusse ära viia. Dina ütles: «Huvitav ja sisukas raamat.» Millal ta ometi jõudis selle läbi lugeda, pealegi kui uskuda, et tema analüüsid laboratooriumis olid kõik õiged, nagu ta ütles.

Hakkasin raamatut lehitsema, siis silmaga üksikuid ridu noppima, seejärel lugesin juba terveid leheküIgi, kuni lõpuks istusin akna alla, et lugeda seni, kui Aljoška ärkab.

Raamat oli tõesti väga huvitav. Lugesin ühe peatüki teise järel, kuni päike jõudis kivimaja nurga tagant välja ega paistnud mulle otse silma. Nii oli see harilikult õhtupoolikul. Lõin silmad kellale — ainult kolmkümmend viis minutit viie peal — ja rahunesin: päevad läksid ju järjest pikemaks.

Kui olin kolmanda peatüki lõpetanud, tuli Šura. Seekord oli ta rõõmsas tujus. Põskedel veerlesid tihedad kiharad. Huuled punased, otsekui värvitud. Seljas uhke pühapäevakleit, lühikeste varrukatega. Ees rinnanõel, kivist lill, mille Ljonka talle kinkis. Õlgadel õhuke sall. Võiks öelda, et ta oli riides nii, nagu läheks pulma. Kui meie pulmi meenutada, siis Mašal oli palju lihtsam kleit. Šura tõi kaks mingisugust tuutut: «Ljonjakesele.» Ja ilusa lillekimbu — mitte metsast, vaid kasvuhoonest.

«Kostjake, kas Maša polegi veel tulnud? Ma olin päris kindel, et ta on kodus.»

Sellega meie kõnelus algas. Rääkisime peamiselt Mašast: kuidas see võis juhtuda, et sain niisuguse segase telegrammi.

Šura süüdistas telegraafineiut lohakuses, rääkis, et ta ei tohiks telegramme vastu võtta, kui inimene on hajameelsusest jätnud väljasõidu kuupäeva märkimata; ütles, et telegraafis ei tööta inimesed, vaid

nukud. Ta naeris telegraafi üle, mulle aga näis millegipärast, et ta naerab Maša üle. Süüdistab teda lohakuses, nimetab hajameelseks ja nukuks. Mul oli paha kuulata; Šura taipas seda vist mu silmadest. Ta rehmas käega, nagu oleks sääske peletanud: «Susi võtku neid telegraafitüdrukuid!» Siis hakkas kiitma Mašat, kui südi ta on. Kui raske on ikkagi kaugõppijana instituuti lõpetada, pealegi kui on väike laps! Ja liiatigi tehnikainstituuti! Ta vaeseke pidi lausa kõik ohvriks tooma! Ning jälle kukkus välja kuidagi nii, et Maša on perekonna — Aljoška ja minu — hooletusse jätnud, ees aga ootab rahutu elu, istu ööd läbi jooniste ning arvutuste taga. See kiitmine kõlas nagu Maša hukkamõistmine. Sõnad ise olid Šural väga ilusad ja õiged. Mind nad aga kõrvetasid. Niisama nagu kõrvetasid tema ülemäära täidlased, punased huuled ja läbitungivad, halli teraseläikega silmad. Kas teiega on ka midagi säärast ette tulnud?

Ma pidin juba Šurale käratama, tema jutu toorelt ja järsku katkestama. Siis aga taipasin, millest see kõik nii oli. Ma olin Maša ootamisest väsinud, ja eriti sellepärast, et ta on juba teel, aga kohale kuidagi ei jõua. Ma igatsen Maša järele. Ma tahan, et minu ees ei seisaks ilus ja tähelepanelik Šura, vaid ilus ning armas Maša. Ma ei taha kuulata Šura häält, igatsen kuulda Mašat. Tahan Ljonka kingitud kivist õit näha Maša, aga mitte Šura rinnal. Ma tahan panna käe ümber Maša õlgade ja minna temaga kahekesi Aljoška voodi ette ning vaadata, kuidas ta magab. Ma . . .

Aljoška liigutas end voodis.

Šura tõusis millegipärast varvastele ja pani näpu huultele, lõi vaikselt käed kokku, jooksis minu juurde, võttis mu õlgadest kinni ja viis voodi ette.

«Kostjake, ta on ärganud!»

Šura näole oli kirjutatud nii suur heameel, et isegi Aljoška muutus kohe rõõmsaks. Uniseid silmi pilgutades sirutas ta käed Šura poole.

«Minu Barbinike, väike tibupojake,» ütles Šura muisutades ja teda voodist välja aidates.

Mina aga sõnasin range tooniga:

«Kapten! Nüüd lähed vanni.»

Läksin kööki vett soojendama. Teel heitsin pilgu kellale, mis seisis laual. Pole veel viiski. Väga tore!

Aljoška ärkas õigel ajal. Mulle aga tundus, et olin Šuraga juba terve tunni kõnelnud. Näete, kui aeglaselt venib iga minut, kui ta on igav!

Meie perekonna elus olin ma juba ammu unustanud kodustes toimetustes meeste ja naiste töö vahel vahet teha. Juba siis, kui me Ljonkaga kahekesi olime. Pean tähendama, et ka Maša ei püüdnud eriti põhilisi naiste töid enda peale võtta. Nii me rassisimegi vahet tegemata. Kõik arenes täitsa normaalselt, kuni tuli Aljoška, keda oli vaja toita, vannitada ja nõnda edasi.

Siis algasid vaidlused.

Maša deklareeris: «Niikaua kui Aljoškal purihambaid pole, ei luba ma sul teda toita, sa võid lapse kõhu eluksajaks ära rikkuda. Pealegi on juba looduse poolt nii määratud, et esialgu on see ainult naise töö.» Ütlen siinsamas ära, et kuigi Aljoška purihambaid tuleb veel kaua oodata, toidan teda praegu mina ja poisi kõhul pole viga midagi. Aga peale mannapudru ja piima annan ma talle ka vorsti ja heeringat ja isegi seedripähkleid.

«Aljošat vannitan samuti mina,» ütles Maša, «sest see on naiste töö. Mina kui ema tunnen tema habrast keha paremini. Sina väänad tal veel käed-jalad välja. Sellepärast pese sina mähkmeid ja mine lapse juurde siis, kui ta nutab. Ta peab juba algusest peale mehe kätt tundma, ja pesu pesta oskad sa niikuinii.»

Siin läkski meil lahinguks. Minna Aljoška juurde ainult siis, kui ta nutab, ei olnud just väga meelitav, sest saate ju ise aru, miks lapsed kõige sagedamini nutavad. Aga Aljoškat vannitada oleksin ma väga tahtnud. Sest just selle juures saabki ta tugevat mehe kätt tunda. Vee temperatuuriga. Pealegi on väga meeldiv niisugust märga konnapoega käes hoida. See on kõige tähtsam. Tõestasin Mašale, et mähkmeid lapsest eraldada pole õiglane; kes peseb mähkmeid, see peseb ka last.

Ma läksin tööle. Kui töölt tagasi jõudsin, oli Aljoška juba vannitatud, lamas Maša kõrval voodis ja imes nohisedes rinda, mähkmed aga ligunesid silmapesukausis ja ootasid mehe kätt. Maša seletas mulle: «Kostja, vannitama peab tingimata enne söömist. Aeg oli last toita, kuid sind polnud kodus.» Nagu oleks Aljoška

söönud ainult ühe korra päevas — just siis, kui mina tööl olin!

Tükk aega ei osanud ma midagi välja nuputada, et selles asjas Mašast võitu saada. Lõpuks leidsin: hakkasin Aljoškat teist korda vannitama. Valida aeg enne söömist oli lihtne: ta sõi sagedasti. Maša andiski järele ja ütles: «Hea küll, hakkame kahekesi koos vannitama. Kaks korda päevas vannitada ei tohi — laps võib end külmetada.»

Nüüd püüdsin tasa teha seda, millest Maša mind varem ilma jättis.

Ei tea, kas kõigil isadel on ühesugune tehnoloogia, kuid minul oli hoopis teine kui Mašal.

Mina valan vett lapsevanni nii kuidas juhtub, ainult võimalikult rohkem. Maša valab täpselt mõõdu järgi: istuvale Aljoškale nabast saadik.

Mina panen poisi istuma istmikule, Maša aga seab veel pehmed mähkmed alla.

Vee soojust katsub Maša küünarnukiga, mina oma ninaotsaga: küünarnukid tunnevad mul ainult keeva vett.

Maša paneb vette kummist pardipoja, mina — plastmassist laeva. Esiteks harjutab see inimest jõelaevniku elukutsega, teiseks on laev pardipojast suurem, teda ei saa mitte kuidagi alla neelata. Nüüd võib Aljoškal päris vabalt selga seebitada, ilma et tarvitseks kogu aeg ta suud jälgida.

Maša seebitab poissi peopesaga, mina roguskist nuustikuga, sest nuustik on minu peopesast ikkagi pehmem.

Maša valab vett teekannust peenikese nirena, mina kastrulist nagu kosest. Aljoškale meeldib see palju rohkem. Kui ta pähe valada vett kohe mauhti, siis ta ei karju. Karjuma hakkab ta veidi hiljem. Maša ütleb, et ta karjub niisuguse veevalamise pärast. Mina aga arvan vastupidi: ta karjub sellepärast, et ma vett enam ei vala.

Maša hoiab Aljoškat vannis nii, nagu tervishoiu käsiraamatus õpetatakse, mina aga hoian nii, nagu Aljoškal ja minul parajasti vaja on. Maša kallab kogu aeg sooja vett juurde, mina aga külma. Pärast vannitamist mähib Maša Aljoškat suurivaevu lina sisse, sest poiss keerleb nagu luts õnge otsas. Mina lasen käe

lihtsalt vette, võtan poisi peo peale nagu ekskavaatori kopale, nii et poiss jääb mu haraliaetud näppudele istuma. Ole lahke, kui tahad, pane kohe lina ümber, tahad, hõõru selg froteerätikuga kuivaks.

Siis puuderdame teda, kust vaja, ja tõmbame särgikese selga. Seda teeme juba mõlemad ühtemoodi.

Senikaua kui ma sel korral kõike ette valmistasin, vannivett parajaks tegin, seebi, nuustiku ja linad tõin, et need käepärast oleksid, seisis Šura minu kõrval, alasti Aljoška süles, ja korrutas:

«Kostjake, luba, et mina pesen. Sa lubad ju? Ma tahaksin nii väga!»

Mulle meenus, et lugesin kord Mark Twaini raamatust, kuidas Tom Sawyer värvis planku ja poisid nurusid, et ta laseks ka neil natuke värvida. Ma ütlesin:

«Kui annad mulle õunasüdame, siis vannita.»

Šura aga ei olnud vist Mark Twaini lugenud ja sai mu sõnadest kuidagi teisiti aru.

«Kas tingimata südame? Kostjake! Palun võta.»

Ja ta pistis Aljoška vanni, nii et vesi üles pritsis — ei hoolinud ta oma pidukleidist. Mina aga ei mõelnud üldse sellele, mis ta ütles, ja vastasin:

«Sa pead mulle veel nööri otsas ühe kärvanud roti tooma.»

Šura vaatas ehmunult mulle otsa:

«Ei. Kostjake, seda ei tee ma iial!»

Siin aga kukkus mu kapten kätega vett peksma, nii et köök ujus, ja Šura pidi Maša põlle otsima, muidu oleks ta ise Aljoškast märjem olnud.

Poiss aga sattus nii hoogu, et isegi mina ei saanud temast jagu, kuigi lasksin vette lisaks laevale ja pardipojale veel triibulise palli, mille Šura oli talle kinkinud. Aljoška kahmis kõiki neid asju üksteise järel pihku, kuid suhu ei toppinud, nagu see kombeks on, vaid loopis vannist välja, ise rõõmsalt lõkerdades ja oma keeles karjudes: «Täiskäik edasi!», nagu mulle tundus. Ausõna, selle kuu ajaga oli ta palju mehisemaks muutunud.

Jooksujalu tõttas meie juurde Šura, ta naeris nii nagu Aljoškagi. Ei mina ega Aljoška jõudnud veel silmagi pilgutada, kui Šura tegi poisi pea märjaks ja seebitas seda. Käe all tõusis kõrge vahukübar.

Aljoška armastab väga vannis käia, kuid ei salli, kui tal pead seebiga pestakse. Aga eks see ole vist meie kõigiga niiviisi olnud, sellepärast jätsin pea pesemise alati viimaseks. Siis on juba ükskõik, kas ta karjub või ei.

«Mis sa nüüd tegid?» ehmusin ma. «Kust sa küll välja ilmusid. Nüüd on kõik läbi. Pead tuleb kõige viimasena pesta.»

«Kostjake! Pea pestakse alati kõige enne! Kas sa ei tea? Ei või ju pead pärast musta veega pesta.»

Ise aga sebis näppudega, nii et vahukübar aina tõusis.

«Kui tal seep silma läheb,» ütlesin ma kurjakuulutavalt, «küll sa siis tunned!»

Tõmbasin kopsud õhku täis. Kohe kuulen Aljoška hirmsat röökimist...

«Ei lähe,» vastas Šura.

Uskumatu kiirusega vajutas ta Aljoška pea alla ja, hoides ühe käega nägu, pesi teisega vahu maha, nagu poleks seda olnudki. Aljoška jõudis ainult korra «bubuu!» öelda ja haaras kummist pardipoja, mille ma tema käe ulatusse viskasin.

«Nii, ja ongi kõik, mu kallis tibupojake! Noh, Pisi-Barbin, peseme nüüd käekesed...»

«Mine ära. Ma ise. Ütlen sulle, ta hakkab töinama. Hea veel, et talle pardipoja kätte torkasin,» ütlesin ma, rängalt puudutatuna, et Aljoška kisama ei hakanud. «Nüüd tuleb pesta selg ja igasugune kribu-krabu. Pesen ise. Lase.»

«Ei, nüüd tuleb pesta käed,» sõnas Šura, «las ma lõpetan.»

Ma teadsin, et nüüd tuli käsi pesta. Maša tegi kõik täpselt samas järjekorras nagu Šuragi. Aga minul oli oma järjekord välja töötatud. Oma süsteem. Väga hea süsteem. Ja pealegi — mis see siis olgu? Šura, üks kõrvaline isik, vallutab Aljoška täielikult, kuna mina, lihane isa, ainult tammun ümber vanni, käes pardipoeg ja triibuline pall.

«Kust sina tead? Käed, jalad...» ütlesin ma hoolimatult. Ma tahtsin nendesse sõnadesse panna ainult seda, mis puudutas Aljoškat, seda järjekorda, mille olin tema vannitamiseks kindlaks määranud. Aga kuk-

kus välja nii, nagu oleksin öelnud: «Sul endal ju pole lapsi olnud!»

Ta peatus äkki, nagu vahel kinos jääb film seisma, kui perforatsioon järsku rebeneb. Mulle näis, et ka Aljoška tardus liikumatusse.

«Noh, pole olnud jah,» ütles Šura, ilmselt vastates minu ütlemata jäänud sõnadele. Ta laskis käed alla vajuda, pööras pea raskelt minu poole ja niisama raskelt muigas: «Ma olen ju naine. Seda ma pean oskama,» ja pigistas silmad kinni nagu sööbiva suitsu puhul. «Ah, Kostjake, mispärast . . .»

Ta käed hakkasid jälle kärmesti liikuma, seebitades Aljoškat. Poiss naeris nagu iga teine inimene, kui ta kõhtu pehme peopesaga seebitatakse. Tema ei saanud midagi aru. Mina aga mõistsin, mis Šura ütlemata jättis. Ning mul hakkas kole piinlik. Kuidas siis Aljoška oleks saanud Šura poeg olla?

Šura alustas hoopis teist juttu. Jälle rõõmsalt ja muretult nagu alati.

«Ma joonistasin magava Barbinikese. Väga hästi tuli välja. Ainult mõnes kohas peaks veidi järele aitama. Ma toon selle pildi sulle. Tahaksin kangesti teda joonistada niisugusena, nagu ta praegu on, alasti ja märjana. Kindlasti joonistan. Ma ei saa ise ka aru, kuidas ma saan teda mälu järgi vabalt joonistada. Nii kaua pole ma pliiatsit ega pintslit kätte võtnud, et mõtlesin juba, nüüd on läbi, lõpp. Praegu ongi nii, et kui katsun midagi muud teha, siis ei tule välja. Aga Aljoša tuleb küll! Imelik!»

Tahtsin öelda, et midagi imelikku siin muidugi ei ole; näiteks ma ise ei oska üldse joonistada, kuid hobuste päid külje pealt joonistan ja need kukuvad mul vahvasti välja. Aga just sel hetkel hakkas Aljoška kisendama — vist läks ikkagi seepi silma — ja toas paugatas uks. Midagi kukkus kolinal põrandale.

«Kes seal on?»

Haarasin ruttu kastrulist puhast vett, pritsisin Aljoškale näkku — ja jooksin tuppa. Ole lahke . . .

«Kostja!»

«Maša!»

Võtsin märgade kätega tal kaela ümbert kinni ja hakkasin teda suudlema. Ma ei saanud midagi aru:

kuidas sattus Maša siia, kuidas ta enne rongi kohale jõudis?

«Kostja, ütle, kas ma olen ikka kodus? Kuidas ma ometi suutsin seda ära oodata?» Maša ajas oma sõrmed minu juustesse. «Oled sa terve? Kus Aljoška on?»

Ta libistas äkki ehmunud pilgu üle tühja lapsevoodi. Meie jalge ees põrandal olid segamini Maša asjad: paberituutud, kandekott ja kohver. Ljonka ja Slavka tirisid veel midagi sisse — terve sületäie lilli: kullerkuppe, liiliaid ja pujenge.

«Kostja, kus Aljoška on?»

«Vannis. Maša, kuidas sa tulid? Millega sa sõitsid?»

«Taksoga!» vastas tema asemel Ljonka. Ta otse särras: poiss sai esmakordselt taksoga sõita!

Maša tormas kööki, nii nagu oli, palitu seljas. Ta vist kujutles juba õudset pilti: Aljoška on uppunud.

«Ta on seal üksi . . .»

Ja siis . . . Te võib-olla ootate, et edasi areneb nagu komöödiafilmis. Maša lajatab mulle vastu kõrvu ja jookseb, silmad vees, kodunt minema. Või virutab Šurale vastu nägu ja Šura jookseb välja. Ljonka aga hakkab seda arusaamatust pisihaaval selgitama.

Kui te seda ootate, siis te ei tunne Mašat. Mingisugust komöödiafilmi ei olnud. Maša ainult ohkas suure kergendusega:

«Oh! Ja mina ehmatasin nii hirmsasti . . .» Vaatas siis terasemalt. «Šura? Tere! . . .»

Ning nad hakkasid teineteist musitama. Õigemini küll, Šura alustas. Aga ka Maša musitas vastu. See on juba loodusseadus. Naiste seadus.

Pärast hakkas Maša koos Šuraga Aljoškat pesema. Poiss küll ei nutnud, kuid vaatas Mašat silmanurgast ja sirutas kogu aeg käsi Šura poole.

Mina ei pääsenud vannile enam ligigi, ainult eemalt sain Aljoškale kitse näidata, ja kui naised poisi vannist välja tõstsid, siis korra ta roosat kanda puudutada. Pärast tõmbasin talle särgikese selga, sellesama, mille Šura oli mulle naljapärast ostnud raha eest, mis Ljonka maha jõi. Mul endal poleks see ehk meeldegi tulnud, aga Maša ütles: «Küll on ilus särk. Päris uus.» Tema märkas kohe.

Me rääkisime palju ja kõigest. Varsti sai kõik selgeks. Et Maša oli telegrammis ühe sõna tõesti välja

jätnud. Et koos telegrammiga saatis teele ka kirja, mis pole veel kohale jõudnud. Et ma unustasin oma kella üles keerata ning ta näitab ikka veel kolmkümmend viis minutit viiel. Et Ljonkat ja Slavkat rongi juurde ei lastud, sest nad olid perroonipiletite ostmiseks saadud raha jäätise peale ära kulutanud, ja et juba Maganskist sõitsid nad tagasi jänestena. Et miilitsamees nad vaksaliesiselt väljakult minema kihutas, sest ta arvas, et poisid tulid lilli müüma. Ljonka silmist oligi näha, et poiss kahetses, miks nad vähemalt pooled lilledest maha ei müünud, et jäätist osta.

Mašat olid aidanud vagunist väljumisel sõbralikud reisikaaslased ning tal oli süda valutama hakanud, et kedagi vastas polnud. Ta oli võtnud takso ja alles siis märganud poisse lilledega. Autos rääkisid poisid talle, et kodus on kõik hästi.

«Kostja, küll on hea, et meil kõik korras on!»

Ma vastasin, et teisiti ei võinudki see olla.

Maša oli veidi kõhnemaks jäänud. Diplomi saamine ei olnud vist kerge. Ja kuigi ta ei kirjutanud ja praegugi ei rääkinud, aga eks mure näris muidugi ka tema südant.

Maša näos oli midagi uut. Nii nagu tema märkas Aljoška särki, mis ei olnud tema õmmeldud, nii märkasin mina seda uut. Insener! Maša sai minust aru. Kergitas pisut oma vasakut kulmu, mille tõttu kelmikad sädemed hakkasid tema silmis veelgi kiiremini hüplema, ja ütles:

«Kostja, nüüd on sinu kord.»

Ma sosistasin talle kõrva sisse:

«Maša, kuidas ma sind küll armastan!»

Ning suudlesin teda kuhugi juuste alla ega teinud väljagi, et Šura seisis kõrval. Sel hetkel polnud mul peale Maša mitte kedagi maailmas.

Ljonkal oli juba tee valmis. Ta kiskus kõik Maša toodud pakid ja kotid lahti, ladus lauale terved kuhjad igasuguseid isukalt lõhnavaid maiuspalu, mis olid ilusates Moskva pakendites, ning tiirles nüüd meie ümber ja sundis tagant:

«Tulge juba. Tee jahtub ära!»

Ma unustasin öelda, et Maša võttis Aljoška kohe oma sülle. Poiss istus küll, üks käsi ümber Maša kaela, kuid samal ajal nagu võõrastas teda, teise käe nimetis-

sõrme ajas ta kord endale suhu, kord näitas sellega Šura poole. Šura naeratas talle vastu. «Sa mu tibupojake, väike Barbinike.»

Maša ähvardas: «Oota sa! Oled vist poisi täiesti ära võlunud.»

«Lähme siis,» tõukas Ljonka tagant.

Me läksimegi kõik lauda. Maša Aljoškaga kõige ees. Šura tuli viimasena. Ta pidi juba lauda istuma, kuid jäi äkki seisma ja ütles madala, otsekui külmetanud häälega:

«Nägemiseni! Mašake, Kostja, teie kõik.»

Ning pöördus ümber, et minna. Ljonka jooksis ette ja peatas ta:

«Kuhu sa lähed? Siin on ju igasuguseid häid asju!»

Šura lükkas kindlalt tema käe kõrvale ja raputas pead, ning ma kuulsin, nagu oleksid tema lokid põskede juures nukrate kuljustena helisenud.

«Ei, Ljonjake, ei, aitäh. Läks hoopis meelest, et mul on veel asjatoimetusi.»

Ka Maša astus tema juurde. Mina aga ei teadnud, mida teha. Kõik oli just nagu viisakas ja samal ajal ka ebaviisakas, igal juhul kahtlane, sest Šura põsed õhetasid ja sõnad olid õõnsad, ei veennud.

«Ei, ma ei saa kuidagi . . .»

«Šura, jää siia,» ütles Maša, «ma palun sind väga.»

«Mašake! Ma ju saan aru . . .»

Ljonka vaatas talle haletsevalt järele ja ütles:

«Ta on hea inimene.» Nagu oleks meist keegi öelnud, et Šura halb on. «Vaata, kui ilusa pildi ta Aljoškast joonistas!»

Maša läks umbusklikult muiates seina juurde. Siis aga tõmbus ta nägu tõsiseks ja ta kogeles katkendlikult:

«Tõepoolest! Ma ei märganudki. Väga hea joonistus! Aga ei, see on lihtsalt andekalt tehtud! Väga andekalt. On see tõesti tema töö? Te petate mind? Maša silmitses allkirja. A. K. — Aleksandra Koroljova. Š . . . Šagane. Haruldane portree.»

Nüüd oli minu kord punastada. See oli vahva! Mina ei saanud aru, mis tähendas Š-täht, kolm punkti järel, Maša aga luges kohe välja: Š . . . — «Šagane». Kuidas võis Šura selle nimega mängida? Ta ju teadis, mäletas, et tol korral vahetas ta «Rodinal» armsa nime

Šagane siidpesu vastu, mille Ilja Šahvorostov talle võltsitud postipaki tasuks pihku suskas.

«Noh, lähme teed jooma,» ütles Maša juba oma harilikul häälel, «mu kõht on tõesti tühi. Pärast Mariinskit ei saanud ma enam ivagi suhu pista — olin nii erutatud!... Kostja!... Ei, ma ei usu ikka veel, ei saa kohe uskuda, et lõpuks jälle kodus olen!» Ta istus lauda ning seinu uudistades küsis nagu muu seas: «Kas Šura on jälle Krasnojarskis? Mis ta praegu teeb? Kus ta töötab?»

«Müüb gaseeritud vett,» vuristas Ljonka vastuseks. «Seal apteegi ees.»

«Ah nii,» ühmas Maša, muutus kohe jälle külmemaks ja pöördus uuesti Aljoška portree poole. «See on lubamatu. Ta on kahtlemata andekas.»

«Ta käis iga päev meil, hoidis Aljoškat,» ruttas Ljonka teatama. Kostja oli tööl, mina eksameil.»

Ljonka otse põles soovist kõik rutem välja laduda. Ning ta hakkaski meie elu kõiki üksikasju valgustama. Nagu oleks siin kõige tähtsam tema, aga mitte mina. Ja Šura tähtsuselt teine.

Maša toitis Aljoškat, jõudis ka endale üht-teist suhu pista ning ütles kerge naeratusega:

«Ja-jah! Oli ikka teil, kolmel mehel, raske küll ilma minuta. Eks see jää meelde.» Siis aga lausus päris tõsiselt ja kindla tooniga: «See oli inetu, et me lasksime Šural ära minna. Ta tegi nii palju head! Oh meid küll! Oleme ikka mökutajad.»

Ei tea millest, aga süda läks kohe kergemaks, kui Maša ütles «mökutajad». Mul ei olnud enam vaja Šurale kuidagi salaja mõelda, et ta on äkki nagu üleliigseks ja isegi ebasoovitavaks muutunud, et olen nagu milleski süüdi. Nüüd võisin ma jälle vaadata ainult Mašat, kuulata ainult tema häält, tema jutustusi Moskvast, reisist, sellest, kuidas ta kirjutas ja kaitses oma diplomitööd, mõelda, et küll on hea, kui Maša on jälle kodus, ja et ma teda armastan.

Hilja õhtul enne magamaminemist läksime temaga Jenissei äärde. Nahksild oli juba valmis. Sellel särasid elektritulede ketid ja liikusid aeglaselt mootorite mürisedes rasked veoautod.

Maandumisringis liikuv lennuk tuhises madalalt üle, punane ja roheline tuli tiibades.

Noored paplid lõhnasid mee järele. Kontsade all rigises liiv.

Molokovi saare ees heitis vedurlaev ankru, see kukkus valju sulpsatusega vette. Ligi pool minutit kolises ankrukett klüüsis. Siis pahises aur ja seejärel jäi kõik vaikseks.

Kaldaäärse malmvõre ees seisis palju rahvast ja silmitses jõge. Liikuvat elavat jõge võib vaadata kas või öö läbi nagu lõkketuld.

Me astusime edasi, läksime alla vee äärde. Jenissei lained loksusid vastu kallast, nagu jutustaksid midagi. Astusime nahksillale. See kõikus ja võppus kõvasti, kui üle pontoonsilla kolisevate rauast ühenduskohtade juhtus sõitma mõni viietonnine veoauto, viies ehitusplatsile kivikoormat. Siin oli veidi jahedam. Takmaki kohal või vahest sellest veidi vasemal lõi särama valge vilkuv täht.

«Kostja,» sõnas Maša. «Lähme kord terveks ööks kodunt välja. Istume kuskile jõekaldale. Mõtleme, ajame juttu. Peame ühe niisuguse taevatähega nõu. Kostja, meil ehk tuleks kuidagi kiiremini elada? Mul on nii palju igasuguseid mõtteid. Kostja, me oleme ju veel päris noored! Oli sul ilma minuta igav?»

Ta surus end võbisedes minu ligi.

Vastu sõitis jalgrattur. Ma kummardusin ja suudlesin Mašat huultele. Jalgrattur kõlistas.

See ei häirinud meid. Me tundsime endid kahekesi olevat.

Kaheteistkümnes peatükk

PÖIALPOISS

Igas perekonnas tuleb ette, et keegi sõidab vahel ära. Komandeeringusse. Või puhkusele kuskile Musta mere äärde. Ühesõnaga, kaugele ja kauaks. Kõige sagedamini sõidavad ära mehed. Naised harvemini. Ma ei räägi niisugusest perekonnast, nagu on Vasja Tetjevil, kus ei saa arugi, kes on kelle isa, vend, abikaasa, kälimees, tütar või vanaema. Neil sõidavad ära viis inimest korraga ja siis ka vist ei märkagi õieti, kes puudub.

Naised teavad muidugi paremini, kui hea või halb see on, kui mehed pikemaks ajaks ära sõidavad. Ja kas on hea või halb, kui mehed lõpuks jälle tagasi jõuavad. Ning mis üldse kodus sünnib, kui mees on tagasi tulnud.

Pärast seda kui me Mašaga abiellusime, ei sõitnud me üksikult mitte kuhugi; kui laeval sõitsime, siis ikka koos. Nüüd alles sain aru, mis tähendab, kui naine kodunt ära sõidab. Ja mis tähendab, kui ta jälle tagasi jõuab. Ning kes on õieti perekonnapea, nagu seda ankeetides küsitakse.

Võib-olla mõned mehed saavad minu peale pahaseks, aga ma ütlen otse välja: perekonnapea on naine. Ma pean seda päris õigeks, et vanasti, nagu olen lugenud, valitses maailmas ürginimeste juures matriarhaat. Nemad, need ürginimesed, polnud sugugi lollid. Nad said asjast õigesti aru.

Ühesõnaga, ilma Mašata sarnanesin ma vist elektroniga dünamomähises. Ehkki elektron ei saa üldse liikumatu olla, ringleb ta siin kogu aeg ühel lühikesel traadijupil. Aga kui Maša koju jõudis ja voolu sisse lülitas, tormasin ka mina kohe edasi mööda jämedat juhet.

Kõik muutus korrapealt selgeks: kuhu minna ja mida teha. Lühidalt, kodu oli jälle täis elujõudu.

Kui tööle lähen, siis tundub, nagu oleks sild kodule lähemale nihkunud. Laskun kessooni, lagi on nagu kõrgem ja õhus tundub palju vähem masinaõli haisu. Hüppan Jenisseisse, vesi on nagu soojem. Lähen Košitšiga vaidlema, olen temast nagu targem. Saan palga kätte, raha on nagu rohkem. Kodus põrand ei nagise, teevesi läheb kiiremini keema ja padigi on pehmem. Kahepuudane tõstepomm tundub viieteistkümnekilosena või isegi veel kergemana. Leib pole enam kuivanud. Piim pole tilgastanud. Ljonka on kuulekam. Kinos näidatakse naljakaid komöödiafilme. Õhtuti vilguvad tähed taevas kelmikalt. Nahksild õõtsub tugevamini. Vastusõitvad jalgratturid helistavad vahetpidamata. See kõik tähendab, et Maša on koju jõudnud!

Aga päris õnnelik elu algas alles siis, kui Železnovodskist jõudis tagasi Olga Nikolajevna, kes oli väga hea tervise juures. Ta oli tervelt kakssada grammi

maha võtnud. Kuigi ise unistas maha võtta vähemalt kaks kilo.

Nüüd ei aheldanud Aljošake meid kodu külge, vaid meie püüdsime Aljoškat kodu külge aheldada, sest vanaema Oljake viis poisi kohe, kui aga mahti sai, oma korterisse.

Juba paljas mõte, et me rikume lapse toitmise reegleid, viis ta lausa paanikasse, kuigi Maša talitas raamatu «Ema ja laps» eeskirjade järgi, nagu ma juba ütlesin. Maša vaidles temaga. Mina ainult muigasin. Ma teadsin, et selle poolteise kuuga, mis Aljoška minu hoole all oli, sai poiss niisuguse karastuse, et nüüd ei kahjusta teda enam ükski toitmise eeskirjade rikkumine.

Vanaema tulekuni Maša tööl ei käinud. Maša ametikohal oli pikk nimetus. Sisuliselt oli see raadioside alal kõige suurem ülemus. Tahad, kanna frentši ja suure tärniga baretti, tahad, käi siidis. Maša kandis frentši harva, ta eelistas kerget sitskleiti. Rääkisin talle küll:

«Ma ei ütleks, et sa vormis ilusam paistad, aga kogukam ja esinduslikum oled kindlasti.»

Maša naeris:

«Kõik radistid kardavad mind niigi.»

Ise ei kartnud ma Mašat kunagi. Tuleb ette, et mõned mehed oma naisi kardavad. Aastatelt olen ma Mašast siiski raasike vanem, jõudu on mul oma kümme korda rohkem, palka saan vist kaks korda enam, kuigi Maša on nüüd insener, mina aga lihtne tööline. Ühesõnaga, olen täiesti iseseisev. Aga kõige selle juures... Noh, kuidas seda teile öelda?... Ühesõnaga, polegi midagi öelda. Kuid Mašal on minu üle mingi võim. Ta ise võib-olla ei teagi seda, aga mina tean.

Praegu räägin ma kogu aeg Mašast, kuigi sellele peatükile panin pealkirjaks «Pöialpoiss», mõeldes selle all Košitšit. Eks katsuge ise Mašast rääkimata jätta, kui peas on praegu ainult tema! Näete, mis tähendab nelikümmend kolm päeva üksi olla!

Košitšiga aga juhtusid sihukesed lood.

Just palgapäeva eel astusime Vasja Tetereviga õhtupoolikul tema poole sisse, et näha, kuidas ta elab, kuigi Košitš ise meid kordagi enda poole ei kutsunud. Lihtsalt jalutasime ja läksime sisse.

Valge puhas tuba. Kaks voodit, nikkelotstega. Raadio.

Lilled. Madapolaamkardinad. Karahvin veega. Lihvitud servadega joogiklaasid.

Aga kogu selle hubasuse kõrval on toas ka äärmist lohakust: suitsu täis, konid ujuvad klaasis, tekid kortsus, nagu lainetaksid teised. Põrandal vedelevad kägardatud ajalehed...

Valges räpases toas istuvad siin-seal kuus meile võõrast poissi. Košitš seisab laua taga, käes patakas käsitsi kirjutatud paberilehti, ja loeb teistele poollaulva häälega ette. Ma mõtlesin: «Poiss pole meile kordagi rääkinud, et ta värsse sepistab. Häbeneb! Näiteks Tumark Markin käib nagu vari igaühe kannul, kes aga on nõus tema instseneeringut natukenegi kuulama.»

Varemalt, kui Košitši aastates olin, ei saanud ma poeesiast kuigi palju aru. Tõtt öelda, huvi luuletuste vastu äratas minus Šura. Oma suurepärase deklameerimisega. Tema andis esimese tõuke. Noh, ja Maša muidugi jätkas. Juba sisuliselt. Luule ilu seisukohalt.

Seda kõike räägin ma praegu sellepärast, et valmistusin rõõmuga Košitšit kuulama. Kindlasti on ta kirjutanud Krasnojarskist, Jenisseist; sellest, kuidas me silda ehitame, sõprusest ja armastusest, on kirjutanud südamlikud, ilusad värsid, uute, kõlavate sõnadega.

Košitš sattus algul kimbatusse, peatus. Siis aga luges ikkagi edasi.

Siin ütlen ma juba ette ära: tuli välja, et ta ei lugenudki oma, vaid sõprade poolt mahakirjutatud ja talle saadetud luuletusi, mida oli kirjutanud keegi Žužžin. Ma ei tea, kas teie olete temast kuulnud, mina küll peaaegu mitte. Käsitsi olid nad kirjutatud sellepärast, et esialgu luges Žužžin neid ainult kuskil klubis, trükis ei olnud neid veel avaldatud.

Värsid olid väga head, targad ja tulised, ma ütleksin, et nad helisesid justkui muusika; nad olid tugevad nagu teras; sõnad olid kui naelad.

Lühidalt, ma tunnistasin Žužžini sealsamas kohe kõige paremaks luuletajaks ja oleksin pärast seda ainult teda lugenud.

Aga niisuguseid värsse oli vähevõitu. Teistes oli ainult mulin. Kuulata nagu oleks ilus, kuid seesugust mõtet, mis sind südamest haaraks ja hinge liigutaks, ei olnud.

Sellest poleks ka veel midagi. Aga seal oli värsse,

mis olid päris imelikud. Ma tooksin nad siin tervelt ära, kuid mu pea on vilets riime meeles pidama. Nende sisu oli just see, millega Košitš ise armastas meil kelkida. Ülemused on endid rasva söönud, bürokratiseerunud, kapitalismi igandid on nagu polüübid meid oma haarmetesse mässinud ja kägistavad, meie aga häbeneme sellest rääkida ja saame üldse halvasti aru, mis on tõde. Ühesõnaga, ainult tema, Žužžin, üksi valgustab nagu salalatern, ning isegi tema patareis võib vool iga hetk lõppeda.

Košitši nägu särab vaimustusest: see on alles poeesia! Teised poisid istuvad vaikides, oma arvamustega nad nii väga ei rutta. Siin peab tõepoolest järele mõtlema.

Vaatamata oma suurele delikaatsusele, põrutas Vasja Teterev siiski kohe välja:

«Ma arvan, et Košitš kiidab neid luuletusi ilmaaegu. Ka mina olen Žužžinist üht-teist lugenud. Dinagi on lugenud. Mulle näib, et Dina pani õige diagnoosi: Žužžinil on solkmed. Sellepärast ta krigistabki hambaid.»

Siis lisasin ka mina:

«Minu arust on Žužžin nagu nahkhiir. Kuigi tal tiivad on, jääb ta ainult hiireks, ei saa luigele ligi. Päevavalgel ei näe ta mitte midagi. Lendab ainult öösiti, kui ronivad üksnes ussid ja kakandid. Päeval aga magab, ripub, pea alaspidi, pööningul või mõne tolmuse prao vahel.»

Te oleksite pidanud nägema, kuidas Košitš selle peale marru läks, kuidas ta minu ja Teterevi peale karjuma pistis, et meie ei taipa tuhkagi luuletustest, poeesia ühiskondlikust tähtsusest, sellest, et poeesia on alati olnud ja jääb ka tulevikus häirekellaks.

«Kui kõik paljastaksid igasugust jälkust ja mustust nii nagu Žužžin,» karjus ta, «jõuaksime me palju rutem kommunismi! Ühiselamu komandant pistab voodipesu pesemise pealt iga kuu oma kena kopika taskusse. Seda Barbin ei näe. Komandant on tema silmis kotkas! Komandant on luik! Või võtame Vitali Antonõtši. Mitu korda on ta riigi veoautoga tööle sõitnud? Sõiduautot pole talle ette nähtud. Taksot ei võta, see käiks kukru pihta. Aga jala käia ka ei taha. Kuid veoautole kirjutatakse üks ots kivimurdu rohkem. Mine kontrolli! Ja see, kes kontrollima peaks, see sõidab ise ka veoautoga.»

«Siin on tõesti midagi viltu,» ütlesin ma, «ent teisest küljest ei peaks Vitali Antonõtšil taksoga sõitmiseks palk vastu — meie taksod on liiga kallid —, aga et iga päev jala käia, selleks ei tunne ta ennast nii hästi nagu meie sinuga, Košitš. Ta oleks võinud juba ammu pensionile minna. Aga ei lähe. Tahab veel töötada. Ma saan aru, see pole ilus, et ta veoautoga sõidab. Kuid kommunismi Vitali Antonõtš küll ära ei riku. Kommunismi ajal on meil taksosõit kindlasti odavam.»

«Kommunismis sõidavad inimesed tööle tasuta,» ütles Teterev.

Košitš aga kisendas, et niisugune kommunism, kus kõik hakkavad taksodega tasuta ringi sõitma ja kõik muugi on ilma rahata, on veel kaugel, ja et tema vennapoeg Fjodor Petrovitš Koškin õgib oma sööklas juhatajana juba praegu ilma tasuta. Ning pole olemas kõige väiksematki ülemust, kes ei püüaks riigilt midagi endale kiskuda. Ja üldse, igas inimeses istub ikka veel kapitalismi iganditest jäänud alatust. Seda peabki nüüd poeesia tulise rauaga välja põletama.

Siis läks minulgi kops üle maksa.

«Kõigepealt,» käratasin ma, «jäta sa Vitali Antonõtš rahule. Aitab juba tema ausa nime kallal närimisest! Aga mis tulisesse rauasse puutub, siis see on väärt asi. Kuid Žužžinil ei ole ta just väga tuline, tulu on sellest vähe, teeb ainult valu. Ma astusin teie tuppa sisse. Ilus tuba. Kui ma oskaksin joonistada, joonistaksin kõik paberile: nikkelotstega voodid ja raadio ja kardinad ja päikesevalguse aknas ja ševiotkuued nagis, aga konid lihvitud servadega klaasis jätaksin joonistamata. Nende koht ei ole seal. Pildil pole ka neile kohta. Kuigi nad klaasis ujuvad. Ja sina loed nende kohta Žužžini luuletusi. Tegelikkus! Aga mina ei taha neid konisid pildil näha. Ka toas mitte.» Torkasin talle klaasi pihku ja lihtsalt käskisin: «Võta, viska välja.» Ja Košitš viskas. «Näed nüüd! Ka ilma tulise rauata saab väga hästi hakkama. Ning ongi jäänud just seesugune pilt, mida ma kõigepealt nägin: hubane tuba.»

«Žužžin sellepärast kirjutabki konidest,» ütles Košitš vihaga, «et inimesed need välja viskaksid! Aitäh luuletajale, et ta kogu mustust näeb.»

«Et ta seda näeb, olgu siis selle eest aitäh,» ütlesin

ma, «aga et ta seda mustust oma jalgadega igale poole laiali kannab, selle eest ei saa küll aitäh öelda. Ja mulle meeldib üldse rohkem, kui luuletajad loevad oma värsse püsti seistes, aga mitte neljakäpakil.»

Vasja Teterev tuli mulle appi Belinskiga, kes olevat öelnud, et ta kadestab lapselapsi ja lapselapselapsi, kes saavat näha Venemaad, kui ta seisab kogu haritud maailma eesotsas, annab seadusi teadusele ja kunstile ning võtab vastu kogu valgustatud inimkonna hardaid lugupidamisavaldusi. Tema, Belinski, aimas juba möödunud sajandil, milliseks kujuneb Venemaa. Žužžin ja Košitš elavad küll sellel Venemaal, kes praegu tõesti juba annab seadusi kogu maailmale ja võtab vastu hardaid lugupidamisavaldusi, kuid nad ei näe seda, vaid näevad ainult igasugust inetust ja närusust.

Ma kirjutan siin meelega ainult seda, mida rääkis Košitš ja mida rääkisime meie Tetereviga, kuigi ka teised poisid pärast meid vait ei olnud. Aga kui kõik nende sõnad edasi anda, siis sellest peatükist kuidagimoodi ei jätkuks. Ütlen niipalju, et kuuest poisist toetasid Košitšit kaks või kolm, nad karjusid samuti: «Miks peaksime tõde kartma?», «Värsid on teravad!», «Õige, Nikolai!» Kuid pärast jäid nemadki mõtlema. Hakkasid nina nühkima, kukalt kratsima, panid suitsud tossama.

Ühesõnaga, Košitši vastu tõusis niisugune müür, et ta ei otsinudki enam Žužžini kaitseks mingeid põhjendusi, ainult kõverdas huuli ja kordas ühte ning sama:

«Noh, ja mis siis?»

Seejärel läksimegi laiali.

Järgmisel päeval aga sai ta hakkama uue tükiga. Eelmisel päeval oli nii-öelda teooria, filosoofia, järgmisel päeval tuli praktika.

Pärast tööd läksime palga järele. Enne olime saanud avanssi. Nüüd ootasime arvestust terve kuu eest.

Kontori ees oli töönäitajate tahvel. Plaani täitmise järgi oli meie brigaad esimesel kohal. Tähendab, töötasule tuleb lisaks veel progressiivtasu. Kõigil olid rõõmsad näod.

Kassa ees oli järjekord. Läksime meiegi, Košitš oli meie brigaadist teine. Esimene oli Vasja Teterev. Seisime, heitsime nalja, ennustasime, mida keegi progres-

siivtasu eest naisele kingib. Tumark ja Košitš on poissmehed. Petja Figurnov ütles:

«Neilt tuleks preemia ära võtta. Selguse mõttes. Ja abieluliste vahel ära jagada.»

Tumark vaidles vastu:

«Sa raiskad ju tuttavate tütarlaste peale rohkem kui oma naise peale.»

Üldiselt on see muidugi õige. Aga kust tema teab, kui palju naise peale kulub? Naerame.

Košitš on kõrvale tõmbunud, vilistab endamisi. Pärast võtab taskust märkmiku, tõmbab sellest lehekese välja ja ulatab minule.

«Kunsttükk! Sa saad nii palju, Barbin.»

Lõin silmad lehekesele. Tore küll! Tuhat viissada nelikümmend seitse rubla puhtalt kätte.

«Milles siin siis vigur seisab?» küsisin. «Kas arvutasid ilma raamatupidamiseta välja? Milleks seda? Meie raamatupidamist usaldan ma niisama kui iseennast. Sina aga oled vist kodus terve õhtu selle kallal vaeva näinud?»

«Üldiselt nägin jah vaeva. Võib-olla isegi rohkem kui ühe õhtu,» vastas Košitš. Ja patsutas käega oma taskut. «Ma ei kogunud siia asjatult kivikesi. Arvutused olid tõesti keerukad. Aga minu kunsttükk jätkub. Kas tahad teada, palju mina saan?»

Kehitasin õlgu. Brigaadis saime kõik võrdselt.

«Segane küsimus,» ühmasin ma.

Košitš ulatas mulle teise lehekese. Sellele oli kirjutatud üheksasada kaheksakümmend kaheksa rubla.

«Minu töötasu on see,» ütles ta. Ja jälle potsti endale tasku pihta. «Siin aga on avaldus . . .»

Ja läks kassaluugi ette. Tema järjekord oli kätte jõudnud.

Vasja Teterev astus luugi eest kõrvale. Liputas sajarublalisi ja kõlistas peenraha.

«Sai kõvasti tööd tehtud, mehed. Poolteist tuhat ja üle ka veel.»

Kassa ees aga käis järgmine jutt:

K o š i t š: Mul on saada ainult üheksasada kaheksakümmend kaheksa rubla. Vahe peale tehke sissetulekudokument.

K a s s a p i d a j a: Seltsimees Košitš, ma ei tea midagi. Võtke vastu, mis teil palgalehe järgi saada on.

K o š i t š: Ei võta. Võtke vahe tagasi koos minu avaldusega. Mulle aga andke kviitung.

K a s s a p i d a j a: Ma ei saa võtta. Minule on palgaleht seaduseks. Minge raamatupidamisse ja selgitage seal. Raha aga võtke vastu.

K o š i t š: Ei võta! Minu ausalt teenitud raha on siin ainult üheksasada kaheksakümmend kaheksa rubla. Selgitage ise. Mina aga lähen teise kohta. Prokuröri juurde!

Noh, saate ise aru, et pärast niisuguseid sõnu läks järjekord segi. Kassapidaja lükkas raha läbi luugi Košitši poole. Košitš lükkas selle tagasi. Mõlemad karjusid. Kõik, kes järjekorras seisid, hakkasid ka karjuma. Ning minagi käratasin valjusti:

«Sa seleta ära!»

Kas Košitš võttis raha vastu või ei võtnud, ma ei tea, kuid mehed tõrjusid ta luugi eest kõrvale ja piirasid rõngasse. Kõik olid ärritatud ja vihased, kuigi esialgu ei saanud aru, kelle peale. See pole nali, kui poiss peaaegu poolest töötasust ära ütleb ja karjub, et see raha pole ausalt teenitud!

Mehed käisid peale: «Räägi!»

«Ega ma asjata kivikesi kessoonist taskus välja kandnud nagu põialpoiss,» alustas Košitš. «Iga kivike tähendas mul kessoonist ülessaadetud kopatäit.»

Ning läbi üldise kisa ja kära joonistas ta meile niisuguse pildi.

Ülemused ei saa elada ilma juurdekirjutusteta. Juurdekirjutused tähendavad preemiaid plaani täitmise eest, ülevaltpoolt kiitusi, altpoolt aga tööliste rahalist tänu. Meie brigaad ületas suuresti plaani. Mis viisil? Seda enam, et sel kuul oli kole pinnas. Kas see ei pane järele mõtlema? Lühidalt öeldes, Košitš hakkas kivikesi taskus kandma. Iga kivike tähendas üht kopatäit. Selle arvestusega on tulemus üks, aga kui vaadata raamatupidamise dokumente, millele Vitali Antonõtš on alla kirjutanud, siis on teine, kuigi seal käib arvestus kessooni vajumise jooksva meetri järgi. Aga suurendatud mahu tõttu on teatavasti ka kogu rahaline arvestus suurenenud, seega nii töötasu ja progressiivtasu töölistele kui ka plaani ületamise eest antav preemia ülemustele. Muidugi ka Vitali Antonõtšile. Raamatupidamises Košitš dokumente ei vaadanud, kuid tööhin-

ded meetrite järgi on teada, meetreid kuupmeetriteks ümber arvestada pole ka raske ülesanne: brigaadi plaanitäitmise protsent on ju näitajate tahvlil välja pandud. Niisugust matemaatikat, kuidas töötasu järgi töömaht välja arvutada, õpitakse juba viiendas klassis. Ja nüüd küsib ta meilt: kuidas keegi teine teeb, on tema enda asi, aga kas tema, Košitš, võib ebaseaduslikult väljaarvutatud raha vastu võtta? Selle kohta ongi ta oma avalduse kirjutanud.

Seisame. Vaatame üksteisele otsa. Vasja Teterevil on pakk sajarublalisi näpuvahel. Teised mehed pole raha veel saanud. Kassapidaja kutsub luugi juurde. Keegi ei lähe. Teiste brigaadide töölised kõõritavad meie poole. Te saate ju aru, mida nad meist räägivad.

Kui Košitšit mitte uskuda? Kuid ta kandis ju kessoonist korralikult oma kivikesi! Hiljem aga on päris lihtne matemaatika. Igasugune jama tikub pähe ja koos sellega ka see neetud veoauto, millega Vitali Antonõtš vahetevahel tõesti tööle tuli.

Kui Košitšit uskuda, siis anna kolmandik oma töötasust ära. Kui teda uskuda, siis tähendab see, et mitte ainult sel kuul, vaid ka varemalt oleme raha ebaausalt saanud, sest plaani täitmises oleme kogu aeg teistest ees olnud. Kui Košitšit uskuda, siis tähendaks see, et Vitali Antonõtš on täielik lurjus ja meie poollurjused, sest oleme kogu aeg eesrindliku brigaadi kuulsust kandnud.

Tunnen, et mitte ainult minul, vaid ka teistel meestel käib pea ringi. Tuletage meelde «Üleskündud uudismaad», kuidas seal Štšukari-taat andis külameestele konnaliha süüa. Mehed sõid ja arvasid, et on kana. Tuleb välja, et ka meie oleme juba tükk aega kana asemel konnaliha söönud! Sõna kõige otsemas mõttes. Olen ostnud suitsuvorsti, omulit, juustu. Maša on pühapäeviti lapšaa juurde just kana ostnud. Aga mis raha eest? Vastik mõelda.

Ja veel vastikum oleks see, et Vitali Antonõtš, keda me kõik armastame...

«Tead sa,» laususin ma Košitšile, «siin pole koht, kus Vitali Antonõtši üle kohut mõista ja inimesi tema vastu üles kihutada. Anna avaldus kuhu tahad, kuid mina võtan oma palga tervenisti välja. Ja kulutan seda

ilma vähimagi piinlikkuseta, sest ma usun, et see raha on ausalt teenitud. Mehed, seiske kassajärjekorda.»

Košitši hääl oli kähe. Ka tema närveldas kõvasti.

«Ega ma ei tahtnudki siin kära tõsta,» sõnas ta. «Kära tõuseb siis, kui küsimust põhjalikult uurima hakatakse. Kassapidaja on süüdi: ta ei tahtnud raha minu käest vastu võtta.»

«Valetad,» käratasin ma, «just niisugust lamenti tahtsidki sa siin teha. Tahtsid oma ausust näidata! Muidu poleks sa hakanud kassapidajale toppima oma avaldust, mida ta ei tohi vastu võtta. See on ju igaühele teada. Ühesõnaga, sa oled koos Vitali Antonõtši solvamisega juba mitmel korral riivanud ka meie, tööinimeste au. Praegu on sul avaldus käes, anna talle käik. Aga järgmisel palgapäeval panen ma su selsamal kohal ja just sellesama rahva ees Vitali Antonõtšilt andeks paluma.»

Kõik meie brigaadi mehed ütlesid nagu ühest suust: «Õige!» Võõrastelt kuuldus mitmesuguseid hääli: «Las lahendavad enne seal, kus vaja!», «Tuleb kõike ette!», «Ega kelmid maailmast veel kadunud ole.»

Košitš oli nende viie minutiga näost ära vajunud, tunduvalt kõhnemaks jäänud, nii et püksid rebadele vajusid. Ta taipas, et oli liiga suure hoo võtnud, aga kas rusikal löömiseks jõudu jätkub, see oli veel küsitav. Mul oli kahju teda vaadata. Oli ta ju samasugune noor tööline nagu meie, ainult et õlgadest kiitsakam, polnud veel välja arenenud, käed olid kuivad, soonilised, tugevad. Seal ta seisis meiega silm silma vastu, kuid me olime täiesti erinevad inimesed.

Järjekord kassa ees liikus jälle normaalselt. Raha käes, eemaldusid mehed, ning ma panin tähele: keegi ei lugenud seda enam üle, vaid torkas niisama taskusse. Košitšist hoiduti eemale. Ainult mina üksi nagu pidin millegipärast temaga rääkima.

«Nii on lood,» ütlesin ma.

«Nii jah,» ütles tema. «Jää terveks, Barbin!»

Hüüdsin talle järele:

«Jää sina kah, Košitš. Aga tervist ma sinule nii väga ei soovi.»

Kojuminekuga ma ei rutanud. Käisin tükk aega linnas ringi ja ikka mõtlesin. Juurdekirjutuse fakte tuleb elus muidugi ette. Ja kaunis sageli. Au ja kiitus sellele,

kes kelmide vastu võitleb. Aga kas on ilus tingimata kahtlustustega alustada? Siis mõtlesin veel: miks Košitš nii mürgine on? Isegi huuled on tal õhukesed ja kahvatud. Ehk on tal tõesti maks haige ja oleks vaja, et Dina teda oma voolikuga uuriks. Ei saa ju uskuda, kohe mitte ei saa uskuda, et Vitali Antonõtš suli oleks!

Progressiivtasu eest ostsin Mašale kingituse — ilusa nahast ridiküli. Müüja ütles: «See on kõige moodsam kott. Vaadake, kui hea kaup.» Libistasin käe üle koti. Nahk tundus olevat külm ja libe nagu konnal.

Kolmeteistkümnes peatükk

VAHT

Mašale meeldis ridikül väga. Talle meeldivad kõik minu kingitused. Ta ütleb: «Kostja, sul on daamidele asjade ostmisel väga peen maitse.» Aga kui müüja oleks mulle näiteks selle käekoti asemel presendist seljakoti andnud, oleksin ma seljakoti ostnud. Tekib küsimus: kellel siis see peen maitse on? Kingituse eest Maša suudles mind. Õigupoolest oleks ta pidanud müüjat suudlema.

Elus on sageli nii: suudluse saab see, kes pole seda ära teeninud.

Kuid juhtub ka vastupidi: lüüakse seda, keda pole vaja lüüa.

Toon kohe näite. Ljonka istus laua taga, Aljoška süles. Laual oli minu käekell. Aljoška lükkas selle põrandale. Kell jäi seisma. Kes oli süüdi? Virutasin oma laia kämblaga Ljonkale just selle koha pihta, mis on tal istumiseks. Kui ta ise poleks toolilt püsti hüpanud ega kella maast üles võtma kummardunud ja oma magnetit minu kämblale ette seadnud, oleks ta sellest klähmakast ilma jäänud. Kes oli nüüd süüdi? Tegelikult oli see päris haljakas. Aga kämmal on mul raske. Ljonka hakkas nutma. Valas ehtsaid pisaraid.

Košitš ajas selle juurdekirjutuste asja päris hulluks. See tähendab, edasi ei ajanud seda enam Košitš, vaid asi hakkas ise tuure võtma. Paberil, kuni ta pole ära

põlenud, on suur jõud. Aatomienergia. Pomm. Üks paberileheke võib terve linna hävitada.

Me käisime Vasja Tetereviga ametiühingukomitees, parteikomitees, ehituseülema juures: «Vitali Antonõtši eest anname pea.» Kõikjal vastati umbes ühesuguselt: «Õige. Usume. Aga me saime avalduse. Seda tuleb kontrollida.» Tõsi küll, Košitši avaldus ei sattunud raamatupidamisest prokuröri kätte, kuid sattus siiski revidendi kätte, kes õnnetuseks just seks ajaks Moskvast kohale saabus.

Ja siis läks lahti. Vitali Antonõtšilt nõuti seletusi, Košitšilt põhjendusi. Ka meie pidime igaüks igasuguseid tunnistusi andma. Kirjalikult! Aga kuidas sa kontrollid, mitu kopatäit pinnast meie brigaad välja kaevas, kui see kessoonist otseteed jõkke heidetakse. Kui võtta aluseks see, kui palju kessoon on allapoole liikunud, ei tee sellegagi midagi kindlaks. Sest seal töötasid ka teised brigaadid. Nende arvel võidi meetreid meile juurde kirjutada. Ka pinnas pole kogu aeg ühe ja sama tihedusega. Ühesõnaga, täiesti üleliigne jahmerdus. Aga avaldus on antud. Ja Košitš seda tagasi ei võta.

Päevad aina veerevad. Koos meiega laskub kessooni ka Vitali Antonõtš. Õpetab, kuidas töötada, kust kaevata. Ka Košitš töötab. Töötab hästi ja usinalt. Aga kivikesi kannab ta jälle iga päev taskus välja. Lahkumisel jätab meist igaühega hüvasti. Vitali Antonõtšile aga ütleb tingimata: «Jääge terveks.»

Revident uurib põhjalikult, üksikasjaliselt. Tal aega küll. Seda enam, et tema arvates pole see asi üldse kõneväärt. Aga avaldus on sees. Ja Košitš seda ...

Möödus kümmekond päeva ja Košitš muutus murelikuks. Mitte ainult seetõttu, et me iga päev tema kallal Vitali Antonõtši pärast norisime — ta muutus murelikuks ka teisel põhjusel. Ta oli kodus nende kümne päeva jooksul toodud kivikesed üle lugenud. Keskmiselt oli neid päeva kohta niisama palju, kui palju eest meile möödunud kuul tasu maksti. Ning peab ütlema, et me töötasime umbes sama pingega. Oleks pidanud ju kõik korras olema. Kuid siis peaks olema üks kahest: kas me töötasime möödunud kuul halvemini kui praegu, aga nii see ei olnud, või siis on kividega arvestus Košitšit alt vedanud. Kuidas siis nii?

Hakkas järele mõtlema. Ta rääkis sellest ausalt ka meile. Kuigi avaldust tagasi ei võtnud. Nii kangesti tahtis ta Vitali Antonõtšile säru teha.

Revident aga aina uuris . . .

Šahvorostov sai vabaks. Kui algas see jant Košitši avaldusega, siis unustasime tema hoopis ära. Ja nüüd, ole lahke, on Ilja kodus.

Ma kohtasin teda tema «uue» elu hakul juba esimesel õhtul. Kohtasin meie õues. Ma vist rääkisin juba, et meie korterid olid ühes majas. Ilja oli juba saunas käinud ja lõua puhtaks ajanud. Pea oli paljas kui kaalikas ja läikis, nagu oleks poleeritud. Ainult kulmudel turritas karvavõsa. Helesinine lips väikese laeva kujutusega. Uhiuus ruuduline pintsak. Kautšuktaldadega kingad. Juuksuri hõng juures, kuid mitte kolmekordne odekolonn, vaid lillelõhnaga, mis maksab koos pea raseerimisega üheksa rubla seitsekümmend viis kopikat.

«Tere!» hüüdis ta mulle. «Me oleme vist juba kuskil kohtunud?»

«Tere, tere!» vastasin ma. «Tere saunast tulemast!»

«Tead, pesin ennast, ajasin lõua puhtaks. Küll oli vahva. Seal on saun ikkagi kehvem. Seal on kõik kehvem. Ära sina, Barbin, sinna väga tiku.»

«Aitäh hea nõu eest,» kostsin vastu. «Kas tulid sealt kauaks?»

Vasak silm pilkus õelalt.

«Oleneb sellest, kuidas sõbrad aitavad. Inimest kinni panna on lihtne. Räägime tõsiselt: aitab, küllalt! Olin seal esimest korda ja jäägu see ka viimaseks.»

«See on mehe jutt,» olin nõus. «Mis sul veel kavas?»

«Tahan tööle minna. Mis siis veel? Elama peab ju.»

Edasi läks jutt samas vaimus. Mina ei küsinud, kuidas ta enne tähtaega vabaks sai, kes teda selles aitas, tema ei küsinud, miks mina ei tahtnud teda aidata. Aga selge, et kuskil oma muhklikus peas oli ta selle minu arvele kandnud.

Rääkisime ka sellest, kuhu tööle minna. Muidugi meie brigaadi, kui võetakse. Millal? Niipea kui on veidi hinge tõmmatud. Pidin peaaegu pahvatama: «Ja spekulatsiooniasjad kinni mätsitud?» Kuid talitsesin ennast ja ütlesin:

«Kessoonis on töö raske ja ohtlik. Võib-olla on kuskil rannas parem?»

Tema vastas:

«See-eest aga on omad poisid.»

Utles niisuguse tooniga, nagu ta oleks valmis meie heaks ohvrit tooma.

Rääkisime veel veidi. Ilmast, Stolbõst. Ta küsis, kas Maša on ammu kodus? Kuidas diplomiga on? Kiitis Mašat. Siis torkas järsku:

«Noh, kas Koroljova Šurka jookseb tihti sinu poole? Kus te siis nüüd kokku saate? Terskova ju kodus.»

«Kust küljest see sind huvitab?»

«Ei kuskilt. Lugupidamisest Terskova vastu.»

«Kui lugupidamisest, siis mitte Terskova, vaid Barbina vastu. Ning Koroljova jäta ka rahule. Ta ei jookse, vaid käib. Ja ta ei käi mitte minu, vaid meie pool. Ja käib nii palju kui talle meeldib.»

«Pea meeles,» sõnas Ilja, «ma tahan temaga abielluda. Õigemini, mitte abielluda — seda oleme juba ammu. Tahan ära vormistada. Said aru? Nii et ärgu ta enam sinu poole jooksku. Aeg on asjad joonde ajada. Kui tööle hakkan, kulub «vaht» palgalisaks ära.»

Ma ei taibanud kohe ja poleks vist küsinudki, aga tuli nagu iseendast:

«Mis vaht?»

«Noh, gaseeritud veel on «vahtu» vähe, aga kui õlle peale üle läheb, küll siis saab rohkem. Sa ära jõllita mind niimoodi. See pole vargus. See on jumalast seatud nagu ettekandjale jootraha. Meie suguvõsas vargaid pole ja vargast naist ma võtma ei hakkaks.»

Ta tahtis veel midagi lisada, aga mind viis juba seegi marru. «Aeg on asjad joonde ajada . . .» Ta tahab ainult vormistada. Šura Koroljova — Ilja naine! Mis see siis olgu?. . . Seda ei tohi iial juhtuda.

Ma keerasin kannal ringi ja tulin tulema. Kuid räpane luud, mille Ilja mulle hinge torkas, tuhlas seal edasi. Miks oli Šura Šahvorostovi pärast nii mures, jooksis ja hoolitses? Kartis . . . Mida siin karta oli? Pealegi, niipalju kui ma mäletan, ei hüüdnud Ilja meie tutvuse esimesest päevast alates teda kunagi Šuraks, vaid Šurkaks, halvustava alatooniga. Mispärast?

Kui ma trepist üles läksin, nõelasid mind need mõtted valusasti nagu vaablased. Aga vaablased lendavad

kallale väljastpoolt, see pole sisemine valu nagu näiteks hambavalu. Niisama ka inetud mõtted Šura kohta ainult nõelasid mind korra ja siis lendasid jälle ära nagu vaablased. Aga hambavalu tema pärast, sellepärast, et Šahvorostov teda nüüd enam rahule ei jäta, see jäi. Ja siis otsustasin ma surmkindlalt: ei, Šahvorostovile ma teda ei anna!

Mašat polnud kodus. Ka Aljoška oli ära. Kindlasti vanaema juures. Aga Mašat oli mul hädasti vaja. Tema kaitseb kogu aeg Šahvorostovi, püüab kogu aeg mind mõjutada, et ma Šahvorostoviga kuidagi sõbrutseksin. Praegu teeksin ma selle Šahvorostovi...

Ljonka istus toas ja meisterdas paplioksast vilet. Lausa õnnetus. Seni kui paplitel koor lahti on, ajab ta nende viledega kõik külma hauda nagu Röövel-Ööbik. Tõsi küll, tema eas olin mina ka kevaditi nende viledega nagu haige, aga minul ei olnud vanemat venda.

Ljonka nägu lõi särama, ta hüüdis:

«Kostja, tee niisugune, nagu on miilitsameestel! Et trillerdaks!»

«Seda võin teha,» sõnasin ma. «Aga siis on vaja jämedamat oksa. See viska minema.»

«Kas tõesti?»

Kuulas siiski sõna ja viskas pliidi alla. Vähemalt üheks päevaks vabanesin sellest vilekontserdist.

Kuid Ljonka oli nagu Nozdrjov, mäletate, kes pakkus Tšitšikovile — ei taha leierkasti, siis osta kutsikas; nii tegi ka Ljonka kohe teise ettepaneku:

«Kostja, mängime malet.»

Tundsin, et ega ta mind rahule jäta. Istusime mängima. Esmakordselt olid mul valged. Tõstsin kohe etturi e2—e4.

«Aga kuninganna?» küsis Ljonka.

«Mis sa kuningannast tahad?»

«Enne anna kuninganna ära. Ja ratsud.»

Küll on jultunud!

«Tead,» ütlesin ma, «kuningannat ma enam ei loovuta. Mitte kellelegi! Kui tahad, võta mõlemad vankrid ja ratsud.»

See meeldis Ljonkale veel rohkem: nüüd polnud mul ju millegagi vangerdada.

Kaotasin muidugi kärinal. Millega ma pidin mängima? Seda enam, et ma kuningannaga ei osanud peaaegu üldse käia, olin unustanud. Alati olin ta Ljonkale ette ära andnud. Ka mõtted keerlesid mul kogu aeg kuninganna, kuid hoopis teise kuninganna ümber.

Ljonkal aga lõid silmad põlema: «Teeme veel! Mängime veel!»

Viis partiid mängisime, ikka üks ja sama tulemus.

Aga te mõtelge ise! Šura — Šahvorostovi naine! Ja Iljale on vaja «vahtu».

Maša tuli tagasi õige hilja. Aljoška jäi vanaema juurde, Ljonka magas. Ka mina olin juba voodis. Maša ütles:

«Kostja, tead sa uudist? Šahvorostov on vabaks lastud.»

«Miks ei tea,» torisesin ma. «Ma pole suurest rõõmust seniajani veel toibunud.»

«Muidugi,» puhkes Maša naerma, «sellist pööret tervitan minagi. Ja kogu teie brigaad olevat mingi kirja kirjutanud. Aga see ei aidanud. Isa ütles, et laevanduseülem kui rahvasaadik aitas Šahvorostovil vabaneda. Ta on siiski hea inimene, kaastundlik.»

«Tead, Maša, mis mina sulle ütlen.»

Ning ma rääkisin talle oma jutuajamisest Iljaga, ja siis veel sellest, mida Šura oli mulle aeg-ajalt kõnelnud.

Tuba oli pime. Maša ei olnud veel voodis, ta kuulas vaikides. Ma rääkisin väga kaua ja mõtlesin juba, et Maša on istudes magama jäänud. Hüüdsin teda tasakesi. Ta vastas alles tüki aja pärast, hääl tuli nagu kuskilt kaugelt, oli ebasõbralik ja puine.

«Kostja, see on ju pöörane, jälk! Šura peab sellest kõigest juurdlusorganitele rääkima.»

«Ta oleks pidanud kohe mõne õige töö leidma,» sõnasin ma pahaselt, «siis poleks temaga midagi niisugust juhtunud.»

Maša vaikis, pimedas ta nagu ujus minu juurde ja müksas kergelt vastu mu õlga:

«Maga! Tulgu mis tuleb, aga gaseeritud veele peab Šura muidugi lõpu tegema. Ma räägin juhatuses. Ehk saab teda joonestajaks panna. Sa ise ka julgusta teda, et tal mehisust jätkuks.»

Ning ta hääl muutus nagu õrnemaks.

Päeval ütles Košitš kessoonis ilma igasuguse põhjuseta:

«Võimalik küll, et ka mina võisin eksida, aga mitte nii suurel määral. Juurde oli ikkagi kirjutatud.»

Ta valis aja, kui Vitali Antonõtš oli üles läinud. Me saime aru, et tema südametunnistus oli hakanud piinama. Poiss otsis endale tasapisi taganemisteed.

Sel päeval töötas Košitš eriti usinalt ja püüdlikult. Oli näha, et nüüd ei olnud tal enam vaja ennast sundida.

Vahetuse lõpul ütles ta:

«Ei tea, mis teha pärast lõunat. Kodus on igav istuda. Kas keegi ei tahaks minuga jõele sõitma tulla?»

Jenisseil on sõudepaadiga sõitmine keelatud. Tohib ainult ühendusharul. Aga Košitši käed ei ütleks sellestki ära. Nad tahavad veel tööd teha. Ning peale selle: poiss tahaks, et temaga sõidaks kaasa keegi meie hulgast.

Kui inimesed kessoonist väljuvad, alaneb õhurõhk lüüsikambris järk-järgult. Košitš tahtis, et ka meievaheline pinge väheneks niisamuti järk-järgult.

Aga kuidas sa vähendad pinget, kui ta ei taha oma viga Vitali Antonõtši ees avalikult tunnistada. See sabaliputamine ja sõnad «võimalik küll, et ka mina võisin eksida» on ettevalmistus taganemiseks, aga kõik see pole kuigi mehine. Õige oleks ainult üks lahendus: see, millest ma Košitšile juba kassa ees rääkisin: «Sa palud selsamal kohal Vitali Antonõtšilt andeks.» Mingit muud lahendust ei saa olla!

Nii arvasin mina. Ja nii arvasid kõik teisedki mehed brigaadis, kuigi ootasid, millal revident oma töö lõpetab.

Vitali Antonõtš aga ütles meile mitmel korral, kui Košitšit lähedal ei olnud: «Kurb küll. Meele teeb kibedaks. Aga mis ma tema, poisikese peale ikka viha kannan. Küllap saab ise aru.» Ka Tumark Markinil ei olnud südame asemel kivi, ta ütles Košitšile:

«Mina tahaksin ka väga paadiga sõita.»

Košitš pidi rõõmust peaaegu nutma hakkama. Mina aga mõtlesin: «Ei, mina oleksin veel oodanud, enne kui sinuga koos paadisõitu teha. Kõigepealt murra oma kõrkus, ütle avalikult, et oled eksinud.»

Õhtul kohtusin jälle Šahvorostoviga täpselt samal kohal. Aga seekord olime mõlemad välja minemas. Ilja ei olnud enam nii pidulikult riides. Ta oli millegipärast väga mureliku olemisega. Isegi nägu oli nagu hallika tombunud. Raseeritud pea ei läikinud enam üldse. Pea oli nüüd nagu alati, otsekui savist ja üleni lohke täis.

Väravani tuli meil koos minna. Ta küsis, kuhu ma lähen. Ütlesin, et lähen kinopileteid ostma. Ilja muigas:

«Aga mina lähen tänavanurgale, apteegi ette. Gaseeritud vett jooma.» Ootas veidi, kas ma talle midagi ei ütle. Kuid mina vaikisin. Sain aru, et ta tahtis mind proovida, kas astun jälle Šura kaitseks välja. Olime juba väravasse jõudmas, kui Šahvorostov lisas: «Tööle ma tulen vist esimesest. Šurkalt on vaja raha laenata. Palka ju veel nii ruttu ei saa. Ehk viskad sina kah veidike toetuseks? Vana võla katteks.»

«Ei, ei viska. Ja raha ma sulle ei võlgne.»

Ilja kõõritas mu rusika poole. Kehitas õlgu, nagu poleks aru saanud.

«Heateoga ei tahtnud sa ka oma võlga tasuda,» sõnas ta, viidates ilmselt sellele, et ma tema kiitmiseks saadetud kirjale alla ei kirjutanud. «Olgu peale. Ega ma ei kiirusta. Sinu käes on see nagu hoiukassas. Eks ma ajan seni «vahu» peal läbi.»

Kinos jooksis hea film. Ma ei mäleta pealkirja, aga filmis räägiti armastusest ja sellest, kuidas noored poisid tulid tehasesse ning hakkasid töömeesteks. Kuigi tööpinke näidati ekraanil vähe, oli siiski selge, et tehas oli suur, töö huvitav ja kõik poisid head inimesed. Olgu tähendatud, et ka seal oli üks täpselt samasugune nagu Ilja, ainult ta pea ei olnud raseeritud, vaid sassis, ja tütarlast, keda ta piinas, ei hüütud Šuraks, vaid Liidaks.

Pärast filmi jalutasime Mašaga kaua aega kaldapealsel. Imetlesime laevade mastitulesid ja rubiintähte, mis kiirgas jõevaksali kohal nagu Kremli tornis. Hiljem läksime alla Jenissei äärde ja vaatasime juba teist tähte, mis vilkus Takmaki kohal. Käisime ka nahksillal. Ja vastutulevad jalgratturid helistasid jälle.

Ma ei tea, millest me rääkisime. Võimalik, et me ei rääkinud üldse midagi. Või siis ainult: «Küll on jõgi ilus!» Aga koju tulin ma kuidagi väga värskena ning tugevana. Ja ehkki Maša palus seda mitte teha, võtsin ma ta siiski kätele ja kandsin trepist üles teisele

korrusele. Ma ei öelnud talle sel ajal mitte midagi. Ka pärast ei lausunud ma sõnagi. Niisuguseid sõnu on mul praegugi veel väga raske valjusti öelda. Endamisi aga kordasin ma vist sadakond korda, enne kui magama jäin: «Maša, kuidas ma sind küll armastan!»

Järgmisel päeval ütles Košitš kessoonis mitte enam meile, vaid Vitali Antonõtšile endale:

«Egas ma isiklikust usaldamatusest teie vastu. Arvestus näitas nii. Kas vähe on autuid inimesi. Aga juhtub ka vigu. Nii teil kui minul võib neid ette tulla.»

Me teadsime, et Košitš tahtis eile õhtul oma avaldust tagasi võtta, kuid ei põhjendanud, miks. Aga revident keeldus: «Vabandage. Nüüd on juba minu kohus seda lõpuni kontrollida.»

Vitali Antonõtši nägu tõmbus süngeks:

«Vigu võib muidugi igaühel ette tulla. Aga inetu ja närune kahtlustus ei teki kaugeltki mitte igaühel. Kuid mehisust ei jätku vist ainult teil. Mõtelge järele. Te tahtsite mind, vana meest, alatuses paljastada ja kelmiks teha. Meistrist vanamees tahtis teie arvates oma riigilt, oma armsalt riigilt, endale ebaseaduslikku preemiat näpata. Tuleb muidugi ette, et näpatakse. Seda juhtub nii noortel kui vanadel. Ja niisuguseid inimesi peab välja rookima. Aga kas te seda ka teate, et ausat inimest solvab kõige rängemini ja valusamalt, kui teda kahtlustatakse? Pealegi veel niisugust inimest, kes teie aastates, noormees, nälgis ja käis paljajalu. Aga ta uskus, uskus kaljukindlalt, et see-eest saabub teie põlvkonnale parem, helgem elu. Teie vilistasite selle peale. Ei te võtnud vaevaks rääkida minust teiste töölistega, ei te rääkinud minu endagagi. Teie silmis kujutab inimene endast ainult perekonnanime. Jah, noormees, noormees, kust te selle peale ometi tulete? Aga jumal teiega! Solvamise eest ei hakka ma teid vastutusele võtma. Ma usun teid, kuigi teie mind ei uskunud. Kas mõtlete tõesti kogu eluaeg kive põues kanda?»

Košitš tahtis nagu vastu hakata. Aga vajus kuidagi longu, läks vaikselt kõrvale ja võttis labida.

Natukese aja pärast astus ta Tumarki juurde.

«Kas lähme õhtul paadiga sõitma?»

Tumark tõmbas näo mossi ja raputas eitavalt pead: «Ei, ma ei tule.» Aga Vitali Antonõtš sõnas:

«Miks te ei lähe? Minge peale, poisid, ilm on ju ilus.»

Košitši nägu lõi särama:

«Lähme jah!»

Ja kui me vahetuse lõpul lüüsikambrisse tõusime ning seal seisime, pead kuklas, oodates, millal õhurõhk on jälle normaalseks muutunud ning meie vere pole enam ühtki lämmastikumulli, siis oli Košitši nägu ikka veel naerul. Ta ei naeratanud meile, vaid endale.

Koduteel tuli mulle vastu Šura. Ta oli nagu alati ilusasti riides, jalas kõrge kontsaga kingad. Pearätt alt paistsid hoolikalt keeratud lokid. Aga nägu oli väga erutatud. Kaenla all hoidis ta rullikeeratud valget kitlit. Ta oli tulnud otse käru tagant.

«Kostjake, on sul natuke aega? Oi! Ma ei jõudnud sind enam ära oodata.» Ta haaras mul käest kinni ja tiris mind ühte põiktänavasse.

Istusime ühe majaesise aia pingile.

«Mis on juhtunud, Šura? Mis lahti?»

«Oh! Ma ei saanud teie poole tulla... Maša arvab vist niikuinii juba...»

Ta oli väga rõhutud meeleolus. Ütles need sõnad, aga kaugemale kuidagi ei saanud, nii erutatud oli teine. Näris rätinurka.

Kui ma Šahvorostovile ütlesin, et Šura käib meil nii palju kui tahab, siis oli see päris õieti öeldud. Ka Maša, kui ta juhtus kodus olema, kutsus iga kord Šurat jälle meile. Mitte küll väga soojalt nagu kõige paremat sõbratari, aga siiski kutsus. Siiralt. Maša ei oska üldse teeselda. Šura oli meil alati väga lühikest aega. Keerles kogu aeg Aljoška voodi ümber, laulis poisile: «Hei, rada armas, kuhu tõttad sa?» ja kandis last süles. Ja kui Aljoška oli vanaema juures, siis läks ta peaaegu kohe jälle minema. Istus veidi Ljonkaga, tegi toas paar tiiru, kiitis meie korterit: «Küll on teil ikka tore!», aitas veidi Mašat ja lippas minema.

Ja nüüd äkki: «Maša arvab vist niikuinii juba...» Mida Maša arvab, seda ta ka ütleb! Ma sain isegi veidi pahaseks, kuigi nägin, et Šura üldse ei mõelnud, mis ta räägib, nagu ikka siis, kui ta oli väga erutatud.

«Kostjake, mis ma pean tegema? Mis ma nüüd ometi teen? . . . Šahvorostov . . .»

Mul oli kohe kõik selge. Šahvorostov tahab teda naiseks võtta. Šahvorostov käib tema juures «vahtu» noolimas. Aga Šura ei taha, ei saa. Õieti teeb! Kui ma ei oleks töölt tulnud ja üleni porine olnud, oleksin Šural õlgadest kinni võtnud ja ta üles tõstnud, nagu ma korra juba tegin: võta ennast kokku.

«Kihuta ta kepiga enda juurest minema!» kisendasin ma.

Šura raputas pead.

«Kostjake, ta nõuab minult postikviitungeid temale Norilskist saadetud raha kohta. Või siis andku ma talle kümme tuhat. Mäletad, ma rääkisin sulle? Aga mul pole mingisuguseid kviitungeid, pole ka raha. Mitte midagi pole, mitte kui midagi! . . . Ma tean, ta kardab, et neid kviitungeid näitan. Aga mul pole neid. Mina ju ainult saatsin. Kogu selle raha, kõik need neetud tuhanded pani oma hoiuarvele minu mees. Ja sõitis ära. Teisega. Koos kviitungite ja hoiuraamatuga . . . Ma ei tea, võib-olla jäi ta Šahvorostovile kümme tuhat võlgu. Aga minul pole midagi. See oli nii ammu. Ja ma ei tea ka midagi. Ma olen kõik selle juba unustanud, tulin sealt ära, ma olen tööl . . . Kust ma võtan kümme tuhat? Ma püüdsin niigi tema heaks kõik teha.»

«Asjata püüdsid! Milleks seda? Ise ju ütlesid, et ta kardab neid kviitungeid. Aga värised nagu haavaleht.»

Kuid Šura ei rahunenud.

«Ta nõuab, et ma annaksin talle «vahtu»! Kostjake, ta tahab, et ma hakkaksin . . . Ta räägib kõigile . . . Aga mul pole temaga mitte midagi olnud, mitte kui midagi! . . .»

Ma tõusin püsti.

«Olgu peale, teen ise, mis vaja, mul raskem käsi.»

Ka Šura hüppas püsti.

«Kostjake, aga tal on ju ka kviitungeid! Temal on need alles. Šahvorostov saatis minu nimele postipakke. Kui ma nüüd nõus ei ole ajutiselt tema omaks saama . . . siis näitab ta neid kviitungeid. Ta ütles, et kui tema spekulatsiooni pärast trellide taha läheb, siis lähen ka mina koos temaga. Kostjake, aga mille eest?

Mille eest siis mina? Mul pole sellest mingit raha jäänud, mitte midagi ei ole. Ma ei tea, miks ma siis tahtsin seda teha, milleks ma neid tuhandeid sain . . . Maksin mitmesse hoiukassasse mitme hoiuraamatu järgi mehe ja selle naise nimele, kellega ta pärast ära sõitis, ostsin riigilaenu obligatsioone . . . Kostjake, olgu mul kõigest see üksainuke kleit! . . . Tolle raha eest pole ma endale mitte midagi ostnud! Ma ju töötasin kogu aeg . . . Rahaga sõitsid need teised ära . . . Kostjake, ma kardan . . .»

«Ta ainult ähvardab sind, Šura, sa ära karda midagi. Aga seesamune «vaht» tuleb sul maha jätta.»

«Ei, Kostjake! Ma ei tee nii. Ma isegi ei tea, kes nii teeb. See on Šahvorostovi väljamõeldis, ta sunnib mind. Ta ütleb, et ma oleksin pidanud kohe õlle peale minema. Ma annan isegi peenraha alati tagasi. Ainult juhuslikult võib mõni kopikas jääda . . . Ma tulen sealt ära, tulen ära! . . . Mul pole midagi vaja, pole mingisuguseid viiekopikalisi vaja! Hakkan parem postiljoniks, kirju laiali kandma! . . .»

«Maša ütles eile, et sind võidavat kuskile laevandusse joonestajaks võtta.»

Šura pööras järsult pead. Seisis ühe hetke nagu soolasammas. Ta silmis süttis mingi rõõmusäde, kuid asendus kohe täieliku lootusetusega.

«Maša? . . . Ei, Kostjake, ma ei saa sulle kõike öelda . . . Anna andeks. Aitäh. Katsun ise kuidagi . . .»

Keeras selja ja läks. Pehme kõnnitee serval vajusid tema kontsad liivasse, valge kitli üks siil oli kaenlast alla libisenud ja lohises mööda maad. Jooksin Šurale järele, peatasin ta aia teises otsas. Viisin ta pisut kõrvale plangu juurde, et möödakäijad ei vahiks.

«Räägi, Šura! Räägi kõik!»

See oli nagu kapteni käsk. Šura tahtis vastu vaielda, aga siis andis järele. Sosistas päris tasa, kuid juba ilma kogelemiseta:

«Kostjake, ta ütles veel, et kui ma ei tee, nagu tema tahab, siis ta kirjutab sinu äiale Terskovile ja ka Mašale, nagu oleksin ma sinu . . . Ta saab sellega hakkama! Kuid ma ei taha, et Maša . . . Ma ei mõtelnud seda kunagi, Kostjake, ma ainult . . . Nii raske on üksi olla! Alati üksi! . . . Anna mulle andeks . . . Ma sõidan Norilskisse tagasi. Las panevad mind seal istuma!»

Šahvorostov võis igasuguste tükkidega hakkama saada. Aga niisugust alatust ei osanud ma isegi kujutleda. Kirjutagu, kellele tahab, kirjutagu või käed rakku, ma tean, et Maša ei usuks, Mašat ta minuga tülli ei aja. Aga missuguseks kujuneb Maša olukord, kui ka vanemad hakkavad talle sedasama rääkima? Stepan Petrovitš võib öelda — ta nägi ja teab, et sel ajal kui Maša Moskvas oli, käis Šura iga päev meie pool! Jaa-jah! Maša ei usu, aga Stepan Petrovitš ja Olga Nikolajevna võivad uskuma jääda. Kuidas ma nendega hakkama saan? Šura hoiab mind, ta hoiab Mašat. Aga see riivab ju ka teda. Oma au on igale inimesele kallis. Kui Ilja tahab, siis tee sa uut või vana, aga teda ei peata. Ja niisuguse hoobi eest ei pääse sa mitte kuhugi.

Maša ei usuks... Aga kui kogu aeg laimatakse, eks siis midagi ikka külge jääb...

Silmitsen Šurat. Ma ei tea veel, kuidas ja millega ma teda aitan, aga seda tean ma kindlasti, et kui ma praegu ära läheksin ja ta siia plangu äärde üksinda jätaksin, siis saab ta tingimata mõne rumalusega hakkama. Kas täidab Šahvorostovi nõudmised või sõidab Norilskisse. Julgeks otsuseks tal mehisust ei jätkuks. Maša aga ütles mulle: «Kostja, sa julgusta teda...»

Mu ees seisab petetud, sissemässitud inimene. Kellegi endine naine. Seisab kustunud silmadega. Tulevikus viirastuvad talle «vaht», Ilja raseeritud pea, üleni lohke täis, kodus laual pudelid. Ja kogu aeg on silme ees trellitatud aken... Mu ees on Ilja tulevane ajutine naine, jalad peenikeste kontsadega kingades nõtkumas. Minu silmis aga on ta Šura, Šagane... Ilus tüdruk. Südamlik. Hea inimene. Veidi kavalavõitu. Valskust ei suuda ta endast kuidagi peletada. Üldiselt aga on ta sõber, truu sõber. Ma ei saa niisugust inimest üksinda plangu äärde jätta. Ta palus juba ammu: «Kostjake, ära loovuta kuningannat!...» Nüüd ta ei palu enam. Nüüd kaitseb mind ise kui kuninganna «šahhi» eest.

Ei tea, mismoodi teie oleksite talitanud. Aga mina ütlesin:

«Lähme.»

«Kuhu?» küsis ta. Näis, nagu oleks tal praegu kõik ükspuha. Peaasi, et ta ei pruugiks ise mõelda.

«Kuhu? Ma ei tea isegi. Lähme.»

Ma ei teadnud tõesti, kuhu minna. Hakkasime astuma kesklinna poole. Ise aga uurisin asutuste silte. Niisugust, mis meid oleks huvitanud, ei juhtunud silma. Ma ei mäletanud, kus tänavas oli see, mida meie praegu vajasime.

Šura käis vaarudes, jalad nõtkusid. Tal käe alt kinni võtta ma ei saanud, mu kuub oli üleni saviga koos. Me läksime vaikides, ainult vahetevahel libises Šura suust: «Oh, kui väsinud ma olen!»

Lõpuks silmasin Diktatuuri tänaval sobivat silti. Millegipärast olime kogu aeg käinud päikesepoolsel tänavaküljel. Sellepärast vist oligi Šura nii jõuetuks jäänud. Pean ütlema, et oma presentriietuses ja kummikuis olin ma ise ka nagu saunalaval. Küll oleks ämbritäis külma vett ära kulunud. Kolmekorruselise kivimaja ees kasvasid noored lõhnavad paplid, nende suured lehed hõljusid tasa tuules, nagu kutsudes: «Astuge sisse.»

Šura lõi pilgu sildile ja hakkas taganema. «Kostjake, ei...» Pidin ta vägisi sisse tirima.

Küsisin korrapidajalt:

«Kuidas pääseb ülema juurde?»

Korrapidaja uudistas meid kahtlustavalt. Porine tööriietes ja kummikuis mees tiris sisse kena tütarlapse, kellel oli valge kittel kaenla all.

«See on siinsamas kõrval. Anna operatiivtöötajaile üle. Siin on kraivalitsus.»

«Meil ongi vaja ülema juurde,» sõnasin ma.

«Siis tulge homme. Läbi lubade büroo. Täna võtab polkovnik rahvasaadikuna vastu.»

«Ilma lubadeta?»

«Täna on ilma lubadeta. Järjekorras.»

«Lähme rahvasaadiku juurde. Mina hääletasin ka seltsimees Ivanovi poolt.»

Järjekord seltsimees Ivanovi juurde ei olnud kuigi pikk. Ootajate jaoks olid laual ajakirjad. Võtsin ühe neist ja hakkasin lugema, ilma et oleksin aru saanud, mida seal kirjutati. Šura mudis kogu aeg oma taskurätti, aeg-ajalt võpatades, nagu oleksid tal külmavärinad. Inimesed vaatasid teda ja nähtavasti arvasid, et ta on malaarias. Üks mees sõnas: «Kallis tütarlaps, lubage, et ma annan oma järjekorra teile.» Kuid Šura

ütles ära. Ta oli valmis ise oma järjekorda ükskõik kellele andma, kui me poleks viimased olnud. Aga ausalt öelda, ega miilitsa kraivalitsuse ülema ooteruumis pole tõesti kuigi lõbus. Igal juhul mitte nagu teatris. Eriti sellel, kelle südametunnistus pole päris puhas. Ja isegi puhta südametunnistusega on parem istuda teatris kui seal.

Ma ei kirjelda meie jutuajamist polkovnikuga. Peamine on teil juba teada.

Šural polnud vaja kuigi palju piinelda, polkovnik esitas küsimusi nii, et vastused tulid nagu iseenesest. Ma kadestasin seltsimees Ivanovi. See oli elukutse tehnika! Veerand tunniga oli Šura hing puhas, otsekui harjaga nühitud piimapudel: loe või läbi klaasi ajalehte. Šura lõi näost särama. Mõistate ju, mis tähendab niisugusest hingesaastast lahti saada.

Polkovnik rääkis väga viisakalt, ma ütleksin, koguni sõbralikult, lõpuks heitis isegi nalja: «Nii, nii, neiuke. Tahtsite siis, et teil hästi palju raha oleks? Tuhandeid? Mõned tahaksid isegi, et neil oleks miljoneid. Meie Siber ei ole teie jaoks küllalt hea. Tahtsite sõita lõunasse, Sotši? Hea veel, et mitte Monte Carlosse?» Minult küsis: «Mida teie võite sellele lisada?» Vastasin, et lisada pole mul midagi, sest peale selle, mis Koroljova on mulle jutustanud, ei tea ma midagi. Aga kui just peab midagi lisama, siis ainult seda, et Šahvorostov on vana lurjus. Koroljovat aga usun koguni rohkem kui iseennast.

Polkovnik sirvis kalendrit ja kirjutas sinna midagi. Šural käskis esmaspäeval pärast viit uuesti tulla. Mind palus veel istuda: «Oodake üks hetk.» Ja kui Šura kabinetist tuikudes välja läks, ütles polkovnik:

«Kuule, noormees, ma olen oma elus näinud paljusid spekulante, vargaid ja paadunud bandiite. Tõelised spekulandid muidugi niimoodi miilitsas ei räägi. Nad tunnevad kõiki seadusi. See aga ei tea vist isegi kõige tähtsamat. Spekulandid ütlevad alati: «Häda sundis. Leivatüki pärast.» See aga ütleb lausa välja: «Tahtsin sõita lõunasse, Sotši ja Jaltasse, tahtsin kanda pansametist kleite.» Ja-jah. Ühesõnaga, ütlen sulle ausalt, mulle meeldib ta. Kuid üht asjaolu tuleks kontrollida. Spekulatsioon on siiski ränk kuritegu. Ja oma sisult on see väga must amet: valged kindad käes, teiselt inimeselt tema ausalt teenitud raha ära võtta. Aga ma näen, et tüdruk on väga löödud. Nii oma süü kui ka selle ülestunnistuse pärast, mida ta nüüd kardab. See pole ju nali — Šahvorostov! Sa, noormees, võta see neiu need mõned päevad oma hoole alla. Said aru? Kaitse teda. Mis otsuse me teeme, ma ei tea, aga sina ole tema vastu tähelepanelikum. Toeta teda vaimselt, julgusta. Tüdrukuna on ta oma elu mokka pannud. Aga ta on veel päris noor naine. Ühesõnaga, soovin teile kõike head... Ja loodan. On mõningane alus. Mine nüüd. Jookse talle järele. Kuid pea meeles, temale mitte sõnagi!» Ning pahvatas naerma. «Ma ei võtnud teid täna vastu kui miilitsaülem, vaid kui rahvasaadik. Rahvasaadikud on alati heasüdamlikumad. Esmaspäeval tule ise ka temaga kaasa.»

Ma saatsin Šurat kuni tema majani. Teisiti ta poleks vist koju jõudnudki: tema jalad kõrge kontsaga kingades nõtkusid kogu aeg. Tuli käe alt kinni võtta. Kuigi pori mu kuuel oli juba kuivanud, määrisin kleidi ikkagi ära. Aga sellest pole midagi, pesus läheb puhtaks.

Ma ei olnud Šura kodus veel kunagi käinud. Kui me veel «Rodinal» sõitsime, teadsin tema jutu järgi, et tal on ilus individuaalelamu. Isiklik. Mitte küll tema enda, vaid ema oma. Šural on omaette tuba. Väga mugavalt sisustatud, kolme peegliga tualettlaud, radioola ja kõik muu. Ka ema pidi tal «lõbus askeldaja» olema.

Maja aga oli niisugune, et lükka sõrmega ümber. Ta oli maasse vajunud, laudkatus pehkinud, aknad nii tillukesed, et ma oleksin võinud oma peopesaga vabalt mõne neist kinni katta. Mis omaette tuba võis sihukeses ka olla? Ja kolme peegliga tualettlaudu ja vaipu? Igal juhul — plangu peal rippus üks kaltsudest kootud põrandariie, millest keegi naine kepiga tolmu välja peksis. Sain aru, et see oli Šura ema. Tema nägu polnud sugugi rõõmus. Pigem kuri. Mulle tundus isegi, et olen teda sageli turul näinud. Ta müüs seal koirohukimpe. Ma ise ka olen temalt ostnud.

Lahkumisel surus Šura sõnatult mu kätt ja läks õue. Ma ei läinud järele. Šura kartis vist, et mulle meenuvad tema endised jutud ning ma võiksin arvata, et ta on püstivalelik. Minul aga oli millegipärast isegi hea meel, et ta oli valetanud. Ja et kuigi ta on «kuninganna»,

pole ta maja sugugi mingi palee. Mõtlesin, et Šural oli vist lihtsalt kange soov ilusas korteris elada, kuid ta ei uskunud, et talle niisugune korter kunagi antakse. See «lõbus askeldaja» aga oma rohukimpudega aina undas Šura kõrva juures, andes talle halba nõu. Sundis mõttetuid, kuid hästitasuvaid pilte klaasile maalima ja neid müüma; ka tööd soovitas otsida niisugust, kus endalegi mõni kopikas pudeneks, olgugi et see märg on; spekulandist mehegi leidis Šurale vist ema, ning valetama ja kavaldama õpetas ka kindlasti tema. Mõtlesin veel sellele, et polkovnik Ivanov rääkis minuga nii, nagu oleksin ma Šura peigmees. Ja mina millegipärast ei vaielnud talle vastu. Nüüd arvab polkovnik, et ma Šurat väga armastan ega loobu temast, kuigi tema üle hakatakse ehk kohut mõistma. Kas ma talitasin õieti?

Mašal polnud muidugi õrna aimugi, kus ma olin. Vahepeal oli Dina käinud meie pool pühapäeva pärast rääkimas. Vasja Teterev oli oma tuttavalt päramootoriga paadi saanud. See oli suur paat, millesse mahtus kogu meie kamp. Mootor oli küll veidi korrast ära, aga Vasja ja Volodja Pikk-Muhhin pidid selle pühapäevaks korda seadma. Nad olid mind oodanud ja arutanud, kuhu ma võisin kaduda. Dina ei jõudnudki ära oodata. Maša ütles talle, et me peaksime Šumihhale sõitma, kus hakatakse meie Krasnojarski hüdroelektrijaama ehitama — seal on väga ilusad kohad —, või siis Mana suudmesse. Dina hoiatas, et me peame välja sõitma aovalgel, kui jõeinspektsioon alles magab, muidu võivad veel niisuguse paadiga pikema maa taha sõitmise ära keelata.

Maša küsis:

«Kas mu soovitus oli õige, et sõidame Šumihhale?»

Ma vastasin:

«Täitsa õige. Küll tahaks Jenisseis supelda.»

Pärast rääkisin talle, kus ma käisin ja millega see asi lõppes. Maša ähvardas mind näpuga:

«Kostja, sa oled päris türklane: sul on kaks naist. Sellepärast tuleb pühapäeval ka Šura kaasa võtta.» Ise naeris, aga mina ei saanud naerda, sest Maša sõnades oli nagu etteheide. Kuid Maša lisas kohe väga südamlikult: «Las ta olla senikaua meie juures, meie perekonnas.»

«Maša, kuidas ma sind küll armastan!»

Seejärel hakkasime arutama, kuidas oleks kõige parem seda paadisõitu korraldada, mida ostame kaasa meie ja mida Dina.

See oli reedel. Laupäeval aga juhtus lugu, millega ma peatükki alustasin. Košitš tuli tööle ega olnud enam üldse Kazbitši moodi, vaid oli pigem Mõšitš[1].

Hommikul müügil olnud «Izvestijas» oli avaldatud kirjutis kellestki lurjusest. Too oli oma maja elanike peale nii palju kaebusi ja avaldusi kirjutanud, et ujutas nendega üle kõik Rostovi organisatsioonid, kus need inimesed töötasid, ajas jalule kogu oblasti prokuratuuri, ajalehtede toimetused, oblasti ametiühingute nõukogu ja isegi mõned partei rajoonikomiteed. Üldse oli ta viimase nelja aasta jooksul kirjutanud kuussada nelikümmend seitse avaldust; nende avalduste lahendamiseks töötas kakssada kaksteist komisjoni, millest võttis osa ligi tuhat inimest. Ükski lurjuse avaldus ei leidnud kinnitust. Ta kirjutas elevantidest, tegemist aga oli sääskedega. Ja sedagi mitte alati. Mees kutsuti «Izvestija» toimetusse ja küsiti, kuidas ta võis nii paljusid häid inimesi laimata ja miks ta seda tegi. Ta hakkas värisema ja karjus: «Ma võitlesin ja võitlen ka tulevikus õiguse eest! Kõik, kellest ma kirjutasin, on silmakirjalikud ja väiklased inimesed. Ma paljastan nad niikuinii! Kui teie siin toimetuses mind ei toeta, siis kaeban teie peale Keskkomiteesse!»

Mõistate? Kuidas see kirjutis tekkinud olukorras kõlas?

Pealegi kukkus nii välja, et samal päeval lõpetas revident kontrollimise. Oma aktis tunnistas ta avalduse alusetuks, sõimas Košitšit kollanokast protsessijaks, demagoogiks ja tootmise desorganiseerijaks ning soovitas teda laimu eest kriminaalvastutusele võtta. Mis te selle kohta ütlete?

Aga seegi polnud veel kõik. Tuli välja, et Košitš hoidis oma kivikesi kartongist saapakarbis, mis oli tema voodi all. Tema korteriperenaine, tädi Dusja, ajas koristamise ajal karbi ümber ja kivid veeresid põran-

[1] Mõšitš — see perekonnanimi on tuletatud sõnast мышa — hiir ja vastandatud perekonnanimele Košitš, mis on tuletatud sõnast кошка — kass. *Tõlk.*

dale. Osa neist korjas ta tagasi karpi, ülejäänud pühkis välja. Kas kujutate ette?

Lühidalt, Košitš palus sel päeval Vitali Antonõtšilt vabandust, kuigi mitte kassaluugi ees, nagu mina talle ütlesin, aga siiski kõigi juuresolekul. Ning oli näha, et kõik see kokku, nii ajalehekirjutis, revidendi akt, kivide lugu kui ka see «säru», mille nüüd juba meie talle andsime, tegi Košitši päris pehmeks. Ta ei karjunud ega väristanud ennast. Küsis ainult igaühelt meist järgemööda: «Ega mind töölt minema ei kihutata? Ma ju tahtsin, et meil kõigil parem oleks. Ma olin kindel. Mulle paistis . . .»

Ja kui ta Tumarkiga koju läks, siis ütles tee peal: «Ma peaksin vist ise lahkumisavalduse sisse andma?»

Neljateistkümnes peatükk

HALLEY KOMEET

Inimesed räägivad sageli: «Küll ma olen rõõmus, et lõpuks pääsesin linnast välja!» Teised aga: «Küll mul on hea meel, et pääsesin kord ometi linna vaatama!» Üldiselt on see arusaadav. Kus oled tüdinud, sealt tahad välja pääseda. Kuhu sind nagu kisub, sinna ka kiputakse. Mind on ikka Jenissei ligi meelitanud ja ta teeb seda ka tulevikus. Ma kihutaksin Jenisseile alati. Aga ma ei ütleks sel puhul, et ma tahan kuskilt välja pääseda. Kas linnast, kodunt või töölt. Sõnad «välja pääseda» ei sobi mulle kuidagiviisi. Ma armastan oma linna, oma kodu ja oma tööd. Aga Jenisseile tahaksin ikkagi pääseda, kuigi ma ei tea isegi, millest ma peaksin pääsema.

Arutasime kõik läbi ja arvutasime välja. Sõidavad neli paari: Barbinid, Teterevid, Muhhinid ja Figurnovid, ning viis vallalist: Tumark, Košitš, Šura, Vitali Antonõtš ja Aljoška. Kokku kolmteist.

Siin võite kohe küsida: «Miks siis Košitš?» Aga sellepärast, et Vitali Antonõtš ütles: «Košitšit niisugusel ajal üksi jätta tähendaks, et te pöörate talle selja. Ta on praegu tümaks tehtud, vapustatud, ta hing on

praegu avali, nüüd tuleb sellele usaldusega läheneda.» Liiatigi et ta ise hakkas teiste vastu pehmemaks ja sõbralikumaks muutuma juba enne, kui see kivide lugu lahenes. Ka revident juhtus seal olema, ta ütles: «Mina annan siiski asjale käigu.» Ta hoidis «Izvestijat» käes. Kuid Vitali Antonõtš astus revidendi juurde: «Lubage, et me ta esialgu ise käsile võtame.»

Sellepärast võtsimegi Košitši kaasa.

Šura ütles: «Mina kolmeteistkümnendana ei sõida.»

Vitali Antonõtš sõnas: «Teate, lapsed, ma olen ebausklikuks muutunud. Sõitke ilma minuta.»

Košitš lausus: «Mina ei sõida, ma ei oska ujuda.» Nagu peaks ta Šumihhani rinnuli ujuma!

Tumark ja Aljoška olid nõus ka kolmeteistkümnendana sõitma.

Oli selge, miks Šura, Vitali Antonõtš ja Košitš ei tahtnud kaasa sõita. Maša ütles naerdes: «Väga lihtne, Aljoškat pole ju sugugi vaja kaasa võtta. Mis kambajõmm ta meile ära ei ole?» Kõik äraütlejad jäid kohe vait, arvu kolmteist ei olnud enam. Ning Maša ja Dina meelitasid pikapeale kõik nõusse.

Vasja Teterevil ei tahtnud mootor kuidagi vedu võtta. Laupäeval puhastas ja nühkis ta koos Muhhiniga seda kindlasti oma neli tundi, aga mootor ainult turtsus. Vasja ütles, et jäägu või terve öö magamata, kuid hommikuks teeb ta mootori korda.

Minu peast aga käis läbi niisugune mõte: kui läheks õige koos Maša ja Aljoškaga juba õhtul mööda kallast selle kalju juurde, mille all me «oma jääminekut» vaatasime, ja magaks seal lõkke ääres. Hommikul tulevad teised paadiga järele, ja kui meeldib, siis veedame terve päeva seal kalju juures, aga kui ei meeldi, siis sõidame edasi Šumihhani. Maša lõi kõhklema. Piinlik on teistest eraldi minna ning liiatigi veel pettuse teel ja kavala kaubaga Aljoška kolmeteistkümnendana kaasa võtta. Ja üldse, last üle viieteistkümne kilomeetri palavaga süles kanda ja pärast ööseks külma maa peale magama panna on ikkagi väga riskantne. Ütlesin, et Aljoškat kannan mina ise, see pole mulle raske, värskes õhus magada aga on poisile isegi väga kasulik. Ja keegi ei vihasta «kolmeteistkümnenda» peale, sest kõik teavad, et see «kolmeteistkümnes» oli ainult ettekääne, et enne veidi vastu puigelda. Aga et

me oma inimesi kaldal vastu võtame, see on isegi huvitavam, lõbusam. Sellest teadku ainult Dina. Küllap ta meist teistele mõne loo ette luiskab, teeb kõigile nalja.

Ning Maša jäigi nõusse.

Meil vedas. Vedas kõige otsesemas mõttes. Stepan Petrovitš tuli meile ja rääkis, et varsti sõidab välja laevandusevalitsuse kaater pargast lubjavabrikusse viima. Me jõudsimegi selle peale. Kaasas oli meil vana tekk, ämbritäis kartuleid ja muud head-paremat, et teisi hommikusöögiga vastu võtta. Aljoška panin ma kanepköiepuntra keskel olevasse lohku. Tõelisel laeval Jenissei avaveel sõitis poiss esmakordselt.

Ma olin harjunud Jenisseil sõitma reisilaevadel, mis künnavad teda 25-kilomeetrise tunnikiirusega. Ei tea, mis kiirusega meie pargas venis, aga Maša ütles naljatades: «Kostja, sa ärata mind hommikul üles, kui me raudteesilla alt läbi sõidame.»

Sild aga oli juba sadamast näha.

Kuid tema sõnades oli tõetera: andku jumal, et me kesköösks lubjavabrikusse jõuaksime.

Minul poleks midagi selle vastu, kui sinnasõiduks kuluks või terve nädal, jõesõit on niivõrd ilus. Parajasti olid kõige pikemad suvepäevad, puhus kerge pärituul, jahutas meeldivalt selga, ja kui tuul ajuti vaikis, siis mähkis sind enesesse pargaselt uhkav kuum tärpentinilõhn nagu õrn pilveloor. Ma armastan seda taglase ja musta keeva tõrvaga läbiimmutatud puu lõhna!

Krasnojarsk on kärarikas linn. Aga kui pargasega jõe keskel sõidad, siis jääb ta otsekui tummaks. Näed, kuidas tänavail veerevad bussid ja veoautod, sadamas noogutavad oma pikki nokki tõstekraanad, taamal, ümberlaadimisbaasis, töötavad palgitransportöörid, tõstavad oma raudhaaratsitega jõest palke. Ja kõik see sünnib helitult. Nagu oleks kogu maailm imelikku vaikusse vajunud. Ainult vedurlaeva mootor müriseb ja kruvid tõstavad ahtri taga kobrutavat rohekat lainet, vesi hõõrdub vastu pargase külgi nagu õli, tasakesi vulisedes ja pulbitsedes, ning Maša laulab tasakesi: «Jenissei, Jenissei, põhjamere vend, ahoi! ...»

Puusepp ei ehita maja valmis, kingsepp ei lõpeta saapapaari, kunstnikul ei tule pildist midagi välja, üldse — ükski meister ei suuda midagi valmis teha,

kui ta oma tööd juba valmimise käigus kõrvalt ei vaata. Ka Krasnojarskit peab aeg-ajalt kõrvalt vaatama. Kas siis lennukilt, Afontovi mäelt või Jenisseilt, nagu meie praegu. Alles siis saad õieti aru, kui tore linn see on, kui ilus ja võimas, ning kui kiiresti ta kasvab ja päevast päeva ikka kaunimaks muutub!

Kuhu sa ka ei vaataks, igal pool on inimese tööd näha. Ja kõik on inimese jaoks. Kui Krasnojarskit, niisugusena nagu ta on, oleksid ehitanud sipelgad, mitte inimesed, siis ma ei ütleks, et ta oleks ilus. Kui mu käed oleksid veeretanud kive, nendest kividest aga poleks inimestele midagi kasulikku ehitatud, ma ei nimetaks siis seda tööks.

Ma pole kaua aega Jenisseil sõitnud, nüüd võiksin sõita kui palju tahes. Võiksin pargaselt isegi vette hüpata ja «sülda» vehkides Šumihhani välja ujuda. Vastuvoolu! Tõmbaksin õhku kopsudesse, ahmaksin alla kogu selle mee ja vaigu järele lõhnava jõeõhu, kui aga rind vastu peaks. Ma hüppaksin kõrgele õhku, et tugev soe tuuleiil haaraks mu oma embusse, sirutaksin enese välja ja lendaksin koos tuulega. Kas olete unes kunagi Maa kohal lennanud? Mina olen. See on väga lihtne. Peab ainult kogu jõust rübima, terve kehaga edasi ja edasi, ning kogu aeg järjest kõrgemale tõusma. Nii võib kas või terve öö lennata. Päeval ei tule see välja. Aga sel korral oleks võinud ka päeval välja tulla, kui Maša poleks mind kogu aeg käest kinni hoidnud: «Kostja, kuhu sa ometi tikud? Kukud veel vette!»

Jenissei ei saa mulle kunagi igav olla. Tema pajatusi võib vahetpidamata kuulata, ükskõik kui palju. Ta ei voola asjatult, ta teeb kogu aeg tööd, teeb kaunilt ja jõuliselt: kannab oma turjal laevu, pargaseid ja palke; veeretab mööda põhja helisevat rühka; täidab savi ja liivaga ning tihib põhja pragusid, et vesi maa sisse ei tungiks, et seda võimalikult rohkem ookeani kanda, esialgu päikese käsutusse, kes vajab vett pilvede valmistamiseks. Jenisseil on juba ammu tihe koostöö päikese ja tuulega. Kui inimene Šumihhale saja meetri kõrguse tammi püstitab, hakkab Jenisseil koostöö ka inimesega paremini laabuma, ta hakkab rohkem inimese heaks töötama. Oma turjal ainult laevu, palke ja pargaseid kanda on kerge töö. Turbiine ringi ajada on hoopis raskem. Aga pole viga, küll see vägilane toime tuleb!

Sõitsime silla alt läbi, millest parajasti kihutas üle Moskva—Pekingi kiirrong. Möödusime teraviljakombinaadist, mille valged elevaatoritornid, ilmatu kõrged ja akendeta hoonemürakad, jäid mulle alati mõistatuseks: kuidas nad küll seestpoolt on ehitatud? Seljataha jäi Bazai metsamaterjalide laadimise baas, kus oli sellisel tohutul hulgal palke — küll kaldal kõrgetes virnades, küll vees —, et nendest oleks võinud veel kaks Krasnojarskit ehitada. Möödusime kõrgest kaljust, mille nime pärast põliselanike hulgas käib vaidlus, kas on õigem nimetada seda Šalunini [1] pangaks või Šelomini [2] pangaks. Šalunіniks sellepärast, et vesi tema all mängleb, vallatleb, Šelomіniks aga seetõttu, et eemalt vaadates näib ta sarnanevat kiivriga, mille nimetus vanaslaavi keeles on «šelom».

Meile tuli järjest laevu vastu. Paar-kolm laeva kihutasid meist tagantpoolt mööda. Meie ise ei jõudnud kellestki mööda sõita. Siiski oleksin väga tahtnud, et ka meie oleksime kellestki mööda kihutanud.

Räägitakse, et õnnelikud ei märka aega. See on tõsi. Räägitakse sedagi, et isegi ajakirjas «Znanije — Sila» olevat kirjutatud, et kui inimene valguse kiirusega kosmosesse lendaks, siis jääb aeg tema suhtes peaaegu seisma. Näiteks kui ta oma kosmoselennult tagasi pöördub, on Maal vahepeal tuhat aastat möödunud, tema habe aga on, kui ta habemenoa maha unustas, vaevalt tollipikkune. Sama lugu on ka söögiga. Võtab kaasa ühe rõnga krakovi vorsti, karbi sealihakonserve, neli pudelit õlut, ja ongi reisivajadused tagatud! Põhjanaelale ja tagasi. Aga kui palju vorsti ja õlut oleks see inimene Maa peal tuhande aastaga nahka pannud?

Valguse kiirusega lennata oleks inimesele väga kasulik ja odav. Aga peaasi, sellega võiks vikatimeest alt vedada. Räägi mis tahad, kuid tuhat aastat ära elada, ja veel tähtede vahel lennates, poleks halb. Seda räägin ma selleks, et kuigi ma sel korral kella ei vaadanud, oleksin väga tahtnud valguse kiirusega sõita. Esiteks sellepärast, et sel ajal kui meie pargas lubjavabrikuni venis, oleksin ma jõudnud Jenisseil Dudinkani sõita, tagasi tulla, iseendast mööda minna, suure kärestiku

[1] Šalunin on tuletatud sõnast шалун — mängleja, vallatleja. *Tõlk.*

[2] Šelomin on tuletatud sõnast шелом, шлём — kiiver. *Tõlk.*

juures, otse Sajaanide südames, veidi aega õngitseda ja «meie jäämineku» kalju jalamile jõuda umbes nädal aega varem, kui Dina oma seltskonnaga sinna tuleb. Ja teiseks, siis oleks mulle vist jagunud ka lõunasöögist, mis me Mašaga kodus püstijalu võtsime.

Meie pargas sahises vastu kaldaperve just sel hetkel, kui viimane päikesekiir vilgatas parempoolse kalda mäe tipus ja kustus. «Oma» kalju jalamile jõudsime juba päris pimedas. Aljoška pistis röökima. Temal juhtus tavaline äpardus, aga kogu tema varustus oli ühes neist kahest pambust, mis rihmaga ühendatult üle mu õla rippusid. Maša oli vihane. Mitte Aljoška, vaid minu peale. Nagu oleksin mina röökinud ja nagu oleks minu jaoks vaja kuivi mähkmeid pimedas käsikaudu otsida. Ise korrutas kogu aeg: «Miks me ometi ta kaasa võtsime?»

Aga kui lõke loitma lõi ja heledaid sädemeid taeva poole lendas, kui meil tule ääres soe ning hubane hakkas, nagu oleksime pimedas telgis, mis ainult ülaltpoolt lahti on, muutus kõigi meel korrapealt rõõmsaks, eriti Aljoškal, kes lõket esmakordselt nägi.

Olgu märgitud, et siin käis Aljoška esimest korda Jenisseis suplemas. Mitte üleni. Ainult poolest saadik. Teist pääsu polnud. Maša hakkas katlas vett soojendama, mispeale ma ütlesin:

«Katlas keeda parem kartuleid, kõht on kole tühi.»

Siis kasutasimegi Aljoškaga suurepäraselt Jenissei abi.

Maša vangutas pahaselt pead:

«Vaata, et saab teine veel kopsupõletiku . . .»

Kuigi ma pesin teda ainult sealt, kus ühelgi inimesel pole mingeid kopse.

Öö oli kuiv ja soe, üldse mitte niisugune nagu «meie jäämineku» ajal, kui ma mantli taskuist, mis olid vett täis valgunud, mingeid ogalisi putukaid koukisin. Põõsastes siristasid väikesed linnud, kelle und lõkke valgus segas, kalju ääres jões lõid sulpsu teivid. Raiusin sületäie peenikesi pajuoksi ja meisterdasin neist Aljoškale sügava aseme, et ta tulle ei veereks. Natukese aja pärast norskaski poiss juba nagu täismees. Maša kuulatas hirmuga.

«Ega ta viimati bronhiiti ei saa?»

Meile enestele valmistasin samasuguse vahva aseme.

Aga und meil ei tulnud. Istusime lamedail kividel vee ääres, kus tantsisid lõkketule helgid. Siin, tulest veidi kaugemal, ei paistnudki öö nii pimedana. Selgesti olid näha parempoolne kallas ja puud ja nende mustad varjud Jenisseis. Rahulikult ning rütmiliselt süttisid ja kustusid poide heledad atsetüleentulukesed.

Maša uudistas taevast, otsis oma tähte, mis seisis alati Takmaki kohal, kui meie maja juurest vaadata. Siin oli taevavõlv mägedest piiratud, ta ei sarnanenud ümmarguse kupliga maa kohal, vaid pika rajaga — ainult Jenissei kohal oligi taevast näha. Aga Maša leidis oma tähe ikkagi üles.

«Seal ta on!» plaksutas ta käsi ega suutnud tükil ajal tähelt silmi pöörata.

Ma ütlesin:

«Mulle näib, et see on teine. Too oli väiksem.»

Maša vaidles vastu:

«Kostja, kuidas siis teine? See on ju Kaljukitse tähtkuju. Täpselt tema. Aga suuremana näib ta sellepärast, et õhk on siin puhtam ja selgem kui linnas.»

Ning Maša hakkas mulle igasuguseid tähtkujusid näitama, nagu oleks ta nende vahel juba sadu kordi lennanud ja tunneb neid niisama hästi, nagu mina Jenisseil Krasnojarskist kuni Igarkani igat üksikut madalikku tunnen.

«Küll on hea, et me siia juba õhtul tulime!» lausus Maša. «Kus on ikka puhas õhk! Vaikus.» Ta kuulatas. «Kostja, kas sa ei kuule, mida praegu räägitakse sellel planeedil, mis nii väga sarnaneb meie Maaga, seal, selle tähekese kõrval?»

«Kuulen küll,» vastasin ma ja kuulatasin ka. «Keegi sosistab seal tasa: «Kuidas ma sind küll... armastan.»»

Maša hakkas naerma.

«Aga mina kuulen: «Lenda siia!»»

Ta tõusis püsti, nihutas oma kivi minu kivile lähemale ja istus minu kõrvale, õlg õla vastu. Toppis oma jahedad sõrmed mu särgivarrukasse.

«Kostja,» küsis ta, «kui inimene hakkab vananema, millised tundemärgid sellel on?»

«Meist on see kaugel,» vastasin ma.

«Aga siiski?»

«Noh... ilmuvad kortsud, tuleb halli juustesse.

Meestel läheb pealagi paljaks. Siis veel see, mis ta nimi oligi — reuma.»

«Ei,» ütles Maša ja vaatas jälle ülespoole, «mitte need. Inimene hakkab vananema siis, kui ta enam ei kuule, mida räägitakse nendel kaugetel tähtedel.»

Ma ei osanud Mašale selle peale midagi vastata, kuigi sain väga hästi aru, mida ta selle all mõtles, missuguseid tähti ja missugust inimeste kurtust. Kuid oma kätes tundsin ma sel hetkel imelist jõutulva.

«Maša! Ujume teisele kaldale! Vesi pole liiga külm.»

Ta vaatas tagasi lõkketule poole.

«Naljatilk! Aga mis siis Aljoškast saab?»

«Võtame kaasa. Seon ta oma pea peale.»

Ma oleksin võinud tõesti üle Jenissei ujuda, sellest kaljust, mille all me istusime, üles ronida või Maša tähele lennata. Ma kuulsin kõik, mida räägiti seal, tähe kõrval asuval planeedil!

Maša ajas oma sõrmed, mis nüüd olid juba soojenenud, mu varrukas küünarnukini.

«Kostja, me peame kuidagi kiiremini elama.»

Mulle meenus, et sedasama rääkis Maša ka sel päeval, kui ta Moskvast tagasi jõudis. Ma sain neist sõnadest aru. Mõistsin, mida nad tähendavad. Oma südames olin ma valmis kiiremini elama. Need mõtted vaevasid Mašat juba ammu. Ta ütles seda ka varemalt, kuigi teiste sõnadega. «Kiiremini...» Muidugi peab kiiremini elama. Aga kuidas?

Maša alustas tasa, pilk ikka veel taeva ahvatlevas kõrguses:

«Kostja, varsti lendavad inimesed Kuule ja teistele planeetidele. Miks ei teinud nad seda juba sada aastat tagasi? Miks ei sõitnud inimesed rongiga juba kakssada aastat tagasi? Miks ei trükkinud inimesed raamatuid juba tuhat aastat tagasi?»

«Nad ei osanud, polnud teadmisi.»

«Jah. Ei osanud, polnud teadmisi. Igal ajastul on teaduse ja loova mõtte arengul oma tase.»

«Ja oma geeniused. See on peaasi!»

«E-ei... mitte peaasi, Kostja. Ka kõige suurem geenius ei suudaks midagi ära teha, mitte kõige vähematki, kui teised tema kavatsuste läbiviimiseks pinda ette ei valmistaks. Saad sa aru? Kui tema kaasaja teaduse ja kultuuri tase pole selleni jõudnud.»

«Näiteks?» küsisin ma.

Nii on meie vahel alati. Maša armastab lähtuda üldmõistetest, mina aga lihtsatest, silmaga nähtavatest näidetest. Ma ei armasta algebrat, vaid aritmeetikat. Piltlikkust. Seda enam, kui sa silmitsed taevatähti.

«Palun väga,» lausus Maša, «võin ka näiteid tuua.»

Ja ta rääkis, et Ivan Fjodorov ei oleks saanud oma esimesi raamatuid trükkida, kui inimesed ei oleks siis veel osanud pärgamenti ning värve valmistada ja poleks teadnud, mis on trükipress. Tšerepanov ei oleks oma esimesi vedureid ehitanud, kui inimesed poleks osanud toota lehtterast, mis on vajalik suurte katelde tegemiseks, ega oleks teadnud, et rattad veerevad rööbastel palju kergemini. Meie ajastu inimesed alustavad tingimata lendu mõnele tähele. Juba Tsiolkovski näitas ära, milleks rakett on suuteline. Inimesed oskavad juba sulatada terast, mis on nii kõva, et ei põle, kui ta nagu välk läbi Maa atmosfääri tungib. Inimesed oskavad juba muinasjutulise kiiruse ja täpsusega välja arvutada orbiite ja trajektoore, mida mööda kehad maailmaruumis liiguvad.

Mul käis peast läbi, et ega see vist päris õige ei ole, et ma algebrat eitan. Üldiselt on algebra ikka täitsa vägev värk, ega ilma temata, ainult aritmeetikaga, tõesti kaugele ei jõua. Maša rääkis edasi:

«Kostja, sellest on juba peaaegu kolmsada aastat möödas, kui astronoom Halley arvutas välja selle komeedi orbiidi, mida ta ainult korra oma elus nägi. Ta ütles ette, millal komeet taevas uuesti nähtavale tuleb. Alles pärast tema surma. Halley eksis küll veidi: komeet ilmus üheaastase hilinemisega. Teised astronoomid parandasid Halley arvutusi, ning järgmisel korral hilines komeet ainult kolme päeva võrra. Näed siis, mida taeva kohta juba teatakse ja mida inimesed suudavad.»

«Aga kuhu see komeet nüüd on jäänud? Ma pole temast millegipärast veel kordagi ajalehtedest lugenud.»

«Ta ilmub nähtavale ainult üks kord seitsmekümne kuue aasta jooksul,» seletas Maša. «Me saame seda komeeti näha tuhande üheksasaja kaheksakümne seitsmendal aastal.»

«Toboh!» imestasin ma. «Aga pole viga, me pole siis veel väga vanad.»

«Kostja, aga mina tahaksin Halley komeeti näha, kui ma ise veel päris noor olen! Meie sinuga peame teda tingimata noortena nägema!»

Ljonka oleks siin muidugi kohe hakanud ajama oma juttu: «E-eh, keda sa püüad!» Ka mina ise oleksin tahtnud umbes niisamuti vastata. Aga ma võtsin Maša sõnu ülekantud mõttes — ta rääkis hinge noorusest, tähe tasasest keskustelust, mida me peame ka siis kuulma.

«Maša,» ütlesin ma, «meie ei vanane. Mis vanad me siis oleme, ainult viiekümne nelja aastased. Me tuleme sinuga siiasamasse kaldale ja vaatame teda siit.»

«Ei, Kostja, mina tahaksin Halley komeeti näha varem, mitte viiekümne nelja aastaselt.»

«Kuidas nii?»

«Kosmoselaevalt! Tahan talle vastu lennata! Siis näeme teda tõesti noortena.»

Jäime mõlemad järsku vait. Ja mõlemad kindlasti üllatusest. Sest on vaevalt usutav, et Mašagi oskas kujutleda, kuidas need sõnad valjusti öeldult kõlavad. Öösel. Kui su üle kummub pidulik taevas. Kui igal tähel kuulatatakse meie juttu.

Ning mida kauem me vaikisime, seda tähtsamaina tundusid mulle Maša sõnad. Nad keerdusid otsekui võimsaks spiraaliks, mis tungis puurina taevaavarusse, ning meie Mašaga kihutasime kõrgusesse selle spiraali sees.

«Maša, aga kuidas seda teha?» küsisin ma viimaks.

Ta vaikis veel tükk aega, tasakesi mu kätt silitades.

«Ma ehk ütlesin liiga julgelt, et talle vastu lennata. Võib-olla lendab kord alles meie Aljoška. Võib-olla lennatakse veel hoopis pärast teda, lendavad meile päris tundmatud inimesed. Kuid meie sinuga peame juba nüüd tegema midagi niisugust, et nad tõesti võiksid lennata. Ehkki ma tahaksin kõige rohkem ise lennata!» Mašast käis läbi külma- ja õnnevärin. Ta mürsas mind õlaga: «Kostja, kõige jubedam on olla null, kui sul pole elus mingit väärtust. Selliseid ümmargusi nulle meil vist enam ei olegi. Aga ka mingisugune jõuetu inimene, kes koos teistega küll edasi liigub, kuid endaga mitte kedagi kaasa ei tõmba, on peaaegu sama-

sugune null. Ma ei räägi kuulsusest, ma räägin inimese jõust. Inimene peab teist inimest tingimata kaasa tõmbama. Tead, nagu mäkketõusmisel. Kostja, kas meie tõmbame kedagi endaga kaasa?»

Mulle meenus, et ka minule meeldib, kui mu käte vahel kõik keeb, kui tugev tuul otse rindu puhub.

Maša ütles, et eesmärgi saavutamiseks on olemas väga lihtne vahend. Nagu kujurilgi. Too võtab kivimüraka kätte ja raiub kõik üleliigse ära. Järele jääb imepärane teos, kunstniku loomingulise mõtte kehastus, see, mille pärast ta haamri ja meisli kätte võttis. Et teadlikuks muutuda, peab püsiva järjekindlusega endast teadmatust maha raiuma.

Akadeemik Ivan Andrejevitš Roštšin kinkis kunagi mulle oma raamatu. Et seda läbi lugeda ja sellest aru saada, pidin läbi lugema ja lahti mõtestama palju teisi raamatuid. Nüüd ma tean, kuigi mitte päris täpselt ja täielikult, millest Ivan Andrejevitš kirjutas. Mulle meeldib raskeid raamatuid nõnda lugeda. Ka mina raiun praegu endast maha kõik oma «ma-ei-tea'd». Aga kui mul oma «tean'id» kogunevad, ei kavatse ma neist midagi uut ja suurt teha. Nad on esialgu lihtsalt minu ajju, minu mällu talletatud. Ühed on kasulikud, teised on niisugused, et kui unustadki, ega kahju ei ole. Maša ütleb, et ära kogu oma «tean'eid» juhuslikult, vaid kindla eesmärgi jaoks. Kui sa kõik oma «ma-ei-tea'd» kõrvaldad, siis saavutadki eesmärgi. Aga ühtlasi kerkib su ette jälle mõni uus eesmärk, veel kaugem. Üldiselt on see muidugi vahva!

Jah. Mina jään ikka jõelaevnikuks või betoonitööliseks hüdroelektrijaama ehitusel. Esiteks sellepärast, et ma praegu midagi muud ei oska. Teiseks sellepärast, et see on meie rahvale ja meie riigile vajalik. Kolmandaks sellepärast, et niisugune töö mulle lihtsalt meeldib, käed ise nõuavad, hing igatseb . . .

«Maša, ma tahan seda teha,» ütlesin ma. «Ainult et praegu ma ei tea veel täpselt, missugune eesmärk on mul kõige peamine ja missugune on tähtsuselt järgmine, see, mis järgmisena mul ees seisab. Aga jõudu mul on, Maša. Tahtest ei jää samuti puudu. Seda tead sa ise ka.»

Lõke meie selja taga oli täiesti kustunud. Leegi roosade laikude asemel vilkusid nüüd vees tähtede kul-

lakad kriipsud. Kalju seisis nagu must varipilt, aga sellest allpool, kus loksus vesi, lõid teivid kogu aeg lõbusasti sulpsu.

«Kostja,» lausus Maša, «ka mina otsin praegu veel teda, oma suurt eesmärki. Otsime õige koos. Kas kahe peale ühe või kummalegi oma. Aga elama hakkame vastutustundega! Ja rutates!» Maša puhkes naerma ja raputas mind: «Vastasel korral on parem rohulible olla. Kuid meie, Kostjake, saame targaks, väga targaks! . . .»

Maša müksas mind nii kõvasti, et ma kaotasin tasakaalu ja kukkusin kivilt alla. Mu meel muutus samuti väga rõõmsaks. Sellepärast, et ehkki olen tugev mees, ometi lendasin Maša müksust kivilt alla, ja sellepärast, et ta mind esmakordselt Kostjakeseks nimetas ja ütles, et me ei jää rohulibledeks, vaid saame väga targaks. Ning veel sellepärast, et ma teda nii väga armastan, ja et elu on kangesti ilus!

Siis võtsime jalad lahti ja sulistasime kaua kaldavees. Sügavamale me ei läinud, sest seal oli vesi külmem. Seisatasime selle kalju juures, kus me «oma jäämineku» ajal paduvihma all kössitasime. Tahtsime ära käia ka seal, kus me ujuvalt jääpangalt liivale hüppasime, aga see oli kaugevõitu — Aljoškat ei julgenud nii kauaks üksi jätta. Siis ronisime kahekesi kaljule.

Üleval oli veel parem. Täpselt nagu Stolbõl. Lõhnas nagu sealgi kastemärgade mändide, piparrohu ja männasmündi järele. Kaljuveerel, otse Jenissei kohal seista oli pisut jubedavõitu, kaljupragudes ja -kurudes veeres kogu aeg kivikesi. Ja kui nad kukkudes vette sulpsatasid, siis tundus, nagu oleksid kellukesed helisenud. Tähistaevas aga oli kõrge, suur ja kummis.

Maša ütles:

«Homme pole meil vaja kuhugi kaugemale sõita. Vaata, kui tore mets siin mäel on! Kui kaunis on siit vaade Jenisseile!»

Mina parandasin:

«Kõik on õige. Ainult et mitte homme, vaid täna.»

Ma ütlesin seda sellepärast, et kell oli juba pool kolm. Põhjas aga, natuke kirde pool, hakkas taevaserv hahetama.

Siis me seisime, käed teineteise õlal, ja jutlesime vaikides.

Üle taevavõlvi veeres aeg-ajalt mõni lendtäht ning mulle näis, nagu lendaksime meie seal oma kosmoselaevaga. Kuskil suure veealuse kivi kohal lõi Jenissei aeg-ajalt järsku keema, hakkas süngelt ning raskelt kohisema, ja ma kujutlesin, nagu töötaks seal hüdroelektrijaam, mille ehitamisega oleme just äsja lõpule jõudnud. Jõekäänul jahvatas oma kruviga vett väike kaater, öiste signaallaternate säras rügas ta aeglaselt vastuvoolu, ning mul oli tunne, nagu juhiksin ma kolmetekilist laeva ja võitleksin Jenissei võimsa Suure Kärestikuga.

Jah, Barbin, vali, mis on parem!

Mööda parempoolse kalda mäetippe võib jõuda Mana Belogorje kõrglavani, Kazõri, Kiziri, Birjussa ja Uda jõe ülemjooksule, Angara ja Leena täiesti tundmatutesse taigaavarustesse, tungida Baikali-tagustesse mägedesse, minna veel kaugemale ida poole, kus praegu on päike juba kõrgel kesktaevas, ja geoloogi seljakotis tuua kaasa mägedest leitud maakide näidiseid.

Kui selja taha vaadata, siis tume metsasiht meenutab raudteed, mida praegu Taišetini pikendatakse; seal lennutatakse sillakaari kaldast kaldani ja jäetakse seljataha üks jõgi teise järel, ning võib-olla just praegu vajatakse seal hädasti Kostja Barbinit.

Kivisüsi on must. Kaevandused on kitsad ja niisked, pole üldse seda avarust, hoogsust ega valgust, mis valitsevad Jenissei avajõel. Kuid kivisüsi on maa peal esialgu peamine jõud, peamine rikkus. Ning ma oleksin valmis isegi alla kaevandusse minema ja Siberi musta kulla kõik lademed oma turjal üles tooma.

Seal, kus polaaröö kestab oma kolm kuud ja tuisk ajab üles kahekorruselise maja kõrgusi lumevalle, seal, Norilskis, mürisevad teraskuulid, mis purustavad maaki. See linn on ehk suurem ja kaunim igast teisest peale Krasnojarski. Ja Kostja Barbin võiks väga hästi ka Norilski tehaste tsehhides käia, ettenähtud tööriideid kanda ning elektrolüüsivormidest märgi läikivaid vase- ja niklikänke välja tõmmata.

Seesama Barbin võiks sirgeid ja kõmisevaid, pilvedeni küündivaid Angara mände langetada. Ta võiks neid parvedesse siduda, suurtesse nagu saared, ja nendega mööda tormitsevat Jenisseid kihutada vastu ookeanilaevadele, mis Igarkas Siberi puidu järel käivad.

Stepp nagu polekski Siber, palavuse eest pole seal ennast kuhugi peita, aga uudismaa tähendab ju leiba, mis on kõigile vajalik. Ja kuigi stepp pole jõgi, sõidaks Barbin praegu ka mööda Siberi steppe — traktoriga.

India jumalal Brahmal on neli kätt, nagu ma ühel pildil nägin. Sel ööl tahtsin ma, et minul oleks kümme kätt. Teadsin täpselt, mida igaüks neist oleks teinud. Seisin kõval kaljul, justkui oleksin sellega ühte kasvanud, ja oli see nüüd minu enda verest, mis kaljusse jooksis ja sealt jälle tagasi tuli, või oli see kalju verest, mis minu soontesse valgus, aga mul oli tunne, nagu oleksin ma muutunud määratu suureks nagu see kalju ja tugevaks nagu maa. Ning nagu ma võiksin teha kõik, mida aga tahaksin.

Maša tundis vist end niisama suurena ja tugevana, ainult et tema oleks tahtnud lennata, sest ta astus kogu aeg ikka jälle serva äärde. Ta ütles:

«Tead mis, jääme päikesetõusuni siia.»

Olin nõus jääma. Kuid Aljoška ajas meie plaanid nurja. Ta hakkas häält tegema. Siit ülevalt polnud teda üldse näha. Maša jooksis kividel hüpeldes alla tema juurde. Mul oli hirm, et äkki ta murrab pimedas jalad.

Päikesetõusu me võtsime vastu jõe ääres. Kulus tükk aega, enne kui peened elustavad kiired parempoolse kalda tihedast lehestikust läbi tungisid, igasse külge laiali jooksid ja heledate mustritena kiiresti tõttavale ning ühtaegu nagu paigalseisvale Jenisseile langesid. Aegamisi lõi ka meie kallas särama. Nägin, kuidas kastetilkades süttisid väikesed tulukesed, kuidas liivas ja rohus hakkasid vilkalt liikuma igasugused mutukad, roomavad, jooksvad ja tiivulised. Tuli välja, et isegi hall prahiriba, mida vesi kogu aeg kaldale uhtis, oli elav. Seal ujusid ja liigutasid oma pikki peenikesi tundlaid mingisugused putukad. Harakas märkas meid alles nüüd ja lendas tihnikusse, et igaühele oma avastusest kädistada. Kägu ennustas meile nii palju eluaastaid, et Maša muigas: «Kostja, meie oleme surematud.» Öistest ähmastest varjudest jõel oli üks osa hoopis kadu-

nud, teine osa aga oli nüüd veel tumedam ja teravamate piirjoontega. Meil ei olnud külm, jahe, isegi öösel mitte, nüüd aga levis kõikjale niisugune lämmi, päikeses soojenenud kastemärja rohu joobnustav lõhn, et Maša silmad vajusid vägisi kinni. Ning ma ei tea, kustkohast tuli äkki nii rohkesti heledat ja rõõmsat valgust, sest päike ise oli ikka veel pisike ketas ega suutnud kuidagi metsa tagant välja veereda.

Viieteistkümnes peatükk

PÜHAPÄEV

See oli ikka veel seesama päev, aga siiski nagu teine, sest vahepeal olime vägeva uinaku teinud. Tekile pandud Aljoška katsus roomata ja iseseisvalt istuli tõusta. Maša valmistas hommikusööki ja kogu aeg muudkui jagas mulle õpetusi: «Kostja, ole tähelepanelik, seal roomab igasuguseid putukaid. Vaata, et Aljoška mõnda suhu ei pista!» Mina seda ei kartnud. Kui putukal on pehmed jalad, ei tee ta midagi, kõva koorikuga, okkalise põrnika aga sülitab Aljoška ise suust välja. Ega põrnikas pole nööp.

Arutasime, kas meie omad peaksid varsti tulema. Kui nad mootori korda said, siis on nad peagi siin. Vaatasime ühtelugu Jenissei käänu poole, mille tagant üksteise järel tuli laevu ja mootorpaate.

Maša tegi igasuguseid oletusi, mida Dina võis meie kohta teistele rääkida. Pärast aga lausus, et me peaksime Dinat ennast ka ninapidi vedama.

«Teeme nõnda. Niipea kui mootorpaat nähtavale tuleb, poen ma Aljoškaga peitu. Sina ütle, et tulid pargasega siia üksi, mina aga mõtlesin ümber ja otsustasin nendega koos sõita. Küsi: «Kuhu te Maša jätsite?»»

Ma lõin kõhklema: Dinal on kindlasti midagi niisugust varuks, kus just Mašat on kõigepealt vaja. Ehk on parem, kui ma ise peitu lähen? Aga Maša ütles:

«Arvesta olukorraga.»

Ning ma nõustusin:

«Olgu peale.»

Kuigi ma juba ette teadsin, et ega Dinat niikuinii ninapidi ei vea.

Oma paadi tundsime juba eemalt ära, õieti tema mootori mürina järgi. See töötas nagu telegraafiaparaat: lõi kriipse ja punkte. Maša on suurepärane radist, kuid nendest kriipsudest ja punktidest ei osanud ta ühtki sõna välja lugeda. Mina aga teadsin, mis sõnu see mootor mürtsus, ent siin ei saa neid paberile panna. Ma ainult imestasin, kuidas Vasja Teterev julges säärase mootoriga nii kauge teekonna ette võtta.

Kui paat kaldale lähenes, seisin ma üksi nagu Robinson Crusoe, ainult et kitsenahast pükste asemel olid jalas mustast satäänist trussikud, vehkisin kätega ja karjusin:

«Kus pagan te nii kaua olite? Ma tahan süüa!»

Vasja roolis ettevaatlikult palgi juurde, mis ulatus otsapidi jõkke. Dina küsis:

«Kostja, kus Maša on?»

Mina küsisin vastu:

«Ärge tehke nalja, kuhu Maša jäi?»

Paadis lagistati naerda. Mina aga märkasin, et saabunute hulgas puudus Šura. Ainult tema puudus. Aga küsida ei söandanud. Ma aimasin, mispärast ta siiski ei tulnud.

«Kostja, kus siis Koroljova on?» hüüdis Dina.

Nüüd ei teadnud ma tõesti, mida talle vastata.

Veera Figurnova protesteeris, et siin ei maksa peatuda, parem sõita kohe Šumihhani. Volodja Pikk-Muhhin arvas, et selle mootoriga ei jõua sinna õhtukski. Tumark oli juba riided ära visanud ja ujus koera moodi, olles kaldast ainult paari sammu kaugusel. Košitš ja Volodja naine Sveta mängisid võrkpalli, virutades pallile nii heledaid plakse, et see valu pärast õhus tiirles. Vitali Antonõtš tõstis paadist ettevaatlikult kandekotte ning korve toidukraamiga ja kiitis: «Suurepärane, väga hea koht!» Petja, Pjotr Figurnov oli vihane: «Kirve unustasime maha. Ütlen selguse mõttes.» Ühesõnaga, kõik arenes täiesti normaalselt, nagu alati niisugustel väljasõitudel.

Kõik muudkui pärisid: «Kus Maša on?» Mina seletasin, kuidas me mõlemad tahtsime pargasega tulla, aga Maša mõtles ümber, ei tahtnud niiskel kaldal ööbida ja otsustas koos teistega sõita. Miks nad teda ometi ei oodanud?

Seepeale hakkasid kõik Dinaga riidlema: «Sa ju ütle-

sid, et Šura Koroljova olevat hommikul enne meid kaatriga välja sõitnud!»

Dina küsis tasa ja üsna tõsiselt: «On see õige, et Maša sinuga koos ei tulnud?» Vastasin: «Jah.» Dina nägi mu silmist, et valetasin.

Mina aga küsisin niisama tasa: «Miks Koroljova ei tulnud?» Dina vastas, et Šura olevat ühe kaatriga enne neid välja sõitnud. Küllap see kaater sõitis mööda, ilma et oleks meid märganud. Ning ma nägin Dina silmist, et ka tema valetas.

Ühesõnaga, kõik oli nii sassi läinud, et parem ära päri midagi.

Ei tea, kui kaua Maša oleks oma peiduurkas istunud, kui Veera Figurnova poleks rohu seest lapselutti leidnud. Ta küsis: «Kelle see on?» Mina pahvatasin mõtlematult: «Aljoška oma.» Siis jooksid kõik Mašat otsima. Muidugi leidsid nad ta kohe üles. Ja tõstsid niisugust kisa, et mulle näis, nagu oleksin staadionil ja «Spartak» on üheteistkümne meetri karistuslöögist «Lokomotiivile» värava põrutanud.

Kui mõni tõsisem inimene oleks meid näinud, oleks ta mõelnud: «Pole siin midagi naljakat.» Sünge inimene oleks öelnud: «Idioodid!» Aga meie naersime iga tühise asja puhul. Ma arvan, et see on teile kõigile tuttav lugu. Kui juba kord kambaga rohelisse sõitsid, siis naera! Ja sugugi mitte käsu peale. Väljasõidul on millegipärast tõesti lõbus. Ilma seltskonnata sa niiviisi lõkerdama ei hakka.

Tervet seda päeva kirjeldada pole võimalik. Ja ei ole ka vajadust.

Selge, et sõime ja jõime.

Me ei joonud endid purju, sest niisugust asja pole meie kambas veel kunagi juhtunud. Kõhtu me täis ei saanud, sest värskes õhus söö nii palju kui tahad, isu on ikkagi.

Selge, et mängisime ja laulsime.

Mängisime võrkpalli ilma võrguta. Mängisime ka peitust. Dina tahtis ennast Jenisseisse peita, aga lõi kartma, et Košitš ei leia ehk teda sealt üles. Mängisime tagumist paari. Mina sain igaühe kätte, aga Tumark ei jõudnud kellelegi järele, sest tal on imelühikesed jalad. Laulsime ainult lõbusaid laule.

Selge, et käisime ka suplemas, ujumas ja jalutasime mäe peal metsas.

Suplemisel ei jägunenud me meesteks ja naisteks, vaid võimete järgi. Maša, mina ja Volodja Pikk-Muhin oma naise Svetaga ujusime Jenissei keskpaigani ja sukeldusime. Vitali Antonõtš, Petja Figurnov ja Vasja Teterev ujusid kaugele, aga mitte risti, vaid piki jõge, pärivoolu. Dina, kes oma pika kasvu tõttu oleks võinud vabalt Jenisseist läbi sammuda, ei söandanud seda millegipärast teha. Ta üldse ei ujunudki, vaid ainult sukeldus. Tumark ja Veera Figurnova peksid vett jalgadega seal, kus sügavus ei ületanud poolt meetrit, ja liikusid väga kiiresti edasi, isegi vastuvoolu. Seda võtet ma tunnen. Ljonka ujub ka nii, endal käed põhjas. Košitš istus kaldal ja võttis päikest, särk ära, aga pealmised püksid jalas. Ta vist ei osanud üldse ujuda.

Metsas oli imehea olla. Oli just see aeg, kui sääski ja kihulasi veel ei olnud.

Aga lilli oli metsas igasuguseid: siniseid võhumõõku, kurekelli, verevaid ja punaste tiivikutega kollaseid orhideesid, kuldkollaseid liiliaid ja sirelikarva anteerikume. Naised korjasid neist kümmekond suurt kimpu. Vitali Antonõtš lõikas jalutuskepi, kaunistas selle ristkülikute ja ruutudega, tõstis ähvardades üles ja küsis:

«Kelle ma nüüd läbi peksan?»

Košitš vastas mehiselt:

«Minu, Vitali Antonõtš.»

Dina andis Košitšile musi ja ütles:

«Kazbitš, kullake, seda ei unusta ma kunagi!»

Košitš käitus sel päeval üldse hiilgavalt ja isegi selle musi eest maksis Dinale peenelt kätte. Ta määris Dina nina tahmaga kokku, nii et Dina ise seda ei märganudki ja käis paar tundi tahmase ninaga ringi. Meie pidime naerukrampide kätte surema, vaadates tema nina, tema aga arvas, et me naerame tema teravmeelsete sõnade üle.

Ei tea, miks, aga mulle tuli ikka ja jälle Šura meelde. Ma mõtlesin, et meil on siin kõigil hea ja rõõmus olemine, tema aga on praegu seal linnas ihuüksi oma muredega. Ega ema, see «lõbus askeldaja», ta tuju eriti ei tõsta. Pealegi võib Ilja tema juurde minna ja uut muret põhjustada. Šura oleks pidanud ikka kaasa

tulema! Mida ta häbenes? Küsisin seda teistelt isegi mitmel korral.

Kui me metsas lilli korjasime, kutsus Dina mu enda juurde. Ta võttis mul käe alt kinni ja viis Maša juurest kaugemale, hüüdes talle: «Ära sa meid jälgi!» Pani mu seljaga vastu jämedat mändi ja ütles:

«Kostja, ma lasen su praegu maha.»

Ta nina ei olnud enam tahmane. Ma küsisin tõsiselt: «Mis eest?»

Ta raputas pead:

«Kas sa ei tea? Tahad sa tõesti Mašat Koroljova vastu vahetada? Või arvad, et ma millestki aru ei saa?»

Ma ei vihastanud mitte üks raas ja vastasin, et ta ei eksi sugugi, just nii ma arvangi. See tähendab, ma arvan, et ta ei saa millestki aru. Dina aga sai mu sõnadest nii aru, nagu oleks ta õieti taibanud, et ma tahan Mašat Koroljova vastu vahetada. Ta virutas mulle niisuguse kõrvakiilu, nagu oleks ta ikka veel võrkpallimängus servinud. Ma vaatasin üles, et kas mu pea on veel alles või on minema lennanud.

Pärast seda sõelusime seda küsimust rahulikult, pikalt ja laialt, kuni Dina lõpuks mind suudles.

«Noh, aga siiski vaata ette, Kostja!»

Veidi aja pärast küsis Veera Figurnova, miks mul üks põsk nii tursunud ja punane on. Vastasin:

«Päikesest.»

Dina oli lähedal ja ütles:

«Sellega, Kostja, ära naljata. See on tõesti nagu päikesepiste.»

Kehitasin vaid õlgu.

«Sa ju seda arstiteadust tunned, pead paremini teadma.»

Kõma jõudis ka Mašani. Ning kuigi mu põsk oli seks ajaks juba üsna normaalne, käskis Maša mul ajalehest mütsi teha ja pähe panna.

Šurast ma enam ei rääkinud, aga mõtlesin temale küll. Mispärast tekivad inimestel igasugused oletused? Miks peab kõik alati just nii olema, aga mitte kunagi teisiti? Terves maailmas ei leidu ju kedagi, kes oleks parem kui Maša! Kas on siis kedagi, kes suudaks meid teineteisest lahutada? Olen ma siis Šurasse armunud? Lollus! Kui me Dinaga seda küsimust klaarisime, siis ta ütles: «Hea küll, Kostja, sina ehk ei ole. Aga Koroljova?» Mis tähendab Koroljova? Kas siis Šura ei saa aru, kas ta ei taipa, et me oleme Mašaga igaveseks seotud? Milleks talle siis niisugust lootusetut, asjatut armastust vaja? Veel kord — lollus! . . .

Sel ajal hakkasid mehed laulma «Kui noored mehed igalt maalt». Hakkasin rõõmsalt kaasa laulma. Mulle meeldib see laul väga. Tal on ilus viis ja raudsed, tugevad sõnad. Ainuüksi nende sõnade «Kui noored mehed igalt maalt . . .» põhjal võiks tuhat, musttuhat pilti silme ette joonistada. Üksainus inimene on ka juba jõud. Aga missugune oleks jõud siis, kui kogu maailma noormehed . . . Ja kui . . . Eh! . . . Jah —

Kui noored mehed igalt maalt
saaksid kord üksmeelselt kõik kohtuda,
see uljas noortepere rõõmu alles näeks,
kui kõik nad ulataksid kindlalt käed.

Pärast niisugust laulu lihtsalt ei saanud enam teist laulu alustada. Kõik jäid vait, vajusid mõttesse. Ning igaüks vist kujutles, et maailmas pole midagi niisugust, mida inimesed ei suudaks ära teha. Iseenda jaoks. Üldise õnne heaks. Kõik ühiselt. Ja kui nad teevad seda kõik koos. See on kõige tähtsam.

Ma vist unustasin teile öelda, et Aljoškat ei kandnud me kogu aeg endaga kaasas. Naised olid üksteise järel tema juures valves. Parajasti oli Sveta kord. See aga oli niisama hea, kui valves oleks olnud näiteks Tumark. Svetal polnud üldse mingeid kogemusi.

Äkki jooksis ta nagu nool meie juurde mäele, Aljoška süles. Ise hingeldas, nägu pisaraist märg. Aljoška üürgas kui karjapasun. Kas kujutlete, kuidas me läksime ähmi täis? Maša kahvatas ja küsis: «Mis juhtus?» Sveta aga ei saanud sõnagi suust, näitas ainult poisi kõrile. Tuttav lugu: neelas midagi alla! Kuid kui ta karjub, tähendab, ohtu pole, õhk käib läbi.

«Mille ta alla neelas?» küsisin ma.

Sveta vastas:

«Kala! . . .»

Ja muudkui töinas.

Mis kala? Vaatasin Aljoška üle. Ka Dina vaatas. Tema on ju nendes neelamisasjades spets. Väliselt oli kõik tipp-topp. Niipea kui Aljoška Mašat nägi, jättis ta

kohe röökimise. Naeris. Aga käed lõhnasid tal tõesti toorest kalast. No ja mis siis? Kala on kasulik toit. Egas mees kogu aeg või pudrust elada!

Pikapeale oli Sveta enese tühjaks nutnud. Selgus, et Tumark oli püüdnud õngega viis tillukest ründipoega, siis purgi vett täis valanud ja kalapojad sinna sisse lasknud. Las ujuvad. Sveta näitas seda akvaariumi poisile. Ei jõudnud veel õieti näidatagi, kui poiss oli ründi purgist välja kahmanud ja suhu pistnud. Ajas silmad punni, endal hing kinni. Sveta vaatas poisi suhu. Näeb: sabaots sipleb veel. Aga nii sügaval teine, et näppudega kinni võtta ja välja tõmmata ei saa. Poiss on vahepeal juba päris siniseks muutunud. Mis teha? Sveta haaras poisi sülle ja lidus mäest üles! Meie juurde.

Ma ei kujuta ette, kust ta selle jõu võttis, et nii järsust mäest ühe hingetõmbega üles kihutada! Vladimir Kuts ei oleks ka vist kiiremini jõudnud. Näete, mida inimene hirmu sunnil ära ei tee!

«Millal Aljoška karjuma hakkas?» küsisin ma.

Ta vastas:

«Mitte ei mäleta, Kostja! Vist siis, kui ma ta sülle võtsin ja siia jooksma hakkasin.»

Ütlesin seepeale:

«Oled ikka va naljatilk! Kui ta vait oli ja pärast karjuma kukkus, siis see ju tähendas, et kala oli tal kõrist juba alla lipsanud. Mis sa siis enam jooksid?»

Sveta vedas pisaraid nina all laiali:

«Kas sina poleks jooksnud? Kui sabaots lipendab... aga kinni võtta ei saa...»

Õigust öelda, küllap oleksin vist ise ka jooksnud, ka teie oleksite jooksnud.

Maša küsis Dinalt:

«On see nüüd ohtlik?»

Too vastas:

«Ei ole. Meil neelas kord üks kippar terve sondi alla. Peenikese vooliku. Ma unustasin sellele sõlme sidumata. Polnud viga midagi, paari päeva pärast tõi ära.»

Aga sellegipärast ei tahtnud keegi pärast seda enam mingit tõsisemat juttu ajada. Tulime alla, et liival päikest võtta. Maša ja Dina hakkasid arutama, mismoodi peaks nüüd Aljoškat edaspidi toitma.

Sel ajal kui nad nõu pidasid, oleks poiss peaaegu

veel teise ründi purgist kinni püüdnud. Mina sain temast täiesti aru.

Paar sõna päevituse kohta. Minu norm on praetud seedripähklite värv. Vahest isegi rohkem söemusta poole. Aga sealjuures ei tarvita ma mingisuguseid abivahendeid. Suve jooksul põleb nahk ise aegamisi pruuniks. Mašal on omad reeglid. Kella ta küll ei vaata, aga ajanormi teab. Ning tema päevitust võrdleksin ma... Seda ei saagi millegagi võrrelda, niivõrd ilus on see. Vasja Teterevi peale ei hakka päike üldse. Ta ei tee kunagi päikesevõtmisest juttu. Lihtsalt peesitada päikese käes! Dina annab oma nahale pruuni jume keemia abil. Kord käis ta terve kuu tumerohelisena ringi. Siis hakkas nahka ajama ja muutus kollaseks nagu kanaari lind. Seda kõike räägin ma sellepärast, et Koštš kiitles meie ees, nagu teaks ta mingit erilist vahendit. Ta ronis Jenisseisse, puistas endale liiva peale, hõõrus ennast võililLepiimaga ja lamas kuumal rühal. Lõpuks oli ta üleni punane nagu nülitud jänes ja nahk õlgadel villis.

Ühesõnaga, päev möödus vahvalt.

Kuid tuli välja, et mitte just päris vahvalt. Peamine oli alles ees.

Selgus, et kütus oli paagis täiesti lõpukorral, kellelgi polnud meeles varukanistrit kaasa võtta. Tähendab, tagasisõidul peame laskma end voolust kanda ja ainult raskemates kohtades mootoriga järele aitama. Päike aga oli juba loojumas.

Äkki tuli ilmsiks, et Vitali Antonõtš oli oma prillid ära kaotanud mäele, kus me istusime, kui Sveta Aljoškaga meie juurde jooksis.

Ruttasime kõik uuesti mäele. Plastmassist prillitoos oli rohelist värvi. Saate ju aru: just nagu selleks, et kõrges rohus paremini ära kaduda. Põõsaid ja väikesi kaharaid kaski oli nii palju, et Vitali Antonõtš sattus ise kah segadusse.

«Oh seda pead küll! Siin... Ei, vist seal...»

Väikesel aasal, mis oli pikkadest jahedatest varjudest juba triibuline, käisime nii kaua ringi, kuni Petja, Pjotr Figurnov kontsaga prillitoosile peale astus. Muljus selle muidugi koos prillidega katki. Ja kuigi süda kergemaks läks, et otsimine kasutu polnud, oli terve tund päevavalgust siiski läinud!

Viimaks saime liikuma. Mootor hakkas oma punkte ja kriipse toksima. Dina hüüdis rõõmsalt:

«Mehed, lugege üle, palju meid on! Äkki oleme mõne kaldale unustanud.»

Košitš vastas:

«Kaksteist.»

«Kuidas nii?» hüüdis Sveta. «Peab kolmteist olema. Aljoška tuli ju juurde.»

Volodja selgitas talle:

«Koroljova jäi ju tulemata.» Siis pöördus minu poole: «Aga miks ta siis õieti ei tulnud?»

Oleksin ma siis teadnud, miks ta ei tulnud! . . .

«Kust mina pean seda teadma?» vastasin ma juba kümnendat korda. «Me ju sõitsime enne teid linnast välja!! Olete ikka sõbrad küll! Ei võinud inimest ära oodata . . .»

«Me ootasime täpselt pool tundi,» ütles Tumark.

«See on Dina süü, tema vedas meid alt,» ütles Veera Figurnova.

Dina ainult muigas. Ta oli väga rahul, et asi nõnda läks.

Jõe keskel lülitas Vasja Teterev mootori välja: kütust oli vaja kokku hoida. Ma armastan kiiret sõitu. Aga ka väljalülitatud mootoriga mööda Jenisseid õhtusel ajal oma paarkümmend kilomeetrit pärivoolu loksuda on juba midagi . . . ma ei oska kohe öelda, milline tunne see on. Seda peab ise läbi tegema!

Õhtul näib Jenissei alati veel laiem, tema kaldad järsemad ja majesteetlikumad. Männid rohelisemad. Tuulevaikse ilmaga voogab nende kohal midagi, mille kohta ei saa öelda, et uduvine, sest see on täiesti läbipaistev hõbejas-sinine jugadetaoline virvendus. Seda näeb ainult eemalt. Sa ei pääse kunagi sellele lähedale ega saa seda käega katsuda. Kui ülevalt, järsu mäe tipust vaadata, siis paistab, nagu päike liiguks, sulistaks vees, paadist aga näib, et Jenissei lõõmab seestpoolt punase ja kullaka leegiga. Silmadel hakkab valus, aga peita pole neid kuhugi. Ja ei tahagi peita. Vahest ainult, et tõstad neid aeg-ajalt taeva poole. Siis haarad kohe paadi äärest kinni, niivõrd kõrge on taevas. Ta hirmutab ja meelitab ühtlasi. Ka kõige selgema ja soojema ilmaga leiad sealt ikkagi mõne pilve. Või siis väikesi valgeid tupsusid, mis ruttavad kuhugi üksteise võidu

nagu ilma emata tibupojad; või siis näed kõrgel taevalaotuses pikki peenikesi kiudusid, mis hakkavad helendama, kui maa pealt on viimane päikesekiir juba kadunud.

Krasnojarskist ülesvoolu jookseb Jenissei mägede vahel, päris kaljude vahel. Ja need kaljud on väga maalilised. Näiteks Mõtuse kalju on tõepoolest nagu ilm. Kui pildistada videvikus, nii et üksikasjad ei ole nähtavad, siis ütleb igaüks: täpselt nagu mõtus! Munga kalju. Tõsi küll, munga kuju ei tule nähtavale isegi videvikus. Ja küsimus pole üldse kujus, vaid meeleolus. Istu viis minutit liikumatult ja vaata süvenenult seda kaljut, siis tunned kivi sisemist jõudu, tema rangust, rahu ja isegi nagu nukrust. Šalunini, Šelomini pangast rääkisin ma juba eespool. Kui vaid leiduks sobiv pea — kiiver on olemas, pane aga pähe. Siin on ka naljakaid, lõbusaid kaljusid. Kaks kaljut on nagu kaks teineteist uudistavat rebasekoonu. On ka avara platooga kaljusid, mis on päikesele ja tuulele valla nagu vägilase rind: «Aho-hoi, löö mulle vastu rinda, hakkab kõmisema!»

Nii sa siis sõidad paar tundi läbi selle ilu. Püüad tabada jõe, liiva ja kiviklibu hääli ja liikumist sügavuses. Äkki tõuseb seal vesi küüruna kummi, lööb kobrutama ja vajub kohe peenikeste jugadena laiali. Keset jõge aga ei sulpsata enam kiisk või teivipoeg, vaid lajatab sabaga vastu vett taimen ise, Jenissei peremees.

Õhtuti lendab Jenissei kohal kiile, nii et mustab. Püüavad kihulasi, kellest siin ka puudust ei ole. Kiile on siniseid, rohelisi ja kullakaid. Tiivad sillerdavad nagu allikavesi.

Sõidad siis niimoodi ja sulle paistab, et sellel kaljude rodul ja männimetsal, mis su kõrval piki kallast jooksevad, polegi otsa ega äärt, et kellegi tee ei ristu sinu teega jõe siledal pinnal — sa oled kõigist inimeste teedest kaugel. Siis äkki üks käänak, ja su ees avaneb linn, kodune ning suur. Raudteesild on just nagu auvärav. Keskmise kaare all sirab roheline tulesilm: tee on vaba. Varsti tuleb ka teine, meie sild, mis oma viie kaarega võlvub kunagi taeva taustal. Eh, mu Krasnojarsk, kas sa ise tead ka, kui ilus sa oled!

Kui me oleksime olnud paadis ainult kolmekesi, tähendab Maša, mina ja Aljoška, me poleks vist üldse

suud lahti teinud. Kui suu lahti teha, siis jääb kuulmine nõrgemaks ja nägemine poole vähemaks. Õhtu oli Jenisseil nii ilus, et isegi mina, vana madrus, ei mäletanud ilusamat. Kogu aeg ümbritses meid mingi sära. Ja mitte ei tea, kas seda andis päike veele või vesi päikesele. Me sõitsime ja laulsime. Kaksteist noort inimest ei saa ilma lauluta sõita. See pole paarike. Laulsime ja ootasime, millal Krasnojarsk tuleb. Kõik tahtsid teda näha päikesevalguses, kas või siis, kui viimased päikesekiired on veel majakatustel. Vaadata minutit viis ja siis kas või videvikus edasi sõita.

Kõigi silmad olid ette, allavoolu pööratud. Paadis oli kolm pinki, igal pingil istus kolm inimest. Kümnes, Aljoška, oli Maša süles. Vasja Teterev oli roolis, Tumark kõhutas paadininas nagu konn. Maša istus pingi keskel, tema kõrval — ühel pool Košitš, teisel pool mina.

Lähenesime parajasti Šelomini pangale. Pikk, kitsuke saar jaotab siin Jenissei kahte harru. See haru, kust läheb suur laevatee, muutub otsast ahtamaks ja kole sügavaks ning kiireks. Ei tea, miks, aga kui me Šelomini panka nägime, alustasime kohe nagu ühest suust: «Kaugel kaljukalda taga, vaba Volga voogudes...» See kaljumürakas meenutas kuidagi Stenka Razini legendi ja mõtted kandusid võimsalt Jenisseilt niisama võimsa Volga juurde...

Ma panin kolm punkti sellepärast, et laul mattus äkki laevaviledesse, mis nüüd otsekui vajusid meie peale, tulid järjest lähemale ja muutusid sagedamaks. Kust nad ometi nii järsku tekkisid? Ja kuidas siis meist keegi tagasi ei vaadanud? Täiskäigul kihutas allajõge üksi, ilma pargasteta mingi väike vedurlaev, mille laiad labad peksid vett, nii et kõrge vahujuga järel, ja nõudis viledega, et me kaoksime ta teelt kus kurat. Üldiselt muidugi õige ja seaduspärane.

Naised tõstsid hädakisa, Vasja Teterev katsus mootorit käivitada. Kuid see riistapuu ainult turtsus oma kriipse ja punkte nagu telegraafiaparaat, ning oli vist ka nii heitunud, et ei suutnud neist kriipsudest ja punktidest mitte kuidagi kas või üht pikemat sõna koostada. Kruvi mulistas paar-kolm korda ringi ja jäi jälle seisma. Laev aga oli juba meile peale ajamas, kuigi vajus veidi kõrvale, möödus üsna toodrite juurest

— ei saanud ju ometi ninaga meie künale peale sõita!

Hüüdsin eespool istujatele:

«Aerud kätte!»

Õnnetuseks aga istusid just aerude pingil kolm naist ja pealegi olid aerud kompsude alla jäänud. Mootor ei läinud ega läinud käima, ajas ainult sinist haisvat suitsu välja. Dina ja Veera saatsid Sveta pingilt minema, et oleks vabam istuda ja kergem aerusid tullidesse panna. Aga nad ei saanud aerusid ikka veel koli alt kätte. Laevalt hüüti nüüd juba läbi kõnetoru meile otse kõrva. Mida sealt karjuti, seda mõistate ise.

Ütlen ausalt, laevatee oli Šelomini panga juures väga kitsas, liiga palju kõrvale ei saanud laev ka võtta. Ta oleks võinud muidugi pidurdada, aga ei pidurdanud. Tuhises otse meie kõrvalt mööda. Järsk laine viskas paadi kõrgele üles. Paat kaldus ühele küljele. Mašal polnud millestki kinni haarata, pealegi polnud ta käed vabad — hoidsid Aljoškat. Ta vajus õlaga Košitši peale ja kõik kolm kukkusid vette...

Ma ei jõudnud Mašast veel kinni haarata, kui paadi ja tema vahele tõusis vahune lainehari, millel nägin lillelisse tekki mähitud Aljoškat — ta oli üksinda. Košitš vajus vist kohe põhja. Samal hetkel sööstsime Dina ja mina vette. Hetk hiljem nägin ka Volodja Pikk-Muhhinit Jenisseisse sukelduvat.

Need kuradid laeval andsid häiresignaali. Nüüd nad pidurdasid ja hakkasid aeglaselt ümber pöörama.

Laine oli Aljoška juba tükk maad eemale viinud. Ma nägin Mašat talle järele jõudmas. Udukarvatekki mähitud Aljoška ujus hiigla toredasti, lained hõljutasid teda nagu kummipalli. Maša parem käsi ei liikunud nii vabalt nagu alati. Mul hakkas äkki hirm, kas ta kukkumisel oma õlga ei vigastanud? Oli vaja kiiresti Mašale appi rutata ja ühtlasi ka Košitš üles leida.

Nüüd on mul seda kerge kirjutada. Niisama, kui kuuli lendu ekraanil aegluubis jälgida. Siis aga polnud üldse aega mõtelda. Just nimelt täiesti mõtlematult, ainult sellepärast, et Aljoška ja Maša olid veepinnal, Košitšit aga polnud kuskil näha, sukeldusin ma sügavusse ja ruttasin mingi varju poole. Jõudsin järele ja sain aru — Dina. Temagi oli sukeldunud. Tõusime koos veepinnale. Ta sülitas vee lärtsatades suust välja: «Nägin...» Ja läks kohe jälle vee alla nagu havi.

Mina tegin sedasama. Vee all läksin temast ette ja äkki nägin enda kohal musti jalgu loterdamas. Andsin õlaga müksu ja ise tõusin nagu kork veepinnale. Mul oli vaja värsket õhku kopsudesse tõmmata.

Lained olid nüüd juba madalamad. Kuid mina sattusin otse laineharjale ja nägin sealt kõike ainsa hetke jooksul nagu peopesal. Maša oli juba Aljoškale järele jõudmas. Nende poole ujus kiiresti ka Volodja, vehkides «sülda». Sveta ja Veera olid aerud lõpuks ometi saanud tullidesse, mis päikese käes särasid. Minu all lainevaos vilksatas Košitši kahvatu nägu. Dinat polnud kuskil näha. Kuradi laev vajus müürina minu poole, varjates Maša mu silme eest. Üksteise järel lendasid laevalt päästerõngad vette. Oleksid mu käed viis korda pikemad olnud, ma oleksin Košitšil juustest kinni saanud. Kuid laine vajus laiali ja tõstis oma turja üles minust juba kaugemal. Košitš oli kadunud nagu tina tuhka. Tõmbab äkki laeva alla! Sukeldusin uuesti, peaaegu põhjani välja. Minu ümber sädelesid hõbedased liivaterad, vastu lendasid suured kivid nagu auto all kiire sõidu ajal. Voolus oli siin väga kiire, kandis meid kõiki võrdselt edasi.

Kuhu Košitš kadus? Miks on inimesel vaja nii sageli värsket õhku kopsudesse tõmmata? Üles! . . .

«Kostja! . . . Mull, mull! . . . Puh! . . .»

Peaaegu oleksime peadega kokku põrganud. Ka Dina tõusis justkui kork veepinnale, sülitades suust pika veejoa nagu valaskala. Košitš oli tal kaasas. Kõik. Rohkem polnud midagi vaja.

Laev oli mul põiki ees, seepärast ei näinud ma, kuidas Mašaga lood on. Kadusin uuesti vee alla, juba õige mitmendat korda. Hea, et ma paadis jõudsin särgi ja püksid maha tõmmata. Õhust jätkus parajasti, et laeva alt teisele poole välja ujuda, kuid veepinnale tõustes oleksin peaaegu ratta vahele jäänud. Hea, et labad ei töötanud, muidu oleksin saanud tugevama obaduse kui too kõrvakiil, mille Dina oli mulle meie omavahelise jutu ajal metsas andnud.

Kui ma pinnale tõusin, kuulsin kõigepealt kapteni tõredat sõimu, millega ta mu ülevalt kõnetoru kaudu üle valas. Alles seejärel kuulsin ma, kuidas Aljoška täiest kõrist kisendas. Poiss oli juba paadis, Mašat upitas sinna Volodja Pikk-Muhhin.

Dina aitas enese ise väga toredasti välja. Ühte päästerõngasse toppis ta Košitši, teise ronis ise. Nüüd kiikusid nad mõlemad rahulikult vaibuvatel lainetel ja ootasid, millal laev neile lähemale jõuab. Košitš oli ilmselt elus. Liigutas kogu aeg käsi. Pärast seda sõitsime juba laeval kõik üheskoos. Paadi võtsime sleppi. Vasja Teterev seletas, et mootor oli lõplikult üles öelnud. Aerutamine aga on videvikus võrdlemisi lootusetu asi. Seda oleks ta võinud ka ütlemata jätta, sest kõik tahtsid võimalikult kiiremini koju jõuda.

Laeval läksime kapteniga hirmsasti tülli. Ütlesime, et ta tuleks kohtu alla anda. Ta ju nägi, et paadiga on midagi korrast ära, ja sellegipärast kihutas edasi, isegi ei vähendanud kiirust. Kapten aga ähvardas meid endid kohtu alla anda. Miks me sõitsime rikkis mootoriga ega hoidnud aerusid sõudevalmis, kui olime kitsale laevateele jõudnud! Üldiselt oli kõigil õigus, aga kolm hinge oleksid jõe põhja jäänud. Kärkisime päris tükk aega üksteise peale. Lõpuks ütles Vasja Teterev:

«Ma arvan, mehed, et aitab. Mulle näib, et need, kes on märjad, võiksid parem minna ja oma riided kuivaks väänata. Ma tahaksin väga, et te seda teeksite. Jõeinspektsioon annab niikuinii nii kapteni kui ka meid kohtusse.»

Kapten aga lisas:

«See on õige jutt. Mina arvan sedasama.» Ja kutsus meid kõiki oma kajutisse. Seal oli tal terve kast õlut.

Maša käis kahvatu näoga ringi ja kordas kogu aeg:

«Küll see oli kole, kui tagantjärele mõtelda! Kostja, me oleksime pojast ilma jäänud . . .»

Aljoška enesetunne oli oivaline. Küsis süüa. Aga polnud midagi anda. Söök jäi paati, ent see tantsis köie otsas slepis. Kapten pakkus soolast seapekki. Maša kohkus ära. Kuid Aljoškal oli hea meel: lõpuks ometi sai ta tõelist mehetoitu. Piima asemel anti talle õlut. Ära ei öelnud. Pärast kala — rünti — ja soolapekki on alati kange janu!

Košitš lamas kapteni diivanil, näost roheline. Ta oli päris tublisti vett alla neelanud. Dina pumpas vee tuntud viisil Košitšist välja. Nüüd sai poiss juba väheke rääkida. Dina istus tema kõrval ja seletas:

«Kazbitš, kallike, te peate mulle uued kingad ostma! Minu omad jäid teie pärast jõe põhja.»

Dina oli hüpanud Jenisseisse nii, nagu oli, riided seljas ja kingad jalas. Kingad lükkas ta jalast maha, kui oli juba vees. Ausalt öeldes, need jalavarjud polnud enam suuremad asjad, aga Košitšil oli nüüd tõesti kohustus nende asemele uued osta, vähemalt lakknahksed. Vasja Teterev kehitas vaid õlgu:

«Ma ei mõista, miks sa oma kingi varem jalast ei võtnud. Paadis istusid kõik paljajalu.»

Dina avas oma kaardid.

«Näed sa, Vasjake... ma tahtsin kangesti Kazbitšilt uusi saada. Kui sina oleksid vette kukkunud, siis muidugi oleksin ma enne vettehüppamist kingad ja kleidi ilusti ära võtnud.» Ta ohkas: «Kleit on nüüd kah vist rikutud. Kažbitš, kallike, ostke mulle uus!»

Kapten torises sapiselt:

«Kes kurat neid kodunt välja ajas! Vaata et antaksegi kohtu alla.»

Ta istus üksinda õllekasti kõrval.

Krasnojarskisse jõudsime videvikus. Laev oleks pidanud Puhkesaare juures peatuma, aga kapten andis käsu randuda reisijate kai ääres, mis oli parajasti vaba. Hüvastijätul mutsatas Dina kaptenit põsele:

«Aitäh, kullake! Meie ei oleks oma paadiga vist niipea koju jõudnud.»

Lahkumisel ütles Košitš meile süüdlasliku tooniga:

«Kuidas ma ometi nii?... Aitäh teile, poisid... See jääb igaveseks... Ma ei unusta...»

Keegi hüüdis talle:

«Olgu peale. Saime aru. Ela hästi, Košitš!»

Aga tema vastas teisiti:

«Nägemiseni, poisid!»

Kogu öö nägin unes Antarktist. Kõrgeid jäämägesid ja Dinat vaalana. Ma ujusin ja püüdsin tema eest põgeneda. Nägin, kuidas selges vees kihutasid minu all jubeda kiirusega mööda mustad teravad kivid. Mul oli hirm, et nad tõmbavad mu kõhu lõhki. Maša oli väikese udukarvadest teki vee peal laiali laotanud ning võttis sellel päikest, Aljoška lamas tema kõrval, siputas jalgu ja narris mind. Näitas keelt. Kuid keele asemel käis tal suust välja kala sabaots.

Kuueteistkümnes peatükk

ESMASPÄEV

Hommikul tõusin ma harilikul ajal. Maša ärkas ka, kuigi ta läheb tööle tund aega pärast mind. Aga Mašal on niisugune reegel: teha kõike koos, kõike ühtemoodi.

Seda ütleb ta ise. Aga tuleb välja, et koos ja ühtemoodi on meil ainult hommikune tõusmine. Juba hommikuvõimlemist alustab kumbki omamoodi. Maša heidab väikesele vaibale pikali, liigutab kergelt käsi ja jalgu, mina aga tõstan kahepuudast pommi. Siis tema tõuseb püsti ja hakkab, käed kuklal, varvastel mööda tuba kõndima, mina aga, vastupidi, käin kätel, pea alaspidi. Maša joob pärast seda klaasi sooja piima, mina kaks klaasi kõige külmemat kraanivett. Ainuüksi juba selle näite põhjal võite veenduda, mis tähendab see, et mees ja naine teevad kõike «koos ja ühtemoodi». Seda ütlesin niisama, suusoojaks. Tegelikult võttis Maša enda peale alati palju rohkem muresid kui mina.

Ka sel hommikul oli nõnda. Mul oli ainult üks mõte: rutem kessooni jõuda. Maša aga ütles: «Kostja, ma ehk käin siiski täna Ivan Makarõtši juures ära. Räägin ausalt, mis eile õhtul Jenisseil juhtus. Äkki on mõni kõrvaline isik kaldalt näinud, kirjutab veel talle või paneb ajalehte, kaptenil võib sekeldusi tulla. Las Ivan Makarõtš ka naerab.» Ma vastasin: «Muidugi, kui laevanduseülem ise selle üle naerab, siis on asi juttis. Aga kui ta tõsiseks jääb?» Maša ütles kohe: «Ei jää. Küll ma oskan talle nii rääkida, et ta naerma hakkab!»

Olgu peale. See on esiteks. Üks mure. Teiseks: «Kostja, sa tule pärast tööd kohe koju. Aljoškaga peaks siiski arsti juures ära käima. Sa aitad mind.» Olin väga imestunud. Poiss magab rahulikult. Öösel küll natuke karjus, aga see oli ka arusaadav — küllap temagi nägi unes vaalasid ja jäämägesid. Kuid Maša käis peale: «Ei, Kostja, parem on arstiga rääkida. Ründipoegadel on ju ikkagi ogad.»

Kolmas mure oli see: «Kuidagi on siiski vaja teada saada, miks Šura eile meiega kaasa ei tulnud.» Ütlesin omalt poolt: «See on juba teine asi. Kell viis on meil seltsimees Ivanoviga kokkusaamine. Eks ma siis kuule.»

Läksin tööle. Aga ega Maša see tund aega, mis tal töölemineku aega oli, ilma tööta istunud.

Väravas nägin Šahvorostovi. Näis, nagu oleks ta mind oodanud. Tal oli keegi võõras, täitsa tundmatu mees kaasas.

«Tervist, Barbin! Kuidas sa eile puhkasid?»

«Hästi,» ühmasin ma.

«Kas käisid Jenisseil sõitmas?»

«Käisin küll.»

«Ma kadestan sind,» sõnas ta. «Minul ei vedanud. Laupäeva lõuna paiku sõitsin Tšernoretšinskajasse sõbra poole. Vagunist väljumisel vehiti mul rahatasku koos raha ja dokumentidega sisse. Seal oli seitsesada nelikümmend rubla. Passi viskasid, kuradid, pühapäeva hommikul perroonile. Puhkuse asemel istusin kogu laupäeva ja pühapäeva Tšernoretšinskaja miilitsas. Koostati igasuguseid protokolle ja akte. Saage tuttavaks: Barbin — Sidorov.»

«Väga rõõmustav,» ütlesin, kuid kätt ma Iljale ega sellelesamale Sidorovile ei andnud. «Vabandage, mul on kiire, võin tööle hiljaks jääda.»

Hea esmaspäev algas kuidagi viltu. Aga ma teadsin, et poole tunni pärast olen kessoonis, mu käes on jälle tööriist, millega olen harjunud töötama, lihased hakkavad jälle mänglema, keha muutub soojaks ja kõik läheb nagu õlitatult.

Jenissei oli täna niisama ilus kui eilegi. Jõgi oli rahulik ja võimas. Ainult sinakas uduvine paistis kauguses olevat tihedam kui eile.

Keegi vanamees, kepp käes, seisis kaldal ja silmitses eemalt meie ehitust. Ta peatas mind:

«Oled sina ka sealt? Käin juba kuu aega kaldal vaatamas, aga sambad on täpselt samasugused, nagu olid. Ei tõuse teised mitte üks raas. Millal nad siis valmis saavad?»

Muigasin endamisi. Mehele tuli lühidalt ära seletada, et sillasambad kasvavad kogu aeg, ainult et sügavusse. Kuid vanamehe sõnad riivasid mind. Inimesed ootavad silda. Millal see siis valmis saab? Inimene käib terve kuu kaldal. Nii käivad ka teised. Küll sellest saab üks vägev pidupäev, kui sillakaared on kord jõe kohal ühendatud, betoonist ja asfaldist sõidutee valmis vala-

tud. Partei kraikomitee sekretär lõikab punase lindi läbi ja ütleb: «Minge, kallid seltsimehed!»

Kaatri juures ootas Vitali Antonõtš.

Rõhumisega oli midagi korrast ära.

Vitali Antonõtš nimetas suruõhku tavaliselt rõhumiseks. Kompressori-insenerid targutavat, et avariipumpadega ei tohtivat kessoonis töötada. Aga seni kui nad kompressori korda saavad, võib meie vahetus lõppeda.

Jälle midagi, mis ilusat esmaspäeva hakatust rikkus.

«Ma sain käsu teile tööseisak sisse märkida,» ütles Vitali Antonõtš. «Nii et võite koju minna.» Siis vaatas Košitši otsa ja lisas: «Nikolai õlad saavad nüüd paremini puhata. Eks neid ole vist valus liigutada.»

Košitš keerutas käsi sinna-tänna.

«Ei, pole viga,» ja pöördus naeratades Vitali Antonõtši poole.

Petja, Pjotr Figurnov tõmbas soni kuklalt silmile.

«Mis siis ikka, hakkame astuma. Selguse mõttes.»

Aga keegi ei liikunud paigast. Kõik seisavad ja ootavad midagi. Mul on tunne, nagu oleksin mina kompressori ära rikkunud. Näen nägudest, et teistelgi on nagu samasugune tunne. Kogu Nõukogudemaal on täna esmaspäev. Vähemalt sada miljonit inimest teevad kasulikku tööd, meil aga, näete, on tööseisak... Mille pärast? Kompressor ju seisab. Miks siis meie peame ilma tööta olema? Keerame Jenisseile selja ja läheme koju... Kus selle häbi ots! Kogu aeg on tunne, et kõik vaatavad sulle järele ja küsivad: «Mis päevavaras see seal läheb?» Tööseisak! Ükskõik millest see ka ei sõltu, aga ikka on sedamoodi, nagu paneksid seltsimeeste juurest töölt salaja putku.

«Ei,» sõnasin ma, «mehed, ärme lähme koju. Kas siis mõnda teist tööd ei leidu? Mina ei saa minna.»

«Mina ka mitte,» ütles Tumark.

Üksteise järel ütlesid kõik nii. Pjotr Figurnov aga parandas oma sõnu.

«Mina ütlesin ennist, et koju läheksime, niisama jutujätkuks.»

Kuid Vitali Antonõtš kukkus isegi kätega vehkima:

«Kõik töökäsud on kontoris igale meistrile juba valmis kirjutatud. Mul pole teile mingit tööd anda. Pealegi on igal meistril oma jagu täis. Võiks ju küll kon-

toris ära käia. Aga aeg kulub. Äkki saadetakse kuhugi kanali äärde. See võtab jälle aega. Pool vahetuse ajast on läinud. Poole vahetuse peale ei hakata ju töökäsku kirjutama: raamatupidamine läheb sassi — kessoonitöölised mitmesugustel töödel. Olgu peale, minge koju. Tervitage oma armsaid naisi.»

Tõsi. Kõik on õige. Ja ikkagi seisame. Nii nagu vahel huvitava filmi piletite järjekorras. Öeldakse: «Kodanikud, kõik piletid on müüdud.» Inimesed aga ei lähe kassa juurest ära, ootavad, et äkki on piletimüüja eksinud, ehk tuleb mõni pilet siiski veel müügile.

Tööpäev on haripunkti jõudmas. Aina tihedamaks muutub veoautode rodu nahksillal. Hommikuvaikuses on hästi kuulda, kuidas parempoolsel kaldal hakkavad krigisema palgitransportöörid. Puhkesaarel müriseb mootor. Seal töötavad betoonisegistid. Valatakse meie silla jaoks poolkaari. Jõesadamas liiguvad juba tõstekraanade pikad kaelad. Reisijate sadama ees istutavad aednikud peenardele lilli. Naised pesevad Jenissei ääres pesu. Töölised valmistuvad tänavat asfaldiga katma, veoautod toovad puhast jõerühka, pükstes tüdrukud ajavad seda labidatega laiali, rehitsevad tasaseks. Kus nemad lõpetavad, seal alustab malmist teerull. Ka temal on nähtavasti seisak — tüdrukud ei jõua rühahunnikuid küllalt kiiresti laiali kanda ja tasaseks rehitseda. Nende jutt kostab meieni: «Näe, missugused härjad kaldal seisavad, võiksid parem appi tulla.» Üks hüüab koguni valjusti:

«Hei, poisid, mis te neist varestest loete? Tulge parem appi!»

Ma ei tea, kes esimesena ütles:

«Lähme!»

Minu arvates oli see Košitš. Läksime kõik ühel meelel. Tegime kohe rullile ja rühavedajatele sõidu sisse. Ei neil olnud enam aega ninagi nuusata. Vanem nende hulgast hakkas alguses meiega pragama:

«Kes te olete? Raha me teile ei maksa.»

Mulle tuli jälle Tom Sawyer meelde.

«Hea küll,» vastasin talle, «ma maksan ise sulle. Annan õunasüdame ja surnud roti nööri otsas.»

See mees oli Mark Twaini lugenud.

«Anna sinine pudeliklaasi tükk kah,» ütles ta. «Nende tingimustega asuge tööle. Ühed siia, teised

mingu veomasinatega kaasa. Meil on karjääris peale-laadimise mehaanika viletsavõitu.»

Kiidelda ma just ei taha, aga tüdrukutel oli meist suur abi. Nende silmad lausa särasid heameelest:

«Sedasi saame tänava veel õhtuks valmis!»

Meie töö üksikasjaline kirjeldus ei paku huvi, seepärast ütlen ainult paar sõna.

Kollane ja tolmav savine sõidutee oli hommikul täis sügavaid auke, mis rasked veoautod olid vihmaga sisse vajutanud. Autod taarusid küljelt küljele nagu nuumatud pardid. Aukudes krudises peenekssõidetud räbu. Autojuhid andsid gaasi, et kinnijäänud masinatega aukudest välja pääseda. Bensiinihais pani jalakäijad turtsuma ja sülitama.

Nüüd oli tänav äärest ääreni kirju rühaga kaetud. Ei olnud enam ühtki auku näha. Teerull oli tänava nii siledaks tasandanud, et näis, nagu oleks see kirju riidega kaetud. Kui on lusti, heida või valges ülikonnas pikali. Veoautod poleks nüüd enam aukudes ukerdanud, vaid oleksid õhku reostamata kergelt veerenud. Aga rühakorrale pandi veel tuline asfalt peale. See jahtus ja muutus siledaks kui laevatekk. Pane hernetera maha, nipsa näpuotsaga pihta ja see veereb oma viiskümmend meetrit, mis siis veel veoautost rääkida. Olgu ilm palav — tolmu pole. Sadagu vihma — tee on puhas. Mõlemal pool sõiduteed on haljasriba. Paplid, akaatsiad, lilled. Ühesõnaga — tänav. Tõeline linnatänav. Hommikul oli nagu ta oli, nüüd on ta hoopis teine. Kelle käed olid seda teinud? Ei hakka kelkima, et minu, meie, kessoonitööliste brigaadi käed. Tüdrukud istusid ja puhkasid, pühkisid presentkinnastega laiali kollast liiva, millega soe asfalt oli üle puistatud, ja laulsid:

«Õhtuajal kõnnib noormees
minu maja akna all.
Vaatab vargsi minu poole,
sõnakest ei lausu ta . . .»

Niisugust tänavat mööda võib juba käia. Mitte ainult õhtuajal, vaid ka kõige pimedamal ööl.

Ma vist soolasin natuke üle, kui ütlesin, et hommikune tänav oli õhtuks hoopis teine kogu oma pikkuses.

Muidugi mitte kogu pikkuses. Umbes ühe kvartali osa tegime ära. Aga minuga on alati nii, et teen tööd ja kujutlen, mis sest saab ja tuleb.

Me lõpetasime täpselt kell viis. Sel kellaajal oli mul täna mitu asjaajamist... Kas kujutate ette? Mul tuli äkki meelde. Esiteks, Maša palus, et ma ei hilineks. Teiseks, just kella viieks käskis miilitsaülem enda juurde tulla. Mis nüüd teha?

Maša ei ole muidugi kuigi kaua vihane. Me seletan talle ära, küll ta aru saab. Äärmisel juhul võib ka Ljonka aidata Mašal Aljoškat polikliinikusse viia. Ta oli ju poissi vankriga mitmel korral jaama sõidutanud. Šurale on mind praegu kindlasti palju rohkem vaja.

Vist peaks ümber riietuma. Piinlik on juba teist korda seltsimees Ivanovi jutule minna, määrdunud kuub seljas. Aga hilineda on veel rumalam. Olgu peale, ajame läbi!

Kell oli juba veerand kuus, kui ma jooksuga Diktatuuri tänavale jõudsin. Krasnojarsk on suur linn, ritsika moodi ühest otsast teise ei hüppa. Pealegi tegin veel ringi sisse, kaks kvartalit, käisin apteegi eest läbi, et äkki jättis Šura minemata, lõi verest välja ja seisab oma käru taga. Kuid käru oli plangu äärde lükatud ja nagu mulle näis, oli tal isegi tolmukord peal, mis tähendas, et Šura oli oma töö juba ammu lõpetanud.

Korrapidaja ei lasknud mind läbi. Nõudis sissepääsuluba. Seletasin küll, et lähen rahvasaadiku juurde. Tema aga ütles, et täna pole ülemal rahvasaadiku kõnetundi. Siis ütlesin talle, et seltsimees Ivanov ise käskis mul kella viieks tulla. Korrapidaja kehitas õlgu:

«Kui käskis, siis mine lubade büroosse, seal peab sulle luba olema.»

Seal ei olnud muidugi mingit luba ega saanudki olla, sest ma ei öelnud ju Ivanovile oma nime. Läbi luugi vastas mulle keegi vihane leitnant. Seletasin talle, mis Ivanov mulle ütles ja kuidas me tema juurde üldse sattusime.

Leitnant heitis pilgu kuhugi kõrvale ja ütles sõnu selgelt hääldades:

«Koroljova nimele on siin luba tellitud. Aga sulle pole. Koroljova ei ole oma luba veel välja võtnud,» ning lõi luugi kinni.

See on alles lugu: tähendab, Šura pole veel tulnud.

Mis võib küll seltsimees Ivanov meist arvata? Andsime üles, aga ise jooksime pakku. On see argus? Või pole südametunnistus puhas? Teisiti on raske mõista. Mul hakkas paha, isegi vihastasin Šura peale. Kui ta on aus inimene, mida ta siis kardab? Ja kui ta süüdi on, mis see enam aitab. Kui vaja, leitakse igalt poolt üles.

Möödus veel pool tundi. Tiirlesin kogu aeg lubade büroo ees. Rebisin noortelt paplitelt lõhnavaid lehti ja hõõrusin neid näppude vahel pudruks. Šurat ei tulnud ega tulnud. Siis koputasin uuesti luugile. Selle taga istus nüüd juba teine leitnant. Ma alustasin uuesti:

«Seltsimees Ivanov käskis Koroljoval ja minul kell viis tulla...»

Leitnant vaatas kuhugi kõrvale. Minu arust sinnasamasse, kuhu esimenegi oli vaadanud, ja sõnas koolipapalikult:

«Täpsel ajal peab tulema. Andke oma passid.»

Ole lahke! «Passid»... Mitmuses. Mul on ainult üks pass ja sedagi pole kaasas.

«Ma tulin otse töölt,» ütlesin ma.

«Hea küll. Ma kirjutan Koroljova nimele. Siin ongi nii tellitud: «Koroljova — kaks.» Andke siis Koroljova pass.»

«Teda pole veel siin. Mine tea, millal tuleb. Seltsimees Ivanov aga käskis kell viis tulla.»

Leitnant mõtles veidi.

«Siis ma ei tea, mis teiega teha. Kas isiklikult seltsimees Ivanovi juurde?»

«Ta käskis isiklikult enda juurde tulla.»

Leitnant mõtles viivu, siis võttis telefonitoru. Lükkas luugi kinni ja hakkas kellegagi rääkima. Algul väga tasa ja kõhklevalt, sõnu ei kuulnud ma üldse, siis aga hüüdis valjusti: «Ah see on toosama!» Muidugi käis see Šura kohta ja oli öeldud niisuguse tooniga, nagu oleks Šuraga midagi koledat juhtunud.

Mul läks suus kohe kibedaks. Ei tulnud... «Ah see on toosama!...» Leitnant lõpetas sõnadega: «Kuulan, seltsimees polkovnik, otsekohe.» Avas luugi, küsis mu nime ja andis mulle silmapilk loa kätte.

Ma ei märganudki, kui olin juba trepil korrapidaja ees. See silmitses punast paberilipakat eest ja tagant.

«Aga pass?»

Olgu ta neetud! Jälle pass! Pidin juba jõelaevniku

moodi käratama. Kuid mees luges loalt: «ilma passita» ja ütles:

«Võid edasi minna.»

Alles siis küsisin ma:

«Mis Koroljovaga on juhtunud?»

Ta kehitas õlgu:

«Missuguse Koroljovaga? Ma ei tea.»

Ooteruumis mind ei peatatud. Kabinetis istus polkovniku juures keegi major. Ivanov katkestas temaga jutuajamise ja sirutas mulle käe.

«Istu. Barbin oli vist su nimi? Mnjah, nii on lood. Aga pole viga. Elus tuleb kõike ette. Sa ise oled süüdi. Mina ju ütlesin, hoia teda. Tuleb välja, et ilmaaegu lootsin sinu peale.»

«Mis siis on juhtunud?» Mul jäid sõnad kurku kinni. Teretasingi polkovnikut vaikides. Peas tagus hirmus mõte: Šura on enese ära mürgitanud. «Mis temaga siis on, seltsimees polkovnik?»

Ta vaatas mulle sõnatult otsa. Ma ütleksin, et koguni pahaselt. Polkovniku pilgust võis lugeda: «Kas sa ise ei tea? Milleks sa siis siia tulid?» Ning ma rääkisin talle, kus ma eile ja laupäeva õhtul olin. Praegu aga tulen otse töölt.

Polkovnik trummeldas näppudega vastu lauda.

«Mis juhtus? Ta on haiglas. Kirurgiaosakonnas.»

«Miks seal?»

«Seal jah. Pole viga, oht on möödas. Küll nüüd arstid aitavad.»

«Kas Šahvorostov andis talle tera?»

Ma oleksin Ilja otsemaid ära kägistanud. Tuli meelde hommikune kohtumine — millal ta ometi jõudis? Või nii madalale on ta langenud...

Polkovnik mõtles veidi, vahetas majoriga pilgu.

«Ah ei,» sõnas ta, «ei antud tera, vaid lihtsalt peksti läbi. Ja mitte Šahvorostov. Seda on juba kontrollitud.»

«Kes siis?»

Polkovnik lahutas käsi:

«Seda alles selgitame. Esialgu aga...»

Ning ta rääkis, mis oli juhtunud.

Šura oli pühapäeva hommikul kell neli kodunt välja tulnud. Nii nagu kokku lepitud, et paadile jõuda. Oli alles aovalge. Tänaval polnud ühtki hinge. Nende majahütt on Katšal umbtänavas, nagu ma juba ütlesin. Nii

kui Šura nurga tagant välja jõudis, kaks selli vastas. Näisid purjus olevat. «Seisa!» käratasid nad talle. Šura pöikas kõrvale. Sellid jooksid järele ja lõid teda. Šura hakkas karjuma. Siis tõmbas üks tal rätiku peast ja toppis suu kinni, pärast seda peksid mõlemad teda. Peksid kaua ja jubedalt. Kui Šura maha kukkus, tõsteti ta üles ja peksti edasi, kuni ta oli vaeseomaks kolgitud. Ta leiti meelemärkuseta olekus. Paar tundi hiljem. Kiirabi viis ta haiglasse...

Polkovniku jutu ajal mul kõik keeras sees, tundsin, kuidas klomp kurku tõusis. Niisugune alatus! Nurga tagant...

«See on muidugi Šahvorostovi töö, seltsimees polkovnik,» kisendasin ma. «Täpselt! Tema käsi. Viis oma jubaduse täide. Ta tuleks maha lasta!»

Polkovnik jäi rahulikuks.

«Saan sust aru, Barbin. Kuid nendes asjades on armukadedus halb nõuandja. Kontrollisime. Šahvorostov oli sel ajal Tšernoretšinskajas. Dokumentidega on kindlaks tehtud. Koroljova mäletab, et seni kui ta meelemärkusel oli, olid peksjad kogu aeg vait. Mitte midagi ei tea, miks teda peksti. Võib-olla oli lihtsalt huligaansus, purjus inimeste viha, et ta ei peatunud, käsku ei täitnud.»

«Seltsimees polkovnik, egas Šahvorostov loll ole,» ruttasin ma seletama. «Selleks ta ju Tšernoretšinskajassegi sõitis ja seal miilitsa kätte sattus, et igasugust kahtlust endalt kõrvale viia. Musta töö tegid tema semud. See on ometi päevselge!»

«Võimalik, väga võimalik, Barbin. Kuid sa peaksid ometi neid tema semusid teadma?»

«Ei, ei tea... Ja sellegipärast on see tema töö.»

«Ma ei kaitse Šahvorostovi, aga teda süüdlaseks nimetada ei saa ma ka. Meil on ranged reeglid: kõikjal on vaja tõendeid. Me kontrollisime teie avaldust Šahvorostovi spekulatsioonide kohta. Esialgu ei vii ükski niidike tema juurde.»

«Ta on siis jõudnud need ära peita!»

«Paljad sõnad, Barbin, kuid tõendeid pole mingisuguseid. Ütlen veel kord: armukadedus on niisugustes asjades halb nõuandja.»

Need polkovniku sõnad mind esimesel korral ei riivanud. Ma pidin teada saama, kuulma, kuidas see kõik

oli juhtunud. Mu silme ees seisis läbipekstud Šura: «Kostjake, ära loovuta kuningannat» ja Ilja jultunud lõust: «Võta arvesse, ma tahan temaga abielluda.» Nägin Ilja alatust ainult ühest küljest. Nüüd sain polkovniku sõnadest juba teisiti aru. Enne minu tulekut oli Šahvorostov siia välja kutsutud. Ta oli kõik ära seletanud ning tõendite abil kinnitanud. Paarkümmend tunnistajat võivad ju tõendada, et sel ajal kui Maša Moskvas oli, käis Šura iga päev meil.

Pane mu ette kalju — löön puruks. Viska mind keset ookeani vette — ujun kaldale. Kaeva mind maa alla — ronin välja. Kuid alatuse vastu võidelda ma ei oska. Otsekohe lööb veri keema ja kõik sõnad lähevad meelest. Maigutan suud nagu luts kuival maal, tulemus ikka seesama: luts ei suuda tõestada, et ta on jõeelanik, et teda on vaja vette lasta.

«Mis armukadedusest te räägite, seltsimees polkovnik?» küsisin ma. «Kelleks te mind peate?... Ma olen naisemees. Mul on poeg Aljoška.»

«Tean, tean nüüd kõik, Barbin. Aga sa ei muretse ju oma naise pärast. Sa käisid siin Koroljovaga nagu oma naisega.»

Nende sõnadega tõmbas ta lutsu jõest veel kaugemale. Võiks öelda, pani praepannile. Et maiguta viimast korda suud, kalake, pann on tuline.

«Oma naise pärast pole mul vaja muret tunda,» ütlesin ma. «Tema pole õigelt teelt kõrvale eksinud ega eksi ka. Aga Koroljova... Ma muretsen inimese pärast, seltsimees polkovnik.»

«Väga kiiduväärt. Kuid antud olukorras kerkib üles küsimus — miks?»

«Me peame kõige vastu huvi tundma,» vastasin ma.

Need on Maša ammused sõnad! Kuid alles nüüd sain ma nende sügavast mõttest aru: ära säästa ennast, kui võitled õige asja eest.

«Kui ma olen naisemees, seltsimees polkovnik, ja näen, et teine inimene on hukkumas, kas pean siis käega lööma? Saagu sinust pealegi spekulant ja hiljem vahest isegi varas. Kas nii või?»

«Ei, mitte nii, Barbin,» seletas polkovnik. «Sa oled kõik õieti teinud. Mis inimesse puutub. Ja olgu öeldud, et sellest küljest võid sa Koroljova pärast nüüd mureta olla. Kui ta sest ajast, kui oma mehekesest lahku läks,

pole tõesti enam spekulatsiooniga tegemist teinud, siis on vanad asjad talle kõik andeks antud. See oli ju enne üldamnestiat. Mäletad, ma ütlesin sulle, et ta seadusi ei tunne. Ta ei ole paadunud spekulant. Muidu poleks ta minevikku pärast nii kartnud. Ja poleks ka siia tulnud. Ilja on andestanud ja meie ei hakka vanades asjades luhlama. Su otsus teda uute kiusatuste eest kaitsta on õige. Inimene inimese eest. See on kiiduväärt. Isegi väga! Kuid Koroljova on naisterahvas. Koroljova oli Šahvorostovi kallike juba enne abiellumist, ja nüüd on tal Šahvorostoviga...»

Ma tõusin püsti. Mu silme ees tiirlesid rohelised rõngad.

«Mulle on kõik selge, seltsimees polkovnik. Edasi arge rääkige. Ütelge ainult seda — kui kiirabi viib täna Šahvorostovi samasse haiglasse, kus Koroljova lamab, kas hakkate mu üle kohut mõistma?»

Midagi muud ma välja mõelda ei osanud, teist abinõu Ilja alatuse vastu mul polnud. Polkovnik tuli laua tagant minu juurde. Võttis mul õlast kinni. Vaatas tükk aega otse silma.

«Ma usun,» ütles ta lõpuks, ütles soojalt nagu esimeselgi korral, kuid lisas kohe karmilt: «Aga kohut mõistame siiski. Ja väga rangelt.»

Väljas jahutas mind karge tuuleõhk. Igatahes pea muutus väljastpoolt külmaks. Noored paplid lehvitasid tara taga oma suuri lehti, sosistasid mulle midagi, millest ma aru ei saanud. Tänavanurgal jäin seisma nagu muinasjutu vägilane, kes ei teadnud, millist teed mööda kolmest ta peab edasi ratsutama. Ka minu ees oli kolm teed: koju, Šahvorostovi juurde või haiglasse Šurat vaatama. Ei tea, millise tee oleksite teie valinud, aga mina istusin bussi ja sõitsin linnast välja kirurgiahaiglasse.

Kui olin juba haigla ees, tuli meelde, et oleksin pidanud midagi kaasa võtma. Kas või kõige tühisema asjakese, haigele valmistaks see headmeelt. Kuid haigla seisis lagedal kohal täiesti omaette, tema läheduses polnud ühtki kauplust.

Tee ääres, mis viis bussipeatusest sissekäigu juurde, nägin ma paari võilille päikeses eredasti kullendamas. Tegin neist pisikese kimbu.

Registratuuri uksel rippus teadaanne, et haigeid võib

külastada ainult kord nädalas, pühapäeviti. Mina aga tulin esmaspäeval.

Valveõde, päris vana mutike, ütles:

«Tema seisukord on muidugi halb. Peksjatel olid kivid pihus. Kuid aju pole põrutada saanud, ka luudkondid on kõik terved, see on peaasi. Küll me ta terveks põetame.» Ja muigas. «Sama ilusaks jääb ta ka.»

Ka tema pidas mind peigmeheks. Kõõritas kogu aeg mu kummikuid, porist töökuube ja viletsat võililleкimpu. See lillekimp vist aitaski mind. Vestibüülis polnud ühtki inimest. Äkki ütles õde:

«Siin on teile kittel. Ma viin teid paariks minutiks tema juurde. Need lillenääpsukesed annate ise üle.»

Šura lamas üleni mähistes. Ainult silmad, ninaots ja huuled olid näha. Ka need olid mustad ja paistetanud. Sidemetes käed nagu kaks palgijuppi olid teki alt väljas. Näitasin Šurale oma lillekimbukest ja panin tema öökapile. Ise ütlesin:

«Parane hästi ruttu!»

Kolm naist, kes lamasid samas palatis, keerasid pead meie poole. Õde kiirustas:

«Lähme, lähme, temaga ei tohi rääkida.»

Kuid Šura silmis oli suur palve. Ma kummardusin otse tema suu juurde. Ta surus tasakesi läbi huulte:

«Kostjake, kõige ilusam päev on esmaspäev.»

Õde tiris mind käisest:

«Lähme juba.»

Vanakurat ise poleks vist osanud mulle vestibüülis paremat kohtumist ette valmistada. Seal kõndis edasitagasi Ilja Šahvorostov. Käes oli tal suur šokolaadikarp, kindlasti sajarublane. Kui Ilja mind nägi, vajus ta näost ära, muutus kahvatuks nagu kittel, milles ma trepist alla tulin. Ta tahtis õe juurde minna, kuid ma ei lasknud. Tõmbasin kitli õlgadelt, võtsin Šahvorostovi käest šokolaadikarbi ja ulatasin õele:

«Kallis naiskodanik, see on teile. Isiklikult teile. Suur aitäh ja nägemiseni!»

Ning tõmbasin vastupuikleva Ilja endaga kaasa nagu spinningu otsa sattunud haugi.

Õde ei saanud midagi aru. Karbi võttis vastu. Nähtavasti ta arvas, et ma olin tulnud haiglasse koos Iljaga

ja et me oleme sõbrad. Šurale polnud praegu mõtet šokolaadi viia. Temale, õele, anti see karp heateo, tähelepanu eest.

Šahvorostov enam vastu ei puigelnud. Ta tahtis bussile minna, mis just parajasti haigla ees peatus, kuid mina ütlesin:

«Lähme jala. Läbi surnuaia. See pole kaugel.»

Pead pöörамata heitis Ilja silmanurgast pilgu minu poole:

«Kui jala, siis jala.»

Me läksime maantee vasakul poolel, et vastukihutavaid autosid näha. Ilja püüdis maantee serva hoida. Sain ta mõttest aru, ta tahtis mind hirmutada: kogemata müks, ja olengi auto all. Narr!

«Ühte ütlen ma sulle, Ilja, ükskõik kas me läheme praegu lähedale või kaugele,» sõnasin ma, «aga jutt on meil väga lühike.»

«Olen nõus,» ütles Šahvorostov. «Sa ära tule mu teele ette.»

«Näed, tee on meie ees,» laususin ma, «ning me sammume mõlemad mööda seda teed. Nii võime oma koduni välja jõuda. Aga mind ära sa hirmuta. Seda, mis sa Koroljovaga tegid, minuga ei tee.»

«Ka sina ära mind hirmuta,» sõnas Šahvorostov. «Ka sina ei saa minule midagi teha. Ja Šurka asjasse ära sa mind sega, ma olin sel ajal Tšernoretšinskajas. Mind ennastki tabas see teade nagu välk selgest taevast. Mis ma muidu siia oleksin jooksnud?»

«Sa jooksid ju sellesama pärast, mille pärast sa Tšernoretšinskajas käisid. Tahtsid kahtlustusi endalt mujale juhtida. Aitab! Šurale maksid kätte täie mõõduga. Ei tea, kuidas sulle selle eest tasuda. Kas klobida poolsurnuks? Seda ma ei saa. Mu käed pole selleks loodud. Ei saa!» Pöördusin ümber, olime rind rinna vastas: väike nõks ja ta lendaks kraavi. «Mina ei saa. Aga sina saad? Või tahad mind noaga lüüa? Kas sellega saaksid ka hakkama?»

Šahvorostovi huuled hakkasid võbisema. Ta nägi, et ta on paljastatud, kuigi süütõendeid tema vastu polnud. Mind niisama hirmutada oleks rumal, aga kui seda tõsiselt teha, siis vajub tal endal süda saapasäärde. Selleni ei olnud ta veel siiski jõudnud.

«Ma ei saa aru, Barbin, mis sa minust tahad,» ütles

ta. Endine urin oli ta häälest kadunud. Nüüd kostis isegi nagu nuuksatust. «Sul on oma elu, minul oma. Mis sa siis minust tahad? Aga Šurkast on ka minul kahju!»

Nendes sõnades oli tõtt. Sain sellest aru, sest nii palju ta teeselda ei võinud. Nähtavasti olid tema semud teinud põhjalikuma töö, kui ta oli käskinud. Südamepõhja oli tal siiski veel inimtundeid jäänud. Kuigi teda ei katnud inimese-, vaid hundinahk.

«Sinult, Ilja, tahan ma seda, et sa Koroljovat enam ei tunne. Sa ei mäleta, kus ta maja on. Sa ei mäleta ta nime. Kui tänaval kohtad, siis vaatad teda nagu võõrast. Said aru? Surmaga ma sind ähvardama ei hakka, ütlesin juba, et ma ei saa. Aga kui sa maa peal käia tahad, siis tea, et iga sinu sammu pannakse tähele. Kui tahad inimeste keskel elada, siis ole ka ise inimene... Su ees on kaks teed. Kui minna koos inimestega ja tööd teha, siis tuleb kõik endine sellest hetkest maha jätta. Või olla inimeste vastu, tööd mitte teha, elada tont teab millest. Sel juhul pööra otsemaid metsa, kaugemale ei lähe ma sinuga ühtki sammu. Kus me kord kohtume, seda näitab elu. Koroljova pärast ma sulle ei andesta. Kuid sellest hetkest peale pead sa tema unustama. Nüüd vali ise.»

Mürinal sõitis mööda veoauto, pikas haakes järelkäru taga. Üle selle serva kõlkusid armatuurterase otsad, vajudes aeg-ajalt vastu maanteed ja kribides asfalti. Ma teadsin, et Šahvorostov ei tõuka mind selle alla. Kuigi ta oleks võinud seda teha: väike müks ja oledki raskete raudotste vahel lömastatud, pealegi mine tea, kaua sa veel kaasa lohised. Teisi autosid ega jalakäijaid läheduses pole. Äkki tõmbas Šahvorostov mu tagasi. Rebis kraavi. Ta oli näost kahvatu ja hingeldas. Tegelikult polnud mingit hädaohtu. Kuid nähtavasti sähvatas see jube pilt ka tema peast läbi. Ja ta põgenes selle nägemuse eest!

Seisime natuke aega sõnatult kraavis.

Kraavipervel õitsesid võililled. Noppisin mõne õie ja tegin neist väikese kimbu, et Mašale viia. Šahvorostov seisis paigal. Ma ei vaadanud tema poole. Kimp valmis, ronisin maanteele ja hakkasin kodu poole astuma. Mulle paistis, et Ilja oli kraavipervele maha istunud. Kuid peagi kuulsin oma selja taga tema samme ja hin-

geldamist. Ta käis minu kannul nagu pargas vedurlaeva alepis. Lisasin ma sammu, tuli ka tema kiiremini, astusin ma aeglasemalt, vähendas ka tema sammu. Ta vist tahtis, et ma oleksin temaga juttu teinud, tema poole pöördunud, temaga kõrvuti läinud. Mina aga arvasin, et mul pole temaga enam millestki rääkida.

Nagu ma juba ütlesin, on meie kirurgiahaigla linnast väljas, kuigi linn talle kogu aeg lähemale nihkub. Haigla asub kõrge mäe otsas, millelt näeb korraga kogu Krasnojarskit, Jenisseid roheliste saarte vahel ja Takmaki teravaid hambaid teispool jõge. Siin ei saa kohe teisiti, tuleb kas või hetkekski peatuda. Mina näiteks arvan, et isegi Afontovi mäelt pole Krasnojarsk nii ilus kui siit. Eriti ilus aga on Jenissei, mis paistab oma neljakümne kilomeetri taha. Ma peatusingi, nagu alati. Šahvorostov oli mul täiesti meelest läinud.

«Kostja, see on meie laev!»

Eemal, Ladei madaliku juures, libises saarte roheluse vahel tõepoolest valge, otsekui lumine «Rodina». Siit paistis ta päris tilluke. Võimatu oli tema nime nii kaugelt lugeda, isegi aknad valgusid üheks ribaks. Aga jõelaevnik tunneb oma armsa laeva alati eksimatult ära. Ma ei tea, kas «Rodina» oli Iljale kallis ja mispärast. Tema hüüatust ja seda, et ta mind Kostjaks nimetas, mõistsin ma ainult nii: ta otsib võimalust, et minuga lihtsalt sõbralikult juttu alustada ja olla jälle nagu mõni aasta tagasi. Minu silme ees aga seisid ikka veel polkovniku pahane nägu ja üleni sidemeis, liikumatu Šura.

«Jah,» sõnasin ma, «see on «Rodina».» Siis pöörasin ringi ja osutasin käega tagasi. «Aga seal on kirurgiahaigla. Ja esialgu on mul ainult see meeles.»

Nii jõudsime koju. Šahvorostov käis nagu sidemees kindrali kannul, kogu aeg kolm sammu minust tagapool.

Seitsmeteistkümnes peatükk

MÕNI VILJA KÜLVAB, MÕNI ROHTU

Laevanduseülem ei hakanud naerma. Nii rääkis mulle Maša. Kui ta tema jutule pääses, oli Ivan Makarõtšil juba kõik teada. Täpsemalt öeldes, ta teadis kõik juba kahe tunni pärast. Nii peabki olema. Mis laevanduseülem ta muidu on? Ülemaks tõusis ta kütjast. Ta tundis iga laevniku sisimaid mõtteid nagu iseenda omi. Aga peaasi, grupp töölisi, kes oli parajasti kaldal puhanud, saatis ajalehetoimetusse kollektiivse kirja, milles seda lugu kirjeldati kui laeva kapteni piraatluseakti. Selle kirja saatis toimetus Ivan Makarõtšile seisukoha võtmiseks. Lühidalt, lõhnas pahanduse järele.

Jooksujalu tuli meie poole Vasja Teterev.

«Kuulge, Barbinid,» pahvatas ta välja, «asi tahab väga rumala pöörde võtta. Ma sain kõik teada. Oleksime me olnud jõelaevnikud nagu ennegi, siis oleks kogu lugu olnud sisemine, ametkondlik asi. Aga et me praegu oleme sillaehitajad, siis oleme kannatada saanud pool, lihtsalt kodanikud. Nüüd suhtutakse sellesse palju karmimalt. Kapten lastakse ametist lahti. Roolimees samuti. Ja nad mõlemad võidakse kohtusse anda. Kaptenil kulus kolmkümmend aastat, enne kui ta lihtsast madrusest kapteniks sai. Ma tõesti ei taha, et nii juhtuks. Ma mõtlen, Barbinid, et me ei lase seda nii kaugele minna.»

Kes siis tahaks, et see nii kaugele läheks.

«Ei laseks küll, aga kuidas?» küsis Maša. «Ma käisin Ivan Makarõtši juures kohe, esmaspäeval. Ka isa rääkis temaga, aga samuti asjatult.»

Siis hakkas Teterev oma ideesid arendama. Ta võtab kogu süü tervenisti enda peale. Et tema istus rooli taga ja oleks võinud mootori käima panna, kuid tema tahtnud nalja teha ja kogu seltskonda lainetel kiigutada.

«Kas ei kõlba siis?» küsis ta. Tema heasüdamlikes silmades säras tõsine rõõm. «Kas ei kõlba? Kessoonitöölt mind niikuinii ei vabastata. See on päris kindel. Ja kui mina üksi kõiges süüdi olen, miks peaks siis kapten vallandatama? Laevandus mind kohtusse ei anna, sest kannatanud pool oleme meie, aga mitte laevandus. Teie seast samuti keegi mind kohtusse ei anna.

Halvemal juhul teatatakse minu rumalast tembust meie ülemusele. Arutatakse asi üldkoosolekul läbi. Ma tahaksin nii väga, et kõik läheks just nõnda. Parem võtta osa võõrast süüst enda peale, kui oma süüd teise kraesse ajada.»

Niisuguse jutuga pani Vasja mu lihtsalt kimbatusse. Kõik paistis nagu õige olevat, aga teisest küljest ei olnud ka. Maša aga ütles kohe, et tema on ainult puhta tõe poolt. Ka mina olin üldiselt tõe poolt. Kuid õiglase tõe poolt. Mitte niisuguse poolt, mis tuleneks instruktsioonidest, kus kõiki asjaolusid niikuinii ette ei näe. Maša möönis, et temagi tahaks just niisugust õiglast tõde. Ja kui instruktsioonid peaksid niisugust tõde segama, siis tuleb instruktsioone parandada. Vasja vaidles vastu.

«Instruktsiooni ei saa parandada. See on raudne eeskiri.»

Maša ütles:

«Mina ei saa valetada ega valeta.»

Mina aga sõnasin:

«Siis lähme kõik koos Ivan Makarõtši juurde, räägime ausalt, kuidas oli, ja peame temaga nõu. Nagu kommunismiajastul, kus igat niisugust juhust arutavad kogenud inimesed mitte raudsete eeskirjade, vaid kommunistliku südametunnistuse järgi.»

Maša muheles.

«See meeldiks ka minule. Ma ei tea, mis meie jutuajamisest nüüd välja tuleb. Aga niimoodi, kommunistliku südametunnistuse järgi rääkida meeldiks mulle tõesti.»

Ivan Makarõtši kabinetti pääseda polegi nii lihtne. Seal on alati inimesi ees. Kõige pakilisemate küsimustega, kus viis minutit maksavad pool miljonit. Sellepärast läksime laevanduseülema juurde sel päeval, õieti sel õhtul, kui ta rahvasaadikuna vastu võttis. Mulle hakkas nüüd juba päris meeldima rahvasaadikute juures käia.

Sel õhtul pahvatas Ivan Makarõtš naerma. Hakkas laginal naerma, kui olime talle kõik järjekorras ja puhtsüdamlikult ära rääkinud.

«Oh teid sindrinahku, kuidas te mind alt vedasite! Või tulite rahvasaadiku juurde kommunistliku südametunnistuse järgi rääkima. Ah niimoodi! Aga missu-

guse südametunnistuse järgi tema laevanduseülemaga rääkis?» osutas ta Maša poole. «Kas kroonuliku? Kas mul on siis kaks südametunnistust? Ja kas seadus polegi siis kommunistlik asi? Aga kui me kõik hakkame nüüd ainult oma südametunnistuse järgi asju lahendama, mis siis välja tuleb? Ilma seadusteta elada on meil esialgu veel varavõitu. Kaptenit me peame karistama. Nii nagu ta on ära teeninud. Aga kui ta oma süüst aru saab, siis astun ise tema kaitseks välja.»

Maša vaidles vastu.

«Ei tea, Ivan Makarõtš,» lausus ta, «aga see ei näe tõesti kuigi kommunistlik välja, et enne peab tingimata karistama ja alles pärast uskuma. Mis oleks, kui usuksime inimest kohe, ilma karistamata?»

Ivan Makarõtš käis kabinetis paar korda edasi-tagasi.

«Siis ei kardaks inimesed enam karistust. Hakkavad veel rohkem korda, igasuguseid eeskirju ja seadusi rikkuma. Karistus ei ole ainult tagajärg, ta on ka profülaktiline vahend. Teistele hoiatuseks.»

Maša omakorda ütles:

«Aga see kapten pole ju varem kunagi paate taga ajanud, et inimesi uputada! Ja ei hakkagi seda kunagi tegema. Ükski kapten ei tee seda. Ivan Makarõtš, kui te ta tööle jätate, oleks see talle nii suureks rõõmuks, et ta juba sellepärast ei hakka paate taga ajama. Miski hinna eest ei hakka. Ja teised kaptenid? Ka nemad ei hakka. Aga kui te ta töölt vallandate, mis siis saab? Inimene kaotab kolmkümmend aastat oma töömeheelust. Kas ainult selle? Ta kaotab veel ka usu õiglusse. Ta ei pea ennast niikuinii süüdlaseks, karistusse aga suhtub kui õnnetusse.»

«Transpordi alal kehtib eriline distsipliin, Maria Stepanovna, nagu sõjaväeski, te ju teate seda,» sõnas Ivan Makarõtš. «Üldiselt, eriti tuleviku seisukohalt, räägite te huvitavalt ja õigesti, kuid meie ajale ei ole see veel kuigi kohane.»

«Aga kui mina enese kõiges ainukeseks süüdlaseks tunnistaksin,» ütles Vasja Teterev: «Kuidas siis oleks, siis pole teil kapteni karistamiseks mingit alust?»

«Luba, luba,» pöördus Ivan Makarõtš tema poole, «kuidas seda mõista, «kui mina enese kõiges süüdi tunnistaksin»? See oleks ju ebaaus. Südametunnistuse vastu. See oleks teadlik valetamine.»

Kuid meie olime selleks juba ette valmistatud, olime asja juba sada korda omavahel läbi arutanud. Kui «põialpoiss» tahtis omal ajal Vitali Antonõtšit ära teotada, teda ebaaususes paljastada, ei jätnud me oma vana meistrit maha, ei pöördunud temast ära, sest me uskusime inimest. Ja kui revident poleks kogu seda asja selgitanud ning oleks Košitšit toetanud, siis oleksime me ei tea kuhu pöördunud, kuid Vitali Antonõtšit oleksime niikuinii kaitsnud. Aga kui Košitš häbiga läbi kukkus ja teda oleks pidanud õigupoolest laimamise pärast kohtu alla andma, siis astus Vitali Antonõts poisi eest välja. Ka meie ei pöördunud temast ära, sest me uskusime inimest ja teadsime, et oma usaldusega aitame Košitšit rohkem kui kriminaalseadustiku paragrahviga. Kui Košitš poleks sellest aru saanud, ma ei tea, kaua me oleksime siis temaga jännanud, aga tema hinge oleksime ilmtingimata tunginud. Kõik läks hästi, mõlemad jäid terveks, nagu öeldakse.

Nüüd aga oli kõne all kapten, kes tööliste kirja järgi pidi mereröövel olema ja kes tegelikult oleks tõesti kolm inimest Jenisseisse ära uputanud. Kõik instruktsioonid ja seaduseparagrahvid olid tema vastu. Kuid meie inimlik südametunnistus oli tema poolt. See ei lubanud meil miski hinna eest kaptenit kohtu alla anda. Sest pärast kohut ei oleks ta enam kapten, ja inimesena oleks ta vanadusepäevil ainult murtud ning pettunud mees.

Mis siis teha? See, et Teterev süü enda peale võtab, ei käi südametunnistusega tõesti kokku. Aga olla ainult tunnistajaiks kapteni vastu, kui tema üle kohut mõistetakse, on kahekordselt südametunnistuse vastu. Sest kui sa inimest usud, siis pead teda lõpuni uskuma.

Nii me laevanduseülemale ka ütlesime. Ta jäi mõttesse:

«Hm! Ah siis teie tahate seda, et ma kogu selle loo seltsimehelikku kohtusse annaksin? Et ma oma võimu, mis mulle neiks puhkudeks on seaduse poolt antud, ei rakendaks?»

«On see siis halb?» küsis Teterev. «Ma arvan, et see oleks õiglane. Ma tahaksin väga, et te talitaksite just nimelt nõnda.»

Maša lisas:

«Kui kõik saavad teada, et arutusele tuleb oma selt-

simehe eksimus, ja et karistus pole sellele seltsimehele ette määratud ega kindel nagu kaupluses kaubahind, siis süvenevad nad kõigisse üksikasjadesse. Just nimelt! Kuidas saakski teisiti? Nad ei andesta talle ka kõige vähemat eksimust. Nad sunnivad teda oma süüd kahetsema. Tegelikku süüd! Ning kõik otsustavad ainult südametunnistuse järgi. Sest nii, kuidas nad otsustavad, nii ka jääb.»

«Tead, Maria Stepanovna, sina oled juba tõesti kommunismi jõudnud. Oleksid võinud vähemalt seda öelda, et seltsimehed pidagu kohut veetranspordi seadustiku alusel,» ütles Ivan Makarõtš.

Saime aru, et ta andis järele.

Pärast seda arutasime veel oma poolteist tundi. Maša oli selle poolt, et me peaksime üldse juba nüüd elama kommunistlikumalt, aga mitte vanasse aega tagasi vaatama. Kuidas me siis niimoodi kommunistlikku ühiskonda jõuame, kui me inimestevahelistes suhetes ikka veel vanas kinni oleme?

Ühesõnaga, meie jutuajamine lõppes sellega, et Ivan Makarõtš naljatades ütles:

«Olgu peale, selle asja lahendamisel talitan ma niivõrd kommunistlikult, kuivõrd sotsialism seda lubab. Võite täiesti muretud olla, kapitalismi, feodalismi ja orjandusliku korra järgi ma ei joondu.»

Koju tulime heas tujus. Eriti rõõmus oli Maša: «Me tegime suure heateo!» Mina aga mõtlesin: see oli minu poolt õige tegu, et ma Šura kaitseks välja astusin ja et ma teda Šahvorostovile ei andnud — inimene ei lähe kaduma. Kunagi ei tohi taganeda millestki, millesse sa kindlalt usud.

Ivan Makarõtš pidas oma sõna, seda vahejuhtumit arutati seltsimehelikus kohtus. Kaptenit ei karistatud. Aga pisarateni viidi ta küll. Olgu öeldud, et ka Vasja Teterevi silmad ei jäänud kuivaks. Ta esines muide meie poolt peakostjana — kui jõelaevanduse kaadritöötaja, kes töötab ajutiselt teises ametkonnas. Vasja ise ka imestas hiljem:

«Teate, mehed, ma ei osanud arvatagi, et ma nii suur süüdlane olen. No oleks alles supp tulnud, kui Ivan Makarõtš oleks asja raudse korra järgi prokuröri kätte andnud! Ma mõtlen, et siis oleks minu ka tõsiseks võtnud, kaptenist rääkimata.»

Niisuguses meeleolus käisime oma kümmekond päeva ringi. Siis aga läks tuju alla, vähemalt minul. Šahvorostov tuli tööle. Ja just meie brigaadi. Ivan Makarõtš oli jälle end asjasse seganud, oli sillaehituse ülemale helistanud: «Ei maksa meest oma kollektiivist lahutada.» Ka Šahvorostov ise tahtis vist sedasama. Ei kõigiga kohe ühist keelt leida, kordas ta vahetpidamata: «Oh, saab jälle tõsist tööd teha! Peopesad päris sügelevad juba.» Selles oli tal õigus. Kui juhtusid kesmoonis tema poole vaatama, — ikka sügas ta oma peopesi, oli see siis seistes või istudes.

Mingit teist juttu peale tööasjade mul temaga polnud. Pean tähendama, et ega ta ise ka just tikkunud minuga juttu ajama. Kogu selle aja jooksul ei küsinud ta kordagi, kuidas Šura Koroljoval läheb. Kuigi teised mehed, kui juhtusime koos olema, rääkisid Šurast õige sageli ja tundsid talle kaasa.

Noil päevil kutsuti mind kord majori juurde, kes polkovnik Ivanovi käsul uuris «Huligaanlikku kallaletungi kodanik Koroljovale». Kutsuti selleks, et mingisuguseid üksikasju täpsustada. Aga mis sa siin täpsustad, kui mul on Šahvorostovist täiesti selge pilt, miilits aga vajab tingimata käegakatsutavaid tõendeid, nagu öeldakse. Majori jutust sain niipalju aru: esiteks, nende huligaanide leidmiseks, kes Šura läbi peksid, on vähe lootust. Teiseks, Šahvorostovi selles süüdi mõista ei saa: alibi on täielik ja pole ühtki süütõendit. Kolmandaks, ka spekulatsiooni eest pole alust Šahvorostovi vastutusele võtta. Vanad asjad, kui neid on olnud, langevad nagu Šuralgi amnestiaseaduse alla. Uute tegude kohta aga pole otseseid tõendeid. Kui Šahvorostov on halb inimene, siis tuleb teda ühiskondlikult kasvatada. Ei saa ju igas asjas miilitsa poole pöörduda.

Läksin koju ja mõtlesin: kõik see on sulatõsi. Šura pärast rääkisin ma Šahvorostoviga liiga karmilt ja teravalt, nüüd hoiabki Ilja keelt hammaste taga ja küllap tal on varsti ununenud, kus Šura elab. Tegelikult teadsin ma juba aastaid päris kindlasti, et Ilja on spekulant. Aga miks ma temaga varem niisama rangelt ei rääkinud, nagu see oli Šura pärast? Selge asi: Šura puhul olin ma isiklikult riivatud, aga mida Ilja müüs ja kellele müüs, see ei puutunud enam minusse. Võtame või selle kinos purjuspäi huligaanitsemise loo. Ilja

läks ju igal palgapäeval kõigi silma all õlleputkasse ja jõi enese seal maani täis. Aga kas me tegime kordki katset, et teda tagasi hoida? Tema mõtteid kuhugi mujale juhtida? Paremal juhul ainult lõime käega, et ega sul meist joomakaaslasi ole. Enamasti aga isegi naersime, et lase käia, see on sinu asi, su oma raha. Šahvorostov ei tundnud tööst kunagi rõõmu, töö ei valmistanud talle isegi headmeelt.

Võib-olla oli Mašal siiski õigus: Šahvorostovi oleks pidanud rohkem kaasa tõmbama. «Me peame kõige vastu huvi tundma,» rääkis Maša sageli. Kõige vastu küll, kes siis seda õiget põhimõtet eitab? Aga kes saaks sellest põhimõttest alati kinni pidada? Selles on lugu. Teisi peab tingimata kasvatama. Aga ka ennast natuke kasvatada ei teeks liiga. Just selsamal põhimõttel, et «me peame kõige vastu huvi tundma».

Maša võttis mu vastu rõõmsa uudisega. Aljoška oli täna «ema» öelnud. Ning pärast seda, kui see sõna tal esmakordselt välja tuli, oli ta seda terve tunni lalisenud ja heameelest naerda kõõksunud, kuni magama jäi. Vaatasin teda. Ta näoke oli nii rõõmus, et seda võis ainult Maša näoga võrrelda. Ja siis veel selle portreega, mille Šura oli joonistanud.

Pärast õhtusööki istusime Mašaga kahekesi ja tudeerisime «Komsomolskaja Pravda» neljandat lehekülge, kus ilutses pealkiri: «Kuhu minna õppima?»

Mina oleksin tahtnud muidugi jõetehnikumi astuda. Või siis vähemalt hüdrotehniliste ehituste tehnikumi. Kuid Maša sõnas veidi mõtlikult:

«Kostja, aga mis sa keeleteaduskonnast arvad? Žurnalistikast?»

Sain aru, mida ta mõtles.

«Ei, Maša,» vastasin ma, «esialgu pean ma hea töömehe elukutse omandama. Raamatuid kirjutatakse ühe käega, aga mul on vaja, et mõlemad käed töötaksid. Keeleteaduskonnale mõtleme hiljem.»

«Sa siiski mõtled? Mõtle kindlasti!»

«Mõtlen küll.»

«Kostja, siis võiks praegu füüsika-matemaatikateatuskond kõne alla tulla. Seda läheb tänapäeval kõigis elukutsetes vaja.»

Ütlesin talle, et matemaatikat ma ei armasta. Teda ei saa näha ega katsuda. Füüsika on muidugi teine tu-

bakas. Aga millegipärast seostatakse teda ainult matemaatikaga.

Maša vaidles vastu. Matemaatika olevatki kõige asjalikum teadus, allub kõige täpsematele seadustele. Ja kui ta muutub sulle peamiseks teadusharuks, siis hakkad teda armastamagi. Ilma matemaatikata pole ka füüsikat. Mitte inimesed, vaid loodus on nad ühendanud.

Ma küsisin veel:

«Maša, aga mismoodi siis Jenisseiga jääb?»

Maša hakkas naerma:

«Aga kuhu siis Halley komeet jääb? Kostja, sa ju hakkad õppima kaugõppe-osakonnas. Ja töötad Jenisseil edasi. Viis aastat. Ning kui lõpetanud oled, siis oleme niisuguse töö, kus on kõik üheskoos: füüsika, matemaatika ja Jenissei.»

Viimaks leppisime kokku, et senikaua, kui ma kogun igasuguseid dokumente avalduse jaoks, mõtleme selle küsimuse veel kord seltsis läbi. Kuid ma teadsin juba ette, et kõik läheb nii, nagu Maša tahab. Ja ma õpin ära ükskõik mis aine, kui aga ise tahan.

Ma ei mäleta täpselt, oli see kõnelus meil neljapäeval või kesknädalal, aga teine kõnelus, mis mul oli Olga Nikolajevna ja Stepan Petrovitšiga, jäi mulle väga täpselt meelde — see oli pühapäeval.

Maša hakkas juba hommikul vara midagi Aljoška jaoks õmblema. Ljonka viis lapse vankris linnaparki värske õhu kätte. Mina puhastasin ja koristasin tube. Seejärel pesin enese puhtaks, panin teised riided selga ja tahtsin parajasti Mašalt tema töö ära võtta, et koos linnaparki minna ja seal Aljoška «ema»-lalinaga jalutajaid õrritada, kui äkki tuli Olga Nikolajevna, tõmbas näpuga ja ütles:

«Kostja, astu hetkeks meie poole sisse.»

Minna tuli ainult läbi trepikoja, nagu mäletate. Läksin. Mind pandi nurka istuma. Näen, et mõlemad on erutatud. Aga hoiavad end tagasi, peavad viisakat tooni. Kui mõlema sõnad kokku võtta, oli jutt järgmine.

Olga Nikolajevna:

«Kostja, mu kallis poeg. Vabanda väga, aga me peame sinuga tõsiselt rääkima, väga tõsiselt. Sa oled mulle niisama kallis nagu oma poeg. Sina ja Maša

olete mulle ühesugused lapsed vana rahvakombe järgi. Ma räägin sinuga kui oma lihase pojaga ja olgu mu sõnad sulle nagu lihase ema sõnad. Mul on väga raske seda juttu alustada, aga see on hädavajalik. Kui naabrid mulle sellest räägivad ja me anonüümkirju saame, siis ma ei tohi vaikida. Ma olen kõigest sellest väga riivatud ja puudutatud. Ah, miks ma pidin Železnovodskisse sõitma ja sinna ülearu kauaks jääma. Ja kuidas võis Stepan Petrovitš sinu vastu nii hoolimatu ja tähelepanematu olla! Kostja, mu kallis poiss, see jutuajamine on ainult meie vahel. Maša ei tohi midagi teada. Sa pead sellele otsekohe lõpu tegema... Päevapealt! Seda ei tohi ometi lubada, et teie perekonda tikub keegi võõras naine. Kuidas ma seda ometi juba esimesel päeval ei märganud! Oli seda vaja, et teised mu silmad avavad! Ma usun, saan aru: endine sõprus ja nii edasi. Ma usun sind, vabanda väga, ma arvan, et sa ehk pole veel Mašale otseselt ja alatult truudust murdnud. Seda enam pead sa tollest lahti ütlema. Jalamaid! Kostja! Issake, ma olen vapustatud! Nii õnnelik perekond, ja... Kostja, sa pead seda tegema!»

Stepan Petrovitš:

«Saa aru, Konstantin, sinu asjad Koroljovaga on jõudnud juba sinnamaani, kust algab perekonna lagunemine. Olgal on kõiges täielik õigus. Meestele omane puupäisus ja usalduslikkus ning see, et mu mõtted olid oma töö juures, ei lasknud mul näha, millal see teil algas. Õigemini, ma ei võtnud seda tõsiselt. Tunnistan, et olen süüdi. Aga sina, Konstantin, pead oma süüst ise lahti saama. Sa oled mees. Talita järsult ja resoluutselt nagu mees kunagi. See on ju metsik. Armukadedusest pekstakse naine... Koroljova... vaeseomaks. Kõik saavad aru. Sina aga jooksed iga pühapäev haiglasse teda vaatama, sul pole naise ees häbiraasu! Kas saab Mašat veel sügavamalt solvata? Sa ütled, et Maša teab kõik... Sa peaksid ju ka Mašat tundma. Ta ei ütle muidugi ühtki sõna. Ta usub sind. Usub vastu vaidlemata, kuigi õigustatud armukadedus tahtmatult ta südant närib. Maša ei oska ette kujutada, mis on alatus. Istu rahulikult! Ütleme, et mitte sinu alatus. Vaid teiselt poolt... Koroljova. Ta ju trügib ilmse eesmärgiga teie perekonnaellu! See on täitsa kindel — ta tahab teid

Mašaga lahku ajada. Mis? Sa ei saa isegi sellest aru? Kas sa ei loe ajalehtedest abielulahutuste kuulutusi, kas sa inimestega kokku ei puutu, ei näe, et meie elus on veel nii mõndagi laiduväärset. Sa ehk arvad, vabanda iseenda tooni pärast, et igasugused armujamelused juhtuvad ette ainuüksi välismaistes filmides? Meil aga elatakse õnnelikus abielukolmnurgas? Ei, Konstantin, kolmnurgas ei ole sõprust, abielus on kolmas alati üleliigne! Kui seni pole veel õnnetust juhtunud, siis on see iskagi vältimatu, kui sa Koroljova suhtes ei talita järsult, mehe moodi. Täna käib Koroljova Maša juures kui sõbratar, homme tuleb juba kui võistleja; täna ta suudleb Mašat, homme hakkab laimama. See on elu seadus, mis on kehtinud aastasadu. Ma ei kahtle, et sa Mašat armastad, et sa seda teist ei armasta. Sellepärast ära lase asjal halvasti lõppeda. Siin ei saa kaksipidi mõelda. Sa rääkisid, et Koroljova on paranemas ja tuleb lähemail päevil haiglast välja. Sa pead tegema nii, et kui ta haiglast välja tuleb, siis ta siia enam kunagi oma jalga ei tõsta. Ja Mašaga ei tohi sa selle üle nõu pidada. Seda võib ainult Dostojevskilt lugeda, et niisugust nõu küsitakse armastatud naiselt. Otsusta ise. Ja veel täna.»

Kostja Barbin (mina ise):

«.....»

Nii palju punkte tähendab seda, et kõik minu sõnad ei tähendanud neile kokkuvõttes teragi rohkem kui need punktid.

Stepan Petrovitš rääkis vist palju teravamalt, kui ma siin kirja panin, Olga Nikolajevna aga vahetas mitu korda taskurätti, sellest ma eespool ei kõnelnudki. Üldkokkuvõte aga oli niisugune: mulle öeldi täpselt niisama, nagu mina ütlesin Šahvorostovile, et sellest hetkest peale unusta ära, et Šura on olemas.

Ja-jaa... Niisuguseks siis kujunes Šura saatus — kõigist unustatud. Mingu, kuhu tahab, ja kohanegu, kuidas tahab. Kui ta ainult oskab kohaneda. Aga kui ei oska ja kokku vajub, on inimene kadunud...

Ilja tasus talle halastamatult kätte. See on tema töö — niihästi need kirjad kui ka naabrite sosistused. Aga tõendeid pole mul jälle mingisuguseid. Ilja teadis seda. Tagajärjed on näha... Jah... rasked, väga rasked... Ja mina olin juba valmis teda uskuma...

Ma ei läinudki sealt koju. Maša oleks hakanud pärima, miks ma nii endast väljas olen. Ma poleks osanud valetada või vaikida, nagu Stepan Petrovitš seda minult täiesti põhjendatult nõudis. Liiatigi vaevas mind mõte, et Maša on armukade. Kas siis tohtis veel õli tulle valada? Ma ei istunud bussi, vaid läksin jala. Tahtsin aega võita, hästi läbi mõelda, mida ma Šurale ütlen.

Kuid ma ei võitnud mitte midagi, sest haigla ette jõudes oli mu pea niisama tühi kui Terskovide juurest lahkudes. Kaks rähni tagusid kogu tee mu kolpa. Üks: ka Dina rääkis sulle, Terskovid räägivad, kõik räägivad. Teine: see kõik on vale, täielik vale! Ning kuigi ma jõudsin haiglasse tund aega enne külaliste vastuvõtu algust, ei suutnud ma selle ajaga leida ühtki valmis lauset oma kõneluseks Šuraga.

Ootajaid oli juba väga palju. Kõik istusid, pakid käes. Mina ei toonud midagi. Ja tegin õigesti. Kuidas see olekski teisiti sobinud? Šahvorostovi moodi. Ainult vastupidi. Tema peksis Šura enne läbi ja siis tõi talle šokolaadikarbi. Mina aga ulatan enne šokolaadikarbi ja siis piitsutan ta julmade sõnadega läbi.

Jalutasin maanteel edasi-tagasi. Hüppasin maanteekraavi. Ei märganudki ise, kui olin noppinud väikese kimbu hiliseid võililli, mille kollased õielehed olid juba pudenemas.

Valves oli seesama õde, kellele ma olin Šahvorostovi šokolaadikarbi kinkinud. Ta tundis mu ära, otsis kõige uuema ning puhtama kitli ja ütles etteheitvalt:

«Miks te oma tütarlapsele võililli kannate? Kollane värv tähendab truudusetust.»

Heitsin pilgu oma kimbule. Paljudel võililledel olid õielehed juba maha pudenenud.

«Pole viga,» ütlesin, «südamikus on nad valged.»

Šura tuli mulle koridoris vastu. Kõik sidemed olid tal juba ära võetud. Ta käis päris kergelt ja vabalt. Viis mu ühte nurka ja pani diivanile istuma.

«Kostjake, miks sa täna tulid?» küsis ta ja võttis kimbukese ettevaatlikult vastu, et õielehed maha ei pudeneks. «Need arstid kah... Palusin nii väga ennast eile õhtul välja kirjutada. Olen juba päris terve! Aga nad ütlesid, et esmaspäeval. Ainult sellepärast ma nõustusin. Nüüdsest peale on esmaspäev minu kõige

armsam ja kõige õnnelikum päev. Mäletad veel meie juttuajamist selle üle, missugune nädalapäev on kõige parem? Tööle lähen ma nüüd tingimata esmaspäeval. Kostjake, ainult ära naera, see on väga hea, et kõik just nii juhtus. Aitäh nendele, kes mu läbi peksid. Nad andsid mulle palju aega järelemõtlemiseks ja siin haigias väga tublide ning tarkade naistega kõnelemiseks. Ühe asja tegid need kaabakad siiski halvasti. Arstid ütlevad, et nad on väga tõsiselt mu neerusid vigastanud. Sa anna andeks, Kostjake, haiglas räägitakse ju ikka ainult kopsust-maksast. Mõni aeg ei tohi ma rasket füüsilist tööd teha. Kuid pole viga, see läheb mööda...» Ta keerutas oma kimbukest näppude vahel: «Kostjake, sa tood mulle alati mõne kingituse. Aga tead, mis mina sulle vastu kingin?»

Ta jooksis oma palatisse. Sel ajal kui me diivanil istusime, ei öelnud ma rohkem kui ainult «tere». Šura üksi sädistas kogu aeg, nagu oleks oja vulisenud. Rõõmsalt ja kuidagi liiga vabalt, nagu räägivad purjus inimesed. Ja mina pidin sellesse rõõmsasse ojavulinasse savikamaka viskama. Olin sunnitud seda tegema, aga ei teadnud, kuidas seda teha.

Šura tõi paar valget paksu paberilehte ja pani oma süle.

«Tead, Kostjake,» ütles ta veidi pidulikult, «see on mu esimene otsus. Gaseeritud vett ma enam ei müü. «Vahul» on lõpp. Hakkan maalriks. Ja-jah. Muidugi kunstitöökojas, aga... maalritöödel. Ma ei julgeks teisiti nimetada seda, mida ma tegema hakkan. Siin on üks haige kunstnik. Teda opereeriti. See ei olnud raske operatsioon. Ta lubas mind aidata, et töökotta saaksin. Aitäh Mašale, et ta minu eest hoolitses, aga mul on siiski parem töötada maalrina kui joonestajana. Joonestaja on seotud joonlaua ja sirgetega, minu käed aga on selleks liiga painduvad. Seal töötatakse ainult musta tušiga, mina aga tahan kirkaid värve. Nii... See kunstnik andis mulle mõned lehed riisipaberit ja pliiatseid. Näed, mis ma sulle ja Mašale tegin.»

Ta ulatas mulle kaasatoodud paberilehed. Ühel oli minu, teisel Maša portree. Ausalt öelda, nad ei olnud just hästi välja tulnud, sarnasust oli vähe ja nad olid kuidagi elutud. Hoopis midagi muud kui Aljoška pilt, mis rippus kodus aukohal ja millel poiss otse elas. Aga

sellegipärast, küsi ükskõik kellelt meie tuttavalt: «Kes nad on?», vastavad kohe: «Kuidas kes? Barbinid!» Mõlemal portreel oli nurgas allkiri. Maša portreel «Š. K.», minu portreel «A. Koroljova».

«Nad pole muidugi suuremad asjad, Kostjake, tean seda ise, et on halvasti välja tulnud. Pealegi veel kingituseks. Aga joonistasin ju peast ja käed ka värisevad alles. Ma raiskasin ära selle kunstniku kogu paberivaru.»

Ning hakkas pikalt ja laialt seletama, mismoodi ta oli joonistanud. Mulle tundus, ta räägiks ükskõik millest, et ainult rääkida, sest ta kardab, et äkki hakkan mina kõnelema. Mina aga tahtsingi vait olla ja päris kartsin, et kui Šura lõpetab, siis tuleb minul rääkida. Asi kujunes kuidagi nii, et Šura just nagu teadis juba kõik.

Kuulasin teda ja vaatasin portreesid. Nüüd näisid need juba palju paremad olevat ja neis oli elu. Uurisin allkirju: miks oli Šura kummalegi erinevalt alla kirjutanud?

Šura muudkui rääkis. Nüüd juba muust:

«Peale selle olen ma veel paljude asjade üle järele mõelnud. Tuletasin meelde kõiki sinu sõnu: «Parem kurg käes kui taeva all.» Mina ei osanud värvukestki hoida. Kus siis minust kure haarajat saab. Äkki tundus endalegi naljakas. Võib-olla sellepärast pääseski värvuke lahti, et ta oli liiga pisike, pettis mind, hüppas näppude vahelt välja. Kurg aga on suur. See ei pääse käest, ei vea alt. Jõudu mul jätkub. Küllap ma teda kinni hoian. Lähen kurge püüdma. Ühesõnaga, Kostjake, võtan maalripintsli kätte ja lähen. Kas püüan ta kinni või... Ei, ma püüan ta kinni!» Ta hakkas naerma. «Oleksin peaaegu öelnud: «siis pole ka värvukest vaja». Saad aru, Kostjake, ma proovin sinu moodi. Ütlesin endale: «Täna on esmaspäev. Mis sa, Koroljova, jõuad nende kuue päevaga ära teha?» Ning ma kujutlesin, et esmaspäeval pahteldan seinad ära, teisipäeval krundin, kolmapäeval... Ühesõnaga, ma nägin ilusat tuba, nagu mul pole veel elades olnud. Ma kujutlesin veel teist esmaspäeva. Krunditud lõuend. Teisipäev. Pliiatsiga tehtud visand. Kolmapäev... Ma ei tea, kas viies või sajas kolmapäev, aga lõuendilt vaatab mulle vastu midagi elavat. Võib-olla

seesama kurg ise! Kostjake, miks sa siis vaikid? Räägin ma jälle midagi valesti?»

Šura vaatas mind veidi kohkunud näoga.

Ütlesin talle, et mulle ta jutt üldiselt meeldib. Ainult, on see ikka kindel, et ta kunstitöökotta koha saab? Ehk katsub esialgu siiski joonestajana? Seal vajatakse teda...

Šura tõmbas peoga üle lauba.

«A-ah...» tuli ta suust kuidagi kustuvalt. «Ei, Kostjake, sinna ma ei lähe. Sinna — ei...» Tõmbas ühku kopsudesse ja hingas pahinal välja. «Ma aina lobisen ja lobisen... Sul on aeg ära minna, mina aga ei jõua kuidagi nii kaugele, et sulle ka oma teisest otsusest kõnelda. Kuigi see kõige muu kõrval on juba päris tühine... Anna mulle kolmkümmend viis kopikat. Õnnerahaks.»

Otsisin taskust, seal oli palju peenraha, võtsin kaks kahekümnekopikalist. Ulatasin Šurale. Ta nagu ehmus, kui raha nägi, ja sõnas:

«Kostjake, ma palusin ainult kolmkümmend viis. Kas sul tõesti ei ole?»

«Palun väga,» sõnasin ma, «missuguseid aga soovid.»

Tõmbasin taskust peotäie metallraha ja andsin kahekümnekopikalisele lisaks ühe viieteistkümnelise. Šura peitis need hoolikalt kitli varrukakäänisesse.

«Aitäh!»

Šura jäi vait, tema õlad vajusid kuidagi kokku. Ka mina olin vait.

«Kostjake, miks sa kogu aeg neid allkirju uurid?»

«Kuidas nii?» küsisin. Kuigi ma tõepoolest allkirju uurisin. «Ma vaatan neid portreesid. Sa oskad tõesti väga vahvasti joonistada.»

«Aga mulle näis... Kostjake, mul on veel üks palve: tõmba Aljoška portreel maha, kata musta pehme pliiatsiga kinni allkirja viimane täht.»

«Mispärast?»

«Kas sa mäletad, mis täht seal on? See sulgudes...»

«Ma ei mäleta ainult tähte, vaid kogu sõna. Maša luges selle välja.»

«Ah nii! See täht katagi ära, tee täiesti mustaks.»

Ta naeratas ainult huultega, sealsamas muutus jälle tõsiseks ning rangeks, just niisuguseks, nagu ma teda «Rodinal» esmakordselt nägin: kogu aeg muutuv, kak-

sipidine, kes ise ka ei tea, millal ta on tema ise, tõeline Šura, ja millal võõras, teeseldud.

«Mispärast?»

Ei tea, miks ma uuesti küsisin. Tuli välja nii, et Šura rääkis seda, mida mina oleksin pidanud rääkima, ma ainult segasin teda. Mul oli Šurast kahju.

«Kostjake, kas sa mäletad, kes oli too kindral, kes ütles oma sõduritele, kellel oli käsk mitte taganeda: «Kui ma käsin taganeda, siis laske mind maha.»»

«Ei mäleta. Mis siis? Olen lugenud küll. Minu arvates on paljud kindralid niiviisi öelnud.»

«Kui sa oleksid sõdur, kas sa täidaksid selle käsu?»

«Käsku peab alati täitma,» vastasin ma.

Šura nägu tõmbus pingule. See oli vist samasugune nagu nondel kindralitel.

«Kostjake,» sõnas ta väga aeglaselt, «kui ma peaksin sulle kunagi ütlema, et ma sind armastan, siis löö mulle vastu nägu.» Jäin sellest ootamatusest istuma nagu soolasammas. Šura lisas kähku juurde: «Aga kui seda peaksid sina ütlema, siis virutan mina sulle.»

Ta pahvatas valjusti naerma, kuigi see oli tehtud naer.

«Nüüd pole see enam moes, nüüd peab kiiresti vastama: «Jah, jah, mina ka.» Ah! . . . Ükskord Norilskis vastasin ma juba nõnda.»

Šura tõusis püsti. Ta oli kuidagi nurgeline, tikksirge. Minnes tema põlved nõtkusid. Ta jäi uksel seisma, et mind mööda lasta. Ulatas külma käe ja vuristas rutates:

«Aitäh, Konstantin Fjodorovitš, suur tänu kõige eest! Tervitage Maria Stepanovnat, Ljonjakest. Suudelge minu poolt oma kallist pojakest.»

Ta lihtsalt viskas mu välja.

Buss oli inimesi puupüsti täis. Sõita oli palav. Igast küljest tõugati ja kiruti mind:

«Seisab nagu telefonipost. Mis sa unistad? Kas järgmises väljud?»

Mina aga mõtlesin: kas Šura tegi selle otsuse ise, või oli Olga Nikolajevna jõudnud siin oma agarust üles näidata ning talle kirja ette saata?

Ma mõtlesin veel, miks Šura neist kindralitest rääkis. Mingit armastust meie vahel ju ei olnud. Ega saanudki olla. Mina armastasin ja armastan ka praegu

ainult Mašat. «Konstantin Fjodorovitš» — seegi on praegu nagu kõrvalops. Aga mitte armastuse pärast, vaid sellepärast, et inimest ei usaldata. Pole usku sõprusesse. Kuigi Stepan Petrovitšil on vist õigus: «Kolmnurgas ei ole sõprust, abielus on kolmas alati üleliigne.» Kas Šura suudab oma kurge üksinda kinni hoida? Homme kirjutatakse ta haiglast välja. Kuidas ta alustab oma esimest esmaspäeva? Meie poole ta enam ei tule. «Kostjake, ära loovuta kuningannat . . .» Ma loovutasin ta siiski!

Maša lahutas vaid käsi.

«Kostja, ma ei saa millestki aru. Ema ütles, et sa läksid nende juurest kalda äärde jalutama. Aga nüüd . . . Vaata, mis kell on! Kus sa olid?»

«Mängisin Šahvorostoviga malet,» vastasin ma.

«Mis sa räägid! Seda poleks ma küll arvanud. Hea küll! Sa tegid väga hästi, Kostja. Noh, ja kuidas läks?»

«Ma loovutasin talle kuninganna,» sõnasin ma. «Ja kaotasin.»

«Seda tegid sa ilmaaegu, Kostja,» venitas Maša. «Selle helduse on sulle su vend külge pookinud. Mis mäng see üldse on — kuninganna alati ette anda!»

«Ta võitis kuninganna mängu lõpul,» ütlesin ma. «Andsin talle šahhi. Sellega seadsin kuninganna koraga kahe vankri tule alla. Ma ise ei aimanudki, et nii välja kukub. Vanemad inimesed soovitasid.»

«Kostja, males peab arvestama ainult iseendaga,» ütles Maša ja hakkas naerma.

Pärast seda jutuajamist läks mu süda veidi kergemaks. Ma ei öelnud Mašale midagi. Tegin nii, nagu Olga Nikolajevna ja Stepan Petrovitš olid käskinud. Samal ajal ma ei valetanud talle, rääkisin sulatõtt.

Maša nägi mu käes meie portreesid, mis Šura oli mulle haiglas andnud. Imestades küsis ta, kust ma need sain? Vastasin, et Šahvorostovi käest, kes andis need üle koos Šura tervitustega.

«Šura on kahtlemata andekas,» ütles Maša. Ta kinnitas meie portreed rõhknaelte abil seinale, nii et Aljoška jäi meie vahele. «Barbinite dünastia! Nende õukonnakunstnik A. Koroljova! Kuidas ta ennast tunneb?»

«Homme kirjutatavat ta haiglast välja,» vastasin ma.

«Kostja, küll me oleme ikka sead,» sõnas Maša,

«oleksime pidanud täna Šurat vaatama minema! Siin ongi sulle tõend, missugune see Šahvorostov tegelikult on. Nüüd pole tal enam mingit alibit vaja.»

«Ega ei ole küll,» ütlesin ma, «nüüd on tal kõik käes.»

«Istu lauda, söö,» käskis Maša, «siis lähme parki. Kes teab, mida meie kaks mehikest seal teevad.»

«Mehikeste» pärast muretses Maša ilmaaegu. Tuli välja, et nad olid Teterevide seltsis. Aljoškal oli käes piimapudel, Dina oli selle restoranis soojaks ajanud. Poisi kõht oli täis ning ta kisa kostis üle kogu allee: «E-ma, e-ma!...» Ljonka nägi välja nagu värskelt külmutatud lest. Mõtelge ise, ta oli kaheksa portsjonit plombiiri ära söönud. Teterevide arvel.

Parki hakkas juba rahvast kogunema. Oli algamas õhtuse promeneerimise aeg. Maša saatis Ljonka koos Aljoškaga koju. Vanaema ja vanaisa juurde.

Tegime koos Teterevidega pargis mitu ringi. Vasja ütles, et vastavalt puurimislegendi andmetele peaks meie kessoon homme jõudma kaljusele põhjale, siis algab see kõige huvitavam töö. Ta ütles veel, et Antarktises oli täna seitsekümmend kaheksa kraadi alla nulli. Maša naeris:

«Ja mina kiitlesin Moskvas, et meil on vahel viiskümmend viis alla nulli.»

Dina sõnas:

«Aga mina kiitlen alati sellega, et meil õunad ja arbuusid kasvavad.»

Lisasin omalt poolt:

«Kui ma Moskvasse sõidan, siis hakkan meie Jenisseid ja Krasnojarskit kiitma.»

Vasja Teterev ütles, et tema on uhke kõigepealt inimeste, meie siberlaste üle.

Keegi küsis meie selja taga valjusti:

«Aga kas ei saaks üldse ilma uhkeldamise ja kiitlemiseta läbi?»

Pöördusime kõik korraga ümber ja vastasime kooris:

«Ei saa! Te olete külma kõhuga inimene!»

Dina lisas:

«Te olete kaksteistsõrmiku haavand.»

Pärast seda tembutasime ja rääkisime meelega hästi valjusti:

«Kus on ikka männid meie pargis! Niisuguseid pole kuskil mujal!»

«Jaa, niisugust parki pole tõepoolest terves Nõukogude Liidus!»

«Ja veel missugune täitevkomitee maja! Väljak justkui lilleaed, tänav sirge nagu pillikeel. Nevski prospekt ei saa ligigi!»

«Meie Krasnojarski tõstekraanad... Meie Krasnojarski kombainid... Meie Krasnojarski siidriie...»

Siis jätsid Teterevid head aega. Nad ei olnud veel jõunat söönud. Meie Mašaga jalutasime neil teedel, kus oli kõige vähem inimesi. Pärast suurt naermist tahtsime kuskil vilus vaikselt omaette olla. Siin olid rajad niiskevõitu, liiv ei krudisenud jalge all. Kusagilt kostis piljardipallide teravaid mükse, kaugemalt kõlas vaikset muusikat. Seadsime sammud Suveteatri poole, kus afišide järgi pidi parempoolse kalda kultuuripalee isetegevuskoor rahvademokraatiamaade lauludega esinema. Maša kiirustas:

«Kostja, lähme kuulama...»

Lauldi tšehhi laulu: «Kus külatänav uus, seal õitseb õunapuu, seal üksik linnupuur ja vana aed.» Te ju teate seda laulu. Kui me kohale jõudsime, olles läbinud tiheda põõsastiku, oli laul juba lõppemas. Õrnukralt helisesid veel selle viimased sõnad: «Kas sirutad mull' käed, kui saabun ma?» ja refrään:

«Mõni vilja külvab,
mõni rohtu;
mõni hülgab,
mõne arm ei jahtu.
Ah, õitsev õunapuu
ja vana aed!»

Pärast seda plaksutas rahvas ligemale veerand tundi ja nõudis, et lauljad lavale tuleksid. Mina ja Maša vaatasime läbi plangupilude. Pileteid osta polnud enam mõtet. See oli eeskava viimane number. Maša ohkas:

«Miks nad nii vaimustatult plaksutavad?» ja vastas ise: «See on ehtne rahvameloodia, tõeline rahvalaul. Selles on terve inimelu. Õnnetu armastus. Eks seda

juhtu ju tihti. Kõigil aegadel: «Mõni vilja külvab, mõni rohtu...» Eks ole raske, Kostja?»

Vastasin talle:

«Väga raske. Ja seda juhtub tõepoolest tihti. Aga mis sel puhul teha?»

Maša jäi mõttesse. Pigistas tasa mu sõrmed oma pihku ja tõmbas mind enda järel pimedale alleele. Jäi seisma ja vaatas tähti, mis olid eredad ning selged.

«Kostja, kui ma oskaksin sellele vastata, püstitaksid need, kes armastuses õnnetud on, mulle kuldausamba.» Viivu pärast jätkas: «Õnnetu armastus on enamasti siiski ainult oskamatu armastus. Armastus, mida on valesti alustatud.»

«Kas siis armastust alustatakse?» küsisin ma. «Armastus tekib alati märkamatult.»

«Sul on õigus,» sõnas Maša. «Armastus tekib märkamatult. Kuid süda kuulub ju endale. Temaga saab ju ometi rääkida.»

Ta tõmbas mind edasi:

«Tule lähme Jenissei äärde. Ma tahaksin nii väga jõeõhku hingata.»

Hakkasime kiiresti astuma läbi pargi, möödusime jalutavatest paaridest. Laeval mängis keelpilliorkester «Oh, nii tulvil täis on paunake...».

Täna näis üldse rahvamuusika õhtu olevat. Kõigi jalutajate näod säravad rõõmust ja heameelest. Keegi käis kergel tantsusammul. Maša ümises tasa: «...ainult pime öö võib öelda, kuidas nemad leppisid...»

Jenissei poolt puhus värske jõetuul, just see, mida Maša nii väga tahtis. Ja mina ise ka. Maailmas pole midagi paremat kui öine tuulevahk Jenisseil. Nahksild kiikus. Tähed saatsid oma peenikesi kiiri vette. Me seisatasime hetkeks.

«Kostja,» ütles Maša, «küll on hea!...»

Kuid vastusõitev jalgrattur ei helistanud kella.

VIIMANE PEATÜKK

Miks viimane? See pole ju enam mingi peatükk, vaid lihtsalt mõned märkused iseendale. Aga olgu peale, iga asi tuleb lõpule viia.

Seda raamatut kirjutasin ma pööningul või siis, kui teised raskesti magasid. Sel ajal kui sa kirjutad, pead paberiga tingimata üksi olema. Mitte sellepärast, et oma mõtteid inimeste eest varjata. Kirjutad ju selleks, et neid kõik loeksid. Loeksid siis, kui kõik on valmis. Oma elu ja tegusid olen ma valmis näitama kellele tahes.

Ma tahtsin oma käsikirja kõigepealt näidata Mašale. Kellele siis veel? Aga kukkus niimoodi välja, et esimesena luges selle läbi Tumark. Ei tea, mis mind sundis käsikirja tema kätte andma. Võib-olla see, et Tumarki ema oli omal ajal kuulus näitleja, teda ennast aga pidasime endi hulgas inimeseks, kes oli kunstis kõige rohkem kodus. Aga võib-olla ka see, et ta on ühe unustunud instseneeringu autor. Kord nelja silma all ütles ta mulle: «Nüüd kirjutan romaani.» Sellele vastuseks pidin ju omalt poolt kah mõne saladuse avaldama. Aga muud saladust mul polnud.

Ühesõnaga, ma andsin oma käsikirja tema kätte. Me leppisime kokku, et arutame selle läbi Jenissei kaldal, kus meid keegi ei sega.

Oli vaikne õhtu. Päike oli juba silmapiiri taha vajumas. Sellepärast oli meie kallas hämar, aga paplid, mis kasvasid saartel, kogu parempoolne kallas, mäed teisel pool Jenisseid, Laletina jõe org, kust viis lõbus teerada Stolbõle, — kõik see säras ja sädeles ning meelitas enda juurde. Jenisseid kattis peen virvendus, otsekui oleks seal kuldkalade parv sillerdanud.

Tumark vaikis tükk aega. Ma ootasin, ei esitanud küsimusi. Tumark sihtis kiviga, et tabada möödaujuvat palki. Lõpuks viskas. Tabas. Kivi plaksatas vastu palki.

«Kostja,» sõnas ta, «ma ei soovita sul seda raamatut trükki anda.»

«Miks mitte?» küsisin ma. Ning mul oli tunne, et päike loojus. Kõik kadus pimedusse. Ka kuldkalad sukeldusid sügavusse.

«Tuleb välja, et sa armastad Koroljovat rohkem kui Mašat. Mida ütleb Maša süda, kui ta seda raamatut

loeb? Ja ka teised, kes teda tünnevad. Mul on Mašast kahju.»

«Tumark!» ägestusin ma. «Ma ju armastan Mašat üle kõige maailmas! Ainult teda ja mitte kedagi teist. Maša on minu elu! Aga Koroljovast on mul lihtsalt kahju. Ta on hea inimene. Tema elu on viltu läinud, kuigi ta ise ka on selles süüdi. Tema elu ei läinud õiget rada, aga küllap kõik veel laabub. Ma tahan, et inimesed usuksid, et see läheb õigetesse roobastesse! Ma tahan, et Šura kohtaks oma elus head, puhta südamega meest, et ta üksikuks ei jääks.»

Tumark ohkas ja vangutas pead.

«Armastad Mašat... Raamatus aga on sul Koroljova kohta liiga palju niisuguseid sõnu, et... Ei, ei, Kostja, kõik inimesed saavad aru, et Koroljova on su teine naine! Kas või südames. Mõistad? Teine!»

«Südames kannan ma kõiki. Ma ei usu, et inimesed oleksid halvad, ma tahan, et kõik inimesed oleksid head. Isegi Šahvorostov. Kuigi ta jälle istuma pandi, paras talle! Šura pärast. Miilits leidis siiski niidid, mis viisid tema juurde.»

«Ükskõik. See pole peamine. Mis tähendab Šahvorostov? Kas me temaga vähe jändasime. Kui ta poleks istuma läinud Šura pärast, siis oleks läinud mõne uue huligaansuse pärast. Peamine on Koroljova. Tema on sul t e i n e. Seda enam, et ta ka praegu nagu ennegi teie pool käib. Ka see ei muuda asja, et ta töötab maalrina ja õpib kunstikoolis. Sa kirjutad, et oled «kuninganna loovutanud». Aga sa pole teda loovutanud.»

«Kas ma pidin ta siis loovutama? Kas ma tohtisin seda teha?»

«Ei tea. Kuid Terskovid, Stepan Petrovitš ja Olga Nikolajevna, arutasid igal juhul õieti. Nii nagu üldse kõik inimesed arutaksid. Sul on ainult üks võimalus: muuda kõik nimed ära ja kirjuta raamat ümber kolmandas isikus. Aga ma arvan, et Maša ikkagi taipab.»

«Mida tal vaja taibata, kui ma olen talle kõik, viimase kui pisiasja, juba ära rääkinud!»

«Ma ei tea, mida ja kuidas sa oled talle rääkinud, aga raamatu oled küll nii kirjutanud, et Mašal on seda ikkagi valus lugeda.»

Läksime sõnatult kodu poole. Rõõmsad tuled jõe taga hakkasid kustuma, loojuva päikese viimased kiired kadusid.

Oma tööst mul kahju ei olnud. Tööd võin ma teha nii palju kui vaja. Aga raamat, see pole ainult töö. Raamat, see on osake inimese hingest. Mõnikord ka suguhing. Ma ei saa Šurat näruks nimetada, ei saa tema ees oma kodu ust sulgeda. Ma armastan teda. Kuid ma armastan teda hoopis teisiti kui Mašat. Ning ta pole mulle «teine». Ka tema on esimene, kuid hoopis teine esimene. Ta pole Maša, pole minu elu valgus. Maša saab sellest õigesti aru, olen selles kindel. Sest Maša on minu naine. Maša on minu südametunnistus, ta on minu süda. Kuid Tumark ütleb: «Sellegipärast...» Ka Tumark saab aru. Ja-jah...

Nimede muutmisest — Koroljova Žuravljovaks, Maša Dašaks, Krasnojark Krasnopjorskiks, Barbin Turbiniks, — ja «mina» asendamisest «temaga» ei tule mul midagi välja. Ei hakka ümber tegema. Ma näitan käsikirja Mašale. Kuidas tema ütleb, nii jääb!

1960. a.

AEGLANE GAVOTT
(«KITSE MOLU»)

Esimene peatükk,

ILMA MILLETA KUIDAGI TOIME EI TULE

Nõnda, nüüd siis olen ma mittestatsionaarne üliõpilane, Kostja Barbin on MISI tudeng.

Koos Mašaga rändasime mitmel korral hulk aega «Komsomolskaja Pravda» neljandal leheküljel ringi, valides mulle kõige sobivamat instituuti. Ent veel rohkem hulkusime Jenissei kaldal, püüdes otsusele jõuda, kas ma peaksin minema päevasesse osakonda või kaugõppesse.

Maša ütles, et tuleb minna päevasesse, et tema on kaugõppes õppinud ja teab, kui raske see on. Senikaua kui ma üliõpilane olen, jätkub tema palgast, et toita kogu perekonda, see tähendab mind ja veel Ljonkat ja Aljoškat. Aga mul oli piinlik neid ohvrimeelseid sõnu kuuldagi. Maša oli oma inseneridiplomi raske vaevaga kätte saanud, see on tõsi, aga miks peaks minul kergem olema kui temal? Kõige üheõigusluse juures olen ma ju siiski meesterahvas!

Ja tehke, mis tahate, ainult õpikute taga ning ilma mingisuguse tööta ma istuda ei suudaks. Küllap lihased mul siis otsemaid niinetuustiks muutuksid, muudkui tiri teist kiudhaaval naha alt välja, kuni viimaks pihku jääb kenake pahmakas, nii et võid tolle nuustikuga sauna minna. Selle probleemi lahendamisel tuli appi Jenissei. Tegime õigesti, et seda asja kodujõe kaldal arutasime. Jenissei ütles: «Kuule, Kostja...» ning jäi nende kolme punkti juures pidama, sest minu kõrval oli Maša. Kuid ma sain kõigest aru. Ma ei suuda kuidagi Jenisseist lahkuda.

Aga mis sellesse instituuti puutub, siis peale «Komsomolskaja Pravda» tuli nõu küsida ka kõigilt sõpradelt. Tumark hüüdis: «Astu GITIS-esse. Sinust saab suurepärane koomik, sa ei oska ju üldse tõsist juttu rääkida.»

Dina ütles: «Ainult meditsiinilisse! Kostja, sa oled

kirurgiks sündinud, igasuguse kõndi raiud ühe ropsuga katki.»

Vasja Teterev köhatas mõtlikult pihku: «Aga kui pedagoogilisse? Barbinis on kindla peale midagi Makarenkost. Tal on kange isu inimesi ümber kasvatada.»

Košitš tõukas Teterevi õlaga kaugemale: «Temal tuleb ülikooli astuda. Õigusteaduskonda.»

Ljonka seab oma tedretähed mulle lausa nina alla, lõhnab piparmündikompvekkidest: «Kostja, aga mis siis minust saab? Sa ju lubasid, et me mõlemad jõelaevandusse läheme!»

Üleüldiselt ma ei tea, millega oleksid meie vaidlused lõppeda võinud, kuid Šura Koroljova laskis käest kätte käima paberilehe, nüüdsama joonistatud karikatuuri minust. Instituudiuste ja -siltide sõõr, ja selle keskel mina, sabaga, mis rebase kombel vinderdi-vänderdi käib, ja muudkui liigun ringi ja valin, missugust ust avada. Alla oli kirjutatud: «Abiturient! Ära muudest küsi, vaata, kus on MISI![1]»

Naerdi.

Aga kui kõik olid ära läinud, ütles Maša pisut laulva häälega: «Moskva Inseneriehituse Instituut... Ei kõla põrmugi pahasti! Kostja, kas tead, sa ära tõepoolest muudest küsi!»

Ka mina sain aru. Õige jutt! Ma olen ju ehitaja. Miks peaksin ma endale mingi teise elukutse otsima? Seda enam, et see elukutse meeldib mulle väga. Ja Jenissei äärest ei lähe ma mitte kuskile. Mis Jenissei kallastele ehitada võiks, seda ei jõua valmis ehitada ei mina, ei Aljoška ega Aljoška lapselapsedki!...

Sisseastumiseksameid teha lubas Moskva mul kohapeal, meie Krasnojarski polütehnilises. Kaugtudengitel on see võimalus. Mul on kangesti hea meel. Kodus, nagu öeldakse, aitavad ka seinad. Pealegi kui nende seinte vahel koos sinuga elab Maša ning taibukad sõbradki sind tihtilugu vaatamas käivad.

No muidugi, harjumust mööda pidi Ljonka siiski kuuldavale laskma oma kurva joru: «Kostja, sa oleksid mulle Moskvast dioode toonud, tahan endale transistorraadio teha.» Mida kellelegi, aga sügelejale sauna!

[1] Vene keeles tõlkimatu sõnamäng sõnade по-лисьи (rebaselikult), лиси (meelita, lipitse) ja nimelühendi MISI (Moskva Inserineriehituse Instituut) kõlalise sarnasuse alusel. *Tõlk.*

Katsusin asjast naljaga üle saada, ütlesin, et dioodid nuputasid välja idioodid, Maša aga kui raadiotehnika spetsialist õpetab teda transistorit tegema ilma igasuguste dioodide ja trioodideta. Kuid vana varblast agnatega sisse ei vea. Ljonka solvus tõsiselt.

Polütehnilises karati mulle muuseas harja, et miks ma ei astu kohalikku instituuti, vaid Moskva omasse. Ei jäänud üle muud kui vastata: «Aga kuhu siis moskvalased õppima tulevad, kui meie siin kõik kohad ise täidame?» Nõndaviisi saigi minust MISI tudeng.

Õppida polnud raske. Seinad ja Maša aitasid mind jälgi terve talv otsa. Südamealuse võttis õõnsaks, kui sain kutse ilmuda suvisele eksamisessioonile. Kuni sinnamaani ei tahtnud tõemeeli nagu uskudagi, et olen esimest kursust lõpetamas ja lähen peatselt teisele, ühesõnaga, nõnda aste-astmelt jõuan kuue aasta pärast ka insenerini välja. Siis äkki tundsin mingi erilise jõuga, kui vastutusrikas on see sõna — insener, ja kui keeruline ta on. Erilise austusega mõtlesin naiste peale, et näiteks Maša nägi oma diplomi saamisega rohkem vaeva kui mina: tema pidi siis ka veel poisipõnniga jändama.

Nüüd sibab Aljoška juba vahvalt ringi, ronib ise laua ääres väikesele toolile ning ei söö mitte ainult lusika, vaid ka kahvliga, kuigi Maša on surmahirmul, et meie meesterahvas kahvliga endal silma peast välja torkab. Ja kui ta midagi räägib, siis tervete tsitaatide kaupa Kornei Tšukovski raamatust «Kahest viieni». See paneb sellepärast imestama, et lugeda ta ju veel ei oska ning mitte keegi pole talle rääkinud, mis selle raamatu sisuks on. Olga Nikolajevna käib nagu uni peale: «Kostja, sa pead kõik, mis ta ütleb, ilmtingimata üles märkima!» See on muidugi õige, et ma olen üliõpilane ja seega kohustatud loenguid üles märkima. Aga Aljoška pole ju veel professoriks saanud!

Ühesõnaga, mul vedas igas suhtes.

Aga te teate, et kui inimesel pikka aega järjepannu veab, siis harjub ta sellega ära. Ja talle ei tule enam ettegi, et elu äkki mõnes mõttes kätte võtab ja talle trääsa näitab. Samamoodi panevad mängurid Monte Carlos ruletile terve oma varanduse. Ja Ljonka kulutab loteriipiletite ostuks kogu raha, mis ta Mašalt gaseeritud vee ja jäätise jaoks saab. Asi algas sellest,

et kord ostis Ljonka üheksakümne kopika eest kolm piletit ja võitis ühel hoobil tolmuimeja, elektrihabemeajamismasina ja rubla. See meie noormehe hukka viiski. Tõmbas teine ka Slavka Burtsevi kaasa. Nüüd istuvad nad pärast iga loosimist ja tegelevad statistikaga: missuguste arvudega õnnepiletid kõige sagedamini lõpevad. Vastavalt siis ostavad pärast pileteid. Ja vastavalt siis ei võida mitte tuhkagi.

Sellega, et mul alati vedas, harjusin ma ajapikku ära. Kuid mitte selles mõttes, et oleksin hakanud ringi käima, lastes muretult vilet: ei minu elus hädasid ja õnnetusi ette tule. Ma olin kõigeks valmis, mäletasin hästi oma vaevarikast lapsepõlve — ja harjusin ära mõttega, et kõik inimesed elavad üldiselt võttes kenasti, et kõigil veab samuti nagu minul.

Ja ma poleks seda lugu paberile panema hakanudki, kui oleksin tahtnud üksnes seda jutustada, kuidas ma esmakordselt Moskvasse sõitsin. Eksamitele. Ma haarasin sule seetõttu, et äkki sattusin siin suurele õnnetusele, mis oli tabanud inimesi, kes minu ja Ljonka kombel samuti olid mõtelnud, et neil elus hirmsasti veab ja õnn neile enam ilmaski selga ei pööra.

Õppepuhkusele lisaks võtsin välja ka oma korralise. Võib konsultatsioonidel käia, Moskva raamatukogudes töötada ja — Maša ei andnud hingerahu — vaadata pealinna silmadega, mis õpikutest päris juhmid pole.

Ometigi oli vaba aega vähe. Aga kui ma Streltsovidega tutvusin ja kõige tähtsama neilt endilt kuulsin, mõnda asja aga oma silmaga nägin või pärastpoole pead tööle pannes taipasin, siis sain aru, et kõige selle kirjapanekuks pean küll ilmtingimata aega leidma.

Nõnda kogunes mul aegapidi hulk lahtisi lehti. Neist oleks võinud juba hakata jutustust kokku seadma, kuid ma ei teadnud veel, missugusele otsusele Vassili Aleksejevitš viimaks Muhhalatovi suhtes jõuab, lõppu aga oli siin kindlasti vaja «suurt» punkti. Ent siis tulid lennukiga peaaegu täiesti ootamatult Moskvasse Maša ja Ljonka, ning minu tudengielu, kus iga minut arvel, läks täitsa sassi. Eriti viletsasti edenes siis töö käsikirja kallal.

Ma seletan lähemalt, miks ma ütlesin, et Maša tuli Moskvasse «peaaegu täiesti ootamatult». Ammugi oli teada, et tal seisab ees komandeering Riiga, tehasesse

VEF. Raadio, elektrotehnika! Siis aga jäi kõik vakka. Äkki ärgati: tuleb viivitamatult komandeeringusse saata. Ja Maša lendas sedamaid välja, kusjuures pidi minasjus ka Moskvas lühiajaliselt peatuma. Ei ta jõudnud mulle telegrammiga teatadagi.

Aga Ljonka oli end temale sappa haakinud, nuianud sõdale selle reisi justkui autasuks üheksanda klassi eduka lõpetamise eest. Maša ei öelnud ära. Poiss on üldiselt ju iseseisev. Paras aeg. Pealegi ei satu ta niipeedi sellistesse suurtesse linnadesse, nagu Moskva ja Riia, ihuüksi. Polnud ta ju seni Krasnojarskist kuskile kaugemale saanud kui linnalähedase Maganski jaamani. Aga mõni vimka visata, see ei valmista meie Ljonkale mitte mingisuguseid raskusi, kuigi tal on juba üheksa klassi seljataga.

Ühesõnaga, nad sadasid mulle kaela sõna otseses mõttes taevast. Ja pealegi, nagu kõnekäänd ütleb — nagu välk selgest taevast.

Esimene küsimus: «Kuidas reis läks?» Teine: «Kuidas Aljoškaga on?» Ja kolmas: «Aga kuhu te mul siin ankrusse heidate?»

Reis läks muidugi hästi, kui mõlemad omaenda jalgadel seisavad ja minuga räägivad. Aljoškal on vanaema Olga Nikolajevna juures palju kindlam elu, kui tal oli, ütleme, minu ja Šura Koroljova hoole all. Aga kus meie rändurid Moskvas peavarju leidma pidid, see oli juba keerulisem küsimus.

Eriti Ljonka suhtes. Komandeeringut tal pole. Pass on küll juba olemas, aga Maša passis on märkus abielu registreerimise kohta Konstantin Barbiniga, ja löö või maha, aga Leonid Barbinit temaga ühes numbris elada ei lasta. Meie tudengite ühiselamusse pole teda samuti lihtne paigutada — komandant on nagu kalju. Jah, ega siin ausalt öelda olegi vaba koikut, ja pealegi kui Ljonkaga ühte voodisse heita, siis pead hommikul kohe hambaarsti järjekorda minema, et lasta oma lõualuule protees panna.

Jäi üle üksainus võimalus: paluda Streltsove, et nad Ljonka ajutiselt oma suvilasse öömajale võtaksid. Võib ka koos Mašaga. Kogunisti koos minuga. Streltsovid on külalislahked, avala hingega inimesed, nende verandale mahume kõik kolmekesi ära.

Ent siis tõstis mässu Ljonka. Inimesel hakkas piin-

lik. Tuleb välja, et me kahekesi viime ta ööbimispaika kui väikese lapse. Tal oli suur tahtmine Streltsovide suvilas elada, aga veelgi suurem tahtmine iseseisev olla. Siis võiks ta külastada mind ühiselamus ja Mašat hotellis, helistada talle telefoniputkast ning jätta valvesse kirjakesi edasiandmiseks. Ühesõnaga — elada Moskvas täisverelist elu, et pärast oleks, millega Slavka Burtsevi ees uhkeldada.

Maša kehitas õlgu, ütles:

«Ma ei tea, kuidas sina, Kostja, aga mina saadaksin sinna küll Leonidi üksinda!»

Noh, mina olin muidugi sellega päri.

Sõime koos lõunat ja ajasime juttu. Meil õnnestus Maša suure surmaga võõrastemajja paigutada ning siis andsin ma Ljonkale Streltsovide jaoks kirjakese kaasa ja saatsin ta raudteejaama.

«Sõidad kahekümne kolmandal kilomeetril asuva perroonini,» seletasin talle. «Mööda jalgrada, mis raudtee kõrval jookseb, tuleb astuda umbes viisteist minutit. Siis näed väikest aasa ja kitse köies. Sel kohal pööra paremale — Kase põiktänavasse. Vassili Alekse-jevitši suvila on number neliteist. Naine on tal Veronika Grigorjevna, tütar — Rimma. Homme ole rongiga kaheksa nelikümmend seitse Moskvas tagasi nagu viis kopikat. Maša tuleb sulle siia vastu. Said aru?»

«Sain aru, Kostja. Aga mis ma siis teen, kui kitse köies ei ole? Äkki jõuab pererahvas ta enne koju viia?»

«Siis tee, nagu tahad. Õige mul: mina ise, mina ise! Aga misjaoks ma Kase põiktänavat ja suvila numbrit nimetasin? Unustasid? Ainult kits jäi meelde?»

Ljonkal läks nägu naeru täis.

«Ei, ei unustanud. Sa, Kostja, tahtsid mind selle kitsega lihtsalt nöökida. Leiaksin Streltsovid igal juhul üles. Slavka Burtseviga me parempoolse kalda linnaosas sedasi . . .»

Ühesõnaga, saatsin poisi teele. Ei see kao kuskile. Läkitasin temaga Rimmale sefiirikarbi, ta armastab hullupööra sefiiri. Juhtusin nägema veel sidrunhapet, ostsin seda ka, andsin Ljonkale kaasa. Seda juba Veronika Grigorjevna jaoks. Kurtis teine, et nende suvitusasula poes pole sidrunhapet ammu müügil olnud.

Nüüd siis paar sõna, esialgu mitte rohkem, sellest

perekonnast, sest terve raamat ju peamiselt temast kirjutatud saabki. Niipea kui ma ütlen, kes see Streltsov sihuke on, on asi korrapealt klaar. Vassili Alekse-jevitš oli üksvahe Krasnojarski elanik, oli meie laeva-ehitusülema sõber ja on tema kaudu läbi ja lõhki tuttav kogu Barbinite «perekonnaga». Aga praegu on ta Moskva katsetehase direktori asetäitja.

Esimest korda viis mind oma suvilasse Veronika Grigorjevna, temaga saime kokku juhuslikult, elektrirongis. Hakkasime juttu ajama. Ja pärastpoole muutusin ma Streltsovide peres nii-öelda omaks inimeseks. Vana tutvuse poolest. Ja üleüldse.

Ljonka oli hommikul elektrirongiga Moskvas tagasi nagu viis kopikat. Maša läks talle vastu ja koos ilmusid nad raudteejaamast otsemaid minu juurde instituuti, et saaksime ühisel nõul ja jõul plaani pidada nendeks päevadeks, mil Maša veel Moskvas viibib.

Kuid Ljonka kuulutas juba käigu pealt, et Riiat pole nüüd talle enam tarviski. Mingu Maša ilma temata. Hakkad kahte jänest taga ajama, ei saa ühtegi kätte. Parem Moskvas ringi vaadata nagu kord ja kohus. Streltsovid olid teda väga lahkelt võõrustanud ja talle öelnud, et võib nende suvilas elada, niikaua kui himu on. Rimma oli uusi grammofoniplaate mänginud, Veronika Grigorjevna aga lubanud talle näidata kõike huvitavat, mis pealinnas iganes leidub. Tänaseks oli andnud juba pääsme näitusele, homseks aga Relvapalatisse. Pärastpoole nad üheskoos . . .

«Ma tean, Kostja, alati kukub sul nii välja, et pole aega. Mašal pole samuti aega. Nii et küllap mina pean siis või Maša käsul muudkui ainult nurgast nurka marssima hakkama. Veronika Grigorjevna aga . . .»

Vana laul! Mašaga või vanema vennaga kuskile minnes on ta ikka «nagu vahialune», aga kui muude inimestega, siis pole häda kedagi. Ent kas Streltsovidel sellest kergem on?

«Tuleb välja, Kostja, et sul on siin imekenad sõbrad!» sõnas Maša.

Ning mina langetasin vaikides pea. Õigus!

Näitusel oma tahtmist mööda ringi jalutanud, sõitis Ljonka hilisõhtul oma «23-ndale kilomeetrile». Meist lahkudes küsis ta muuseas millegipärast:

«Kostja, ega sidrunhape mürgine ole?»

Sain asjast aru:

«Noh, kui sa siiamaani hinges püsid, tähendab, näed ise, et pole mürgine.»

Ta naeratas salapäraselt.

«Kostja, aga kui sa saad, siis osta Rimmale uuesti sefiiri ja Veronika Grigorjevnale sedasama hapet.»

Mida küll temaga peale hakata! Pistis kinni kingituseks saadetud sefiiri. Ja läks gaseeritud veelt üle paljale happele.

Ljonka minema saatnud, läksime Mašaga Kultuuriparki. Kaua aega kõndisime vaiksetel teeradadel. Ning ma jutustasin Streltsovidest.

Äkki tuli sahmakas sooja vihma ja ajas meid Lõbustuspargi viimasesse soppi, ühe tohutu suure laiavõralise puu alla.

Vilkusid kauged tuled. Kõrvu kostis vaevukuuldav muusika. Suured vihmapiisad krabisesid laiadel kobrulehtedel. Puu tüvi polnud mitte päris sirge, kuiv oli siin ka veel sellepärast, et me tihedalt teineteise ligi hoidsime.

Ning jälle ma jutustasin Mašale Streltsovidest. Ütlesin, et ei või seda raamatut kirjutamata jätta, kuigi praegu veel ei tea, kuidas seda lõpetada, sest et ka elus polnud selle loo lõpp veel kindel. Maša oli minuga täiesti päri. «Sellest peab küll raamatu kirjutama.» Ja üheskoos püüdsime sündmuste käiku uuesti silme ette tuua.

Maša ütles:

«Aga tead, Kostja, raamatu lõpp peab sulle siiski juba varem selge olema. Muidu on raske kirjutada.»

«Palun väga,» kostsin, «kui peab, siis peab. Mulle näiteks on loo seaduspärane lõpp ülimalt selge. Kindluse mõttes võiksin kogunisti lõpust peale hakata. Nüüd teevad palju kirjanikud nii. Üks lõpp, õigemini algus, on näiteks säärane: «Kui ma õlaga viimaks ukse siiski sisse jõudsin lüüa, märkasin põrandal...» Ja edasi võib seejärel, mõistad isegi, kõik tagaspidi lahti kerida.»

Kuid Maša ei jäänud minuga nõusse.

«Esiteks, Kostja, ei usu ma, et tegelikkuses säärane lõpp olla v õ i k s, veel enam aga, et see olema p e a k s. Teiseks, niimoodi algavad ainult kriminaalromaanid, sina aga oled kohustatud kõnelema mõnede kaasaegsete

dest Quijotede lihtsast, inimlikust draamast. Ja kolmandaks — seekord muuda tingimata kõik ees- ja perekonnanimed ja ära kirjuta esimeses isikus, sest siin, sündmustikus eneses, pole sina ju sugugi kõige tähtsam tegelane.»

Tundsin end pisut puudutatuna. Just täpipealt nõnda oli Tumark mulle eelmisel korral soovitanud Šura Koroljovast kirjutada. Kuid Maša polnud mulle tollal oma tahtmist peale surunud. Miks ta siis nüüd selle asja peale teistmoodi vaatab?

«Aga, Maša, ma pole ju iial kõige tähtsam tegelane olnudki, ma lihtsalt kirjutan avameelselt, midagi varjamata kõigest, mida ise hästi tean ja näen. Siis on mul esimeses isikus kergem kirjutada.»

«Ütelge mulle, oh sandid ja pimedad, kus, millal ja missugune suurmees on valinud enesele säärase raja, mis hõlpsam ja hästi tallatud...»» deklameeris Maša pilkavalt. «Aga tuleb ju ka Streltsovidele mõtelda. Siin on sootuks teine asi kui Šura Koroljovaga. Pealegi pole sa siis, kui sa esimeses isikus kirjutad, tihti küllalt tõsine. See ei meeldi kaugeltki mitte kõikidele lugejatele.»

«Mul ükspuha,» tähendasin tõrksalt, «kas esimeses või kolmandas isikus, olgu või neljandas, aga mina ennast peitma ei hakka. Pole tahtmist peita. Ja las nad peavad mind irvhambaks. Aga silda üle Jenissei ehitasin koos poistega ka mina. Ja Šura Koroljovale läksin hädas samuti appi, Šahvorostovil aga sai õige kõvasti sarvist kinni hakatud. Ja Streltsove olen ma lihtsalt kohustatud abistama...»

«Noh, aga miks sa minu ees kehklema kipud? See tuleb ju samuti esimeses isikus, Kostja! Hea küll, hea küll, tee, nagu tahad. Aga siiski pole sul õigus, et esimeses isikus on kergem kirjutada. Eriti neil juhtudel, kui autoril, nagu öeldakse, oma kangelaste elusse sissevaadet ei ole. Aga kolmandas isikus võib tõde väärata vabalt lõpuni mõtelda ja oletada nii mõndagi.»

«Hästi, Maša, ma olen nõus ära muutma kõik ees- ja perekonnanimed, olen valmis ka raamatu kolmandas isikus kirjutama, aga ainult need kohad, kus ma ise tegelaseks ei ole. Ilmvõimatu on mul iseennast teise nimega nimetada ja enda kohta «tema» ütelda, otsekui oleksin vedru välja visanud ja peaksin mingisugu-

sel võhivõõral Barbinil teisest ilmast silma peal. Las ma jään ikka enesele alles.»

Vihma valas nagu oavarrest ja nüüd olid meie jalad ka juba jõudnud märjaks saada. Kuid läbi vihmaliniku vilkusid endiselt kauged tuled ja ikka niisama vaikselt mängis muusika. Järsku tekkis mul tahtmine, et Mašagi saaks osa sellest meeleolust, mida kavatsen oma raamatus talletada.

«Kuule, Maša, luba, et kujutan sulle praegu üht stseeni. Prooviks. Kolmandas isikus. Võimalik, et just sihukese stseeniga tuleks alustada, võttes arvesse et see on loo lõpp.»

Sulgesin silmad ja hakkasin jutustama:

«Mees istus laua kohal kumaras. Tuba oli pime. Selgesti kostis seinakella tiksumine. Toa kaugemas nurgas krõbistas hiir. Oli tunda hallituse lõhna.

Aknast langes sisse ähmjas kiirtekimp, joonistas ukse juurde valgele seinale vildaka nelinurga. Aknaklaasid olid rõsised, veeniredest kirjatud, ja hele laik ukse juures tundus kinoprojektorist ekraanile paisatud väändunud pildina.

Mees võpatas. Ajas erksalt kuulatades kaela õieli ja lausus tasa:

«Ei, see on lihtsalt niisama.»

Ja läks akna juurde.

Valgus tuli naabermajast, üle tänava. Tänavaga risti olevast pihtaiast langes ebamäärane, hambuline vari. Märja maa konaruste tõttu üksteisest eraldatud veeloigud läiklesid. Tänava lõpp kadus valgesse, sumbesse uttu.

«Kas ära minna?»

Mees tõmbas hooga lahti eeskoja ukse. Üksikud suured harvad vihmatilgad trummeldasid monotoonselt. Rasked piisad pääsesid katusel liikuma ja voolasid heleda solinaga mingisse anumasse. Mees heitis pilgu selja taha, toa tühja pimedusse, ning kargas ust kohkunult kinni lüües välja trepile.

Õues oli väga pime. Pilved, mida üldse näha ei olnud, lasusid madalal maa kohal.

Kogu aeg üles vahtides läks mees trepist alla. Kohe kleepus püdel savi ta saabaste külge. Edasi astuda oli ebamugav: jalad kas lihkusid libedail mullamügerikel või vajusid vastikult lirtsudes sellesse venivasse vede-

lasse lõgasse. Ning nende väljakiskumisega oli tükk tegemist.

Hoovi tagasopis vohas puju ja malts. Kõrged märjad varred surusid endid tihedalt vastu jalgu ning mees tundis läbi riiete teravat külma. Üle selja jooksis äkiline vabistav värin. Ihule tõusis kananahk. Niisama tarkiv ja kare, kui olid riiete voltidesse sattunud maltsamarjad.

Vihmakrabin katusel muutus järjest tihedamaks. Kuskilt kaugemalt kostis summutatud pladinat — paduvihm sagas sügavates loikudes.

Mees pöördus tagasi, kiskus ukse tigedalt lahti ja jooksis eeskotta just sel hetkel, mil raske vihmarõõne majani jõudis.

Mees seisatas kõhklevalt. Läks käsikaudu kobades riidevarna juurde. Võttis sellelt ja tõmbas õlgadele presendist vihmamantli. Sealsamas aga heitis selle põrandale.

«Pole kuskile minna...» Võttis mantli üles ja viskas uuesti põrandale. «Kurat küll!...»

Nuuksatas raskelt ja haaras juustest kinni.

Ja äkki hakkas sagima. Ruttas kirjutuslaua juurde, tõmbas laeka välja ning puistas selle sisu põrandale laiali. Laeka lükkas jalaga eemale, ilma et oleks kummardunud. Otsis taskust ärakäkerdatud suitsupaki. Vihmaladinat kuulatades pani suitsu ette. Ja samas sülgas paberossi suust. Toetas pea vastu aknapiita.

Rõsistelt aknaklaasidelt voolasid alla pimedusse laiad veejoad. Mees pöördus ringi. Kogemata puudutas tema käsi sealsamas laual avatuna seisvat grammofoni. Membraan krõksatas. Vaiksel ja malbel värinal kostsid gavoti esimesed taktid.

«Kui umbne!» sosistas mees kaelust avades. «Jumal, kui umbne!»

Ta andis aknaraamile rusikahoobi. Klaas klirises kildudeks. Värsket õhku ahnelt sisse ahmides võttis mees kuue küljetaskust püstoli. Tegi pöidlaga kerge liigutuse ning vajutas jahedalt ja õrnalt päästikule.

...Katkisest aknast pritsisid sisse üksikud harvad vihmapiisad. Teispool tänavat asuvas majas kustus tuli. Ja kohe kadus valguslaik ka valgelt seinalt. Pilkases pimeduses kostis veel mõne viivu vältel aeglane, mahe meloodia. Siis aga käis vedru maha ja plaat peatus...»

Maša ei lausunud musta ega valget. Tegin silmad lahti. Vihmasadu oli järele jäänud. Kuid kauged tulukesed olid samuti millegipärast kustunud. Meie ümber oli pilkane pimedus. Ka muusika seal eemal ei mänginud enam.

«Sulle ei meeldinud, Maša?»

«Ma ei saa aru, kelle kohta sa seda kirjutad! Keda sa silmas pead?»

«Keda? Mitte kedagi. Vale, ebaõiglus — neid pean ma silmas. Ja tahaksin, Maša, et minu meeleolu ja suhtumine tugevates värvides esile tuleksid. Ei saa ma leppida sellega, mis on sündinud!»

«Aga peab ju suutma ennast valitseda,» ütles Maša. «Fakte ei saa tuju järgi niisugustes värvides esitada, mis nad täiesti ümber muudab. Liiatigi on see sulle ka stiililt võõras. Ülearu palju sümboolikat. Näiteks sumbunud õhk, pori, püstol. Ja raamatu pealkiri ise — «Aeglane gavott» . . .»

«Raamatu pealkiri on väga täpne!» tähendasin. «On vaja kontrasti.»

«Ma ei tea, Kostja, kuivõrd keerukas Streltsovide draama ka ei oleks, elu seisab ju alati lootuses. Ning inimesed võivad ja peavad Vassili Aleksejevitši mõistma, ilma et see oleks liiga tumedates värvides antud. Sinu asemel, Kostja, katsuksin kirjutada leebema, rahulikuma raamatu. Ja pealkirja paneksin sellele kontrastiks vastuoksa robustsema. Näiteks «Kitse molu».»

Maša hakkas omakorda jutustama. Esiotsa ma tõstsin mõttes mässu. Pärastpoole andsin alla.

Kogu öö kaalusin mõttes seda, mida Maša oli öelnud, ja hommikul katsusin paberile panna. Asi edenes. Mõtted ju kaotsi ei lähe — nad on minu omad! Ja Maša intonatsioonidega ning «kolmanda isikuga» harjub ära.

Nõnda ma siis alustasin tööd selle raamatu kallal, niipalju kui eksamid ja Moskvasse pidama jäänud Ljonka mahti andsid, ega alanud seda raamatut mitte lõpust, vaid nagu mulle rohkem konti mööda — päris algusest.

Teine peatükk

MOSKVA PALGE EES

Moskva oli sinkjashalli suitsuvine varjus. Harukordselt lähedal, kui otse alla vaadata, lastes pilgul aeglaselt kombata Lenini mägede järske, kevadise roheluse kaetud nõlvu. Kujuteldamatult kauge ja koguni maakera kumeruse taha kaduv, kui samasuguse kärsitusega tõsta pea ja teha katset hallis hällivas vines silmapiiri tabada.

Ja seetõttu, et ei läinud korda leida linna kõige lähemat ja kõige kaugemat äärt, tundus, et musttuhat tänavat, mis sellest kivimajade rägastikust risti ja pöiki läbi jooksid, on päris ilmaaegsed — ükskõik, missugust tänavat pidi inimene ka teele ei asuks, Moskvast ta ikkagi välja ei jõua, sedavõrd ääretu on see linn. Niimoodi paistis siit, mägedelt, millest kõrgemale tõusid vist küll ainult ažuursed raadio- ja televisioonimastid ning ka ülikooli kuldne torniteravik. Isegi iidne Kreml oma pilvepiirile pürgivate nooljate tornimürakatega, kirikutega ja Ivan Veliki kellatorniga jäi nendest allapoole.

Muide, Moskval on veel üks koostisosa, millele juba miski silmi ette ei anna. See on Moskva taevas, siinseal reaktiivlennukite jäljetriipudega hõbedaselt kirjatud. See taevas, rahulik ja sügavsinine, köidab pilku kõige enam.

«Ei, saad sa aru, Volodja . . . Saad sa aru . . .» Aleksandr surus peod meelekohtadele, seisis viivu ja sirutas siis käed impulsiivselt välja. «Mäletad, Herzenil oli: «Päike oli loojumas, taamal sätendasid kirikute kuplid, linn laius mäe all, kaugusse kadudes. Värske tuulehoog paitas meid . . .» Õigus, eks nüüdki ole nõnda?»

«Minul tsitaadid peas ei püsi ja neid sõnu ma ei mäleta. Aga ma tean, kuskil siin, endistel Varblasemägedel, andsid Herzen ja Ogarjov kord vandetõotuse, et nad kogu oma elu rahvale pühendavad,» lausus Vladimir ning pisut Aleksandrile naaldudes müksas teda kergelt õlaga.

«« . . . nii me seisime, õlg õla vastu. Siis äkki embasime teineteist ja, silme ees kogu Moskva, andsime

vande pühendada kogu oma elu võitlusele, mille olime valinud,»» lausus Aleksandr aeglaselt. «Nii on see Herzenil öeldud.»

«Tindinina! Tuupur!» puhkes Vladimir heasüdamlikult naerma.

«Ei. Sa ju tead, kuidas ma tuupimist alati vihanud olen. See aga on seepärast meelde jäänud, et sõnad on ju erilised, ülevad. Niisugused sõnad lähevad alati südamesse.»

«Öeldud olid need samuti ülevas toonis!»

«Ja mis sellest? Olgu! Kas on siis parem mõnes restoranilauas komejanditada? Pärast jääd üksi, tuulutad mälusoppe ja hakkab jõle vastik.»

«Me elame maa peal, Saša...»

«Ainult maa ju sigitabki kõik selle, mis on kaunis!»

«Aga kaabakaid samuti,» puhkes Vladimir jälle naerma. «Ma mõistan. Sa teed ettepaneku, et me kordaksime Herzeni ja Ogarjovi vandetõotust pühendada oma elu võitlusele, mille oleme valinud. Oivaline! Aga kas sa seda pole välja selgitanud, mis kasvu olid Herzen ja Ogarjov? Ja mis kasvu oleme meie?»

«Jäta kometimäng!»

Vladimir muutus tõsiseks. Ta libistas uuriva pilgu üle Aleksandri näo, seejärel aga pöördus Moskva selle osa poole, mis teispool Moskva jõge asus ja Lužniki puhaste avaruste taga ääretutesse kaugustesse kadus. Läbi suitsjashalli udu helklesid kõige rohkem Kremli kirikute kullatud kuplid. Otsekui püüdes loojuva päikese viimaseid kiiri tervenisti endale haarata, tungisid esile rasked kõrghoonelahmakad. Nende kohal keerles tuviparvede valge tuisk. Ringraudtee järsul tammil liikus ilmatu pikk kaubarong: tsisternid, tsisternid, seejärel lahtised platvormvagunid, koormaks kõrged valged kastid ja tagaratastele tõstetud autod, siis jälle tsisternid.

«Tõotagem!» sõnas Vladimir tasa. Ja ulatas Aleksandrile käe.

«Moskva palge ees! Kodumaa palge ees!» vastas Aleksandr pidulikult. «Tõotagem, et me oma head nime millegagi ei määri ja pühendame kogu oma elu võitlusele inimeste õnne eest! Olgem ausad ja õiglased kõiges.»

Ta sirutas ennast ja tegi kohmaka katse Vladimirit sülelda, ent see pani pahaselt küünarnuki ette.

«Hea küll! Me pole teatris. Tuleme toime ka ilma kaunite žestideta.»

«Vandetõotus peab olema nagu tõotus kunagi,» tähendas Aleksandr süüdlaslikult.

«Tuleb meelde, Herzen kirjutas, et ta omaenda tõotustki hiljem teatraalseks on pidanud. Mis mõtet on siis meil sada aastat hiljem klassikute vigu korrata?»

Aleksandri nägu tõmbus pilve.

«Volodja, aga milleks jälle see kometitegemine? Oleme siin ju ainult kahekesi.»

«Meie tõotuse mõttest ma lahti ei ütle,» lausus Vladimir laisalt. «Minu mälu on kehv ainult võõraste isitaatide suhtes, oma sõnu aga pean alati hästi meeles. On sellest vähe?»

«Ei, muidugi...»

«Sina tahad, et ma põlvili laskuksin, külmale mõõgaterale suud annaksin, pärgamendile oma verega kirjutaksin? Ma ju teeksin seda, Saška! Teeksin, kui.. Kui oleksime siin tõepoolest ainult kahekesi. Meie aga seisame — sa vaata! — «kogu Moskva palge ees». Ning mind ja sind peetakse samuti kõikjalt silmas. Tead ju küll, et inimeste seas armastan ma kangesti kometit teha, kuid avalikku vandetõotust andes ma siiski laadatolaks ei hakka...»

«Kas siis...»

«Ajad on nüüd teised, mitte herzenlikud.» Vladimir lämmatas juba eos kõik Aleksandri katsed paariks sõnakski suuvooru saada. «Kahekümnes sajand, teine pool. Füüsika, keemia, suured kiirused, suured energiad, suur kt. Maakeral läheb nüüd kõik lihtsamalt, rohkem maa moodi. Ära kurda Herzeni aegu taga, Saša! Ja lakka oma inglipilguga sihtimast Kremli kirikute kupleid. Kodaniku kohus kodumaa ees jääb kõikidel aegadel ja epohhidel vankumatult muutumatuks.» Ta patsutas Aleksandrile õlale: «Tead mis, parem istume trollibussi ja kinnitame mõnes kenas kohas oma vandetõotust. Rangelt meie päevade vaimus, mitte verega, vaid pudeli saperaaviga. Ära punni vastu! Muidugi teen ma kometit. Ent jäta mulle siiski mu kometimäng. Selles olen ma mina ise ja selles on kogu mu elu!»

Ta tõmbas Aleksandrit varrukast, endamisi itsitades ja vandeseltslaslikult silma pilgutades. Aleksandr

raputas eitavalt pead, äigas laubalt sõnakuulmatu juuksesalgu.

«Ei maksa sedaviisi, Volodja... Ei maksa... Kuidas sa aru ei saa? Noh, lase lahti! Kuhu sa mind tirid?»

Vladimiril oli jälle tõsine ilme.

«Kas ma saan aru? Kõigest saan aru, sõber Aleksandr Ivanovitš...» Ta pahvatas laginal naerma. «Kae kuradit, ees- ja isanimi on sul ju täpselt samad mis Herzenil — Aleksandr Ivanovitš. Varem pole seda nagu märganudki. Aga minus pole küll midagi ogarjovlikku... Noh, hea küll, hea küll, ma saan kõigest aru. Kuid täpselt kell üheksa kakskümmend minutit ootab mind ühel nurgal sinulegi hästi tuntud Rimma. Kui siin veel pisut aega viita, riskin ma sellega, et ilmun kohtamisele ainuüksi iseendaga. Rimma ei oota minutitki. Läki, Saška! Läki, Aleksandr Ivanovitš!»

«Kas kutsud mind restorani või...»

«Ei mingit vasturääkimist! Raudne loogika: algul Rimma järele, pärast aga restorani. Õigemini — kohvikusse. Ja-ah, kolmekesi! Pühendame ka neiu oma pühasse vandetõotusse. Ta on seda väärt. Jeanne d'Arc! Püha. Ja sõjakas. Kannab siloonpluusi, kuid pluusi all soomussärki. Tuled?»

«E-ei...»

«Kuidas tahad... Aga mina ei saa, olen lubadusega seotud. Kuula: aadress on kohvik «Andromeeda». Noortekohvik. Seetõttu ei tulegi mingit purjutamist. Rimma ei luba. Ja minagi ei luba endale tema juuresolekul. Jutt saperaavist konjaki alltekstiga oli lihtsalt nali. Kui ringi mõtled, tule järele! Hoian sulle kohta.» Ning juba minekul lisas: «Aga meie vandetõotust — kuula, ütlen seda veel kord — ära kometitegemiseks pea. Igal juhul enda suhtes mitte. See passib sulle väga hästi ka elukutse poolest.»

Aleksandr seiras pilguga tema sirget, tugevat, otsekui valatud selga. Jälgis mittekurja kadedusega, kui Vladimir vabal ja pikal sammul punase tule ajal ületas sõidutee, ilma et oleks tema suunas kihutavate autode poole peadki pööranud. Miilitsamees oli kaugel, vilistas, ähvardas triibulise sauaga. Vladimiril polnud sellest nähtavasti ei sooja ega külma. Rahumeeli hüppas ta trollibussi, mis parajasti peatusse veeres.

Tuhmusid Kremli kuldsed kuplid. Oma värvivärs-

kust kaotades valgus suitsune purpur majade kohalt ühtlase vöödina üle kogu silmapiiri; äsja oli majade vahele vajunud, silmist kadunud loojuva päikese tulekera. Näis, nagu poleks hämarus langenud linnale, vaid, vastupidi, kerkinud aegamisi tema sügavatest tänavatest ja ujutanud musta pimedusega üle kogu maa-ala, mida pilk hõlmata suutis. Seejärel süttisid kuidagi korrapealt arvutud elektrilampide keed, mis pimedust eemale ei tõrjunud, vaid seda ainult teravamalt rõhutasid. Mootori tumedal tüminal ja otsekui vedades enda taga kuldset sära, ronis mööda Moskva jõge edasi lõbusõidukutter.

Vaimustatult vaatas Aleksandr linna uut, öist nägu, mis oli kuidagi eriti üllas ja rahulik.

Oli naiivne ja rumal äkitselt sentimentaalseks muutuda. Küllap Vladimiril on õigus. Praegu pole enam Herzeni ajad, mõttelaad on põhjalikult muutunud. Ning vandetõotuste rituaal pole enam endine. Herzengi oli ju oma nooruslikku vaimustuspuhangut hiljem üksnes kirka naeratusega meenutanud — mitte ainult see tõotus polnud määranud tema ja Ogarjovi edasist eluteed. Kas nad oleksid andnud teineteisele tõotuse «Moskva palge ees» või poleks nad seda teinud — niikuinii oleksid nad oma üritusele truuks jäänud. Pole vaja ilusaid žeste ja suuri sõnu seal, kus kõik on mõistetav ka sõnadeta.

Veel naiivsem ja rumalam on enda ja Herzeni vahele tõmmata võrdlusjooni, kuigi kaugeid. Vladimiril oli jälle õigus. Nagu öeldakse, mastaabid pole enam need. On muutunud võimalused, on muutunud ideed. Herzen ja Ogarjov valmistusid revolutsionääride saama. Tema aga on tavaline rahandustöötaja. Elukutse, mida on võõras noorteseltskonnas isegi piinlik nimetada. See on peaaegu seesama, kui öelda: «Olen poemüüja.»

Aga tegelikult... Tegelikult on suur printsipiaalsus, piiritu ausus, kodanikutunne ja õilsus ju inimese iseloomuomadused ega saa üldsegi olla tunnuslikud töökohale või ametialale. Meie maal töötavad arvealal miljonid inimesed. On nad pedantsed tindininad, registraatorid või loojad? Formalistid, seaduseväänajad või vastutavad isikud, riigi huvide kaitsjad? Üksköik, kellelt sa seda küsid, naerdakse: «Te murrate

sisse lahtisest uksest! Vabandage, kes võiks hoopkaupa kõiki arveala töötajaid registraatorite, pedantide ja seaduseväänajate kilda arvata? Teie fantaasia on haiglane, kulla mees!»

Aga tegelikult... Tegelikult oleks siiski tohutult parem, kui taskus oleks elektriinseneri diplom nagu Vladimiril. Ükskõik missugune inseneridiplom! Või arsti või isegi pedagoogi oma. See on seletamatagi selge.

Noh, aga kui kõrvale heita kõik alandavad haletsused ja kahtlused, et oled oma tee valesti valinud? Ning sammuda edasi seda rada, mida mööda juba astud.

Jah, jah, just sellepärast, üksnes sisemiseks protestiks omaenese rahulolematuse vastu oli ta häälekalt kuuldavale toonud selle vandetõotuse, võtnud omaks Herzeni surematud sõnad. Sõnad ja kirglikkuse, millega ta nüüd «Moskva palge ees» oli kohustunud olema inimene-võitleja. Sõltumata diplomist, sõltumata elukutsest, sõltumata sellest, et ta arveosakonna raamatupidaja oli. Või pigem just selle tõttu, sada korda just kõige selle tõttu. Nõnda ja üksnes nõnda!

Aga miks ei võiks sellest veelgi juttu teha? Volodja Muhhalatov on tark poiss.

Vladimiriga olid nad ühevanused ja lapsest saadik sõbrad. Pärastpoole paiskasid saatus ja rasked kõrgemasse kooli pääsemise konkursid nad eri linnadesse. Aga nüüd on nad juba teist aastat uuesti koos. Ühes tehases. Ikka endised. Aga ka midagi uut on mõlemas. Mehelikku, kangekaelset. Ent Vladimir on tõesti tubli poiss, on konstrueerinud isegi mingi ebatavaliselt mahuka ning seetõttu ökonoomse akumulaatori...

Aleksandr vaatas kella. Kõigest veerand üksteist. Aga kohvikusse «Andromeeda» jõuab kahekümne minutiga.

Kolmas peatükk

KOHVIK «ANDROMEEDA»

Silte lugematagi võis juba üsna kaugelt ära arvata, kus kohvik «Andromeeda» asub, sest tema alumiiniumist ja klaasist ukse kõrval paistis silma kaunis

kenake järjekord. Ent mitte uniselt liikumatu, nagu tavaliselt enne kaupluse avamist, kus hommikuti väikestes kogustes tuleb müügile mõnda defitsiitset kaupa; see järjekord siin oli lõbus, jutumaias, ei püsinud hetkegi rahulikult paigal, vaid nihkus alatasa edasi, mõnikord arusaamatu kiirusega troppi kogunedes. Sel hetkel, tähendab, avanes kellelegi selle tõotatud paiga uks.

Aleksandr aeglustas sammu ja liigutas häbelikult oma tihedaid, kraele ronivaid juukseid. Ta mõtles lootust hellitamata: «Millal siin asja saab! Näe, kuidas nad siia kipuvad. Kas õhtul on üldse kunagi võimalik noortekohvikusse pääseda? Küllap vist ei saanud ka Volodja ja Rimma sellega hakkama ning läksid mõnda restorani.»

Kuid ikkagi, rohkem korra mõttes ja et süda puhas oleks, võttis ta nõuks ivake aega ukse taga trügida. Ehk näkkab...

Tihtipeale oli talle õnn just sel kombel naeratanud. Naljakas mõelda, kuid isegi töökoha Moskvas, ja sugugi mitte kehva, oli ta saanud, kui läks niisama hea õnne peale Streltsovi juurde koju. Siberi rahanduse ja ökonoomika instituudis, kus Aleksandr oli õppinud, oli Streltsov — erialalt küll elektrik — tollal ka uue arvutustehnika loenguid pidanud. Seal nad tutvusidki, ja tundus, et küllaltki pealiskaudselt. Seejärel kutsuti Streltsov ära Moskvasse ja nimetati spetsiaalse katsetehase direktori asetäitjaks. Tema aga, Aleksandr Marinitš, sai kolm aastat hiljem vabadiplomi ning tal polnud loomulikult mitte midagi sünnikoju tagasipöördumise vastu. Nõnda oligi ta tookord lihtsalt niisama heast peast Streltsovi poole sisse astunud ja siis Vassili Aleksejevitši kirjakesega kaadriosakonda läinud...

Volodja Muhhalatov oli polütehnilise instituudi kaks esimest kursust hoopis ühes teises linnas lõpetanud, seejärel aga osanud asju nõnda seada, et ta pealinna, Baumani-nimelisse kõrgemasse tehnikakooli üle toodi. Ja diplomi sai ta koos suunamisega Kaug-Itta. Kuid erakordse võimsusega akumulaator, mille ta diplomitööd tehes välja oli nuputanud, sundis teda samasuguse erakordse võimsusega, peaaegu nagu vastu Volodja enda tahtmist, jääma Moskvasse, nii et temast

sai ühe laboratooriumi juhataja sellessamas katsetehases. Kogu asi seisis selles, et diplomitöö tegi Vladimiri korrapealt tuttavaks ka Streltsoviga, kes talle konsultandiks oli. Ja pärastpoole oli just Vassili Aleksejevitš see, kes Kõrgema Hariduse Ministeeriumiga asjad jutti ajas ja Vladimiri oma tehasesse tööle võttis. Vladimir oli tookord öelnud, et see on temast väga kena: küllap nüüd selles tehases ka midagi niisugust ära tehakse, millest Streltsovgi võib veel õppida.

Marinitš kõndis tasahilju ja vaatas sisse kohviku laiadest, sinkja «päevavalguse» tulvas akendest. Üldiselt poleks ju paha siin üheskoos tund-poolteist istuda ja läbi kõrre imeda jahedat maasikakokteili plombiiriga. Noh, aga kui nälg näpistab, siis on võimalus tellida ka head karbonaadi krõbedate kartulitega. Ja oletame, et kogunisti koos saperaaviklaasikesega, mis Volodja Muhhalatovile nii meeltmööda on. Siin käivad luuletajad oma uusi, avaldamata värsse lugemas ning noored heliloojad ja lauljad esitavad uusi laule. Oivaline! Ning saab ka tantsida...

Korraga ta peatus. Kujuta ette! Volodja ja Rimma istusid tillukese laua taga, täitsa akna all, parimal kohal. Ning ainult kahekesi. Aga saal on rahvast puupüsti täis ja ukse taga läheb järjekord järjest kärsitumaks. Volodjal pea jagab! Tõeline talent!

Ent kuidas sisse saaks? Ta koputas aknale. Vladimir pöördus tema poole, tegi käega rahustava liigutuse: «Üks hetk!»

Ja juba oligi ta uksel koos kohviku nõukogu valvekorras oleva liikmega, kes punase sidemega varrukal nagu müürilõhkujaga rahvasummas teed rajas. Järjekord tõstis ärritatult häält:

«Kuhu?»

«Ärge laske!»

«Meie seisame siin juba tund aega, see aga jõuab vaevalt kohale, kui juba...»

Vladimir kallutas pea ühele küljele ja seletas eleegilisel toonil:

«Seltsimehed, inimene käis kodus raha järel. Noh, vahel juhtub ju: unustasime... Aga tasuma peab. Kõik on juba laual. Saša, tule nüüd!»

Valves olev nõukogu liige, punane side varrukal,

alustas järjekorraga keerukaid diplomaatilisi läbirääkimisi.

Aleksandrit lauda istuma pannes lagistas Vladimir südamest naerda.

«Pole viga, küll Valentin nad maha rahustab. Igas asjas on nuppu vaja, Saša. Mõnel pool inseneritarkust, teisal aga lihtsat, igapäist taipu. Arvad, et oli kerge seda lauda saada? Su nägu on nii hämmeldunud. Mis sa tühja! Ah, sa vist hõljud alles pilvedes?» Ta võttis, nagu oleks see mingi ese, laualt Rimma käe, mida kaunistas õhuke rubiinkiviga kuldsõrmus, ja pani selle oma peopesale. Mudis õrnalt ja ettevaatlikult sõrmi. «Aleksandr Ivanovitš, tema on kõigesse pühendatud. Ning muidugi meie leeris. Valmis ka «valitud võitluseks». Ja ajakirjaniku relv, sa tead ju, on niisuguses võitluses teguvõimas asi. Eks ole, Rimmake?»

Neiu püüdis kätt vabastada. Vladimir raputas eitavalt pead. Kogu kehaga Rimma poole kummardudes ei pööranud ta neiu näolt oma ainitist pilku ja istus viivu vaikides.

«Andesta, palun,» lausus ta lõpuks. Ning laskis sõrmed vabaks. Vaatas vilksamisi ahtakesele estraadile, kus elektrivalguses viras ja säras nikkel ja pärlmutter, trummar aga oma toolil aina hüples, põsed punnis. «Kas sa ei tahaks veel tantsida? Oivaline muusika!»

Rimma keeldus. Ei saa ju iga tants järjepannu, sootuks hinge tõmbamata.

Ent väike orkester estraadil mängis midagi nii naljakas-lõbusat ja kiiret ning kõrgekraelises kootud sviitris noor lauljatar sosistas mikrofonisse nii ahvatlevalt, et oli võimatu ükskõikseks ja tuimaks jääda. Mitte ainult inimesi laudade tagant, vaid ka kardinaid akende eest näis nagu pumbaga tõmbavat estraadi ees olevale kitsukesele tantsupõrandale. Uhkelt kõpsusid neidude kontsad, kostis akordionide pärlmutterklahvide klõbinat. Niklist kiiskav saksofon krooksus nagu konn.

«See mulle meeldib! Tore-e!» sõnas Vladimir. «Ilmaaegu keeldusid, Rimmake.»

Ta tõusis püsti ja läks tembutavalt-tantsiskleval kõnnakul ettekandjat otsima. Otsekohe ilmusid nende lauale kolm klaasi sedasama maasikakokteili plombiir-

jäätisega, millele Aleksandr alles äsja mõnutundega oli mõtelnud.

«Isegi kuiva veini suhtes on Rimmal kuiv seadus,» tähendas Vladimir kahetsusega ja ohkas. «Kuid ajalugu näitab, et ranged seadused pöörduvad ilmtingimata seaduseandjate endi vastu. Kaasaks saad sa, Rimmake, lakardi.»

Kohvikus oli tubakasuitsu, hilise kellaaja, noore lauljatari kinnise sviitri, saksofoni krooksumise ja tantsupaaride ruumikitsikuse tõttu palav ning üsna umbne. Midagi meeldivamat kui kokteil plombiiriga poleks osanud välja mõeldagi.

Vladimir haaras jutulõnga täielikult enda kätte.

Marinitš jälgis vargsi Rimmat. Alati otsusekindel ja sõnakas, andis neiu siin igas asjas rahumeeli Vladimirile järele. Ilu poolest Rimma silma ei paistnud. Kitsas nägu, meheliku lohuga lõug ja liiga laiad kulmud muutsid ta tavaliselt rangeks ja asjalikuks, täna õhtul aga oli ta sootuks teine inimene: säras nähtamatust seesmisest valgusest ning hakkas vahetevahel, teadmata miks, äkki näost õhetama.

«Paistab, et siin on tegu armastusega. Ning päris tõsisega, mitte naljaviluks. Nagu öeldakse — kõrvuni armunud,» tuli Aleksandril mõte.

Tema oli Rimmaga viimati kokku saanud umbes poolteist kuud tagasi, Streltsovide pool polnud ta ammu käinud. Kae, kui muutlikud on neiud elus. Lase käia, Volodja! Aga muuseas, sellest mitte piuksugi. Või kui juhus on, siis möödaminnes midagi ebamäärast. No mis siis ikka, mis siis ikka ... Kumbki neist, ei Volodja ega Rimma, ei ole tühiste inimeste killast. Kena paar. Veidi nagu kadegi hakkab. Kui ise ka armuks, siis vist küll ainult sellisesse nagu Rimma. Aga nüüd ei jõudnud. Või ei osanud. Volodja aga jõudis ja oskas.

Raamatupidajal on üldse raskem millegagi toime tulla kui inseneril. Teadagi, insener Muhhalatov on toime tulnud juba ka ...

Just sellestsamast Vladimir praegu rääkiski. Mitte mingi rõhutatud kõrkusega, kuid ometi ilmse soosiva iroonia varjundiga hääles: «Olgu peale, mis parata, igaühel pea ei lõika ...»

«Saška, sa kuula! Kuula ometi. Rimma on täpselt

sinu moodi, esiotsa ei taibanud üldsegi, mis see tähendab, kui akumulaatori elektrimahtuvust praktiliselt peaaegu viisteist korda suurendada. Aga see on ju vähemalt niisama tähtis, kui nisupõllul ühe viljapea asemel kasvatada kaks.»

Aleksandril tuli äkki tahtmine neiut toetada, pöörata Volodja kiidukõne tema enda vastu.

«Noh, kui sa temalegi alguses seletasid abstraktse lausega, mis on nii pikk nagu ehtne itaalia makaron, siis on täiesti loomulik, et Rimma midagi aru ei saanud. Populaarteadusliku ajakirja toimetajaks mina sind küll ei paneks.»

Kuid Rimma osutus järeleandlikumaks.

«Ei jõudnud teadvuseni,» möönis ta lepliku valmidusega. «Kuigi ajakirjanikku oleks pidanud säärane võimas asi kohe jahmatama panema. Mida see ka ei puudutaks: akumulaatoreid, nisusaake, rediseid, tehniliselt juba pensionile saadetud vedurite kt. tõstmist. Aga mulle jääb täiesti arusaamatuks üks teine asi: miks Volodja ei taha, et ma tema avastusest artikli kirjutaksin. Miks ta mingeid üksikasju ei räägi. Niisama, ainult narritas. Aga milleks ometi?»

«Esiteks, Rimmake, pean ma kordama, et see pole üldse mitte avastus,» hakkas Vladimir heatahtlikult selgitama. «Kopernikuseks, Kolumbuseks või Faraday'ks ma ei kõlba. Fortuuna ja pime õnn minuga käsikäes ei käi.»

«Hästi, ka mina kordan: olgu siis leiutis.»

«Teiseks, see pole ka leiutis. Thomas Alva Edisonini ja isegi Ivan Polzunovini ei küüni ma samuti mitte. Nutti jääb vajaka.»

«Noh, hästi, hästi, olgu siis tähtis ratsionaliseerimisettepanek.»

«Mm ... Aga ratsi on siin, Rimmake, vist ka vähevõitu. Kõlab üsna sandisti. See, mis ma teinud olen, on täielikust tobedusest kaugel, aga paraku veel kaugemal geniaalsusest. Peamine on selles, et ajakirjanduse veergudel kära teha esialgu ei maksa. Sinule ja Saškale olen sellest rääkinud ju ainult niisama, usaldusest, sõprusest. Rõõmustagem kõik üheskoos, aga üksikasju, kallis, ära minult enam pinni.»

«Volodja töötab katsetehases,» meenutas Aleksandr tähendusrikkalt.

Vladimir kehitas õlgu:

«Nonoh... Nagu Rimma poleks direktori asetäitja tütar, nagu ta ise ei teaks, mida võib ja mida ei tohi meie tehase kohta trükis avaldada! Minu laboratoorium on tõepoolest teatud saladuskattest ümbritsetud. Ent minu akumulaatorid on praegu sellest saladuskattest vabad. Küsimus on sootuks muus. Rimmake, ära päri! Mul on väga kahju, et ma oma vasikavaimustuses kogemata välja lobisesin.»

«Sellega, mida Volodja avastas või leiutas, on mõningal määral tegelnud ka Vassili Aleksejevitš,» selgitas Aleksandr.

«Isa?» küsis Rimma. Ning tema laiad kulmud kerkisid imestunult. «Kummaline. Ta pole midagi rääkinud. See on mulle uudiseks.»

«Kes sind siis nüüd keelest kiskus, Saška?» küsis Vladimir pahaselt. Ja näitas talle rusikat. «Missugusesse olukorda sa mind nüüd Vassili Aleksejevitši ees panid!»

«Kuid tema ei pea oma osavõttu sellest asjast üldse oluliseks, sa ise rääkisid mulle,» tähendas Aleksandr kokteilikõrt puhudes. Kokteil pääseb halvasti läbi. Ning oli tarvis oma viga kuidagi heaks teha, Vladimirit välja aidata.

Ent too ei hoolinudki tema kaitsest.

«Ükski fundamentaalne idee, olgu ta välja öeldud ka mõõdaminnes ja ainult tudengile-diplomandile, ei saa kunagi olla ebatõsine. Ebatõsine võin olla vaid mina.»

Rimma istus mõtlikult ja pures huuli, nagu oleks ta praegu ise mingi keeruka avastuse teinud.

«Saan aru. Kui isa on andnud või loovutanud mingi idee, siis ei pea ta seda enam enda omaks. Ega hakka ajakirjanikust tütrele rääkima sellest, mis enam temale ei kuulu. Mõistan ja tunnen isa.»

«Vassili Aleksejevitš on äärmiselt tagasihoidlik inimene. See on ammu teada. Nii nagu seegi, et mina olen kiidukukk ja lobamokk,» lausus Vladimir kahetsuse ja meelehärmiga.

«Aga sel juhul on artikli kirjutamine minu kohus,» heitis Rimma talle armunud pilgu, «sest kuigi sina, Volodja, oled lobamokk, oled sa siiski ka väga tagasihoidlik inimene.»

Vladimir raputas keelavalt pead. Ja ütles ühtaegu halameelselt, nukralt ning etteheitvalt:

«Jah, aga kas suudad sina, Rimma, jääda küllalt tagasihoidlikuks, kui hakkad oma artiklis kiitma oma ihase isa teeneid, millest ta ise omaenda tütrelegi midagi ei räägi, pidades neid ilmselt ebaolulisteks. Ja kas sa ühtlasi säilitad ajakirjanikuaususe, kui sa sellest — vastuoksa — mitte midagi ei kirjuta, oma isa mõtted aga lahkel käel mulle kingid?» Märgates, et Rimma protesteerivalt pead keerutama hakkab, mahendas Vladimir tooni ja lisas üpris süütundlikult: «Rimmake, anna andeks, mina poleks meie mõttevahetusele oales niisugust suunda andnud, mind sundis selleks Marinitš. See kukkus välja jõhkralt ja piinlikkust tekitavalt. Veel kord — anna andeks!»

Aleksandr laskis etteheite rahumeeli kõrvust mööda. Rimma aga näis veel vaielda tahtvat. Ent samal ajal alustas orkester kuidagi eriti kurba ja õrna tangot. Saalis saabus sedamaid vaikus, kõik jäid kuulama. Vladimir õhkas.

«Küberneetika ja elektroonika on toonud meile lausa uskumatuid arvestuskiirusi,» lausus ta, otsekui sobitades oma sõnu mõtliku tangomeloodiaga, «laserid on fantastiliselt tihendanud valguskiirt, transistorid võimaldavad raadio taskusse pista. Jah, kuhu hobu kabjaga, sinna ka vähk sõraga. Mis parata, meile ei anna viivukski hingerahu pürgimus tõsta elektrimootorite, akumulaatorite ja mikropoorsete taldadega jalatsite kt-d. Kõike maailmas! Kaasa arvatud ka iseennast, mis väljendub peamiselt selles, et anname oma keelele voli.»

Ta joonistas käega õhus energilise kaare, tehes selle jututeema edasise jätkamise võimatuks.

Ja jälle mõtles Aleksandr mittekurja kadedusega, kui suurepärane iseloom on Vladimiril. Kuidas see asi ka poleks, mis aegadel see algne idee ka poleks sündinud ja kes ka poleks selle idee autoriks, — see, mida Muhhalatov on teinud, on siiski ainult tema töö ning ainult tänu tema taibule, visadusele ja usule, et tema ettevõtmisel on edu, muutub uus akumulaator õige pea tegelikkuseks, tõotades rahvamajandusele tohutuid kasumeid. Ei maksa ennast võõraste sulgedega ehtida, kuid pole ka põhjust nii kangesti varju hoida. Kas ei

seisa uue akumulaatori teel ees niikuinii kõikvõimalikke tõkkeid, bürokraatlikke barjääre? Igatahes oleks arukas ajaleheartikkel, isegi kõige üldsõnalisem, praegu täiesti asjakohane ja kasulik. Tuleb ainult hoolt kanda, et oleks küllaldaselt mõõdutunnet. Ent Vladimir tõrjus Rimma otsustavalt ja ettevaatlikult tagasi ja niisama otsustavalt lõpetas üldse kogu selle jutu. Kange poiss!

«Jätkem nüüd akumulaatorid ja muud kt-d rahule,» lausus Aleksandr, «aga inimese kt. üle võime küll mõtteid vahetada. Mida see endast kujutab? Mil viisil on võimalik teda tõsta?»

«Inimene on maailmas kõige peamine,» tähendas Rimma, pööramata Vladimirilt andunud pilku, «ja järelikult on absoluutselt kõikide tehniliste seadmete kt. lõppkokkuvõttes inimese kt.»

«Mulle meeldib kujutleda universumi neutriinost metagalaktikani ühtses, lahutamatus seoses, milles iga mateeriaosake sõltub teisest, olgu nende vahekaugus miljardeid parsekeid,» ütles Vladimir juba veidi lõõpivalt nagu alati. «Ja kui mul kunagi õnnestuks tõsta lõpmatuse kt-d kuigi ehk ainult mikro-osakese võrra, ent ikkagi tõsta, oleksin ma samuti lõpmatult õnnelik nagu mikro-osake kogu inimkonnast ja neist mõistuslikest olenditest, kes universumi lõpmatusi asustavad. Rimma, anna andeks! Järjekordne loba. Ja mitte sinu aadressil. Sina seisatasid üpris õnnestunult lausa lävel.»

«See tähendab?»

««Maailm» kõlas sinu suus laiahaardeliselt, peaaegu nagu «universum». Kui see ka tegelikkuses nii oleks, siis lakkaksin ma sinu artikleid lugemast.»

«Volodja, mulle on maailm kujund . . .»

Rimma otsis lausele jätku, ent ei leidnud seda kohe. Vladimir ei hakanud lause lõppu ootama, vaid torkas oma sõnad vahele, nagu oleks Rimmat õlaga müksanud.

«. . . sellest ruumist, mis on asustatud inimeste poolt. Kole tarkade, mõtlevate, kohutavalt õilsate ja vähe joovate inimeste poolt, kel on lausa uskumatu kt., mis läheneb ühele. Eks ole? Rimmake, ära solvu! Aga, muuseas, need inimesed joovad väga tihti ja looderdavad ka . . .»

Lae all kustus mitmes kohas korraga mitu lampi, kaugemad nurgad vajusid hämarusse. Pillimehed alustasid tšaarlstonit. Rohekal tantsupõrandal hakkasid lipsahtama kümned tallad.

Vladimir sundis Rimmat vägisi tõusma ja viis ta estraadi ees ja laudade vahel ruumikitsikuses karglevate ja puusi hööritavate inimeste ringi. Ta tantsis innuga, pildus kekseldes jalgu. Rimmale silmi tehes paljastas ta heasüdamlikus naeratuses oma laiad valged hambad ja asus rõõmsa bassiga appi saksofonimängijale, kui too eriti teravalt «aktsentueeris». Vladimir tantsis nii, nagu poleks kohvikus peale tema ja Rimma ainustki hingelist, ega pööranud üldse tähelepanu sellele, et ta üht inimest küünarnukiga tonksas, teist seljaga jõhkralt müksas, kolmandale aga ootamatult ja tugevasti näkku hingas.

Orkester kuigi kaua ei mänginud. Pillimehed pidasid kella silmas. Näost punetav ja õlgadest otsekui lalemaks muutunud Vladimir tegi endale tantsupaaride summas teed nagu jäämurdja, viis Rimma laua juurde tagasi ja pani hoolitsevalt istuma. Marinitšile ütles ettehoitvalt:

«Sina aga muudkui istud oma kõrrega.»

Laua juurde ilmus noor sale ettekandja. Tema paled olid kahvatud, oimudel tillukesed higipiisad. Ta naeratas väsinult, ent väga sõbralikult, teatas, et viieteistkümne minuti pärast kohvik suletakse, ja palus tasuda arve.

Vladimir vastas samasuguse väsinud naeratusega, tõmbas püksitaskust hooletult välja ühe kortsunud ja käkrus kümnelise ning viskas lauale. Lausus neiule, nagu oleks ta siin täitsa omainimene:

«Aga ütelge, Larissake, kas teie kt. ei tõuseks, kui te viie minuti jooksul suudaksite tuua meile igaühele veel tassikese kohvi?»

Larissa võttis raha, andis ülejäägi tagasi ning naeratas jälle. Teenistuskohustusest, üksnes huultega.

«Hästi, kohe toon teile kohvi. Aga kt. suhtes ma ei saanud aru. Mida te sellega öelda tahtsite?»

«Noh, oletame, kuidas kajastuks see kogu «Andromeeda» plaani täitmises? Ja teie enda plaani täitmises? Kt. on kasutegur.»

«Need kolm tassikest kohvi? Te räägite mõttetusi!»

«Ei, aga põhimõtteliselt?»

Larissa silmis süttisid lõbusad, sõbralikud tulukesed.

«Alati olete nii naljakas! Te lihtsalt ei saa ilma kometita. Kui ma nüüd teile kohvi toon, siis ainult sellepärast, et te naljakas olete.»

Ta koristas ülearused nõud laualt ja läks ära. Vladimir saatis teda tähelepaneliku, sümpaatiat väljendava pilguga.

«Säh sulle! Täpipealt illustratsioon meie jutuajamisele. Jah, loogika põhjal tõusis tema kt., tegelikult aga minu kt. praegu tõusis.» Ta trummeldas sõrmedega vastu lauaplaati. «Lariska on end täna üpris ära vaevanud, vaevalt naeratab, muidu aga naerab ikka, nagu kelluke heliseks. Hurmav neiu. Ent muide, see neiu on juba ema. Ja poeg on tal Jevgeni Larissovitš. Nagu öeldakse, nii see elu käib. Kuid, Rimmake, selle tšaarlstoniga ma katkestasin su jutu. Arenda edasi oma maailmakujundit, oma ettekujutust inimese kt-st.»

Rimma ei hakanud rääkima kohe. Ning ka mitte eriti meelsasti.

«Inimene viibib tööl temale ettenähtud seitse tundi. Seal on kõik normeeritud ja katseliselt kontrollitud. Ja kui inimene, oletame, on suutnud plaani täita kahesajaprotsendiliselt, siis me satume vaimustusse: enda arvel on ta rahva üldiseks hüveks andnud seega kahekordse koguse. Tähendab, tähtaegu arvestades läheneb ta kaks korda kiiremini ka sellele, mida me kommunismi ehitamise materiaalse baasi loomiseks nimetame . . .»

Vladimir ei lasknud tal edasi rääkida:

«Mida sagedamini mingit sõna korratakse, seda väiksem mõjujõud tal on. Anna andeks, Rimma! Palun, jätka, ent kui võimalik, siis usutavuse huvides hoidu ametlik-kõrges stiilis vormelitest ja sõnadest.»

«Kommunism ei ole ametlik sõna. Ega kunstlikult kõrgeks kiidetud. Ta on meile nagu igapäevane leib,» tõstis Aleksandr häält. «Kuidas me üldse meie ajal rääkida saaksime, kui me seda sõna väldiksime?»

«Üks kümnest Vana Testamendi käsust kõlas: sina ei pea mitte Issanda, oma Jumala nime ilmaasjata suhu võtma. Mingi taoline käsk kuluks meilegi marjaks ära. Kommunismist tuleks kõnelda lihtsamalt, lihtsamalt. Vormelid hakkavad inimesi juba iiveldama

ajama,» lausus Vladimir kärmesti ja käskivalt. «Ma pidasin silmas ainult seda. Ise ma patustan vormelitega samuti.»

«Eks ma püüa,» ütles Rimma ning ta hääles kõlas ootamatult tigedus. «Nii et kui inimene oma kahtesada protsenti välja ei jõua teha, milline on tema kt. siis muul ajal? Inimesed purjutavad . . .»

«Mitte kõik ja mitte alati,» pistis Vladimir vahele. «. . . või taovad kaarte, doominot . . .»

«Mitte alati ja mitte kõik ei tao kaarte ega mängi doominot,» ütles Vladimir tooni muutmata.

«. . . või löövad lihtsalt niisama väikekodanlikult oma aega surnuks või räägivad teineteisele suuri sõnu armastusest, hiljem aga käivad maailmas ringi väsinud vallalised naised, kes on juba emad, oma poegade Jevgeni Larissovitšidega . . .»

«Mitte kõik ei ole väikekodanlased. Ja mitte kõik pole vallasemad.»

«Kuid ega ma üldistagi!»

«Siis ära ütle «inimesed», ütle otse välja — Volodka Muhhalatov või Saška Marinitš. Aga muide, seitse tundi tõsta töötootlikkust, kogu ülejäänud aeg aga kergitada oma kultuuritaset ja tugevdada tervist regulaarse unega — see on äärepealt juba nagu linnuvabrik, kus kanu graafiku järgi toidetakse ja graafiku järgi hiljem ka maha notitakse. Pole midagi kohutavamat kui monotoonne, mõõdetud rütm. Pole midagi rõõmutumat kui tee, mis ainult mäkke viib. Valsimuusika on ilus, sina armastad isegi gavotte, ent, kurat võtaks, saja aastaga tüütab ka ilus muusika ära oma, lõppkokkuvõttes, monotoonsusega. Kõik rokid ja tvistid, ma olen päri, on muusikalises mõttes praht. Kuid nad raputavad, vapustavad oma ootamatusega, uute kõlade ja rütmide laviiniga, mille järel ka valss jälle meeldivana tundub. Mäel aga on hea pikemat aega olla ainult siis, kui saad pärast jälle alla vuhiseda. Nagu tuul, käkaskaela, uperpalli. Suuskadel, kelgul või oma isiklikul taguotsal. Aga vallasemad pole enam erilised märtrid, neid ei ignoreeri ei riik ega ühiskond, ja armastust on nad kahtlemata maitsta saanud. Kui ehk mitte suuresõnalist, siis vähemasti kõige tavalisemat. Ning ikkagi rõõmsat! Ei, ei, inimese kt-d tuleb

mõõta ainult kõigi tema liikumiste kogusummas. Üles, alla ja horisontaalselt.»

«Sinu kt. on ilmselt kõrgem Rimma omast. Sa ei anna talle ju üldse võimalust rääkida,» ütles Aleksandr.

Vladimir ajas keele suust välja, lõi sõrmega selle pihta ja tõstis siis sõnagi lausumata käed üles.

«Mul polnud üldse kavatsust vaidlema hakata,» sõnas Rimma ja tigedus tema hääles oli veelgi märgatavam. «Kuid nüüd olen ma kohustatud vaidlusesse sekkuma. Ja selleks tuleb meil otsast peale alustada, sest oma jutuga oleme ju päris viltu läinud.»

Larissa tõi kohvi. Pani tassid lauale ja tuletas uuesti meelde, et kohvik suletakse. Vladimir pilgutas talle kavalalt silma:

«Sina, Larissake, ajasid meie jutu kiiva.»

«Mi-is?»

«Ütle, milleks me täna siia tulime!»

Neiu kehitas väsinult õlgu, äigas salvrätikuga mõned kübemed laualt kandikule.

«Kust mina tean? Jooma, sööma, tantsima ja üleüldse aega veetma. Puhkama. Nagu kõik.»

«Õigus. Kuldsed sõnad. Just nimelt: nagu kõik.»

«Ma ei tea ainult, kuidas teil on,» sõnas Larissa, «aga minul näiteks ei ole üldse ülearust aega. Kui ööpäevas oleks ka kakskümmend neli tundi rohkem. Tegemist leidub ikka.»

«On teie elu väga raske?» küsis Aleksandr.

«Miks raske? Nagu kõigil. Mitte midagi pole raske. Ainult ülearust aega pole mul. Et võiksin seda kuidas tahes surnuks lüüa ainult surnukslöömise pärast.»

«Larissa, sa oled tubli, sa oled ideaal, ma lihtsalt armastan sind,» ütles Vladimir. «Saad aru, ilma mingite naljadeta: armastan!»

Larissa läks ära, kandikul kilisemas tühjad toidunõud.

Jälle kustus osa tulesid. Nüüd valitses hämarus juba kõikjal. Muusika katkes. Akordionistid ja saksofonistid tõusid ja panid oma pillid hoolikalt kastidesse. Estraad tundus nüüd veidralt suurena ja avarana. Paarid hakkasid hanereas väljapääsu poole liikuma.

«Räägi edasi, Rimma. Kuhu sa pidama jäid?» Vladimir uuris huvitatult kohvi, seda väikese lusikaga

silmsvaatlikult segades. «Kustunud tuledele ära sina tähelepanu osuta. Meie võime siit lahkuda ka pimedas ja kõige viimastena.»

«Ma ütlesin juba kõik. Isegi palju üleliigset rääkisin.»

«Ja solvusid? Ja said pahaseks?» Sedamaid oli Vladimir tema kõrval. Riivas kogemata lauda jalaga ning kohv loksus tassist välja, hakkas siuglema tumeda nirena. «No anna mulle andeks, Rimma. Tõesõna, ma ei lasknud sul üldsegi rääkida, aina tegin kometit. Keel on minu vaenlane. Hommepäev lähen Sklifossovski kliinikusse ja palun, et ta mul ära lõigataks. Aga mina ju tean, ja ka Saška Marinitš teab, millest sa rääkida tahaksid. Õige jutt, inimene peab eelkõige Inimene olema! Tema kt. ei seisa mitte plaanitäitmise näitajais, vaid tema hingeomadustes, püüdluste puhtuses ja aususes. Eks ole, Rimma? Kuid ka meie Saškaga andsime täna «Moskva palge ees» vandetõotuse järgida seda elureeglit, hävitada ebaüllus otse tema urgastes, ning sina ühinesid meiega. Laskem siis varjamatult kuuldavale! Volodka Muhhalatov läks üle piiri, vatras mis hirmus... ja näitas üles äärmist ebaõilsust — anna nüüd aga pihta! Kuid milleks nõnda? Uhkus, kas tead, ei ole kaasajale omane. Kõigele tuleb vaadata lihtsamalt. No luba, et ma sind saadan. Sa ju sõidad oma kahekümne kolmandale kilomeetrile?»

«Jah. Kuid saata pole mind tarvis. Tahaksin olla üksi.»

«Rimma,» ütles Vladimir paluvalt, «sa saad olla täiesti üksi, garanteerin sulle seda, kuid ma tulen siiski sind saatma. Usu, ma ei saa teisiti. Mitte kuidagi ei saa!» Ta pöördus Aleksandri poole: «Kuule, Marinitš, sina mine õige magama. Mina lähen Rimmaga kahekümne kolmandale kilomeetrile.»

«Pole tarvis,» sõnas Rimma.

«On tarvis,» ütles Vladimir.

Ta võttis neiu käevangu ja asus minekule. Läks samasuguse resoluutsuse ja vaba hoolimatusega, millega oli mõne aja eest valgusfoori punase silma põledes ületanud tänava, mis mootorite möirates tema kallale sööstis.

Neljas peatükk

NOH, KAS TEATE!...

Kui Ivan Ivanovitš Fendotov, tehase direktor, sisse telefonil Streltsovile helistas ja ütles, et nad mõlemad peavad kiiremas korras sõitma riiklikku komiteesse — Galina Viktorovna palub tulla, eelseisva kõneluse teemat nimetamata —, jäi Vassili Aleksejevitš kurvalt vaikides ja telefonitoru endast eemal hoides ümarasilmset membraani tükiks ajaks põrnitsema, nagu oleks see temale suunatud püstoli toru. Samal ajal puhus Fendotov oma kabinetis meeleheitlikult mikrofoni, korrates direktorliku järeleandmatusega:

«Hallo! Hallo! Vassili Aleksejevitš! Kas te kuulete mind?»

Viimaks Streltsov reageeris, ütles vastu tahtmist ja ohates:

«Kuulen, Ivan Ivanovitš, aga see komiteesse minek tuleb mulle väga ebasobival ajal. Kontrollin siin parajasti ühte asjandust. Kas teie ei võiks sinna üksinda minna? Seda enam, et Lapiku juures olime teiega ju alles teisipäeval.»

«Vassi-ili Aleksejevitš, taevas halasta! No mis siis sellest, et olime teisipäeval? Ülemust võimalikult sageli külastada on vägagi kasulik, iseäranis siis, kui ülemus sind välja ei kutsu, vaid palub. Liiati säärane kenakene nagu Galina Viktorovna. Lähme! Ta ütles ju: «Kõigest viieteistkümneks minutiks.»»

Ja Streltsov alistus.

Ta sai aru, et kui palutakse, siis ei tohi riiklikku komiteesse tõepoolest minemata jätta. Ja mõistis ka Fendotovi loogikat, mida õieti ei saanudki ainuüksi Fendotovi omaks pidada, — tavalist asjaajamise loogikat. Galina Viktorovna pole küll teab kui suur ülemus, tema valmistab ainult pabereid ette, alla kirjutavad neile teised, kes on ametiredelil kõrgemal, näiteks Jelena Danilovna Žmurova. Kuid on ju aabitsatõde, et kuidas ette antakse, nõnda ka enamjaolt alla kirjutatakse. Seetõttu on Galina Viktorovna võimas jõud. Aeg-ajalt, tõsijutt, vähemalt niisama võimas kui riikliku komitee esimees Gorin ise, Jelena Danilovnast rääkimata.

Ametiredelil pole Lapik niisiis jumal teab mis tegelane. Tavaliselt hüütakse Galina Viktorovnat kuraatoriks. Fendotov ütleb teda tervitades ikka «meie feldkuraator», mõeldes seejuures arusaamatul kombel ühtegi nii feldmarssal Kutuzovile kui ka välipreester Ilja Katzile «Vahva sõduri Švejki juhtumistest».[1] Viimane kõrvutamine ei tule muidugi kasuks Lapikule, kes on tõepoolest väga kena naine, ent Galina Viktorovna reageerib Fendotovi sõnahübriidile alati lihtsameelse naerulaginaga. Ta on niihästi tark kui ka delikaatne ning orienteerub suurepäraselt kunstis ja kirjanduses. «Feldkuraatori» üle ei naera Galina Viktorovna mitte sellepärast, et peab seda tabavaks ja täpseks võrdluseks. Ta naerab selle üle, et Ivan Ivanovitš, üldiselt küllaltki nutikas mees, omadega siin nii rappa on läinud, vaevumata algallikast kontrollida oma mõndajagu juba sklerootilist mälu — mida see välipreester endast õieti kujutas.

Streltsov kogus laualt kokku terve hulga paberilehti oma märkuste ja arvestustega ja sättis nad tipp-topp üksteise taha ning vasaku ülanurga järgi ka ühele joonele. See oli temale vägagi iseloomulik — pidada töölaual ideaalset korda. Ta ei oleks suutnud oma kabinetist viieks minutikski lahkuda, jättes seal kõik nõnda, nagu parajasti käsil oli, kuigi teadis, et tema sekretär Jevgenia Mihhailovna on absoluutselt usaldatav, tühja kabinetti kedagi ei lase, ukse lukku keerab ja võtme enda kätte võtab; liiatigi pole tema paberites mingit saladust. Vassili Aleksejevitšile käis lihtsalt üle mõistuse, et ta kuskilt lahkudes võiks määrdunud jälgi järele jätta. Sõitis ta rongis, siis tegi ta enne kupeest väljumist seal kõik niivõrd korda, nagu poleks suutnud teha ka kõige hoolikam vagunisaatja. Ta polnud ihnur ega kopikakoi, kuid ei kannatanud, et kodus või kontoris, ükskõik kus tühjas ruumis ilmaasjata põleb tuli. Kohe hakkas tema käsi iseenesest lüliti poole liikuma, ja seejuures ütles ta rahulolevana kas valjusti või mõttes aina: «Lahkudes kustuta tuli.» Seda pühas lihtsameelsuses šabloonset sildikest, mis oli igasse vähem-esinduslikku kohta üles kleebitud, kõrvutas Vassili Aleksejevitš naljatades Sokratese sententsiga.

[1] Sõnamäng sõnade «feldkuraator» (v. k. фельдкуратор) ja «välipreester» (v. k. фельдкурат) kõlalise sarnasuse alusel. *Tõlk.*

sidega ja nägi selles sügavat filosoofilist mõtet, inimväärse käitumise ühte tähtsamat postulaati.

Ta ei jõudnud veel koristamist lõpetada, kui sisetelefon uuesti helisema hakkas.

«Vassili Aleksejevitš, kullake, te olete alles seal? Mina lähen juba autosse.» Fendotovi hääles kõlas rammestav rõõm. Ta tõttas seda jalamaid jagama: «Just praegu kinkis Pavel Nikititš Drozdov mulle ebatavalise spinningurulli. Omatehtud automaat. Aga mis automaat! Kus on mehel alles kuldsed käed! Te kuulake. See annab vastavalt vastupanule ise nööri järele. Muidugi, kui on kala! Teie mureks, see tähendab, minu mureks jääb ainult õngeritva peos hoida. Ja haami käeulatuses pidada.»

«Uskumatu!» sõnas Streltsov, kontrollides, kas tal on olemas prillid, täitesulepea ja alatine sissepääsuluba riiklikku komiteesse.

«Ja ega see ole veel kõik,» kostis Fendotov reipalt. «Teel räägin lõpuni. Noh, hakake tulema, kullake!»

Just selles harrastuste omamoodi naiivses lapselikkuses tuli ilmsiks Ivan Ivanovitši kogu olemus.

Raske öelda, kuivõrd need harrastused tööd segasid, võib-olla mitte põrmugi. Igatahes mitte rohkem kui teised harrastused teisi inimesi. Inimene pole automaat nagu «ebatavaline spinningurull»; ta ei suuda «nööri» ise pealt ära kerida, vastupanu alati täpselt kindlaks tehes, ta võib õngenööri katki tõmmata, võib ka suure kala käest lasta. Sellest on väga kahju, kuid see on inimesele kummatigi loomuomane. Fendotov armastas korrata oma tavalist kõnekäändu: «Kunagi ei eksi ainult see, kes iial kalal ei käi.» Töö tehases täiendas kalapüüki, kalapüük omakorda tööd tehases. Fendotov võis kõige puhtamast rõõmust oma direktorikabinetis lakke hüpata, olles ebatavalise spinningurulli õnnelikuks omanikuks saanud, ent võis ka ajal, mil sasaan kõige paremini näkkab, kalapüügi sinnapaika jätta ja tuli rummus Moskvasse kihutada, kui seda äkki oleksid nõudnud tehase huvid, isegi mitte eriti suured, ja kogunisti täitsa seaduslikul puhkepäeval.

Ivan Ivanovitš oli kalapüügist stiihiliselt, kogu hingest sisse võetud, kuid eriti osav kalamees ta muide polnudki. Kui tema pead poleks kohe algul segi ajanud just see kirg, oleks ta võinud kiinduda näiteks

jalgpalli ja rööкinud ning vilistanud staadionil nagu kõik parandamatud jalgpallihaiged, suutmata ise ainsaiki väravat lüüa, veel enam — pallile üldse jalaga pihta saada.

Autos seletas Fendotov rõõmust hingeldades Streltsovile, et Pavel Nikititš Drozdov on oma automaadi juurde nuputanud veel ühe üpris imetlusväärse seadeldise. Niipea kui selgub, et sööda on neelanud suur kala, saab selle seadeldise hoovale vajutades õngeritva küljest lahti päästa, nii et see mööda nööri vette pookseb ja kala pea kuue konksuga otseteed igast kanalist nagu tangide vahele haarab. Ei pääseks putku isegi sinivaal, oleks ainult nöör hästi tugev ja vastupidav ega läheks katki.

«See pole võimalik!» avaldas Streltsov viisakalt imestust, ise alles mõtetega oma arvestuste juures. Ta teadis: nüüd teeb Ivan Ivanõtš kuni riikliku komiteeni tulevärki selle ebatavalise automaadi ja tema noore leiutaja auks. «Pole võimalik! See pole siis juba enam spinning, vaid mingi ülitäpse mehhanismiga aparaat. See kas kaalub kakskümmend kilo või läheb kohe esimesel katsel puruks.»

«See on tõepoolest juveliiritöö, Vassili Aleksejevitš, kuid tema vastupidavus on väljaspool kahtlust ning kaal ei ole üldsegi kõne väärt. Ja mis me imestame! Aga Muhhalatovi akumulaator? Kurat teab, kui targaks ja andekaks noorsugu on läinud!»

Vastavalt oma ametiseisundile istus Fendotov ees, autojuhi kõrval, ent keeras näo alatasa Streltsovi poole, ja sõnu tuli kui küllusesarvest — nagu alati, kui ta kõrgendatud meeleolus oli. Siis polnud talle põrmugi tähtis, mida ütleb jutukaaslane ja kas ta üldse midagi ütleb. Sellistel kordadel võttis Fendotov kuulda ainult iseennast. Kuid jutukaaslane pidi tal ilmtingimata näha olema.

Vassili Aleksejevitši ei solvanud see mitte kõige vähematki. Kelle iseloomus poleks veidrusi või nõrkusi? Pealegi laabub neil koostöö suurepäraselt. Fendotov on kõigiti kena seltsimees. Ka üldiselt pole Ivan Ivanõtš kübetki kõrk, kuigi tal on vägagi soliidne tootmisjuhi biograafia, kõrgem haridus, sugugi mitte ainult teretutvused «kõrgemal pool» ja kaks rida ordeniliistakuid, mida ta, mitte selleks et nendega uhkel-

dada, vaid kõige sügavamast austusest riiklike autasude vastu, pidulikkudel puhkudel kanda armastab.

Nõnda niheles ja keerles Fendotov kogu tee kuni riiklikku komiteesse jõudmiseni esiistmel, alatasa Streltsovi poole kiigates ja teda küsimustega üle külvates, ent tegelikult siiski ainult iseendaga rääkides.

Riiklik komitee asus uues hoones, mis polnud veel päriselt koduseks saanud. Tugev laki, õlivärvi ja tärpentini lõhn pani Streltsovi aevastama ja kiskus Fendotovil silmad veekalkvele. Ivan Ivanõtš tõstis taskuräti silmadele ja kurtis rõõmsalt:

«Paganama vanadus läheneb, Vassili Aleksejevitš. Mina nutan nüüd kogu aeg. Külma käes, tuule käes ja riiklikus komitees.»

Sellest algas jutt ka «feldkuraator» Galina Viktorovna juures.

Tema toas seisid veel kaks lauda, samasugused, nagu riiklikus komitees mujalgi — uhiuued, «modernsed». Kuid tuba oli ainuüksi Lapiku päralt. Kõigil oli teada, kui visalt ta ringkaitsel asus, nõustumata kahe suitsetava meesterahva naabrusega, kes temaga ühist tööd tegid. Kuid needsinatsed meesterahvad ei ilmutanud vähimatki soovi nikotiinimürgist loobuda, ülemused omakorda aga ei andnud nõusolekut ametkondlikuks lapipõllusüsteemiks ühe osakonna piirides. Seetõttu oli Galina Viktorovna mõnevõrra närviline ja tajudes, et nendel positsioonidel enam kuigi kaua püsida ei suuda, mõtles ainult sellest, kuidas kapituleerumise korral võimalikult auväärsemaid ja soodsamaid tingimusi välja kaubelda.

«Teid nähes tuleb mul nutt peale, meie kallis feldkuraator, tuleb nutt peale,» sõnas Fendotov rätikut silmadelt võttes, Galina Viktorovna kätt ettevaatlikult pihku haarates ja seda tseremoniaalselt suudeldes. «Nutan, mõistes teie rahutukstegevat seisundit. Ega riski teile üpris praktilist nõu anda.»

«Annate nõu? Ja praktilist? Kas tõesti? Riskige!»

Galina Viktorovna täidlased, moekalt lilla pumatiga võõbatud ja koguni mingi sinkja varjundiga «uppunu»-huuled avanesid avaraks ja niiskeks, samuti moekaks naeratuseks. Peaaegu märkamatu pealiigutusega palus ta: «Võtke istet.»

Fendotov, väheldast kasvu ja sportlaslikult kõhetu, laskus kergelt ämblikujalgsesse tugitooli. Streltsov, kes oli kehakam ja pisut juba nagu tüsedusele kaldus, nihutas oma tooli enne istumist kaheldes kohalt.

«Mis parata, olen ivake konservatiivne,» lausus ta ning pani jala kõheldes põlvele. «Armastan vastupidavat mööblit.»

«Noh, paistab, et te pole konservatiivne mitte ainult mööbli suhtes,» tähendas Galina Viktorovna ja naeratas jälle moekalt. «Te olete konservatiivne kõiges, välja arvatud vahest ehk ainult uus tehnika. Siin, pean tunnistama, ei saa teile midagi ette heita, — olete tasemel» Kiirete ja osavate, väga nõtkete kätega kohendas Galina Viktorovna oma soengut, mis oli ilmatu kõrge ja sarnanes äsjapekstud õlekuhjaga, ning küsis Fendotovi poole pöördudes: «Noh, missugust praktilist nõu tahate teie siis mulle anda?»

«Et teiste tubakasuitsus mitte piinelda, tuleb teil endal suitsetama hakata!»

Lapik kergitas pisut koketeerides oma vasakut kulmu.

«Teie tark nõuanne on saanud patendi juba üheksateistkümnendal sajandil. Kaasaegses katsetehases võiks ka midagi originaalsemat välja mõelda. Aga muide, Ivan Ivanõtš, see ei sobi mulle juba ainuüksi seepärast, et me mõlemad mehega kardame kohutavalt vähki. Ning trükisõnas esinenud mõtteavalduste järgi otsustades on kopsuvähk suitsetajatele garanteeritud.»

Jutt kalduski järk-järgult ja hulgaks ajaks vähiprobleemile ning ühtlasi meditsiini küündimatuse probleemile üldse. Igaüks heitis raokese selle vestluse lõkkesse, meenutas juhtumeid, mil arstid diagnoosimisel, ravi määramisel ja isegi operatsioonilaual kõige rängemalt olid eksinud.

Reservatsiooniga, et see pole muidugi tüüpiline, karakteerne ja üldsegi mitte massiliselt esinev nähtus, jutustas Galina Viktorovna, et kunagi kuskil tahetud üht poisikest maha matta, aga see olnud ainult varjusurmas. Ivan Ivanõtš lõi halvakspanevalt käega: «Lora! Kui sihuke asi kuskil ka juhtuda võis, ega siis arstid siin iga kord süüdi ole.» Lapik jäi sellega meeleldi nõusse: «No muidugi!» Ja hakkas kiitma uusi preparaate, mis imerohu kombel vererõhku maha võta-

vad. Vabalt neid esialgu veel saada pole, kuid laboratooriumidest, kus neid on sünteesitud, võib heade tuttavate kaudu siiski juba hankida.

Streltsovile muutus tüütuks see sihitu ajaraiskamine, ta ei võtnud enam jutuajamisest osa, pani peod silmadele ning süvenes mõttes nendesse arvestustesse, mis olid tema laualaekasse luku taha jäänud. Ja neis arvestustes oli rahutukstegev kriksa sees . . .

«Vassili Aleksejevitš on tukkuma jäänud,» tähendas Galina Viktorovna poolsosinal, kuid nii, et Streltsovgi seda kuulis. «Aga võib-olla ta hoopis luuletab?»

«Jah, jah,» tõttas Vassili Aleksejevitš kinnitama, sisimas nördinud, et jutt nüüd kindlasti luulele veereb ja selle asja tuumani jõudmiseks, mille pärast neid välja kutsuti, see tähendab — siia paluti, läheb veel hea hulk aega. «Jah, teate, Galina Viktorovna, mul sündisid päris äkki, impulsiivselt järgmised read: «Kui sulen laud, mu silmad hästi näevad, sest unes seisad sina nende ees.» Aga edasi, nagu öeldakse, kadus riim käest. Peas keerleb midagi õige kohmakat: «näevad» — «käivad» . . .»

««Käivad», «käivad»... Eriti õnnestunult küll ei käi, Vassili Aleksejevitš! Ärge müstifitseerige, mind te sisse ei vea!» Galina Viktorovna laksas lauale, nagu oleks ta oma peo all rohutirtsu surnuks löönud. «See on ju Shakespeare! Shakespeare'i sonettidest. Just nii! Õige!

Kui sulen laud, mu silmad hästi näevad,
sest unes seisad sina nende ees.
Ei köida vaadet millegagi päevad,
kuid pilk saab selgeks pimeduse sees.»

Streltsov laiutas vapustatult käsi. Ta teadis, et Lapik on luules laialdase lugemusega, kuid see... See oli ju puhtalt juhuse asi! Kaardimängijad ütlevad: käia partnerile masti.

Kole, kui lollisti ja piinlikult see välja kukkus. Ta läks näost punaseks ja hakkas vabandama.

Fendotovi nägu oli üksainus suur õnnelik naeratus: «Tubli, Galina Viktorovna!»

Igas vestluses Lapikuga, kui Streltsov kolmandaks oli, hoidus Ivan Ivanõtš toonitatult Galina Viktorovna

puole. Väike taktikaline kavalus. Iga naine armastab enesekaitse asemel peale tungida, liiatigi nii mõjuvõimsat liitlast omades. Tühjast lobisemisest tekkinud mõnus meeleolu laieneb hiljem iseenesest ja märkamatult ka asjalikule arupidamisele, toob kasu. Streltsov ju sellest mängust ei solvu. Ja olgugi et Vassili Aleksejevitš armastab alati härjal sarvist kinni haarata, taipab ju temagi, et Galina Viktorovna pole üldsegi mitte härg ja et selle naise sarvist on lihtsalt võimatu kinni haarata. Tuleb rääkida ka luulest.

Fendotov oli vahepeal Lapikult pärima hakanud, kes talle kaasaegsetest poeetidest meeldib.

«Nimed hiljem,» vastas Galina Viktorovna, «algul poeetidest üldiselt. Minu arusaamise järgi on nende mõõdupuuks eelkõige nende suhtumine naisesse. Ma vihkan luuletajaid, kel naisi üksnes suudeldakse. Kuid samuti põlgan ma luulet, kus naisest räägitakse ainult kui mehega võrdõiguslikust inimesest. Noh, elukaaslane, sõber, seltsimees võitluses, see kõik on õige. Ent kui juba loodus ise on pidanud tingimata vajalikuks luua mees ja naine eraldi ning naisele jagada — mida te siin ka öelda ei tahaks — rohkem ilu, veetlevust, liigutuste elegantsi, hääle õrnust, osavõtlikku südant...»

«Armastust, ärge armastust unustage, Galina Viktorovna,» ütles Fendotov kärmesti ette.

Lapik heitis talle laitva pilgu.

«Arusaadavalt! See on kõige peamine, aga sellest hiljem, eraldi. Niisiis... Kui juba loodus ise on jaganud naisele kõike kaunimat, siis luule, mille kohuseks on rääkida lugejaga eelkõige tunnete keelt, peab naist ülistama, temast vaimustuses olema. Ei, ei, ma ei edvista, räägin täiesti tõsiselt. Aga missugune luuletaja teeb seda? Nimetage mulle, palun, mõni poeet, kes mitte ainult oma värssides — need võivad ka käsitöö olla —, vaid kogu oma eluga, käitumisega, mõttelaadiga oleks tõestanud, et ta hindab naist kõrgelt, väga kõrgelt. Jah, suure algustähega — Naist!»

«Tuleb Kirjanike Liitu helistada,» ütles Fendotov. «Kontrollida luuletajate ankeete.»

«Nii Puškin kui ka Lermontov ei hoolinud lõppkokkuvõttes omaenese elust ja said surma naise au kaitstes,» lausus Streltsov mõtlikult.

«Noh, need näited on ebatäpsed ja pärit ammustest aegadest,» venitas Galina Viktorovna.

Fendotov jäi temaga sedamaid nõusse. Kergelt hüppas ta tugitoolist püsti ja tegi toas väikese tiiru.

«Puškini ja Lermontovi tappis isevalitsus,» sõnas ta õpetlikul toonil. «Nende saatuses on naised vaid dekoratsiooniks kroonitud lurjuste poolt lavastatud traagilistele spektaaklitele. Galina Viktorovnal on täielikult õigus: kus on see poeet, kes . . .» Ning ta lõi lootusetult käega. «Praegune luule on ennekõike proosa — kirjutusmasin, leping, avanss ja nõnda edasi. Ei hakka tänapäeval keegi, isegi mitte superpoeet, duelleerima või endale omas kodus kuuli pähe laskma Naise nimel, Naise kaitseks!»

«Naise a u kaitseks?» täpsustas Streltsov.

«Olgu mille pärast tahes! Esmajoones au!» lõi Fendotov jälle käega. «Au! Või oleksite teie esimene, Vassili Aleksejevitš, kes sellesamase au pärast enese maha laseks?»

Vassili Aleksejevitš kehitas õlgu:

«Ma tean, et see on äärmiselt ebakaasaegne . . .»

«Ja rumal!» hüüatas Fendotov. «Ennekõike rumal!»

«Seda tean ma ka. Ent ometi tõstan ma naise au eriliselt esile,» jätkas Streltsov, Fendotovi toorevõitu vahelehüüdest ja Lapiku peenest, iroonilisest naeratusest segadusse sattumata. «Minu arusaamist mööda on naise au säärane moraalne suurus, mille säilitamise huvides peab mees, nii kuidas asjaolud nõuavad, käituma nagu Mees. Välistamata isegi kuuli.»

Galina Viktorovna laksas uuesti peoga, otsekui oleks ta rohutirtsule äianud.

«Millise ootamatu tahu te meile endast nüüd nähtavaks tegite, Vassili Aleksejevitš! Olete lausa rüütel!»

«Hidalgo don Quijote La Manchast,» lisas Ivan Ivanõtš samal toonil.

«Jah, võimalik, et ma selles asjas tõepoolest pisut don Quijotega sarnanen,» sõnas Streltsov. Tõmbus tusaseks ja vaatas vargsi kella. «Kuid see on mul sünniviga ja üle ei lähe.»

«Juba Cervantese aegadel tuli naine ka ilma rüütlita toime ning suutis, kui tahtis, enda ja oma au eest seista,» ütles Galina Viktorovna õpetlikult. «Seetõttu nägi ilmavalgust ka Cervantese surematu romaan, see-

tõttu langes vaesele don Quijotele osaks lugematu hulk hoope ja muhke. Ta võitles viirastustega paraku samasuguste viirastuste nimel.»

«Võitles viirastustega, ent sai täiesti reaalseid, maiseid kõrvakiile,» nentis Ivan Ivanõtš. «Kui aga tänapäeval kolkima hakatakse, antakse veel hullemini naha peale. Meie ajal tuleb don Quijotel lahinguväljale ilmuda vähemasti tankis. Eks ole, Galina Viktorovna?»

«Jah, kuid ma tahtsin veel lisada, et meie ajal saab isegi kõige omakasupüüdmatum donkihhotlus naiste suhtes kõige rängema vastulöögi just naiste eneste poolt. Meie ajal see ei ülenda, vaid vastupidi — alandab naist. Ärge minge viirastustega võitlema, isegi mitte tankis. Ning müüge maha oma Rocinante, kallis Vassili Aleksejevitš, enne kui päris hilja on.»

«Võib-olla te ehk tema naha eest siiski ikka midagi saate,» lisas Ivan Ivanõtš.

«Mis naiseihalust te siis veel luuletajailt ootate?» küsis Streltsov arusaamatuses. Ta pani prillid ette ja võttis jälle ära. «Te ju kogunisti, niipalju kui mina taipan, naeruvääristate sõna «rüütellikkus» puhast mõtet, sest sellele polnud ju antud mingit triviaalset tõlgendust.»

«Keskaegne rüütellikkus on igavesele hingusele läinud nagu ampiirstiil või barokk arhitektuuris. Meid vaimustavad ja rõõmustavad nüüd lihtsad geomeetrilised jooned, üksnes need muudavad kaasaegse ehituse tõeliselt kauniks ja võimaldavad ehitada nõnda, et inimesel on uues hoones meeldiv elada. Me ei vaja rüütellikkust, vajame lihtsust. Kuid niisugust lihtsust, nagu seda leidub betoonist, klaasist ja alumiiniumist tornelamus. Tõeline poeet peab naisest vaimustuses olema sel kombel, nagu tardub vaimustusest arhitekt, oletame, Oscar Niemeyeri imepärast loomingut — Brasiilia linna vaadates. Meie päevadeks — ärge muiake! — on see esialgu etaloon, nagu oli Akropolis antiikajale.»

«Tundub, et ma täna esmakordselt olen väga rahul sellega, et ma naine ei ole,» pomises Streltsov asjatust ajakulust täiesti rusutuna.

Kuid Galina Viktorovnal oli väga terav kõrv.

«Olge lahke! Ja kuhu on jäänud teie rüütellikkus? Kas näete, kui õigus mul oli!»

«Vabandage!» kohmas Streltsov, taibates, et tema äsjane ütlus oli Galina Viktorovnat iseäranis valusasti riivanud ja et Galina Viktorovna talle neid sõnu niipea ei andesta.

««Rüütellikkus»,» naeratas Lapik juba üsna tavalise, mittemoeka naeratusega. «Kui tahate, Vassili Aleksejevitš, siis nimetaksin ma kaasaegse rüütli etalooniks teie Muhhalatovit. Tema on imetlusväärselt sirgjooneline ja lihtne. Isegi mõningane jämedus ning häbematus, mis temale omane,» Lapik rõhutas eriti sõna «temale», otsekui vastandades seda Streltsovi jämeduse ja häbematusega, «tema tuntud häbematus ei ole naistele kübetki solvav. Kui arhitektuuri etaloonide juurde tagasi pöörduda, siis on Muhhalatov just see betoonist, klaasist ja alumiiniumist uusehitis, millel puuduvad ülearused voluudikesed,» lisas ta Streltsovi poole vaadates, «millel puuduvad ülearused voluudikesed ja mis tervenisti koosneb lihtsatest geomeetrilistest joontest, ent on harukordselt valge, avar ja eluks mugav. Muhhalatoviga on naisel . . .»

Avanes uks ja sisse tuli Jelena Danilovna Žmurova — peavalitsuse ülem ja Galina Viktorovna ülemus.

Riiklikus komitees kartsid teda kõik. Alluvad seetõttu, et ta äärmiselt range ja nõudlik oli ning lohakust ja hooletust silmaotsaski ei sallinud. Temaga ühel pulgal olijad aga sellepärast, et Jelena Danilovna parteikoosolekutel ja riikliku komitee istungitel kõigile halastamatult sulatõtt näkku ütles ja vahet tegemata kõiki sinatas, ning kui Jelena Danilovna juuresolekul mingit ametialast eksisammu arutati, siis oli süüdlasel juba ette teada, et temast saab nüüd parteilise või administratiivse otsuse kurb kangelane. Isegi riikliku komitee esimees Fjodor Iljitš Gorin tavatses naljatamisi öelda: «Jelena Danilovna, kui midagi juhtuma peaks, olge minu vastu ivake leebem. Kardan — stenokardia.» Žmurova kostis selle peale külmalt: «Ka minul on stenokardia ning esinemise ajal on mulle erutumine keelatud. Aga mis siis teha — kas vaadata kõike läbi sõrmede? Või annad sa käsu haiguslehel istuda?»

Ta ei armastanud nalja, ei armastanud jõudeolekut, ei tunnistanud mingeid objektiivseid põhjusi ja kõrvalisi seiku. Oli teada, et kord, kui ta oma töös oli teinud

sõa, mis polnudki nii ilmatu ränk, ei saanud ta hing enne rahu, kui ta sõna otseses mõttes iseendale oli käeskirjaga valju noomituse andnud. Kes siis pärast seda enam Jelena Danilovnaga vaielda või tema vastuütelikule heatahtlikkusele loota julges!

Ega Žmurova välimuski eriliselt häälestanud idülliliste kõnelustele temaga. Ammugi auväärses pensionieas, oli Jelena Danilovna kõhetu, õlgadest laberik, jäneda rinna ja niisuguste absoluutselt hallide juustega, millel juba õrn rohekas varjund juures. Kõhetu ja laberik oli ka Žmurova nägu. Suur terav nina tundus otsa lähedalt nagu niidiga kokku pigistatud olevat. Hääl oli kärisev ja tuhmjas nagu kõigil kirglikel suitsetajail.

Perekonnaelus oli Jelena Danilovna kunagi oma ammustel õitseaegadel näpud kõrvetanud ja sellest peale ei tundnud meeste vastu vähimatki huvi, varjamata, et leiab nad kõik ühe liistu järgi tehtud olevat. Üpris niru liistu järgi! Ent seejuures kinnitas ta, et kui armastusepaadike karile jookseb, on selles ainsana süüdi ikka vaid naine: ei istunud õigesse paati, ei sõitnud õigel jõel ega randunud õigel kaldal. Rool on ju alati tema käes, mees aga on niisama muidu — aerude man.

Žmurova tuli sisse ja kõik tõusid korraga püsti. Ka äkki kuidagi segadusse sattunud Lapik, kuigi temalt mitte mingi tööalane etikett püstitõusmist poleks nõudnud. Jelena Danilovna sirutas igaühele tõukeliselt käe. Ütles kõigile ühise «tere» ja asus kohe asja juurde:

«Ahaa! Ka nemad on siin. Parajal ajal. Kas sa, Galina Viktorovna, leppisid nendega juba kokku?»

«Jah . . . Üldiselt — jah . . . Nad on nõus . . .» Lapik punastas ja heitis kiiresti Fendotovile hädise pilgu.

«Jah . . . Üldiselt — jah,» ühmas Fendotov, kes Galina Viktorovnat välja aidata püüdes ainult seda ühte formuleeringut korrata võis.

«Tublid mehed,» kiitis Žmurova. «Ei hakanud vigurdama. Said olukorrast õigesti aru. Iga suur avastus või leiutus jääb meelde ja hakkab paremini kõlama, kui ta on kindla nimega seotud. Matrossovi pidur, Šuhhovi katel, Tšerenkovi helendus . . . Poleks neil eelkäijaid ja abistajaid olnud, vaevalt oleksid nemadki geeniuste kilda tõusnud. Mängib terve maailmakuulus orkester, aga müürilehtedel on siiski ainult üks nimi — dirigendi

oma. Saagu teie uudistoode niisamuti endale nimeks «Muhhalatovi akumulaator». Seda enam, et me oleme otsustanud patendi välismaale müüa. Seal aga ei armastata tööstuse abreviatuure, vaid inimeste nimesid. Kas dokument on valmis?»

«Jah... jah...» ütles Fendotov, tundes endal ikka Galina Viktorovna hädist pilku. «Me oleme seltsimees Lapikuga põhimõtteliselt kõiges juba kokku leppinud. Aga ma tahaksin Vassili Aleksejevitšiga veel pisut nõu pidada. Te lubate?»

«No ja see on siis teie meelest — «oleme kokku leppinud»!» vastas Žmurova juba natuke pahasena. «Eks te pidage. Aga siinsamas, minu juuresolekul. Niigi olete selle asjaga küllalt venitanud.»

Streltsov raputas pead nagu hobune, kellele peremees äkki asja ees, teist taga ohelikuga vastu koonu nähvab. Ta ei suutnud kuidagi harjuda Žmurova karmi kategoorilisusega. «Lubage,» oleks ta hüüda tahtnud, «mina kuulen sellest praegu alles esimest korda!» Kuid Fendotov ei lasknud tal sõnakestki lausuda, müksas küünarnukiga, et: «Saa ometi aru, meile on see nagu hane selga vesi, aga Galina Viktorovna võib kannatada saada. Küll me pärast vaatame.» Ja tõttas ise ütlema:

«Tunnistan, et oleme süüdi, Jelena Danilovna.»

Lõppude lõpuks ei ole ju niisugusest ebamäärasest ülestunnistusest midagi paha! Miks norida tüli seal, kus selleks mingit vajadust pole? Milleks vihastada ja ärritada ülemusi? Ja sisse vedada imekena «feldkuraator» Galina Viktorovna, kes algul nähtavasti oli Žmurova kiire käsu täitmata unustanud, siis aga, neid täna ekstra selleks välja kutsudes, jutusoonele sattunud...

«No miks te siis nüüd nõu ei pea?» Žmurova hääl oli endiselt ärritatud. «Mis siin üldse ebaselge saab olla? Või kahtlane? Peamine idee kuulub Muhhalatovile ning töötavas katseeksemplaris viis selle ellu samuti esmajoones tema. Ja teistega võrreldes on see Muhhalatov täitsa tore ja korralik poiss. Eks ju, Galina Viktorovna? Sul on kõik kontrollitud?»

«Aga muidugi! Suurepärane insener, suurepärane inimene. Teadlik, otsekohene, sirgjooneline. Ta on palju kordi minu juures olnud, üksikasjaliselt jutustanud, kuidas tal see idee tekkis...»

«Vabandust, aga kuidas see idee Muhhalatovil siis õieti tekkis?» katkestas Streltsov üsnagi ebaviisakalt Galina Viktorovna sõnadevoolu. Žmurova ja Lapiku väide, et uue akumulaatori põhiidee Muhhalatovile kuulub, hämmastas teda oma ootamatusega.

«No-oh... Archimedes pistis käe vette, Newton nägi mahakukkuvat õuna, Muhhalatov aga raputas plekist hernepurki... Andestage, kas te siis tõesti sedagi ei tea, Vassili Aleksejevitš?»

«A-a... Jah... Ei, seda ma tean hästi,» ütles Streltsov.

«Aga milles siis asi seisab?» uuris Žmurova ning ta hääl oli tooni võrra tõredam. «Kas sa oled nõus? Või oled vastu? Muhhalatovi nimi, kui akumulaator seda kandma hakkab, ei häbista ühtlasi ka teie tehast. Vastuoksa, tehase ajalukku jääb targa inimese nimega seotud suurepärane lehekülg.»

«Olen täiesti päri,» sõnas Fendotov.

«Aga mina ei ole,» pääses Streltsovi suust. Ning ta raputas jälle pead nagu hobune. Ikka veel ei saanud ta üle äkilisest meelekibedusest ja solvumisest, mis tema südant ahistas.

«Kuidas?» imestas Žmurova. «Üks on nõus, teine ei ole. Ja see on siis — «oleme kokku leppinud»! Selgita, Streltsov, oma seisukohta. Sinu vastuoleku põhjus?»

«Põhjus lubage selgitamata jätta... Ma... olen vastu... üksnes Muhhalatovi moraalsetes huvides.»

«Põhjus!» nõudis Žmurova.

Streltsov äigas peoga üle lauba.

«Noh, kas teate!» ütles Žmurova. «Siis asetame küsimuse nii: kas mitte omaenda moraalsetes huvides?»

Ja läks kannal ringi pöörates ukse juurde.

Toas valitses vaikus. Kõigil oli teada, et Žmurova äsjane lause, just see, et ta polnud öelnud lihtsalt «kas tead», vaid tseremoniaalselt «kas teate», oli tema ülim pahameeleavaldus. Niivõrd superlatiivne, et selle järel oli ohtlik juttu ükskõik mis kandist jätkata. Katsu nüüd näiteks veel midagi seletada — «Ahaa, püüad välja keerutada?» Selleks kulub palju aega, et Jelena Danilovna võiks unustada tema meelest kõige häbiväärsema vastuse, mis ühelt mehelt iial kuuldud: «Põhjus lubage selgitamata jätta...» Kui sa milleski kahtled — põhjenda otse välja! Niisugust asja, millest rää-

kida ei saaks, ei ole olemaski. Streltsovi kui inimese väärtus oli Žmurova silmis korrapealt nullini langenud.

«Sina, Fendotov, ja sina, Galina Viktorovna, tehke seltsimehele selgeks, milles asi seisab,» ütles ta lävel karmilt üle õla. «Ja vormistage viivitamata Muhhalatovi nimele kõik dokumendid.»

«Vassili Aleksejevitš, aga miks te siis ometi nõnda?» ütles Lapik peaaegu nuttes ja Streltsovi tigedalt rünnates. «Seda poleks ma teist küll kunagi oodanud! Rüütel!»

Ja Fendotov, kiirustades süttida-ähvardavat palangut kustutama, toetas teda sedamaid:

«Kas te siis Jelena Danilovna karakterit ei tunne? Kui teil on tõsiseid vastuväiteid, oleks nendega otsekohe lagedale tulema pidanud. Aga kui mõni pisiasi, milleks siis üldse suud pruukida? Ma ei näe riikliku komitee ettepanekus midagi halba. Missugused on siis õieti teie vastuväited?»

Streltsov vaikis tusaselt, silitades tugitooli käetuge.

«Vastuväiteid pole mul mitte mingisuguseid,» lausus ta viimaks.

«Noh, kas teate!...» hüüatas Galina Viktorovna täpselt niisamuti nagu Žmurova.

Ning pöördudes Fendotovi poole, et see talle kaasa tunneks, lahutas dramaatiliselt käsi.

Viies peatükk

TE OLETE PLIINIDESSE ARMUNUD

Kuigi tehast katsetehaseks nimetati, ning kogu ta töö seisis uue, progressiivsema otsinguis, ei paistnud tema raamatupidamine silma mitte mingisuguste eriliste tehniliste uuenduste poolest. Tõsi, töötas ka mõni klahvarvutusmasin. Aga peamiselt — ja väga kohusetruult — täitsid oma tavalisi kohustusi ammu töös äraproovitud, pisut ragisevad vanad arvutusmasinad ja raamatupidamisekunsti veel teenekamad tegelased — tavalised arvelauad.

Suureks mehhaniseerimiseks polnud siin erilist vajadust. Arvutamistööde maht seda ei nõudnud. Samuti

nagu pearaamatupidaja Andrei Semjonõtš, kes mõistliku mehena arvas, et pole mõtet osta isiklikku autot sõiduks kodunt tööle, kui selleks jalgsigi vaevalt kümme minutit kulub.

Aleksandr Marinitš oli arveosakonna raamatupidaja ning rahanduse ja ökonoomika instituudi hiljutise lõpetaja õigusega endale siiski välja võidelnud uhiuue isiklikku arvutusmasina. Arvelaud käis tema ameti juurde niisama automaatselt kui vineerseintega putka, mis kabineti nime kandis, kahe poolega kirjutuslaud kuue väljatõmmatava sahtliga ja seif, milles tuli hoida kõige tähtsamaid ja väärtuslikumaid dokumente.

Kumba neist kahest arvutusseadeldisest otsustavalt eelistada, kas arvutusmasinat või arvelauda, seda ei teadnud ta isegi. Vigu tuli ette mõlemaga. Ent arvelaud oli kaalult kergem ja alati kuidagi käepärasem.

Marinitš istus ja klõpsutas ettevaatlikult arvelauanuppe, arvestas üle, kontrollis kassaraamatut. Väga rangete, kuigi kirjutamata seaduste järgi tuli seda teha, kõrvutades tulemusi sularahajääkidega, mis ta samuti kassapidaja juuresolekul isiklikult üle lugema pidi. Kuid kes teeb tööd rangelt eeskirjade järgi? Liiatigi kui need eeskirjad sisaldavad teatud umbusku, kas inimene oma ametikohuseid täidab, see inimene ise aga vähimatki kahtlust ei ärata.

Ja aegapidi põikles Marinitš igasugustest ettekirjutustest kõrvale ning võttis kassaraamatuid Lika Pahhomovalt ainult siis, kui see ise pidas vajalikuks neid talle tuua, olles tavaliselt täitnud kassaaruande mõlemad pooled. Seda ei juhtunud siiski rohkem kui kord nädalas, ja kassas olevaid sularahajääke hakkas Marinitš kokku võtma ainult kuu lõpul. Ka siis ei lasknud ta paberraha ja kõlisevat metalli enda käest läbi käia, vaid heitis üksnes pilgu lahtise uksega tulekindlasse kappi ja küsis: «Noh, kas kõik klapib?» Lika kinnitas, et klapib, ja Aleksandr andis kassažurnaali allkirja. Kõige tähtsamaks kogu maailmas pidas ta usaldust inimese vastu. Iseäranis sellise inimese vastu, nagu oli Lika Pahhomova.

Lika oli alles kahekümne ühe aastane. Kuid tema tööraamatus oli juba neli lehekülge täis. Telegrammikandja, piletikontrollija kinos, kontrolör metroojaa-

mades, konduktor linnalähedastel autobussiliinidel. Igalt töökohalt vabastatud omal soovil.

Kui ta katsetehase raamatupidamisse tööle asus, nägi tema ankeet ülejäänud osas välja nii. Haridus — lõpetamata kesk. Parteisse ja kommunistlikku noorsooühingusse ei kuulu. Kohtu poolt karistamata. Perekonnaseis — vallaline. Kodune aadress: Derevjanno-Slobodskoi põik 33, korter 1. Telefoni pole. Isiklikule lehele kleebitud fotolt jäid meelde mongolipärased pilusilmad. Ning nukrad huuled. Muidu oli see täitsa tavaline, pisut kõhetu neiunägu tavalise sileda soenguga ja väikeste kõrvarõngastega. Ripnev kahekordne järeleaimatud merevaiguhelmeist kee venitas ta näo veelgi enam välja.

Elulookirjeldusest, mis oli ära mahtunud paberilehe ühele küljele ja kirja pandud — siin võib Likale au anda — ilma oluliste õigekirjavigadeta, oli võimalik veel teada saada, et ta elab koos isa Pjotr Nikanorõtši, ema Veera Zahharovna ja kolmeteistkümneaastase õe Jevdokiaga. Isa on pensionär, ema — kodune. Õde haiguse tõttu koolis ei käi.

Peaaegu igale ses ankeedis ja elulookirjelduses esitatud faktile peaks siin kindlasti lisama mõningad tingimata vajalikud märkused. Või vähemalt kõigi kohta ühe, aga peamise: Pjotr Nikanorõtš Pahhomov on paadunud joodik, alkohoolik.

Seetõttu on ta ka pensionär, teise grupi invaliid kõigest viiekümne kahe aastasena. Pensioni on mitu korda määratud ja ära võetud, kuni see talle lõppude lõpuks perekonda haletsedes imekombel siiski alles jäeti. Erandlikult!

Seetõttu on ka Lika haridus lõpetamata kesk, seetõttu pole ta ka kommunistlikus noorsooühingus ega mehel. Hea seegi, et ta kohtu poolt karistamata on. Aga võiks olla karistatud. Isa on Likat alati niisugusele tööle ajanud, kus tema käest raha läbi käiks. «Ära ole tola, midagi ikka külge jääb!» Ent Lika on seda kartnud, pidanud paremaks üldsegi mitte rahaga tegemist teha. Ning töökohti on ta vahetanud nii tihti üksnes seepärast, et väike õde Dusja on maailma tulnud vigasena — küürakas, kõõrsilmne, südametegevuse puudulikkusega — ning on aastas kaheksaüheksa kuud voodi külge aheldatud, ema aga ei

suuda mõnikord hulgal ajal tema eest hoolt kanda, vaid mehe poolt poolsurnuks kolgituna lamab ise samuti. Pjotr Nikanorõtš pole mitte lihtsalt joodik, vaid pöörane, huligaanitsev joodik.

Ikka selsamal põhjusel elasid nad kõdunenud puumajas, mis juba teadmata kunas lammutamisele oli määratud ning senikaua kihas lutikatest ja tarakanidest, kelle vastu oleks saanud sõda alustada ainult ühisel nõul ja jõul. Kuid just üksmeelt polnud nende majas üldse. Samal ajal olid peaaegu kõik teised elanikud uute heakorrastatud korterite järjekorras juba üsna eesotsas. Pjotr Nikanorõtš polnud üheski järjekorras. Rajooninõukogu oli temale ära ütlenud. Ja õigupoolest polnudki ta uutest majadest huvitatud. Ta oli harjunud oma ukse ja lävepakuga, oma seintega, mida ehtisid lutikad ja tarakanid, oli harjunud nööritatud vattmadratsiga.

Pensioni laskis Pjotr Nikanorõtš arusaadavalt viimase kopikani kõrist alla. Võttis kontributsiooni Likalt ja naiselt, kes Dusja voodi ääres istudes kudus villaseid kampsuneid ja lastemütsikesi, et sellega lisasissetulekut hankida; need müüdi hiljem althõlma salamahti maha. Sellestki ei jätkunud, ja Pjotr Nikanorõtš läks linnalähedastesse rongidesse, käis kõverjalgselt töllerdades vagunid läbi ning kogus üsna kenakesti vaske. Lika aga kandis ühte ja sedasama ema kootud kampsunit, kuni see täiesti ära lagunes. Talvepalitu teenis teda juba viiendat aastat, oli jäänud kitsaks ning käistest lühikeseks.

See kõik aga ei tulnud Lika ankeedis ja elulookirjelduses kuidagi esile. Ja võib-olla ehk leidis kajastust üksnes ankeedile kleebitud väikesel fotol nukralt kokkusurutud huultes.

Tehasesse tööle saada oli tal aidanud Aleksandr. Oli kord sõitnud peaaegu tühjas hilisõhtuses linnalähedases bussis ja hakanud konduktoriga juttu ajama. Algul veidi nipsakas, ent samal ajal kuidagi väga väsinud, raskest murest muljutud näoga, oli see Aleksandri küsimusele, miks ta nii murelik on, usalduslikult vastanud: «Väike õde on haige, voodihaige, kuid pole tema eest hoolitsejat. Homme pean töölt lahkuma. Millal ma jälle tööle saan ja kuhu?» Ning Aleksandr oli samasuguse usalduslikkusega andnud

talle oma töötelefoni ja lubanud ülemustega koha asjus rääkida, kui seda vaja peaks olema. Lika oli öelnud, et tahaks viimaks ometi saada mõne püsivama töökoha, ja et oleks soojas, ta kardab väga külma.

Lika oligi helistanud juba kahe nädala pärast, seletanud, et õel on natuke parem, et ema tuleb nüüd ka üksinda temaga toime ja tema ise on valmis kas või hommepäev tööle hakkama. Väga raske on elada, kui palka ei ole.

Seejärel said nad paar korda kokku ja midagi Aleksandri eest varjamata jutustas Lika talle oma kibedast saatusest.

Marinitš läks põlema. Otsekohe tõttas ta Pahhomovite poole, leidis Lika isa veel suhteliselt kainena eest ja hakkas teda hirmutama kõigega, mis iganes pähe tuli: küll miilitsaga, küll prokuröriga, küll kohtuga, küll Moskvast väljasaatmisega. Viimaks, märgates, et lakkekausile on need ähvardavad sõnad ja mõisted tühi mulin, et nendega on teda hirmutatud vist juba kümneid kordi, ilma et sellest tolku oleks, ütles Aleksandr süngelt, iga silpi eraldi rõhutades: «Või ma võtan teid ise käsile.» Marinitši resoluutne toon ja tema ütlemise äkilisus avaldasid muljet. Pjotr Nikanorõtš justkui taltus: «Mis ma siis ikka... No jätame järele, kui nõndaviisi...»

Ja kes teab, võib-olla just siis tärkaski Aleksandri peas esmakordselt täies selguses mõte pühendada oma elu võitlusele õigluse eest, võitlusele igasuguse kaabakluse vastu, aga hiljem — et seda koos Vladimir Muhhalatoviga Herzeni kombel «Moskva palge ees» pühalikult tõotada.

Pearaamatupidaja Andrei Semjonõtš kratsis tükk aega kukalt, teadmata, mida Aleksandri tungivatele palvetele vastata. Tema soovitatud kandidaat oli ju üsnagi kergekaaluline, arveala praktikat mitte mingisugust. Kuid Andrei Semjonõtš oli heasüdamlik inimene ning nõustus viimaks siiski Likat tööle võtma. Kartoteegipidajaks kuupikkuse katseajaga.

Selle katseaja pidas Lika hästi vastu. Hiljem aga, kui koosseisuline kassapidaja dekreetpuhkusele läks, rääkis Aleksandr pearaamatupidajale augu pähe, et see paneks ajutiselt tollele kohale Lika. Bussikonduktorina töötades oli neiu juba rahadega tegemist tei-

nud. Ja kuigi ta ka ainult neli-viis kuud suuremat palka saaks, oleks see talle väga oluline.

Lika õigustas uuelegi kohale määramist. Marinitš oli tema üle uhke.

Praegu istus Lika Marinitši vastas ja jälgis innustunult, kuidas liiguvad tal mööda vasktraate arvelauanupud. Ei vaadanud küll õigupoolest niipalju arvelauanuppe kui Aleksandri sõrmede liikumist. Marinitš tajus seda ja hakkas seetõttu veelgi rohkem kahtlema oma arvutuste õigsuses. Kui tema arvutused ei klappinud sellega, mis Lika käsi kassaraamatusse oli kirjutanud, puhastas Aleksandr siiski arvelaua ära ning lausus tasakesi: «Õige!» Ta teadis — Lika vigu ei tee, Lika alt ei vea.

Oli viimane kuupäev, oleks tulnud teha kassarevisjoni. Raamatu järgi oli kassas sularahajääk väga väike. Et bilanssi mitte rikkuda ja et riigipangaga arusaamatusi ei tekiks, püüti teha nii, et kuu viimasel päeval poleks kassas kunagi suuremaid rahasummasid. Oma initsiatiivil katsus asja nõnda seada ka Lika. Kuu lõpul võttis ta allakirjutatud tšekke vastu väga ettevaatlikult, küsis ikka Aleksandrilt järele: «Aga kas me jõuame sularaha ära kulutada?» — ja kui seda ei õnnestunud teha, hankis temalt korralduse ning viis ülearuse raha kohe panka tagasi. Oma suurele staažile vaatamata polnud dekreeti läinud kassapidaja kunagi üles näidanud säärast täpsust ja osavust. Ning Marinitš oli pearaamatupidajale Andrei Semjonõtšile juba mitmel korral vihjamisi märku andnud, et poleks sugugi paha Pahhomova jättagi sellele kohale, päris kassapidaja aga «pärastpoole» kartoteegi peale panna.

«Seitse rubla kuusteist kopikat... Tubli, Lika!» kiitis Marinitš, olles kontrollimise lõpetanud. «Selle arvutuse järgi tuleb meil jälle ilus bilanss. Kui oleks nõnda kõikides positsioonides.»

«Kas aruandeandjad vaevavad ära, venitavad?» ohkas Lika. Tal oli seegi teada. «Nüüd tahate kassat näha, Saša?»

Marinitš ütles, et ei taha. Milleks seda? Need tühised seitse rubla... Ning üldse — ta usaldab teda täielikult. Ta otsis täitesulepea ja andis žurnaali kiiresti allkirja. Ent Lika ei läinud ikkagi ära. Istus ja

vaatas, kuidas Aleksandr võttis ette mingi teise töö, kuidas ta käsi kollakaid nupukesi liigutades taas arvelaual liikus. Millegipärast meeldis talle väga Marinitši käsi vaadata.

«Kas tohib?»

Sisse tuli Vlassenkov, üks Muhhalatovi laboratooriumi nooremaid teaduslikke töötajaid. Ta oli käinud Leningradis mingeid eriseadmeid hankimas. Tema komandeerimistunnistusele oli Muhhalatovi laia ja hoogsa käekirjaga kirjutatud: «Ülesanne täidetud. Palun komandeeringut pikendada.» Ning allpool Fendotovi resolutsioon: «Komandeering pikendatud 29. maini.»

Ootaja õnge hakkab kala: ilmuski mees aruandega. Väga hea, parajal ajal. Aleksandr keerutas sõrmede vahel komandeerimistunnistust, rongipileteid ja võõrastemaja-arvet, mis täidetud avansiaruande külge paari niidikesega kinni oli pistetud. Kõik oli tipptopp.

«Tänan, seltsimees Vlassenkov,» ütles ta. Ja asus kohe kontrollima, kas päeva- ja korterirahad on õigesti arvutatud. «Võtke istet. Kas Leningrad meeldis? Ilus linn! Aga milleks teile kuuele päevale veel kuus päeva juurde anti?»

«Linn on ilus, aga teda vaadata ei saanud mahti ka nende kaheteistkümne päeva jooksul: muudkui kihuta nagu kurivaim ühest servast teise. Kiskusin barjääre maha, pigistasin bürokraatidest sigurivett välja. Kulusid mis hirmus: taksosõidud, restoran, ja võõrastemajas maksin kolm rubla ööpäevas, teie aga arvestate ainult rubla kaheksakümmend kaks. See on ju sulase.ge riisumine, seltsimehed raamatupidajad!» ütles V.assenkov vihaselt. Ning tema paksud ponnud huuled virildusid põlastavalt. «Nüüd on asi tegelikult nii, et ma pean oma suu poole kuu palgast puhtaks pühkima. Aga teil ainult see deebet-kreedit, ja asi tahe!»

«Pole parata, kõigil on nõnda, niisugune on norm. See ei sõltu meist, vaid Rahandusministeeriumist,» lausus Marinitš, Vlassenkovi toorele toonile tähelepanu pööramata ja temalt otsekui vabandust paludes.

Ta oli sellega juba harjunud, et peaaegu igaüks, kes komandeeringust saabudes nende juurde tuli, teda

kõige vihasema sõimuga kostitas. Ning ikka selle pärast, et ei maksta täies ulatuses välja võõrastemaja-kulusid, voodipesu pehmes vagunis, komisjonitasu, kui pilet on võetud eelmüügikassast. Tõepoolest, miks on see nii? Miks peab inimene, kui on lubatud sõita pehmes vagunis, magama seal ilma linade ja tekita? Miks peab inimene ostma pileti raudteejaamast ainult mõni tund enne rongi väljumist, riskeerides sellega, kas ta üldse rongile pääseb. Või — maksa muudkui omast taskust.

«Seadusetundjad-tähenärijad!» ütles Vlassenkov sealsamas jälle mõnitavalt. «Teid endid tuleks komandeeringusse ajada.»

Marinitšil sügeles keelel niisama jõhker vastus Vlassenkovile, kuid ta pidas ennast vaos. Pole midagi alandavamat kui sattuda sõnasõtta kisakõridega. Neid sa ühegi loogikaga ei veena, nendest ei jõua sa kunagi üle karjuda. Peale muu on neil veel sihuke äraproovitud nõks — äkki vait jääda ning siis tapvalt-tasasel häälel rangelt pärida: «Miks te minu peale röögite? Huligaan!» Ja mis sa siis kostad...

Marinitš surus hambad risti. Las aga valab oma viha välja, tema kui raamatupidaja on kohustatud tegema nii, nagu amet nõuab. Enam ta Vlassenkovi suhtes endiselt häälestatud polnud, lõpetas sõnagi lausumata kontrollimise ja niisama vaikides kirjutas välja kassaorderi.

«Võtke, palun. Teile tuleb juurde maksta kakskümmend kolm rubla nelikümmend kaks kopikat. Ent ma kirjutasin selle orderi homse kuupäevaga. Täna meil kassas niisugust summat ei ole.»

Vlassenkov vangutas kaastundlikult pead. Ütles tapvalt-tasa: «Huvitav, mille eest teile palka makstakse?»

Äkki paljastas Lika oma väikesed hambad, nagu tahaks Vlassenkovile külge karata, ja paiskas raevuka tigedusega, mille oli endale soetanud, töötades bussikonduktorina rasketel liinidel:

«On alles lurjus!»

Marinitš tõstis protesteerivalt käe. Vlassenkov pöördus ähvardavalt neiu poole. Kuid samal hetkel langes Marinitši pilk kogemata dokumentidele, mis avansiaruandele juurde olid lisatud, ning mingis val-

gusemängus nägi ta selgesti, et võõrastemajaarve oli üpris osavalt võltsitud, parandatud oli arvusid, sõnadega kirjutatud summat ja lisaks oli 23. maist tehtud 29. mai — kolmest üheksa.

Oma alles üsna lühikese raamatupidajapraktika vältel polnud Marinitš võltsitud dokumentidega kordagi kokku puutunud. Ta läks näost tumepunaseks, kartes iseennast ja oma silmi uskuda, teadmata, kuidas toimida tuleb.

«Kuulge... seltsimees Vlassenkov...» ütles ta jahmunult. «Tagastage order... Seal on teil...»

«Mis mul on?» Vlassenkovi hääles kõlas metalli.

«Välja... kraabitud... Voh...»

Vlassenkov laskis oma paksu alahuule kuidagi tõllakile. Ent sai sealsamas enesevalitsemise juba tagasi. Küünitas käe arve poole. Aga Marinitš oli jõudnud paberid enda kätte haarata. Nüüd oli ta juba üsna veendunud.

«Võltsing,» sõnas ta kindlamalt. «Te olete võltsinud võõrastemajaarvet. Ega sõitnud Leningradist ära mitte kahekümne üheksandal, vaid kahekümne kolmandal. Ning komandeeringu pikenduse saite pettusega.»

«Ah nõnda!» Selletagi õlakas ja suur Vlassenkov oleks nagu veelgi suuremaks muutunud. Äkki läks ta sina peale üle: «Kui täpselt sa seda kõike tead! Olid minuga kaasas või?»

«Ma näen...»

«Tohman!» Ta tegi uuesti katset dokumente oma valdusse saada. Kuid edutult. Tema kurgus kurises viha. «Tohman! Sa vaata, vaata silmadega, mitte aga p...ga piletite kompostrijälgi — siis näed, millal ma välja sõitsin. Arve! Võõrastemajas ei tahetud seda ümber kirjutada. Solvamise eest võtan ma sind veel vastutusele! Anna dokumendid siia! Noh! Ma näitan neid Muhhalatovile, Fendotovile...»

«Ma näitan ise, kellele vaja,» lausus Marinitš nüüd juba täiesti kindlalt. Ja lõi rongipileteid silmitsedes otsekohe jälle kahtlema. «Komposteeritud... kahekümne üheksandal...»

«Noh, mis ma ütlesin!» sõnas Vlassenkov rahulolevalt, mõnevõrra vähendades metalli hääles. «Kurvidel tuleb olla ettevaatlikum.»

«Aga mida need piletid ikka tõendavad? Lähete jaama rongi vastu ja võite tulijailt nuiata neile mittevajalikke pileteid niipalju kui kulub,» ütles Lika vahele. Ja paljastas jälle tigedalt oma väikesed hambad, nagu tahaks Vlassenkovile külge karata.

Too puhkes ootamatult laginal naerma. Tema hääles polnud enam üldse metalli. Ta ütles, otsekui naeraks iseenese üle:

«Kurat küll! Tuleb välja, et ma olen saanud Fendotovi ja Muhhalatovi lolliks teha, ise aga need kuus päeva kodus, Moskvas, voodis vedelnud. Nagu näha, olen ilmatu kaval mees.» Siis heitis ta põlastavalt käega: «Käige kus kurat! Ärge makske üldse midagi. Elan üle. Jätke endale! Jätke endale!»

Ta lennutas orderi lauale. Ja Marinitši hämmeldust kasutades haaras sealsamas väga osavasti tema käe alt avansiaruande. Kibekiiresti kiskus ta selle koos dokumentidega väikesteks tükkideks ja pistis need pintsakutasku.

«Sedasi! Kui ei maksa, ärge makske parem üldsegi. Et see teile kurku kinni jääks! Kurat teiega!»

Ning ta astus raskel sammul ukse juurde, pea uhkelt püsti. Lika sisistas talle järele:

«On aga hani!»

«Haned dokumentide võltsimisega ei tegele,» tähendas Marinitš. «Lika, ärge solvake hanesid.»

«Kahekümne rubla pärast selliseks alatuseks küps! Saša, aga kas nüüd, kui ta avansiaruannet ei andnud, ei tuleks temalt ka avanss tagasi nõuda? Tobu! Kõrbes sisse oma raske vaeva läbi saadud poolesajaga.»

«Ta kõrbes sisse enam kui poolesajaga. Dokumentide võltsimise pärast peab ta kriminaalkorras vastust andma!»

«Te ei andesta talle?» küsis Lika juba veidi kohkunult.

«Ei andesta! Ei saa andestada,» ütles Aleksandr kindlal toonil.

«Moskva palge ees» antud vandetõotus kohustas teda selleks.

Tema käed värisesid erutusest, nii ootamatult oli aset leidnud see inetu lugu. Hinges oli talumatu tülgastus. Tuleb välja, et pole kuigi lustlik lurjust sulitembult tabada. Pagan võtaks! Pidi see Vlassenkov

mingit närust kahtekümmend rubla himustama hakkama!

Mõeldes kogu aeg sellele, võttis Aleksandr seifist, mis tema selja taga seisis, valmiskirjutatud ja allkirjaga varustatud tšeki ning andis Likale, tehes tšekiraamatu kaanele märkuse.

«Homme saad sellega. Kaks tuhat. Siin on Drozdovi ja Petrovski puhkusetasu. Ja veel — selle palgalehe järgi maksad välja preemiad.»

Ta lõi palgalehe arvelaual hajameelselt paar korda kokku ja kirjutas rasvase joone alla: 1171 rubla. Kordas seda sõnadega.

Lika võttis dokumendid. Ära läks ta ilmse vastumeelsusega, nagu oleks oodanud, et Marinitš ta peatab, tagasi kutsub ja temaga vahest ehk veel räägib.

Varsti helises sisetelefon. Marinitš võttis toru. Kuulis Muhhalatovi pisut laiska häält:

«Kuule, Saška, mis sa seal Vlassenkovi kallal norisid? Kõik oli ju õigesti vormistatud. Ja sisuliselt seda enam õigesti.»

«Ohoo! Aga tal oli võltsitud dokument. Ümber tehtud!» hüüdis Aleksandr. «Ja kord nõuab...»

«Aga kas see on kord,» ütles Muhhalatov ikka niisamuti laisalt venitades, «kas see on kord, kui inimene ametiasju ajades on sunnitud taksoga Leningradis aina ühest linnaservast teise kihutama, aga sina näitad talle trääsa?»

«Tal on päevarahad...»

«Eks sa katsu nende päevarahadega söönuks saada! Tema maksis võõrastemajas toa eest kolm rubla, sina temale aga — rubla kaheksakümmend. Kas see on kord?»

«Niisugused on normid. Kõigile.»

«Kuule! No mis sa võrdled Vlassenkovi, ütleme, Fendotoviga! «Norm kõigile»! Aga tema palk ja Fendotovi palk? Mehel on perekond. Tuleb ometi aru saada. Siis veel: oleks see olnud, ütleme, mingi juurdekirjutus tegemata töö arvel — olen päri: petmine. Aga siin on ju tegemist kõige selle täiesti seadusliku ja ausa tagasiandmisega, mis inimesel tegelikult ära kulus.»

«Või seadusliku! See on kriminaalkuritegu! Volodja, ma ei saa sinust aru, kas sa irvitad või...» Erutu-

sest jäi Aleksandril hing kinni, ta hakkas kogelema. «Ära ju ise... sa ise... Lenini mägedel... mäletad, ütlesid... tõotasid... võidelda igasugu kaabakate vastu...»

«Ära sa Vlassenkovi kaabakaks küll nimeta!» Muhhalatovi hääl muutus bassiks. «Kaabakaid on tõesti tarvis vastu seina suruda. Ja seda ma teen! Aga ausaid inimesi kriminaalkurjategijaiks musteldada — see tuleb just kaabakatele kasuks.»

«Ausad inimesed dokumentide võltsimisega ei tegele.»

«Küll nüüd korrutab! Noh, mees jäi omadega vahele, ei küsinud sinult enne nõu, kuidas paremini teha. Nii et sa anna siis nüüd talle nõu, leia oma kompensatsioonivõimalus. Selleks sa ju raamatupidaja oledki. Sina aga kohe paugupealt: võltsing, kriminaalkuritegu, tulge appi, riiki on röövitud! Mõtled ehk veel prokuratuurigi teatada?»

«Ilmtingimata!»

Telefonitorust kostsid vastuseks tihedad lühikesed signaalid.

Kuni tööpäeva lõpuni ei suutnud Marinitš enam keskenduda. Kirjutas — ja tegi grammatilisi vigu. Arvutas — ja sai kogu aeg erinevaid resultaate. Võttis appi arvutusmasina — ja korrutas jagamise asemel. Katsus ise Muhhalatovit telefoniga kätte saada — tarvis oli ju asi talle sõbra kombel täielikult ära selgitada —, kuid Vladimir ei vastanud. Vaatas sisse pearaamatupidaja kabinetti — ka Andrei Semjonõtšit ei olnud kohal.

Kas teha otsekohe paber prokuratuurile? Või ehk esialgu ainult Fendotovile ette kanda? Või lihtsalt rääkida sellest kõigest parteibüroo sekretärile? Vlassenkov on parteitu...

Kellega küll nõu pidada?

Kõrvus kõlas ikka veel Vladimiri nördinud hääl. Üldiselt ju tema nupp lõikab, ka tema jutus oli tõetera sees. Oma raha oli Vlassenkov kulutanud loomulikult rohkem, kui tal normide järgi saada oleks. Kuid ei või ometi dokumente võltsida! Ega siis tema üksi, kõik komandeeritud saavad nende normide järgi.

Kui Muhhalatovit uskuda, on Vlassenkov ülimalt tubli ja korralik. Äkki on see tõesti üksnes ausa ini-

mese mõtlematult loll temp? Ja kohe kära tõsta — see tähendaks tema «biograafia» vältimatut rikkumist. Sellest loost igaühele rääkida küll ei tohi. Ja-a... Kus alles pähkel!

Võiks emalt nõu küsida. Ta on tõsine, arukas. Ja õiglane. Kuid täna on ta haiglas valves ega jõua koju homse tööpäeva algusekski. Kas võib seda asja edasi lükata või peab rauda taguma, senikaua kui see kuum on?

Nõnda istus Aleksandr mingile otsusele jõudmata töö lõpuni kontoris. Väravas kohtas ta Likat. Nii oli see kordunud päevast päeva juba hulgal ajal. Tundus, nagu ootaks neiu teda siin nimme. Ja kuigi nad päeva jooksul teineteist palju kordi näinud olid, tervitas Lika Aleksandrit alati avala naeratusega.

«Lähete koju, Saša?» küsis ta. Ning pööras sealsamas pilgu ära ja pures huult. Kuidas muidu naeratust maha suruda?

«Üldiselt koju. Kuid enne tarvis sööklast läbi astuda, süüa. Ema on täna valves. Kas sa minuga kaasa tulla ei taha?»

«Tahan,» ütles Lika kiiresti.

Ja tõttas jälle naeratust maha suruma. Veel kunagi polnud Marinitš teda endaga koos lõunastama kutsunud.

Sööklas istusid nad nurgalauda ja kaks kohta jäid nagu nimme tühjaks. Ettekandja ei kiirustanud ilmumisega. Lika najatas küünarnukid lauale, toetas lõua pihkudele ja hakkas vaikides silmitsema Aleksandri käsi. Noormees märkas seda ja tal hakkas kuidagi piinlik, ebamugav. Käed nagu käed ikka. Mida Lika neis alati huvitavat leiab?

Lika aga istus, end veidi ühelt küljelt teisele õõtsutades, vidutas oma niigi ahtaid, värvitud ripsmetega silmi ning aina naeratas. Nüüd sugugi mitte enam Aleksandrile, vaid iseendale, mingist sisimast, ainult talle tajutavast õnnest.

Ja Marinitšile meenus korraga kohvik «Andromeeda», kokteil plombiirjäätisega, lambid, mis lae all tuhmilt põlesid, saksofon, mis huilgas ja undas, nii et südames tekkis magus tunne. Ja Rimma Streltsova, kellest ta Vladimirit kergelt kadetsedes oli mõelnud: miks polnud tema ise jõudnud või osanud Rimmasse

armuda? Rimma aga oli vaadanud Vladimirit siis täpipealt samasuguse pilguga, nagu nüüd Lika teda vaatab.

Aleksandr haaras kätte laual lebava menüü.

«Oo, ja täna on pliinid!» hüüatas ta. «See on alles tore! Mulle maitsevad väga! Kas tellime?»

Lika istus ikka samasugusena: sisimas õnnelik, kõige muu suhtes aga üsna ükskõikne. Aleksandr püüdis küll mõistatada, kuid ei suutnud lõplikult taibata, mida see tähendas. Sai aru — ega suutnud aru saada, et Likal on lihtsalt väga meeldiv praegu temaga ühes lauas lõunastada...

«Oled sa pliinidega päri? Lika!»

... Kõik, mis ta Likale tellib, — kõik on maitsev.

«Lika! Sa kuuled: pliinid!» kordas Aleksandr, Lika kurtus tegi talle juba nalja.

Lika tuli maa peale tagasi. Ta ei toetanud enam lõuga pihkudele. Naeratas. Nüüd juba Aleksandrile, mitte enam iseenesele.

«Te olete pliinidesse... armunud,» ütles ta.

Ja tema hääles värahtas solvumispisarake, et Aleksandr aru ei saa. Ja huultelt libises pisut närviline naerukõhin, kuna see ütlemine oli tal kogemata üsna värsi moodi välja kukkunud.[1] Totter värss. Nagu need, mida väga sageli reklaamplakatitele pannakse, et inimesed loeksid ja muigaksid.

Kuid võib-olla ka neid meelde jätaksid.

Kuues peatükk

ÜHE TERAGA MÕÕK

Hommik on õhtust targem...

Sel korral vanasõna valetas. Aleksandr piinles öö läbi, kuid hommikul tõustes ei teadnud ikkagi, mis Vlassenkoviga ette võtta. Kas lasta kõik minna, nagu öeldakse, isevoolu teed? Või hakata sedamaid tegutsema? Ja kui tegutseda, siis — kuidas?

Häda seisis veel selles, et tal polnud võimalik üksnes Vlassenkovi loosse keskenduda. Teda rusus nüüd ka üks teine mure.

[1] Originaalis: Вы в блины... влюблены.

Eile oli ta pärast Likaga lõunastamist ennast talle kojusaatjaks pakkunud. Lika oli heameelega nõus olnud. Temalt poleks tarvitsenud seda üldse küsidagi. Oleks Aleksandr teda kutsunud merepõhja, oleks Lika kohe valmis olnud merepõhjagi laskuma. Kuule lendama? Ka Kuule oleks ta lennanud.

Esiotsa sõitsid nad bussiga, pärast metroos, siis trammiga, ja kogu aeg oli nende ümber see askeldav ja sagiv rahvamurd, mis tööpäeva lõpul nii tavaline on. Juttu ajada nad ei saanud. Ent kui nad trammist maha tulid ja tõttamata edasi sammusid, minnes läbi Izmailovo pargi vaikse servakese, jutustas Lika sõnahaaval Aleksandrile, et elu nende peres on jälle väga viletsaks läinud. Isa, kes mõne aja oli veidi nagu taltsam, purjutab jälle, märatseb, peksab ema. Ja aina nõuab neilt raha, raha... Ent saab sellele joomarile kunagi küllalt?

Lika kõndis langetatud pilgul, tal oli häbi, et peab oma lihasest isast nii näotuid asju rääkima. Kuid ennast tagasi hoida ta enam ei suutnud. Kui inimesel valus on, siis ta karjub.

Aleksandr hoidis tema külmi, peenikesi sõrmi oma peos, pigistas neid hellitlevalt, julgustavalt. Temalgi oli valus. See siirus, kuis Lika temaga oma muret jagas, sai ka tema üle võimust, ei lasknud ükskõikseks jääda.

Ta hakkas Likat veenma, et oleks tarvis see kõik sinnapaika jätta, kodunt ära tulla, hakata iseseisvalt elama. Lika raputas nukralt pead: «Aga mis siis emast saab? Ja väikesest õest? Ei, ma ei või neid hüljata, ma pole niisugune...» Aleksandr ütles, et siis peab ta ära tulema koos ema ja õega. Ja Lika raputas jällegi pead: «Aga kuhu me läheme, millisele elamispinnale? Ja kui me kuskile läheksimegi, otsib isa meid ka seal niikuinii üles ja tuleb uuesti meie juurde elama. Tal on meilt ju raha vaja.» Aleksandr tundis, et tal tõuseb viha selle mehe vastu. Ära ajada! Miilitsaga, lõplikult. Mis perekonnaliige see on, kui ta neil elada ei lase? Aga Likal polnud võimalik ka seda nõuannet kuulda võtta: «Ära ajada... Nagu isa kardaks! Ema on miilitsas rääkimas käinud. Seal vastatakse: «Ei, pole meil õigust keelata tal elada oma perekonnas. Katsuge ta ise kuidagi pudelist võõrutada. Aga

niipea kui ta mürgeldama hakkab, siis teatage, paneme ta viieteistkümneks päevaks istuma või määrame trahvi.» Kui ta viisteist päeva saab, siis on meie peale veel tigedam, aga kui trahvitakse, siis tuleb see meil emaga kinni maksta.»

Järele andmata ütles Aleksandr, et siis on Veera Zahharovnal tarvis abielu lahutada. Tuleb välja, et on sedagi proovitud, aga Pjotr Nikanorõtš keeldus kategooriliselt lahutust andmast. Arusaadav! Ka kohus ei toetanud neid. Isa ilmus kohtusse puhtakesena: habe aetud, kaine, pani lauale oma invaliidi-pensionäri dokumendi ja puhkes nutma, lubades kõik rahumeeles ja heaga joonde seada...

Mida kaugemale tungis Aleksandr Pahhomovite perekonnasiseste suhete läbipääsmatuis padrikuis, seda meeleheitlikumana kerkis tema silme ette Lika olukord. Nõndaviisi siis kaovadki kõik tema noorusaastad, rõõmutult, ilma südamesoojuseta, ühegi eesmärgita — päevake on jälle õnnelikult õhtusse jõudnud. Ent millega ja kuidas teda aidata?

Kogemata kombel osatas ta Lika kõige hellemat kohta, öeldes nagu muuseas, et mingu ta mehele, küll siis kõik laheneb. Silmapilk tõmbas Lika tema peost oma peened sõrmed, mis polnud veel jõudnud soojenedagi, ja hüüatas: «Mis te nüüd, kas naerate minu üle? Kuidas ma mehele lähen? Kas jätan siis ema ja õekese püstihädasse? Aga endaga kaasa ma sihukest koormat ju kuskile ei vea, ma pole niikuinii kellelegi vajalik.»

Seepeale kuulutas Aleksandr õhinal, et ta läheb hirmutab tema isa veel rohkem kui esimesel korral. Kui aga Pjotr Nikanorõtš ikkagi ei lakka skandaalitsemast, siis võtab just nimelt tema, Aleksandr Marinitš, ta üldsuse nimel kohtulikule vastutusele. Lika ainult naeratas umbusklikult: mis see «üldsusesse» puutub, meil on ju puhtperekondlik asi! Nõnda arvatakse igal pool.

Pjotr Nikanorõtš oli kodus. Kuid Aleksandril ei läinud korda teda hirmutada. Ta oli täis kui tina, lamas meelemärkusetult oma vägijookidest haisval madratsil ega teinud välja isegi üsna tugevatest müksudest. Lika tõmbas Aleksandrit häbelikult varrukast: «Ei maksa, Saša, ei maksa! Küll me siin ise kui-

dagi ... Veera Zahharovna istus Dusja voodi ääres ja nuttis tasa. Ta ei vastanud Marinitši tervituselegi, ei pööranud ennast tulija poole. Kas nende juures veel vähe uudishimulikke vahtimas käib ...

Siis näitas Lika Aleksandrile kätte kõige lühema tee trammipeatusse, läbi pargi, mööda vähekäidavat teerada. Neiu kõndis jalgu järele vedades ja tema õla vastu nõjatudes ning rääkis hajameelselt, mõtetega sootuks mujal, mingi meeleheitliku hingepiinaga, et maailmas on ju ometi selliseid õnneseeni, kes loteriil või riigilaenuga suuri summasid võidavad. Koguni kümme tuhat ühe raksuga! Aga kui tema saaks viissadagi. Endale ja emale talvepalitu. Ostaks ilusad voodid. Ja veel, terveks kuuks unustaks kõik ning kihutaks kuskile lõunasse, mere äärde, elaks ainsamagi mureta ...

Ja siis äkki tonksas ta Aleksandrile peaga vastu rinda, seisis nõnda hetke tardunult ning hüppas eemale. Läks tagasi keset teed, hüvasti jätmata, sõnakestki lausumata, alatasa eksides tallatud rajalt tallamata rohu sisse.

Aleksandr saatis teda pilguga. Tore tüdruk! Millega teda küll aidata, millega ja kuidas?

Kuskilt küljelt ilmus järsku välja ning jooksis Likale peaaegu otsa pikk sagrispäine noormees, juustelasu pintsaku ülestõstetud krae peal. Marinitš tundis noormehe ära — see oli Žora, Pahhomovitega ühest majast. Noormees sirutas omainimeselikult lõnkudes välja käe, et Likal ümbert kinni haarata, ent Lika andis talle, otsekui tema lõnkumist jäljendades, niisamasuguse kiire ja hooletu liigutusega hoobi vastu nägu ning läks sedamaid, sekunditki viivitamata, oma teed.

Paistis, nagu tahaks noormees teda taga ajama hakata, kuid jäi siis seisma ja ainult karjus talle järele mingi õelalt-rõveda sõna.

Kogu öö nägi Aleksandr viirastuslikke unenägusid, tont teab mida. Kuid sellest hoolimata tundis ennast väljapuhanuna ja läks hommikul oma vineerseinalisse kabinetti niisuguse tundega, nagu poleks eelmisel õhtul üldse midagi juhtunud.

Algas tööpäev — ja kõik asus oma tavalistesse rööbastesse. Uksest vaatas sisse Lika, mitte eriti oskuslikult mukitud, kuid kena soenguga. Tervitas ja ütles:

«Saša, ma lähen panka!»

Tal ei olnud tahtmist ära minna. Hakkas meenutama midagi eilsest päevast. Äkki pahvatas kohkunult: «Auto seisab ja ootab juba. Küll ma nüüd juhi käest saan!»

Vaevalt oli uks Lika järel sulgunud, kui ilmus Muhhalatov. Võttis harjunud kombel istet laua ääres, tõukas arvelaua küünarnukiga kaugemale, et käel mugavam oleks.

«Noh?» sõnas ta haigutades.

«Lase aga käia!» ütles Aleksandr, aimates, mis oli Vladimiri tuleku põhjuseks.

Väga parajal ajal tuli. Pole tarvis ise alustada. Las räägib ennast enne tühjaks. Ning üldse, kui Vladimir eile telefonitoru hargile viskas, täna aga isiklikult suvatses kohale ilmuda, see tähendab, et Vlassenkoviga on lood tõsised.

«Kuidas me elame?» küsis Muhhalatov. Ja haigutas jälle laia suuga. «Ei saanud täna välja magada. Piltlikult öeldes, kogu öö veetsin Rimmaga. Algul istusime sulle tuttavas «Amdromeedas», seejärel saatsin ta suvilasse, ja seal võttis kõrgeltkultuurne Vassili Aleksejevitš mind vastu nii suurepäralise armastusväärsusega, lausa nagu koopaelanikku, et Rimma minuga koos kodunt ära kargas ja mind Moskvani saatis. Noh, hiljem muidugi saatsin mina tema jälle tagasi. Ainult väravasse. Olukord kohustab, ikkagi noor neiu. Ja hoopis hiljem, juba hommiku eel, nägin ma teda veel uneski. Jah. Aga kuramuse kell hakkas just kõige põnevamas kohas tirisema.»

«Volodja, mulle ei meeldi ... sa räägid temast kuidagi nii ...»

«Aga kunas, kellest ja millest ma teistmoodi rääkinud olen? Minu keel! Ja mis Rimmasse puutub — kahtlused ärgu puudutagu Caesari naist. See on nagu kirurgilamp, mis varju ei heida. Rimmat võib lae alla tõsta ja tema valgel rahulikult igasuguseid operatsioone teha.»

«Rimma armastab sind!»

«Seetõttu ma tema nii kõrgele, lausa lae alla tõstangi. Aga mind peab tahes-tahtmata armastama. Ka mina olen kena inimene. Kuigi vastupidiselt — koos-

nen ainult varjudest. Ainult üks inimene — Vassili Aleksejevitš — ei armasta mind. Ja sedagi ülekohtuselt. Üliõpilasesse Muhhalatovisse suhtus ta muide hästi.»

«Miks sa arvad, et ta sind ei armasta?» küsis Aleksandr kahtlevalt.

«Isad ei armasta kunagi neid, keda armastavad nende tütred,» vastas Vladimir aforismiga. «Seltsimees Streltsovile aga tundub iseäranis, et tema ainsa tütre pojad kindlasti Rimmovitšideks jäävad.»

«Aga sina oleksid Vassili Aleksejevitšile juba ammu ütlema pidanud, et tema lapselapsed saavad isanimeks Vladimir.»

«Lobiseda ma armastan, nagu sa, Saška, ise tead, kuid Vladimirovitšide asjus on veel vara keelt sügada. Vestelgu pealegi seltsimees Streltsov minuga öösiti ülikultuurselt ja saatku Rimma mind Moskvasse, see kellelgi tükki küljest ära ei võta, elu aga keerleb ja veerleb edasi nagu helesinine gloobus.»

«Minu pea ei jaga seda, Volodja.»

«Täitsa loomulik. Uut akumulaatorit, liiatigi niisugust, millele autori nimi omistatakse, sina ju ka välja ei mõtleks. Tahad, räägin selgemini? Vladimirovitše ma esialgu veel ei himusta, aga Rimmovitše — sündsus ei luba. Sina ju ka ikka armastad Herzeni kombel antud vandetõotust meelde tuletada! Noh, ja Vassili Aleksejevitš on keskmist viisi armukade, läilalt tavaline armukadetseja. Ma ei tea, mitu dioptriat ja millisest sulamist on tema prillid, kuid läbi nende prillide ei näe ta mitte Vladimir Nilõtš Muhhalatovit, vaid Mefistot ja Don Juani. Kuigi mainitud Don Juan, nagu teada, kaks tuhat ja kolm naist ära võrgutas, vaesel Volodkal aga sellest paradiislikust arvust esialgu veel täpselt kaks tuhat puudu jääb. Kaasa arvatud ka Rimma, kes pole üldse võrgutatav ning seetõttu on kõige ahvatlevam. Sel erijuhtumil võiks ka Rimmovitšidega riskida. Noh, olgu pealegi,» lajatas ta kämblaga vastu lauda, «aga mul oli sulle ka üks teine jutt.»

«Mina arvasin, et just see jutt tuleb esimesena,» ütles Aleksandr.

Muhhalatov kehitas õlgu. Pilk, mille ta Aleksandrile saatis, oli lihtsameelne:

«Tähtsuse järjekorras, Saša! Pool muna on alati siem kui tühi koor.»

«Mis me vaidleme. Ma kuulan.»

«Pole sul siin midagi kuulata. Kõik, mis vaja, ütlesin eile telefoniga. Ma lihtsalt tahaksin teada, millal Vlassenkov oma raha kätte saab.»

«Kuid ka mina ütlesin ju samuti kõik eile telefoniga.» Ärritus hakkas Aleksandri üle võimust võtma. «Võin korrata. Ta ei saa kopikatki, sest rebis puruks kõik dokumendid, ka need, mis polnud võltsitud. Vastuoksa, nüüd nõuan ma temalt tagasi ka talle väljamakstud avansi. Sulidele tuleb ainult nõnda õpetust anda!»

«Missugusest summast sulid alguse saavad?» uuris Muhhalatov teeseldud loidusega. Ja tema silmi kattis sedamaid otsekui mingi hall kile. See oli halveneva tuju tunnuseks.

«Kuidas — missugusest?» ei saanud Marinitš tõemeeli aru.

«Noh, kas varastatud sajast rublast või viiest kopikast?»

«Ühest kopikast! Kui see ebaausal teel tasku on pistetud.»

«Kas see käib ainult paberraha ja kõliseva vase või ka kõige muu kohta?»

«Volodja . . .»

«Sa vasta!»

«Muidugi kõige kohta! Kummaline küsimus . . .»

«Aga kas üks suli võib teise suli üle kohut mõista, toetudes seejuures kõrgetele moraaliprintsiipidele?»

«Kas ei saaks lihtsamalt?»

«Lihtsamalt? Niisiis . . .» Muhhalatov tõusis püsti, tegi laisa tiiru ümber laua, pistis käe Aleksandri pintsakutaskusse, võttis sealt välja näputäie kirjaklambreid, tükki viisteist-kakskümmend, ja raputas neid peopesal. «Ma loodan, et sa ei ütle, nagu oleksid need kirjaklambrid oma raha eest ostnud! Siin tuleb neid umbes kolme kopika eest. Üleeile kirjutasid sa siin minu juuresolekul isiklikku kirja kroonu paberile. Ja tööajal. See arvestatakse samuti rubladesse ja kopikatesse ümber. Kuidas toimida? Sina võid, aga Vlassenkov ei tohi? Sina võid omastada riigile kuuluvat puhtal kujul, nagu öeldakse, aga Vlassenkovile, kes

töö huvides isiklikku raha kulutas, seda hüvitada ei tohi? Midagi nagu ei klapi, kui nõustuda sinu enda aususepõhimõtte määratlusega. Põhimõte peab jääma põhimõtteks. Ja ausust tuleb kontrollida kõigil ühe ja sama mõõdupuuga. Siin ma siis olen sinuga jälle kaelakuti.»

Aleksandr istus, nägu häbist siniverkjas. Mitte enda, vaid Vladimiri pärast, meetodi pärast, mille Vladimir oli valinud, et valget mustaks maalida. Issake! Viisteist-kakskümmend kirjaklambrit, pistetud tasku igaks juhuks — äkki on vaja kuskil mujal, mitte oma laua taga, pabereid kokku panna. Pagan võtaks, ametialaseid pabereid! Noh, olgu või omigi... Tööajal sõbrale kirjutatud kiri. Lisaks ta veel — tehase tindiga!

«Seda nimetatakse sofistikaks ja demagoogiaks,» sai ta viimaks katkeval häälel ära öeldud. «Kuidas võid sa nii erinevaid asju ühte patta panna...»

«Ära ilmaaegu ülearu pinguta, Saša!» lõi Vladimir käega. Ja hall kile kattis jälle ta silmad. «Tean mina ja tead sinagi, et normaalses elus, kuidas sa ka ei keeraks ja pööraks, eksisteerib kaks loogikat. Prokuröri oma ja advokaadi oma. Ainult selleks ma nüüd näite tõingi. Kas me oleme sinuga tõotanud võidelda õigluse ja ühtse loogika eest? Kas oleme tõotanud võidelda kaabakate vastu? Oleme! Võta arvesse, et Vlassenkov ei ole kaabakas. Ja senikaua kui pole olemas ühtset loogikat, pole tarvis selle sildi all ellu rakendada ka ainuüksi prokurörriloogikat. Pangem pead koos tööle, mitte et kuidas talle halba teha, vaid kuidas õigluse järgi toimida. Seda püüan ma sulle juba teist päeva selgeks teha.»

«Ja asjata püüad! Mitte kunagi ei räägi sa mulle auku pähe, et võltsing on andestatav, et siin prokurörriloogika ei sobi. Ükspuha, ka advokaadiloogika mõistab võltsingu hukka!»

«Kuid see pole võltsing, see on lihtne viga! Ning sina ei aidanud tal orienteeruda, teha, kuidas tarvis, sina muudkui rabasid tal kraest kinni — oli ju hea juhus! —, et vaadake ometi, kui printsipiaalne ja valvas ma olen.»

Marinitšil hakkasid huuled värisema.

«Pärast seda... pärast seda, Volodja, ei saa ma sind enam oma sõbraks nimetada!»

«No näe, kohe haaras mõõga pihku! Ja minul ei ole mitte sulenugagi kaasas. Jätkem, Saška, kõlavate sõnade pildumine ja asugem kohe tulemusi vaagima. Ütle, mis sa endale eesmärgiks sead: kas tahad Vlassenkovi iga hinna eest ära uputada või mõtled inimesega siiski inimese moodi ringi käia?»

«Seaduse järgi! Ja südametunnistuse järgi.»

Muhhalatov tõmbas arvelaua enda juurde ja hakkas vaikides paaril-kolmel traadil nuppe ühekaupa liigutama, siis aga pööras arvelaua serviti ja kõik nupud kukkusid korraga klõbinal tagasi.

«Noh, oma asi. Ära arva, et ma sulisid kaitsen. Ja kui sa Vlassenkovi minust paremini tunned, tegutse. Seaduse järgi. Ja südametunnistuse järgi. Eks vaatame, missugune südametunnistus sul on, ja vaatame, missugused seadused sinu südametunnistuse järgi meil eksisteerivad. Kui aru oled pidanud ja otsusele jõuad, siis helista.»

Ta silitas ja patsutas õrnalt musta läikivat sisetelefoniaparaati nagu peesisklevat kõutsi ja läks ära.

Aleksandr seisis, kangekaelne pilk rohelisel lauapaberiruudul. Ja-a... See oli tõeline tüli. Ja mitte pisiasjade pärast. Ei, ei, niisuguse kõneluse järel pole midagi kõhelda. Igasugune viivitus on häbiväärne sobing omaenda südametunnistusega ja ametialane eksimus seaduse ees.

Marinitši jutu lõpuni kuulanud, vajus pearaamatupidaja Andrei Semjonõtš otsemaid näost kuidagi ära. Heasüdamlikul vanainimesepalgel peegeldusid piin ja kahjutunne.

«Kus tegi karuteene!» lõi ta kokku oma kuivetuid käsi ja polnud selge, keda ta nende sõnadega mõtles, kas Marinitšit või Vlassenkovi. «Kus tegi karuteene!»

Marinitš küsis, kuidas kõike juhtunut vormistada tuleks. Andrei Semjonõtš hakkas närviliselt kätega vehkima nagu pihtasaanud part tiibadega.

«Oi missugune häbi! Oi missugune häbi! Palka hakati tsehhides maksma ilma kassapidajata. Ma mõtlesin tõstatada küsimuse: lõpetatud tööde eest võiks

välja maksta ilma töökäsutà, isiklike raportite alusel. Aga võta näpust! Sülgas kõigile hinge!»

«Kuid mis temaga nüüd teha, Andrei Semjonõtš?»

«Ah et mis teha? Kas ta tuleb ehk maha lasta selle eest, mis? Kas ta ütles sulle: «Et see teile kurku kinni jääks, kui ei maksa, ärge makske parem üldsegi!»? Eks sa nüüd siis kirjutagi kogu temale väljamakstud avansi peale sissetulekuorder. Ja asi joones! Ah, kui ebameeldiv see kõik siiski on . . .»

«Kuid ta võltsis ju dokumente, Andrei Semjonõtš. Seda ei saa ju andestada.»

«Ma ütlesin: kas ta tuleb maha lasta või? Kui palju ta endale neidsamu päeva- ja korterirahasid juurde kirjutas? Kakskümmend üks rubla ja kümme kopikat? Nii et kui ta ägeduses kõik dokumendid puruks rebis ja talle väljamakstud avansi nüüd täies ulatuses tagastab, saab ta rohkem kui kolmekordselt vastu pükse. Mida sa, hing, temalt veel tahad?»

«Võltsing! On ju võltsing, Andrei Semjonõtš! Võltsimise fakt ise.»

«Selle fakti tõttu peab ta oma suu poole kuu palgast puhtaks pühkima. No mis sa mõtled — see on talle juba niigi kibe õppetund. Mis halba sa talle veel soovid? Mine, mine! Terve päeva rikkusid mul ära! Sul tuleks võtta ja kirjutada see sissetulekuorder kohe välja! Kui inimene sellega ise nõustus . . .»

«Sõimuga, haavavate sõnadega. Ja õigupoolest ta ei nõustunudki, vaid karjus, otsekui heitis mulle need sõnad näkku.»

«Sõimuga . . . Muidugi pistad sõimama, kui pool kuud kopikata istud . . . Loomulikult on inetu teisi sõimata, aga inimesest tuleb niisugusel momendil aru saada. Nõua temalt avanss tagasi ja — mine, mine! Oh sind küll!»

Ukse taga ei olnud Marinitšil enam pikka arupidamist. Kõik oli klaar: Andrei Semjonõtš on nii nagu Volodka Muhhalatovgi täiesti valel seisukohal. Ja vahe on ainult selles, et üks oma naiivses eksituses ei pea Vlassenkovi tegu üldse mitte kuriteoks, teine aga ei taha süüdlast oma südameheaduses lüüa valusamini kui tavalise rublaga. Mis siis ikka, just nõnda tekibki soodne pind esialgu igasugustele pisivarastele, hiljem aga, karistamatusest, ka suurtele. Kriminaal-

kroonikat lugedes tuletab ema tihti meelde mingit juttukest «Viieline viis hukka» oma koolipõlvelugemisest. Aga siin on tegu rohkem kui viielisega ning olukord on ka hoopis hullem. Ivan Ivanõtš Fendotov oli Vlassenkovi võltsitud komandeeringut oma allkirjaga pikendanud, Fendotov peab igal juhul teada saama, kuidas inimene tema usaldust kurjasti tarvitas. Kas Andrei Semjonõtš räägib talle? Ja üldse pole muidugi mitte pearaamatupidaja, vaid tehase direktori otsustada küsimus, kas kuriteolt tabatud suli võtta kohtulikule vastutusele.

Direktori ooteruumis oli väike järjekord. Kuid sekretär laskis Marinitši kohe edasi, talle oli tarvis ainult kõrva sosistada: «Alja! Kolmeks minutiks. Erakordselt kiire asja pärast.»

Fendotov oli ilmselt mingi õige pealetükkiva mõtte kammitsais ja kõndis kukalt peopesaga siludes mööda kabinetti nurgast nurka. Marinitšit sisse tulemas nähes peatus ta ja küsis kärsitult:

«On teil tõesti väga kiire asi? Mis?»

«Ivan Ivanõts, vabandage, üleeile te andsite allkirja Vlassenkovi komandeeringupikendusele.»

«Jah, andsin. Seda oleks küll pidanud tegema Vassili Aleksejevitš, kuid teda polnud. Palus Muhhalatov. Mis siis?»

«Ta võltsis võõrastemajaarvet ja pani aruande juurde võõrad rongipiletid. Ja tuligi välja, nagu oleks ta olnud Leningradis need kuus päeva, mis te talle pikendasite . . .»

«Andrei Semjonõtš pole mulle midagi rääkinud,» ütles Fendotov vahele.

«Ta pole veel jõudnud.»

«Noh, ja milles asi seisab?»

«Nii et . . . kuidas «milles asi seisab»? Vlassenkov võltsis, tahtis seadusevastaselt saada kakskümmend üks rubla kümme kopikat.»

«Ohoo! Ja endale selle rahaga suvila üles lüüa?» puhkes Fendotov naerma. «Aga kuidas ta seda ise seletab, seda oma katset?»

«Tema seletused või midagi, Ivan Ivanõts . . . Tema küll muidugi räägib, et ta need rahad taksoga maha sõitis ja võõrastemaja eest maksis üle kehtestatud

normi iga päev rubla kakskümmend omast taskust. Asi ei seisa selles. Võltsing . . .»

«Vaata kuradit! Või maksis juurde rubla kakskümmend,» ütles Fendotov jälle nagu kadedalt vahele. «Tähendab, sai numbri kolmega kätte? Minul pole juhust olnud Leningradis kunagi odavamalt elada kui viieline päevas. Ja takso laostab sind täielikult, see on täiesti õigus. Linn on suur ja lai. Ja Rahvamajanduse Nõukogust talle autot ei anta.»

«Kriminaalasi, Ivan Ivanõtš. Vlassenkov tuleb vastutusele võtta. Nii et ma tulin . . .»

«Oota. Kakskümmend üks rubla, et katta tegelikke takso- ja võõrastemajakulusid? Mis kriminaalasi see on?»

«Ta võltsis arvet . . .»

«Pagan temaga! Rebi see puruks, et revidendid närima ei saaks hakata. Aga Vlassenkovile annan selle kakskümmend või kakskümmend viis rubla direktorifondist. Kõik?»

«Ivan Ivanõtš, see on ju võltsing!»

Fendotov hakkas pead raputama ja pigistas isegi silmad kinni, andes mõista, et aeg ja koht pole selliseks jutuks põrmugi sobivad.

«Noh, siis ma ei tea. Minge Vassili Aleksejevitši juurde, tema tegeleb meil finantsasjadega ja juriidiliste küsimustega. Mina aga viskasin Vlassenkovi komandeeringule käe alla ainult sellepärast, et Muhhalatov palus.» Fendotov tegi tiiru ühel jalal, mis pidi näitama, et jutuajamine on lõppenud. Lisas siiski: «Aga Vlassenkovi kahekümne rubla, ei, parem juba kahekümne viie osas tehke seal käskkirja projekt koos Streltsoviga valmis. Ma kirjutan alla.»

Nüüd, pärast nii ootamatut pööret sündmuste käigus, ei saanud Marinitš enam ühelgi juhul poolele teele peatuma jääda, vaid pidas oma pühaks kohuseks asi ilmtingimata lõpule viia. Mõelda ometi! Võltsimine on pisiasi! Ja sulile veel kakskümmend viis rubla direktorifondist . . .

Kohendades prille ninal, kuulas Streltsov Aleksandri tähelepanelikult ära. Palus mõningaid üksikasju korrata. Jäi mõttesse.

«Siin on raske tarvitada raskeid sõnu ja rakendada kindlalt piiritletud hindamiskategooriaid,» lausus ta

viimaks. «Varematel aegadel, kui mängurid kaardilaudade taga partnereid kelmuselt tabasid, siis neid valemängijaid lihtsalt peksti küünlajalgadega. Idas aga määriti tühisemad pikanäpumehed tõrvaga kokku, veeretati sulgede sees ja pandi seejärel eesli selga istuma, nägu saba poole. Kuigi seadused lubasid tõenäoliselt karistada ka kuidagi teisiti, mitte nii avalikult ja häbistavalt. Rahvas toimis üldiselt küll õigesti. Väikeste sulitempude eest tuleb ka vastavalt karistada. Väikesed sulid tuleb seada kogu rahvale näha, et nende pale häbist hõõguks. Tõepoolest, ega me hakka ju Vlassenkovi asja, tema ebaõnnestunud katset näpata riigilt kakskümmend rubla, prokuratuuri andma.»

«Aga miks mitte prokuratuuri?» Marinitšile ei tahtnud see kuidagi pähe mahtuda. Vaat sulle säh: ka Streltsov liberaalitseb. «Vassili Aleksejevitš, dokumentide võltsimine, niipalju kui mina aru saan, on kriminaalkuritegu.»

«Võltsimine ei õnnestunud, raha ta ei saanud, vastuoksa — maksab omast taskust kinni . . . Aleksandr Ivanovitš, võib-olla ma ei kasuta päris õiget sõna, kuid siis kujuneb see meie poolt mingiks väikluseks, kui soovite, kättemaksuks selle eest, et ta teiega räägides matslikult käitus. Karistus peab olema vältimatu, ent süüteoga kooskõlas. Ainult siis ta kasvatab. Oletame, et Vlassenkov pandaks viieks aastaks türmi. Mitte ainult tema ise, vaid kõik tema lähikondsed peaksid seda äärmiselt ülekohtuseks karistuseks. Süütegu ennast ei tuleta keegi enam meeldegi, kuid absoluutselt kõik haletsevad süüdimõistetut ja mõistavad hukka kohtumõistjaid.»

«Viieks aastaks pole vaja. Olgu pooleks aastaks. Ja tingimisi. Koguni ilma palgast mahaarvamiseta. Aga nii, kuidas ette on nähtud. Kriminaalkoodeksi järgi.»

«Juba see nimi üksi — Kriminaalkoodeks — kõlab karmilt.»

«Siis jääb ka meelde.»

«Eesli seljas, nägu saba poole, jääb samuti meelde.»

«Noh, kui selle eest premeerida, nagu tahab teha Ivan Ivanõtš, ega seegi meelest lähe! Või Muhhalatov . . .»

«Ah Vladimir Nilõtš kaitseb ka Vlassenkovi?» küsis

Streltsov mingi erilise kärmuse ja intonatsiooniga, otsekui muudaks see millegipärast kogu asja korrapealt teiseks.

«Vassili Aleksejevitš, te teate, millised sõbrad me Volodja Muhhalatoviga oleme. Kuid siin ei saa ma temast lihtsalt aru. Ta muudkui kaitseb ja kaitseb Vlassenkovi... Ta koguni ei pea teda üldse milleski süüdlaseks!» Marinitš ajas ennast sirgu, tema nägu omandas piduliku ilme. «Täna me läksime Volodjaga ilmselt väga tõsiselt tülli.»

«Muhhalatov... Jälle Muhhalatov... Temaga uuesti kokku põrgata? Ja mis asjus...» liikusid Streltsovi huuled, kuid häält kuuldavale ei tulnud.

Streltsov võttis pikkamisi prillid eest, pani prillisangad kokku, seadis nad siis laiali ja pani uuesti kokku.

«Ärge minust valesti aru saage. Ivan Ivanõtš saatis teid minu juurde. Kuid tuleb välja, et ka mina pean praegu tegutsema põhimõttel: aja aga jänes kaugemale. Mulle tundub, Aleksandr Ivanovitš, et kogu selle segase looga ei tuleks tegelda mitte administratiivses, vaid ühiskondlikus plaanis. Vlassenkovi tegu on ennekõike moraalivastane. Pidage nõu käitiskomitees.»

Käitiskomitee esimehe Liidia Frolovnaga venis Marinitšil kõnelus küll kõige pikemaks. Liidia Frolovna, eakas, kuid väga erga vaimu ja kuidagi helge olemisega naine, kuulas valutavat hammast imedes Aleksandri juttu elava huviga. Jäi kohe nõusse, et muidugi oli Streltsovil täielikult õigus ja et Vlassenkovi suhtes peab otsuse tegema käitiskomitee. Ainult et missuguse otsuse...

«Mõõk on ju alati kahe teraga,» mõtiskles Liidia Frolovna hammast lutsides kuuldavalt. «Ütleme, rahaliselt. Noh, kui me ühe teraga sedasama Vlassenkovi lööme, keda tabab siis teine tera? Mehel on perekond, elu on neil raske, ma tean. Kui meie sulle ametiühingust sanktsiooni anname, et inimesele midagi ei maksta ja ka veel avanss temalt tagasi nõuda tuleb, jookseb ju naine siia, nutab, tassib mudilased ühes. Ja meie muudame oma otsuse ära. Sa anna talle kõik, mida seaduse järgi talle anda saad — mitu päeva ta tegelikult komandeeringus oli ja piletite eest.»

«Aga võltsimise pean andestama?» hüüatas Aleksandr. «Mis karistuse ta siis saab!»

«Karistus jääb tal saamata,» oli Liidia Frolovna päri. «Aga, ütleme, moraalselt. See Vassili Aleksejevitši jutt tõrvast ja sulgedest, see on küll ilmaaegu. Aga, ütleme, seinalehes või üldkoosolekul. See on muidugi jälle kahe teraga mõõk. Silmanähtavat vargust pole. Midagi ta teha katsus, võltsis, aga võltsitud paberid, nagu sa ise ütlesid, on ära hävitatud. Mida rahvale näidata? Ja teisest küljest heidab see ju meile halba valgust. Seebimulli ümber sai kära tehtud — rahvale pole vaja sõnu, vaid näita dokumendid ette. Võid olla kindel, et nad hääletama ei hakka.»

«Tähendab, et teda ka moraalselt hukka ei mõisteta?»

«Võib küll olla, et ei mõisteta,» oli Liidia Frolovna jällegi päri. Ning hammast imedes koguni vilistas. «See ei ole ju mingi tööluus või purjuspäi kaklus, ei ole olustikuline pisiasi. See õieti pole üldse sihuke värk, mida, ütleme, üldkoosolekul arutada. Võltsimisel on puht kriminaalne maik juures. Aga see on jälle kahe teraga mõõk. Tee üks tera vahedaks — ja võivad inimese Jeesuse kõrvale tirida. Ära tee, võivad öelda: mahitate. Aga teisest küljest: miks ametiühing segab ennast kriminaalasjadesse? Siin tuleb kõik peenelt läbi mõtelda. Võib-olla ma ise, asja suure kella külge panemata, räägin temaga silmast silma. Kui tahad, võid ka juures olla. Siin on ju peamine eesmärk selles, et riik kahju ei saaks ja et inimesele oleks kõik selge. Eks? Kas sa Andrei Semjonõtšiga oled nõu pidanud?»

Ring sulgus. Marinitš tõusis püsti. Seisis pisut ja vaatas Liidia Frolovna helgesse näkku, mis oli tulvil heatahtlikkust ja tema poolt sisendatud hea, targa vastuse ootust.

«Riik siin, Liidia Frolovna, kahju ei saa, aga mis mõistmisesse puutub, siis Vlassenkovil oli varemgi kõik suurepäraselt selge,» sõnas Marinitš ja tõmbas lipsusõlme ühe ropsuga lahti. «Teie siin muidugi mõtelge. Aga parem võtan ma Vlassenkovi juba ise käsile, oma mõõga abil — see on mul ühe teraga.»

«Ära sa... ainult... otseses mõttes...» muutus Liidia Frolovna rahutuks. Ja tõusis samuti püsti. Ula-

tas talle sooja, pehme käe. «Aga meie paneme siin pead tööle. Peame nõu. Ja hoidkem üksteist asjaga kursis.»

Oma kabinetti tagasi jõudnud, sirutas Marinitš harjumuspäraselt, peaaegu automaatselt käe, et võtta telefonitoru. Päeva jooksul helistas ta tavaliselt mitu korda Muhhalatovile. Hea oleks ka prae . . .

Ning ta ei hakanud helistama. Oimukohti pihkudega muljudes meenutas ta mõttes kõiki selle päeva kohtumisi ja kõnelusi ning kalestas oma südant Vlassenkovi suhtes järjest enam.

Kas võib olla, et see on väiklane, nagu ütleb Streltsov? Väiklane kogu rangusega karistada suli, kes oli tahtnud tasku pista ainult kakskümmend rubla? Aga palju siis vaja on: kakssada, viissada?

Telefon helises.

«Saška?» kõlas Vladimiri tehtult-laisk hääl. «Nii et millal Vlassenkov raha järele võib tulla? Ivan Ivanõtš . . .»

Marinitš pani toru hargile. Viskas taskust välja kirjaklambrid, kõik, viimase kui ühe. Võttis paberilehe ja sulepea.

Ja kirjutas otsustavalt: «Prokurörile.»

Seitsmes peatükk

KITS KÕIES

Elektrirong ajas teekäänakul peenikest vilet, nagu oleks poisijõmpsikas võtmesse puhunud, ja lipsas ererohelisena niisama ererohelise, üsna madala ja harva Moskva-lähise metsa vahele.

Streltsov kontrollis oma portfelli lukkusid — portfell oli tal nii täis tuubitud, et sarnanes pütikesega — ja hakkas piki kitsast jalgrada edasi liikuma samas suunas, kuhupoole ruttas teda Moskvast kohaletoonud elektrirong.

Päev oli rõõmus ja päikesepaisteline, kuid Vassili Aleksejevitš tusameelne. Mitte sünge või rusutud, vaid just nimelt tusameelne. Ja see oli kõige hullem. Kõik tundus talle vastikult hallina ning ebahuvitavana, nii

siin kui ka elu, nagu siis, kui kõik läheb nii, nagu olema peab, aga samal ajal ei lähe hoopiski mitte nõnda.

Tusameeletundidel rändas ta tavaliselt oma mõtetes tagasi Siberisse. Oi, kuidas ta süda seal oli löönud! Nagu arstid ütlevad, toonus oli kõrge. Aga miks?

Alustame tööst. Seal oli ta olnud tehase direktoriks; too tehas polnud küll nii suur kui siinne, aga see-eest oli ta seal oma majapidamise ulatuses olnud täiesti vaba ja sõltumatu. Tolles tehases oli ta saanud hoida oma joont. Ja kõik — nii ülemused kui ka alluvad — olid mõistnud ning hinnanud teda. «Kõrgemal pool» loodeti tema peale, usaldati — teati, et ta alt ei vea. Töölised ja teenistujad armastasid teda. Otsekohesuse ja iseloomukindluse pärast tehase huvide eest võitlemisel ning abivalmiduse ja osavõtliku süvenemise pärast iga inimese isiklikku palvesse. Tuled koju väsinuna, aga süda on rahul. Ja töö laabub ja inimesed annavad sulle austavalt kätt. Et ajast mitte maha jääda, oli ta jälginud kõiki elektro- ja arvutustehnika-alaseid uudiseid, ise nii mõndagi välja nuputanud ning mittekoosseisulisena instituudis loenguid pidanud.

Siin, Moskvas, tundub ka, nagu usaldataks sind «kõrgemal pool» ning nagu suhtuksid töölised ja teenistujad sinusse austavalt. Ent kui sa ise ei ole siin «esimene», vaid «teine», toimub kummalisi asju. Tehase edusammud on esmajoones Ivan Ivanõtš Fendotovi teene, vead ja eksimused töös — tema, Streltsovi süü. Tehase töölisi abistab Fendotov meelsasti ja heldekäeliselt kõiges, kuid peamiselt siiski niisugustes asjades, kus abi pole raske anda. Kõik ülejäänud mured on langenud tema, Streltsovi õlgadele. Loomulik, et südamlikke naeratusi saab rohkem Ivan Ivanõtš, pahaseid pilke ja sõnu — tema. Ei ole üldse mahti loengute pidamiseks, ka erikirjanduse regulaarseks jälgimiseks ei jää enam aega. Millegipärast on tema — esijoones inseneri õlgadele langenud kõik majandusasjad, varustusmured, finantsküsimused. Ent peamine — seotud käed, seotud käed. Ja koormav paratamatus kõigest ette kanda, igas asjas luba küsida. Fendotovilt, Lapikult, Zmurovalt, riikliku komitee esimehelt. Muide, riikliku komitee esimehe, oma kunagise üliõpilase juures käimisest ta õigupoolest hoidub kõrvale. Sinna kannab tema, Streltsovi ideid agaralt vaid Ivan Ivanõtš ise.

See kõik on kindlasti õige. Asetäitja jääb alati ainult asetäitjaks. Kuid kas oli mõtet teda asetäitjaks panna, kui ta on suuteline ka täiesti iseseisvaks tööks? Tema väljakutsumisel siia oli ju täiesti kindel eesmärk. Siberis oli ta asjaajamise üle andnud. Seejärel aga... See «seejärel» sattus kokku just mitmete ministeeriumide likvideerimise ja riiklike komiteede loomise momendiga. Oli tarvis leida koht Fendotovile, ministeeriumiaparaadi juhtivale töötajale. Lohutati: «Seltsimees Streltsov! Teid ju toodi pealinna üle!»

Jah, Moskva on muidugi kütkestav. Ent temale, Vassili Streltsovile, on Siber maa, millest kaunimat lihtsalt kohe enam olla ei saagi. Kõik, mis tema elus on olnud väga ilusat ja väga head, on selle maaga seotud.

Siin, linnakorteris, huugab pea veoautode mürinast ja bensiinivingust. Aga Siberi tehases seisis insenertehnilise personali elamu territooriumi vaikses nurgakeses, ümbritsetud noortest lehistest ja paplitest. Otse rõdult avanes vaade taamal sinavatele mägedele. Õhtuti tuli sealtpoolt õitsva männi tugevat lõhna. Vaatasid vasakule — päikeses helkides ja sillerdades voolas põhja poole võimas jõgi, mis oma karastava jahedusega suvepäevade kuumust leevendas. Kõik oli lai, avar, vaba. Tööpäev lõpeb — ja juba sa oledki looduse rüpes. Kuid siin pead sa selleks, et vähegi värsket õhku hingata, olema koormatud nagu hobueesel, sest siia ei sõida ei tramm ega buss, elektrirongilt aga on oma pool tundi jalgsi minna. Portfell tirib õla madalamaks ja on täis tuubitud ametlikke dokumente, mille kallal tuleb öösiti higistada.

Selles tehases on niisamuti olemas sõiduautod, ent kaks neist on «kiireteks käikudeks», ainult linnasõiduks, kolmanda aga on Ivan Ivanõtš just «kiirkäiguautode» läbisõidukilomeetrite kokkuhoiu arvel vaiksel viisil oma isiklikku kasutusse võtnud. Pole selge, kes või mis kellegi või millegi võõrandamatuks osaks on saanud: kas auto Fendotovile või Fendotov autole. Ivan Ivanõtšil on vist kergem oma sõrm otsast maha lõigata, kui lubada kedagi — ilma temata — «oma» autoga sõita. Aga Fendotovi suvila on muide samas asulas, kolme minuti tee elektrirongilt.

Nii et võib-olla on tal Ivan Ivanõtšiga tõsiseid lahkhelisid? Ja see sant tusatuju on nendest tingitud?

Mõttetus! Lollus! Kõik need Fendotovi väikesed egoistlikud veidrused meenuvad üksnes sellepärast, et pungil portfell täna hoopis hullusti kätt venitab, paremasse külge lööb ühtelugu valu ja reumahaiged jalad vaevaliselt vedu võtavad — küll oleks tahtnud autoga väravasse sõita. Aga muidu on Ivan Ivanõtš, ausalt öelda, väga tore inimene ja seltsimees. Loomulikult veidrustega. Kuid kel neid poleks? See-eest aga ei tule kuigi tihti ette suurte käitiste juhte, kel on elav, rõõmus iseloom ja keda ükski häda ega mure vaost välja ei vii. Ivan Ivanõtš ei kaota und ega isu ka siis, kui taevas peaks kaela langema. Ta teeb tiiru ühel jalal, jutustab mitte eriti krõbeda, kuid siiski «vürtsiga» anekdoodi — ja kõik ebameeldivused on nagu peoga pühitud. Ja kui «tema ise» hädas nina norgu ei lase, on ka kõigil teistel kuidagi kergem. Pealegi on «turi» Ivan Ivanõtšil lai. Praegu on ta vabariigi ülemnõukogu saadik ja partei rajoonikomitee liige ning riikliku komitee liige, mille kontrolli all tehas asub. Kas siis nende kõrgete tiitlitega või isikliku sarmi ja varasemate sidemetega või oskusega mängida väiksemate ülemustega «etteandmismängu» — ikka kindlustab ta tehasele väga head töötingimused. Ei, ei, Ivan Ivanõtš on oivaline juht ja oivaline inimene!

Noh, aga mis siis veel? Kas närib kadedus, et Fendotov on nii silmapaistev, aga sinu täht ei sära enam nõnda nagu varemalt?

Siberis olid sina ju ka saadikuks, tõsi küll, oblastinõukogus, ja partei oblastikomitee liikmeks, ning istusid alati presiidiumis. Aga nüüd lähed sa suvitajate summas mööda kitsast jalgrajakest ning sind ei pane keegi tähelegi, sa erined neist teistest suvitajatest vahest ainult selle poolest, et sinul on käe otsas hea ja vastupidav, läikivate vasklukkudega nahkportfell, teistel — punutud võrgud ja sünteetilistest ainetest kandekotid. Jälle võib täitsa puhtast südamest, iseenesega silmitsi seistes öelda: Fendotovi vastu pole kadedusekübetki! Ja kui sa tõepoolest millestki ilma jäänud oled, siis pole need mitte tiitlid, aunimetused ja presiidiumid, vaid laiahaardeline, ülihuvitav elu, mis selliste aunimetustega kaasas käib. Sa oled ilma jäänud sind tiivustanud vastutustundest, mille kutsub esile usaldus, — usaldus, mida tuleb rahva ees õigus-

tada. Saadiku askeldused ja mured on sootumaks midagi muud, nad täidavad su hinge ja südant hoopis teisiti kui askeldused ja mured tehase direktori asetäitja tööpostil. Sinu ühiskondlik tegevus, mis päevast päeva uusi horisonte avab, oh, kuis soojendab see südant ja on ametikohustustest meeldivam. Ükspäinis ametikohustustest. Jah, just nimelt suurest ühiskondlikust tegevusest on praegu puudus . . .

Streltsov tõstis pea. Ole lahke! Ta oli niivõrd oma mõtetesse süvenenud, et oleks äärepealt mööda läinud kohast, kus tema suvila poole ära pöörata tuleb. Naljakas, et seal seisab alati kindel teetähis: kellegi valge kits sööb köie otsas, mis on vaia külge kinnitatud. Vassili Aleksejevitš puhkes naerma. Äkki sai talle selgeks tema tusatuju ja hingelise tasakaalutuse põhjus. No muidugi, ta on ju praegu niisamuti köies nagu see kits!

Kitse tarvis on kõik hästi, kõik suurepäraselt tehtud. Rohi aasal on kvaliteetne, mahlakas ja mitmekesine. Kaelarihm on lai, sellele on isegi riideriba sisse pandud, see ei sooni. Ning küllalt avar, ei poo, kui kits köit tirib. Kitse eest on hoolt kantud, midagi pole öelda, «ülemused» on tal oivalised, tema karv on pestud, soetud, ja kus see võiks inetute tortidena rippuda — tipp-topp pügatud. Ja köis pole ka mingi pööningukoli seast leitud kablarämps, vaid priima seesamköis. Mida kits endale veel soovida oskaks? Mis teda häirib?

Aga see ongi ju köis, mis teda häirib! Köis määrab täpselt kindlaks selle sõõrja piiri, millest enam kuidagi üle ei pääse.

«Noh, kits, kuidas me elame?» küsis Streltsov ja peatus.

Ta teadis, et kits on maiasmokk. Siit mööda minnes pakkusid paljude suvilate elanikud talle magusat. Ka Streltsovil endal oli kitsele iga kord mingit suupoolist varuks: präänik, kompvek, tükike suhkrut. Kõige enam meeldis kitsele sefiir.

Rimmale oli ta täna suure sefiirikarbi ostnud. Tütar ei pane pahaks, kui ta sellest karbist kitse kostitab. Streltsov hakkas jälle naerma. Mitte lihtsalt kitse, vaid oma teisikut . . .

Kits seisis kannatlikult oodates, millal Streltsov

portfelli lahti teeb, sellest karbi välja võtab ja karbist meeldiva kosti. Ta seisis, olles õndsalikult ette sirutanud oma musta läikiva ninaga sileda valge koonu, sõõrmed veidi värisemas. Paar korda kopsas ta kergelt sõraga vastu maad.

«Oh, missugune nägu, kui õnnelik!» kuulis Streltsov oma selja taga Muhhalatovi häält. «Aga kui talle, ütleme, musta pipart puistata. Küll siis veniks see molu alles pikaks.»

Streltsov pööras kähku ümber. Kust sai siia Muhhalatov?

«Ja teie saaksite sellega hakkama, Vladimir Nilõtš?»

«Noh, selleks pole erilisi vaimuandeid vaja, Vassili Aleksejevitš,» kostis Muhhalatov laisalt. «See on, nagu öeldakse, puhta tehnika küsimus.»

«Ma ei söandaks öelda, et niisugune tehnika «puhas» on!»

«Kalambuur kalambuuri peale. See mulle meeldib. Kuid siiski liiga tõsiselt öeldud. Andke andeks, Vassili Aleksejevitš, aga te olete muide millegipärast lakanud kõige lihtsamaidki nalju mõistmast.»

«Ma ei tahaks ennast kujutleda selle kitse osas, et oma naha peal seda teie nalja proovida. Mulle on seletamatagi selge, et teie nali, kuigi lihtne, on ometi väga julm.»

«Vassi-ili Alekse-ejevitš,» venitas Muhhalatov, «teil on täna paha tuju. Noh, aga mis puutub kitsesse — aevastab, ja jutul lõpp. Ma ei tea, kas ma tõesti sellel kitsel näo pikaks moluks venitaksin. Kuid mõnikord tahaks, jumala eest, veel mõne nii lapseliku vimka visata. Aga teie vaatate mind nõnda, nagu mul ainult niisugused ideed peas keerleksidki. See on ju minu mõtte kõrvalprodukt, Vassili Aleksejevitš!»

«Seda muidugi,» nõustus Streltsov. Ta ei suutnud oma pahameelt varjata. «Lehmal on peamiseks produktiks piim, ent peale selle produtseerib lehm loomulikult ka kõrvalprodukti . . . põlluväetist.»

«Aa!» venitas Muhhalatov jälle. «Oleksite võinud seda ka õelamalt öelda, tuues näiteks mitte lehma, vaid kassi, kellel see kõrvalprodukt on peamine ja ainus.»

«Palun, kui see teile rohkem meeldib.»

Natuke aega käisid nad kitsal rajal kõrvuti. Siis jäi

Muhhalatov pisut maha. Ka Streltsov aeglustas sammu. Ta hakkas rääkima juba mahedamal toonil:

«Miks te siis maha jääte, Vladimir Nilõtš? Tulete meie poole? See tähendab, tahtsin öelda, Rimma poole?

«E-ei, Vassili Aleksejevitš! Ei. Ma sõitsin siia spetsiaalselt selleks, et kitsega mängida.»

«Oletades, et mind täna hilisööni kodus ei ole?»

Muhhalatov sügas mühakat teeseldes kukalt.

«Seda'nd küll. Mulle tundub, et mul polnud viimasel korral isegi hilisööl teiega nii kategoorilist jutuajamist. Lubage, et ma täna tõepoolest ainult kitse imetlen.»

«Kuidas arvate,» sõnas Streltsov uuesti kasvava pahameelega. Ja hakkas astuma. Kuid endast võitu saades pööras sealsamas ringi. «Vabandage, Vladimir Nilõtš, ma ise ka ei tea, miks, aga mul on täna tõesti halb meeleolu.»

Ning jäi vait.

Muhhalatov surus tal kätt ja lausus lihtsalt ning väga osavõtlikult:

«Ma mõistan, Vassili Aleksejevitš!»

Ent tegi siiski näo, nagu poleks aru saanud Streltsovi sõnadest, tema vaikivast kutsest minna koos. Ta jäi teerajale ennast kitsega lõbustama.

Streltsov aga läks edasi raskel sammul ning tal oli nüüd täiesti selge, et tema tusatuju peamiseks põhjuseks nii täna kui ka paljudel teistel päevadel on just nimelt Vladimir Muhhalatov. Kõik muu on vaid tasuta kaasanne selle juurde.

Veronika Grigorjevna tervitas teda oma tavalise «kuldse naeratusega», mis perekonna kõnepruugis oli selle nimetuse saanud seetõttu, et tal kolm ülemist esihammast kullast olid.

Nagu alati, oli ta maad kaevanud, lillepeenraid teinud — kirg, millele Veronika Grigorjevna tervenisti andunud oli. Tal õitsesid juba kõikjal mingid ebatavalised tulbid ja täidisõielised nartsissid, kasvasid jõudsalt kollased iirised. Võõrasemade pöörane värvikirevus lõi silmad kirjuks. Parajasti istutas ta levkoisid.

Suvila kuulus riiklikule komiteele, renditi välja kevadel, ning erandit tegemata iga kord vaid üheks aastaks. Polnud mingit garantiid, et lepingut uuesti

pikendatakse, kuid sellest hoolimata istutas Veronika Grigorjevna kõikjale, kus aga kohta leidus, küll kirsi- ja õunapuid, küll marjapõõsaid. Teisiti polnud elu tema meelest elu. «Ei saa meie, jäägu siis teistele!»

Ta oli Vassili Aleksejevitši nii varasest tulekust rõõmsalt üllatatud. Hakkas ohkima, et toit pole veel päris valmis, ning mullaseid käsi puhtaks raputades läks majja. Trepilt säras tema kuldne naeratus:

«Vasja, astu verandale, vaata korraks etüüdi, — Moskva-lähine taevas ei taha mul kuidagimoodi välja tulla.»

Aga taevas oli nagu taevas ikka. Streltsov silmitses oma naise uut tööd ega suutnud taibata, mis siin naist ei rahuldanud. Oivaline etüüd, oivaline taevas. Ent Veronika ei edvista kunagi. On asi hästi välja tulnud, siis möönab ta seda ka ise. Ei uhkelda, kuid ei tee ennast ka viletsamaks.

Mnjaa, näe, mis tähendab oma ala meistri silm! Tema vaatab ega suuda mõista, mis siin pahasti on, Veronika aga ei saa rahu, otsib oma vea üles, parandab ära, ning siis rõõmustab ka Streltsov, ütleb südamest: «Vaat nüüd läks alles kenaks!» — ikkagi taipamata, mida pildil õieti parandati.

Veronika pole muidugi nimekas kunstnik. Tema pilte võeti Siberis küll, ja üsna meelsasti, oblasti kunstinäitustele. Aga ülevenemaalistele ja üleliidulistele ei pääse ta kuidagi. Tema viimastes töödes — niisugune on komisjoni otsus — on alati millestki vajaka jäänud.

Millest jääb vajaka selles etüüdis, selles vihmase päeva hallikas taevas, mis pilku ligi tõmbab? Näib, nagu oleks täielik harmoonia . . .

«Miks sa täna nii tusane oled? Nagu taevas minu etüüdil!» Veronika Grigorjevna seisis tema kõrval, vaadates vaheldumisi kord Vassili Aleksejevitši, kord oma etüüdi.

«Ma annan sulle vastuse, Nika, kui sina mulle selgeks teha suudad, mis selles etüüdis pole õnnestunud.»

«Kõige paremini saab kunstnik iga ebaõnnestumist selgeks teha ainult pintsli varal, maalides uuesti selle, mis tal ebaõnnestus. No aga sõnadega . . . See taevas on niisugune, nagu ma teda näha tahaksin, ja samal ajal

pole põrmugi mitte niisugune.» Ta hakkas naerma. «Meeltülendavalt arusaadav seletus!»

«Aga kujuta ette, Nika, minule täiesti arusaadav. Isegi enam,» ütles Streltsov üllatunult ja pöördus tema poole. «Täpsemalt ei oskaks minagi omaenese meeleolu määratleda. Sa kordasid minu mõtisklusi.»

«Või nõnda? No siis püüan ma oma sõnadele veel midagi lisada. Kas näed, see taevas on nagu kummist eesriie, mis isoleerib, isegi mõtted ei tungi temast läbi, tema taga on kõik mõistetamatu, kõik.»

«Tuleb ette ka niisugust.»

«Muidugi tuleb. Aga inimene tahaks alati, ka läbi pilveranga, näha päikest. Või vähemalt aimamisi tunda hea ilma lähedust. See aga ei ole mul seni õnnestunud.»

«Minulgi, Nika, ka minu taevas pole esialgu päikest aimata. Jälle on sinu sõnad väga tabavad ka minu meeleolu hindamisel.»

«Ah, kui taibukas ja tark ma olen! Ent on siis mingit moodust sinu meeleolu parandamiseks?»

«Mismoodi kavatsed sa parandada taeva oma etüüdil?»

«Väga lihtsalt. Maalin ta uuesti!»

Streltsov lahutas abitult käsi. Tammus jalalt jalale.

«Ja-ah... Siin algavad meil juba erinevused. Pole ju elu ise ja tema peegeldamine kunstis kaugeltki üks ja seesama asi.» Ta püüdis ennast kokku võtta, rääkis kõva häälega, rõõmsalt. «Söön kõhu maitsvat toitu täis ja kõik läheb üle. Hea söömaaeg — see on nagu päike. «Praevardas andke mulle ette härg! Ja veeretage sisse õlleankur!...» Kust need värsid pärit on?»

«Minu meelest mitte kuskilt. Ise mõtlesid välja.»

«Kas ei ole Shakespeare?»

«Kogu Shakespeare'i ma ei tunne, kuid niisuguseid ridu ma nagu poleks kohanud.»

«No näed, aga Galina Viktorovna ajas mind eile uuesti purki: «Shakespeare, jälle Shakespeare!» Olgugi et ka minule pole tema sihukesi värsse justkui silma hakanud. Ning on kogunisti väga võimalik, et ma need ise välja mõtlesin. Läki, Nika, kööki. Antud olukorras lähendab see mind kõige enam lõunasöögile, see tähendab — päikesele.»

Kuid lõunasöögi ja päikese lähikonda jõuda Streltsovil ei õnnestunud. Rimma püüdis ta kinni, viis oma tuppa.

Viis oma tuppa, kuid sõna suust ei saanud. Vassili Aleksejevitš jäi kannatlikult ootama, kuigi juba aimas, et nii või teisiti tuleb juttu Muhhalatovist. Aga kui Rimma seda jutuajamist vajalikuks peab, las ta siis alustab esimesena. Mõnes muus asjas võib ta tütrele abistava käe ulatada, heast tahtmisest talle vastu tulla, siin aga mitte.

Ta andis üle oma kingituse. Rimma avas karbi.

«Oi, isa, suur tänu sulle!» Vangutas pead ja lausus siis nokkivalt: «Aga... ma vaatan, et sa oled siit kedagi juba kostitada jõudnud, enne kui oma armastatud tütart. Või andsid ise kiusatusele järele?»

«Ma kostitasin kitse.»

«Isa! Seda, kes köies on?»

«Jah,» sõnas Streltsov. «Ja see on niisama hea, nagu oleksin ise proovinud. Me oleme selle kitsega kolleegid.»

Rimma pahvatas lõbusalt naerma. See oli nii ootamatu, absurdne ja meelevaldne kõrvutamine, et ta pidas seda isa väga hea tuju kindlaks tunnuseks. Otsekohe haaras ta laualt oma artikli käsikirja ning mõninga võidurõõmuga — ta teadis, et kirjanduslikult on artikkel tal oivaliselt õnnestunud — ja samal ajal ärevuse ning murega ulatas täiskirjutatud paberilehed isale.

«Palun, isa, loe läbi.»

Artikkel oli tõesti lausa sädelev. Streltsovi teada polnud Rimma veel kunagi säärast artiklit kirjutanud. See paelus kirglikkusega ja sõnastuse meisterlikkusega, sisaldas lugejaile, kes asjasse polnud pühendatud, terve hulga huvipakkuvaid andmeid, asjatundjaid aga sundis pöörama sündiva elektrotehnika-fenomeni — ebatavalise mahutavusega akumulaatori saatusele kõige terasemat tähelepanu.

Streltsov luges artikli keskendunult veel kord läbi. Ei, selles ei kõnelda midagi niisugust, mis akumulaatori saladuse enneaegselt avalikkuse ette tooks ja välismaise patendi omandamisel takistuseks oleks. Siin on täiel määral kõneldud üksnes noore inseneri Vladimir Muhhalatovi loomingulistest otsingutest, mõttesähvatusest, millest said alguse tagasilöögid ja tiivasirutu-

sed, lootused ja pettumused, aega ja vaeva nõudev töö laboratooriumis, mida viimaks kroonis edu. Inimene ja tema töö, visad jõupingutused ühe idee realiseerimiseks ja selle resultaat — niisugune oli artikli mõte, tema sütitav säde.

Pole midagi öelda, väga hea artikkel. Ja vajalik. Meil kirjutatakse ikka alles nii napilt noortest teadus- ja tehnikafanaatikutest, me jutustame trükisõnas üldse nii vähe neist, kes edu saavutavad pikka ja okkalist rada sammudes, ometi kaotamata hetkekski usku ideesse, mis nende meeli valdab. Rimma on tubli! Aga...

«Kas Vladimir Nilõtš on sinu artiklit lugenud?» küsis Streltsov, tütrele aeglase käeliigutusega tema käsikirja tagasi andes. «Ja kust võtsid sa kogu faktilise materjali?»

«Jah, ta on lugenud. Ning artikli materjali sain ma samuti tervenisti tema käest. Kas mul on siin ebatäpsusi ja vigu, isa? Või ei tohi sellest üldse kirjutada?»

«Noh, mida Vladimir Nilõtš ütles, kui oli artikli läbi lugenud?» uuris Streltsov, nagu poleks ta tütre küsimust kuulnudki.

«Ta ütles, et sina pead artikli ilmtingimata läbi lugema. Ja kui sina seal midagi ebaõiget ei leia, pole temal mõistagi mingit põhjust seal enam midagi õiendada.»

«Või nõnda...» sõnas Streltsov pikkamisi. «Tähendab, kõik jäetakse minu otsustada?»

«Jah, Volodja ütles, et kuigi on kavatsusel anda akumulaatorile Muhhalatovi nimi, võid sina sellest kõnelevas artiklis teha igasuguseid parandusi, mida iganes heaks arvad. Ja sellega, et ma niisuguse artikli avaldan, nõustus ta üldse väga vastumeelselt.»

«Tagasihoidlikkusest?» küsis Streltsov irooniliselt. «Ma saan aru.»

Kuid Rimma ei tabanud isa sõnades irooniat, võttis neid puhta kullana ja tõttas kinnitama, et loomulikult ei nõustuks ükski tagasihoidlik inimene nii hõlpsasti sellise artikli avaldamisega. Volodja aga seda enam...

«Volodja arusaadavalt «seda enam»...» pahvatas Streltsov äkki südametäiega.

Ja Rimma hüüatas haavunult:

«Mis — ta laenas sinu idee? Sul oli siis tõepoolest sellega mõneti tegemist? Noh, praegu on ju käsikiri

sinu ees. Tee igasuguseid parandusi, mida aga tahad. Volodja palub väga. Ning ka mina palun.»

«Tänan, tüdruk. Parandada pole mul siin midagi,» sõnas Streltsov väsinult. «Tänu sellegi eest, et sa mulle seda käsikirja lugeda andsid. Ja pärast Vladimir Nilõtšit.»

«Isa! Kuidas sa võid! Sa ei saa mitte millestki aru!»

«Anna andeks, tüdruk, kuid mõnest asjast saan ma siiski aru.»

«Kui sa mind tüdrukuks nimetad, isa, siis ma ei suuda... mul on raske, isa, sinuga rääkida.»

Streltsov äigas käega üle lauba.

«Rimmok, ei ole sul sellepärast raske. Sul on raske seetõttu, et me kõneleme Vladimir Nilõtšist, kellega, ma ei varja, on minul läinud raskeks juttu ajada.»

«Mitte ainult raskeks, vaid sina ju üldse ei taha temaga rääkida, sa isegi ei taha, et ta meie majja tuleks!»

«Rimmok, see kõik on väga keeruline, kuid ei maksa lihtaldada. Seda õist kõnelust, mida sa silmas pead, ei alustanud mitte mina. Ja ma püsisin siiski viisakuse piirides.»

«Isa! Volodjast tuleb ju aru saada. Tema demonstratiivne jõhkrus ja häbematus — see on tegelikult kõige imetlusväärsem inimlik lihtsus. Isa, ma palun sind väga, ole täna, kui Volodja tuleb, tema vastu lahkem.»

«Vladimir Nilõtš täna ei tule,» ütles Streltsov. «Me kõndisime temaga veidi aega koos, kuid siis jäi ta maha ja hakkas ennast kitsega lõbustama...»

«Isa!»

Ja isa juttu ära kuulamata jooksis Rimma toast välja.

Vassili Aleksejevitš laskus väsinult taburetile, pani käed kokku. Rimmok, Rimmok, mu armas, ah, missugune tüdrukutirts sa alles oled! Aga armastus on sind sedavõrd oma võimusesse saanud, et mõistus tervenisti ainult südamele allub. Armastus on pime, armastus on ogar. Jah, jah... Aga mis sinna ikka parata!

Ent võib ka olla, et ta ise on muutunud vanaduse poole sammudes pimedaks ja kurdiks ega oska enam musta valgest eraldada? Võib-olla näeb ta ise heas inimlikus lihtsuses tõepoolest eelarvamuslikult midagi

pahatahtlikku? Võib ka olla, et tema ise peaks Muhhalatovi kombel, lihtsamalt käituma!

Ent kuidas lihtsamalt? Öelda Rimmale näiteks, et uue akumulaatori idee ei kuulu üldse Muhhalatovile, vaid temale, et tema ise oli Muhhalatovile ettepaneku teinud selle kallal töötada ja pärastpoole nõuannetega abiks olnud. Oli teinud ettepaneku, hoopiski mitte mõeldes sellele, et võib kaotada oma prioriteedi, oma kuulsuse. Oleks vaid teadusel ja riigil sellest kasu. Ja asi ei seisa üldse mitte selles, et uus akumulaator hakkab kandma Muhhalatovi, mitte Streltsovi nime või kaksiknime — Streltsovi ja Muhhalatovi oma. Asjadele tuleb tõesti vaadata lihtsamalt. Kuid kas on lihtne, kui Muhhalatov, ülihästi teades, kelle idee ta lõpule viis, ei pea vajalikuks sellest mitte kuskile ega kellelegi teatada. Ja Rimma käsikirja lugedes söandas Rimmale koguni öelda, et eks sinu isal olnud ju ka selle asjaga «mõneti» tegemist, seepärast on tal nüüd õigus teha käsikirja omaenda käega igasuguseid parandusi, see tähendab, tuleb välja — kaasa arvatud ka too parandus, et akumulaator on loodud Muhhalatovi poolt Streltsovi idee alusel!

Aga miks siis ei võiks see «imetlusväärselt lihtne inimene» seda Rimmalegi öelda? Miks mitte öelda kindlalt, et ilma sellise paranduseta ei saa ta artikli avaldamisega mingi hinna eest nõustuda? Ja miks see «imetlusväärselt lihtne inimene» Galina Viktorovna Lapikule omal ajal sellest midagi ei rääkinud? Vastupidi, ta oli Galina Viktorovnaga vesteldes kasutanud koguni Streltsovi hernepurgi-kujundit. Missugune jesuiitlus, missugune jesuiitlus!

Ei, ei, ta ei pea Muhhalatovit šarlataniks. Muhhalatov on teinud tõsist tööd. Lõplik edu — see on tema edu. Kuid mispoolest see kahaneks, kui Muhhalatov tuleks mehe juurde, kes talle selle eriti huvitava ja viljaka idee andis, tänaks teda selle eest ning teeks ettepaneku seda kõikjal avalikult teatada. Sest tema, Streltsov, ei võtaks niisugust ettepanekut ühelgi juhul vastu. Ta suruks lihtsalt — just nimelt lihtsalt — Vladimir Nilõtši kätt ja ütleks südamest: «Tänan, kallis! No mis siis sellest, et idee on minu — teostasite selle teie. Olete tubli. Mina poleks sellega tõenäoliselt vist maha saanudki. Rõõmustan teie edu üle!» Kuid Muh-

halatov pole tema juurde tulnud. Pole tulnud, sest isab, et idee «kinkimine» toimus ilma tunnistajateta. Miks sel juhul riskida? Aga kui Streltsov äkitselt sõnast kinni haarab ja ennast vägisi külge kleebib: «Võtke mind vähemasti kaasautoriks!»

Pole kahju oma ideest, see pole kaotsi läinud, kahju on sellest, et vankuma on löönud usk inimese õilsusesse. Ja kahju on Rimmast, kellele seda kõike on võimatu selgeks teha, sest armastus on kurt ja pime ning isasid kuulavad tütred tähelepanelikult ja austusega üksnes senikaua, kui tüdrukuks-nimetamine neid ei ärrita.

Tütar ongi tusatuju peamiseks põhjuseks, kõik muu on ainult kaasanne.

Streltsov tõusis taburetilt ja läks lahtise akna alla. Läbi puude lehestiku vaatas päike. Hele ja särav. Ninna tungis värske haljuse ja männivaigu lõhna.

Ta seisatas, kujutledes, kuidas Rimma praegu mööda teerada elektrirongi perrooni poole jookseb, aina ringi vahtides, kus on ometi tema Volodja, ise aga muudkui kordab hukkamõistvaid sõnu isa aadressil, — seisatas viivu ja pöördus siis ringi.

Päike säras. Ja ninna tungis värske haljuse ning männivaigu lõhna. Kõik oli nii, nagu olema peab, aga samal ajal polnud hoopiski mitte nõnda.

Kaheksas peatükk

TEISEL KOSMILISEL KIIRUSEL

Liidia Frolovnale valmistas tõelist ja kõige suuremat naudingut inimestele heameelt teha. Siin ei tundnud tema ettevõtlikkus piire. Igatahes mitte rahalisi, eelarvelisi. Kui ei klappinud ametiühingu büdžeti paragrahvidega või olid eelarvesummad juba ära kulutatud, inimesele aga tuli tingimata teha midagi meeldivat, siis läks Liidia Frolovna Streltsovi ja Fendotovi jutule ning nurus puuduva summa välja direktorifondist. Kõige halvemal juhul pani ta mängu oma isikliku raha, palga. Kuid sellest, mis oli kavatsetud ja lubatud, ei taganenud ta iial.

Tema töömaneer oli omapärane. Liidia Frolovna jäi alati igaühega nõusse, kõrvalt vaadates — äärmiselt põhimõttelage inimene. Kuid ta «jäi nõusse» mitut moodi, kas asja sisusse tungides või lihtsalt niisama, viisakuse pärast. Lihtsalt niisama võis ta ainult kaastundlikult pead noogutada. Aga mis Liidia Frolovna vastuvaidlematult õigeks pidas, selle viis ta tingimata ka läbi. Tasapisi, ilma müra ja kärata, aga viis läbi.

Noores eas oli Liidia Frolovna töötanud pedagoogina, õpetanud geograafiat, olnud sellest hirmsasti sisse võetud ja teadnud oma ainet peast. Võimalik, et just seepärast meeldis talle kõige enam inimestele igasuguseid sõite organiseerida.

Sõita!... Tähistas see sõna siis kollektiivset väljasõitu Moskva-lähisesse puhketsooni, turismireisi välismaale või kodumaistel marsruutidel, tähistas see individuaalset suunamist sanatooriumiravile, — juba üksi see sõna tegi Liidia Frolovnast teise inimese. Jaganud asjahuvilistele kõige laiemat informatsiooni nende paikkondade geograafiast, kuhu kavatseti minna, haaras Liidia Frolovna sealsamas õhinal telefonitoru, helistas sinna-tänna ja tagas kõige ideaalsemad sõidutingimused. Teda tunti juba igal pool: kõigis asutustes, mis tegelesid reisijate teenindamisega õhuteedel, raudteedel, veeteedel ja maanteedel. Lühidalt, Liidia Frolovnale olid kõik teed valla. Erandiks oli vahest ainult tee kosmosesse, tähtede juurde.

Sel korral keerles Liidia Frolovna peas mõte organiseerida pühapäeval kollektiivne lõbureis diiselmootorlaeval mööda Moskva—Volga kanalit.

Algul läks kõik nagu lepse reega. Esimese järgu puhvet kohvikust «Andromeeda» pidi väljasõidust osavõtjaid teenindama mitte üksnes laeva pardal, vaid ka kaldal, kui ühel Utša veehoidla «mittetariifilisel» saarel pikem peatus tehakse. Tehase isetegevuslik orkester oli samuti küps mängima niipalju kui kulub. Aga igaks juhuks taheti veel kaasa võtta kaks magnetofoni koos võimendajatega. Loomulikult ei jätnud Liidia Frolovna kahe silma vahele ka arste, meditsiiniõdesid ja fotograafe. Tehase spordimetoodik seadis tema näpunäidete järgi valmis terve lasu käsipallivõrke, palle ja kurnimängukomplekte. Laevandusemehed eraldasid neile ühe ilusamatest lõbusõidulaevadest. Lühidalt,

matk tõotas tulla lõbus, virgutav ja mugav igas suhtes.

Aga äkitselt tundus, et kõik on nagu liivale rajatud. Niipea kui Liidia Frolovna pliiatsiga arvestama asus, mis tema idee ametiühingule maksma võiks minna, ta jäusa ahhetas. Käitiskomitee eelarve sellele kuidagi vastu ei pea. Ja omaenda palgaga siin ka midagi kaasa ei aita — vahe on liiga suur.

Otsekohe läks Liidia Frolovna Fendotovi juurde «seenile». See läkitas ta edasi Streltsovi juurde. Vassili Aleksejevitš aga vaatas Liidia Frolovna kurbi kalkulatsioone ja raputas vaid pead: «Ei, siin te minust endale liitlast ei saa. Aga olukorrast, ma näen, on muide kenakene väljapääs olemas. Miks te nii suure laeva nõrisite? See sõidab pooltühjalt. Tõmmake kaasa veel mõni kollektiiv. Siis läheb kõik korda.» Liidia Frolovna oli sedamaid päri, kuid avaldas kahtlust, et täielikku rahuldust siis enam ei saa, «võõrad» hakkavad «omi» häirima, kaob sundimatus. «Sina oled siis esimene, kes laevalaele trussikutes jalutama ei lähe!» Kuid Streltsov oli kõigutamatu ja Liidia Frolovna oli sunnitud — et tema idee täiesti vett vedama ei läheks — kulusid igati kahandama hakkama, ning kõigepealt Streltsovi soovitust mööda.

Nõnda sattus laevale koos «omainimestega» tubli kolmandik «võõraid».

Juba kanalimatka esimesed tunnid näitasid, et Liidia Frolovna kartused olid olnud asjatud. «Võõrad» ei olnud «omadele» põrmugi tüliks, istusid läbisegi salongis ja laevalael varikatuse all laudade taga, sõlmisid tutvusi ja vestlesid innukalt, noorsugu aga tantsis. Tõsi, Vassili Aleksejevitš trussikutes küll tekile jalutama ei läinud, aga korstna taga, kuhu oli sisse seatud solaarium, peesitas ta just niisugusel moel, nagu päikest ikka võetakse.

Kajutid ei olnud rangelt välja jagatud, võis minna igale poole, kus ruumi leidus, istuda jahedas ja koguni diivanile pikali heita. Ainult Galina Viktorovna Lapikule tehti personaalne erand — talle anti luksuskajuti võti. Teisiti polnud ta nõustunud kaasa sõitma. Ivan Ivanõtš oli viibinud riiklikus komitees peaaegu terve päeva, polnud teada, kas ainult selle pärast või möödaminnes veel ka muid asju otsustades.

Aga visiit Žmurova juurde oli tal luhtunud. Jelena

Danilovna keeldus lõbusõidust osa võtmast, tehes selgeks, et see pole üldse mingi puhkus, temal aga on ilmtingimata tarvis vähemalt üks päev nädalas puhata «nagu kord ja kohus»; ühtlasi tegi ta Fendotovile «nagu kord ja kohus» peapesu Muhhalatovi akumulaatori dokumentide ebaõige vormistamise pärast. Tuleb välja, et on tarvis veel protokolli direktori osavõtul toimunud spetsiaalsest nõupidamisest, mis millegipärast pidamata on jäänud.

Nüüd istus Lapik koos Fendotoviga laeva ahtris päikese- ja tuulevarjulisel pingil ja kordas Žmurova etteheiteid juba omas laadis:

«Kuidas võis see kahe silma vahele jääda! Noh, teid ma mõistan, Ivan Ivanõtš, teil on kogu tehas kaelas. Aga kuidas siis ometi Vassili Aleksejevitš?»

Fendotov katsus oma asetäitjat kaitsta:

«Ärge mind Streltsovist lahutage, Galina Viktorovna. Kui maha magasime, siis mõlemad. Ega Vassili Aleksejevitšilgi muret vähe ole.»

«Te olete tuntud humanist, Ivan Ivanõtš. Teie ei taha kellelegi liiga teha,» ütles Galina Viktorovna. Ja lisas meelehärmiga: «Ent kas arvate, et Jelena Danilovna ainult teile pähe andis? Arvate, et mind selle eest kiideti?»

Ütles ja kahetses sedamaid, et polnud sõnal sabast kinni saanud. Rumalasti kukkus välja, justkui manguks kaastunnet. Ja Fendotov ei lasknud tõesti juhust mööda:

«Galina Viktorovna, me valmistame teile alati nii palju ebameeldivusi ja muret oma, jumala eest, lihtsalt uskumatu distsiplineerimatusega, teie pikka meelt ja kannatust tuleb ainult imetleda. Kui keegi meist kahest humanist on, siis olete see teie, kuldne hing!»

Fendotov lausus seda kergel toonil, oma sõnade üle aru pidamata, neisse süvenemata. Temale oli see puhkepäev, lõbus lustisõit, pealegi ilma naiseta, ja iga vestlus sellel lõbureisil — lihtne ja tühine lobisemine.

Ent kui Lapik tema ebasiiralt-siiraid kiidukõnesid heameelega kuulda võtab, mis siis ikka, ta võib veelgi lisada, see ei maksa talle absoluutselt midagi, Galina Viktorovna poolehoiul aga on alati oma kaal. Praegu teeb Lapik näiteks riikliku komitee nimel Ministrite

Nõukogule märgukirja projekti, milles nõutakse külialtki suuri, aga mis peaasi, väga vajalikke summasid spetsiaalsete seadmete muretsemiseks. Väljaspool plaani. Omal ajal samuti «magati maha». Žmurova on pahane, riikliku komitee esimees kortsutab kulmu, Lapik aga tegutseb ikkagi. Meetodil — ka veetilk uuristab kivi. Üks variant, teine variant märgukirjast, üks kõnelus, teine kõnelus Jelena Danilovnaga ja seejuures ka riikliku komitee esimehega, — ning edulootused muudkui kasvavad. Jah, jah, aparaaditöötajad on võimas jõud. Neid ei tohi, mitte mingil juhul ei tohi alahinnata.

Ja Fendotov hakkas Galina Viktorovnat üle igasuguse piiri ülistama, aga ennast ja Streltsovi samuti üle igasuguse piiri põhjama ning lolliks tegema.

Ent laev muudkui kihutas edasi, jättes ahtri taha vahujoome, mis peagi laksuvate lainetena vastu roheliisi kanalinõlvu paiskus. Puhus mahe jõetuul ja viis minema suure linna kivi- ja naftaleha. Moskva andis endast märku veel ainult oma kõrge- ja teravatornilise siluetiga. Isetegevuslik puhkpilliorkester tegi palehigis oma tööd, laeva teises otsas aga üürgas radioola, nii kuidas jaksas. Siin tantsiti, seal lauldi. Puhvetis jõid mehed püstijalu konjakit ja õlut, naised aga limonaadi ja musta kohvi. Päikesevarju all seisvatele laudadele toodi kuumi viinereid ja kapsapirukaid. Laudu ründavate näljaste pealetungile vastu punnides mängis osa inimesi häirimatul ilmel doominot. Ühesõnaga, kõik läks nõnda, nagu Liidia Frolovna oli kavatsenud — rahval oli mõnus ja lõbus.

Ainult Marinitš ja Lika käisid laeval ringi kuidagi kõigist teistest eraldunult. Nendel polnud kuigi lõbus.

Eelmisel päeval, laupäeval, oli Lika pangast, kust ta oli saanud suurema summa tööliste palkade väljamaksmiseks, tagasi tulnud nutetud näoga, kuigi oli pisarate jälgi ilmselt kaotada püüdnud. Aleksandr oli sissetulekuorderile alla kirjutanud ja andnud talle palgalehed, mis Lika koos rahaga tsehhi pidi viima ning sinna jätma, tööpäeva lõpul aga raha ülejäägid ja tööliste allkirjadega palgalehed jälle kokku korjama, sest palgamaksmine toimus kassapidajata, usalduse alusel, — oli andnud talle palgalehed ja alles siis märganud, et Likal pole enam oma nägu peas. Oli küsinud, mis

juhtus. Ja Lika oli haledalt tõmblevate huultega tema kabinetist välja jooksnud. Päeva jooksul polnud Aleksandr Likat rohkem näinud. Polnud kohanud teda ka töö lõpul, väravas.

Kodus oli Aleksandr veetnud rahutu õhtu. Kogu aeg oli tema silme ees seisnud tumenenud, meeleheitel nägu, neiu nägu, kelle vastu temal... Ühesõnaga, tal ei olnud kaugeltki ükskõik, missugune uus häda neiut oli tabanud!

Ta oletas, et Pjotr Nikanorõtš oli jälle mürgeldama hakanud. Kuid hommikul oli Lika tööle tulnud rõõmsana ega olnud üldse erutatud. Saanud tšeki ja asudes panka minema, oli ta veel nalja heitnud, et on näinud Ameerika filmi, milles kassapidajalt raha ära röövitakse, ja kardab nüüd, et ka temale võidakse kallale tungida. Kas teda ei saaks püstoliga varustada?

Marinitšil oli ka muud mõtlemist. Reede õhtupoolikul oli teda koos Likaga prokuratuuri välja kutsutud. Uurija oli pärinud neilt ühte ja teist, hulk aega küsitlenud, kuidas töö läheb, missugune on üldiselt olukord tehases, kas raamatupidamine on sattunud peale ka juhtumitele, kus on tegu juurdekirjutustega, riisumisega ning igasugu kuritarvitustega. Seejärel oli ta ohanud:

«Tuleb välja, et tervikuna võttes on teie kollektiiv täiesti rikkumata. Ja nüüd äkki säärane lugu. Me kuulasime siin mõnevõrra juba järele. Muide, iseloomustus, mille teie tehase direktsioon tollele Vlassenkovile,» ta oli oma märkmeid vaadanud, «annab, ei ole üldiselt sugugi halb. Mulle helistas ka käitiskomitee esimees. Ametiühingu arvamus: inimene on kõigest täielikult aru saanud. Nii et kuidas? Kas maksab seda lugu suure kella külge panna, kui ta nii tähtsusetu on?» Uurija oli teinud õhus käeliigutuse, nagu oleks ta Marinitši avalduse läbi kriipsutanud.

«Suure kella külge pole tarvis,» oli Aleksandr kostnud, «ent tuleb toimida nii nagu vaja, seaduse järgi.»

«Seadus näeb ette, et niisugused asjad tuleb üksikjuhtudel lõpetada. Nende vähese tähtsuse tõttu,» oli uurija ütelnud. «Seda enam, et iseloomustused on Vlassenkovil head, inimene on asjast aru saanud ja, muide, koguni võltsimise fakti ennast pole võimalik dokumen-

taalselt tuvastada. Te ju ise kirjutate: dokumendid on Vlassenkovi poolt hävitatud.»

«Aga mul on tunnistaja!» oli Marinitš Likale osutanud. «Asi juhtus tema juuresolekul. Ta nägi kõik.»

«Seepärast ma Pahhomova koos teiega siia kutsusingi,» oli kinnitanud uurija, ilmselt kavatsedes oma juttu juba varem valmismõeldud plaani järgi kiiresti lõpetada. «Kuid mida Pahhomova siis, vastavalt teie avaldusele, õieti nägi? Kuidas Vlassenkov dokumendid katki rebis? Või seda, et need olid võltsitud? Mida nimelt te nägite, kodanik Pahhomova?»

«Nägin, kuidas ta nad katki rebis. Ja sõimas inetult, aga kui...»

«No vaadake nüüd — «sõimas inetult»! Aga nägite ainult seda, kuidas Vlassenkov dokumendid katki rebis. Kas inimene ei võinud seda teha ägedusest ja meelehärmist? Nõnda seletab seda, muide, ka teie käitiskomitee esimees, ta on Vlassenkoviga vestelnud. Lühidalt, minu arvamine on selline: teie avaldust ma faktide tühisuse ja küllaldaste asitõendite puudumise tõttu käiku ei anna.» Uurija oli Marinitši avalduse, mis lebas laual, talle lähemale lükanud. «Olete nõus? Näen, et ei. Kuid mõtelge järele. Ütleme, kolm päeva. Noh, lepime kokku, et teete oma lõpliku otsuse teatavaks kesknädalal. Ning mina kannan prokurörile ette. Siis aga läheb juba nõnda, nagu tema otsustab.»

«Niisugusele lurjusele andestada?» oli Lika üllatunult ütelnud. Ja oma väikesi hambaid paljastades püsti hüpanud. «Niipea kui ma teda näen, kratsin tal silmad välja! Või et ta on aru saanud! Või et rebis dokumendid puruks ägedusest! Ma talle...»

Hiljemgi, prokuratuurist väljudes, oli Lika oma ähvardusi nii palju korranud, et Aleksandr teda naljaviluks hoiatas:

«Vaata, et sind ennast kunagi süüdistama ei hakata!»

Kas ei juhtunud Lika laupäeval pangast tulles kuskil Vlassenkoviga kokku ega pahvatanud talle näkku oma tigedaid, ent õiglasi sõnu? See vastas talle muidugi solvangutega! Mis muu võis neiu meeleolu nii väga rikkuda? Marinitš oli valmis teda selsamal õhtul külastama, ent ema tuli parajasti valvest, nad hakkasid rääkima — just nimelt sellest — ja aeg jäi hiliseks. Ja pühapäeva hommikul oli juba plaanis lõbusõit dii-

sellaeval... Kui Lika ei ilmu kogunemispaigale Himkis, ei lähe Aleksandr koos teistega laevale, vaid sõidab tagasi Moskvasse — tema juurde!

Ikka endiselt tujust ära nagu laupäeval, näol pisarate jäljed, ripsmed halvasti värvitud, ilmus Lika sadamasillale just sel hetkel, kui trappi ära võtma hakati ja Marinitš oli juba laevalt maale rutanud.

Nüüd käisid nad ringi laevalael, varjupoolsel ja tuulepoolsel küljel, kus rahvast oli vähem, ja rääkisid iidamast-aadamast. Kumbki soovis ja ootas teiselt täielikku avameelsust, aga sellele välja minna ei olnud kerge, eriti Likal. Kui ta esmakordselt bussis oli Aleksandrile, tollal võhivõõrale noormehele, kogu oma hinge avanud, polnud see talle raskusi teinud, kõnelus võõra inimesega on nagu kõnelus iseendaga. Nüüd aga...

Ent vähehaaval, sõna sõna järel ja tiir tiiru järel laevalael, sai Marinitšile selgeks, et Likal on tõesti olnud ebameeldiv kokkupõrge Vlassenkoviga ja et Pjotr Nikanorõtš mürgeldab jälle. Vähe sellest, et Vlassenkov oli Likale esimesena kallale tunginud ja teda häbitute sõnadega sõimanud, Vlassenkov oli teda lisaks veel nimetanud alatuks provokaatoriks, pealekaebajaks, kes ilma mingi vajaduseta oli raamatupidaja tähelepanu rongipiletitele juhtinud. Pjotr Nikanorõtš oli Veera Zahharovna veriseks peksnud, see aga oli ennast kuidagi telefoniputkasse lohistanud ja just sel hetkel tehasesse helistanud, kui Lika juba kassa oli sulgenud, et panka minna. Tagasiteel oli Lika autojuhti palunud, et see tema kodust viivuks läbi sõidaks. Oli tuppa tõtanud...

«Saša, kuigi ta on minu lihane isa, aga kas ta on inimene või elajas?» lausus Lika ja neelatas pisaraid. «Halvatud õeke lamab maas, ema on üleni sidemeisse mässitud, veab jalga järel, täitsa vaeseomaks pekstud, isa aga istub pudelit kaelustades laua taga ja lällutab.»

Ja ikkagi oli Likal veel midagi südamel, mis teda rusus ja ärevile ajas rohkem kui sõnasõda Vlassenkoviga, rohkem kui ahastamapanev kodune olukord. Aga seda kolmandat muret ei suutnud Aleksandr kuidagi ära arvata.

Nad möödusid puhvetisse viivast uksest. See oli

pärani, isuäratavalt kõlisesid klaasid ja kostsid rõõmsad, elevil hääled. Lika lausus äkki otsusekindlalt:

«Saša, lähme meiegi sinna, joome ka! Mul tekkis tahtmine.»

Ta trügis enne Aleksandrit leti ette. Tema tellimusel valati šampanjat kahte kõrgesse pokaali, ja kuidas Aleksandr ka ei protesteerinud, ei lubanud Lika temal tasuda.

«Mina olin see, kes teid kutsus, mina kostitan. Muidu ei hakka ma üldse joomagi, läigitan akna taha!»

Oli märgata, et Lika ennast nimme taga kihutab ja üles kruvib, püüdes kunstlikult vabaneda sellest murest, mis teda nii võimukalt kogu aeg kammitses. Ta tõstis klaasi esimesena, imetles kihisevaid mullikesi ja jõi siis suure sõõmuga põhjani, nagu vett. Kummutas tühjaks ja hakkas läkastama. Põskedel ja kaelal tulid nähtavale kuumavad punased laigud. Lika kiskus lahti oma kulunud tolmumantli kraenööbi. Nähtavale tuli kahekordne rida kollaseid helmeid. Lika haaras neist kinni, kahmas nad pihku, püüdes kõhast jagu saada.

«Oh, ma oleksin peaaegu oma uue merevaigukee puruks rebinud!» ütles ta läbi pisarate naeratades ja hinge tagasi tõmmates. Astus siis uuesti leti ette. «Larissa, vala veel!»

«Lika!» peatas Aleksandr teda etteheitvalt.

Lika lõi muretult käega ja viskas raha letile.

«Ah! Kordki elus. Ükskõik. Kui juua, siis juua. Mina kostitan...«

«Õige, Likake: kui juua, siis juua! Kuid kostitan ainult mina.»

Nende vahele trügis üsna purjus Muhhalatov. Mustkunstniku osavusega haaras ta letilt paberraha, mille Lika sinna oli visanud, surus selle ebaviisakalt peaaegu et tema kleidikaelusest sisse, maksis Larissale omast taskust ning jagas klaasid laiali. Joodi vaikides.

Siis hakkas Muhhalatov Marinitšit endaga kaasa tirima.

«Vabanda, Likake, mul on talle paar küsimust.»

Ta viis Aleksandri laeva vööri, laskus joobnult käsipuule röötsakile, ning aeg-ajalt sülitades vetevoogude laiadesse vahustesse vurrudesse, mis tekkisid laeva ees kiirest sõidust mööda kanalit, hakkas rääkima, kuri laiskus hääles:

«Saška, esimene küsimus sulle. Miks ei sõitnud kaasa Rimma?» Ta ei jäänud vastust ootama, vaid jätkas: «Sellepärast, et tulemata jäi ka Galina Viktorovna Lapiku teinepool. Ning edasi — ahelreaktsioon. Loogiline ja veenev? Noh, aga Vassili Aleksejevitš tõi just selle paralleeli oma seletuste kinnitamiseks. Et Fendotov olevat ju ka üksinda tulnud. Teine küsimus. Kuidas pean seda hindama mina? Kas sülitada Rimmale või sülitada Vassili Aleksejevitšile? Kolmandat võimalust ei ole. Rimma pole muidugi mingi plikatirts, ei käi juba ammu isa käekõrval, aga fakt jääb faktiks: ta oleks võinud tulla, aga ei tulnud. Küsin uuesti: miks? Kas sulle on see teada, Aleksandr Ivanovitš?» Ta pööras loiult pead. «Siis olen ma üldse kõigele sülitanud! Kolmas küsimus. Kus siin dušši võtta saab? Täna joon ma ilmtingimata veel, aga pea on mul juba praegu nagu kompass: nõel näitab ühe otsaga kogu aeg põhja, teisega lõunasse, ent kus teised ilmakaared asuvad, see on temale täitsa kama. Ja viimane küsimus. Kas Vassili Aleksejevitš Streltsov on praegu põhjas või lõunas?»

Aleksandrit kuulda võtmata hakkas Muhhalatov teda jälle endaga kaasa vedama. Läks ja küsis teel peaaegu igaühelt, kus saab laeval dušši võtta. Marinitš püüdis Vladimirit keelitada: tuleb minna duši alla, siis aga pikali heita ja välja magada. Pole mõtet ennast Streltsovi vastu üles kütta, ja üldse pole vaja juua. Ta meenutas Vladimirile, et see polnud ju kunagi silma paistnud erilise viinahimuga. Miks ta siis nüüd ennast tuliseks ajab?

Muhhalatov põikles vastusest kõrvale:

«Kas sa arvad, et ma praegu juba maani täis olen? Või et tahan täna ennast seaks juua? Nalja teed! Tunned halvasti Volodkat. Sind huvitab, miks ma tahan välgukiirusel duši alla minna, pärast aga jätkan joomist? Mul on tingimata tarvis seesugust hingeseisundit, mis minu arvestustele vastaks. Teise kosmilise kiiruse taolist, millest piisab täpselt maa külgetõmbejõu ületamiseks ja jõudmiseks orbiidile ümber päikese, kuid millega ei lenda veel universumi ääretutesse avarustesse. Nii on lugu. Vassili Aleksejevitš Streltsov aga huvitab mind täpselt niipalju, kuipalju tunnen huvi Rimma Vassiljevna Streltsova vastu.»

Ning ta kadus duširuumi ukse varju.

Kahetsedes, et polnud suutnud Vladimirit veenda tema «teise kosmilise kiiruse» idee tarbetuses, käis Marinitš mitu korda läbi niihästi ülemise kui ka alumise teki. Heitis pilgu puhvetisse ja muusikasalongi, paljudesse kajutitesse, käis ära koguni komandosillal — Likat polnud kuskil näha. Kuhu ta võis kaduda? Nagu vits vette!

Kanali järsud, rohtunud ja madala pajuvõsaga kaetud kaldad jooksid kiiresti silme eest mööda. Siin-seal võis näha liikumatult istuvaid kalamehi, bambusridvad peos. Nad saatsid laeva pahaste pilkudega: «Kuramused, hirmutavad kala ära!» Ja Aleksandril välgatas mõte: palju rahulikum oleks neil kalastajatel istuda kodus, õngeritv veepanges. Seal laevad ei segaks, resultaat aga oleks sama.

Veel tuli talle mõte, et päev oli harukordselt kaunis, vaikne, soe, päikesepaisteline, kõigil on rõõmus meeleolu, aga Lika on nukker. On midagi, millest ta ei taha rääkida. Miks? Ja mis see on?

Tema vastas päikesevarju all, laua taga, kuhu oli võimalik ka konjakit tellida ja kuumade viineritega korralikult keha kinnitada, istusid Fendotov, Streltsov ja Lapik. Kõik puhkepäeva rõõmud, tema päike, soojus ja valgus peegeldusid Ivan Ivanõtši ja Galina Viktorovna nägudelt. Streltsov oli kõige vastu kuidagi ükskõikne. Paistis, et ta istub siin kohustuse sunnil.

Äkki ilmus nähtavale Muhhalatov. Ta kõndis natuke liiga sirgelt, harali sõrmedega oma märgi juukseid sabides. Oli näha, et ta tahab mööda minna, kuid nõnda, et teda siiski tähele pandaks.

Ja tõepoolest, Galina Viktorovna hakkas lõbusalt käsi plaksutama ning seejärel pudeleid, klaase ja taldrikuid kõrvale lükkama, et üht lauanurka vabaks teha.

«Vladimir Nilõtš, tulge meie juurde!» Ta ootas, kuni Muhhalatov oli istet võtnud. «Me just praegu rääkisime teist.»

«Minust räägivad kõik, minuga aga — kaugeltki mitte kõik.»

Muhhalatovi nägu säras heasüdamlikkusest. Ta pöördus personaalselt vaid Lapiku poole. Ja Galina Viktorovna, konjakist pisut üles köetud, vastas talle

samuti täiesti personaalselt ja samuti särades — võib-olla heasüdamlikkusest, võib-olla ka millestki enamast.

«Te olete imetlusväärselt teravmeelne ja leidlik inimene, Vladimir Nilõtš. Armastan sääraseid! Lubage, et minagi õige pisut sõnadega mängin. Teist võivad rääkida ka inimesed, kes mitte millekski võimelised ei ole, teiega aga saavad rääkida ainult need, kes on võimelised teiega rääkima.»

«Uuh, missugune erandlik nähtus ma olen, tuleb välja,» venitas Muhhalatov ja otsis pudelite hulgast, mida juua. Leidis konjaki, valas esimesena Galina Viktorovnale, seejärel ka teistele. Ootas, kuni Lapik klaasi viimse piisani tühjendas. «Missugune erandlik nähtus ma olen! Ja mina oleksin tahtnud teiega täna nii paljust kõnelda! Tuleb välja, et see pole võimalik.»

«Ohoo!» Lapiku hääles kõlas vallatu, hellitlev ähvardus. «Alt ära! Tähendab, mina ei ole teiega võimeline rääkima? Noh, kas teate... Ma palusin teid siia, nüüd aga pean ise lahkuma...»

Ta tõusis rõhutatud teatraalsusega. Tõusis ka Muhhalatov, karulikult kühmus.

«Galina Viktorovna, mul on ainult üks võimalus oma toorest suupruukimist heaks teha — lahkuda koos teiega.»

«Oo, kas jälle kalambuur? Aga ei,» ütles Galina Viktorovna pead vangutades tähendusrikkalt, «see võimalus ei ole sugugi-sugugi ainuke. Teil on ka teisi, hoopis paremaid. Kuid täna, teate, nagu Arkadi Raikini külalisetendustel, on igasugused sissepääsuload ja kontramargid kehtetud.»

Ja Lapik läks ära. Fendotov surus Muhhalatovi jõuga toolile, täitis kiiruga klaasid.

«Said sa aru? Said sa aru? Noh, soovin õnne! Võit!»

«Ma ei mõista, miks te mind kinni pidasite, Ivan Ivanõtš,» kostis Muhhalatov, teeseldud tõredus hääles.

Ta tühjendas järsu liigutusega klaasi. Ja kiikas vargsi silmanurgast Streltsovi poole. Too istus sõnakestki poetamata, kulm kipras.

«Mu kallis!» lõi Fendotov käsi kokku. «No kuidas te ometi aru ei saa, et igal inimesel tekib aeg-ajalt vajadus üksi olla! Noh? Ja siis see mees või naine otsib ükskõik mis ettekäände, et sündsam lahkuda oleks. Juba enne teie tulekut püüdis Galina Viktorovna viis

korda ära minna, kuid mina, üliogar ja julm inimene, takistasin seda. Te juhtusite siia väga õigel ajal. Nii või teisiti, Vladimir Nilõtš, nagu öeldakse, «kui õnn on teie teel, ärge siis temast mööda minge». Ärge minge mööda luksuskajutist!»

Fendotovi silmis hüplesid üleannetusekuradikesed. Puhkepäevameeleolu ja armeenia konjak tõid tema kujutlusse pagan teab mida. Muhhalatov jõi kiiresti veel.

«Nõuanne või käsk, Ivan Ivanõtš?»

«Nii nõuanne kui käsk. Oodake viisteist-kakskümmend minutit, ja kui Galina Viktorovna selle aja jooksul ise siia tagasi ei tule, koputage tema uksele.» Ta raputas loiult kätt, hakkas naerma: «Ning kõik läheb suurepäraselt. Teie aktsiad, mis pole praegugi kehvad, tõusevad siis komitees enneolematule kõrgusele...»

Streltsovil käis värin kehast läbi. Ta võttis prillid eest ja viskas lauale. Ütles väga rangelt:

«Ivan Ivanõtš, te olete juba kaunikesti rüübanud. Võib-olla peaksite teiegi üksindusse tõmbuma? Ja pärast seda pisut aega tuule käes seisma?»

«Kallis Vassi-ili Alekse-ejevitš, ma lihtsalt tahaksin täna niihästi Vladimir Nilõtšile kui ka Galina Viktorovnale headmeelt teha. Mulle tundub, et käitiskomitee esimees on täna...»

«Ivan Ivanõtš, ma palun teid...»

«Paluda pole tarvis, Vassili Aleksejevitš, ma saan ise kõigest hästi aru,» ei lasknud ülemeelik Fendotov tal rääkida ja ütles, oma kõrvadele osutades: «Teie rüütellikul kõrval on seda valus kuulda. Puritaanlikul kõrval. Vladimir Nilõtš,» ta täitis klaasid, enda ja Muhhalatovi oma, «Vladimir Nilõtš, joogem see veel ära ja võtkem siis kuulda Vassili Aleksejevitši soovitusi ning tõmbugem samuti üksindusse. Ja seal peame plaane ka kõige ülejäänu suhtes.»

«Ivan Ivanõtš,» sõnas Streltsov veel rangemalt, «te olete palju joonud ja teie naljad...»

«Mis naljad? Miks naljad? See on täiesti tõsine, teaduslikult põhjendatud tegevusprogramm! Ja peaasi — kasulik!» Fendotov lõi näost särama. «Jajah, kasulik ka tehasele. Vladimir Nilõtš, te osutate tehasele hindamatu teene! Siis hakkame riiklikus komitees eranditult teie kaudu tegutsema. Ja küllap te oma laboratooriumi

jaoks ning veel mingi uhiuue akumulaatori jaoks sealt muidugi saate . . .»

Streltsov hüppas solvunult püsti. Ta taipas, et pole mingit mõtet vintis Fendotoviga edasi rääkida, aga siia jääda ja seda sõnamulinat kuulata käis talle lihtsalt üle jõu. Parem ära minna. Muhhalatov keerutas oma klaasi käes, vaatas vastu valgust, pöördus Streltsovi poole ja seekord jõi väga aegamisi, otsekui filosoofiliselt mõtiskledes: «Selle naise terviseks, kes praegu selle laua taga ei viibi!»

Ja hüüdis siis nõutult, andekspaluvalt Streltsovile järele:

«Vassili Aleksejevitš, oodake, pidage kinni! Nagu tavaliselt, ei saanud te minust jällegi aru.»

Üheksas peatükk

PAPA PISTIS PUSKARI PINTSLISSE

Laev hakkas ettevaatlikult lüüsi läbima. Lüüsikambri betoonis kajasid kapteni käsklused kõmavalt vastu. Ninna tungis kala ja roostese raua lõhna. Ja kuskil seal, kõrgemal, raskete riivide taga, lebas veel raskemana ning järelejätmatult vastu lüüsiehitisi rõhuvana meretaoline veehoidla ja tuule vallatutes puhangutes lõi kitsas vimpel laeva lipuvardas aeg-ajalt laperdama.

Ülemisel tekil oli kujuteldamatu kära. Kõik olid suured jõelaevanduse asjatundjad, kõik leidsid, et nende kohus on selgitada, kuidas laev lüüsi läheb. Ja kuna kõik üksteise võidu seletasid ja keegi kuulata ei tahtnud, siis lärm aina kasvas.

Üksnes Streltsov oli eemale tõmbunud. Ta püüdis üle saada inetust tundmusest, lausa füüsilisest vaenulikkusest Muhhalatovi vastu. No tõepoolest, mida iseäralikku oli selles joobnud meeste lobisemises? Tavaline kehklemine, muud midagi. Ilma mingi eesmärgita, mõttetu, sisutu. Nüüd on nende pead tuule käes vist juba selgemaks läinud ning nad istuvad ja ajavad juttu, nagu ongi sobilik tarkadele, tõsistele inseneri-

dele, isegi puhkepäeval. Tema aga ei pidanud vastu, tuli ära nagu poisike, keda sõbrad tõgasid. Ptüi, kui rumal! Ja miks ta Muhhalatovi kahemõttelise toosti ajal just Himmale pidi mõtlema? Polnud ju Galina Viktorovnatki tol hetkel enam lauas. Kuigi — mispoolest see parem oleks olnud?

Ei, tuleb ennast kätte võtta ja isiklikkudest antipaatiatest kõrgemal seista. Vladimir Nilõtš Muhhalatov on kõigepealt suurepärane oma ala tundja, ja ainult see peab temaga suhtlemisel määravaks saama. Hirmus, kui võimust võtavad mingid isiklikud huvid ning satuvad vastuollu ühiskonna ja riigi huvidega.

Niihästi Žmuroval kui ka Lapikul on täiesti õigus. Viivitus Muhhalatovi akumulaatori dokumentide vormistamisel — jah, jah, võtku pagan, Muhhalatovi! Muhhalatovi! — see viivitus oli teatud määral olnud ka tema, Streltsovi süü. Ta oli selle kahe silma vahele jätnud ebateadlikult, tal polnud mõtteski olnud inimesele, kes talle antipaatne oli, otseselt ebameeldivusi valmistada. Tal lihtsalt oli õnnestunud see asi oma eriliste südamemurede hulgast mõneks ajaks välja lülitada, nagu poleks uut akumulaatorit ja Muhhalatovit üldse olemaski. Ning ta oli olnud rõõmus selle üle, misugune meeldiv kergus teda siis kohe valdas.

Kuid kas nii on sünnis toimida ühel korralikul inimesel? Ja tehase direktori asetäitjal? Mille poolest õieti erineb selline psühholoogiline vaakuum aktiivsest võitlusest selle antipaatse isiksuse vastu? Just isiksuse!

Ei, ei, Fendotov võis midagi unustada või mitte ette näha, see on tema karakteri loomulik ja armastusväärne omadus. Tema, Streltsov, aga on sootuks teist laadi inimene, temal peab kõik meeles seisma. Eelkõige tuleb kogu aeg meeles pidada «rohelist tänavat» uuele akumulaatorile. Eriti veel seetõttu, et see on «Muhhalatovi akumulaator».

Aga isiklik . . . Isikliku üle tuleb alati otsustada rangelt isiklikus plaanis, eraldades seda ühiskondlikust samasuguse hoolikusega, nagu eraldatakse uraani isotoope, ilma milleta tuumareaktsioon pole võimalik. Sa ju andsid endale sõna: tuleb unustada, et algsel kujul on see täielikult sinu idee — see uus akumulaator. Sa ütlesid endale: elluviiduna kuulub sinu idee, kuidas ka ei oleks, ometi nõukogude teadusele — ja sellestki on

juba küllalt. Jah, ent kuidas unustada, et Rimma Muhhalatoviga . . .

Ja tuleb välja, et sa jälle ei saa teisiti, kui viid ühiskondliku ühendusse isiklikuga. Milline oleks küll väljapääs?

Lüüsikambris kohises ja pulbitses vesi. Laev vappus. Terastrossid krigisesid. Taevas koos pilvedega pea kohal oli avaramaks muutunud. Streltsovile polnud siin midagi uut, ja jõudeinimeste käratsemine laevatekil ärritas teda. Ta taandus vaiksesse jahedasse koridori, mis laeva pikuti poolitas, läks just koridori sellesse ossa, kus asetsesid luksuskajutid.

Läks — ja edasi ei saanud. Lapiku kajuti juures seisis Muhhalatov, selg Streltsovi poole, ja vajutas ettevaatlikult ukselingile. Vaatas korraks lukuaugust sisse ja surus siis uuesti lingile, nähtavasti püüdes selgusele jõuda, kas uks on lukus või lihtsalt raskesti avatav.

Vassili Aleksejevitši esimeseks, impulsiivseks liigutuseks oli ära minna, enne kui Muhhalatov teda märkab. Ent sealsamas ajas tema varasemad keerukad mõtisklused segi äkki pähe sähvatanud lihtne ja selge mõte: nõnda toimida pole tal moraalset õigust. See mees peab ennast ju Rimma peiuks. Ta käib Rimma pool ning Rimma, alandlik ja armunud, on valmis tema järel minema, kuhu ta iganes kutsuks. Ei tohi! Ei tohi saada vaikivaks kaasosaliseks selles, tuleb välja, põrmugi mitte naljakas ettevõtmises, mille Fendotov ja Muhhalatov purjuspäi välja nuputasid! Olgu see isiklik või ärgu olgu . . .

Külm värin pani ta näonaha judisema.

«See, et te purjus olete, Vladimir Nilõtš, ei vabasta mind kohustusest teile kõrvakiilu anda,» lausus Streltsov vaikselt ja astus lähemale.

Muhhalatov ajas end kärmesti sirgu. Ukse käepidet peost laskmata, huuled ebamääraseks naeratuseks venitatud, vaatas ta Streltsovile otsa. Siis ühmas:

«Sümboolselt või tegelikult? Kui sümboolselt,» lisas ta õlgu kehitades, «mis siis ikka, võtan alandlikult vastu. Aga kui tegelikult, siis läheb löömaks, Vassili Aleksejevitš!»

«Ja häbi teil ei ole, Vladimir Nilõtš?» küsis Streltsov niisama vaikse häälega.

«Aga kas teile ei tundu, Vassili Aleksejevitš, et te mõnikord sugugi seal ei viibi, kus teid oodatakse.»

«Ei usu, et teid siin oodati.»

«Teiste eest mõtelda pole tarvis, Vassili Aleksejevitš. Seda oskab hästi vaid tuntud Wolf Messing. Mark Twaini mäletate? Tom Sawyer käis pea peal, et blond plika Becky Thatcher talle tähelepanu osutaks. Ärge ärrituge, kui naised mulle heatahtlikku tähelepanu osutavad, juhul kui mina jalgadel käin . . .»

«Jalgadel püsite te vaevaliselt,» sõnas Streltsov häält juba pisut kõrgendades. «Mul ei ole soovi teravmeelitsemise võistlust jätkata.»

«Aga mina ootan kõrvakiilu,» tähendas Muhhalatov. Ja hall kile kattis jälle viivuks ta silmad. «Ma olen juba tüdinenud. Tahan, et ükskord ometi teiega löömaks läheks.»

«Minge siit ära, Vladimir Nilõtš! Minge jalamaid,» hüüdis Streltsov vaevalt raevu talitsedes.

Äkki libises Muhhalatovi huultele heasüdamlik muie.

«Nagu tavaliselt, ei saanud te millestki aru, Vassili Aleksejevitš.» Ja pisut Streltsovi poole kummardudes jätkas ta samasuguse kahemõttelisusega, nagu oli äsja laua juures öelnud toosti: «Siin, selle ukse taga, pole sugugi see naine, keda teie arvate . . .»

Enesevalitsemist kaotades tõukas Streltsov Muhhalatovi enesest eemale ja tõstis käe . . . Ent — klõpsatas lukk ja lävele ilmus Galina Viktorovna, pisut nagu unise näoga, särades oma avalast, moekast naeratusest.

«Mis kära see on? Vaata kukkesid!» sõnas ta äravajunud soengut kohendades. «Kas tõsiselt?»

«Jah, täiesti tõsiselt, Galina Viktorovna,» lausus Streltsov, kibrutades nägu äkilisest valust meelekohtades.

«Vassili Aleksejevitš sarjab mind selle pärast, et ma puhkepäeval natuke liiga palju klaasi põhja olen vaadanud. Mis parata — elu on niisugune. Olen süüdi,» seletas Muhhalatov rahulikult, püüdis Streltsovi käe oma mõlema kämbla vahele ja surus seda tugevasti. «Ausalt ja puhtast südamest palun ma teilt andestust kõige pärast, absoluutselt kõige pärast, Vassili Aleksejevitš.»

«Oh, küll olen mina kimpus nende karsklastega!»

Lapik tegi Streltsovi suunas peaga naljatlevalt-puskleva liigutuse. «Miks nad üldse koos teistega väljasõidule tulevad? Kuigi välimus on teil, nagu öeldakse, täiesti vastav. Tunnistage üles, Vassili Aleksejevitš, teiegi olete täna enesele veidi lubanud?» Lapik pilgutas talle tähendusrikkalt silma. Ja tõmbas Muhhalatovi enda kõrvale. «Vladimir Nilõtš, aga mis see siis on? Aknast paistavad mingisugused igavad betoonmüürid... Ah, kuidas tahaks kiiremini saarele, haljale rohule.»

«Varsti saame lüüsist välja ning siis...»

Nad kadusid tekil tunglevate reisijate hulka.

Streltsov otsis tühja kajuti ja heitis diivanile pikali. Tal valutas pea, südames torkis.

Ihaldatud «haljale rohule» jõudmiseni kulus veel hea hulk aega. See-eest randus laev viimaks tõepoolest võrratu aasa lähedal, mille taga valendas päikeses kümblev tihe kaasik.

Kõik tormasid trappide juurde sellise näoga, otsekui ei kavatseks enam ealeski tagasi tulla. Megafoni appi võtnud, püüdis Liidia Frolovna oma hoolealustele asjatult selgeks teha, et nad peavad märguandeid tähelepanelikult silmas pidama, ning kordas, et siin peatutakse ainult neli tundi ja pärast teist vilet sõidab laev täpselt viieteistkümne minuti pärast ära, hoiatas, et hiljem ei saa siit kuidagi minema, sest reisilaevad sellel saarel ei peatu, — see kõik aga ei läinud kellelegi korda.

Inimesed jooksid päikesepaistelisse kaasikusse ning kogu mets oli sedamaid lõbusat huikamist täis. Kurnid olid trapi kõrval hunnikus nagu puuhalud, vedelesid seal täitsa kasutult. Kellelgi polnud tahtmist mänguplatse tegema hakata. Pallivõrgud siiski seati mingite toigaste külge. Need kukkusid iga kord maha, kui pall kõvemini külge puutus. Ning ainult puhvet, mis toodi aasale, noorte kaskede alla, hakkas kohe täie hooga tööle. Selle ümber oli inimesi alati kobaras koos.

Marinitš sai Lika alles kaldal kätte, ja just siit, puhveti juurest. Ta seisis pisut kõrval, kase varjus, mille oksad peaaegu maani ulatusid, ja rüüpas otse pudelist õlut.

«Lika!» hüüdis Aleksandr rõõmsalt. «Ma otsisin kogu laeva läbi. Kus sa olid?»

«Ei tea,» ütles Lika. «Laeval olin.»

«Kui veider! Ja mina muudkui otsisin. Mida sa siin jood? Õlut! Sa jood täna palju.»

«Mul on igav,» ütles Lika. «Ei oska öeldagi, kui igav mul on. Kas või vette...»

«Noh, lähme, lähme kuskile!»

Marinitš viis ta aasale. Nad lõid natuke aega võrkpalli, kuid meeskond lagunes kiiresti. Sealsamas ligidal lennutasid kaks «võõrast» naist oskamatult sulgpalli. Mõlemad olid kehakad, heatujulised, ainult naersid oma ebaõnnestumiste üle. Eriti üks, kellele õelad irvhambad tema lausa uskumatute kehavormide pärast juba ennest laeval «Pole Võimalik» nimeks olid pannud. Oma kehakusest, väsimusest ja alatisest naerust jõuetu, langes «Pole Võimalik» rohule.

«Ei, minul küll sellest mängust midagi välja ei tule,» kaebas ta Likale. «Sulgpall on ilmselt pahasti tasakaalustatud, ta ei lenda, vaid kukerpallitab. Proovige, sale neiukene. Aga võib-olla olen hoopis mina ise pahasti tasakaalustatud?» hakkas ta naeru lõkerdama.

Sulgpall oli oivaliselt «tasakaalustatud». Nagu valge lind lendles ta kaunilt Lika juurest Marinitši juurde, ühelt reketilt teisele, muutes lennu kõrgust ja kiirust, ent kordagi kukerpallitamata või maha kukkumata. Lika elavnes, jooksles ja tantsiskles aasal. «Pole Võimalik» jälgis mängu nagu lummuses ja loendas valju häälega:

«... seitsekümmend kaheksa, seitsekümmend üheksa... Niina Grigorjevna, te vist mängisite mulle halvasti ette... kaheksakümmend kaks, kaheksakümmend kolm...»

Marinitš ei tõtanud sulgpalli «lõikama». Las Lika kepsleb, tunneb rõõmu, et tal kõik nii kenasti klapib.

Aegapidi tekkis nende ümber üsna suur ja tihe pealtvaatajate ring inimestest, kes armastasid ilusaid sportlikke vaatemänge. «Pole Võimalik» kiitis nüüd juba lihtsameelse visadusega iseennast:

«See olin mina, kes sulgpalli kaasa võttis. Tore asi, eks?»

«Võõrad» vastasid talle üksmeelsete heakskiiduhüüetega. Kõigest oli näha, et «Pole Võimalik» on nende hulgas armastatud kuju, seltskonna hing, tulesäde, mis igasuguse jääkamaka ära sulatab.

Kui oli juba sada kuuskümmend millegagi, langetas Lika reketi.

«Käsi väsis ära,» ütles ta rahul olles. «Ei suuda enam!»

Teda autasustati aplausiga. Asjahuviliste sõõris olid ka Fendotov Galina Viktorovnaga, ja Muhhalatov, kes jälle oli vaid kergelt vintis, ihaldatud «teisel kosmilisel kiirusel», ning Streltsov, kes neist kaugemal seisis, tundes ennast siingi köies kitsena, keda polnud vabalt kütkesse jäetud, vaid hoopis hullem — keda tema peremehed köie otsas teadmata kuhu endaga kaasa viivad; siin oli ka Liidia Frolovna, väga rahul sellega, et kõik laabub ning et tema kollektiivi esindajad rekordeid purustavad.

«Seltsimehed!» hüüdis Liidia Frolovna, tabades hetke, mil kõik olid ülendatud meeleolus. «Aga nüüd ma teen ettepaneku korraldada välkviktoriin. «Millal tekkis maakerale see saar? Noh! Kähku!»

Keegi «võõras» vastas paugupealt:

«Viie miljoni aasta eest.»

Teda parandati naerdes:

«Tuhande üheksasaja kolmekümne üheksandal, kui tekkis Utša veehoidla.»

Heameelest nõretades kiirustas Liidia Frolovna:

«Õigus! Aga kes avastas planeet Neptuuni? Noh! Kiiremini!»

Siin sugenes juba pikem paus, kõheldi. Streltsov pomises vastuse spontaanselt, täiesti mehhaaniliselt endale nina alla. Teda ei kuuldud. Galina Viktorovna viivitas. Teda ei nähtud. Liidia Frolovna nipsutas kärsitult sõrmedega.

«Kopernikus!» hüüdis seesama «võõras», kes oli saare vanuseks pidanud viit miljonit aastat.

«Jõle jamps,» ütles Muhhalatov külma jämeda bassiga, milles kõlas nördimus. «Planeet Neptuuni avastas prantsuse astronoom Leverrier.»

«Suleotsakesega...»[1] lisas Galina Viktorovnagi nüüd juba valjemini.

«Pole Võimalik» läks kärarikkalt protesteerides liik-

[1] Vihje sellele, et prantsuse astronoom Urbain-Jean-Joseph Leverrier (1811—1877) tegi planeet Neptuuni asukoha kindlaks üksnes arvutuste najal, oletades, et planeet Uraani tee häired on tingitud mingi senitundmatu planeedi mõjust. *Tõlk.*

vele. Niisugune viktoriin pakub huvi spetsialistidele ja teaduse kandidaatidele, aga lihtsurelikud, keskharidusega inimesed, pole üldsegi kohustatud teadma, kes avastas Neptuuni ja millega ta selle avastas. Parem lahendame mõistatusi. «Võõrad» toetasid teda üksmeelselt.

«Noh, olge lahked,» ütles «Pole Võimalik». «Sõna esimene pool: koht, kus arbuusid kasvavad. Teine pool: koht, kuhu nad pärast pannakse. Kogu sõna: koht, kus Krimmi khaan arbuuse sõi.»

«Bahtši...»

«Sarai...»[1] kõlasid hääled, enamikus «võõraste» omad.

«Jällegi jõle jamps,» lausus Muhhalatov samasuguse sügava bassiga. «Ega Krimmi khaanid ainult Bahtšisarais arbuuse söönud. Ja edasi: kui khaan on antud ainsuses, keda siin siis nimeliselt mõeldakse?»

«Ärge norige!» hüüdis «Pole Võimalik» haavunult. Ta trügis Muhhalatovi juurde ja torkas talle oma nimetissõrmega vastu rinda: «Teie, nähvits! Eks mõtelge siis ise mõni põnev mõistatus välja.»

«Kirjanikud on need, kes välja mõtlevad. Ja mitte mõistatusi, vaid romaane, luuletusi ja jutustusi,» jäi Muhhalatov oma joonele visalt truuks nagu puud toksiv rähn.

«Palun, tehke siis teie üks jutt. Kui oskate!» Ja «Pole Võimalik» rõõmutses: «Ahaa! Ahaa! Ei oska? Tuleb vilets välja? Lühikene jutukene, viieteistkümne sõna ringis. Aga nii, et oleks kõik nagu pikal jutul. Süžee ja olustik ja dialoog. Oskate? Kuid ameeriklased tegid. Kõigest kaksteist sõna. Seltsimehed, kuulake: «Kupee. Kaks reisijat. «Nägemusi esineb?» küsis üks. «Jah,» kostis teine. Ja kadus.» Eks ole tore?» «Pole Võimalik» vajus hasartselt kõigi oma vormidega Muhhalatovile peale. Isegi Muhhalatovil hakkas ebamugav ning ta taandus. «Aa! Lõite kartma? Ei oska? Te olete nähvits, «jõle jamps»! Noh, tehke siis jutt, kus kõik sõnad algavad ühe ja sama tähega. Seda oskate?»

Asjatult püüdis Liidia Frolovna neid lahutada, lüüa kiilu nende vahele. Kuid ümberringi naersid kõik nii heatujuliselt ja ülemeelikult, et Liidia Frolovna tõmbus tagasi ja hakkas ka ise laginal naerma.

[1] Бахчи — arbuusiväli; сарай — kuur, sara. *Tõlk.*

Ootamatult tungis rahva hulgast esile Ivan Ivanõtš Fendotov. Vehkis käega pea kohal, et tähelepanu äratada.

«Pai papa, pane paadile punased . . .»

«Vana! Vana!» hüüdis «Pole Võimalik» Muhhalatovit rahule jättes. «Teie jutt on sada aastat vana. Aga kui te selle asja juba käsile võtsite, eks siis mõtelge midagi välja. Noh, kas või «s»-tähe peale. Oskate?»

Fendotov pistis käed taskutesse ja tegi ühel jalal kerge tiiru. Alustas siis taevasse vahtides:

«Siug sisises samblases soos . . .»

Ning jäi toppama.

«Sänikael sakutas siugu sabast,» jätkas Muhhalatov süngelt. Ja märgates, et ootamatust süžeearendusest hämmeldunud Fendotovi mõttelõng on sassi läinud, lõpetas kategooriliselt ja kalgilt: «Siug sedamaid soss. Kõik! Lühike ja selge.»

«See on juba midagi! Minu tunnustus teile!» lausus «Pole Võimalik» pihkusid vastamisi pannes vaimustatult ja vajus jälle Muhhalatovile peale. «Vahvasti? Aga «p»-tähega?»

Nüüd ei olnud tal silmi enam kellegi muu kui Muhhalatovi jaoks. Kuhu Muhhalatov sammu astus, sinna astus ka «Pole Võimalik», hoidudes talle võimalikult ligi nagu tantsu ajal. Liidia Frolovna muutus kärsituks, teadmata, kas peaks soovitama mõnda uut sõnamängu või lõbustama rahvast veel sellesamaga, ilmselt paljudele meelepärasega. Ta laskis pilgul arupidavalt ringi käia. Tõsi, Streltsov kibrutab kulmu. Aga see on ju iseäralik intelligent, temale pole ükski asi mokkamööda, mis sutike labasem on. Ent Lapik riiklikust komiteest, see kehitab küll vahetevahel nagu nõutult õlgu, sealsamas aga lagistab puhast lapsenaeru, eriti siis, kui vaatab Muhhalatovit. See on hea märk. Lapik on väga peenike, kaval naine. Ja mis siis ikka, tõepoolest, mis naljakas, see naljakas . . .

Kõik Liidia Frolovna kõhklused ja kahtlused hajutas Fendotov. Käega vehkides kuulutas ta õhinal:

«Vladimir Nilõtš, ka mina võtan väljakutse vastu! Tehkem jälle duetti. Mina alustan. Nõndaks. Papa pistis puskari pintslisse. Pani, pani . . . mm . . .»

«. . . Pärast pani purjuspäi paravossi peale,» jätkas

Muhhalatov vabalt. «Paravoss pressis papa puha puruks, pööras pika perrooni pahupidi.»

Fendotov vehkis kätega nagu dirigent. Ja vaevalt jõudnud ära oodata pausi Muhhalatovi pikas lauses, tuli kohe lagedale omaga:

«. . . Patrull pani papa pokri . . . mm . . .»

«. . . «Puskarit proovida polegi päris põrgupatt,» pomises pommis papa, pitsitades põrna . . .»

Muhhalatov hakkas Fendotovi kombel mängust juba lõbu tundma.

«. . . «Pass pingi peale!» põrutas punaste pagunitega patrull . . .»

«. . . «Pingi peale?»»

«. . . «Praegu peame passiandmed protokolli paigutama, pärastpoole püüab professor purukspressitud põrnale prognoosi panna.»»

«. . . «Paraku pole . . . Paravoss pressis passigi puruks. Palun põrutatut pehmemini pinnida . . .»»

«. . . «Pagana pihta! Passita purjutajal pole pogris pikka pidu. Päevapaistel proovib polkovnik passi paigata . . .»»

«. . . «Pjotr Pahhomov,» pugises papa poolpimedana. «Puusärk pange, palun, platsi peale, puhvetiputkast paremale, puskaripudel peatsisse . . .»»

Muhhalatov ei jõudnud lauset lõpetada. Lika rebis oma kaelast uue merevaigukee, ohkas kibedalt ja piinatult, nagu oleks teda noaga löödud, ja lonkis minema, endale inimeste hulgas teed tehes. Aleksandr rutas talle järele.

Ta mõistis: Likat ei oska millegagi lohutada. Las saab tasapisi üle Vladimiri mõistetamatust ja julmast jämedusest. Ent teda praegu üksi jätta ei või ka mingil juhul. Lika peab kindlalt teadma, et tal sõpru on.

Ja sealsamas tuli Marinitšil mõte: mitmendat korda ta seda endale juba kordab? Aga missuguseid sõbrateeneid ta Likale siis õigupoolest on osutanud?

Lika joomarist ja mürgeldajast isa Pjotr Nikanorõtšiga polnud ta ka hakkama saanud, oli asja pooleli jätnud. Ning nüüd veel Volodja Muhhalatov . . . Sealsamas, rahva nähes, oleks tulnud talle kõige teravam vastulöök anda ja alles siis Likale järele joosta!

Ei, ei, küllalt sentimentaalitsemisest. Tarvis on alati ja kõikjal toimida ainult nõnda nagu Vlassenkovi võlt-

singuloo puhul. Ei mingeid mööndusi, ei mingeid järeleandmisi olukordade sunnil. Kuld, mis mitmesuguseid lisandeid sisaldab, on juba odav, halb kuld. Kõrvalistest kaalutlustest lahjendatud kõrge printsipiaalsus pole üldse enam printsipiaalsus, vaid kompromiss südametunnistusega, tõega, aususega!

Hommepäev läheb ta rajooni täitevkomiteesse ning nõuab, et parasiidi ja joomari Pjotr Nikanorõtš Pahhomovi Moskvast väljasaatmise küsimus kohe päevakorda võetaks. Läheb uurija juurde prokuratuuri ja teatab sellele, et Vlassenkovi suhtes on ta oma arvamusele otsustavalt kindlaks jäänud. Vladimiri paneb ta Lika ees vabandust paluma. Ja lõpuks, hommepäev ütleb ta Likale, et armastab teda. Milleks korrutada kuuldavalt ja endamisi aina mingeid asendussõnu sõprusest, kui kõik on selgem ja lihtsam? Ta armastab teda! Armastab! Armastab...

Kuid seda võib öelda alles siis, kui ta on teoks teinud kõik, mis ta juba homme tegema peaks. Matemaatika kinnitab, et summa liidetavate ümberpaigutamisel ei muutu. Sel juhul aga ei ole matemaatikaseadused rakendatavad...

...Nad istusid rannal. Nõtke pajupuhmastik oli vajunud madalale vee kohale. Selle peal sõelusid pikkadel jalgadel hallid vilkad ämblikud. Väikesed kalad lõid lupsu ja ampsasid ettevaatamatuid. Ning jäi koguni sti arusaamatuks, kas voogasid kaugemal voolule alludes lõppematud valgete vahupahkrate rodud või olid need taevakõrgustes purjetavad heledad pilvelaevad, mis vees peegeldusid.

Tundus, ka aeg liigub siin kuidagi teisiti, järgides omi, erilisi, vaiksete ääretute kauguste seadusi, kus pole mingeid teravaid piire ja seetõttu ka kindlaid loenduspunkte. Kõik oli nähtav, kõik oli kättesaadav, ent samal ajal salapärane ja tundmatu. Säärasesse maakera serva taha kaduvasse kaugusesse vaadates on võimatu mõelda tühjale-tähjale, argielu mingitele pisiasjadele. Tahaks tõusta, linnu kombel välja sirutada võimsad tiivad, nendega vabana rapsata ja — ära lennata. Sinna, salapärasele ja kättesaadavale, nähtavale maakera servale nähtamatus kauguses.

Nad istusid vaikselt, pidulikult. Lika näris orasheinakõrre valget otsakest ja vangutas vahetevahel enda-

mist vaevumärgatavalt pead, otsekui kontrolliks midagi oma mõttes. Aleksandr istus, kartes liigatadagi. Äkki see kõik — helendav, kutsuv kaugus, jõe niiske raugus ja päikesepaistel peesisklev Lika — äkki see kõik kaob. Või muutub väga lihtsaks, tavaliseks.

Ent aeg ja vaikus tegid oma töö...

Ja kui vaevukuuldavana kostis kõrvu laeva esimene vile, ei tahtnud nad mõeldagi, et siit tuleb siiski lahkuda. Unistusest tagasi argiellu. Pole tarvis, pole tarvis!

«Ma ei taha, Saša, mina jään siia,» lausus Lika.

Ja see oli otsekui vastuseks mõlema mõtetele, — nende hinges toimuva sisevõitluse kajastuseks. Aleksandr naeratas osavõtlikult: «Lika, kallis, me ei lahku siit!»

Ta sirutas Likale käed...

On teadmata, kui palju hetki veel mööda lendas. Ja siis kõlas visa nõudlikkusega laeva teine vile. See sundis, see käsutas: «Jätke kõik sinnapaika ja — minu juurde!» Sellest tekkis vist isegi õrn veevirvendus, mis kohutas pikajalgseid halle ämblikke.

Kõik muutus sedamaid tavaliseks. Südamesse puges argielu mure: et ei hilineks! Nad läksid kiirel sammul, otse läbi madalate puhmaste, paiguti koguni jooksid.

Hingeldavad ja näost punased, jõudsid nad pärale täpselt veerand tunniga. Ruttasid ülemisele tekile ja puhkesid naerma:

«Ja meie kihutasime kui pöörased!»

Laev oli pooltühi. Rahvas alles hakkas muretult metsast välja venima — ühekaupa, paariviisi, hulgakesi. Meeleheitel kapten kordas tervet laevavilede-seeriat, enne kui andis kolmanda, ärasõiduks.

Vist kõige viimastena tulid teineteist hoolikalt toetades laevatrepist üles Fendotov ja Muhhalatov. Nad olid omavahel sinasõpradeks saanud.

Liidia Frolovna nägi välja nagu kaevandusõnnetusest päästetud kaevur. Ent siiski rändas ta laeval ringi, vaatas kõiki õnnelikul pilgul ja aina kordas:

«Ah kui hästi kõik läks! Kui toredasti kõik puhkasid! Ja isegi «võõrad» ei rikkunud meie väljasõitu mitte üks põrm.»

Terve sületäie vainulilli viis oma luksuskajutisse Galina Viktorovna. Ja heitis kohe puhkama, niipea kui laev kaldast eemaldus.

Likal oli kange janu. Aleksandr läks talle mingit karastusjooki otsima. Kuid puhvet oli juba suletud — kõik oli joodud ja söödud. Larissa luges parajasti kassat üle.

Saaks «titaanist» tilgakese lihtsat vettki...

Alumisele tekile viiva trepi juures sattus Aleksandr vastamisi Muhhalatoviga. Vladimirist hoovas tugevat veinilõhna. Ta pani kämbla Marinitšile toorelt õlale, surus ta vastu käsipuud ja hakkas sõnu segi ajades usalduslikult seletama:

«Saška, no näe, täna, noh, kas tead, ma...»

Marinitš katkestas teda raevunult:

«Kuidas sa, Volodja, võisid nii julmalt ja ebainimlikult Likale haiget teha? Ütle, miks? Miks sa tema kõigi nähes häbisse saatsid?»

Vladimir pilgutas tükk aega silmi ja vahtis midagi mõistmata Aleksandrile otsa, siis aga lõi endale äkki vastu laupa.

«Ptüi, kurat!» ütles ta pisut kainenedes. «Kas tead, ma olen täna siiski liiga palju võtnud, teiselt kosmiliselt kiiruselt paiskab mind vahetevahel kolmandale. Vuhh! Streltsoviga ma arvestasin oma orbiiti üldiselt õigesti. Lika... Selles loos ei töötanud pidurdusmootorid mitte raasugi. Võtan süü omaks. «Miks?» küsid sa. Kuid, Saška, mehhanism on siin muide väga lihtne. Kujuta ette, mälu sügavusest kerkib korraga esile sõnakombinatsioon «Pjotr Pahhomov»... Aga kelle kohta see käib? Pagan seda teab! Sina ütlesid ära, ja alles nüüd ma taipan: Lika Pahhomova... Lika papa «pistis puskari pintslisse...» No muidugi, ma saan aru: solvasin tüdrukut. Olen nõus: julmalt ja ebainimlikult. Aga kas sa tead, kuidas me Fendotoviga lõpetasime: «Punaste pagunitega patrullile pandi peatsisse püsti puust püramiid...» Vahva, eks?» Muhhalatovi keel muutus jälle pehmeks. «Noh? Aga kus on Lika? Kus ta on? Lähen vabandust paluma...»

«Sa solvasid teda inimeste nähes! Inimeste nähes pead ka vabandust paluma,» lausus Marinitš rangelt.

Iseendale aga kinnitas: sellest nõudmisest ei tohi taganeda.

«Suurepärane! Õiglus peab alati võitu pühitsema,» sõnas Muhhalatov. Ja sirutas hoogsalt käe: «Kus inimesed on? Kutsu nad kokku. Laskun kõigi nähes põlvili. Palun...»

«Volodja, jäta kometimäng! Sa kirjutad vabanduskirja ning see avaldatakse tehase lehes.»

«Õige jutt!» oli Muhhalatov kohe päri. «Kui süüdlane, siis süüdlane. Trükkige mu kiri ära kõikides ajalehtedes, lugege ette üleliidulises raadios, televiisoris. TASS-i teadaanne... Saška, ma ei taipa, kas ma olen praegu teisel või kolmandal kosmilisel kiirusel. Homme dikteeri mulle, mida ma kirjutama pean. Kõik panen kirja!» Ning ta rõkatas joobnult: «Aga sina, ma näen, oled selle Lika Pahhomovaga...»

«Volodja!...»

«Mis sellest? Normaalne! Tead, minagi täna selle «Pole Võimalikuga»... Tuli ette... Nüüd jääb Volodkal vajaka veel üks tuhat üheksasada üheksakümmend üheksa, ja seejärel saab temast juba ehtne Don Juan... Aga «Pole Võimalik» on tõepoolest kõige täielikumas mõttes «pole võimalik».»

Marinitš tõmbus eemale.

«Sa oled purjus!»

«Muidugi purjus. Siis olin samuti purjus. Ja kogu tänase päeva. Ivan Ivanõtš — kui tähelepanuväärt meesterahvas ta on! — nuputas Galina Viktorovna suhtes ühe plaanikese välja, sedavõrd suurepäralise, et Don Volodkal oleks jäänud juba kõigest üks tuhat üheksasada üheksakümmend kaheksa kuni selle vajaliku arvuni, aga Streltsov oma pehmetel käppadel... Üldiselt...» Muhhalatov ajas end sirgu ja võttis uhke duellandipoosi. «Lühike kahekõne mõõkade varal ja siis võlts-sõbralik käepigistus nimetatud daami juuresolekul... Ptüi!... Missugune plaan läbi kukkus!... Täna igal juhul...»

«Ma ei taha sinu loba kuulata. Jäta järele! Miks sa seda kõike mulle jutustad?»

Muhhalatov nihkus pisut kaugemale ja vaatas teda kinnivajuvate laugude alt ilmse üllatusega.

«Nagu sõbrale jutustan... Puhkepäev... Hea tuju... Kõik läks oivaliselt... Ma rääkisin praegu isegi Streltsovile «Pole Võimalikust», jah, uuesti jaluleseatud usalduse korras...» Ta nikutas pead. «Saška, oled sa näinud, missugune molu on kitsel, kui talle,» Muhhala-

tov hakkas vabisema kergest, elurõõmsast naerust, «kui talle prääniku asemel pipart antakse?»

Marinitš haaras Muhhalatovil kraest kinni, tõmbas teda enda poole. Tõukas eemale.

«Sa räägid nii lihtsalt...»

«Nagu elu... See on ka absoluutselt lihtne... Pole siin vaja midagi valmis keerutada,» Muhhalatov vedas sõrmega õhus ebamääraseid ringe, «ampiir- või barokkstiilis... Peavad olema sirgjooned ja avarus...»

«Aga Rimma? Kui sa praegu tõtt räägid!»

«Mis Rimma? Oivaline neiu!... Sa küsid: «Kas tõesti?» Ma ei tea. Midagi ei tea. Pipart saanud kitse molu pole ma ka ise veel näinud — esialgu on see hüpoteetiline ettevõtmine. Kõik muu aga...»

Ta läks ära, kordamööda mõlema käega käsipuust kinni haarates ja kergelt ning vabalt endamisi ümisedes: «Pühapäev — tore päev... Tral-la-la-la! La-la-la...»

Kümnes peatükk

EESLI SELGA! NÄGU SABA POOLE!

Ajaleht R. Streltsova artikliga «Mõttesähvatus — töö» käis juba hommikust peale tehases käest kätte. Seda lugesid töölised, meistrid, insenerid, see oli üldiseks kõneaineks. Öeldi: «Vaata, meie akumulaatorist kirjutatakse.» Või: «Vaata, seda kirjutab meie Streltsovi tütar.» Või: «Vaata, meie Muhhalatovit kiidetakse.»

Nii või naa, aga kogu tehaserahva silmis oli Rimma artiklil meeldiv alus: «meie», «meist». Mis sellest, et mõni asi oli siin ebatäpne, üht pisendatud ja teist üles puhutud ning hüüumärke pandud ilmselt ülemäära, — tervikuna leidis artikkel väga sooja vastuvõttu.

Vassili Aleksejevitšile ulatas ajalehe pidulikult tema sekretär, niipea kui Streltsov ootetoa lävele ilmus. Jevgenia Mihhailovna tuli koos Streltsoviga isegi kabinetti, aina korrates:

«Oivaliselt, oivaliselt on Rimma Vassiljevna kirjutanud! Te olete muidugi juba lugenud?»

Ta oleks väga tahtnud näha Vassili Aleksejevitši

nägu säramas. Viimasel ajal ei tulnud seda kuigi tihti ette.

Aga Streltsov ainult noogutas viisakalt:

«Tänan teid. Jah, ma lugesin. Olge nii kena, Jevgenia Mihhailovna, ärge esialgu kedagi minu juurde laske. Pean nõupidamiseks valmistuma.»

Ta vaatas artikli uuesti läbi. Toimetus oli seda märgatavalt lühendanud, kuid mõte ja paatos olid endiseks jäänud: Vladimir Muhhalatovil oli niihästi uue akumulaatori ideele kui ka tema materiaalsele teostamisele jagamatu monopol. Artikkel lõppes jahedalt ja rangelt, asjalikult: «Kahjuks kerkib uue teele veel palju, vahel liigagi palju tõkkeid. Ja alati pole lihtne aru saada, missugune õel jõud neid püstitab: inertsus, bürokratism, tavaline laiskus või samuti üpris tavaline must kadedus. Meie maa saaks Muhhalatovi uue, suure ökonoomsusega akumulaatori kätte tunduvalt varem, kui... Ent pole mõtet kurba minevikku tagasi vaadata. Usume tänase päeva võimsasse jõusse, see tähendab — ka õnnelikku tulevikku!»

Jah, muidugi ei võinud Rimmal pähegi tulla, et need lõpulaused tema artiklist, mis trükki oli pääsnud just sel päeval, mil peab toimuma nõupidamine sellesama akumulaatori asjus, teevad tema isa olukorra veelgi keerukamaks ja raskemaks. Kuigi õigupoolest — mis puutub siia isa? Need laused teevad veel keerukamaks ja raskemaks selle mehe olukorra, kes akumulaatori idee tegelikult välja haudus ja selle hiljem omakasupüüdmatult teisele andis. See veel puudub, et vana inseneri Streltsovi avalikult süüdistataks «tavalises mustas kadeduses», mis on mingis ajavahemikus pidurdanud noore inseneri Muhhalatovi edusammude tunnustamist! Kuid nüüd on Rimma vallatud ühestainsast mõttest — aidata oma Volodjal kõrvale heita kõik, mis tema teel takistuseks on.

Streltsov värahtas. Ei, miks siis nii toorelt? Rimma tahab lihtsalt asjale abiks olla.

Ja mis siin ikka nii mitut kanti arutada? Artikli tekst oli enne trükkiminekut tema käes olnud. Ning Rimma oli palunud, et ta selles mistahes parandusi teeks. Selle õiguse oli talle suuremeelselt andnud ka Muhhalatov. Tookord oli ta ju ise kõige peamisest parandusest loobunud! Oli ennast sundinud isiklikust

solvumisest kõrgemale tõusma. Mis siis nüüd enam, kui korrata sõnu Rimma artiklist, «kurba minevikku tagasi vaadata»?

Ah, kui oleks ainult see! No aga kas ta ka selle juurde, mis eile juhtus, on kohustatud tagasi tulema?

Rimma magas juba, kui ta jõesadamast koju jõudis. Ei saanud ju tütart voodist välja ajada, et talle ühes või teises vormis teatavaks teha Muhhalatovi küüniline ülestunnistus armuasjadest ja võitudest kellegi «Pole Võimaliku» juures. Aga hommikul oli Rimma juba enne einet kodunt kadunud. Veronika selgitas: «Tõttas ajalehte ostma. Sa tead, et tänases lehes on tema artikkel sees?» Vahest ehk õhtul saab asja sellest raskest, piinlikust ja delikaatsest, ent täiesti paratamatust kõnelusest Rimmaga? Saab sellest kõnelusest üldse kunagi asja? Rimma muutub kurdiks kiviks, kui talle rääkida Muhhalatovist mitte just mesisui . . .

Uks lükati paokile. Jevgenia Mihhailovna teatas:

«Ivan Ivanõtši juures on kõik juba koos. Oodatakse teid.»

Nõupidamine ei kestnud kuigi kaua. Fendotov tegi kõigile juba tuttava käeliigutuse: «See stenogrammi ei lähe!» — niisugune oli tema kõige sagedasem nõupidamise alustamise viis — ja selgitas esmalt poolnaljatades asja tuuma. Riiklikul komiteel läheb tarvis protokolli, mis kinnitaks seltsimees Muhhalatovi juhtivat osa jne. Mõistagi jagab Muhhalatov seda au tehase kollektiiviga jne. Kuid asja huvides jne. Lühidalt, «on arvamus» omistada uuele akumulaatorile V. N. Muhhalatovi nimi. On teada, et neid, kes personaalselt pretendeerivad sellele, et akumulaatorile nende nimi omistataks, peale Vladimir Nilõtš Muhhalatovi ei ole, riigi ja kollektiivi huvid aga, nagu juba öeldud jne. Pealegi on kõik tõenäoliselt juba tutvunud R. Streltsova artikliga ja on üpris kasulik teatada ajalehe toimetusele viivitamatult, mis meie sellest arvame.

«Aga nüüd palun stenografeerida. Nõndaks, päevakorras on . . .».

Ka edasi läks kõik kiires tempos. Räägiti äärmiselt lühidalt, kokkuvõtlikult. Ja milleks siin õigupoolest nüüd enam ilukõnetsedagi, kui Ivan Ivanõtš oli nõupidamise eesmärgi juba enne nõupidamist küllaldase selgusega piiritlenud. Oli üksnes vaja võimalikult kõigi

kõlalviibijate arvamused protokollida. Ja Fendotov lihtsalt osutas kellaosuti liikumise suunas aina järgmistele oraatoritele, nende perekonnanimesid nimetades.

Kui see osuti Vassili Aleksejevitšini jõudis, kargas Muhhalatov impulsiivselt püsti.

«Palun andestust, Ivan Ivanõtš,» ütles ta, «alles nüüd taipasin, et ma pean lahkuma. Te saate aru, et minu äraviibimine . . . Võib-olla mõni seltsimees tahaks asjale vastu rääkida, see aga on kergem, kui . . .» Muhhalatov naeratas ja heitis kuidagi ükskõikselt käega: «Noh, ma lähen!»

Ja siis küsis Fendotov loomulikult:

«Vassili Aleksejevitš, teie vist kavatsete vastu rääkida?»

Nendes sõnades kõlas ebasõbralik meeldetuletus: «Riiklikus komitees te kord midagi säärast juba ütlesitegi . . .» Streltsov ei lausunud musta ega valget seda meenutades ja samaaegselt mõeldes, et sellise auditooriumi puhul ei tee ka asjaliku jutuga kuidagi selgeks, miks ta vastu on. Kõik on liiga segane ja keerukas ja oma olemuselt liiga isiklik, väga intiimne.

«Mul on hirmus peavalu ja ma ei kavatse üldsegi rääkida,» vastas ta.

Fendotov ajas sõrmed sirgu ja pööras peopesa stenografisti poole.

«Seda ei tarvitse üles märkida. Pärast eilset ei valuta pea mitte ainult Vassili Aleksejevitšil. Aga . . . võimalik, et temal rohkem. Kuid teie arvamust, kallis Vassili Aleksejevitš, me lihtsalt ei saa jätta kirja panemata. Noh, kuidas siis nõnda! Lubage, et me ka teid protokollime.»

Streltsov kehitas õlgu. Ning Fendotov lõpetas kergelt ja vabalt, pöördudes protokollivate stenografistide poole:

«Palun! Seltsimees Streltsovi sõnu lahjendage täielikkuse mõttes ja Vassili Aleksejevitši olukorrale vastavalt kuidagimoodi kantseleiliku veekesega. Kes on järgmine?»

«Stenogramm on see, kui sõnad märgitakse üles täpipealt,» ütles Streltsov.

Ivan Ivanõtš puhkes lustlikult naerma.

Oma kabinetis käis Streltsov seejärel hulk aega nur-

gast nurka. Oli ta toiminud õigesti või vääralt, hoidudes sõna võtmast?

Talle kerkis silme ette, kuidas ta oli tegutsenud varem, kui polnud millegagi nõus olnud. Avalikult, julgelt, kõhklusteta, mõtlemata, et see võiks temale enesele ebameeldivusi tuua. Tähtis oli seista tõe ja õiguse eest. See juhtmõte oli kogu tema elu proovikiviks olnud. Just eelkõige sellel oli rajanenud ka üldine austus tema vastu. Miks siis nüüd see õilis eluprintsiip tal äkki enam tegelikkusega kokku ei sobi? Selge on ainult üks: seda, millest vaenulikkus Muhhalatovi vastu alguse on saanud, ei või ta iial tões ja vaimus avalikkuse ette tuua. Mitte kuidagi ei või. Isegi siis, kui teda, Streltsovi, seejuures kõige hirmsamad hädad tabaksid...

Ah, Rimma, Rimma, kui keeruliseks on kõik nüüd läinud!

Muhhalatov aga istus samal ajal Marinitši juures. Nende jutuajamine polnud alanud kuigi edukalt. Vladimir oli tulnud sisse oma muretult-heasüdamliku naeratusega ja tervitades löönud Aleksandrile õlale nõnda, et sel pliiats käest kukkus. Oli istet võtnud ja laia suuga haigutanud ja siis arvelaua lähemale tõmmanud. Talle meeldis arvelauanuppe siia-sinna lükata.

«Siiamaani on pea hull... Osavasti ja õigel ajal tulin Fendotovi juurest koosolekult tulema... Saška, kas oled Rimma tänast artiklit lugenud? Kui tubli poiss on Muhhalatov! Ainult küsimus: kas see Muhhalatov olen mina või on see keegi teine?»

«Keegi teine,» torkas Marinitš jahedalt. «Kui Rimma oleks sind eile kuulnud ja näinud, oleks ta öösel oma artikli trükimasinast tagasi võtnud.»

«No-o,» hakkas Vladimir kätega vehkima. «Rimma ei ole nii väiklane. Tema näeb inimeses peamist: milleks see on võimeline loova ühiskondliku isiksusena.»

«Eile sa näitasid, milleks sina isiksusena võimeline oled!»

Muhhalatov elavnes.

«Kuule, Saška, aga terve eilne päev on minu ajus nagu kentaur. Pea ja käed on inimese omad, jalad otsekui hobusel. Ausõna, ma ei mäleta, ei tea, mis toimus tegelikkuses ja mis mitte. On jäänud vaid üks tunne: see päev möödus laialt ja hoogsalt, täieliku

tahtevabaduse tähe all ja üleüldiselt rõõmsas tujus.»

«Just nimelt «täieliku tahtevabaduse tähe all»,» sõnas Marinitš ja tõmbas arvelaua Vladimiri käest ära. «Täna alustasid sa oma juttu Rimma Streltsovast, eile aga...»

«Kuule, Saška, pole võimalik,» ütles Muhhalatov vahele. Ja hakkas laginal naerma — kergelt, võidutsevalt, otsekui oleks teinud ootamatu avastuse. «Kas ikka tõepoolest oli eile keegi «Pole Võimalik»? Fantastika! Seda saab ainult unes ette tulla.»

«Eile ei jutustanud sa mulle mitte unenägu. Ja Vassili Aleksejevitšiga ei kõnelnud sa temast samuti mitte unes.»

«Fantastika! Fantastika!» kordas Muhhalatov. «Ja kellelegi pole ma midagi kõnelnud. Aga kui rääkisin, on see samuti fantastika!»

«Nii et Galina Viktorovna on ka fantastika?» Marinitš ei uskunud Vladimiri sõnu. Tema eilne liialt sundimatu avameelsus polnud ju üldse tühja loba moodi. «Ja seegi, et sa Likat haavasid, on niisuguste asjade killast, mida «saab ainult unes ette tulla»?»

«Galina Viktorovna? Unenägu! Pahhomova aga... Lika... See on hoopis teine lugu... «Papa Pahhomov pistis puskari pintslisse...» See on mul hästi meeles. Ja et sa kohustasid mind temalt avalikult vabandust paluma, seda mäletan ma ka. Aga üldiselt oli see üpris lustakas lugu. Ja poleks mõtet selle pärast veel marru minna. Kuid tõde jääb tõeks! Olgugi et Volodkal pole midagi ka loramise vastu, ei soovi ta neiu silmis seaks osutuda. Siin, Aleksandr Ivanõtš, on küll juba täitsa kindlad piirid. Oled neist üle astunud — eesli selga! Nägu saba poole! — nagu ütleb meie rüütellik Vassili Aleksejevitš Streltsov. Ei tulnud see mulle tänagi just kergelt kätte.» Muhhalatov ohkas, tõmbas pintsaku küljetaskust välja paberilehe ja ulatas Marinitšile. «Kuid võta arvesse, et ma olen kirjutanud selle ise, ilma et keegi dikteerinud oleks, ja juba mõtleva peaga. Annan sinu käsutusse. Ilma naljata. Kõige tõsisemal kombel.»

Ja Marinitš luges kuuldavalt:

«Kiri toimetusele. Pühapäevasel lõbusõidul diisellaevaga linnast välja, olles lubamatus joobesei-

sundis, haavasin ma jämedalt ja inetult raamatupidamise töötajat seltsimees Pahhomovat. Iseäranis jõle on, et see toimus väga suure hulga tunnistajate juuresolekul, kelle seas oli ka täiesti kõrvalisi isikuid, minu mõnitavad sõnad olid aga peidetud süütu nalja vormi. Seetõttu tunnen moraalset kohustust seltsimees Pahhomovalt avalikult, meie tehase trükisõna kaudu, vabandust paluda. Lootuses, et seltsimees Pahhomova mulle andeks annab, lisan ma juba üsna lihtsalt: Lika, uskuge, see juhtus ilma ühegi kurja kavatsuseta, ma austan Teid väga ja väga.

Vladimir Muhhalatov.»

«Sedasi, Saša! Olen valmis selles kirjas tegema mistahes parandusi, ent ainult selliseid, mis minu süü ja süüteadlikkuse astet paremini esile tooksid. Teisiti mitte. Mul on oma isiklikud korralikkuse mõõdupuud. Aga pärast, tead... mõningatele perekonnanimedele kipub õige hõlpsasti lisanduma päris pahamaiguline liide «-lus»[1]. Ja sellega, mu sõber, käib alati kaasas sihuke tähendus, mis, nuta või naera, mulle põrmugi ei sobi. Ning selleks, et oma nime heakõlalisena ja puhtana hoida, vabana igasugustest lisanditest, ei saa ma seda kirja avaldamata jätta.»

Marinitš muutus lahkemaks. Kuid mingi umbusaldusekübemeke ei lasknud tal Vladimiriga siiski kõnelda sõbra kombel nagu varemalt.

«Miks sa selle mulle andsid?» küsis ta kahtlustavalt. «Parem viinud ise toimetusse.»

«Mul oleks kergem, kui sina seda teeksid. Muidugi võin ka mina selle ära viia. Ole rahulik, teel ma teda ära ei kaota. Aga sinu kätte andsin ma selle seetõttu, et — kuula, Saška, — juba tükk aega ujub meie vahel nagu mingi kõnts. Kas me sinuga siis seltsimehed polegi?» Ta pilgutas Aleksandrile silma. «Kas me ei ela ühel maakeral, ei võitle ühe idee eest?»

«Hästi, Volodja,» sirutas Marinitš talle käe. «Tõepoolest, pagan seda teab... Just nõnda peabki olema: teineteise vastu aus ja avameelne. See aga jäta siia.

[1] Originaalis «щина» — vene perekonnanimedele lisatav sufiks (näit. обломовщина — obloomovlus). *Tõlk.*

Kohe peaks minu juurde tulema meie lehe toimetaja. Ma saan sinust aru, annan tema kätte. Aga kui ma kuskil pehmendan?»

«Aleksandr Ivanõtš! Mitte ainustki sõna, mitte ainustki koma. Muidu satume vaenujalale!»

Ja Muhhalatov ei lahkunud, vaid — kadus. Aga vaevalt oli Marinitš jõudnud võtta arvelaua, et kontrollida palgalehti, mis Lika talle laupäeval oli andnud, kui ilmus Lika ise. Silmaalused olid tal mustad. Pilk väsinud, õnnetu ja abitu, nägu aga hall, päris mullakarva. Hirmus mure, mis oli Lika südant söönud juba terve pühapäeva, oli selle ainsa öö jooksul tal jalad vist täiesti alt ära löönud.

«Lika! Mis sul ometi viga on? Juba teist päeva pole sa enam üldse oma nägu. No ütle siis lõpuks ära, milles asi seisab! Me oleme ju sõbrad.» Marinitš haaras tema käed, külmad ja tundetud, oma pihku ja tõmbas neiu endale lähemale. «Li-ika! Nii ei tohi ju!»

Lika pööras pilgu ära.

«Saša...» sõnas ta täiesti lootusetult, «Aleksandr Ivanovitš, mul on kassas puudujääk... Viissada nelikümmend rubla.»

Marinitš taganes. Mis jama see on! Mis ta räägib? Viissada neliküm... Oh ei, see pole võimalik... Lika räägib vist millestki muust. Temal ei saa olla nii suurt puudujääki! Ei saa üldse mingisugust puudujääki olla!

«Pea'nd pea!» ütles Marinitš, ikka alles arvates, et see kõik pole tõsi, «Sa oled kuidagi... Kas kontrollisid korralikult? Niisugune s-summa... See on ju...»

«Kontrollisin. Juba laupäeval. Ikka mõtlesin, lootsin, et olen lihtsalt eksinud... Ja täna vaatasin žurnaali uuesti läbi... Ma ei tea, kuhu see raha kadus... Andrei Semjonõtš ütles: «Teiega on asjad halvad, Pahhomova!» Saša, kas mind antakse nüüd kohtu alla?»

«Miks sa siis kohe Andrei Semjonõtšile?»

«Noh, ma istusin ja lugesin kõik orderid uuesti üle... Ja tema tuli kassasse. Ma ei suutnud...»

Ning Lika puhkes nutma. Hääletult, isegi ilma et õlad värahtanud oleksid. Vaid pisaraid veeres tal tihedalt üksteise järel üle põskede.

Marinitš aga seisis, nagu oleks puuga pähe saanud, teadmata, mis teha. Tuleb välja, et asi on tõsine, väga tõsine. Kui bilansis aktiva passivaga ei ühti, võib

panna ennast karistuseks terve öö läbi käibearuannete kallal istuma, aga arvutusviga — kadunud summa — tuleb leida. See ei olegi nii väga hirmus karistus. Kui kassas tuleb sularahast puudus, aga kõik arvutused ja ülestähendused on õiged, ei ole siin enam mõtet kauem istuda. Pane kassasse oma raha asemele, ja mida varem, seda parem. Ükskõik, kas tead puudujäägi põhjust või ei. Muidu läheb kehvasti. Aga kust võtab Lika viissada nelikümmend rubla?

«Millal? Lika, tead sa täpselt, millal see juhtus?» küsis ähmi täis Marinitš, ikka veel suutmata asjade edasist käiku ette kujutada. «Võib-olla anti sulle pangas tšeki vastu raha valesti välja?»

«Saša... Aleksandr Ivanovitš, ma ei tea, millal. Rohkem kui nädal aega ma kassaraamatut sularahaga ei võrrelnud. Aga sissetulek ja väljaminek oli kogu aeg suur. Laupäeval järsku taipasin: jääb puudu. Aga panka ma täna hommikul juba helistasin. Vastati: mingit ülejääki pole ilmsiks tulnud.»

«Aga tsehhides? Meil saavad inimesed palka ilma kassapidajata.»

«O-oh ei... Poolteist rubla oli isegi üle, paljud peenraha ei võta... Ei, tsehhides on inimesed ausad.»

«Aga kus siis ometi, Lika? No kus see raha siis on? Kas keegi varastas ära? Või varastasid sa endalt ise!»

Neiu võpatas, läks näost täiesti kaameks ja kahmas vasaku käega kinni kaelast, nagu tahaks kindlaks teha, kas on alles see «uus merevaigukee», mille üle ta pühapäevasel väljasõidul nii uhke oli olnud. Ta pööras kannal ringi ja, ütlemata Aleksandrile vastu ainsatki sõna, lahkus väga sirgelt tema kabinetist.

Laual hakkas nõudlikult helisema telefon.

Üheteistkümnes peatükk

KOLME TERAGA MÕÕK

Kutsus välja pearaamatupidaja Andrei Semjonõtš. Tema juurde oli kümme sammu. Ja Marinitš ei jõudnudki oma mõtteid koguda. Ent alateadlikult valmistus ta Likat kaitsma, igasuguste põhjendustega kaitsma. Polnud tähtsust sellel, kui suur ja vaieldamatu oli puu-

dujääk kassas. Tähtis oli see, et Lika ei kannataks. Armas, tore Lika...

«Küll tegid karuteene! Küll tegid sa mulle jälle karuteene!» kukkus pearaamatupidaja teda sarjama, niipea kui Marinitš üle läve astus. «Sina olid ju see, kes ta tehasesse tõi. Sina sokutasid tema ka kassapidajaks — kõigile täiesti tundmata inimese. Ja nüüd siis...»

«Tuleb selgusele jõuda, Andrei Semjonõtš.»

«Mis siin enam selgusele jõuda, kui tema ise, saad aru, ise sulle vastu kostab: «Mul pole kassas raha!» Noh, kontrolliakti peame arusaadavalt ära tegema. Võta kohe käsile. Raha aga on muidugi läinud. Kelle me kassasse paneme? Oled sa sellele juba mõtelnud?»

«Just Pahhomova peab sinna jääma, senikaua kui me kõike kontrollime. Ja pärastpoole, isegi siis...»

Andrei Semjonõtš lausa kargas oma toolilt püsti, hakates kätega vehkima.

«Nalja teed? Või ei tunne eeskirju? Kassapidaja on suure summa raisanud, tunnistab seda ise, sina aga — tööle edasi jätta!»

«Aga võib-olla see veel polegi raiskamine.»

«Ah... noh... no lihtsalt... Aga raha ju kassas ei ole! Raiskamine, vargus, arvutusviga — pole siin vahet midagi... Pangast tulles olevat ta ju kodunt läbi sõitnud. Oletame, et ta ise ei varastanud, joodikust isa võis tal selle raha ära vinnata. Mis veel hõlpsam oleks?»

«Siis tuleb isa varguse pärast kohtu alla anda! Aga Lika Pahhomovat tuleb toetada.»

«See tähendab kuidas — toetada?» Andrei Semjonõtš kargas koguni oma laua tagant välja ning hakkas mööda tuba ringi saalima. «Mis tema isasse puutub — need on ainult minu oletused. Kas ta varastas või ei varastanud. Juriidiline isik on Pahhomova! Mitte keegi muu, üksnes tema ise on vastutav kassa eest meie ees ja riigi ees.»

«Andrei Semjonõtš, kas tõesti... No miks siis kohtu alla? Ta on juba niigi murest täitsa murtud. Iga päev on tal kodus... No las ta tasub selle puudujäägi oma palgast!»

«Kas sa mõtled, mida räägid? Ja palgast nõuaks sellise summa kinnimaksmine tal oma paar aastat! Kes

siis selle peale välja läheb? Siin pole mõtet vaielda, tehkem nõnda, nagu seadusetäht ette näeb.»

Ähkides ja ohkides hakkas Andrei Semjonõtš Marinitšit instrueerima, seletades, mis kombel just tuleb tal kõik vajalikud dokumendid vormistada. Ja muudkui noomis teda: ei oleks ikka tohtinud nõnda toimida, täiesti läbiproovimata inimest kassasse panna. Aga Marinitš aina kordas omasoodu, et Likat tuleb hoida, et teda tuleb abistada, et see pole mingi raiskamine, et Lika on aus inimene, raha aga on ära kahmanud kellegi võõra alatu käsi. Kuid pearaamatupidaja jäi oma seisukohale vankumatult kindlaks ja kõigest heasüdamlikkusest hoolimata läks tal hari üha hullemini punaseks, mida enam Marinitš teda keelitada püüdis.

«No mine, mine juba, tee, mis sulle öeldakse! Ega ma ometi ise pea akti koostama hakkama!» hüüdis ta, lõplikult vaost väljas. «Saa aru, isegi sel juhul, kui keegi teine Pahhomova eest selle raha kassasse tagasi paneb, ikkagi võtan ma ta kassast ära! Seesugust inimest ei või usaldada. Hakka astuma!»

Kuid pearaamatupidaja kabinetist väljudes ei läinud Aleksandr kassasse. Ta ei suutnud kuidagi leppida Andrei Semjonõtši ebatavaliselt kalgi otsusega. Ja sealsamas tuli talle hiilgav mõte. Fendotovi juurde! Otsejoones Fendotovi juurde. Kui Ivan Ivanõtš toetas mingit petturit Vlassenkovi, siis . . .

Tuli välja, et Fendotov teadis juba kõik. Pearaamatupidaja oli talle erakordsest juhtumist juba ette kanda jõudnud. Ta ei lasknud Marinitšil suudki lahti teha.

«Streltsovi juurde! Streltsovi juurde!» hüüdis ta pahaselt. «Need on tema kaadrid. Finantsasjus lahendab kõik küsimused tema. Mul ilma selletagi pea huugab otsas!»

«Ivan Ivanõtš, kui Pahhomoval juhtus puudujääk, ega see siis kohe raiskamine ole. See on tema õnnetus. Pahhomova ei suuda niisugust summat kuidagi kinni maksta. Aidake!»

Fendotov kehitas arusaamatuses õlgu. Ajas huuled torru.

«Ma ei mõista . . .»

«Andke talle direktorifondist toetust!»

«Viis-sada neli-kümmend rubla direktorifondist?» Fendotov kummardus üle laua ning jäi Marinitšile

otsa vahtima. «Niipalju kui minu mõistus võtab, palun teie, et ma talle annaksin vanas rahas viis ja pool tuhat rubla preemiat . . . riigi raha riisumise eest? Seltsimees Marinitš, kumb meist kahest . . .»

Ja Aleksandril oli kange tahtmine hüüda: «Teie muidugi!» Kuid ta talitses ennast ja lausus üpris vaikselt, meeleheitlikult:

«Aga mis siis teha, Ivan Ivanõtš? Sest kui Pahhomovat ei aidata, satub ta raiskamise pärast kohtu alla ja on eluksajaks häbistatud. Tema ju ei võtnud seda raha!»

«Aga kust teie teate, et ta ei võtnud? Süütukest mängida polegi nii raske — tõmmata kergeusklikel nahk üle kõrvade! Alles hiljuti lugesin säärasest juhtumist üht följetoni.»

«Pahhomoval on isa paadunud joodik. Ja võib olla, et . . .»

«Ta-ta-ta! Just täpselt: «Papa pistis puskari pintslisse . . .» Ja teie veel sätite sedagi talle vooruseks!» Fendotov vajutas kellanupule. Ilmus sekretär. «Alja, kutsuge auto. Ma sõidan riiklikku komiteesse. «Pistis puskari pintslisse, paravoss pressis puha puruks . . .»» Fendotov korjas laualt kähku paberid kokku ja torkas laualaekasse. ««Peen poiss palub pea põlvili: «Premeerige Pahhomovat, preili pani põue pataka plekki, pooltuhat . . .»» Vaimustav! Riigivara riisuv![1] Vabandage, ma sõidan ära.»

«Mis küll teha? Mis teha?» mõtles Marinitš oma kabinetti tagasi tulles. Ning äkki meenus talle, et polnud teinud kõige tähtsamat: polnud kontrollinud kassaraamatut ja sularahajääki. Lika oli selle küll ise üle lugenud, aga võib ju olla, et ta siiski eksis . . .

Kuid — ei. Kõik viimase nädala jooksul kassaraamatusse tehtud sissekanded olid tema enda, Marinitši poolt allkirjaga kinnitatud sissetuleku- ja väljaminekuorderitega täielikus vastavuses. Ja kassas oli raha tõepoolest vähem.

Lika vaatas osavõtmatult, kuidas arvelauanupud Aleksandri käe all lendasid, ning laskis kõik tema sõnad kõrvust mööda. Nõnda sünnib inimesega, kel on juba täiesti ükskõik, mis teda ees ootab.

---

[1] Originaalis sõnamäng: Восхитительно! Расхитительно! *Tõlk.*

Marinitš koostas kontrolliakti. Lika kirjutas alla, seda läbi lugemata. Allkirja andes kobas ta vaba käega oma kaela, otsekui puudutaks «merevaigukeed». Ja Marinitšil sähvatas äkki vastu tahtmist mõte, et ega merevaik eriti odav olegi. Kui on ehtne. Ja eilsel väljasõidul oli Lika pealegi veel šampanjat tellinud, oli tõtanud ilmtingimata ise tasuma . . .

«Noh, aga kuhu ma nüüd minema pean?» küsis Lika loiult.

«Oota!» ütles Aleksandr. «Oota ja ära muretse.»

Ei, ei, Lika ei või olla varas! Need haavavad mõtted tuleb eemale peletada! Enne kui praegu allakirjutatud akt oma hirmsa jõu omandab, peab veel katsuma . . . Tuleb kõnelda Streltsoviga, Liidia Frolovnaga kui käitiskomitee esimehega . . .

Koridoris peatas Marinitši hingeldav tehaselehe toimetaja:

«Kas tead, tahtsin just sinu juurde tulla. Muhhalatov ütles, ta olevat jätnud sinu kätte kirja, milles ta Pahhomova ees vabandab. Väga palus ära trükkida. Ja ma võiksin. Kuid tehases liigub jutt: Pahhomoval olevat suur summa ära raisatud. On see õige või ei ole? Tunni aja pärast pean lehe ladumisele andma. Noh?»

See oli väga otsene küsimus. Aga mis sa selle peale vastad? Marinitš seisis ja pures huult. Nüüd siis on Lika hea nimi ei kellegi muu kui tema, Aleksandri meelevallas. Ja tema ei saa . . .

Jah, kuid tema ei saa ju ka . . .

«Noh, mis sa vaikid?» küsis toimetaja kärsitult.

«Ma ei tea, kas see on õige või pole õige,» lausus Marinitš pingutusega. «Esialgu pole see veel selge.» Ning hüüdis: «Trüki ära!»

«Ahaa! Arusaadav. Noh, siis pean ma ta igal juhul kinni.»

Toimetaja tõttas edasi.

Vassili Aleksejevitš Streltsov kuulas Aleksandrit, endal mõtted ilmselt hoopis mujal. Keerutas kassa kontrolliakti käes ja pööras tähelepanu üksnes selle viimastele ridadele.

«Nõ-õnda. Miks te otseselt minu poole pöördusite, Aleksandr Ivanovitš?» küsis ta prille eest võttes ja neid käes kõigutades. «Andke see dokument Andrei Semjonõtšile. Esitagu ta oma ettepanekud. Mnjaa-aa. Summa on soliidne . . .»

«Vassili Aleksejevitš, aga ma ju ütlesin teile: Andrei Semjonõtš on Pahhomova vastu häälestatud! Ivan Ivanõtš on samuti millegipärast . . .»

«Aga miks peaksin mina Pahhomova kasuks häälestatud olema?» küsis Streltsov meelerahu kaotamata. «Asi on ju lausa silmaga näha. Võib-olla ei pannud ma teie seletustes kõike hästi tähele, andke andeks, ent dokument räägib ise enda eest. Muide, ma palun, korrake veel: mida te minust õieti tahate?»

«Ivan Ivanõtš ütles, et raamatupidamine on teie kaadrid ja et Pahhomova küsimus jääb teie otsustada. Ma palun: ärge vallandage Pahhomovat töölt, puudujäägi aga tasub ta ajapikku ise.»

Peaaegu pidi ta kuuldavalt lisama: «Ja mina aitan teda selles.» Endamisi oli ta juba otsustanud seda teha. Mis muud võiks siis olla praegu selle hoole ja mure hinnaks, mis ta Lika pärast on näinud! Kuid Streltsov kehitas õlgu:

«Ma ei saa teist aru, Aleksandr Ivanovitš. Kõigest mõne päeva eest nõudsite tungivalt, et ma annaksin prokuratuuri insener Vlassenkovi asja, kes ebaõnnestunult püüdis omastada kakskümmend rubla. Nüüd tahate teie, vastuoksa, et ma vaataksin läbi sõrmede kassapidaja Pahhomova tegelikult toimepandud raiskamisele viiesaja neljakümne rubla suuruses summas. Te peate nõustuma, et see pole väga järjekindel. Ja mina kirjutan ilmtingimata alla käskkirjale, millega Pahhomova töölt vallandatakse ning asi uurimisorganite hoolde usaldatakse.»

«Miks siis just kohe uurimisorganite hoolde?» Marinitš oleks nagu kõrvetada saanud. Ta poleks Streltsovilt nii karmi otsust oodanud. «Pahhomova tasub puudujäägi niigi. Aga erinevus tema ja Vlassenkovi vahel seisab selles, et Vlassenkov on suli, Pahhomova korralik inimene. Ja kui inimesel juhtus õnnetus . . .»

Streltsov ei lasknud tal jätkata:

«Nii kategooriliselt kui teie, Aleksandr Ivanovitš, ei söanda mina küll arvamust avaldada inimese kohta, keda vähe tunnen. Oletan, et olete Pahhomova aususes ja korralikkuses siiralt veendunud. Üsna hiljutise ajani olin ka mina näiteks veendunud ühe inimese

aususes ja korralikkuses, keda arvasin ülihästi tundvat. Kuid... Muuseas...» Ta pani prillid ette ja kohendas neid ninal. «Praegu näen ma dokumenti, millest vastuvaidlematult järeldub, et Pahhomova on riigivara raiskaja. Raiskajat endisele tööle edasi jätta, no ausõna, seda teate teie ise ka hästi, pole kuidagi võimalik. Aga uurimisorganitele oleme materjali üle andma kohustatud selleks, et lõpuks kohtu kaudu saada vähemalt täiteleht. See on teile samuti hästi teada.»

«Pahhomova annab allkirja... vabatahtliku kohustuse...»

«Aga mis on sellest tolku, niisugusest kohustusest? See pole juriidiline dokument ja, peaasi, on nii-öelda mittevaluutne!»

«Lika läheb kohtu alla?»

Marinitši hääl värises. Ta kujutas selgesti ette, et kui asi kohtuni läheb, on Lika elu igaveseks rikutud. Niigi suudab ta vaevalt-vaevalt üle olla oma kibedast saatusest, siis aga ei saa ta enam hoopiski jalgu alla. Streltsov vastusega ei kiirusta — võimalik, et sõna «kohus» ka tema kõrvadele haiget tegi. Mõistab temagi, mis tagajärjed...

«Kui ta täna juba või homme puudujäägi ära tasuks?» Streltsov esitas selle küsimuse nii, et jäi selgusetuks, kas ta pöördus Marinitši või iseenda poole. Ja ta haaras otsustavalt telefonitoru, nimetas numbri. «Andrei Semjonõtš, andke mulle allakirjutamiseks Pahhomova kohese vallandamise käskkiri... Jah... Jah... Noh, aga selle otsustame ülehomme... Tean. Imet ma ei arvesta. Aga ükskõik... Lühidalt, viivitagem veel, enne kui anname asja edasi, kuhu vaja. Jah, kaks päeva.» Ta pani telefonitoru hargile, võttis prillid eest ja viskas need lauale. «See on kõik, Aleksandr Ivanovitš, mis ma teha saan, ja kaugeltki mitte kõik, mis ma tegema olen kohustatud.»

Ja Marinitš märkas, et pannes sellega nende kõnelusele kategooriliselt punkti, läks Streltsov kohe tagasi mingite endiste, ainult teda ennast puudutavate mõtiskluste juurde, ja nii nagu nende jutuajamise algulgi, muutus ta nägu jälle tuhmiks ja pilk pöördus ära. Noh, mis siis ikka, Streltsov oli Likale andnud tervelt kaks päeva puudujäägi likvideerimiseks, oli valmis olnud asja kohtusse andmata jätma, piirdudes ainult töölt

vallandamisega. Mida veel tahta? Fendotov ja Andrei Semjonõtš polnud sellegagi nõustunud.

Ent mismoodi aitavad Likat kaks päeva? Marinitš kaalutles nüüd juba endamisi: mismoodi aitavad teda, Aleksandrit, need kaks päeva? Kust võtab ta viissada nelikümmend rubla, et panna need Lika nimel kassasse tagasi? Isiklikke sääste pole tal mitte mingisuguseid, kogu oma palga annab ta ema kätte. Võib-olla on sel puhkuseajaks raamatu peale pandud kakssadakolmsada rubla. Ema saab aru. Ent kust võtta ülejäänud raha? Teha võlgu. Aga seegi pole lihtne, kui on kõigest kaks päeva...

Ja jälle tuli Marinitšile hiilgav mõte. Liidia Frolovna! Kui see endale pähe võtab Likat kuidagimoodi hädast välja aidata, tuleb ta sellega kindlasti ka toime.

Ta ei tundnud Liidia Frolovnat esiotsa äragi. Öö jooksul oli selle põsk paistesse läinud nagu trumm, nii et oli näha ainult kitsuke silmapilu. Rääkida sai Liidia Frolovna peaasjalikult üksnes vokaale kuuldavale tuues. Alatasa hingas ta pihku.

«Ma tean, tean juba kõik,» ütles ta, pühkides vesistavast silmast taskurätiga ära pisara. «Kuid ametiühingut see asi ju ühestki kandist ei puuduta. Vallandatakse — tehakse õigesti. Antakse kohtu alla — samuti õigesti. Ning käitiskomitees pole midagi arutada, täitsa kriminaalne lugu. Aga sina ise, tuleb välja, siis nõnda ei arva? Noh, ütle, mis sa minult tahad.»

Aleksandr vaatas tema valust virilasse näkku. Millest ta põsk nii ruttu paistesse läks? Küllap sai laeval tuuletõmbust. Nagu alati, palub Liidia Frolovna endale öelda, mis temalt tahetakse. Kuid tõepoolest, kas võib temalt tahta, et käitiskomitee protesteeriks raiskamise toimepannud kassapidaja vallandamise vastu? Aga mida veel? Liidia Frolovna pärib murelikult, osavõtlikult. Kuid miks ei võiks Liidia Frolovna ise pakkuda Likale rahalist toetust? Praegu seisab ju kogu asi selles...

«Aga kas Pahhomova korter on juba läbi otsitud?» küsis Liidia Frolovna äkitselt. «Kui ta rahaga kodunt läbi sõitis ja kui tal isa säärane on... Siin oleks kõige esimene asi olnud läbiotsimine.»

«Nõnda... nõnda ju... Kes läbiotsimist teeb? Prokuröri sanktsiooni on vaja!»

«No mis sa siis veel tukud? Andke asi kärmesti prokurörile teada! Kui nüüd kähku läbi otsida, jõuaks ehk veel jälile. Ma ei räägi tüdrukust, vaid isast, kui see sihuke on . . .»

Järsk, ootamatu pööre Liidia Frolovna mõttekäigus viis Marinitši segadusse. Kuidas siis nii? Hakata inimest hädast välja aitama sellega, et teatada tema süüteost võimalikult ruttu prokurörile . . .

«Mis sa vahtima jäid? On tüdruk ise aus, puhas — ega puhtale plekki külge jää. Aga varas tuleb kätte saada!»

Noh, muidugi nii! Mitte Lika ei võtnud raha enesele — selle varastas Lika isa. Kuid Lika ei saa seda öelda, võtab kogu süü enda peale. Seepärast ongi ta täna kuidagi eriti rusutud. Vaene Lika, temast tuleb aru saada. Ent ega ta ikkagi oma isa vastu prokurörilegi sõnakestki lausu, kui ei ütelnud isegi temale, oma kõige paremale sõbrale. Kiiresti prokurörile teatada . . . Ning siis ei kasutagi sa neid kahte Streltsovi antud päeva.

«Jälle ei ole nõus? No ütle, mida sa siis tahad!»

Ei, ei, tarvis puudujääk võimalikult kiiresti katta, kinni maksta ükskõik mis moel, ja alles siis asja arutama hakata. Ei tohi Lika saatust kaalule panna, ei tohi tema nime lasta märkida kriminaalsüüdistuse protokolli. Kurat võtku seda raha! Kui selle ainult võimalikult kiiresti kuskilt hankida saaks. Ja siis pärast juba õiendaks selle lakkekausiga arveid ilma mingit halastust tundmata.

«Liidia Frolovna, väljapääs on olemas! Võtke käitiskomitees vastu otsus: anda Pahhomovale laenu või toetust või kuidas teil seal on, niisugust, mida ei pea tagasi maksma või osakaupa tagastatavat — ühesõnaga, kolmsada rubla,» ütles Marinitš tõtlikult, kaalutledes, et ülejäänud kakssada nelikümmend saab ta kahe päeva jooksul nii või teisiti ikka kuidagi kokku.

Ja Liidia Frolovna jäi kohe nõusse. Viipas rätikuga.

«Laenu — seda võiks. Tähtajalist,» ütles ta pihku hingates. «Koguni toetust võiks, väiksemas summas. Aga ainult juhul, kui Pahhomoval on olnud tulekahju või mõni muu õnnetus. See aga on ju, isegi siis, kui papake võttis, see on ju, kuidas sulle nüüd öelda, noh, — vargus. Meid ei mõisteta.»

«Andke siis säärane laen või toetus minule!»

Tohman, tohman! Sellest ju oleks pidanud alustamagi. Miks seda mõtet kohe pähe ei tulnud!

«Laenu sinule?» kordas Liidia Frolovna ja pühkis vesistavast silmast jällegi pisara. «Noh, sellest ma saan aru. Et Pahhomova eest ära maksta? Ainult et see on kahe teraga mõõk. Üks tera — väljapääs hädast — saab nüüd Pahhomovale ilmsiks, teine tera aga lööb meid, käitiskomiteed. Sellest ei pääse. Seda ei varja. Rahvas hakkab kohe rääkima: püüti raiskajat kohtu alt päästa. Kogu tehasel on Pahhomova lugu juba teada. Niisugused kuuldused levivad läbi seinte hullemini kui ükskõik missuguse raadio kaudu. Näe, kuidas asi on!»

«Ja las levivad! Inimest tuleb toetada!»

«Inimest tuleb toetada küll,» nõustus Liidia Frolovna. «Aga see mõõk on vist koguni kolme teraga. Selle kolmanda teraga saad temalt hoobi sina ise. Niikuinii oli juba märgata, et sa Pahhomovaga käevangus ringi jalutad. Nüüd aga . . . Ma ütlen: ükskõik, kelle nimele see laen anda, asjalugu tuleb niikuinii päevavalgele. Kohe hakkavad jutud käima — misjaoks sulle? Või oled sa, vabanda väljenduse eest, Pahhomovaga kuidagi sedasi pattu teinud, et su hing enam muidu rahu ei anna?»

Ta kiikas Aleksandrit oma ühe silmaga lahkelt ja osavõtlikult. Ja Aleksandr ei saanud talle toorusega vastata.

«Mõtelge minust, mida tahate,» sõnas ta ennast talitsedes, kuid tundes, et terve ta nägu kuuma punaga kattub. «Minust, mida iganes tahate, kuid Pahhomovast ei tohi te halvasti mõelda. Ta on väga kena neiu. Kui te mulle laenu saate anda — andke. Ja olgu see mõõk pealegi kolme teraga. Mina ei karda.»

«Sina küll ei karda,» hingas Liidia Frolovna pihku, «aga mina kardan. Selle mõõga teine tera, ma ju ütlesin, tabab just täpipealt mind. Otsustab käitiskomitee, aga vastutust kannab, kui midagi on, ainult esimees. Anna mulle päev-paar aega mõtelda, aru pidada.» Ning ta tõusis püsti ja ulatas Marinitšile sõbralikult oma sooja käe. «Hästi! Mõtlen sinule, mitte Pahhomovale.»

See äratas nagu pisut lootust. Kuid jälle needsamad kaks päeva. Pole viga, — kus on kaks, seal võib ka

kolmanda välja kaubelda. On siiski midagi, millega Likat veidikegi rõõmustada. Käitiskomiteest ruttas Marinitš otseteed kassasse. Likat seal ei olnud. Seal istus juba Valjake, üks neiu raamatupidamisest.

«Käskkiri Pahhomova kohta on alla kirjutatud,» ütles ta, «mina võtan kassa üle. Ootasimegi teid, et kõike teie juuresolekul vormistada. Aga Lika ei suutnud kannatada, palus, kas võib värske õhu kätte minna. Tal pööritas kangesti pea.»

Vaevalt jõudis Marinitš üle oma kabineti läve, kui helises telefon. Muhhalatov mitte ei karjunud, vaid lausa müristas torusse:

«Saška, see on kurat teab mis! Sina hoidsid minu kirja enda käes, ei andnud otsekohe toimetajale, ja nüüd seda ei avaldatagi. Ma ei leia sihukese sigaduse jaoks sõnu! Mis? Mis? Jah, toimetaja ütles mulle. Ja kogu tehas on juba kõlakat täis. Aga mis see minu asi on? Mina ei tea ega tahagi teada, milles seisab Pahhomova süü ja kas ta üldsegi süüdi on. Aga mina olen tema ees tõepoolest süüdi. Ning kohustatud temalt avalikult vabandust paluma. Inimest lööma, kui ta selle ära on teeninud, olen ma suuteline, aga viimast hoopi anda — seda ma ei saa!»

Ta viskas telefonitoru hargile. Marinitš istus, nagu oleks puuga pähe saanud. Jälle nahutas Vladimir teda! Ja õigesti tegi. Miks pole temal endal nendel kordadel, kui ta katsub Likat aidata, säärast otsustavat bassi kui Vladimiril? Ning tuleb välja, et Likat lüüakse, ja tema ise on just see, kes neiule viimase hoobi annab.

Tüütult tükkis silma kalendrisse pliiatsiga tehtud märkus: «Teisipäeval — Vlassenkovi asjus.»

Missuguse lõpliku vastuse viib ta teisipäeval uurijale Vlassenkovi asjus, kui tal võib-olla juba kolmapäeval tuleb sellelesamale uurijale anda tunnistajaseletusi kassapidaja Pahhomova suure raiskamise pärast?

Kaheteistkümnes peatükk

TEIE TAHE ON SEADUSEKS

Fendotov helistas Streltsovile riiklikust komiteest. Tema hääles pulbitses rõõm. Aga muidugi! Täiesti ootamatult peab ta, ilma et enam kodust läbi saaks tulla, kahe tunni pärast Tbilisisse lendama. Keegi oli äkki haigeks jäänud — radikuliit! —, temale tehti ettepanek tõbist asendada ja ta oli loomulikult nõus: kuidas siis säärast juhust mööda lasta! Gruusia on suvel jumalik! Töö huvides tuleb viibida ka mere ääres, nagu laulab Leonid Utjossov — maailma kõige sinisema mere, Musta mere ääres. On meeldiv võimalus suplemas käia ning vahest ehk isegi «sänikaelaga» makrelle püüda. Komandeering vältab ainult mõne päeva. Pisuke seatemp see ju on, kui ta nii äkitselt minema sõidab ja tehase tervenisti Vassili Aleksejevitši õlgadele jätab, aga need õlad kannavad selle koorma ära. Ja järgmisel korral laseb ta mõnele niisama huvitavale reisile ka Vassili Aleksejevitši... Nõus?

Ja Fendotov hakkas oma asetäitjale puistama õpetussõnu, mis oma laadilt ja toonilt olid säärased, nagu ema tööle minnes oma taibutule põngerjale jagab. Ära võõrastele ust lahti tee, ära mängi tuletikkudega ja ära kisu kassi.

Streltsov katsus Fendotovi kõnevoolu katkestada, öelda, et on ise suurepäraselt asjadega kursis, nautigu Ivan Ivanõtš jumalikku Gruusiat terviseks ja püüdku makrelle niipalju kui kulub, niipalju kui saab — tehases on kõik korras. Siis aga hakkas ta lihtsalt niisama, mehhaaniliselt kordama: «Jah... Jah...» — ilma et sellele mingit tähendust oleks omistanud, sest Fendotovi õpetused olid ilmselt eelseisva Musta mere matka rõõmu liigproduktiks. Ja vaevalt andis Ivan Ivanõtš iseendalegi aru, mis ta oma asetäitjale öleti räägib. Vahetevahel kostis Streltsovi kõrvu Galina Viktorovna Lapiku juubeldav hääleke, kes Fendotovile suflööri mängis.

Viimaks sai õpetuste laviin otsa, Fendotov tõmbas pikalt, nii et see telefonitorus metalselt vastu kõmas, hinge tagasi ja Streltsov jõudis oma küsimuse vahele kiiluda:

«Ivan Ivanõtš, aga kuidas jääb täiendavate materjalide vormistamisega akumulaatorile? See on ainuke, mida ma täpselt ei tea. Te olete praegu komitees — kas saite seal kõik joonde ajada, kooskõlastada? Mina ei tahaks sellega tegelda.»

Nüüd oli kuulda, kuidas Fendotov Galina Viktorovnaga räägib.

«Jah, jah, Vassili Aleksejevitš, kõik on kombes, kooskõlastatud,» teatas ta. «Ja paberi peal tuleb teha järgmist. Mul on portfellis tehase ametlikud plangid. Selle kirja, mida meie armas feldkuraator minult nõuab, teen ma ise valmis, siinsamas trükime plangile, ma kirjutan ta alla ja jätan komiteesse. Teie aga — teie kiirustage stenogrammi dešifreerimist, seadke ta nõutavasse protokollivormi, kirjutage alla ja saatke siia nii kähku kui võimalik. Galina Viktorovna palub teid väga, et te peaksite seda ülesandeks number üks. Te saite aru, Vassili Aleksejevitš?»

Streltsov suutis vaevu võitu saada soovist vastata jämedusega, nagu: «Ei, ma olen selleks liiga juhm.» Kuid ta hoidis end vaos. Ja ütles ainult:

«Sain teist aru, Ivan Ivanõtš. Sain aru samuti Galina Viktorovnast.»

Pärast seda vahetasid nad veel mõne õõnsa fraasi ja jätsid hüvasti. Streltsov pöördus otsekohe Jevgenia Mihhailovna poole küsimusega, kui kiiresti stenogrammid dešifreeritakse. Ülesanne number üks tuli täita. Aga hingel lasus mingi vastik-vastik raskus.

Jevgenia Mihhailovna lubas kõik enda hoolde võtta ja päeva lõpuks valmis protokolli kindlasti allakirjutamiseks esitada. Streltsov naeratas talle tänulikult. Ta teadis, Jevgenia Mihhailovna alt ei vea. Saab ehk sellegi asja tervenisti peast välja visata. Ja päeva teise poole juba kasuliku tööga täita.

Tuleb tähelepanelikult läbi vaadata varustusosakonna tellimus värvilistele metallidele. Ahnitsevad, püüavad defitsiitseid materjale «mustadeks päevadeks» tagavaraks koguda, panevad oma käibevahendid ülenormatiivsete jääkide alla kinni, teiste asutuste majapidamised aga jäävad seetõttu näljapajukile. Ning õigustus sellele: oma särk on ikka ihule kõige ligemal. Millal küll, millal jõuame niikaugele, et me oma särgi eest hoolt kandes enam teistel särki seljast ei kisu!

Ta hakkas õhinal tööle. Soris eelmiste aastate aruannetes, sirvis normatiivseid käsiraamatuid, pidas telefoni teel nõu meistrite ja tsehhiülematega, kaalus mitmeid variante, kuidas oleks võimalik kalleid materjale odavamatega asendada. Kuid kõrvalistest mõtetest vabaneda siiski ei suutnud.

Rimma... Nende väikeses perekonnas kehtis kindel reegel: hommikueine, lõuna, õhtusöök — siis pidid kõik koos lauda istuma. Kui miski seda segas, lepiti juba varem kokku: kas seni tühja kõhtu kannatada, kui kõik jällegi kokku tulevad, või võtab igaüks eraldi kohakinnitust. Ainult täiesti ettenähtamatu juhus võis selle kindlalt juurdunud traditsiooni purustada. Täna oli Rimma kodunt minema jooksnud tühja kõhuga, enne hommikueinet, kellelegi sõna lausumata ja isegi kirjakest jätmata. Niisugust asja polnud nende peres veel kunagi juhtunud. See oli toonitatud väljakutse Rimma poolt. Ta ei usalda oma vanemaid, samal ajal kui vanemate suhtumine oma tütresse pole raasugi muutunud.

Aga on see nii? Kas sa ise ikka usaldad Rimmat niisama piiritult nagu varem? Kas ei näri sind praegu kahtlused tema valiku õigsuses? Sest sinul käib ju värin kehast läbi, niipea kui Muhhalatovi nime mainitakse, kõigi teiste meelest aga on ta inimene nagu inimene ikka, ja Galina Viktorovnale ju koguni inimese etaloon. Sedasama on ta ka Rimmale. Mida sa siis veel tahad? Tütrelt kõige kallimat ära võtta? Kuid see on ju armastus, saa aru, a r m a s t u s! Ja armastus võib imesid teha — see tõde on niisama vana kui maailm. Rimma ei salga kunagi maha moraalseid kriteeriume, tähendab, ta kas tõstab selle Muhhalatovi omaenda tasemele või... Mis — või? See «või» on ju kohutav! Kas kardad? Siis aita ometi teda, aita! Lapsed eriti küll oma isade tarkust ja elukogemusi ei usalda. Ära hooli sellest. Ära hooli ka sellest, et sa pole see õnnelik, kellele tütar usaldaval ja armunud pilgul otsa vaatab. Jaga talle oma kogemusi nõnda, et ta seda ei märkaks. Hiljem saab ta kõigest aru. Ja ütleb aitäh. Nüüd aga — ära purusta armastust. Rimma andestab ja unustab kõik, ainult seda mitte. Ära purusta!... Kuid siis — mis parata? — tuleb sul maha salata ju oma moraalsed kriteeriumid.

Paberilehel seisid vildakas tulbas mingid täiesti absurdsed arvud. Kust need pärit on? Streltsov keerutas arvutuslükatit arusaamatuses sõrmede vahel. Tuli meelde! Selle asemel et korrutada, oli ta üle poole tunni jagamisega tegelnud. Kahtlane oli kogu tehtud töö. Nüüd mõistad, miks mõnikord eksivad ka kogenud raamatupidajad. Neilgi on ju tütred, pojad, perekonna- ja muud mured.

Raamatupidajad... Hommikul käis raamatupidaja Marinitš. Oli väga närviline ja erutatud, kui palus varguse sooritanud kassapidajale, kõhnukesele ja silmapaistmatule neiule, igasugust vastutulelikkust osutada. Kuid — armastus! Marinitšist ja Pahhomovast on Jevgenia Mihhailovna rääkinud. Temal on ju kõik teada. Armastus... Või peaks selle pärast Pahhomova vastu veel leebem olema? Ning ta ehk koguni töölt vallandamata jätma? Ei... Võimatu! Raiskamise tunnistas ta ise üles. Talle on antud kaks päeva selle puudujäägi likvideerimiseks, kui ta ei taha tegemist teha prokuröride ja uurijatega. See on juba suur vastutulek. Jah, aga enne käskkirjale allakirjutamist poleks ju teda miski seganud süüdlasega inimlikult vestlemast. Pahhomovaga kõneles pearaamatupidaja Andrei Semjonõtš. Aga kui tema, Streltsov, selle neiu saatust otsustas, lebas tema ees üksnes külm paberileht. See polnud hea...

Sisenes särav Jevgenia Mihhailovna, pani võidurõõmsalt lauale puhta, redigeeritud protokoll-stenogrammi.

«Valmis, Vassili Aleksejevitš. Lugesin ise kõik üle ja parandasin ära.» Ta naeratas. «Andsin ilukirjandusliku läike. Kas kirjutate alla?»

«Jah, jah! Suur tänu teile, Jevgenia Mihhailovna.» Streltsov tõstis täitesulepea kärmesti viimase lehe kohale. Ja peatus samas. «Andestage, ma siiski loen enne läbi.»

«Kuidas soovite,» ütles Jevgenia Mihhailovna juba pisut solvudes.

«Ja veel üks palve. Päeva lõpul paluge, las tuleb minu jutule kassapidaja Pahhomova.»

«Hästi.»

Streltsov süvenes protokolli lugemisse, Jevgenia Mihhailovna seisis ja vaatas jahedalt, kuidas ta lehti

pöörab. Jevgenia Mihhailovna oli tõepoolest tõhusat tööd teinud. Kõik sõnavõtud — lühikesed, energilised, olid suurepäraselt redigeeritud. Niisugusele dokumendile pole häbi allkirja anda, seda pole piinlik riiklikku komiteesse läkitada. Jevgenia Mihhailovna pole sekretär, vaid kullatükk.

Ent äkki oleks Vassili Aleksejevitš justkui kõrvetada saanud. Ta oli protokollis oma nimeni jõudnud. Kõik sõnavõtud olid nõnda üles märgitud, nagu nad nõupidamisel tegelikult olid olnudki — tehase direktori ettepaneku tingimusteta toetamise vaimus. Heatahtlikud, asjalikud kõned. Tema, Streltsovi sõnavõtt aga kõlas puhtaima ülistuslauluna Muhhalatovile.

«Kõik on suurepärane, lihtsalt suurepärane,» sõnas Streltsov pikkamisi. Ja andis protokolli lõppu oma allkirja. «Kuid selle lehekese siin, Jevgenia Mihhailovna, palun teid ümber kirjutada. Tuleb välja, et minu sõnad on ebatäpselt üles märgitud, nõupidamisel ma midagi säärast ei rääkinud.» Ta viskas puhtale paberilehele väriseva käega laialt ja hoogsalt: «Streltsov V. A.: Mul valutab väga pea ning sõna ma ei võta.» Ja kõik. Just selline oli nõupidamisel minu vägeva kõne sisu. Tippige see ümber ja saatke kõige kiiremas korras riiklikku komiteesse Galina Viktorovna Lapikule.»

Jevgenia Mihhailovna vaatas mõistmatul ja haavunud pilgul Streltsovile otsa.

«Vassili Aleksejevitš, kuid mina ei muutnud ju midagi! Niimoodi olid teie sõnavõtu üles märkinud stenografistid. Ma parandasin ainult mõningaid, nagu mulle tundus, ebaõigeid ja teile mitteomaseid ütlemisi. Kohe toon stenogrammi dešifreeringu, mille järgi ma selle protokolli kirjutasin. Võite ise veenduda, et...»

Halvas tujus ja arastunud, tegi ta liigutuse ukse suunas, ent Streltsov ei lasknud tal minna.

«Kumb meist siis peaks paremini teadma, mis ma nõupidamisel rääkisin — mina ise või Ivan Ivanõtš!»

«Miks Ivan Ivanõtš? Ma toon teile, mis stenografistid üles kirjutasid.»

«Ivan Ivanõtši diktaadi järgi,» lausus Streltsov kiirkõnes. «Kuid mitte selles pole asi, Jevgenia Mihhailovna. Kas kirjutati või ei kirjutatud. On mul õigus nii-öelda korrigeerida stenogrammi?»

«Jah muidugi, muidugi. Ainult ma ei mõista...»

«Nii et ma lihtsalt korrigeerisin stenogrammi. Tippige ümber ja saatke komiteesse ära. Ning mis mõistmisesse puutub — ka mina ei mõista midagi. Ja muide, kuigi ehk mõistan, aga selgitada paraku ei suuda.»

Jevgenia Mihhailovna väljus lõplikult lööduna. Seda, mis Streltsov rääkis, ta ei uskunud. Tavaliselt oli Streltsov temaga täiesti avameelne, pühendas teda meeleldi kõigisse oma asjadesse ja kavatsustesse. Nüüd aga... Päev läbi juhtub midagi halba. Vassili Aleksejevitš pole juba hommikust peale niisugune nagu alati. Ent kuidas võib see võimalik olla, et Ivan Ivanõtš dikteeris stenografistidele võõra sõnavõtu, ja hoopis teisiti, kui see tegelikult oli. Aga kui Vassili Aleksejevitš tõepoolest keeldus sõna võtmast, siis ta ju sisuliselt astus välja üldise arvamuse vastu! Ja selle huvitava Muhhalatovi vastu, kelle akumulaatori üle kõik nii uhked on. Siin on midagi ebapuhast. Peaks stenografistidelt küsima, mis seal õieti juhtus. Kuid nemad andsid materjali ära ja läksid oma teed. Põnev! Enne homset ei saa midagi teada. Ja Jevgenia Mihhailovna istus teadmatusest pahurana kirjutusmasina taha.

Streltsov aga võttis üksi jäädes jälle käsile oma arvutused. Võttis need käsile, püüdes oma mõtetele teist suunda peale sundida ja taibates, et tänasest tööst on tal vähe tolku — kõik arvutused tuleb hiljem uuesti üle kontrollida. Hoolikalt kõrvutas ta paberil tähendusrikaste arvude tulpasid, vahepeal aga mõtles ometigi kõnelusele, mis tal Rimmaga ees seisab, ilma milleta kuidagi toime ei tule ja mispuhul üksi meheliku otsekohese avameelsusega hakkama ei saagi. Rimma tõlgitseb seda vaid isa järjekordse katsena tõrvata inimest, kes on temale armas. Ei kuula lõpuni, jookseb ära. Ja asi tahe. Ning nende vahele kerkib umbsein, millest pole võimalik läbi pääseda...

«Vassili Aleksejevitš, helistab riikliku komitee esimees seltsimees Gorin,» teatas Jevgenia Mihhailovna erutatud häälel, kabinetti tulemata ja ainult pead ukse vahelt sisse pistes. «Vabandage, kui seltsimees Gorin protokolli küsib, siis on see mul juba ära saadetud. Alja viis sõiduautoga. Kahekümne minuti pärast on ta juba riiklikus komitees.»

«Tänan, Jevgenia Mihhailovna,» sõnas Streltsov ja tõstis telefonitoru.

Tal tuli seda hoida üsna kaua, kuni Jevgenia Mihhailovna ja riikliku komitee esimehe sekretär kontrollisid, kas Streltsov ikka on kõneluseks täiesti valmis. Alles siis klõpsatas midagi membraanis — seltsimees Gorini sekretär oli mingi kangikese ümber lülitanud — ja kostis tugev, rõõmus hääl:

«Vassili Aleksejevitš? Tervist!»

«Tervist, Fjodor Iljitš,» ütles Streltsov. «Ma kuulan teid.»

«Mul on teile õigupoolest küsimus — mitte küsimus, vaid... Kuid eelkõige tahaksin ma õnnitleda teie tehast, kogu kollektiivi ja teid isiklikult kui tehase üht juhti ja minu õpetajat... Te pole unustanud?»

«Ei... ei ole unustanud, Fjodor Iljitš.»

«...Teid ja insener Muhhalatovit, kõiki õnnitlen ma suurepärase loomingulise saavutuse puhul!»

«Tänan, Fjodor Iljitš!»

«Olete tähtsa asja korda saatnud, väga tähtsa. Sellise, mis läheb tehnika arengulukku ka maailma mastaabis.» Gorin pidas pisut vahet ja oli kuulda, kuidas ta mingeid pabereid lehitseb. «Asi on nii — meie aparaadi töötajad kannavad mulle ette, et on väga otstarbekas uus akumulaator kiiresti patenteerida välismaal. See on õige, see on möödapääsmatu. Kirjutan dokumendile alla. Kuid just siin tekkiski mul küsimus teile, Vassili Aleksejevitš. Lihtsalt niisama, privaatküsimus. Ja võib-olla isegi taktitu. Siis andke andeks. Ma küsin omavahel, seltsimeheliku siirusega, nagu teie endine õpilane. Mälust, kas teate, kerkis esile... Mul on väga hästi meeles, kuivõrd teie omal ajal olite hõivatud just sellest probleemist — akumulaatori elektrilise mahutavuse olulisest suurendamisest. Pean tunnistama, et ma juba ammu olin ette valmistatud selleks, et see teil ilmtingimata korda läheb. Ja nüüd ongi võit! Grandioosne võit! Kuid... andke mulle veel kord andeks: miks see võit pole kuidagi teie nimega seotud?»

«Ma töötan tehases, kus õnnestus see huvitav idee ellu viia, ja ma olen täielikult rahuldatud,» sõnas Streltsov värahtaval häälel.

«Jaa... Kuid see kõlab juba liiga tagasihoidlikult, Vassili Aleksejevitš. Räägin teiega ausalt ja otsekoheselt. Siin soovitatakse anda uuele akumulaatorile Muh-

halatovi nimi. Muidugi pole ma selle vastu. Dokumentatsioon on korras. Meie seltsimehed toetavad väga. Ning ka Muhhalatov ise käis minu juures. Meeldis. Võimekas, energiline insener. Kuid ma kordan, te teate, ma olen teiega täiesti avameelne, kui mul temaga oli tõsine kõnelus selle idee lähtealustest, käitus Muhhalatov kuidagi ebakindlalt. Oli midagi... Ühesõnaga, mulle tundus, et Muhhalatov polnud ise selle idee peale tulnud, vaid oli selle kelleltki näpanud. Ja mulle meenusite teie. Loomulikult ei rääkinud ma tol korral Muhhalatovile sellest mitte midagi. Ei räägiks praegu teilegi, Vassili Aleksejevitš. Kuid siin ma nüüd vaatan jooniseid, tehnilisi motiveeringuid, loen kirja riiklikule komiteele, mis kannab Ivan Ivanõtš Fendotovi allkirja ning esitab ülevaate akumulaatorile Muhhalatovi nime andmise küsimuses toimunud nõupidamise käigust, ja ikkagi kahtlen: kas tõesti ei peaks teie nimi seisma vähemalt tema nimega kõrvuti? Jumala eest, Muhhalatovi töö aluseks on ju teie idee! Kas pole nii, Vassili Aleksejevitš? Ärge olge liiga tagasihoidlik. Ning ma kavatsen...»

«Ideesid on palju, Fjodor Iljitš, resultaate aga vähe,» katkestas Streltsov tema jutu, kuigi mitte just väga kindlal häälel. «Igatahes ei või minu nimi Muhhalatovi nimega kuidagi kõrvuti seista. See on kindel. Nagu noored inimesed tänapäeval ütlevad — raudselt.»

«Mnjaa... Ma saan aru, Vassili Aleksejevitš. Teie tahe on seaduseks. Aga mina, kas teate, tahtsin siiski otsustavalt vahele segada, hoolimata isegi Ivan Ivanõtši kirjast, milles teie positsioon muide samuti kinnitust leiab. Nõndaviisi... Kuid ma pidasin oma kohuseks eelnevalt teie endaga rääkida. Ja ikkagi on mul kuidagi raske oma mõttest loobuda. Jah... Selles asjas ma võiksin mitte arvestada Fendotovit, kuid teid, teie soovi ma arvestamata jätta ei saa. Nii et teie tahate kindlasti, et akumulaator kannaks ainult ühte nime — Muhhalatovi oma. Mis siis ikka...»

«See, mida ma tahan, Fjodor Iljitš, on minu poolt välja öeldud tänasel nõupidamisel direktori juures. Protokoll on riiklikku komiteesse saadetud.»

«Aga mis mul protokollist, stenogrammidest, Vassili Aleksejevitš... Oh, need paberid, paberid! Mulle piisab täiesti Ivan Ivanõtši kirjast ja — veel enam —

meie sõbralikust jutuajamisest. Andestage, et ma teid tülitasin, kuid teid tundes paistis mulle, et kogu asi seisab ainult teie suurenenud pedantsuses. Kõige paremat teile, Vassili Aleksejevitš! Te millegipärast ei vaata peaaegu üldse minu poole sisse. Kuid selles olen ma ilmselt ise süüdi.»

Nüüd ei suutnud Streltsov hoopiski enam millelegi keskenduda. Süda valutas talumatult. Nüüd oli ta siis lõplikult maha salanud asjaolu, et tal on uue akumulaatori ideele moraalseid õigusi. Oli kõik maha salanud Vladimir Nilõtš Muhhalatovi isiklikke huve silmas pidades. Pole midagi totramat. Ent kuidagi teisiti polnud võimalik toimida. Fjodor Iljitš oli tundnud, et midagi on nagu korrast ära, tuleb välja, et ta pole unustanud instituudiaastaid, mil kuulas tema, Streltsovi loenguid, ning tal on meeles koguni selle idee olemus, millest tema, Streltsov, tollal oli sisse võetud. On meeles, ja nüüd ta siis imestab, miks selle idee ainuisikuliseks valdajaks on saanud Muhhalatov, samuti üks Streltsovi õpilasi. Fjodor Iljitš oli tahtnud tõde ja õigust jalule seada...

Võib-olla oleks pidanud sellest kinni haarama? Aga mis siis oleks juhtunud? Kas astuda avalikku vaidlusse Muhhalatoviga? Ja asuda vaenujalale R. Streltsovaga, kelle suurepärane artikkel Muhhalatovi, ainuüksi Muhhalatovi toetuseks just täna trükivalgust nägi? Ei, ei! Ta oli talitanud igapidi õigesti ja teda haletseda pole põhjust. Esialgu on tegemata jäänud ainult üks asi... Kandku uus akumulaator pealegi Muhhalatovi nime — ei saa aga lubada, et ka Rimma seda nime kandma hakkaks!...

Uks paiskus ristseliti lahti, sisse tormas kohkunud Jevgenia Mihhailovna.

«Vassili Aleksejevitš, õnnetus!» sõnas ta kaameid huuli vaevaliselt liigutades. «Praegu helistati Sklifossovskist: Lika Pahhomova on auto alla jäänud.»

Kolmeteistkümnes peatükk

KOERA TEGEVUSRAADIUS

Moskva oli raskesse sinkjashalli suitsu mattunud. Kaugel-kaugel isegi siis, kui otse alla, Lužniki poole vaadata, kombates ükskõikse pilguga Lenini mägesid, mille nõlvade rohelus oli juba pisut luitunud. Hoopis tundmatu näis see, mis jäi teisele poole ringraudteed. Külmade, tumedate kivimüüride lasu, muud midagi. Kas seal üldse tänavaid on? Kas keegi kõnnib neil tänavail? Või uitab linna kohal vaid vaba, vilgas tuul?

Aleksandr seisis rinnatise ääres, käed kõval libedal graniidil. Siit oli tal ikka meeldinud vaadata Moskvat, Kremli nooljaid torne, katedraalide kullatud kupleid. Siin oli tal hea olla igasuguse ilmaga, igasuguses tujus. Meeletusad ununesid, hing sai rahu, kadus väsimus. Ning pikkamisi valdas sind ebatavaline, sõnulseletamatu rõõm. Oleks tahtnud lennata halja maa kohal, Moskva jõe sinise paela kohal. Iseäranis hea oli siin seista kahekesi, vahetada mõtteid millestki tähtsast, suurest, meeltülendavast. Polnud himu ei mõelda ega kõnelda argielu pisiasjadest.

Seekord seisis Aleksandr siin üksi. Seisis kaua. Vilgas tuul sasis ta tihedaid salkus juukseid. Külma graniidi peal hakkasid sõrmed vilutama. Samasugust sisemist külmust oli täis kogu ta keha. Meeleolu ei paranenud. Ja kuis olekski ta saanud paraneda, kui...

... Sklifossovski-nimelises instituudis, kuhu Marinitš otsekohe tõttas, niipea kui kuulda sai, et Likaga oli juhtunud õnnetus, vastati napisõnaliselt: «Seisund väga raske.» Marinitš käis ühe ukse juurest teise juurde, püüdis kinni ja peatas valgetes kitlites inimesi, kes aina kuskile ruttasid, ning muudkui mangus: «Öelge ometi täpsemalt, täpsemalt!»

Ta tormas osakonnajuhataja kabinetti. See võttis tarmuka külalise vastu seistes ja kõneles samal ajal veel kahe arstiga, kes vist äsja olid lõpetanud mingi väga keeruka operatsiooni, mille resultaat oli neile ebaselgeks jäänud. Aleksandr tundis ja taipas, kui üleliigne ta on siin praegu oma küsimustega. Need arstid teevad teiste elude päästmiseks kõik, mis iganes inimese võimuses, iga viiv on neil arvel, iga kaotatud minut võib kellegi elu maksta, tema aga röövib oma tüütu pealetükkivusega neilt kallihinnalist aega, otsustavaid hetki. Kuid ta ei suuda lahkuda teadmatuses, peab täpselt teada saama...

«Kas olete kuulnud sellist sõna — reanimatsioon?» küsis osakonnajuhataja temalt tõtlikult, samas arstidele mingeid kiireid, vastuvaidlematult täitmisele tulevaid nõuandeid jagades. «Asi on nii, et Pahhomova alustas nüüd oma teist elu. Loodame, et ta selle, teise elu lõpetab kuskil mujal, mitte meie juures. See on kõik. Vabandage. Meil on kiire.»

Aleksandr teadis umbkaudselt, et reanimatsioon tähendab taaselustamist. Kuid see oli talle alati tundunud fantastikana, üliharuldase meditsiinisaavutusena, juhusena. Nüüd aga oli tarvitatud seda sõna päris igapäevaselt, asjalikult, käigu peal, ja seoses Lika nimega. Ning veel oli öeldud: «Loodame...» Mis siis enam? Kui Lika on alustanud oma teist elu ja on lootust — see teeb asja juba raasike kergemaks.

Haiglast lahkus Marinitš hilisõhtul. Punaseid tulesid vilgutades kihutasid Sadovaja ringteel autod. Kurk oli bensiinivingust kibe. Abitustunne ja ahistus, mis olid teda vallanud, kui ta mööda apteegilõhnalisi koridore käis, olid nüüd muutunud raevuks, tegutsemisihaks. Ta peab karistama neid, kes on süüdi selles hirmsas õnnetuses. Ent kuidas karistada? Ja keda nimelt? Selle auto juht, kes Lika maha paiskas, on juba vastutusele võetud ning load kaotanud, kuigi väidab, et katastroofi vältida poleks kuidagi suutnud — neiu oli läinud mööda kõnniteed nagu pime ning asja ees, teist taga sööstnud äkki sõiduteele. Võis arvata — joobnud...

Joobnud... Tema isa Pjotr Nikanorõtš, varas ja joomar — voh, kes on kõiges süüdi! Kuidas on temaga üldse nii kaua tseremoonitsetud ega ole teda trellide taha pandud?

Aleksandr tormas Pahhomovite korterisse raevust keedes. Kuigi aeg oli küllalt hiline, polnud uks lukus. Tuli põles. Ninna tungis terav heeringa ja sibula lõhn. Dusja voodi servakesel teki peal, riietes, ainult tuhvlid jalast visatud, magas Veera Zahharovna. Dusja pööras raskelt pead padjal ning silmi avamata oigas tasa.

Näis, nagu oleks ta teadvuseta. Nägu valge kui paber.

Pjotr Nikanorõtš aga istus üksinda laua taga, seljas määrdunud maika, mille kaenlaalune lotendas, nägu habemetüükais ja tursunud, ees terve patarei õllepudeleid. Ta ei liigutanud Aleksandrit sisse tulemas nähes kulmugi. Rüüpas klaasist ja lutsis heeringasaba peale.

Püüdes tülgastusest võitu saada, võttis Aleksandr istet tema vastas. Lojus! Kaanid õlut, mis on tütrelt varastatud rahaga ostetud, ja pole sinu asigi, et ta praegu raskesti vigastatuna haiglas lamab, surmaga võitleb...

«Noh?» küsis Pjotr Nikanorõtš, Marinitšile hägusel pilgul otsa vahtima jäädes. «Joome? Kes sa sihuke oled? Ma olen sind justkui kuskil näinud.» Lauale loksutades valas ta tühja klaasi täis. «Las käia! Tütar Liidia terviseks!»

«Aga kas sa ka tead, kus ta praegu on? Ja missuguses seisukorras?»

Marinitš ütles seda kõlatu, summutatud häälega. Selles umbses toas, kus vaikselt oigab raskesti haige tüdrukuke ja magab ta murest murtud ja lõputust südamevalust ärapiinatud ema, ei suutnud ta karjuda. Kuigi ta oleks pidanud karjuma. Ega suutnud seda tundetut joomarit teietada, teda ees- ja isanimega kõnetada. Kuigi oleks tulnud viisakusreeglitest kinni pidada.

«Tean. Kõike tean. Sellepärast ütlengi: «Terviseks...»» seletas Pjotr Nikanorõtš joobnu põhjalikkusega ja tõmbas peoga üle märgade huulte. «Kõike tean. Jäi auto alla, veomasin ajas otsa... Võtame nüüd... Terviseks... Aga sind ma mäletan küll, sa käisid kord siin.»

«See olid sina, kes Lika auto alla tõukas,» sõnas Marinitš viha varjamata. «Joomar, varas!»

Pjotr Nikanorõtš võpatas, tema käsi libises märjal laual.

«Mitte keegi ei tõuganud teda, ise jäi alla... Tuleb ette...» Ta nuuksatas ja pööras pea kangelt voodi poole, kus lamasid Dusja ning Veera Zahharovna. «Aga sina pea suu. Nemad ei tea veel midagi. Pea suu... Lika tehakse haiglas terveks. Aga see seal, Duska, on omadega õhtul. Kui poleks ema... Said sa aru?»

«Sind oleks pidanud juba ammugi trellide taha panema. Siis poleks keegi omadega õhtul,» ütles Marinitš. Ning kordas veel suurema vihaga: «Joomar! Varas!»

«Nonoh... Sina!» Pjotr Nikanorõtši hääles kärises tigedaid bassinoote. «Sinuga pole ma joonud! Ja varastanud ka.»

«See olid sina, kes Likalt raha ära vinnas! Sina! Ma tean kõik! Kus see on? Anna silmapilk siia!»

Ta paiskas need sõnad Pjotr Nikanorõtšile näkku nii ootamatult ja nii käskival toonil, et see hammaste lõgisedes talle kohkunult otsa vahtima jäi.

«Võtsin jah... Noh, võtsin...» lausus ta viimaks tardumusest vabanedes. «Mis see sinusse puutub? Oma tütar! Kes muu kui tema peaks siis oma lihase isa eest hoolt kandma. Teise grupi invaliid... Pensionär... Aga tema — rublatki välja ei mangu...»

Aleksandr hüppas püsti, jooksis ümber laua, haaras Pjotr Nikanorõtšil õlgadest kinni:

«Anna kätte! Anna heaga kätte! Jalamaid, ütlen ma sulle. Varas!»

Ta väntsutas teda toolil toorelt ja armutult. Pudelid laual klirisesid, hüplesid. Oh, kuidas ta oli hilinenud, kuidas oli hilinenud! Miks polnud ta siia tormanud otsekohe pärast seda, kui Lika talle ütles, et kassas on puudujääk? Jah, muidugi, siis nagu ei tulnud veel selle peale. Kuid hiljem, natuke hiljem — kahtlused olid ju olemas! Aga Lika oli kõik omaks võtnud. Likal oli raske isa süüdistada.

Pjotr Nikanorõtš mörises abitult:

«Lase lahti... Lase lahti... Pole mul midagi, kõik kulutasin ära...»

«Ei, sa annad mulle kätte, annad kätte! Ma sunnin sind,» surus Aleksandr läbi hammaste, minnes üleni külmaks mõttest, et võib-olla pole sel lakardil praegu tõepoolest enam midagi alles. «Ma sunnin! Sunnin! Viissada nelikümmend rubla tood sa välja nagu ühe kopika!»

«Kasi minema! Mis viissada?» Pjotr Nikanorõtš rabeles Aleksandri käte haardest lahti ja jäi istuma, hoides kaitseks ees küünarnukki. «Kasi minema, öeldakse sulle! Võtsin temalt kümnelise.»

«Sa varastasid temalt viissada nelikümmend rubla!

Ja annad selle raha jalamaid tagasi! Või ma viin su miilitsasse. Sind pannakse vangi.»

«Nonoh, ära hirmuta, miilitsas tuntakse mind.» Tema kindlamaks muutunud hääles kõlas sügav veendumus. «Seal tuntakse mind. Teise grupi invaliid. Pensionär. Aga võtnud olen ma tema kotist ainult ühe kümnelise. Ma olen inimene! Ma olen isa! Miks ta ise oma isa eest hoolt ei kanna? Kümnelise pärast lihast isa vangi ei panda.»

Ja Aleksandr sai Pjotr Nikanorõtši näoilmest, silmadest ja häälest selgesti aru, et see oli tütrelt näpanud tõesti ainult ühe kümnelise, et Pjotr Nikanorõtš tõepoolest ei tea, mis viiesaja neljakümnest rublast jutt on. Siin rääkimise peale aega kulutada oleks täiesti mõttetu.

Kuid nüüd haaras Pjotr Nikanorõtš juba ise tugevasti kinni tema pintsakuvarrukast ja nõudis, seda lahti laskmata:

«Mis viissada? Ei, sa ütle mulle: mis viissada?»

Joobnu visadusega sundis ta Marinitšit rääkima. Ja Marinitš ei ajanud vastu. Tal tärkas mõte: aga võibolla saab tema jutt tõukejõuks, tuletab Pjotr Nikanorõtšile meelde midagi olulist? Nii või teisiti, aga raha kadus Likal just nimelt sel päeval, kui ta pangast tulles kodunt läbi sõitis. Võib-olla viibis sellal siin veel keegi, sootuks kõrvaline inimene?

Kuna nad mõlemad olid ametis oma mõtetega, oli jutuajamine seosetu, hüplik, ning koosnes peaasjalikult vastastikustest küsimustest.

Viimaks jõudis Pjotr Nikanorõtši tuhmunud teadvusse kõige olulisem: Lika on paljaks röövitud. Ta lamab haiglas raskes seisundis, aga kui temaga poleks juhtunudki säärast kõige hirmsamat õnnetust, oleks teda ikkagi ähvardanud teine — vastutuselevõtmine, kohus ja kahtlemata ka vallandamine töökohalt, sest viissada nelikümmend rubla ei ole ju väike summa. Pjotr Nikanorõtš hakkas toolil nihelema, halisedes ja ägisedes.

«Oeh... oeh... Aga kes siis invaliidist isa abistama hakkab? Mis siis minust saab? Mis pension mul on!» Tema silmad klaasistusid hirmust. «Tarvis otsida! Otsi, kes temalt selle raha ära virutas... Kuuled sa... Kriminalistid välja kutsuda... koeraga.» Ning ta haaras

meelt heites peast kinni. «Ei, ei võta jälge üles. Ammune värk. Ja praegu on juba kuskil kaugel... Koera tegevusraadius...»

Tumeda ulumisega sirutas ta äkitselt käed välja. Pudelid kukkusid kolinal põrandale.

Veera Zahharovna ajas enese voodis istuli. Unisest peast ei saanud ta aru, kes neil on, ei tundnud Marinitšit ära. Häälega, mis tulvil piina, hüüdis ta:

«Neetud joomavennad, et te kärvaksite! Pole teil südametunnistusekübetki. Tüdruk vaevalt hingab... Välja siit, välja!» Ning ta langes näoli padjasse ja hakkas vappuma hääletuist nuukseist.

Marinitš sattus jälle raevu. Murdis Pjotr Nikanorõtši käe selja taha ja sundis teda tõusma ning ühes tulema. Viis ta miilitsajaoskonda ja andis valvemiilitsale üle. Too tegi vingus näo:

«Ahaa, vana sõber! Mis paganat meie temaga peale hakkame?» Kuid olles Marinitši jutu ära kuulanud, jäi nõusse: «Heakene küll, las ööbib meil, perekonnale on tarvis puhkust anda. Ööpäeva võin seda hane putkas pidada. Aga kauem — ei ole õigust.»

Ülejäänud osaööst veetis Aleksandr oma emaga kõneldes. Ema kuulas poega väga osavõtlikult. Ütles otsekohe, et kiidab kõik tema otsused heaks. Lika on väga kena ja lihtsalt õnnetu tütarlaps. Teda tuleb aidata. Kohutav, et kõik asjaolud nii traagiliselt sõlme on jooksnud. Ei maksa liialt muretseda Lika elu pärast, Sklifossovski-nimelises instituudis teevad kirurgid tõepoolest imesid. Kui tütarlaps ainult vigaseks ei jääks. Ja Lika puudujääk tuleks likvideerida. See on õige. Keerukaks muutunud olukorras on see lihtsalt hädavajalik. Raha pole Lika loomulikult omastanud. Aga lurjust, kes selle tasku pistis, ei leia enam niikuinii kuskilt üles.

Ta naeratas nukralt, kui Aleksandr talle jutustas, mis Pjotr Nikanorõtš «koera tegevusraadiuse» kohta oli öelnud, ning rääkis oma kahtlustest, et raha on varastatud siiski Pahhomovite korterist.

«Noh, eks võis ka nii olla,» lausus ta. «Aga siiski on minul sinu jutust tekkinud kindel veendumus, et see raha on praegu ilmtingimata juba väljaspool «koera tegevusraadiust». Kuid Lika hingelt tuleb võtta vähemalt see koorem, panna puuduv summa kassasse tagasi

ja öelda, et tegemist oli lihtsalt veaga. Likale oleks see kõige paremaks ravimiks. Ma vihkan valet, kuid päästvat valet tunnistan. Mul on hoiuraamatu peal kakssada kolmkümmend rubla. Kust me võimalikult kiiresti ülejäänud raha kokku saame?»

Tööle ilmus Marinitš väljamagamatult, väsinult, tuima valuga peas. Tööle tulles oli ta suure ringi teinud ja haiglas käinud. Valvelauas öeldi, et öö oli möödunud rahuldavalt. Ei mingeid üksikasju. Valves olev naine soovitas helistada hiljem, kui ta pärast arstide visiiti uusi andmeid saab. «Rahuldavalt...» Mida see tähendas — head või halba?

Märkust kalendris, et Vlassenkovi asjus tuleb anda lõplik vastus, oli lausa paha vaadata. Aga mis oleks, kui läheks selle uurijaga nõu pidama? Küsiks temalt, kuidas alustada Likalt varastatud raha tagaotsimist kriminaaljälituse korras. Kuhu tuleks niisuguse avalduse pöörduda? Tehases ei toeta seda mõtet küll mitte keegi. Kõigi arvates oli määravaks teguriks akt, millele Lika vastu vaidlemata alla oli kirjutanud ja mis seega vabastas tarvidusest oletada, et rahavargusesse on segatud veel keegi kolmas.

Ent kõnelus uurijaga ei kujunenud sugugi selliseks, nagu Aleksandr oli oodanud.

«Üks hetk! Ma armastan korda,» sõnas uurija. «Esiteks lõpetagem Vlassenkoviga. Missugusele otsusele te jõudsite? Kas jätate oma avalduse endiselt jõusse või olete valmis seda tagasi võtma? Mis ma prokurörile ütlen?»

«Midagi pole muutunud,» kostis Aleksandr. «Minu avaldus jääb jõusse. Võtke ta vastutusele saja seitsmekümne viienda paragrahvi põhjal.»

«Hästi, mis siis muud, kanname ülemusele ette.» Uurija luges Marinitši avalduse aeglaselt läbi. «Aga paragrahvi, kui seda vaja peaks minema, valime küll ise välja. Teisi tunnistajaid peale Pahhomova te ei nimeta?»

«Ei. Kuid asi on selles...»

Ja Marinitš jutustas väga üksikasjalikult, mis õnnetus Likat oli tabanud. Palus, et talle nõu antaks.

Uurija kuulas teda kaastundlikult. Pidanud professionaalse pausi, küsis:

«Teie poolt kõik?» Ja kui Marinitš kinnitas, et rohkem tal midagi öelda pole, hakkas uurija kuuldavalt mõtisklema: «Niisiis, Vlassenkovi kohta. Teie avalduse ma annan käiku. Kuid seda ei kinnita ju ükski veenev asitõend! Ja nüüd isegi mitte tunnistajaseletused. Säärastel asjaoludel ärge eriti väga oodake teid huvitavat resultaati. Vaatame Pahhomova küsimust. Kui tema raisatud summa vabatahtlikult, täies ulatuses tagasi makstakse ning sellele ei järgne taolist avaldust, nagu teie Vlassenkovi kohta esitasite, pole meil mingit alust algatada Pahhomova vastu kriminaaljälitust. Iseasi, kui teie organisatsioon seda nõuab — siis tuleb meil läbi vaadata.»

«Aga kui...»

«Üks hetk! Praegu ma võtan juriidilisest küljest, muud midagi. Pidagem pisut aru. Teie eitate raiskamist, kuigi seda tõendab Pahhomova enda ülestunnistus, tema isiklik allkiri kassa kontroliaktil. Teie oletate: keegi kolmas on toime pannud varguse. Kuid konkreetseid kahtlusaluseid isikuid te ei tea nimetada. Nõnda?»

«Aga ma tulin...»

«Üks hetk! Jah, ma mõistan. Te palute minult vaid nõuannet. Kuid siis meenutan ma positsioone. Pahhomova ütleb oma avalduses: «Selle raha raiskasin ma ise.» Teie ütlete: «Ei, see varastati temalt. Aga kes varastas, millal ja kus — ei tea.» Seejuures ei tule arvesse ka ema, õde ja joomarist isa. Välistatud olete ilmselt ka teie ise, pearaamatupidaja ning üldse kogu teie tehase kollektiiv. Kuulge, seltsimees Marinitš, niisuguste lähtepositsioonide korral on mul teile ainus nõuanne: pöörduge Sherlock Holmesi poole.»

«Kuid teie kogemused, vaist...»

«Minu kogemused on seni kujunenud reaalsele alusele tuginevate kriminaalasjade varal. Ja vaist, vabandage, pole mul koera oma.»

«Jah, muidugi,» sõnas Marinitš pahaselt ja tõusis püsti. «Kui see vargus oleks toimunud koera tegevusraadiuses...»

«Mõttetus!» sähvas uurija. «Mis «raadiused» seal on! Koer suudab jälje üles võtta ainult sel juhul, kui...»

«Nägemiseni, seltsimees uurija! Mulle millegipärast tundus, et teile võiks ühe väga kena ja väga õnnetu neiu saatus huvi pakkuda. Ma eksisin.»

Uurija hakkas äkki naerma. Pehmelt, sõbralikult.

«Aga see-eest tundub mulle, et ma praegu ei eksinud. Minu vaist, millele teie nõnda lootsite, ütleb: selleks, et väga kena neiut võimalikult vähem õnnetuks teha, tuleb see saladuslikult kaotsiläinud raha teil endal kassasse tagasi panna ja ainult ennast kõiges süüdlaseks pidada. Sel juhul ärge kirjutage midagi ka kadunukesele Sherlock Holmesile. Neli kopikat margiraha jääb teile taskusse. Kas sellist nõuannet võtate kuulda?»

«Raha ma panin kassasse juba täies ulatuses tagasi,» ütles Aleksandr suureliselt. «Panin just sellepärast, et Pahhomova pole ei varas ega riigiraha raiskaja.»

«No näete, kui toredasti meie mõtted ühtisid! Mul on kahju, et nad ka Vlassenkovi küsimuses ühte ei lange. Aga siit järgneb veel üks nõuanne. Juba ilma et te seda palunud oleksite. Ärge esitage Pahhomovat Vlassenkovi asjas tunnistajaks. Muidugi mõista isegi siis, kui ta paraneb. See ei ole hea. Eriti pärast seda, kui teie tema asemel raha kassasse tagasi panite.»

Prokuratuurist suundus Marinitš otsejoones käitiskomiteesse. Kakssada kolmkümmend rubla, mis ema hoiukassast välja oli võtnud, andsid talle enesekindlust. Uurijaga kõneldes esimese hooga öeldud sõnad, et ta on Lika puudujäägi juba likvideerinud, kohustasid nüüd asja täielikult lõpule viima. Käitiskomiteesse ilmus Marinitš väga parajal ajal. Liidia Frolovna arutas just oma kahe asetäitjaga talle laenu andmise küsimust. Liidia Frolovna silm oli nüüd täiesti kinni paistetanud ja tema jutt üsna arusaamatu.

«Ilma sinuta oleks meil kergem otsustada,» sõnas ta vilinal, ise kogu aeg põske hõõrudes. «No aga kui sa juba siia tulnud oled, eks kuula siis. Arvasime, et tuleb anda. Sada rubla toetusena, kakssada aga laenuks, mille sa, ütleme, poole aasta jooksul tagasi maksad. Aga tead, ma vaatasin justkui vette, meesterahvad,» ta osutas oma asetäitjaile, «mõistatasid sedamaid kõik minu salakäigud ära, milleks ja mistarvis sa raha palud. Me oleksimegi sulle juba kõik ära vormistanud, aga Boriss Larionovitšil on üks mõte. Noh, Boriss, too aga kuuldavale.»

Boriss Larionovitš hakkas toolil nihelema ja lõuga sügama. Köhatas.

«Mis sa nüüd, Liidia Frolovna,» ühmas ta kohmetult. «See oli meil ju täiesti omavaheline jutt. Miks siis tema seda teadma peaks?»

Ent Liidia Frolovna oli halastamatu: kui alustasid — lõpeta! Ning tuhande mitmesuguse vabanduse järel tõi Boriss Larionõtš oma mõtte viimaks lagedale — Marinitšil ei maksaks oma avaldusega liialt rutata. Pahhomova on väga raskes seisundis. Aga äkitselt... See on ju eluline asi, inimesega võib kõike juhtuda. Ja kui, hoidku jumal selle eest... Siis ju lihtsalt kustutatakse see summa tema nimelt. Ega Marinitš puudujäägis süüdi ole! Aga niipea kui ära maksad, kätte enam ei saa. Milleks siis nii suure summaga nüüd ilma vajaduseta riskeerida? Muidugi tuleb vaesele tüdrukule igati paranemist soovida, aga...

...Marinitš seisis rinnatise ääres, käed kõval libedal graniidil. All säras opaalselt Moskva väikeste tulukeste ääretus tulvas. Ning polnud enam üldse võimalik aru saada, kuhu nende vahele oli kadunud Sadovaja ringtee, Kolhoosi väljak, Sklifossovski-nimeline instituut, palat, kus lamas üleni sidemeis Lika. Kas ta on elus? On tal juba parem? Või...

Muidugi oli Boriss Larionovitšil omast kohast õigus: «Inimesega võib kõike juhtuda...» — inimesed on surelikud. Oma nõuandeid ei jaganud ta mitte kalgist südamest. Kõik teavad, et Boriss Larionõtš on väga abivalmis inimene. Ja kõik teavad ka seda, et tema suures peres on läinud kuidagi nii õnnetult, et üksteise järel on ta mulda sängitanud viis inimest: raugaeas vanemad, noorema venna, naise ja poja. Lein leina kannul. Aga tuli töötada. Ja tuli matta. Tuli matusekulusid kanda. Elu läheb oma rada. Ka kõige raskematel päevadel tuleb ikkagi raha lugeda, pead murda, kuidas iga rublakest ökonoomsemalt kasutada. Boriss Larionõtš on kõike seda kogenud, seepärast siis ütleski ta tuhandeid kordi põigeldes ja piinlikkust maha surudes: «Milleks siiski kiirustada?»

Eh, Boriss Larionõtš! Sinu sõnade pärast ei saa sind hukka mõista, sina arutled lihtsalt nii, nagu elu sind on õpetanud. Sinust võib aru saada. Ent saa aru ka sina, Boriss Larionõtš, et praegu pole küsimus mitte lihtsalt rahas, vaid inimese ausas nimes. Kui nüüd samuti arutleda üksnes nõnda, kuidas elu on õpeta-

nud, ja juhtubki kõige hirmsam — ärgu jäägu siis Lika nimele ühtki plekki, aus nimi on alati rahast kallim. Inimesed annavad elu, et oma nime puhtana hoida...

Sellest mõttest hakkas Marinitšil külm. Aga kui... kui Lika autode laviini astus teadlikult, kartes süüpinki sattudà? Oli ju Lika neil tundidel, kui teised inimesed tema saatust otsustasid, täiesti üksinda ja mõistis omaenda seaduste järgi enese üle kohut.

Ja nüüd on Lika raisatud summa — pagan võtaks, mis «raiskamisest» siin juttu saab olla! — tema, Aleksandri poolt tasutud. Sularahajääk kassas vastab täpselt kassažurnaali sissekannetele. Aktil, millele Lika allkirja andis, ei ole sisuliselt enam mingit tähendust. Lika ei kuulu enam deebitorina «raiskamiste ja varguste» lahtrisse. Akti võiks ära visata. Kuid Andrei Semjonõtš ütles: «Laulust sa sõnu välja ei pillu. Kui oli, siis oli.»

Jah, muidugi peab iga puudujääk ja selle tasumine raamatupidamise eeskirjade järgi leidma kajastust dokumentides. Andrei Semjonõtš mõtles esmajoones selle peale. Ta on väga heatahtlik inimene, kuid asjaajamine kõige enne, tundmused pärast. Ja ongi õige! Kui tema, Marinitš, poleks enesele aru andmata allunud tunnetele, vaid alati tegutsenud kainest kaalutlusest ja rangeist reegleist juhindudes, võib-olla poleks seda kõike üldse juhtunud. Jah, jah, selles, just selles on kõigi Likat tabanud õnnetuste algpõhjus, mis sa ka ei mõtleks ega ütleks.

Miks on nii külm? Kas Moskva jõelt hoovab rõskust?

«Saška!» Ja Marinitši õlale langes kellegi loid käsi.

«Volodja!»

«Kuule, millega seda seletada? Jälle oleme sinuga kahekesi samasse kohta sattunud! Mille poolest see paik veel tähelepanu väärib peale Herzeni ja Ogarjovi jälgede? Noh, ära nüüd kohe pahaseks saa! Mul on kõik meeles. Tähendab, lihtsalt imetled Moskvat? Õiste tuledega...» Muhhalatov oli üliheas tujus. «Ahaa! Saan sinust aru: üksinduses, tähistaeva all ja tuule käes püüad sa lahti mõtestada Lika Pahhomova draamat...»

«Laadanaljadeta, Volodja.»

«Laadanaljadeta! Ja kuigi sa minu suhtes oled käi-

tunud alatult — pidasid kinni lehele määratud kirja —, oled sa üldiselt üllameelsusega hiilanud. Tean kõik! Saška, ma armastan sääraseid hingepuhanguid! Kurat võtaks, mis loeb siin viissada nelikümmend rubla, seeeest laulavad sinu südames nüüd ju ööbikud!»

«Üldsegi ei laula.»

«Mnjaa! Aga minul muide laulavad. Nõnda ma siis sattusingi Moskva ühte kõrgemasse kohta. Olin täna riiklikus komitees Galina Viktorovna jutul. Kõik on kõige kõrgema ülemuse poolt alla kirjutatud. Lähen koos oma isikliku nimega tehnika ajalukku, õpikutesse ja nii edasi. Kuidas tundub?»

«Endakiitusena.»

«No nüüd võtan omaks: laadanaljad. Aga inimlikult, lihtsalt võin ma ju ometi rõõmustada? Kuula, Saška, no mis me seisame sel iidsel mäel, vaadates üliväga iidset taevalaotust? Laskume õige tunnikeseks kuskile kaasaega...»

«Volodja, täna ma ei saa. Mitte ainult restorani — isegi mitte kõige vaiksemasse kohvikusse. Vajan õhku.»

«Õhku, õhku... Mis seal ikka, ka see on vahva. Me ei lähe sinuga siis kohvikusse «Andromeeda», me istume Andromeeda tähtkuju all. Jagad sa midagi astronoomiast? Kas oskad militsionääri abita leida tee Andromeeda tähtkuju juurde?»

«Kui me läheme allapoole, Moskva jõele lähemale ja võtame pingil istet, jääb ta meist pisut paremale ja selja taha.»

«Ohoo! Sinust võiks isegi kosmonaut saada. Läki.»

Ta hakkas laial sammul astuma. Järsust nõlvakust alla joostes lagistas ta valjusti naerda. Rõõm tulvas temas üle ääre.

Äkki Vladimir seisatas, silmates pisut kaugemal valges kitlis neiut lillekorviga.

«Saš-ka...»

Ruttas neiu juurde, heitis lilledele kiire pilgu. Küsis energiliselt:

«Palju kõik need roosid maksavad?»

Ümarate paledega nooruke müüjanna kehitas õlgu. Kohendas soengut, mida hoidis koos siidpael. Naeratas.

«Ma ei tea... Vist umbes kahekümne rubla eest on

veel järel. Aga kas te siis tahate kõik korraga, hulgi ära osta?»

«Tahan.»

«Ärge naljatage!»

Muhhalatov pistis mustkunstniku kombel käe pintsaku küljetaskusse, liigutas seal sõrmi ja tõmbas välja kaks kümnerublalist.

«Võtke!»

Ikka endiselt õlgu kehitades ja naeratades võttis müüjanna raha vastu. Hakkas õisi üle lugema.

«Vist ei tulegi kahtekümmend rubla . . .»

«Sel pole tähtsust. Peenraha asemel nimetage mulle oma eesnimi, ja meie arve on klaar.»

«Kus veidrik! Minu nimi on Lilia.»

«Suurepärane! Milline kalambuur: Lilia müüb roose. Liliake, ärge lugege õisi üle, ärge laske okastel ilmaaegu oma sõrmekesi torkida. Need lilled kingin ma kõik teile.»

Ta haaras Marinitšil käe alt kinni ja vedas ta kaugemale. Kuid Lilia jõudis neile samas järele, jooksis neist ettegi, hüüdis jahmunult ja pahaselt:

«Kuidas . . . kuidas teil häbi pole! Ma olen ju ometi riiklikust kauplusest!»

Ta lõi Muhhalatovile rusikasse pigistatud väikese käega vastu rinda ja püüdis talle raha tagasi anda. Ent Muhhalatov surus tema rusikakese väga osavasti oma kämmalde vahele, tõmbas enda poole ja lausus paluvalt:

«Liliake, ärge öelge ära. Kas te usute, et ma täna ebatavaliselt õnnelik olen? Ja et oma õnne täielikult nautida, pean ma kellelegi meeldiva kingituse tegema. Miks ei võiks ma neid lilli teile kinkida? Noh, kui te just ei taha, siis võtan ma nad ja hakkan jagama, kellele juhtub. Mispoolest see parem on? Liliake, ärge öelge ära. Ja kui te veel kunagi õnnelikku inimest näinud ei ole, siis vaadake nüüd.»

Ta silitas õrnalt Lilia väikest rusikat ning laskis selle siis vabaks. Neiu kordas arusaamatuses: «Kus veidrik! On ikka veidrik väljas!» Kuid enam ei püüdnud ta raha Muhhalatovile vägisi tagasi anda. Ta pöördus ümber ja läks pikkamisi oma korvi juurde.

«Aga tead, Volodja, selles on tõepoolest siiski midagi inetut,» sõnas Marinitš etteheitvalt, kui nad jälle

omavahele olid jäänud. «Kaupmehe maik man. Näh, võta, ma olen rikas, võin seda endale lubada, mul pole millestki kahju . . . Isegi siis, kui sa üliõnnelik oled, miks peaksid sa ennast niimoodi vaatamiseks välja panema.»

Muhhalatov vilistas:

«Vaat sulle säh! Kenake pööre! Mõisnikud-sänikaelad seadsid kõigile näha esmajoones ju iseennast, omaenda isikut, perekonda. Aga mida teab Liliake sellest mehest, kes talle roose kinkis? Mida ta oma sõbrannadele jutustab? Nime ja töökohta ma talle ei öelnud. Ta räägib kõigile vaid õnnelikust veidrikust. Ja paneb nad uskuma, et maailmas veel taolisi leidub. Mispoolest see halb on?»

«Aga siiski . . . Juba üksi see käeliigutus: kakskümmend rubla. Sa oleksid võinud talle paar-kolm õiekest kinkida.»

«Kuule, Saška,» Muhhalatovi heasüdamlikku häälekõlasse oli sugenenud juba torisev alatoon, «sina nimetad mind priiskavaks kaupmehesaksaks. Aga mina kordan: siin polnud mingit mängu publikule. Hingepuhang! Peale Liliakese ja sinu ei tea minu ülesastumisest mitte keegi. Aga vaata, kui sina avalikult maksad ära Pahhomova raisatud raha, mitte mõni kakskümmend rubla, vaid tervelt viissada nelikümmend, ja nüüd sellest terve tehas räägib, — kes on priiskav kaupmees? Kes paneb ennast vaatamiseks välja?»

Raev ja solvang piitsutasid Marinitšit, ta hüüatas masendatult:

«Volodja! Kuidas sa võid niimoodi võrrelda! Likat tabas niisugune õnnetus . . .»

«Pea'nd pea! Tunnistan, soolasin üle. Täpsustagem. Solvavaid võrdlusi ei hakanud otsima mitte mina, vaid sina. Tähendab, oleme tasa. Kuid asi ei seisa selles. Mis õnnetus on, seda olen ma võimeline mõistma. Sina jõudsid ette, aga minagi oleksin nõus olnud Pahhomova eest viissada nelikümmend rubla välja panema. Ja koguni vist ilma igasuguse kärata. Kas sa oled võimeline mõistma, mis on õnn? Aga kui oled — siis vaiki ja vaata. Tundub, et täna võib Volodka Muhhalatov veel millegagi hakkama saada.» Ägeda rapsuga kiskus ta endal kaelast lipsu — siidse ja uue — ning riputas noore vahtra rohevasse oksa. «See asjavärk maksab kõigest

kaks ja pool rubla. Las keegi võtab endale. Kes — mul ükspuha. Tema ei näe mind, mina ei näe teda. Loodan, et sa enam ei tule ütlema, et ka see on enesenäitamiseks tehtud.»

«Ma ei saa aru, Volodja . . .»

«Suurepärane! Ka mina ei saa mitte millestki aru. Lõpp! Tuleb välja, me oleme ühise keele leidnud: kumbki ei saa millestki aru. Jäägemgi siia peatuma, ärgem tungigem psühholoogia padrikutesse. See vist ongi pingike Andromeeda tähtkuju all? Võta istet! Ütlen sulle: võta istet!»

Neljateistkümnes peatükk

ANDROMEEDA TÄHTKUJU ALL

Nad istusid pingile, mis oli mõnusalt madal ja küljelt väikeselehelisest põõsastikust varjatud. Jutu jäme ots oli Muhhalatovi käes. Mõnikord võttis ta küll ilmse heameelega omaks ka Marinitši vaatevinkli ja kinnitas, et on sellega päri, kuid juba paari-kolme minuti pärast oli tal see meelest läinud. Asjata püüdis Marinitš mõistatada, kas Vladimir tahab tõsist, sügavat kõnelust või on pingike Moskva jõe ääres talle lihtsalt restoranilaua aseaineks ja Marinitš omakorda peab Muhhalatovile asendama tema restorani-vestluskaaslasi, kes vaimustatult teda vaatavad. Viimane oletus on vist tõepärasem. Ent mis sel juhul sundis Vladimirit eelistama pinki Andromeeda tähtkuju all vähemasti niisama kõlava nimega kohvikule? Sellest ei suutnud Marinitš aru saada.

Ta katsus Muhhalatovilt seda küsida. Vladimir vastas tehtud haigutusega. Ja küsis omakorda:

«Kas sa siis ei taha just minuga kui isiksusega juttu ajada? Või ei taha näha enda kõrval õnnelikku inimest? Või ihkad sa seda, et Volodka ennast täis võtaks, skandaali teeks ja miilitsasse satuks? Täna on ta selleks kõigeks võimeline. Kuid . . .»

Marinitš ütles, et tal on täna õhtul tõesti millegipärast paha olla, aina vaevavad rasked mõtted Likast ja tühi loba ei tule keelele. Kuid igal juhul pole ta

Vladimirist kunagi eemale hoidnud, liiatigi ei saa temast eemale hoida säärasel päeval, mil ta on nii rõõmus. Vastik mõeldagi, et kõik võiks lõppeda skandaali ja miilitsaga.

Muhhalatov ringutas laisalt.

«Ma ei taipa, Saška, miks sa raamatupidajaks hakkasid. Sa oleksid pidanud diplomaadiks õppima! Kuid ma usun, usun. Olgugi diplomaadi keeles, aga südamest rääkisid sa. Sinu peamisele küsimusele ma sulle praegu vastust ei anna. Esialgu. Küll seda edaspidi näeb. Üks kahest: kas sa ise arvad ära, mis minu «kuid» tähendab, või tekib mul enesel vajadus selgitada.» Ta haigutas jälle. «Me hakkasime rääkima restoranidest, purjujoomisest, ja vaata, missugune vana lugu mulle ideede assotsiatsiooni põhjal meelde turgatas. Ühes vanas Kreeka linnas — vist Argoses — püstitati omal ajal mälestussammas eeslile. Kord oli see pururumal loom närinud ära, nudinud paljaks oma peremehe parima viinamarjaväädi. Peremees küttis eeslil, mõistagi, naha kuumaks. Aga pärast märkas rahvas, et järgmisel aastal kasvatas just see viinapuu kõige suuremaid marju. Ning siis hakkasid ka teised viinamäeomanikud viinamarjavääte kärpima. Ja suurepäraseid saake saama. Nii on see tänapäevani. Sa mõistad, kui õiglased olid need inimesed — nad ei unustanud eeslit! Nad ei pidanud tema avastust enda omaks.»

«On sel lool ka meie jutuajamises mingit tähendust?»

«Arvatavasti mitte. Aga muide . . . Kogu asi seisab selles, et järele jäi ainult legend. See mälestussammas on ammu põrmu varisenud.»

«Ja sina kavatsed asju ajama hakata, et see mälestussammas taastataks?»

«Küllap vist. Kuigi see on lollus. Hiiglasuur lollus. Eesel ei avastanud ju midagi, ta lihtsalt pistis maitsvad rohelised võsud nahka. Avastuse tegi see inimene, kes esimesena märkas eesli kahjuliku teo kasulikku tulemust. Mälestussammas oleks tulnud temale püstitada! Aga häda on selles, et ajalugu pole selle inimese nime meie päevini toonud.»

«Nüüd räägid sa enesele vastu, Volodja. Kõigest hetk tagasi olid sa otsustavalt eesli poolt.»

«Aja positsioonilt, Saša!» sõnas Muhhalatov õpetli-

kult ja juba täiesti tõsisel toonil. «Kõike tuleb hinnata ainult aja positsioonilt. Eesleid, inimesi. Ja nende tegusid. Aega aga ei arvestata mitte ainult sajandite, vaid ka sekunditega.»

Kollaste tulede särades sõitis jõel kaubalaadungiga mootorlaev. Vesi kobrutas ja pahises tema vintide all nii kärarikkalt, et Marinitšil läksid Muhhalatovi edasised sõnad kaotsi. Tumm paus vältas mõne hetke. Leides teadmata millise loogilise ülemineku, aga võib ka olla, et loogikat hoopiski arvestamata, nagu üldse kogu selle õhtu jooksul, tegi Vladimir nüüd teist juttu:

«. . . Kui ma naise võtan ja perekonna soetan, hakkan oma lapsi teisiti kasvatama. Meie räägime praegu palju sellest, kuidas meie lapsed elutõde tundma õpivad, seda tõde aga õpivad nad tundma ikkagi enda tarvis ootamatult, toovad tänavalt. Selline vanemate mõtteteradele vastukaaluks avastatud tõde lööb nad pahviks. Nende teadvuses pöördub kõik pea peale. Ebajumalad, sealhulgas ka vanemate autoriteet, langevad troonilt ja varisevad põrmu ja igasugune soga tõuseb kangi põhimõttel siis pilvedeni. Sellise katastroofi korral on esimesed kannatajad just vanemad. Nemad peavad selle eest maksma kõige kõrgemat hinda — taluma usalduse ja austuse kadumist vanemate vastu. Ja sellest tulevad loendamatud draamad.»

«Aga mina pole millegipärast nii kohutavaid tagajärgi näinud,» ütles Aleksandr. «Meie emaga mõistame teineteist oivaliselt.»

«Sina ei ole veel see päris uus, ahnelt tõde otsiv põlvkond,» kostis Muhhalatov õpetlikult nagu ennegi. «Nii sina kui mina — meie mõlemad — oleme veel üles kasvanud leebe, ent vankumatu drilli õhkkonnas. Ma kõnelen neist, kel tuleb hakata iseseisvalt mõtlema, oma kasvatajate ja eestkostjate elust lahkumist ära ootamata.»

«See jutt on kuidagi ähmane, Volodja. Põlvkondade vahetus toimub minu meelest alati enam-vähem ühetaoliselt ja kunagi pole sel puhul mingeid erilisi katastroofe.»

«Aga kas on inimkonna ajaloos kunagi olnud inimestel nii ahnet tungi tõe poole? Igasugust — rõõmsat, kibedat. Miski ei alanda nõnda nagu vale. Kuid paraku

tundub, et kõigist elusolenditest on ainult inimesel see jälk omadus.»

«Ma ei tea, Volodja, metsloomanahas pole ma olnud, kuigi mul on arvamine, et kiskjadki mõnikord kavaldavad ja üksteist petavad. See on, teiste sõnadega — valetavad. Ent inimese suurus seisab juba selleski, et tema on võimeline paha ebatõde heast ebatõest eristama ja paha ebatõe vastu võitlema.»

Muhhalatov puhkes võidurõõmsalt, võidutsevalt naerma. Tõmbas halja oksakese enda poole, hoidis seda viivu peos ja laskis siis lahti, kuulatades, kuidas see vetruvalt vastu tihedat lehestikku lõi.

««Päästva vale» õigustus?» küsis ta irooniliselt. «Aga kas sul, Aleksandr Ivanovitš, pole mõttesse tulnud, et igat, ma rõhutan, igat valet pruugitakse ainult «päästmiseks»? Vähe leidub selliseid idioote, kes end välja keerutades ise kõik pahupidi pööraksid: «Valetan selleks, et tahan sulle paha teha!» Küllap ei peaks me tegelema sorteerimisega — olgu see siis hea või halb ebatõde —, vaid meil tuleks see elust lihtsalt tervenisti, viimseni välja peksta. Peame jõudma niikaugele nagu arstid rõugetega: üldine kohustuslik rõugetepanek kahekuuselt, ja mitte ainsamat haigestumist! Ainult nõnda.»

«See kõik on muidugi väga veetlev, ja minagi tahaksin seda,» lausus Marinitš, «kuid ma ei suuda ette kujutada vahendit, mille abil sinu ideed praktiliselt ellu viia saaks. Rõugeid on siiski kergem panna.»

«Alustuseks: mitte valetada oma lapsele. Mitte kunagi! Et ta ühtki tõde — lihtsat, keerukat ja võib-olla talle esialgu koguni ebavajalikku — ei tooks tänavalt, vaid saaks oma vanematelt teada. Ei tohi olla jagamist: see on väikestele, see suurtele. Tõde on nagu leib, nagu õhk, kõigile ühine. Laps peab teadma elust kõik.»

«Ma ei mõista... Ei oska endale ette kujutada... Lastel on ju alati niisugused küsimused...»

«Ja neile on vaja vastata, nagu on! Absurdne on karta ebatervet uudishimu ja muud taolist. See uudishimu on siis ebaterve, kui tõde lapse eest varjatakse. Niipea kui saladused kaovad, muutub kõik kohe täiesti terveks.»

«Mind tahtsid sa, Volodja, teha diplomaadiks,» ütles

Marinitš, «aga sina sobiksid Pedagoogikateaduste Akadeemia presidendiks.»

«Oh ei, haara kõrgemale,» kostis Muhhalatov. «See ei ole ainult pedagoogiline probleem.»

«Mnjaa . . .»

«Aga kõrgemale, saad isegi aru, Volodkat ei lasta. Ja võimalik, et ta jääb oma ideedega vaid filosoofiliseks «asjaks iseeneses».» Nüüd rääkis Muhhalatov juba nagu tavaliselt, lõõpides. «Enne kui Kopernikuse heliotsentriline süsteem üldse tunnustuse leidis, pidi Giordano Bruno jätma oma elu tuleriidal. Mind muidugi tulesurm ei ähvarda, ning ajalukku lähen ma kui mõtleja, leiutaja. Aga paraku siiski üksnes kui leiutaja, kes on suuteline midagi taipama ainult akumulaatoritest, mitte millestki muust.»

«Kuid oma tulevasi lapsi hakkad sa kasvatama väljatöötatud programmile vastavalt?»

«See on sofistika. Kaasaegsete tunnistuste kohaselt olevat Lev Nikolajevitš Tolstoi taolistel juhtudel öelnud: «See on hoopis teine asi.»»

«Kuidas suhtub sellesse Rimma?»

Muhhalatov tõmbas vetruva halja oksa jälle enda poole ja lõbustas end tükk aega sellega. Kord laskis selle peaaegu käest lahti, kord painutas lausa pingi vastu. Vaba käe aeglaste liigutustega katkus ta lehti ära ja keeras neid torru. Keeras torru ja viskas kaugele, kuhugi pimedusse, uduse öö rõskusesse. Ümises tasa endamisi moodsat inglise laulukest noormehest, kellele meeldivad kõik neiud, kuid neidudele meeldib alati keegi teine. Ja lõpuks ta mitte ei lasknud käest lahti, vaid lausa tõukas enesest eemale oksa, mis talle ilmselt juba üsna tüütuks oli muutunud. Küsis Aleksandrilt tagasihoidlikult, otsekui võõrdunult:

«Miks — Rimma?»

«Noh, ma mõtlen, Volodja, et kui jutt on sinu oletatavate laste kasvatamisest, siis on need samaaegselt ka Rimma Streltsova lapsed. Täpsemalt, siis juba Muhhalatova omad. Kas pole nii?»

«Mõnus asi — teiste eest mõelda! Mina eelistan mõelda ainult iseenese eest.»

«Volodja, ma ei saa aru.»

«Kui sa minust aru ei saa, on meil kergem teineteist mõista. Me alles äsja konstateerisime seda. Aga

ilma ülearuste sõnadeta — kust sa võtsid, et Rimma peab minu laste emaks saama? Oled sa temaga koos naistenõuandlas käinud?»

«Kõigest mõne minuti eest ütlesid, et kavatsed abielluda!»

«Ah vaat mis!» venitas Muhhalatov. Ja ütles hooletult, kergelt, nagu oleks nende vestluse objektiks olnud seesama, talle nii tüütuks muutunud oks, mis nüüd ennast millegipärast kogu aeg vastu pinki surus. «Abielluda? Jah! Kuid mitte Rimmaga.»

«See tähendab?»

«Volodka Muhhalatov on abielus Jeanne d'Arciga! Fantastika! Mitte ainult vennad Strugatskid — koguni Jules Verne ise ei tuleks selle peale!»

«Kuidas, sa armastad ju teda!»

«Ka seda ei oskaks vennad Strugatskid välja mõelda. Kust sina selle võtsid?»

«Noh . . . noh . . . Ma ju tean, ma näen, kuidas Rimma sinusse armunud on!»

«Ahaa! See on teine asi. Selle võivad vennad Strugatskid küll välja mõelda. Ja võib olla, et isegi vana Flaubert temast «Madame Bovary» kirjutas?»

«Aga kuidas sa ometi võid . . .»

«Kuula, Saška!» ei lasknud Muhhalatov tal edasi rääkida. Ning Marinitš taipas, et vaatamta tooni teeseldud kergusele on Vladimiril oma jutuga tõsi taga. «Sa loomulikult võid huvitava tõe ka küsimuste ja vastuste meetodiga välja selgitada, kuid ma olen valmis sulle vastu tulema ja seda operatsiooni märksa lühendama. Mul pole midagi varjata. Üleüldse. Ja veel vähem sinu eest. See satuks vastuollu minu poolt äsja väljakuulutatud põhimõtetega.»

«Jäta kometimäng, Volodja!»

«Sina ihkad tõde. See koosneb neljast punktist. Ja esimene, peamine punkt: Rimmat pole ma kunagi armastanud, ei armasta ega hakka armastama. See on minu poolt selliste neidude suhtes nagu Jeanne d'Arc kõrgesti kõlbeline. Punkt teine. Võimalik, et Rimma Streltsova oli kunagi minusse armunud, praeguse momendi kohta ma öelda ei tea, kuid pole kahtlust, et juba homme ta mind enam ei armasta. Ja see on tema poolt samuti kõrgesti kõlbeline, sest Jeanne d'Arc ei tohi armastada mingit nurjatut. Näed, kõik läheb nor-

maalselt. Kolmas punkt. Andromeeda tähtkuju all võtsin ma meelsasti istet ja lobisen sinuga seepärast, et samal ajal istub kohvikus «Andromeeda» juba üpris jahtunud kohvitassi juures Rimma Streltsova ja ootab mind. Aga sinna ma ei lähe. Ei lähe seepärast, et see on kõige parem ja kõige kindlam vahend lõpetada kõik kõrgesti kõlbeliselt. Muidu tuleks sellesama tulemuse saavutamiseks kulutada miljoneid üpris pompoosseid ja üpris sante sõnu. Ja kui odavad igasugused sõnad ka ei oleks, meie üldise kokkuhoiu sajandil ei tohi ka sääraseid tühiseid asju alahinnata.»

«Ma ei saa aru...»

«Ja punkt neljas,» sirutas Muhhalatov välja oma käe ning heitis pilgu helkiva numbrilauaga kellale, «punkt neljas seisab selles, et ma nüüd juba üsna kähku pean sinust lahkuma ja ronima uuesti Moskva kõige kõrgemasse kohta, et seal kokku saada oma arvatava tulevase naisega.»

«Volodja!»

«Ära tõsta häält südametäie ja üllatusega. Võib-olla ma veel ei abiellugi Larissaga, jah, jah, sellesamase ettekandjaga «Andromeedast», aga kui abiellun, mis siis sellest — kõik läheb täpselt nõnda, nagu asjad nõuavad. «Mu sõber, aeg on käes!» — nagu ütles taolisel puhul, ainult teisel ajal Aleksandr Sergejevitš Puškin. Mulle tundub, et ka sina olid valmis abiellu astuma — Lika Pahhomovaga. Mis siin siis imestada?»

«Ma ei taipa, ma ei taipa mitte kui midagi,» kordas Marinitš hämmelduses. «Sa lihtsalt lollitad mind.»

«Tõsisemalt ma üldse kõnelda ei oska, niisuguseks on ema mind sünnitanud,» lausus Muhhalatov. «Kuid ma taipan küll, mis kohas just on sinu ajus lühis tekkinud. Miks mitte Rimma, miks Larissa? Kas pole nii?»

«Kui sa tõepoolest tõsiselt räägid, siis muidugi.»

«Rimma jääb kõrvale sellepärast, et ta on mind ära tüüdanud, nagu muutub tüütuks vist riisipuder. See on valge ja ilusa väljanägemisega, tera tera kõrval, kasulik ja kena niihästi pidulaual kui ka argipäevadel; passib koos munadega pirukatäidiseks, kõlbab kalapirukasse, keedetud kanale garneeringuks ning isegi peieroa kutjaa sisse. Ühesõnaga, igale poole. Priima kaup! Aga mina armastan tavalist kartulit. See läheb nii

supi kui ka borši sisse, sobib küll kana, küll heeringaga. Ja sellist intelligentset väljanägemist nagu riisil kartulilt ei nõuta. Teda võib lõigata liipudeks ja praadida, võib keeta tervelt ja koguni mundris, võib pudruks tampida. Läheb kartul praadides kõrbema, pole sest häda kedagi, omapärane kõrvalmaitse; leiad püreest kartulikooretükikese, pole ka kohutav, võid sõrmega välja õngitseda. Ja ongi kogu see mittekaval allegooria. Ja ongi vastus sulle — miks mitte Rimma, miks Larissa.» Ta vaatas jälle kella. «Pealegi on Larissal hoopis raskem elu oma üldiselt väga toreda poisipõnniga, keda oleks siiski parem nimetada, ütleme, Jevgeni Vladimirovitšiks kui Jevgeni Larissovitšiks, nagu poisikese sünnitunnistusel praegu on märgitud. Ööliblikast isa ei mõtelnud isegi mitte selle peale.»

«Aga kas sina pole ööliblikas? Oled sa sellele mõtelnud, Volodja? Oled sa kõige üle järele mõtelnud?» hüüdis Marinitš.

Muhhalatov pööras pead aeglaselt paremale ja vasakule ning kuulatas. Ütles siis torinal:

«Kaja pole siin, tõsi küll, kuigi võimas, aga mõnevõrra siiski kostab. Saad sa oma hääle tugevust reguleerida? Sind huvitab, kas ma kõige peale olen mõtelnud. Kui lähtuda aja ja ruumi lõpmatuse postulaadist, pole kõigele üldse võimalik mõtelda. Selles mõttes aga, miks sa minu peale karjusid, olen ma mõtelnud. Ma ei ole kindel, kas mul võib olla «Pole Võimalikuga» laps või ei, aga Rimmaga, ma arvan, ei saa küll olla. Minul oli armastust tema vastu selleks, nagu ma ette kujutan, vähevõitu, temal aga minu vastu — ju vist liiga palju. Sel kombel on ööliblikast isa epiteet meie suhetes Rimmaga vaevalt võimalik. Mida mõtled sa mulle veel süüks panna?»

«Kuid sa käitusid temaga nii... Ma olin ju ise tunnistajaks... Sa panid ta enesesse armuma!»

««Panid enesesse armuma...»» kordas Muhhalatov aeglaselt, iga silpi otsekui vastu valgust vaadates. «See on väga sarnane säärastele sõnakombinatsioonidele nagu «inimest surema panema», «poisikest ärkama panema» jne. Noh, oletame, et Rimma ise tõepoolest võis minusse armuda. Seepärast istungi ma nüüd Andromeeda tähtkuju all, mitte aga samanimelises kohvikus. Endasse armuma panna oskas Mihhail Jurjevitš Ler-

montovi järgi ainult Petšorin. Meie aja neiud saadavad kuradile iga Petšorini, kes nõuks võtaks endasse armuma panna. Peab olema selline, et neiu ise armuks. Nii nagu Rimma vist on teinudki, ja nagu ma juba ütlesin, täiesti ilmaaegu.»

«Sa arutad seda nii rahulikult, nii pilkavalt!»

«Lihtsalt minu tavaline maneer, sa tunned seda ju hästi. Aga et ma rahulik olen — ma peangi olema rahulik. Taevas alla ei kukkunud. Ega kukugi. Ainus asi, Rimmal tuleb täna hilisööl ilma saatjata suvilasse tagasi minna. Ent seda on tal tulnud teha alati ka varem, enne tutvumist minuga. Liiatigi on see täiesti ohutu, laternad põlevad ja mõnikord on perroonil isegi miilits valves.»

«Kõik, mis sa räägid, on küüniline, vastik!»

«Ma ei armasta Rimmat, saad aru, Saška, ei armasta, nagu ei armasta ka kõike streltsovlikku, kõrgestihumaanse ja kõrgestiintellektuaalse Vassili Aleksejevitšiga alates ja lõpetades. Kõndida Rimmaga käevangus, tantsida, juua kohvi ja lobiseda, millest juhtub — pean tunnistama, see pakkus mulle huvi. Kuid on ju ka piirid, mil tuleb peatuda. Ja oleks olnud veel vastikum, Saška, veel küünilisem, kui ma oleksin jätkanud Rimmaga oma pikaleveninud — kurat! — «sõprust» või kuidas seda nimetada.»

«Sa oleksid võinud varem peatuda! Kui sa seda kõike taipasid.»

«Jah, mina taipasin. Kuid Rimma taipas ju ka, mis pöörde asi võtab. Kuidas ta viimastel päevadel mind taga on ajanud! Ja tead, Saška, siin valdas mind lihtsalt sportlik huvi: vaadata talle näkku, kui ma ütlen, missugune ta siiski on... Noh, midagi rumala alpuse taolist, aga nõrgemalt. Ma ei saa teisiti: neiu!»

Marinitš kargas püsti, närviliselt eemale tõrjudes pingi kohal rippuvaid väikesi oksi.

«Kuid miks... miks siis... sa isegi ei arvanud heaks temale enam pilkugi heita? Miks sundisid sa Rimmat ihuüksi kohvikus istuma ja ainult pead murdma selle üle, mida see kõik tähendab?»

«Sportlik huvi on mul juba otsa saanud,» kostis Muhhalatov õlgu kehitades rahulikult. «Asjalugu on selline, et just nimelt sel eesmärgil tahtsin ma täna õhtu eel minna Streltsovi suvilasse. Ja sa kujutad

ette, milliseid nägusid ma oma vaimusilma ees nägin? Ent seal sattus mu teele kits. Tema ammendas kõik.»

«Missugune kits? Mis on kitsel sellega pistmist?» Marinitši viha tõusis veelgi.

«Valge, puhtakene. Kõies. Millegipärast väga sarnane don Quijote ja Vassili Aleksejevitšiga. Aga mul oli Rimma jaoks kaasas sefiirikarp. Rimma armastab väga sefiiri. Ja ma ei võinud ju oma kibedat kõnelust alustada, ilma et poleks teda magusaga kostitanud!»

«Noh!»

«Ja peale selle sattus mul taskus olema peeneksjahvatatud musta pipra pakike. See oli mõeldud Veronika Grigorjevnale. See kaebas kord: nende poekeses ei olevat musta pipart. Ja nii ma siis tegin täidisega sefiiri, pakkusin kitsele. Mind oli ammu huvitanud: mis näo kits teeb. Saška, seda oleksid sa nägema pidanud! Pärast polnud enam mingit mõtet Streltsovide juurde minna. Kits kujutas ühel hoobil kõiki, tervet nende suguseltsi. See kitse molu seisab mul siiamaani silme ees.»

«Missugune julmus! Volodja, enam ei suuda ma sinuga rääkida...» Ja Marinitš hüppas püsti, et ära minna.

Ka Muhhalatov hüppas püsti, haaras tal käest.

«Pea kinni! Pea kinni! Ära nii põlema mine. See on tõenäoliselt minu hingestatud jutustus, mis kõik nii liialdatult hirmsaks tegi. Aga tegelikult köhis kits kurgu puhtaks, väristas oma sabajuppi ning hakkas juba viie minuti pärast jälle haljast rohtu näksima, nagu poleks midagi juhtunud. Noh, seisa ometi, seisa! Tead, just see veenis mind kõige enam selles, kuivõrd mõttetu ja tarbetu on Rimmaga mingil moel suuliselt vahekordi selgitada. Samuti nagu kits, nii köhib temagi täna kurgu puhtaks, homme aga hakkab juba rahulikult haljast rohtu näksima. Saa aru, ka mina tahan olla humaanne.»

«Alles äsja kaitsesid sa mõtet, et inimese suurim voorus on tõearmastus — tõearmastus kõiges. Aga ise, tuleb välja, komejanditasid Rimma ees, petsid tütarlast, valetasid talle teadlikult...»

««See on hoopis teine asi,» kordan ma suure rauga Lev Tolstoi sõnu.»

«Lase lahti!... Lase lahti!... See kõik ei mahu

mulle lihtsalt pähe,» ütles Marinitš kätt vabastada püüdes. «Rimma suhtus sinusse alati nii hästi.»

«Ka mina olen temale konkreetses olukorras halva hulgast parima valinud. Miks peaksin ma Rimmat veel sõnadega lööma?»

«Häbematu! Tema kirjutas sinust nii vaimustatud artikli!»

«Ta sai selle eest honorari, see on tema tavaline töö. Liiatigi lisas hea artikkel talle ka autoriteeti, mis on noorele ajakirjanikule tuleviku huvides tähtis. Siin on kõik parimas korras.»

«Nagu poleks Rimma artikkel sinule midagi lisanud!»

«Nii et ma siis,» Muhhalatovi häälde ilmus see loid pikatoimelisus, mis tekkis alati, kui ta tüdines oma vestluskaaslasega vaidlemast ja soovis vaid oma tahtmist dikteerida, «nii et ma siis peaksin tasuks selle artikli eest Rimmaga abielluma? See oleks juba tõemeeli äärmiselt kõlvatu ja julm!»

«Ma ei tea, ei tea, Volodja... Vassili Aleksejevitš suhtus ju sinusse nii hästi. Sa ise, mul on see hästi meeles, oled mitmel korral rääkinud, et just tema andis sulle idee...»

Muhhalatov haaras Marinitšil õlgadest kinni, pani ta vägisi, lausa sundis pingile istuma.

«Aga kas ma ei nõudnud Rimmalt, et ta oma artiklit ilmtingimata juba käsikirjas isale näitaks? Ja kas Vassili Aleksejevitš ei lugenud seda? Kas tal poleks olnud võimalik sealt maha tõmmata kõik, millega ta nõus ei olnud? Kas ta poleks võinud teha omapoolseid parandusi? Tal ei olnud mõtet tseremoonitseda. Tema ees polnud ju mitte minu, vaid tema lihase, armastatud tütre käsikiri. Ole üsna rahulik, kui tema ideel oleks tema jaoks tõelist väärtust olnud, poleks ta seda kuidagi odavdanud. See oli talle vägagi selge. Rimma artikkel kujunes eelkõige Vassili Aleksejevitš Streltsovi südametunnistuse prooviks, nagu öeldakse, katsekiviks. Streltsov andis artiklile heakskiitva hinnangu. Teisiti ta ei saanud.»

«Ja see tõestab veelgi enam tema laitmatut ausust!»

«Jaa! Aga kas sa ka tead, et ta hiljem lõi põnnama, Fendotovi juures nõupidamisel, pärast seda kui mina kabinetist lahkusin? Ta kuulutas, et ta mind oma

sõnavõtuga ei toeta, et tal «valutab pea». No tead, Saška, vabanda, mina taipan sihukestest asjadest ka midagi. Ja sellest kõigest saadi nõnda aru, nagu oleks see olnud arglik, vilets vihje millelegi niisugusele... Olgu tänatud, Ivan Ivanõtš ei kaotanud pead. Ja tänu väärib ka Galina Viktorovna, kes tegi riiklikus komitees kõik, nagu vaja. Aga kui see «valutav pea», teiste sõnadega — Streltsovi protest oleks ametlikkudesse dokumentidesse sattunud? Loodan, Saška, loodan, et lõppresultaat oleks olnud seesama, aga kui palju närvikulu oleks see nõudnud minult ja imekenalt Galina Viktorovnalt! Sihuke on siis kõrgestikõlbelise ja kõrgestiintellektuaalse seltsimees Streltsovi pale! Ning sina loed mulle moraali. Ja tahaksid mind tema sugulaseks teha.»

«Ja sina teed Vassili Aleksejevitši ühest juhuslikust fraasist nii kindlaid järeldusi?»

«Jäta, Saška! On sul meeles kooliaegne aritmeetikapähkel: «Kirjuta ükskõik missugune kolmekohaline arv, pööra ta ümber ja lahuta suuremast arvust väiksem. Nüüd ütle mulle saadud vahest ainult üks äärmine arv, ja ma nimetan sulle kogu resultaadi.» Streltsov on mulle juba väga kaua olnud niisuguseks äärmiseks arvuks. Lühidalt, kas sa said minust aru või ei saanud, Saška, oled sa minuga päri või mitte, olen ma sinu meelest nüüd kurat või ingel, kuid ma lähen ära. Varsti peab ilmuma Larissa. Kohvik «Andromeeda» on juba sulgenud oma külalislahked uksed ja melanhoolselt häälestatud Rimma sõidab kurku puhtaks köhides elektrirongis isa suvila poole. Aga mina olen täna õnnelik! Ma kinkisin mingisugusele trullikesele Liliale suure korvitäie roose, kinkisin teadmata kellele oma kõige ilusama välismaise lipsu ja võin siin täna veel tont teab millega hakkama saada. Kui ma just nimelt täna Larissaga abiellun, pole selles midagi eriti üllatavat ja järelemõtlematut. Võib-olla oleks see isegi kõige õigem. Hullem on, kui ma kohtan nüüd mõnel neist romantilistest pimedatest rajakestest Galina Viktorovnat, ja veel hullem, kui «Pole Võimalikku»! Homseni, Aleksandr Ivanovitš! Jää terveks! Aga õhtu veetsime sinuga üldiselt kenasti. Selline enese- ja ühtlasi vastastikune kontroll on alati väga tulus. See tugevdab austust omaenda isiksuse vastu. Kui sa haig-

lasse Pahhomovat, see tähendab Lika Marinitšit, külastama lähed, vii temale minu poolt südamlikke tervitusi!»

Viieteistkümnes peatükk

KELLE VÄRSID NEED ON?

Öö läbi vaidles Aleksandr unes Muhhalatoviga. Segaselt, raskelt ja tulutult. Ning kuidagi ei suutnud ta Vladimirile selgeks teha, et armastab Likat siiralt, armastab teda ja pole tema hea nime kaitseks valmis välja panema mitte ainult oma raha, vaid ohverdama ka oma reputatsiooni — mõtelgu ja kõnelgu inimesed temast, Marinitšist, mida tahavad! Aga Muhhalatov ainult muigas solvavalt: «Ei, Saška, ei armasta sa Likat. Aga mina armastan Rimmat, katseks raputasin pipart kitsele, mitte temale!»

Siis seisid nad jällegi Muhhalatoviga mingil Moskva jõe kõrgel sillal ja tegid värsse riimidele «uttu» — «ruttu» ja «sala» — «jala». Pimenevat Moskvat silmitsedes alustas Aleksandr esimesena: «Öö mähib tänavad nüüd lillakasse uttu.» Kuskilt ilmus ootamatult Ivan Ivanõtš Fendotov, tegi tiiru ühel jalal ja lisas kiiresti: «Kuid enne koer siit mööda jooksis sala.» Ning seejärel viis Muhhalatov kõik veel kärmemini lõpule: «Ta surus klahvi peale jala — ja udu rettu kadus ruttu!» Võitjaks tuli Vladimir. Fendotov tõstis tal nagu poksijal käe üles, Marinitši aga tõukas sillalt alla.

Ta lendas väga kaua, kõrvus vilises tuul, süda jäi seisma. Ning kui ta viimaks jälle tundis kindlat maad jalge all, märkas ta, et seisab musta klassitahvli ees, mis on kolmekohalisi arve tihedalt täis kirjutatud, ja nüüd pidi ta need ümber pöörama ning väiksema arvu suuremast lahutama. Muhhalatov tagus talle kannatamatult rusikaga õlale, kuid arvutamise tulemused polnud ikkagi seesugused, nagu oleksid pidanud olema, ning Fendotov ähvardas ja karjus, et tõukab ta uuesti sillalt alla...

Ema oli sel ööl valves. Ärganud raske ja uimase peaga, praadis Marinitš endale ise muna. Sõi. Oleks

tahtnud mõelda millestki muust, kuid kõrvus kõlasid tüütult ikka ühed ja needsamad sõnad: «Öö mähib tänavad nüüd lillakasse uttu. Kuid enne koer siit mööda jooksis sala...»

Aleksandr koguni hüüatas:

«Pagan võtaks, see koer on nagu takjas küljes!»

Aga ikkagi ei jäänud koer temast sammugi maha, «jooksis» koos temaga haiglasse, seisis valvelaua luugi juures ning saatis teda kuni tehaseni.

Haiglas ei rõõmustatud Marinitšit mitte millegagi, Lika seisund oli endiselt väga raske, ta ei olnud meelemärkusele tulnud. Ning keegi ei osanud Aleksandrile täie kindlusega vastata, millal algab paranemine ja kas üldse algab. Ta lahkus haiglast, meel kibe. Näe, ajalehtedes aina kirjutatakse imedest, mida arstid meie päevil korda saadavad! Aga kus, kus on see ime nüüd?!

Uus kassapidaja Valjake, endine raamatupidamise kartoteegipidaja, ootas Marinitšit terve hulga kassadokumentidega, mis nende päevade jooksul oli kogunenud. Varasemast harjumusest küsis Aleksandr: «Kõik klapib? Võib alla kirjutada?» Ning andis mehhaaniliselt, kokkuvõtteid kontrollimata, allkirja. Kuid sealsamas jahmatas, ütles:

«Jätke esialgu siia. Tulge pisut hiljem läbi.»

Tal oli piinlik žurnaali kassapidaja nähes kontrollima hakata, kui ta esimese hooga juba alla kirjutanud oli.

Valjake läks ära. Marinitš asus kokkuvõtteid kontrollima, sisendades enesele, et seda tuleb teha kõrvalekaldumatult iga päev, vähemalt esiotsa. Kes teab, kuidas oleks läinud Lika puudujäägi või raiskamisega, kui Aleksandr ise poleks varem kõikidest eeskirjadest üle astunud ja Lika oleks ka ise temalt nõudnud nende eeskirjade ilmkindlat täitmist? Raha tahab lugemist!

Valjakesel olid sissekanded tehtud õigesti, kõik kokkuvõtted klappisid samuti. Aleksandr imetles tema ilusat ümmargust käekirja. Numbrid olid tal justkui maalitud.

Sularahajääk kassas moodustas ümmarguse summa: 421 rubla. Ilma kopikateta. Väga suur jääk! Lika poleks vist küll nii suurt jääki lasknud tekkida. Kuid muide kolmekohaline arv.

Marinitš kirjutas selle paberilehele, ja selle alla ümberpööratult 124. Lapsik meelelahutus, mida Muhhalatov eile õhtul meelde oli tuletanud ja mida ta kogu öö painajalikes unenägudes oli näinud. Kui nüüd suuremast väiksem lahutada, jääb järele arv, millel on keskel üheksa. Kindlasti üheksa! Ja sellest üheksast mõlemal pool asuvate arvude summa on samuti üheksa. Olge lahked: 2 ja 7 — 297! Täiesti lihtne aritmeetiline trikk. Kuid nendele, kes seda ei tea, on see kahtlemata üllatuseks: kuidas on võimalik ainult ühe arvu põhjal kogu resultaati teada? Palun väga, palun väga: 765−567=198; 622−226=396; 842−248=594...

Ta lõbustas end arvude paberile kirjutamisega veel pisut aega. Kui palju on neid matemaatilisi vigureid! Sellel nipil ei ole õigupoolest mingit praktilist väärtust. Marinitš haaras arvelaua. Aga kui eksikombel järgmisele traadile, üks klass kõrgemal, panna, ütleme, 8, tuleb 80. Ja vahe tuleb siis 80−8=72. Kui 6, siis 60−6=54. Mitmekohaliste, näiteks 84 puhul 840−84=756. Ja nii edasi. Kombinatsioone võib olla lõputult. Aga vilunud raamatupidajail on selliste kombinatsioonide peale — neid kohtab praktilises töös ju igal sammul, — on selliste kombinatsioonide peale nii-öelda hea nina. Kui arvude tulba kogusumma, mis ilmtingimata peaks klappima, ei klapi ja vahe ongi üks sellistest, mis siis muud, kui tee proovi. Otsi lähtearvud üles!

Marinitš klõpsutas arvelaual: 850−85=765; 920−−92=828...

Võib toimida ka vastupidiselt, vahest lähtudes, teha kindlaks, missugused arvud võisid eksikombel säärase vahe anda. Ta hakkas jälle arvelauanuppe klõpsutama: 54+6=60; 81+9=90...

Puudujääk kassas on täpselt 540 rubla. See võiks juhtuda, kui 600 asemel kuskile märkida või arvelaual võtta 60. Juba tookord oli talle see mõte pähe sähvatanud, kuid niisugust summat ei tulnud ette üheski dokumendis, ja kassaraamatu oli ta ise mitu korda üle arvutanud. Missugune kombinatsioon võib anda veel vahe 540? Marinitš katsetas kord nii, kord naa, aga 540 ei tulnud kuidagipidi välja. Aitab tühiasjadega jändamisest!

Nüüd on kõik kuu aja vältel kogunenud kassadokumendid käepärast ning tuleb tegelda nende raamatupidamisliku läbitöötamisega, bilansiarvete järgi konteeringute märkimisega. Iga paberileheke ja kassaorder, mis tema ja Lika Pahhomova allkirjadega kinnitatud, ei ole siin mitte üksnes tõenduseks raha väljamaksmisest või laekumisest, vaid on ühtlasi ka mälestusväärseks eluleheküljeks. Iga kassaorder on terve episood!

Siin on order viiekümne rubla peale. Avanss Vlassenkovile Leningradi komandeeringusse minekuks. Kärsitult, kuidagi raskesti hingates sirutab Vlassenkov käe orderi järele. Ja heidab nalja: «Eh, olete teie ikka bürokraadid mis bürokraadid! Et te ka otsa ei saa! Iga kopika juurde olete vist valmis ketikoera valvama panema...» Koera... Nojah, olemegi vist valvama pannud...

«...Ta surus klahvi peale jala — ja udu rettu kadus ruttu!»

Siin aga on order kahekümne rubla peale. Välja kirjutatud pärast Vlassenkovi lahkumist. See oli Vassili Aleksejevitš Streltsov, kes käskis anda koristaja Panjale toetust direktorifondist. Panjal oli just see summa puudu jäänud pojatütrele moodsa nailonmantli «bolonja» ostmiseks. Tädi Panja ei palu ilmaski midagi ei direktorilt ega käitiskomiteelt. Kuid et tal näpud põhjas on, seda teavad kõik. Ja kõik abistavad teda, kuidas vaid saavad. Tädi Panja on väga kena inimene. Kolhoosiesimehe naine. Isamaasõja aastatel andsid nad oma mehega varanduse tervenisti riigikaitse fondi ja läksid mõlemad rindele. Koos kolme pojaga. Hukkusid kõik, ellu jäi vaid tädi Panja. Ja käis temagi läbi hitlerlaste laagritest. Seejärel pillutas saatus tädi Panjat siia-sinna. Lõpuks jäi ta tehasesse pidama, töötab vaikselt, kasvatab poegade lapsi. Ta seisis tol päeval laua ääres, oodates, millal order välja kirjutatakse, ja seletas häbelikult: «Pika nuputamise peale oleksin ma ehk ka ise Marinkale selle uudisasja ära osta jõudnud, kuskilt veel miskisugust tööd otsinud, aga minu murest sai kuulda Vassili Aleksejevitš: «Mine, tädi Panja, raamatupidamisse, võta raha vastu. Me pole sind ammugi premeerinud.» Aga mille eest küll — töötan nagu kõik...»

Ja siin on siis väljaminekuorder, mis sai kirjutatud

juba sel päeval, mil Vlassenkov komandeeringust saabus. Sai kirjutatud natuke aega pärast seda, kui see pisihuligaansuselt tabatud hani siin laua ümber paterdama hakkas. Sisistas, röökis, sõimas inetult. Lika oli tookord siin istunud äärmiselt ärritatuna, tigestatuna Vlassenkovi alatusest. See on order 1171 rublale preemiasummade väljamaksmiseks palgalehe järgi. Seesuguseid ordereid on alati meeldiv välja kirjutada. Aga sel momendil olid ta käed raevust värisenud. Kuidas see Vlassenkov teda ärritas! Palgalehe oli ta tookord kaks korda kokku võtnud. Kas ka Lika tema tulemusi kontrollis? Või oli väljakirjutatud orderi peale kindel? Kui ehk siiski võtaks uuesti kokku? Niisama, igaks juhuks...

Hoolsalt klõpsutas Marinitš läbi kogu palgalehe ning nupud seisid traatidel, nagu nad pididki olema, kenasti ühtlaselt üksteise kõrval, ainult ühel traadil kerkis võidukalt kõrgem tulp — 1171. Aleksandr ei jõudnud arvelauda veel puhtaks teha, kui sisse tormas Muhhalatov.

«Saška, kuule!» hakkas ta käigu peal hingeldades rääkima. «Anna mulle kolmeline, viieline, kuipalju käepärast on! Takso jaoks. Oma raha lasksin eile viimse kopikani lendu. Ma pean viibimata riiklikku komiteesse sõitma. Galina Viktorovna helistas. Noh, anna, anna ometi rutem!»

Ta oli näost kahvatu, kuidagi väga ärritatud, sõrmed vabisesid. Marinitš soris rahataskus ja ulatas Muhhalatovile kaks rubla.

«On veel peenraha. Kui vaja... Aga mis lahti on?»

«Anna! Anna kõik... Pärast klaarime... Mis lahti on? Illustratsioon meie eilsele jutuajamisele! Noh, ma alles näitan sellele kõrgestiintellektuaalsele! Galina Viktorovna ütles telefonis: nonsenss! Tema keelest tavalisse keelde tõlgituna tähendab see vähemalt — alatus! Aga maamehe moodi...» Ta puistas nagu käisest pika tiraadi turusõimu ja kargas toast välja.

Helises telefon: Liidia Frolovna palus, et Marinitš kiiresti käitiskomiteesse tuleks. Aleksandr tõttas kutse peale kohe sinna. Liidia Frolovna vilisevas hääles oli olnud midagi rahutukstegevat.

«Seda ma arvasin,» lõi Liidia Frolovna sisseastuvat Marinitšit nähes käsi kokku, «seda ma arvasin, et see

mõõk mingi teraga ilmtingimata mind tabab! Kõige peale läksin välja, kõike võtsin arvesse, ainult ühe asja jätsin ma, loll eit, kahe silma vahele! Ja pidi siis just täna, just täpipealt täna, ei hiljem ega varem, linna ametiühingute nõukogust meile revident tulema! Kas vedasid sina mind sisse või vedasin mina sind, aga kehvasti läks. Tehakse akt.»

«Liidia Frolovna, aga mis on siin seadusevastast? Toetus, mis te mulle andsite? Noh, pange siis kõik kolmsada kirja tagastatava laenuna! Ma tasun ära.»

«Astusime üle,» sõnas Liidia Frolovna kaeblikult ja tõmbas läbi haige hamba vilinal õhku. «Astusime üle. Näe, milles asi on. Astusime oma võimupiiridest üle. Nii suuri summasid tuleb kõrgemalseisva organisatsiooni kaudu vormistada. Olgu toetuseks, olgu laenuks. Teadsin seda küll, kuid sel ajal, ju vist kurat siin mängus oli, kõik nagu pühiti peast.»

«Mina olen selles kõiges süüdi. Andke mulle andeks,» lausus Marinitš. «Aga mina ei teadnud ju ka. Kuidas asja parandada, Liidia Frolovna? Kas te tõesti saate noomituse? Ja mina...»

«Kui nad presiidiumis riidlema hakkavad, ei ole ka mina suu peale kukkunud. Mitte see ei tee mulle peavalu, kuigi see muidugi ka. Ent see mõõk siiski minust mööda ei lähe. Ja peamine on selles, et revident pani kirja: ebaseaduslikult väljaantud summad ennistada.» Liidia Frolovna haaras põsest kinni ja heitis Marinitšile kurva pilgu. «Kui mul hammas valutanud poleks, oleksin revidendiga rääkida saanud: kuni presiidiumi otsuseni. Nüüd aga vilisesin ja vingusin mina tema, aga tema minu peale. Ja palun väga!»

«See tähendab?»

«Summad tuleb tagasi maksta. Kõige kiiremas korras. Kas sina või mina.»

Marinitš kahvatas. Vaat kus lops! Tagastada, tagasi maksta kolmsada rubla... Ja viibimata. Aga kust ta selle raha võtab? Kui oleks teadnud, kust võtta, poleks ta Liidia Frolovna poole pöördunudki.

«Veel hullem, see revident on igavene norija ja pläralõug. Kohe telefoni juurde, ülemustele helistama, mis eesmärgil raha välja anti. Tundis erilist huvi. Hea fantaasiaga meesterahvas. Kõikidel plekk küljes, sinul kõige suurem. Kas tead anekdooti: «Kellele seda vaja

oli?»» Liidia Frolovna haaras jälle põsest kinni. «Nii et ma olen, anna andeks, sinu huvides leidnud juba ühe väljapääsu. Lühidalt, mine silmapilk Streltsovi juurde. Leppisin temaga kokku: ta lubas sulle ajutist laenu anda. Kuni presiidiumini, küll ma seal kuidagi välja keerutan ja oma õigust tõendan. Küll nad lubavad, pole neil pääsu kuskile! Mine Streltsovi juurde! Aga raamatupidamise osas pane ise pea tööle. Ja seda kõike, mis ma siin rääkisin, meenuta ilmtingimata Vassili Aleksejevitšile. Ta on täna kuidagi isevärki. Räägib sinuga, ilma et sind näeks. Väga lihtsalt võib ta sulle öelda: «Mina ei tea mitte midagi.»»

Jalad ei tahtnud Marinitšit Streltsovi kabinetti viia. Ta oli ju kord juba selle asja pärast Vassili Aleksejevitši juures käinud. Tõsi, see oli tulnud kasuks. Ja tol korral ei olnud ta endale mingit rahalist abi palunud. Ent ükspuha... Teist korda... Ja pärast Liidia Frolovna juttu... Ja kuidas küsida laenu? Ta on ju raamatupidaja ning teab, et finantsdistsipliini seisukohalt on see täiesti võimatu. Laen — eraisikule! Kuid teist väljapääsu pole.

Jevgenia Mihhailovna laskis Marinitši otsekohe edasi, ise kaastundlikult pead noogutades: «Tean, tean kõik.» Kuid teda ukseni saates sosistas talle siiski:

«Katsuge kuidagi lühemalt ja lihtsamalt. Vassili Aleksejevitš on täna, ma ütleksin, täiesti vastutusvõimetu. Te kujutate ette: Rimma Vassiljevna ei ööbinud kodus! Ja kus ta viibib, see on praeguseni teadmata.»

Marinitš jutustas Streltsovile kõigest «niihästi lühidalt kui ka lihtsalt». Meenutas Vassili Aleksejevitšile, mida see Liidia Frolovnale oli lubanud. Streltsov kuulas, ilma et oleks sõnagi lausunud, vahtides tühjal pilgul üle Aleksandri pea. Siis võttis ta prillid eest, pühkis nende klaase ja pani sangad kokku.

«Jah, jah, midagi taolist rääkis Liidia Frolovna mulle tõepoolest. Hästi, ma olen nõus,» tegi ta ebakindla ja ebamäärase käeliigutuse. «Ainult... kuidas hakkab see välja nägema... juriidiliselt? Kas olete ise kõik selle... noh, järele uurinud?»

«Vassili Aleksejevitš, ma mõtlesin...» ütles Marinitš ja takerdus. Ta ei teadnud isegi, mis ta mõtleb. Pähe ei tulnud ühtki sobivat raamatupidamisalast formulatsiooni.

Ukse avas Jevgenia Mihhailovna.

«Vabandage, Vassili Aleksejevitš, teile helistab Lapik.»

Streltsov võttis toru.

«Ma kuulen, Galina Viktorovna.»

Membraan sumises, puistas sekka üksikuid hüüatusi, piiksus läbilõikavalt ja sumises siis jälle. Streltsov eemaldas vahetevahel toru kõrva äärest.

«Jah, jah, ma kuulen,» kinnitas ta harvadel pausikohtadel. «Kuulen... Kuulen, Galina Viktorovna.»

Viimaks kõnelus lõppes. Streltsov vajutas nupule.

«Jevgenia Mihhailovna, palun kontrollige, millal — täpselt — saabub Tbilisist öine lennuk ja saatke auto lennuväljale.» Märgates Jevgenia Mihhailovna näol imestust, lisas ta selgituseks: «Jah, jah, nii see on, komandeering on juba lõppenud. Ivan Ivanõtš on Galina Viktorovnale teatanud. Ja veel märkige üles, palun: minul koos Ivan Ivanõtšiga tuleb homme kell kaks tingimata ilmuda riiklikku komiteesse seltsimees Žmurova juurde. Materjalid? Ah ei... tundub, et mingeid materjale spetsiaalselt ette valmistada pole vaja.» Ning ta pöördus Marinitši poole ja vaatas teda veel tühjema pilguga kui jutuajamise algul. «Aleksandr Ivanovitš, kui võimalik, astuge minu juurde sisse homme hommikul. Mõtelge kõik läbi, kuidas seal toimida tuleks.»

Ja heitis ükskõikselt käega. Jevgenia Mihhailovna saatis Marinitšit väheke aega. Teda vaevas vajadus oma mõtteid kellegagi jagada.

«Paljud peavad Vassili Aleksejevitši mingiks Siberi vägilaseks, kes paljakäsi karu vastu läheb. Te mõistate? See on piltlikult öeldud. Aga Vassili Aleksejevitš on ühtedes asjades tõepoolest vägimees ja saab karust paljakäsi jagu, teistes asjades aga... Kas teie ka märkasite, kuidas ta näost mustaks on tõmbunud? Ja mida teie arvate, mis võis Rimma Vassiljevnaga juhtuda?»

«Ei tea, Jevgenia Mihhailovna.»

Raske oli Marinitšil seda öelda. Kuid mida muud ta öelda sai? Toetuda Muhhalatovi eilsele lobale? Aga vahest oli see siiski ainult tühi loba?

«Ma helistasin Vassili Aleksejevitši teadmata kõik sellised kohad läbi: niihästi miilitsa kui ka asutused, kes tegelevad õnnetusjuhtumitega. Ei ole, ütlevad. Aga

kui Lika Pahhomova auto alla jäi, siis helistasid nad meile otsekohe ise.»

«Jah, jah . . .»

Marinitši väikesest toakesest uhkas vastu umbset kuumust. Ära minnes oli ta unustanud akna avada. Nüüd tegi ta seda. Seisis natuke aega, käed aknalaual, ja hingas mõnuga värsket hommikuõhku; oli tunda nõrka asfaldi ja raua lõhna, mis on nii tavaline tehasehoovile.

Mööda jooksis karvane kirju koeranäss. Marinitš muigas: «. . . ta surus klahvi peale jala . . .»

Ta läks laua juurde tagasi ja asus tööle. Sirutas käe arvelaua järele, et seda puhastada mingist pealejäänud arvust, ent äkki peatus, tardus. Arvelauanupud seisid kenasti ühtlaselt üksteise kõrval, ainult ühel traadil kerkis võidukalt kõrge tulp 7. Jah, kuid see on ju . . . 1711. Üks tuhat seitsesada üksteist!

Aga silme ees seisid tema allkirjaga palgaleht ja kassaorder. Palgaleht, mille ta juba kolm korda üle oli arvutanud ja mille kokkuvõte oli kirja pandud samuti tema, Marinitši käega. Nii numbritega kui ka sõnadega — 1171. Üks tuhat ükssada seitsekümmend üks!

Ei, ei, pole võimalik . . . Mis viirastus see on!

Kiiresti lahutas Marinitš suuremast summast väiksema. Arvelauale jäi 540. Täpselt niipalju, kui kõigil neil päevil lõpmatult oli figureerinud mitmesugustes Lika nimega seoses olevates dokumentides ja suulistes variatsioonides! 1711—1171=540 . . .

Aritmeetiline trikk . . . Raamatupidajalik arvutusviga. Hajameelsus, inimlik lohakus . . . Mis see on?

Aga veoauto alla jäänud Lika lebab teadvusetult haigias ning kui kõneldakse kassapidaja Pahhomovast, lisatakse juurde: «Riigiraha raiskaja!»

Ja kes on süüdi kogu selles hirmsas õnnetuses? Kes tõukas Lika auto alla? Kelle käsi kirjutas palgalehe kokkuvõtteks ebaõige summa? Kelle käsi arvelaual nuppe lüües kolmandat korda jällegi eksis? Pigem eksisid küll silmad . . .

Veel mitu korda arvutas Marinitš palgalehe uuesti üle, numbriteridu küll ülalt alla, küll alt üles kokku võttes ja palgalehe üksikuid lehti erilise järjekindlusega liites — ikkagi sai ta nüüd lõpptulemuseks muutumatult 1711 rubla.

Veendunud, et see on nõnda ja ainult nõnda, et nüüd ei ole siin enam ühtki viga, istus Aleksandr mõne hetke liikumatult. Õnnelik, rõõmus . . .

Ja põlates, vihates ennast kogu hingest.

Ta sulges silmad. Üksteise järel kerkisid kujutlusse Liidia Frolovna, Boriss Larionõtši, Jevgenia Mihhailovna, Streltsovi, pearaamatupidaja Andrei Semjonõtši ja tööliste näod, kes pikas ribureas lähevad läbi värava, — tohutu hulk inimesi, kelle ees on tema ja ei keegi muu süüdi selles skandaalses, aga peaasi, traagilises «raiskamisloos». . .

Ei, ei, olgu mis tahes, ainult mitte seda! Ta talub igasuguse häbi, ainult mitte . . . Lika ei tohi, ei tohi . . . Lika jääb maailma . . . Jääb ellu! Lika jääb ellu, sest et tema teda armastab!

Nüüd Marinitš lausa pakatas teotahtest. Kasutult ei tohi kaotada sekundi murdosagi. Ta haaras pihku sisetelefoni toru.

«Vassili Aleksejevitš? Andke andeks, kas saate mind otsekohe vastu võtta? Tähtsas, väga tähtsas asjas! Alles veerand tunni pärast? Hästi . . . Tänan!»

Seejärel helistas ta Liidia Frolovnale, pearaamatupidaja Andrei Semjonõtšile, uurijale, tehaselehe toimetajale. Rääkis neile midagi salgamata, kuidas ta oli teinud jämeda vea. Ning läks siis Streltsovi juurde.

Jevgenia Mihhailovna küsis üllatunult:

«Mis te Vassili Aleksejevitši juurde ometi nõnda tükite?» Ja õige pisut silmi vidutades lisas: «Aga kas teate, Saša, ma helistasin nüüdsama Sklifossovskisse. Mulle vastati: Pahhomova on teadvusele tulnud, tunneb ennast hästi.»

Marinitš lõi hambad huulde, nii et hakkas valus. Teisiti ei oleks ta suutnud tagasi hoida laia, avalat naeratust: «Armas, armas Lika!» Ent oma rõõmu sellise puhtlapseliku naeratusega maailmale näidata ta häbenes.

Püüdes näida täiesti rahulikuna, deklameeris Marinitš rõhuga:

«Öö mähib tänavad nüüd lillakasse uttu.
Kuid enne koer siit mööda jooksis sala.
Ta surus klahvi peale jala, —
ja udu rettu kadus ruttu.»

«Te mõistate: «Ja udu rettu kadus ruttu.» Kelle värsid need on, Jevgenia Mihhailovna?»

Jevgenia Mihhailovna tõmbas silmad veel enam vidukile. «Näe, kohe värsse lugema! Ah, noorus! «Kelle värsid need on?» Juba mõnda aega on ka Vassili Aleksejevitšil kombeks mitte ainult temale, vaid kellele juhtub tihtipeale esitada see küsimus, oma sisimas ilmselt kellegi üle irooniliselt naerdes. See noormees aga on lihtsalt rõõmust ogar. Kuid muidugi on ka tema teadlik Vassili Aleksejevitši uuest väikesest veidrusest ja praegu ahvib pisut järele.

«Millega te seda küsimust seostate?»

«Mitte millegagi. Lihtsalt niisama. Tahan omaenese mälu kontrollida.»

«No kes ta siis võiks olla... Eelkõige keegi varajastest futuristidest. Ma arvan... Ma arvan... David Burljuk?... Need on Velemir Hlebnikovi värsid!»

«Minu värsid, Jevgenia Mihhailovna!» ütles Marinitš.

Ja nagu oleks rõõm talle tiivad andnud, läks Streltsovi kabinetti.

Kuueteistkümnes peatükk

KITSE MOLU

Elektrirong laskis kuuldavale peenikese vile, liputas oma rohelist saba ja kadus käänaku taha.

Streltsov vaatas kella. Jah, nüüd oli ta maha jäänud ka sellest, mis läheb 7.16. Aga oleks tahtnud varem ära sõita. See teine uneta öö oli olnud talumatu. Tööl, inimeste, telefonikõnede ja askelduste keskel on siiski kuidagi kergem. Muidugi on kohutav Veronikat täiesti üksinda jätta. Aga mis parata? Veronika on nende päevadega veel rohkem otsa jäänud kui tema ise. Ja see on mõistetav. Veronikale on see kõik täielikuks mõistatuseks. Muide, temale endale ka. Tavaline loogika pole siin rakendatav.

Ta läks aeglasel sammul mööda tara-äärset teerada, laiavõraliste põõsaskirsside alt, millele olid tekkinud juba tillukesed viljahakatised. Nagu pisaraid langes

Streltsovi õlgadele kastepiisku. Täistuubitud portfell venitas kätt. Ja sinna lõi järjest valu, mis ta südames pesitses. Juba varahommikust peale oli tal millegipärast halb enesetunne.

Ah, Rimma, Rimma! Kahel ööl polnud ta kodus ööbinud. Ega endast mingit elumärki andnud. Kui julm see siiski oli!

Tuleb muide Rimmastki aru saada. See ei ole mingi külm ja kaalutletud julmus. See ei ole õel kõrvakiil isale ja emale. See on...

Jevgenia Mihhailovna oli tema teadmata helistanud kõikidesse asutustesse, kus registreeritakse mitmesuguseid õnnetusjuhtumeid. Kena, hoolitsev Jevgenia Mihhailovna! Ka tema ise oli eile hilisõhtul täpselt samuti nagu Jevgenia Mihhailovna helistanud kõikide nende asutuste telefonidel, ja igal pool vastati talle: «Aga keegi ju alles äsja küsis!» Ja polnudki mõtet pärida. Rimmaga polnud midagi juhtunud. See tähendab, oli juhtunud vist see kõige hirmsam, mida neis asutustes ei registreerita. Kuid ta tunneb ju oma tütart! Tunneb ka Veronika. Ja seepärast olid nad kogu öö istunud vaikides lahtise akna juures. Nii nad tervitasid koitu ja virguvate lindude rõõmsat häälitsemist, esimest päikesekiirt ja esimese hommikuse elektrirongi metalset lõginat.

Ja ometi oli alles üleeile hommikul võimalik olnud Rimmaga lihtsal viisil rääkida. Kuigi sisemise võõrdumise külmi noodikesi oli juba siis tema hääles kuulda olnud.

Need, need noodikesed, olid ilmnema hakanud noil halbadel aegadel, kui Muhhalatovi külaskäigud nende majja sagenesid. Ja veel enam siis, kui tema, Streltsov, Muhhalatovile mõista oli andnud, et tema külaskäigud pole kuigi teretulnud. Rimma suhtus sellesse, nagu oleks teda ennast kõige tooremal kombel solvatud. Kui Muhhalatov enam tema juurde ei tulnud, siis hakkas tema ise Muhhalatovi juures käima!

Sellelgi õhtul, misjärel ta enam koju ei tulnud, läks Rimma muidugi Muhhalatovi juurde. Pole tähtis, kuhu nimelt. Ning sa ei hakka Muhhalatovilt aru pärima, mis tol õhtul nende vahel juhtus. Muide...

Võib-olla siiski isauhkust kõrvale heites ja hambaid risti surudes süda rindu võtta ja küsida. Küsida... Aga

see on ju seesama, kui läbi lukuaugu oma tütre tuppa piiluda! Ei, ei, selleks pole ta ühelgi juhul võimeline. Las Rimma toimib nõnda, nagu peab vajalikuks. Tema usub oma tütre moraalsesse puhtusesse!

Juba jälle läks üks elektrirong. Aga ükstapuha...

Kas Ivan Ivanõtš jõudis öise lennukiga tagasi? Huvitav, miks teda ka nii läbematult riiklikku komiteesse kutsutakse? Lapik oli eile telefonis kõnelnud ärritatult ja pahaselt, kuid tema sõnadest võis välja lugeda ainult ühte: Žmurova juures seisab ees raske kõnelus. Ja kõik. Milles asi on? Mis on juhtunud?

Pagan, kui kõvasti vasak käsi valutab! Ning jalad on nagu tina täis...

Kitsalt jalgrajalt astus Streltsov avarale aasale. Tema «kolleeg» kits tiirutas rohtu näksides juba kõie otsas. Siin oli kuidagi eriliselt päikesepaisteline ja rõõmus olemine. Päev tõotas tulla väga kuum, kuid nüüd, varasel hommikutunnil, värelesid veel kõikjal, rohul ja kaharatel kibuvitsapõõsastel, kastepiisad nagu vaiksed tulukesed.

Streltsov pistis käe taskusse. Hommikuti võttis ta alati kitse jaoks kaasa tükikese suhkrut. Eile polnud tema lemmikut millegipärast tavalisel kohal olnud ja suhkrutükk oli seetõttu taskusse alles jäänud. Nüüd oli eest võtta.

«Noh, kits, kuidas me elame? Sa ei kavatse esitada avaldust: palun minu vai teise kohta lüüa?»

Kits väristas sabajuppi ja tõstis pea. Jäi Streltsovile piklike pupillidega pungsilmil teraselt otsa vaatama, kuid ligemale ei tulnud.

«Mis sul viga on?» küsis Streltsov. «Kas oled eilse pärast solvunud? No tead, eile ei hilinenud mitte mina, vaid sina. Võta nüüd vastu, mis sulle on määratud.»

Ta läks kitse juurde. Patsutas õrnalt kitse valget, puhast nägu, sügas sarvede vahelt. Ja pakkus talle peost kosti. Kits aga ei tõtanudki suhkrutükki vastu võtma, lükkas seda ninaga ning mustad, väikeste kupladega kaetud sõõrmed liikusid rahutult. Viimaks haaras ta maiuspala üpris ettevaatlikult, hammastega. Suhkrutükk prõksatas ja kukkus samas kitse suust maha.

«Noh, oma asi, kuidas tahad!» ütles Streltsov pahaselt. «Aga ma ei ole sugugi kindel, et õhtul sind sefiiriga kostitan.»

Kits seisis ja väristas sabajuppi. Siis kummardus maast üles võtma sinna pudenenud suhkruraasukesi. Nuusutas neid, jättis jälle võtmata ja pisut pead tõstes paljastas oma suured kollased hambad. Mökitas tasa. Streltsov kehitas õlgu:

«Sa tahad, kits, et ma sinust aru saaksin. Aga kas sina mind mõistad? Mind on praegu veel raskem mõista kui sind.»

Kits kõpsas jalaga selsamal kohal, kus olid maas suhkrupudemed.

Veidi aega hiljem istus Streltsov midagi mõtlemata elektrirongivagunis läikimahõõrdunud pingil. Vagun kõikus kiirest sõidust. Seljataha jäid telefonipostid, tuules painduvad õblukesed kased ja vahtrad. Üksteise järel ujusid mööda perroonid. Vilksatasid peenramaad, kartulipõllud, suvilad. Taamal tõusid taeva poole kõrgepingeliinide väärikad, laiaõlgsed mastid. Rongist mööda kihutades keerutas munakiviteel tolmu üles mitu sõiduautot.

Kõik oli tavaline, ammu nähtud. Nõnda on see alati, iga päev. Kuid täna on kõik siiski teisiti... Ah, Rimma, Rimma!

Jevgenia Mihhailovna andis Streltsovi silmates kohearu: Ivan Ivanõtš on õnnelikult tagasi, on tervise juures, kuid on autojuhi kaudu teatanud, et peab kordki elus põhjalikult välja magada saama ja läheb seetõttu riiklikku komiteesse otsejoones kodunt.

«Veel palus Ivan Ivanõtš teile öelda,» lisas Jevgenia Mihhailovna, «et kui tehases midagi põleb, võib ta kavarem läbi tulla.»

«Järelikult?»

«Ma arvan, et meil midagi ei «põle»!»

Mitte ainult oma kirjutamata seaduseks saanud sekretärikohustusest ja naiselikust südameheadusest, vaid ka erilisest sümpaatiast, mida ta Streltsovi vastu alati oli tundnud, tõi Jevgenia Mihhailovna need sõnad kuuldavale säärase veendumusega, et neid oleks võinud hõlpsasti teisendada: «Kui Ivan Ivanõtši asemele jäätetehasesse teie, ei saagi meil midagi «põlema» minna.»

«Tänan, Jevgenia Mihhailovna!»

«No aga kuidas teil kodus on?» küsis Jevgenia Mih-

hailovna kõrvale pöördudes ja teeseldud ükskõiksusega oma erutust varjata püüdes. Ka igal tavalisel päeval esitas ta niisuguse küsimuse, kuid igal tavalisel päeval oli see vaid lihtne viisakus.

Streltsov teadis seda. Ja alati katsus sellest naljaga üle saada.

«Pole viga...» vastas ta seekord väsinult. «Tänan teid, Jevgenia Mihhailovna!»

Ta läks oma kabinetti. Laskis raske pea pihkudele vajuda. Läbi halvasti suletud ukse kuulis ta telefoniketta kõrinat, kuulis, kuidas Jevgenia Mihhailovna ettevaatlikult, poolsosinal küsis:

«Hallo! Kas õnnetusjuhtumite informatsioon? Ütelge, palun...»

«Armas, kena inimene!» mõtles Streltsov. «Peaks temale endale ka midagi head tegema!»

Streltsov hõõrus oimukohti. Pea oli nagu vatti täis. See oli kahe unetu öö resultaat. Aga mis saab edasi?

Ent töö on parim rohi iga tõve vastu, parim rohi iga häda puhul. Streltsov käis paar tundi tsehhides ringi, ajas juttu töölistega, meistritega, inseneridega, andis nõu, jagas näpunäiteid. Muhhalatovi laboratooriumist möödus kavaldades suure ringiga. Oma kabinetti tuli tagasi pisut värskemana. Kuid jalgades andis väsimus ikka rohkem tunda ja vasak käsi tuikas järjest tugevamini.

Ootetoas oli väike järjekord omainimesi ametlike paberitega. Streltsov andis peaaegu kõigile paberitele ilma lugemata allkirja. Ainult mõnikord küsis: «Ega te mind sisse ei vea?» Täna ei olnud ta mitte mingil määral võimeline vaidlema.

Viimasena oli selles järjekorras pearaamatupidaja Andrei Semjonõtš. Ta tõi käskkirja projekti. Paragrahv esimesega muudeti ära käskkiri number see-ja-see, mille kohaselt kassapidaja L. Pahhomova kui riigiraha raiskaja töölt on vallandatud ja tema asemele määratud V. Demjanenko, pearaamatupidajale aga tehtud kohustuseks valmistada ette materjal uurimisorganitele üleandmiseks. Teises paragrahvis oli öeldud, et L. Pahhomova viibib elukondliku trauma tõttu haiguslehel ning V. Demjanenkole on pandud kassapidaja kohustused ajutiselt.

Seda paberit luges Streltsov suure tähelepanuga.

Pidas hulk aega sulepead peos, ilma et oleks allkirja andnud. Kontorihoone hauavaikus rõhus oimudele.

«Näete, Andrei Semjonõtš, kui halvasti välja kukkus,» lausus ta lõpuks. Tõmbas «elukondliku trauma» maha, kirjutas asemele «tööõnnetus» ja pani täitesulepea lauale.

«Jah,» ütles Andrei Semjonõtš, «ainult kas ametiühing seda tunnistab?»

«Me tõendame! Aga ma ei mõtelnud mitte ainult seda.»

«A-a! Muidugi kukkus väga halvasti välja,» kinnitas pearaamatupidaja. «Aga üldiselt oleks võinud veel halvemini minna. Jumal hoidku, Pahhomova oleks võinud auto alla jäädes surma saada! Siis oleks hoopis teine kohtupidamine olnud. Teisel põhjusel. Arvestades, et Pahhomoval ei olnud üldse mingit süüd. Õigemini, et see polnud tema süü.»

«Kohutav!» sõnas Streltsov. «Aga miks siis pole käskkirjal veel ühte paragrahvi?»

Andrei Semjonõtš muljus lõuga ja hakkas kerge suvesärgi nööpe näppima.

«Vastutusele võtmise kohta?» küsis ta kõheldes. «Ma mõtlesin... Aga mis siis ikka, kui te seda vajalikuks peate... Ent pigem juba mind. Miks Saša Marinitšil noores eas biograafiat rikkuda? Tal ei ole veel kuigi palju kogemusi. Ja säärast asja oleksin ma ise kohustatud olnud kontrollima. Oleksin kontrollinudki, kui see oleks tulnud prokurörile saata. Aga nüüd, sellel etapil...»

Ta lahutas käsi. Ja hakkas jälle lõuga muljuma ning näpitsema.

«No aga rangelt eeskirjade, seadusetähe järgi? Eneseohverduseta?» ütles Streltsov. «Kuidas siis on?»

Pearaamatupidaja seisis, silmad maas, ja keerutas särginööpe.

«See on ju sedaviisi... See asi on väga delikaatne, Vassili Aleksejevitš! Kui nüüd täiesti formaalselt võtta: Marinitši hooletus. Kuritegelik hooletus, millel niisugused tagajärjed. Sest mis seletus see on, Vassili Aleksejevitš, et inimene arvutas kolm korda üle, aga silme ees läks vist kirjuks või midagi taolist... See on lapsik seletus, kui prokuratuuri jaoks.»

«Kas Marinitšit võidakse väga rangelt karistada?»

«Autojuht, kes Pahhomova maha paiskas, kuigi ta ei teinud seda ka ju mingi kurja tagamõttega, läheb sellest hoolimata kohtu alla. Aga nad mõlemad Marinitšiga on õigupoolest ühteviisi süüdi. Kui seaduse järgi toimida...»

«Seadused on alati õiglased.»

«Nii see on... Aga mitte alati ei kohaldata neid elule, ja elu ei käi ka alati täpipealt seaduse järgi. Seesamane Saša Marinitš on ju tollesse Lika Pahhomovasse hullupööra armunud! On igal pool tema eest seisnud ja kattis tema puudujäägi. Nüüd jookseb haigla vahet, telefoneerib. Aga võib samuti kohtu alla minna. Me sirvisime Kriminaalkoodeksit. Paragrahv sada neliteist kõlab umbes nii: «Hooletuse läbi tekkinud rasked või vähem rasked kehavigastused.» Autojuht võetakse just selle põhjal vastutusele. Aga kes muu kui mitte Marinitš viis Pahhomova niikaugele, et ta auto alla jäi. Siia võidakse juurde munsterdada igasugust loogikat.»

«See loogika ei kannata kriitikat.»

«See loogika ei kannata ka seda, et Pahhomova auto alla jäi. Kui tuleb juurdlus, ei saa garantiid anda.»

«Aga kui Pahhomova ise süüdistust ei toeta...»

«Ent Pahhomova võib ju surra! Ja teie käskkiri hakkab tööle. Siis veel tugevamalt. Aga kui teie näiteks minule valju noomituse annaksite, no muidugi koos hoiatusega. Aga Marinitš jääks kõrvale...»

Streltsov vajus mõttesse. Eile oli raamatupidaja Marinitš tema kabinetti tormanud erutatuna, lõbusana ja rõõmsana. Ah, kuidas ta säras! Kõik oli päevavalgele tulnud. Oli juhtunud kohutav, lubamatu eksitus. Mingit raiskamist Pahhomoval polnud. Neiu on paranemas.

Temal, sel noormehel, pole õrna aimugi, missugune hädaoht teda ennast ähvardab. Vastutuselevõtmise käskkirjadega ei naljatata. Kui haarata sulepea ja lisada kolmas paragrahv...

Pole tarvis! Ei, pole tarvis!

Kas ei saaks läbi ilma selle paragrahvita? On temal, direktori asetäitjal, selleks õigust? Tema ise on ju ka vastutav isik! Kellega riskida — iseendaga või selle noore Marinitšiga?

Aga võib-olla tõesti anda vali noomitus ainult pearaamatupidajale? Ja hoiatusega...

Streltsovi vaikimine vaevas Andrei Semjonõtšit. Ta

aimas selles halba: Vassili Aleksejevitš on osavõtlik ja abivalmis inimene ja kui ta nüüd nõnda kauaks paberi kohal mõttesse jäi, tähendab, ta kogub viha, et suruda endas maha heasüdamlikkus ja toimida seadust mööda. Tagajärgi arvestamata.

«... Ja milliseid draamasid küll elus ette võib tulla! Armastus, õrnus, ja äkitselt...» Andrei Semjonõtš tahtis oma sõnade ülendatud tooniga Streltsovile mõju avaldada, tema hinges vastukõla leida. «Vassili Aleksejevitš, ka teie noorpõlves tõenäoliselt...»

Streltsov ajas õlad sirgu. Andrei Semjonõtš on naljavend! Kogu see tema paatos on ju hirmus naiivne ja läbipaistev!

«Lisage käskkirjale paragrahv kolm, ja ma kirjutan alla!» Ta hakkas käega vehkima, märgates, kui kohkunult lõi vabisema ja vajus rippu pearaamatupidaja alumine huul. «Oh ei, ei, ei. Paragrahv kolm: võttes arvesse kassapidaja L. Pahhomova laitmatut tööd, anda talle direktorifondist sada rubla. Tema perekonnas on ju väga raske olukord...»

Ilmus Jevgenia Mihhailovna.

«Vabandage, Vassili Aleksejevitš, riiklikust komiteest helistab Galina Viktorovna. Küsib, kas te täna Žmurova juurde tulete. Kas vastan mina või võtate ise toru?»

«Vastan talle ise.»

Kummaline. Galina Viktorovna pole sääraseid küsimusi kunagi varem sekretärile esitanud. On ikka vabalt ja rõõmsalt palunud, et Jevgenia Mihhailovna teda «ülemusega» ühendaks, ja on kõik vajaliku ise «algallikatest» välja selgitanud.

Streltsov hüüdis mitu korda: «Hallo! Hallo! Ma kuulen!» — enne kui torust vastu kostis:

«Jah? See olete teie, Vassili Aleksejevitš?»

«Tere hommikust, Galina Viktorovna! See olen mina,» lausus ta nii sundimatult, kui vähegi suutis, ja andis Andrei Semjonõtšile märku: «Minge tehke käskkiri lõplikult valmis, telefonikõne venib mul pikale!»

Ent seekord ei läinud tema oletused täide.

«Tere hommikust!» venitas Galina Viktorovna otsekui hämmastunult. «Aga ma ju palusin Jevgenia Mihhailovnat, et ta teid töö juures ei tülitaks, vaid teile üksnes meelde tuletaks: mingeid muudatusi ei ole ja

teil tuleb koos Ivan Ivanõtšiga kell kaks Jelena Danilovna juures olla.»

«Oleme kohal. Ivan Ivanõtš saabus lennukiga tagasi, praegu puhkab. Komiteesse tuleb otseteed kodunt. Aga, Galina Viktorovna, kui see just ülisuur saladus ei ole, te ehk siiski teeksite mõningaid vihjeid, millest juttu võiks tulla...» Ta püüdis käituda nagu tavaliselt, teades, et Lapikul on kalduvus hakata telefonis pikalt ja laialt heietama igasugustel teemadel.

Galina Viktorovna katkestas teda. Seda juhtus harva.

«Jelena Danilovna ütleb teile kõik ise ja ilma mingite vihjeteta. Te olete Jelena Danilovnaga tuttav?»

«Ja-ah,» sõnas Streltsov.

See oli juba «allapoole vööd», kõlas halbaennustavalt.

«Mis uudist?» ei pidanud Galina Viktorovna siiski vastu.

«Õigupoolest mitte midagi... Jah, muuseas, see raiskamiselugu, millest ma...»

«Selle uudise teatas mulle juba Liidia Frolovna. Ning mitte «muuseas», vaid äärmiselt olulise uudisena. Te teate, et Pahhomova on haiglas? Elu ja surma vahel?»

«Ja-ah,» sõnas Streltsov.

See oli juba minimaalsetegi viisakusreeglite ignoreerimine. Seda oli raske andestada, isegi naisele. Ent Vassili Aleksejevitš surus hambad risti ja kordas vaid veel: «Ja-ah, ma tean.»

«Noh, kohtumiseni. Täpselt kell kaks.» Ja telefonitorust kostsid tihedad lühikesed signaalid.

Nii nappi kõnelust ei olnud Galina Viktorovnaga telefoni teel kunagi varem olnud. Ja-ah... Missugune jutuajamine ees ootab veel seal, komitees? Streltsov hakkas ähmaselt aimama, milles asi.

Nähtavasti pole Žmurova rahul, et ta on rääkinud Goriniga, riikliku komitee esimehega. Jelena Danilovna on väga kiivas kõige suhtes, mida tehakse temaga kooskõlastamata. Kuid helistanud oli ju Fjodor Iljitš ise! Ning ei kõneldud midagi säärast, mis oleks võinud Žmurova enesearmastust riivata. Muuseas...

Jälle «muuseas»! Aga kas tasub pead murda? Määratud aeg tuleb kannatlikult ära oodata. Jelena Danilovna on võimeline vihas vahutama, kuid on ka võimeline kõike õigesti mõistma ja hindama. Ta on õiglane.

Aga pea on tuim, otsekui vatti täis. Uni tikub peale, see polegi nagu uni — lihtsalt tahaks pisut lamada. Ja süda kirvendab, nagu oleks sinna sipelgaid kogunenud.

Riiklikku komiteesse läks ta kümmekond minutit varem. Etikett kohustas teda algul Lapiku poole sisse astuma, kuigi Galina Viktorovna nii eile kui ka täna oli rõhutanud, et väljakutsujaks on Žmurova ise.

Ei ole teada, mis kombel, kuid Lapik oli toa siiski tervenisti enda valdusesse saanud. Toas oli veel kaks lauda, kuid keegi nende laudade taga ei töötanud. Nendel ilutsesid Moskva-lähised vainulilled. See-eest aga Galina Viktorovna enda laual troonis oma tohutus kõrguses ja laiuses kimp õrnroosasid gladioole, kahtlemata oli Fendotov need Tbilisist toonud.

Ka Ivan Ivanõtš ise oli siin, ja ilmselt juba tükk aega. Kui Streltsov Galina Viktorovna tuppa astus, vaidlesid Fendotov ja Lapik lõbusasti ja hooletult — nende lemmikmaneeris — ning olid sellest juba väsinud.

«...Tean, väga hästi tean, mis see teie hüperbool endast kujutab!» hüüatas Galina Viktorovna, kaunilt kulme kibrutades. «Kuid ükskõik, kallis Ivan Ivanõtš, neljakümnest korrast pole juttugi — te ei ole seda mulle kolme kordagi korranud.»

«Galina Viktorovna, Jaapanis on konstrueeritud magnetofon, mida saab vabalt monteerida daamikäekella sisse. Kui teie organiseerite mulle komandeeringu Jaapanisse, toon ma selle värginduse sealt ära ja hakkan kõike lindile võtma.»

«Ma oletan, et daamikäekella on sobivam kanda daamil, mitte meesterahval. Te peate selle magnetofoni mulle kinkima, ja siis hakkan mina lindile võtma teie vastutustundetuid lubadusi. Kuid peaasi, Ivan Ivanõtš, te olete ju katsetehase direktor, kus ei konstrueerita mitte sääraseid — teie terminoloogia järgi — «värgindusi», vaid järelikult...» Viimaks vaatas Lapik kõrvale, Streltsovi poole. «Vabandage, Vassili Aleksejevitš, minu kiitus käib võrdses koguses ka teie kohta.»

Ning ta ulatas Streltsovile kuidagi küljetsi käe. Fendotov suudles seda alati. Streltsov ei osanud nii

teha. Ega armastanud. Üksnes astus ligi ja surus kätt.

«Aplaus on näitleja leib,» sõnas ta, püüdes tabada vestluse üldist tooni.

«N-noh, pigem küll vein,» parandas Galina Viktorovna. Ning peaga ja oma kõrge soenguga otsekui puskas kaugelt Streltsovi. «Teie olete vist täna juba klaasikest kummutanud. Silmadel on eriline läige.»

«Minu tervis on korrast ära, Galina Viktorovna,» ütles Streltsov.

«Kuidas? «Ei ole loota midagi head?»[1] Aga miks siis kohe nii nukker prognoos?» kostis Lapik sõnade ja silmadega mängides. «Jah, meil ongi juba aeg Jelena Danilovna juurde üle kolida!»

Kontsadega kõpsides viis ta neid mööda pikka koridori, kus nüüd oli tunda vaid õige nõrka laki, õlivärvi ja tärpentini lõhna. Galina Viktorovna parfüümid käisid sellest üle.

«Meie feldkuraator on täna hoos,» sosistas Fendotov, Streltsovil küünarnukist kinni võttes.

«Aga milles asi on? Milleks Žmurova meid kutsub?»

«Pole vähimatki aimu. Ja tema ainult muigab.» Fendotov osutas õlaga ees mineva Lapiku suunas. «Ma katsusin juba nii ja naa. Koguni sõitlesin.»

Ilmselt mitteheasoovlikult häälestatud Jelena Danilovna võttis nad vastu mööda kabinetti edasi-tagasi kõndides. Tõukas kiiresti käe pihku ühele, teisele. Näitas tugitoolidele:

«Istuge!»

Ning jätkas ringimarssimist.

«Streltsov, mis sul seal ühe kassapidajaga lahti oli?»

Vassili Aleksejevitši oleks nagu kõrvetatud. Näe, milles, tuleb välja, on küsimus! Kas tõesti kutsuti teda ainult sellepärast riiklikku komiteesse? Selles kabinetis pole tal olnud au kuigi sageli viibida. Iga kord on teda ebameeldivalt puudutanud Žmurova terav, käre toon. Teisiti Jelena Danilovna kõnelda ei osanud. Kuid nüüd oli siin veel midagi erilist — teadlik eelarvamuslikkus. Niihästi hääles kui ka sõnavalikus: «sul seal», «lahti oli». Kuid vastata tuleb.

«Asi oli nõnda, Jelena Danilovna. Sularahajääki kassas üle lugedes avastas Pahhomova, et viissada

[1] Sõnamäng sõnade нездоровится ja не поздоровится kõlalise sarnasuse alusel. *Tõlk.*

nelikümmend rubla on puudu. Selle puudujäägi põhjust ta seletada ei suutnud. Ja siis arveosakonna raamatupidaja...»

«Ära sa nüüd tervet lugu hakka jutustama,» peatas teda Žmurova. «Sellest kanti mulle juba ette. Sina ütle mulle, kuidas see kõik niimoodi läks, et kassapidaja auto alla jäi!»

«Kuid... siis pean ma kõik järjest ära rääkima. Kuidas muidu... Raamatupidaja Marinitš...»

«Rööpaseadja on süüdi! Alati ja ikka on rööpaseadjad süüdi! Aga kes Pahhomova vallandamise ja materjali juurdlusorganitele andmise käskkirjale alla kirjutas? Streltsov või Marinitš?»

«Alla kirjutasin, mõistagi, mina, aga samal ajal andsid kõik dokumendid tunnistust vaieldamatust...»

Žmurova vangutas pead.

«Paberid andsid sul tunnistust, kõnelesid! Aga mida inimene ise, see neiu, sulle rääkis, kelle sa oma käskkirjaga auto alla ajasid?»

Streltsov vaikis. Polnud midagi vastata. Ta oli tõepoolest tol korral käskkirjale alla kirjutanud, võttes aluseks pearaamatupidaja ettekande, eelnevalt Pahhomova enesega kõnelemata. Ta oli tahtnud seda teha päeval lõpul, kuid päeva lõpul oli olnud juba hilja.

«Noh, näed nüüd!»

«Jelena Danilovna, selle käskkirjaga ma üksnes kõrvaldasin Pahhomova töölt ja tegin pearaamatupidajale ülesandeks materjal ette valmistada. Juhtnööri, et see materjal kõige kiiremas korras juurdlusorganitele üle tuleb anda, käskkirjas polnud. Vastupidi, ma nõustusin asja venitama...»

«No kuule, kuule,» ütles Jelena Danilovna nukralt. ««Venitama»! Sa venitad praegugi, anna andeks, nagu... Kuid mis see siin asja sisuliselt muudab? Kas sa, sina isiklikult, inimesega rääkisid?»

«Ei, aga...»

«Jälle «aga»! Ent haiglas oled sa seda neiut ometi vaatamas käinud?»

«E-ei, aga...»

Ta keha lõi kuumaks, oimukohtades hakkas vasardama. Ja mis see siis ometi olgu: säärane võimatu, piinarikas kõnelus! Mida temalt tahetakse? Enesepaljas-

tust, et ta on kalk ja südametu kantseleirott? Kriminaalkurjategija?

«Näed nüüd, ajasid endale midagi kurku,» tähendas Žmurova. «Tõde, see on alati kibe. Noh, aga praegu, kus kogu see näotu asi päevavalgele on tulnud, mis järeldusi sa sellest endale teinud oled? Keda oled karistanud?»

Streltsov noolis kuivakstõmbunud huuli. Vaatas toetust otsides paremale ja vasakule. Galina Viktorovna silus kleiti põlvel ja oli tervenisti ametis sellega. Fendotov vahtis lakke.

«No miks sa siis ometi sõnakestki ei lausu!» oleks Streltsov tahtnud temalt küsida. Fendotov nähtavasti tajus endal tema otsivat pilku.

«Jah, tõepoolest, Vassili Aleksejevitšil läks natuke viltu,» pomises ta. «Nõndaks... Tuleb ette...»

«Aga Streltsov ise ei taha lihtsat «viltuminekutki» omaks võtta,» ütles Žmurova. Ning tõstis peopesad üles. «Poeb kõige eest sedaviisi peitu. Muud tal ei ole kui «aga»!»

«Jelena Danilovna, ma ei ole poisike! Ma ei luba...» hüüdis Streltsov.

Ja peatus: südant hammustasid sipelgad.

«Ja sinuga ei räägi siin ka mingi plikake! Halli on mul juustes rohkem kui sinul,» nähvas Žmurova vastu. Ning istus lõpuks oma töölaua taha. Hakkas dokumente sirvima. «Kas kõik on siin, Galina Viktorovna?»

Lapik andis vaikides silmadega märku: «Jah, kõik.»

«Nii et asu asja juurde, Streltsov. Ainult, tead, ära vingerda nii nagu alguses, vaid ausalt, otsekoheselt.»

Tähendab, peamine «asi» on alles ees? Ja jutt Pahhomovast toimus niisama möödaminnes, muu hulgas. Loomulikult...

Streltsov võttis prillid eest, puhastas neid ja pani siis uuesti ette. Kuid ikka paistsid inimesed nagu udus.

«Ma kuulan, Jelena Danilovna,» sõnas ta kõlatu häälega, püüdes üle saada kummalisest väsimusest.

«Mis sa Muhhalatovist arvad?» Žmurova uuris dokumente. «Aga ütle ausalt.»

Milleks see küsimus? Kõik on ju otsustatud, kõik on alla kirjutatud. Seda oli telefonikõneluses kinnitanud ka Fjodor Iljitš, riikliku komitee esimees. Tehaseski on kõigil teada. Muhhalatov säras eile kui uus kahekümneline.

Streltsov vaikis. Isegi akumulaatorist ei ole tal võimalik midagi rääkida. Veel vähem Muhhalatovist.

«No mis siis nüüd, Streltsov, ma ootan.»

«Lubage, Jelena Danilovna, sellele küsimusele mitte vastata.»

«Aga see küsimus on kõige põhilisem, Streltsov. Teised küsimused esitan sulle siis, kui sa sellele vastad.»

«Sellele ma ei vasta.»

Tuleb hoida jõudu, säilitada rahu.

«Noh, kas tead!» hüüdis Žmurova. Tema hääles kõlas bassinoote. «Põhjus?»

Streltsov võttis taskust räti ja surus selle rusikasse. Tal oli piinlik laubale kerkinud higi pühkida. Žmurova hüüatus ei tõotanud midagi head. Aga mis parata! Tuli vastu pidada, ennast valitseda.

Aga kui lihtsalt püsti tõusta ja lahkuda? Ta ei ole ju uurija juures ülekuulamisel! Isegi loale ei ole allkirja tarvis — tal on riiklikku komiteesse pääsuks alatine luba.

Kas lahkuda? See oleks poisikesetemp. Žmurova peab aru saama...

«Põhjus, Jelena Danilovna, lubage samuti selgitamata jätta.»

«See on Vassili Aleksejevitši ammune ja kangekaelne seisukoht,» torkas Galina Viktorovna vahele.

«Mäletan, mäletan,» sõnas Žmurova. «Säärane juhtum oli ka minu juuresolekul. Võta nüüd, Streltsov, ometi täismehe aru pähe. See kõik tähendab, et sa oled Muhhalatovist halval arvamisel. Nii et pane aga pihta! Aga meie andsime akumulaatorile tema nime, tegime ta võib-olla üle kogu maailma kuulsaks. Ja sina ei vaielnud vastu, ei põhjendanud oma otseseid, veenvaid vastuväiteid. Mis kahekeelsus see on?»

«Muhhalatovist olen ma halval arvamisel. Kuid see on ainult minu isiklik, eraasi. Seda ärge teie arvesse võtke. Piisab sellest, Jelena Danilovna?»

«Ei, ei piisa, Streltsov! Sa mängid siin kogu aeg niisugust mängu, et paljalt sinu sõnadest ei piisa.» Jelena Danilovna koputas sõrmenukkidega lauale. «Sa tõesta! Või selgita!»

Streltsov sulges silmad. Ta pea pööritas, kogu kehas võttis võimust nõrkus. Ta tundis, kuidas nüüd juba ka mööda selga nõrgub alla kuum higi.

Mida pidi ta tõestama? Või selgitama? Kuidas Muhhalatov tema idee omastas? Kuid sõna toores tähenduses polnud ta seda ju omastanudki. Aga selle loo kõik peensused — kas on neid võimalik nii karmis, eelarvamuslikus kõneluses selgitada? Kas jutustada, kui alatult on Muhhalatov talitanud tema tütre Rimmaga? Aga see tähendaks rääkida ka Muhhalatovi küünilisest ülestunnistusest laeval temale, Rimma isale, «Pole Võimaliku» ja Galina Viktorovna suhtes. Ei, ei, saagu mis saab, sellest ta kõnelda ei või!

«Kas ta ei ole moraalsest, elu argipäevalisest küljest puhas?» küsis Žmurova kannatust kaotades. «Või on ta andetu insener? Fendotov! Mis sina siis aina vaikid?»

Vassili Aleksejevitš avas silmad ja vaatas lootusrikkalt Fendotovi poole.

«Niipalju kui mina aru saan, on Muhhalatov üldiselt väga võimekas insener. Nagu öeldakse, Jelena Danilovna, andku jumal, et kõik insenerid säärased oleksid,» üles Fendotov Lapikut silmas pidades ettevaatlikult.

«Aga mina lisaksin sellele — andku jumal, et ka kõik tänapäeva mehed säärased oleksid,» tõttas Galina Viktorovna appi. «Harukordselt helge inimene! Teravmeelne, lõbus, siiras. Vahetevahel on naistega jämedavõitu, kuid selles jämeduses on sellist naiivset otsekohesust, sellist varjatult-sügavat austust naiste vastu! Mul tekib alati tahtmine võrrelda teda kaasaegse betoonist, alumiiniumist ja klaasist hoonega . . .»

«Oota, Galina Viktorovna,» ei lasknud Žmurova tal enam edasi kõnelda. «Las räägib Streltsov. Kas sa lükkad kõik selle ümber?»

Vassili Aleksejevitš pühkis laubalt rätiga higi.

«Arhitektuurist taipan ma vähe,» ütles ta viimast jõudu kokku võttes.

«Aga sina ära mängi sõnadega,» pääses äkki Žmurova suust. «Olen sind hoiatanud: kui räägid, siis räägi!»

Ning ta tõusis püsti.

«Ma ei räägi!» hüüdis Streltsov vastu.

Ja tõusis samuti.

«Noh, kas tead!» lausus Žmurova ähvardavalt. «See ei ole juba enam mingi vaprus. Trääsa taskus hoida ja ise üllameelset don Quijotet mängida! Eks ole, Galina Viktorovna?»

«Väga järsult öeldud, Jelena Danilovna. Kuigi, loomulikult . . .» vastas Lapik silmi maha lüües. «Vassili Aleksejevitš kaldub tõepoolest sarnanema selle tuntud rüütliga. Ja selles situatsioonis ületab ta isegi tuuleveskitega võitleva don Quijote. Don Quijote astus välja Dulcinea kaitseks. Vassili Aleksejevitš aga ei tea Muhhalatovile kallale tungides isegi, keda ta kaitseb ja mille eest.»

«Ei, miks? Ta teab,» vaidles Žmurova natuke rahulikumana vastu. «Lase aga tulla, Streltsov. Kui sina rääkida ei taha, siis räägin mina sinu eest. Sina oleksid tahtnud, et Muhhalatovi akumulaatorile oleks olnud märgitud ka sinu nimi, et see koos tema nimega tehnika ajalukku läheks. Eeskujusid pole meil tarvis kaugelt otsida. Vaevalt jõuab leiutaja midagi välja mõelda, kui tema ülemus juba platsis on. Ka meie oleme adra mulda vajutanud! Vaadake preemiate kandidaatide nimekirju — ei ole sellist juhust, et lihtsurelik üksi esile tõuseks. Ilmtingimata koos oma ülemusega. Ja kuidas siis nüüd Muhhalatov tehnika ajalukku ilma Streltsovita läheb? Sellestsamast olekski tulnud peale hakata.»

«Ma olen vankumatult korranud ja kordan, et ma . . .» Streltsovi hääl ei tahtnud sõna kuulata. Süda tagus üksikute löökidega ja iga löök tegi valu. Peaks validoolitableti keele alla panema. Kuid seda ei ole võimalik kõigi nähes teha. Tuleks mingi hale stseen. «Ma pole kunagi avaldanud, et . . .»

«See'p see asi ongi!» hüüdis Žmurova jälle. «Parem, kui oleksid avaldanud! Noh, tuleta meelde, Galina Viktorovna, missugust kirjanduslikku kuju sa veel nimetasid! Arhitektuuri ta pea ei jaga, tema harrastab kirjanduslikke kujusid!»

Lapik hakkas tugitoolis nihelema. Avas lukku klõpsutades ridiküli. Ja hakkas jälle ridikülist midagi otsima.

«Vabandage, Jelena Danilovna, see jutt ei käinud üldse selle juhtumi kohta. Ja üldse . . . ei puuduta Vassili Aleksejevitši.»

«Jago!» sõnas Žmurova südamerahuga. «Tuli meelde: Jago! See ei «avaldanud» ju ka midagi avalikult, vaid tegi oma töö tasa ja targu. Ühele sosistas kõrva üht, teisele — teist.»

Streltsovi silme ees keerlesid tumedad rõngad nagu

tuuleveski tiivad. Ja polnud enam jõuraasugi, jõudu polnud isegi karjumiseks või sellele naisele — jah, naisele! — kõrvakiilu andmiseks, jõudu ei jätkunud enam paariks sõnakski. Streltsovile tundus, et ta läheb praegu kiiresti ukse juurde. Ometi seisis ta paigal. Jalad ei kuulanud käsku.

Žmurova ootas natuke aega. Käis kabinetis ringi. Ütles tühjusesse:

«Vaikida, argpüksi kombel vihjata ja kaduda, omaenese vihjeid tagasi ajades. Rääkida inimeste kuuldes üht, aga paberile kirjutada, allkirjaga kinnitada sootuks muud...» Ning ta pöördus Vassili Aleksejevitši poole: «Streltsov, palju sul veel pensionini jääb?»

Streltsov oli vait. Ta polnud iial pensionileminekust mõelnud ega osanud endale üldse ette kujutada, et võiks kunagi pensionäriks saada. Püsida tööpostil lõpuni, viimse hingetõmbeni, — ükspäinis selles nägi ta enda kui inimese püha kohustust. Mida tähendab Žmurova küsimus — on ta siis oma töö juba teinud?

Ent kas pole ükskõik, mida see tähendab? Laubaga sa müürist niikuinii läbi ei murra. Kui vaid jalad sõnakuulelikuks muutuksid. Ära minna. Aga tal oli hirm: äkki astub sammu ja lööb vaaruma, variseb kokku...

«Vassili Aleksejevitšil on pensionini veel kolm aastat,» kuulis ta Fendotovi reibast häält. «Tohutu aeg!»

Žmurova käis ikka veel kabinetis ringi, nüüd juba rahulikumalt mõtiskledes ja kuuldavalt analüüsides:

«Muhhalatov on Streltsovi kasvandik, õpilane. Väärikas inimene jätkama tema teed teaduses. Rõõmustama peaks! Ajakirjanik Rimma Streltsova, hea inseneri ja majandusmehe Streltsovi tütar, kirjutab Muhhalatovi töödest ammendava, objektiivse artikli... Kas ta, see sinu tütar, elab sinuga koos, Streltsov? Sa tema artikleid ikka loed?»

Streltsov oli vait. Miks lausutakse siin veel ka tema tütre nime? Ja seostatakse Muhhalatovi nimega!

Aga kus Rimma praegu on? Kes ütleb?

«Vassili Aleksejevitš luges Rimma Vassiljevna artiklit juba käsikirjas ja kiitis täielikult heaks,» lausus Galina Viktorovna kähku. «Nende vahel valitseb vastastikune usaldus. Vassili Aleksejevitš on oivaline perekonnaisa.»

Streltsov oli vait. Ikka veel ei söandanud ta astuda ainsatki sammu. Südant hammustasid halastamatult sipelgad. Kust Galina Viktorovna teab, et ta Rimma artiklit juba käsikirjas oli lugenud? Kuid mis tähtsust sel kõigel praegu on...

«Nii et, Streltsov,» sõnas Žmurova juba päris rahulikult, «tõmbame nüüd joone alla. Kas oleme sinuga kõik ära selgitanud? Küsimusi pole? Pane kõrva taha! Ja tee tööd. Aga Fjodor Iljitšile me ette kandma ei hakkagi, kõnelesime siin suu puhtaks — ja lõpp. Ma mõistan ju sind, aga õigustada ei saa. Seepärast tee ise sellest endale järeldused. Sul on selja taga suur elu. Raugaea eel peaks elult võtma kõike parimat, aga tuleb ette, et inimesed just raugaea künnisel komistavadki. Räägin praegu sinu auahnusest. See aga on esimene samm ra-aske egoismi suunas! Ja hakkabki su keelelt nõrisema, ütleme otsekoheselt, armutuid sõnu. Mingisuguseid vihjeid... Noh, seda juhtub, kui inimesel, vabanda, saabub hingeline ja loominguline kliimaks, sinul aga on ees veel küll ja küll tööd...»

Ühte punkti vaadates tegi Streltsov vältimatud kümmekond sammu ja väljus ust kinni tõugates kabinetist. Seisatas koridoris, õlga vastu seina toetades ja ükskõikselt mõeldes sellele, mis praegu tema selja taga sünnib. Kas pole kõik ükspuha? Kuid ta oli kohustatud oma inimväärikust säilitama.

Ilmus Fendotov. Haaras sõbralikult kinni Vassili Aleksejevitši küünarnukist ja viis teda edasi, ise lõbusalt nalja heites:

«So-oh, masseerimine ongi sedapuhku lõppenud. Ja teie käitusite lihtsalt toredasti! Ja lahkusite lahinguväljalt nagu mehele kohane. Raudsed närvid on teil. See avaldas muljet, Jelena Danilovna hakkas vett jooma. Noh, muide, ka mina päästsin teid kord osavasti välja — eks ole? —, kui meie range ülemus teid selle pensionieelse vanusega kimbutas. Endal ei tule tal errumineku mõtetki pähe. Ja feldkuraator, meie imekena feldkuraator! Ei, see on lausa Capablanca! Või Mihhail Tal. Saite aru, milliseid vaimustavaid, ülipeeni kombinatsioone ta teie kasuks mängu tõi?»

«Mitte kui midagi ei saanud ma aru,» sõnas Streltsov.

Pea pööritas, oleks tahtnud pikali heita, särgi eest lahti teha ja mitte kuulda Fendotovi lobisemist. Süda

tegi haiget. Pintsaku voodris olevast spetsiaalsest taskukesest võttis ta alumiiniumkapsli validooliga ja pani tableti keele alla. Fendotovit ta ei häbenenud. Meeldivalt külm tunne suus ja piparmündilõhn kergendasid sedamaid hingamist. Kuid jalgadesse jäi tinane raskus püsima.

«Mitte kui midagi ei saanud ma aru,» kordas Streltsov. «Mida see kõik tähendas? Ja milleks?»

«Ametikohustused!» ütles Fendotov siira veendumusega. «Mis seal siis õige oli? Ametikohustused. Tõenäoliselt mingi signaal. Signaali peale — kontroll. Ja kõik. Aga mis tooni puutub . . .»

«Ei, mitte tooni, vaid mõttesse,» sõnas Streltsov.

«Kui ta teist korda kuuldavale tõi oma kuulsa «noh, kas tead!», siis mõtlesin: nüüd tõuseb torm. Aga tuli ainult äike, ja päris ilma vihmata. Suurepärane finaal! Te otsite mõtet, armas Vassili Aleksejevitš? Küsite, miks mind siia kutsuti. Päevakorras oli ju teie küsimus.»

«Ma ei saa üleüldse aru, miks meid komiteesse kutsuti. Ei taipa, milles mind süüdistati,» sõnas Streltsov.

«Ärge nii väga südamesse võtke, Vassili Aleksejevitš,» lõi Fendotov hooletult käega. «Teile ei anta ju isegi mitte noomitust. Kas te sedagi ei taibanud?»

«Milles mind süüdistati?»

«Noh . . . tõenäoliselt oletati, et teil on viimasel minutil tekkinud kange himu Muhhalatovi kaasautoriks saada. Nagu oleksite omal ajal momendi mööda lasknud, nüüd aga . . . Need teie vihjed, dramaatiline vaikimine . . . Ning veel see totter lugu kassapidajaga.»

«Kohutav lugu!» sõnas Streltsov.

«Olen päri. Teist läks see karikas nüüd mööda. Kuid Marinitš tuleks siiski jalamaid vallandada. Või Andrei Semjonõtšile vali noomitus anda. Kumma neist peaks Jelena Danilovna altarile ohvriks tooma? Mis teie arvate?»

«Olen käskkirjale juba alla kirjutanud ega muuda selles enam ainsatki tähte,» sõnas Streltsov.

«Ah juba kirjutasite alla? No siis on kõik korras!» hüüatas Fendotov kergendatult. «Keda siis?»

Streltsov vastas vaikimisega.

«Ma ei sega vahele, ma ei sega vahele,» lausus Fendotov leplikult. «Raamatupidamine kuulub teie valdustesse.»

Nad läksid trepist alla ja astusid tänavale, mis oli lämmatavalt kuum, tulvil möödakihutavate autode heitgaase. Pea oli Streltsovil ikka endiselt nagu võõras. Oli raske seista ja vaadata seda aina edasi söösvat mürisevate autode laviini.

«Aga teate, Vassili Aleksejevitš, aeg on ju nii-öelda kriitiline. Kas tasub meil enam tehasesse tagasi sõita? Kui põrutaksime joonelt suvilasse? Kas ma viin teid kohale?»

«Kui te mind ainult raudteejaama viiksite, Ivan Ivanõtš, oleksin teile väga ja väga tänulik,» ütles Streltsov jõupingutusega. «Mul on jaamast veel midagi tarvis muretseda.»

«Palun!»

Streltsovil polnud jaamast midagi tarvis. Tema enesetunne oli väga halb. Oleks tahtnud kiiresti, võimalikult rutem koju jõuda ja voodisse heita.

Kuid ta leidis, et parem on siiski sõita täiskiilutud kuumas elektrirongis kui pehmelt õõtsuvas mugavas «Volgas» ja terve tund kuulata Fendotovi lobisemist.

Seitsmeteistkümnes peatükk

LAHKUDES KUSTUTA TULI!

Ka selle, kolmanda öö veetis ta unetult. Pettis Veronika Grigorjevnat, öeldes, et on nembutaali sisse võtnud. Tegelikult viskas ta tableti minema. Ja jõi ainult valokordiini. Saagu süda pisut puhkust. Aju aga — aju peab töötama. Aju peab ju lõpuks sündmuste virvarris orienteeruma hakkama, ja peaasi — selgeks saama, miks Rimma jäljetult kadunud on.

Ta oleks võinud ju «tol päeval» ikkagi koju tulla ja siis hiljem lahkuda, kui see talle ilmtingimata vajalik oli. Ta oleks pidanud esiteks ütlema . . . Miks ta midagi ei ütelnud? Ja kuni sa seda ei taipa, ei taipa sa tuhkagi.

Veronika magab kõvasti, tema uni on sügav, kuigi ta tihti võpatab ja midagi pomiseb. Ta on ausalt oma unerohu sisse võtnud. Ja see on hea. Pole veel teada, millised vapustused teda ees oodata võivad. Ta ei ole

mingi vägilane, kuigi just ei kurda halva tervise üle. Tema peab puhata saama nagu kord ja kohus, temagi on kaks ööd peaaegu magamata olnud. Streltsov tõusis, kohendas ettevaatlikult tekki naise jalgadel ja läks trepile.

Kohe võttis külmavärinaid tekitav rõskus tal õlgadest kinni. Oli aoaeg. Kogu suvitusasulas valitses valge vaikus. Majale kõige lähema kõrge kuuse ladvas askeldas ja sabistas mingi lind. Häälitses arglikult ja uniselt ning rahunes siis. Kuulda oli elektrirongi kauget müri-nat.

Hommik algas nagu alati, kuid tänane hommik ei sarnanenud isegi mitte eilse hommikuga — eile oli hinges olnud siiski rohkem lootust. Ja rohkem ärevust ning erutust, mis aega erksalt tunnetama sundis. Ah, Rimma, Rimma... Täna on ees monotoonne tööpäev tehases ja pole tarvis isegi Jelena Danilovna Žmurova juurde minna.

Aga milleks ometi ta neid välja oli kutsunud?

Jelena Danilovna on alati järsk, kategooriline oma otsustes ja arvamustes, võib inimest terava sõnaga toorelt haavata, ent Jelena Danilovna on siiski väga tark. Ja õiglane. Seda ei saa tema puhul mainimata jätta. Aga kõike, mis eile toimus, ei saa kuidagi ei targaks ega õiglaseks pidada.

Ivan Ivanõtš suhtub kõigesse oma tavalise huumoriga. Tema kvalifitseeris kõike «ametikohustusteks». Tema võib endale teravmeelsusi lubada, ega temale ju antud hoopi otse südamesse.

Žmurova oli olnud kategoorilisem kui kunagi varem. Tähendab, talle oli kõik selge, kõik oli kui peo peal, tarvis oli vaid teha otsus Streltsovi kohta tema, Streltsovi enda juuresolekul. Mis siis ikka, vastuvõetud otsus oli «humaanne». Ei mingeid noomitusi, isegi riikliku komitee esimehele ei kanta midagi ette.

«Pane kõrva taha!» oli Žmurova öelnud. Eks tule pannagi. Oli juhtunud kõige hirmsam asi tema elus, igasugustest noomitustest hoopis hullem — oli kaduma läinud tema hea nimi, oli kaduma läinud austus tema vastu. Nüüd jääb ausameelsel ja õigiasel Zmuroval alatiseks põlglik tundmus: «Ah see Streltsov, kes...» Ja «imekenale feldkuraatorile» ka. Aga nendega tuleb koos töötada. Ent veel hullem, kõige hullem on see, et

tema ise ka hakkab nüüd endast mõtlema täpselt samamoodi: «Aa! Sina, Streltsov, kes...»

Aga miks on ta siis nüüd see «kes»? Mis sundis Žmurovat temaga nii kalgilt kõnelema, kusjuures ei saanud üldse kõne alla tulla, et ta ehk polegi milleski süüdi? Mis nii vaieldamatult tema «süüd» näitas? Ja missugust süüd õieti?

«Ta on kassapidaja Pahhomova vastu südametu olnud...» Noh, see võib küll nii tunduda, kui mitte midagi arvesse ei võeta. Ja seda viga tuleb kas või nüüdki veel parandada. Iseenese ees, südametunnistuse ees. Tuleb neiut haiglasse vaatama minna. Tuleb tema vanemaid külastada. Elu on neil vist väga raske. Vähe on sellest sajast rublast, mis Likale direktorifondist antakse!

«Ta on Jago! Mitmesuguste võtetega on ta katsunud Muhhalatovit mustata, et aga seada, kuigi hilinenult, oma nimi tema nime kõrvale...» Streltsovil jooksis judin üle selja. Sellele ei suutnud ta järjepäraselt ja seostatult mõeldagi.

«Ta on rääkinud ühte, allkirjaga aga kinnitanud hoopis muud...» Ei, ei, mitte iial! Mis ta räägib, sellele annab ka allkirja. Ta keeldus avaldamast, mis põhjusel ei soovi anda hinnangut Muhhalatovi isikule? Kuid ta ei võinud ju, ei saanud muutuda keelepeksjaks turueideks, jutustada ühele naisele teisest naisest ja mehest, kes... Jah, jah, see'p see on — jälle «kes»!

Galina Viktorovna suhtub mõnitavalt rüütellikkusesse, donkihhotlusesse. Oma asi. Kuid temal, Streltsovil, on naise au kõlbelisest väärtusest oma arusaamine, ja tema, kui raskeks see talle ka ei läheks, ei poe ilmaski selle kilbi varju. Jäägu kõik, mis eile juhtus, Galina Viktorovna südametunnistusele. Need olid ju tema sõnad: «Vassili Aleksejevitš ületab isegi don Quijote...» Need sõnad olid õli tulle valanud. Tema polnud seadnud Galina Viktorovna head nime Žmurova mõõga alla, Galina Viktorovna aga oli Streltsovi hea nimega kergekäeliselt ja mõtlematult varjanud Muhhalatovit. Selles seisiski selle haleda stseeni mõte, milles tema eile oli mänginud peaosa. Don Quijote parodeeritud rolli...

Aga siiski — milleks veel Jago? Milleks kahekeelne? Kustpoolt puhus see tappev tuul?...

Idakaar muutus aegapidi kollakamaks ja lõi siis koidupunas kumendama. Nüüd kostis juba kõikjalt puude ladvust lindude rõõmsat sädinat. Tarade ääres jooksvail teeradadel liikus jalakäijaid. Tööpäev algas.

Kas ei peaks temagi praegu elektrirongile minema? Tehases on tegemist. Ja kui tööle pisut hiljaks jääda, jõuaks ära käia niihästi haiglas kui ka Lika Pahhomova vanemate pool. See on tegevus, see on liikumine. Ja olgugi et ta ise on nagu läbi pekstud, südames torgib, pea pööritab, aitab töö tõbesid unustada.

Streltsov pöördus majja tagasi. Läks ettevaatlikul sammul kööki. Keetis ja jõi järjepannu ära kaks klaasitäit kanget kohvi, tundes sedamaid, kuidas kuum verejuga jalgadesse ja pähe sööstis. Pani riidesse. Hiilis kikivarvul naise voodi juurde. Veronika Grigorjevna magas, hingates harvalt ja sügavalt: nembutaali toime oli praegu optimaalne.

Vassili Aleksejevitš viskas märkmikulehele pliiatsiga paar rida:

«Kallis Nika, sõidan varem, et külastada auto alla jäänud neiut. Katsun koju tagasi jõuda, ilma et viivitaksin tehases ainsatki hetke. Kui kuulen midagi Rimmast, kihutan otsekohe Sinu juurde. Ja Sina tee niisamuti. Mulle tundub, et ta tuleb täna päeval koju.

Suudlen.

V.»

Millegipärast ei suutnud ta kirjutada ei «Vassili» ega «Vasja». Just «V» oli praegu kõige täpsem.

Seejärel tegi ta tasapisi tiiru ümber maja, kontrollis kõiki aknaid — kas on kinni? —, et keegi ei saaks magavat Veronikat ehmatada. Peatus hetkeks tema etüüdi ees, mis kujutas Moskva-lähist maastikku. Veronika oli siiski osanud taeva üle maalida. See oli endiselt hall ja pilvine, kuid nüüd võis kuskil vihmarankade laamas siiski juba aimata päikest, see aga andis kirjeldamatu võlu märgadele väludele ja raskeist piiskadest nõrguvaile kaskedele, mis oma pikad nõtked oksad väsinult maadligi olid langetanud.

Etüüd oli komisjoni poolt viimaks ometi üleliidulisel kunstinäitusel eksponeerimiseks vastu võetud. Veronika oli lõuendi veel üheks päevaks enda kätte palunud, et mingeid pisiasju viimistleda.

«Väga tubli!» mõtles Vassili Aleksejevitš. «Oskas siiski vea oma töös üles leida ja oskas selle ka oivaliselt ära parandada. Lõuendil on seda teha vist siiski kergem kui elus.»

Trepi kohal põles elektrilamp. Streltsov pööras lülitit.

«Lahkudes kustuta tuli!» meenus talle. Tark reegel.

Ta kontrollis spetsiaalset taskukest pintsaku voodris. Validool oli omal kohal. Täis originaal.

Ta hakkas aeglaselt liikuma piki lillepeenart, mis oli Veronika Grigorjevna kätetöö. Korjas Likale suure kimbu tulpe. Nende kollased südamikud sarnanesid Veronika «kuldse naeratusega». Ja kui kenad on peenardel täidisõieliste nartsisside ja sulnite võõrasemade read! Streltsov vaatas kõike nõnda, nagu lahkuks ta siit päriseks või väga pikaks ajaks.

Katuseharja vareslaudadel lõõmahtas päikesekiir ja kustus samas. Metsa kohale oli tõusnud tumesinine valge äärega pilv — oli oodata suurt sadu.

Haiglas ütles valveõde Vassili Aleksejevitšile üllatunult:

«Armas inimene, kes siis nii varasel tunnil haigeid külastab! Alles kella neljast alates. Ja pealegi ei ole täna üldse külastuspäev.»

Streltsov naeratas süüdlaslikult:

«Aga kas te haigele lilled võite üle anda? Ja ehk kirjakese?»

«Lilled — meelsasti! Ka kirja anname edasi. Pahhomoval on juba parem. Nüüd võib talle lubada kõike.»

Streltsov kirjutas, et palub lilled vastu võtta, et tehases on käskkirjaga täielikult hüvitatud Likale tehtud ülekohus ning et tema isiklikult palub andestust, et on käskkirjale allakirjutamisega kiirustanud. Soovis kiiret paranemist. Direktorifondist antavast rahast ei rääkinud ta kirjas sõnagi. Pidas seda kohatuks. Las Lika kuuleb seda Marinitšilt.

Valveõe telefoni kaudu küsis ta Jevgenia Mihhailovnalt, kas pole mingeid uudiseid. Jevgenia Mihhailovna vastas nagu maa alt kostva häälega, et uudiseid pole mitte mingisuguseid. Muidugi pidas ta silmas ainult Rimmat. Ainult Rimma kohta oli Streltsov temalt uudiseid pärinud.

Veidi aega vaikinud, ütles ta Jevgenia Mihhailov-

nale, et veel niipea tööle ei jõua, ning palus temalt Pahhomova kodust aadressi, kui see tal teada on. Jevgenia Mihhailovnal oli kõik teada.

Streltsov võttis takso ja sõitis Izmailovosse.

Pahhomovite korterist leidis ta eest maani täis Pjotr Nikanorõtši, Dusja, kes vana kalevise teki all vaikselt oigas, ja veel mingi sagrise, samuti purjus noormehe, kelle nimi oli Žora. Veera Zahharovnat kodus ei olnud.

Pjotr Nikanorõtš ja Žora vihtusid kaarte mängida, nendega hasartselt vastu lauda tagudes. Streltsovile lõi vastu hapu õllelehk. Pjotr Nikanorõtši pintsak vedeles keset tuba põrandal. Sealsamas näris kõhn, pulstunud karvaga kass suitsuvorstijuppi.

«Jah, kodune olukord pole neiul rõõmsate killast,» mõtles Streltsov.

Ning hakkas seletama, kes ta on ja milleks siia tuli.

Kaarte kämblaga varjates jäi Pjotr Nikanorõts talle tigedal, hämusel pilgul otsa vahtima.

«Või sedasi,» sõnas ta vaevaliselt keelt liigutades, kui oli Vassili Aleksejevitši jutu ära kuulanud, «tähendab, tulid vabandust paluma, ennast õigustama? Vanematele kaastunnet avaldama? Õige mul seda sinu kaastunnet tarvis! Minu tütar, minu toitja, jäi auto alla, on haiglas, mina aga olen töövõim... töövõimetu pensionär, töö- ja sõjainvaliid, mis minust ilma temata saab? Sinu vabandused on mulle...» Ta tegi järsu käeliigutuse ja kaardid pudenesid põrandale. «Kasi v-välja! Žora, saada kodanik trammipeatusse!»

Žora ajas enese vaikides püsti. Streltsovist terake tagapool käies andis ta napisõnaliselt märku, kuhu pöörata. Pargist viis ta Streltsovi läbi mingit väga vähe käidud teerada pidi. Vastu ei tulnud ainsatki hingelist. Streltsov kahetses, et oli takso minema lasknud. Selja tagant kostis Žora rasket nohinat ja Streltsovil hakkas ebamugav, nagu viidaks teda mahalaskmisele.

«Professor!» ütles Žora äkki. «Noh, pöörake ringi! Võtke prillid eest!»

Ja niipea kui Streltsov arusaamatuses selle käsu täitis, lõi Žora talle vastu põske. Rahulikult, asjalikult. Ja seejärel jäi noormees teda silmitsedes seisma, otsekui otsiks kohta, kuhu veel valusamini lüüa.

Vassili Aleksejevitš seisis samuti liikumatult. Tema

põsk põles. Ta taipas, et on täielikult selle huligaani meelevallas. Tema käest põgeneda ta ei suuda, appi keegi ei tule, aga temaga kakelda... Ühestainsastki kõrvakiilust oli ta vaevu jalgadele püsima jäänud.

«Mis te minust tahate?» sõnas ta nördinult. «Andke silmapilk teed!»

«Ma tahan... Ma tahan...» ütles Žora. Ning ängas Vassili Aleksejevitšile uuesti, veel tugevamalt vastu põske. «Kuss! Mitte sammugi!»

Streltsov tormas talle kallale. Praegu ei olnud tal muud valikut, kuigi oli üsna selgusetu, mis pärast seda saab. Ta tundis juba teravat valu vasakus küljes, otsekui oleks sinna tunginud nuga. Silme ees keerlesid mingid mustad varjud nagu tuuleveski tiivad.

«Tasa, professor!» Ja Žora haaras tema mõlema käe randmest nii kõvasti kinni, et Streltsov karjatas. «Seisa vagusi! Sinu kella ei ole mulle vaja, varas ma pole. Aga raha anna kõik ära. Priitahtlikult. Külakostiks haigele Lika Pahhomovale, kuna sa seal vabandasid ja valmisolekut avaldasid.» Osavalt haaras ta kuue sisetaskust rahatasku, koukis raha välja, rahatasku aga viskas eemale, jalgrajale. «Hakka astuma, professor. Ja pea meeles: raha andsid sa mulle ära ise, täitsa priitahtlikult. Unusta see...»

Ta laskis Streltsovi lahti ja andis talle tugeva võmmu selga. Vassili Aleksejevitš kukkus maha. Ja kui ta end uuesti jalule ajas, polnud Žorast enam lõhnagi järel. Ainult jalgraja veeres kasvavate põõsaste teravad lehekesed kahisesid.

See kõik oli toimunud nii välkkiirelt, et Streltsovile tundus, nagu polekski see olnud ilmsi, vaid mingis kummalises, fantastilises poolunes. Kuid põsk õhetas nagu nõgestest kõrvetatud, eemal jalgrajal lebas tühjaks tehtud rahatasku ning süda tagus kumedalt, rütmist välja langedes. Streltsov sai aru, et trammipeatusse minna ta praegu ei suuda, ühelgi juhul ei suuda. Ta pani validoolitableti keele alla, pistis rahakoti taskusse, astus sammu, teise, ja äkki hakkas miski teda sootuks kõrvale kiskuma...

Teadvuseletulek võttis aega. Nüüd oli kogu taevalaotus üleni pilves. Puhus vinge tuul ja plagistas selle põõsa lehti, mille alla ta teadmata kuidas oli sattunud.

Streltsov kompas laupa, mis oli kaetud kleepuva higiga.

«Tuleb välja, et ma olen veel elus,» mõtles ta. Millegipärast äärmise ükskõiksusega, nagu polekski tegemist tema endaga, vaid kellegi täiesti kõrvalise isikuga. Nõrkusest jagu saada püüdes ajas ta end püsti ja hakkas mööda jalgrada edasi liikuma.

Trammipeatuses rääkis ta postimiilitsale kõik, mis temaga oli juhtunud. Miilitsamees lõi käe viisakalt kõrva äärde ja süngestus.

«Mis see siis olgu, kodanik, ilma igasuguse vastupanuta annate raha ära, pärast aga tulete avaldusega. Olete ju ometi mees, mitte mõni daamike. Päise päeva ajal... Eks lähme siis jaoskonnast läbi, teeme protokolli, paneme tundemärgid kirja. Žora? Noh, sihukesed on kõik Žorad.»

«Praegu pole mul sugugi aega,» sõnas Streltsov, «ja pole võimalik teiega jaoskonnast läbi minna. Pealegi on mul väga halb enesetunne.»

«Noh, tulge siis, kui aega saate. Ja tervis lubab.»

Taksoraha ei olnud nüüd kuskilt võtta. Streltsov leidis püksitaskust mõned mündid. Neist jätkus sõiduks tehasesse trammi ja bussiga ning samuti metroos.

«Vassili Aleksejevitš, teil pole ju üldse oma nägu peas!» lõi Jevgenia Mihhailovna käsi kokku, kui Streltsov ootetuppa ilmus. «Ja miks te enam tulitegi? Tööpäeva lõpuni on jäänud vaevalt kaks tundi!»

«Jah, kas teate, mul läks aega. Kuid mul on värviliste metallide tellimus siiani valmis tegemata. Süda vaevab.»

«No-oh,» venitas Jevgenia Mihhailovna. «Ainult teie olete nii täpne. Aga mis varustajad mõtlesid, kui teile algul allakirjutamiseks mingi segapudru esitasid?»

Tal oli kõik teada, ja seegi, et Streltsov oli tolle tellimuse oma käega peaaegu tervenisti ümber arvestanud ja ümber kirjutanud. Praegu oli see parandatuna ja kontrollituna ning uuesti tipituna Streltsovi laual ja ootas allkirja.

«Uudist ei ole, Jevgenia Mihhailovna?»

«Ei,» vastas sekretär pisut kõheldes. «Kaks korda helistas ja küsis teid Vladimir Nilõtš Muhhalatov.»

«Ühendage temaga! Kiiresti!»

«Ma juba sain selgust. Ta tahtis teid lihtsalt kõige eest tänada.»

«Aa!» ütles Streltsov väsinult. Ja laskus tugitooli. «Sel juhul pole vaja.»

«Ja pärast seda,» Jevgenia Mihhailovna häälest kostis veel rohkem kõhklust, «tuli Ivan Ivanõtši juurest tema sekretär Alja ning nõudis, et mina... Aga ma parem näitan teile!»

Ta tõi välja koopia sellestsamast protokoll-stenogrammist, mille ta ise valmis oli teinud ja millele Streltsov pärast Fendotovi Tbilisisse-minekut alla oli kirjutanud.

«Näete,» osutas Jevgenia Mihhailovna, «kas mäletate seda lehekülge, mis te mul ümber kirjutada lasksite?»

«Jah, muidugi mäletan.»

«Ivan Ivanõtš käskis selle lehekülje välja võtta ja kõik nõnda kirjutada, nagu varem oli.»

Veri voolas aeglaselt ja raskelt Streltsovi meelekohtadesse.

«See tähendab kuidas — välja võtta? Seal olid ju minu tegelikud sõnad kirja pandud!»

«Seda ma seletasin ka Aljale. Tema aga võttis kogu protokolli kaasa ja viis Ivan Ivanõtšile. Ja kui ta selle tagasi tõi, oli seal teie poolt parandatud lehekülje asemel endine lehekülg sees. See, kus te Vladimir Nilõtšit kiidate. Ning ma ei tea... Selle lehekülje juurde panin ma siiski ka teie oma. Kirjutasin mustandist uuesti ümber ja panin juurde. Kuidas käsite? Missuguse ma toimikusse jätan?»

Streltsov hõõrus käega laupa.

«Tänan teid, Jevgenia Mihhailovna, tänan! Las jäävad mõlemad kõrvuti, nagu on. Sellel pole mingit tähtsust.»

«Jah... Kuid Ivan Ivanõtš läks vist riiklikku komiteesse.»

«Sellelgi, Jevgenia Mihhailovna, pole mingit tähtsust.»

Sekretär lahkus. Streltsov pani peod näo ette. Nüüd oli kõik selge, kogu see metsik stseen Žmurova juures!

Enne Tbilisisse sõitmist oli Ivan Ivanõtš riiklikus komitees, Galina Viktorovna juures, koostanud tehase plangile üksikasjaliku kirja, millele tema, Streltsov, pidi kinnituseks lisama ainult protokoll-stenogrammi ja komiteesse saatma. Võttes erandlikult aluseks Fendotovi kirja, oli riikliku komitee esimees Fjodor Iljitš

Gorin oma allkirjaga kinnitanud dokumendi, mis lõplikult ja alatiseks toob au ja kuulsust «Muhhalatovi akumulaatorile». Ent kui protokoll Galina Viktorovna kätte sattus, nägi viimane, et Streltsovi tegelik arvamus põrmugi ei ühti tema selle kiidukõnega, mida Fendotovi varem koostatud kiri sisaldas. Ja Streltsov oli tehases siiski isiksus!

Ent äkki saab see dokumentide erinevus teatavaks ka Gorinile? Äkki läheb Streltsov veelgi kaugemale, ei jää enam lihtsalt neutraalseks — «mul valutab väga pea ning sõna ma ei võta» —, vaid hakkab vastu tegutsema? See on ju skandaal, nonsenss! Nii kaua dokumente ette valmistada ja üldse mitte valmis saada! Need riikliku komitee töötajad on ikka ühed uimerdised! Aga Streltsov on ju mitmel korral mõista andnud, et Muhhalatov talle ei sümpatiseeri. Äkki on tal tõepoolest midagi ning ta laob selle otse välja? Ent Galina Viktorovnale on Muhhalatov «betoonist, alumiiniumist ja klaasist» inimene . . .

Nüüd on kõik arusaadav. Ka Gorini telefonikõne enne lõplikku dokumentide allakirjutamist. Ja Galina Viktorovna närviline, kuiv toon, kui ta kiiresti organiseeris kohtumise Žmurovaga. Ja kõnelus Jelena Danilovna juures, kellel olid ees kõik dokumendid, mis vaidlust ei tekitanud, kõik dokumendid peale Streltsovi poolt allakirjutatud protokolli. Seda protokolli ei kõlvanud Žmurovale näidata. Galina Viktorovnale vajalikku lehte on Ivan Ivanõtš alles praegu riiklikku komiteese viimas. Seejärel lebab seegi protokoll Žmurova laual. Kõik klapib. Streltsov aga jääb Jelena Danilovna teadvusse alatiseks kui see, «kes» . . .

Jah, kõik on praegu kõvasti kinni kruvitud.

Mis siis nüüd, kas asuda võitlusse? Või taanduda, alistuda?

Kelle hea nimi peab kannatada saama — kas sinu või Galina Viktorovna oma? Otsusta, don Quijote!

Ja otsusta, kas tahad sel juhul ka võitlust Muhhalatoviga! Siis on vältimatult riivatud veel sinu tütregi au, don Quijote . . .

Aga tulemus?

Sa ju ei ihka näha oma nime kõrvuti Muhhalatovi nimega. Sa koguni kardad seda, põlastad seda. Mida see võitlus siis sulle annab? Üksnes alasti tõde?

Ent suudad sa selle tõe päevavalgele toomiseks rääkida naistest, kaasa arvatud ka sinu enda tütar, seda, mida sa pole suuteline naistest rääkima? Don Quijote . . . Ja miks sa heasoovlikult ei taha mõtelda, et Galina Viktorovna Lapik kõigest väest Muhhalatovi huvisid kaitstes kogemata võib-olla ka ise rängalt eksib selles «betoonist, alumiiniumist ja klaasist» inimeses? Ka seda võib juhtuda. On ju Galina Viktorovnale näiteks veel teadmata isegi see Fendotovi ja Muhhalatovi poolt laeval lõbusõidu ajal väljatöötatud plaan, misjärel Muhhalatov siirdus tema kajutisse seiklusi otsima . . .

Kas keel tõesti paindub niisuguseid asju rääkima? Ja kellele? Galina Viktorovnale enesele? Teha pimedale selgeks, et öösiti on pime ja tuleb liikuda ettevaatlikumalt . . . Või Jelena Danilovna Žmurovale, kes üleüldse ei armasta sõnaohtraid arutlusi? Aga telefonikõneluse stiil ju säärasteks asjadeks üldse ei sobi. Kuid peamine: ennast õigustades kasutad sa kaitsekilbiks naise au! Oled sa võimeline seda tegema?

Võib-olla jutustada sellest Fjodor Iljitšile, oma endisele õpilasele? Ikkagi mees mehele. Ta ju ise kutsus: astuge läbi! Kui läheks tema juurde sellise jutuga . . . Kui Gorin telefoneeris, kõlas tema hääles kõige sügavam austus oma endise õpetaja vastu. Pärast s ä ä r a s t visiiti mõtleb aga Gorin seaduspäraselt põlgusega: «Vana keelepeksja!»

Ja seetõttu võid sa mõttes kuipalju tahes tammuda selles nõiaringis, ent ühelegi kõrvalisele inimesele ei tohi sa sellest hingatagi, kui ei taha, et sinu inimväärikus ja hea nimi veel enam kannatada saaks. Pöördu tagasi oma igapäevaste murede juurde, mis hõlmavad tööd, tehast, tehases töötavaid inimesi. Sa ju armastad kõike seda. Sa oled sellele kogu oma elu pühendanud. Ning inimesedki armastavad ja usaldavad sind. Ootavad sinult nõu ja abi . . .

Sisse tormas särav, endast täiesti väljas Jevgenia Mihhailovna.

«Vassili Aleksejevitš! Vassili Aleksejevitš, Rimma Vassiljevnalt on kiri!» hüüdis ta läbi rõõmsa naeru. «Ma ju teadsin, kuidas te kannatasite! Just praegu üks poisike tõi.»

Ta pani lauale helesinise ümbriku ja ruttas minema, lüües ukse kinni.

«Ma ei tülita. Ja ärgu keegi tülitagu.»

Streltsov käristas ümbriku kiirustades lahti. Ta märkas, et saatja aadressi polnud ja et märge «isiklik» oli kolm korda alla kriipsutatud.

«Isa,» kirjutas Rimma oma kiire, kindla käekirjaga, «Sa imestad ja satud ärevusse, saades selle kirja nii ebaharilikul viisil. Ma tean, Sa oleksid tahtnud minuga isiklikult rääkida. Ja tean, kuidas te emaga olete neil päevil kannatanud. Andesta! Andestage! Kuid seda, et möödas on juba nii mitu päeva, taipasin ma äkki alles nüüdsama. Ja Sinuga rääkida, Sulle silma vaadata ma ei suuda. See käib üle jõu. Käib üle jõu sellepärast, et on asju, millest neiul on raske kirjutada, ja kõnelda sootuks võimatu. Eriti oma isale. Just nimelt oma isale.

See minu kiri pole pihtimus. Ja ma kirjutasin ta ainult selleks, et teie emaga teaksite: olen elus, minuga ei ole midagi juhtunud, pole vajadust helistada mitmesugustel kahekohalistel telefoninumbritel. Ja veel selleks, et te teaksite: minult ei maksa enam kirja oodata. Minu aadressi te teada ei saa. Võib-olla loete minu artikleid ajalehtedes, kuid need avaldatakse varjunimede all. Nagu Tolstoil isa Sergi, kes armastatud inimesesse usu kaotas, tahan ma, tuleb mul lahkuda teise ellu.

Mitte vaiksesse üksindusse — see on rumal. Nende päevade jooksul olen ma aru saanud, et inimene peab kummatigi elama ja töötama isegi siis, kui tal süda purunenud. Peale armastuse on tal ka teisi kohustusi. Ja väga vastutusrikkaid kohustusi.

Miks kirjutan ma nii julmalt (seda mõistan ma ka ise)? Isa, nüüd ei armasta ma kedagi, ei Sind, ei ema, mitte ühtki inimest maailmas. Veider olukord. Kui puu juured läbi lõigatakse, langeb ta maha ja kuivab. Minu puu juurteks oli suur, ebatavaline armastus Vladimir Nilõtš Muhhalatovi vastu. Nüüd on need juured läbi lõigatud. Ja koos nendega kõik — kogu minu oskus ja võime armastada, kellest ka küsimus poleks.

Võib-olla kõlab see paradoksina, ent näiteks Sind ei armasta ma nüüd kõige rohkem selle pärast, et Sa minu armastust Muhhalatovi vastu heaks ei kiitnud.

Sina mürgitasid mu õnnetunnid, mis tookord polnud üksnes müüt. Ja just selle pärast ei armasta ma Sind nüüd.

Näen, kuidas Su käed praegu rusikasse tõmbuvad ning Sa oled valmis karjuma: «Alatu!», adresseerides need sõnad Muhhalatovile.

Ma ei tea... Seda sõna ma Vladimir Nilõtšile pole öelnud. Mitte tema ei pannud mind endasse armuma, mina ise armusin temasse, ja tähendab, et kannan ise kogu vastutust oma armastuse eest.

Alatu on tema poolt ainult vorm — minu armastuse juurte läbilõikamise viis. Pean silmas lõpplahendust. Esiteks ei ilmunud ta kokkulepitud kohta, kus ma teda poole ööni ootasin, valmistudes talle rõõmsalt teatama, et ma vist emaks saan; seejärel ütles ta, et abiellub teisega (seda olin ma varem juba «teiselt» kuulda saanud) ja lõpuks tuli ta siiski minuga kohtamisele (mina olin see, kes ta üles otsis) ning nähvas kuivalt: «Mina pole sind kunagi armastanud ega armasta.»

Ütle, kas ma oleksin pidanud karjuma talle näkku: «Alatu!»?

Mina ei karjunud. Sest see on kõige armetum sõna, mina aga pean oma au kalliks.

Mõni oleks Vladimir Nilõtšilt võib-olla armastust manguma hakanud, mingit aseainet selle jätkamiseks või teda kohtu ja alimentidega ähvardanud või lubanud oma kannatusi ajaleheveergudel jagada miljonite lugejatega, et osavõtlike vastukajade tulv need kannatused hüvitaks...

Püüa mind mõista, isa, minu hinge asuda: mina midagi säärast teha ei suuda. On ju, on ju maailmas olemas selliseid intiimsusi, millest on raske, millest on võimatu kõrvalistele inimestele rääkida! Ning on ju inimesel sääraseid olukordi, mil on raske ja koguni võimatu käia sisseharjunud tänavail, näha tuttavaid nägusid, näha omaste nägusid...

Ma ei tea, võib-olla pole mul praegu mõnes mõttes õiguski, ent katsu siiski minust aru saada nõnda, nagu asi on. Praegu ei armasta ma kedagi, mitte kedagi. Las aeg teeb oma töö.

Selle kirja saadan ma ära raudteejaamast. Missugusest, sellel pole tähtsust. Kümne minuti pärast läheb

minu rong. Viimast korda kirjutan ma alla oma endise ees- ja perekonnanime. Andesta mulle, isa. Ja ema, ka Sina anna andeks!

Rimma Streltsova.»

Juba tütre kirja viimaseid ridu lugedes tundis Vassili Aleksejevitš, et põrand kaob jalge alt. Roideid surus nüüd otsekui väljakannatamatult pigistav tulikuum võru. Ja see kõik oli hulga tugevam kui eile Žmurova kabinetis ning tugevam kui hommikul, mil Žora ta üksildasele rajakesele Izmailovo pargis maha oli paisanud.

Talle oli täiesti selge, et see talumatu, teadvust tumestav valu iseenesest mööda ei lähe. Ta kahmas validooli, raputas kõik tabletid peopesale ja pigistas rusikasse. Teise käega valis ta sisetelefoni numbri. Kuulis torus: «Jah, Muhhalatov.» Ütles viimast jõudu kokku võttes:

«Vladimir Nilõtš, siin Streltsov. Ma palun teid väga, tulge täna õhtul minu poole. Vaja oleks teiega kõnelda . . .»

«Millest?»

Streltsov pani toru ära kõverdi, kuidas juhtus.

Ja viskas endale suhu korraga terve peotäie tablette, hakkas närima ja läkastas suud õhetama panevast piparmündilõhnast.

Silme ees lõi valgemaks. Ta märkas telefoni kõrval sinna valmispandud värviliste metallide tellimust. Peaaegu automaatselt kirjutas ta sellele alla.

Ja sirutas käe kellanupu poole, et kutsuda Jevgenia Mihhailovna . . .

Kaheksateistkümnes peatükk

AEGLANE GAVOTT

Muhhalatov istus laua kohal kumaras. Toas oli pime. Selgesti kostis seinakella tiksumine. Toa kaugemas nurgas krõbistas hiir. Oli tunda kaneeli ja vanilliini ning võiküpsiste lõhna. Selliseid küpsiseid armastas Rimma.

Aknast langes sisse ähmjas kiirtekimp, joonistas

kuldkollase tapeediga kaetud seinale vildaka nelinurga. Aknaklaasid olid rõsised, veeniredest kirjatud, ja hele laik ukse juures tundus kinoprojektorist ekraanile paisatud fantastilise pildina.

Muhhalatov kuulatas, ajas kaela õieli.

«Ei, see on lihtsalt niisama,» ütles ta tasa. Haigutas. Ja läks akna juurde. «Kas korgid on siis läbi põlenud? Kõikjal on tuled, siin aga kottpime.»

Valgus tuli naabermajast, üle tänava. Tänavaga risti olevast pihtaiast langes ebamäärane hambuline vari. Rööplikul teel läiklesid loigud. Tänava lõpp kadus valgesse, sumbesse uttu.

«Kas ära minna? Tont temaga, selle Streltsoviga!»

Ta tõmbas hooga lahti verandaukse. Üksikud suured harvad vihmatilgad trummeldasid monotoonselt. Rasked piisad pääsesid katusel liikuma ja veeresid heleda solinaga mingisse anumasse. Muhhalatov heitis pilgu tagasi koridori tühja pimedusse ja astus välistrepile. Tõmbas kõvemini kokku kerge kuue hõlmad.

Õues oli väga pime. Pilved, mida üldse näha ei olnud, lasusid madalal maa kohal.

Kogu aeg üles vahtides läks Muhhalatov trepist alla. Ta kaotas sedamaid kitsa kruusase jalgraja ning sattus lillepeenardele. Püdel savikas muld kleepus ta kingade külge. Edasi astuda oli ebamugav, jalad kas lihkusid libedail mullamügerikel või vajusid vastikult lirtsudes venivasse vedelasse lõgasse. Ning nende väljakiskumisega oli tükk tegemist. Prõksatasid purunevad lillenupud.

Ta taandus maja seina äärde. Kuid siin vohas puju ja malts. Kõrged märjad varred surusid endid tihedalt vastu jalgu ja Muhhalatov tundis läbi püksiriide teravat külma. Üle selja jooksis äkiline vabistav värin. Ihule tõusis kananahk. Niisama torkiv ja kare kui märgadesse sokkidesse sattunud maltsamarjad.

Vihmakrabin katusel muutus järjest tihedamaks. Kuskilt kaugemalt kostis summutatud pladinat — paduvihm sagas sügavates loikudes. Muhhalatov pööras ringi ja jooksis verandale tagasi just sel hetkel, mil raske vihmarõõne majani jõudis.

Pahaselt tõmbas Muhhalatov enda järel ukse kinni. Seisatas kõhklevalt. Hakkas koridoris käsikaudu edasi minema, meenutades, et kuskil siin asub riidenagi.

Võttis nagist ja heitis õlgadelė libeda kloorvinüülvihmamantli. Samas aga viskas selle põrandale.

«See veel puudub, et ma lähen siit minema kõrgestiintellektuaalse Vassili Aleksejevitši vihmamantliga! Kasutaksin omaniku teadmata veel kord tema armulikkust ja heldust.»

Tõstis mantli üles, hoidis seda käes ja viskas uuesti põrandale.

«Kurat ja põrgu! Olen hiirelõksu sattunud. Oli mul tarvis olla säärane idioot: tormata siia kutse peale, mis millekski ei kohusta. Kellele seda kohtumist vaja on, kas minule või? Seda enam, et on täiesti selge, millest juttu tuleb. Ta oleks võinud ise minu juurde tulla.»

Muhhalatov käis pimedas koridoris mõne korra edasi-tagasi. Läks siis uuesti Rimma tuppa ja võttis istet tema laua ääres.

«Kurat küll! Kurat küll! . . .»

Siia oli ta sõitnud videvikus, oletades, et jutuajamine Streltsoviga ei kesta kuigi kaua. Vajaduse korral võib selle ju iga hetk katkestada.

Maja oli olnud lukus. Ent Muhhalatov teadis võtme peidupaika. Oli tibanud peent vihma. Ja kui oled juba kord kohale sõitnud, oled nõus olnud tulema, siis pead pererahva ära ootama. Ta oli ukse avanud ja majja astunud.

Oli tunda hõrgutavat võiküpsiste lõhna. Tähendab, majas on pidulik meeleolu. Aga muidugi mitte tema tuleku auks! Seltsimees Streltsovil on pidumeeleoluks hoopis muud põhjused. Galina Viktorovna sõnade järgi oli seltsimees Žmurova olnud harukordselt peenetundeline ja heatahtlik. Seltsimees Streltsovile peapesu tehes oli ta vahu ise sealsamas sooja veega maha uhtnud. Ta isegi polnud selle eest hoolt kandnud, et Streltsov noomituse saaks! Oli lugenud epistli nõukogude inseneri ja majandusjuhi moraalsest palgest ning lasknud tal siis rahus minna. Tõesti, vananedes muutuvad inimesed hambutuks selle sõna niihästi otseses kui ka ülekantud tähenduses. Nõndaks, seltsimees Streltsov peab pidu, tema majas on võiküpsiste lõhn — las pidutseb! Nüüd, kus kõik seljataga on, võib ka tema vastu suuremeelseks muutuda.

Veronika Grigorjevna oma «kuldse naeratusega» on muidugi seda õnnelikum. Vaevalt et seltsimees Streltsov teda kõikidesse ametiasjadesse on pühendanud. Streltsov hoiab oma naisukest, ametiasjad aga ei ole mitte alati meeldivad, ja ka Jelena Danilovna pole mitte alati leebe. Pealegi lubati Veronika Grigorjevna etüüd üleliidulisele kunstinäitusele. Temale on see õnne tipuks. Seda maksab peoga tähistada.

Rimma . . . Pole viga! See kõik läheb kiiresti mööda. Ning pigem öelda «ma ei armasta» varemalt, kui et lausuda seda siis, kui juba liiga hilja on. Rimmal on alati olnud hea isu, küll Veronika Grigorjevna tänased võiküpsised kompenseerivad talle kõik tema hingeahistused. Igatahes peavad kompenseerima.

Muhhalatov käis ja itsitas.

Üldiselt lustlik situatsioon! Kallist pererahvast oli vihm tabanud kodust eemal, arvatavasti kuskil linnas, ja takistas neil nüüd kojujõudmist. Kallist külalist aga oli vihm tabanud siin, võõras majas, ja takistas tal nüüd linnaminekut. Vihm võib ladistada öö läbi. Akna taga kallab nagu kapast! Vaatame, kellel on rohkem ettevõtmist — kas pererahval või külalisel —, et vihma trotsides hakata sopaloikudes solistama?

Ah sa saatan, kuidas tahaks süüa. Külalisele ei panda vist pahaks, kui ta proovib värsket, kaneelilõhnalist küpsist?

Pimeduses toolidele komistades läks Muhhalatov kööki. Hakkas otsima. Küpsised, mis olid küll juba päris külmad, tundusid talle haruldaselt maitsvatena. Nälg on kõige parem kokk! Aga ehk on see Veronika Grigorjevna kokakunsti tippsaavutus? Kumb on õieti tema tugevam külg: kas maalikunst või kokakunst? «Võid mitte olla luuletaja, kuid suppi keetma pead sa ikkagi!» Rimma, muide, pole selleks üldse suuteline.

Pimeduses, küpsistekorvikese kõrval, silmas ta nelinurkset paberitükki. Mingi sõnumik. Küllap seletus sellele, mis põhjusel siin kedagi ei ole. Kahju, et juba varem ei tulnud pähe kööki minna. Ent kuidas kirja sellises pimeduses lugeda? Teoreetiliselt peaksid gaasipliidi lähedal olema tikud. Muhhalatov hakkas kätt mööda aknalauda libistama ja ajas ümber mingi vedelikuga täidetud plekkpurgi, see kukkus põrandale, nii et vedelik tema kingadele pritsis.

«Kuramus!» ütles ta. «Mis jõledus see küll võib olla?»

Äkki meenus talle: Rimma laual oli alati seisnud taskulamp. Ta toppis taskud küpsiseid täis ja läks kirjalehekesega uuesti Rimma tuppa. Seisatas lävel ja haukas uksepiidale toetudes isukalt küpsiseid.

Mööda rõsiseid aknaklaase voolasid alla pimedusse laiad veejoad. Muhhalatov vaatas otsides ringi. Kus on siis taskulamp? Kogemata riivas tema käsi lahtist grammofoni. Membraan krõpsatas. Vaiksel ja malbel värinal kostsid Lecocqi «Aeglase gavoti» esimesed taktid. Seejärel laulis õrn neiuhääl, mis millegipoolest Rimma häält meenutas:

«Kuuled, arm, kuis ikka mõistmatult ja pikka
miski sala luilutab ja kutsub südameid?
Armund alatasa, naeratlevalt, tasa
aeglase gavoti helid hällitavad meid.»

Rimma armsaim plaat! Asi, mis ikka ja jälle sõnasõda oli põhjustanud. Kassilik muusika ja ülimalt totter tants. Rahhiitikutele. Või podagrahaigetele, kelle jalad enam üldse ei paindu. Aga Rimmale meeldib. Kontrastide reegel: Jeanne d'Arc, raudrüü ja siloonpluus.

Larissa silmis on maailm märksa lihtsam. Ning tema näeb seda täpsemalt. Raudrüü ei lähe talle üldse. Ja praegu vist mitte ka siloonpluus. Aga villane kootud džemper sobib hästi. Hästi sobib ka mehele, kui naine täielikult tema üleolekut tunnustab. Elu on Larissat juba õpetanud. Ühe peksasaanu eest võib kaks mittepekstut ära anda!

Muhhalatov otsis taskulambi üles, vajutas põlema. Paberile langes õhe valguskiireke.

Oo, mu arm, sa hõlju kaasa tantsurajal,
põu on rõõmust pakatamas, armunud on põu!
Nõnda juhtub vahel kevadisel ajal,
kevadisel ajal...

«Vasja, ma virgusin rõõmsas meeleolus ja mõistsin äkki, et kõik meie mured on asjatud ja et Rimma saabub nagu alati 17.16 rongiga. Eks ta muidugi sõitis ootamatult mingisse kiiresse komandeeringusse, see aga ei kesta ju kunagi üle kolme päeva. Valmistasin

teie lemmikroogasid... Kuid nüüd on juba hilisõhtu, ja pole ei Rimmat ega Sind. Sa ju lubasid, et kauaks ei jää. Mul on millegipärast paha olla. Lukustan maja ning sõidan Sinu juurde Moskvasse. Kauem ma oodata ei suuda. Mu kallid, kui me teel üksteisest mööda peaksime sõitma — hakake sööma ilma minuta.

E. ja V.»

On siis patt need rohked habisevad ohked?
Sestap nõnda rõõmukalt ju särab meile kuu...

Tohoh, missugune karussell siit välja tuleb: Rimma on kadunud! Kuid see kõik on jama. Rimma on kadunud — Rimma leitakse üles. Ainult Vassili Aleksejevitšiga ei ole tulevikus küll enam puid-maid jagada, nagu ütleb vana kõnekäänd. Temal mingeid uusi ideid enam ei välgata. Ja pole neid vajagi. Ühele ja sellelesamale inimesele kaks korda Lenini preemiat ei anta. Volta, Ampère'i ja Ohmi nime kannab igaühel neist ainult üks avastus. Teist «Muhhalatovi akumulaatorit» ei tule samuti. Nüüd on tarvis oma ametiseisundit tugevdada...

Muhhalatovil hakkas äkitselt umbne. Ta pööras kremooni, andis aknaraamile rusikahoobi. Aken ei avanenud. Klaas klirises kildudeks.

«Ah, kurat!» pomises Muhhalatov. «See veel puudus!»

Kuuled, kallis, kuuled, kallis?
Juba tähed sätendavad, vilgutlevad...

«Mnjaa, nüüd ei jää mul muud üle, kui siiski võtta vihmamantel ja ära minna. Ma ei saa ju ööbida ihuüksi selles majas nagu loll! Aga juhul kui mul üksinda ööbida ei tule, algab siin...»

Ta võttis taskulambi kaasa, tõmbas selga Vassili Aleksejevitši vihmamantli, läks majast välja ning lukustas ukse, peites võtme kokkulepitud kohta.

Katkisest aknast pritsisid tuppa üksikud harvad, rasked vihmapiisad. Üle tänava kustus kellegi suvilas tuli ning kohe kadus valguslaik Rimma laua tagant. Pilkases pimeduses kostis veel mõne viivu vältel «Aeglase gavoti» rahulik meloodia.

Siis aga käis vedru maha ja plaat peatus.

Üheksateistkümnes peatükk,

ILMA MILLETA SAMUTI TOIME EI TULE

Noh, nüüd siis sekkun asjasse uuesti ka mina.

Kõige esiteks pean lugejaile tunnistama: seda raamatut ei kirjutanud ma ainuüksi eksamite vahel. Eksamite vahel võib ehk ainult jutu pealkirja välja mõtelda. Mul läks selle raamatu peale üle aasta. Ja ma võtsin käsikirja Moskvasse kaasa just täpipealt siis, kui aeg juba teise kursuse eksamite andmiseks küpseks sai.

Esimeses peatükis ma patustasin, jah, patustasin kronoloogia vastu. Ning üleüldse ei kujutanud mõnda asja nii, nagu see tõepoolest oli, vaid nõnda, nagu ma oleksin tahtnud, et oleks olnud. Et Maša ja Ljonka oleksid sel ajal Moskvasse tulnud, sest nendega on küll rohkem sekeldamist, ent hulga lõbusam. Et ka kogu Streltsovide perekond oleks elanud rahulikult ja üksmeelselt, Ljonka aga oleks sõitnud neile ööbima ning viinud kingituseks kaasa sefiirikarpe, mida Rimma nii armastab. Et Ljonka oma lihtsameelsuses oleks kitse sidrunhappega kostitanud, hiljem aga tundnud hirmsaid hingepiinu: ega see mürgine ole? Ja lõpuks, et seesamane Ljonka oleks kihlveo peale koos mingi poisiga Relvapalatis Katariina-aegsesse tõlda roninud ja et valvur oleks ta sealt jalamaid välja tõstnud, öeldes: «Mineviku tõllas kaugele ei jõua!» Mis sest, et Ljonkale oleks tehtud protokoll, vastutama oleks pidanud tema eest aga ikka vanem vend. Kui asjalugu oleks olnud sihuke, oleks Streltsovide draamast võinud kõnelda poeedi sõnadega: «Mis möödas on, see muutub armsaks!»

Sellelt seisukohalt ei vasta selle loo esimene peatükk tegelikkusele, vaid kajastab ainult minu, ja ma usun, et ka teie soove.

Tegelikult oli asi nii, nagu mul kõigis ülejäänud peatükkides kirjas on pandud. Kahjuks aga ei saa isegi praegu korrata poeedi sõnu: «Mis möödas on, see muutub armsaks!» — sest täiesti möödas pole veel mitte midagi.

Kuigi Rimmalt on saadud teine kiri — üksnes: olen

elus, terve — ei tea tema vanemad endiselt tema aadressi.

Vassili Aleksejevitš on pärast infarkti juba haiglast väljas ning tsehhi vahetusinseneriks nimetatud. «Sokutas» Galina Viktorovna. Streltsov on ju «see, kes . . .». Talle oleks tahetud pakkuda plaani- ja majandusosakonda, aga see oleks tähendanud otsesesse Muhhalatovi alluvusse sattumist. Loomulikult ei nõustunud Vassili Aleksejevitš sellega. Ja kas ta olekski nõustuda võinud?

Kuid Muhhalatov, milleks siin äkki Muhhalatov? . . . Aga selles see konks seisabki, et tema töötab nüüd Streltsovi kohal. Samuti Galina Viktorovna tegu. See on loomulik. Muhhalatov on kuulus mees. «Tema» akumulaatorid on läinud nüüd laia maailma. Mõttetu on endiselt laboratooriumis istuda, selles on tal õigus — «teisele» akumulaatorile sa oma nime enam anda ei saa. Ja pole mingit tolku ilmaasjata pead murda, seda enam et uut ideed pole sisendada kellelegi. Aga üldiselt on Muhhalatov väga heas kirjas. Ega minagi vastu vaidle. Muhhalatov on suurepärane insener, hea majandusjuht. Tal on tore perekond: kena, hoolitsev abikaasa Larissa ja kaks last. Mõlemad poisid. Üks neist, Jevgeni, on adopteeritud ega ole nüüd enam Larissovitš, vaid Vladimirovitš. Hiljaaegu sai Muhhalatov medali «Uppujate päästmise eest» — hüppas Moskva jõkke ja tõi välja kuueaastase tüdrukukese.

Muide, ka Marinitšil on varsti peenikest peret oodata. Lika on juba dekreedis. Tööl on Aleksandr end parimast küljest näidanud. Pearaamatupidaja Andrei Semjonõtš on temast oma asetäitja teinud, ja üldkoosolekul valiti ta rahvakontrolli kaastöökomisjoni esimeheks, sest et tehases teavad kõik: Marinitš kuskil valskust ei kannata, õige asja eest võitleb ta kuni lõpuni välja. Karakter aga muutub tal järk-järgult mehisemaks ja tugevamaks, karastub. Muuseas, Marinitš viis selle asja siiski läbi, et Vlassenkovil võetakse palgast poole aasta jooksul iga kuu viisteist protsenti maha. Ainus, kellest Marinitš jagu pole saanud, on Pjotr Nikanorõtš ja Žora. Need vägevad mehed elavad aga edasi ega pilguta silmagi. Igasugustest seadustest on neil kõrvale hiilida õnnestunud. Sõprus Muhhalatoviga on Marinitšil aegapidi mõranenud.

Ivan Ivanõtš Fendotov harrastab nüüd jääalust kalapüüki. Muretses mingi välismaise, püsiva lõhnaga landi ja pühapäeviti saab väikesi ahvenaid teiste kalameeste kadeduseks lausa sadade kaupa. Tehases pulbitseb endiselt täisvereline elu. Jah, õigupoolest ei saaks see teisiti ollagi. Kõik, mis siin sündis, ei heida Ivan Ivanõtši majandusjuhimainele ju vähimatki varju.

Galina Viktorovna Lapik on pisut tüsenenud...

Kuid see sarnaneb juba Turgenevi või Gontšarovi romaanide epiloogiga. Kummatigi ei saa olla mingit epiloogi, senikaua kui ränk õnnetus ikka veel ripub Streltsovide perekonna kohal, heidab varju Vassili Aleksejevitši heale nimele.

Just sellepärast ma kirjutasingi selle raamatu.

Ma ütlesin juba alguses, et Maša mind aitas. Siinkohal tahan veel kord toonitada, et asjata ta püüab varju tõmbuda, poeb toimetaja nime taha. Aga see on juba tema mood. Teda ma ümber veenda ei jõua.

Kui kõik sai valmis ja tuli otsustada, mis käsikirjaga edasi teha, andsin ma ta lugeda veel Tumark Markinile ja Šura Koroljovale.

Tumark ütles mulle:

«Tead, Kostja, kõik on nõnda, kuid sina ei anna oma raamatus vastust ühele hellale küsimusele: kuidas see kõik nii paljude inimeste silma all võis juhtuda? Miks Gorin, Žmurova, Lapik ja vähemalt Liidia Frolovna ei näinud õigel ajal Muhhalatovit läbi ega mõistnud Vassili Aleksejevitši?»

«Aga kas saab keegi üldse niisugusele küsimusele vastata? Iga argieludraama toimubki ju ainult sel juhul, kui inimesed midagi või kedagi pole õigel ajal suutnud «läbi näha» või «mõista».»

«Oletame. Kuid miks ei kujutanud sa seda lugu siis nõnda, et inimesed oleksid parajal ajal kõike läbi näinud ega oleks lasknud sündmustel nii traagilist pööret võtta? Sel juhul oleks palju võitnud mõte, et halba on võimalik ennetavalt vältida.»

«Väga targasti,» tähendasin mina. «Õigupoolest nõnda see ju ikka toimubki. Aga me lihtsalt ei märka neid sündmusi, mil õnnestub halb juba eos hävitada. See on meie elu norm. Ent Streltsovi loos polnud enam võimalik kätt halvale ette panna. Ta sai eluõiguse. Ja

nüüd tuleb tõde jalule seada. Nii ma siis kirjutangi, kuidas säärane olukord tekkis. Ja mulle tundub, kui nüüd peaaegu sinu sõnu tarvitada, et sel juhul võidab väga palju mõte — paratamatult saabub tõe ja õigluse triumf. Aga see on samuti väga tähtis.»

Tumark kehitas õlgu:

«Ei vaidle vastu. Kuigi... Aga üldiselt ma teeksin selle kõik ümber näidendiks. Ja veel parem — filmistsenaariumiks. Sul on siin vähe looduskirjeldusi, tegelaskujude portreed on detailselt välja joonistamata. Näiteks — milline on Marinitši nina? Või Fendotovi kulmud? Liidia Frolovna kasv jääb selgusetuks. Aga teatris ja eriti kinos viivad režissöörid selle asja ise suurepäraselt lõpule. Siis ei ole sul ninade ja kulmudega enam mingit muret.»

Šura Koroljova vajus mõttesse:

«Aga raamatus võivad kunstnikud autori mõttele suurema mõjujõu anda. Kostja, sa palu kirjastust, et nad lubaksid minul seda teha! Mingi väljamõeldud nime all.»

Ja Maša andis seesugust nõu:

«Kostja, mulle näib, et sellest kõigest olenemata tuleb käsikirjast teha kolm lisaeksemplari. Ja niikaua kui kirjastuses otsustatakse... Tuleta meelde, kuidas me laevanduseülema Ivan Makarovitši jutul käisime, kui kaptenit hädaoht ähvardas: inimest taheti ülekohtuselt kohtu alla anda.»

Ma sain kõigest aru. Tuleb tegutseda, tegutseda!

Kui ma Moskvasse saabusin, panin käsikirja ühe eksemplari riikliku komitee esimehe lauale.

Sekretär ei tahtnud mind sisse lasta, aina päris, mis asjus. Ütlesin talle, et olen Fjodor Iljitši sugulane, ja siis avas ta lameda võtmekesega mulle ukse.

«Lugege läbi,» ütlesin ma seltsimees Gorinile.

Ja panin käsikirja lauale. Esmalt ma muidugi teretasin ning seletasin talle, kuidas olin sekretärile luisanud.

Ta hakkas naerma ja küsis, miks ta selle käsikirja läbi lugema peab. Ja mina kordasin visalt ning väga tungivalt:

«Lugege läbi!»

Ja et ta ei mõtleks, et ma mõni avantürist või grafomaan olen, näitasin talle oma varasemaid raamatuid.

Fjodor Iljitš pikemalt uurima eï hakanud, võttis käsikirja ning pistis portfelli. See oli paks, otsekui sumadan.

«Kas saate nädala pärast sisse astuda?»

Ning ma vastasin, et saan.

Teise eksemplari andsin ma selle rajooni parteikomitee sekretärile, kus katsetehas asub.

«Lugege läbi!»

Küsimusi ma ootama ei jäänud, vaid ladusin oma raamatud kohe tema ette.

«Huvitav,» ütles rajoonikomitee sekretär. «Siiamaani pole kirjanikud sääraste palvetega minu poole pöördunud. Krasnaja Presnja ning Frunze rajoonis, seal oli vist küll...»

«Aga mina olen Siberist,» tähendasin.

«Ja-ah? Tore!» sõnas rajoonikomitee sekretär ja vaatas kalendrisse. «Saate nädala pärast läbi tulla?»

Käsikirja kolmanda eksemplari viisin Moskva Täitevkomiteesse. Sattusin esimehe asetäitja vastuvõtu ajaks. See küsis minult, mis asjus ma tema poole pöördun. Ma ütlesin:

«Pjotr Nikanorõtš Pahhomovi Moskvast väljasaatmise ja ühtlasi huligaan Žora kriminaalvastutusele võtmise asjus. Minu avaldus on siin,» — ning ma panin käsikirja lauale.

Esimehe asetäitja hakkas naerma:

«Te naljatate?»

«Ei,» ütlesin. «Ma ei naljata. Üht selle avalduse eksemplari, tõsi küll, teise küsimusega seoses, loeb juba riikliku komitee esimees seltsimees Gorin...»

«Gorin?»

«Jah... Teist eksemplari aga loeb partei rajoonikomitee sekretär.»

«A-a. Või nõnda!» ütles Moskva Täitevkomitee esimehe asetäitja. «Jätke siia. Kuid milleks nii paks avaldus?» Ta lõi kämblaga vastu käsikirja.

«Sest et avaldusega, mis on ühelainsal väikesel lehel, ei suuda midagi selgeks teha.»

«Hästi. Tulge nädala pärast.»

Selle nädalaga jõudsin teha kaks arvestust ja sain füüsikaeksamil «nelja». Professor ütles, et pileti järgi polevat ma üldiselt põrmugi halvasti vastanud, võibolla koguni «viiele». Kuid enne seda oli ta läbi luge-

nud kõik minu kontrolltööd ja veendumusele jõudnud, et ma sõnaga natuke liiga vabalt ringi käin, ei taha mõningaid grammatikareegleid arvestada, luban endale põhjendamatuid inversioone, pole alati tõsine ja nõnda edasi. Ja selles olukorras on ta lihtsalt kohustatud mul ühe hinde alla võtma. Nii-öelda kasvatusliku sihiga.

Haarasin õpinguraamatu, vaatasin seda kurvalt — kuidas Mašale selgeks teha? — ja kostsin professorile, et umbkaudu sedasama on mulle öelnud ka toimetajad, kuid et teisiti ma kirjutada ei oska. Ta küsis imestunult:

«Mis toimetajad siia puutuvad?» Äkki ta laksas endale vastu laupa: «Barbin, tähendab te olete siis kirjanik!»

Kahmas mul õpinguraamatu käest ja parandas «nelja» «kolmeks».

Nädala pärast hakkasin oma käsikirju kokku korjama.

Juhtus nii, et esimesena võttis mind jutule Moskva Täitevkomitee esimehe asetäitja.

«Saadeti välja, juba saadeti välja see teie Pahhomov, paigutati haiglasse sundravile!» tegi ta käega võiduka liigutuse, niipea kui mind nägi. «Aga Žora suhtes... Siin, teate, on esialgu mõnesuguseid raskusi. Otseseid pealtnägijaid peale kannatadasaanute ei ole teie käsikirjas mainitud. Ja selle Žora töökohalt anti talle täiesti viisakas iseloomustus.»

«Tähendab?» küsisin ma ilma mingi lootuseta.

«Tähendab,» vastas tema mõninga lootusega.

Fjodor Iljitš Gorin silitas hulk aega mõtlikult käsikirja. Siis lõi selle lahti ja uuris üksikuid lehekülgi, kuhu olid märgid vahele torgatud.

«Öelge, on see romaan või tõde?» küsis ta lõpuks endiselt mõtlikuna. «Kas te andsite selle mulle lihtsalt hindamiseks või abinõude tarvituselevõtmiseks?»

«See on niihästi romaan kui ka tõde,» laususin mina. «Muu üle aga otsustage ise.»

«Romaani hinnaku kriitikud, mina ei ole asjatundja,» sõnas Gorin. «Aga mis tõesse puutub... Mind paneb lausa hämmastama. Lugedes mõistsin nii mõndagi, olgugi et te siin vist kõik nimed muutnud olete. Tõde kui selline tundus mulle enne teie käsikirja lugemist hoopis teistsugusena. Näiteks kanti mulle teisiti ette

Vassili Aleksejevitši määramisest reainseneriks. Öeldi, et teda on otsustatud pärast haigust lihtsalt hoida.»

«Seetõttu ma selle käsikirja teile tõingi.»

Gorin jäi uuesti mõttesse.

«See, keda te Streltsoviks olete nimetanud, oleks võinud minu juurde tulla ja kõik seltsimehelikult ära rääkida.»

«Ei, Fjodor Iljitš, ta ei oleks võinud. Tal on niisugune karakter. Ning ka kõnelus ise nõuab erilist miljööd. Ja teil poleks olnud tööajal mahti kuulata teda kannatlikult mitu tundi järjest. Telefon. Ja kõik muu. Te oleksite hakanud Streltsovi juttu küsimustega katkestama, nagu seda tegi Jelena Danilovna, ja teiegi ees poleks tõde päevavalgele tulnud. Te poleks mindki ära kuulanud. Kuid käsikirja, raamatu lugesid kõik läbi nagu romaani. Ja nüüd teate seda, mida Vassili Aleksejevitš teile mingi hinna eest rääkinud ei oleks.»

«Jah, jah... Näe, siin on isegi rüütellikkus tema vastu pöördunud. Sattus don Quijotede kilda. Kuigi don Quijote ei olnud ju üldiselt kaugeltki mitte paha inimene.»

«Ja sääraseid mõisteid nagu rüütellikkus ja üllameelsus, eriti küsimusteringis, mis naiste au puudutab, ei pruugiks meil kaasaja elust välja heita. Need mõisted on igavesed.»

«Jah, muidugi,» sõnas Gorin ikka endiselt mõtlikuna. ««On siis patt need rohked habisevad ohked?» Ning Vassili Aleksejevitšist saan ma nüüd väga hästi aru. Aga ometi oleks võinud kõik, kõik hoopis teisiti minna, kui ta tollal minu juurde oleks tulnud. Kõnelesime telefoni teel... Minulgi oli ju aimus...»

«Nii et kas mitte teie ise tol korral telefonitoru liiga vara käest ära ei pannud? Panite käest, tajudes Vassili Aleksejevitši vastustest, et midagi on viltu.»

«Jah, jah, kuid seda oli õige õrnalt... Streltsov aga oleks võinud kas või rusikaga vastu lauda raksatada, iseloomu näidata, ta oli ju oma kabinetis. Muide, nüüd ma saan küll aru, tõepoolest, vastu lauda raksata ta ei võinud. Ja mina poleks pidanud telefoni teel sellist kõnelust alustama.»

«See on õigus!»

«Mis seal ikka, võin teile kindla sõnaga lubada: uurin kõik isiklikult kõige põhjalikumalt järele ning võtan

abinõud tarvitusele. Resoluutsed abinõud võtan tarvitusele! Kuhu võib teile tulemustest teatada?»

«Ei kuskile. Oluline on, et õiglus jälle jalule seataks.»

«Saab jalule seatud! Annan teile sõna.» Jumalaga jättes lisas Gorin: «Teie käsikirja luges läbi ka Jelena Danilovna. Temagi on vapustatud. Ta oli äärmiselt suurde eksitusse viidud ega suuda seda nüüd endale andestada. Täna läheme koos temaga Vassili Aleksejevitši juurde koju.»

Rajoonikomitee sekretär alustas etteheitega:

«Noh, mis sa ometi teed, Barbin!» ütles ta usaldusliku sinatama hakates. «Mis sa ometi teed — läheb ja kaob! Sind otsiti kõigist hotellidest.»

«Aga te ju ise andsite mulle tähtaja: nädala pärast! Ja elan ma MISI tudengite ühiselamus.»

«Säh sulle! Ja kuidas mina selle peale ei tulnud! Aga sinu käsikirja lugesin kahe ööga läbi. Saad aru, see lugu, tuleb välja, on mulle ju vägagi tuttav. Kuidas muidu! Streltsovi tütre, muuseas väga hea ajakirjaniku äkiline kadumine kodunt ja ilmselt sellega seotud infarkt tema isal — nii räägiti tehases. Marinitš kritiseeris parteikoosolekul Muhhalatovit. Ja Liidia Frolovna ka. Kuid terve see asi vajus kuidagi ära, jutt polnud nagu küllalt tuumakas, et kogu tõde ilmsiks oleks saanud tulla. Aga asja tuum, nagu nüüd selgub, peitus Vassili Aleksejevitšis eneses, tema moraaliprintsiipides. Ja kuidas sa ilma temata seda mõistatust lahendad? Aga pärast seda, kui ta haiglast välja oli saanud, kõnelesin ma temaga ise. Meie vestlus oli sõbralik, kena, ent mõnele minu küsimusele — sa mõistad? — jättis ta ikka vastuse võlgu. Ja minu pilk ei olnud küllalt terav. Muide, hing mul siiski rahu ei saanud. Kuidas sinul õnnestus teda niikaugele viia, et ta avameelseks muutus?»

«Õnnestus. Olime juba varem sõbrad. Ma käisin teda ka haiglas vaatamas.»

Rajoonikomitee sekretär tõusis püsti ja hakkas mööda tuba käima.

«Jah! Muidugi, aegapidi oleksime ka meie tõeni välja jõudnud,» sõnas ta, «nii-öelda kalevi alla ei tohi seda asja panna mingil juhul. Kuid sina olid meile oma käsikirjaga nüüd suureks abiks.» Ta ohkas nördinult:

«Meil on kuidagi kombeks saanud kõiki elu keerdkäike avalikkuse ees arutada! Koosolekul, istungil. Ja see on muidugi üldiselt õige. Tegelikult aga on vahel ju ka niisuguseid asju, millega inimene avalikkuse ette tulla ei suuda. Aga seal muudkui pressitakse peale: kui sa rääkida ei taha, tähendab, sul polegi midagi öelda, — järgmine! Nagu see konkreetne juhtum Streltsoviga, — tema süda valutas niivõrd, et ta selles olukorras kähku õiget lahendust leida ei osanud. Aga keegi ei pannud seda tähele. Ning ratas hakkas veeremа... Hea küll! Võta aga istet, ja hakakem täpsustama!»

Mašale saatsin juba samal õhtul telegrammi: «Streltsoviga läheb kõik kenasti koma kirjanduses kolm punkt suudlen Kostja.»

Hommikul sain vastuse: «Kostja mis naljad need on koma kõrgemates tehnikakoolides pole teisel kursusel kirjanduseksamit punkt mida see tähendab kuidas see juhtus punkt aga ära muretse koma peamine on Streltsov punkt tervitan Maša.»

Siis hulkusin veel tükk aega õhtustel tänavatel ringi, ronisin Lenini mägedele, kus Herzen ja Ogarjov Moskva palge ees oma vandetõotuse olid andnud, ja mõtlesin, mõtlesin.

Siin ta nüüd on — trükisõna jõud, raamatu jõud. Ka Barbini rusikas kutsub suurepäraselt korrale mõne seesuguse kaabaka ja jõhkardi nagu Ilja Šahvorostov. Aga eks sa katsu sel kombel jagu saada peenest, kavalast lurjusest. Lisaks veel niisugusest, kes ka ise on veendunud, et elab kõigist teistest õigemini. Niipea kui nende vastu häält tõstad, küll näed — kohe kaitsjad platsis. Mis viga? Mis lahti? Ei midagi erilist. Niisugune on elu!

Ei, kuula, Kostja, sul on hästi tuttav jõelaevanduse madruse amet, sa oled õppinud töötama kessoonides, ehitama sildu, praegu aga oled sa juba ehitusinstituudi tudeng, ja ühtlasi oled sa, Barbin, kirjanik. Mis sellest, et sa pole pääsenud ühessegi teatmikku, entsüklopeediasse, lugemikku. See-eest on sinu käsutusse antud trükisõna ülivõimas jõud, ning sina ole mees ja oska sellega ümber käia, nii nagu sa oskad trossi ühe ropsuga üle pollari visata, nii nagu oskad kessoonis lahtiraidevasaraga ükskõik missuguse kivi purustada.

Oska trükisõna jõul jalust maha lüüa lurjust ja toetada head inimest.

Ainult seda ära luba, et kuidagi kogemata kombel võiks minna vastupidiselt. Pea meeles, mida ütles poega sõjateele saates Ilja Murometsile tema isa: «Ma annan sulle oma õnnistuse headeks tegudeks, aga halbadeks tegudeks ei ole minu õnnistust. Sõidad sa teedel ja radadel, ära mõtle vihameeles tatarlase peale, ära tapa lagedal väljal talupoega.»

Ilja toimis ausalt isa õpetuse järgi. Võitis avalikus võitluses Röövel-Ööbiku, roojase Puusliku, Kalintsaari. Ega puutunud kordagi head inimest, ei teinud sellele kunagi liiga.

Kirjanikutöös on niisamuti. Ja tuleb alati täpselt teada, osata kindlaks teha, kes on sõber, kes vaenlane, kes hea inimene, kes halb. Ei tohi vaid poolenisti maha lüüa vaenlast, ei tohi vaid poolenisti päästa sõpra. Ei tohi ka üksnes vihates vaenuväljale minna, ilma et kedagi armastaks.

Nüüd oled sa, Barbin, uue pudru keetnud. Aga äkki sa eksisid? Aga äkki ei võta lugeja, rahvas omaks seda, mis sinu raamatus kilbile on tõstetud? Äkki tõuseb lugeja otsekui kivimüür hoopis nende kaitseks ja toetuseks, kelle sina hukka mõistsid? Kuule, Kostja, see on sulle väga tõsine proovikivi! Veel üks kirjanduseksam. Ja see pole sul enam seoses füüsika kontrolltöödega — see on elu kontrolltöö. Siin on «kolm» sama hea kui «üks».

Minu selja taga kerkis tuledes särav Moskva ülikooli kõrghoone — õpetatuse, nooruse ja igaveste üllaste püüdluste sümbol. Nagu meri lebas minu ees kogu töötav, toimekas Moskva, samuti tuledes. Kui oleksin suutnud hetke jooksul pilguga hõlmata oma kodumaad tervenisti, ka siis oleksin näinud tulesid, tulesid... Valgust, mille on loonud inimene, valgust, mis on öö võitnud.

Ja see valgus ei kustu kunagi, niikaua kui elab maa, niikaua kui elab maakeral Inimene!

Kui tore!

1966

MITMETAHULINE TALENT

Sergei Sartakovi loomingulist palet iseloomustavad sellised teosed nagu «Sajaani mäed», «Tarkusekivi», «Jäine aare» ja ... Kostja Barbini lüürilised jutustused. Kuidas seostub eepiline käsitluslaad, nõukogude ühiskonna ajaloo uurimine, sotsialismi ajalugu kujundava heroilise karakteri tundmaõppimine lüürilise jutustusega jõelaeva madruse Kostja Barbini pealtnäha täiesti tavalistest elusündmustest, tema sisemise monoloogiga?

See küsimus ei kerkinud üles alles nüüd, kui ühiste kaante vahel on lugeja lauale jõudnud kirjaniku kolm jutustust «Mägituul», «Ära loovuta kuningannat» ja «Aeglane gavott» («Kitse molu»), vaid juba 1957. aastal, kui ilmus «Mägituul». Tookord, viiekümnendail aastail, ei olnud veel olemas «Tarkusekivi», minu arvates S. Sartakovi parimat teost. See romaan on mingil määral autobiograafiline, igatahes kätkeb ta endas kirjaniku elust võetud materjali; ta on justkui S. Sartakovi esimese suurteose «Sajaani mäed» jätkuks. On ju «Tarkusekivi» peategelane Timofei Burmakin «Sajaani mägedes» esineva Pavel Burmakini poeg.

Timofei Burmakin on tolle leninliku, ehtbolševistliku kultuurirevolutsiooni kasvandik, mis Aleksei Tolstoi sõnade järgi võimaldas «paljudel inimestel tiibu sirutada». Eks läinud ju omal ajal inimesed otse kaevikuist õppima kõrgematesse õppeasutustesse, nendest said režissöörid, kirjanikud, kunstnikud.

Timofei elus etendavad tähtsat osa kapten Reštšikovi vihikud. Reštšikov — isegi tollel imeväärsel ajal haruldane anakronism — on kaasaegne alkeemik, Faust, kes otsib tarkusekivi XX sajandi vahenditega. Tema poolmüstilistes šifreeritud märkmetes kerkivad järsku esile kõiksuse ja eksistentsi, isiksuse ja ühiskonna, inimese ja universumi probleemid — eredad intellektuaalsed sähvatused, terved leheküljed avastusi, mis tunduvad olevat eriti suured just Timofeile, mitte just väga kirjaoskajale noorele punaarmeelasele.

Kuid siin peaks õieti katkestama jutu «Tarkusekivist», teosest, mida ma juba iseloomustasin kui tänapäeva üht huvitavamat teost. Katkestama sellepärast, et tegelikult needsamad probleemid erutavad ka S. Sartakovi lüüriliste jutustuste noort kangelast Kostja Barbinit. Eks ole ju mootorlaeva «Rodina» madrusel Kostjalgi kalduvus mõtiskleda, juurelda vaimse elu, intellektuaalsete küsimuste üle. See mootorlaev sõidab mööda ohtuderikast Jenisseid, millesse Barbin on kiindunud niisama tugevasti kui autorgi.

Lugenud läbi kõik kolm jutustust, tulin ma järeldusele, et ka Jenissei on selle teose üheks peategelaseks. Kõik, mis on seotud Jenisseiga — tema kaljused käärud, raskesti läbitavad kärestikud —, kerkib Kostja Barbini, tulevase kirjaniku intiimsetes ja lüürilistes kirjeldustes elavalt meie silme ette.

Kui need jutustused oleksid vaid tavalised olupildid, siis puuduks neil see ühiskondlik kõlajõud, mis on neile alati omane olnud. Kostja Barbini, mitte eriti kirjaoskaja, ent äärmiselt teadmishimulise noormehe elusündmused, mis ta ise kirja on pannud, kajastavad tema karakteri kujunemist, — temast kujuneb aktiivne, tahtejõuline inimene, kes võitleb vale vastu nii inimestevahelistes suhetes kui ka üldse igasuguse ebaõigluse ja vale vastu. Barbin on avala hingega, siiras, ta ei varja oma tundeid, kogu tema olemus on justkui peo peal, näib, nagu polekski siin allteksti, nagu polekski Kostja hinges salasoppe. Kirjanik on loonud karakteri, mis on väga sarnane Timofei Burmakini karakteriga. Jutustades endast esimeses raamatus, ütleb Kostja: «Laulud mõjuvad minule nagu ilmastik: mõni laul on vihm, mõni — päike, mõni — torm... Kui juba ilmast räägin, siis pean ütlema, et minu meelest on kõige parem ilm see, mida ikka kohe tunned. Kui juba vihm, siis tulgu nagu oavarrest, nii et tänav on mullitsevat veevahtu täis; kui on külm, siis juba niisugune, et aknaruudud praksuvad; kui tuul, siis tõstku Jenisseil kaldast kaldasse kahe meetri kõrgune lainevall, sügisel aga puhugu veel lumetangu...»

Kostja ootab oma saatuselt midagi erilist: «Ma ise ka ei mõista niisugust elu, kus üks päev sarnaneb teise päevaga ja üks öö teise ööga. Aasta läheb mööda — ja vahe on ainult selles, et ostad uue kalendri. Jõel aga ei kordu kunagi midagi. Ja jõgi ise on ka iga tund isemoodi.»

Meile saab nüüd selgeks, miks kahes esimeses jutustuses Jenissei nii tähtsat osa etendab. Jenisseid mitte ainult ei imetleta, vaid see jõgi on justkui elu enese sümbol; nagu elugi, on

ta muutlik, tujukas, tal on oma tormid, rajud, kuid on ka vaiksed rõõmuhetked, oma armastus, olgu see siis õnnelik või õnnetu; ta on mitmepalgeline, väga erineva saatuse ja karakteriga.

Küsimused, mis Timofei Burmakinil üles kerkisid kapten Reštšikovi vihikute lugemisel, viisid noorukit keerukate eluprobleemide lahtimõtestamisele, sest Timofei elas karmil, tegude- ja võitlusrohkel ajal.

Ka Kostja Barbin on seatud analoogilisse olukorda: akadeemik Ivan Andrejevitš Roštšin kingib talle ühe oma teose, mille lugemisel Kostjal oma probleemid üles kerkivad. Rasketel hetkedel ammutas Kostja jõudu akadeemiku elutarkusest. Enne kohtumist akadeemik Roštšiniga, mootorlaeva «Rodina» reisijaga, ei huvitanud Kostjat üldse suured elulised küsimused. Teda ei huvitanud peaaegu üldse oma töökaaslaste saatus.

Kostja teeb nüüd oma arenemises märgatavaid edusamme. Ta hakkab juurdlema küsimuse üle, miks eksisteerib veel ebaõiglus? Kuidas juhtida õigele teele Šahvorostov, madrus, kelle teod kardavad päevavalgust? Jutustuses «Ära loovuta kuningannat» aga — kuidas kaitsta «kuningannat» Šura Koroljovat kriminaalkurjategija Ilja Šahvorostovi ähvarduste eest, kuidas päästa neiu alandavast olukorrast? Mida ette võtta Košitšiga, noore kessoonitöölisega, kes oli nakatatud kahtlustustest ja umbusaldusest?

Jutustusest «Mägituul» õhkub lürismi. See jutustus on peaaegu tervenisti Kostja Barbini monoloog. Siin on palju mõtisklusi, mõtteid nähtust-kuuldust, looduskirjeldusi Jenissei vaheldusrikastest kallastest, Igarkast, Dudinkast, siin on hulk inimeste portreid, kellega Kostja kokku puutub.

«Ära loovuta kuningannat» on dramaatilisema sündmustikuga kui «Mägituul», kuid siingi ei puudu lüüriline alatoon. Taas annab teosele koloriiti huumor, ootamatud kalambuurid, eredad dialoogid, suurepärased pildid majesteetlikust Siberi loodusest, me tajume jälle Jenissei võimsat hingust, meid hämmastab sillaehituse grandioossus.

Õnnelik inimene tunneb nagu piinlikkust, tunneb end kuidagi süüdlasena, kui näeb enda kõrval õnnetut inimest. Nii on ka Kostjaga. Ta näeb, et Šurat ähvardab hädaoht. Šura on minevikus teinud eksisamme, kuid püüab nüüd uut elu alustada, ihkab tõelist armastust. Samal ajal aga vabaneb vanglast Ilja Šahvorostov, kes hakkab Šurat šantažeerima.

Mängides malet oma noorema venna Ljonkaga, andis Kostja talle tavaliselt lipu (kuninganna) ette, sest Ljonka oli nõrk

vastane. Kuid Šura palus Kostjat, et see ei loovutaks kuningannat. Seda sõnademängu (Šura perekonnanimi on Koroljova) on Sartakov kasutanud ka jutustuse pealkirjana. See kõlab aforistlikult ja heidab jutustusele humanistlikku valgust.

Inimloomusele on üldse omane abivalmidus. Nõukogude inimesele aga, kes elab ühiskonnas, mis rajaneb kollektivismil, peaks seltsimehe abistamine saama seaduseks.

Selle kõige üle mõtiskleb Kostja.

Ja ta mõtiskleb ka universumi ehitusest, need turgatused tungivad kuidagi tahtmatult tema üsna konkreetsesse mõttemaailma.

Ühel soojal suveööl vaatlevad nad Mašaga tähistaevast. Nad on juba palju rääkinud ja ka palju vaikinud, nagu seda armunuil ikka ette tuleb. Äkki küsib Maša: «Millal hakkavad inimesed vananema?» Ja vastab ise: «Inimene hakkab vananema siis, kui ta enam ei kuule, mida räägitakse nendel kaugetel tähtedel.» Ja see järeldus ei tundugi Kostjale imelikuna. Jah, Mašal on õigus, tuleb elada «kiiremini», et jõuda elus rohkem korda saata. See ei käi mitte ainult nende perekonnaõnne kohta. See kehtib ka nende humaansete tegude kohta, mis tuleb korda saata õigel ajal. «Kiirustage heategude tegemisega» — see iidne elutarkus on S. Sartakovi jutustuses aukohal.

Ja Kostja ei loovuta «kuningannat», võitleb Šura eest.

Või võtame teise juhtumi. Kessoonitööliste brigaadi tuleb tööle üheksateistkümneaastane Košitš. Selle poisi hinge aga on jõudnud keegi juba mürgitada. Košitšil on kadunud usk kõikidesse ülemustesse. Ta on uhke selle üle, et on tööline, kuid uhkustab ta peamiselt just selleks, et saaks riidu minna mõne ülemusega ja siis sellele «säru teha». Košitš ei usalda ei meister Vitali Antonovitši, ei raamatupidajaid ega oma sõpru, vaid kannab kessoonist ühiselamusse kivikesi, millega peab arvestust väljavõetud pinnase kohta ja kontrollib, kas palka ikka õigesti arvestatakse. Juhtub nii, et tema koduses «raamatupidamises» tekib viga, ja ta keeldub «liigset» preemiat vastu võtmast. Ta esitab meistri peale kaebuse ega kahtle põrmugi oma arvestuste õigsuses. Mis teha? Kas anda Košitš laimamise pärast kohtusse? Esimesena hülgas selle mõtte meister Vitali Antonovitš ise. Kostja Barbin aga, õiglane ja aus, nagu ta oli, võttis Košitši ümberkasvatamise oma südameasjaks. Kostja arvab nagu Vitali Antonovitški: «Košitšit niisugusel ajal üksi jätta tähendaks, et te pöörate talle selja. Ta on praegu tümaks tehtud, vapustatud, ta hing on praegu avali, nüüd tuleb sellele usaldusega läheneda.»

Ja brigaad ei lasknud Košitšil sattuda väikekodanliku stiihia meelevalda, nii nagu Kostja Barbin ei loovutanud «kuningannat» kurjategijatele.

Üsna hiljuti ilmus trükist tsükli viimane, kolmas jutustus — «Aeglane gavott» («Kitse molu»). Ma räägin tsüklist, osadest, kuid tegelikult on iga jutustus omaette iseseisev teos. Öeldu kehtib kahtlemata ka «Aeglase gavoti» kohta, seda enam, et ta on raamjutustus. Need leheküljed, kus jutustatakse Barbinite perekonna sõidust Moskvasse, kui Kostja seal kaugõppesessioonil oli, ja külaskäigust Kase põiktänavas asuvasse Streltsovide suvilasse, mille lähedal kits köies sõi, ning kus kirjeldatakse Kostja käimist mööda ametiasutusi, et oma paljastava teose käsikirjaga Streltsovi asjas tõde jalule seada, moodustavad vaid jutustuse raami.

«Aeglane gavott» on peaaegu satiiriline teos. Kaks sõpra annavad Varblasemägedel vandetõotuse. Aleksandr Marinitš võtab asja tõsiselt, Vladimir Muhhalatov aga püüab pöörata kõike naljaks. Maailmas on üldse vähe asju, mida ta tõsiselt võtab. Ta on skeptik ja pealegi veel karjerist. Hiljem selgub, et Muhhalatov on valmis kuulsaks saamise nimel sirutama välja käe võõra leiutise, katse, idee järele. Sellel tegelikult põhinebki jutustuse konflikt. Muhhalatoviga on asunud võitlusse tehase direktori asetäitja Vassili Aleksejevitš Streltsov.

Mis puutub siia kits, loom, kes kellelegi kurja ei tee? Kits on «kaasa kistud» Muhhalatovi intriigi. Ta on kõigi Muhhalatovi inetute tegude «tunnistajaks», ta näeb, kuidas Muhhalatov kurameerib Rimmaga, Streltsovi tütrega, kuidas ta käitub alatult Rimma isa suhtes, irvitab sõpruse üle. Muhhalatov läks isegi niikaugele, et hakkas seda õnnetut kitse mõnitama, söötes usaldavale loomale sisse pipart: ta tahtis näha, missuguse näo kits teeb. See inetu tegu on sümboolne: Muhhalatov söödab ka inimestele sisse pipart, et näha, missuguse näo nad siis teevad.

Kui lugeda jutustust «Aeglane gavott», ei saa viimastel lehekülgedel järsku arugi, et jutt on jälle Kostja Barbinist. Pöördudes tagasi jutustuse algusse, leiame koha, kus Kostja ja Maša arutavad tulevase jutustuse vormi küsimust. Ilmneb, et Maša soovitas Kostjale, et ta ei kirjutaks minavormis, «sest siin pole sina ju sugugi kõige tähtsam tegelane». Selle peale vastab Kostja: «Aga, Maša, ma pole ju iial kõige tähtsam tegelane olnudki, ma lihtsalt kirjutan avameelselt, midagi varjamata kõigest, mida ise hästi tean ja näen.»

Kuid, ma kordan, see kõik pole midagi muud kui raam, millega autor seostab kolmandat jutustust kahe eelmisega.

«Aeglase gavoti» keskne sündmustik, kus kujutatakse insener Streltsovi elu, tema võitlust Muhhalatovi vastu, mis algul on loid, hiljem aga muutub aktiivseks, kus kujutatakse kaunihingelist noormeest Marinitšit, kes hindab kõrgelt sõprust ja armastust ning on raamatupidajana äärmiselt aus ja täpne, kus kirjeldatakse Rimma õnnetut armastust ning näidatakse, kuidas hea, kuid ägeda iseloomuga riikliku komitee osakonnajuhataja Žmurova eksiteele viiakse, — see kõik on leidnud lugejates elavat vastukaja, on esile kutsunud poleemikat. Kuid mitte ükski lugeja, nagu mul on juhust olnud veenduda, ei vaidle vastu ülesandele, mille Barbin endale püstitas: «Aga eks sa katsu sel kombel (mis aitas Kostjal kahjutuks teha Šahvorostovi, see tähendab kulakud) jagu saada peenest, kavalast lurjusest. Lisaks veel niisugusest, kes ka ise on veendunud, et elab kõigist teistest õigemini. Niipea kui nende vastu häält tõstad, küll näed — kohe kaitsjad platsis. Mis viga? Mis lahti? Ei midagi erilist. Niisugune on elu.»

Ja Kostja hakkas kirjutama raamatut selge ja ülla eesmärgiga — «rabada lurjust ja toetada head inimest trükisõna abil», «mitte loovutada tõde», nii nagu ta kunagi varem oli suutnud «mitte loovutada kuningannat».

Kostja Barbin on mehistunud, temast on saanud Konstantin Fjodorovitš, kirjanik, kes saab aru kirjanduse humanistlikust, revolutsioonilisest missioonist. Sartakovi lüüriliste jutustuste kangelane astub ühte ritta tema teoste revolutsiooniliste kangelastega, kes otsisid oma tarkusekivi. Ja mitte ainult omal jõul. Nii nagu Barbinil, nii oli ka Timofeil oma õpetaja — tark, elukogenud inimene. Komissar Vassenin ütles Timofeile: «Tarkusekivi... Kunagi oli see suur, ahvatlev idee. Ta on edasi arendanud loovat mõtet. Jah! Jah! Olgugi kobamisi, olgugi huupi... Kuid need olid ausad ja ennastsalgavad otsingud, mille eesmärk oli inimkonna hüvang.» Ja pöördudes revolutsioonilise kaasaja poole, jätkas Vassenin: «Aga tema (kivi — *L. F.*) on juba olemas! Eksisteerib! Kuid ega ta ei ole mõni võlumineraal! Ja kaugeltki mitte kõik inimesed ei oska temaga ümber käia!» Timofei sai ilmselt õigesti aru oma nõuandjast, ta hakkas õppima, kuidas «tarkusekiviga» ümber käia, ja kui see tal selgeks sai, asus ta nõukogude võimu eest võitlejate ridadesse.

Kostja Barbini puhul aga oli akadeemik Roštšin see, kes juhatas noormehele kätte tema «tarkusekivi», oma elueesmärgi, mis oli humanistlik nagu Timofeilgi.

Nii põimuvad kirjaniku loomingulises varamus teineteisega lüüriline ja eepiline laad. Nad ei ole teineteisega vastuolus, sest nad on ühe ja sellesama, omapärase ja mehise talendi erinevad tahud.

Märtsis 1968. a. sai käesoleva teose autor kuuekümneaastaseks. See on loomingulise õitsengu, küpsuse iga. Sergei Sartakov pöördus uue, väga vastutusrikka ja aktuaalse teema juurde. Uurinud põhjalikult ajalooallikaid, kirjutas ta mitu juttu Vladimir Iljitš Lenini elust (kogumik «Esimene kohtumine») ja romaani Lenini võitluskaaslasest revolutsionäär Iossif Dubrovinskist («Innokenti»).

Pöördumine Lenini teema juurde on tõendiks talendi küpsusest, mis rikastus veel ühe uue tahuga.

L. Fomenko

SISUKORD

Mägituul

(tõlkinud H. Joasoon)

Lk.

Esimene peatükk. Veidike minust endast 7
Teine peatükk. Kõige pikem 11
Kolmas peatükk. Miks ma häbematu olin 26
Neljas peatükk. Mis edasi sai 36
Viies peatükk. Kuidas ma naeru ära unustasin . . . 48
Kuues peatükk. Kazatšinski kärestik 54
Seitsmes peatükk. Meie kapten 62
Kaheksas peatükk. Kas läks kergemaks? 68
Üheksas peatükk. Valge öö 79
Kümnes peatükk. Sain peapesu 92
Üheteistkümnes peatükk. Kõnelus Mašaga 100
Kaheteistkümnes peatükk. Loodus ei salli tühja kohta . 114
Kolmeteistkümnes peatükk. Tütarlapse armastus . . . 132
Neljateistkümnes peatükk. Aga mida mina pean tegema? 145
Viieteistkümnes peatükk. Maa äär 156
Kuueteistkümnes peatükk. Mille üle ma mõtlema jäin . 168
Seitsmeteistkümnes peatükk. «Šagane, minu hea Šagane! . . .» 176
Kaheksateistkümnes peatükk. «Mohikaanlastest» . . . 187
Üheksateistkümnes peatükk. Mägituul 204

Ära loovuta kuningannat

(tõlkinud H. Joasoon)

Esimene peatükk. Miks ma mannaputru keedan . . . 219
Teine peatükk. Kolmkümmend viis kopikat õnnerahaks 227
Kolmas peatükk. «Meie jääminek» 239
Neljas peatükk. Kazbitš 254

Viies peatükk. Kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem 265
Kuues peatükk. Kessoonis 276
Seitsmes peatükk. Ei vaja ma Türgimaa randa . . . 289
Kaheksas peatükk. Kuninganna kaitseb 298
Üheksas peatükk. Mispärast laupäev? 313
Kümnes peatükk. Dina leiab lahenduse 325
Üheteistkümnes peatükk. Aljoška kümbleb 339
Kaheteistkümnes peatükk. Pöialpoiss 353
Kolmeteistkümnes peatükk. Vaht 364
Neljateistkümnes peatükk. Halley komeet 382
Viieteistkümnes peatükk. Pühapäev 396
Kuueteistkümnes peatükk. Esmaspäev 411
Seitsmeteistkümnes peatükk. Mõni vilja külvab, mõni rohtu 426
Viimane peatükk 445

Aeglane gavott («Kitse molu»)

(tõlkinud E. Puskar)

Esimene peatükk, ilma milleta kuidagi toime ei tule . . 451
Teine peatükk. Moskva palge ees 463
Kolmas peatükk. Kohvik «Andromeeda» 468
Neljas peatükk. Noh, kas teate! 482
Viies peatükk. Te olete pliinidesse armunud 496
Kuues peatükk. Ühe teraga mõõk 509
Seitsmes peatükk. Kits köies 524
Kaheksas peatükk. Teisel kosmilisel kiirusel 537
Üheksas peatükk. Papa pistis puskari pintslisse . . . 550
Kümnes peatükk. Eesli selga! Nägu saba poole! . . . 564
Üheteistkümnes peatükk. Kolme teraga mõõk 572
Kaheteistkümnes peatükk. Teie tahe on seaduseks . . 583
Kolmeteistkümnes peatükk. Koera tegevusraadius . . 592
Neljateistkümnes peatükk. Andromeeda tähtkuju all . . 606
Viieteistkümnes peatükk. Kelle värsid need on? . . . 618
Kuueteistkümnes peatükk. Kitse molu 628
Seitsmeteistkümnes peatükk. Lahkudes kustuta tuli! . . 647
Kaheksateistkümnes peatükk. Aeglane gavott 660
Üheksateistkümnes peatükk, ilma milleta samuti toime ei tule 666
Mitmetahuline talent. *L. Fomenko* 677